Regeringens proposition

1980/81: 150

med förslag till slutlig reglering av statsbudgeten för budgetåret 1981/82, m. m. (kompletteringsproposition);

beslutad den 23 april 1981.

Regeringen förelägger riksdagen vad som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll för de åtgärder eller de ändamål som framgår av föredragandenas hemställan.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

ROLF WIRTÉN

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen behandlas den ekonomiska politiken mot bakgrund av den samhällsekonomiska utvecklingen.

Det förslag till statsbudget för budgetåret 1981/82 som lades fram i årets budgetproposition kompletteras med hänsyn till senare inträffade förändringar rörande såväl inkomst- som utgiftssidan av budgeten. I samband därmed redovisas en förnyad beräkning av budgetutfallet för innevarande budgetår. Denna ger vid handen att budgetunderskottet för *budgetåret 1980/81* skulle öka med drygt 2 miljarder kr. i förhållande till beräkningarna i årets budgetproposition. Sålunda förutses nu ett underskott om inemot 58 miljarder kr.

För *budgetåret 1981/82* beräknades i budgetpropositionen ett underskott om inemot 68 miljarder kr. De nya beräkningarna visar ett underskott av ca 75 miljarder kr.

I särskilda bilagor redovisas den reviderade finansplanen 1981, det reviderade budgetförslaget 1981/82 och vissa arbetsmarknadspolitiska insatser.

Vidare redovisas bl. a. en reviderad nationalbudget för år 1981, en sammanfattning av 1980 års långtidsutredning och remissyttrandena häröver samt en långtidsbudget för budgetåren 1981/82–1985/86.

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-04-23

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelsohn, Danell, Petri

Föredragande: statsråden Bohman, Wirtén och Andersson

Proposition med förslag till slutlig reglering av statsbudgeten för budgetåret 1981/82, m. m. (kompletteringsproposition)

Statsrådet Wirtén anför: Regeringen har i årets budgetproposition (prop. 1980/81: 100) förelagt riksdagen ett förslag till statsbudget för budgetåret 1981/82. På de punkter där förslaget upptog endast beräknade belopp har regeringens förslag sedermera redovisats i särskilda propositioner.

Enligt bestämmelserna i 3 kap. 2 § riksdagsordningen skall regeringen – förutom förslaget till statsbudget i budgetpropositionen – avge ett särskilt förslag till slutlig reglering av statsbudgeten för det kommande budgetåret i den s. k. kompletteringspropositionen. Detta förslag bör nu lämnas till riksdagen. I samband därmed bör regeringen redovisa sin bedömning av den ekonomiska politiken i en reviderad finansplan. Likasä bör en reviderad nationalbudget tillställas riksdagen.

Statsråden föredrar de delar av förslaget till kompletteringsproposition som faller inom vederbörandes ansvarsområde. Anförandena redovisas i underprotokollen för resp. departement.

Statsrådet Wirtén hemställer att regeringen i en gemensam proposition förelägger riksdagen vad föredragandena har anfört för de åtgärder som de har hemställt om.

Regeringen ansluter sig till föredragandenas överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredragandena har anfört för de åtgärder eller de ändamål som föredragandena har hemställt om.

Regeringen förordnar att de anföranden och förslag som har upptagits i underprotokollen skall bifogas propositionen som *bilagorna 1–3*.

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981

Reviderad finansplan

EKONOMIDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-04-23

Föredragande: statsrådet Bohman

Anmälan till slutlig reglering av statsbudgeten för budgetåret 1981/82 såvitt avser reviderad finansplan m. m.

---

1 Sveriges ekonomiska situation i ett längre perspektiv

Balansbristerna i den svenska ekonomin är stora och djupgående. Påtagliga tecken på detta är de stora underskotten i budgeten och bytesbalansen samt den låga investeringsnivån. Underskotten är inflationsdrivande samtidigt som de beskär den stabiliseringspolitiska handlingsfriheten. De försvårar den ekonomiska politikens strävan att upprätthålla full sysselsättning vid stabila priser. Den låga investeringsnivån medför av naturliga skäl, att möjligheterna till framtida ekonomisk tillväxt begränsas.

Balansbristerna utgör således ett hot mot strävan att återvinna stabiliteten i ekonomin och gör det allt svårare att uppnå de centrala målen för den ekonomiska politiken, dvs. full sysselsättning, stabila priser, god tillväxt, rättvis inkomstfördelning samt regional balans.

Dessa mål är beroende av varandra. Det kan inte nog kraftigt understrykas att fördelningsmålet endast kan nås om de övriga målen är uppfyllda. Studier som gjorts på detta område visar att de viktigaste förutsättningarna när det gäller att förbättra villkoren för de sämst ställda i samhället är full sysselsättning, stabila priser och god tillväxt.

Den mest angelägna uppgiften för den ekonomiska politiken under de närmaste åren är därför att komma tillrätta med balansbristerna i den svenska ekonomin. Detta präglar 1980 års långtidsutredning (LU 80). Utredningen analyserar ingående balansbristernas orsaker. Genom att studera olika tänkbara ekonomiska utvecklingsförlopp för den närmaste femårsperioden undersöker utredningen också möjligheterna att nå balans i ekonomin.

I många avseenden är de svenska problemen en del av en större internationell problembild. Jämfört med 1950- och 1960-talen har 1970-talets ekonomiska utveckling inneburit en betydande försvagning. Inflationstakten har i jämförelse med 1960-talet mer än fördubblats under 1970-talet. Den ligger i genomsnitt för OECD-länderna nu väl över 10 %. Samtidigt har den genomsnittliga tillväxttakten i stort sett halverats. Arbetslösheten har stigit dramatiskt och förväntas 1981 för OECD ligga på ca 7 %. Detta innebär att

antalet arbetslösa i OECD-området kan komma att uppgå till över 25 miljoner personer.

Dessutom har instabiliteten i den ekonomiska utvecklingen förstärkts. Variationerna i tillväxt och inflation har blivit kraftiga och svåra att förutsäga. Konjunkturutvecklingen har inte längre det relativt regelbundna och stabila förlopp som i stor utsträckning kännetecknade 1950- och 1960-talen.

Instabiliteten har också varit mycket påtaglig på det finansiella och monetära området med kraftiga svängningar i växelkurser och räntenivåer. Detta hänger samman med de djupgående förändringar i världsekonomin som inträffade mot slutet av 1960-talet och början av 1970-talet. En viktig förändring är de kraftigt stigande priserna på olja och övriga råvaror. Men det finns också andra orsaker. Den amerikanska ekonomin har under 1970-talet inte längre genom ett fast dollarvärde verkat som en stabiliserande faktor i världsekonomin. Industriländernas ekonomier har inte haft den flexibilitet som krävts för en anpassning till nya konkurrensförhållanden och ändrade relativa priser under 1970-talet.

Den internationella utvecklingen har haft stor betydelse för det ekonomiska skeendet i Sverige. När tillväxten i världshandeln halveras beskärs expansionsmöjligheterna för den svenska exportindustrin kraftigt. De stora oljeprishöjningarna har också inneburit en försämring i våra bytesförhållanden med omvärlden som motsvarar ca 3 % av BNP. I många avseenden har emellertid den svenska utvecklingen under 1970-talet varit sämre än den internationella. Framför allt har produktionstillväxten i den svenska ekonomin varit låg. Särskilt svag har, i en internationell jämförelse, industriproduktionens utveckling varit. Viktiga orsaker härtill har varit kostnadskrisen 1975–1976 och branschkriserna. Långtidstutredningen påvisar emellertid dessutom allmänna svagheter och bristande expansionskraft i stora delar av den svenska ekonomin. Det bekräftas av utvecklingen under 1979 och 1980, då den relativt goda marknadstillväxten inte resulterat i en motsvarande ökning av den svenska exporten, trots att utgångsläget borde varit tämligen gott efter relativprissänkningarna 1977 och 1978. Utvecklingen tyder på betydande inhemska restriktioner på utbudssidan i det svenska näringslivet.

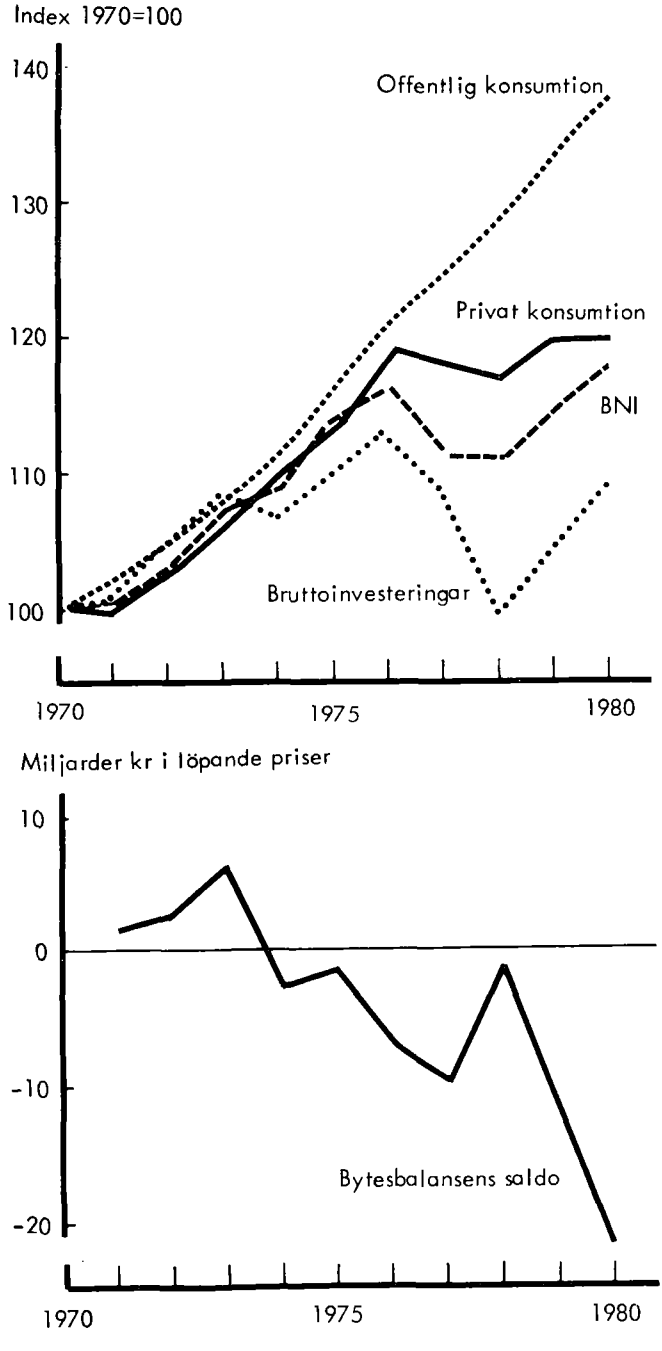
Långtidsutredningen pekar på vissa områden där tillväxtrestriktionerna varit särskilt märkbara under 1970-talet.

- Låg rörlighet på arbetsmarknaden och ett kraftigt efterfrågesug på arbetskraft från offentlig sektor har försvårat rekryteringen till industrin.
- En svag finansiell position i industrin. Låga vinster och låg soliditet har drivit tillbaka investeringsviljan.
- Ett otillräckligt virkesutbud har begränsat expansionen inom skogsindustrin.

Den svaga produktionsutvecklingen har inte motsvarats av återhållsam-

het på konsumtionssidan. Särskilt den offentliga men även den privata konsumtionen har ökat snabbare än våra inkomster (bruttonationalinkomsten). Därmed har underskotten i utrikeshandeln vuxit. Samtidigt har investeringarna legat på en låg nivå. Denna utveckling åskådliggörs i diagram 1 som hämtats ur långtidsutredningen.

Diagram 1 BNI, privat och offentlig konsumtion, bruttoinvesteringar (1975 års priser) och bytesbalansens saldo 1970–1980

Balansbristerna i den svenska ekonomin är sålunda frukten av en utveckling under lång tid. För att vi åter skall nå balans i den svenska ekonomin är det nödvändigt att trenderna bryts. Konsumtionen måste hållas tillbaka och produktionen måste öka snabbare än tidigare. LU 80 belyser i sitt alternativ 1 för den ekonomiska utvecklingen de krav som ställs för att successivt under innevarande decennium återskapa balans i den svenska ekonomin. Även vid en så relativt blygsam målsättning är de trendbrott som krävs mycket kraftiga. Utredningen sammanfattar kraven på följande sätt.

- Efter den långa perioden av stagnation krävs en ökning av industriproduktionen med i genomsnitt ca 5 % per år. Därtill fordras en ökning av industriinvesteringarna med 6 % om året. Detta förutsätter att industrin vinner marknadsandelar hemma och utomlands och att sysselsättningen i industrin under den närmaste femårsperioden ökar med ca 60 000 personer.
- Oljeberoendet måste minskas. Utredningen kalkylerar med en nedgång i oljeimporten med 4,3 % per år vid given BNP.
- Privat konsumtion får öka med endast 0,5 % per år under hela första hälften av 1980-talet.
- Utgiftsökningen i offentlig sektor måste bringas ned från 6 á 7 % om året mätt i fasta priser till 1 á 2 % per år.
- Tillväxten i statlig och kommunal konsumtion måste dämpas kraftigt. Kommunernas konsumtionstillväxt begränsas till ca 1 % om året.

Jag återkommer senare med ett mera detaljerat ställningstagande till de olika leden i den angivna målsättningen. Det bör observeras att utredningen inte avser att göra en prognos för den kommande femårsperioden. Syftet är i stället att ange en tänkbar väg tillbaka till ekonomisk balans och att diskutera de krav som ställs för att de härför nödvändiga trendbrotten skall kunna åstadkommas. Det står emellertid enligt min mening klart att en återgång till balans i allt väsentligt måste ske efter den linje som anges i långtidsutredningens alternativ 1. Sett från dagens utgångspunkt ter sig de förutsättningar utredningen arbetat med optimistiska. Detta gäller framför allt i fråga om den internationella utvecklingen och våra produktionsmöjligheter. För att nå de balansmål utredningen sätter upp måste därför vår inhemska konsumtion beskäras mer än vad som framkommer i utredningens alternativ 1.

Obalansen i den svenska ekonomin har uppstått bl. a. därigenom att konsumtionen ökat snabbare än bruttonationalinkomsten. Ett nödvändigt villkor i varje strategi för en återgång till balans är att produktionen ökar snabbare än konsumtionen. Att åstadkomma detta är av flera skäl svårt. Bl. a. krävs ett delvis nytt tänkande inom stabiliseringspolitiken. Den gängse tumregeln har under 1950- och 1960-talen varit att en låg aktivitetsnivå i ekonomin skall hjälpas upp genom att den inhemska efterfrågan stimuleras. Med en viss förenkling kan man säga att det centrala stabilise-

ringspolitiska problemet under denna period varit att åstadkomma en riktig förläggning i tiden av stimulanser respektive åtstramning av efterfrågesidan i ekonomin.

Under 1970-talet har en efterfrågestimulerande politik kommit att fungera allt sämre som medel att öka produktionen i ekonomin. Detta är erfarenheter man gjort såväl internationellt som i Sverige. Det har visat sig att detta slags politik tenderat att öka inflationen samtidigt som effekterna på produktionssidan visat sig bli högst begränsade och ibland t. o. m. negativa. Detta hänger bl. a. samman med den bristande flexibiliteten och den låga investeringsbenägenheten i industriländernas ekonomier. Inflationsdrivande flaskhalsproblem uppträder härigenom redan på ett tidigt stadium av en produktionsuppgång. Tendenserna har därtill förstärkts av utifrån kommande prisstegringar på olja och övriga råvaror.

Den traditionella efterfrågestimulerande konjunkturpolitikens negativa följder har gjort sig gällande också i den svenska ekonomin. Stimulansen av den inhemska efterfrågan under 1970-talet har tenderat att öka våra strukturella problem. Detta beror på att industrisektorn försvagats genom de pris- och kostnadsökningar som stimulanspolitiken föranlett.

Det ökade utlandsberoendet och den svenska industrins inriktning på produktion av insats- och investeringsvaror har, som långtidsutredningen påpekar, dessutom medfört att den internationella efterfrågan och den internationella konkurrenskraften betyder mera för industrikonjunkturen än utvecklingen av den inhemska efterfrågan.

De ekonomiska problem som Sverige f. n. brottas med är alltså till en inte ringa del frukten av en felslagen expansiv ekonomisk politik. Försök att lösa Sveriges ekonomiska problem genom en fortsatt satsning på inhemsk konsumtionsefterfrågan kommer med stor säkerhet endast att fördjupa den ekonomiska kris Sverige befinner sig i. Hur utvecklingen i så fall skulle förlöpa belyses av långtidsutredningen i dess alternativ 2. I detta alternativ antas endast en mindre dämpning av den inhemska efterfrågetillväxten komma till stånd samtidigt som stelheterna på ekonomins produktionssida kvarstår. Under dessa omständigheter fortsätter såväl bytesbalansunderskotten som budgetunderskotten att växa. Utvecklingen på det senare området är snarlik den som kan utläsas ur årets långtidsbudget.

Det kommer knappast vara möjligt att under sådana förutsättningar bedriva en fortsatt utländsk upplåning, varför en utveckling i enlighet med alternativ 2 med mycket stor sannolikhet kommer att få avbytas av en kraftig åtstramningspolitik, som dikteras av nödvändigheten att få bukt med underskotten. Det säger sig självt att en sådan politik kan komma att få dramatiska effekter på sysselsättningen. Enligt min mening kan därför en fortsatt utveckling efter de linjer som anges i alternativ 2 leda till betydligt större arbetslöshet än de 4,5 % som framkommer i utredningens kalkyler över detta alternativ.

Sverige står alltså inför nödvändigheten att öka produktionen genom

andra medel än offentlig stimulans av den inhemska konsumtionsefterfrågan. Den väg långtidsutredningen anvisar innebär att de restriktioner för ekonomisk tillväxt som gjort sig alltmera märkbara under 1970-talet måste väsentligen lösas upp genom en aktiv politik riktad mot ekonomins utbudssida.

För att minska bytesbalansunderskottet är det därtill nödvändigt att det förbättrade produktionsresultatet används till att öka marknadsandelar på såväl våra utländska marknader som hemmamarknaden. Långtidsutredningen konstaterar

- för att vi skall vinna marknadsandelar krävs att priser och löner i den svenska industrin minskar i förhållande till omvärlden. Behovet av relativprisnedgång i exportindustrin kan uppskattas till 6 % mellan 1980 och 1985. För lönerna krävs en ännu större förskjutning eftersom vinsterna måste öka
- den industriella sysselsättningsexpansionen kräver att löneläget i industrin höjs i förhållande till andra sektorer i den svenska ekonomin. Det är svårt att kvantifiera detta krav men det står helt klart att det fordras en påtaglig förändring

Långtidsutredningen har pekat på de problem lönebildningen givit upphov till under 1970-talet. Det är enligt utredningens mening inte möjligt att nå balans i den svenska ekonomin om det ej sker en förändring på detta område. Statsmakternas insats måste vara att genom en återhållsam utgiftspolitik skapa rimliga förutsättningar för parterna. I sin roll som arbetsgivare kan staten också spela en viktig roll för att förhindra att den offentliga sektorn blir löneledande.

För att förbättra konkurrensläget måste industrins lönsamhet i förhållande till andra sektorer i den svenska ekonomin förbättras. En stabil investeringstillväxt i industrin kräver förutom en lönsamhetshöjning att avkastningen på olika former av icke-produktiva placeringar minskar. Det kräver bl. a. att man lyckas minska de ränteuppdrivande underskotten i budgeten och bytesbalansen. Dessutom måste räntekänsligheten i hushållssektorn öka.

Sedan långtidsutredningen publicerats har avtal slutits på arbetsmarknaden som ger oss en möjlighet att nå i varje fall en del av den förbättring i industrins relativa konkurrensläge som utredningen kräver. Regeringen har också framlagt ett ekonomiskt handlingsprogram som innehåller dels åtgärder för ytterligare besparingar i den offentliga sektorn, dels insatser som bidrar till att lösa upp de tillväxtrestriktioner som utredningen pekar på.

Utan åtgärder på ekonomins utbudssida finns en betydande risk för att åtstramningen i offentlig sektor och privat konsumtion inte åtföljs av en motsvarande uppgång i den konkurrensutsatta sektorn. Långtidsutredningen belyser detta i sitt alternativ 3. Där förutsätts samma åtstramning i privat och offentlig konsumtion som i alternativ 1 men med kvarvarande

restriktioner på ekonomins utbudssida. I detta fall uppnås inte den tillväxt i den konkurrensutsatta sektorn som är nödvändig för att förbättra vår bytesbalans. Tillväxten blir därmed svag i hela ekonomin, vilket leder till att vi i detta alternativ får en betydande arbetslöshet. En politik för ökad flexibilitet är därför en lika nödvändig del i en strategi för balans som en fortgående besparingsverksamhet i den offentliga sektorn.

Jag återkommer senare till mitt ställningstagande mera i detalj till 1980 års långtidsutredning.

2 Den ekonomiska politiken

2.1 De externa förutsättningarna: den internationella utvecklingen

Under fjolåret framkom efterhand allt fler tecken på att världsekonomin gick in i en lågkonjunktur. Aktiviteten var visserligen starkare än väntat under slutet av 1980 i den amerikanska ekonomin med i gengäld blev produktionsutvecklingen sämre i Västeuropa, speciellt i Förbundsrepubliken Tyskland. Tillväxttakten avtog 1980 i OECD-området som helhet från 3,3 % till drygt 1 %. Under 1979 och in på 1980 försämrades industriländernas bytesförhållanden till följd av stigande olje- och råvarupriser. OECD-ländernas samlade bytesbalansunderskott ökade till ca 75 miljarder dollar 1980. Samtidigt skedde en avsevärd försämring också för gruppen icke-oljeproducerande utvecklingsländer. Spegelbilden till de växande underskotten finns hos de oljeexporterande länderna. OPEC:s samlade överskott blev ca 115 miljarder dollar 1980, efter ett i stort sett externt jämviktsläge 1978.

I den reviderade nationalbudgeten ges en utförlig beskrivning av det internationella ekonomiska läget och av utvecklingen i de viktigaste länderna.

För 1981 måste man räkna med en svag internationell utveckling. Vid OECD:s ministermöte i juni 1980 fastslogs att de länder som hade uppnått en tillfredsställande prisutveckling, gradvis skulle övergå till en mer expansiv ekonomisk politik. Ytterst få länder är i dag i denna situation. Prioritet ges i alla länder åt att dämpa inflationen i syfte att skapa en grundval för balanserad tillväxt.

Den svaga tillväxten kommer sannolikt att medföra en något långsammare prisutveckling på varor i internationell handel. Detta bör kunna bidra till att dämpa takten i konsumentprisökningarna. Förutsatt att inte någon ny prisexplosion inträffar för oljan bör de disponibla realinkomsterna därmed utvecklas positivt under loppet av 1981. Konjunkturförloppet kommer att väsentligt påverkas av om den förbättrade realinkomsten leder till höjd konsumtion eller till ökat sparande. Man kan inte utesluta möjligheten att riskerna för större arbetslöshet leder till en uppgång i sparkvoten.

Samtidigt har den privata konsumtionen hittills hållits väl uppe. Enkäter över konsumenternas förväntningar om framtiden ger emellertid anledning att ifrågasätta om beteendet förblir likartat under resten av året.

Efter oljekrisen 1974/75 föll industrins fasta investeringar markant. För en liknande utveckling nu talar de höga räntenivåerna. I motsatt riktning verkar företagens vinst- och likviditetssituation, som generellt är markant bättre, bl. a. som en följd av den mer dämpade löneutvecklingen i flertalet OECD-länder. En ytterligare faktor som kan ge impulser till investeringar är att kapacitetsutnyttjandet nu är högre än 1974/75.

I Förenta staterna är den finanspolitiska utvecklingen avhängig av kongressens behandling av de förslag till åtgärder som framlagts av administrationen. Kongressen kan komma att något senarelägga förslagen om skattelättnader för hushållen och för företagen. Det är också svårt att förutse vilka av förslagen till federala utgiftsnedskärningar som kommer att godtas. Ett väsentligt bidrag till efterfrågan kommer i alla händelser från de höjda försvarsanslagen. En återhämtning i Förenta staterna ter sig sannolik mot slutet av innevarande år. En dämpad inflationstakt och en lägre ränta skulle då kunna stödja de svagt positiva tendenser som nu finns inom bostadssektorn och på energiområdet.

Den höga amerikanska räntenivån har hittills hindrat myndigheterna i Förbundsrepubliken Tyskland att sänka räntan. En sänkning vore annars motiverad för att stimulera de vikande investeringarna. Vid nuvarande amerikanska räntenivå och starka dollar skulle en räntesänkning emellertid pressa ned D-markens värde och späda på inflationen.

Sammanfattningsvis finns det anledning räkna med att produktionen i Västeuropa sjunker med 1 % 1981 och att arbetslösheten ökar. Den automatiska kompensation, som finns inbyggd i de offentliga budgeterna, leder till större underskott. Verkningarna av en sådan utveckling begränsas dock av redan beslutade utgiftsnedskärningar. I Japan ligger fortfarande tillväxttakten, uppburen bland annat av en fortsatt positiv exportutveckling, högt över OECD-genomsnittet.

Sammantaget antas den totala tillväxten i OECD-området bli långsammare än i fjol eller motsvara ca 1/2 %.

För OPEC-länderna som grupp förutses en fortsatt stark importefterfrågan under 1981. Även om ökningstakten i importen är hög, är dock nivån på importen från industriländerna fortfarande låg. Dessutom svarar Iran och Irak för en betydande andel av OPEC-ländernas samlade import; en fortgående konflikt mellan dessa två länder kan leda till ett importbortfall och sämre avsättningsmöjligheter för OECD-länderna. Stimulansen till OECD-ländernas efterfrågan 1981 från exporten till OPEC-området torde därför bli relativt begränsad.

Industriländernas samlade bytesbalansunderskott torde nästan halveras 1981. Förbättringen ser ut att äga rum i de stora länderna; minskade underskott i Förbundsrepubliken Tyskland och i Japan, ett åtminstone

fördubblat överskott i Förenta staterna. OPEC:s överskott bör minska i nästan motsvarande grad. De icke oljeproducerande utvecklingsländerna antas få en ytterligare förvärrad extern situation.

Sker inga nya väsentliga realprisökningar på olja och avviker inte sparbeteendet alltför markant från vad som nu antas, bör en viss återhämtning komma till stånd i flera länder mot slutet av 1981. Denna kan bäras upp av en ökande privat konsumtion och av investeringar, bl. a. i energibesparande syfte. I Förbundsrepubliken Tyskland, där konkurrenskraften stärkts väsentligt under senare tid, torde exporten komma att svara för en viss stimulans. De höjda försvarsanslagen i Förenta staterna utgör också ett expansivt inslag. Mot bakgrund av riskerna för att inflationen ånyo skjuter fart, och att räntorna därmed förblir höga, bör man dock räkna med att återhämtningen kommer att bli relativt försiktig.

Jag vill starkt varna för att ta det förhållandet att den internationella konjunkturuppgången synes komma att dröja till intäkt för att skjuta på nödvändiga ekonomisk-politiska åtgärder. Det tar tid innan sådana får effekt – inte minst torde så vara fallet när det är fråga om att bryta trender och företeelser som har sina rötter långt tillbaka i tiden. Det är därför av största vikt att vi vidtar de åtgärder som krävs och avpassar vår ekonomiska politik så att åtgärderna hunnit få effekt när den internationella konjunkturuppgången kommer.

Jag vill också understryka att vi inte kan lösa de problem som skapas av underskottet i våra utrikes affärer genom att ta till protektionistiska åtgärder. Sverige är en liten nation med begränsad hemmamarknad. Vårt välstånd bygger därför i avgörande grad på att vi kan dra nytta av de effektivitetsvinster och den specialisering som ett fritt internationellt handelsutbyte möjliggör. Om vi försökte att isolera oss från omvärlden skulle detta leda till att själva basen för välfärdssamhället – liksom möjligheterna att upprätthålla full sysselsättning – rycktes undan.

2.2 Den ekonomiska politikens mål och uppläggning

Oljechockerna och andra förändringar i världsekonomin har skapat stora svårigheter för hela västvärlden. Vid en internationell jämförelse finner man att Sverige i ett viktigt avseende – sysselsättningen – lyckats bättre än nästan alla andra länder. Det står emellertid också klart att vi i andra viktiga hänseende lyckats sämre och att den fulla sysselsättningen kunnat upprätthållas endast till priset av mycket stora balansbrister framför allt ifråga om statsbudget och utrikeshandel.

Vi måste nu dra nytta av de lärdomar som 1970-talets utveckling har att ge. De erfarenheter vi gjort har varit entydiga. När vi fört en jämfört med utlandet restriktiv ekonomisk politik, såsom i början av 1970-talet eller efter 1977 års devalvering, har vår konkurrenskraft förbättrats och förutsättningar skapats för en mer balanserad ekonomisk utveckling. Under

tider när den ekonomiska politiken givits en mer expansiv inriktning har konkurrenskraften försämrats och marknadsandelar gått förlorade.

Det reaktionsmönster som den svenska ekonomin således uppvisar utgör en restriktion för våra möjligheter att generellt stimulera den inhemska efterfrågan.

En ytterligare restriktion för den ekonomisk-politiska handlingsfriheten utgörs av de stora underskotten i bytesbalans och statsbudget som vi har i utgångsläget. Ytterligare ökning av dessa riskerar att få negativa verkningar för ränteläge, inflationstryck och valutaflöde. Underskotten hindrar oss att genom generell stimulans av den inhemska efterfrågan parera en nedgång i den internationella konjunkturen.

Skall vi kunna nå målen för den ekonomiska politiken i framtiden måste vi, som framhållits i det föregående, åstadkomma påtagliga trendbrott i den svenska ekonomiska utvecklingen. Enligt min mening kan detta ske endast genom en *offensiv ekonomisk politik* som har det dubbla syftet att å ena sidan säkerställa ökad produktion och å andra sidan tillse att produktionsökningen används för att förbättra vår bytesbalans.

Detta innebär att den inhemska konsumtionen, offentlig såväl som privat, måste hållas tillbaka. Den tillväxt som vi kan åstadkomma måste i allt väsentligt reserveras för ökad export och för ökade investeringar. Vi måste således både *arbeta* och *spara* oss ur krisen. Underskotten i bytesbalans och statsbudget medför däremot att vi inte kan *spendera* oss ur krisen.

Det förhållandet att manöverutrymmet för efterfrågestimulerande åtgärder nu är starkt begränsat innebär inte att vi skall avstå från en aktiv ekonomisk politik. Denna måste dock ges en i jämförelse med 1970-talet annorlunda inriktning.

För det *första* måste den svenska ekonomins produktivitet och produktionsförmåga förbättras. Därvidlag ligger tyngdpunkten på skattepolitiken, på åtgärder för att trygga företagens kapitalförsörjning samt på åtgärder för att få en bättre fungerande arbetsmarknad. Dessa åtgärder behöver kompletteras med vissa efterfrågestimulerande insatser som förstärker vår produktionskapacitet. Insatserna avser i första hand stimulans av näringslivets investeringar genom förmånliga avdragsregler, frisläpp av investeringsfonder m. m., men också stimulans av byggnadsverksamheten, industribeställningar etc. I detta sammanhang har också en kraftfull energipolitik som minskar vårt oljeberoende och utgör en drivkraft för svensk industri en viktig roll att spela. Jag återkommer till de olika åtgärderna mer i detalj i det följande.

Politiken måste inriktas på att skapa förutsättningar för tillväxt i den utlandskonkurrerande sektorn. Det är endast därigenom som vi på en gång kan förbättra bytesbalansen och vidmakthålla den fulla sysselsättningen. Det skall inte fördöljas att detta är en svår uppgift i ett internationellt klimat som allmänt sett präglas av en relativt svag utveckling. Så länge OPEC-länderna har ett stort exportöverskott kan självfallet övriga länder

totalt sett inte ha balans i sina utrikes affärer. Vid givna oljepriser och en begränsad importkapacitet hos OPEC-länderna kan enskilda oljeimporterande länder förbättra sin position endast på andra länders bekostnad.

Problemet för svensk del är emellertid att vi tagit på oss en oproportionerligt stor del av det bytesbalansunderskott i industrivärlden som följt i oljeprishöjningarnas spår. Medan OECD-länderna totalt hade ett underskott i bytesbalansen om ca 1 % av BNP 1980 uppgick det svenska underskottet till över 4 %.

För 1981 förutses en påtaglig förbättring i handelsbalansen. Underskottet beräknas sjunka från ca 10,5 miljarder kr. i fjol till mindre än 5 miljarder kr. i år. En viktig förklaring till förbättringen är att de ansträngningar som görs för att minska vårt oljeberoende börjar bära frukt. Oljekonsumtionen sjönk med 8 à 9 % under 1980 och beräknas minska med ytterligare 7 à 8 % 1981 vilket är avsevärt mer än vad som förklaras av klimatologiska faktorer eller den relativt låga aktivitetsnivån.

En annan viktig förklaring ligger i att de åtgärder som vidtagits för att hålla tillbaka den inhemska efterfrågan leder till en långsam importutveckling. På sikt måste vi emellertid givetvis sträva efter att förbättra bytesbalansen genom att i första hand öka vår export. LO/SAF-avtalet lägger en grund härför genom att det torde medföra en viss förbättring av konkurrenskraften under avtalsperioden.

För det *andra* är det nödvändigt att den inhemska konsumtionen hålls tillbaka. Sedan mitten av föregående decennium har den privata konsumtionen stigit endast obetydligt medan däremot den offentliga ökat mycket snabbt. Den förra har dessutom till stor del hållits uppe genom ökade transfereringar som finansierats över de offentliga budgetarna.

Det avtal som nu slutits på större delen av arbetsmarknaden för 1981 och 1982 innebär att reallönen sänks påtagligt under dessa år. Mot denna bakgrund är det naturligt att ansträngningarna att bromsa den inhemska konsumtionen i första hand måste avse de offentliga utgifterna. Nyckeln till en mer balanserad ekonomisk utveckling ligger i viktiga avseenden i att vi kan hålla tillbaka utgiftstillväxten hos såväl kommunerna som hos staten och socialförsäkringssystemet. En sådan återhållsamhet är en nödvändig beståndsdel i en offensiv ekonomisk politik. Det är endast genom en långsammare offentlig utgiftsökning som vi kan skapa förutsättningar för en rimlig reallöneutveckling efter skatt och därmed underlätta avtalsrörelserna. En långsammare utgiftsökning är också en nödvändig förutsättning för att vi skall kunna begränsa budgetunderskottet och därmed för ett lägre ränteläge.

Att vi i nuvarande ekonomiska situation måste hålla tillbaka den offentliga utgiftsökningen innebär givetvis inte ett underkännande eller en nedvärdering av den offentliga sektorns betydelse. Den offentliga sektorn och socialförsäkringssystemet utgör omistliga delar av en modern välfärdsstat. Det är emellertid nödvändigt att de offentliga utgifterna inte tillåts växa

snabbare än vad som är förenligt med samhällsekonomisk balans. Skulle så ske kommer de negativa följderna i form av stagnation, inflation och arbetslöshet att hårdast drabba just dem som det sociala trygghetssystemet är uppbyggt för att skydda.

Som jag närmare utvecklar i det följande bör den totala ökningen i den konsoliderade offentliga sektorns utgifter begränsas till ca 1 % per år i reala termer.

I regeringens handlingsprogram den 3 februari 1981 fastlades målet att bringa ned den kommunala konsumtionens ökningstakt till 1% per år fr. o. m. 1982.

Arbetet med den statliga budgeten har under senare år i hög grad präglats av behovet att spara. Jag vill i detta sammanhang peka *dels* på det besparingspaket om 6,3 miljarder kr. (helårseffekt) som ingick i den besparingsproposition (prop. 1980/81: 20) som förelades riksdagen i oktober 1980, *dels* på den ytterst restriktiva utgiftsprövningen i budgetarbetet, *dels* på de ytterligare besparingsförslag om 2,7 miljarder kr. (helårseffekt) som regeringen beslutade om i februari 1981 (prop. 1980/81: 118).

Genom dessa åtgärder har en uppbromsning åstadkommits vad gäller statsutgifternas tillväxt. Statsutgifterna exklusive räntor som växte med knappt 5% per år i reala termer under perioden 1970–1980 uppvisar för 1981 en tillväxt av 2.8%.

Detta är en högre tillväxt än jag räknade med i finansplanen vilket bl. a. beror på diskontohöjningen i januari. Denna drar med sig högre räntekostnader för statsskulden och driver upp priserna. Till detta kommer att avtalen på arbetsmarknaden innebär en större lönekostnadsökning än jag räknade med i finansplanen. Totalt innebär detta en ökad belastning av vissa pris- och lönekänsliga anslag. Slutligen förutses utgifterna för arbetsmarknads- och industripolitiska åtgärder bli större än tidigare beräknat.

Även om sålunda takten i utgiftsökningarna dämpats är det uppenbart att den alltjämt är för snabb. Det framgår bl. a. av att inkl. statsskuldräntor ökar statsutgifterna innevarande år med 5,7%. Det är avsevärt mer än årets BNP-tillväxt och ligger även väsentligt högre än den trendmässiga produktionstillväxt på ca 2,5% som långtidsutredningen räknat med bör vara möjlig under gynnsamma omständigheter.

Långtidsbudgeten visar också att budgetunderskottet skulle öka dramatiskt om inte ytterligare åtgärder vidtas. Chefen för budgetdepartementet kommer mot denna bakgrund senare idag att föreslå att ett nytt sparmål uppställs. Målet innebär att ytterligare besparingar om minst 12 miljarder kr., jämfört med de utgifter som skulle följt av en oförändrad ambitionsnivå, kommer att föreslås i budgeten för 1982/83. Den exakta storleken för besparingarna måste bli beroende av en rad faktorer som är svåra att förutse såsom konjunkturutvecklingen utomlands och i Sverige, utvecklingen på kreditmarknaden m. m. En avstämning måste också göras gentemot åtgärder som kan bli aktuella på budgetens inkomstsida.

Innan jag går in mer i detalj på de ekonomisk-politiska åtgärder som behövs vill jag understryka det självklara förhållandet att i en marknadsekonomi av svensk typ kan statsmakterna inte ensamma säkerställa en positiv ekonomisk utveckling. Arbetsmarknadens parter har sålunda ett avgörande inflytande på lönebildningen inkl. löneglidningen och därmed, eftersom lönerna utgör ca 75 % av förädlingsvärdet inom industrin, på vår internationella konkurrenskraft. Företagens prispolitik spelar också en viktig roll när det gäller att öka marknadsandelarna.

Ett annat viktigt område där statsmakterna endast indirekt kan påverka utvecklingen utgörs av den kommunala verksamheten.

Om vi skall kunna uppnå ekonomisk balans krävs således insatser från *alla* parter i det svenska samhället. Regeringen kommer att göra vad som på den ankommer för att underlätta breda samförståndslösningar.

2.2.1 Åtgärder för att förbättra den svenska ekonomins produktionsförmåga

Skattepolitiken

En nödvändig förutsättning för att vi skall återvinna balansen i den svenska ekonomin är att skattesystemet utformas så att det uppmuntrar till arbetsinsatser, sparande och produktiva investeringar. Härvid spelar marginalskatternas höjd en avgörande roll. Sverige har högre marginalskatter än något annat land. Som en illustration kan nämnas att i Sverige har hälften av skattebetalarna marginalskatter på 50 % eller mer. Bland de heltidsarbetande är andelen väsentligt högre eller ca 85 %. I Finland, Danmark och Norge har endast resp. 1/10, 1/4 och en knapp 1/3 av inkomsttagarna marginalskatter över 50 %. Det kan också nämnas att den högsta marginalskattesatsen i Sverige uppgår till 85 % medan den inte i något av våra nordiska grannländer överstiger 71 %. Det bör dessutom beaktas att sedda i ett internationellt perspektiv ligger även de andra nordiska länderna mycket högt.

I regeringens ekonomiska handlingsprogram av den 3 februari 1981 konstaterades att en varaktig förbättring av den svenska ekonomins produktionsförmåga inte kan åstadkommas med mindre än att marginalskatterna sänks. Vidare underströks följande:

"Inriktningen bör vara att sänka marginalskatten till 50 procent för den helt dominerande andelen heltidsarbetande inkomsttagare. Detta förutsätter motsvarande justering av gällande marginalskattetak. En reform med den inriktningen bör genomföras i tre steg med början 1982 och fullföljas 1983 och 1984.

En marginalskattereform av sådan omfattning kommer att ställa krav på en anpassning av bruttolönerna under de kommande åren. Reformen kan beräknas kosta 5–7 miljarder kr. I nuvarande statsfinansiella läge är en totalfinansiering nödvändig.

Mot den bakgrunden kommer regeringen att inbjuda arbetsmarknadens

parter och den socialdemokratiska oppositionen till överläggningar i frågan. Regeringen avser därefter att senare i vår återkomma med förslag till riksdagen."

Överläggningarna mellan regeringspartierna och socialdemokraterna är ännu inte avslutade.

En marginalskattereform är av största vikt inte endast för att minska kostnadsinflationen, stimulera till ökade arbetsinsatser, ökat sparande, och för att minska incitamenten till skatteflykt och skattefusk utan även därför att de nuvarande höga marginalskatterna har negativa verkningar också i en rad andra avseenden.

Jag vill särskilt peka på att de i kombination med avdragsregler och stark inflation medför att hushållen blir relativt okänsliga även för mycket höga räntor. Detta bidrar verksamt till att driva upp räntenivån vilket inverkar negativt på investeringarna, medför svårigheter för näringslivet och driver på inflationen. En marginalskattereform av den typ som ovan skisserats innebär att räntekostnaderna efter skatt ökar väsentligt vilket kommer att minska hushållens kreditefterfrågan. Genom att hushållen blir mindre benägna att betala höga räntor uppfylls en nödvändig förutsättning för att kunna avreglera kreditmarknaden. Detta är i sin tur en betingelse för en mer rationell och produktiv användning av tillgängliga kapitalresurser.

De höga marginalskatterna är också en av orsakerna till att vi på senare år haft svårt att få fram ett tillräckligt utbud av virke. Ungefär 1/4 av den svenska industrins export kommer från skogsindustrin. Produktionen av dessa exportvaror baserar sig nästan uteslutande på inhemska produktionsfaktorer och är således förknippade med en ytterst liten importandel. Härigenom spelar skogsindustrin en avgörande roll i våra strävanden att återställa balansen i utrikeshandeln.

Det är således av största vikt att skogsindustrins kapacitet inte onödigtvis begränsas av ett otillräckligt virkesutbud. Detta skedde under den senaste högkonjunkturen och Sverige förlorade därigenom betydande exportinkomster.

En statlig kommitté, virkesförsörjningsutredningen, beräknas senare i år framlägga förslag om åtgärder för att stimulera avverkningen. I avvaktan på virkesförsörjningsutredningens betänkande har regeringen föreslagit (prop. 1980/81: 118) en provisorisk beskattningsreform. Denna innebär att skogsägare beviljas ett extra avdrag om 5 resp. 3 % av försäljningsintäkter för rotposter och skogsprodukter. Reformen finansieras genom en höjning av skogsvårdsavgifterna och innebär således en omfördelning inom skogsägarkollektivet.

Näringslivets investeringar

En förutsättning för att näringslivets investeringar skall öka är att lönsamheten förbättras. Den ökade under 1979 och 1980 efter den kraftiga nedgång som följde på överbryggningspolitiken. Lönsamheten nådde lik-

väl icke upp till mer än vad som utgjort bottennivåer i tidigare konjunkturcyklar. En högre lönsamhet är en nödvändig betingelse för ökade investeringar och kan också bidra till att förbättra företagens soliditet. Jag har i tidigare finansplaner utförligt behandlat de problem som företagens trendmässigt sjunkande soliditet ger upphov till. Företag med svag finansiell ställning har små möjligheter att investera och satsa på framtiden.

Mot bakgrund av näringslivets behov av riskkapital har statsmakterna vidtagit en rad åtgärder för att mildra den diskriminering av aktiesparande som legat i skattereglerna. Dessa åtgärder har givits en inriktning som i första hand kommer småsparare tillgodo.

Skattefondsparandets villkor har således förbättrats genom att skatteavdraget höjts från 20 till 30 % och den högsta gränsen för avdragsberättigat sparande från 400 kr. till 600 kr. per månad. De anställda i börsnoterade företag har även fått möjlighet att spara i det egna företagets aktier enligt samma regler som gäller för skattefondsparandet. Vidare har dubbelbeskattningen av utdelade vinstmedel från börsnoterade företag mildrats för utdelningsinkomster upp till 7 500 kr. för ensamstående och det dubbla beloppet för makar.

Den senaste tidens utveckling visar att även relativt begränsade förändringar i skattereglerna som ökar avkastningen på aktier i förhållande till alternativa placeringar, leder till en betydande ökning av utbudet av riskvilligt kapital. Utvecklingen tyder nu på att de allmänna aktiesparfonderna kan komma att tillföra aktiemarknaden inemot 1 miljard kr. per år. Det företagsanknutna aktiefondssparandet kan förväntas ge ca 400–500 milj. kr. år 1981, om utvecklingen fortsätter som hittills.

Det finns inga säkra uppskattningar av hur stor del av det hushållssparande som nu söker sig till aktiemarknaden som utgörs av nysparande och av hur stor del som är omplaceringar. Av de skäl som jag anfört är även omplaceringar i sig positiva för samhällsekonomin. Därutöver är det emellertid också angeläget att hushållens totala sparande ökar. Jag återkommer till detta i det följande.

Som en följd av att efterfrågan på aktier ökat har börskurserna stigit ehuru kurserna realt sett alltjämt är väsentligt lägre än i mitten och början av 1970-talet. När börsens värdering av företagen ökar minskar avkastningskravet (kapitalkostnaden) för nyemitterade aktier. Nyemissionsaktiviteten under 1981 har också ökat kraftigt jämfört med föregående år. Hittills i år har nyemissioner för ca en miljard kr. aviserats.

De nämnda åtgärderna har i första hand varit till nytta för börsnoterade, dvs. oftast större företag. Det är emellertid mycket angeläget att även de små och medelstora företagen får sin kapitalförsörjning tryggad. Dessa företag svarar för omkring hälften av produktionen och sysselsättningen inom det svenska näringslivet. Nya affärsidéer och tekniska nyheter har ofta utvecklats inom småföretagen. De har även visat stor förmåga till anpassning och har på många sätt avgörande betydelse för den regionala

utvecklingen. En förutsättning för att förbättra bytesbalansen är att dessa företag får möjlighet att utvecklas och expandera. Inte minst torde möjligheterna att möta importkonkurrensen vara avhängiga av att de mindre och medelstora företagen förmår att hävda sin ställning.

Svårigheterna att skaffa ökat kapital är i många fall ett hinder för småföretagens expansion. Mot denna bakgrund har på senare år ett flertal åtgärder vidtagits för att underlätta utvecklingen i småföretagen. Således har regler införts som minskar ägarens behov att ta ut medel ur företagen för att betala arvs- och förmögenhetsskatter. Vidare har fjärde AP-fonden fått ökad placeringsförmåga. Denna kommer i viss utsträckning att utnyttjas för aktieförvärv i icke börsnoterade företag.

Frågan om ytterligare åtgärder för att underlätta småföretagens riskkapitalförsörjning bereds f. n. inom regeringskansliet. Utredningen om de små och medelstora företagens finansiella situation (E 1980: 56) undersöker bl. a. vilka åtgärder som kan vidtas för att förbättra icke börsnoterade företags möjligheter att dra till sig nytt riskkapital. Frågan om kapitalbeskattningens utformning och storlek utreds inom 1980 års företagsskattekommitté (B 1979: 106).

Kapitalvinstkommittén (B 1979: 05) har till uppgift att föreslå tekniska lösningar för att eliminera dubbelbeskattningen av aktieutdelningar. Utredningen har även till uppgift att undersöka om ett borttagande av dubbelbeskattningen kan utsträckas till icke börsnoterade företag.

För att hålla uppe näringslivets investeringar även under den relativt svaga konjunkturfas som vi nu genomgår har riksdagen på regeringens förslag beslutat om extra avdrag för byggnads- och maskininvesteringar på respektive 10 och 20%. Stimulanseffekten har därvid gjorts större än tidigare genom att avdraget gäller även vid den kommunala taxeringen. De allmänna investeringsfonderna, de särskilda investeringsreserverna för mindre företag och 1980 års vinstfonder är alla frisläppta för investeringar i industri under 1980, beträffande byggnadsinvesteringar t. o. m. utgången av mars 1982.

En negativ faktor för näringslivets investeringar utgörs av det höga ränteläge som framtvingats av kombinationen höga internationella räntor, stort underskott i bytesbalansen och det statsfinansiella läget. Detta understryker vikten av att åtgärder vidtas för att begränsa de nämnda underskotten så att förutsättningar skapas för att sänka räntan.

Sysselsättnings- och industripolitiken

Som jag tidigare framhållit har Sverige bättre än de flesta andra industriländer lyckats att upprätthålla full sysselsättning efter den första och andra oljechocken. Detta har emellertid skett till priset av stora och växande underskott i bytesbalansen. Möjligheterna att gå vidare på denna väg och ersätta en för låg efterfrågan i den utlandskonkurrerande sektorn med sysselsättning som i olika former finansieras över de offentliga budgeterna är mycket begränsade.

Jag vill stryka under att möjligheterna att bevara den fulla sysselsättningen i framtiden i hög grad är avhängig av att arbetsmarknaden kännetecknas av dynamik, rörlighet och anpassningsförmåga. Ju färre flaskhalsproblem som föreligger på arbetsmarknaden desto högre efterfrågetryck, och därmed desto större sysselsättning, kan vi hålla i den svenska ekonomin.

Det är tre parter som har att svara för anpassningen på arbetsmarknaden: arbetsgivarna, de arbetssökande och staten. Om 1970-talets utveckling mot ständigt ökande arbetsmarknadspolitiska utgifter skall brytas, måste arbetsgivarnas och de arbetssökandes del av ansvaret för arbetsmarknadens funktion öka.

Anpassningen bör så långt som möjligt ske inom ramen för utbud och efterfrågan på den regionala arbetsmarknaden. En balanserad utveckling under 1980-talet förutsätter både regionalpolitiska insatser och rörlighet. Regeringens nyligen framlagda proposition med riktlinjer för den framtida arbetsmarknadspolitiken utgår från detta synsätt.

Propositionen omfattar ett flertal åtgärder i syfte att främja den fulla sysselsättningen:

- tillfällig rekryteringsstimulans till industriföretag som ökar sin personalstyrka under 1981,
- rekryteringsstöd till företag som anställer långtidsarbetslösa ungdomar,
- förhöjda lönebidrag vid övergång från skyddat arbete till arbete på den öppna marknaden,
- stöd för att underlätta omställningen vid lokala sysselsättningskriser,
- vidgade möjligheter till vilande förtidspension,
- vidgade möjligheter till arbetsmarknadsutbildning för 18- och 19-åringar,
- skattebefrielse för flyttningsbidrag som utgår enligt arbetsmarknadskungörelsen.

För att den samhällsekonomiska balansen skall kunna återställas är det angeläget att ytterligare åtgärder vidtas för att minska trögheten på arbetsmarknaden utan att den enskildes behov av trygghet eftersätts. Vissa tecken tyder på att nuvarande regler om anställningsskydd kan ha haft en hämmande inverkan på nyanställningar inte minst i de mindre och medelstora företagen. Mot den bakgrunden har chefen för arbetsmarknadsdepartementet tagit initiativ till översyn av lagen om anställningsskydd.

I en promemoria från arbetsmarknadsdepartementet (Ds A 1981:6) som f. n. remissbehandlas, behandlas bl. a. frågor rörande provanställning och tillfällig anställning vid arbetstoppar. Chefen för arbetsmarknadsdepartementet avser efter det att remissbehandlingen avslutats att återkomma med förslag rörande rätten till provanställning av ungdomar och möjligheterna till viss tids anställning vid arbetstoppar. Dessa ändringar bör kunna träda i kraft fr. o. m. den 1 januari 1982.

Frånvaron på arbetsplatserna har ökat kraftigt under 1970-talet och är

hög i internationell jämförelse. Frånvaron har på många håll nått en omfattning som inte är förenlig med vår ekonomis konkurrenskraft.

Ledighetslagarna ses f. n. över inom ramen för tre olika delprojekt. Således görs en lagteknisk översyn inom arbetsmarknadsdepartementet. Vidare undersöker Studieförbundet Näringsliv och Samhälle hur arbetstidsreformerna påverkar närvaromönster och arbetets organisation vid ett antal myndigheter och företag. Slutligen genomför riksrevisionsverket en beräkning av de samlade kostnaderna för frånvaron från arbetet. Resultaten av dessa projekt beräknas föreligga i oktober 1981.

När det gäller sjukfrånvaron har sjukpenningkommittén (S 1978:04) på regeringens uppdrag redovisat olika modeller för hur självrisken i sjukförsäkringssystemet kan ökas.

Regeringen avser att återkomma till riksdagen med förslag i dessa frågor.

Arbetsmarknadspolitikens tyngdpunkt bör i fortsättningen liksom under innevarande budgetår ligga på den egentliga platsförmedlingen. För den närmaste tiden får man räkna med att arbetsmarknaden kommer att präglas av den svaga konjunkturutvecklingen. Samtidigt finns en avsevärd regional obalans i fråga om utbud och efterfrågan på arbetskraft. Utsikterna skiljer sig också relativt mycket från bransch till bransch. Inom exempelvis delar av verkstadsindustrin och den kemiska industrin är utsikterna väsentligt mer gynnsamma än för industrin som helhet.

Trots lågkonjunkturen råder en betydande efterfrågan på yrkesutbildade arbetare. Även om det absoluta antalet obesatta platser i verkstadsyrken inte är så stort jämfört med det totala antalet arbetslösa, kan bristen på utbildad arbetskraft ändå utgöra ett allvarligt hinder för produktionen i vissa företag. Det är en angelägen uppgift för arbetsmarknadspolitiken att se till att dessa platser kan tillsättas.

För tjänstesektorn förutses en svag sysselsättningsökning under budgetåret 1981/82. Den uppbromsning som har skett av den offentliga tjänstesektorns expansion gör det nödvändigt för stora grupper av nytillträdande arbetssökande att söka sig till andra yrkesområden än dem som var mest expansiva under 1960- och 1970-talen. Framför allt kan antalet arbeten i traditionella kvinnoyrken inte väntas öka i samma takt som tidigare, vilket gör det angeläget att nytillträdande kvinnor långt mer än tidigare söker sig till traditionellt mansdominerande yrken, t. ex. i industrin. Detta är angeläget även med hänsyn till jämställdheten mellan män och kvinnor på arbetsplatserna.

Cheferna för arbetsmarknads- resp. bostadsdepartementet kommer senare idag att behandla behovet av ytterligare sysselsättningspolitiska åtgärder för att hävda sysselsättningen under vinterhalvåret 1981/82. Åtgärder för sammanlagt 1,5 miljarder kr. kommer att föreslås.

I syfte att stödja byggsysselsättningen kommer chefen för bostadsdepartementet också att föreslå vissa ändringar av mark- och konkurrensvillkoren inom den statliga bostadslångivningen.

Som jag tidigare nämnt har ett flertal åtgärder också vidtagits för att hålla uppe investeringarna i näringslivet.

Industripolitiken har också en viktig roll att spela när det gäller att trygga den fulla sysselsättningen. Regeringen har i den industripolitiska propositionen (prop. 1980/81: 130) angivit förutsättningarna för den framtida industripolitiken.

De övergripande industripolitiska målen är:

- att stimulera och underlätta överförandet av produktionsresurser till de lönsamma och konkurrenskraftiga delarna av industrin,
- att öka produktionen av industrivaror och tjänster för att genom ökad export och minskad import bidra till den externa balansen,
- att öka effektiviteten i industrin för att därigenom lämna största möjliga resursutrymme åt andra samhällssektorer,
- att utveckla industrin så att den kan bidra till en regional balans,
- att medverka till att strukturomvandlingen sker i socialt acceptabla former.

I den industripolitiska propositionen anges att industripolitiken nu bör ges en offensiv och långsiktig inriktning. Därmed avses främst åtgärder för att främja utvecklingen av små och medelstora företag samt åtgärder för att förse industriföretagen med erforderligt riskkapital och för att stödja forskning och utveckling. Vidare föreslås en ökad satsning på statssubventionerade exportkrediter.

Under den föregående konjunkturnedgången fick de industripolitiska stödåtgärderna en betydande omfattning. Staten grep in för att göra det möjligt för nedläggningshotade företag med central ställning i sin ort/region att i socialt acceptabla former anpassa sig till ändrade konkurrensförhållanden på världsmarknaden. I andra fall syftade insatserna till att bevara industriell kapacitet som kunde väntas ha långsiktig konkurrenskraft.

Som jag framhöll i finansplanen har de statsfinansiella resurserna för räddningsinsatser minskat kraftigt. I allt högre grad måste därför finansiella rekonstruktioner bli ett medel för att säkerställa produktion och sysselsättning i enheter med långsiktiga utvecklingsmöjligheter. Finansiell rekonstruktion i form av sanering av företagens balansräkning måste vara det första steget för sanering av ett företag i kris. Det innebär bl. a. att ägare och banker får ta på sig en ökad risk. Banklagen har också ändrats i en riktning som möjliggör en sådan utveckling.

Energipolitiken

En viktig uppgift för energipolitiken är att bidra till en kraftig minskning av vårt oljeberoende.

Jag vill i detta sammanhang speciellt fästa uppmärksamheten på två centrala punkter i regeringens energipolitiska proposition (prop. 1980/81: 90).

Den *första* utgörs av det samlade program för energihushållningen i

samhällets olika delar som ingår i propositionen. Tyngdpunkten i hushållningsprogrammet ligger på åtgärder som spar olja och som verkar på kort och medellång sikt. I förslaget betonas vikten av att nya byggnader och ny utrustning m. m. utförs med beaktande av de krav på energihushållning som ställs mot bakgrund av förutsedda energipriser. Möjligheterna till hushållning i befintliga byggnader och anläggningar, särskilt genom enkla åtgärder av drifts- och underhållskaraktär, framhålls likaså. En viktig del av energihushållningsprogrammet berör industrin och syftar till att föra ut kunskap om energibesparande åtgärder. Vidare läggs ett program för oljeersättning fram, vilket främst bygger på förslagen från oljeersättningsdelegationen (Ds I 1980: 23) och elanvändningskommittén (Ds I 1980: 22).

Den *andra* punkten avser de nödvändiga styrmedlen. I propositionen framhålls vikten av att de direkt prispåverkande medel som staten förfogar över såsom taxor, skatter och subventioner, används på sådant sätt att energihushållningen främjas. Höjningar av beredskapsavgifterna och energiskatterna på olika oljeprodukter har nyligen genomförts. Regeringen har också framlagt förslag om ökade avgifter och skatt på olja från 1 juli 1981.

I propositionen understryks vidare behovet av att utveckla och använda inhemska, förnybara energikällor för att minska oljeberoendet och förbättra bytesbalansen. Genom användning av framför allt skogsavfall och torv bedöms inte obetydliga mängder olja kunna ersättas. Ett treårigt forskningsprogram för en sammanlagd kostnad av 1 400 milj. kr. läggs fram, där huvuddelen av resurserna satsas på utveckling av ny teknik för produktion av skogsbränslen, torv och energiskog samt miljövänliga och effektiva förbränningsanläggningar.

Jag vill också erinra om att en särskild fond inrättats (prop. 1980/81: 49) för stöd åt åtgärder för att ersätta olja. Genom att lägga en avgift på olja om 24 kr. per m^3 skapas en fond som under en treårsperiod beräknas tillföras 1 700 milj. kr. Den skall användas för att stimulera användningen av andra energislag än olja. Även dessa medel kommer i allt väsentligt att verka som en stimulansfaktor på svensk industri.

En betydande del av energiförbrukningen sker inom bostadssektorn. En mycket viktig uppgift för energipolitiken är därför att minska energianvändningen och oljeberoendet inom denna sektor. I regeringens proposition om energipolitiken på detta område (prop. 1980/81: 133) konstateras att den samhällsekonomiska lönsamheten av olika besparingsåtgärder höjts genom de stigande energipriserna. Målet för energisparande i byggnader höjs därför till 48 twh, varav en mindre del dock kan komma att falla efter 1988. Energisparandet kompletteras med en satsning på övergång från olja till andra energislag. Slutligen ställs vissa villkor för installation av s. k. direktverkande el.

2.2.2 Åtgärder för att hålla tillbaka den inhemska konsumtionen

Den ökade tillväxt som vi kan åstadkomma i den svenska ekonomin

under de närmaste åren måste i allt väsentligt reserveras för ökad export och ökade investeringar. Detta innebär att såväl den privata som den offentliga konsumtionen måste stå tillbaka. Som jag tidigare utvecklat, kan man räkna med att löneavtalet för 1981 och 1982 innebär att reallönen sänks dessa år, vilket verkar starkt återhållande på den privata konsumtionen. Ansträngningarna måste därför nu inriktas på att hålla tillbaka de offentliga utgifterna.

Kommunerna

Under 1970-talet har den kommunala sysselsättningen ökat med mer än 400 000 personer vilket är mer än hela nettotillskottet till arbetskraften. Mätt i volym har den kommunala konsumtionens ökningstakt uppgått till 4–5 % per år. För 1981 uppskattas expansionstakten nu till ca 3 %. En sådan hög ökningstakt är högre än vad som på sikt är förenligt med samhällsekonomisk balans. I regeringens ekonomiska handlingsprogram från den 3 februari och i den kommunalekonomiska propositionen (prop. 1980/81: 116) fastlades därför målsättningen att den kommunala tillväxten fr. o. m. 1982 måste bringas ned till omkring 1 % per år.

För varje ytterligare procentenhet som den kommunala konsumtionen ökar måste den privata konsumtionen minskas med ytterligare 1/2 procentenhet, om inte konsumtionen totalt sett skall inkräkta på utrymmet för industrins investeringar och exporten.

En stark kommunal expansion kommer också att försvåra den förbättring av industriarbetarnas relativa löneläge som behövs för att industrin skall kunna öka sin sysselsättning. Om uppbromsningen av den kommunala expansionen inte sker tillräckligt snabbt riskerar vi att industrin vid nästa konjunkturuppgång inte kan täcka sitt rekryteringsbehov. Därmed skulle vi riskera att än en gång förlora möjligheten att haka på en internationell konjunkturuppgång.

Nettotillskottet av arbetskraft kommer under de närmaste åren att till stor del bestå av gifta kvinnor som inträder i förvärvslivet. Ofta önskar de arbeta deltid och inom tjänstesektorn. I första hand är det kommunerna som kan tillgodose dessa krav. Detta förhållande tas ibland till intäkt för att kommuner och industri inte konkurrerar om arbetskraften, vilket enligt min mening är en felsyn.

Tillskottet till arbetskraften är resultatet av stora bruttoströmmar. Studier från 1970-talet visar att mer än 200 000 personer årligen inträder i arbetskraften med vissa variationer beroende på konjunkturläget. (Jag bortser då från personer som står till arbetsmarknadens förfogande endast under kortare perioder.) De tillträdande består i första hand av ungdomar som slutat sin utbildning, av gifta kvinnor som inträder i förvärvslivet och av invandrare. Samtidigt lämnar ca 150 000 personer arbetskraften, i första hand p. g. a. pensionering eller utvandring. Ett mångdubbelt större antal personer på arbetsmarknaden byter emellertid arbete under ett år. Totalt

sett är således antalet arbetssökande avsevärt mycket större än nettotillskottet.

För att antalet anställda i industrin skall kunna öka är det nödvändigt att industrins relativa lönenläge är sådant att den kan attrahera tillräckligt stor andel av den *totala* strömmen arbetssökande. Man kan således inte tolka det förhållandet att nettotillskottet till arbetskraften består av en viss kategori som att just denna kategori måste svara för den nödvändiga sysselsättningsuppgången inom industrin.

En snabbare kommunal expansion skulle dra med sig ökad kommunal utdebitering. En sådan kommer genom de kompensationsmekanismer som präglar lönebildningen att verka uppdrivande på lönekostnadsnivån och därmed försämra konkurrensförmågan i det svenska näringslivet. I den allvarliga situation som vårt lands ekonomi befinner sig i kan, som jag framhöll i finansplanen, en sådan utveckling inte accepteras.

I syfte att begränsa den kommunala konsumtionsökningen har regeringen i prop. 1980/81: 116 föreslagit åtgärder för att för 1982 begränsa det finansiella utrymmet i kommunsektorn med netto 1,8 miljarder kr. Åtgärderna utgör samtidigt ett led i strävan att förbättra det statsfinansiella läget. Det är självklart angeläget att kommunerna inte kompenserar inkomstbortfallet genom att höja kommunalskatten.

Regeringen avser, som tidigare anmälts för riksdagen, att återkomma med ytterligare förslag om det skulle visa sig att hittills aviserade åtgärder är otillräckliga för att nå det uppsatta volymmålet på ca 1 %.

För att den eftersträvade begränsningen skall komma till stånd krävs kraftfulla åtgärder från såväl stat som kommun. Den statliga detaljregleringen måste minskas och flera planerade reformer och utbyggnadsprogram måste anstå eller genomföras i väsentligt långsammare takt än planerat. Chefen för budgetdepartementet kommer senare denna dag att närmare behandla de riktlinjer som bör gälla.

Jag vill framhålla att även efter det att hänsyn tagits till de nämnda besparingarna kommer den kommunala konsumtionen fortsätta att expandera. Vad gäller den statliga eller den privata konsumtionen förutses för de närmaste åren minskningar.

I samband med att jag behandlar kreditpolitiska frågor kommer jag att föreslå en teknisk omläggning av statens utbetalningar till kommunerna i syfte att motverka den fortgående likviditetsökningen i den svenska ekonomin.

Finanspolitiken

Om den inhemska konsumtionen skall kunna hållas tillbaka i tillräcklig utsträckning räcker det självfallet inte att begränsa kommunernas utgiftstakt. Det är också nödvändigt att finanspolitiken inriktas på att öka sparandet i den totala offentliga sektorn. Detta kan åstadkommas genom ökade inkomster eller minskade utgifter.

När det gäller inkomsterna måste ökningen framför allt ske genom att tillväxten i ekonomin främjas. Därigenom växer basen för skatteuttaget och skatteinkomsterna ökar. Det är däremot inte en framkomlig väg att öka inkomsterna genom en generell höjning av skattetrycket. Under 1970-talet har det totala skatteuttagets andel av BNP ökat från 41.0 % 1970 till 51.1 % 1981 främst som en följd av höjda skattesatser. De skärpta skattesatserna har emellertid utgjort en viktig orsak till den svaga produktions- och investeringsutvecklingen.

De negativa effekterna på tillväxten av ett ökat skattetryck samt höga marginalskatter uppkommer på flera olika sätt. För det *första* blir skillnaden stor mellan insatser som är produktiva för samhället resp. lönsamma för individen. Detta leder till att arbetsutbud och sparande går ned eller söker sig utanför de organiserade marknaderna, vilket minskar ekonomins effektivitet och begränsar tillväxten. För det *andra* pressar ett ökande skattetryck upp priser och kostnader varigenom konkurrenskraften försvagas. Den dämpning av tillväxten som detta ger upphov till kan förstärkas om den försvagade konkurrenskraften medför att den ekonomiska politiken måste stramas åt för att inte bytesbalansen skall försämras. För det *tredje* får den höga prisstegringstakt, som ökningar av skattetrycket medverkar till, negativa konsekvenser genom att landets resurser tenderar att användas på ett felaktigt sätt.

Förutom dessa långsiktiga negativa effekter på den ekonomiska tillväxten medför ett höjt skattetryck på kort sikt att den totala aktiviteten i ekonomin minskas och skatteinkomsterna inte blir så stora som skattehöjningen avsågs ge. Höjningen av en skatt tenderar också att minska inkomsterna från andra skatter dels därför att den totala inkomsttillväxten i ekonomin sänks, dels därför att höjningen av en skatt reducerar basen för andra skatter.

För att minska sparandebristen i ekonomin är det mot denna bakgrund nödvändigt att anpassa de offentliga utgifterna till en ökningstakt som är förenlig med samhällsekonomisk balans. En säkning av de offentliga utgifternas tillväxttakt är liksom en skattehöjning ägnad att dämpa aktiviteten i ekonomin. En viktig skillnad ligger emellertid däri att en begränsning av de offentliga utgifternas tillväxttakt inte hämmar tillväxten på sikt då man undviker skattehöjningarnas kostnadsdrivande effekter samt deras skadeverkningar på arbetsutbud och sparande. Det är emellertid då speciellt angeläget att de nödvändiga besparingarna inte drabbar de svagaste grupperna i samhället.

Offentlig konsumtion och investeringar innebär att stat, kommun och socialförsäkringssektor tar i direkt anspråk reala resurser medan transfereringar innebär indirekta resursanspråk genom att köpkraft överförs till hushåll och företag. Under perioden 1970–1980 växte de totala offentliga utgifterna realt med i genomsnitt 5,6 % per år (tabell 1). Den offentliga utgiftstillväxten var så stark att den tog i anspråk väsentligt mer än hela

Tabell 1 Den konsoliderade offentliga sektorns utgifter i reala termer 1970–1981
Utvecklingen i fasta priser har erhållits genom deflatering med BNP-deflatorn

	Milj. kr., löpande priser 1980	Årlig procentuell förändring, 1980 års priser	
		1970–1980	1980–1981
1 *Staten*			
Transfereringar	91 220	8,3	8,6
Konsumtion och investeringar	50 280	2,3	0,4
Totala utgifter	124 440	5,6	5,7
Totala utgifter exkl. räntor	141 500	4,9	2,8
2 *Kommunerna*			
Transfereringar	21 350	3,6	1,8
Konsumtion och investeringar	123 080	4,4	3,9
Totala utgifter	144 430	4,2	3,6
3 *Socialförsäkrings-sektorn*			
Transfereringar	41 640	11,8	7,9
Konsumtion och investeringar	2 350	10,1	5,5
Totala utgifter	43 990	11,7	7,8
4 *Totala offentliga utgifter*	**329 920**	**5,6**	**5,0**
5 *BNP-tillväxt*		2	0,2

BNP-tillväxten, som i genomsnitt uppgick till ca 2 % per år. Resultatet blev att de offentliga utgifternas andel av BNP ökade från 45 till 64 %.

De statliga utgifterna (inkl. transfereringar) har under samma period ökat med 5,6 % per år. Kommunernas utgiftsvolym har vuxit med 4,2 % per år medan socialförsäkringssektorns utgifter, främst för ATP och sjukförsäkring, ökat allra snabbast eller med 11,7 % per år.

Mellan 1980 och 1981 beräknas den offentliga sektorns utgifter växa med ca 5,0 % vilket innebär en viss neddragning i förhållande till den tidigare utgiftstrenden. De statliga utgifterna beräknas öka med ca 5,7 %. Ökningen exkl. statsskuldsräntor är dock väsentligt lägre eller ca 2,8 %.

Vid den obetydliga ökning av BNP som nu kan förutses för 1981 kommer de offentliga utgifternas andel av BNP att stiga kraftigt. En sådan fortsatt ökning av utgiftsandelen är inte långsiktigt hållbar. När de offentliga utgifterna ökar mer än hela BNP är det inte möjligt att uppnå en rimlig reallöneutveckling efter skatt. Därmed är risken stor för kompenserande lönekrav som omöjliggör en återgång till samhällsekonomisk balans.

Att en alltför snabb ökning av de totala offentliga utgifterna inte är förenlig med samhällsekonomisk balans framgår även av en kalkyl av de skattehöjningar som teoretiskt skulle behövas bara för att hindra en ytterligare försämring av den offentliga sektorns sparandeunderskott. År 1980 beräknas skattekvoten bli ca 50 % av BNP medan utgiftsandelen skulle uppgå till ca 64 %. Räknat i 1980 års priser skulle den beräknade offentliga utgiftsökningen på ca 5 % mellan 1980 och 1981 motsvara ca 17 miljarder kr. Skatteinkomsterna måste öka med samma belopp om det finansiella sparandet i offentlig sektor inte skall försämras. Eftersom BNP väntas öka

endast obetydligt, innebär detta att så gott som hela nämnda belopp skulle behöva tas in genom en höjning av den totala skattekvoten med drygt 3 procentenheter. Skattehöjningar av den storleksordningen skulle givetvis allvarligt hämma BNP-tillväxten, vilket i sin tur skulle komma att sänka de framtida skatteintäkterna och öka finansieringsproblemen.

Den hittillsvarande tillväxten i de offentliga utgifterna är sålunda inte förenlig med en långsiktigt stabil ekonomisk utveckling. Den offentliga sektorns sparandeunderskott och därmed även budgetunderskottet måste i allt väsentligt angripas genom en mycket återhållsam utgiftspolitik. Enligt de beräkningar som gjordes i långtidsutredningen (LU 80) bedöms det inte vara möjligt att under perioden 1980–1985 öka de offentliga utgifternas volym med mer än 2 % per år om den svenska ekonomin skall kunna återföras till balans. De offentliga utgifternas andel av BNP skulle därmed sjunka från 64 till ca 61 % 1985, förutsatt att en genomsnittlig årlig BNP-tillväxt om ca 2,5 % kan uppnås för perioden.

En återgång till balans inom rimlig tid kräver därför en större återhållsamhet med den offentliga konsumtionen och transfereringarna än vad som förutsatts i långtidsutredningen. Mot denna bakgrund måste finanspolitiken inriktas på att tillse att den offentliga sektorns reala utgiftsexpansion under de närmaste åren begränsas till ca 1 % per år. Som jag tidigare nämnt kommer chefen för budgetdepartementet senare denna dag att föreslå att minst 12 miljarder kr. sparas i förhållande till långtidsbudgeten under budgetåret 1982/83. Ytterligare besparingsåtgärder kommer att bli nödvändiga längre fram. Om den internationella konjunkturen vänder uppåt under 1982 och 1983 ökar möjligheterna att genomföra omfattande besparingsåtgärder utan negativa effekter på sysselsättning och produktion.

Det stora bytesbalansunderskottet avspeglar en alltför låg sparkvot – eller om man så vill en alltför hög konsumtion – i det svenska samhället. För att skapa förutsättningar för ett lägre bytesbalansunderskott är det nödvändigt att sparandet ökar. Det är mot denna bakgrund som behovet av att hålla igen på den offentliga utgiftsökningen skall ses. Jag har också påtalat hur nödvändigt det är att stärka företagens finansiella position. Även hushållens sparande måste öka och ges en produktiv inriktning.

Hushållen kan spara antingen i real form, t. ex. genom köp av nyproducerade egna hem och fritidshus, eller i finansiell form genom banksparande, köp av aktier, obligationer m. m. Det reala sparandet har varit relativt stabilt under 1970-talet och uppgått till ca 4,5 % av den disponibla inkomsten. Den finansiella sparkvoten har däremot fluktuerat kraftigt och har i genomsnitt varit negativ. Detta innebär att hushållens skulder ökat mer än deras finansiella tillgångar.

I internationell jämförelse ligger det svenska hushållssparandet relativt lågt. Att hushållens finansiella sparande är lägre i Sverige än i flertalet andra länder torde främst vara en följd av att de ekonomiska incitamenten

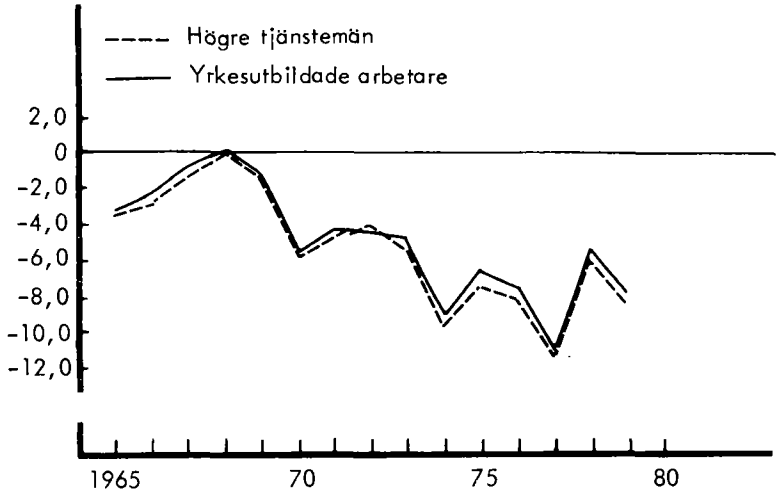
till sådant sparande varit små. Stigande marginalskatter har, i kombination med en ökande inflationstakt, lett till att sparandets reala avkastning efter skatt varit starkt negativ sedan länge och dessutom kraftigt försämrats under 1970-talet (diagram 2).

För att öka hushållens finansiella sparande är det nödvändigt att skattereglerna utformas så att den hittillsvarande utvecklingen bryts. Spararnas avkastning efter skatt måste höjas. Sedan 1976 har en rad åtgärder vidtagits för att dels öka avkastningen på sparande i allmänhet dels förbättra avkastningen på riskvilligt sparande (aktiesparande) i förhållande till andra placeringar.

Den sammanlagda behållningen på det s. k. skattesparandet i bank, skattefondsparandet och vinstsparandet växte under 1980 med ca 3,5 miljarder kr. och uppgick vid slutet av nämnda år till ca 13 miljarder kr.

Även de planerade marginalskattesänkningarna kan förutses få en positiv inverkan på hushållens sparbenägenhet. Sänkta marginalskatter gör det dyrare för hushållen att låna samtidigt som det blir mer lönsamt att spara.

Diagram 2 Banksparandets reala avkastning efter skatt 1965–1979

Anm. Kurvan visar den årliga värdeförlusten på bankmedel sedan räntan minskats med skatte- och inflationsprocenten. Skatten har beräknats efter marginalskattesatserna för resp. år i inkomstläge motsvarande *dels* högre tjänstemäns *dels* yrkesutbildade arbetares.

2.3 Kreditpolitiken

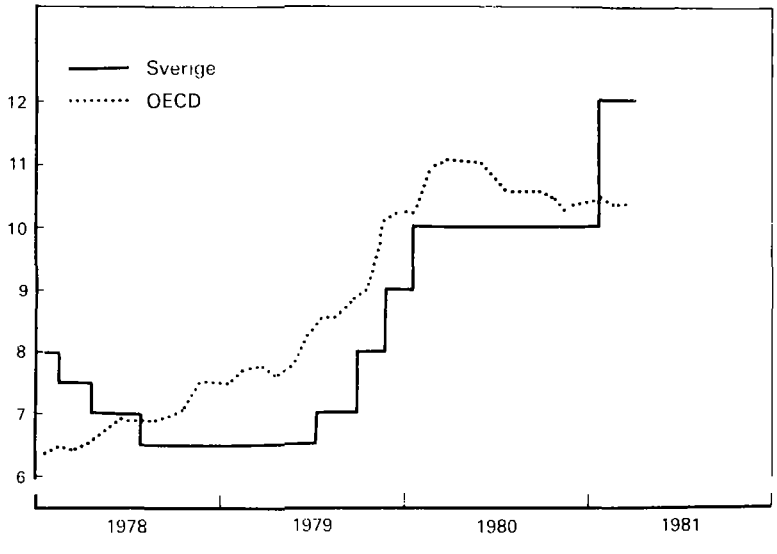
2.3.1 Utvecklingen under 1980 och början av 1981

Genom de växande underskotten i statsbudgeten och bytesbalansen har vårt beroende av de internationella kreditmarknaderna ökat mycket kraf-

tigt under senare år. Detta har fått till följd att kreditpolitiken i växande utsträckning måste utformas med hänsyn till den yttre balansen.

Sedan kreditpolitiken började stramas åt vid halvårsskiftet 1979 har det svenska ränteläget gradvis höjts. Under hösten 1979 och början av 1980 anpassades det svenska ränteläget successivt till den internationella ränteutvecklingen (diagram 3). Genom att det internationella ränteläget stabiliserades och visade tendenser att sjunka något var det möjligt att under 1980 bibehålla det svenska diskontot på 10 % trots den betydande ökning av valutautflödet som skedde till följd av försämringen av bytesbalansen. De tendenser till valutaoro som förekom under sommaren 1980 upphörde under hösten bl. a. till följd av de åtgärder i form av skattehöjningar som vidtogs i september i syfte att minska hushållens köpkraft. Den i oktober framlagda besparingspropositionen spelade också en roll. Spekulationerna mot kronan ökade emellertid ånyo under början av 1981. Under januari uppgick valututflödet exkl. statens och riksbankens lånetransaktioner till närmare 6 miljarder kr., vilket var väsentligt mer än vad som motiverades av bytesbalansunderskottet.

Diagram 3 Diskonto i Sverige resp. genomsnitt för OECD-länderna 1978–1981

Källa: Riksbanken.

För att motverka valutaoron vidtogs under andra hälften av januari en rad kreditpolitiska åtgärder. Diskontot höjdes med 2 procentenheter till 12 % och räntan på långa prioriterade obligationer med en procentenhet till 13,5 %. Räntan på kortfristiga placeringar av större belopp höjdes med inemot 4 procentenheter. Detta åstadkoms genom en kassakvotshöjning som tvingade bankerna till upplåning i riksbanken i kombination med en

höjning av straffräntan vid riksbanksupplåning från 13 % till 17 %. Slutligen beslöt regeringen efter framställning från riksbanken att förordna om utlåningsreglering för banker. Avsikten är att begränsa utlåningens ökningstakt till 5 % från halvårsskiftet 1980 till halvårsskiftet 1981.

Till följd av de vidtagna kreditpolitiska åtgärderna i kombination med regeringens ekonomisk-politiska handlingsprogram och uppgörelserna på arbetsmarknaden förbyttes valutautflödet i ett visst inflöde. Efter denna rekyl på det tidigare utflödet finns det anledning att räkna med en återgång till ett utflöde som i huvudsak svarar mot underskottet i bytesbalansen.

Det betydande valutautflödet begränsade likviditetstillväxten i ekonomin såväl under 1980 som i början av 1981. Till detta bidrog även den fortsatt strama kreditpolitiken. Trots den likviditetspåspädning som statens budgetunderskott ger upphov till kom likviditetstillväxten i ekonomin under 1980 därigenom att stanna vid drygt 12 %.

Bankernas kreditgivning till hushåll och kommuner ökade i relativt långsamt takt. Den utestående övrigutlåningen till dessa sektorer steg under 1980 med 6 % resp. 5 %. Kreditgivningen till företagssektorn ökade väsentligt snabbare eller med 16 %. Den snabba ökningen kan i huvudsak hänföras till den del av bankernas kreditgivning som refinansieras genom upplåning i utlandet. Denna utlåning som nästan helt går till företagen ökade under 1980 med 38 %. Den inhemskt finansierade delen av bankernas kreditgivning till företagen kan däremot beräknas ha ökat med endast ca 8 %. Bankernas krediter till de mindre företagen ökade något långsammare och deras krediter till medelstora företag något snabbare än kreditgivningen till storföretagen.

2.3.2 Utsikterna för 1981

Som jag framhöll i finansplanen kommer kreditpolitiken att ställas inför mycket stora problem under 1981. För att den privata sektorns kapitaltransaktoner med utlandet skall vara i balans och helst leda till ett visst nettokapitalinflöde kan det svenska ränteläget inte tillåtas sjunka i förhållande till ränteläget i omvärlden. Ett högt ränteläge är också nödvändigt p. g. a. statens omfattande upplåningsbehov. Självfallet är det samtidigt angeläget att ränteläget inte drivs upp till en nivå som allvarligt hämmar företagens investeringar. På framställning av fullmäktige i riksbanken har regeringen tidigare förordnat om fortsatt räntereglering av banker och jordbrukskassor t. o. m. april 1982.

Om den privata sektorns kapitaltransaktioner med utlandet skall kunna hållas i balans är det också viktigt att likviditetstillväxten i ekonomin hålls tillbaka och att den inhemska kreditgivningen är begränsad. Allmänt gäller att kreditpolitikens stramhet i hög grad bestäms av hur stor andel av den totala utlandsupplåningen som staten är beredd att ta på sig. Statens utlandsupplåning är f. n. hårt ansträngd. Det är därför angeläget att de icke statliga sektorerna i viss utsträckning bidrar till att finansiera bytesbalans-

underskottet genom ett kapitalinflöde. Detta skärper kravet på en stram kreditpolitik.

Skulle bytesbalansunderskotten bli mindre än vad som antagits eller det privata kapitalinflödet större så kommer den statliga utlandsupplåningen att minskas. Detta ställer dock samtidigt större krav på staten att finansiera budgetunderskotten på den svenska kapitalmarknaden för att förhindra en kraftig ökning av likviditeten i ekonomin.

Statens budgetunderskott under 1981 kan nu beräknas komma att uppgå till ca 70 miljarder kr. En grov uppskattning av hur detta underskott kan komma att finansieras redovisas i tabell 2.

Tabell 2 Finansiering av budgetunderskottet 1979–1981
Nettobelopp, miljarder kr.

	1979	1980	1981
Banksektorn[1]	14	17	28–34
Kapitalmarknadsinstituten	9	10	12
Allmänheten[2]	12	5	6–8
Summa Sverige	35	32	48–52
Utlandet	9	22	18–22
Totalt (statens utgiftsöverskott)	**44**	**54**	**70**

[1] Någon fördelning på riksbanken och banksystemet i övrigt görs inte i denna uppställning. Hur en sådan fördelning utfaller beror på hur kassakraven används.
[2] Häri ingår avsättningar till likviditetsutjämningskonto och till vinstkonto.

Statsskuldspolitiken kommer liksom tidigare att inriktas på att öka statens upplåning på den inhemska marknaden utanför bankerna. Syftet är att överföra en del av den likvida inlåningen i bankerna till mer långfristiga placeringar eller direkt kontoinlåning till staten. Detta kräver emellertid att ränteskillnaden mellan statspapper och inlåningsräntorna i bankerna inte är för små. Genom att försäkringsbolagens placeringsplikt förlängts bör det vara möjligt att öka upplåningen från kapitalmarknadsinstituten något. Vidare kommer ökade ansträngningar att göras i syfte att öka statens upplåning från företag och institutioner. Företag som har medel innestående på s. k. likviditetsutjämningskonto har erbjudits möjlighet att till skattkammarväxelränta låta medlen kvarstå på konto i riksbanken även efter den 31 mars i år, då likviditetsutjämningskontona upphörde.

Fortsatta ansträngningar kommer även att göras för att öka upplåningen från hushållen. Detta får åstadkommas främst genom emission av sparobligationer. Totalt sett kan upplåningen från allmänheten väntas bli något större än under 1980. Statens utlandsupplåning har i den kalkyl som redovisas i tabell 2 antagits ungefär komma att motsvara bytesbalansunderskottet. Trots att politiken inriktas på att överföra en del av den likvida bankinlåningen till långfristiga placeringar i statspapper kommer en betydande del av budgetunderskottet under 1981 att få finansieras genom

upplåning i banksystemet. På grund härav blir fortsatta höjningar av bankernas likviditetskrav nödvändiga. Med denna statsskuldspolitik och med en mycket återhållsam kreditgivning från bankerna räknar jag med att penningmängden under loppet av 1981 skall öka med 13 à 15%. Ökningen av den genomsnittliga likviditeten under året kan komma att bli något mindre. Orsakerna till detta är dels att företagen under 1981 kommer att ha medel stående på vinstkonto i riksbanken, dels effekterna av de åtgärder som jag senare kommer att föreslå rörande betalningarna mellan staten och kommunerna.

Den strama kreditpolitiken bör i första hand drabba kommunerna och hushållen. Även företagen kan dock komma att beröras av den mycket hårda åtstramning som nu är nödvändig. Möjligheterna till utlandsupplåning kommer på samma sätt som tidigare att stå öppen för företagen. Därigenom kan många företag få sitt kreditbehov tillgodosett samtidigt som de bidrar till att bringa den privata sektorns kapitaltransaktioner med utlandet i balans.

Även finansbolagens kreditgivning kommer att begränsas under 1981. Deras beviljade krediter tillåts öka med högst 16%. Utlåningsregleringen omfattar dock inte finansbolagens investeringskrediter i form av leasing. Kontokortskrediterna förefaller att ha minskat under första kvartalet 1981. Detta torde till en del vara en följd av den allmänt svaga privata konsumtionsutvecklingen. Utvecklingen får dock i huvudsak ses som en åsyftad effekt av den frivilliga överenskommelse om vissa kreditbegränsningar som träffats med kontokortsföretagen.

Vid den svaga investeringsutvecklingen som till följd av konjunkturläget kan förutses för 1981 bör företagens angelägna finansieringsbehov kunna tillgodoses även inom ramen för den strama kreditpolitik som jag här skisserat. Bostadssektorns finansieringsbehov kommer att tillgodoses på sedvanligt sätt.

Det mycket begränsade utrymme som står till buds på kreditmarknaden för andra låntagare än staten och bostadssektorn måste utnyttjas så effektivt som möjligt. Det innebär att krediterna i första hand måste gå till livskraftiga företag med goda investeringsprojekt. Med hänsyn till detta är det enligt min mening viktigt att staten visar stor återhållsamhet i sin kreditgarantigivning. En alltför omfattande statlig kreditgarantigivning kan nämligen medföra stora samhällsekonomiska förluster genom att mer angelägna kreditbehov ej kan tillgodoses.

Jag vill också peka på de stora risker som är förknippade med en alltför stor lånefinansiering inom industrisektorn. Man kan inte genom statliga kreditgarantier och s. k. mjuka lån lösa den osäkerhet för företag, företagsledning och anställda som en alltför hög skuldsättningsgrad ger upphov till genom de variationer som uppkommer i nettoresultatet.

Vad som krävs är i första hand en förbättring av företagens lönsamhet och soliditet. Jag har tidigare pekat på de åtgärder som vidtagits för att öka

företagens tillgång på riskvilligt kapital. Vid en rimlig lönsamhets- och soliditetsnivå ökar också företagens möjligheter att erhålla krediter utan statliga garantier.

Även de akuta statsfinansiella problemen talar enligt min mening för att stor återhållsamhet med statlig kreditgarantigivning måste iakttas under de närmaste åren. Genom garantigivningen kan staten åsamkas stora utgifter antingen genom att garantierna måste infrias eller genom att staten får alltmer överta ansvaret för att finansiera förlustbringande verksamhet. Chefen för budgetdepartementet kommer senare denna dag att från budgetmässiga utgångspunkter närmare diskutera frågan om kreditgarantier.

Möjligheterna att uppnå en effektiv fördelning av det tillgängliga kreditutrymmet kommer på sikt också att förbättras genom de marginalskattesänkningar som nu planeras. Därigenom ökar hushållens räntekänslighet, vilket förbättrar kreditmarknadens funktionsförmåga.

2.3.3 Åtgärder rörande den kommunala likviditeten

Som jag framhållit i tidigare finansplaner är likviditeten i den kommunala sektorn mycket hög. Detta försvårar kreditpolitiken. Svårigheterna accentureras av att den kommunala likviditeten fluktuerar mycket kraftigt. Dessa fluktuationer härrör från kommunernas transaktioner med staten.

Mot denna bakgrund har fullmäktige i riksbanken i skrivelse till regeringen hemställt om att regeringen skall ändra systemet för de statliga betalningarna till kommunerna samt utreda möjligheterna att i den kreditpolitiska lagstiftningen införa placeringsregler för kommunerna. Skrivelsen har nyligen remissbehandlats. (Bilaga 1.3.)

Utbetalningen av kommunalskattemedlen är den i särklass största av alla statliga utbetalningar. De betalas ut till kommunerna med lika stora belopp varannan månad. Varje utbetalning uppgår till ca 18 miljarder kr. Riksbankens förslag innebär att utbetalningarna i stället skall ske månadsvis. Därigenom skulle de kraftiga svängningarna i den kommunala likviditeten utjämnas och en betydelsefull destabiliserande faktor på kreditmarknaden avskaffas. Åtgärden skulle begränsa likviditeten i ekonomin med 9 miljarder kr. varannan månad, dvs. i genomsnitt under året med 4,5 miljarder kr.

Kommunalskattemedlen utbetalas den åttonde i de udda månaderna. Detta var ursprungligen (1953) tänkt att likviditetsmässigt neutralisera skatteuppbörden som då ägde rum andra veckan i de udda månaderna. Denna har sedan dess senarelagts och sker numera senast den 18 i dessa månader. Dessutom har sedan början av 1950-talet nya statsinkomster tillkommit, bl. a. arbetsgivaravgifterna som inbetalas senast den 18 i jämna månader.

Riksbankens förslag innebär också att den mycket betydande likviditetsökning som sker under andra och tredje veckan i månaden p. g. a. utbetalningar av kommunalskattemedel hävs genom att dessa utbetalningar

senareläggs så att de sammanfaller med tidpunkten för uppbörden av skatter och arbetsgivaravgifter. Även denna åtgärd skulle ge en betydelsefull begränsning av likviditeten i ekonomin, i genomsnitt över ett år med omkring 4 miljarder kr.

Sammantagna skulle ändrade utbetalningstidpunkter enligt riksbankens förslag medföra en väsentlig stabilisering av likviditeten i ekonomin och en begränsning av likviditetsnivån. Denna skulle sänkas med i genomsnitt 8–9 miljarder kr. motsvarande 3 % av penningmängden.

De föreslagna åtgärderna innebär inte att statens betalningar till kommunsektorn minskar men de skulle medföra räntevinster för staten och minskade ränteinkomster för kommunerna. Med dagens räntenivå skulle statens ränteutgifter minska med ca 1 miljard kr. per år och kommunernas ränteinkomster minska med samma belopp.

Remissutfallet är i huvudsak positivt till riksbankens förslag i denna del. Flera remissinstanser anför dock betänkligheter inför de ränteförluster kommunerna skulle åsamkas. De båda kommunförbunden och pastoratsförbundet tillstyrker förslaget endast under förutsättning att de inte går miste om ränteinkomster.

För egen del anser jag att de föreslagna betalningsomläggningarna har betydande positiva effekter vad gäller riksbankens möjligheter att bedriva en väl avvägd kreditpolitik. Genom att variationerna i likviditeten i ekonomin blir mindre ökar också stabiliteten på valutamarknaden. Jag förordar därför att tidpunkterna för utbetalning av kommunalskattemedel ändras enligt de riktlinjer fullmäktige i riksbanken föreslagit. De ändrade tidpunkterna för utbetalning bör avse även församlingsskatten, som enligt vad som nu gäller utbetalas samtidigt som kommunalskattemedlen.

Riksbanken har föreslagit att utbetalningarna förläggs i anslutning till tidpunkten för inbetalning av källskatter och arbetsgivaravgifter. För att nå så stor effekt som möjligt på likviditeten i banksystemet föreslår jag att utbetalningarna förläggs omedelbart efter den dag i månaden då skatter och arbetsgivaravgifter från samtliga arbetsgivare inflyter till statsverkets konto i riksbanken. Denna dag varierar mellan olika månader beroende på hur veckosluten infaller, normalt inflyter medlen mellan den 21 och 23 i månaden. Utbetalningsdagen föreslås därför förläggas till den 24 i månaden.

Samtidigt bör dock datum för kommunernas inbetalning av källskatter, kvarskatter och arbetsgivaravgifter senareläggas till den 24 i månaden. Därigenom uppnås en maximal utjämning av såväl den kommunala likviditeten som likviditeten i banksystemet.

De ändrade utbetalningsrutinerna bör genomföras från budgetårsskiftet den 1 juli 1981. Eftersom större delen av budgetunderskottet uppkommer på hösthalvåret är det av synnerlig vikt att omläggningen kan ske vid kommande halvårsskifte så att effekterna på likviditeten inträder under hösten. Juli är dessutom den månad som uppvisar det utan jämförelse

största budgetunderskottet. Enligt vad jag inhämtat från riksskatteverket är ett snabbt genomförande praktiskt möjligt. Med hänsyn till det relativt ringa antalet arbetsgivare som berörs kan de förändrade uppbördsrutinerna övergångsvis administreras manuellt. Ändringarna i utbetalnings- och inbetalningsrutinerna kräver författningsändringar i enlighet med förslagen i bilaga 1.3. Utöver de ändringar som föranleds av de ändrade rutinerna innehåller förslagen vissa redaktionella jämkningar. I den mån författningsändringarna berör församlingar vill jag erinra om att med församlingar skall likställas pastorat och annan kyrklig samfällighet.

Vad gäller frågan om kommunernas minskade ränteinkomster vill jag framhålla att den höjning av det allmänna ränteläget som ägt rum de senaste åren gett dem betydligt större inkomstökningar än de nu går miste om. Enbart räntehöjningen i januari 1981 beräknas ha medfört en förbättring av deras räntenetto med ca 500 milj. kr. Frågan om kompensation till kommunerna för uteblivna ränteinkomster bör tas upp i överläggningar med kommunförbunden.

Det andra förslaget i riksbankens hemställan gäller den kommunala likviditetens placering. Likviditeten har de senaste åren ökat kraftigt och överstiger nu klart behovet av kassa för de löpande transaktionerna. Detta har medfört en betydande ökning av kommunsektorns utlåning i olika former, bl. a. har de kommit att ge betydande bidrag till expansionen av den icke organiserade kreditmarknaden.

Riksbanken framhåller i sin skrivelse vikten av att ökningen av kommunernas finansiella tillgångar inte ytterligare bidrar till att försvåra kreditpolitiken. Den bör i stället kanaliseras i sådana former att den bidrar till att begränsa de störningar på kreditmarknaden som statens budgetunderskott ger upphov till. Riksbanken föreslår därför utredning av frågan om huruvida den del av kommunernas kassa som överstiger en på visst sätt definierad normallikviditet skulle kunna bidra till finansieringen av statens budgetunderskott. Dessa medel skulle insättas på konto i riksbanken och ges förräntning motsvarande skattkammarväxelränta, f. n. 15,7 %.

Detta förslag har mött betydande tveksamhet i remissopinionen. Jag är därför inte beredd att ställa mig bakom riksbankens förslag. Självfallet delar jag fullmäktiges uppfattning att det vore värdefullt om kommunerna kunna bidra till finansieringen av budgetunderskottet och minska sin utlåning vid sidan av den organiserade kreditmarknaden. Denna fråga bör dock lösas på frivillig väg.

3 Den ekonomiska utvecklingen 1980–1982

3.1 Utvecklingen under 1980

Fjolårets ekonomisk-politiska händelseutveckling dominerades av pris- och kostnadsutvecklingen och av de åtgärder för att stävja denna som blev nödvändiga. Inflationen ökade från 7,2 % 1979 till 13,7 % 1980 räknat som helårsgenomsnitt. Inom OECD-området steg inflationen från knappt 10 % 1979 till ca 11,5 % 1980 främst som en följd av höjda oljepriser.

Den internationella utvecklingen påverkade den svenska inflationen på flera olika sätt. För det första genom att oljeprishöjningarna fick ett direkt genomslag på konsumentpriserna. För det andra genom att höjningen av priserna på importerade bearbetade varor höjde kostnaderna för de svenska företagens insatsvaror. För det tredje genom att den ökade internationella inflationstakten förde med sig en stramare penningpolitik och högre räntenivåer. I syfte att försvara valutaställningen blev det nödvändigt att även höja den svenska räntan. Diskontot höjdes således successivt från 6,5 % vid ingången av 1979 till 10 % i början av 1980 och till 12 % i början av 1981.

De internationella prisstegringarna bidrog till att höja den svenska inflationstakten med närmare 4 procentenheter.

Den högre inflationen beror emellertid inte enbart på den internationella utvecklingen. Erfarenheterna från 1970-talet visar att en högre inhemsk efterfrågenivå i Sverige än i utlandet leder till en försämring av det relativa pris- och kostnadsläget. Mellan första och andra halvåret 1980 steg delvis som en återhämtning efter konflikten, den inhemska efterfrågan med närmare 1,5 % medan den sjönk i genomsnitt i OECD-länderna.

Det är främst mot denna bakgrund man skall se de ekonomisk-politiska åtgärder som vidtogs under 1980. Under loppet av sommaren stod det alltmer klart att den inhemska konsumtionsefterfrågan inte bara var för hög i förhållande till produktionen utan även riskerade att växa allt för snabbt. Därför höjdes mervärdeskatten och vissa punktskatter under hösten. Skattehöjningarna motsvarade en köpkraftsindragning om 0,5 % av efterfrågan under 1980.

BNP-tillväxten under 1980 stannade vid 1,4 % vilket är lägre än vad den preliminära beräkning som redovisades i finansplanen i januari i år tydde på (tabell 3). Avvikelserna härrör främst från en lägre privat konsumtion och en lägre lageruppbyggnad än som tidigare beräknats.

Ett ytterligare skäl till att BNP-tillväxten 1980 enligt nu tillgängliga beräkningar blev lägre än vad som angavs i finansplanen är att den faktiska exporten blev lägre, en volymminskning enligt nationalräkenskaperna på 2,6 % mot en tidigare beräknad minskning på 0,5–1 %.

Enligt de beräkningar som konjunkturinstitutet redovisar i den reviderade nationalbudgeten skulle förlusten av marknadsandelar för bearbetade

industrivaror ha motsvarat 3,5 % av exporten. Detta gäller även om marknaderna utanför OECD-området beaktas. Ungefär hälften av denna andelsförlust kan tillskrivas arbetsmarknadskonflikten.

Tabell 3 Försörjningsbalans 1980–1981

	Miljarder kr. 1980, löpande priser	Procentuell volymförändring	
		1980	1981
Tillgång			
BNP	518,8	1,4	0,2
Import av varor och tjänster	165,2	0,7	−5,4
därav: varor	141,1	0,7	−5,9
Summa tillgång	**684,0**	**1,2**	**−1,1**
Efterfrågan			
Bruttoinvestering	101,3	1,7	−1,7
Näringsliv	46,4	4,3	−2,7
därav: industri	17,8	17,0	−4,4
Statliga myndigheter och affärsverk	11,9	6,8	2,8
Kommunala bruttoinvesteringar	19,1	3,5	0,9
Bostäder	23,9	−8,4	−4,8
Lagerinvesteringar	7,7	1,4[1]	−1,3[1]
Privat konsumtion	267,0	−0,1	−1,5
Offentlig konsumtion	154,5	2,9	2,1
Statlig	47,7	1,7	0,0
Kommunal	106,9	3,4	3,0
Export av varor och tjänster	153,4	−2,5	1,5
därav: varor	130,7	−2,6	1,5
Summa efterfrågan	**684,0**	**1,2**	**−1,1**
Inhemsk efterfrågan	530,5	2,5	−1,9
KPI (årsgenomsnitt)		13,7	11,9
Real disponibel inkomst		2,5	−2,0
Bytesbalans (milj. kr., löpande priser)		−21 642	−19 600

[1] Lageromslag i procent av föregående års BNP.

Ökningen av importen av bearbetade varor tycks också ha varit snabbare än vad tidigare samband mellan inhemsk efterfrågan och import skulle givit anledning förvänta. Detta torde ha att göra med både verkningarna av konflikten och en försämrad konkurrenskraft.

Totalt försämrades handelsbalansen med ca 6 miljarder kr. Oljenotan försämrade netto den svenska handelsbalansen med närmare 5 miljarder kr. under 1980 trots att importen av petroleumprodukter minskade volymmässigt. Lageruppbyggnaden av oljeprodukter var betydligt lägre än under 1979. Förbrukningen av petroleumprodukter minskade med 8–9% under 1980, som följd av kraftiga pris- och skattehöjningar och övriga besparingsansträngningar.

Av tablån framgår vidare att vad gäller bearbetade varor var volymförlusterna större än de intäkter som prishöjningarna gav.

Förändring av handelsbalansen (varor)
Miljarder kr., avrundade siffror

	Pris-förändring	Volym-förändring	Summa
Råolja och oljeprod.	−8,5	3,5	−5
Bearbetade varor	2,5	−3	−0,5
Övriga varor	2	−2,5	−0,5
Summa varor	**−4**	**−2**	**−6**

Utrikesbalansen för både varor och tjänster försämrades med ca 6,5 miljarder kr. motsvarande närmare 1,5 % av BNP. Härtill kom en försämring av den s. k. transfereringsbalansen med drygt 3,5 miljarder kr. Den största ökningen kan hänföras till räntebetalningarna. Netto uppgick den totala utlandsskulden till knappt 24 miljarder kr. vid 1980 års början och steg till 48 miljarder kr. vid årets slut. Räntebetalningarna kostade netto drygt 6 miljarder kr. en ökning med drygt 2,5 miljarder kr. Biståndet ökade med drygt 100 milj. kr. och uppgick i fjol till 3,7 miljarder kr. Därmed uppgick det totala bytesbalansunderskottet till 21,6 miljarder kr. motsvarande 4,1 % av BNP (tabell 4).

Tabell 4 Bytesbalans 1980–1981
Milj. kr., löpande priser

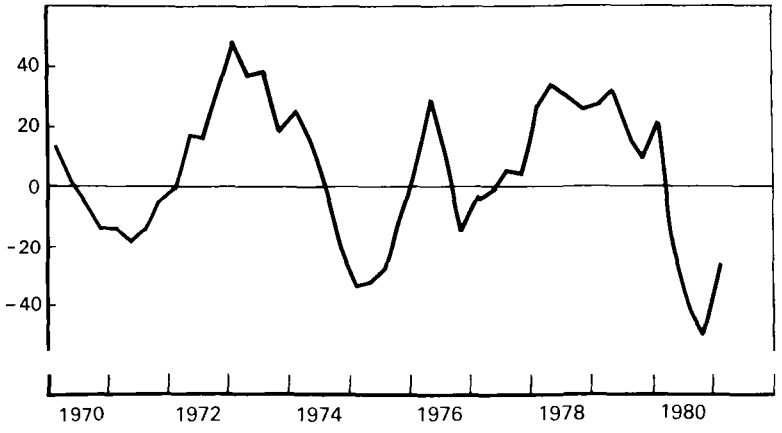
	1980 prel.	1981 prognos
Export av varor	130 777	143 000
Import av varor	141 332	147 700
Handelsbalans	**−10 555**	**− 4 700**
Korrigering av handelsstatistiken	− 615	− 700
Sjöfartsnetto	3 490	3 700
Resevaluta	− 5 314	− 5 700
Övriga tjänster, netto	− 4 994	− 5 500
Korrigering av tjänster	6 019	6 600
Bytesbalans för varor och tjänster	**−11 969**	**− 6 300**
Transfereringar, netto	− 9 673	−13 300
Bytesbalans för varor, tjänster och transfereringar	**− 21 642**	**−19 600**

Trots den förhållandevis svaga produktionsutvecklingen i den svenska ekonomin ökade sysselsättningen med över 50 000 personer under fjolåret. Större delen av ökningen föll på den offentliga sektorn.

	Produktions-förändring, %		Sysselsättnings-förändring, antal personer	
	1979	1980	1979	1980
Näringslivet	3.6	0.9	0	9 700
Offentlig sektor	3.6	2.6	52 500	42 800
Totalt	**3,9**	**1,4**	**52 500**	**52 500**

Tablån visar också att produktionstillväxten i näringslivet dämpades 1980. Det produktionsbortfall som arbetsmarknadskonflikten medförde och som statistiska centralbyrån uppskattat till drygt 0,5% av BNP eller 3–3,5 miljarder kr. kunde inte återvinnas under det andra halvåret. Industriproduktionen föll med ca 20% under konflikten. Efter denna gick produktionen åter upp till den tidigare nivån men något nämnvärt återtagande blev inte möjligt. Under hösten inverkade också den internationella avmattningen vilket tydligt återspeglas både i konjunkturbarometern och i den månatliga statistiken över orderingången.

Diagram 4 Orderingången från exportmarknaderna till tillverkningsindustrin 1970–1980 enligt konjunkturbarometern

3.2 Utvecklingen under 1981

Jag har tidigare konstaterat att de stora balansbristerna i den svenska ekonomin inte tillåter en stimulanspolitik som medför att den inhemska konsumtionen ökar snabbare än i våra konkurrentländer. Av avgörande betydelse för tillväxtmöjligheterna blir därmed vad som händer i omvärlden. Enligt den bedömning som jag tidigare redovisat kan en förbättring av den internationationella konjunkturen väntas komma till stånd först mot slutet av 1981. Detta innebär också att OECD-ländernas efterfrågan på

våra exportvaror kommer att öka mycket långsamt. Enligt konjunkturinstitutets bedömning skulle vår marknad för bearbetade industrivaror växa med endast ca 1,5 %. LO-SAF-avtalet på den privata arbetsmarknaden kan beräknas innebära att vårt relativa kostnadsläge förbättras något i jämförelse med flertalet konkurrentländer under förutsättning att en viss produktivitetsökning kommer till stånd.

Den valutakursutveckling som ägt rum de senaste månaderna har emellertid medfört att de s. k. EMS-valutorna deprecierats vilket försämrat vår konkurrenskraft gentemot dessa länder. Däremot har valutautvecklingen förbättrat konkurrenskraften gentemot Förenta staterna, Japan och Storbritannien. Konjunkturinstitutet har i sina beräkningar utgått från att kurserna på de utländska valutorna kommer att överensstämma med genomsnittet för månaderna december, januari och februari. Antagandet innebär att den svenska kronan vägd med vår utrikeshandel som vikter i genomsnitt för hela året revalveras med ca 0,5 % jämfört med 1980 års nivå. Institutet har mot bakgrund av den relativa kostnadsutvecklingen och valutakursförändringarna räknat med att de svenska företagens priser i stort sett skall följa konkurrenternas. Därmed skulle det också vara möjligt att uppnå en exporttillväxt som motsvarar OECD-marknadens.

Den mest dynamiska marknaden utgörs av OPEC-länderna. Knappt 5 % av vår totala export går emellertid dit. Vid en i stort sett oförändrad andel av dessa länders import skulle vi få ett tillskott till vår export på någon procentenhet. Inberäknat övriga marknader utanför OECD-området skulle exporten av bearbetade industrivaror kunna öka med 2,5 %. Exporten av råvaror beräknas dock falla volymmässigt. Det gäller i första hand trävaror, som är beroende av bostadsbyggandet i Västeuropa, samt järnmalm.

Ökningen av den totala exporten begränsas därför till ca 1,5 %. Exporten skulle likväl komma att utgöra ett av de viktigaste bidragen till produktionstillväxten i år.

Den inhemska efterfrågan kommer däremot att sjunka. Detta sammanhänger bl. a. med att det finns skäl att räkna med en svag utveckling av den privata konsumtionen. Hushållens disponibla inkomster beräknas minska med 2 % under 1981. Det har då antagits att ökningen av konsumentpriserna kommer att stanna vid drygt 9,5 % under loppet av innevarande år. Detta innebär att prisklausulen i löneavtalen ej behöver utlösas. Den lägre prisökningen är delvis en följd av den svaga internationella utvecklingen som medför en nedgång i den internationella inflationen. Till följd bl. a. av dollarkursens uppgång under de senaste månaderna räknar jag med att priset på råolja och oljeprodukter under 1981 kommer att ligga ca 25 % över genomsnittsnivån för 1980. Jag har då utgått från att råoljepriserna stiger med högst någon dollar från första kvartalet 1981. De inflationsdrivande effekterna av ökade oljepriser för den svenska ekonomin har minskat genom att energiposterna i konsumentprisindex ej inräknas i löneavta-

lens prisklausul och genom de nya regler som gäller för uppräkning av bl. a. pensioner.

Enligt konjunkturinstitutets bedömning skulle den privata konsumtionen minska med 3/4 %. Enligt min mening finns det anledning att räkna med en något större minskning eller ca 1 1/2 %. Jag har då tagit hänsyn till den relativt kraftiga nedgång i detaljhandelsförsäljningen som kunnat registreras under årets första månader och till att en försämring av läget på arbetsmarknaden brukar leda till ett högt sparande. Mot den bakgrunden förefaller det mindre sannolikt att en minskning av de disponibla inkomsterna med 2 % skulle leda till ett så begränsat fall i den privata konsumtionen som konjunkturinstitutet förutsatt.

En viss dämpning av den offentliga konsumtionens ökningstakt ägde rum under fjolåret. Denna fortsätter under 1981 och ligger främst på den statliga konsumtionen.

I finansplanen beräknades den kommunala konsumtionen i år öka med 3 %. Vid denna bedömning togs hänsyn till att den kommunala konsumtionen sannolikt skulle påverkas redan under 1981 av den reduktion av statens bidrag till kommunerna som konkretiserades i den kommunalekonomiska propositionen (prop. 1980/81: 116).

Utgiftstakten ligger som jag tidigare anfört, klart högre än vad som är långsiktigt möjligt. Den är dock mindre än ökningstalen för 1980 och 1979 som var respektive 4,2 och 4,8 % (exkl. beredskapsarbeten i kommunal regi).

Den totala konsumtionen torde minska svagt, eller med 1/4 %, 1981.

Investeringsutvecklingen torde bli påtagligt svag. Detta gäller även näringslivets investeringar. Enligt konjunkturinstitutets tolkning av den investeringsenkät som industriföretagen besvarade i mitten av februari skulle industriinvesteringarna falla med ca 4 %. Företagens återhållsamhet torde betingas av att de bedömer sig ha tillräcklig kapacitet i förhållande till den internationella efterfrågan som nu kan förutses. Investeringsenkäten besvarades emellertid vid en tidpunkt då företagen möjligen inte till fullo haft möjlighet att ta hänsyn till effekterna av vare sig tvåårsavtalet eller regeringens ekonomiska handlingsprogram som strax innan presenterats. Jag har emellertid ej ansett mig böra göra någon avvikande bedömning av investeringsutvecklingen i förhållande till konjunkturinstitutet.

Den påtagliga försiktighet som företagen iakttar när det gäller att gardera sig mot riskerna för en alltför stor lageruppbyggnad innebär att det också är realistiskt att räkna med en viss lagerminskning. Omslaget från en relativ betydande lageruppbyggnad under fjolåret innebär en försvagning av efterfrågan som motsvarar ca 1 1/4 % av BNP. Totalt sett väntas därmed den inhemska efterfrågan falla med 2 %.

Antalet påbörjade lägenheter torde bli något lägre än under 1980. De åtgärder som tidigare vidtagits, bl. a. högre räntesubventioner i nyproduktion och s. k. produktionskostnadsbelåning för flerbostadshus beräknas

medföra att antalet nya lägenheter i flerbostadshus hålls på oförändrad nivån medan en viss minskning av nyproduktionen av småhus sker. Den nyligen framlagda energipropositionen innebär ett fortsatt stöd till ombyggnadsverksamheten. Med hänsyn tagen till de åtgärder som chefen för bostadsdepartementet senare denna dag kommer att föreslå finns det anledning räkna med något högre bostadsinvesteringar än konjunkturinstitutet gjort.

Den låga inhemska efterfrågenivån medför självfallet att även importen dämpas. Den volymmässiga nedgången av importen kan beräknas till 5 à 6 %. Härav svarar minskningen av oljeimporten för ungefär hälften.

Det är en markant minskning av oljeimporten som beräknas äga rum i år. Den totala förbrukningen av petroleumprodukter bedöms sjunka med ca 7–8 %. Detta beror självfallet dels på den allmänt låga aktiviteten men också på de prishöjningar på oljeprodukter som skett som en följd av dels den internationella prisuppgången, dels de energipolitiskt motiverade prishöjningarna. För den slutliga konsumenten har oljeprodukternas relativa pris sedan början av 1979 stigit med 49 %. Det lägre behovet av lageruppbyggnad bidrar därutöver till att minska efterfrågan och importbehovet.

Effekterna på bytesbalansen av den minskade oljeimporten är betydande. Skulle vi ha behållit fjolårets importnivå hade detta 1981 ökat importoljenotan med närmare 5 miljarder kr.

Trots den förhållandevis låga exportökningen kommer den reala utrikesbalansen därmed att förbättras motsvarande 2,1 % av BNP. Till följd av oljeprishöjningarna och den högre dollarkursen försämras bytesförhållandet även i år. Likväl förbättras handelsbalansen med ca 5,8 miljarder kr. Transfereringsnettot försämras å andra sidan kraftigt främst beroende på att räntekostnaderna netto ökar med över 3 miljarder kr. Den totala bytesbalansen förbättras därför endast obetydligt, från ett underskott på 21,5 miljarder kr. till ca 19,5 miljarder kr. 1981.

Det är först sedan den internationella efterfrågan tagit fart på nytt som förutsättningar finns att mera påtagligt förbättra det svenska sysselsättningsläget. För 1981 gäller att den totala produktionen torde ligga kvar på en oförändrad nivå. Under loppet av året sker emellertid en viss produktionsökning. Det ligger i sakens natur att det är utomordenligt svårt att beräkna effekterna härav på arbetsmarknaden. Enligt de överslagskalkyler som gjorts skulle efterfrågan efter arbetskraft sjunka med ungefär 30 000–40 000 personer. Därtill kommer ett nytillskott på arbetsmarknaden om ca 25 000 personer. För att möta det försämrade arbetsmarknadsläget har chefen för arbetsmarknadsdepartementet dels föreslagit en serie åtgärder i propositionen om arbetsmarknadspolitikens framtida inriktning (prop. 1980/81: 126), dels föreslår cheferna för arbetsmarknads- resp. bostadsdepartementen ytterligare åtgärder senare denna dag.

3.3 Utblick mot 1982

Under senare år har den reviderade nationalbudgeten innehållit en utblick bortom det innevarande året. I år har emellertid bedömningen gjorts mera översiktlig och begränsats till att omfatta ett år. Skälen till detta är dels den stora osäkerhet som präglar bedömningen av det internationella skeendet, bl. a. vad avser ränteutvecklingen med ty åtföljande konsekvenser, dels att den utveckling som långtidsbudgeten visar kan komma att kräva ytterligare successiva besparingsinsatser. Ett löneavtal föreligger emellertid för 1982 vilket ger vissa hållpunkter för bedömningen av detta år. Den gjorda bedömningen skall dock inte ses som en prognos utan som en överslagskalkyl över en utveckling som kan realiseras under vissa förutsättningar.

Jag har redan understrukit den betydande osäkerhet som råder vad gäller den internationella konjunkturen. Den bedömning som ligger till grund för den bild av 1982 som här återges utgår från att en förstärkning av reallönerna inom OECD-området sker när inflationen successivt mattas till följd av att effekterna av de gångna årens oljeprisstegringar klingar av samt av den strama penningpolitiken. Att konjunkturavmattningen nu inte tycks bli så kraftig som 1975 samt att företagens finansiella ställning är starkare medför att investeringarna så småningom kan väntas bidra till tillväxten. En förstärkning av den slutliga efterfrågan leder också till ett ökat behov av lageruppbyggnad i industriländerna. De här angivna faktorerna skulle kunna leda till att BNP-tillväxten på nytt tar fart under loppet av 1982 så att tillväxten i OECD-länderna skulle kunna uppgå till drygt 2,5 %.

Ett sådant uppsving för också med sig en ökning av handeln mellan länderna. En världshandelstillväxt på 3 à 4 % synes sannolik vid en produktionsökning av den angivna storleken.

En viktig fråga är vad som kommer att hända med oljepriserna och oljetillgången. Med hänsyn tagen till en försiktig konjunkturåterhämtning samt den goda lagersituationen i industrivärlden bör några dramatiska oljeprishöjningar ej vara att vänta. Här har förutsatts en ökning av de reala oljepriserna på 4 % på årsbasis från början av 1982. Några drastiska nedskärningar av utbudet av olja har ej förutsatts ske.

Även övriga råvaror väntas stiga i pris under 1982, ca 3 % realt. De bearbetade industrivarorna har bedömts komma att stiga med ca 6 % i nominella termer.

Den internationella utvecklingen kan dock mycket väl bli svagare. Ett sådant mer ogynnsamt förlopp kan tänkas innehålla en fortsatt hög inflationstakt i Förenta staterna som möts med en restriktiv penningpolitik. Detta driver upp räntorna, vilket i sin tur tvingar de västeuropeiska länderna att svara med en hög räntenivå och en restriktiv politik som dämpar tillväxten. Detta skulle kunna medföra en väsentligt lägre tillväxt i första hand i Västeuropa med negativa återverkningar på de svenska exportmöjligheterna.

Till grund för den redovisade kalkylen har lagts en bedömning som skulle kunna medge en världshandelstillväxt på 3 à 4%, vilket ger förutsättningar för en ökning av den svenska exporten. Huruvida detta blir möjligt eller ej bestäms av den svenska kostnadsutvecklingen. Genom tvåårsavtalet för 1981 och 1982 kan vår relativa konkurrensposition uppskattas. För 1982 beräknas avtalet ge en timkostnadsökning på ca 6% under förutsättning att löneglidningen ligger på samma nivå som de senaste åren. Vid en viss ökning av produktiviteten skulle arbetskraftskostnaden per producerad enhet öka långsammare. Detta bör medföra en förbättring av vårt relativa kostnadsläge. Företagen skulle kunna förstärka sitt vinstläge i viss utsträckning och ändå höja priserna på industrivaror 3% långsammare än konkurrenterna. En sådan prispolitik skulle medföra marknadsandelsvinster redan 1982, så att exporten skulle kunna öka ca 6%.

Även gentemot importvarorna stärks de svenska varornas konkurrenskraft under de angivna förutsättningarna. Vid en ökning av den inhemska efterfrågan med ca 1,5% skulle importen öka med drygt 4%. Utrikeshandelssektorns bidrag till BNP-tillväxten skulle därmed uppgå till 1 procentenhet.

En löneutveckling enligt avtalet och den antagna internationella prisstegringen ger möjlighet att hålla inflationstakten vid den i avtalet förutsatta gränsen om 6,5% under loppet av året.

De besparingar på minst 12 miljarder kr. under budgetåret 1982/83 som jag förut nämnt kommer till en del att direkt påverka hushållens inkomster. Detta innebär att de realt disponibla inkomsterna faller något. Den privata konsumtionen har bedömts följa inkomsterna och minska med 0,5%. Besparingarna leder till att även statens egen konsumtion faller i volym.

Den kommunala konsumtionen har antagits öka med 1%. Som chefen för budgetdepartementet senare denna dag anför kommer regeringen att återkomma med förslag till ytterligare åtgärder om det inför höstens budgetarbete i kommuner och landstingskommuner finns tecken på att volymökningen blir större.

För de offentliga investeringarna gäller att de statliga investeringarna beräknas falla något, medan de kommunala torde förbli i stort sett oförändrade.

Trots de besparingar som görs på statsutgifterna blir budgetunderskottet fortfarande betydande 1982. Åtgärder som innebär att de likviditetsskapande effekterna av det höga budgetsaldot motverkas blir sannolikt nödvändiga. Betydande krav kommer att ställas på kreditpolitiken.

Bostadsinvesteringarnas volym styrs i stor utsträckning av igångsättningen under tidigare år. De torde bli ungefär oförändrade 1982. Såväl antalet ingångsatta lägenheter som ombyggnadsverksamheten beräknas dock öka något.

För näringslivets del är det rimligt att förvänta sig att investeringarna ökar som en följd av att den internationella efterfrågan och det relativa

kostnadsläget förbättras. I takt med att kapacitetsutnyttjandet ökar bör företagens investeringsbenägenhet bli större. En bidragande orsak blir det förbättrade vinstläget.

Ökningen av exporten samt en viss ökning av den inhemska efterfrågan leder till en BNP-tillväxt på knappt 2,5 % (tabell 5).

Produktionsökningen kommer inte omedelbart att leda till en förbättring av arbetsmarknadsläget eftersom den till en början kan ske genom ett ökat utnyttjande av den personal som redan finns i företagen. Erfarenheterna från tidigare konjunkturuppgångar visar att ökningarna av produktionen per arbetad timme kan bli betydande. Genom den här förutsatta låga kostnadsökningen och påbörjade utbyggnaden av produktionskapaciteten skulle förutsättningar dock föreligga för en långsiktigt högre sysselsättning.

Betydande krav kommer att ställas på den ekonomiska politiken att motverka de tendenser till alltför kraftig likviditetsökning i ekonomin som budgetunderskottet ger. Det är av stor vikt att förhindra en likviditetsökning som äventyrar den pris- och kostnadsutveckling som tvåårsavtalet ger förutsättningar att uppnå.

Med den reala utveckling som här angivits samt med den förutsatta pris- och löneutvecklingen skulle en viss förbättring av handelsbalansen komma till stånd i reala termer. Genom att de svenska företagen antas öka priserna i lägre grad än konkurrentländerna sker dock ingen förbättring i löpande priser. Eftersom vidare räntekostnader för vår utlandsupplåning stiger torde bytesbalansunderskottet knappast förbättras utan ligga kring 20 miljarder kr. Den förbättring av det ekonomiska läget som här bedömts inträffa under 1982 ger således ingen omedelbar förstärkning av den yttre balansen. Bl. a. leder de investeringsökningar som antagits ske och som ökar vår långsiktiga exportkapacitet temporärt till stigande import.

Kalkylerna visar att arbetet med att förbättra balansen i ekonomin kräver betydande insatser och uppoffringar under en följd av år.

Tabell 5 Försörjningsbalans 1982
Procentuell volymförändring

Tillgång	
BNP	2,4
Import av varor och tjänster	4
Summa tillgång	3
Efterfrågan	
Bruttoinvesteringar	2,5
Lagerinvesteringar[1]	1,3
Privat konsumtion	−0,5
Offentlig konsumtion	0,5
Statlig	−1
Kommunal	1
Export av varor och tjänster	6
Summa efterfrågan	3
Inhemsk efterfrågan	1,5

[1] Förändring i procent av föregående års BNP.

4 Närmare ställningstagande till 1980 års långtidsutredning[1]

4.1 Långtidsutredningen

1980 års långtidsutredning (LU 80) publicerades i december 1980 och har därefter varit föremål för remissbehandling. Utredningen behandlar i första hand den ekonomiska utvecklingen i ett perspektiv fram till 1985 och jag skall i det följande kortfattat redogöra för dess analyser.

LU 80 har sett det som en huvuduppgift att ange en väg till balans i den svenska ekonomin. I detta syfte har utredningen utarbetat ett scenario för den ekonomiska utvecklingen, där våra balansbrister successivt minskar och det blir möjligt att uppnå de centrala målen för den ekonomiska politiken. Detta scenario är utredningens *huvudalternativ 1*.

Svårigheterna att uppnå en sådan utveckling är emellertid mycket stora. Som jag tidigare framhållit har utvecklingen under 1970-talet präglats av flera djupt liggande problem. Utredningen har mot denna bakgrund funnit det angeläget att också analysera en utveckling där de nuvarande tendenserna i den svenska ekonomin i stort sett består. Detta görs i *huvudalternativ 2* som byggts upp kring det grundläggande antagandet att det endast i marginell utsträckning går att ändra den nuvarande utvecklingen.

De två huvudalternativen är uppbyggda kring gemensamma förutsättningar beträffande den internationella utvecklingen och utvecklingen av arbetskraftsutbudet i Sverige.

[1] En utförlig redogörelse för långtidsutredningens analyser och remissinstansernas synpunkter ges i bilaga 1.2

LU:s två huvudalternativ

LU:s *alternativ 1* präglas av kravet på förbättring i vår externa balans. Genom höjd konkurrenskraft och lönsamhet i industrin förutses det bli möjligt att stärka dess ställning på exportmarknaderna och att i viss utsträckning återta de marknadsdelar som förlorats under 1970-talet. En annan viktig grundförutsättning är att de restriktioner på ekonomins utbudssida som gjort sig påminda under slutet av 1970-talet hävs.

Enligt den grundläggande målsättningen för utvecklingen i alternativet minskas bytesbalansunderskottet successivt fram till 1985 för att detta år utgöra ca 2 % av BNP. Härigenom möjliggörs en fullständig avveckling av underskottet fram emot slutet av 1980-talet. För att uppnå detta krävs inte enbart att de ovan nämnda marknadsvinsterna realiseras utan också att oljeberoendet kraftigt minskas.

Den produktionsökning som detta förutsätter kräver en ökning av såväl investeringar som produktivitetstillväxt. Under de angivna betingelserna bedöms en ekonomisk tillväxt i storleksordningen 2,5 % per år 1979–1985 vara möjlig. Kraven på investeringsuppgång och bytesbalansförbättring intecknar emellertid nära nog hela produktionsutrymmet och måste resultera i en kraftig neddragning av ökningen av såväl privat som offentlig konsumtion. Den offentliga konsumtionen skulle under perioden 1979–1985 öka med bara 0,9 % om året och den privata med 0,6 % om året.

Den statliga konsumtionen som 1974–1979 ökade med 2,1 % per år beräknas nu minska med 0,5 % per år. För den kommunala konsumtionen blir trendbrottet ännu mera drastiskt. Det utrymme som står till förfogande under perioden 1979–1985 motsvarar en årlig ökning på 1,5 % per år, vilket skall jämföras med ökningen 4,7 % per år under perioden 1974–1979. Om hänsyn tas till den utveckling som redan ägt rum under 1980 sjunker den möjliga ökningstakten för kommunal konsumtionstillväxt till 1,0 % per år 1980–1985.

Alternativ 2 beskriver en utvecklingsväg för svensk ekonomi där de centrala trögheterna på ekonomins utbudssida förutsätts kvarstå och där den inhemska konsumtionen fortsätter att expandera enligt ungefär samma mönster som förut. Konsekvenserna härav blir en utveckling som i långa stycken påminner om den som ägde rum under 1970-talets senare hälft. Utgångslägets kraftiga obalans förvärras och på grund av ett stagnerande näringsliv kan den fulla sysselsättningen inte upprätthållas.

För statens del har i alternativ 2 förutsatts en oförändrad konsumtionsvolym. Den kommunala konsumtionen fortsätter däremot att växa snabbt. En viss uppbromsning av tillväxten förefaller emellertid f. n. ske och med anledning härav har ökningstakten satts till 3,8 % per år under perioden 1979–1985.

Erfarenheterna under 1970-talet har visat att den återhållsamhet på lönesidan som ligger i alternativ 1 knappast kan realiseras i ett klimat med en expansiv offentlig efterfrågepolitik. Därför har i alternativ 2 förutsatts

att löntagarna inte kommer att acceptera en försämring i reallönen.

Löneökningarna kommer att pressa ned vinsterna. En del av kostnadshöjningen kan förväntas slå igenom i höjda produktpriser med stigande relativpriser som följd. Den ogynsamma prisutvecklingen beräknas leda till att den konkurrensutsatta delen av näringslivet ånyo tappar marknadsandelar både på exportmarknaderna och här hemma. Trots en förutsatt tillväxt i världshandelns volym på i genomsnitt ca 5 % per år beräknas den svenska exporten växa med endast 2,2 % per år under perioden 1979–1985.

Den relativt höga konsumtionstillväxten och oförmånliga prisutvecklingen driver upp importefterfrågan. Den totala importen av varor och tjänster antas växa med i genomsnitt 3,8 % per år 1979–1985, vilket är en mycket kraftig ökning i förhållande till BNP-tillväxten.

Den angivna utvecklingen medför att bytesbalansen kraftigt försämras. Bytesbalansunderskottet växer från 11,2 miljarder kr. 1979 till ca 59 miljarder kr. 1985. Mätt som procentuell andel av BNP i löpande priser betyder detta att underskottet stiger från 2,5 % av BNP 1979 till 6,5 % 1985. Skuldstocken, som 1979 uppgick till ca 6 % av BNP, beräknas öka till 28 % av BNP 1985. Utredningen framhåller att det torde kunna starkt ifrågasättas om en sådan utveckling av den utrikes skuldsättningen kan äga rum utan begränsningar i den ekonomisk-politiska handlingsfriheten och kraftigt försämrade lånevillkor.

Den försvagade konkurrenssituationen och vinstutvecklingen väntas begränsa incitamenten till nyinvesteringar. De totala investeringarna anges öka med endast ca 1 % årligen. BNP-ökningen har beräknats till 1,3 % per år under 1979–1985.

Vid en sådan utveckling skulle det enligt LU:s kalkyler inte längre bli möjligt att upprätthålla den fulla sysselsättningen. Antalet arbetslösa 1985 har i detta fall beräknats uppgå till drygt 100 000 utöver den normala friktionsarbetslösheten. Detta är liktydigt med en arbetslöshet på 4,3 %.

LU:s sidoalternativ

LU redovisar också tre sidoalternativ för den ekonomiska utvecklingen fram till 1985. De två första – alternativ 3 och 4 – är känslighetsanalyser i vilka en återgång mot balans i svensk ekonomi enligt alternativ 1 försvåras på grund av inre respektive yttre störningar. I alternativ 3 utgörs dessa störningar av trögheter på ekonomins utbudssida. I alternativ 4 består de av en ny oljeprischock i kombination med en försämrad internationell tillväxt. Alternativ 5, slutligen, påvisar svårigheterna att vända utvecklingen mot ekonomisk balans vid en snabb offentlig tillväxt.

Analysen i alternativ 3 påvisar vikten av att de centrala utbudsbegränsningarna i svensk ekonomi undanröjs. Om inte detta sker går – trots i övrigt gynnsamma förutsättningar – både bytesbalansförbättringen och den fulla sysselsättningen förlorade. Alternativ 4 visar hur en väg tillbaka

mot balans kan spolieras av en ny drastisk oljeprischock. Alternativet klargör därmed också att den relativt kraftiga nedskärningen i inhemsk konsumtionstillväxt, som i alternativ 1 angivits som en nödvändig förutsättning för återgång till extern balans, ingalunda är tilltagen i överkant. Tvärtom framstår den som otillräcklig om de yttre förutsättningarna för den ekonomiska utvecklingen blir mindre gynnsamma än i alternativ 1. Analysen av alternativ 5 visar att utvecklingen under de där angivna omständigheterna i allt väsentligt drivs in i en bana som liknar alternativ 2.

4.2 Remissinstanserna och föredragandens ställningstagande

Jag övergår till att sammanfatta remissinstansernas huvudsakliga ståndpunkter. I anslutning härtill skall jag också redovisa mina egna ställningstaganden.

Låt mig först konstatera att så gott som alla remissinstanser i allt väsentligt ansluter sig till LU:s beskrivning av den ekonomiska *problembildens bakgrund och karaktär*. Även om *Landsorganisationen* (LO) har en avvikande uppfattning om orsakerna till 1970-talets svaga internationella tillväxt konstaterar den att det är tveklöst att Sveriges ekonomi befinner sig i en utveckling med snabbt växande balansbrister, stigande inflation, sjunkande investeringar och stagnerande tillväxt. *Svenska arbetsgivareföreningen* (SAF) fastslår för sin del att den nu framlagda långtidsutredningen på ett i många avseenden förtjänstfullt sätt belyser den svenska ekonomins utvecklingsmöjligheter. *Sveriges industriförbund* (SI) säger sig också dela LU:s grundläggande synsätt på vår ekonomi.

Fullmäktige i riksbanken konstaterar att det inte torde råda någon tvekan om att den allmänna problembeskrivning som ges inför den kommande femårsperioden är korrekt. *Centralorganisationen SACO/SR* understryker att de invändningar som eventuellt kan riktas mot enskildheter i de presenterade kalkylerna inte på något avgörande sätt förändrar utredningens problembeskrivning. *Sveriges aktiesparares Riksförbund* (SARF) anser att utredningens främsta värde ligger i att den i ett sammanhang formulerar den i breda kretsar redan accepterade bilden av det ekonomiska läget.

Även de båda kommunförbunden tycks i stort dela den allmänna uppfattning, som jag ovan redovisat. *Landstingsförbundet* (LF) understryker att Sveriges ekonomi i dag präglas av obalans samt att en balanserad utveckling med stadig produktionstillväxt och låg inflationstakt är en förutsättning för att landstingen på sikt skall kunna tillgodose behoven inom sitt verksamhetsfält. *Styrelsen för svenska kommunförbundet* anser också att lägesbeskrivningen av den svenska ekonomin i sina huvuddrag är riktig och menar därför också att en av huvuduppgifterna för den ekonomiska politiken måste vara att reducera vårt bytesbalansunderskott. Styrelsen ifrågasätter emellertid delvis LU:s analys av de bakomliggande orsakerna och menar att den snabba offentliga konsumtionstillväxten tilldelats en allt

för framträdande roll i förklaringen av balansbristernas uppkomst. Däremot menar styrelsen att en begränsning av den totala inhemska konsumtionsutvecklingen är ett nödvändigt – om än ingalunda tillräckligt – villkor för att åter få en balanserad ekonomisk utveckling i Sverige.

Från den ovan redovisade och tämligen samstämmiga uppfattningen som även andra remissinstanser mer eller mindre uttalat anslutit sig till, avviker *Tjänstemännens centralorganisation* (TCO). TCO:s syn på LU:s analyser kan sammanfattas med följande citat. "TCO delar ... varken LU:s syn på orsakerna eller de slutsatser LU drar av erfarenheterna av 1970-talets ekonomiska utveckling. TCO delar heller inte LU:s syn på hur den ekonomiska balansen skall återskapas".

För egen del kan jag i stort instämma i den bakgrunds- och lägesbeskrivning som ges av långtidsutredningen. Dess analys understryker det självklara förhållandet att nuvarande trender måste brytas om vi skall kunna nå balans i ekonomin. LU visar också att dessa trender inte kan ses som ett resultat av olyckliga tillfälligheter. För att utvecklingen skall kunna vändas krävs en omfattande förändring av den ekonomiska politikens inriktning. Steg i denna riktning har redan tagits genom den ekonomisk-politiska strategi regeringen redovisade i årets budgetproposition och det i februari presenterade ekonomiska handlingsprogrammet.

Det är emellertid inte långtidsutredningens uppgift att anvisa konkreta ekonomisk-politiska åtgärder. Utredningen har därför begränsat sig till att göra en kort summering av de områden där det är av största vikt att förändringar kommer till stånd. Startpunkten för denna utgörs av de *krav på förändringar* som framkommer ur utredningens alternativ I för utvecklingen fram till 1985. Dessa är i korthet:

- Efter en lång period av stagnation måste industriproduktionen och industriinvesteringarna nu öka igen. För att detta skall vara möjligt måste industrin vinna marknadsandelar både hemma och utomlands. Sysselsättningen i industrin måste under den närmaste femårs-perioden öka med ca 60 000 personer.
- Oljeberoendet måste minskas.
- Den privata konsumtionen får öka med endast ca 0,5 % per år under första hälften av 1980-talet.
- Utgiftsökningen i den offentliga sektorn måste bringas ned från 6 à 7 % om året mätt i fasta priser till 1 à 2 % om året.
- Tillväxten i statlig och kommunal konsumtion måste dämpas kraftigt. Kommunernas konsumtionstillväxt måste begränsas till 1 % om året.

Den av LU återgivna kravbilden utgör ett direkt resultat av LU:s kalkyler och måste bedömas utifrån realismen i de förutsättningar som utredningen arbetat med. Denna kan givetvis på olika punkter diskuteras men enligt min mening är det obestridligt att LU:s kalkyler i stort ger en riktig bild av de krav som måste ställas. Snarast synes utredningen vara väl optimistisk angående förutsättningarna för ökad inhemsk produktionstill-

växt och kan därigenom ha underskattat behovet av en anpassning på ekonomins efterfrågesida. Det kan sålunda ifrågasättas om den av LU förutsatta internationella tillväxten fullt ut kommer att realiseras. Om så inte sker blir möjligheterna för den svenska exportindustrins tillväxt sämre än vad utredningen räknat med. Det kan vidare diskuteras huruvida hela den av LU förutsatta produktivitetsökningen kan åstadkommas. LU anger för sin del att detta kräver snabba och kraftfulla åtgärder på ekonomins utbudssida. Realiserandet härav beror således bl.a. på effektiviteten i genomförandet av de åtgärder som regeringen redan aviserat. Jag vill i detta sammanhang också tillägga att den utveckling för 1981 som nu kan förutses bestyrker mina farhågor att anpassningskraven för en återgång mot balans ytterligare skärpts.

Denna uppfattning delas i stor utsträckning också av remissinstanserna. Samtliga remissorgan tycks sålunda vara överens om att industriproduktionen måste öka. Däremot ställer sig flera instanser tveksamma till huruvida de av LU angivna ökningstakterna verkligen skall kunna uppnås. Dit hör bl.a. *Centralorganisationen SACO/SR*, *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund*. Bakgrunden till tveksamheten står bl.a. att finna i uppfattningen att LU kan ha överskattat den framtida världsmarknadstillväxten och därmed den möjliga svenska exporttillväxten. Likaså ställer sig flera remissorgan tveksamma till möjligheterna för den svenska industrin att vinna marknadsandelar i den utsträckning som LU förutsatt. Slutsatsen blir i dessa fall att en ännu hårdare anpassningsbörda måste läggas på konsumtionsutvecklingen. Både *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* menar att den ökade anpassningsbördan måste läggas på den offentliga konsumtionstillväxten.

Även *Landsorganisationen*, *Svenska kommunförbundet* och *Landstingsförbundet* delar utredningens slutsats att den totala konsumtionens tillväxt måste begränsas för att uppnå ekonomisk balans. *Landsorganisationen* konstaterar således att underskotten i bytesbalansen måste elimineras för att de övergripande målen för den ekonomiska politiken på lång sikt skall kunna uppfyllas. Mot denna bakgrund är det enligt LO:s uppfattning tvingande att den offentliga sektorns expansion anpassas till tillväxten i ekonomin. LO framhåller emellertid samtidigt den offentliga sektorns viktiga roll för upprätthållandet av inhemsk efterfrågan och full sysselsättning. Den anser det inte heller bevisat att den offentliga sektorns expansion varit ett hinder för industrins utveckling.

Svenska kommunförbundet hävdar att en utveckling mot balans i den svenska ekonomin kan åstadkommas med en annan avvägning mellan privat och offentlig konsumtion än vad som förordas i LU:s alternativ 1. Av samma uppfattning är *Landstingsförbundet*, som anser att LU förordat en alltför kraftig neddragning av den kommunala konsumtionstillväxten.

SACO/SR framhåller att utrymmet för tillväxt inom den offentliga verksamhet bör bedömas med utgångspunkt från en renodlad prioritering mel-

lan olika typer av efterfrågan och därmed sammanhängande finansieringsproblem. Det betonas att anledningen till att SACO/SR accepterar behovet av återhållsamhet i den offentliga sektorns tillväxt i huvudsak kan hänföras till svårigheterna att höja skatteuttaget i den omfattning som eljest skulle krävas.

Bland övriga remissinstanser kan nämnas *Sveriges Hantverks- och industriorganisation* (SHIO), som instämmer i LU:s beskrivning av de aktuella problemen och även LU:s allmänna synpunkter på hur de skall lösas. Fullmäktige i *Sveriges Riksbank* understryker att LU:s alternativ I inte skall uppfattas som en lång och knagglig väg mot balans i ekonomin. I stället är det ett alternativ där kraftfulla åtgärder, som leder till en markerad riktningsförändring, genast måste sättas in.

Fullmäktige i *riksgäldskontoret* framhåller att en ensidig satsning på fortsatt hög konsumtionstillväxt och/eller omfattande subventionering av industrigrenar utan framtidsutsikter snarast leder till att balansbristerna förvärras. Fullmäktige har en längre tid varit djupt oroade av de allt större underskotten i bytesbalans och statsbudget. De understryker att finansieringen av dessa hotar att leda till allt allvarligare problem och skadeverkningar för den svenska ekonomin. Enligt fullmäktige ligger LU:s målsättning om balans i utrikeshandeln först mot slutet av 1980-talet på en riskabelt låg ambitionsnivå. De förordar i stället att målet för uppnåendet av jämvikt bör flyttas till senast 1985. Vid en given ekonomisk tillväxt skulle därvid kraven på återhållsamhet i den inhemska konsumtionen skärpas. Fullmäktige anser det också vara av allra största vikt att minskningen av det statliga budgetunderskottet sker i snabbare takt än vad som förutsatts i långtidsutredningen.

Jag har förståelse för den oro som riksgäldskontoret uppvisar i sitt remissvar. Jag tvingas emellertid samtidigt konstatera att den högre ambitionsnivån beträffande tidpunkten för extern balans skulle ställa utomordentligt hårda krav på inhemsk åtstramning. Detta förhållande accentueras av svårigheterna att uppnå den ekonomiska tillväxt som LU räknat med och som flera remissinstanser ansett vara för optimistisk. Jag har pekat på förhållanden som bestyrker sådana farhågor.

Mot denna bakgrund finner jag LU:s ambitionsnivå beträffande tidsramarna för en återgång till balans i svensk ekonomi var rimlig. Med hänsyn till de uppenbara riskerna att LU:s förutsättningar om den ekonomiska tillväxten inte till fullo infrias tvingas jag samtidigt konstatera att de av utredningen angivna tillväxttalen för den inhemska konsumtionen kan vara tilltagna i överkant, om dessa målsättningar skall uppnås.

Jag finner den av LU gjorda fördelningen mellan privat och offentlig konsumtionstillväxt vara väl avvägd. Det är inte rimligt att löntagarna ensamma skall bära hela bördan av den nödvändiga anpassningen. LU:s beräkningar innebär sålunda att reallönen per sysselsatt måste sänkas med i genomsnitt ca 0,5 % per år under första hälften av 1980-talet. En kommu-

nal tillväxt utöver den nivå som LU angivit skulle ställa krav på ännu större reallönesänkningar om balansmålen skall vidmakthållas. Jag vill i detta sammanhang understryka att de svårigheter som hittills visat sig vara förknippade med en frivillig sänkning av den kommunala expansionstakten ytterligare skärpt kraven på återhållsamhet.

Vid sidan av de nu berörda anpassningskraven framhåller LU också att en återgång mot balans kräver en minskning av vårt oljeberoende. Samtliga remissinstanser som tagit upp frågan instämmer. *Tjänstemännens centralorganisation* (TCO) vill emellertid räkna med en lägre framtida ökningstakt för oljepriserna än vad LU gjort. Härigenom skulle både bytesbalansproblematiken och kraven på konsumtionsanpassning mildras. Den av TCO använda prisökningstakten innebär att det genomsnittliga realpriset på vår oljeimport skulle *sjunka* med ca 2% per år räknat från första kvartalet 1981 fram till 1985. För samma tidsperiod innebär LU:s prisantaganden en genomsnittlig *höjning* med ca 2% per år. Självfallet måste varje försök att förutse oljeprisutvecklingen omges med stor osäkerhet. Det skulle emellertid enligt min mening vara föga välbetänkt att basera en analys av de framtida anpassningskraven på en förhoppning att det framtida oljepriset skall sjunka. Mot denna bakgrund vill jag också kraftigt understryka vikten av de energipolitiska målsättningar, som LU:s kalkyler grundas på. Dessa överensstämmer i allt väsentligt med de som angavs i den av regeringen nyligen framlagda energipolitiska propositionen.

Som jag tidigare framhållit är det emellertid enligt LU inte tillräckligt att komma till rätta med de nu berörda anpassningsproblemen på ekonomins efterfrågesida. För att anpassningskraven inte skall bli större än nödvändigt krävs också att ekonomins tillväxtpotential utnyttjas. Detta kräver i sin tur att en rad restriktioner för den industriella tillväxten undanröjs. De viktigaste av dessa är:

– Låg rörlighet på arbetsmarknaden som försvårar en rekrytering till industrin.
– En svag finansiell position i industrin. Låga vinster och låg soliditet verkar tillbakahållande på investeringsviljan.
– Ett otillräckligt virkesutbud begränsar expansionen i skogsindustrin.

Jag har redan tidigare diskuterat de stimulanser av ekonomins utbudssida som erfordras för att eliminera dessa problem. Låt mig emellertid konstatera att flertalet remissinstanser i dessa hänseenden stödjer utredningens slutsatser. *SHIO – Familjeföretagen* hänvisar i detta sammanhang till det betänkande som 1979 avgavs av den särskilda näringspolitiska delegationen (Vägar till ökad välfärd, Ds Ju 1979: 1). SHIO menar att flera av det där angivna åtgärdsförslagen skulle verka i den av LU angivna riktningen. *Sveriges kemiska industrikontor* understryker riktigheten i utredningens bedömning att det finns betydande inhemska restriktioner för tillväxten i den svenska ekonomin. Kemikontoret gör mot denna bakgrund bl. a. en systematisk genomgång av de regelsystem inom miljöområdet som hämmar den egna branschens expansionskraft.

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) delar utredningens syn på de krav som ställs på arbetsmarknadens funktion. Enligt styrelsens mening är arbetskraftens förmåga att anpassa sig till den ekonomiska utvecklingens krav avhängig inte bara av att rörligheten ökar för dem som redan befinner sig på arbetsmarknaden, utan i minst lika hög grad av att de nytillträdandes fördelning på branscher och yrken förändras. Styrelsen vill i detta sammanhang understryka vikten av att industrin breddar sin rekrytering till att i högre grad omfatta grupper som i dagsläget är underrepresenterade i de flesta industriyrken.

När det gäller frågan om skogsindustrins virkesförsörjning betonar *Skogsstyrelsen* i sitt remissvar att en ökad intensitet i skogsbruket står i överensstämmelse med alla de övergripande samhällsmålen. Man bedömer också det uppsatta avverkningsmålet som realistiskt. *Domänverket* delar LU:s uppfattning att de ökade avverkningarna måste åstadkommas främst i det enskilda skogsbruket. I detta sammanhang ifrågasätter emellertid *Lantbrukarnas riksförbund* (LRF) möjligheterna att öka virkesavverkningen i den utsträckning som LU räknar med, men konstaterar att alla vägar bör prövas för att nå de uppsatta målen. Å andra sidan finner *Tjänstemännens centralorganisation* (TCO) stöd för åsikten att det är möjligt att under en tioårsperiod avverka mer än de 75 miljoner m^3 sk. per år som LU räknat med.

Även jag delar LU:s uppfattning om vikten av att skogsindustrins råvaruförsörjning tryggas. Jag vill i detta sammanhang erinra om de åtgärder för att stimulera virkesutbudet som redovisades i regeringens handlingsprogram i februari samt betona att ytterligare åtgärder kan aktualiseras i samband med att den s. k. virkesförsörjningsutredningen under året avger sitt betänkande.

Låt mig avslutningsvis beröra en fråga som rests av några remissinstanser, bl. a. TCO och SAF. Den allmänna problembilden i svensk ekonomi är f. n. av den karaktären att en strategi för återgång mot balans måste ta sin utgångspunkt i medelfristiga analyser. Av bl. a. denna anledning har LU:s analyser och slutsater kommit att stå i centrum för den ekonomisk-politiska debatten. Därvid har från vissa håll det faktum att experter inom regeringens kansli svarat för utredningsarbetet tagits som utgångspunkt för att ifrågasätta utredningens integritet. De aktuella remissinstanserna har gjort gällande att denna typ av frågeställningar skulle kunna undvikas och att utredningen kunde ges en politiskt sett mer allsidig inriktning, om utredningsarbetet förlades till ett eget organ utanför kanslihuset.

Jag har viss förståelse för dessa synpunkter. Jag nödgas emellertid samtidigt konstatera att även integriteten hos fristående utredningar kan ifrågasättas av dem som har motsatt uppfattning, särskilt när det är fråga om utredningar av stor allmän betydelse. Jag måste också understryka det faktum att den kompetens och kapacitet, som byggts upp kring dessa frågor i regeringskansliet under alla förhållanden behövs där. En utlokali-

sering av LU skulle därför vara förknippad med en dubblering av dessa funktioner. Detta betyder också att den avancerade ekonomiska analysapparat, som i dag används för detta slag av utredningsverksamhet och som under många år utvecklats vid ekonomidepartementet, även måste byggas upp inom det nya utredningsorganet. Jag ifrågasätter dessutom huruvida ett fristående utredningsorgan skulle ha möjligheter att fortlöpande följa det aktuella inhemska och inte minst utländska ekonomiska skeendet på det ingående sätt som är nödvändigt och som utgör en naturlig del av verksamheten vid ekonomidepartementet. Jag kan också förutse problem i den analysmässiga samordning med andra departement och fackmyndigheter, som är en del av LU-arbetet och som i dag sköts inom ramen för det löpande arbetet i regeringskansliet.

Mot denna bakgrund finner jag inte skäl föreligga för en förändring av LU-arbetets institutionella former, speciellt som erfarenheten visar att detta inte i sig undanröjer de aktuella problemen. Jag vill samtidigt understryka att den ingående remissgranskning som LU utsätts för i sig torde säkerställa allsidigheten i den samlade bedömningen av de medelfristiga ekonomiska problemen.

5 Avslutning

Av vad jag anfört i det föregående framgår, att den helt övervägande delen av alla remissinstanser anslutit sig till 1980 års långtidsutrednings beskrivning av bakgrunden till och arten av Sveriges ekonomiska problem. Även om i vissa fall avvikande uppfattning framförts om orsakerna till 1970-talets svaga internationella utveckling, föreligger enighet om de balansbrister som kännetecknar Sveriges ekonomi och om hur nödvändigt det är att komma till rätta med dem. Det är värdefullt att insikten om våra svårigheter är så allmänt omfattad. Detta utgör en av de viktigaste förutsättningarna för en bred samling kring de åtgärder som måste vidtagas för att återföra samhällsekonomin till balans.

Den vidgade förståelsen ökar självfallet kraven på att den ekonomiska politiken förs med sådan konsekvens och ges ett sådant innehåll, att den motsvarar medborgarnas förväntningar. Det räcker inte att påvisa problemen. Vårt folk har rätt att kräva, att de åtgärder deras förtroendemän anvisar står i överensstämmelse med problemens vidd och art.

Politiken måste ges en sådan inriktning, att den inhemska efterfrågan anpassas till de resurser som står till förfogande. Utrymmet för realinkomstförstärkningar och offentlig utgiftsexpansion är under de närmaste åren utomordentligt begränsat. Överbudspolitik kommer att leda till ökade risker för förstärkt ekonomisk obalans och är ägnad att undergräva förtroendet för politikerna. Den strama efterfrågepolitiken – som syftar till att vidga utrymmet för investeringar och export – måste åtföljas av stimulans

av den ekonomiska tillväxten. Möjligheterna härtill måste förbättras genom offensiva insatser på ekonomins utbudssida.

De av långtidsutredningen angivna tillväxthämmande faktorerna i ekonomin måste angripas. Om de inte kan undanröjas, försämras utvecklingsmöjligheterna för vårt näringsliv. Produktivitet och konkurrenskraft måste återställas. Marknadssystemets funktionsförmåga måste förstärkas. Människor och företag måste stimuleras till produktiva och nyskapande insatser. Det måste löna sig för den enskilde att genom egna insatser förbättra sin ställning. Det måste löna sig att satsa på utveckling och nytänkande inom näringslivet. Därmed läggs grunden för förnyad tillväxt. En öppnare arbetsmarknad, ökad investeringsaktivitet och förbättrade finansiella möjligheter för vår industri utgör naturliga beståndsdelar i en sådan tillväxtfrämjande process.

För regeringen blir det en central uppgift att tillse att den oundvikliga anpassningen sker solidariskt och på sådant sätt, att de mest utsatta grupperna i vårt samhälle inte drabbas.

De åtgärder jag här redovisat innebär ett fullföljande av den strukturella anpassning av vår samhällsekonomi som påbörjats. En målmedveten tillämpning av denna ekonomisk-politiska strategi syftar till att steg för steg återställa balansen i vår ekonomi och att säkra välfärd och sysselsättning för kommande generationer.

Till regeringsprotokollet i detta ärende bör fogas såsom bilagor:

Reviderad nationalbudget 1981 (bilaga 1.1)

Sammanfattning av 1980 års långtidsutredning och remissyttrandena (bilaga 1.2)

Förslag till ändrad utbetalning av kommunal skatt, m. m. samt framställning från fullmäktige i riksbanken jämte remissyttranden i denna fråga (bilaga 1.3).

6 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen förslår riksdagen

dels att

1. godkänna de allmänna riktlinjer för den ekonomiska politiken som jag har förordat i det föregående,

dels att antaga inom ekonomidepartementet upprättade förslag till

2. lag om ändring i lagen (1965: 269) med särskilda bestämmelser om kommuns och annan menighets utdebitering av skatt, m. m.,
3. lag om ändring i lagen (1961: 436) om församlingsstyrelse,
4. lag om ändring i uppbördslagen (1953: 272),

5. lag om ändring i lagen (1950: 552) om uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.

De under 2 och 4 angivna förslagen har upprättats i samråd med chefen för budgetdepartementet, det under 3 angivna förslaget i samråd med cheferna för budget- och kommundepartementen och det under 5 angivna förslaget i samråd med chefen för socialdepartementet. De föreslagna lagändringarna är av så enkel beskaffenhet att det inte är påkallat att höra lagrådet.

Innehållsförteckning

1 Sveriges ekonomiska situation i ett längre perspektiv 1
2 Den ekonomiska politiken 7
2.1 De externa förutsättningarna: den internationella utvecklingen 7
2.2 Den ekonomiska politikens mål och uppläggning 9
2.2.1 Åtgärder för att förbättra den svenska ekonomins produktionsförmåga 13
2.2.2 Åtgärder för att hålla tillbaka den inhemska konsumtionen 20
2.3 Kreditpolitiken 26
2.3.1 Utvecklingen under 1980 och början av 1981 26
2.3.2 Utsikterna för 1981 28
2.3.3 Åtgärder rörande den kommunala likviditeten 31
3 Den ekonomiska utvecklingen 1980–1982 34
3.1 Utvecklingen under 1980 34
3.2 Utvecklingen under 1981 37
3.3 Utblick mot 1982 41
4 Närmare ställningstagande till 1980 års långtidsutredning 44
4.1 Långtidsutredningen 44
4.2 Remissinstanserna och fördragandens ställningstagande 47
5 Avslutning 53
6 Hemställan 54

Tabellförteckning

1 Den konsoliderade offentliga sektorns utgifter i reala termer 1970–1981 24
2 Finansiering av budgetunderskottet 1979–1981 29
3 Försörjningsbalans 1980–1981 35
4 Bytesbalans 1980–1981 36
5 Försörjningsbalans 1982 44

Diagramförteckning

1 BNI, privat och offentlig konsumtion, bruttoinvesteringar och bytesbalansens saldo 1970–1980 3
2 Banksparandets reala avkastning efter skatt 1965–1979 26
3 Diskonto i Sverige resp. genomsnitt för OECD-länderna 1978–1981 27
4 Orderingången från exportmarknaderna till tillverkningsindustrin 1970–1980 enligt konjunkturbarometern 37

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981

Reviderat budgetförslag

BUDGETDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-04-23

Föredragande: statsrådet Wirtén

Anmälan till slutlig reglering av statsbudgeten för budgetåret 1981/82 såvitt avser utgifter och beräkning av statens inkomster, m. m.

REVIDERAT BUDGETFÖRSLAG

1 Det reviderade budgetförslaget

1.1 Inledning

Underskottet i statsbudgeten har ökat snabbt under senare år. En sådan utveckling är inte förenlig med en balanserad utveckling av samhällsekonomin. I 1980 års kompletteringsproposition (1979/80: 150) angavs mot den bakgrunden bl. a. att budgetunderskottet som andel av bruttonationalprodukten under perioden fram t. o. m. budgetåret 1984/85 borde minskas med minst en procentenhet per år. Detta skulle väsentligen åstadkommas genom nedskärningar på utgiftssidan. Riksdagen (FiU 1979/80: 40, rskr 1979/80: 421) tillstyrkte de angivna målen för budgetpolitiken.

Som ett led i arbetet med att begränsa statsutgifternas tillväxt har regeringen under hösten 1980 för riksdagen i en särskild besparingsproposition (1980/81: 20) redovisat olika förslag till besparingar inom statliga och statsunderstödda verksamheter. Förslagen innebar en förstärkning av statsfinanserna med drygt 6 miljarder kr. Dessa åtgärder, som riksdagen sedermera i allt väsentligt godtagit, kommer i allmänhet att få full effekt under budgetåret 1981/82.

Finansutskottet underströk i sitt av riksdagen godkända betänkande över besparingspropositionen (FiU 1980/81: 10, rskr 1980/81: 23) att det sparprogram som förelagts riksdagen bara är ett första steg. Enligt utskottets uppfattning måste ett systematiskt besparingsarbete pågå under lång tid framöver. Utskottet framhöll vidare att besparingsarbetet i fortsättningen väsentligen var en del av budgetarbetet även om man måste räkna med att det även framöver kan bli fråga om beslut under löpande budgetår.

I den budgetproposition som förelades riksdagen i januari 1981 (1980/

81: 100) redovisade jag min bedömning av budgetutvecklingen under innevarande och nästa budgetår. Jag framhöll därvid att ökningen av budgetunderskottet var starkt oroande och att det mot den bakgrunden var motiverat att överväga ytterligare åtgärder.

Förslag härom framlades i mars 1981 för riksdagen (prop. 1980/81: 116 och 118). Förslagen ingick tillsammans med andra åtgärder i det ekonomiska handlingsprogram som regeringen offentliggjorde en dryg månad tidigare inför riksdagens allmänpolitiska debatt. De i propositionerna redovisade åtgärderna beräknas för helår ge en förstärkning av budgeten på ca 5 miljarder kr. För budgetåret 1981/82 blir effekten mer begränsad.

I 1981 års budgetproposition redovisade jag vidare vissa överväganden avseende såväl budgetpolitiken för budgetåret 1981/82 som på något längre sikt. Jag pekade i detta sammanhang på den stora betydelse som automatiken spelar för utvecklingen av statens utgiftssida. Min slutsats var att det mot denna bakgrund är motiverat att se över gällande regelsystem med sikte på att begränsa automatiken. Jag återkommer senare till denna fråga.

Vad gäller budgetpolitiken på längre sikt anförde jag att ett sparmål för budgetåret 1982/83 skulle komma att redovisas i 1981 års kompletteringsproposition. Detta borde vara möjligt att kvantifiera när resultaten från 1981 års långtidsbudget fanns tillgängliga. Mot bakgrund av de preliminära kalkyler som förelåg kring årsskiftet fastslogs att sparmålet skulle komma att behöva sättas högre än för budgetåret 1981/82.

Finansutskottet redovisade i sitt av riksdagen godkända betänkande (FiU 1980/81: 40, rskr 1980/81: 100) inga avvikande bedömningar i dessa frågor. Enligt utskottets mening får det betraktas som utomordentligt angeläget att analyser av budgetautomatiken görs för att klarlägga dynamiken och samspelet mellan olika poster i statens finanser.

Arbetet med 1981 års långtidsbudget har nu avslutats. I denna ingår bl. a. analyser av automatiken på statsbudgetens utgiftssida. En god grund föreligger sålunda för att presentera vissa riktlinjer för budgetpolitiken på såväl kortare som något längre sikt.

1.2 Budgetutvecklingen under senare år

Min företrädare tog i fjolårets budget- och kompletteringspropositioner upp vissa frågor i anledning av det snabbt ökande underskottet i statsbudgeten. I årets budgetproposition har även jag behandlat vissa av de faktorer som lett fram till nuvarande budgetläge. Som bakgrund till de riktlinjer för budgetpolitiken som jag kommer att föreslå vill jag nu ta upp vissa ytterligare aspekter på budgetutvecklingen under de närmast föregående åren.

Statsinkomsternas ökning har bromsats upp under senare år. Detta beror dels på en vikande tillväxttakt i ekonomin, dels på svårigheterna att ytterligare höja ett redan mycket högt skattetryck utan att det får starkt

negativa effekter på ekonomin. Höjda skattesatser tenderar att ge mindre inkomstförstärkningar än vad man tidigare kunnat räkna med. Samtidigt påverkar ökat skatteuttag från en skattebas skatteintäkterna från andra på ett komplicerat sätt. Jag tolkar dessa tendenser så, att det är vanskligt att i realiteten höja skattetrycket mycket utöver dagens nivå. Utgifternas stegringstakt har inte bromsats upp lika snabbt som inkomstutvecklingen. Denna bristande överensstämmelse har resulterat i ett växande budgetunderskott. Det är därför av intresse att närmare analysera tendenserna i utgiftsutvecklingen under senare år.

Under *perioden 1976/77–1979/80* ökade BNP i löpande priser med i genomsnitt drygt 11% per år, medan statsutgifternas tillväxt var klart snabbare – inemot 17% i årligt genomsnitt. Statsutgifternas andel av BNP har därigenom ökat från drygt 32% budgetåret 1976/77 till drygt 37% budgetåret 1979/80. Skälet till den kraftiga ökningen är främst att söka i ökningen av transfereringarna (inkl. finansiella transaktioner). Exkl. statsskuldräntorna uppgick även transfereringarnas tillväxt till i genomsnitt 17% per år. Särskilt tungt i transfereringarnas ökning väger folkpensioner, statsbidrag till barnomsorgen, de allmänna kommunbidragen samt räntebidrag och lån till bostadsbyggande. Kostnaderna för statens egen resursförbrukning exkl. försvarsutgifterna ökade i långsammare takt, eller med i genomsnitt ca 11% per år, vilket i stort sammanföll med tillväxten av BNP.

Tabell 1. Statsutgifternas utveckling budgetåren 1970/71–1981/82

	Genomsnittlig årlig förändring i löpande priser, %			
	1970/71–1976/77	1976/77–1979/80	1979/80–1980/81[1] (nuv. ber.)	1980/81–1981/82 (nuv. ber.)
Inkomster	+14,8	+ 8,3	+15,4	+ 1,8
Utgifter	+15,6	+16,7	+15,4	+ 9,4
Utgifter exkl. statsskuldräntor	+15,4	+15,4	+12,5	+ 6,6
BNP	+12,2	+11,4	+11,0	+ 9,3

[1] Korrigering har skett för den nivåhöjning av såväl inkomster som utgifter om ca 3 miljarder kr. som är en effekt av den budgetreform som genomfördes budgetåret 1980/81.

Tendenserna i statsutgifternas expansion under de tre senare åren av 1970-talet följde samma utvecklingsmönster som tidigare under 1970-talet.

Under *budgetåren 1980/81* och *1981/82* sker såvitt nu kan bedömas en markant uppbromsning i utgiftstillväxten vilket är en följd av de medvetna åtgärder som vidtagits i detta syfte. Med nu föreliggande prognoser skulle ökningen exkl. statsskuldräntor totalt sett kunna begränsas till i stort sett samma tillväxt som BNP.

För innevarande budgetår har denna uppbromsning kunnat ske genom att i princip inga nya reformer eller utgiftsåtaganden genomförts. Vissa ökade insatser av mer begränsad omfattning har möjliggjorts genom omprioriteringar. Även besparingspaketet från i höstas berörde i viss utsträckning innevarande budgetår. För budgetåret 1981/82 har, utöver en stor restriktivitet med alla former av nya utgiftspåslag, direkta besparingar genomförts om inemot 6 miljarder kr. I sammanhanget måste dock understrykas att en förutsättning för att brottet i utgiftstrenden skall bli bestående är en mycket stor återhållsamhet på alla områden.

Räntorna på statsskulden är den snabbast växande utgiftsposten på statsbudgeten. Dessa utgifter har fördubblats sedan budgetåret 1979/80 till vad som nu beräknas för budgetåret 1981/82. Varje år som underskott uppkommer ökar den totala statsskulden och därmed ränteutgifterna. Enda sättet att begränsa denna ökning är att vidta åtgärder som leder till ett minskat budgetunderskott. Som chefen för ekonomidepartementet redan har anfört tenderar dessutom ett stort budgetunderskott att driva upp räntenivån.

Jag övergår nu till en närmare redogörelse för de förändringar i budgetläget för innevarande och nästkommande budgetår som inträffat efter det att budgetpropositionen presenterats. Senare avser jag att återkomma till de mer preciserade riktlinjer för budgetpolitiken som krävs för att ytterligare begränsa utgiftsutvecklingen framöver.

1.3 Det aktuella budgetläget

Statsinkomsterna

Av avgörande betydelse för statsinkomsternas utveckling är inkomstutvecklingen i samhället. De nyligen träffade löneavtalen för åren 1981 och 1982 medför att en relativt god bild nu föreligger av lönesummans tillväxt framöver. Från chefen för ekonomidepartementet har jag, utöver uppgifter om lönesummans tillväxt, även inhämtat uppgifter om den förutsedda utvecklingen av vissa andra för inkomstberäkningen väsentliga faktorer. Min kalkyl utgår således från samma förutsättningar som den reviderade finansplanen. Lönesummans tillväxt överstiger för år 1981 den ökning som låg till grund för min beräkning i budgetpropositionen med ca 1 procentenhet. För år 1982 har däremot skett en viss nedjustering av lönesummans ökning jämfört med de tidigare mer schablonmässiga förutsättningarna. Härutöver har revidering skett av den allmänna ekonomiska utvecklingsbilden med konsekvenser för bl. a. den beräknade utvecklingen av privat konsumtion. Jag har vidare beaktat regeringens förslag i propositionen om ekonomisk-politiska åtgärder – i första hand oljeskatten – liksom förslagen i den kommunal-ekonomiska propositionen. Av nu tillgängligt underlag att döma kan statsinkomsterna för budgetåret 1981/82 uppskattas till 158,7 miljarder kr., vilket innebär en mindre uppräkning jämfört med vad

som beräknades i budgetpropositionen. En förklaring till statsinkomsternas låga tillväxt är att utfallet av inkomstskatterna år 1980 blev lägre än vad jag räknade med i budgetpropositionen, vilket sänker nivån för inkomsterna även för budgetåret 1981/82. Vidare har revideringen av konjunkturbilden medfört att inkomsterna av mervärdeskatten räknats ned. I sammanhanget bör dock understrykas att effekten av de åtgärder som har föreslagits i de nämnda propositionerna till betydande del får effekt först efter budgetåret 1981/82.

Jag vill i detta sammanhang nämna att de förslag till förändringar i skatteskalor m. m. som regeringen avser att senare lägga fram inte beaktats i den beräkning av statsinkomsterna som jag nyss redogjort för. Avsikten är att förslagen skall totalfinansieras via andra åtgärder på budgetens inkomstsida. Statsinkomsterna *totalt* sett påverkas således inte under budgetåret 1981/82. Dock kan omfördelning komma att ske mellan enskilda *inkomsttitlar*.

Statsutgifterna

I budgetförslaget beräknades de totala statsutgifterna för budgetåret 1981/82 till inemot 226 miljarder kr. Nu föreliggande beräkningar slutar på 233 à 234 miljarder kr. Ökningen förklaras bl. a. av ökade statsskuldräntor och en ökad belastning på vissa priskänsliga anslag, främst till försvaret och folkpensionerna. De totala effekterna på utgifterna av räntehöjningen och den snabbare prisutvecklingen beräknar jag till ca 4 miljarder kr. Härtill kommer att budgetbelastningen under budgetåret 1981/82 för de under våren framlagda förslagen avseende varvsnäringen beräknas bli något högre än vad som beräknades i budgetpropositionen. Dessutom räknar jag nu med ytterligare kostnader för arbetsmarknads- och industripolitiken.

Jag avser att senare vid min anmälan av särskilda frågor återkomma med en mer detaljerad redogörelse för vad som ligger bakom den uppräkning av statsutgifterna för budgetåret 1981/82 som skett jämfört med budgetförslaget.

Jag övergår nu till att redovisa de statsfinansiellt mer betydande särpropositioner som lagts fram under våren 1981.

Det har visat sig nödvändigt att via statsbudgeten anvisa ytterligare medel till de *svenska varven*. I en nyligen avlämnad proposition föreslås att sammanlagt 1 532 milj. kr. anvisas för budgetåret 1981/82. Därutöver föreslås 100 milj. kr. bli anvisat redan för innevarande budgetår för att sysselsättningsfrämjande åtgärder snabbt skall kunna sättas in vid Karlskronavarvet. Av de medel som föreslås bli anvisade för nästkommande budgetår avser 672 milj. kr. ett finansiellt stöd till Svenska Varv AB för att täcka kostnaderna för att avveckla Öresundsvarvet AB under perioden 1980–1983. För att täcka statens beräknade kostnader för att infria tidigare utställda garantier till Svenska Varv AB avseende förlusttäckning föreslås att ett anslag på 800 milj. kr. anvisas.

Statsföretag AB får kapitaltillskott för att täcka förluster och genomföra investeringar i vissa av dotterbolagen.

Inom ett par områden har regeringen lagt fram förslag om mer långsiktiga riktlinjer. Det gäller *industri-*, *energi-* och *sysselsättningspolitiken*. Bl. a. har föreslagits ett treårigt program för stöd till teknisk forskning och utveckling samt kapitaltillskott till fonden för industriellt utvecklingsarbete. Ett omfattande energiforskningsprogram föreslås för perioden 1981/82–1983/84, främst avseende inhemska energikällor som kan ersätta olja. Finansieringen av energiforskningsprogrammet sker genom en höjning av den särskilda beredskapsavgiften på oljeprodukter. I den ekonomisk-politiska propositionen har regeringen föreslagit en ytterligare höjning av oljeskatten, vilket innebär att den sammanlagda skatte- och avgiftshöjningen uppgår till 100 kr. Tyngdpunkten i propositionen om arbetsmarknadspolitikens inriktning ligger på förslag som är ägnade att förbättra arbetsmarknadens funktionssätt och underlätta den ömsesidiga anpassningen mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft.

Regeringen har föreslagit att statsbidrag anvisas i syfte att stimulera till *avverkning av skog* och *tillvaratagande av klenvirke*. Samtidigt har föreslagits en höjning av skogsvårdsavgiften.

Uppgörelse har träffats med Landstingsförbundet om ersättningen till sjukvårdshuvudmännen från *sjukförsäkringen* samt om *statsbidragen till kliniker för psykiskt sjuka*. Vidare har överenskommelser träffats om kompensation till staten för övertagande av driftkostnader för skyddade verkstäder, arbetsvårdsinstitut m. m.

Saldoutvecklingen

De förändringar av statsbudgeten för vilka jag nyss har redogjort sammanfattas i tabell 2.

Budgetunderskottet beräknas för innevarande budgetår till inemot 58 miljarder kr. Förändringen jämfört med beräkningen i budgetpropositionen – drygt 2 miljarder kr. – härrör från dels en viss nedrevidering av inkomsterna, dels en viss uppjustering av utgifterna.

För budgetåret 1981/82 beräknas budgetunderskottet nu komma att uppgå till ca 75 miljarder kr. att jämföra med tidigare beräknade inemot 68 miljarder kr.

Tabell 2. Statsbudgeten budgetåren 1980/81 och 1981/82
(Miljarder kr.)

	1980/81		1981/82	
	Budgetprop. 1980	Ny beräkning	Budgetprop. 1981	Ny beräkning
Inkomster	157,0	155,9	158,1	158,7
Utgifter	212,5	213,6	225,7	233,6
Saldo	**–55,5**	**–57,7**	**–67,6**	**–74,9**

1.4 1981 års långtidsbudget

Jag övergår nu till att redogöra för resultaten i 1981 års långtidsbudget (bilaga 2.1).

Långtidsbudgetarbetets syfte är att kartlägga konsekvenserna för budgetutvecklingen på längre sikt av redan fattade beslut och gjorda åtaganden. I långtidsbudgeten görs alltså inte några försök att förutse vilka beslut som statsmakterna kommer att fatta under perioden.

En sådan kartläggning kan sedan utgöra underlag för en analys av de statsfinansiella förutsättningarna under de närmaste åren. Långtidsbudgeten omfattar förutom beräkningar av statsbudgetens inkomster och utgifter, beräkningar rörande socialförsäkringssektorn samt vissa andra statliga verksamheter. Vidare behandlas den kommunala utvecklingen. Som förutskickades i 1981 års budgetproposition ägnas ett särskilt avsnitt i långtidsbudgeten åt automatiken i statsbudgeten. Avsikten är att långtidsbudgeten genom denna breda uppläggning skall kunna utgöra ett viktigt underlag för bedömningar av den samlade offentliga sektorns utveckling på något längre sikt.

Vad gäller statsinkomsterna grundas beräkningarna på oförändrade skatteregler och avgiftssatser i den mån inte förändringar beslutats eller förutskickats. Beräkningarna utgår beträffande åren 1981–1982 från samma antaganden rörande priser, löner och tillväxt i samhället som presenteras i den reviderade finansplanen. För perioden därefter ansluter sig förutsättningarna för beräkningarna – med vissa modifikationer med hänsyn till den aktuella konjunkturbilden – i stora drag till de antaganden som utnyttjas i anslutning till 1980 års långtidsutredning. Jag vill redan här understryka att den utveckling som långtidsbudgeten uppvisar givetvis inte är acceptabel. Jag återkommer senare till de ekonomisk-politiska åtgärder som långtidsbudgetperspektivet påkallar.

Statsinkomsternas årliga procentuella tillväxt under den framförliggande perioden skulle enligt långtidsbudgetkalkylen komma att uppgå till 10,3 % i löpande priser. Den förhållandevis höga utvecklingstakten beror i viss utsträckning på att nivån för budgetåret 1981/82 till följd av vissa kassamässiga effekter är lägre än den underliggande trenden.

I löpande priser beräknas den årliga genomsnittliga ökningen av statsutgifterna, exkl. statsskuldräntorna, under långtidsbudgetperioden uppgå till 7,1 %. Denna relativt låga utvecklingstakt får ses mot bakgrund av långtidsbudgetmetodiken.

Statsskuldräntorna växer mycket snabbt under perioden och motsvarar slutåret inemot två tredjedelar av det beräknade underskottet. Sammantaget beräknas de totala statsutgifterna i löpande priser komma att öka med i genomsnitt 9,4 % per år under långtidsbudgetperioden.

Statsutgifterna exkl. statsskuldräntorna ökade i fasta priser med 5,3 % per år under perioden 1975/76–1979/80. Långtidsbudgetkalkylen resulterar i en ökning med 0,4 % årligen.

För att belysa hur de statliga utgifterna direkt och indirekt ställer anspråk på samhällets reala resurser är det av intresse att studera utvecklingen såväl av de statliga konsumtions- och investeringsutgifterna som av transfereringarna och de finansiella transaktionerna. Statens utgifter för konsumtion och investeringar, dvs. statens direkta efterfrågan på varor och tjänster, uppgår för budgetåret 1981/82 till ca 62 miljarder kr. och utgör därmed ca 27 % av statsbudgetens utgifter. Enligt långtidsbudgeten skulle dessa utgifter i fasta priser minska med 0,6 % per år. Under jämförelseperioden ökade statens utgifter på dessa områden med 1,8 % per år. När det gäller den statliga konsumtionen baseras beräkningen på förutsättningen om oförändrad ambitionsnivå. För myndighetsanslag och liknande anslag har det s.k. huvudalternativet tillämpats, vilket innebär en real resursminskning om 2 % per år med hänsyn till förutsatt produktivitetsökning. Denna reducering är dock ej inlagd i beräkningen i oförändrad pris- och lönenivå utan har beaktats i samband med omräkningen till löpande priser. De statliga investeringsutgifterna beräknas minska med 2,1 % under perioden vilket hänger samman med att pågående projekt successivt avslutas. Några nya projekt läggs däremot inte in i beräkningarna.

Tabell 3. Statsutgifternas utveckling under perioden 1975/76–1985/86. Konsumtion, investeringar och transfereringar
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Procentuell andel av budgetens utgifter 1981/82	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	1981/82 abs. nivå (milj. kr.)	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1985/86
Statlig konsumtion	22,0	3,7	51 400	– 0,3
Statliga investeringsutgifter	4,6	– 5,7	10 700	– 2,1
Transfereringar				
till hushåll	28,0	+ 3,6	65 400	+ 1,6
till kommuner	19,4	+ 5,8	45 200	– 0,9
statsskuldräntor[1]	12,4	+24,4	29 000	+12,3
till företag	5,7	+27,7	13 400	– 1,2
internationella	2,5	+12,3	5 900	+ 1,7
Finansiella transaktioner	5,4	+12,2	12 600	+ 5,0

[1] Deflaterade med BNP-deflatorn.

Transfereringar och finansiella transaktioner beräknas för budgetåret 1981/82 uppgå till drygt 171 miljarder kr. och utgör därmed inemot tre fjärdedelar av budgetens utgifter. Liksom i tidigare långtidsbudgetkalkyler ökar transfereringarna (inkl. statsskuldräntor) även räknat i fasta priser. De beräknas således öka med 3 % i fasta priser jämfört med 7,7 % under jämförelseperioden. Det bör nämnas att långtidsbudgettekniken hittills inneburit en undervärdering av den sedermera faktiskt realiserade utveck-

lingstakten. Pris- och löneomräkningar har således gjorts endast på de anslag som genom indexbindningar eller regelsystem blir föremål för automatiska justeringar, exempelvis folkpensionerna och räntebidragen på bostadsområdet. Beträffande t. ex. barnbidragen finns inga sådana kopplingar och någon uppräkning av barnbidragets storlek med hänsyn till prisutvecklingen har därför inte skett.

Den snabbast växande utgiftsposten under långtidsbudgetperioden är statsskuldräntorna. Enligt beräkningarna i årets långtidsbudget skulle den genomsnittliga årliga ökningen i löpande priser uppgå till över 22 %. För budgetåret 1981/82 beräknas kostnaden för statsskulden uppgå till 29 miljarder kr. och beräknas därefter öka under hela långtidsbudgetperioden för att under periodens sista år uppgå till 65 miljarder kr.

Underskottet i statsbudgeten beräknas uppgå till 57,7 miljarder kr. budgetåret 1980/81. För budgetåret 1981/82 beräknas underskottet öka med ca 17 miljarder kr. till 74,9 miljarder kr. Enligt långtidsbudgeten växer detta underskott successivt och beräknas vid långtidsbudgetperiodens sista år uppgå till 99 miljarder kr. Jag vill dock ånyo betona att beräkningarna av de framtida budgetunderskottens storlek är förknippade med osäkerhet och grundade på vissa antaganden om den samhällsekonomiska utvecklingen. Tendensen och styrkan i budgetunderskottens utveckling framstår dock klart och entydigt.

Långtidsbudgeten innehåller också ett avsnitt om utvecklingen för statsbudgeten och socialförsäkringssektorn sammantagna. Syftet är att ge en mer fullständig bild av den verksamhet som styrs genom statliga beslut. Underskottet för staten och socialförsäkringssektorn beräknas uppgå till ca 80 miljarder kr. budgetåret 1985/86, vilket innebär en försämring med drygt 22 miljarder kr. under långtidsbudgetperioden.

De värden för statsutgifter, statsinkomster och budgetsaldo som redovisats i långtidsbudgeten styrs givetvis i hög grad av de antaganden och förutsättningar för beräkningarna som ställts upp. Som redovisas i långtidsbudgeten får förändringar i dessa antaganden stor inverkan på resultaten. En viktig faktor bakom beräkningarna utgörs av förutsättningarna beträffande sysselsättningen. Sålunda har t. ex. arbetsmarknadspolitiken i beräkningarna behandlats enligt gängse långtidsbudgetmetodik, vilket i detta fall leder till en hög grad av schablonmässighet.

Även utgifterna för industripolitik kan sägas vara schablonmässigt beräknade. Under perioden 1975/76–1980/81 utgick industripolitiskt stöd motsvarande nära 6 miljarder kr. i genomsnitt per år. I långtidsbudgeten har lagts in utgifter endast för redan beslutade åtgärder. Det innebär i praktiken att praktiskt taget inga resurser avsatts för periodens sista år. Om en försvagning av konjunkturen och allvarliga strukturförändringar skulle föranleda åtgärder för att understödja krisdrabbade företag, stiger således kostnaderna utöver vad som ingår i långtidsbudgetens beräkningar.

Utvecklingen av budgetunderskottet är i mycket hög grad beroende av de antaganden som görs beträffande räntenivån. I första hand är det utgifterna för statsskuldräntorna och utgifterna för räntesubventionerna till boendet som påverkas. Om räntenivån under hela perioden är en procentenhet högre än vad som antagits kan budgetunderskottet för slutåret beräknas stiga med 5 à 6 miljarder kr.

I långtidsbudgeten redovisas den långtgående automatik som styr statsbudgetens utgifter. Jag återkommer strax närmare till detta. Förändringar i befolkningens ålderssammansättning, ökningar av löner och priser etc. medför att utgifterna stiger inom ramen för gällande regelsystem utan att beslut om reformer eller nya åtaganden fattas. Så länge gällande regelsystem inte omprövas är det sålunda faktorer utanför statens direkta kontroll som styr utgifternas utveckling.

Statsbudgetens inkomstsida påverkas vid givna skattesatser huvudsakligen av den allmänna inkomstutvecklingen i samhället. Den statliga inkomstskatten bestäms av utvecklingen av främst löner, pensioner, avdrag samt via inflationsskyddet även av prisutvecklingen. Bestämmande för mervärdeskattens utveckling vid given skattesats är i första hand konsumtionsutgifternas ökning och fördelning. Övriga indirekta skatter utgår i allmänhet med ett i kronor fastställt belopp per enhet. Konsumtionsvolymen blir sålunda avgörande för intäkterna.

Av vad jag nu anfört framgår att det föreligger stora skillnader mellan automatiken bakom statsutgifter och statsinkomster. Statsinkomsterna är starkt beroende av tillväxten i ekonomin. Statsutgifterna styrs i hög grad av faktorer som är oberoende av den allmänna tillväxten. Inbyggda s.k. automatiska stabilisatorer medför att utgifterna ökar snabbare vid en dämpning i tillväxten. Bl.a. stiger kostnaderna för arbetsmarknadspolitiken. Vid kortvariga cykliska fluktuationer i tillväxten är detta givetvis en fördel så till vida att budgeten får en kontracyklisk inverkan på den övriga ekonomin. Problem uppstår emellertid då det är fråga om en mer långsiktig nedgång i ekonomins tillväxttakt. Problemen förstärks av den mycket stora ökning som statsskuldräntorna uppvisar till följd av de omfattande budgetunderskotten.

De resultat som 1981 års långtidsbudget visar understryker enligt min mening den strukturella balansbrist som finns i statsbudgeten. Detta var också den slutsats man kunde dra av förra årets långtidsbudget. Analysen av automatiken i främst utgiftsutvecklingen styrker också tidigare gjorda uttalanden av regeringen och riksdagen att de framtida besparingsansträngningarna måste omfatta ingrepp i regelsystem o.d. Besparingar under anslag som bestäms vid årliga beslut och som inte är bundna till någon form av automatik kan aldrig bli av sådan omfattning att trenden i saldoutvecklingen kan brytas. Det framtida budgetarbetet måste därför i högre grad än tidigare bli förutsättningslöst och omprövande.

1.5 Automatiken i statsutgifternas utveckling

1.5.1 Inledning

Utvecklingen av statsbudgetens utgifter präglas i betydande utsträckning av automatik. Med detta menas att utgifterna för ett visst verksamhetsområde förändras utan att statsmakterna varje gång tar ställning härtill. De faktorer som inom ramen för gällande regelsystem styr utgiftsutvecklingen kan grovt indelas i pris- och volymfaktorer. Som exempel på prisfaktorer, dvs. faktorer som på olika sätt är förknippade med den allmänna prisutvecklingen, kan nämnas konsumentpriser, timlöner och räntesatser. Bland de volymfaktorer som påverkar utgifterna spelar demografiska förändringar en stor roll. Antalet pensionärer och antalet barn i skolåldern är exempel härpå.

Inte mindre än ca fyra femtedelar av statsutgifterna är automatikstyrda. Åtgärder som syftar till att dämpa eller bryta automatiken är därför av speciellt stort intresse vid överväganden om begränsningar av den statliga utgiftstillväxten. Om de anslag som kännetecknas av automatik lämnas åt sidan i besparingsarbetet blir kraven på besparingar inom andra områden orimligt stora. Vidare kan påpekas att åtgärder som begränsar automatiken kan ha särskilt värde från besparingssynpunkt, eftersom de ofta innebär att storleken på en besparing växer med tiden.

Jag vill även peka på det värde som en mildring av automatikeffekter kan ha för möjligheterna för statsmakterna att göra rationella avvägningar i budgetarbetet. När det tillgängliga resursutrymmet är begränsat, ställs särskilt höga krav på att olika utgiftsområden noga vägs mot varandra. Starka låsningar när det gäller utgifternas utveckling försvårar emellertid avvägning och omprioritering mellan olika områden. Begränsning i automatiken kan därför bidra till att öka flexibiliteten i budgetprocessen och medverka till en effektivare avvägning mellan skilda ändamål. Dessutom kan indexering och andra former av prisanknuten automatik i vissa fall verka inflationsdrivande. Åtgärder mot sådana former av automatik kan alltså också ses som ett led i en politik för ökad prisstabilitet.

Man kan självfallet inte bortse ifrån att förekomsten av indexbindningar och annan automatik kan innebära vissa administrativa fördelar. Vidare kan de ge stadga åt planerings- och budgetarbetet. I nuvarande budgetläge väger dock nackdelarna med långtgående indexering enligt min mening så tungt att en kritisk prövning härav är motiverad.

Åtgärder som tar sikte på utgiftsautomatiken måste givetvis bedömas mot bakgrund av de särskilda omständigheter som gäller inom varje ändamålsområde. För att besparingar i tillräcklig omfattning skall komma till stånd är det oundvikligt att också ändamål som upplevs som angelägna och betydelsefulla berörs. Sådana besparingar måste därför i likhet med andra ingrepp utredas och prövas. Ett första steg i en sådan prövning har varit att kartlägga omfattningen och innebörden i automatiken. Jag kan nu redovisa

huvudresultaten av denna undersökning. För en mer utförlig redovisning får jag hänvisa till årets långtidsbudget (bilaga 2.1).

1.5.2 Indelning i huvudgrupper

I syfte att få en överblick över automatiken har statsbudgetens anslag delats in i olika kategorier med avseende på de faktorer som styr utgifterna. En sådan indelning kan naturligtvis göras på flera olika sätt. Indelningen har här gjorts så att man får en överblick över de för statsmakterna kontrollerbara faktorerna. Detta innebär att förändringar i befolkningens ålderssammansättning och liknande volymfaktorer ej i någon större utsträckning har beaktats i undersökningen.

Begreppet automatik är inte helt entydigt. Graden av automatik varierar i själva verket mellan olika anslag. De anslag som är indexerade och följer förändringar i priser, löner, etc. präglas av en långtgående automatik. I andra änden på skalan kan man finna anslag som successivt bestäms av separata beslut. Automatik får dock ej uppfattas så att statsmakterna skulle sakna möjlighet att påverka utgifternas utveckling på berörda områden. Riksdagen har alltid möjlighet att besluta om ändringar av de regler som styr en verksamhet.

Huvudresultatet av den utförda undersökningen har sammanfattats i diagram 1, där en indelning skett utifrån de utgiftsstyrande faktorerna. Undersökningen har företagits med utgångspunkt i budgetförslaget för budgetåret 1981/82. Där framgår att de anslag som präglas av vad som kan betecknas som regelstyrd automatik dominerar statsbudgetens utgifter. Av de totala utgifterna kan ca 122 miljarder kr., motsvarande 54%, hänföras till denna grupp. Dessa utgifter ökar således i takt med priser, löner, etc. så länge inga ingrepp görs i gällande regelsystem. Statsskuldräntorna utgör en grupp för sig. De uppgår till ca 12% av utgifterna. Automatiken kan här sägas vara ännu mer långtgående, eftersom räntorna oundgängligen måste betalas och utgifterna ökar så länge budgeten visar underskott. Här finns alltså inte den frihet att ändra automatiken som gäller för andra anslag.

De anslag som normalt pris- och löneomräknas i det reguljära budgetarbetet har sammanställts i en särskild grupp. Häri ingår främst de s.k. förvaltningsanslagen och huvuddelen av de bidragsanslag som ej är föremål för regelstyrd automatik. Dessa utgifter uppgår till 35 miljarder kr., eller drygt 15%, av de totala utgifterna. Normalt gäller för dessa anslag att viss kompensation ges för inflation enligt fastlagd praxis.

Endast en begränsad del av statsbudgetens utgifter bestäms genom separata beslut. Dessa uppgår till 35 miljarder kr., vilket motsvarar ca 15% av statsutgifterna. Även denna grupp rymmer emellertid många anslag som påverkas av faktorer av automatikkaraktär. Som exempel på detta kan nämnas utgifterna för åtgärder mot arbetslösheten, som ju är starkt beroende av förändringar i konjunkturutvecklingen. Ett annat exempel är investeringarna. Flertalet investeringsbeslut är visserligen separata till sin na-

tur, men när besluten väl är fattade stiger utgifterna i takt med den allmänna inflationsutvecklingen.

Vissa utgifter har ej kunnat hänföras till någon av de nu nämnda grupperna. Dessa anslag, som svarar för ca 4% av de totala utgifterna, har sammanförts i en restpost. Denna består av olika beräkningsanslag såsom anslagsförbrukningar och tillkommande utgiftsbehov samt anslag för riksdagen och dess verk.

1.5.3 Utgiftsstyrande faktorer

Inom de huvudgrupper som jag nu har nämnt kan anslagen indelas i undergrupper. Bland de anslag som påverkas av regelstyrd automatik spelar basbeloppsanknutna anslag en stor roll. De uppgår till hela 38 miljarder kr., eller 17% av utgifterna. Härtill kommer att basbeloppet styr utgifter i samma storleksordning inom socialförsäkringssystemet.

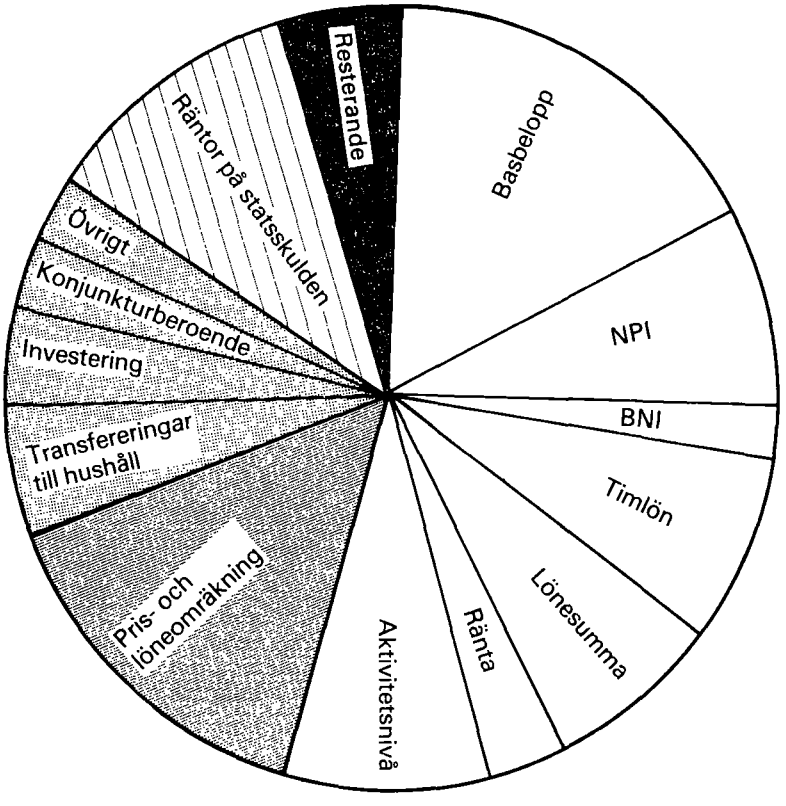
När det gäller utgifterna över statsbudgeten dominerar anslagen för folkpensioner, bidragsförskott och studiemedel. Motivet bakom anknytningen till basbeloppet är att försäkra mottagaren av de olika bidragen en given real standard. Ökning i den allmänna prisnivån kompenseras sålunda, så att det reala värdet bibehålls. Vissa förändringar har nyligen genomförts i det sätt på vilket basbeloppsindex är konstruerat. Sålunda sker ej längre någon kompensation för ändring av indirekta skatter eller av subventioner. Ej heller ges någon kompensation för stigande energipriser. De förändringar som här har vidtagits är ett exempel på hur utgiftsautomatiken kan dämpas.

Nettoprisindex styr ramarna för det militära försvaret och för civilförsvaret. Dessa utgifter svarar för närmare 8% av de totala utgifterna. Syftet med den indexkonstruktion som här tillämpas är att ge förutsättningar för en långsiktig planering av försvarets verksamhet. De resurser som tilldelas försvaret i och med försvarsbesluten skall hållas realt oförändrade under den period besluten avser. Priskompensationssystemet inom försvaret ses f. n. över av en utredning.

Bruttonationalinkomsten bestämmer utvecklingen av biståndsramen. Denna uppgår i budgetförslaget till 5,5 miljarder kr., eller ca 2,5%, av de totala utgifterna. Tidigare styrdes biståndsanslagen av bruttonationalprodukten. Skillnaden mellan dessa båda principer är främst att avdrag görs för räntebetalningarna till utlandet vid beräkning av bruttonationalinkomsten. Denna metod innebär sålunda ett mer rättvisande sätt att mäta den svenska ekonomins reala bärkraft. I dagsläget uppgår biståndsramen till drygt 1% av bruttonationalinkomsten. Enligt enprocentsprincipen ökar biståndsutgifterna i takt med nationalinkomsten i löpande priser.

De olika typerna av skolbidrag styrs generellt av timlöneutvecklingen i samhället och för lärarkategorierna. Sammantaget bestäms ca 8% av utgifterna av timlöneutvecklingen. Härav svarar bidragen till driften av grundskolan och gymnasieskolan för den helt övervägande delen. Härutöver

Diagram 1. Utgiftsstyrande faktorer i statsbudgeten

Miljarder kr.

122	Automatik enligt regler
35	Pris- och löneomräkning
34	Separata beslut
12	Räntor på statsskulden
9	Resterande

ingår i gruppen en rad från beloppssynpunkt mindre anslag inom utbildningsdepartementets område. Utvecklingen av utgifterna inom skolans område påverkas också starkt av volymfaktorer. Den faktiska omfattningen av verksamheten bestäms sålunda dels av befolkningsutvecklingen, dels av den ambitionsnivå som de enskilda kommunerna upprätthåller.

Uppräkningen i takt med timlöneutvecklingen sker för att ersätta kommunerna för den faktiska kostnadsstegringen inom skolverksamheten.

Lönesumman i samhället påverkar anslag som uppgår till närmare 16 miljarder kr., eller drygt 7 %, av utgifterna. I denna grupp ingår bidragen till sjuk- och föräldraförsäkringen, de allmänna bidragen till kommunsektorn samt anslaget till vuxenstudiestödet. Det bör här understrykas att endast 15 % av utgifterna för sjuk- och föräldraförsäkringen finansieras från statsbudgeten, medan återstoden faller på socialförsäkringssektorn. Möjligheterna att begränsa vissa av utgifterna inom detta område är f. n. under utredning. Det har skett vad gäller sjukförsäkringen i sjukpenningkommittén. Föräldraförsäkringen ingår i en samlad kartläggning av effekterna av ledighetslagstiftningen.

Räntenivån har direkt betydelse för ett fåtal anslag i statsbudgeten. Förutom statsskuldräntorna, som ingår i en grupp för sig, är det främst utgifterna för subventioner av räntor inom boendet som är av betydelse. Utgifterna för detta ändamål präglas av en långtgående automatik och har under senare år ökat kraftigt. De bestäms dels genom skillnaden mellan marknadsräntan och en s. k. garanterad ränta, dels av tillväxten i bostadsbeståndet. Subventionerna av räntekostnaderna inom boendet kommer, som jag aviserat i annat sammanhang, att bli föremål för utredning inom ramen för en större översyn av stödet till bostadssektorn.

Drygt 19 miljader kr. av de totala statsutgifterna, motsvarande ca 8,5 %, styrs av vad som kan betecknas som aktivitetsbestämd automatik. I denna grupp ingår i första hand de specialdestinerade bidragen till kommunsektorn. Kännetecknande för anslagen i denna grupp är att det är den faktiska utvecklingen av en viss verksamhet som styr statens kostnader och att staten inte har någon direkt kontroll av verksamhetens omfattning. De principer efter vilka statens bidrag utgår till de olika verksamheterna kan variera. Grovt sett kan de indelas i två huvudprinciper. Enligt den ena ersätter staten en viss andel av resp. kommuns totala kostnader för verksamheten i fråga. Detta är det vanligaste tillvägagångssättet – närmare 90 % av anslagen inom gruppen styrs enligt denna princip. Som exempel på anslag i denna grupp kan nämnas de specialdestinerade bidragen till färdtjänst och till social hemhjälp. Återstoden kännetecknas av att statens ersättning utgår med ett givet belopp för varje enhet som omfattas av verksamheten. Verksamhetens volym blir i detta fall ensamt bestämmande för anslagets utveckling. Syftet med de specialdestinerade bidragen är i huvudsak att medverka till en jämn fördelning av kommunal service inom vissa områden och att stimulera kommunerna att bedriva viss angelägen verksamhet.

Förvaltningsanslagen svarar enligt den utförda undersökningen för närmare 21 miljarder kr., vilket motsvarar drygt 9 % av utgifterna. För denna har automatiken begränsats genom tillämpningen av det s. k. huvudalternativet. De anslag som på annat sätt är föremål för pris- och löneomräkning i det årliga budgetarbetet uppgår till ca 14 miljarder kr., eller 6 %, av utgifterna. Även för de senare kan generella ingrepp i vissa fall övervägas.

Rent praktiskt kan detta ske t. ex. genom att kompensation för inflationen ej ges fullt ut.

Den huvudgrupp som kännetecknas av separata beslut har också delats upp i undergrupper. Den storleksmässiga jämförelsen framgår även här av diagram 1. De transfereringar till hushåll som är oförändrade i nominella tal, såvida ej särskilda beslut om förändringar fattas, uppgår sammantaget till ca 10,5 miljarder kr. Till denna kategori hör bl. a. barn- och bostadsbidrag. Även investeringarna ingår i huvudgruppen. De uppgår till drygt 8 miljarder kr. Vidare har särskilts de anslag som i mer betydande grad är beroende av förändringar i konjunkturutvecklingen. Hit hör stora delar av arbetsmarknadspolitiken och vissa anslag under industridepartementets område. De uppgår totalt till drygt 7 miljarder kr.

Sammanfattningsvis kan konstateras att statsbudgetens utgifter i mycket stor utsträckning ökar automatiskt. I ett läge med begränsat statsfinansiellt utrymme och stort behov av omprioritering och avvägning mellan olika ändamålsområden kan detta leda till betydande problem. Liksom andra möjligheter till besparingar bör givetvis ingrepp mot automatiken ses mot bakgrund av de speciella omständigheter som föreligger inom resp. ändamålsområde. Enligt min mening är det samtidigt betydelsefullt att i besparingsarbetet särskilt uppmärksamma de möjligheter som finns att dämpa och bryta den automatiska utvecklingen av utgifterna inom olika områden.

1.6 Budgetpolitiska riktlinjer på längre sikt

1.6.1 Utgångspunkter

I 1980 års långtidsutredning – LU 80 – presenteras en ekonomiskpolitisk utvecklingsväg som återför den svenska ekonomin mot balans. Ett från budgetpolitiska utgångspunkter centralt inslag i en sådan utveckling är en dämpning av statlig och kommunal konsumtion och en minskning av budgetunderskottet. För den statliga konsumtionen anges en minskning med 0,8 % i genomsnitt per år. Att detta krav innebär en avsevärd återhållsamhet framgår av att den statliga konsumtionen ökade med 2,1 % per år i genomsnitt för perioden 1974–1979. En uppbromsning har nu dock skett och år 1980 ökade den statliga konsumtionen med mindre än 1,7 %. LU:s kalkyl förutsätter besparingar av sådan omfattning totalt sett att budgetunderskottet nominellt ligger kvar på ungefär nuvarande nivå. Chefen för ekonomidepartementet har i sin redovisning tidigare denna dag av sina ställningstaganden till LU konstaterat att en betydande del av anpassningsbördan för att avhjälpa balansbristerna i vår ekonomi måste läggas på den offentliga konsumtionen.

Den i långtidsbudgeten beräknade utvecklingen präglas i hög grad av den obalans mellan statsinkomster och statsutgifter som föreligger i utgångsläget. Den innebär att budgetunderskottet fortsätter att vidgas även om inkomster och utgifter stiger i samma takt. För att underskottet skall

minska krävs givetvis att inkomsterna stiger väsentligt snabbare än utgifterna.

De beräkningsmässiga resultaten av långtidsbudgeten är som jag tidigare framhållit i hög grad beroende av de grundläggande antaganden som upp-ställts. Jag har därvid också diskuterat vissa omständigheter som skulle kunna leda till att utfallet kan bli sämre än vad som redovisas i långtidsbudgeten.

Det utvecklingsalternativ i LU där balansbristerna successivt byggs bort medger å andra sidan mera gynnsamma förutsättningar för den statliga budgeten. En förutsättning för att detta alternativ skall kunna förverkligas är emellertid att betydande besparingar på statsbudgetens utgiftssida genomförs.

De budgetpolitiska slutsatser som kan dras av långtidsutredningens och långtidsbudgetens resultat är således relativt entydiga. Om inte omfattande åtgärder vidtas för att förbättra statens finanser kommer statsbudgeten att utvecklas på ett sätt som ej är förenligt med kraven på en förbättrad samhällsekonomisk balans.

Jag övergår nu till att redovisa vilka mål och riktlinjer för budgetpolitiken som enligt min mening bör gälla.

1.6.2 Mål för budgetutvecklingen

Regeringen har tidigare uttalat att det statliga budgetunderskottet som andel av BNP under de närmaste åren måste minska med i genomsnitt en procentenhet per år. För att klara det måste omfattande saldoförstärkande åtgärder sättas in under en följd av år.

I ett kortsiktigt perspektiv kommer budgetunderskottet att påverkas inte bara av den underliggande strukturella utvecklingen utan också av konjunktursvängningarna. Deras betydelse för budgetutvecklingen illustreras väl av den nu aktuella situationen. Omfattande besparingar som får effekt under budgetåret 1981/82 har beslutats under senare tid. Samtidigt har emellertid den svenska ekonomin gått in i ett skede av långsam ekonomisk tillväxt. Detta medför att den positiva effekten av besparingarna ej omedelbart kan avläsas i ett minskat budgetsaldo. Vissa förhållanden leder nämligen till att underskottet tenderar att öka i en situation med svag konjunkturutveckling. När den ekonomiska utvecklingen saktar av, dämpas inkomsttillväxten i samhället och därmed också statens skatteintäkter. Samtidigt stiger utgifterna över vissa konjunkturberoende anslag.

För att få en rättvisande bild av den underliggande budgetutvecklingen måste man därför också se hur de icke konjunkturberoende utgifterna utvecklas. Med hänsyn till att dessa över tiden rimligen bör uppvisa en högre grad av stabilitet än själva saldot finns starka skäl att komplettera det långsiktiga målet för budgetunderskottets utveckling med ett delmål för de icke konjunkturberoende utgifternas utveckling. Med hänsyn till stats-

skuldräntornas nära koppling till saldoutvecklingen bör utgiftsmålet anges exkl. dessa.

Det finns givetvis starka skäl att förlägga de utgiftsneddragningar som kan bli aktuella till högkonjunkturperioder. Det är både lättare och lämpligare att genomföra stora besparingar under en högkonjunktur. Besparingarna får då en kontracyklisk inverkan på konjunkturutvecklingen. Men även om mycket talar för att besparingsambitionerna bör sättas högre i högkonjunktur än i lågkonjunktur, vill jag framhålla att detta resonemang inte får föras alltför långt. Av flera skäl måste besparingsarbetet till stor del bedrivas oberoende av konjunkturutvecklingen.

För det första är det statliga budgetunderskottet ett strukturellt fenomen. Det innebär att underskottet kommer att öka ytterligare framöver om inte målmedvetna motåtgärder vidtas under en följd av år.

För det andra vill jag i detta sammanhang också peka på den långa tidseftersläpning som ofta gäller innan beslut om besparingsåtgärder får genomslag på budgetutvecklingen. Det gör det nödvändigt att planera merparten av utgifterna utan närmare kännedom om konjunkturutvecklingen.

För det tredje, till sist, vill jag betona att besparingar som genomförs nu är värda mer än besparingar i framtiden. Varje år som en nödvändig anpassning skjuts på framtiden förstärks också de grundläggande balansbristerna i ekonomin. Vissa besparingar kan visserligen upplevas som en standardsänkning för stora grupper i samhället. Uteblivna besparingar kan emellertid få än mer negativa effekter på välfärden genom de försämrade utsikterna för den allmänna ekonomiska utvecklingen. Vidare måste man beakta utvecklingen av statsskuldräntorna. Eftersom varje utebliven besparing innebär en ökning av budgetunderskottet så genererar den ökade räntekostnader som sedan växer år från år.

Det av regeringen i fjolårets kompletteringsproposition angivna målet att reducera budgetunderskottet uttryckt som andel av BNP ligger fast. Förstärkning av budgeten måste i allt väsentligt ske genom besparingar på utgiftssidan.

Med hänsyn till budgetsaldots starka beroende av konjunkturutvecklingen är det lämpligt att också ange ett mål för utvecklingen av vissa delar av statsutgifterna. För enskilda budgetår kan visserligen även statsutgifterna påverkas av konjunktursvängningar och andra tillfälliga faktorer. Utgiftsutvecklingen har emellertid betydligt större stabilitet än budgetsaldots utveckling och ett utgiftsmål bör därför vara ett värdefullt komplement i det kontinuerliga budgetarbetet.

Målet för utgiftsutvecklingen måste självfallet anges så att det är konsistent med den långsiktiga ambitionen att minska budgetsaldot. Vissa svårigheter att formulera målet föreligger givetvis på grund av osäkerheten om den framtida prisutvecklingen och om den reala tillväxten i ekonomin. Vad gäller prisutvecklingen gäller dock att denna påverkar både utvecklingen

av BNP och av utgifterna i löpande priser, varför en målsättning formulerad i reala termer bör ge en tillräcklig stabilitet.

Mot bakgrund av den nu aktuella bilden av budgetutvecklingen under perioden fram t. o. m. budgetåret 1985/86 såsom den framkommit i årets långtidsbudget (bilaga 2.1) bedömer jag att en neddragning av statsutgifterna exkl. statsskuldräntor och vissa konjunkturberoende utgifter med 3% per år i fasta priser blir nödvändig. Jag har därvid beaktat att den ekonomiska utvecklingen bör bli mer positiv än vad som förutsatts i långtidsbudgetkalkylerna bl. a. till följd av de besparingsåtgärder som jag beräknar kommer att vidtas under de närmaste åren.

1.6.3 Riktlinjer för besparingsarbetet

De allmänna mål för budgetutvecklingen som jag nu har redovisat måste enligt min mening kompletteras med mer preciserade riktlinjer för utgiftsprövningen och det fortsatta besparingsarbetet. Sådana riktlinjer behövs för att de konkreta besluten på kort sikt skall kunna fattas mot bakgrund av statsmakternas ambitioner och mål på längre sikt. Inom stora delar av den statliga och statsunderstödda sektorn är, som jag tidigare framhållit, verksamheten dessutom av sådant slag att en omställnings- och nedskärningsprocess tar lång tid att förbereda och genomföra om den skall kunna ske på ett planmässigt sätt. Skolväsendet och den högre utbildningen är exempel på sådana verksamhetsområden. Det är också angeläget att myndigheter, kommuner, olika statsunderstödda verksamheter och enskilda som är beroende av statsmakternas beslut kan planera utifrån en någorlunda säker uppfattning om utformningen av den långsiktiga statliga utgiftspolitiken.

Jag vill, som jag i tidigare sammanhang anfört, erinra om att besparingsbehoven är av sådan omfattning att inget område ensamt kan svara för den nödvändiga åtstramningen. Besparingsansträngningarna måste ges stor bredd och täcka alla utgiftsslag och departement. Ett stort antal mindre besparingar kan tillsammans ge betydande belopp. Samtidigt måste särskild uppmärksamhet ägnas åt de tungt vägande utgiftsområdena, dvs. i praktiken åt transfereringarna till hushåll, kommuner, företag och organisationer. Besparingsåtgärderna måste med nödvändighet påverka levnadsvillkoren för stora grupper i samhället. Samtidigt får besparingsåtgärderna inte drabba de grupper som i olika avseenden har det sämst. Dessa bedömningar, som riksdagen ställde sig bakom, har enligt min mening fortfarande i hög grad giltighet. Jag övergår nu till att ange vissa riktlinjer som enligt min mening bör gälla för det fortsatta besparingsarbetet.

1. *Automatiken i statsbudgeten måste begränsas.* Jag har tidigare utförligt behandlat denna fråga.

2. *Generella subventioner måste begränsas.* Budgeten innefattar vissa generellt utformade subventionssystem, som syftar till att för ett pris som ligger under produktionskostnaden ställa vissa varor och nyttigheter till förfogande för alla som nyttjar dem. Det är nödvändigt att den faktiska

kostnadsutvecklingen i ökad utsträckning får slå igenom i prisbildningen. Vissa åtgärder med denna inriktning har för övrigt redan beslutats.

3. *Vissa sociala bidragssystem bör ses över i syfte att göra dem mer selektivt inriktade.* Vissa förmåner utgår till alla som befinner sig i en viss situation utan prövning av behov med hänsyn till t. ex. inkomst- och förmögenhetsförhållanden. I ett ansträngt budgetläge måste det övervägas om inte dessa bidragssystem kan göras mer riktade. Exempel på lämpliga riktade bidrag är det statliga bostadsbidraget och den av regeringen föreslagna utbyggnaden av stödet till flerbarnsfamiljer.

4. *Möjligheterna bör prövas att införa ökade inslag av självrisk i socialförsäkringssystemet.* Vårt sociala försäkringssystem är numera väl utbyggt och innebär garantier mot inkomstbortfall vid sjukdom, arbetslöshet etc. Dessa försäkringar är grundläggande element i vårt sociala trygghetssystem som inte bör sättas i fråga. Utan att så sker bör emellertid vissa besparingsmöjligheter prövas inom detta område.

5. *Statsbidragen till kommunerna begränsas.* Bidragen till kommunerna tar för budgetåret 1981/82 i anspråk ca 20% av statsutgifterna. Av kommunernas inkomster svarar statsbidragen för närmare 30%. Som ett led i en strävan att ge kommunerna ökad frihet och ökat ansvar för den kommunala verksamheten bör statsbidragens andel av kommunernas inkomster successivt minskas.

6. *Produktionen av offentliga tjänster måste effektiviseras.* Besparingsansträngningarna måste också gälla utgifter för verksamheter som staten själv bedriver eller som kommunerna handhar under statlig reglering och med statsbidrag. Strävan bör vara att genom ett effektivare utnyttjande av tillgängliga resurser åstadkomma besparingar. Jag återkommer senare med vissa preciseringar när det gäller verksamhet som bedrivs i kommunal regi.

7. *Statliga myndigheters normgivning, bl. a. sådan som grundar sig på allmänt hållen ramlagstiftning bör bli föremål för en fortlöpande och systematisk översyn i syfte att åstadkomma samhällsekonomiska besparingar.* En viktig förutsättning för att kommunerna skall kunna begränsa sitt resursutnyttjande på det sätt som jag nu har angett är att de får en ökad frihet att disponera sina resurser på ett effektivt sätt. Detta kräver att statlig regelstyrning, normgivning och tillsynsverksamhet ses över och begränsas. Ett arbete med denna inriktning pågår också inom kommundepartementet i en särskild arbetsgrupp med företrädare för regeringskansliet och de båda kommunförbunden. Lika angeläget är att statlig normgivning som leder till kostnadsökning inom ekonomin i övrigt begränsas.

8. *Åtgärder måste vidtas för att ytterligare effektivisera och begränsa statsförvaltningen.* När det gäller statens egen resursförbrukning kan jag konstatera att den statliga konsumtionens tillväxt har bromsats upp påtagligt under senare år. Ett av instrumenten för att uppnå detta har varit tillämpningen av det s. k. huvudalternativet för bl. a. statliga myndigheters förvaltningskostnader. Detta innebär att anslagen efter pris- och löneom-

räkning reduceras med 2%. Det är enligt min mening nödvändigt att gå vidare på denna väg. Detta betyder att huvudalternativet bör tillämpas även under de närmast följande åren. Regeringen har också på mitt förslag gett direktiv till myndigheterna att de i sin långtidsplanering skall utgå härifrån. Denna metod bidrar enligt min mening till ökat kostnadsmedvetande inom myndigheterna. Strävan bör givetvis vara att klara huvudalternativet genom ökad effektivitet. I de fall där detta inte bedöms kunna ske fullt ut får omprövning av ambitionsnivån göras.

På vissa förvaltningsområden kan det också visa sig möjligt att uppnå besparingar som går längre än huvudalternativet. Om väsentliga begränsningar skall kunna genomföras måste därvid ändring och förenkling ske i de lagar och regler som styr verksamheten. Jag vill tillägga att förenkling av myndigheternas arbete, decentralisering och åtgärder mot krångel och onödig byråkrati måste ägnas fortsatt stor uppmärksamhet i det arbete jag nu har behandlat.

9. *Möjligheterna bör övervägas att senarelägga och i tiden sträcka ut statliga investeringar och investeringsprogram.* I det budgetläge vi nu befinner oss måste även de statliga investeringsutgifterna prövas restriktivt. Detta gäller i första hand sådana investeringar som inte har stor betydelse för verksamheten eller för samhället i övrigt. Jag avser här t. ex. vissa statliga förvaltningsbyggnader och vissa byggnadsinvesteringar inom affärsverken. På detta område är det också angeläget att söka uppnå en effektiv konjunkturanpassning av utgifterna.

1.7 Budgetpolitiska riktlinjer för budgetåret 1982/83

För att på ett medvetet sätt kunna genomföra olika besparingar krävs en god framförhållning. Tiden från det en besparing beslutas tills dess den faktiskt genomförs är ofta lång. Detta beror inte enbart på att mer genomgripande besparingsförslag kräver ett omsorgsfullt utredningsarbete. Även själva budgetprocessen tar en avsevärd tid i anspråk. Det är sålunda nödvändigt att på ett tidigt stadium diskutera de besparingar som kan bli aktuella under budgetåret 1982/83.

Vad gäller nivån för de nödvändiga besparingarna vill jag inledningsvis erinra om vad jag anförde i 1981 års budgetproposition. Mot bakgrund av de preliminära kalkyler som då förelåg slog jag fast att sparmålet skulle komma att behöva sättas högre än för budgetåret 1981/82.

En utgångspunkt när ett mer konkret sparmål skall fastställas måste givetvis vara den i långtidsbudgeten beräknade utvecklingen. Därav framgår att budgetunderskottet under de kommande åren kommer att öka ungefär i takt med statsskuldräntorna, dvs. omkring 6–7 miljarder kr. per år. Det måste dock tas i beaktande att långtidsbudgeten erfarenhetsmässigt underskattar utgiftsutvecklingen. De besparingar som krävs måste således vara större än de ökade statsskuldräntorna. Vidare måste beaktas att

budgetunderskottet för nästa budgetår förutses öka som andel av BNP. Det ökar anpassningsbördan under de kommande åren. Som jag tidigare framhållit innebär det betydande problem att i det långsiktiga besparingsarbetet väga in konjunkturpolitiska hänsyn. Såvitt nu kan bedömas bör emellertid konjunkturutvecklingen under budgetåret 1982/83 bli relativt gynnsam, vilket motiverar att sparmålet sätts högre än genomsnittet för den framförliggande femårsperioden. Vid en sammanvägd bedömning av här redovisade faktorer finner jag att sparmålet för budgetåret 1982/83 bör uppgå till minst 12 miljarder kr. Jag vill dock framhålla att detta sparmål t. v. måste anses vara preliminärt. Den slutliga prövningen av målet bör ske inom ramen för den gängse budgetprocessen och med beaktande av de bedömningar som då föreligger. Härvid måste också en avstämning göras gentemot åtgärder som kan bli aktuella på budgetens inkomstsida.

Avsikten är att de aktuella besparingarna i sin helhet skall redovisas i 1982 års budgetproposition. Om utvecklingen så kräver kan dock vissa åtgärder komma att föreslås redan tidigare. För att föra arbetet vidare på ett planmässigt sätt och i ett långsiktigt perspektiv måste besparingsansträngningarna föras in som ett viktigt inslag i budgetprocessen. Det är nämligen genom budgetprocessen som statsmakterna har möjlighet att få en samlad bild av anspråken på medel för olika ändamål. Då bör också behovet av besparingar slutligt avgöras. Det är inte möjligt att nu precisera vilka områden som kan komma att beröras av olika sparåtgärder. Jag vill likväl något kommentera vissa av de frågeställningar som kommer att aktualiseras.

Allmänt bör givetvis gälla att de riktlinjer jag i det föregående angivit för utgiftsutvecklingen på längre sikt präglar arbetet med besparingar också under budgetåret 1982/83. Inom ramen för dessa principer räknar jag med att besparingsarbetet kommer att beröra ett flertal anslag inom varje departements verksamhetsområde.

Som jag tidigare framhållit kräver ett målmedvetet och rationellt inriktat besparingsarbete framförhållning. På ett flertal områden som kan bli aktuella för större besparingsinsatser krävs ytterligare utredningsarbete. Detta kan vara av olika slag. I bl. a. detta syfte har ett antal besparingsinriktade översynsprojekt inletts eller kommer att inledas inom kort. Avsikten är att bedriva arbetet med dessa så att underlaget i flera fall kan utnyttjas i budgetarbetet inför budgetåret 1982/83. Jag återkommer senare i min redovisning av särskilda frågor mera i detalj till detta översynsarbete. I avsikt att ytterligare underlätta besparingsarbetet avser regeringskansliet att i ökad utsträckning utnyttja de kvalificerade utredningsresurser som finns i riksrevisionsverket och statskontoret för att ta fram underlag för beslut om omprövning av olika verksamheter.

Inom vissa områden får beslut om besparingar och omprövning effekter först med lång eftersläpning i tiden. Utöver besparingar som direkt berör budgeten för 1982/83 kan i anslutning därtill beslut behöva tas som får

effekt först under budgetåret 1983/84 och senare. Detta understryker vikten av att det besparingsarbete som nu förestår kopplas till ett mer långsiktigt angreppssätt. Min avsikt är bl. a. att i vissa fall ge myndigheter sparmål som täcker längre tidsperspektiv med möjligheter att i viss omfattning styra takten i besparingarnas genomförande.

Budgetprövningen inför 1982 års budgetproposition måste präglas av yttersta restriktivitet. Tonvikten i budgetarbetet inom regeringskansliet bör läggas på arbetet med omprövning och besparingar.

I de årliga anvisningar för myndigheternas anslagsframställningar avseende budgetåret 1982/83 som utfärdats slås fast att det s. k. huvudförslaget skall tillämpas även för detta budgetår. Som ett led i arbetet med att begränsa statsutgifternas tillväxt kommer förutsättningarna att ytterligare vidga tillämpningsområdet att prövas. I december 1980 utfärdades reviderade anvisningar avseende myndigheternas långtidsbedömningar. Enligt dessa bör myndigheterna i sina bedömningar utgå från att huvudalternativet tillämpas under hela långtidsbudgetperioden. Som jag tidigare redovisat ingår antagandet om fortsatt tillämpning av huvudförslaget också i beräkningarna i 1981 års långtidsbudget. För min egen del räknar jag med att huvudförslaget kommer att tillämpas även efter budgetåret 1982/83.

Under senare år har ökade krav ställts på myndigheterna att hushålla med befintliga resurser. Ökade sådana krav liksom en real neddragning av resurserna är i många fall att förutse. I avsikt att underlätta myndigheternas prioriteringsarbete har önskemål framförts om ökad flexibilitet i resursanvändningen under myndighetsanslagen. Enligt min mening bör en ökad utbytbarhet mellan olika utgiftsanslag underlätta myndigheternas besparingsarbete. Myndigheterna ges ökad frihet i medelsanvisningen i de regleringsbrev för budgetåret 1981/82 som kommer att beslutas inom kort.

Jag vill i detta sammanhang erinra om det angelägna i att statlig och statligt finansierad verksamhet under löpande budgetår bedrivs inom de ekonomiska ramar som statsmakterna angett i sin budgetprövning. Med hänsyn till de stora besparingsansträngningar som görs är det nödvändigt att tillse att anvisade belopp inte överskrids. För myndighetsanslag och liknande anslag kommer i princip inga överskridanden att medges under löpande budgetår. Jag har med tillfredsställelse noterat att antalet överskridanden av denna typ minskat under innevarande år men vill likväl betona att en ännu mer restriktiv inställning är att förutse för åren framöver.

I en förordning som hittills i regel utfärdats för varje budgetår har myndigheterna under vissa förutsättningar fått överskrida av regeringen maximerade anslag eller anslagsposter med anledning av merkostnader till följd av vissa löneavtal. Enligt min mening föreligger skäl att i ökad utsträckning följa upp myndigheternas tillämpning av sådan förordning. Jag avser inom kort att anpassa förordningens redovisningsmässiga krav i dessa avseenden. Jag vill dock betona att avsikten inte är att f. n. ändra de grundläggande förutsättningar som stipuleras i förordningen.

Statliga myndigheter har genom den s.k. begränsningskungörelsen ålagts att uppfylla bestämda krav innan de utfärdar nya eller ändrade normer. För att få möjlighet att mer samlat se över den statliga normgivningen och för att kunna slopa kostnadskrävande normgivning har stat-kommungruppen (Kn 1980: 03) tillsatts inom kommundepartementet. Vidare har i de årliga anvisningarna uppdragits åt de statliga myndigheterna att se över statsbidragsbestämmelser i syfte att åstadkomma förenkling och besparingar. I en särskild förordning kommer inom kort att föreskrivas att de statliga myndigheterna skall se över sin normgivning i syfte att minska detaljkontrollen av kommunerna och landstingskommunerna. Denna översyn skall ske i samråd med stat-kommungruppen och vara avslutad vid halvårsskiftet 1983. Den allmänna verkstadgan kommer att ändras i samma syfte.

Jag vill med den angivna redovisningen starkt understryka vikten av att de statliga myndigheterna i detta arbete tar till vara de rationaliseringsmöjligheter och möjligheter till besparingar som en ändrad inriktning av normgivningen eller ett slopande av normer kan ge upphov till. Resultaten av detta rationaliserings- och omprövningsarbete kan på ett naturligt sätt fogas in och redovisas i samband med myndigheternas anslagsframställningar.

Några nya reformåtgärder kan inte bli aktuella i 1982 års budgetproposition. Nya åtaganden – hur befogade de i många fall än kan te sig – innebär i nuvarande läge att kravet på besparingar på andra områden stiger i motsvarande mån. Regeringen har i olika sammanhang redan anmält vissa propositioner som avses bli framlagda under nästa budgetår. Eventuella kostnadskonsekvenser på budgeten till följd av sådana propositioner måste finansieras genom omprioritering.

Full sysselsättning är ett centralt mål för regeringens ekonomiska politik. Regeringen avser därför att även under kommande år fullfölja en ambitiös sysselsättningspolitik. Även på detta område gäller dock kraven på ökad rationalitet och begränsning av kostnaderna. Inom arbetsmarknadspolitikens och bostadspolitikens områden föreslås senare vissa åtgärder i avsikt att stödja sysselsättningen nästa höst och vinter. Sammantaget uppgår åtgärdsförslagen till 1,5 miljard kr. Dessa frågor anmäls senare i särskild bilaga.

Jag övergår nu till att redovisa vissa speciella frågor av betydelse för utgiftsprövningen under närmast framförliggande period.

Ett antal åtgärder har under senare år vidtagits vad gäller det statliga kommittéväsendet. Åtgärderna har dels syftat till att begränsa kommittéverksamheten dels effektivisera verksamheten i sådana utredningar som tillsatts. Ytterligare åtgärder i detta syfte bör nu vidtas. Sålunda bör större restriktivitet iakttas när det gäller att tillsätta nya kommittéer. Vidare bör ökade krav ställas när det gäller kommittéernas arbetsformer. Det är angeläget att tidsgränsen fastställs för avslutande av arbetet i alla kommit-

téer. Vidare övervägs inom regeringskansliet hur ett effektivare utnyttjande av befintliga kommittélokaler skall kunna uppnås. Kommitténandboken och kommittéförordningen bör ses över och ändras så att de bättre speglar regeringens ambitioner att effektivisera och begränsa kostnaderna för kommittéverksamheten.

Från statsbudgeten utbetalas årligen bidrag m. m. av betydande omfattning till olika icke statliga verksamhetsområden. De regler och den praxis som gäller för utbetalning av dessa statsbidrag m. m. skiftar. I vissa fall sker utbetalning i förskott av hela det anvisade bidraget för ett visst budgetår. I andra fall görs förskottsvisa utbetalningar vid flera tillfällen under budgetåret. Det förekommer också att utbetalning sker först i efterhand. Från statsfinansiell synpunkt är det av intresse hur dessa utbetalningar fördelas över budgetåret, eftersom detta påverkar statens räntekostnader. Som ett led i besparingsansträngningarna avser jag att låta göra en översyn av de bestämmelser som f. n. gäller för utbetalning av statsbidrag m. m. i syfte att göra ändringar som leder till att statens räntekostnader inom ifrågavarande område minskar.

Avslutningsvis vill jag ta upp frågan om den statliga garantigivningen.

Staten ger i olika sammanhang garantier för lån som upptas av privata och statliga företag samt av organisationer och enskilda personer. De utställda kreditgarantierna uppgick vid utgången av budgetåret 1979/80 till ca 56 300 milj. kr. Av detta belopp svarade exportkreditgarantierna för ca 16 700 milj. kr., garantier avseende kreditinstitutioner för drygt 14 700 milj. kr. samt lån till varv och rederiföretag för knappt 12 500 milj. kr. Återstående ca 12 400 milj. kr. var främst hänförliga till energisektorn, industrin och jordbruket.

I den senare gruppen ingår exempelvis garantier för lån till jordbrukets rationalisering m. m., garantier för s. k. industrigarantilån, garantier för lån till företag i glesbygd samt de regionala utvecklingsfondernas garantigivning. Denna grupp av garantier motiveras främst av att statsmakterna vill möjliggöra för företag och enskilda att erhålla lån på kreditmarknaden även om de inte har bankmässig säkerhet.

Även om den statliga garantin i sig inte innebär någon rätt att erhålla lån leder den till att låntagaren får en gynnad ställning på kreditmarknaden. Sålunda blir räntesatsen på lånet normalt lägre än vad som annars skulle blivit fallet. Vidare kan det röra sig om lån som inte skulle ha beviljats om statlig garanti ej funnits. På kreditmarknaden tas då ett utrymme i anspråk som annars skulle ha kunnat användas till annan långivning där låntagaren själv får och kan bära sina kostnader resp. prestera den erforderliga banksäkerheten. I den mån lån undanträngs som är samhällsekonomiskt mer motiverade innebär förskjutningen en resursförlust för samhället. En annan närliggande effekt av garantigivningen är fragmentiseringen av kreditmarknaden med åtföljande risker för ökande stelhet på marknaden. Den kan då inte i samma utsträckning fungera som en effektiv mekanism för fördelning av finansiella resurser.

Av denna genomgång framgår att statlig garantigivning kan ha vissa negativa effekter på andra delar av ekonomin. Samtidigt finns i vissa fall goda skäl för staten att ge kreditgarantier. Detta gäller i första hand när en angelägen verksamhet annars ej kan komma till stånd. I nuvarande samhällsekonomiska situation står dock klart att en mycket stor återhållsamhet måste iakttas när det gäller nya eller utvidgade statliga garantier. De statliga kreditgarantiramarna har i dag nått en sådan omfattning att de kan få betydande negativa effekter på kreditmarknaden och dess effektivitet.

Jag vill också något beröra hur garantigivningen ställer sig i förhållande till statliga utgifter. Garantierna påverkar inte direkt statsbudgetens utgifter och därmed inte heller budgetsaldot. Därav kan dock inte slutsatsen dras att de till sina ekonomiska effekter är helt artskilda från utgiftsanslagen på statsbudgeten. Av staten givna garantier leder till kostnader för staten i den mån de infrias, dvs. i de fall låntagaren ej kan uppfylla sina förpliktelser. Som exempel kan nämnas att förlusterna på garantier för industrigarantilån under senare år varit i storleksordningen 100 milj. kr. per år. Även garantigivningen till varvsnäringen kan nämnas i detta sammanhang. Det normala har dock varit att garantigivningen inte leder till förluster för staten. Även i de fall då sådana förluster inte uppstår har garantierna emellertid likheter med statsutgifter vad gäller effekterna på samhällsekonomin. Som tidigare påpekats är avsikten med statliga garantier ibland att möjliggöra en upplåning som annars kanske ej kommit till stånd. Man får då förändringar i kreditmönstret och efterfrågeinriktningen liksom när staten själv lånar på kreditmarknaden för att finansiera statsutgifterna.

Slutsatsen av detta resonemang är att statliga kreditgarantier i vissa viktiga avseenden kan ha betydande likheter med statliga utgifter. Det är därför viktigt att pröva såväl existerande garantisystem som förslag till nya sådana med samma omsorg som statliga utgifter.

Garantierna registreras inte i statsbudgeten när de lämnas. För att nå ökad uppmärksamhet på kreditgarantiernas utveckling kommer jag fortsättningsvis att i budgetpropositionen och kompletteringspropositionen samlat redovisa regeringens förslag till förändringar i de statliga garantiramarna. Jag återkommer i min redovisning av särskilda frågor till hur den statliga garantigivningen kan sammanfattas i dagsläget.

1.8 Riktlinjer för den kommunala ekonomin

Jag övergår nu till att redovisa mina överväganden om den kommunala sektorns ekonomi.

Den kommunala sektorns växande ekonomiska betydelse har ställt allt större krav på att den ekonomiska politiken innefattar åtgärder som direkt är avsedda att påverka utvecklingen för denna sektor. Under 1970-talet träffades vid skilda tillfällen överenskommelser med företrädare för kom-

munsektorn om i första hand begränsning i höjning av kommunalskatterna. I en överenskommelse från år 1978 togs för första gången ställning till en preciserad riktpunkt för volymutvecklingen i den kommunala konsumtionen, nämligen 3% per år åren 1979 och 1980. Allmänt kan sägas att efterlevnaden av överenskommelserna inte har varit tillräcklig. Såväl kommunalskatterna som den kommunala konsumtionen har ökat kraftigt.

Mot bakgrund av dessa erfarenheter beslöt riksdagen våren 1980 på regeringens förslag att i stället söka påverka den kommunala expansionen genom att för år 1981 begränsa det finansiella utrymmet i kommunsektorn. I kompletteringspropositionen senare under våren 1980 lämnades sedan relativt detaljerade riktlinjer för de olika kommunala verksamheternas utveckling för år 1981 och åren närmast därefter. Därutöver vidtogs under hösten 1980 vissa andra ekonomisk-politiska åtgärder som påverkade också kommunsektorns ekonomi. Det gäller såväl höjningen av mervärdeskatten som de av statsfinansiella skäl påkallade besparingarna. För år 1981 kan noteras att en viss dämpning i den kommunala expansionstakten synes ha kommit till stånd. Jämfört med en ökning åren närmast dessförinnan på 4 à 5% per år kan ökningstakten i den kommunala konsumtionen för år 1981 beräknas stanna vid ca 3%. De vidtagna åtgärderna synes alltså ha varit effektivare än enbart överenskommelser.

I propositionen om kommunalekonomiska frågor inför år 1982 (prop. 1980/81: 116) har jag bedömt att det av samhällsekonomiska skäl är nödvändigt att begränsa den kommunala konsumtionsökningen år 1982 till ca 1%. I detta syfte har jag föreslagit åtgärder för att begränsa det finansiella utrymmet i kommunsektorn år 1982 med ca 1,8 miljard kr. netto. Åtgärderna utgör samtidigt ett led i strävan att förbättra det statsfinansiella läget.

Det samhällsekonomiska utrymmet för privat och offentlig konsumtion under den första hälften av 1980-talet har tidigare denna dag utförligt diskuterats av chefen för ekonomidepartementet. Hans överväganden beträffande den kommunala sektorn sammanfaller med den jag nyss redovisat. Även för åren efter år 1982 krävs att den kommunala expansionen begränsas till högst 1% per år. Det skall betonas att ett sådant utrymme för den kommunala sektorn förutsätter en statlig konsumtionsminskning på närmare 1% per år. Trots den förutsatta uppbromsningen i den kommunala expansionen kan konstateras att den kommunala konsumtionen inom ramen för det tillgängliga samhällsekonomiska utrymmet de närmaste åren ändå prioriteras framför både privat och statlig konsumtion.

När det gäller de åtgärder som kommer att behöva vidtas för att anpassa utvecklingen av den kommunala konsumtionen till det angivna samhällsekonomiska utrymmet är det viktigt att också på central nivå ha en grund för överväganden i dessa frågor. Den särskilda arbetsgruppen om kommunernas ekonomi (KEA), med representanter för regeringskansliet och kommunförbundens kanslier, har i en rapport om kommunernas och landstingskommunernas volymutveckling tagit fram uppgifter som belyser des-

sa frågor. En sammanfattning av KEA:s rapport redovisas i långtidsbudgeten (bil. 2.1 kap. 10). Rapporten har tagits fram som underlag för överläggningar mellan regeringen och kommunförbunden om den kommunala volymutvecklingen under de närmaste åren. Regeringen har i olika omgångar haft sådana överläggningar varvid även olika sektorsområden behandlats mer i detalj. I början av april månad hölls en avslutande överläggning som behandlade hela den kommunala sektorn.

Enligt de kalkyler som redovisas i rapporten medför befolkningsutvecklingen samt fullföljandet av vissa beslutade eller planerade reformer och utbyggnadsprogram att den kommunala konsumtionen ökar med 2,7 % år 1982, 2,1 % år 1983 och 1,5 % år 1984. Enbart befolkningskomponenten skulle kräva en årlig ökning på ca 0,5 % för att bibehålla den nuvarande konsumtionsstandarden. Av olika planerade utbyggnader svarar barnomsorg, långtidssjukvård och öppen sjukvård för de största bidragen till angivna volymökningar. Utöver denna volymökning tillkommer enligt KEA en volymökning som hänför sig till olika slag av svårmätbara faktorer. I föregående års kompletteringsproposition gjordes den bedömningen att effekten av dessa senare faktorer skulle kunna reduceras till ca en halv procent genom olika effektiviseringsåtgärder. Det finns inte grund att göra någon annan bedömning nu.

KEA:s kalkyler ger vid handen att ökningen i konsumtionsnivå är ungefär lika stor för kommunerna som för landstingskommunerna.

Om den kommunala expansionen skall kunna begränsas till ca 1 % per år måste kraftfulla åtgärder vidtas av såväl stat som kommuner och landstingskommuner.

Jag vill mot den bakgrunden redovisa mina överväganden vad gäller statens direkta påverkan på de kommunala verksamheterna samt de kommunala självstyrelseorganens egna möjligheter att få till stånd en mer dämpad kommunal volymutveckling. I årets budgetförslag anförde jag med anledning av vad riksdagen uttalat vid sin behandling av besparingspropositionen att det är ofrånkomligt att statsmakterna nu inriktar arbetet på att ompröva sådana beslut, reformer och utbyggnadsprogram som leder till en alltför hög kommunal volymexpansion. Riksdagen framhöll att det inte kan uteslutas att åtskilliga av de uppgifter som statsmakterna ännu så sent som år 1980 lagt på kommunerna måste omprövas. I första hand måste de krav som befolkningsförändringarna ställer på volymutvecklingen tillgodoses. I övrigt måste det enligt riksdagen ankomma på regering och riksdag att genom ändrade normer etc. göra det möjligt för kommunerna att minska sina insatser. Enligt min mening är det dessutom angeläget att statsmakterna i fortsättningen avstår från att lägga på kommunerna och landstingskommunerna nya uppgifter som höjer kostnaderna.

Såsom riksdagen har anfört måste statsmakterna i stället göra klart vilka planerade reformer och utbyggnadsprogram som bör anstå eller där takten i genomförandet bör omprövas. För att ge förutsättningar att ställa om

planeringen i kommuner och landstingskommuner redan under denna vår konstaterade jag i den förut nämnda propositionen om kommunalekonomiska frågor inför år 1982 att det torde bli ofrånkomligt att ompröva takten i utbyggnaden även på de prioriterade områdena för att en samhällsekonomiskt godtagbar utveckling skall kunna realiseras. Jag skall i det följande mer utförligt återkomma till dessa frågor. Innan jag går in på de åtgärder som måste genomföras på olika sektorsområden vill jag som en allmän utgångspunkt för dessa åtgärder slå fast att det totalt sett inte är fråga om att realt minska den kommunala sektorn. Vad det är fråga om är att dra ned *ökningstakten* i den kommunala verksamhetsvolymen.

Jag övergår nu till att efter samråd med berörda statsråd redovisa mina överväganden om vilka omprövningsåtgärder som måste sättas in för att dämpa volymökningen i kommunernas och landstingskommunernas verksamhet. Jag börjar med att behandla kommunernas verksamhet och tar därefter upp landstingskommunernas.

På skolans område, som är en mycket tung post i kommunernas budgetar, behöver vissa åtgärder vidtas i syfte att hålla tillbaka volymutvecklingen. Bl. a. bör hemkunskapen enligt den nya läroplanen införas på låg- och mellanstadiet endast om det kan ske inom ramen för befintliga resurser. Det skall här också noteras att riksdagens beslut om att inte genomföra viss ökning av förstärkningsresursen och ett återställande av klassmedeltalet på grundskolans mellanstadium verkar återhållande på volymökningen. Ett genomförande av den samlade skoldagen kan accepteras endast under förutsättning att det totalt sett inte innebär någon ökad resursanvändning. Statsrådet Mogård kommer senare i annat sammanhang att återkomma till regeringen med förslag i dessa frågor.

Den reformering av gymnasieskolan som riksdagen beslutade om våren 1980 i anledning av den s. k. ungdomspropositionen bör fullföljas eftersom verksamheten i annat fall i stor utsträckning skulle behöva ersättas med särskilda kommunala beredskapsarbeten för ungdomar. Dessa är betydligt mer resurskrävande. Gymnasieskolan kan dock beräknas expandera i en något långsammare takt än vad som framgår av KEA:s beräkningar på denna punkt. Det bör samtidigt framhållas att besparingspropositionens aviserade förslag om besparingar på gymnasieskolans område leder till minskade anspråk på resurser. Detta motverkas bara till viss del av förslaget i budgetpropositionen år 1981 att minska den två- och treåriga studieförberedande utbildningen i gymnasieskolan till förmån för yrkesinriktade utbildningsvägar. Ökad yrkesinriktad utbildning måste nämligen bl. a. åstadkommas genom att befintliga investeringar utnyttjas bättre genom ändrad schemaläggning m. m.

Den kommunala vuxenutbildningen (komvux) enligt läroplanerna för grundskolans högstadium och för gymnasieskolan bör dras ned i motsvarande mån som grundutbildningen för vuxna (grundvux) tillåts expandera fr. o. m. läsåret 1982/83. På denna punkt kommer chefen för utbildningsde-

partementet att senare i annat sammanhang återkomma till regeringen med förslag.

Om kommunernas barnomsorgsplaner så som de redovisades till socialstyrelsen våren 1980 skulle realiseras innebär detta att hela det samhällsekonomiska utrymme som står till buds för ökning av kommunernas konsumtionsvolym intecknas och mer därtill. De uppgifter som nu föreligger rörande barnomsorgsutbyggnaden åren 1980 och 1981 tyder på att en viss uppbromsning har skett i förhållande till angivna planer. Om kommunerna skall kunna begränsa volymökningen till ca 1 % kommer daghemsutbyggnaden inte att kunna förverkligas i den takt som förutsatts i kommunernas planer. Nya platser i barnomsorgen måste i stor utsträckning tillskapas genom ett effektivare utnyttjande av redan befintliga resurser. Möjligheter till omprioriterings- och rationaliseringsåtgärder måste således utnyttjas i en helt annan utsträckning än tidigare. Det underlättas av ett slopande av den statliga detaljregleringen av barnomsorgen. Chefen för socialdepartementet kommer senare i annat sammanhang att återkomma till regeringen med förslag i denna fråga.

När det gäller riksdagens beslut om införande av den nya socialtjänstlagen och regeringens förslag om frivillig tillsyn enligt miljöskyddslagen vill jag erinra om att avsikten inte är att kommunernas resursanvändning på grund härav skall öka under de närmaste åren.

För landstingskommunerna utgör utbyggnaden av långtidssjukvården en viktig förklaring till volymökningen de närmaste åren. Här planeras en utbyggnad med närmare 1 800 platser per år. Samtidigt förutsätts satsningar på hemsjukvården och övrig öppen vård. Utbyggnaden av långtidssjukvården är prioriterad. För att det skall bli möjligt för landstingskommunerna att dämpa ökningstakten i verksamhetsvolymen de närmaste åren krävs emellertid att utbyggnaden begränsas till vad som motiveras av befolkningsförändringarna, dvs. ca 1 000 platser per år. En eventuell utbyggnad därutöver bör enbart ske i den utsträckning resurser kan frigöras genom omprioritering. Det skall här betonas att prioriteringen av långtidssjukvården inte snävt bör begränsas till enbart den slutna sjukhusvården för äldre. I många fall kan ett alternativ vara att i stället bygga ut sjukvård i hemmet och övrig primärvård samt den sociala hemtjänsten.

När det gäller landstingskommunernas planer för omsorger om psykiskt utvecklingsstörda kommer att föreslås att den underställning av dessa hos socialstyrelsen som f. n. sker upphör. Statsrådet Holm kommer senare i annat sammanhang att lägga fram förslag i denna fråga.

Jag har i det föregående i huvudsak uppehållit mig vid utvecklingen av den kommunala konsumtionen. Det finns emellertid anledning att betona att även transfererings- och investeringsutgifterna måste bli föremål för samma noggranna prövning som konsumtionsutgifterna.

Inom sjukvården planeras för de närmaste åren mycket omfattande investeringar. Med hänsyn till de krav på uppbromsning av den landstings-

kommunala expansionen som nu gör sig gällande finns anledning att närmare pröva vilka investeringsprojekt som bör komma till utförande. I princip bör endast sådana investeringar som krävs för att klara en oförändrad standard eller som är rena ersättningsinvesteringar genomföras.

I föregående års reviderade budgetförslag framhöll min företrädare att nuvarande samhällsekonomiska läge och den omstrukturering som pågår inom sjukvården kräver att redan planerade stora sjukhusbyggen omprövas. Detta gäller i än högre grad nu. Så länge som landstingskommunernas planer utvisar att det fortfarande är aktuellt att bygga stora sjukhus i den omfattning som nu är fallet kan jag inte se annat än att den särskilda prövning av byggnadstillstånd som regeringen gör för byggnader inom sjukvårdssektorn måste kvarstå.

Förändringar av huvudmannaskapet för den regionala och lokala kollektiva persontrafiken bör genomföras utan krav på ökade bidrag från huvudmännens sida. Verksamhetens anpassning härtill underlättas bl. a. genom borttagande av underställning av kollektivtrafiktaxor. Chefen för kommunikationsdepartementet kommer att återkomma till regeringen med förslag i dessa frågor.

Även när det gäller kommunernas och landstingskommunernas verksamhet i övrigt är det uppenbart att eventuella utbyggnadsplaner kan behöva omprövas. Det gäller bl. a. planer för sådana verksamheter som äldreservice, öppen och sluten vård, folktandvård och yrkesmedicinsk verksamhet. Även befintlig verksamhet måste prövas noga och möjligheterna att genom omprövning och rationalisering dra ned anspråken på reala resurser tas till vara. Det bör också kunna innebära att man sänker standarden inom vissa områden som inte prioriteras så högt. Jag vill särskilt framhålla att det inte kan vara rimligt att låta den kommun eller landstingskommun som har den högsta standarden utgöra riktpunkt för övriga kommuner och landsting. Tvärtom bör det vara i just dessa som möjligheterna är störst att genom omprövning och rationalisering uppnå besparingar i verksamheten. Jag förutsätter att de "besparingskataloger" som de båda förbunden nyligen har sammanställt kommer att utgöra en god grund för det aktiva besparingsarbete som måste bedrivas inom de närmaste åren.

De bedömningar som hittills redovisats avser i regel kommunsektorn som helhet liksom även det angivna volymmålet. Variationerna är emellertid stora mellan de enskilda kommunerna och landstingen. Självfallet måste anpassningen ske med hänsyn till dessa variationer. Kommuner och landstingskommuner med en mycket hög servicenivå inom olika verksamhetsområden kan som nämnts behöva inrikta sina åtgärder på att åstadkomma besparingar genom standardsänkningar.

För att möjliggöra de mycket långtgående omprövnings- och effektiviseringsåtgärder som jag har föreslagit i det föregående och för att medverka till att hålla nere den volympåverkan som kommer från olika svårkvantifierbara faktorer är det enligt min mening av avgörande betydelse att den

ibland mycket långtgående statliga detaljregleringen kan minskas. Stat-kommungruppen (Kn 1980: 03) har under våren intensifierat sitt arbete med att åstadkomma förslag i denna riktning. Ett brett upplagt arbete har nu startats utifrån de av kommunförbunden sammanställda förslagen från enskilda kommuner och landstingskommuner om slopande av statlig kostnadsdrivande detaljreglering. Vissa förslag har redan lagts fram från gruppen. Bl. a. föreslås att underställningen av omsorgsplaner slopas och att stickprovskontroll av olika slag av mätare slopas. Enligt vad jag har erfarit avser chefen för kommundepartementet att inom kort avisera flera förslag om slopande av statliga kostnadshöjande normer på olika sektorsområden. Jag bedömer den verksamhet som stat-kommungruppen bedriver som mycket viktig för att en uppbromsning av den kommunala expansionen skall kunna ske. Regeringen har också under våren haft överläggningar med berörda verkschefer i här aktuell fråga. Därvid kunde konstateras att det över lag finns en positiv inställning för sådana åtgärder.

De mycket långtgående åtgärder från stat och kommun som jag har redovisat i det föregående bör enligt min mening ge erforderliga förutsättningar för att dämpa den kommunala volymökningen till ca 1 % per år under de närmaste åren. För år 1982 får åtgärderna också ses i ljuset av den tidigare i annat sammanhang föreslagna begränsningen av det finansiella utrymmet för kommunsektorn.

Sammanfattningsvis kan sägas att den volymutveckling prioriteras som hänför sig till befolkningsförändringarna, dvs. huvudsakligen ökningen av antalet äldre. I stort sett får i övrigt utrymme för eventuella nya åtaganden skapas genom omprioritering, rationalisering och besparingar. Det gäller också den volymökning som kan föranledas av svårkvantifierbara faktorer. Befintliga utbyggnadsplaner måste i många fall omprövas. Jag vill understryka vikten av att de av mig här angivna riktlinjerna för utveckling av de kommunala verksamheterna och de åtgärder som föranleds härav läggs till grund för arbetet med nästa års budgetar. Även flerårsplanerna bör snarast revideras. Jag avser att återkomma med förslag till ytterligare åtgärder om det i höstens budgetarbete i kommuner och landstingskommuner finns indikationer på att här föreslagna åtgärder inte räcker till för att begränsa volymökningen till ca 1 % år 1982.

2 Särskilda frågor

2.1 Översynsprogram

I budgetpropositionen 1981 (prop. 1980/81: 100 bil. 2 s. 28) lämnade jag en kort redogörelse för det aktuella läget beträffande översynsprojekten. Jag kommer nu att ge en motsvarande översikt rörande arbetsläget i dessa samt redovisa de projekt som tillkommit under våren 1981. Jag har därvid samrått med berörda statsråd. Resultatet av arbetet i de olika projekten kommer så långt möjligt att beaktas i höstens budgetarbete.

Inom justitiedepartementets område sker en översyn av *rättshjälpen*. Denna väntas ge underlag för besparingar om nära 15 milj. kr. budgetåret 1982/83. Ytterligare besparingar inom rättshjälpen kan nås efter fortsatt utredningsarbete.

Inom utrikesdepartementet har en intern besparingsutredning tillsatts. Denna skall redovisa alternativa vägar för att vid utrikesförvaltningen under perioden 1982/83–1986/87 spara 50 milj. kr. i fast penningvärde samt belysa konsekvenserna härav. En del av besparingarna skall kunna beaktas redan i budgeten för budgetåret 1982/83.

Inom försvarsdepartementets område kartläggs de besparingsmöjligheter som finns inom området *samverkan mellan försvaret och övriga samhällssektorer*. En första idéinventering visar på ett antal områden där besparingar genom samverkan bedöms vara möjliga. Översynen, som skall utgöra underlag för beslut om direkta åtgärder eller för fortsatt utredningsarbete, genomförs med inriktning mot 1982 års försvarsbeslut. Kostnaderna för *försvarets materielunderhåll* uppgår f. n. till ca 1,3 miljard kr. En pågående översyn skall leda fram till förslag om underhållsverksamhetens organisation och dimensionering. I en första etapp skall förslag till möjliga besparingar avges under hösten 1981. I en andra etapp, som skall vara slutförd sommaren 1982, lämnas förslag till organisation av materielunderhållet mot bakgrund av regeringens ställningstaganden till förslagen i den första etappen.

Inom socialdepartementets område har nyligen påbörjats en översyn av *statens bakteriologiska laboratorium (SBL)*. Arbetet, som skall slutföras hösten 1981, bedrivs i samverkan med den översyn av verksamheten vid statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) som sker inom jordbruksdepartementets område. Jag återkommer strax till sistnämnda fråga. Vidare kommer inom kort att påbörjas en översyn rörande receptförskrivningen m. m. i syfte att minska den allmänna försäkringens kostnader för läkemedel.

Inom kommunikationsdepartementets område fortsätter *statens vägverk* sitt översynsarbete rörande vägverkets centrala, regionala och lokala organisation samt åtgärder för att minska slitaget på vägarna till följd av användningen av dubbade däck. *Sjöfartsverkets* översyn av isbry-

tarverksamheten avslutas hösten 1981. Samtidigt avslutas en översyn inom *postverkets* område rörande tjänstebrevsrätten och reglerna för frankeringsfrihet. Denna väntas resultera i besparingar om ytterligare ca 30 milj. kr.

Inom ekonomidepartementets område pågår en översyn av den *statliga statistikproduktionen*. Resultatet av statistikutredningens arbete kommer att ge en grund för reella besparingar.

Inom utbildningsdepartementets område fortsätter översynen om *statsbidraget till driften av gymnasieskolor*. Kommittén för uppföljning av högskolereformen har nyligen genom tilläggsdirektiv fått i uppdrag att finna organisatoriska och administrativa förenklingar som bringar ned *kostnaderna för förvaltningsapparaten inom högskolan*. Vidare har förberedelser vidtagits för en översyn av *reglerna m.m. för arkivering* av tryckta handlingar inom statsförvaltningen och därmed jämförbart material.

Inom jordbruksdepartementets område tillkallas inom kort en utredare för att se över möjligheterna till *samordning av vissa resurser vid lantbruksnämnderna, skogsvårdsstyrelserna* och *den lokala fiskeriadministrationen*. En särskild utredare har nyligen tillkallats för översyn av *SVA* och *statens lantbrukskemiska laboratorium*. Arbetet skall inriktas mot besparingar genom avgränsning av verksamheter samt samverkan och samordning med SBL och andra myndigheter och institutioner. Mer begränsade översyner avses komma att genomföras bl.a. beträffande de objektiva skördeuppskattningarna, statens lantbruksinformation samt, inom miljöområdet, bl.a. förvaltningen av naturreservat.

Inom handelsdepartementets område avslutas översynen av *konsumentverket* till sommaren 1981 för att kunna beaktas i höstens budgetarbete.

Inom bostadsdepartementets område pågår en översyn av vissa verksamheter inom *statens lantmäteriverk*. Vidare förbereds en översyn av verksamheten vid *statens planverk*.

Inom kommundepartementets område pågår en översyn rörande *planeringsaktiviteterna vid länsstyrelserna*.

Jag förordar att riksdagen bereds tillfälle att ta del av vad jag nu anfört om översynsprojekt.

2.2 Myndigheternas långsiktiga besparingsarbete

Jag har tidigare i skilda sammanhang framhållit att besparingsarbetet måste bedrivas på ett planmässigt sätt och i ett långsiktigt perspektiv samt att arbetet måste ingå som ett viktigt inslag i budgetprocessen. Jag har vidare strukit under betydelsen av att myndigheterna i högre grad än hittills inriktar sitt planerings- och budgeteringsarbete utifrån förutsättningen om oförändrad eller minskad resurstilldelning samt att de identifi-

erar och lämnar förslag till omprövningar och besparingar. I linje härmed uppdrog regeringen den 18 december 1980 åt samtliga myndigheter inom den civila sektorn av statsförvaltningen att revidera sina tidigare lämnade långtidsbedömningar för budgetåren 1982/83–1985/86 och därvid utgå från de uttalanden om besparingar som hade gjorts i 1980 års kompletteringsproposition och i propositionen om besparingar i statsverksamheten, m. m. (prop. 1980/81: 20).

Enligt anvisningarna för de reviderade långtidsbedömningarna skulle myndigheterna redovisa effekterna av en minskad resurstilldelning beträffande myndighetsanslag och motsvarande anslag. Myndigheterna skulle sålunda utgå från att huvudalternativet (en real minskning av anslagen med 2 % per år) tillämpas under hela långtidsbudgetperioden. Enligt anvisningarna skulle en sådan minskad resurstilldelning så småningom kunna ge anledning till en omprövning av vissa pågående aktiviteter. Myndigheterna skulle därför redovisa om det inom myndighetens verksamhet fanns några områden där, enligt myndighetens bedömning, en ambitionssänkning måste komma i fråga.

För övriga anslag som myndigheterna disponerar, huvudsakligen anslag för transfereringar till kommuner, företag och hushåll, skulle myndigheterna utgå från att prövningen av statens utgifter blir ytterst restriktiv och att översyn och omprövning blir återkommande inslag i det långsiktiga arbetet med att förbättra statens finanser. Myndigheterna skulle därför mot bakgrund av en utvärdering av effekterna av de åtgärder de vidtar och de regelsystem de har att administrera lämna underlag för att bedöma behovet av olika aktiviteter inom sina resp. ansvarsområden. Myndigheterna skulle redovisa vilka verksamheter och stödformer m. m. som bedöms vara mest undgängliga och som bör kunna slopas eller bedrivas med sänkt ambitionsnivå. Om myndigheterna anser att en närmare översyn först bör ske av verksamheten i fråga eller av de bestämmelser som reglerar verksamheten skulle de kortfattat redovisa förslag till översynsarbetets inriktning och uppläggning samt förväntad besparingseffekt.

Genom beslut den 29 januari 1981 utfärdade regeringen anvisningar för myndigheternas anslagsframställningar för budgetåret 1982/83. Enligt dessa anvisningar skall myndigheterna på motsvarande sätt i sina långtidsbedömningar för budgetåren 1983/84–1986/87 utgå från minskande resurser och redovisa vilka områden som enligt myndigheternas bedömningar bör kunna bli föremål för omprövningar och nedskärningar.

Myndigheternas reviderade långtidsbedömningar för perioden 1982/83–1985/86 inkom till regeringskansliet i mitten av mars 1981. De bereds nu inom resp. departement. Myndigheterna har haft relativt kort tid till förfogande för arbetet med de reviderade långtidsbedömningarna. Vissa konkreta förslag till besparingar har dock förts fram och bör kunna tas upp till behandling redan i kommande budgetarbete. I övrigt utgår jag från att myndigheterna fortsätter samt fördjupar sitt långsiktiga planerings- och

budgeteringsarbete med utgångspunkt i den restriktivitet som bl. a. de lämnade anvisningarna för det kommande budgetarbetet förutsätter.

De nyligen inkomna reviderade långtidsbedömningarna ger mig anledning att betona vikten av att myndigheterna koncentrerar sina redovisningar på sådana förändringar av verksamheter och stödformer som enligt myndigheternas bedömningar är möjliga och rimliga att genomföra i nuvarande ansträngda ekonomiska situation. Myndigheterna bör sålunda inte åberopa de ambitionsnivåer, som nu gällande medelsanvisningar är uttryck för, och bakomliggande politiska beslut. Myndigheterna bör i stället ange de regelförändringar m. m. som krävs för att de förändringar som myndigheterna kan finna lämpliga i ett besparingsarbete skall kunna förverkligas. Myndigheterna bör också pröva och redovisa möjligheterna till avgiftsfinansiering av tjänster.

För uppdragsmyndigheter, affärsverk och myndigheter med intäktsfinansierad verksamhet, där rationaliserings- och omprövningsarbetet inte direkt kommer till uttryck som en besparing på statsbudgeten, bör prövningen visa om en sänkt servicegrad kan ge sänkta avgifter för verkens eller myndigheternas tjänster eller om krav på en höjd avgiftsnivå kan motverkas genom en sänkt ambitionsnivå.

Jag vill slutligen understryka att myndigheterna i sina långtidsbedömningar bör åläggas att behandla tänkbara verksamhetsförändringar under periodens första två år relativt utförligt. För de sista åren i perioden kan en mer summarisk redovisning lämnas.

Myndigheterna bör också pröva möjligheten att bättre utnyttja de råd och annat stöd i metodfrågor som har utarbetats av de statliga rationaliseringsmyndigheterna. Jag vill erinra om att ett fortlöpande utvecklingsarbete bedrivs i dessa hänseenden och att såväl statskontoret som riksrevisionsverket har samlat in och delvis publicerat material om olika angreppssätt, metoder och arbetsformer för att uppfylla statsmakternas krav på omprövningar och besparingar.

Vad jag nu har anfört bör på lämpligt sätt ges myndigheterna till känna. Jag förordar vidare att riksdagen får tillfälle att ta del av vad jag nu har sagt om myndigheternas långsiktiga besparingsarbete.

2.3 Statliga kreditgarantier

Som jag nyss påpekat kan statliga garantier för lån ha betydande effekter på samhällsekonomin. Sådana effekter kan vara t. ex. att låntagaren får en i olika avseenden gynnad ställning på kreditmarknaden, att marknadsutrymme tas i anspråk som annars skulle ha kunnat användas för annan långivning samt att kreditmarknaden fragmentiseras med risk för ökade marknadsstelheter som följd. Statliga garantier leder också till kostnader för staten i de fall låntagaren ej kan uppfylla sina förpliktelser. Samtidigt kan det i vissa fall finnas goda skäl för staten att lämna garantier. Detta

gäller i första hand när en angelägen verksamhet annars ej kan komma till stånd.

I tabell 4 redovisas i aggregerad form utestående statliga kreditgarantier den 30 juni 1980.

Tabell 4. Utestående statliga kreditgarantier 1980-06-30
(Milj. kr.)

		Utestående garantibelopp 1980-06-30
Garanterat av riksgäldskontoret		
Exportkreditgarantier		16 700
Garantier till banker och andra kreditinstitutioner		14 732
varav till Konungariket Sveriges Stadshypotekskassa	8 500	
Sveriges Investeringsbank AB	5 000	
Sveriges Allmänna Hypoteksbank	900	
Garantier till varv och rederier		12 459
varav avseende varv	12 384	
Garantier till företag och stiftelser		3 611
varav till Svensk Kärnbränsleförsörjning AB	453	
Svenska Petroleum AB	416	
Svenskt Stål AB	304	
Garanterat av andra myndigheter		
Garanterat av statens vattenfallsverk		4 038
Garanterat av lantbruksstyrelsen		2 694
Garanterat av statens industriverk		1 781
Garanterat av andra myndigheter		289
Summa utestående kreditgarantier		**56 304**

Vissa av dessa garantier är förenade med betydande förlustrisker för staten. Detta gäller t. ex. garantierna för s. k. industrigarantilån som under de senaste budgetåren lett till en belastning på statsbudgeten om ca 100 milj. kr. per budgetår. Även för exportkreditgarantierna finns förlustrisker. Hittills har förlusterna täckts från exportkreditnämndens reservfonder som dock vid ingången av innevarande budgetår var mycket små. Inom en nära framtid kan förlusterna på exportkreditgarantisystemet därmed komma att belasta statsbudgeten. Även garantierna till varv och rederier kan i framtiden komma att leda till betydande kostnader för staten.

Som framgått uppgick de av staten utställda kreditgarantierna vid utgången av förra budgetåret till 56 304 milj. kr. I detta belopp ingår även vissa borgensåtaganden. De av riksdagen beviljade *garantiramarna* är dock betydligt större. Mycket stora icke utnyttjade belopp finns främst inom ramarna avseende exportkreditgarantier och garantier till varvsföretag. Inom exportkreditgarantisystemet uppgick det icke utnyttjade ramutrymmet till ca 44 000 milj. kr. Exportkreditnämnden har emellertid lämnat garantiutfästelser uppgående till mycket stora belopp. I de fall de aktuella exportaffärerna realiseras leder utfästelserna till att staten får utfärda garantier. Inom varvsgarantiramen fanns vid senaste budgetårsskiftet ett

icke utnyttjat utrymme om ca 11 000 milj. kr. Detta sammanhänger med att garantiramen skall utnyttjas för lån avseende produktionen vid svenska varv t. o. m. utgången av år 1983.

Jag övergår nu till att samlat redovisa de förslag regeringen under innevarande budgetår har lagt fram angående ramar för statliga åtaganden i form av kreditgarantier. Däri inkluderar jag vissa borgensåtaganden. I de fall riksdagen före utgången av mars månad innevarande budgetår har tagit beslut i anledning av regeringens förslag redovisas även dessa beslut. Jag har i erforderlig utsträckning samrått med berörda departementschefer och övriga statsråd.

Statliga kreditgarantier för lån ges f. n. inte inom justitie-, bostads- och kommundepartementens verksamhetsområden.

Inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde föreslog regeringen i propositionen om överlåtelse av statens aktier i Datasaab AB till Telefonaktiebolaget LM Eriksson m. m. (prop. 1980/81: 93) att regeringen efter prövning i varje särskilt fall skall få medge televerket att teckna erforderlig borgen för Teleinvest-koncernen i den utsträckning som detta berör koncernens innehav av aktier i det överlåtna företaget. Något belopp har ej specificerats. Förslagen i propositionen innebär vidare att garantin avseende lån till Telefabrikation AB kan upphöra. Denna garantiram uppgick till 20 milj. kr. Riksdagen har sedermera beslutat i enlighet med regeringens förslag (NU 1980/81: 38, rskr 1980/81: 208).

Inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde föreslår regeringen i budgetpropositionen 1981 (prop. 1980/81: 100 bil. 12) – i likhet med vad som gäller för innevarande budgetår – för nästa budgetår årliga garantiramar om 2 milj. kr. resp. 1,5 milj. kr. för lån till nyetablering av förlag m. m. resp. till bokhandel.

Inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde föreslogs i budgetpropositionen 1981 (prop. 1980/81: 100 bil. 13) att den årliga ramen för statlig kreditgaranti för lån till jordbrukets rationalisering m. m., trädgårdsnäringens rationalisering m. m., rennäringens rationalisering m. m. samt inköp av avelshästar och ridhästar skall uppgå till 751 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Ramen får därmed samma omfattning som innevarande budgetår. Fördelningen mellan de olika ändamålen skiljer sig dock så till vida att delramen avseende garantier för lån till trädgårdsnäringens rationalisering m. m. föreslås bli höjd med 5 milj. kr. till 40 milj. kr., medan delramen avseende jordbrukets rationalisering föreslås bli sänkt med det förra beloppet till 708 milj. kr. De årliga garantiramarna för lån till fiskeföretag, fiskeberedningsföretag resp. åtgärder som främjar fritidsfisket föreslogs i samma proposition till 20 milj. kr., 10 milj. kr. resp. 2 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Detta innebär oförändrade belopp jämfört med vad som gäller för innevarande budgetår. För dessa garantiramar har riksdagen fattat beslut i enlighet med regeringens förslag (JoU 1980/81: 18, rskr 1980/

81:207). I propositionen föreslås också att den årliga garantiramen för lån till byggande av skogsvägar höjs från 6 milj. kr. till 11 milj. kr. I propositionen med förslag om tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1980/81 (prop. 1980/81: 125) föreslår regeringen att staten skall ge garanti för lån till Svensk Avfallskonvertering AB (SAKAB) med högst 110 milj. kr. jämte ränta.

Inom handelsdepartementets verksamhetsområde föreslås i budgetpropositionen 1981 (prop. 1980/81: 100 bil. 14) att ramen för exportkreditgarantier höjs med 6000 milj. kr. till 67000 milj. kr. för budgetåret 1981/82.

Inom industridepartementets verksamhetsområde föreslår regeringen i budgetpropositionen 1981 (prop. 1980/81: 100 bil. 17) att ramen för de särskilda strukturgarantierna för textil- och konfektionsindustrin höjs med 20 milj. kr. till 259,5 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Detta belopp avser de över åren samlade garantiåtagandena. Samma sak gäller för garantier som de regionala utvecklingsfonderna kan ge. Deras garantigivningskapacitet föreslås bli ökad till 25 % av det egna kapitalet eller med ca 125 milj. kr. till ca 425 milj. kr. Beloppet kan inte i förväg fastställas exakt, eftersom det egna kapitalets storlek varierar med olika faktorer. I propositionen föreslås dessutom att den årliga ramen avseende kreditgarantier för lån till företag i glesbygder och för lån till anskaffning av varulager skall ökas med 7 milj. kr. till 48 milj. kr. För nästa budgetår föreslås vidare att den årliga ramen för garantier enligt förordningen (1978: 507) om industrigarantilån m.m. och för lån till turisthotell skall uppgå till 300 milj. kr. Detta är samma belopp som riksdagen hittills har godtagit för innevarande budgetår. Regeringen har sedermera funnit skäl att i propositionen med förslag om tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1980/81 (prop. 1980/81: 101) föreslå att ramen för innevarande budgetår skall höjas till 450 milj. kr.

I propositionen om vissa frågor rörande glasindustrin (prop. 1980/81: 89) föreslår regeringen att särskilda strukturgarantier för manuell glasindustri skall få lämnas inom en ram om 25 milj. kr.

I propositionen om riktlinjer för energipolitiken (prop. 1980/81: 90) föreslås att ramen avseende garantier för lån till utvinning m.m. av olja, naturgas eller kol höjs med 2000 milj. kr. till 4000 milj. kr. I samma proposition föreslås att statens vattenfallsverk bemyndigas att teckna borgen för lån intill 7833 milj. kr. Detta innebär en höjning med 720 milj. kr.

Inom övriga departements verksamhetsområden har förslag angående kreditgarantier eller borgensåtaganden inte lagts fram under innevarande budgetår.

Den information jag nu har lämnat sammanfattas i tabell 5.

Tabell 5. Förslag angående ramar för statliga kreditgarantier m. m.
(milj. kr.)

	Garantiram		Förändring mellan budgetåren
	1980/81	1981/82	
Ramar för samlat statligt garantiåtagande			
Rätt för televerket att teckna borgen för Teleinvest-koncernen	–	..	..
Garantier för lån till Telefabrikation AB	20.0	–	– 20,0
Garantier för lån till Svensk Avfallskonvertering AB (SAKAB)	110.0[1]	110.0[1]	–
Exportkreditgarantier	61 000.0	67 000.0	+6 000.0
Särskilda strukturgarantier för textil- och konfektionsindustrin	239.5	259.5	+ 20.0
Garantier utställda av de regionala utvecklingsfonderna (ungefärliga belopp)	300.0	425.0	+ 125.0
Särskilda strukturgarantier för manuell glasindustri	–	25.0	+ 25.0
Garantier för lån till utvinning m. m. av olja, naturgas eller kol	2 000.0	4 000.0	+2 000.0
Rätt för statens vattenfallsverk att teckna borgen	7 113.0	7 833.0	+ 720.0
Summa förändring av ramar för samlat statligt garantiåtagande			**ca +8 870,0**

	1980/81 Beviljad garantiram	1981/82 Föreslagen garantiram
Ramar för årligt statligt garantiåtagande		
Garantier för lån till nyetablering av förlag m. m. samt till bokhandel	3.5	3.5
Garantier för lån till jordbrukets rationalisering m. m., etc.	751.0	751.0
Garantier för lån till fiskeföretag, etc	32.0	32.0
Garantier för lån till byggande av skogsvägar	6.0	11.0
Garantier för lån till företag i glesbygder m. m.	41.0	48.0
Garantier för industrigarantilån m. m.	450.0[2]	300.0
Summa ramar för årligt garantiåtagande		**1 145,5**

[1] Föreslaget på tilläggsbudget III
[2] Varav 150 milj. kr. föreslaget på tilläggsbudget II

Sammanfattningsvis kan under budgetåret 1981/82 statliga kreditgarantier för lån m. m. ges med ytterligare, dels ca 8 870 milj. kr. hänförliga till ramar avseende totala engagemang, dels 1 145,5 milj. kr. hänförliga till ramar för årligt engagemang. Den sammanlagda ökningen blir därmed ca 10 miljarder kr. Till detta belopp kommer det ramutrymme som i vissa fall frigörs till följd av att lån med statlig garanti blir amorterade. I andra fall är det så att de utställda garantierna från tidigare år successivt minskar efter hand som lånen amorteras.

Den stora merparten av ökningen i garantiramarna hänför sig till exportkreditgarantierna, som snarast har karaktären av ett försäkringssystem som syftar till att underlätta svenska företags exportaffärer. Premiesättningen för exportkreditgarantier skall i princip vara sådan att några förluster ej belastar statsbudgeten.

Jag vill åter betona att de belopp som jag just har nämnt avser ramar för åtaganden. Summan av faktiskt gjorda åtaganden kan utvecklas på annat sätt.

Jag föreslår att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag nu har redovisat.

2.4 Möjlighet till tillfälliga medelsöverföringar mellan fonder finansierade med särskild beredskapsavgift på olja

I lagen (1980: 1083) om ändring i lagen (1973: 1216) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter föreskrivs att för motorbränsle, eldningsolja och bunkerolja skall fr. o. m. den 1 januari 1981 utgå särskild beredskapsavgift med 66 kr. för kubikmeter. Av dessa avser 38 kr. finansiering av oljelagring, 4 kr. finansiering av oljeprospektering och 24 kr. finansiering av oljeersättande åtgärder. Inkomna medel fonderas i fonder för resp. ändamål hos riksgäldskontoret. Regeringen har i prop. 1980/81: 90 om riktlinjer för energipolitiken föreslagit att den särskilda beredskapsavgiften för oljeprodukter skall höjas med 23 kr. för kubikmeter fr. o. m. den 1 juli 1981, 4 kr. avser finansiering av oljeprospektering medan 19 kr. avser finansiering av det nya energiforskningsprogram om vilket förslag läggs fram i den proposition jag nyss hänvisade till. De inkomster som är avsedda för finansiering av nämnda program skall tillföras en särskild fond för energiforskning hos riksgäldskontoret.

Storleken på de inkomster som följer av den särskilda beredskapsavgiften varierar över året som en följd av variationer i efterfrågan på oljeprodukter. Vidare gäller att avgifter som följer av försäljning av oljeprodukter under en viss månad kan tillföras fonderna hos riksgäldskontoret först en viss tid senare. De tidsmässiga variationerna i inkomsternas storlek, liksom den förskjutning som sker i tillförseln av inkomsterna till fonderna hos riksgäldskontoret, kan i vissa fall föranleda problem när det gäller att planera och genomföra den verksamhet som skall finansieras från resp. fond. Detta kan i första hand komma att gälla för verksamheten inom energiforskningsprogrammet men även för den verksamhet som finansieras över oljeersättningsfonden.

För att undvika olägenheter som kan uppstå till följd av de nu berörda förhållandena vad gäller det sätt på vilket inkomsterna tillförs fonderna hos riksgäldskontoret, bör regeringen ha möjlighet att besluta om tillfälliga överföringar av medel mellan de olika fonderna.

Detta bör ske genom utnyttjande av de tillfälliga likviditetsöverskott

som kan uppstå hos vissa av fonderna. Regeringen bör bemyndigas att besluta om sådana tillfälliga överföringar av medel mellan de olika fonderna hos riksgäldskontoret som finansieras genom den särskilda beredskapsavgiften på oljeprodukter. Jag har i denna fråga samrått såväl med cheferna för handels- och industridepartementen som med statsrådet Petri.

2.5 Utnyttjande av finansfullmakten, m. m.

Fr. o. m. budgetåret 1979/80 gäller nya former för redovisning av utnyttjandet av finansfullmakten. Avsikten är att riksdagen genom en samlad redovisning av utnyttjandet av finansfullmakten och övriga konjunktur- och arbetsmarknadspolitiska bemyndiganden skall få en bättre överblick över hur olika bemyndiganden har utnyttjats. En sådan redovisning bör vara så fullständig som möjligt och lämnas först i kompletteringspropositionen. Hemställan om utnyttjande av finansfullmakt för det nästföljande budgetåret görs vid samma tillfälle. Om arbetsmarknadsläget skulle kräva insatser, utöver vad som kan tillgodoses genom ianspråktagande av den givna finansfullmakten, ankommer det på regeringen att på tilläggsbudget begära en utvidgad finansfullmakt.

Jag skall i det följande redovisa hur regeringen har utnyttjat finansfullmakten från föregående redovisningstillfälle till den 23 april 1981. Min redogörelse, som således avser de sista månaderna av budgetåret 1979/80 och större delen av budgetåret 1980/81, bör bringas till riksdagens kännedom.

Regeringen har av riksdagen bemyndigats att för budgetåret 1979/80, om arbetsmarknadsläget kräver det, besluta om utgifter intill ett sammanlagt belopp av 2 500 milj. kr. (prop. 1978/79: 100 bil. 2, FiU 1978/79: 40, rskr 1978/79: 452).

I prop. 1979/80: 150 (bil. 2) redovisades de åtgärder som under budgetåret 1979/80 t. o. m. den 23 april 1980 hade beslutats med stöd av finansfullmakten. Under återstoden av budgetåret utnyttjade regeringen inte finansfullmakten. Under budgetåret disponerades sammanlagt 566,5 milj. kr. av finansfullmakten.

När det gäller utnyttjandet av finansfullmakten för budgetåret 1980/81 vill jag erinra om att riksdagen har bemyndigat regeringen att för detta budgetår, om arbetsmarknadsläget kräver det, besluta om utgifter intill ett sammanlagt belopp av 2 500 milj. kr. (prop. 1979/80: 150, FiU 1979/80: 40, rskr 1979/80: 421). Fullmakten får användas för finansiering av tidigareläggning, utvidgning eller påskyndande av statliga investeringar som normalt finansieras med anslag på statsbudgeten samt för beredskapsarbeten och för bidrag till kommunala projekt för investering och sysselsättning. Bidragsprocenten för kommunala projekt får fastställas av regeringen med hänsyn till ändamålet, dock högst till 75 %. Vidare får finansfullmakten användas för bidrag till näringslivet och bostadssektorn. Härvid får gällande bidragssatser tillfälligt förhöjas med högst 75 %.

Regeringen har disponerat fullmakten genom beslut den 9 oktober, den 13 november och den 18 december 1980. Genom beslutet den 9 oktober utnyttjades fullmakten med totalt 11,0 milj. kr. för att utföra byggnadsarbeten åt Kiruna geofysiska institut och generaltullstyrelsen. Genom beslutet den 13 november utnyttjades finansfullmakten för sysselsättningsfrämjande åtgärder i Värmlands län. Beslutet avsåg bl. a. tidigareläggning av statliga vägar. Genom beslutet disponerades 40 milj. kr. av finansfullmakten. Beslutet den 18 december 1980 innebar att ytterligare 394,9 milj. kr. av finansfullmakten disponerades. Av beloppet avsåg 350 milj. kr. medel för beredskapsarbeten, 19,9 milj. kr. om- och tillbyggnad av verkstadslokaler m. m. i Malå för Sveriges geologiska undersökning och 25 milj. kr. medel för beställning av två miljöskyddsfartyg för generaltullstyrelsens räkning. Genom dessa tre beslut har sammanlagt 445,9 milj. kr. av finansfullmakten disponerats.

Beträffande affärsverkens och vissa andra verksamheters investeringar har t. o. m. budgetåret 1979/80 den ordningen tillämpats att riksdagen bemyndigat regeringen att inom en marginal av 10% utöver given investeringsram kunna besluta om en av konjunkturmässiga eller andra skäl påkallad ökning av medelsramen. Min företrädare konstaterade i prop. 1979/80: 100 (bil. 2) att den del av investeringsmarginalerna som kunde anses konjunkturpolitiskt motiverad fortsättningsvis borde ingå i det allmänna bemyndigandet att utnyttja finansfullmakten. Han konstaterade samtidigt att investeringsramarna kunde höjas av regeringen av andra skäl än konjunkturpolitiska, exempelvis för att medge en fördelaktig upphandling. Mot den bakgrunden föreslog han i prop. 1979/80: 100 (bil. 2) att en marginal om 5% utöver investeringsramen borde beräknas på dessa anslag för att medge en ökning av medelsanvändningen av sådana skäl. Denna ordning har riksdagen också ställt sig bakom. I budgetpropositionen 1981 har affärsverkens anslag i enlighet med detta beräknats med en marginal om 5% utöver föreslagen investeringsram.

Vid sidan av finansfullmakten har riksdagen lämnat regeringen ett antal konjunktur- eller arbetsmarknadspolitiskt motiverade bemyndiganden. De olika bemyndigandena som har lämnats för budgetåret 1980/81 redovisas i följande icke-tabellariska sammanställning.

Inom försvarsdepartementets verksamhetsområde: Regeringen har bemyndigats att medge överskridande av utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret om det behövs av konjunktur- eller beredskapsskäl.

Inom bostadsdepartementets verksamhetsområde: Under förslagsanslaget Viss bostadsförbättringsverksamhet m. m. har regeringen bemyndigats att ändra ramen för räntefria förbättringslån om det behövs av sysselsättningsskäl. Under reservationsanslagen Anordningsbidrag m. m. till allmänna samlingslokaler, Upprustningsbidrag m. m. till allmänna samlingslokaler samt Lån för allmänna samlingslokaler får ramarna

för bidrag resp. lån överskridas om det behövs av sysselsättningsskäl. Även under anslaget Tilläggslån till kulturhistoriskt värdefull bebyggelse kan beslutsramen vidgas om det behövs av sysselsättningsskäl.

De bemyndiganden jag nu har redovisat har hittills utnyttjats endast i ett fall. Den 19 juni 1980 medgav nämligen regeringen att 10 milj. kr. fick tas i anspråk för energibesparande åtgärder i statliga byggnader.

Jag vill slutligen, för fullständighetens skull, nämna att jag senare denna dag avser föreslå regeringen att medge att finansfullmakten får utnyttjas för vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder. Enligt vad jag erfarit kommer vederbörande statsråd att senare denna dag återkomma med en närmare redovisning härav. Detaljerna i detta ärende torde jag få återkomma till vid mitt framläggande av nästa års reviderade budgetförslag.

Regeringen disponerar för innevarande budgetår, som jag tidigare nämnt, en finansfullmakt om 2 500 milj. kr. Jag förordar att fullmakten för budgetåret 1981/82 tas upp med samma belopp. Denna bör få disponeras på samma villkor som gäller för innevarande budgetår.

2.6 Statsbudgeten budgetåren 1980/81 och 1981/82

2.6.1. Statsbudgetens inkomster budgetåren 1980/81 och 1981/82

Riksrevisionsverket har med skrivelse den 3 april 1981 lämnat beräkningar av statsbudgetens inkomster under budgetåren 1980/81 och 1981/82. För en närmare redogörelse härav hänvisar jag till verkets skrivelse (bil. 2.3).

Vid en beräkning av statsinkomsternas utveckling har de antaganden som görs om inkomstutvecklingen i samhället en avgörande betydelse. Riksrevisionsverket har i sina beräkningar utgått från att lönesumman ökade med 11,8 % mellan åren 1979 och 1980. Verket pekar dock på vissa indikationer, bl. a. storleken på de inbetalade preliminärskatterna år 1980, som talar för en långsammare utveckling av lönesumman under år 1980 än vad verket antagit. För sin bedömning av utvecklingen av lönesumman år 1981 och år 1982 utgår riksrevisionsverket bl. a. från det avtal som slutits mellan LO och SAF. För år 1981 antar man en ökning av lönesumman med 5,3 %, vilket innebär en nedrevidering i förhållande till de antaganden som bildade underlag för inkomstberäkningarna i årets budgetproposition. Också antagandet om lönesummans ökning under år 1982 har reviderats ned. Man utgår nu från en ökning detta år med 6,5 %.

Vid sin anmälan av den reviderade finansplanen tidigare denna dag redogjorde chefen för ekonomidepartementet för sina bedömningar av bl. a. lönesummans utveckling. Riksrevisionsverkets antaganden ligger väl i linje med dessa bedömningar. För år 1982 räknar verket dock med ett högre antagande för lönesummans utveckling än vad som anges i finansplanen. Eftersom jag i dessa avseenden delar de bedömningar som chefen för

ekonomidepartementet gett uttryck för känner jag mig föranlåten att på ett par punkter avvika från riksrevisionsverkets beräkningar.

För budgetåret 1981/82 innebär verkets beräkning att inkomsttiteln *fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse* tas upp med 25 728 milj. kr. Eftersom jag utgår från en något annan utveckling av lönesumman än verket beträffande år 1982 bör dessa inkomster räknas ned med 400 milj. kr. Inkomsttiteln bör därför föras upp med 25 328 milj. kr. I jämförelse med min beräkning i budgetpropositionen innebär detta att inkomsterna under inkomsttiteln reviderats ned med 839 milj. kr. För innevarande budgetår har jag ingen erinran mot verkets beräkning.

Beräkningarna av inkomsterna på huvudgruppen skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse baseras på förutsättningarna av ett oförändrat procenttal, dvs. 100, för uttagande av preliminärskatt för budgetåret 1981/82. Enligt 12 § lagen (1947:576) om statlig inkomstskatt skall varje år bestämmas med vilka procenttal av grundbeloppen den statliga inkomstskatten skall ingå i preliminärskatten för kommande budgetår. Procenttalet för den första hälften av budgetåret 1981/82 skall vara detsamma som under innevarande budgetårs senare hälft. I lagen 1980:454 om storleken av statlig inkomstskatt som ingår i preliminär skatt för budgetåret 1980/81 har detta procenttal satts till 100. För tiden den 1 juli–den 30 december 1981 blir uttagsprocenten densamma. Jag föreslår att uttagsprocenten även för tiden den 1 januari–den 30 juni 1982 fastställs till 100. Förslag till lag härom har utarbetats inom budgetdepartementet (bil. 2.7).

Under huvudgruppen *lagstadgade socialavgifter* beräknar riksrevisionsverket inkomsterna till 28 679 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Med de utgångspunkter som jag har för utvecklingen av lönesumman och andra centrala faktorer räknar jag upp verkets beräkning med totalt 30 milj. kr. och för sålunda upp huvudgruppen med 28 709 milj. kr. Inkomsterna under huvudgruppen fördelar sig på flera titlar. Jag går inte nu närmare in på var och en av dessa justeringar, utan hänvisar till den sammanställning jag har låtit utarbeta av mina samtliga justeringar av verkets inkomstberäkning. Denna redovisas i tabell 6.

Riksrevisionsverket beräknar inkomsttiteln *mervärdeskatt* till 42 400 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Med hänvisning till vad jag tidigare anfört beträffande de faktorer som styr utvecklingen av inkomsterna av mervärdeskatten föreslår jag att inkomsttiteln räknas upp med 300 milj. kr. till 42 700 milj. kr.

Verket har i sin beräkning av affärsverkens inlevererade överskott utgått ifrån att inleveranserna från förenade fabriksverken kommer att bli 32,9 milj. kr. för budgetåret 1980/81. För egen del finner jag att inleveransen från förenade fabriksverken skall uppgå till 47,2 milj. kr. Följaktligen räknar jag upp inkomsterna på inkomsttiteln *förenade fabriksverkens inlevererade överskott* med 14,3 milj. kr. jämfört med verkets beräkning. Jag finner däremot ingen anledning till erinran mot verkets beräkningar för

budgetåret 1981/82. Jag har i dessa frågor samrått med chefen för industridepartementet.

Regeringen kommer enligt vad jag har erfarit att i en särskild proposition lägga fram förslag till överenskommelse angående Sölvbackaströmmarna. I denna föreslås bl. a. att riksdagen medger att staten från statens vattenfallsverk överlåter viss ersättningskraft och vissa fallrättigheter till Sydkraft AB. Samtidigt föreslås att det förräntningspliktiga statskapitalet hos verket sätts ned med 280 milj. kr. för att verket skall erhålla full kompensation för de tillgångar verket avstår ifrån. Därigenom kommer också den beräknade inleveransen från verket att minska. För budgetåret 1981/82 kan minskningen beräknas till 30,1 milj. kr. Jag finner därför att inkomsttiteln *statens vattenfallsverks inlevererade överskott* bör beräknas till 1 649 900 000 kr. för detta budgetår.

Vidare följer av förslaget att de tillgångar som förs över från statens vattenfallsverk till Sydkraft AB skall skrivas bort. Ehuru motsvarande avskrivning i snäv mening icke kan betraktas som kalkylmässig bör den för enkelhetens skull, i inkomstberäkningarna noteras under inkomsttypen kalkylmässiga inkomster. Efter att också ha beaktat effekten av denna minskning av avskrivningsunderlaget bör enligt min mening inkomsttiteln *statens vattenfallsverks avskrivningar* för budgetåret 1981/82 ökas med 13 638 000 kr. jämfört med verkets beräkning och sålunda föras upp med 1 813 638 000 kr. Jag har i denna fråga samrått såväl med chefen för jordbruksdepartementet som statsrådet Petri.

Riksrevisionsverket har i sina beräkningar ej kunnat beakta resultatet av de förhandlingar som förts med Landstingsförbundet bl. a. om ersättning till staten för övertagandet av huvudmannaskapet för de skyddade verkstäderna i samband med bildandet av stiftelsen samhällsföretag. Det nu föreliggande avtalet innebär bl. a. att staten erhåller 775 milj. kr. för vart och ett av budgetåren 1980/81 och 1981/82. Denna ersättning ökar inkomsterna under inkomsttiteln övriga inkomster av statens verksamhet. Jag har i denna fråga samrått med statsrådet Holm samt chefen för arbetsmarknadsdepartementet. Vidare får den nyligen framlagda propositionen om vissa varvsfrågor, m. m. (1980/81: 131) konsekvenser för budgeten som inte har beaktats av riksrevisionsverket. I denna proposition föreslås vissa åtgärder som berör anslaget till räntestöd till varvsindustrin och anslaget till avskrivningslån till varvsindustrin, m. m. Dessa förslag innebär att 385 milj. kr. tillförs inkomsttiteln övriga inkomster av statens verksamhet under budgetåret 1981/82. I denna fråga har jag samrått med chefen för industridepartementet.

Sammantaget finner jag således anledning att räkna upp inkomsttiteln *övriga inkomster av statens verksamhet* med 775 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och med 1 160 milj. kr. för budgetåret 1981/82

Riksrevisionsverkets beräkningar i övrigt föranleder inte någon erinran från min sida. Totalt sett innebär de ovan redovisade justeringarna att

riksrevisionsverkets beräkningar bör räknas upp med ca 789 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och med ca 1 074 milj. kr. för budgetåret 1981/82 (tabell 6). I jämförelse med mina beräkningar i budgetpropositionen innebär min reviderade kalkyl att inkomsterna justeras ned med 1 058 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och justeras upp med 525 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Jag beräknar således statsbudgetens inkomster för budgetåret 1980/81 till 155 934 milj. kr. och för budgetåret 1981/82 till 158 650 milj. kr.

Tabell 6. Justering av riksrevisionsverkets beräkning av statsbudgetens inkomster
(1 000-tal kr.)

	1980/81		1981/82	
	Riksrevisionsverket (rev. beräkning)	Förändring enligt föredraganden	Riksrevisionsverket (rev. beräkning)	Förändring enligt föredraganden
1111 Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse			25 728 000	− 400 000
1211 Folkpensionsavgift			22 656 000	− 84 000
1221 Sjukförsäkringsavgift, netto			−372 000	+ 145 000
1231 Barnomsorgsavgift			5 908 000	− 22 000
1241 Vuxenutbildningsavgift			648 000	− 4 000
1251 Övriga socialavgifter, netto			−280 000	− 5 000
1411 Mervärdeskatt			42 400 000	+ 300 000
2115 Förenade fabriksverkens inlevererade överskott	32 900	+ 14 300		
2116 Statens vattenfallsverks inlevererade överskott			1 680 000	− 30 100
2811 Övriga inkomster av statens verksamhet	296 237	+775 000	232 583	+1 160 000
5116 Statens vattenfallsverks avskrivningar			1 800 000	+ 13 638
Summa förändring enligt föredraganden		**+789 300**		**+1 073 538**
Summa inkomster	**155 144 608**	**155 933 908**	**157 576 778**	**158 650 316**

2.6.2 Statsbudgetens utgifter budgetåren 1980/81 och 1981/82

Utgiftsanslag, m. m.

I årets budgetproposition beräknade jag statsbudgetens utgiftsanslag, dvs. bortsett från förändringar i anslagsbehållningar och i disposition av rörliga krediter, till 211 490 milj. kr. för budgetåret 1980/81. För riksdagens information vill jag peka på att detta belopp är avrundat till jämna milj. kr. Även fortsättningsvis i min redovisning kommer jag att avrunda belopp på detta sätt. I nyss nämnda belopp ingick de i prop. 1980/81: 101 upptagna anslagen på tilläggsbudget II samt regeringens beslut om utnyttjande av finansfullmakten om 446 milj. kr. Riksdagen har sedermera beslutat i enlighet med förslagen i prop. 1980/81: 101. I det följande redovisar jag de ytterligare propositioner med anslagskonsekvenser för innevarande budgetår som lagts fram.

I prop. 1980/81: 67 har regeringen begärt att 124 milj. kr. anvisas för lån och bidrag till SSAB Svenskt Stål AB samt medelstillskott till vissa utvecklingsbolag. En höjning av högsta ersättningen för dag från arbetslöshetsförsäkringen har föreslagits i prop. 1980/81: 85. Med anledning härav har riksdagen beslutat anvisa 39 milj. kr.

I prop. 1980/81: 93 har, med anledning av att staten överlåter aktier i Datasaab AB, regeringen föreslagit att totalt 50 milj. kr. anvisas som utvecklingsbidrag till Datasaab AB och 5 milj. kr. för att täcka eventuella förluster som har uppkommit under år 1980. Riksdagen har beslutat i enlighet med förslaget (NU 1980/81: 38, rskr 1980/81: 208). Regeringen har i prop. 1980/81: 98 begärt att 300 milj. kr. anvisas för aktieteckning i Norrlands Skogsägares Cellulosa AB samt att 100 milj. kr. anvisas för lån till företaget.

I prop. 1980/81: 125 har regeringen begärt anslag på tilläggsbudget III om 449 milj. kr. I prop. 1980/81: 128 har regeringen begärt att Statsföretag AB för innevarande budgetår får ett kapitaltillskott om 1 115 milj. kr. för att täcka förluster och genomföra investeringar i vissa av dotterbolagen. Ett anslag om 100 milj. kr. föreslås i prop. 1980/81: 131 bli anvisat för att sysselsättningsfrämjande åtgärder snabbt skall kunna sättas in vid Karlskronavarvet. Slutligen har i prop. 1980/81: 161 begärts ett medelstillskott om 100 milj. kr. för finansiering av Stirlingprojektet. Dessutom kommer enligt vad jag har erfarit chefen för jordbruksdepartementet senare denna dag att föreslå att drygt 31 milj. kr. anvisas för ersättning till Trångfors AB på tilläggsbudget för innevarande budgetår. Inkl. detta förslag har sålunda sammanlagt beslutats eller föreslagits utgiftsanslag för budgetåret 1980/81 om 213 902 milj. kr. I detta belopp ingår anslaget till oförutsedda utgifter med 9 000 milj. kr. Exkl. detta anslag uppgår således utgiftsanslagen till 204 902 milj. kr.

Riksrevisionsverket har med skrivelse den 2 april 1981 överlämnat en beräkning över utfallet av statens budget för innevarande budgetår (bil. 2.2). Eftersom verket inte fullständigt har beaktat nyss nämnda propositioner överensstämmer verkets beräkningar vad gäller utgiftsanslagen inte helt med min egen.

I budgetpropositionen upptogs de totala statsutgifterna för budgetåret 1981/82, exkl. förändringar av anslagsbehållningar och i dispositionen av rörliga krediter samt beräknat tillkommande utgiftsbehov, till 217 196 milj. kr.

I olika propositioner, som har förelagts riksdagen före den 1 april 1981, och genom beslut som riksdagen har fattat fram till nämnda dag har anslag tagits upp som innebär en ökning i förhållande till budgetpropositionen 1981 med 4 466 milj. kr. Jag återkommer strax med en hänvisning till den bilaga där nu nämnda propositioner m. m. redovisas. I min beräkning vill jag emellertid även beakta vissa propositioner som är hänförliga till tiden efter utgången av mars månad. Sålunda har regeringen i prop. 1980/81: 190

om reglering av priserna på jordbruksprodukter, m. m. föreslagit att anslaget till prisreglerande åtgärder på jordbrukets område sänks med 440 milj. kr. jämfört med det belopp som togs upp i budgetpropositionen. I samma proposition föreslås att på anslaget till prisstöd till jordbruket i norra Sverige anvisas ytterligare 29 milj. kr. Vidare kommer senare denna dag, enligt vad jag har erfarit, chefen för industridepartementet att föreslå att 37,5 milj. kr. anvisas till stöd till svenskt-norskt industriellt samarbete. Slutligen kommer chefen för arbetsmarknadsdepartementet senare denna dag att föreslå ytterligare anslag om tillsammans 1 080 milj. kr.

Anslaget till räntor på statsskulden, m. m. upptogs i budgetpropositionen för budgetåret 1981/82 till 26 300 milj. kr. Belastningen på detta anslag är förutom av räntenivån i huvudsak beroende av det ackumulerade budgetsaldot tidigare budgetår, men även i någon mån beroende av budgetsaldot under det budgetår för vilket anslaget anvisas. Höjningen av räntenivån tillsammans med vissa andra förhållanden medför att statsskuldräntorna för budgetåret 1981/82 torde komma att bli högre än vad som beräknades i budgetpropositionen. Jag har under hand inhämtat att riksgäldskontoret numera beräknar att statsskuldräntorna kommer att uppgå till 29 000 milj. kr. Anslaget till räntor på statsskulden, m. m. bör följaktligen tas upp med detta belopp. De ändringar i staten för riksgäldsfonden som föranleds härav torde få företas av finansutskottet.

Jag har låtit upprätta en specifikation över föreslagna och beslutade anslagsförändringar på statsbudgeten i förhållande till budgetpropositionen. Specifikationen (bil. 2.5) täcker perioden fram till utgången av mars månad samt den justering av anslaget till räntor på statsskulden, m. m. som jag nyss nämnde. På grundval av de uppgifter som jag har lämnat i denna specifikation och de övriga förslag som jag nyss redovisat särskilt, beräknar jag utgiftsanslagen för budgetåret 1981/82 till 225 068 milj. kr. I den huvudtitelsvisa sammanställningen av förändringar i förslaget till statsbudget för budgetåret 1981/82 sedan budgetpropositionen, som jag låtit upprätta och som jag ämnar föreslå, skall fogas till protokollet (bil. 2.6), har jag beaktat dels den nyss nämnda specifikationen avseende perioden t. o. m. mars månad (bil. 2.5), dels de ytterligare förslag som jag har behandlat. Eventuella förslag och beslut i övrigt efter utgången av mars 1981 torde få beaktas av riksdagens vederbörande utskott.

Beräkning av anslagsbehållningarnas utveckling

I årets budgetproposition beräknades medelsbehållningarna på reservations- och investeringsanslag minska med 1 416 milj. kr. under budgetåret 1980/81. I sin beräkning av budgetutfallet för innevarande budgetår har riksrevisionsverket – mot bakgrund av nya uppgifter rörande myndigheternas bedömning av anslagsbehållningarnas utveckling – bedömt att anslagsbehållningarna kommer att minska med 1 310 milj. kr. För en närmare

redovisning hänvisar jag till riksrevisionsverkets beräkningar (bil. 2.2). Jag har inga erinringar mot verkets prognos.

Tabell 7. Beräknad förändring i anslagsbehållningarna under budgetåret 1980/81
(Milj. kr., ökning +, minskning −)

	Anslagsbehållning 1980-07-01	Beräknad förändring 1980-07-01 – 1981-06-30			
		Riksrevisionsverket (dec. 1980)	Budgetprop. 1981	Riksrevisionsverket (ny beräkning)	Föredraganden
Anslagsbehållningar	20 350	−1 416	−1 416	−1 310	−1 310

I budgetpropositionen underströk jag dock den osäkerhet som vidlåder beräkningar av anslagsbehållningarnas utveckling. Detta gäller självfallet i än högre grad bedömningarna för nästkommande budgetår. Dessa beaktar det förhållandet att de medel som kommer att krävas för tillkommande utgiftsbehov avser kassamässig belastning. När anslagsbelopp föreligger kan dessa mycket väl avvika från tidigare kassamässigt beräknade belopp. Om inte förutsättningarna i övrigt har förändrats innebär detta att en justering bör göras i anslagsbehållningarnas utveckling.

En sammanfattning av anslagsbehållningarnas utveckling under de senaste budgetåren ges i tabell 8. De revideringar av anslagsbehållningarnas storlek vid utgången av innevarande budgetår som gjorts sedan budgetpropositionen är relativt små. Utgångspunkten för min beräkning av anslagsbehållningarnas utveckling under budgetåret 1981/82 överensstämmer således ganska väl med förutsättningarna i budgetpropositionen.

Tabell 8. Anslagsbehållningarna vid utgången av budgetåren 1974/75–1980/81
(Miljarder kr., ökning +, minskning −)

Huvudtitel	1974/75 Utfall	1975/76 Utfall	1976/77 Utfall	1977/78 Utfall	1978/79 Utfall	1979/80 Utfall	1980/81 Ber.utfall
Arbetsmarknadsdepartementet[1]	0,46	1,08	1,44	1,49	3,10	1,86	1,21
(förändring under budgetåret)	(−0,26)	(+0,62)	(+0,36)	(+0,05)	(+1,61)	(−1,24)	(−0,65)
Industridepartementet[1]	0,53	0,70	2,11	7,31	8,21	7,01	7,30
(förändring under budgetåret)	(−0,02)	(+0,17)	(+1,41)	(+5,20)	(+0,90)	(−1,20)	(+0,29)
Övriga huvudtitlar	6,04	6,78	6,43	7,76	10,23	11,48	10,53
(förändring under budgetåret)	(+0,39)	(+0,74)	(−0,35)	(+1,33)	(+2,47)	(+1,25)	(−0,95)
Summa	**7,03**	**8,56**	**9,98**	**16,56**	**21,54**	**20,35**	**19,04**
(förändring under budgetåret)	(+0,11)	(+1,52)	(+1,42)	(+6,58)	(+4,98)	(−1,19)	(−1,31)

[1] Anslagen till lokaliseringslån och statens hantverks- och industrilånefond har samtliga år hänförts till industridepartementet.

Sammantaget föranleder inte heller de under våren framlagda särpropositionerna någon ändrad bedömning av förbrukningen av anslagsbehållningar för nästa budgetår.

Efter samråd med chefen för bostadsdepartementet räknar jag med en fortsatt förbrukning av anslagsbehållningar under nästkommande budgetår

avseende lån till bostadsbyggande och anslaget till vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet m. m. Detta överensstämmer med den bedömning vi gjorde i budgetpropositionen.

Vid utgången av innevarande budgetår beräknas anslagsbehållningarna inom industridepartementets verksamhetsområde uppgå till drygt 7 miljarder kr. Härav återfinns drygt 2,5 miljarder kr. på anslag till varvsnäringen och drygt 1,6 miljard kr. till lokaliseringslån. I övrigt fördelar sig behållningarna på ett stort antal anslag.

Tabell 9. Beräknad förändring i anslagsbehållningarna under budgetåret 1981/82
(Miljarder kr., ökning +, minskning −)

Huvudtitel	Beräknad anslags-behållning 1981-06-30	Beräknad förändring 1981-06-30–1982-06-30	
		Budgetprop.	Föredraganden
Bostadsdepartementet	3,07	−1 1/2	−1 1/2
Industridepartementet	7,30	−1 1/2	−1 1/2
Övriga huvudtitlar	8,67	± 0	± 0
Summa	**19,04**	**− 3,0**	**− 3,0**

Efter att ha samrått med chefen för industridepartementet och, i förekommande fall, med statsrådet Petri, beräknar jag att anslagsbehållningarna under industridepartementets verksamhetsområde kommer att minska med ett belopp av storleksordningen 1,5 miljard kr. avseende främst varvsnäringen samt inom energiområdet. Det bör dock betonas att den beräkningsmetod som har tillämpats för medel som avsätts för att täcka beräknat tillkommande utgiftsbehov påverkar denna bedömning.

Mina bedömningar leder således till att anslagsbehållningarna kommer att minska med 3 miljarder kr. under budgetåret 1981/82. Jag vill dock ånyo framhålla att dessa beräkningar måste omges med betydande osäkerhetsmarginaler.

Beräkning av dispositionen av rörliga krediter budgetåren 1980/81 och 1981/82

Budgetutfallet och därmed statens upplåningsbehov påverkas av förändringar i dispositionen av rörliga krediter hos riksgäldskontoret, vilka krediter enligt riksdagens beslut ställs till förfogande för vissa myndigheter och bolag. I årets budgetproposition antogs det disponerade beloppet komma att öka med 1 077 milj. kr. under innevarande budgetår. Riksrevisionsverket beräknar nu ökningen till 1 373 milj. kr. Förändringen jämfört med den tidigare beräkningen beror huvudsakligen på en föreslagen höjning av den rörliga krediten till statens järnvägar. Jag ansluter mig till verkets beräkningar. För ett följande budgetår brukar en schablonmässigt beräknad ökning av den rörliga krediten tas upp i förslaget till statsbudget. Så skedde också i budgetförslaget för budgetåret 1981/82 nämligen med 500 milj. kr. Jag finner inte anledning att nu ändra beloppet.

Beräknat tillkommande utgiftsbehov, netto

Redan statsbudgeten bör så långt möjligt visa den totala budgetbelastning som kan väntas under budgetåret. Jag har tidigare redogjort för den budgetbelastning som kan beräknas uppkomma för budgetåret 1981/82 till följd av föreslagna utgiftsanslag, förändringar i anslagsbehållningar och ändrad disposition av rörliga krediter. Jag avser nu att behandla de ytterligare utgiftsbehov som kan tillkomma under nästa budgetår.

I budgetpropositionen upptogs för beräknat tillkommande utgiftsbehov, netto ett belopp av 5 000 milj. kr. för tilläggsbudgetar, för ett antal särskilda propositioner avseende bl. a. energipolitiken, Statsföretag AB och varvspolitiken samt för att hålla en viss beredskap inom arbetsmarknadspolitikens område. Eftersom merparten av förutsedda propositioner nu lagts fram skulle det i sig vara motiverat att räkna ned anslaget.

Emellertid föranleder vissa omständigheter som inte kunde förutses i budgetpropositionen t. ex. en snabbare prisutveckling bl. a. till följd av den höjda räntenivån, att kostnaderna för vissa anslag – främst avseende försvaret och folkpensionerna – nu beräknas komma att överstiga de anslag som då togs upp. Eftersom denna merbelastning på anslagen inte beaktas på annat håll i statsbudgeten bör hänsyn tas härtill vid beräkningen av utgiftsposten beräknat tillkommande utgiftsbehov, netto.

Jag räknar därtill med att arbetsmarknads- och industripolitiken kommer att förorsaka kostnader utöver de medelsanvisningar som föreslagits i de hittills under våren framlagda propositionerna. Jag vill i detta sammanhang förutskicka att jag senare denna dag kommer att föreslå regeringen att med utnyttjande av finansfullmakten tidigarelägga vissa statliga byggprojekt. Chefen för arbetsmarknadsdepartementet återkommer senare till denna fråga.

Härtill kommer i sedvanlig ordning vissa andra utgifter på tilläggsbudget som inte kunnat beaktas i statsbudgeten.

Med hänsyn till vad jag anfört föreslår jag att posten beräknat tillkommande utgiftsbehov, netto, förs upp med ett oförändrat belopp om 5 000 milj. kr. för nästa budgetår.

Summering av statsbudgetens utgifter

I det föregående har jag, utgående från statsbudgeten för budgetåret 1980/81, redovisat såväl riksrevisionsverkets som min egen bedömning av statsutgifterna under detta budgetår. Sammantaget innebär min beräkning att statsutgifterna kommer att uppgå till 213 648 milj. kr., vilket är 1 177 milj. kr. mer än vad jag beräknade i budgetpropositionen 1981.

Tabell 10. Statsutgifterna budgetåren 1980/81 och 1981/82
(Milj. kr.)

	1980/81			1981/82	
	Budget-prop.	Riksrevi-sionsver-ket (ny be-räkning)	Föredra-ganden	Budget-prop.	Ny beräk-ning
Utgiftsanslag	211 490	213 718	213 902	217 196	225 068
Beräknad merbelast-ning på förslagsanslag	−1 512	−2 937	−2 937	–	–
Förändringar i anslags-behållningar	+1 416	+1 310	+1 310	+3 000	+3 000
Ändrad disposition av rörliga krediter	+1 077	+1 373	+1 373	+ 500	+ 500
Beräknat tillkommande utgiftsbehov, netto	. .	. .	. .	5 000	5 000
Summa statsutgifter	**212 471**	**213 464**	**213 648**	**225 696**	**233 568**

För budgetåret 1981/82 beräknade jag i budgetpropositionen de totala statsutgifterna till 225 696 milj. kr. De justeringar jag nyss presenterat innebär att utgifterna nu beräknas till 233 568 milj. kr., vilket innebär en uppräkning med 7 872 milj. kr. sedan budgetpropositionen. Uppjusteringen härrör från min beräkning av utgiftsanslagen, varav 2 700 milj. kr. är hänförbart till ökade statsskuldräntor. Beräkningarna av anslagsbehållningarna, den beräknade dispositionen av rörliga krediter samt tillkommande utgiftsbehov, netto, överensstämmer beloppsmässigt med de belopp som fördes upp i budgetpropositionen.

2.6.3 Statsbudgetens saldo budgetåren 1980/81 och 1981/82

I årets budgetproposition beräknades statsutgifterna för budgetåret 1980/81 till 212,5 miljarder kr. Den nu aktuella beräkningen innebär att utgifterna beräknas bli ca 1,1 miljard kr. högre eller ca 213,6 miljarder kr. Samtidigt har inkomsterna reviderats ned med 1,1 miljard kr. Budgetsaldot för budgetåret 1980/81 beräknas därmed komma att uppgå till inemot 58 miljarder kr.

Tabell 11. Utvecklingen av statsbudgetens saldo 1979/80–1981/82
(Miljarder kr.)

	1979/80	1980/81		1981/82		Procentuell förändring	
	Utfall	Budget-prop.	Ny be-räkning	Budget-prop.	Ny be-räkning	Från ut-fall 1979/80 till ny be-räkning 1980/81	Från ny be-räkning 1980/81 till ny beräkning 1981/82
Inkomster	132,5	157,0	155,9	158,1	158,7	+15,4	+1,8
Utgifter	182,5	212,5	213,6	225,7	233,6	+15,4	+9,4
Saldo	**−50,0**	**−55,5**	**−57,7**	**−67,6**	**−74,9**		

Anm. I förändringstalen till budgetåret 1980/81 har effekterna av budgetreformen räknats bort.

Utgifterna för *budgetåret 1981/82* beräknades i budgetpropositionen till 225,7 miljarder kr. Nu beräknar jag utgifterna till 233,6 miljarder kr. Ökningen förklaras bl. a. av ökade statsskuldräntor och en ökad belastning på främst vissa priskänsliga anslag till följd av de prisstegringar som inträffat under första kvartalet 1981. Härtill kommer att kostnaderna för den under våren framlagda propositionen om vissa varvsfrågor, m. m. blev något högre än vad som beräknades i budgetpropositionen. Dessutom räknar jag nu med ytterligare kostnader för arbetsmarknads- och industripolitiken. Statsinkomsterna nästa budgetår uppskattas nu till 158,7 miljarder kr. vilket innebär en smärre uppräkning jämfört med budgetpropositionen.

Sammanfattningsvis innebär beräkningarna att budgetunderskottet för budgetåret 1981/82 ökar med drygt 7 miljarder kr. till ca 75 miljarder kr. jämfört med beräkningarna i budgetpropositionen.

Avslutningsvis vill jag ta upp ännu en fråga. På förslag i kompletteringspropositionen våren 1979 (prop. 1978/79: 150) beslöt riksdagen om rätt för företag att sätta in medel på särskilt konto i riksbanken (konto för likviditetsutjämning) (FiU 1978/79: 40, rskr 1978/79: 452, SFS 1979: 468). På insatta medel har, enligt vissa regler, utöver grundränta, utgått en skattefri bonusränta på 2%. Kostnaderna för bonusräntan skulle belasta statsbudgeten. Perioden under vilken bonusränta skulle utgå upphörde den 31 mars 1981. Riksbanken har genom särskild skrivelse denna dag meddelat att utbetalda belopp uppgår till 98 313 506 kr. Räntan har redan förskotterats av riksbanken.

Med hänvisning till vad jag nu har anfört bör 98 314 000 kr. anvisas på tilläggsbudget för innevarande budgetår.

Till regeringsprotokollet i detta ärende bör fogas som bilagor:

Långtidsbudget för perioden 1981/82–1985/86 (*Bilaga 2.1*)

Riksrevisionsverkets beräkning av budgetutfallet för budgetåret 1980/81 (*Bilaga 2.2*)

Riksrevisionsverkets reviderade inkomstberäkning för budgetåret 1981/82 (*Bilaga 2.3*)

Specifikation av statsbudgetens inkomster under budgetåret 1981/82 (*Bilaga 2.4*)

Specifikation av anslagsförändringar i förhållande till budgetpropositionen för budgetåret 1981/82 (*Bilaga 2.5*)

Förändringar i förslaget till statsbudget för budgetåret 1981/82 sedan budgetpropositionen (*Bilaga 2.6*)

Lagförslag (*Bilaga 2.7*)

3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen *dels* föreslår riksdagen att

1. godkänna de allmänna riktlinjer för budgetregleringen som jag har förordat,
2. godkänna vad jag har anfört om riktlinjer för den kommunala ekonomin,
3. antaga inom budgetdepartementet upprättat förslag till lag om storleken av statlig inkomstskatt som ingår i preliminär skatt för budgetåret 1981/82,
4. godkänna min beräkning av statsbudgetens inkomster för budgetåret 1981/82 enligt den vid detta protokoll fogade specifikationen,
5. godkänna min beräkning av förändringarna i anslagsbehållningarna för budgetåret 1981/82,
6. godkänna min beräkning av förändringarna i dispositionen av rörliga krediter för budgetåret 1981/82,
7. godkänna min beräkning av beräknat tillkommande utgiftsbehov, netto,
8. med ändring av förslag i prop. 1980/81: 100 bil. 20 till *Räntor på statsskulden, m. m.* för budgetåret 1981/82 anvisa ett förslagsanslag av 29 000 000 000 kr.,
9. bemyndiga regeringen att för budgetåret 1981/82, om arbetsmarknadsläget kräver det, besluta om utgifter i enlighet med vad jag har förordat intill ett sammanlagt belopp av 2 500 000 000 kr.,
10. bemyndiga regeringen att i enlighet med vad jag har anfört besluta om tillfälliga överföringar av medel mellan de fonder hos riksgäldskontoret som finansieras genom den särskilda beredskapsavgiften på oljeprodukter,
11. till *Bonusränta på konto för likviditetsutjämning* på tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1980/81 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 98 314 000 kr.

dels bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört beträffande

12. översynsprogram,
13. myndigheternas långsiktiga besparingsarbete,
14. statliga kreditgarantier,
15. utnyttjande av finansfullmakten.

Innehållsförteckning

1 Det reviderade budgetförslaget ... 1
1.1 Inledning ... 1
1.2 Budgetutvecklingen under senare år ... 2
1.3 Det aktuella budgetläget ... 4
1.4 1981 års långtidsbudget ... 7
1.5 Automatiken i statsutgifternas utveckling ... 11
1.5.1 Inledning ... 11
1.5.2 Indelning i huvudgrupper ... 12
1.5.3. Utgiftsstyrande faktorer ... 13
1.6 Budgetpolitiska riktlinjer på längre sikt ... 16
1.6.1 Utgångspunkter ... 16
1.6.2 Mål för budgetutvecklingen ... 17
1.6.3 Riktlinjer för besparingsarbetet ... 19
1.7 Budgetpolitiska riktlinjer för budgetåret 1982/83 ... 21
1.8 Riktlinjer för den kommunala ekonomin ... 26
2 Särskilda frågor ... 33
2.1 Översynsprogram ... 33
2.2 Myndigheternas långsiktiga besparingsarbete ... 34
2.3 Statliga kreditgarantier ... 36
2.4 Möjlighet till tillfälliga medelsöverföringar mellan fonder finansierade med särskild beredskapsavgift på olja ... 41
2.5 Utnyttjande av finansfullmakten, m. m. ... 42
2.6 Statsbudgeten budgetåren 1980/81 och 1981/82 ... 44
2.6.1 Statsbudgetens inkomster budgetåren 1980/81 och 1981/82 ... 44
2.6.2 Statsbudgetens utgifter budgetåren 1980/81 och 1981/82 ... 47
2.6.3 Statsbudgetens saldo budgetåren 1980/81 och 1981/82 ... 53
3 Hemställan ... 55

Tabellförteckning

Tabell 1.	Statsutgifternas utveckling budgetåren 1970/71–1981/82	3
Tabell 2.	Statsbudgeten budgetåren 1980/81 och 1981/82	6
Tabell 3.	Statsutgifternas utveckling 1975/76–1985/86. Konsumtion, investeringar och transfereringar	8
Tabell 4.	Utestående statliga kreditgarantier 1980-06-30	37
Tabell 5.	Förslag angående ramar för statliga kreditgarantier m. m.	40
Tabell 6.	Justering av riksrevisionsverkets beräkning av statsbudgetens inkomster	47
Tabell 7.	Beräknad förändring i anslagsbehållningarna under budgetåret 1980/81	50
Tabell 8.	Anslagsbehållningarna vid utgången av budgetåren 1974/75–1980/81	50
Tabell 9.	Beräknad förändring i anslagsbehållningarna under budgetåret 1981/82	51
Tabell 10.	Statsutgifterna budgetåren 1980/81 och 1981/82	53
Tabell 11.	Utvecklingen av statsbudgetens saldo 1979/80–1981/82	53

Diagram 1. Utgiftsstyrande faktorer i statsbudgeten 14

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981

Vissa arbetsmarknads-politiska insatser

ARBETSMARKNADSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-04-23

Föredragande: statsrådet Andersson

Anmälan till slutlig reglering av statsbudgeten för budgetåret 1981/82 såvitt avser arbetsmarknadsdepartementets verksamhetsområde

---

Vissa arbetsmarknadspolitiska insatser

Arbetsmarknaden präglas f. n. av effekterna av en internationell lågkonjunktur, stora strukturella obalanser i näringslivet och en stor återhållsamhet med nya utgiftsåtaganden i den offentliga tjänstesektorn. Någon väsentlig ökning av efterfrågan på arbetskraft som följd av en internationell konjunkturförbättring förutses f. n. inte komma att inträffa under budgetåret 1981/82. För en närmare redovisning av utsikterna på arbetsmarknaden får jag hänvisa till vad chefen för ekonomidepartementet anfört vid sin anmälan av den reviderade finansplanen.

Arbetsmarknadsstyrelsen har med skrivelse den 10 april 1981 – med hänvisning till länsarbetsnämndernas aktuella redogörelser – framhållit att man i samtliga län räknar med en kraftigt ökad arbetslöshet efter en viss säsongmässig förbättring under sommaren 1981. Främst räknar nämnderna med en kraftig försämring av sysselsättningen inom byggnadsverksamheten till följd av det låga bostadsbyggandet och en begränsning av de kommunala investeringarna. Bl. a. mot bakgrund härav lämnar styrelsen en rad förslag till åtgärder under budgetåret 1981/82.

Jag delar AMS' bedömning att arbetsmarknadsutsikterna inger oro. Både kortsiktiga, konjunkturella faktorer och mer långsiktiga tendenser innebär en risk för ökande obalans mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft. Full sysselsättning är ett centralt mål för regeringens politik. För att detta mål skall kunna upprätthållas varaktigt är det nödvändigt att näringslivet förmår ta vara på de utvecklingsmöjligheter som finns. Det förutsätter att produktiva investeringar kan komma till stånd i tillräcklig utsträckning. Bl. a. i syfte att bereda utrymme för ökade industriinvesteringar iakttas stor återhållsamhet med nya offentliga utgiftsåtaganden. Detta innebär dels att antalet offentligt sysselsatta under nästa budgetår liksom f. n. måste förutsättas öka väsentligt långsammare än under 1970-talet, dels

också att det ekonomiska utrymmet för mer kortsiktiga arbetsmarknadspolitiska insatser är väsentligt mindre än det var under den föregående lågkonjunkturen. Arbetsmarknadspolitikens tyngdpunkt skall liksom under innevarande budgetår ligga på den egentliga platsförmedlingen. Såväl arbetsgivarna som de arbetssökande bör vara beredda att ge avkall på sina önskemål i olika avseenden för att de lediga platserna som finns skall kunna passas ihop med de arbetssökande.

Som chefen för budgetdepartementet har nämnt tidigare denna dag har regeringen funnit det nödvändigt att vidta åtgärder för sammanlagt 1 500 milj. kr. utöver vad som tidigare beräknats för att motverka arbetslöshet under vinterhalvåret 1981/82. Av beloppet avser ca 400 milj. kr. tidigareläggning av statliga investeringar. Vidare avsätts ytterligare 20 milj. kr. för bidrag till allmänna samlingslokaler. Jag vill vidare förorda att regeringen för budgetåret 1981/82 begär ytterligare sammanlagt 1 080 milj. kr. för sysselsättningsskapande åtgärder och arbetsmarknadsutbildning.

Beträffande arbetsmarknadsutbildningen förordar jag i enlighet med AMS' förslag att medel anvisas för utbildning av sammanlagt ca 130 000 elever under budgetåret. Detta innebär en ökning med ca 30 000 elever i förhållande till budgetpropositionen 1981. Med det nya system för finansieringen som föreslogs i prop. 1980/81: 145 medför detta ytterligare medelsbehov på 250 milj. kr. under anslaget Arbetsmarknadsutbildning och 190 milj. kr. under anslaget Bidrag till utbildningsbidrag och arbetslöshetsersättning. Samtidigt beräknar jag att utgifterna från det konto hos riksgäldskontoret på vilket arbetsgivaravgiften till arbetslöshetsersättning och utbildningsbidrag redovisas kommer att öka med 230 milj. kr. Sistnämnda ökning föranleder inte någon extra medelsanvisning på statsbudgeten.

AMS har anfört att medelsbehovet för beredskapsarbeten nu kan beräknas komma att uppgå till 3 850 milj. kr. under budgetåret 1981/82. Detta belopp överstiger vad som beräknades i årets budgetproposition med 2 050 milj. kr. Av beloppet kan viss del hänföras till en beräknad ökning av andelen investeringsarbeten samt ett av AMS framlagt förslag till höjning av statsbidraget till sådana arbeten. Med hänsyn till det ytterst ansträngda budgetläget är jag inte beredd att föreslå att AMS' yrkande om medel för beredskapsarbeten tillmötesgås fullt ut. Jag förordar för min del att ytterligare 540 milj. kr. beräknas för ändamålet. Jag är vidare inte beredd att biträda AMS' förslag till höjning av tilläggsbidraget för kommunala beredskapsarbeten. Jag har vid bedömningen av erforderligt resurstillskott tagit hänsyn till de förslag i syfte att stimulera till ökad aktivitet inom byggsektorn som chefen för bostadsdepartementet avser föreslå regeringen att förelägga riksdagen. Under anslaget B 3. Sysselsättningsskapande åtgärder bör vidare beräknas ytterligare 100 milj. kr. för delprogrammet Industribeställningar. Medelsbehovet kan nämligen beräknas uppstå under budgetåret för såväl tidigareläggning av ordinarie statliga beställningar som

för s. k. rådrumsbeställningar i ökad omfattning. Sistnämnda beställningar får läggas ut av AMS i företag som har varslat om uppsägning av personal.

Jag vill erinra om att regeringen med stöd av sin begärda finansfullmakt vid behov kan kunna anvisa medel utöver vad som här har förordats för arbetsmarknadspolitiska åtgärder under nästa budgetår.

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. till *Arbetsmarknadsutbildning* för budgetåret 1981/82 under tolfte huvudtiteln utöver tidigare anvisat anslag anvisa ytterligare 250 000 000 kr.,
2. till *Bidrag till utbildningsbidrag och arbetslöshetsersättning* för budgetåret 1981/82 under tolfte huvudtiteln utöver tidigare anvisat reservationsanslag anvisa ytterligare 190 000 000 kr.,
3. till *Sysselsättningsskapande åtgärder* för budgetåret 1981/82 under tolfte huvudtiteln utöver tidigare anvisat reservationsanslag anvisa ytterligare 640 000 000 kr.

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981

Reviderad nationalbudget 1981

REVIDERAD NATIONALBUDGET 1981

Inledning

Den reviderade nationalbudgeten för 1981 som härmed läggs fram är utarbetad inom ekonomidepartementet och konjunkturinstitutet. Nationalbudgeten bygger på material som erhållits från fackdepartement och olika verk och institutioner. Vidare har utredningsrådet hörts. Utredningsrådet har ej haft möjlighet att ta del av kapitlen 1, 8 och 9 samt vissa delar av kapitlen 4 och 5. Dess ledamöter bär ej något ansvar för nationalbudgetens utformning och bedömningar.

Nationalbudgeten består av två delar. I den första delen, kapitel 1, sammanfattar ekonomidepartementet det ekonomiska läget och konjunkturutsikterna. Den andra delen, kapitel 2–10, behandlar utvecklingen t. o. m. 1981 inom olika områden mera i detalj.

Kapitlen 3 Utrikeshandel, 6 De enskilda konsumenternas ekonomi, 7 Investeringarna, 8 Industrins lönsamhet, kostnader och priser och 10 Kreditmarknaden har sammanställts inom konjunkturinstitutet. Institutet har även sammanställt avsnitten om gruvor, mineralbrott och tillverkningsindustri samt skogsbruk i kapitel 4. Av ett bihang som följer efter kapitel 10 framgår även i tablåform vilka kapitel och avsnitt som sammanställts inom ekonomidepartementet resp. konjunkturinstitutet. Vidare redovisas prognostal för olika delsektorer enligt ekonomidepartementets och konjunkturinstitutets bedömningar.

Ansvaret för bedömningen av Sveriges ekonomi 1981 vilar på ekonomidepartementet, där arbetet med nationalbudgeten letts av statssekreteraren Sten Westerberg och t. f. departementsrådet Sune Davidsson.

1 Sammanfattande översikt[1]

1.1 Den internationella utvecklingen

Sedan bedömningarna i den preliminära nationalbudgeten gjordes har utsikterna för den internationella konjunkturen blivit svagare. För det första har den ekonomiska politiken lagts om i mera restriktiv riktning. Främst gäller detta penningpolitiken. De höga amerikanska räntorna har tvingat de tongivande europeiska centralbankerna att föra en mycket stram räntepolitik för att motverka en fortsatt depreciering av sina valutor. Denna depreciering driver upp inflationen och försämrar bytesbalanserna. För det första torde den höga räntenivån påverka investeringsutvecklingen, men den har också en negativ effekt på den privata konsumtionen. Finanspolitiken stramas också åt i exempelvis Förenta staterna och Storbritannien, vilket förstärker politikens restriktiva verkan.

För det andra torde den förväntade konsumtionsledda uppgången komma att både försenas och försvagas. Bidragande orsaker härtill är att de inträffade växelkursförändringarna lett till en accelererande inflationstakt. Detta medför att realinkomsterna bromsas. De fortsatta oljeprishöjningarna verkar i samma riktning.

För det tredje gäller för Västeuropas del att den försämring av konjunkturen som inträffade under vintern redan lett till en försämring av hushållens förväntningar. Detta kan leda till ökad försiktighet vad gäller den privata konsumtionen.

Investeringarna har hittills hållits uppe väl och en så negativ utveckling för industriinvesteringarna som blev fallet efter den första oljechocken torde inte bli aktuell. De viktigaste skälen härför är att företagens finansiella position inte urholkats i samma utsträckning som då samt att bl. a. kraven på anpassning till de högre energipriserna har ökat räntabiliteten på investeringar i energisnålare teknik och investeringar som innebär anpassningar till förändrade relativpriser. Dessa faktorer kan inte helt uppväga de depressiva effekterna på investeringarna av det låga kapacitetsutnyttjandet och den försämrade vinstutvecklingen, varför en viss nedgång i näringslivsinvesteringarna är sannolik. Men minskningen torde bli begränsad jämfört med vad som är normalt i denna fas av konjunkturcykeln. Investeringsutvecklingen blir dock i hög grad beroende av den fortsatta ränteutvecklingen. Hittills synes de höga realräntorna i Västeuropa inte ha strypt investeringsverksamheten. Men skulle den nuvarande räntenivån bli bestående under en längre tid föreligger risk för att investeringarna dämpas mera påtagligt.

[1] I detta kapitel presenteras ekonomidepartementets bedömning av det ekonomiska läget och av konjunkturutsikterna. I de följande kapitlen 2–10 redovisas mera ingående utvecklingen inom olika områden.

Det statsfinansiella läget har försämrats i många länder bl. a. som en följd av den låga tillväxten. Utrymmet för expansiva efterfrågestödjande offentliga utgifter måste därför bedömas som minimalt. Finanspolitiken har skärpts på många håll och de senaste budgetförslagen i Förenta staterna och Storbritannien innebär att de offentliga utgifterna skärs ner ytterligare.

Världshandeln väntas öka med ca 2 %. Handeln mellan OECD-länderna torde bli svag men OPEC:s ökade oljeinkomster ger underlag för en kraftig ökning av exporten dit även om denna bara utgör 7 % av OECD-länderna totala export. De förändrade valutakurserna har dock bidragit till att förskjuta konkurrensrelationerna mellan länderna till fördel för bl. a. Förbundsrepubliken Tyskland och övriga länder i det valutapolitiska samarbetet och till nackdel för Förenta staterna, Storbritannien och Japan.

I kapitel 2 diskuteras närmare vilken profil konjunkturutvecklingen kan tänkas få under året. Sammanfattningsvis pekar det mesta på en något svagare utveckling under loppet av året än vad som tidigare bedömdes sannolikt. I synnerhet gäller detta Västeuropa där BNP riskerar att sjunka med ca 1 % 1981. Tillväxten i Förenta staterna blir sannolikt svag med en stagnationsperiod under sommarhalvåret. För helåret förutses en tillväxt på 1 %. I genomsnitt för hela OECD-området förutses en tillväxt på drygt 0,5 %.

Självfallet finns stora osäkerheter i denna bedömning. En viktig sådan utgör oljeprisutvecklingen. Denna har hittills varit lugn under 1981. Under 1980 sjönk OECD-ländernas oljekonsumtion med nära 8 %. Detta berodde på den avtagande ekonomiska aktiviteten, den tidigare lageruppbyggnaden och på att oljeprisökningarna i större utsträckning än 1973–1974 uppfattas som bestående och därmed stimulerar till ett ökat användande av andra energikällor.

Oljeproduktionen i OPEC-länderna sjönk med ca 10 % i fjol främst på grund av bortfallet från Iran och Irak på över 6 milj. fat per dag. Bortfallet var störst under det fjärde kvartalet. Saudi-Arabien kompenserade en del av bortfallet genom att öka sin produktion till 10,3 milj. fat per dag vilket är 1 milj. fat per dag mera än den tidigare produktionsnivån. Den låga efterfrågan i i-länderna, de höga lagren samt den saudiarabiska produktionen förhindrade att kriget mellan Iran och Irak ledde till en prisvåg av samma slag som inträffade våren 1979. Mot slutet av 1980 började spotpriserna sjunka. Sedan dess har spotmarknadspriserna fortsatt att falla och flera av högprisländerna inom OPEC har sänkt sina priser ned till den officiella OPEC-nivån på 36 dollar per fat.

Utsikterna för 1981 tyder på en fortsatt lugn oljeprisutveckling. Den låga ekonomiska aktiviteten talar härför. De höga oljepriserna verkar också dämpande på efterfrågan. Avvecklingen av den amerikanska priskontrollen spelar härvid en viktig roll. Iran och Irak har, trots pågående krig, återupptagit sin oljeproduktion med drygt 2 miljon fat om dagen. Samtidigt

har Saudi-Arabien förklarat att man tills vidare kommer att ligga kvar på den förhöjda produktionsnivån trots den återupptagna iranska och irakiska exporten. Ett av syftena bakom denna saudiarabiska produktionspolitik är att skapa förutsättningar för att alla OPEC-stater i sin prissättning skall följa den prisformel som utarbetats inom OPEC. Denna formel, vars syfte är att åstadkomma en lugn och mera förutsebar oljeprisutveckling, bygger på den reala tillväxten i i-länderna, prisutvecklingen för i-ländernas export till OPEC-länderna, samt växelkursutvecklingen. Osäkerheten beträffande prisutvecklingen gäller främst slutet av 1981 då efterfrågan sannolikt måste täckas av lagerneddragningar.

En ytterligare osäkerhetsfaktor är om den hittills lugna löneutvecklingen inom flertalet OECD-länder kommer att bestå. Om den höga inflationstakten skulle driva upp lönerna finns risk att investeringsutvecklingen blir svagare. Det finns dock knappast några tecken till att en sådan uppdragning av löneökningstakten skulle vara på väg.

1.2 Utvecklingen under 1980 och 1981

Inledning

Den svenska ekonomins produktionsökning, BNP-tillväxten, blev i fjol avsevärt lägre än vad som för ett år sedan bedömdes vara möjligt. I den reviderade nationalbudgeten 1980 antogs att BNP-ökningen skulle uppgå till 3,7%. Utfallet enligt nationalräkenskapernas preliminära beräkning stannade vid 1,4%. Under perioden inträffade en rad händelser som bidrog till det lägre utfallet, arbetsmarknadskonflikten, 1980 års avtal samt moms- och punktskattehöjningen. Såväl den externa som den interna efterfrågan utvecklades annorlunda än förutsett.

Bidrag till BNP-tillväxten 1980

	RNB 1980	RNB 1981
Inhemsk efterfrågan	3,4	2,4
Nettoefterfrågan från utlandet	0,3	−1,0
BNP	**3,7**	**1,4**

Utvecklingen under fjolåret visade att det inte var möjligt att då uppnå en tillväxt på ca 3,5%. Förklaringen till detta ligger dels i de faktorer som ovan nämnts, dels i mera långsiktiga faktorer. Detta innebär att den potentiella produktionskapaciteten utan ytterligare kapacitetsutvidgningar eller betydande strukturella förändringar är betydligt mindre än vad tidigare trender skulle ge anledning tro. Även om den inhemska efterfrågeökningen blev lägre än beräknat tog den ändå i anspråk en större andel av produktionsökningen än beräknat. Detta tog sig också uttryck i att den reala balansen försköts i oförmånlig riktning. Vidare medförde arbetsmarknads-

Tabell 1:1 Försörjningsbalans 1980–1981

	Miljarder kr. 1980, löpande priser	Procentuell volymförändring	
		1980	1981
Tillgång			
BNP	518 794	1,4	0,2
Import av varor och tjänster	165 219	0,7	−5,4
därav: varor	141 100	0,7	−5,9
Summa tillgång	**684 013**	**1,2**	**−1,1**
Efterfrågan			
Bruttoinvestering	101 335	1,7	−1,7
Näringsliv	46 378	4,3	−2,7
därav: industri	17 838	17,0	−4,4
Statliga myndigheter och affärsverk	11 934	6,8	2,8
Kommunala bruttoinvesteringar	19 143	3,5	0,9
Bostäder	23 880	−8,4	−4,8
Lagerinvestering	7 725	1,4[1]	−1,3[1]
Privat konsumtion	266 980	−0,1	−1,5
Offentlig konsumtion	154 536	2,9	2,1
Statlig	47 670	1,7	0,0
Kommunal	106 866	3,4	3,0
Export av varor och tjänster	153 537	−2,5	1,5
därav: varor	130 716	−2,6	1,5
Summa efterfrågan	**684 013**	**1,2**	**−1,1**
Inhemsk efterfrågan	530 476	2,5	−1,9

[1] Förändring i procent av föregående års BNP.

konflikten enligt statistiska centralbyråns beräkningar ett produktionsbortfall på 3–3,5 miljarder kr. motsvarande drygt 0,5 % av BNP.

Produktionen ökade med 6,5 miljarder kr. räknat i 1979 års prisnivå. Den inhemska efterfrågan steg emellertid med 11 miljarder kr. varför skillnaden, 4,5 miljarder kr. täcktes genom att den reala utrikesbalansen försämrades i motsvarande mån. Totalt sett försämrades bytesbalansen ytterligare genom en oförmånlig prisutveckling för exporten i jämförelse med importen samt en fortgående försämring av transfereringsbalansen.

Förändring av bytesbalansen 1979–1980 miljarder kr.

Varor och tjänster	− 6,5
Transfereringar	− 3,5
Total förändring	−10
Totalt bytesbalansunderskott	**−21,5**

Den totala konsumtionen ökade med 0,9 %, där den offentliga, särskilt den kommunala, svarade för ökningen. Investeringarna ökade 1979 i betydligt snabbare takt än totalproduktionen så att investeringsandelen steg till 19,5 %. 1980 ökade investeringsandelen något främst genom en kraftig ökning av näringslivets investeringar. Ett betydligt större bidrag till efterfrågan gav emellertid lagerinvesteringarna. Bidraget motsvarade 1,4 % av BNP.

Ett avsevärt valutautflöde under sommaren samt risker för att efterfrågan i Sverige under andra halvåret skulle öka alltför snabbt i internationell jämförelse ledde till beslut om åtstramningsåtgärder i början av hösten. Dessa bestod främst i en höjning av mervärdeskatten från 17,1 till 19% samt vissa punktskattehöjningar, motsvarande ungefär 0,5% av efterfrågan. Utan dem hade efterfrågan ökat med 3%. Enligt tillgänglig statistik var efterfrågetillväxten särskilt koncentrerad till andra halvåret trots att åtstramningen verkade från september och oktober. Detta förklaras i första hand av utvecklingen av privat konsumtion och investeringar. Konflikten spelade en viss roll vad gäller fördelningen av efterfrågan mellan halvåren. Den efterfrågetillväxt som lageruppbyggnaden svarade för låg på det första halvåret. Eftersom lagerinvesteringarna har ett högt importinnehåll bidrog lagerutvecklingen i hög grad till att försämringen i den reala utrikesbalansen i större utsträckning låg på det första halvåret.

I samband med konflikten på arbetsmarknaden inklusive den relativt utdragna hamnkonflikten blev också exportbortfallet betydande. Statistik över industriproduktionen tyder på att produktionen efter konflikten åter kom upp till den tidigare nivån men det tycks i stort sett inte ha varit möjligt för företagen att återta den försäljning som förlorades i samband med konflikten. Detta sammanhängde med att den internationella konjunkturen snabbt försämrades under andra halvåret. Utvecklingen av exporten diskuteras närmare i det följande.

Återverkningarna av oljepriserna och den internationella ränteutvecklingen i kombination med ett högt inhemsk efterfrågetryck ledde till en hög inflationstakt, 13,7 %. De stabiliseringspolitiskt motiverade åtstramningsåtgärderna medförde att inflationstakten drogs upp vid genomförandet av dessa åtgärder.

Utrikeshandeln

I tidigare nationalbudgeter har redovisats hur marknadsandelarna för svensk export utvecklats under senare år. Efter devalveringarna 1977 började de tidigare förlorade marknadsandelarna att återvinnas men denna utveckling bröts under 1979 och 1980. Konjunkturinstitutet redovisar i kapitel 3 hur utvecklingen i detta avseende ter sig efter de omräkningar med nya prisindex som statistiska centralbyrån gjort. En övergång har skett från enbart bruk av priser i form av enhetsvärden, dvs. pris per ton eller per styck, till att utnyttja de prisindex som används i nationalräkenskapernas beräkning av utrikeshandelns pris och volym. Därmed uppnås i princip samstämmighet mellan institutets varugruppsvisa exportberäkningar och nationalräkenskapernas redovisning av den totala utrikeshandeln. Den nya beräkningsmetodiken innebär sannolikt vidare att bättre samstämmighet uppnås mellan den svenska utrikeshandelsstatistiken och den internationella statistiken vad gäller pris- och volymutveckling.

Tabell 1:2 Relativpriser och marknadsandelar för Sveriges export av bearbetade varor till OECD-länderna 1976–1980
Procentuell förändring för.

	1976–1977	1977–1978	1978–1979	1979–1980
Enligt den tidigare redovisningen[1]				
Relativpris	−3	−4,5	3,5	3,5
Marknadsandel	−1,5	4	−1	−6
Export	1,5	−8	9,5	−3
Enligt den nya redovisningen				
Relativpris	−6	−5,5	3,5	1
Marknadsandel	1,5	4,5	−1,5	−3,5
Export	5	9,5	9	−0,5

[1] Exkl. en antagen trendfaktor på ca 1 % per år som sänkte relativpriset resp. höjde marknadsandelen i motsvarande mån.

Dessa beräkningar ger en delvis ny bild av utvecklingen av relativpriser och marknadsandelar som framgår av tabell 1:2. De relativprissänkningar som följde devalveringarna var något större än vad de tidigare beräkningarna visade. Det innebär vidare att exporten av bearbetade varor under dessa år vuxit 5 procentenheter snabbare. Omfattningen av relativprisförändringar och marknadsandelsvinster förefaller därmed stå bättre i samklang med storleken av devalveringarna. Det är dock fortfarande påfallande att andelsvinsterna är relativt begränsade.[1]

Även de nya beräkningarna visar att andelsvinsterna upphörde 1979 och 1980. Som tidigare framhållits torde förklaringen – förutom i arbetsmarknadskonflikten – bl. a. vara att söka i en låg flexibilitet på arbetsmarknaden och en kraftig efterfrågan efter arbetskraft från den offentliga sektorn, särskilt från kommunerna. Detta medförde svårigheter för den konkurrensutsatta sektorn att få sina rekryteringsbehov tillgodosedda. Därmed hölls produktionsuppgången tillbaka och företagen sökte i stället förbättra sina vinstmarginaler genom prishöjningar.

I nationalbudgeten för 1981 pekades på de problem som förelåg att på ett rättvisande sätt särskilja pris- och volymkomponenterna i exportstatistiken för 1980. Förskjutningar i utrikeshandelsstatistiken i samband med konflikten spelar här en viss roll.

De nya beräkningarna tyder på att relativprishöjningarna och andelsförlusterna under 1980 inte varit fullt så stora som tidigare angetts. Exportutvecklingen var dock påfallande svag med beaktande av att OECD-marknaden ökade med 3 %. Konflikten förklarar uppskattningsvis 2 procentenheter av andelsförlusten på 3,5 %. Även utanför OECD-området gjordes

[1] Detta beror också av att utvecklingen under 1977 och 1978 fortfarande påverkades av relativprishöjningarna 1975 och 1976. Utvecklingen 1974–1975 finns ej omräknad med de nu tillämpade prisindexerna. Siffrorna för 1976 anger dock något lägre relativprishöjning och andelsförlust än de tidigare beräkningarna. Någon påfallande förändring av bilden av stora andelsförluster 1975 och 1976 torde dock ej komma ifråga.

andelsförluster 1980. Detta var särskilt märkbart för OPEC-länderna. Exporten till denna marknad har dock fluktuerat kraftigt mellan åren beroende på att enstaka större leveranser ger kraftiga utslag i exporten dit.

Den totala världsmarknaden för bearbetade varor ökade uppskattningsvis med 4 % 1980. Våra andelsförluster torde totalt sett motsvara 3,5 % varför exportvolymen för bearbetade varor endast ökade med 0,5 %. Råvaruexporten föll med ca 3,5 % vilket dels berodde på en försvagning av marknaderna för malm och skogsprodukter, dels på svag konkurrenskraft och problem med råvarutillgången inom skogsindustrin.

Importvolymen ökade med 0,7 %. Den huvudsakliga delen härav utgörs av bearbetade industrivaror. Med hänsyn tagen till sammansättningen av den inhemska efterfrågan tycks importen av dessa varor ha ökat snabbare än vad tidigare samband skulle ange. Detta torde delvis bero på konflikten men också på en oförmånlig utveckling av konkurrenskraften under 1980.

Även om importvolymen i genomsnitt för 1980 låg något högre än 1979 minskade den under loppet av året. En viktig förklaringsfaktor utgör lagerutvecklingen. Räknat för hela 1980 var lageruppbyggnaden betydande. Den motsvarar en efterfrågeökning av samma omfattning som hela BNP-tillväxten. Inkl. lageruppbyggnaden ökade den inhemska efterfrågetillväxten med 2,5 %. Lageruppbyggnaden var kraftigast under första halvåret vilket är den viktigaste förklaringen till att tyngdpunkten i importen låg på det första halvåret. Den oljeupplagring som ägde rum tycks i huvudsak ha skett under andra halvåret.

Förutom den reala försämringen av handelsbalansen tillkom den försämring som beror av prisutvecklingen. Hur pris- resp. volymutvecklingen påverkade handelsbalansen framgår av följande tablå.

Förändring av handelsbalansen
Miljarder kr., avrundade siffror

	Pris-förändring	Volym förändring	Summa
Råolja och oljeprod.	−8,5	3,5	−5
Bearbetade varor	2,5	−3	−0,5
Övriga varor	2	−2,5	−0,5
Totalt	**−4**	**−2**	**−6**

Den ökning av relativpriset för bearbetade varor som tidigare redovisats innebär, uttryckt som terms-of-trade-förändring, en ökning på 1,7 %. Oljeprishöjningarna medförde en kraftig terms-of-trade-förlust vilket till en del motverkades av förstärkningar vad gäller övriga råvaror.

Tjänstebalansen försämrades med en knapp miljard kr. Försämringen var mera betydande när det gäller transfereringarna där i första hand räntorna på den utländska upplåningen spelar en viktig roll. Försämringen på denna post uppgick till drygt 2,5 miljarder kr.

Hur nettot av ränteinkomster- och utgifter försämrats under senare år framgår av följande tablå.

Milj. kr.

	1977	1978	1979	1980
Inflöde	1212	2761	3296	4461
Utflöde	3404	6215	6975	10662
Räntenetto	**−2192**	**−3454**	**−3679**	**− 6201**

Totalt försämrades bytesbalansen i fjol med 10 miljarder kr. och saldot uppgick därmed till 21,5 miljarder kr. eller 4,1 % av BNP. 1979 var motsvarande siffror 11,5 miljarder kr. resp. 2,5 % av BNP.

När det gäller utrikeshandeln under 1981 kommer valutakursutvecklingen att spela en viktig roll. Sedan mitten av förra året har dollarn, yenen och pundet förstärkts gentemot den svenska kronan, medan framför allt de s. k. EMS-valutorna[1] försvagats. Konjunkturinstitutet har gjort det tekniska antagandet att kurserna i genomsnitt för hela 1981 kommer att ligga på samma nivå som genomsnittet för månaderna december, januari och februari. Kalkylen förutsätter således att valutakurserna under återstoden av året kommer att vara annorlunda än dagens kurser. Som exempel kan nämnas att beräkningen innebär att dollarkursen ligger på 4,50 kr. Detta tekniska antagande innebär följande förskjutningar i genomsnitt för 1981 av de viktigaste valutorna gentemot den svenska kronan.

Dollar	+ 6 %
Pund	+ 7 %
D-mark	− 5,5 %
Yen	+17 %
Nkr	− 0,5 %
Dkr	− 5 %
F-mark	+ 0,5 %

För kronans del innebär det en effektiv appreciering på ca 0.5 % mellan årsgenomsnitten om kurserna vägs samman med vår utrikeshandel som vikter. Används de olika ländernas andelar av världshandeln som vikter innebär det i stället en viss depreciering för kronan beroende på den tyngd som dollar och yen har i världshandeln. Den angivna utvecklingen skulle således innebära en av valutaskäl försämrad konkurrenskraft gentemot flertalet västeuropeiska länder med undantag för Storbritannien.

Dollarkursens utveckling spelar en stor roll för våra kostnader för oljeimporten. I jämförelse med antagandena i nationalbudgeten bedöms nu vår totala oljeimport i år kosta knappt 32 miljarder kr. netto mot drygt 28 miljarder kr. enligt bedömningen i januari. Härav beror 2 miljarder kr. på ändrade förutsättningar i fråga om valutakurserna. Å andra sidan bedöms nu importen volymmässigt falla med 12 % mot 8,5 % i preliminär nationalbudget. Detta motsvarar en besparing på 1,5 miljarder kr.

[1] D-mark, Fr. francs, Ital. lira, Belg. francs, Holl. floriner, DKR.

Tabell 1:3 Bytesbalans 1980–1981
Milj. kr., löpande priser

	1980 prel.	1981 prognos
Export av varor	130 777	143 000
Import av varor	141 332	147 700
Handelsbalans	**−10 555**	**−4 700**
Korrigering av handelsstatistiken	−615	−700
Sjöfartsnetto	3 490	3 700
Resevaluta	−5 314	−5 700
Övriga tjänster, netto	−4 994	−5 500
Korrigering av tjänster	6 019	6 600
Bytesbalans för varor och tjänster	**−11 969**	**−6 300**
Transfereringar, netto	−9 673	−13 300
Bytesbalans för varor, tjänster och transfereringar	**−21 642**	**−19 600**

Av kapitel 3, tabell 3:6, framgår hur oljeimporten utvecklats sedan den första oljekrisen. Volymmässigt beräknas den i år totalt ligga drygt 20 % lägre än 1975. Den låga aktiviteten i ekonomin spelar självfallet en inte oväsentlig roll men detta är inte hela förklaringen. Medan BNP sedan 1975 ökat med drygt 1 % per år har oljeimporten fallit med närmare 3 % per år. Även om detta delvis beror på strukturförändringar är det uppenbart att ansträngningarna att spara olja börjat få effekt. Oljeprishöjningarna har givit långsiktiga incitament att minska oljeförbrukningen.

Tvåårsavtalet ger en ungefärlig timkostnadsökning på 8 % inom industrin i år. Vid en ökning av produktiviteten med 2 % innebär det att arbetskostnaden ökar med ca 6 % per timme. Arbetskostnaden per producerad enhet skulle därmed öka med ca 6 %. Detta innebär en viss kostnadsförbättring jämfört med vissa länder. Å andra sidan väntas exempelvis arbetskraftskostnaden per producerad enhet i Förbundsrepubliken Tyskland endast öka med 5 %. Härtill kommer att den västtyska konkurrenskraften förstärks genom den valutakursutveckling som de gjorda antagandena innebär, se sid. 9.

Konjunkturinstitutet redovisar vidare i kapitel 8 att industrins övriga kostnader stiger snabbt, främst till följd av prisstegringarna på skogsråvara och olja, så att den totala rörliga kostnaden per producerad enhet skulle stiga med 9 %.

Under de angivna förutsättningarna skulle företagen kunna hålla i stort sett samma prisnivå som konkurrenterna varför exporten till OECD-området skulle kunna öka i samma takt som marknadstillväxten eller 1,5 %.

Medräknas även marknaderna utanför OECD-området beräknas exporten öka något snabbare, närmare 2,5 %. Den försvagade konjunkturen i Västeuropa får en påtaglig effekt på råvaruexporten som väntas falla även

1981. Efterfrågan på malm påverkas av den låga stålproduktionen inom EG-området samtidigt som marknaden för skogsprodukter blir svag.

Den totala exporten skulle därmed öka med ca 1,5 %. Den svaga utvecklingen av den inhemska efterfrågan leder till att importvolymen faller med 5–6 %. Den reala balansen förbättras med 2,1 % av BNP. Främst till följd av oljeprisutvecklingen blir det fråga om en betydande term-of-trade-förlust 1981, ca 3 %, motsvarande närmare 5 miljarder kr.

Tjänstebalansen försvagas även 1981. I än högre grad gäller detta transfereringsbalansen där den höjda internationella räntenivån orsakar stigande kostnader för utlandsupplåningen. Räntenettot försämras därmed med över 3 miljarder kr. och uppgår till 9,5 miljarder kr. vilket är lika mycket som hela exporten av järn- och stålprodukter.

Inkomster, konsumtion och sparande

Omläggningen av nationalräkenskaperna hösten 1980 medförde att bilden av hushållens utveckling i fråga om inkomster, konsumtion och sparande under 1970-talet förändrades kraftigt. Hushållens realt disponibla inkomster beräknas dock även nu ha stigit med ca 2 % per år i genomsnitt 1970–1979. Men både konsumtionens utveckling och nivå skulle enligt dessa nya beräkningar ha varit annorlunda än man tidigare trott. Det är bl. a. den s. k. hushållsbudgetundersökningen för 1978 som givit underlag för att revidera tidigare beräkningar.

Den privata konsumtionens nivå 1978 har räknats upp med 10 miljarder kr. Den största upprevideringen ligger på bostadskonsumtionen.

Detta innebär att den privata konsumtionen skulle ha ökat med 2 % per år 1970–1979 mot 1,6 % enligt de äldre beräkningarna. Sparandet har också reviderats kraftigt. De nya beräkningarna visar att sparkvoten vid slutet av 1970-talet låg på i stort sett samma nivå som vid decenniets början. De äldre beräkningarna visade en kraftig uppgång i sparkvoten. I nationalräkenskaperna har även införts en ny metod att beräkna hushållens inkomster och sparande. Tidigare beräknades hushållens disponibla inkomster med utgångspunkt från taxerings- och annan inkomststatistik. Ett visst hänsynstagande till att denna statistik ej kan antas ge en fullständig bild av hushållens inkomster gjordes på så sätt att en restpost infördes i beräkningarna. Denna restpost antogs emellertid ligga på ett nominellt oförändrat belopp om 7,7 miljarder kr.

Hushållens konsumtion skattades utifrån statistik över detaljhandelns försäljning, livsmedelskonsumtionen etc. Hushållssparandet kom därigenom att få utgöra saldot mellan hushållens beräknade inkomster och deras beräknade konsumtion. Detta innebär att sparandet enligt denna redovisning inte bara kom att omfatta hushållens faktiska sparande utan även påverkades av fel och ofullkomligheter i statistiken.

Den metod som nu tillämpas i nationalräkenskaperna skiljer sig inte från den tidigare vad gäller beräkningen av konsumtionen. Däremot skiljer den

sig vad gäller sparandet. Detta mäts nu direkt genom att utgå från finansräkenskapernas statistik över förändringar i hushållens finansiella tillgångar och skulder. Till detta läggs hushållens reala sparande i form av fasta investeringar främst i småhus och fritidshus. Hushållens konsumtion och sparande ställs sedan mot deras inkomster så som inkomststatistiken anger dem. Skillnaden däremellan beror dels av fel i statistiken men dels också av oredovisade inkomster av olika slag.

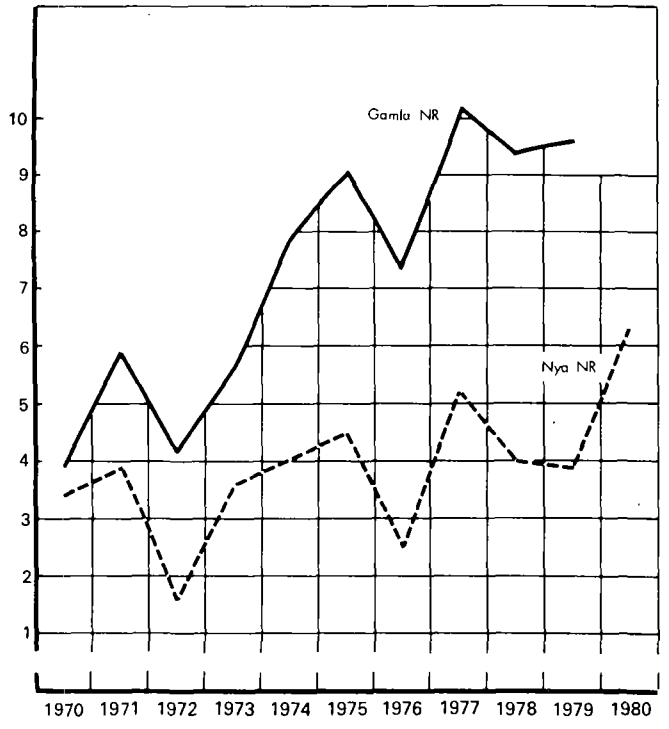
Denna restpost uppvisar följande utveckling under 1970-talets senare del.

1974	10	miljarder kr.
1975	9	miljarder kr.
1976	12,5	miljarder kr.
1977	9,5	miljarder kr.
1978	15	miljarder kr.
1979	16,5	miljarder kr.
1980	18	miljarder kr.

Den långsiktiga ökningen kan vara ett uttryck för en stigande nivå vad gäller olika slag av oredovisade inkomster. Å andra sidan tyder de kraftiga variationerna i nivån som förekom 1975–1977 på att posten även är ett uttryck för statistiska fel och ofullständigheter.

Diagram 1:1 Sparkvoten i hushållssektorn enligt gamla och nya nationalräkenskaperna 1970–1980

Procent

Skillnaderna ifråga om utveckling av sparandets andel av inkomsterna, sparkvoten, framgår av diagram 1: 1. Man kan konstatera att skillnaderna är betydande. Den tidigare trendmässiga ökningen i sparkvoten bortfaller helt. Däremot kan man säga att variationerna i stort sett går i samma riktning som i den tidigare statistiken.

I de tidigare beräkningarna av hushållssparandet ingick även det privata kollektiva försäkringssparandet i SPP, ITP m. m. Detta har i de nya nationalräkenskaperna förts till företagssektorn. Sådant sparande är inte omedelbart tillgängligt för hushållens konsumtion. Det kollektiva sparandet hade motsvarat följande andelar av de disponibla inkomsterna i procent.

1970	1,1
1971	1,1
1972	1,1
1973	1,5
1974	1,9
1975	2,0
1976	2,2
1977	2,6
1978	3,2
1979	3,3

Den ökade omfattning som det kollektiva försäkringssparandet fått har således medverkat till att höja sparkvoten under 1970-talet med ett par procentenheter enligt den äldre beräkningen.

Olika förklaringar till sparandets utveckling har prövats. En sådan förklaring bygger på antagandet att när de disponibla inkomsterna stiger snabbare än hushållen väntat sig då stiger också sparkvoten. Innebörden är att hushållen strävar efter att hålla en ungefär oförändrad konsumtionsnivå och att oväntade förändringar av inkomsten leder till ett ändrat sparande.

En annan förklaring tar fasta på sparandets roll som ett skydd mot andra snabba förändringar i hushållsekonomin. En försämrad arbetsmarknad eller en hög inflationstakt skulle då leda till ökat sparande.

Vidare bör förändringar i den kreditpolitik som förs gentemot hushållen påverka deras sparbeteende. I tider med en stram kreditpolitik skulle hushållen ha ett större behov av att hålla uppe sitt sparande än i tider med en lätt kreditpolitik. Vidare innebär minskade lånemöjligheter mer eller mindre mekaniskt att sparkvoten stiger.

En annan faktor som kan spela en inte oväsentlig roll är större förändringar i befolkningens och hushållens sammansättning. En ökad andel äldre människor med ett annat sparbeteende än den övriga befolkningen kan påverka den totala sparkvoten. Flera av dessa förklaringar har prövats på den svenska utvecklingen. Det ställer sig dock svårt att på säker

empirisk grund diskriminera mellan dessa olika förklaringar. För ett enskilt år kan också mycket speciella förhållanden spela in.

Medan hushållsinkomsterna realt steg med 2,5 % i fjol var den privata konsumtionen praktiskt taget oförändrad, −0,1 %. Det innebär att sparkvoten steg från 3,9 % 1979 till 6,3 % av disponibelinkomsterna.

När det gäller utvecklingen av hushållens ekonomi under 1980 kan det finnas anledning att först stanna vid inkomstutvecklingen. Bidragen till den nämnda realinkomstökningen på 2,5 % fördelar sig på följande sätt enligt den uppdelning som tillämpas i kapitel 6, se vidare tabell 6: 5[1].

Förändring av realt disponibla inkomster efter skatt 1979–1980, miljarder kr.
1979 års priser

Löner	3,6
Enskilda företagares driftsöverskott	0,8
Räntor	0,3
Pensioner	3,0
Beskattade sociala förmåner	−0,4
Övriga inkomstöverföringar	−0,7
Restpost	−0,4
Totalt	**6,2**

De helt dominerande bidragen till realinkomsten bestod av löner och pensioner. Pensionerna har under de senaste åren kontinuerligt svarat för en väsentlig del av ökningen av disponibelinkomsterna. Som framgår av följande tablå har pensionernas bidrag varit relativt stabilt medan lönerna realt sett fluktuerat kraftigt.

Bidrag till real disponibel inkomst, procentenheter

	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Löner	3,2	0,6	0,6	−2,6[1]	1,1	1,5
Pensioner	0,6	1,0	1,5	0,4	0,9	1,3
Total real disponibel inkomst	**2,9**	**2,2**	**−0,1**	**−0,1**	**2,5**	**2,5**

Varav införandet av den femte semesterveckan svarar för ca 2 procentenheter.

Pensionerna svarade 1980 för en större andel av disponibelinkomsterna än tidigare vilket skulle kunna tänkas medverka till att sänka sparkvoten. Tidigare studier av samband med inkomster, tidigare konsumtion och uppgång i inflationstakten ger inte heller en fullständig förklaring till sparkvotens ökning. Det torde dock vara så att flertalet faktorer som anses ha betydelse för sparandets utveckling har verkat i höjande riktning. Därtill kommer att osäkerheten i samband med arbetsmarknadskonflikten kan ha höjt sparkvoten. Vidare steg de ränteinkomster som tillfaller hushållen kraftigt. Dessa krediteras i allmänhet hushållen först vid utgången av året varför de sannolikt konsumeras först påföljande år. Under 1980 steg ränteinkomsterna kraftigt. Under den rimliga förutsättningen att dessa rän-

[1] I kapitel 6 ges också en jämförelse med reallöneberäkningar baserade på arbetsmarknadsparternas material.

teinkomster konsumeras först 1981 tenderar denna faktor att höja sparkvoten 1980 med ca 1 procentenhet.

Konsumtionsökningen under fjolåret blev svagare än man kunde vänta mot bakgrund av disponibelinkomsterna. Konsumtionen föll under det första halvåret men ökade med mer än 1,5 %, dvs. över 3 % i årstakt, under det andra halvåret. Denna speciella profil sammanhänger självfallet med disponibelinkomsternas utveckling.

Konsumtionstakten dämpades i slutet av året. Statistik över detaljhandelns utveckling tyder på en avtagande försäljningstakt under årets sista månader. Det finns inget helt genomgående drag när det gäller förändringar i konsumtionens sammansättning. Ett påfallande inslag är bilkonsumtionens avmattning. Under 1980 såldes 193 000 nya bilar mot 218 000 året innan. I övrigt tycks emellertid inte försäljningen av kapitalvaror ha påverkats i någon högre grad, konsumtionen har ökat med ca 1 %. I stället har konsumtionen av livsmedel sjunkit med 1,7 %. Även tidigare när konsumtionen stagnerat eller sjunkit har livsmedelskonsumtionen sjunkit. Detta kan konstateras exempelvis både 1971 och 1977. Livsmedel svarar för en avsevärd del av konsumtionsutgifterna, närmare 25 %. En dämpning av denna konsumtion ger därmed t. ex. utrymme för annan konsumtion som inte kan påverkas på kort sikt, såsom bostadsutgifterna.

Det kan vidare noteras att konsumtionen av tjänster, där bostadsutnyttjandet utgör en stor andel ökat i stort sett i sedvanlig takt om drygt 2 %. Bostadskonsumtionen förändras ungefär i takt med förändringar i bostadskapitalstockens storlek. Eftersom denna förändras i en relativt jämn takt sker heller inga drastiska förändringar i bostadskonsumtionen.

Under 1981 sjunker inkomsterna och konsumtionsmöjligheterna. Den utbetalade lönesumman beräknas stiga med 5,3 %. Realt innebär det en inkomstminskning efter skatt på ca 4 %. Realinkomstökningar väntas enbart för pensionsinkomster och beskattade sociala förmåner. Hushållens totala reala disponibla inkomster skulle därmed falla med ca 2 %. Minskningen faller främst på första halvåret, under loppet av året sker en viss förstärkning.

Realinkomstsänkningen kommer också att ta sig uttryck i en lägre privat konsumtion. Vissa faktorer talar för en sänkt sparkvot vilket skulle innebära att konsumtionen sjunker långsammare än inkomsterna.

Sådana faktorer är den sjunkande inkomsten samt möjligen även exempelvis den avtagande inflationstakten. Å andra sidan talar exempelvis de försämrade arbetsmarknadsutsikterna och den fortsatt strama kreditpolitiken för en hög sparkvot.

I förhållande till den bedömning konjunkturinstitutet gjort i kapitel 6 har här större vikt lagts vid de faktorer som talar för att sparkvoten hålls uppe. Det kan vidare nämnas att statistik över detaljhandeln hittills i år, t. o. m. februari, visar på ett betydande fall i detaljhandelns omsättning. Omräknat skulle detta motsvara en minskning av den totala privata konsumtionen om

1,5–2 % under den angivna perioden. Här har antagits för året i dess helhet att konsumtionsvolymen ska falla med 1,5 %. Nedgången är koncentrerad till första halvåret.

Den offentliga sektorn och den finansiella utvecklingen

Den totala offentliga sektorns reala utgiftstakt är av betydelse för bl. a. finanspolitikens uppläggning. Statens egen konsumtion ökade med 1,7 % 1980. Den förhållandevis kraftiga ökningen berodde bl. a. på osedvanligt stora försvarsbeställningar. Totalt ökade den offentliga konsumtionen med 2,9 %. Huvuddelen svarade kommunerna för, konsumtionen i denna sektor ökade med 3,4 % 1980. Av större intresse är emellertid konsumtionstillväxten korrigerad för förändringar i omfattningen av de kommunala beredskapsarbetena. Denna korrigerade volymförändring återspeglar bättre den underliggande ökningstakten. Denna uppgick till 4,8 % 1979 och 4,2 % 1980. En viss dämpning har således kommit till stånd inom kommunerna.

Som framgår av kapitel 9 ökade inkomstöverföringarna från stat-, kommun- och socialförsäkringssektor så att den totala nominella offentliga utgiftstakten uppgick till 15,4 %. Om denna utgiftsökning omräknas i reala termer med utnyttjande av prisindex för statlig resp. kommunal konsumtion och investering samt med konsumentpriser för transfereringsutgifterna skulle den reala utgiftstakten ha varit 1,9 %. Prisutvecklingen inom offentlig sektor brukar, på grund av bl. a. en högre löneandel, vara något högre än för ekonomin i genomsnitt mätt med BNP-deflatorn. En långsiktigt högre prisstegringstakt i offentlig sektor innebär att ett skattehöjningskrav uppkommer även om de offentliga utgifterna realt, deflaterade med sin egen prisutveckling, skulle följa BNP-ökningen. Det är därför brukligt att deflatera de offentliga utgifterna med BNP-deflatorn för att kunna åskådliggöra i vad mån den reala offentliga utgiftstillväxten ligger i linje med tillväxten i ekonomin och därmed inte ökar sina resursanspråk. Beräknat på detta sätt ökade de reala offentliga utgifterna med 3,2 % 1980. Detta är lägre än genomsnittet för 1970-talet som uppgick till 5,8 %.

Nu bör det emellertid observeras att till följd av att företagen ökade sina relativa exportpriser var ökningen av BNP-deflatorn ovanligt hög 1980. Det är som ovan antytts normalt att BNP-deflatorn ökar långsammare än deflatorerna för inhemsk efterfrågan. Ett år som 1980 när företagen ökar sina exportpriser ovanligt mycket förskjuts denna relation.

Man kan hävda att om BNP-deflatorn ökar till följd av att exportpriserna stiger mer än som är långsiktigt möjligt att upprätthålla anger en omräkning med BNP-deflatorn en alltför låg ökning av utgiftstakten. Dessa utgifter ställer i praktiken över några år större krav på resurser än vad den så framräknade reala förändringen anger.

Det bör vidare observeras att 1–2 % av BNP-deflatorns ökning i fjol sammanhänger med höjningen av indirekta skatter. En korrigering för detta tyder även det på att utgiftstakten omräknad med en mera långsiktigt

"normal" inflationstakt var något högre än vad som här angivits. Utvecklingen av de offentliga utgifterna som andel av BNP framgår av kapitel 9, sid 160.

Fördelningen av utgiftstakten mellan olika delar av den offentliga sektorn framgår av följande tablå:

	Real proc. förändring 1980	Bidrag
Statliga utgifter[1]	2,0	0,9
exkl. statsskuldsräntor	−2,2	−0,9
Socialförsäkringsutgifter[2]	3,8	0,5
Kommunala utgifter[3]	4,2	1,8
Totalt	**3,2**	**3,2**

[1] Inkl. folkpensioner.
[2] Exkl. folkpensioner.
[3] Avser utgifter för kommunal konsumtion, investering och transferering.

Tablån illustrerar att med den nuvarande höga nivån på budgetunderskottet och det höga ränteläget bidrar statsskuldsräntorna kraftigt till att hålla uppe de offentliga utgifterna. I fjol bidrog de sålunda med drygt 1,5 enheter av den totala utgiftsökningen på drygt 3 %.

Eftersom de totala offentliga inkomsterna endast ökade ungefär i takt med BNP försämrades den offentliga sektorns sparande räknat både i fasta och löpande priser.

I viss mån har den reala utgiftstakten justerats nedåt i jämförelse med motsvarande beräkning i preliminär nationalbudget. Detta beror, förutom på vissa omklassificeringar, bl. a. på att utgifterna för sjukförsäkringen blivit lägre än beräknat under hösten 1980.

För 1981 beräknas den reala utgiftstakten till ca 5 %, se kapitel 9. Hur denna ökning fördelar sig framgår av följande tablå:

	Real proc. förändring 1981	Bidrag
Statliga utgifter	5,7	2,4
exkl. statsskuldsräntor	2,8	1,0
Socialförsäkringsutgifter	7,8	1,0
Kommunala utgifter	3,6	1,6
Totalt	**5,0**	**5,0**

Eftersom BNP endast torde öka obetydligt 1981 innebär det att den offentliga sektorn tar i anspråk en större del av tillgängliga resurser än under 1980.

Att beräkningarna nu visar en högre utgiftstakt än de 3,9 % som angavs i nationalbudgeten i januari beror bl. a. på att utgifterna blir högre till följd av en högre pris- och löneökningstakt, något högre utgifter för arbetsmarknads- och industripolitik och på att statens räntekostnader ökar till följd av räntehöjningen i januari.

I kapitel 9 redovisas den sedvanliga finanspolitiska effektberäkningen. Att de finanspolitiska effekterna i denna kalkyl inte blir särskilt höga varken 1980 eller 1981 beror bl. a. på att enbart förändringen jämfört med föregående år uppmäts. Detta innebär att även om finanspolitiken redan i utgångsläget är expansiv mäts endast förändringarna jämfört med föregående år. Vidare antas olika slag av offentliga utgifter ha olika multiplikatoreffekt på ekonomin. Utgiftsökningarna 1980 och 1981 ligger främst vad gäller staten inte på utgifter med stor multiplikatoreffekt såsom konsumtion och investeringar utan på exempelvis statsskuldräntor med låg beräknad multiplikatoreffekt.

Tabell 1:4 Finansiellt sparande 1979–1981
Milj. kr., löpande priser

	1979	1980	1981
Bytesbalans	−11 400	−21 600	−19 600
Hushåll	6 000	15 100	15 700
Näringsliv	6 700	−5 800	5 500
därav: icke-finansiella företag	−12 000	−26 000	−16 400
Bostäder	−12 000	−11 300	−11 300
Offentlig sektor (inkl. socialförsäkringssektorn)	−12 100	−19 600	−29 500
Summa	−11 400	−21 600	−19 600

Utvecklingen under 1981 kan också belysas genom att studera det finansiella sparandet inom olika områden i ekonomin, se tabell 1:4. Det bör observeras att skillnaden mellan statens budgetsaldo och statens finansiella sparande bl. a. består av utlåning och andra finansiella transaktioner som sker via budgeten.

Följande tablå visar förändringarna i olika sektorers finansiella sparanden mellan 1980 och 1981.

	Förändring Miljarder kr.
Stat	−13,1
Socialförsäkring	2,4
Kommuner	0,7
Total offentlig sektor	−9,9
Hushåll	0,6
Finansiella företag	1,7
Icke-finansiella företag	9,6
Bostäder	0,0
Summa	**2,0**
Bytesbalans	**2,0**

Bytesbalansen förändras något i positiv riktning. Vad gäller den inhemska utvecklingen är den största förändringen försvagningen av det negativa offentliga sparandet. Eftersom förändringen av bytesbalansen stannar vid 2,0 miljarder kr. motsvaras försämringen av det offentliga sparandet i

huvudsak av en ökning av sparandet inom hushåll och företag. Skulle det offentliga sparandet försämras i mindre grad skulle det återspeglas i en lägre ökning av sparandet inom företagssektorn eller inom hushållen.

Här har tidigare redovisats en bedömning som innebär en minskning av hushållens konsumtion. Skulle hushållen hålla en högre konsumtionsnivå skulle detta i hög grad visa sig i en försämring av bytesbalansen.

För företagens del redovisas en förbättring av det finansiella sparandet. Till en del får detta hänföras till den svaga aktiviteten i ekonomin. Uppskattningsvis torde bruttosparandet i de icke-finansiella företagen förbättras med 5 miljarder kr. 1981. Investeringarna kräver därav ca 4 miljarder kr. Även om investeringsvolymen utvecklas svagt stiger investeringsbeloppen i löpande priser.

Omsvängningen i lagerutvecklingen medför att anspråken från lagersidan lättar avsevärt. Därmed kan det finansiella sparandet öka med det belopp som ovan angivits. Förändringen i bruttosparandet ger en antydan om i vilken riktning förändringen i bruttodriftsöverskotten går. Detta måste emellertid också ses mot bakgrund av den volymmässiga produktionsökningen och prisutvecklingen. Enligt de beräkningar som redovisas i kapital 8 kommer därför driftsöverskottets andel av produktionen inom industrin att sjunka 1981.

Den utvecklingen som här redovisats har betydande återverkningar på kreditmarknaden. Statsbudgetens likviditetsskapande effekt ledde under 1980 trots en stram kreditpolitik till en fortsatt snabb likviditetsökning i ekonomin. Den inhemskt genererade likviditetsökningen motsvarade i sig en penningmängdsökning på ca 20%. Detta motverkades emellertid av ett mycket stort valutautflöde, varför den faktiska penningmängdstillväxten under loppet av 1980 stannade på drygt 12%. Den genomsnittliga penningmängden under året ökade något mindre än BNP i löpande priser. Tar man hänsyn till den fallande trenden i den reala likviditeten var det emellertid inte fråga om minskning av överlikviditeten i ekonomin.

Det inträffade valutautflödet svarade under 1980 i huvudsak mot underskottet i bytesbalansen. Under sommaren uppkom visserligen vissa tendenser till valutaoro men de upphörde under hösten. Valutaoron återkom emellertid under början av 1981. För att motverka denna vidtogs en rad kreditpolitiska åtgärder. Diskontot höjdes med två procentenheter till 12% och straffräntan till 17%. I samband med dessa höjningar tilläts räntesatsen för prioriterade obligationer att stiga med en procentenhet till 13,5%. Vidare höjdes kassakraven för affärsbankerna. Bankernas utlåningsökning begränsas till 5% under perioden 30 juni 1980–30 juni 1981. Utlåningsreglering har även införts för finansbolagen. De vidtagna åtgärderna i kombination med regeringens ekonomiska handlingsprogram och uppgörelserna på arbetsmarknaden ledde under andra hälften av februari och under mars till ett valutainflöde. Det blev därmed möjligt att sänka straffräntan vid upplåning i riksbanken med en procentenhet till 16%.

Den fortsatta utvecklingen på kreditmarknaden kommer under 1981 att präglas av de kraftiga likviditetstillskotten från statsbudgeten. Med den stabilisering av bytesbalanssitutationen som nu kan förutses kommer den faktiska likviditetstillväxten att bli något snabbare än under 1980. Eftersom inflationstakten samtidigt väntas avta innebär det en relativt snabb ökning av den reala likviditeten i ekonomin. Till en del motverkas den genomsnittliga likviditetsökningen under året av företagens inbetalningar till vinstutjämningskonto i riksbanken och av de åtgärder som genomförs i syfte att utjämna den kommunala likviditeten. Trots detta torde ett relativt högt ränteläge komma att erfordras om den privata sektorns kapitaltransaktioner med utlandet skall kunna hållas i balans.

Genom en relativt kraftig upplåningsökning kunde företagen under 1980 bibehålla sin likviditet trots att deras finansiella sparande minskade. Även hushållens likviditetssituation förblev relativt god trots att deras upplåning ökade långsamt. Detta förklaras av den betydande uppgång som skedde i hushållens finansiella sparande. Kommunernas likviditet ligger på en mycket hög nivå efter den kraftiga uppgång som skedde från halvårsskiftet 1977 till utgången av 1979. Under 1980 fortsatte kommunerna att öka sin likviditet. Genom att det finansiella sparandet försvagades blev dock likviditetsökningen relativt begränsad och kunde endast uppnås genom en ökad upplåning.

Den svaga utvecklingen av företagens fasta investeringar och det kraftiga lageromslag som nu kan förutses talar för ett minskat upplåningsbehov från företagens sida under 1981. I samma riktning verkar vinstutsikterna. Trots den strama kreditpolitiken som förs bör upplåningsmöjligheterna inte komma att innebära någon allvarlig restriktion för företagen under 1981, särskilt som möjligheterna till utlandsupplåning är goda. Det höga ränteläget och osäkerheten om efterfrågans utveckling kan dock komma att verka dämpande på företagens investeringsvilja. Hushållens upplåningsmöjligheter kommer att vara begränsade även under 1981. Genom ett fortsatt högt finansiellt sparande kan deras finansiella tillgångsökning ändå beräknas bli av ungefär samma storleksordning som 1980. Av tillgångsökningen kan en ökad del komma att placeras i aktier och sparobligationer.

Kommunernas finansiella sparande kommer sannolikt att förbättras under 1981. En fortsatt likviditetsuppbyggnad kan därför väntas ske under loppet av året. Genom de åtgärder som kommer att föreslås för att minska den kommunala likviditeten kan den genomsnittliga likviditeten under året emellertid dämpas.

Produktion och sysselsättning 1981

Den utveckling som här skisserats innebär en dämpning av den inhemska aktiviteten. Detta sker dels genom att den privata konsumtionen faller, dels genom att försiktigheten med investeringsbeslut i ett läge med svag efterfrågan, även från utlandet, medför en låg investeringsnivå i näringsli-

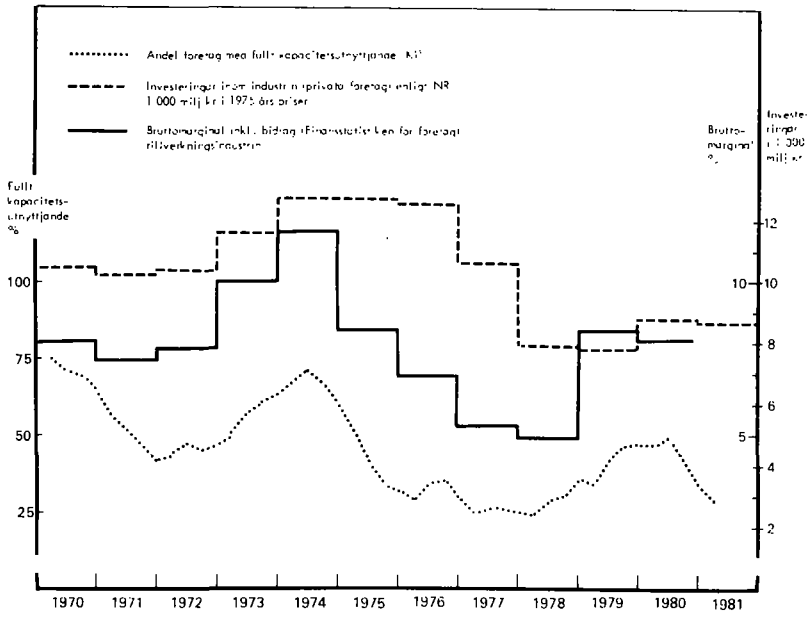
Tabell 1:5 Förändring i BNP-komponenterna i procent av BNP föregående år 1977–1981

	1977	1978	1979	1980	1981
Privat konsumtion	−0,5	−0,4	1,4	0,0	−0,8
Statlig konsumtion	0,1	0,0	0,3	0,1	0,0
Kommunal konsumtion	0,6	0,7	0,9	0,6	0,5
Bruttoinvestering	−0,9	−1,7	1,0	0,3	−0,3
Lagerinvestering	−3,3	−1,3	1,8	1,4	−1,3
Summa inhemsk efterfrågan	−4,0	−3,0	5,4	2,4	−1,9
Nettoefterfrågan från utlandet	1,6	4,1	−1,5	−1,0	2,1
Import	−1,0	−1,6	3,7	0,2	−1,6
Export	0,6	2,5	2,2	−0,8	0,5
Summa BNP-förändring	**−2,4**	**1,4**	**3,9**	**1,4**	**0,2**

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och beräkningar utförda inom ekonomidepartementet.

vet. Som framgår av diagram 1:2 finns en betydande grad av samvariation mellan investeringar och kapacitetsutnyttjande. Lagerutvecklingen bidrar inte heller till att öka efterfrågan. Den låga inhemska aktiviteten i kombination med i stort sett oförändrad konkurrenskraft leder som tidigare redovisats, till att den reala utrikesbalansen förbättras. Som framgår av tabell 1:5 är utrikeshandelssektorn den del av ekonomin som främst ger ett bidrag till produktionsökningen. Trots denna förbättring i reala termer förbättras

Diagram 1:2 Investeringar, lönsamhet och kapacitetsutnyttjande inom industrin 1970–1981

Anm. 1 OBS. Tre olika skalor.
Anm. 2 Investeringarna avser privata företag, medan lönsamhet och kapacitetsutnyttjande räknats för hela industrin.

bytesbalansen i löpande priser endast relativt obetydligt på grund av en oförmånlig utveckling av bytesförhållandet samt en fortgående försämring av transfereringsbalansen.

Den totala produktionen beräknas förbli i stort sett oförändrad 1981. Industriproduktionen sjunker räknat mellan årsgenomsnitten men torde öka under loppet av året främst för investeringar och export.

Sysselsättningsläget torde försämras under 1981. I förhållande till de bedömningar som gjordes i den preliminära nationalbudgeten får man räkna med lägre produktivitetsökningar under året. Den produktionsutveckling som här angivits leder till att genomsnittligt sett 30000–40000 färre personer torde efterfrågas under 1981 jämfört med 1980. Arbetskraftsutbudet beräknas vidare öka med uppskattningsvis 25000 personer. För att möta försämringen av arbetsmarknadsläget under 1981 har dels åtgärder föreslagits i den arbetsmarknadspolitiska propositionen, dels föreslås nu åtgärder i kompletteringpropositionen.

1.3 Utblick mot 1982

Många av de problem som är centrala för stabiliseringspolitiken har ett tidsperspektiv som är längre än ett år. Under senare år har därför den reviderade nationalbudgeten innehållit en utblick bortom det innevarande året. I år har emellertid bedömningen av flera skäl gjorts mera översiktlig och begränsats till att omfatta ett år. Osäkerheten om den internationella utvecklingen är särskilt påtaglig i år. Det gäller bl. a. utvecklingen i Förenta Staterna och i samband därmed de högst skiftande bedömningar som föreligger om den internationella ränteutvecklingen och följdverkningarna härav.

Vidare gäller att den utveckling som långtidsbudgeten visar kan komma att kräva ytterligare successiva besparingsinsatser. Tidigare har kalkylerna använts för att illustrera konsekvenserna av olika alternativ vad gäller kostnadsutvecklingen. För närvarande föreligger dock ett avtal som täcker 1982. Kalkylerna har därför begränsats till att omfatta endast år 1982. Bedömningen skall i första hand inte ses som en prognos utan som en överslagskalkyl över en utveckling som kan realiseras under vissa förutsättningar.

Vad gäller den internationella utvecklingen förutsätts att inflationen mattas av som en konsekvens av att effekterna av oljeprishöjningarna under 1979 och 1980 efterhand avtar. En viktig faktor är vidare den strama penningpolitiken i de tongivande länderna.

När inflationen avtar förstärks reallönerna vid given löneutveckling vilket så småningom leder till en ökande privat konsumtion. Vidare tycks investeringarna hållas uppe förhållandevis väl som en följd av en relativt sett god finansiell ställning i företagssektorn. Så småningom ökar också efterfrågan för lageruppbyggnadsändamål.

Tabell 1:6 Försörjningsbalans 1982
Procentuell volymförändring

Tillgång	
BNP	2,4
Import av varor och tjänster	4
Summa tillgång	3
Efterfrågan	
Bruttoinvesteringar	2,5
Lagerinvesteringar[1]	1,3
Privat konsumtion	−0,5
Offentlig konsumtion	0,5
Statlig	−1
Kommunal	1
Export av varor och tjänster	6
Summa efterfrågan	3
Inhemsk efterfrågan	1,5

[1] Förändring i procent av föregående års BNP.

Utgående från den utveckling under 1981 som här tidigare redovisats skulle detta kunna innebära en BNP-tillväxt i OECD-området på uppskattningsvis drygt 2,5 %.

Ett sådant uppsving för också med sig en ökning av handeln mellan länderna. En världshandelstillväxt på 3 à 4 % synes sannolik vid en produktionsökning av den angivna storleken.

Här har förutsatts att inflationstakten mattas av under 1981. Med en som följd härav dämpad löneökning under 1982 skulle prisökningen på bearbetade varor i internationell handel kunna uppgå till 6 % 1982. I förhållande härtill väntas en viss realprisstegring på olja. Den fortfarande goda lagersituationen och den förhållandevis dämpade efterfrågan bör leda till att dramatiska reala prisökningar kan undvikas. Här har därför antagits en realprisökning på 4 % i årstakt från början av 1982. Några drastiska nedskärningar av utbudet av olja har ej förutsatts ske. Även övriga råvaror väntas stiga i pris under 1982, ca 3 % realt.

Skulle inflationstakten ligga kvar på en hög nivå i Förenta Staterna skulle detta sannolikt leda till en skärpning av penningpolitiken och en fortsatt hög eller stigande räntenivå. Detta skulle ha betydande konsekvenser för de västeuropeiska länderna. De skulle se sig tvingade att också föra en stram penningpolitik med en hög räntenivå. Detta skulle i väsentlig grad hålla nere tillväxttakten.

Som tidigare nämnts har här förutsatts en BNP-tillväxt på drygt 2,5 % inom OECD-området. Under dessa förutsättningar är det rimligt att räkna med en världshandelstillväxt på 3–4 %. Vårt relativa kostnadsläge torde förbättras något 1982. Tvåårsavtalet torde ge en timkostnadsökning på ca 6 %. Eftersom produktiviteten stiger något blir ökningen av arbetskostnaden per producerad enhet lägre än 6 %. Det bör innebära en viss förbättring av vårt internationella konkurrensläge. Vinstläget synes också förbätt-

ras och med hänsyn till att vinstandelen då har kommit upp på en betydligt högre nivå än 1978–1979 är det rimligt att förutsätta att detta leder till att företagen sänker sina relativa priser för att vinna volymer. Här har förutsatts att företagen sänker sina relativa priser med 3 % 1982. Därmed kan den internationella konjunkturuppgången utnyttjas på ett bättre sätt än 1978 och 1979. Företagen kan göra andelsvinster och exportökningen kan bli 6 %.

En löneutveckling enligt avtalet och den antagna internationella prisstegringen ger möjlighet att hålla inflationstakten vid den i avtalet förutsatta gränsen om 6,5 % under loppet av året.

Den offentliga konsumtionen blir i det angivna scenariot praktiskt taget oförändrad. Kommunerna förutsätts hålla volymökningen på de 1 % från 1982 som angivits som ett riktmärke för de närmaste åren. Statens konsumtion påverkas av de nämnda besparingarna varför den beräknas falla med 1 %.

För de offentliga investeringarna gäller att de statliga investeringarna beräknas falla något, medan de kommunala torde förbli i stort sett oförändrade.

Bostadsinvesteringarna torde öka något delvis som en följd av de åtgärder på det bostadspolitiska området som föreslås i kompletteringspropositionen och som höjer igångsättningen redan i år. Antalet igångsatta lägenheter torde vidare öka något 1982 samtidigt som ombyggnadsverksamheten också ökar något som följd av den utveckling som anges i den bostadspolitiska energipropositionen.

Den förbättrade internationella konjunkturen och det förbättrade vinstläget leder till en investeringsökning i näringslivet. I det läge som här förutsätts råda kan en investeringsökning på 4–5 % mycket väl realiseras.

Konjunkturförbättringen torde leda till en viss lageruppbyggnad 1982. Eftersom lagerinvesteringarna beräknats sjunka i år innebär denna omsvängning i lagerutvecklingen ett efterfrågetillskott på ungefär 1 1/4 % av BNP.

Den här angivna utvecklingen ger en ökning av den inhemska efterfrågan på ca 1,5 %. Med hänsyn tagen till att kostnadsläget synes medge en långsammare prisutveckling på svenska produkter i relation till importerade skulle svenska varor vinna marknadsandelar här hemma på importens bekostnad. Därför har importen beräknats öka volymmässigt med 4 %.

Eftersom exporten ökar med 6 % förbättras den reala utrikesbalansen med motsvarande 1 % av BNP. Sänkningen av våra relativa priser håller dock tillbaka intäkterna i löpande priser. Den reala förbättringen ger därmed inte ett omedelbart utslag på handelsbalansen. Härtill kommer att transfereringsbalansen, där räntenettot ingår, kommer att fortsätta att försämras. Därmed skulle bytesbalansunderskottet ligga kvar ungefär på den nuvarande nivån, eller drygt 20 miljarder kr.

Som framgår av tabell 1:6 skulle BNP-tillväxten uppgå till knappt 2,5 %.

Eftersom produktiviteten förutsätts öka samtidigt leder denna produktionsökning inte till någon omedelbar sysselsättningsförbättring.

Den finansiella utvecklingen kommer även 1982 att bestämmas av storleken och utvecklingen av underskotten i bytesbalansen och statsbudgeten. Här har dock förutsatts att de likviditetsökningar som budgetunderskottet medför kan bemästras så att den här förutsatta pris- och kostnadsutvecklingen ej äventyras.

UTVECKLINGEN INOM OLIKA OMRÅDEN

2 Det internationella läget

2.1 Sammanfattande översikt

Utvecklingen 1980

I allt väsentligt bekräftar den ekonomiska statistiken den bild av konjunkturutvecklingen under 1980 som tecknades i PNB. Tillväxttakten i OECD-området sjönk från 3,3% 1979 till drygt 1% och under loppet av året gick världsekonomin allt tydligare in i en lågkonjunkturfas. Den amerikanska ekonomin utvecklades starkare än väntat under senare delen av fjolåret, men BNP för helåret minskade ändå marginellt. I Västeuropa blev produktionsutvecklingen i gengäld något sämre, huvudsakligen till följd av en svagare tillväxt i Förbundsrepubliken Tyskland. Industriproduktionens utveckling (se diagram 2:1) speglar än tydligare konjunkturutvecklingen: i december 1980 hade den sjunkit ca 1% i förhållande till fjolårsnivån i Förenta staterna men hela 5% i de fyra största europeiska ekonomierna.

Inflationstakten tenderade att bromsas in under loppet av höstmånaderna men steg på nytt i december. Detta var främst en kombinerad effekt av fortsatt stigande oljepriser och en allt starkare dollar, vilket spädde på

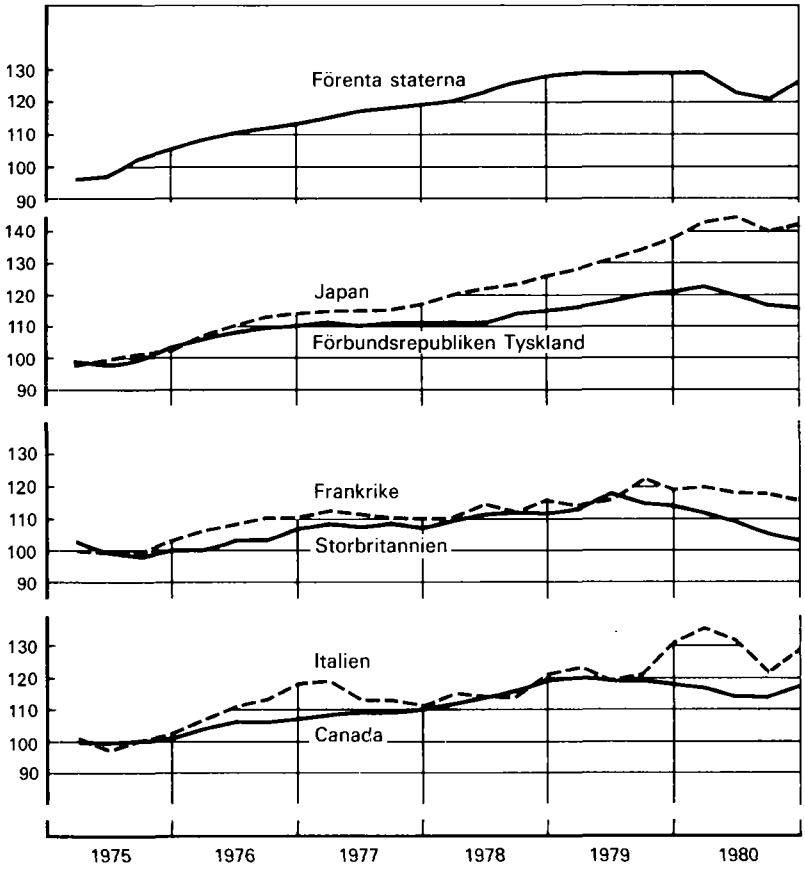
Tabell 2:1 Bruttonationalproduktens utveckling i vissa OECD-länder 1978–1981
Årlig procentuell förändring

	Andel av OECD-områdets totala BNP, %[1]	1978	1979	1980[2]	1981[2]
De sju stora länderna					
Förenta staterna	34,7	4,4	2,3	−0,3	1
Japan	14,8	6,0	5,9	4,2	3 1/2
Förbundsrepubliken Tyskland	11,2	3,5	4,5	1,7	−1 1/2
Frankrike	8,4	3,3	3,3	1,5	1/2
Storbritannien	5,9	3,5	1,5	−2,7	−2
Italien	4,7	2,6	5,0	3,8	−1 1/2
Canada	3,3	3,4	2,8	−0,5	2 1/2
Norden					
Danmark	1,0	1,3	3,5	−0,5	−1/2
Finland	0,6	1,4	7,2	5,5	2 1/2
Norge	0,7	3,3	4,8	3,0	1
Sverige	1,6	2,4	3,8	1,4	0,2
Vissa andra OECD-länder					
Belgien	1,6	2,5	2,4	1,2	−2
Nederländerna	2,2	2,4	2,3	0,2	−1
Schweiz	1,4	0,2	2,2	2,5	0
Österrike	1,0	1,5	5,1	2,5	−1
OECD-Europa	45,1	3,0	3,3	1,0	−1
OECD-totalt	100,0	3,9	3,3	1,2	1/2

[1] 1979 års priser och växelkurser.
[2] Ekonomidepartementets bedömningar.
Källa: OECD.

Diagram 2: 1 Industriproduktionens utveckling i de större OECE-länderna 1975–1980

Index 1975 = 100

Källa: OECD.

importpriserna snabbare än väntat i Västeuropa. I Förenta staterna bidrog höga nominella löneökningar tillsammans med en låg produktivitetsutveckling till att driva upp konsumentpriserna.

Arbetsmarknadsläget stabiliserades något i Förenta staterna tack vare produktionsökningen under hösten, men i Västeuropa ökade arbetslösheten snabbt under andra halvåret och nådde vid årsskiftet en nivå av ca 7% av arbetskraften.

OECD-ländernas handel under 1980 speglade väl den pågående lågkonjunkturen: volymmässigt ökade exporten – huvudsakligen till OPEC - med totalt 5%, medan importen sjönk med 1,5%. Trots denna förbättring av den reala utrikesbalansen för i-länderna försämrades denna kraftigt i värdetermer, då bytesförhållandet förvärrades med 7–8%. Den viktigaste anledningen härtill var givetvis de fortsatta oljeprishöjningarna, se diagram 2:2. I-ländernas importpriser steg således med drygt 2,1% medan ex-

Tabell 2:2 Bytesbalansutvecklingen i vissa länder 1977–1980
Miljarder dollar

	1977	1978	1979	1980[1]
Förenta staterna	−14,1	−13,5	− 0,8	1
Japan	10,9	16,5	− 8,8	− 10,8
Förbundsrep. Tyskland	4,2	8,8	− 5,5	− 15,5
Nederländerna	0,2	− 1,3	− 2,3	− 2
Schweiz	3,4	4,4	2,4	− 0,5
Frankrike	− 3,3	3,7	1,2	− 7,0
Storbritannien	0,5	1,8	− 3,9	5,5
Italien	2,5	6,4	5,1	− 8,0
Canada	− 4,0	− 4,6	− 4,4	− 2,6
Belgien-Luxemburg	− 0,7	− 1,5	− 3,8	− 5
Övriga OECD	−25,1	−12,2	−14,6	− 30
OECD-totalt	−25,5	8,5	−35,4	− 76
OPEC-länderna	29,0	5,0	68	115
Icke oljeproducerande utvecklingsländer	−23,0	−35,3	−35	− 69

[1] Ekonomidepartementets bedömningar.
Källa: OECD.

portpriserna ökade med 12,5%. Som ett resultat av oljeprishöjningarna ökade de oljeproducerande staternas bytesbalansöverskott till 115 miljarder dollar, medan OECD-ländernas motsvarande underskott ökade från ca 35 miljarder dollar 1979 till ca 75 miljarder dollar 1980, se tabell 2:2.

I motsats till vad som skedde efter oljekrisen 1974/75 föll i fjol en väsentlig del av industriländernas ökade bytesbalansunderskott på de starka länderna, Förbundsrepubliken Tyskland och Japan. Samtidigt fick emellertid flera av de små OECD-länderna, trots att de förde en restriktiv ekonomisk politik, notera större bytesbalansunderskott. I Förenta staterna och Storbritannien skedde omslag till överskott.

Utsikter för 1981

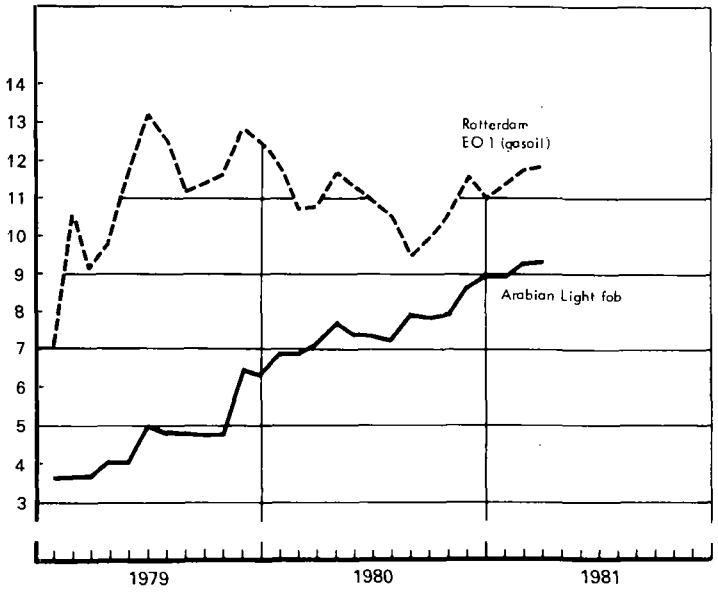
Den bedömning av den internationella konjunkturen som gjordes i PNB utgick från att lågkonjunkturen skulle dominera under 1981, med en svag tillväxt eller t. o. m. stagnation under första halvåret, följt av en långsam återhämtning under andra halvåret. I huvudsak förväntades uppgången drivas fram av en försiktig ökning av den privata konsumtionen, men även utrikeshandeln (främst exporten till OPEC) skulle ge ett positivt bidrag till tillväxten. Lagercykeln närmar sig sannolikt sin botten, men torde inte bidra med någon tillväxtimpuls förrän under andra halvåret och torde då inte heller bli särskilt stark. I sin helhet väntades enligt denna prognos, som innebar en något lägre aktivitet än den OECD förutsade i Economic Outlook nr 28, utgiven i december 1980, en tillväxt för 1981 på mellan en halv och en procent. Det geografiska mönstret innebar en långsam tillväxt i Förenta staterna och en stagnation i Västeuropa under första halvåret följt av ett något starkare andra halvår i hela OECD-regionen.

Sedan PNB utarbetades har konjunkturen utvecklats på ett sådant sätt

att utsikterna för 1981 har blivit ännu något svagare. För det första har den ekonomiska politiken styrts över i ännu mera restriktiv riktning. Främst gäller detta penningpolitiken. Det höga amerikanska ränteläget har tvingat de europeiska centralbankerna att föra en mycket stram räntepolitik för att motverka en fortsatt, inflationsdrivande och bytesbalansförsämrande depreciering, diagram 2:3 Den internationella ränteutvecklingen. I första hand torde den höga räntenivån påverka investeringsutvecklingen, men har via sin inverkan på den allmänna aktivitetsnivån och de allmänna förväntningarna, även en negativ effekt på den privata konsumtionen. Emellertid stramas även finanspolitiken åt i exempelvis Förenta staterna och Storbritannien, vilket förstärker politikens restriktiva verkan.

För det andra torde den förväntade konsumtionsledda uppgången komma att både försenas och försvagas. Bidragande orsaker härtill är att de inträffade växelkursförändringarna – dollarns, pundets och yenens appreciering och EMS-valutornas depreciering[1] – netto lett till en accelererande inflationstakt i OECD-området i dess helhet. Detta i sin tur medför

Diagram 2: 2 Oljeprisutvecklingen 1979–1981
100-tal kr. per m.

Anm. De två kurvorna exemplifierar prisutvecklingen på två olika oljemarknader. Arabian Light är det pris på råolja som utgör ett internationellt riktmärke för prissättningen på övriga råoljekvantiteter och eldningsolja 1 i Rotterdam speglar utvecklingen på marknaden.

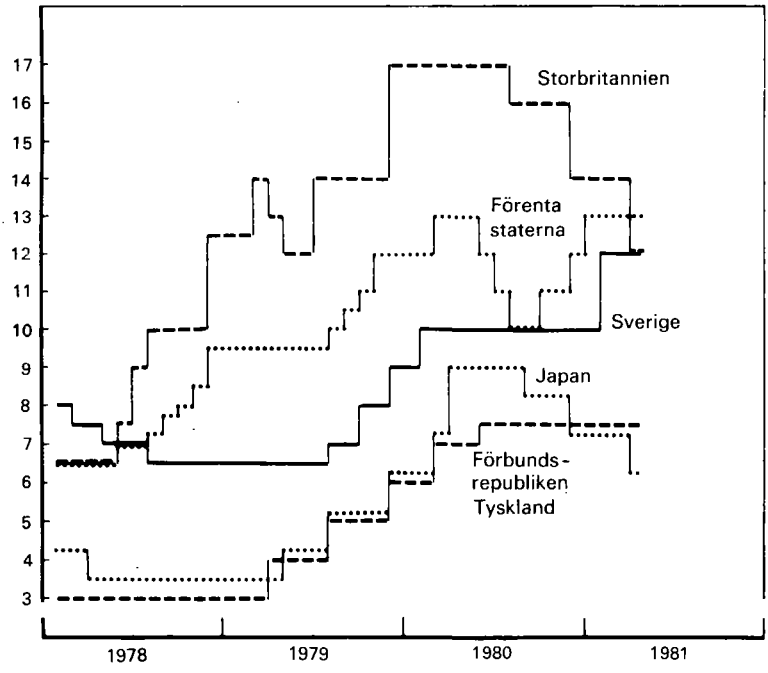
[1] Mellan sista veckan i juni 1980 och medio februari 1981 apprecierades den effektiva dollarkursen med drygt 10 %, D-markens depreciering uppgick till drygt 5 %. Den tyska valutans fall gentemot dollarn under samma period uppgick till 18,5 %.

Tabell 2:3 Konsumentprisernas utveckling 1977–1981
Årlig procentuell förändring

	1977	1978	1979	1980	Febr. 1980 Febr. 1981
Förenta staterna	6,5	7,7	11,4	13,5	11,3
Japan	8,1	3,8	3,6	8,0	6,5
Förbundsrep. Tyskland	3,7	2,7	4,1	5,5	5,5
Nederländerna	6,4	4,1	4,2	6,5	6,5
Schweiz	1,3	1,1	3,6	4,0	6,0
Frankrike	9,4	9,1	10,8	13,6	12,6
Storbritannien	15,9	8,3	13,4	17,9	12,5
Italien	17,0	12,1	14,8	21,2	19,9
Canada	8,0	9,0	9,1	10,1	12,2
Belgien	7,1	4,5	4,5	6,6	7,1
Österrike	5,5	3,6	3,7	6,4	6,7
Sverige	*11,4*	*10,1*	*7,2*	*13,7*	*12,9*
Norge	9,1	8,1	4,8	10,9	14,2
Finland	12,2	7,8	7,5	11,6	12,8
Danmark	11,1	10,0	9,6	12,3	10,7
OECD-totalt	8,7	7,7	9,9	11,4	11,2
OECD-Europa	10,9	9,1	10,8	13,6	12,5

Källa: OECD.

Diagram 2: 3 Den internationella ränteutvecklingen 1978–1981
(Centralbankens diskonton)

Källa: Riksbanken.

att realinkomsterna vid givna nominella löner bromsas. De fortsatta reala oljeprishöjningarna verkar i samma riktning.

För Västeuropas del gäller vidare att den försämring av konjunkturklimatet som inträffade under vintern och som tagit sig uttryck i bl. a. en snabb ökning av arbetslösheten, redan lett till en försämring av hushållens förväntningar. Detta i sin tur gör det sannolikt att sparkvoten, i stället för att vara oförändrad, kommer att stiga.

Investeringarna och investeringsplanerna har hittills visat en betydande motståndskraft mot lågkonjunkturen och något sammanbrott för industriinvesteringarna av samma omfattning som skedde under lågkonjunkturen 1974–1975 bedöms allmänt som osannolik. De viktigaste skälen härför är att företagens finansiella position nu inte urholkats i samma utsträckning som då samt att de ökade kraven på strukturanpassning i allmänhet och anpassning till de högre energipriserna i synnerhet har ökat räntabiliteten på rationaliseringsinvesteringar och investeringar i ny, energisnålare teknik. Givetvis kan inte dessa faktorer helt uppväga de depressiva effekterna på investeringarna av det låga kapacitetsutnyttjandet och den försämrade vinstutvecklingen, varför en viss nedgång i näringslivsinvesteringarna är sannolik. Men denna minskning torde bli begränsad jämfört med vad som är normalt i denna fas av konjunkturcykeln. Hur motståndskraftiga investeringarna kommer att bli är dock i hög grad beroende av den fortsatta ränteutvecklingen, främst i Europa. Hittills synes de höga realräntorna där inte ha strypt investeringsverksamheten. Men skulle den nuvarande räntenivån bli bestående under en längre tid, föreligger risk för att investeringarna dämpas mera påtagligt, vilket i sin tur skulle förlänga lågkonjunkturen.

Den statsfinansiella situationen i flertalet länder har försämrats påtagligt som en följd av bl. a. den låga tillväxten under senare delen av 1970-talet. Med hänsyn till de numera närmast strukturella underskotten i budgetarna har den offentliga utgiftspolitiken givits en utpräglat restriktiv inriktning och de senaste budgetförslagen i Förenta staterna och Storbritannien innebär en ytterligare nedskärning av de offentliga utgifterna. Utrymmet för expansiva efterfrågestödjande offentliga utgifter måste därför bedömas som minimalt.

En positiv faktor i den totala konjunkturbilden utgörs av världshandeln. Handeln mellan OECD-länderna blir visserligen mycket svag som en följd av den låga tillväxten. Men OPEC:s ökade oljeinkomster ger underlag för en kraftig ökning av exporten till denna ländergrupp även om denna utgör enbart 7 % av OECD-ländernas totala export. Trots den svaga efterfrågan i i-länderna väntas världshandeln öka med ca 2 %. Av särskild betydelse torde exporten komma att bli i Västeuropa. De valutor som ingår i det europeiska valutasystemet (EMS) har på grund av D-markens deprecierіng gentemot dollarn, noterat ett klart fall i den effektiva växelkursen. Detta leder i sig till en förbättrad konkurrenskraft. Lägger man därtill den ned-

gång i inhemsk efterfrågan som skett i början av året, uppstår en situation med starka incitament för en kraftig expansion av exporten. Att dessa faktorer redan börjat verka synes bekräftas av den positiva utvecklingen för exportorder till den västtyska industrin.

Det konjunkturmönster som skisseras i länderavsnitten innebär en något annorlunda profil jämfört med vad som angivits i PNB. I Förenta staterna har utvecklingen under hösten och vintern varit starkare än väntat. Under våren torde emellertid aktiviteten plana ut, eventuellt t. o. m. falla under en kortare period, och en fortsatt återhämtning vidta först under andra halvåret. I Europa synes första halvåret bli utpräglat svagt och en uppgång är inte sannolik förrän under senare delen av året. Detta innebär att den internationella konjunkturen skulle uppvisa en högre grad av samtidighet, än vad som tidigare föreföll sannolikt.

Sammanfattningsvis pekar tillgänglig information på en något svagare utveckling i världsekonomin under loppet av året. I synnerhet gäller detta Västeuropa där BNP riskerar att sjunka med ca 1% 1981. Tillväxten i Förenta staterna däremot blir sannolikt svag med en stagnationsperiod under sommarhalvåret. För helåret förutses en tillväxt på 1%.

I Japan synes den vikande exportefterfrågan vägas upp av inhemska efterfrågefaktorer så att någon ändring av den tidigare prognosen inte framstår som motiverad. Totalt i hela OECD skulle tillväxten, trots ett svagare förlopp under året, bli av samma storleksordning som i PNB, eller mellan en halv och en procent.

Den nuvarande prognosen är omgärdad av en rad osäkerheter.

När det gäller oljeprisutvecklingen har denna hittills under 1981 varit lugn. Under 1980 sjönk OECD-ländernas oljekonsumtion med nära 8%. Denna oväntat starka nedgång i oljeefterfrågan förklaras av flera faktorer. Den svagare ekonomiska tillväxten i fjol är en omständighet som bidragit till att minska oljeefterfrågan. En annan är att de successiva oljeprishöjningarna med omkring 150% under 1979 och 1980 uppenbarligen har fått en starkare ackumulerad efterfrågedämpande effekt än väntat. Prishöjningarna har bl. a. drivit fram ett ökat användande av alternativa energikällor, främst kol. Vidare har energipolitiken i ett antal länder aktiverats. Viktigast för oljeprisutvecklingen i världen är därvidlag att den nya amerikanska administrationen avskaffat prisregleringen för de amerikanska oljepriserna, så att dessa anpassats till världsmarknadsnivån. Slutligen har såväl hushåll som företag i de oljeimporterande länderna på ett annat sätt än 1973–1974 uppfattat de senaste oljeprishöjningarna som bestående i reala termer och förväntningarna har snarast inriktats på fortsatta realprishöjningar.

[1] I bägge fallen påverkas emellertid genomsnittstillväxttalen av det positiva (i Förenta staterna) resp. negativa (Västeuropa) statistiska "överhänget" från 1980: "ingångsnivån" 1981 i Förenta staterna blev högre än väntat, medan produktionsnivån i Västeuropa blev lägre än väntat.

Oljeproduktionen i OPEC-länderna sjönk med ca 10% i fjol främst på grund av bortfallet av oljeexport från Iran och Irak. Saudi-Arabien kompenserade en del av bortfallet genom att öka sin produktion utöver den tidigare nivån. Den låga efterfrågan i i-länderna, de höga lagren samt den saudiarabiska extraproduktionen förhindrade att kriget mellan Iran och Irak ledde till en ny spekulativ prisvåg av samma slag som inträffade på våren 1979. Mot slutet av 1980 började spotpriserna åter sjunka och den höjning av det officiella oljepriset som beslutades vid OPEC-mötet på Bali i december stannade vid 9%. Sedan dess har spotmarknadspriserna fortsatt att sjunka och flera av högprisländerna inom OPEC har tvingats att sänka priset ned till den officiella OPEC-nivån på 36 dollar per fat.

Utsikterna för 1981 tyder på en fortsatt lugn prisutveckling. På efterfrågesidan kommer den svaga ekonomiska aktiviteten och de höjda amerikanska oljepriserna att dämpa efterfrågan på importerad olja. På produktionssidan har Iran och Irak, trots pågående krig, återupptagit sin oljeexport med drygt 1 miljon fat om dagen. Samtidigt har Saudi-Arabien förklarat att man kommer att ligga kvar på den förhöjda produktionsnivån under 1981 trots den återupptagna iranska och irakiska exporten. Ett av syftena bakom denna saduiarabiska produktionspolitik är att skapa de nödvändiga förutsättningarna för att alla OPEC-stater i sin prissättning skall följa den prissättningsformel som utarbetats inom OPEC. Denna formel, vars syfte är att åstadkomma en lugn och mera förutsebar oljeprisutveckling, bygger på den reala tillväxten i i-länderna, prisutvecklingen för i-ländernas export till OPEC-länderna, samt växelkursutvecklingen. Trots dessa gynnsamma omständigheter kvarstår osäkerheten beträffande prisutvecklingen mot slutet av 1981 då efterfrågan måste täckas av lagerneddragningar.

En annan osäkerhetsfaktor är löneutvecklingen. Denna har varit relativt måttlig i flertalet OECD-länder och har inte som fallet var 1974–1975 inneburit någon kompensation för oljeprishöjningarna. Emellertid är det ovisst om löntagarna kommer att fortsätta att absorbera de försämringar i bytesförhållandet med åtföljande inflationsimpulser som nu uppstår. Skulle så inte bli fallet, skulle företagssektorns finansiella situation urholkas och investeringsutvecklingen ytterligare dämpas.

En annan risk som blir alltmer påtaglig är att den samtidighet i det internationella konjunkturförloppet, som nämnts ovan, kan komma att förstärka lågkonjunkturen så att de större ländernas efterfrågestagnation via utrikeshandeln verkar ömsesidigt försvagande. Erfarenheterna efter oljekrisen 1973/74 tyder på att denna internationella "multiplikatoreffekt" tenderar att underskattas. Mot denna eventualitet kan å andra sidan anföras att de efterfrågekomponenter i resp. ekonomi som i första hand skulle kunna generera ett ytterligare fall – de fasta investeringarna och lagerinvesteringarna – nu synes ha nått en botten i konjunkturkurvan.

Den prognos för totala produktionen som här gjorts innebär en dyster utveckling av sysselsättningen i OECD-området. I Förenta staterna har

visserligen arbetslösheten stabiliserats, men ligger fortfarande på en hög nivå (ca 7,5 %). I Europa har arbetslösheten stigit snabbare än väntat och uppgår f. n. till drygt 7 % och en fortsatt försämring synes sannolik.

Industriländernas samlade bytesbalansunderskott torde, med ovan skisserade utveckling, nästan halveras 1981 till ca 40 miljarder dollar. Förbättringen ser emellertid ut att äga rum i de stora länderna: minskade underskott förutses i Förbundsrepubliken Tyskland och i Japan, ett åtminstone fördubblat överskott väntas i Förenta staterna. OPEC:s överskott bör minska till under 100 miljarder dollar, förutsatt att oljepriserna inte ånyo rusar i höjden. De icke oljeproducerande utvecklingsländerna antas få en ytterligare förvärrad extern situation. Bytesförhållandet för denna grupp försämras sannolikt både gentemot industriländerna och gentemot OPEC, då prisutsikterna är relativt stabila för deras exportprodukter. Dessutom erbjuds sämre avsättningsmöjligheter i industriländerna.

Finansieringsbehoven är fortsatt stora för underskottsländerna. Merparten av denna finansiering kommer att ske via de internationella kapitalmarknaderna. En gradvis ökad roll får Internationella valutafonden, IMF. Fondens likviditet är f. n. god. Förstärkningar behövs emellertid om IMF skall kunna spela en ännu större roll som finansiär av temporära underskott och som tillskyndare av anpassningsåtgärder.

2.2 Länderöversikter

Förenta staterna

Den amerikanska ekonomin kännetecknades under 1980 av starka konjunkturfluktuationer mot en allmän bakgrund av fortsatt hög inflation. En mycket kraftig, men osedvanligt kort recession under första halvåret följdes av en återhämtning från sommaren, och andra halvåret återvanns drygt 2/3 av den mark som tappats under det andra kvartalets 10-procentiga (årstakt) fall i totalproduktionen (BNP). Vid utgången av 1980 låg den ekonomiska aktiviteten på ungefär samma nivå som ett år tidigare. Också för året som helhet var BNP i stort sett oförändrad jämfört med 1979.

Trots den svaga ekonomin steg priser och löner snabbt. Åren 1979 och 1980 är den hittills värsta inflationsperioden i Förenta staterna under 1900-talet. Prisökningarna i konsumentledet var 11,4 % 1979 och 13,5 % i fjol. Försämringen av pristrenden kan hänföras till dels den andra rundan av kraftiga oljeprishöjningar, dels en ogynnsam utveckling av mer grundläggande, inhemska bestämningsfaktorer för priserna. Priset på importerad olja mer än fördubblades under 1979 och 1980. Samtidigt ökade lönekostnaden per producerad enhet med tvåsiffriga tal. Produktiviteten sjönk åter i fjol, och löneökningstakten fortsatte att stiga, dock inte tillräckligt för att kompensera för inflationen. Reallönerna föll därför ytterligare.

Den kraftiga svackan i aktiviteten för ett år sedan var resultatet av en spontan dämpning i konjunkturen i kombination med ett åtstramningspro-

gram. Detta sattes in mot bakgrund av en mycket snabb inflation under årets första två månader, då det ännu inte stod klart att en nedgång redan inletts i ekonomin. Bidragande till att raset i ekonomin blev så kraftigt var också karaktären av åtgärderna. Tyngdpunkten låg på kreditpolitiken med bl.a. en reglering av bankernas utlåning, främst konsumentkrediterna. Den stora osäkerhet som uppstod, inte minst hos allmänheten, om konsekvenserna av att fortsätta att använda kreditkort förstärkte effekten av åtgärderna. Räntorna steg på kort tid till rekordnivåer, samtidigt som hypoteksinstituten fick svårigheter att få fram kapital.

Den finanspolitiska delen av åtstramningsprogrammet gav resultat först under andra halvåret, då de federala konsumtions- och investeringsutgifterna föll i reala termer. För 1980 som helhet verkade dock den offentliga efterfrågan i expansiv riktning. Detta intryck förstärks ytterligare när hänsyn tas också till skatte- och transfereringssidan av den federala budgeten. För budgetåret 1980 slutade budgeten i ett underskott på ca 60 miljarder dollar, ca 2,5% av BNP, en fördubbling jämfört med budgetåret dessförinnan.

Även om nedgången i aktiviteten våren 1980 var väl spridd till alla efterfrågeområden, blev den mest uttalad för bostadsbyggandet och för varaktiga konsumtionsvaror, särskilt bilar. Den senare utvecklingen sammanföll med stora strukturella problem för den inhemska bilindustrin. Denna och bostadsbyggnadssektorn, vilka tillsammans svarar för 7% av BNP, fick ta hälften av minskningen i BNP under andra kvartalet. För året som helhet motsvarade tillbakagången inom de båda sektorerna 2% av BNP.

Återhämtningen i ekonomin under andra halvåret 1980 var i väsentlig utsträckning spegelbilden av händelseförloppet under våren och sålunda mest uttalad för varaktiga konsumtionsvaror och bostadsbyggandet. Exportefterfrågan verkade tillbakahållande på utvecklingen i tilltagande grad över året, en negativ trend som har hållit i sig under inledningen av 1981. Näringslivets investeringar visade en mycket svag, positiv trend från förra vårens låga nivå. Tidigare optimistiska investeringsplaner för 1981 har successivt reviderats ned. Kapacitetsutnyttjandet understeg i februari i år 80%. Enligt den senaste enkäten väntas näringslivets investeringar öka med 1% i reala termer i år, vilket är en nedjustering från tidigare.

Även om expansionen i ekonomin sedan förra sommaren både varit starkare och varat längre än flertalet bedömare antog för bara några månader sedan, pekar nu allt fler tecken på att en förnyad avsaktning inletts. Bilden är dock långtifrån entydig. Allmänt gäller att indikatorer för den reala sidan av ekonomin, industriproduktion och sysselsättning, under vintern visat större styrka än indikatorerna för de finansiella marknaderna och prisområdet. Den gängse bedömningen, ehuru omgärdad med stora osäkerhetsmarginaler, är att aktiviteten i ekonomin stagnerar eller rent av går tillbaka under något kvartal under sommarhalvåret 1981 för att därefter

åter vända uppåt. Vad gäller utvecklingen i ekonomin på ett års sikt är osäkerheten ännu större. I detta perspektiv måste hänsyn tas också till effekterna av det ekonomisk-politiska program administrationen har föreslagit för det budgetår som inleds den 1 oktober 1981 och för åren därefter.

Det ekonomisk-politiska programmet innehåller fyra huvudpunkter. Skattesänkningar: För hushållens del med 10% i tre omgångar med början vid halvårsskriftet 1981; för företagen förenklade avskrivningsregler med förkortade avskrivningstider för investeringar retroaktivt från den 1 januari 1981. Stora nedskärningar i budgetens utgiftssida utom för försvaret. Begränsningar i de federala regleringarna. Stöd för en stabil och restriktiv kreditpolitk från centralbankens, Federal Reserve, sida.

Administrationen väntar att programmet skall bidra till en mycket gynnsam utveckling i ekonomin under den kommande femårsperioden: BNP-tillväxten förutses bli 4 à 5% per år i reala termer. Konsumentpriserna antas minska från 11% till 4%. Underskottet i den federala budgeten förbyts från 1984 i ett överskott.

Kongressen har att fatta beslut om flertalet av förslagen till konkreta åtgärder. Detta kommer att ta ytterligare flera månader. Det är sålunda inte möjligt att nu veta vilka budgetnedskärningar och skattesänkningar Kongressen accepterar och vilka tidsperioder som kommer att bli aktuella.

Den expansiva effekten på efterfrågan av de föreliggande förslagen till inkomstskattesänkningar och ökade försvarsutgifter väger troligen tyngre än nedskärningarna på andra områden i budgeten, bl. a. därför att minskade bidrag till delstater och kommuner ersätts med ökade utgifter på lokal nivå. Med en expansiv finanspolitik läggs en alltför stor börda på kreditpolitiken. Detta torde resultera i förnyade räntestegringar som får negativa effekter på den reala ekonomin i ett senare skede. Det finns också en uppenbar risk för att inflationsförväntningarna ökar.

Man kan fråga sig om de föreslagna åtgärderna får de av administrationen aviserade kraftfulla effekterna på utbudssidan och i fråga om pris- och kostnadsutvecklingen, i varje fall så snabbt som administrationen har antagit. Osäkerheten knyter sig t. ex. till skattesänkningarnas effekter på arbetsutbud och sparande.

För innevarande år anmäler sig en utplaning, eller eventuellt ett smärre fall, i den ekonomiska aktiviteten under de närmaste månaderna innan läget förbättras under hösten. Denna uppgång blir i väsentlig utsträckning beroende på när skattesänkningen sätts in. Konsumtionsefterfrågan samt expansionen inom försvarsindustrin väntas leda uppgången. Bostadsbyggandet liksom exportefterfrågan förutses däremot verka återhållande på totalefterfrågan. Näringslivets investeringar, inkl. lagerinvesteringarna, torde ge endast marginella bidrag till expansionen för året som helhet. Totalproduktionen skulle därmed kunna öka med någon procent under loppet av året. Också i genomsnitt för 1981 är en BNP-tillväxt i storleksordningen 1% att förutse. Detta torde betyda att arbetslösheten ånyo ökar, efter att under den gångna vintern successivt ha fallit till under 7,5%.

Osäkerheten för det framförliggande året gäller i första hand inflationstrenden samt styrkan i den uppgång i ekonomin som väntas under senare delen av 1981. Kommande beslut i kongressen blir av central betydelse. Riskerna för en mindre gynnsam utveckling än den administrationen skisserat är dock betydande.

Försörjningsbalansen Förenta staterna
Procentuell volymförändring

	1979	1980	1981
Privat konsumtion	2,6	0	1,2
Offentlig konsumtion	0,4	2	−1
Fasta bruttoinvesteringar	2,6	−7,5	−2,5
Lager[1]	(−0,3)	(−3/4)	(1/4)
Utrikesbalans[1]	(0,5)	(3/4)	(1/4)
BNP	2,3	−0,3	1

[1] Förändring som procent av BNP för föregående år.

Japan

Den japanska tillväxten var under 1980 fortsatt hög i förhållande till omvärlden. Anpassningen till den andra oljeprischocken 1979/80 har gått bättre än i övriga industriländer. Mycket tack vare ett omfattande energibesparingsprogram minskade energikonsumtionen med 3% 1980 samtidigt som totalproduktionen ökade med ca 4 1/4%. Vinstnivåerna i företagen har bibehållits på en relativt hög nivå, inflationen har varit måttlig och bytesbalansproblemen inte alltför stora.

Den inhemska efterfrågan började försvagas 1979. Denna utveckling fortsatte under 1980, särskilt sedan impulserna från den statliga sektorn avtog. I stället kom exporten att vara den drivande kraften bakom tillväxten. En kombination av god produktivitetsutveckling, återhållsamma löneökningar och den tidigare deprecieringen av yenen gav exportindustrin goda konkurrensfördelar på världsmarknaden. Mätt i volym steg exporten med ca 17% samtidigt som importen sjönk med ca 6%. Utrikeshandeln kom därmed att svara för en betydande del av den totala produktionsökningen.

Den privata konsumtionen steg 1979 med 5,9%. En viss dämpning inträdde mot slutet av året och fortsatte 1980. Den reala disponibla inkomsten utvecklades svagt beroende på bl.a. måttfulla löneökningar i kombination med en jämfört med föregående år accelererande inflationstakt. Trots en neddragen sparkvot steg den privata konsumtionen 1980 därför med endast ca 2%.

Under 1980 fortsatte de privata investeringarna, exkl. byggnadssektorn, att uppvisa en hög tillväxt om än i något långsammare takt än tidigare. Faktorer bakom denna gynnsamma utveckling var främst ett fortsatt ökat kapacitetsutnyttjande, ökad efterfrågan på såväl energibesparings- som på rationaliseringsinvesteringar samt en hög vinstnivå. Inom byggnadssek-

torn sjönk däremot investeringarna beroende på stigande priser på mark och byggnadsmaterial och högre räntor på huslån. Dessutom hade byggnadsinvesteringarna ökat kraftigt under tidigare år. Sammantaget blev utvecklingen därmed svag för de totala privata investeringarna.

De offentliga utgifterna sjönk för året med ca 3,5%, trots att konsumtionen ökade något. Den negativa utvecklingen får ses mot bakgrund av myndigheternas önskan att uppnå en balanserad budget på medellång sikt. Regeringens taktik har tidigare varit att med finanspolitiska åtgärder stimulera tillväxten då efterfrågan varit låg. Detta har lett till att budgetunderskottet ökat från 0,5% av BNP 1973/74 till 6,4% 1979/80. I stället har penningpolitiken använts för att dämpa prisstegringarna. Under 1980 ändrades emellertid strategin. Oro för att finansieringen av budgetunderskottet skulle tränga ut privata investeringar från kapitalmarknaden låg bakom denna vändning. Finanspolitiken blev sålunda stramare samtidigt som penningpolitiken blev allt mindre restriktiv. Diskontot sänktes vid ett par tillfällen under året till 7 1/4% i november 1980. I mars 1981 sänktes diskontot med ytterligare en procentenhet. I 1981/82 års budget föreslås flera större skattehöjningar för att dämpa budgetunderskottet. Regeringen har emellertid samtidigt presenterat åtgärder i avsikt att stödja den inhemska efterfrågan. Stimulanspaketet, som presenterades i mitten av mars, är inriktat på den mindre och medelstora industrin samt på byggverksamheten. För kalenderåret 1981 väntas emellertid den offentliga efterfrågan öka främst beroende på betydande statliga investeringar, som är projekterade till första halvåret 1981.

Utrikeshandelns stora bidrag till BNP-utvecklingen 1980 väntas bli betydligt mindre 1981 men förbli positivt. Minskningen antas främst bero på eftersläpande effekter av yenens appreciering, som påbörjades i maj 1980 och fortsatte under hösten. Men även den svaga utvecklingen på de västeuropeiska marknaderna samt frivilliga exportbegränsningar verkar i samma riktning. För att bibehålla en hög tillväxt under 1981 krävs därmed ett ökat bidrag från den privata sektorn.

Den privata konsumtionen kan förväntas att öka mer än 1980. För en sådan utveckling talar, under antagande om en bibehållen sparkvot, en förutsedd dämpning av inflationstakten, vilken skulle ge ökad köpkraft trots den väntade måttliga nominella löneökningen.

Motiven för att företagen skall bibehålla en hög investeringsnivå synes fortsatt goda. Ett överlag gott vinstläge kombinerat med fortsatta lättnader i penningpolitiken bidrar härtill. Med den förutsedda ökningen av den reala disponibla inkomsten och lägre räntekostnader kan investeringar i bostadsbyggandet komma att öka under 1981, om än relativt långsamt. Totalt kan de fasta investeringarna, inkl. de offentliga öka med ca 4%.

Totalt förutses en tillväxt på mellan 3–4% 1981. Den ekonomiska aktiviteten bärs i början av året upp av investeringsverksamheten med en gradvis förskjutning mot den privata konsumtionen.

Försörjningsbalansen Japan
Procentuell volymförändring

	1979	1980	1981
Privat konsumtion	5,9	2	2 1/2
Offentlig konsumtion	4,6	1	1
Fasta bruttoinvesteringar	8,6	1/4	4
Lager[1]	0,5	0	−1/4
Utrikesbalans[1]	−1	3 1/2	1
BNP	5,9	4 1/4	3 1/2

[1] Förändring som procent av BNP för föregående år.

Förbundsrepubliken Tyskland

Den ekonomiska utvecklingen under 1980 såsom den avtecknar sig i den ekonomiska statistiken sammanfaller i stort med den bild som tecknades i preliminär nationalbudget. Bruttonationalprodukten steg med 1,7% för helåret 1980. Under loppet av året noterades en klar nedgång i aktiviteten och mellan första och andra halvåret sjönk BNP med drygt två procent; industriproduktionen låg vid årets slut nära 7% under första kvartalets nivå. Denna inbromsning, som var något mera markerad än väntad, förklaras av att såväl den privata konsumtionen som byggandet sjönk kraftigt under andra kvartalet. Under andra halvåret stagnerade dessa två komponenter, men däremot noterades en markant nedgång i exporten, något som bidrog till den ovan nämnda nedgången i BNP. Den konjunkturprofil som här har skisserats och som innebär ett kraftigt negativt s.k. överhäng bidrar till att dra ned den möjliga genomsnittliga tillväxten för 1981 med ca 1 procentenhet. Prisutvecklingen under andra halvåret blev även den något sämre än väntat, vilket förklaras av att importpriserna ökade starkare till följd av D-markens depreciering, i första hand gentemot dollarn.

Under slutet av 1980 ökade de inhemska priserna i en takt av ca 6% på årsbasis – en för västtyska förhållanden hög inflationstakt. Till den allmänna bilden av recession får fogas bytesbalanssaldot som trots en förbättring av utrikesbalansen i reala termer på grund av den starka försämringen i bytesförhållandet uppvisade ett underskott på 28 miljarder DM, ett utfall klart sämre än väntat. I takt med produktionens minskning har arbetslösheten ökat och vid ingången till 1981 hade den stigit till 5,6% av arbetskraften.

Inför denna kombination av med västtyska mått mätt ogynnsamma stabiliseringspolitiska omständigheter har förbundsregeringen och Bundesbank inte sett någon annan möjlighet än att fortsätta på den restriktiva ekonomisk-politiska kurs som man slog in på efter den senaste oljeprishöjningen. Trots en sänkning av den direkta skatten och de s.k. automatiska stabilisatorernas – ökade arbetslöshetsunderstöd m.m. – verkan vid en nedgång i aktiviteten beräknas finanspolitiken 1981 förbli neutral. Penningpolitiken, vars viktigaste målvariabel är en tillväxttakt i den monetära basen på mellan 4 och 7% under perioden 4 kv. 1980–4 kv. 1981, är

klart restriktiv och har successivt stramats åt ytterligare under första kvartalet 1981. Av motiven bakom denna strama politik – att bekämpa den inhemska inflationen och att försvara D-markens yttre värde – har det externa målet krävt allt mer uppmärksamhet i takt med att trycket på D-marken från en stigande dollar och ett starkt pund har intensifierats. Någon omorientering av den västtyska ekonomiska politiken bort från det primära stabiliseringspolitiska målet – en lägre inflationstakt – synes inte sannolik under 1981.

De konjunkturdata som registrerats sedan PNB pekar på en förlängning av den nuvarande ekonomiska stagnationen under 1981. Orderstockarna bedöms som otillräckliga, orderingången från hemmamarknaden är fortsatt svag, detaljhandelsvolymen är låg och näringslivets och hushållens framtidsbedömningar tenderar att bli dystrare. Två omständigheter som utgör ljuspunkter bör dock noteras. För det första har den västtyska konkurrenskraften stärkts högst betydligt under 1980 och fortsätter med all sannolikhet att stärkas under 1981. Arbetskostnaderna per producerad enhet torde öka ca 3–4% mindre i den västtyska industrin än genomsnittet för de större OECD-länderna. Därtill kommer att D-marken har deprecierats med mer än 5% från juni 1980 till februari 1981. Under samma period har D-marken sjunkit med ca 20% i förhållande till dollarn och med knappt 30% gentemot yenen. Denna drastiska försvagning gentemot de viktigaste konkurrentländernas valutor har inte bara lett till en ökning av kostnaderna för importen utan även till en konkurrenskraftsförbättring som redan under början av 1981 tycks påverka den västtyska exportorderingången positivt. Under loppet av året kan därför exporten utvecklas till en påtaglig styrkefaktor för efterfrågeutvecklingen.

Den andra faktorn som kan innebära ett stöd för konjunkturen är näringslivets investeringsefterfrågan. Visserligen är räntenivån hög av externa skäl och dessutom stagnerade näringslivsinvesteringarna under 1980 och en viss nedgång är med all sannolikhet att vänta i år, men denna synes kunna bli mindre än vad som skulle motiveras av utvecklingen av vinster och kapacitetsutnyttjande. Till de faktorer som verkar positivt på industrins investeringar nämns rationaliseringsbehov, införandet av ny datateknik, energisparande, bl.a. via lån till subventionerad ränta. Denna förhållandevis optimistiska syn på investeringsutvecklingen blir givetvis beroende av det fortsatta ränteläget och det kommande löneavtalets nivå.

F.n. pågår de centrala löneförhandlingarna. Det svaga arbetsmarknadsläget och den restriktiva ekonomiska politiken liksom det för västtyska allmänheten ovana externa underskottet torde medföra ett löneavtal på mellan 4 och 5%. Med en inflationstakt i samma storleksordning stagnerar de reala disponibla inkomsterna eller ökar endast marginellt. Den långsamma acceleration av den privata konsumtionen under loppet av 1981, som i PNB bedömdes bli den expansiva faktorn i efterfrågeutvecklingen, torde därför komma att bli än långsammare och mera utdragen till följd av

något långsammare löneutveckling, något snabbare inflation och en sannolik höjning av hushållens sparkvot som svar på en snabbt försämrad arbetsmarknad.

Sammantaget skulle dessa faktorer medföra att totalproduktionen blir i stort sett oförändrad under loppet av året. Mot slutet av året bör den privata konsumtionen och en expansion av exporten bidra till en försiktig expansion av tillväxten. På grund av det ovan nämnda negativa överhänget torde BNP för 1981 komma att sjunka med ca 1 1/2% i förhållande till fjolårsnivån.

Den ökande exporten och en markerad minskning av importen väntas förbättra utrikesbalansen i reala termer. Denna förbättring uppvägs dock av en fortsatt om än avtagande försämring av bytesförhållandet. Netto torde bytesbalansens underskott ligga kvar på ungefär samma nivå som i fjol, eller kring 25 miljarder D-mark.

Försörjningsbalansen Förbundsrepubliken Tyskland
Procentuell volymförändring

	1979	1980	1981
Privat konsumtion	3,2	1	1
Offentlig konsumtion	2,9	3	1,2
Fasta bruttoinvesteringar	8,7	3	−3
Lager[1]	1,6	−3/4	−1
Utrikesbalans[1]	−1,3	1/2	3/4
BNP	4,5	1,7	−1 1/2

[1] Förändring som procent av BNP för föregående år.

Frankrike

Efter fyra år av stadig tillväxt med i genomsnitt 3,5% årligen började den ekonomiska aktiviteten att dämpas under 1980. Produktionen planade ut i början av året och blev negativ under andra kvartalet.

Den privata konsumtionen steg med ca 2,5% 1980, vilket kan jämföras med 3,4% 1979. Försämringen kan hänföras till den svagare utvecklingen av de reala disponibla inkomsterna, vilket bl. a. berodde på höjd inkomstskatt samt en kombination av dämpade löneökningar och en snabb inflationstakt. Trots en neddragen sparkvot kunde inte konsumtionsutvecklingen från året innan upprätthållas.

De totala fasta investeringarna utvecklades väl fram till första kvartalet 1980. Därefter registrerades en negativ tillväxt. För året som helhet noterades ändå en uppgång med drygt 2,5%. Den statliga industrisektorn stod för en betydande del av den totala ökningen. De privata bostadsinvesteringarna föll med knappt 1% beroende på vikande efterfrågan hos hushållen och det relativt kärva läget på kreditmarknaden.

Efter att ha starkt bidragit till tillväxten 1979 svängde lagerinvesteringarna under året allt eftersom de ekonomiska utsikterna försämrades. Det

höga räntenläget spelade också en viss roll. Bidraget till BNP-ökningen blev därmed svagt negativt 1980.

Också utrikeshandeln fick en neddragande effekt på totalproduktionen. Tillväxten i både export- och importvolym avtog markant under året. Det negativa bidraget förklaras dock främst av Frankrikes relativt höga inhemska efterfrågeläge jämfört med det som rådde hos de viktigaste handelsparterna. Dessutom bidrog det något högre pris- och kostnadsläget i förhållande till omvärlden.

Totalt beräknas BNP ha stigit med drygt 1,5% under 1980. På arbetsmarknaden har det svaga konjunkturläget lett till en ytterligare försämring av arbetsmarknadsläget. Vid årets utgång var mer än 1.5 miljoner arbetslösa eller nästan 7%.

Sedan i slutet av sextiotalet har Frankrike haft en högre inflationstakt än genomsnittet för övriga industriländer inom OECD-området. 1980 utgjorde härvidlag inte något undantag. Konsumentpriserna accelererade i början av året mot en topp i maj 1980 men dämpades därefter. Den genomsnittliga ökningen för året blev 13,5%. En viktig målsättning för den ekonomiska politiken är att söka dämpa inflationen, främst genom en stram penningpolitik. Detta tillsammans med ett någorlunda gynnsamt bytesbalansläge har bl. a. lett till en appreciering av francen inom det Europeiska Valutasystemet, EMS. Under hösten 1980 sattes finanspolitiska åtgärder in för att stödja den privata konsumtionen och för att få igång industriinvesteringarna. Sålunda infördes en temporär höjning av bidragen till barnfamiljer och pensionärer samt investeringsavdrag för bl. a. exportföretagen. Även den inhemska byggmarknaden stimulerades. Sammantaget ledde dessa åtgärder till att de offentliga utgifterna steg snabbare än beräknat men budgetunderskottet stannade ändå på ca 1% av BNP.

Avmattningen i den franska ekonomin förutses fortsätta in på 1981, men en vändning mot högre aktivitet kan ske i slutet av året. För en sådan konsumtionsledd uppgång talar sänkta socialförsäkringsavgifter och en dämpning av inflationstakten, som i sin tur beror på en svag inhemsk efterfrågan och lägre importprisökningar. Med antagande om oförändrad sparkvot kan den privata konsumtionen komma att öka med ca 1,5%.

De investeringsbefrämjande åtgärderna motverkas till en del av den svaga efterfrågan både utomlands och i Frankrike. Mot slutet av 1981 kan investeringsverksamheten emellertid komma att uppvisa en positiv trend. För en dämpad utveckling under merparten av 1981 talar också att den offentliga investeringsökningen beräknas bli halverad jämfört med föregående år. Sammantaget för hela 1981 torde de totala fasta investeringarna stagnera.

Från lagersidan förutses en fortsatt neddragning. Den nuvarande lagerhållningen bedöms överlag vara för stor i förhållande till efterfrågan. Mot denna bakgrund förväntas en negativ effekt på totalproduktionen.

En stagnation av importvolymen förväntas till följd av svag inhemsk

efterfrågan; utrikeshandeln bedöms ge ett svagt positivt bidrag till BNP-utvecklingen. Dessutom kan en del av efterfrågebortfallet från industriländerna komma att kompenseras av större export till OPEC-länderna.

Totalproduktionen bedöms mot denna bakgrund stiga bara med ca en halv procent. Arbetslösheten torde fortsätta öka till uppemot 7,5 % under 1981 från en nivå ungefär en procentenhet lägre under 1980.

Försörjningsbalansen Frankrike
Procentuell volymförändring

	1979	1980	1981
Privat konsumtion	3,4	2	1,5
Offentlig konsumtion	2,6	2,5	2
Fasta bruttoinvesteringar	2,5	2,5	0
Lager[1]	1	− 1/4	− 1/2
Utrikesbalans[1]	−0,7	− 1/4	1/4
BNP	3,3	1,5	1/2

[1] Förändring som procent av BNP för föregående år.

Storbritannien

Främst tre faktorer kan sägas vara orsaken till den mycket djupa lågkonjunktur som Storbritannien just nu genomgår: effekterna av den internationella recessionen, den mycket strama ekonomiska politiken samt de negativa konsekvenserna av nordsjöoljans roll i ekonomin.

Den brittiska regeringens strategi är att föra en mycket stram ekonomisk politik i avsikt att först få bukt med prisstegringarna och att därefter få igång en balanserad tillväxt med låg inflationstakt och ökad sysselsättning. Det viktigaste instrumentet är penningpolitiken. Men de uppsatta målen för penningmängdens tillväxttakt innevarande budgetår tycks komma att vida överskridas. Detta mål utgår emellertid från ett vidare penningmängdsbegrepp (M3). Används däremot snävare definitioner (t.ex. M1), tillsammans med de höga räntorna under 1980, kan man konstatera att penningpolitiken varit mycket stram. Målet är att få ned inflationsförväntningarna på främst arbetsmarknaden. Regeringen menar nämligen att kompensationskraven från löntagarsidan är de avgörande orsakerna till de snabba prisstegringarna. Men den strama politiken har hittills i huvudsak lett till volymanpassningar med starkt fallande produktion och snabbt stigande arbetslöshet. Det finns dock tecken som tyder på en något avsaktande löne- och inflationstakt.

Paradoxalt nog innebär nordsjöoljans växande roll problem för ekonomin. Bidraget till BNP från denna sektor är ännu så länge blygsamt och förmår inte hindra fallet i totalproduktionen. Däremot är effekten på bytesbalansen kraftig, eftersom den dyra oljeimporten slås ut. Överskottet i bytesbalansen tillsammans med den höga räntan är de främsta orsakerna till den stigande pundkursen. Detta är en orsak till att den icke-oljeprodu-

cerande industrin beräknas ha försämrat sin relativa konkurrenskraft med uppemot 45 % gentemot utlandet under de senaste åren.

Denna negativa utveckling visar sig i en avtagande industriproduktion och en växande arbetslöshet, som nu uppgår till nära 10 % av den arbetsföra befolkningen eller nästan 2,5 miljoner människor. Den icke-oljeproducerande sektorns samlade produktion har minskat så att den nu inte är större än vad den var 1967. En minskning av denna sektor kan leda till att det inte finns en tillräckligt stor industribas att bygga en balanserad tillväxt på när inflationstakten så småningom dämpas. Denna aspekt är väsentlig också utifrån det faktum att oljekällorna i Nordsjön inte är outtömliga. När oljan sinar kommer Storbritannien att behöva en traditionell industrisektor.

Under 1980 föll BNP med ca 2,5 % efter en ökning på 1,5 % året dessförinnan. Det största fallet registrerades i tillverkningsindustrin, där produktionen minskade med ca 10 %, mest dramatiskt under andra halvåret. Det var i huvudsak lageravvecklingen och minskningen av de offentliga såväl som de privata investeringarna som kraftigt bidrog till den negativa utvecklingen. Däremot ökade såväl den privata som den offentliga konsumtionen. Utrikeshandeln gav ett positivt bidrag till den totala produktionen. Detta berodde emellertid uteslutande på att importvolymen sjönk, med ca 3 %. Detta orsakades i sin tur främst av det svaga efterfrågeläget. I den totala exportökningen på ca 1 % ryms dels en ökad råoljeexport på ca 15 %, dels minskningar för tillverkningsindustrin.

Inflationen accelererade i början av året och nådde årstoppen i maj 1980, då konsumentpriserna steg med nära 22 % mätt från motsvarande månad 1979. Därefter avtog inflationstakten till ca 15 % i december, vilket i huvudsak förklaras av den svaga efterfrågeutvecklingen och appreciering-en av pundet.

Trots pundets starka ställning svängde bytesbalansen om från ett underskott 1979 på 1,7 miljarder pund, ca 1 % av BNP, till ett överskott 1980 på 2,3 miljarder pund. Den främsta orsaken till denna utveckling var att importen sjönk samt ett ökat bidrag från oljesektorn.

De ekonomisk-politiska åtgärder, som introduceras i budgeten för 1981/82 gör att vissa nedrevideringar av tidigare prognoser torde bli nödvändiga. Finanspolitiken blir mycket stram med bl. a. omfattande skattehöjningar. Dessa väntas i hög grad påverka hushållens finanser och efterfrågan. Detta torde, i kombination med de indirekta skatternas prishöjande effekt, innebära en svag utveckling för den privata konsumtionen 1981. Tidigare fanns fog att anta en inflationstakt på nära 10 % mätt på årsbasis under andra halvåret 1981. Denna takt torde emellertid bli en eller ett par procentenheter högre.

De fasta investeringarna kan väntas avta också 1981. Det är föga troligt att effekterna av räntesänkningen i mars 1981 på 2 procentenheter till 12 % härvidlag kan uppväga effekterna av det generellt sett försämrade vinstlä-

get, det låga kapacitetsutnyttjandet eller i någon större omfattning förbättra konkurrenskraften. Mot denna bakgrund är det sannolikt att de privata investeringarna minskar ännu mer än 1980. Den strama finanspolitiken bedöms också komma att påverka de offentliga investeringarna i negativ riktning. Lagerinvesteringarna kan däremot komma att ge ett litet positivt bidrag till BNP-utvecklingen under 1981.

Effekterna av den höga pundkursen slår troligen igenom 1981. Det försämrade konkurrensläget i en situation med svag internationell efterfrågan torde leda till en minskad exportvolym, med mellan en och två procent samtidigt som importen ser ut att förbli svag och avta med ca 2 % 1981. Utrikeshandeln som helhet antas ge ett negativt bidrag till BNP-utvecklingen. Totalt sett väntas en minskning av BNP 1981 på ca 2 %. Därför kan en ytterligare ökning av arbetslösheten väntas.

Försörjningsbalansen Storbritannien
Procentuell volymförändring

	1979	1980	1981
Privat konsumtion	4	0.5	0
Offentlig konsumtion	2	1,4	−1
Fasta bruttoinvesteringar	−1,4	−2,5	−9
Lager[1]	0,7	−3	1/4
Utrikesbalans[1]	−2,3	1 1/4	−1/4
BNP	1,5	−2,7	−2

[1] Förändring som procent av BNP för föregående år.

Danmark

De under 1979 och 1980 insatta stabiliseringspolitiska åtgärderna, tillsammans med oljeprishöjningarna, gav utslag i en minskad inhemsk efterfrågan på totalt ca 4 % 1980. De realt disponibla inkomsterna sjönk med ca 3 %, likaså den privata konsumtionen. Konsumentpriserna steg med drygt 12 % mellan 1979 och 1980; importprisökningarna och höjda indirekta skatter spädde på inflationstrycket. Ökningstakten avtog under loppet av året för såväl utländska som inhemska faktorer.

Konsumtionen i den offentliga sektorn var fortsatt expansiv, ökningstakten 1980 var ungefär som året dessförinnan eller ca 5,5 %. Däremot minskade investeringarna markant, vilket följde de intentioner som fastlades i budgeten. Sammantaget utgjorde den offentliga sektorn 1980 ett något mindre expansivt inslag än under 1979.

Det höga ränteläget inverkade negativt på såväl bostadsbyggandet som företagens investeringar, inkl. jordbrukssektorn. Bostadsproduktionen, mätt i antalet påbörjade lägenheter låg 1980 35 % lägre än 1979. Enfamiljshusen drabbades relativt hårdast. Förutom det kärva kreditläget bidrog den svaga efterfrågan till att bostadsinvesteringarna fortsatte att avta. Företagen var 1980 än mindre benägna att investera än 1979. Till den nämnda orsaken kan adderas ett skattepåslag, beslutat i december 1979,

och generellt sett mycket outnyttjad kapacitet. De fasta investeringarna sjönk totalt med ca 13,5 % 1980, jämfört med knappt 2 % året dessförinnan.

BNP avtog marginellt, ett omslag från 1979, då en ökning på ca 2,5 % noterades.

Läget på arbetsmarknaden förvärrades därmed ytterligare. Drygt 180 000 eller nästan 7 % av arbetskraften var utan arbete, en ökning från ca 6 % 1979. En viss lindring av läget kom ändå genom att fler fick förtidspensionering och kom under arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Den vikande inhemska efterfrågan speglas i en importminskning, som liksom 1979 uppgick till ca 5 %. Det internationella konjunkturförloppet gynnade samtidigt den danska exportindustrin liksom även kursjusteringarna. Exporten ökade visserligen inte lika snabbt som 1979 men ändå med bortåt 6 %. Handelsbalansens saldo förstärktes med nästan 5 miljarder DKr. trots att bytesförhållandet försämrades med ca 7 %. Bytesbalansen belastades med ökande ränteutbetalningar men saldot blev ändå mindre negativt än 1979, ca 14 miljarder DKr. mot ca 15,5 ett år tidigare.

Den ekonomiska politiken prioriterar en förbättring av den externa balansen. Under perioden 1981–1984 skall den inhemska efterfrågan, främst den privata konsumtionen, hållas tillbaka för att ge utrymme för en utbyggd industriell bas. Trots att avsikten är att dämpa tillväxttakten i de offentliga utgifterna, har budgetunderskottet ökat. Budgetsaldot blev, mätt som andel av BNP, en procentenhet mer negativt 1980 och motsvarade 4,5 % av BNP.

Det tvååriga löneavtalet för 1981–1982 ger årliga ökningar, inkl. automatiska justeringar, om 7,5 à 8 %. Konkurrenskraften kan komma att förbättras något, men sannolikt inte med 2 à 3 %/år, vilket i den medellånga ekonomisk-politiska strategin angavs som en målsättning för att återföra Danmark till extern balans. Den internationella prisökningstakten väntas avta under 1981. De inhemska prisimpulserna har dämpats. Konsumentpriserna förutses i genomsnitt öka med 8 à 9 % 1981.

Vid ingången till 1981 låg den totala produktionen på en klart lägre nivå än vid föregående årsskifte. Den överlag nedåtgående trenden blir sannolikt dominerande åtminstone under årets första hälft. Den svaga ekonomiska aktiviteten på viktiga danska exportmarknader – Förbundsrepubliken Tyskland, Storbritannien och Sverige – ger inledningsvis föga draghjälp. Samtidigt väntas den inhemska aktiviteten förbli låg.

De realt disponibla inkomsterna minskar ytterligare 1981. Hushållen torde inte vara benägna att ta av sparade medel till konsumtion med tanke på de dystra utsikterna på arbetsmarknaden och de aviserade inskränkningarna för flera av de sociala förmånerna, bl. a. arbetslöshetsunderstödet. För en sänkt sparkvot talar dock att det torde finnas ett uppdämt köpbehov från i fjol. Mot detta talar å andra sidan att den inkomstandel som konsumerats har varit stor. Den privata konsumtionen skulle därmed

avta också 1981 om än i en lägre takt än i fjol. Nedgångstrenden väntas plana ut efter halvårsskiftet och därefter vända svagt uppåt.

Regeringens avsikt att hålla tillbaka utgiftsexpansionen bör resultera i en lägre ökningstakt än 1980. Neddragningar på ca 5 % planeras för den offentliga sektorns investeringar 1981. Målsättningen om nolltillväxt realt i de offentliga utgifterna 1981–1984, enligt det medelsiktiga programmet, torde vara orealistisk bl.a. med tanke på de insatser som trots större restriktivitet ändå krävs totalt sett t.ex. för de arbetslösa. En ytterligare ökning av budgetunderskottet ter sig trolig 1981. Den offentliga sektorns finansieringsbehov förblir därmed betydande.

Index för industrins orderingång sjönk under senhösten 1980. Konsumtionsvaruproducenterna fick vidkännas den relativt sett största minskningen. De svaga avsättningsutsikterna både utomlands och i Danmark torde inte stimulera företagens investeringsbenägenhet. Samtidigt har kredittillgången förbättrats något, efterfrågan från konsumenter och tillverkare har avtagit med den fallande aktiviteten, men räntenivån ligger ännu relativt högt. De i maj 1980 beslutade investeringsstimulanserna har hittills inte räckt till som motvikt. Under loppet av året förutses en uppgång, så att de två senaste årens negativa resultat bryts. En lageruppbyggnad behövs förmodligen också, främst under årets senare hälft. Bostadssektorn går troligen mot ett tredje svagt år. Efterfrågan från hushållen ger knappast några impulser till ökad byggnation i år. Nedgångstakten för bostadsinvesteringarna avtar emellertid med den relativa förbättringen förlagd till årets slut. Minskningen för de fasta investeringarna totalt skulle därmed kunna bli mindre brant än 1980, eller drygt 5 %.

Den inhemska efterfrågan torde sålunda förbli svag och minska under större delen av året. Spegelbilden finns i en vikande importefterfrågan, där köpen av såväl konsumtions- som insatsvaror väntas bli färre. Efterfrågan på bl.a. olja följer aktivitetsnivån nedåt, dessutom är lagren alltjämt välfyllda. I fjol minskade oljeimporten med ca 6 % i volym. Exporten väntas efter hand få sämre avsättningsmöjligheter. Löneavtalet implicerar visserligen att Danmark gentemot bl.a. Storbritannien och Sverige kan vinna något i konkurrenskraft. Men samtidigt försämras kostnadsläget gentemot Förbundsrepubliken Tyskland. För exporten totalt sett förutses därför en klart lägre tillväxt 1981 än under de två föregående åren, eller ca 2 %.

Den reala utrikesbalansen kan sannolikt stärkas ytterligare 1981. Bytesförhållandet försämras åter. De stigande ränteutbetalningarna till trots kan bytesbalansens saldo bli något mindre negativt, ett underskott kring 13 miljarder danska kronor motsvarande ca 3,5 % av BNP.

Med den tecknade bilden av en svag inhemsk utveckling och ett mindre bidrag från utrikessektorn än i fjol kan den totala produktionstillväxten inte bli positiv. En stagnation för året som helhet kan emellertid innefatta en gradvis påbörjad uppgångsfas i årets slutskede.

Försörjningsbalansen Danmark
Procentuell volymförändring

	1979	1980	1981
Privat konsumtion	3	– 3	–1
Offentlig konsumtin	5,4	5,5	3
Fasta bruttoinvesteringar	–2	–13,5	–5
Lager[1]	0,3	– 3/4	0
Utrikesbalans[1]	1,1	3	1/2
BNP	2,5	– 0,5	–0,5

[1] Förändring som procent av BNP för föregående år.

Finland

Både 1979 och 1980 kännetecknas av en hög tillväxttakt, som efterhand stöddes av allt fler efterfrågekomponenter. Exportefterfrågan var fortsatt god 1980, expansionen blev totalt sett lika snabb som 1979. I ökningstakten på 9% ryms ändå en mattare trend mot slutet av fjolåret.

Produktionen stöddes också av den inhemska efterfrågan. Ett av den ekonomiska politikens främsta mål har varit att få fart på industrins investeringar, som mellan åren 1975–1978 minskade med 40% i volym. Den allt stramare kreditmarknaden har främst varit avsedd att stävja konsumtionen. Industrin satsade relativt sett mest på maskiner och annan utrustning, ökningstakten mer än fördubblades till 14% 1980. Industriproduktionen visade överlag en jämn ökningstakt, men metall- och den s.k. övriga industrin var mer expansiva än genomsnittet. Totalproduktionens tillväxttakt låg för andra året i rad väl över den för industriländerna i allmänhet och uppgick till 5,5% 1980. Sysselsättningen förbättrades successivt under året. Andelen arbetslösa blev en dryg procentenhet lägre än 1979, inte fullt 5%.

Den fortsatt starka inhemska aktiviteten drev upp priserna, som naturligtvis även påverkades av det internationella pristrycket. Prisökningarna i konsumentledet blev i genomsnitt 11,6% 1980. Takten under loppet av året var emellertid snabbare; en ökning på 14% uppmättes från december 1979 till december 1980. Förtjänstnivån för löntagarna steg något snabbare. Stimulans gavs vidare av ändrade bestämmelser för de skattegrundande beloppen. Den privata konsumtionen, som ökade med 3% 1980 gynnades också av det ljusare arbetsmarknadsläget. Trenden bör dock ha varit fallande över året, i takt med att konsumentpriserna accelererade.

Såväl konsumtion som investeringar låg bakom den fortsatt kraftiga importuppgången på ca 11,5%. Energiimporten blev ändå något lägre än väntat. Mot årets slut märktes också en viss importtröghet hos företagen, som fick något svårare att finansiera sina köp både på den inhemska och på de utländska penningmarknaderna. Bytesförhållandet försämrades, men lägre än genomsnittet för industriländerna, till följd av råvarudominansen i den finska exporten. Handelsbalansens underskott ökade med ca 4,5 miljarder till nästan 6 miljarder finska mark 1980. Bytesbalansen försvagades

likaså, från ett underskott på inte fullt en miljard 1979 till ett på ca 5 miljarder 1980, motsvarande 2,7 % av BNP. Underskottet finansierades i stor utsträckning genom räntefria handelskrediter. Effekterna på bytesbalansen av den höga internationella räntenivån kunde därmed mildras.

Den ekonomiska aktiviteten ser ut att förbli god under merparten av 1981. Den svaga utlandsefterfrågan motvägs av en livlig inhemsk. Investeringsförloppet torde bli snarlikt fjolårets om än långsammare. Den privata industrin väntas bli tongivande, med en ökningstakt på ca 6 %. Industriproduktionen förutses få en klart lägre ökningstakt, med mest aktivitet under årets första hälft. Skogsindustrin väntas dra ned totalresultatet, efter de framgångsrika åren 1979 och 1980. Verkstadsindustrin, särskilt metallbranschen, torde däremot bli expansiv också 1981.

Inom den offentliga verksamheten planeras ökningar motsvarande drygt 2 % 1981. Det statliga finansieringsbehovet anges till 5 miljarder finska mark, vilket är något lägre än för 1980. I fjol hade den statliga sektorn en restriktiv inverkan på efterfrågan. Samtidigt var dock den kommunala efterfrågan expansiv. För 1981 aviseras åter en snabbare tillväxttakt för kommunernas konsumtion än för statens. Men till skillnad från 1980 stagnerar investeringarna inom den offentliga sektorn.

Skatteskalorna har sedan 1975 justerats för inflation; detta ger en ökad real nettoinkomst med 2 à 3 %. De utifrån kommande prisimpulserna är på väg att avta. Däremot synes det relativt starka inhemska efterfrågetrycket alltjämt driva på priserna. Konsumentprisökningarna torde avta under loppet av året men i genomsnitt för 1981 ändå överstiga 10 %. Löneavtalet för tvåårsperioden 1 mars 1981–28 februari 1983 beräknas ge ett genomsnittligt årligt nominellt påslag på runt 12 %. Den relativt höga arbetslösheten kan komma att dämpa löneglidningen. Den privata konsumtionen torde öka i ungefär i samma takt som 1980, med ca 2,5 %. Ett ökat sparande i hushållssektorn kan inte uteslutas. Läget på arbetsmarknaden, med risk för att arbetslösheten ånyo stiger, kan utlösa detta. En annan faktor, som kan verka i samma riktning är att hushållen under både 1979 och 1980 hade tillfälle att tillgodose sina köpbehov.

Den inhemska efterfrågan ser inte ut att bli fullt så stark som i fjol. Konsumtionen väntas visserligen stiga i ungefär samma takt men investeringarnas expansion torde halveras. Importefterfrågan har dessutom hittills i mycket hög grad direkt överförts till köp från utlandet; i volym steg importen med ca 27,5 % under 1979–1980. Lagren är överlag välfyllda och kan komma att utgöra buffert under större delen av 1981. Kanske inträder en viss mättnad när nu samtidigt avsättningsmöjligheterna för industrin, först utomlands och senare på hemmamarknaden, gradvis faller av. I relation till de två närmast föregående åren torde importen därför bli blygsam 1981.

Utlandsefterfrågan började avta redan under 1980. Varken totalproduktionen för OECD-området eller marknadstillväxten på de viktigaste finska

exportmarknaderna inger förhoppningar om draghjälp. Viss kompensation kan också 1981 påräknas från de redan avtalade leveranserna till Sovjetunionen. Exporten till statshandelsländerna, som 1980 svarade för ca 20% av varuexportens värde, antas fortsätta att öka kraftigt. Med de utsikter som ovan skisserats för pris- och kostnadsutvecklingen 1981, kommer den finska industrin att få svårare än hittills att konkurrera på industrilandsmarknaderna i väst. För exporten totalt förutses tillväxten bli kraftigt reducerad, till 1 à 2% 1981.

Bytesförhållandet antas bli ytterligare något försvagat 1981. Bytesbalansens saldo kan komma att försämras med en à två miljarder finska mark till motsvarande ca 3% av BNP.

Den totala produktionen, BNP, väntas öka klart mer än genomsnittet för OECD-länderna. I tillväxttakten på 2 à 3% för helåret 1981 torde rymmas en avtagande takt, så att BNP-volymen under sista kvartalet 1981 kan ha *minskat till den nivå den hade ett år tidigare.*

Försörjningsbalansen Finland
Procentuell volymförändring

	1979	1980	1981
Privat konsumtion	5	3	2,5
Offentlig konsumtion	3,3	3	2
Fasta bruttoinvesteringar	4,5	12,5	5
Lager[1]	4,3	1/2	−3/4
Utrikesbalans[1]	−1,5	−1/2	1/4
BNP	7,2	5,5	2,5

[1] Förändring som procent av BNP för föregående år.

Norge

De konkurrensfördelar som den norska industrin fick genom de 15 månader långa pris- och inkomststoppet till och med 1979 försvann under 1980. Under loppet av fjolåret accelererade ökningstakterna för såväl priser som löner. De internationella priserna slog igenom. Samtidigt var finanspolitiken expansiv. Till detta skall läggas lönetrycket från oljesektorn, vilket pressar upp priser och kostnader i övriga sektorer. Konsumentpriserna steg med ca 11% mellan 1979 och 1980. Ökningstakten kring årsskiftet 1980/81 låg emellertid klart högre, runt 14%. Den strama arbetsmarknaden, i genomsnitt var ca 1,5% arbetslösa 1980, ledde till betydande löneglidningar utöver ramavtalets 8%. Hushållssektorn fick som helhet i stort sett en bibehållen köpkraft. Den privata konsumtionen steg med 1,4%, efterfrågan på tjänster vägde tyngst häri.

På investeringssidan skedde ett positivt omslag under 1980. Särskilt expansiva var olje- och sjöfartssektorerna.

Redan under våren 1980 kunde den traditionella industrin notera vikande utlandsmarknader, särskilt inom de konjunkturkänsliga branscherna malm, järn och stål. För året som helhet stagnerade exporten jämfört med

1979. Produktionen av olja och naturgas fortsatte att öka 1980 och värdet utgjorde ca 30 % av Norges samlade exportvärde.

Den inhemska efterfrågan blev alltmer dominerande som tillväxtfaktor efterhand som året förflöt. Detta illustreras av ett omslag i importen, som från en marginell minskning 1979 ökade med nästan 4 % 1980. En något lägre ökningstakt noterades emellertid för importen mot slutet av året, då aktiviteten mattades i de importberoende BNP-komponenterna traditionell industri och privat konsumtion.

Handelsbalansens överskott förstärktes markant från 1979 till ca 16,5 miljarder norska kronor. Underskottet på den traditionella varubalansen vidgades dock, från ca 11 miljarder 1979 till ca 35,5 miljarder 1980. Samtidigt steg oljenettot och bytesförhållandet utvecklades gynnsamt. Trots att övriga komponenter i bytesbalansen blev än mer negativa, kunde Norge för första gången sedan 1969 notera ett överskott i bytesbalansen 1980 om ca 5 miljarder, ett omslag på över 10 miljarder från året dessförinnan.

Råoljepriset låg 1980 70 à 80 % högre än 1979. Produktionen fortsatte att expandera vid olje- och gasfälten. Detta fick positiva effekter på bytesbalansen, skatteintäkterna och landets disponibla inkomster. BNP-ökningen var snabbare än genomsnittet för industriländerna, full sysselsättning kunde upprätthållas och bytesbalansen slog om till ett överskott. Men de negativa effekterna i form av pris- och kostnadspress har varit betydande. Oljeintäkterna har bl. a. fått subventionera produktion och sysselsättning i en relativt stor skyddad sektor. Produktiviteten har därmed dragits ned för ekonomin som helhet.

Prisökningstakten var snabb i början av innevarande år. Lättnader bör komma bl. a. i takt med att det internationella kostnadstrycket blir lägre. Å andra sidan tycks konsumtionsefterfrågan snarast accelerera. Staten övertar vissa uppgifter från kommunerna och expansionen väntas därför bli något större än 1980. Inflationstakten kan därmed komma att ligga kvar kring fjolårets genomsnitt, dvs. kring 11 %. Från 1980 finns ett relativt betydande överhäng, som kommer att påverka årets löneutveckling. Trots att arbetsmarknaden har visat tecken på minskad stramhet, torde löneglidningen ändå bli ganska omfattande. Satsningarna på en solidarisk lönepolitik med låglöneprofil har tidigare justerats genom löneglidning. Under antagande om konsumentprisökningar kring 11 %, torde de nominella löneökningarna inte hamna lägre än 11 à 12 %. Löneavtalen blir avgörande för industrins konkurrensförmåga. Några inkomstpolitiska ingrepp verkar inte sannolika. Med tanke på det fortsatt goda sysselsättningsläget kan hushållen komma att minska sitt sparande. Konsumtionen bör också stödjas av de lättnader i inkomstbeskattningen, vilka beslöts om i höstas. En ökning i intervallet 2 à 3 % kan därför komma att noteras för den privata konsumtionen.

Penningpolitiken har hittills varit restriktiv och tjänat som motvikt till de finanspolitiska effekterna. Investeringarna prioriteras på kreditmarkna-

den. Företagen får dessutom lättare att göra skatteavdrag för investeringar. De goda priser exportsektorn erhöll 1979 resulterade bl. a. i investeringssatsningar 1980, en ökning på över 20%. Nyligen offentliggjorda enkäter tyder emellertid på att detta var en kortvarig uppgång. Ett omslag till en nedgång om 5% 1981 väntas enligt enkäterna. En sådan utveckling skulle innebära att industriinvesteringarna, vid ingången till 1982, skulle vara endast marginellt högre än 1962. För några branscher, främst aluminiumindustrin och sjöfarten, aviseras ökade investeringar. Dessutom behövs fortsatta leveranser till oljeverksamheten, trots att produktionen av råolja och naturgas väntas ligga kvar på dagens nivå. Lagren verkar överlag väl fyllda; en neddragning och ett negativt bidrag till totalproduktionen är att vänta. Den offentliga sektorn drar också ned sina investeringar.

Den konkurrensutsatta sektorn skulle, med ovan skisserade pris- och kostnadsutveckling, få ett försämrat läge gentemot viktiga OECD-länder. Den svaga aktiviteten utomlands därtill, gör att exporten totalt sett förutses avta med några procent. Exportpriserna antas stiga betydligt långsammare än 1980. Intäkterna från råolje- och gasexporten kommer därför inte att öka så markant som i fjol men ändå utgöra ett starkt positivt inslag. Exporttrenden kan möjligen vända uppåt mot slutet av 1981 och tillväxttakten från fjärde kvartalet 1980 till fjärde kvartalet 1981 i så fall bli positiv.

Tillväxtimpulserna till den konkurrensutsatta sektorn väntas sålunda bli lägre i år än 1980. Industriproduktionens tillväxt blir sannolikt bara marginell, liksom förra året. Den totala produktionens ökningstakt skulle därmed dämpas väsentligt, till ca 1%.

Den inhemska efterfrågan förutses komma att uppvisa en stabil utveckling, men i en ungefär halverad takt jämfört med 1980. Importförloppet antas bli snarlikt det för den inhemska efterfrågan, dvs. med tonvikten förlagd till årets inledningsskede och en för året något lägre ökningstakt än i fjol. Handelsbalansen torde bli fortsatt positiv, stödd av en viss förbättring i bytesförhållandet. Prognoserna för oljesektorns exportvärde har dessutom en väl tilltagen säkerhetsmarginal. Bytesbalanssaldot kommer sannolikt att försvagas under innevarande år men ändå hamna på den positiva sidan.

Försörjningsbalansen Norge
Procentuell volymförändring

	1979	1980	1981
Privat konsumtion	2,3	1,4	2,5
Offentlig konsumtion	3,9	3,8	4,5
Fasta bruttoinvesteringar	−5,5	2,5	3
Lager[1]	2,8	2,8	−1/4
Utrikesbalans[1]	1,4	−1,2	−2
BNP	4,5	3,6	1

[1] Förändring som procent av BNP för föregående år.

3 Utrikeshandeln

I och med denna reviderade nationalbudget används en ny metod för beräkning av exportens och importens prisutveckling. Prisutvecklingen för enskilda varugrupper i utrikeshandeln har tidigare angetts enligt enhetsvärdeindex typ Laspeyres. Den nya metoden innebär att prisutvecklingen i utrikeshandeln mäts med en s.k. hybridindex av Paaschetyp. Om inte annat anges är de pris- och volymuppgifter för utrikeshandeln som redovisas beräknade med utgång från denna prismätningsmetod, som även tillämpas inom nationalräkenskaperna (NR). De tidigare olikheterna mellan pris- och volymberäkningar enligt NR och utrikeshandelskalkylerna bortfaller sålunda i huvudsak. Slumpvisa skillnader kan emellertid fortfarande finnas till följd av en olikhet i vägningsförfarandet. I nationalräkenskaperna sker fastprisberäkning i 1975 års priser. De volymuppgifter som redovisas i detta kapitel utgår från närmast föregående års prisnivå.

Hybridindex är sammansatt av enhetsvärdeindex och export- resp. importprisindex. Den är konstruerad på så sätt att enhetsvärden (dvs. pris per mätenhet, som regel viktenhet per statistiskt nummer) tillämpas i normalfall men utgår för sådana varupositioner där de i enlighet med en fastställd norm klassificerats som orimliga och ersätts av motsvarande uppgifter enligt export- resp. importprisindex. Detta förfarande har vidtagits bl.a. i syfte att motverka en tendens som eljest kan framträda i uppgifter över prisutvecklingen i enlighet med en okorrigerad enhetsvärdeindex, nämligen att förändringar i kvalitet hos produkterna framstår som prisförändringar. Detta förhållande torde också till en del förklara varför hybridindex generellt sett uppvisar mindre årliga prisökningar än enhetsvärdeindex.

För den totala exporten visar hybridindex av typ Paasche i genomsnitt inte fullt 1 1/2 procentenhet lägre årlig prisökningstakt än enhetsvärdeindex av typ Laspeyres under den period som hybridindex för närvarande finns tillgänglig – 1975–1980. Vad gäller exporten av bearbetade varor är den årliga differensen något större, knappt 2 procentenheter i genomsnitt 1975–1980. Skillnaden är särskilt stor för årslänken 1976–1977 – drygt 3 procentenheter. Från 1978 till 1979 visar emellertid båda index anmärkningsvärt nog i det närmaste samma prisutvecklingstal. Till följd av att hybridindex av typ Paasche också används som deflator blir den totala exportvolymens förändringstakt ca 1 1/2 procentenhet högre per år i förhållande till tidigare redovisade uppgifter. Förändringstakten för exporten av bearbetade varor ökar med ca 2 procentenheter årligen jämfört med förutvarande "okorrigerade" kalkyler. I jämförelse med de "korrigerade" beräkningar som tidigare presenterats summariskt ger den nya beräkningsmetoden ett tillskott till exportvolymens årliga förändring om ca 1 procentenhet för bearbetade varor.

För importens del visar hybridindex av typ Paasche i genomsnitt 1 1/4 procentenhet lägre prisökningstakt per år under perioden 1975–1980 än enhetsvärdeindex av typ Laspeyres och detta gäller såväl för den totala importen som för importen av bearbetade varor. Importvolymens förändringstakt blir därmed 1 1/2 procentenhet högre per år.

Historiska jämförelser mellan de två indextyperna Paasche och Laspeyres ger vid handen att enhetsvärdeindex av typ Paasche stiger i en långsammare takt än motsvarande index av typ Laspeyres. För den totala exporten uppgår skillnaden under 1970-talet till i genomsnitt ca 1 1/2

procentenhet per år. För importens del är skillnaden något mindre eller ca 1 procentenhet. Större delen eller ungefär 2/3 av skillnaderna i prisutvecklingstakt mellan ovan jämförda index – hybridindex Paasche och enhetsvärdeindex Laspeyres – torde därmed kunna klassificeras som effekter av de olika vägningsförfarandena i Laspeyres' respektive Paasches indexformler. Återstående skillnad torde hänföra sig till sådana olikheter i prismätningen som uppkommer till följd av att uppgiftskällorna för vissa varupositioner inte är identiska.

Övergången från att använda Laspeyres' indexformel till användning av index av typ Paasche bör innebära att jämförbarheten mellan de svenska utrikeshandelsuppgifterna och motsvarande uppgifter för de viktigaste avnämar- och konkurrentländerna förbättras. De flesta av dessa länder använder nämligen index av typ Paasche vid beräkningen av prisutvecklingen för utrikeshandeln.

Det bör slutligen påpekas att de prisuppgifter som ersatt de borttagna enhetsvärdena vid konstruktionen av hybridindex inte alltid med avseende på graden av tidsaktualitet är helt jämbördiga med de enhetsvärden med vilka de ställs samman. Uppgifterna till export- och importprisindex hämtas genom enkäter från ett sample av företag och skall i princip avse genomsnittspriser för under resp. månad levererade varor. Icke obetydliga inslag av noteringspriser förekommer emellertid. Enhetsvärdena däremot beräknas utifrån tulluppgifter och indikerar därmed varans pris i samband med att den passerar den svenska gränsen. Enhetsvärdeindex vid en viss tidpunkt avspeglar därmed sannolikt ofta marknadsläget vid en annan och som regel något tidigare tidpunkt än vad export- och importprisindex gör.

3.1 Exporten

En återblick på utvecklingen av varuexporten 1980

Den svenska exporten ökade från 1979 till 1980 med drygt 10 1/2% i löpande priser. Ökningen blev därmed inte fullt en halv procentenhet lägre än vad som angavs i den preliminära nationalbudgeten. Prisökningen mätt med enhetsvärdeindex av typ Laspeyres – dvs. den metod som tidigare använts vid deflatering av exportvärdet – uppgick 1980 till närmare 14 1/2%. Deflaterat med denna index sjönk därmed exportvärdet med drygt 3% från 1979 till 1980. Om i stället hybridindex av typ Paasche används som deflator stannade volymminskningen vid 1,7%. Särskilt stor blev volymminskningen för exporten av råvaror och fartyg. Råvaruexportens tillbakagång var delvis en följd av brist på skogsråvara. Exporten av bearbetade varor till OECD-området minskade med drygt en halv procent från 1979 till 1980. Från andra halvåret 1979 till första halvåret 1980 sjönk emellertid exportvolymen uppskattningsvis med omkring 2%. Härtill bidrog i hög grad konflikterna på den svenska arbetsmarknaden under andra kvartalet 1980. Efter avräkning av effekterna härav beräknas utfallet första halvåret 1980 innebära en ungefärligen oförändrad exportvolym räknat från andra halvåret 1979. Räknat från första halvåret 1979 skulle exporten ha ökat med uppskattningsvis inemot 5%. En mindre del av det på grund av konflikten uppkomna exportbortfallet synes ha återkommit som ett

tillskott till den export till OECD-området som eljest varit att räkna med under andra halvåret 1980.

För exporten av bearbetade varor har det totala bortfallet 1980 på grund av konflikterna beräknats uppgå till omkring 2%. I råvaruexporten synes bortfallet ha varit något större. Det beräknade konfliktutlösta exportbortfallet skulle därmed motsvara 2 à 3 miljarder kronor. Denna beräkning bygger på förutsättningen att de svenska marknadsandelarna för bearbetade varor skulle ha sjunkit med inemot 2% 1979–1980 om konflikterna inte hade inträffat.

Till dessa korrigerade marknadsandelsförluster torde framför allt relativprisökningarna 1979 och 1980 ha bidragit. Brist på produktionskapacitet inom vissa näringsgrenar kan också ha inverkat återhållande på exportutvecklingen 1980. Å andra sidan gynnades sannolikt den svenska exporten av bearbetade varor något mer än andra länders export av den förhållandevis starka investeringskonjunkturen i några av Sveriges viktigaste avnämarländer under 1980.

Totalt sett försvagades emellertid exportmarknadsefterfrågan inom OECD-området kraftigt under loppet av 1980. Från första till andra halvåret minskade sålunda marknadsutrymmet för den svenska exporten av bearbetade varor med 2 1/2 à 3%. Räknat på helårsbasis från 1979 till 1980 uppgick marknadstillväxten trots detta till drygt 3%.

Efterfrågetillväxten på övriga marknader, vilka emottar ungefär 1/4 av den svenska exporten, blev drygt dubbel så stor. Detta hade framför allt sin grund i att importefterfrågan i den oljeproducerande länderna steg kraftigt. Efter att ha sjunkit med 10 à 11% 1979 beräknas importen i dessa länder ha stigit med 17 à 18% 1980. Den svenska exporten till dessa länder ökade emellertid endast obetydligt 1979–1980.

Utsikter för varuexporten 1981

Den ekonomiska utvecklingen inom OECD-området bedöms från ett svagt utgångsläge komma att visa en successivt något starkare tendens under loppet av 1981. Efterfrågetillväxten från 1980 till 1981 förutses likafullt bli något svagare än tillväxten 1979–1980 för OECD-området som helhet. Marknadsutrymmet för bearbetade varor i OECD-länderna beräknas öka med inte fullt 2% 1980–1981. På den för svensk export betydelsefulla nordiska marknaden motses en tillväxt uppgående till inemot 3%. Importen till Förbundsrepubliken Tyskland förutses komma att stagnera eller t.o.m. sjunka något och även i övriga västeuropeiska länder kan marknadsutvecklingen väntas bli svag.

Importtillväxten i OPEC-länderna har beräknats bli i storleksordningen 17 à 18% även 1981. I statshandelsländerna samt i de icke-oljeproducerande u-länderna beräknas importtillväxten något överstiga OECD-områdets tillväxttakt. Det totala marknadsutrymmet för den svenska exporten av bearbetade varor har beräknats öka med 3% 1980–1981.

Mätt i nationella valutor har världsexportpriset för bearbetade varor beräknats stiga med ca 8% från 1980 till 1981. Prisökningstakten 1981 skulle därmed bli lägre än 1980 då motsvarande prisökning preliminärt uppgick till närmare 11%. Beroende på dels den under de gångna vintermånaderna starka apprecieringen av USA-dollarn, dels höjda dollarpriser på oljeprodukter har prisprognosen för världsexporten av bearbetade varor 1980–1981 justerats upp något i jämförelse med motsvarande prognos i den preliminära nationalbudgeten.

För att de beräknade prisutvecklingstakterna 1980–1981 skall kunna anges i enhetlig valuta har ett antagande gjorts om de genomsnittliga valutakurserna under 1981. Sålunda har räknats som om de genomsnittliga

Tabell 3: 1 Sveriges export av bearbetade varor (exkl. fartyg)[1] till OECD-området[2] 1975–1981

Procentuella förändringar

	1975–1976	1976–1977	1977–1978	1978–1979	1979–1980	1980–1981 prognos
Löpande priser. Skr.						
Marknad	19,5	17	20,5	18	13,0	9
Marknadsandel	−6,5	−4,5	−1,5	2,5	−2,5	−0,5
Export	11,5	11,5	19	21	10	8,5
Volym[3]						
Marknad	13	3,5	5	10,5	3,0	1,5
Marknadsandel	−7,5	1,5	4,5	−1,5	−3,5	−0,5
Export	4,5	5	9,5	9,0	−0,5	1
Pris[4] *Skr.*						
Marknad	6	13	15	7	9,5	7,5
Relativpris	1	−6	−5,5	3,5	1	0
Export	7	6,5	8,5	11	10,5	7,5

[1] SITC 5–8 exkl 68, 793

[2] Utom Australien, Nya Zeeland, Grekland, Irland, Island, Portugal, Spanien och Turkiet.

[3] Exportvärdet i löpande priser deflaterat med hybridindex typ Paasche. Med enhetsvärdeindex typ Laspeyres som deflator, dvs. med den metod som tidigare användes, är motsvarande procentuella förändringar följande:

	1975–1976	1976–1977	1977–1978	1978–1979	1979–1980
Marknadsandel	−9,5	−1,5	3	−1	−6
Export	2	1,5	8	9,5	−3

[4] Enligt hybridindex typ Paasche. Enligt enhetsvärdeindex typ Laspeyres är motsvarande procentuella förändringar följande:

	1975–1976	1976–1977	1977–1978	1978–1979	1979–1980
Relativpris	3	−3	−4,5	3,5	3,5
Export	9	10	10	10,5	13

Anm. Begreppet "marknad" avser importförändringen för de olika länderna sammanvägda med deras andelar i Sveriges export. Härigenom elimineras eventuella förmånliga eller oförmånliga effekter av exportens strukturella ländersammansättning. Marknadens pris avser det implicit beräknade mellan marknad i köpande priser och i volym. Procenttalen är avrundade till närmaste hel- och halvtal.

Källor: FN, utrikeshandelsstatistik från OECD, nationella statistikproducenter, statistiska centralbyrån samt beräkningar och bedömningar inom konjunkturinstitutet.

valutakurserna under perioden december 1980–februari 1981 skulle vara tillämpliga för helåret 1981. Detta innebär förhållandevis höga effektiva kursnivåer bl. a. för yenen, USA-dollarn samt för det brittiska pundet och relativt sett svaga positioner för de till de europeiska valutasamarbetet (EMS) anslutna valutorna, framför allt D-marken. Om dessa valutakurser blir rådande under hela innevarande år kan ifrågasättas om inte japanska och nordamerikanska exportörer tvingas att i egen valuta dämpa sina priser mer än som antagits. Samtidigt skulle det finnas ett visst utrymme för exportprishöjningar i egen valuta för de till EMS anslutna länderna. Skulle detta utrymme i sådant fall inte utnyttjas av EG-ländernas exportörer torde det innebära en skärpning av konkurrensläget för de delar av den svenska exportindustrin för vilka dessa länder utgör viktiga konkurrenter. Detta gäller i första hand stora delar av verkstadsindustrin men även viss övrig tillverkningsindustri.

Enligt tabell 3: 3 skulle ökningen av världsexportpriserna för bearbetade varor uttryckt i svenska kronor bli ca 1 procentenhet snabbare än motsvarande ökning i nationella valutor; dvs den svenska kronan skulle undergå en smärre depreciering. Detta har sin grund i att valutakursernas antagna förändringstal vägts samman med respektive ländernas andelar i världs-

Tabell 3: 2 Sveriges export av bearbetade varor (exkl. fartyg)[1] till olika länderområden 1975–1981

	Procentuella volymförändringar						Andel av total-summan 1980, %
	1975–1976	1976–1977	1977–1978	1978–1979	1979–1980	1980–1981 prognos	
OECD-länderna[2]	4,6	5,0	9,6	9,2	−0,6	1,2	75
Övriga länder	− 5,8	−1,2	10,6	6,3	1,2	5,8	25
därav: Östeuropa och Kina	−16,2	−9,9	5,9	−2,8	−9,1	4,5	4
OPEC-länderna[3]	24,0	−6,6	25,3	2,7	1,4	17,0	6
Andra länder	−10,0	4,5	6,9	14,0	4,4	1,3	15
Summa	**1,6**	**3,3**	**9,8**	**8,5**	**0,6**	**2,3**	**100**

[1] SITC 5–8, exkl. 68, 793.
[2] Utom Australien, Nya Zeeland, Grekland, Irland, Island, Portugal, Spanien och Turkiet.
[3] Qatar, Förenade Arabemiraten, Saudiarabien, Kuwait, Irak, Iran, Indonesien, Venezuela, Libyen, Algeriet och Nigeria.

Källor: Statistiska centralbyrån samt beräkningar och bedömningar inom konjunkturinstitutet.

Tabell 3: 3 Världsmarknadspriserna (enhetsvärdeindex) för bearbetade varor 1973–1981
1970 = 100

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981 prognos
U S dollar	133	162	182	183	199	230	263	293	300
Genomsnittliga nationella valutor	110	136	149	158	167	174	191	212	229
Svenska kronor	113	140	147	155	173	202	219	240	262

Källor: FN samt beräkningar och bedömningar inom konjunkturinstitutet.

handeln. Om samma förändringstal vägs samman med vikter som avspeglar respektive länders betydelse som konkurrenter på de svenska exportmarknaderna blir prisutvecklingen i svenska kronor inemot 1/2 procentenhet långsammare än utvecklingen i nationella valutor.

De svenska exportföretagens relativa kostnadsläge kan nu beräknas förbli ungefärligen oförändrat från 1980 till 1981. Förutsatt att de svenska exportföretagen bedriver en försiktig prispolitik förefaller det troligt att den svenska exporten av bearbetade varor endast skulle få vidkännas en smärre marknadsandelsförlust i OECD-området från 1980 till 1981. Ungefär samma marknadsandelsutveckling kan förutses för exporten till länderna utanför OECD-området. Det är härvid att märka att den tillbakagång av de svenska marknadsandelarna som skedde 1980 till stor del hade sin grund i det produktionsbortfall som följde av detta års arbetsmarknadskonflikter. "Konfliktrensat" har en marknadsandelsförlust för exporten av bearbetade varor uppgående till drygt 1 % 1980–1981 antagits som trolig och detta framför allt på grund av de svenska relativa exportprisökningarna 1979 och 1980. Dessutom torde den förhållandevis starka inriktningen på investeringsvaror i den svenska exporten komma att utöva ett negativt inflytande på andelsutvecklingen för hela produktgruppen bearbetade varor 1980–1981. Detta beräknas emellertid till en del komma att motverkas av att kapacitetsutnyttjandet i den svenska ekonomin förutses sjunka förhållandevis mera än i andra länder.

Det relativa kostnadsläget för den svenska exporten har förutsättningar att under 1982 komma att förbättras något. Därmed skulle också finnas möjligheter för de svenska exportörerna att i någon utsträckning öka sina marknadsandelar 1982.

Från 1980 till 1981 har den svenska exporten av bearbetade varor till OECD-länderna beräknats öka med drygt 1 %. Den totala exporten av bearbetade varor bedöms öka med ungefär 1 procentenhet mer och detta framför allt på grund av att marknadstillväxten i de oljeproducerande länderna förväntas bli kraftig. Den svenska exporten till dessa länder har beräknats stiga i ungefär samma takt som marknadstillväxten 1980–1981 – omkring 17 %.

Exporten av råvaror bedöms minska med 2 à 3 % från 1980 till 1981. För trävaruexportvolymen förutses en från 1980 fortsatt minskning. Exporten av pappersmassa kan däremot förväntas öka. För denna varugrupp förutses en avsevärd exportprisökning 1980–1981 uttryckt i svenska kronor. Utvecklingen av priserna för pappersmassa är, liksom prisutvecklingen för papper, i hög grad avhängig av utvecklingen av USA-dollarkursen. En närmare genomgång av utvecklingen inom olika delbranscher återfinns i kapitel 4.

Den totala varuexporten beräknas öka med 1 1/2 % från 1980 till 1981. I "konfliktrensade" termer motsvaras detta av en ungefärligen oförändrad exportvolym 1980–1981.

Tabell 3: 4 Exportutvecklingen för olika varugrupper 1979–1981

	Exportvärde, milj. kr.			Årlig procentuell förändring					
				Volym[3]			Pris[3]		
	1979	1980	1981	1979	1980	1981	1979	1980	1981
Jordbruksprodukter och fisk	*1 385*	*1 475*	*1 642*	*23,7*	*– 8,0*	*5,0*	*1,8*	*15,8*	*6,0*
Skogsprodukter	156	174	186	– 1,2	– 0,3	– 3,0	–4,7	11,6	10,0
Mineraliska produkter	*2 665*	*2 717*	*2 793*	*29,2*	*–13,3*	*– 2,3*	*10,2*	*17,6*	*5,2*
därav: järnmalm	1 633	1 604	1 631	21,9	–21,6	– 4,5	3,2	25,2	6,5
Industriprodukter exkl. fartyg	*110 695*	*124 258*	*135 650*	*7,3*	*– 0,3*	*1,4*	*13,0*	*12,6*	*7,7*
därav:									
livsmedelsprodukter	2 014	2 217	2 467	13,6	0,0	4,5	4,1	10,2	6,5
trävaror	5 131	5 447	5 144	1,8	–14,6	– 6,5	14,6	24,3	1,0
massa	5 772	6 074	7 214	– 9,8	–13,6	4,0	22,6	21,7	14,2
papper och papp	8 390	9 299	10 928	10,8	– 4,9	4,0	11,7	16,5	13,0
petroleumprodukter	3 033	5 207	4 891	18,0	43,8	–23,0	66,6	19,3	22,0
järn och stål	9 265	9 640	9 717	7,6	– 8,9	– 4,0	12,6	14,1	5,0
ickejärnmetaller	2 768	3 242	3 439	3,1	– 5,1	3,5	27,2	23,4	2,5
verkstadsprodukter exkl. fartyg	53 145	59 606	65 321	7,9	2,9	2,9	10,7	9,0	6,5
övriga industriprod. inkl. elektrisk ström	21 177	23 526	26 529	9,4	– 0,8	4,7	11,1	12,0	7,7
Export exkl. fartyg	*114 901*	*128 622*	*140 271*	*7,9*	*2,9*	*1,4*	*12,8*	*12,5*	*7,6*
Fartyg	3 246	2 155	2 706	–28,1	–49,9	12,1	18,5	14,9	12,0
Bearbetade varor exkl. fartyg[1]	91 590	101 701	111 581	8,5	0,6	2,3	11,1	10,5	7,3
Råvaror[2]	23 311	26 921	28 690	2,0	– 3,7	– 2,5	24,3	19,9	9,3
Total export	**118 147**	**130 777**	**142 977**	**6,6**	**– 1,9**	**1,5**	**12,9**	**12,6**	**7,7**
Total export enligt NR[4]				6,6	–2,6	1,5	12,8	13,5	7,7

[1] Papper och papp, järn och stål, verkstadsprodukter exkl. fartyg samt övriga industriprodukter utom elektrisk ström.
[2] Export exkl. fartyg minus de i not 1 nämnda varugrupperna.
[3] Som beskrivits inledningsvis anges exportpriserna enligt en s. k. hybridindex av typ Paasche. Denna index används även som deflator för exporten. Volymutvecklingen blir därmed återgiven i enlighet med volymindex typ Laspeyres.
[4] Se inledning till kapitel 3.

Anm. 1980 års exportvärden enligt utrikeshandelsstatistiken. Uppgifterna för 1981 avser prognoser.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

3.2 Importen

Utvecklingen av varuimporten 1980

Sveriges totala *varuimport* ökade med drygt 15 % i löpande priser 1979–1980. Med en importprisökning på drygt 15 % – räknat enligt hybridindex[1] – blev importvolymen oförändrad. Enligt nationalräkenskaperna blev volymökningen ungefär 3/4 %[2], eller knappt 1 procentenhet lägre än vad som angavs i den preliminära nationalbudgeten (PNB).

[1] I och med den reviderade nationalbudgeten 1981 används en s. k. hybridindex av Paaschetyp för mätning av prisutvecklingen i utrikeshandeln. För en beskrivning av denna metod se inledningen till Kapitel 3.
[2] I nationalräkenskaperna görs fastprisberäkning i 1975 års priser. I övrigt sker deflateringen efter de principer som gäller för hybridindex, som emellertid är en kedjeindex med närmast föregående års priser som bas.

Som framgår av tabell 3: 5 ökade importen av *bearbetade varor*[1] 1979–1980 med drygt 12 1/2% i löpande priser och med närmare 4% i volym. Tillväxten i importen av bearbetade varor kan förefalla hög med tanke på att BNP endast ökade med 1 1/2% och att den privata konsumtionen stagnerade mellan 1979 och 1980. Importökningen synes dock i huvudsak kunna återföras på det kraftiga svinget i lagercykeln samt på den likaså kraftiga tillväxten i investeringarna på maskinsidan. Importökningen för bearbetade varor var koncentrerad till *verkstadsprodukter* för vilka importvolymen steg med drygt 8%. Den heterogena importvarugruppen *övriga industriprodukter* däremot, som direkt eller indirekt huvudsakligen går till privat konsumtion, förblev i det närmaste oförändrad i volym.

Till någon liten del synes importökningen för *bearbetade varor* även kunna återföras på en oförmånlig relativprisutveckling för hemmaproducenterna av *bearbetade varor*. Prisutvecklingen för å ena sidan importerade varor[2] och å andra sidan hemmaproducerade varor[3], tyder på en relativprissänkning för importvarorna med 1–2% 1979–1980. Informationen om relativprisutvecklingen under de sista åren är dock svårtolkad med hänsyn till att energiinnehållet med dess exceptionellt kraftig kostnadsstegring kan ha haft olika stor betydelse för importerade respektive hemmaproducerade varor inom de olika delvarugrupperna i prisstatistiken.

Om man ser till *kvartalsutvecklingen*, visar det sig att importvolymen för *bearbetade varor* minskade kraftigt andra kvartalet. Nedgången torde främst kunna förklaras av de omfattande arbetsmarknadskonflikter som pågick under kvartalet. Under tredje kvartalet ökade importvolymen och nådde första kvartalets nivå. Det torde samtidigt ha inneburit att det importbortfall som skedde som följd av arbetsmarknadskonflikterna delvis kunde återhämtas. För fjärde kvartalet registrerades en betydande volymminskning.

Importen av råvaror[4] 1979–1980 ökade med 23 1/2% i värde men sjönk med närmare 4% i volym. Den starka värdeökningen kan främst återföras på de starka prisökningarna för *råolja* och – churu i mindre grad – *petroleumprodukter*. Volymminskningen för råvaruimporten kan praktiskt taget helt återföras på en mycket kraftig volymnedgång för importen av petroleumprodukter. Till en del förklaras denna volymminskning av ökad produktion vid de svenska raffinaderierna vilket kom till uttryck i ökad importvolym för *råolja*. Som framgår av tabell 3: 6 föll dock den sammanlagda importvolymen (netto) för *råolja* och *petroleumprodukter* med ca 12

[1] Importen av bearbetade varor består av livsmedelsprodukter, papper och papp, järn och stål, verkstadsprodukter exkl. fartyg samt övriga industriprodukter inkl. träfiberplattor.
[2] Enligt Laspeyres enhetsvärdeindex.
[3] Enligt producentprisindex.
[4] Med råvaruimport avses i detta sammanhang import minus fartyg och bearbetade varor. Petroleumprodukter hänförs sålunda till råvaruimporten. Posten redovisas på rad 9 i tabell 3: 6 som "import exkl. bearbetade varor och fartyg".

Tabell 3:5 Importutvecklingen för olika varugrupper 1979–1981

	Importvärde, mkr.			Årlig procentuell förändring								
				Volym[1]			Pris[1]			Värde		
	1979	1980	1981	1979	1980	1981	1979	1980	1981	1979	1980	1981
1. Jorbruks-, skogsbruksprodukter och fisk	*5 376*	*6 013*	*6 013*	*7,7*	*4,8*	*2,0*	*1,0*	*6,7*	*−2,0*	*8,8*	*11,8*	*0,0*
2. Mineraliska produkter	*12 472*	*20 601*	*24 226*	*6,1*	*7,1*	*− 6,1*	*32,0*	*54,3*	*25,3*	*40,1*	*65,2*	*17,6*
därav: råolja	10 125	17 996	21 311	3,9	10,1	− 6,9	35,1	61,4	27,2	40,4	77,7	18,4
3. Industriprodukter exkl. elström och fartyg	*103 158*	*113 809*	*117 124*	*15,9*	*− 0,1*	*− 5,6*	*14,8*	*10,4*	*9,0*	*33,1*	*10,3*	*2,9*
därav: trävaror, massa samt papper och papp	632	831	785	33,8	15,2	−10,0	8,5	14,1	5,0	45,2	31,5	−5,5
petroleumprodukter	15 919	15 111	15 371	22,9	−20,6	−17,7	76,3	19,5	23,6	116,7	− 5,1	1,7
järn och stål	5 883	6 182	6 009	18,2	− 2,8	− 8,3	14,0	8,2	6,0	34,7	5,1	−2,8
icke-järnmetaller	3 318	4 122	4 246	15,4	0,0	0,0	22,3	24,2	3,0	41,1	24,2	3,0
verkstadsprodukter exkl. fartyg	39 685	45 950	46 918	16,0	8,1	− 3,4	5,1	7,1	5,7	21,9	15,8	2,1
övriga industriprod. inkl. livsmedelsprod., samt träfiberplattor	37 721	41 610	43 795	13,8	0,1	− 3,0	8,9	10,2	8,5	23,9	10,3	5,2
4. Elektrisk ström	400	360	377	125,1	−38,1	− 9,1	20,7	45,3	15,0	171,7	−10,0	4,5
5. Import exkl. fartyg	121 406	140 783	147 740	14,6	0,8	− 5,7	15,6	15,1	11,2	32,5	16,0	4,9
6. Fartyg	1 422	549	975	−14,4	−61,4	63,7	11,9	9,8	8,5	13,7	−61,4	77,6
7. Total import	**122 828**	**141 332**	**148 715**	**14,5**	**0,0**	**− 5,4**	**15,6**	**15,1**	**11,2**	**32,4**	**15,1**	**5,2**
8. Bearbetade varor inkl. livsmedelsprodukter, träfiberplattor exkl. fartyg	83 470	93 979	96 944	15,2	3,7	− 3,6	7,4	8,6	7,0	23,7	12,6	3,2
9. Import exkl. bearbetade varor och fartyg	37 936	46 804	50 796	18,2	− 3,7	− 9,1	33,8	28,2	19,3	58,2	23,4	8,5
10. Omräkning av pris- och volymutveckling till nationalräkenskaperna (1975 års priser)				*15,3*	*0,7*	*− 5,3*	*15,0*	*14,0*	*11,2*	*32,6*	*14,8*	*5,3*

[1] Importpriserna anges enligt en hybridindex av Paaschetyp. Genom att importvärdet deflateras med denna index erhålls en volymutveckling uttryckt i enlighet med Laspeyres' indexformel.

Anm. 1979 och 1980 års importvärden enligt utrikeshandelsstatistiken. Uppgifterna för 1981 avser prognoser.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

1/2% 1979–1980. Såväl ökad produktion vid kärnkraftverken som ökat energisparande bidrog till denna volymminskning. Den ökade elproduktionen vid kärnkraftsverken 1979–1980 kan vidare beräknas ha bidragit med 4 procentenheter till den totala minskning av nettoimporten av *råolja* och *petroleumprodukter* med ovannämnda 12 1/2%.[1]

Utsikter för 1981

För 1981 väntas Sveriges *totala varuimport* minska med ca 5 1/2%[2] i volym. I löpande priser motsvarar detta en ökning på ca 5%.

Importen av *bearbetade varor* väntas minska med ca 3 1/2% i volym 1980–1981. Minskningen betingas främst av en vikande inhemsk efterfrågan, särskilt en förväntad minskning av den privata varukonsumtionen och ett omslag till en minskning av lagren. Den dämpade efterfrågan för importvaror kan försvagas ytterligare av en beräknad svag investeringsaktivitet inom landet under året. Exportutsikterna indikerar inte heller något stigande anspråk på den samlade importefterfrågan.

Importen väntas minska starkt första halvåret 1981 – med ca 8% säsongrensat sett – för att sedan öka under årets andra hälft. Ökningen andra halvåret kan återföras dels till att den privata konsumtionen åter beräknas växa svagt efter nedgången första halvåret, dels till en trolig dämpning av lageravvecklingen andra halvåret. Även en förväntad vändning i investeringarna beräknas bidra till en importtillväxt mellan halvåren.

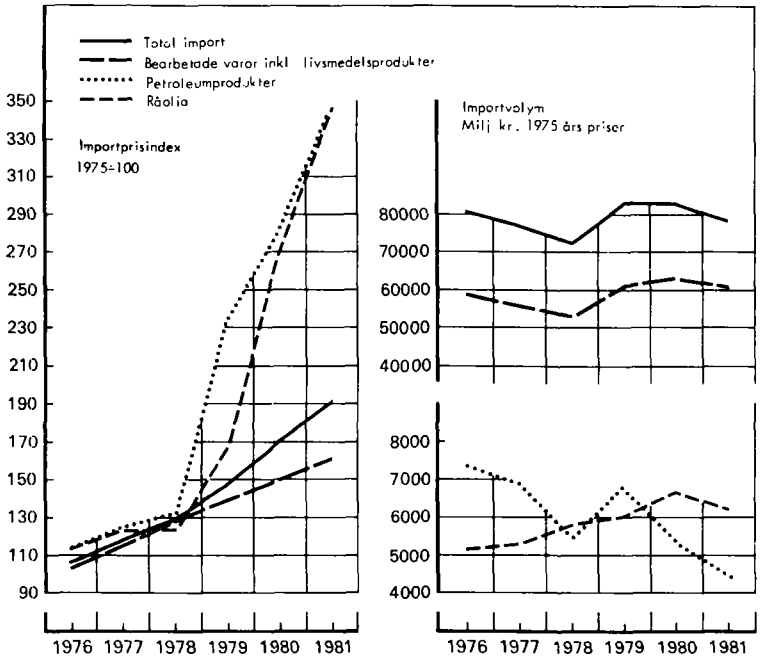
För *råvaruimporten* förutses en volymminskning 1980–1981 med ca 9%. Minskningen är nästan helt hänförlig till en beräknad nedgång i importen av *råolja* och *petroleumprodukter*. Råoljeimporten beräknas minska med 7% då den inhemska raffinaderiproduktionen förutses falla tillbaka samtidigt som en viss uppbromsning av den senaste tidens lageruppbyggnad förutses. Importen av *petroleumproduter* väntas minska med ca 18%, huvudsakligen på grund av en beräknad minskning av förbrukningen – med ca 8% – och en neddragning av lagernivån. Sammantaget förutses en minskning av nettoimporten av *råolja* och *petroleumproduker* med ca 9 1/2%[1].

Importprisnivån för den *totala importen* väntas stiga med drygt 11% 1980–1981 (se diagram 3: 1). För *bearbetade varor* förutses en prisökning på ca 7%. *Råvarupriset* däremot väntas öka med ca 19%, främst till följd av de vid årsskiftet genomförda prishöjningarna på *råoljan* och den kraf-

[1] Fallet både 1979–1980 och 1980–1981 av nettoimporten av råolja och petroleumprodukter kan delvis hänföras till en neddragning av den oljebaserade elkraftsproduktionen, som ersätts av stigande kärnkraftsproduktion. För 1980 beräknas tillskottet av kärnkraftsproduktion ha reducerat åtgången av den tjocka eldningsolja som används i kondenskraftverken med 1,2 milj. m^3, eller ca 4% av Sveriges nettoimport av råolja och petroleumprodukter. En motsvarande grov kalkyl för 1981 visar på en reducering av behovet av tjock eldningsolja med 1,6 milj. m^3 1980–1981 eller 5 1/2% av 1980 års nettoimport.

[2] Omräknad till nationalräkenskapernas bas blir minskningen ungefär densamma eller drygt 5 1/4%.

Diagram 3:1 Importpris- och volymutvecklingen 1976–1981, totalt och för vissa varugrupper
Helårsdata

Anm. Importvärden i löpande priser enligt handelsstatistiken. Importpriser enligt hybridindex. Uppgifterna för 1981 avser prognoser.
Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Tabell 3:6 Nettoimport av råolja och petroleumprodukter 1973–1981[1]

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
Löpande priser, milj. kr.									
1. Nettoimport av råolja[2]	1279	3734	4524	5846	6536	7211	10039	17938	21238
2. Import av petroleum-produkter	3849	9019	7821	8426	8687	7346	15919	15111	15371
3. Export av petroleum-produkter	283	692	905	901	1195	1543	3033	5207	4891
4. Nettoimport av petroleum-produkter (2./.3)	3566	8327	6916	7525	7492	5803	12886	9904	10480
5. Nettoimport av råolja och petroleumprodukter (1+4)	4845	12061	11440	13371	14028	13014	22925	27842	31718
6. Nettoimport av råolja och petroleumprodukter i procent av BNP[3]	2.2	4.7	3.8	3.9	3.8	3.2	5.0	5.4	5.6
1975 års priser[4]									
7. Nettoimport av råolja och petroleumprodukter	11759	11852	11440	11682	11190	10088	11327	9899	8970
8. Volymindex (1975 = 100)	102.79	103.60	100.00	102.12	97.81	88.18	99.01	86.53	78.41

[1] Uppgifterna för 1973–1980 är hämtade från utrikeshandelsstatistiken. Uppgifterna för 1981 avser prognoser.
[2] Export av råolja förekom endast 1979 (86 milj. kr.), 1980 (58 milj. kr.) och beräknas 1981 uppgå till ca 73 milj. kr.
[3] BNP till marknadspris.
[4] Deflatering 1973–1974 enligt enhetsvärdeindex typ Laspeyres; 1975–1981 enligt hybridindex.
Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

tiga apprecieringen av dollarn gentemot kronan. Prisutvecklingen för *råolja* och *petroleumprodukter* under återstoden av 1981 förutses bli lugn. Under sådana förhållanden kan Sveriges genomsnittliga tonpris (cif) för importerade *råolja* väntas stiga från ca 1 085 kr. under fjärde kvartalet 1980 till ca. 1 260 kr. fjärde kvartalet 1981.

3.3 Betalningsbalansen

Bytesbalansen för varor, tjänster och transfereringar visar för 1980 ett mycket stort negativt saldo på drygt 21 1/2 miljarder kr. vilket innebär en fortsatt kraftig försvagning, ca 10 miljarder kr. gentemot 1979 (se tabell 3:7). Utfallet av bytesbalansen 1980 – liksom för tidigare år – är dock fortfarande osäkert. Osäkerheten gäller skattningen av den s.k. korrigeringsposten, som är avsedd att kompensera underskattningen av tjänste-

Tabell 3:7 Betalningsbalans 1977–1981
Milj. kr., löpande priser

	1977	1978		1979	1980	1981 prognos
Export av varor, fob	85 677	98 206		118 147	130 777	142 977
Import av varor, cif	90 221	92 751		122 828	141 332	148 715
Korrigering av handelsstatistiken[1]	– 351	– 308		– 298	– 615	– 743
Handelsbalans	**–4 895**	**5 147**		**– 4 979**	**–11 170**	**– 6 481**
Sjöfartsnetto	2 751	3 140		3 680	3 490	3 659
Resevaluta, netto	–3 579	–4 017		– 4 858	– 5 314	– 5 700
Övriga tjänster, netto	–3 647	–3 489		– 4 469	– 4 994	– 5 455
Korrigering av tjänster[2]	3 300	3 594		5 342	6 019	6 650
Bytesbalans för varor och tjänster	**–6 070**	**4 375**		**– 5 284**	**–11 969**	**– 7 322**
Avkastning på kapital, netto	–2 080	–3 143		– 3 383	– 6 270	– 9 280
därav: räntenetto	–2 192	–3 454		– 3 679	– 6 201	– 9 500
Övriga transfereringar, netto	–4 269	–4 771	(–5 879)[4]	– 5 391	– 6 284	– 7 195
Korrigering av transfereringar[2]	2 900	3 506		2 658	2 881	3 150
Bytesbalans för varor, tjänster och transfereringar[3]	**–9 519**	**– 33**	(–1 141)[4]	**–11 400**	**–21 642**	**–20 652**
Kapitalbalans	12 823	5 451	(6 559)[4]	8 421	25 265	
Tilldelade SDR	–	–		258	256	
Restpost	1 779	–2 356		143	– 3 924	
Valutareservens transaktionsförändring	5 083	3 062		– 2 578	– 45	
Förändring på grund av kursrörelser	932	–1 356		– 591	34	
Valutareservens totala förändring	6 015	1 706		– 3 169	– 11	

[1] Nettot av återutförsel och återinförsel, korrigering av SAS' flygplansimport, i utlandet direktlandad fisk, samt rabatter och koncernbidrag i samband med oljeimport.
[2] Korrigeringsposten totalt uppgår till 6 200, 7 100, 8 000, 8 900 och 9 800 milj. kr. för åren 1977–1981.
[3] Överensstämmer med riksbankens bytesbalansbegrepp.
[4] I slutet av juni 1978 beslöt statsmakterna att efterskänka en rad tidigare givna krediter till u-länder till ett värde av en dryg miljard kr. Denna transaktion får konsekvenser för såväl transfereringsnettot som kapitalbalansen såtillvida att den senare förstärks med samma belopp. Formellt belastar hela detta belopp 1978 års bytesbalans, ehuru det redan vid utbetalningen av ifrågavarande krediter torde ha stått klart att dessa till största delen skulle komma att efterskänkas. I realiteten har transfereringsnettot därmed felperiodiserats. I huvudkolumnen ovan redovisas transfereringsnetto, bytesbalanssaldo och kapitalbalans exklusive den genomförda avskrivningen av u-landskrediter.

Källor: Konjunkturinstitutet, riksbanken och statistiska centralbyrån.

och transfereringsnettot enligt riksbankens valutaanmälningsstatistik. Korrigeringsposten har, liksom tidigare, satts till 8,9 miljarder kr. 1980 (uppdelat på dels korrigering av tjänster och dels korrigering av transfereringar i tabell 3: 7).

Försämringen av bytesbalansen 1979–1980 kan liksom närmast föregående år främst återföras på handelsbalansen. I växande grad står dock de ökande räntebetalningarna på utlandslånen för den totalt sett negativa utvecklingen.

För 1981 väntas underskottet i bytesbalansen bli 1 miljard kr. lägre; saldot har beräknats till −20,7 miljarder kr. Handelsbalansens underskott förutses nämligen bli mindre – omslaget i positiv riktning har kalkylerats till omkring 4,7 miljarder kr. I motsatt riktning verkar däremot fortfarande framför allt räntorna på utlandsskulden. Försämringen av räntenettot mot utlandet har beräknats till 3,3 miljarder kr.

Kapitaltransaktionerna med utlandet ledde 1980 till en osedvanligt stor nettokapitalimport (se tabell 3: 8). Merparten av denna import hänför sig till den ökande statliga upplåningen utomlands. Intresset för utlandsupplåning hos företag och kommuner har däremot fortsatt att vara lågt.

Handelsbalansen

Handelsbalansen visade 1980 ett underskott på drygt 11 miljarder kronor. Underskottet blev därmed mer än fördubblat från 1979. Försämringen hänförde sig främst till ökningen av underskottet i handeln med råolja och petroleumprodukter. Importen av dessa varugrupper steg med drygt 27 % i löpande priser 1979–1980.

Tabell 3:8 Kapitaltransaktioner, netto 1979–1980
Milj. kr.

	1980	Förändring 1979–1980
Bankerna	*7 191*	*– 495*
Kortfristig upplåning för finansiering av export och import	2 406	−2 412
Övrigt	4 785	1 917
Staten	*21 002*	*12 029*
Långfristig upplåning	21 188	12 500
Övrigt	– 186	– 471
Riksbanken	*134*	*– 188*
Långfristig upplåning	– 759	– 759
Övrigt	893	571
Kommuner	*– 167*	*– 272*
Övriga sektorer	*−2 895*	*5 770*
Direkta investeringar	−1 194	947
Långfristig upplåning	−1 405	1 195
Handelskrediter för fartyg/flygplan	684	621
Övriga långfristiga kapitaltransaktioner	– 919	– 263
Kortfristig upplåning för finansiering av export och import	102	3 387
Övriga kortfristiga kapitaltransaktioner	– 163	– 117
Kapitalbalans	**25 265**	**16 844**

1981 har den totala exportvolymen beräknats öka med 1 1/2 % från 1980. För importvolymen förutses en minskning med inemot 5 1/2 % 1980–1981. Denna volymmässiga förbättring motverkas emellertid av att bytesförhållandet förutses fortsätta att försämras från 1980. Försämringen har framför allt sin grund i att importpriserna på oljeprodukter beräknas fortsätta att stiga kraftigt. Underskottet i handeln med råolja och petroleumprodukter har beräknats uppgå till inemot 32 miljarder kronor 1981. Detta skulle innebära en ökning av underskottet i handeln med råolja och petroleumprodukter med nästan 4 miljarder från 1980 till 1981.

Handelsbalansen för de bearbetade varorna förutses å andra sidan komma att förbättras med drygt 7 miljarder från 1980 till 1981. Importvolymen av sådana varor beräknas minska med drygt 3 1/2 % 1980–1981 medan exportvolymen förutses öka med 2 à 2 1/2 %. Bytesförhållandet för de bearbetade varorna kan förväntas bli ungefär oförändrat från 1980 till 1981.

Sammanfattningsvis har handelsbalansen beräknats ge ett underskott på ca 6 1/2 miljarder 1981. Underskottet i handelsbalansen skulle därmed minska med drygt 4 1/2 miljarder från 1980 till 1981.

Tjänste- och transfereringsbalansen

Den svenska handelsflottan fortsatte att krympa något ytterligare under 1980. Samtidigt vände utvecklingen på tankmarknaden nedåt i början av 1980. Fraktsatserna sjönk successivt t.o.m. sommaren och låg också under hösten på en låg nivå. Ändå har de svenska rederiernas bruttofraktintäkter från utrikessjöfart ökat under denna period. Detta torde få tillskrivas den fortsatt uppåtriktade internationella fraktmarknadsutvecklingen på torrlastsidan. Då samtidigt kostnadsutvecklingen beräknas ha varit kraftigare blev emellertid resultatet att *sjöfartsnettot* enligt preliminär statistik minskade med närmare 200 milj. kr. i löpande priser (se tabell 3: 9).

Enligt den bedömning av den internationella utvecklingen som framgår av kapitel 2 väntas ytterligare någon tillväxt i världshandeln 1980–1981. Sjöfartsnettot i löpande priser kan under sådana förutsättningar väntas öka något under 1981.

Bruttoutflödet av *resevaluta* ökade under 1980 med ca 700 milj. kr. i löpande priser, vilket kan jämföras med en ökning på 1 300 milj. kr. under 1979. Det innebär att utvecklingen med i volym ökade resevalutautgifter brutits. I volym räknat blev det sålunda en minskning med ca 4 % 1979–1980. Delvis torde denna nedgång kunna förklaras av att konflikten på arbetsmarknaden fick en återhållande effekt på resandet. Till bilden hör emellertid också att även inflödet av resevaluta minskade i volym. Sammantaget visar statistiken ett nettoutflöde av resevaluta 1980 på 5 300 milj. kr. vilket betyder en ökning med 450 milj. kr. i löpande priser jämfört med 1979.

Prognosen för 1981 grundas vad gäller posten resevaluta på ett antagande att minskningen av hushållens reala disponibla inkomster medför en

fortsatt volymnedgång i utflödet av resevaluta. Även inflödet förutsätts minska i volym med några procentenheter. Detta leder till ett beräknat negativt resevalutanetto på 5 700 milj. kr. i löpande priser, en försämring av saldoposten med 400 milj. kr.

Posten *övriga tjänster*, i tabell 3:7 ger en ofullständig redovisning av tjänsteutbytet med utlandet. En stor del av den korrigering av bytesbalansen som återfinns i samma tabell berör i sak denna post.

Nettot av *avkastningen på kapital* har beräknats till −6,3 miljarder kr. 1980 och förutses 1981 uppgå till −9,3 miljarder kr. För båda åren betyder detta en förändring i negativ riktning med omkring 3 miljarder kr. Försämringen förklaras av de successivt stigande räntebetalningarna till utlandet. Till ökningen av räntebetalningarna 1979−1980 bidrog dels ökad upplåning utomlands, dels en höjning av räntenivån.

Posten *övriga transfereringar* netto, som innefattar U-hjälpen, visar också en fortsatt tillväxt av det negativa saldot.

Även beträffande räntebetalningarna och andra transfereringar räknar man med bristande täckning i statistiken på inflödessidan. En del av den totala korrigeringsposten har därför hänförts till transfereringarna.

4 Produktionen

4.1 Sammanfattning av industriproduktionens utveckling

Industrin präglades av fortsatt hög aktivitet ännu fram till arbetsmarknadskonflikten våren 1980. Den inhemska efterfrågan liksom exportefterfrågan var livlig och produktionsutvecklingen var snarast uppåtriktad. Arbetsmarknadskonflikternas påverkan på produktionen blev mycket påtaglig liksom också dess inverkan på orderflöden och konsumtion. Den stora konflikten i maj omfattade stora delar av industrin där omkring 600 000 personer var direkt berörda. Den efterföljande hamnkonflikten i maj–juni fick också en hämmande inverkan på produktion och leveranser för framför allt skogsindustrierna i norra delen av landet. En grov skattning av konflikternas inverkan antyder ett direkt bortfall i industriproduktionen på 1 1/2 à 2 % räknat på helårsbasis. I någon utsträckning torde produktionsbortfallet ha kunnat återtas under hösten.

Under våren och försommaren blev det emellertid allt tydligare att exportefterfrågan började svikta, först för delar av basindustrierna och något senare också för verkstadsindustrin. Den inhemska efterfrågan kom däremot att åter öka under några månader efter konflikterna. Efterfrågeklimatet försämrades snabbt under hösten och i septemberbarometern visade sig en markant förskjutning i negativ riktning av basindustriernas bedömning av sina orderstockar och ett kvartal senare i verkstadsindustrins bedömningar. Reaktionen inför de försämrade utsikterna var snabb och kraftig, industriproduktionen drogs ned påtagligt från tredje till fjärde kvartalet. Produktionsinskränkningarna var starkast inom basindustrierna, som tidigast och starkast mötte efterfrågeförsvagningen. Även inom verkstadsindustrin förekom driftsinskränkningar.

Totalt sett stannade industriproduktionens tillväxt vid blott 0,3 % mätt mellan helåren 1979 och 1980. Störst blev ökningen för verkstadsindustrin, medan det blev betydande minskningar för delar av basindustrierna och varven.

Med hänsyn till prognoserna om en minskning av den inhemska efterfrågan för konsumtion och investering, ett negativt omslag i lagercykeln och förhållandevis dämpad utveckling för exporten beräknas industriproduktionen minska ca 1 1/2 % mellan helårsgenomsnitten 1980 och 1981. Härvid beräknas produktionen fortsätta avta under våren för att under andra halvåret åter öka. Det är basindustrierna som i första hand beräknas stå för tillväxten mätt mellan helårsgenomsnitten. Verkstadsindustrins produktion torde samtidigt komma att minska, medan övriga sektorns produktion beräknas bli oförändrad.

Tabell 4:1 Industriproduktionens utveckling 1978–1981
Procentuell volymförändring från föregående år

SNI		1978 def.	1979 prel.	1980 prel.	1981 prognos
2	*Gruvor och mineralbrott*	*–15,4*	*13,8*	*0,9*	*– 8,9*
2301	Järnmalmsgruvor	–23,7	23,8	2,2	–12,5
2302	Ickejärnmalmsgruvor	11,5	– 1,5	0,3	0,0
210, 220, 290	Övriga gruvor och mineralbrott	0,3	– 9,6	–6,1	0,0
3	*Tillverkningsindustrin*	*– 1,4*	*6,3*	*0,3*	*– 1,1*
33111	Sågverk[1]	– 0,6	3,8	0,7	– 7,0
34111	Massaindustri	10,6	3,5	–8,6	1,5
34112	Pappers- och pappindustri	8,3	9,9	–1,7	2,5
353, 354	Petroleumraffinaderier m. m.[2]	– 1,6	10,4	2,3	– 5,5
371	Järn och stålverk[3]	3,3	7,2	–5,8	– 5,0
372	Ickejärnmetallverk	6,4	– 5,2	–4,8	0,0
38./.3841	Verkstadsindustri exkl. varv	– 3,1	9,6	2,9	– 1,4
3841	Varv[4]	–17,8	–14,3	–5,3	–12,5
3 resterande	Övrig industrisektor[5]	– 0,6	4,3	–0,5	0,0
2, 3	**Hela industrin**	**– 1,7**	**6,4**	**0,3**	**– 1,3**

[1] Inkl. hyvlerier och träimpregneringsverk.
[2] Inkl. smörjmedels-, asfalt- och kolproduktindustri.
[3] Inkl. ferrolegeringsverk.
[4] Inkl. båtbyggerier.
[5] Omfattar nu även livsmedelsindustri och träfiberplattindustri, se not sid 83.
Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

4.2 Utvecklingen inom olika delbranscher

Den gynnsamma efterfrågeutvecklingen för svensk *järnmalm* som började under 1978 bröts under sommarmånaderna 1980 till följd av den vikande stålkonjunkturen i Västeuropa och USA. I Västeuropa, som är huvudmottagaren av svensk järnmalm, sjönk stålproduktionen under andra halvåret 1980 och ligger fortfarande första kvartalet i år på en mycket låg nivå.

Den europeiska stålproduktionen nådde sitt högsta läge sedan 1974 under första kvartalet 1980. Sedan dess har stålproduktionen minskat till följd av en kraftigt vikande efterfrågan såväl inom Europa som på utomeuropeiska marknader. Inför hotet om en upprepning av 1974–1975 års utveckling med överproduktion i kombination med drastiska prissänkningar i syfte att skydda marknadsandelarna lyckades EG-kommissionen på senhösten driva igenom tvångskvoteringar som omfattat drygt 80 % av all stålproduktion. Under fjärde kvartalet drogs produktionen sålunda ned med närmare 15 % jämfört med samma period föregående år. Sammantaget minskade stålproduktionen inom EG med ca 8 1/2 % 1979–1980. I USA försämrades efterfrågan på stålprodukter redan under sommarmånaderna 1979 och var sedan mycket svag under första hälften av 1980. Från produktionssidan mötte man den vikande efterfrågan genom att dra ned produktionen mot slutet av 1979, men under andra kvartalet 1980 kom ett verkligt ras, utan motstycke under 1970-talet. Botten passerades under

tredje kvartalet och mot slutet av året ökade stålefterfrågan markant med motsvarande höjning av produktionsnivån. De minskade avsättningsmöjligheterna för stålprodukter i USA fick återverkningar i Europa där bl. a. Belgiens stålproduktion måste reduceras betydligt. Landet är starkt beroende av USA-marknaden och tillika en betydande marknad för svensk fosformalm.

I samband med dessa åstramningar av stålproduktionen kom de svenska exportleveranserna av järnmalm att minska kraftigt under loppet av 1980 och framförallt under andra halvåret. Mellan första och andra halvåret sjönk leveranserna med ca 30 % säsongrensat sett. Flertalet viktiga avnämarländer i Västeuropa tog inte hem kontrakterade malmleveranser från Sverige och dessutom minskade exporten till Polen, huvudsakligen till följd av landets betalningssvårigheter. Totalt uppgick bortfallet till ca 20 % av årets budgeterade leveranser och detta innebar att exportvolymen sjönk ca 21 1/2 % 1979–1980. Exportprisnivån för de olika malmkvaliteterna steg i genomsnitt med drygt 25 % 1979–1980.

Sommarens plötsliga efterfrågeförsämring kunde inte omedelbart mötas med en motsvarande minskning i brytning av svensk järnmalm. En neddragning kom dock att ske i förhållande till planerad produktion andra halvåret 1980, men för helåret 1980 steg ändå produktionen med drygt 2 % jämfört med 1979. Malmlagren, som stadigt har minskat sedan början på 1978, började åter stiga med en betydande uppbyggnad framförallt under andra halvåret 1980.

Stålförbrukningen i Europa ligger fortfarande på en mycket låg nivå och någon ökad åtgång väntas inte, åtminstone inte under vårmånaderna. Investeringskonjunkturen är fortfarande svag och personbilsproduktionen ligger på en låg nivå i hela Västeuropa. De i höstas införda produktionskvoterna, som hittintills anses ha fungerat tillfredsställande, löper fram till halvårsskiftet i år. Kvottilldelningen har dock skärpts något och under första och andra kvartalet planeras stålproduktionen inom EG falla ytterligare något jämfört med fjärde kvartalet 1980. Vad som händer med kvotsystemet under andra halvåret är ännu ej beslutat. I USA, där stålefterfrågan ökade mot slutet av 1980, har återhämtningen i stort sett avstannat och ökningstakten i stålproduktionen har ävenså avtagit. Det fortfarande höga ränteläget anses motverka en ytterligare uppgång i investeringskonjunkturen inom näringslivet. Även bostadsbyggandet påverkas negativt av ränteläget. Med andra ord torde sålunda stålproduktionen utvecklas svagt åtminstone under de närmaste månaderna.

Den svenska järnmalmsexporten får under sådana förhållanden räkna med en fortsatt svag efterfrågan. En temporär återhämtning har inträffat under årets första månader, men dels är den relativt blygsam och dels är det fråga om en selektiv påfyllning av de europeiska stålverkens malmlager. En ytterligare återhämtning torde kunna påräknas först mot slutet av året. Sammantaget skulle exportvolymen därmed sjunka med ca 4 1/2 % mellan helåren 1980 och 1981.

Förhandlingarna om 1981 års kontraktspriser på järnmalm var ännu i början av april ej avslutade. Här förutsätts att den svaga efterfrågan på järnmalm kommer att medföra att kontraktspriserna i dollar blir i stort sett oförändrade. Med den högre dollarkursen antas medelexportpriset 1981 stiga med ca 6 1/2 % 1980–1981 och det förutsätts härvid att de svenska exportlagren av malm fortsätter att byggas upp huvudsakligen under första halvåret.

Den svenska trävaruexporten utvecklades svagt under 1979 oaktat en god internationell efterfrågetillväxt för *trävaror*. Exportökningen blev sålunda inte större än knappt 2 % i volym 1978–1979, vilket väsentligt understeg marknadstillväxten på de svenska exportmarknaderna för trävaror. Till Västeuropa, dit över 80 % av svensk trävaruexport avsätts, beräknas importen ha ökat med omkring 13 % i volym 1978–1979.

Förlusten av marknadsandelar under 1979 får framförallt tillskrivas den brist på sågtimmer som utgjort ett akut problem för sågverksindustrin sedan 1978. Råvarubristens återverkningar på sågverksproduktionen kunde dock till en början kompenseras med hjälp av en massiv avveckling av de överlager som byggdes upp under 1974 och 1975. Denna möjlighet försvann dock helt under 1979 då trävarulagren i realiteten kom att tömmas.

Sågverkens exportförsäljningar inför 1980 års trävarumarknad startade tidigt. Redan i december 1979 hade ca 2,8 milj. m^3 kontrakterats för leverans under 1980, en ökning med ca 60 % jämfört med 1978. Flera faktorer kom här att samverka till en så pass expansiv utveckling. Sågverksutbudet begränsades i flera viktiga sågverksländer förutom i Sverige, dels på grund av råvaruförsörjningsproblem och dels på grund av otillräcklig tillverkningskapacitet. Nedgången i det amerikanska bostadsbyggandet dröjde till fjärde kvartalet 1979, varför Västeuropa inte utsattes för någon mer nämnvärd ökning av den kanadensiska konkurrensen förrän under vårmånaderna 1980. Trävaruförbrukningen synes samtidigt ha legat kvar på en hög nivå, vilket i betydande utsträckning kan tillskrivas en höjning av reparations- och ombyggnadsverksamheten i Västeuropa på senare år.

Dessa faktorer torde ha utlöst en viss osäkerhet hos importörer och förbrukare på kontinenten över möjligheterna att kunna tillgodose sitt trävarubehov. Exportpriserna på trävaror drevs sålunda snabbt upp samtidigt som inköpen till viss del blev avsedda för lageruppbyggnad under första halvåret 1980.

Tidpunkten för arbetsmarknadskonflikterna i Finland och Sverige under andra kvartalet i fjol tycks ha sammanfallit med en mer definitiv inbrytning från kanadensiska exportörers sida i Västeuropa. Inbrytningen gav utslag inte minst på prissidan där exportpriserna under sommaren och hösten 1980 snabbt bromsades upp.

Även lageruppbyggnaden synes ha avbrutits och vänts i en mindre avveckling under fjärde kvartalet 1980.

Arbetsmarknadskonflikterna i maj och juni påverkade produktionen och i synnerhet exporten negativt. Exportnedgången blev sålunda så pass kraftig som knappt 19 % i volym första halvåret 1980 jämfört med andra halvåret 1979, säsongrensat sett.

Vid sidan av dessa störningar dämpades även sågverkens försäljningsaktivitet under maj och juni. Till stor del torde detta ha betingats av råvarubristen som i alla händelser skulle ha tvingat sågverken att sänka försäljningstakten.

Totalt sett föll trävaruexporten med knappt 15 % i volym 1979–1980. Preliminära siffror visat att importen till de större länderna endast föll med ca 6 %, vilket sålunda innebär att sågverken ånyo minskade sina marknadsandelar under 1980. Sammanlagt under de två senaste åren kan sågverkens marknadsandelsförluster uppskattas till drygt 17 %.

Trävaruexportpriserna höjdes med i genomsnitt ca 24 % 1979–1980.

Ett fortsatt svagt bostadsbyggande i Sverige under 1980 medförde att trävaruförbrukningen i byggnads- och trävaruindustrin fortsatte att minska. Avsättningen på den inhemska marknaden bedöms ha fallit med omkring 5 % 1979–1980.

Fallet i sågverksproduktionen under första halvåret 1980 kunde begränsas till 4 % jämfört med andra halvåret 1979, säsongrensat sett. Efter en temporär återgång under tredje kvartalet till första kvartalets höga produktionstakt föll produktionen ånyo åter tillbaka under fjärde kvartalet. Sågverkens produktion kom därmed att höjas med 0,7 % 1979–1980, enligt SCB's produktionsstatistik. En viss lagerökning inträffade mot slutet av 1980.

Öppningen på 1981 års trävarumarknad blev svag. En utbredd ovilja att öka inköpen utöver vad den omedelbara konsumtionen krävde präglade från början förbrukare och importörer. Exportpriserna kom därför att från början utsättas för stark press. Det kan förmodas att de svenska sågverken tvingas till fortsatta priseftergifter under första halvåret 1981, då efterfrågan väntas förbli på en låg nivå, samtidigt som konkurrensen från nordamerikanska leverantörer intensifieras. Någon ökning av exporten har inte bedömts möjlig förrän under andra halvåret 1981, då konkurrensen från nordamerikanska säljare kan väntas avta. Exporten har i volym bedömts falla med 6 1/2 % 1980–1981. Trävarupriserna har bedömts stiga med 1 % 1980–1981.

På den inhemska marknaden bedöms avsättningen fortsätta att minska 1981. Trävarulagren väntas samtidigt öka något under första halvåret 1981.

Totalt sett medför den här antagna leverans- och lagerutvecklingen att sågverkens produktion kan väntas minska med 6 1/2 % 1980–1981.

Den internationella förbrukningen av *papper och papp* tilltog snabbt under 1979 efter en rad år av svag tillväxt. I såväl Nordamerika som i Västeuropa koncentrerades ökningen framförallt till tryck- och finpappersektorn, vilket särskilt gynnade den kontinentala pappersindustrin med sin

huvudsakliga inriktning på detta område. Detta avspeglade sig i ett högt kapacitetsutnyttjande i de västeuropeiska bruken, samtidigt som importefterfrågan blev särskilt stark. Den svenska pappersexporten ökade i ungefär samma takt, eller med 10 1/2 % i volym, samtidigt som efterfrågetillväxten lämnade utrymme för en höjning av exportpriserna med drygt 12 %. Denna efterfrågetillväxt motiverade en jämn höjning av produktionen under 1979. I genomsnitt ökade produktionen med knappt 10 % 1978–1979.

Under våren 1980 dämpades papperseſterfrågan i Västeuropa samtidigt som de kontinentala pappersbruken successivt anpassade produktionen till det försämrade orderläget. Prisbilden var dock förhållandevis stabil fram till hösten 1980 då i vissa fall betydande prissänkningar företogs på finpappersområdet.

Totalt sett minskade den svenska pappersexporten med drygt 5% i volym 1979–1980, en försvagning som i allt väsentligt kan återföras på arbetsmarknadskonfliktens verkningar under andra kvartalet i fjol. Exporten återhämtades dock snabbt redan under tredje kvartalet, vilket till viss del förklaras av att leveranserna på grund av transportproblemen under konflikten försköts några månader. Köparna kunde med andra ord acceptera en viss förlängning av leveranstiderna när efterfrågan på kontinenten försvagades under våren och sommaren. Med en konfliktfri utveckling under 1980 skulle exporten, grovt uppskattat, ha blivit oförändrad eller minskat med någon procent 1979–1980.

Pappersproduktionen återhämtades snabbt från driftsstoppen under andra kvartalet och produktionstakten kom under tredje kvartalet t. o. m. att överskrida första kvartalets höga nivå. Försvagningen av efterfrågan under andra halvåret motiverade dock en sänkning av produktionstakten redan under fjärde kvartalet. Produktionen av papper och papp minskade därmed med i genomsnitt 1,7% 1979–1980, samtidigt som en viss lagerökning skedde mot slutet av året.

Mot bakgrund av den dämpning i den allmänna ekonomiska aktiviteten som skett i Västeuropa under andra halvåret 1980, och som väntas dröja kvar en bit in på 1981, torde även konsumtionen av papper och papp utvecklas svagt under främst första halvåret i år. Detta gäller framförallt delar av den tidigare så expansiva tryckpapperssektorn där orderbeläggningen rapporteras vara särskilt låg såväl i Skandinavien som på kontinenten. För förpackningskvaliteterna rapporteras däremot marknaden vara fastare. Pappersexporten har här bedömts utvecklas svagt första halvåret i år, för att sedan tillta främst under andra halvåret. I volym har exporten av papper och papp bedömts öka med 4% 1980–1981.

Prisstegringen på papper och papp bromsades upp under fjärde kvartalet i fjol och prisrörelserna kan bedömas ha varit fortsatt små även under första kvartalet i år. Efter vintermånadernas i vissa fall kraftiga prisfall på en del papperskvaliteter i Västeuropa föreligger nu uppgifter om att prishöjningar åter annonserats inför andra kvartalet 1981. Detta bör rimligen

medföra att även de svenska exportpriserna återhämtas. Exportpriserna på papper och papp har här bedömts öka med ca 13 % 1980–1981.

Under 1981 är det rimligt att räkna med att pappersindustrin i högre grad än vid tidigare liknande konjunkturfaser strävar att anpassa produktionstakten till leveransutvecklingen. Det som främst styrker en sådan hypotes är dels det strama svenska kreditläget, men även erfarenheterna från förra konjunktursvackan 1975–1976 med dess kraftiga lagerökning. Bruken har också aviserat temporära produktionsstopp under första halvåret i år då utleveranstakten väntas bli låg. Med den leveransutveckling som här har bedömts möjligt under 1981, har pappersproduktionen beräknats stiga med 2,5 % 1980–1981. Papperslagren bedöms med den utvecklingen hållas oförändrade.

Förbrukningen av *avsalumassa* ökade markant under 1979 p.g.a. en stark internationell produktionstillväxt inom pappersindustrin. Med därtill en hastig avtappning av de rekordstora massalagren i Skandinavien och Nordamerika skapades förutsättningarna för en återhämtning av världsmarknadspriserna på pappersmassa. De svenska exportpriserna höjdes med i genomsnitt ca 23 % 1978–1979, efter att ha minskat med sammanlagt 20 % 1975–1978 enligt handelsstatistikens exportprisindex.

Våren 1980 kunde vissa tecken åter skönjas på att massakonjunkturen var vikande. Förbrukningen i Västeuropa kulminerade kring årsskiftet 1979/1980, men först under andra kvartalet märktes någon egentlig efterfrågeförsvagning. Avmattningen sammanföll med arbetsmarknadskonflikterna i Finland och Sverige, ett förhållande som kan ha bidragit till att stabilisera lagersituationen i såväl producent- som förbrukarledet. Inbrytningen av nordamerikas leverantörer ökade visserligen i Västeuropa under våren 1980, men dessa tillskott synes inte ha förstärkt obalansen på marknaden.

Massaefterfrågan i USA återhämtades därefter under hösten 1980 samtidigt som de nordamerikanska bruken mötte en stigande efterfrågan från länder i Fjärran Östern. Trots fortsatta produktionsminskningar i de kontinentala papperbruken under andra halvåret 1980 blev påfrestningen på den västeuropeiska marknaden mild.

Den volymmässiga utvecklingen av fjolårets svenska massaexport blev på grund av arbetsmarknadskonflikternas verkningar väsentligt nedsatt. Att exakt kvantifiera konflikternas betydelse är emellertid inte möjligt för närvarande, på grund av att den statistiska informationen fortfarande är ofullständig. Därför kan endast en mer överslagsmässig kalkyl över det direkta leveransbortfallet under konflikten göras. En sådan beräkning ger vid handen att exportbortfallet vid en konfliktfri utveckling kunde ha begränsats till omkring 14 % första halvåret 1980 jämfört med motsvarande period föregående år. Jämfört med första halvåret 1979 hade en minskning av massaexporten varit ofrånkomlig oaktat konflikterna p.g.a. de betydande leveranser som då skedde från lager. Exportminskningen blev nu så

pass kraftig som 18 % i volym första halvåret 1980 jämfört med första halvåret 1979. Mellan halvåren 1980 ökade därefter exporten med 8 1/2 % i volym säsongrensat sett. I genomsnitt för perioden 1979–1980 föll exporten tillbaka med 13 1/2 % i volym.

Exportpriserna på pappersmassa steg med knappt 22 % 1979–1980.

Produktionsvolymen minskade med ca 12 % första halvåret 1980 jämfört med motsvarande period föregående år. Efter produktionsstoppen under konflikterna och vissa driftsinskränkningar under semesterperioden höll massaproduktionen en god takt fram till november i fjol då den försvagade leveransutvecklingen åter motiverade en sänkt produktion. Neddragningen var dock inte tillräcklig för att förhindra en ökning av massalagren under fjärde kvartalet. I genomsnitt för 1979–1980 föll massaproduktionen med 8 1/2 %.

Trots minskade försäljningar under fjärde kvartalet i fjol och en fortsatt svag utveckling under januari och februari i år är den svenska massaindustrins bedömningar för 1981 övervägande optimistiska. Till stor del synes detta förhållande kunna återföras på det faktum att trots att efterfrågan mattades under vinterhalvåret 1980/81 så har lageruppbyggnaden såväl hos producenter som förbrukare hittills varit måttlig. Försämringen av finpapperskonjunkturen i Västeuropa under andra halvåret 1980 medförde att förbrukarna denna gång ovanligt tidigt skar ned massainköpen i takt med en minskad förbrukning. Preliminära siffror indikerar för närvarande att orderingången till de kontinentala massaförbrukarna återhämtats efter några svaga vintermånader. Det finns därför anledning att hysa förhoppningar om en snar ökning av pappersproduktionen i Västeuropa. Lägges därtill det faktum att massalagren är mycket begränsade i köparleden talar detta för att lagercykelns efterfrågehämmande inverkan blir kortvarig och ej så betydande. Mot bakgrund av den svaga allmänna ekonomiska aktivitet som väntas på de svenska exportmarknaderna under första halvåret 1981, finns det likafullt skäl att anta att återhämtningen denna gång sker långsamt. Dessutom torde en viss ökning av konkurrensen från nordamerikas leverantörer vara att räkna med under våren och sommaren 1981. Exporten av pappersmassa har av dessa skäl antagits få en fortsatt svag utveckling under första halvåret i år. I volym har exporten bedömts öka med i genomsnitt 4 % 1980–1981, vilket skulle innebära en nedgång med drygt 10 % i volym jämfört med 1979.

Exportpriserna på pappersmassa höjdes fr. o. m. andra kvartalet 1980 för att sedan gälla året ut. Mot bakgrund av den något dämpade aktivitet som kan väntas under den närmaste tiden är det rimligt att räkna med att dollarprisnivån inte förändras under de närmaste månaderna. Räknat i svensk valuta har emellertid exportpriserna på pappersmassa höjts med drygt 9 % sedan november 1980 på grund av förstärkningen av dollarkursen. Stabiliteten på massamarknaden har hittills sålunda medgivit att de mot kursstegringen svarande prisökningarna kunnat övervältras på köpar-

na. Vid oförändrad valutakurs för återstoden av 1981 samt ett antagande om att massapriserna i dollar höjs med ca 10% fr.o.m. fjärde kvartalet 1981 har här bedömts att prishöjningen 1980–1981 blir drygt 14%.

Det står nu klart att flera svenska bruk planerar temporär driftsinskränkningar under första halvåret 1981 dels för att förhindra en alltför snabb påfyllning av massalagren och dels för att förstärka virkeslagren. Här har bedömts produktionen i genomsnitt stiger med 1 1/2% 1980–1981, vilket inbegriper en produktionsökning med ca 8–9% mellan halvåren 1981 säsongrensat sett. En mindre påfyllning av massalagren bedöms samtidigt ske.

Enligt preliminära siffror beräknas den ovan redovisade produktionsutvecklingen inom *skogsindustrin* ha medfört att den totala rundvirkesförbrukningen minskade med knappt 2% 1979–1980 (se tabell 4:2). Massavedsförbrukningen beräknas ha sjunkit med ca 4,5%, samtidigt som sågtimmerförbrukningen ökat med 1/2% 1979–1980.

Importtillväxten bromsades upp betydligt under 1980 jämfört med 1979, då importökningen blev över 80% i volym. Helårsökningen 1979–1980 beräknas inte ha överskridit 25% i volym. Importen svarade 1980 för drygt 6% av den totala förbrukningen. Exporten beräknas ha stigit med 1,5% 1979–1980.

Den sedan 1974 låga avverkningsaktiviteten i landets skogar har medfört att rundvirkeslagren avtappats kraftigt under en följd av år. Under 1980 minskade rundvirkeslagren med ytterligare 1,6 milj. kbm., varvid massalagren drogs ned med 2,2 milj. kbm. och sågtimmerlagren ökade med 0,6 milj. kbm. Inte förrän mot slutet av andra halvåret kunde lageruttömningen på massavedssidan bromsas upp och vändas i en mindre påfyllning.

Tabell 4:2 Försörjningsbalans för rundvirke 1979–1981
Fast mått utan bark (barr- och lövträd)

	1 000 kbm	Förändring från föregående år, % resp. 1 000 kbm	
	1979	1980 prel.	1981 prognos
Produktion	45 495	6,0	3,0
sågtimmer	22 775	5,0	– 6,5
massa- och boardved	20 405	6,5	13,0
övrigt rundvirke	2 315	9,0	7,5
Import	2 485	25,5	–10,0
Summa tillgång	**47 980**	**7,0**	**2,0**
Export	845	1,5	– 3,5
Lagerförändring	– 5 850	4 245	2 730
Förbrukning	52 985	– 3,0	– 3,0
sågtimmer	23 535	0,5	– 7,0
massa- och boardved	27 200	– 4,5	– 0,5
övrigt rundvirke	2 250	9,0	7,5
Summa användning	**47 980**	**7,0**	**2,0**

Källa: Konjunkturinstitutet.

Totalt beräknas massavedslagren därmed vid årsskiftet motsvara endast ca 2 månaders massaproduktion, vilket är en rekordlåg nivå ur ett historiskt perspektiv. Lagersituationen är något gynnsammare på sågtimmersidan.

Den totala avverkade kvantiteten 1979–1980 beräknas ha ökat med knappt 6 %, med en ökning av massavedsavverkningarna med ca 6,5 % och sågtimmeravverkningarna med ca 5 %.

På grund av den svaga produktionsutveckling som kan väntas såväl inom massa- och pappersindustrin som inom sågverksindustrin under 1981 har rundvirkesförbrukningen bedömts minska med ca 3–4 % 1980–1981. Ett något minskat importbehov kan samtidigt väntas, framförallt för sågtimmer, parallellt med att rundvirkesexporten bedöms falla. Sammantaget innebär detta en minskad nettoinförsel av rundvirke under 1981.

Avverkningsaktiviteten i landets skogar höjdes under loppet av 1980. Den ökande avverkningsbenägenheten kan ha flera orsaker som t. ex. höjda virkespriser, ändrade skatteregler och utförsäljning av skogsbestånd inför fastighetstaxeringen. Sannolikt torde denna aktivitetshöjning dröja kvar en bit in på 1981. Här har de totala avverkningsvolymen bedömts öka med en 3 % 1980–1981, vilket skulle medföra en påfyllnad av rundvirkeslagren.

Konjunkturläget för *järn- och stålverken* som förbättrades under 1979 försvagades markant under 1980. Vändningen nedåt inträffade under andra kvartalet dvs. samtidigt med konflikterna på arbetsmarknaden. Orderingången minskade starkt detta kvartal både för handelsstål och specialstål och orderstockarna sjönk. Nedgången fortsatte under tredje kvartalet och i slutet av september låg orderstockarna i ton räknat närmare 20 % lägre än vid årsskiftet 1979/80. De låg därmed på endast knappt 40 % av nivån vid stålboomen 1973/1974. Sett över hela denna period har nedgången varit betydligt kraftigare för handelsstålet än för specialstålet. Under fjärde kvartalet ändrades bilden såtillvida att orderingången steg säsongrensat sett, varigenom orderstockarna i ton totalt ökade något. Orderstocksökningen hänförde sig helt till handelsstålet. För specialstålet noteras en fortsatt försvagning.

Exportleveranserna av handelsfärdigt järn och stål, som fortsatte att öka 1979, föll i ton räknat med ca 7 % 1980. Samtidigt fortsatte ämnesexporten att falla kraftigt och den totala järn- och stålexporten minskade starkt i volym. Det är framför allt exporten till länderna utanför Västeuropa som minskat, vilket innebär en kraftig omkastning gentemot den utveckling som observerats de närmaste föregående åren. Då ökade dessa länders, därbland u-ländernas, betydelse som marknader för vår export. Till vår traditionella huvudmarknad EG har däremot leveransutvecklingen sedan 1977 hela tiden varit svag. I viss mån kan denna utveckling förklaras av de stabiliseringsåtgärder som EG vidtagit under senare år för att stärka den inhemska stålproduktionen. I grunden är det emellertid ett trendbrott i stålkonsumtionen inom EG som ligger bakom den svaga exportutvecklin-

gen dit. Visserligen beräknas EG:s stålförbrukning ha ökat under 1979, men såväl under 1977 som under 1978 minskade den och under 1980 minskade den åter. Härigenom blev förbrukningsnivån 1980 avsevärt lägre än under toppåret 1973.

Den europeiska stålmarknaden har således varit vikande under 1980. Normalt innebär en vikande efterfrågan en press nedåt på priserna. Det synes emellertid som om den europeiska stålindustrin, efter ett kort och tillfälligt prisras på europamarknaden under sommarmånaderna, under andra halvåret 1980 lyckades bromsa prisfallet genom de kvoterade produktionsbegränsningar som genomdrevs av EG-kommissionen. Genomsnittsnivån för de svenska exportpriserna steg ca 14 % mellan 1979 och 1980 och merparten av denna uppgång ligger på första halvåret.

På den svenska marknaden noteras för fjärde kvartalet 1980 en kraftig minskning av levererade kvantiteter handelsfärdigt järn och stål. Mellan helåren 1979 och 1980 var emellertid leveransnedgången i Sverige mycket liten, 0,4 % och helt koncentrerad till importen, vilken minskade med ca 4 %. De svenska stålverkens leveranser till hemmamarknaden ökade däremot enligt statistiken med närmare 4 %, varigenom vissa marknadsandelar tycks ha återtagits på hemmamarknaden. Stålverken synes ha anpassat produktionen på ett tidigt stadium till den lägre efterfrågan och lagren av insatsvaror och varor i arbete beräknas ha minskat i volym medan färdigvarulagren blev ungefär oförändrade. Produktionsminskningen blev drygt 6 % 1979–1980.

Exportleveranserna för 1981 har bedömts dels med hjälp av en enkät till stålföretagen, dels med stöd av konjunkturinstitutets kalkyler över utvecklingen av marknadstillväxt och -andelar. Företagens exportförväntningar är klart dämpade för 1981. De räknar med en värdemässig nedgång i exporten 1980–1981 på 2 % och är inställda på en fortsatt försvagning främst i Västeuropa. Enligt senaste konjunkturbarometern sjönk också orderingången från exportmarknaderna under första kvartalet i år och någon förbättring av efterfrågeläget förutses inte heller för andra kvartalet. Mot denna bakgrund har den svenska exportvolymen för 1981 antagits fortsätta att minska. Genomsnittsnivån för exportpriserna kalkyleras samtidigt bli högre än för 1980 och den värdemässiga nedgången väntas stanna vid ca 1 %.

Även på hemmamarknaden väntas en fortsatt försvagning av leveransutvecklingen. Inom de stålkonsumerande branscherna förutses sålunda en minskad stålförbrukning, vilken också antas slå mot importen. Sammantaget ger prognoserna en ytterligare neddragning av produktionsvolymen, som mellan helåren 1980 och 1981 skulle uppgå till 5 %, förutsatt oförändrade lager hos järn- och stålverken.

Efterfrågan på *verkstadsprodukter* som vuxit markant sedan början av 1979 vände nedåt våren 1980. Särskilt markerat blev fallet i hemmaorderingången som kom att påtagligast påverkas av arbetsmarknadskonflikterna.

Exportorderingången föll mindre dramatiskt, men den kom å andra sidan inte att återigen öka tredje kvartalet, vilket blev fallet för hemmamarknadsorderna. Under fjärde kvartalet föll orderingången, särskilt från exportmarknaderna.

De samlade orderstockarna började att minska under våren, men inte förrän under fjärde kvartalet försköts företagens bedömningar av deras storlek i deciderat negativ riktning.

Exportvolymen av verkstadsprodukter föll till följd av arbetsmarknadskonflikterna från andra halvåret 1979 till första halvåret 1980. En snabb återhämtning kom dock att ske efter konflikterna, vilket resulterade i en ökning på ca 3% mellan 1979 och 1980. Utfallet för verkstadsprodukterna blev sålunda klart bättre än för hela gruppen bearbetade varor vars volymökning kom att stanna vid ca 0,6%. Detta torde främst berott på det stora inslaget av beställningsvaror bland verkstadsprodukterna men också på att investeringskonjunkturen i flera av Sveriges viktigaste avnämarländer ännu hölls uppe under större delen av 1980.

Den inhemska efterfrågan, exkl. lagerefterfrågan, på verkstadsprodukter ökade knappt 4% mellan helåret 1979 och 1980. Det var i första hand maskininvesteringarna som svarade för ökningen, men en kraftig ökning av leveranserna till försvaret kom också att verksamt bidraga. Däremot minskade den privata konsumtionen av verkstadsvaror – särskilt bilar – inte obetydligt. Samtidigt skar industrin ner sin löpande förbruk-

Tabell 4:3 Försörjningsbalans för verkstadsprodukter exkl. fartyg 1979–1981
1975 års producentpriser

	Milj. kr.	Förändring från föregående år, % resp. milj. kr.	
	1979	1980	1981 prognos
Produktion	47 783	2,6	−1,4
Import	26 459	8,1	−3,4
Summa tillgång	**74 242**	**4,5**	**−2,1**
Offentlig konsumtion	3 704	8,1	0,1
Privat konsumtion	7 115	−1,8	−1,2
Investeringar	17 644	7,9	−0,2
Export	34 174	2,9	2,9
Lagerförändring i industrin (milj. kr.)	162	848	−1 946
Lagerförändring i handeln (milj. kr.)	383	13	− 473
Varuinsats	11 060	−0,5	−1,3
industri	3 785	−3,1	−2,2
byggnadsverksamhet	5 387	0,7	−1,6
övrigt	1 891	1,5	1,3
Summa användning	**74 242**	**4,5**	**−2,1**

Källa: Konjunkturinstitutet.

ning av insatsvaror av verkstadstyp och denna nedgång kom inte helt att kompenseras av den svaga ökning som skedde bl. a. inom byggnadsverksamheten. Ett betydande bidrag till den inhemska efterfrågan – motsvarande ca 2% – kom därtill från omslaget i lagercykeln. Det var främst inom verkstadsindustrin detta skedde och där nära nog helt hänförbart till färdigvarorna. Dessa kom efter den kraftiga minskningen 1979 att öka något under i synnerhet första hälften av 1980. Redan under andra halvåret lyckades verkstadsföretagen anpassa produktionen så att en nedskärning kunde ske inte bara av lagren av färdigvaror utan också av varor i arbete. Denna ovanligt snabba anpassning kom att medföra att produktionstillväxten kom att stanna vid knappt 3% 1979–1980. Importen däremot ökade ca 8% i volym, vilket innebar en viss ökning av dess marknadsandelar, även om efterfrågan i stor utsträckning inriktades mot importtunga varor.

Exportmarknadsutrymmet för svenska verkstadsprodukter torde öka obetydligt 1980–1981 även om tillväxten beräknas stiga under loppet av 1981. Inom OECD-länderna förutses emellertid snarast en minskning av efterfrågan för investeringsvaror, medan vad gäller verkstadsprodukter som insatsvaror och för privat konsumtion en viss ökning skulle kunna påräknas. Därtill beräknas en kraftig ökning av efterfrågan från OPEC-länderna ske. Den svenska verkstadsexporten beräknas mot denna bakgrund kunna öka ca 3% 1980–1981.

På hemmamarknaden däremot väntas en viss minskning av efterfrågan (exkl. lager) Både offentlig konsumtion av verkstadsprodukter och maskininvesteringar förutses stagnera, samtidigt som ytterligare nedtrappningar sker av privat konsumtion. Behovet av verkstadsvaror för löpande förbrukning inom industrin och byggnadsverksamheten beräknas också minska 1980–1981. Vad gäller lagerpolitiken förutses en neddragning ske av såväl insatsvaror, varor i arbete som färdigvaror under främst första halvåret. Inkl. lager skulle därmed den inhemska efterfrågan minska ca 6% 1980–1981.

Denna marknadsbild beräknas leda till en minskning av importvolymen på ca 3% varvid den svenska verkstadsindustrins produktion skulle minska 1 á 2%, 1980–1981.

Industribranscherna inom den heterogena *övrigsektorn*[1] producerar huvudsakligen färdigvaror vilka till övervägande del finner avsättning på den inhemska marknaden och till en mindre del avsätts på exportmarknaderna. Till största delen går de inhemska leveranserna till privat konsumtion.

[1] Sektorn omfattar livsmedelsindustri inkl. dryckesvaru- och tobaksindustri (SNI 31), *textil-*, beklädnads-, läder- och *lädervaruindustri* (SNI 32), *trähus-* och byggnadssnickeriindustri, möbelindustri samt övrig trävaruindustri utom sågverk (SNI 33 exkl. 33111), träfiberplattindustri (SNI 34113), pappers- och pappförpackningsindustri (SNI 3412), övrig pappers- och pappvaruindustri (SNI 3419), grafisk industri (SNI 342), kemisk industri, gummivaru-, plast- och plastvaruindustri (SNI 351, 352, 355, 356), jord- och stenvaruindustri (SNI 36) samt annan tillverkningsindustri (SNI 39).

Tabell 4:4 Försörjningsbalans för övrig industrisektor 1979–1981
1975 års producentpriser

	Milj. kr.	Förändring från föregående år. % resp. milj. kr.	
	1979	1980 prel.	1981 prognos
Produktion[1]	55 170	1.1	−0.2
Import	26 940	0.1	−3.0
Summa tillgång	**82 110**	**0.8**	**−1.1**
Offentlig konsumtion	6 540	2.5	2.3
Privat konsumtion	33 540	−0.6	−1.6
Investeringar	880	7.9	−0.2
Export	15 860	−0.7	3.0
Lagerförändring i industrin (milj. kr.)	−180	720	−295
Lagerförändring i handeln (milj. kr.)	670	−280	−545
Varuinsats	24 800	1.1	−0.4
industri	6 150	0.4	−1.5
byggnadsverksamhet	8 420	0.7	−1.6
övriga sektorer	10 230	1.9	0.7
Summa användning	**82 190**	**0.8**	**−1.1**

[1] Produktionen framkommer som saldot i balansen och avviker från statistiska centralbyråns årsberäkningar över produktionsutvecklingen. Försörjningsbalansens produktionsförändring för prognosperioden korrigeras därför i enlighet med mönstret för tidigare avvikelser.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Den förbättring av avsättningsläget för övrigvaror på exportmarknaderna som tog sin början 1978 och fortsatte under 1979 upphörde i huvudsak under första halvåret 1980. Under andra halvåret förefaller en ytterligare försvagning av marknaden ha ägt rum. Samtidigt beräknas de svenska tillverkarna av övrigvaror ha höjt sina exportpriser relativt till konkurrenterna 1979 och 1980 och deras marknadsandelar beräknas till följd härav ha sjunkit något under 1980. Den svenska exporten av övrigvaror sjönk kraftigt under andra kvartalet 1980, dock till största delen beroende på arbetsmarknadskonflikten. Bortfallet inträffade efter en fortsatt god tillväxt i början på året. Under tredje kvartalet torde ett partiellt återtagande av de exportleveranser som försenades till följd av konflikten ha kommit till stånd, men en svag marknadsutveckling och fortsatta andelsförluster under andra halvåret beräknas ha medfört att exportvolymen för övrigvaror sjönk med drygt 1/2 % helåret 1980 jämfört med 1979. Exportpriserna steg under samma period drygt 12 %.

Även den inhemska efterfrågan på övrigvaror utvecklades svagt och den slutliga förbrukningen blev i stort sett oförändrad. Främsta orsaken härtill är den stagnerande privata konsumtionen. Däremot beräknas den offentliga konsumtionen ha fortsatt att stiga, medan förbrukningen av övrigvaror inom tillverkningsindustrin och byggnadsverksamheten ökade i endast

måttlig omfattning. En uppbyggnad av övrigsektorns färdigvarulager gav ett betydande positivt lageromslag medan handelslagren, efter en kraftig uppbyggnad 1979, steg i betydligt mindre omfattning under 1980. Ökningen i andelen importvaror dämpades något och importvolymen blev härmed oförändrad mellan helåret 1979 och 1980. Importpriserna steg under samma period drygt 10%. Produktionen inom övrigsektorn sjönk under sådana förhållanden med 1/2% 1979–1980.

Efterfrågeläget på exportmarknaderna kan väntas förbättras något för övrigsektorn under 1981. Konsumtionsefterfrågan i Västeuropa ger för närvarande inga nämnvärda växtimpulser och marknaden torde bli fortsatt svag under första halvåret i år, medan förutsättningar däremot finns för en mer påtaglig tillväxt under andra halvåret. Övrigvarornas marknadsandelar beräknas bli i stort sett oförändrade. Exporten beräknas sålunda falla tillbaka något under våren för att sedan stiga mot slutet av året. Sammantaget väntas exportvolymen öka ca 3% 1980–1981.

Vidare beräknas hemmamarknaden genomgå en viss försämring under 1981, huvudsakligen till följd av att den privata konsumtionen av övrigvaror väntas sjunka. Dessutom torde förbrukningen av övrigvaror inom såväl tillverkningsindustrin som byggnadsverksamheten minska 1980–1981. En fortsatt måttlig uppbyggnad av övrigsektorns färdigvarulager kommer troligen till stånd medan handeln beräknas dra ned sina lager av övrigvaror något vilket skulle ge upphov till ett betydande negativt lageromslag. Denna prognoserade efterfrågeutveckling samt ett antagande om att andelen importvaror i försörjningen minskar något, beräknas leda till att importvolymen minskar 3% 1980–1981. Utrymme skulle sålunda ges för en i stort sett oförändrad produktion 1980–1981.

4.3 Övriga näringsgrenar och den totala produktionen

Som redovisats i kapitel 1 uppskattats bruttonationalproduktens volymtillväxt mätt från användningssidan till 1,4% mellan 1979 och 1980. Bruttonationalproduktens förändring beräknad från produktionssidan ger en tillväxt på 1,3%. Produktionstillväxten förklaras av att främst investeringsefterfrågan ökade kraftigt. Varuexportens volymminskning 1979–1980 uppskattats till 2,6%, medan importen beräknas ha ökat med 0,7%. Utrikeshandelssektorns bidrag till BNP-ökningen blev därmed 0,3 procentenheter.

Preliminära beräkningar av produktionsutvecklingen inom olika näringsgrenar 1980 och prognoser för 1981 redovisas i nedanstående tablå. Bedömningarna grundar sig på ekonomidepartementets prognoser för den internationella och inhemska utvecklingen. På vissa punkter innebär dessa avvikelser från konjunkturinstitutets prognoser. Motiven för dessa avvikelser har närmare redovisats i kapitel 1.

Produktionen inom jordbruket beräknas enligt statens jordbruksnämnd

ha ökat med 1,7 % i volym mellan 1979 och 1980. Detta ökningstal gällde både animalieproduktionen, dvs. produktion av kött, mjölk, ägg m. m. och vegetabilieproduktionen (potatis och sockerbetor, spannmål, olje- och köksväxter). Under 1981 väntas produktionen totalt i jordbruket öka med drygt 1 %. Vegetabilieproduktionen förutses öka med nära 3 % och animalieproduktionen med drygt 1/2 %.

Skogsbrukets bidrag till bruttonationalprodukten ökade under 1980 med drygt 4 % enligt grova kalkyler. För 1981 förutses en fortsatt ökning med 1 1/2 %. Trots den ökade avverkningen under 1980 störde råvarusituationen produktionen i flera företag. Under avverkningssäsongen 1980–1981 bidrar de högre priserna och de extremt låga råvarulagren till att hålla avverkningen uppe trots sänkt produktion i sågverk och massafabriker.

Preliminära beräkningar visar att den totala *industriproduktionen* ökade med bara 1/2 % 1979–1980. Produktionsbortfallet i maj på grund av storkonflikten har av statistiska centralbyrån uppskattats till 1,5–2 % av årsproduktionen. Skogs- och verkstadsindustrin berördes kraftigast. Trots detta visar verkstadsindustrin bortsett från varv och personbilsindustrin den största produktionsökningen under året. För flera basindustribranscher vände produktionen nedåt, t. ex. järnmalmsgruvor, stålverk och skogsindustrin. För 1981 kalkyleras en nedgång i produktionen för hela industrin med över 1 %. Minskningar förutses för praktiskt taget samtliga delbranscher utom för massa- och pappersindustrin.

Prognosen för elsektorn bygger på bedömningar som gjorts av statens industriverk. Elproduktionen väntas öka kraftigt under 1981. Kärnkraftverk nummer 7–9 beräknas successivt tas i drift under året. Ett elöverskott på 3 TWh motsvarande 3 % av produktionen beräknas därför uppstå och säljas på export. Hela denna kapacitet kan nämligen inte användas för att minska oljekonsumtionen. Ändå väntas oljeförbrukningen för värmekraft bara bli drygt en tredjedel så stor som under 1980 genom ett ökat utnyttjande av kärnkraften. Industrins elförbrukning minskar på grund av den lägre aktiviteten, särskilt i de mest elslukande delbranscherna. Övriga branscher och hushållens elanvändning beräknas öka trendmässigt. Totalt minskar förbrukningen något.

Sammantaget väntas produktionen inom *byggverksamheten* minska med knappt 1 % 1981. Investeringarna i byggnader och anläggningar förutses totalt minska med knappt 4 %. Delposten investering i permanenta bostäder beräknas minska med nära 5 %. 1979–1980 var minskningen för bostäderna 8 % och för byggnadsinvesteringar totalt −1 %. För 1981 förutses en igångsättning av ca knappt 48 000 lägenheter varav 30 000 i småhus. Industrins byggnadsinvesteringar som minskat sedan 1975 ökade kraftigt 1980, men väntas minska med hela 15 % mellan 1980 och 1981.

Produktionen av *privata tjänster* ökade med knappt 1 % 1980. Visserligen stagnerade den privata konsumtionen men samtidigt drev den ökade investeringsaktiviteten på tjänsteproduktionen under året. För 1981 väntas

den privata konsumtionen vara i stort sett oförändrad mot 1980, vilket ger en långsammare ökning av produktionen av privata tjänster.

Ökningen av den *offentliga tjänsteproduktionen* 1979–1980 uppskattas till 2 1/2%. Landstings- och primärkommunerna ökade med knappt 3 1/2% medan statens produktion steg med 1/2% i volym.

I kapitel 9 ges en detaljerad beskrivning av den väntade utvecklingen inom den offentliga sektorn. Sammantaget innebär dessa kalkyler att produktionen inom den offentliga sektorn kommer att öka med 2% 1981. Kommunerna väntas öka med 2 1/2% medan staten väntas ha oförändrad produktionsvolym.

Mot bakgrund av ovan redovisade prognoser för olika näringsgrenar skulle bruttonationalprodukten öka med 0,2% 1981.

Bransch	Andel av total pro-	Procentuell förändring i produktionsvolymen	
	1980	1980	1981
Jordbruk och fiske	2,5	4,4	2,0
Skogsbruk	2,1	4,1	1,5
Gruvor och tillverkningsindustri	28,2	0,4	−1,3
El-, gas-, vatten- och värmeverk	2,6	2,5	7,0
Byggnadsverksamhet	7,6	0,6	−0,7
Summa varu- och kraftsproduktion	**43,1**	**0,9**	**−0,4**
Privata tjänster	35,2	0,9	0,0
Offentliga tjänster	21,7	2,6	1,9
Summa tjänsteproduktion	**56,9**	**1,6**	**0,7**
Total produktion	**100**	**1,3**	**0,2**

5 Arbetsmarknad

5.1 Läget på arbetsmarknaden under 1980 och början av 1981

Sammanfattning

Sysselsättningen nådde sommaren 1980 en topp då 4 370 000 personer var sysselsatta, mer än 80 000 fler än sommaren före. Redan i november hade dock sysselsättningen sjunkit till 1979 års nivå och var 10 000 personer högre i mars 1981 än mars 1980. Kommunernas sysselsättningsökning fortsätter om än i lägre takt än tidigare. Fjärde kvartalet 1980 beräknas 30 000 fler vara kommunanställda samtidigt som sysselsättningen totalt i stort sett var oförändrad. Industrisysselsättningen bröt den nedåtgående trenden under 1979 och 1980, men minskar nu åter.

Utbudet av arbetskraft har också kulminerat. Nettoinvandringen sjönk till noll (säsongrensat) under fjärde kvartalet. Andelen ungdomar i tonåren som fortsätter studera har också ökat genom särskilda utbildningspolitiska insatser.

Den genomsnittliga arbetstiden har minskat till följd av ökad långtidsfrånvaro på grund av sjukdom, studier m. m. och en allt högre andel personer med deltidsarbete. Förändringen i arbetstid orsakas av att arbetskraften har fått en ändrad sammansättning. Antalet män har varit i stort sett oförändrat över åren samtidigt som antalet kvinnor ökat med 2–3 % om året. Arbetsmarknadskonflikterna under andra kvartalet 1980 sänkte den genomsnittliga arbetstiden under 1980.

Den avtagande aktiviteten i många branscher under hösten 1980 har resulterat i en minskad efterfrågan på arbetskraft. Bara en dryg fjärdedel av industriföretagen anger brist på yrkesarbetare i mars 1981 mot över hälften ett halvår tidigare. Även den under 1980 besvärande bristen på byggnadsarbetare är i mars 1981 hävd.

Den öppna arbetslösheten har stigit från 76 000 personer i mars 1980 till 90 000 mars 1981. Även den partiella arbetslösheten (deltidare som vill arbeta mer) har ökat. Arbetslösheten ökar mest bland nytillträdande grupper på arbetsmarknaden: ungdomar och kvinnor. Industriföretagen har under hösten 1980 börjat varsla om korttidsvecka och korttidspermittering, åtgärder som i stort sett inte förekommit på två år. Även uppsägningar på grund av nedläggning har ökat.

Antalet personer berörda av arbetsmarknadspolitiska åtgärder av olika slag har minskat under loppet av 1980. Minskningen gäller främst beredskapsarbeten och arbetsmarknadsutbildningen som i mars 1981 berörde 70 000 personer. Övriga stödåtgärder (genom AB Samhällsföretag, arbetsmarknadsinstituten, halvskyddat arbete och arkivarbete) har ökat något. I mars 1981 sysselsattes 58 000 personer härmed. Totalt saknade sålunda 218 000 personer arbete på den öppna arbetsmarknaden.

Arbetskraftsutbud

Utbudet av arbetskraft bestäms av den inhemska befolkningsutvecklingen, in- och utvandringen samt utvecklingen av förvärvsfrekvens hos olika befolkningsgrupper. Med förvärvsfrekvens avses andelen av en befolkningskategori som tillhör arbetskraften, antingen som sysselsatt eller som arbetslös. Förändringar i förvärvsfrekvensen är den mest betydelsefulla faktorn för arbetskraftsutbudets utveckling. Under senare år har nämligen folkökningen närmast stagnerat. Under 1979 ökade folkmängden med ca 20000 personer, varav huvuddelen berodde på en nettoinvandring om 14000 personer. Under 1980 har nettoinvandringen legat på en lägre nivå, ca 9600 personer. Nettoinvandringen avstannade helt under hösten 1980. Folkmängden beräknas ha ökat med 15000 personer.

Utvecklingen av förvärvsfrekvenserna i olika åldersgrupper redovisas i tabell 5: 1. Totalt ökade förvärvsfrekvensen med 0,4 procentenheter mellan 1979 och 1980, en ökning av samma storleksordning som under perioden 1977–1979. Hela ökningen utgörs av ett ökat kvinnligt deltagande i arbetslivet.

Ökningen av antalet personer i arbetskraften illustreras i diagram 5: 1. Under de tre första kvartalen 1980 var antalet personer i arbetskraften 50000–75000 fler än under motsvarande kvartal 1979. Under det fjärde kvartalet förändrades situationen och antalet personer i arbetskraften låg bara ca 15000 över 1979 års nivå. Av ökningen mellan åren berodde närmare 2/3 på den ökade förvärvsfrekvensen. Totalt ökade antalet personer i arbetskraften, eller utbudet av arbetskraft, med 1,1 % under 1980.

Arbetskraftsutbudet i timmar beräknas under 1980 ha ökat med 0,2 % vilket är en avsevärt lägre ökningstakt än under 1979. Denna nedgång i arbetskraftsutbudets ökningstakt förklaras nästan helt av storkonflikten på arbetsmarknaden våren 1980, vilken beräknas ha minskat timutbudet med 0,5 % under 1980. Andra faktorer som förklarar att utbudet av arbetskraft uttryckt i antal timmar ökar långsammare än utbudet i antal personer är

Tabell 5: 1 Relativa arbetskraftstal 1970, 1975–1980
Årsmedeltal (16–74 år)

		1970	1975	1976	1977	1978	1979	1980[1]
Män		80.6	80.0	79.5	78.6	78.3	78.5	78.4
därav:	16–24 år	67.3	72.4	72.9	71.9	80.8	71.8	71.1
	25–54 år	95.1	95.2	97.7	95.5	95.3	95.3	95.5
	55–74 år	62.8	55.4	52.8	50.8	50.4	50.4	50.2
Kvinnor		52.8	59.2	60.0	61.1	62.2	63.5	64.5
därav:	16–24 år	58.9	66.1	67.7	68.0	68.1	69.7	69.8
	25–54 år	64.5	74.2	75.6	77.5	79.3	81.1	82.8
	55–74 år	29.0	29.7	29.9	30.1	30.6	30.9	31.0
Samtliga		**66.7**	**69.6**	**69.8**	**69.9**	**70.2**	**71.0**	**71.4**

[1] För 1980 har uppskattade värden för april utnyttjats.
Källa: Statistiska centralbyrån.

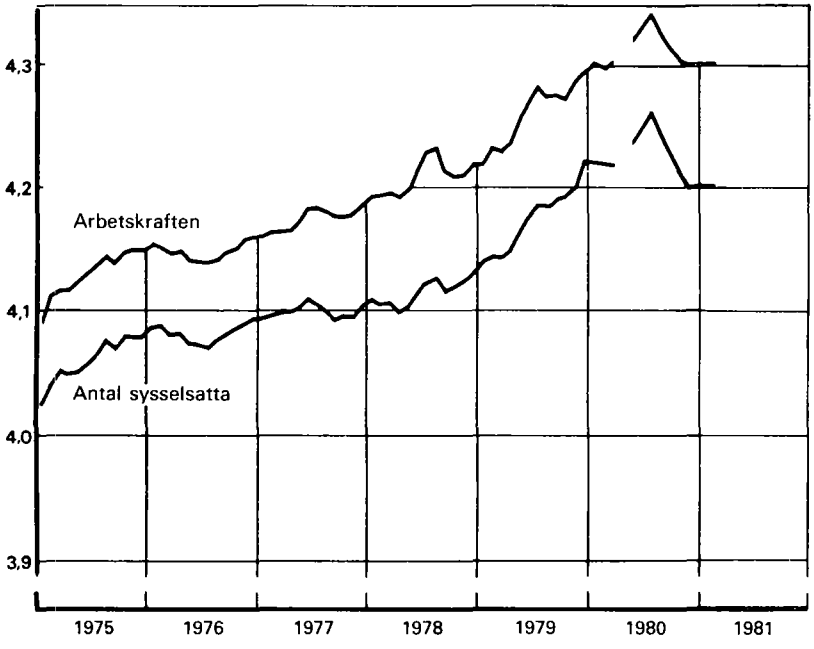
ökad långtidsfrånvaro på grund av sjukdom, värnplikt, studier m. m. och den ökade andelen kvinnor i arbetskraften. Eftersom kvinnorna har kortare medelarbetstid än männen innebär den ökade andelen kvinnor i arbetskraften att medelarbetstiden sjunker med 0,1 %. Den ökade långtidsfrånvaron beräknas ha minskat timutbudet med 0,3 % 1980.

Arbetskraftsefterfrågan

Som mått på arbetskraftsefterfrågans utveckling kan man använda dels statistiken över nyanmälda och kvarstående lediga platser hos arbetsförmedlingarna, dels andelen företag som uppgivit brist på olika kategorier arbetskraft i konjunkturinstitutets kvartalsvisa barometerundersökningar. Självfallet utgör också sysselsättningsutvecklingen en indikator på arbetskraftsefterfrågan.

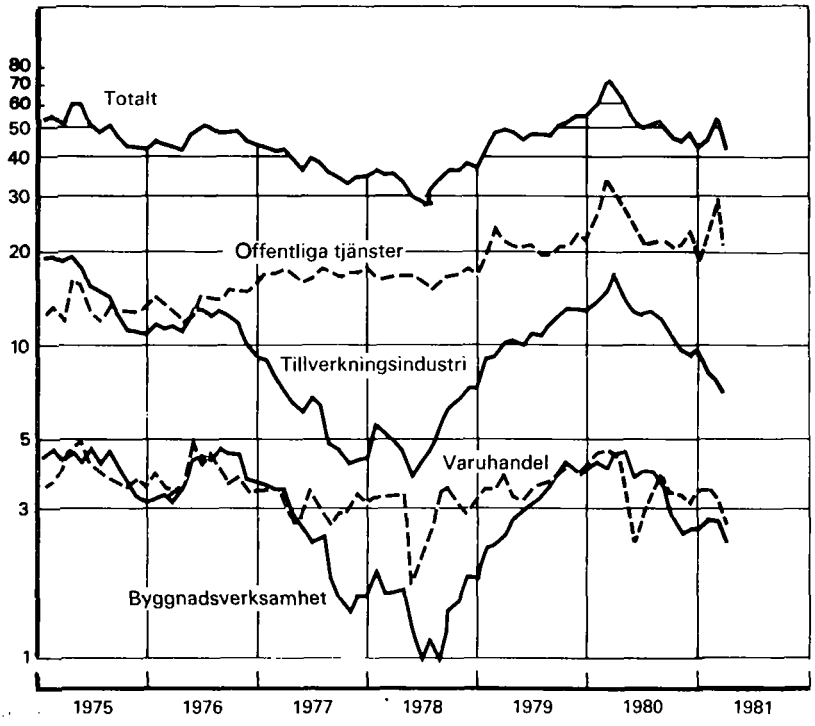
Analysen av statistiken över antalet nyanmälda lediga platser försvåras av den anmälningsplikt som under perioden oktober 1976–oktober 1980 successivt införts och nu gäller i hela landet. Tillämpningen av reglerna kan också variera regionalt och mellan olika yrkesgrupper. Enligt beräkningar gjorda av AMS har denna anmälningsplikt medfört att antalet till arbetsförmedlingarna anmälda lediga platser ökat med ca 30 %.

Diagram 5:1 Arbetskraft och sysselsättning 1975–1981
Milj. personer. Säsongrensade månadsdata. 3 månaders glidande genomsnitt

Anm. För april 1980 saknas uppgifter p.g.a. konflikten.
Källor. Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Diagram 5:2 Vid arbetsförmedlingarna kvarstående lediga platser 1975–1981
Tusental. Säsongrensade månadsdata. Log. skala

Anm. Delbranscherna summerar sig inte till totalen då vissa branscher uteslutits. Korrigering för den utvidgade anmälningsplikten har ej gjorts.
Källor: Arbetsmarknadsstyrelsen och konjunkturinstitutet.

Under 1979 ökade antalet nyanmälda lediga platser kraftigt, och ökningen fortsatte in på 1980. Uppgången bröts dock under sommaren efter att i maj ha nått en topp på över 90 000 platser. Under första kvartalet i år nyanmäldes i genomsnitt ca 60 000 platser per månad, vilket innebar en kraftig minskning jämfört med samma period 1980. Efter korrigering för den utvidgade anmälningsplikten kan minskningen beräknas motsvara ca 25 %.

I diagram 5:2 redovisas utvecklingen av antalet kvarstående lediga platser på totalnivå och för fyra delsektorer. Antalet kvarstående lediga platser ger en indikation på den icke tillgodosedda efterfrågan på arbetskraft. Även här försvåras analysen av den ovan nämnda successiva utvidgningen av anmälningsplikten.

Antalet kvarstående lediga platser har utvecklats på samma sätt som de nyanmälda lediga platserna, en kraftig ökning från mitten av 1978 som bröts sommaren 1980. I mars 1981 var antalet kvarstående lediga platser 54 600, vilket var drygt 26 000 färre än i mars 1980. Efter korrigering för den utvidgade anmälningsplikten innebär detta en minskning med ca 35 %.

Tabell 5: 2 Andelen företag som uppgivit brist på arbetskraft 1979–1981
Procentuell andel ja-svar

	1979				1980				1981
	1 kv.	2 kv.	3 kv.	4 kv.	1 kv.	2 kv.	3 kv.	4 kv.	1 kv.
Brist på yrkesarbetare									
Totala industrin	**28**	**39**	**41**	**41**	**43**	**48**	**51**	**40**	**29**
Trävaruindustri	31	44	42	38	47	43	39	27	17
Massa-, pappers- och grafisk industri	12	23	21	18	23	30	31	25	12
Järn-, stål- och metallverk	29	45	44	37	38	47	51	39	23
Verkstadsindustri	31	42	46	51	50	56	63	53	39
Varvsindustri	30	42	54	56	53	78	79	79	76
Brist på byggnads- och anläggningsarbetare									
Betongarbetare	12	47	49	59	45	58	60	28	6
Träarbetare	32	69	75	76	68	75	66	43	8
Murare	5	33	49	43	34	61	48	11	4

Källa: Konjunkturinstitutet.

I tabell 5:2 redovisas bristen på yrkesarbetare inom olika branscher enligt konjunkturinstitutets kvartalsvisa barometerundersökningar. Enligt dessa undersökningar har andelen industriföretag som anger brist på yrkesarbetare ökat under tolv kvartal i rad fram till september 1980, för att sedan falla relativt markant. Brist på yrkesarbetare har förekommit i de flesta branscher, mest påtagligt i verkstadsindustrin. Byggföretagen har under de tre första kvartalen 1980 angivit fortsatt brist för olika kategorier av byggnadsarbetare men redan i december 1980 var bristen till stor del hävd för de flesta yrkesgrupper. Byggnadsarbetarbristen har varierat kraftigt mellan olika delar av landet.

Sysselsättningen

Den totala sysselsättningen ökade kraftigt fram till sommaren 1980 då den historiskt högsta nivån uppnåddes. Sedan förändrades bilden snabbt. Under fjärde kvartalet 1980 uppgick den totala sysselsättningen till drygt 4,2 miljoner personer, vilket innebar en ökning med bara 4 000 från motsvarande kvartal 1979. Ökningen gäller både heltids- och deltidssysselsatta, såväl män som kvinnor. Huvuddelen av sysselsättningsökningen föll på kvinnorna. Under fjärde kvartalet 1980 var antalet sysselsatta kvinnor 1,3 % högre än motsvarande period 1979. För männen minskade antalet sysselsatta med 0,9 %. Av de deltidsarbetande är 84 % kvinnor, men de deltidsarbetande männen ökar i antal. 47 % av de sysselsatta kvinnorna arbetade deltid under fjärde kvartalet 1980, motsvarande andel bland männen var 7 %.

Tabell 5: 3 Sysselsättningsutvecklingen enligt AKU, 1975–1980
Medeltal sysselsatta, 1 000-tal

	1975	1976	1977	1978	1979	1980[1]
Sysselsatta	**4062**	**4088**	**4099**	**4115**	**4180**	**4230**
män	2342	2337	2314	2297	2315	2327
kvinnor	1720	1751	1785	1818	1865	1903
Heltidssysselsatta (mer än 35 tim./v.)	3313	3239	3191	3152	3169	3186
Deltidssysselsatta (20–34 tim./v.)	521	603	659	710	766	786
Deltidssysselsatta (1–19 tim./v.)	228	246	249	253	245	258

[1] Årsmedeltalen för 1980 är beräknade med uppskattade värden för april 1980.
Källa: Statistiska centralbyrån.

Tabell 5: 4 Sysselsättningen inom olika näringsgrenar 1978–1980

	1980 Antal sysselsatta, 1 000-tal	Procentuell förändring			
		1978–1979		1979–1980	
		Antal sysselsatta	Antal arbetstimmar	Antal sysselsatta	Antal arbetstimmar
Jordbruk och fiske	180	−2,0	−1,8	−1,2	−3,5
Skogsbruk	56	−3,3	−3,4	−0,4	−2,8
Gruvor och tillverkningsindustri	981	0	−1,3	0,2	−2,0
El-, gas-, vatten- och värmeverk	34	4,2	2,7	5,3	4,4
Byggnadsverksamhet	302	−1,0	−2,0	1,1	0,4
Privata tjänster[1]	1393	0,5	0,3	0,4	−0,7
Staten	320	2,6	1,9	1,3	0,4
Kommuner	972	5,1	4,1	4,1	2,9
Summa	4238	1,3	0,4	1,2	−0,3
Korrigeringspost[2]	−4				
Totalt	**4234**	**1,5**	**0,7**	**1,1**	**0,2**

[1] Handel, restaurang- och hotellrörelse, samfärdsel, bank- och försäkringsinstitut, fastighetsförvaltning m. m.
[2] Den totala sysselsättningsutvecklingen fås från arbetskraftsundersökningarna korrigerade för kalendariska effekter m. m. för att överensstämma med nationalräkenskapernas definitioner. En viss diskrepans uppstår mellan sysselsättningen summerad över de olika näringsgrenarna och arbetskraftsundersökningarna.
Källa: Statistiska centralbyrån.

Industrisysselsättningen har trendmässigt sjunkit under hela 1970-talet. Våren 1979 inleddes dock en uppgång fram t. o. m. sommaren 1980. Antalet sysselsatta i tillverkningsindustrin var under fjärde kvartalet 1980 ca 7000 färre än under samma kvartal 1979, vilket dock innebar en ökning med drygt 1000 personer från fjärde kvartalet 1978. Ökningen har främst ägt rum inom verkstadsindustrin.

Sysselsättningen inom den privata tjänstesektorn ökade i snabb takt under 1980. Mellan sista kvartalen 1979 och 1980 ökade antalet sysselsatta i denna sektor med 30000 personer, de snabbast växande delarna av sektorn var partihandeln och banksektorn.

Den kommunala sysselsättningen fortsatte att öka kraftigt under 1980. Mellan 1979 och 1980 ökade sysselsättningen i kommunerna med 38000 personer. Ökningen var störst i början på året. Under fjärde kvartalet ökade den kommunala sysselsättningen med endast 30000 mot samma period föregående år, bl. a. på grund av minskningen av de kommunala beredskapsarbetena. Ökningen under andra kvartalet begränsades av konflikten på arbetsmarknaden.

Sysselsättningen inom den statliga sektorn ökade under 1980 betydligt långsammare än tidigare. Under 1980 var sysselsättningen 5000 personer större än under 1979, men ökningen bromsades upp under perioden. Under fjärde kvartalet 1980 sysselsattes dock 8000 personer fler än ett år tidigare.

Arbetslöshet och arbetsmarknadspolitik

Den minskning av arbetslösheten som pågått under 1978 och 1979 fortsatte i början av 1980. Under första kvartalet 1980 var antalet arbetslösa 15000 färre än under samma period 1979 (tabell 5:5). Arbetslösheten har

Tabell 5:5 Arbetslösheten 1978–1981
Års- och kvartalsmedeltal. 1000-tal (16–74 år)

	1978	1979	1980	1980				1981
				1 kv.	2 kv.	3 kv.	4 kv.	1 kv.
Arbetslösa, totalt	**94**	**88**	**84**	**84**	**76**	**87**	**91**	**101**
16–24 år	38	35	35	30	34	40	37	36
25–54 år	44	40	39	42	32	38	43	52
55–74 år	12	13	10	12	10	9	11	13
Storstadslän	27	26	24	26	22	25	25	27
Skogslän	28	26	26	26	23	24	30	33
Övriga län	39	36	34	32	31	38	36	41
Medelantal veckor i arbetslöshet	16	17	16	16	16	15	15	16
Relativa arbetslöshetstal (arbetslösa i procent av arbetskraften)								
Totalt	**2,2**	**2,1**	**2,0**	**2,0**	**1,8**	**2,0**	**2,1**	**2,4**
16–24 år	5,5	4,9	5,0	4,4	4,7	5,3	5,5	5,4
25–54 år	1,6	1,4	1,3	1,5	1,1	1,3	1,5	1,8
55–74 år	1,7	1,8	1,4	1,6	1,3	1,2	1,6	1,8
Män	2,1	1,8	1,7	1,8	1,5	1,5	1,8	2,3
Kvinnor	2,4	2,3	2,3	2,1	2,0	2,5	2,5	2,4

Anm. Årsmedeltal för 1980 och kvartalsmedeltal för 2 kv. 1980 har beräknats med uppskattade värden för april 1980.

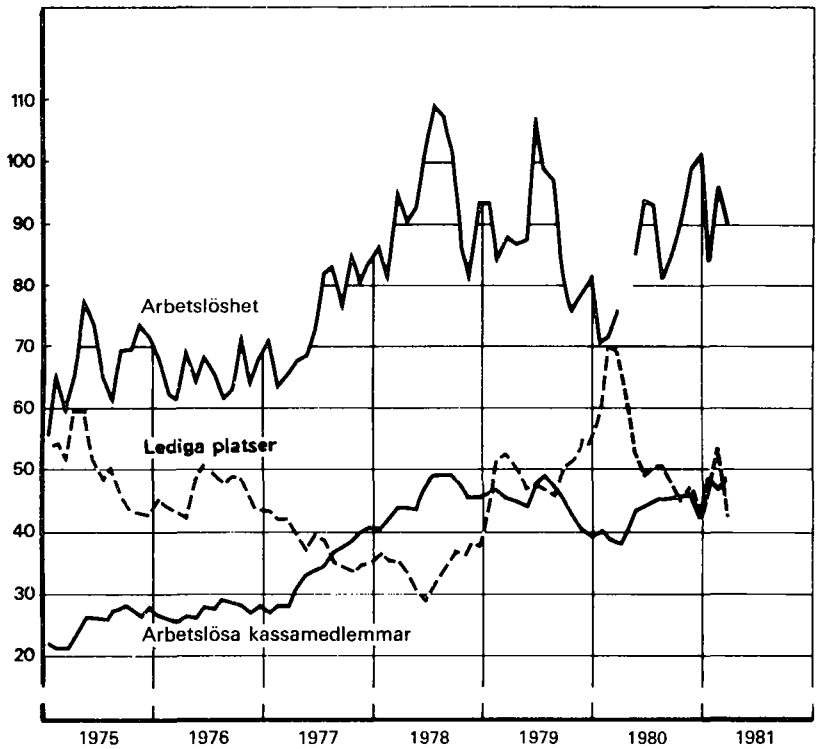
Källa: Statistiska centralbyrån.

därefter legat kvar på ungefär samma nivå fram till september 1980 då den började öka. Under fjärde kvartalet 1980 var antalet arbetslösa enligt arbetskraftsundersökningarna 91 000, vilket innebar en ökning med 15 000 personer jämfört med samma kvartal 1979. Antalet personer i arbetskraften ökade med 19 000 och antalet sysselsatta med 4 000 mellan fjärde kvartalen 1979 och 1980. Första kvartalet 1981 steg antalet arbetslösa till 101 000 personer (2,4 %). Den kraftigaste ökningen noteras för de allra yngsta (16–19 år). Arbetslösheten bland kvinnor har under 1980 både i antal och i procent överstigit männens.

Den regionala fördelningen av arbetslösheten har inte förändrats under 1980. I skogslänen var 1980 i genomsnitt 3 % av arbetskraften utan arbete, mot 1,5 % i storstadslänen. Den försämrade balansen på arbetsmarknaden kring årsskiftet 1980/1981 har dock i högre grad drabbat skogslänen.

Även statistiken över antalet arbetslösa kassamedlemmar visar en likartad bild. Andelen arbetslösa kassamedlemmar var 1,8 % första kvartalet 1981. Ökningen var särskilt stor inom byggnadskassorna.

Diagram 5:3 Arbetslösa enligt AKU, arbetslösa kassamedlemmar och kvarstående lediga platser 1975–1981
Tusental. Säsongrensade månadsdata

Källor: Arbetsmarknadsstyrelsen, konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Under hösten 1980 började företagen i allt större utsträckning varsla om driftsinskränkningar. Antalet uppsagda personer på grund av nedläggningar ökade också. Antalet permitterade och antalet personer med korttidsvecka steg från nära noll till över 10 000 per kvartal (se tabell 5: 6 och 5: 7).

Genom det förbättrade läget på arbetsmarknaden har antalet personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder kunnat nedbringas (tabell 5: 8). Under 1980 var minskningen i genomsnitt drygt 20 000 personer i beredskapsarbete, under det att antalet personer i skyddat och halvskyddat arbete, AB Samhällsföretag och arbetsmarknadsinstituten fortsatt att öka. Arbetsmarknadsutbildningen minskade i omfattning under loppet av året och berörde i mars 1981 ca 20 000 personer färre än i mars 1980.

Tabell 5: 6 Antal personer berörda av varsel om uppsägningar och permitteringar 1976–1981

	1976	1977	1978	1979	1980	1980 1 kv.	1981 1 kv.
Industri	22 996	49 583	39 316	14 373	31 815	5 239	14 184
därav: verkstadsind.	7 708	26 967	18 391	6 851	7 926	1 176	4 167
Branscher utanför industrin	11 027	18 638	18 735	11 966	11 945	2 328	4 103
Totalt	**34 023**	**68 221**	**58 051**	**26 339**	**43 760**	**7 567**	**18 287**

Källa: Arbetsmarknadsstyrelsen.

Tabell 5: 7 Antal personer berörda av varsel om driftsinskränkning 1979–1981

	1979	1980	1980				1981
			Kv. 1	Kv. 2	Kv. 3	Kv. 4	Kv. 1
Uppsägningar	24 447	31 347	6 977	6 696	7 494	10 180	12 798
Permitteringar	1 892	12 413	590	605	644	10 574	5 489
Förkortad arbetsvecka	1 105	27 070	123	23	11 560	15 362	9 558

Anm. Varsel om driftsinskränkning skall rapporteras till arbetsmarknadsstyrelsen viss tid före verkställighet. Statistiken avser när varslet lagts, inte när driftsinskränkningen verkställts.

Källa: Arbetsmarknadsstyrelsen.

Tabell 5: 8 Antal personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder 1976–1980

Månadsmedeltal, 1 000-tal

	1976	1977	1978	1979	1980
Arbetsmarknadsutbildning	42	45	49	53	44
Beredskapsarbete	27	29	45	48	24
Skyddat och halvskyddat arbete m. m.	44	43	44	49	54
Totalt	**113**	**117**	**138**	**150**	**122**

Källa: Arbetsmarknadsstyrelsen.

5.2 Arbetsmarknaden under 1981

Arbetskraftsutbud

Till grund för prognosen för arbetskraftsutbudet ligger ett antagande att befolkningen i åldern 16–74 år kommer att öka med 0,4 % mellan 1980 och 1981. Detta antagande inkluderar en väntad nettoinvandring på 6 000 personer 1981, vilket innebär en minskning med 4 000 personer jämfört med 1980. Det relativa arbetskraftstalet förutses totalt öka med 0,2 procentenheter så att i medeltal 71,5 % av befolkningen i de aktiva åldrarna befinner sig i arbetskraften under 1981. För de gifta kvinnorna väntas en ökning av det relativa arbetskraftstalet med 1,7 procentenheter. För männens del förutses en minskning med 0,6 procentenheter.

Dessa antaganden om befolkningstillväxt och relativa arbetskraftstal innebär att arbetskraftsutbudet ökar med knappt 25 000 personer eller med 0,6 % mellan 1980 och 1981. Utbudet mätt i timmar förutses öka med 0,6 % 1980–1981. Jämfört med föregående år innebär detta en mindre ökning i antal personer och en snabbare ökning i timmar, en följd av konflikterna som drog ner timutbudet 1980 med en halv procent.

Produktion, produktivitet och sysselsättning 1981

I detta avsnitt redovisas prognoserna för produktions- och produktivitetsutvecklingen inom olika näringsgrenar. Utifrån dessa bedömningar erhålls efterfrågan på arbetskraft uttryckt i timmar. Genom att ställa utbudsprognosen mot efterfrågekalkylen kan man få en uppfattning om sysselsättning och arbetslöshet under 1981.

Produktiviteten (mätt som produktion per arbetad timme) ökade snabbt under 1960-talet. Inom industrin låg ökningen då på ca 7 % per år. Under 1970-talet har en förändring skett mot en klart lägre ökningstakt. Den mycket svaga produktivitetsutvecklingen inom industrin 1975–1977 (tabell 5: 9) sammanhänger bl. a. också med den inriktning som arbetsmarknadspolitiken och i viss mån industripolitiken haft.

Tabell 5: 9 Produktivitetsutvecklingen inom olika näringsgrenar 1974–1980
Årlig procentuell förändring

	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Jordbruk och fiske	18,9	−1,2	4,9	0,7	7,9	5,2	8,3
Skogsbruk	−3,5	−2,7	−4,9	−7,1	5,8	4,4	7,2
Gruvor och tillverkningsindustri	3,3	−0,8	1,1	−1,4	3,8	7,2	2,6
El-, gas-, vatten- och värmeverk	−4,5	8,5	6,4	1,0	11,0	−3,1	−1,8
Byggnadsverksamhet	5,3	3,8	−4,5	7,3	8,2	3,4	0,2
Privata tjänster	5,0	0,6	2,5	0,8	3,5	2,8	1,6
Offentliga tjänster	−0,8	0,5	0,3	0,3	0,4	0,0	0,2
Totalt	**3,4**	**0,3**	**1,0**	**0,2**	**3,4**	**3,2**	**1,5**

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Ett inslag i denna har varit att förmå företagen att i viss utsträckning hålla kvar de anställda företagen även när efterfrågan minskar. Den lägre produktivitetstillväxten totalt i samhällsekonomin beror dock på flera faktorer. Bl. a. riktar sig nu en relativt större del av den samlade efterfrågan mot de tjänsteproducerande näringsgrenarna som definitionsmässigt redovisar en lägre produktivitetsökning än de varuproducerande sektorerna.

Produktions- och produktivitetsprognoserna för 1981 framgår av tabell 5: 10. Den totala produktionen väntas öka med 0,2 % mellan 1980 och 1981.

Tabell 5: 10 Produktion, produktivitet och sysselsättning 1981
Årlig procentuell förändring avrundad till halva och hela procentenheter

	Produktion	Produktivitet	Sysselsättning (timmar)
Jordbruk och fiske	2,0	5,0	−3,0
Skogsbruk	1,5	4,0	−2,5
Gruvor och tillverkningsindustri	−1,5	2,0	−3,5
El-, gas-, vatten- och värmeverk	7,0	5,5	1,5
Byggnadsverksamhet	−1,0	1,5	−2,5
Privata tjänster[1]	0,0	1,0	−1,0
Offentliga tjänster	2,0	0,0	2,0
Totalt	**0,2**	**1,2**	**−1,0**

[1] Handel, restaurant- och hotellverksamhet, samfärdsel, banker och försäkringsinstitut, fastighetsförvaltning m. m.

Industriproduktionen beräknas minska med ca 1,5 % under 1981. Produktiviteten förutses öka med ca 2 %, vilket innebär en dämpning av ökningstakten jämfört med närmast föregående år.

Inom byggnadsverksamheten förutses en minskad produktion med 1,0 %. Tidigareläggning av statliga byggen, ökad volym beredskapsarbeten m. m. får större effekt vintern 1981/1982. Produktiviteten beräknas dock öka något mer under 1981 än under 1980, med 1,5 %.

Produktionen inom den privata tjänstesektorn beräknas vara oförändrad under 1981, vilket innebär en dämpning i förhållande till närmast föregående år. Detta sammanhänger i första hand med den svaga utvecklingen av den privata konsumtionen som förutses under 1981, som i sin tur får konsekvenser på produktionen inom varuhandeln.

En schablonmässig översättning av sysselsättningsutvecklingen i timmar till antal sysselsatta personer visar att sysselsättningen inom jord- och skogsbruket kommer att minska med ca 5000 personer under 1981. För industrins del innebär beräkningarna en sysselsättningsminskning med ca 25000–30000 personer. Byggnadssektorn beräknas sysselsätta drygt 5000 personer färre 1981. Även inom den privata tjänstesektorn, som är den sysselsättningsmässigt största näringsgrenen, förutses en minskad sysselsättning med ca 15000 personer.

Den offentliga sektorn väntas fortsätta att öka sin sysselsättning kraftigt

under 1981, om än i lugnare takt än tidigare. För kommunerna beräknas en sysselsättningsökning om ca 30000 personer, och för staten förutses en ökning med något tusental personer.

Utbuds- och efterfrågeprognoserna pekar sammantagna på en försämring av sysselsättningsläget 1981. Till minskningen av efterfrågan med 30000–40000 personer kommer en ökning av arbetskraftsutbudet på ca 25000 personer. För att möta försämringen av arbetsmarknadsläget vidtas arbetsmarknadspolitiska åtgärder som framgår av kapitel 1.

Sysselsättningen och graden av öppen arbetslöshet torde i viss utsträckning påverkas av i vilken form företagen drar ned på verksamheten. Under första halvåret 1981 och kring sommarsemestern kommer troligen korttidspermitteringar och förkortad arbetsvecka att påverka den genomsnittliga arbetstiden och därmed sysselsättningen och ge en temporär eller partiell arbetslöshet. Redan i den antagna låga produktivitetsuppgången ligger en undersysselsättning inom företagen. Omfattningen av arbetsmarknadspolitiska åtgärder och de minskade chanserna att få jobb kommer också att dra undan arbetskraft till utbildning, vilket i så fall minskar utbudet av arbetskraft.

6 De enskilda konsumenternas ekonomi

6.1 Sammanfattning

Inkomster, konsumtion och sparande

Hushållens disponibla realinkomster ökade 1979–1980 med 2,5 %, vilket är ungefär samma ökningstakt som man räknade med i den preliminära nationalbudgeten (PNB). Realinkomsttillväxten enligt nationalräkenskaperna (NR) blev därmed obetydligt lägre än 1979. Inkomsterna i löpande priser har då fastprisberäknats med den prisuppgång som kan härledas ur NRs konsumtionskalkyler för det löpande året[1]. Konsumtionsvolymen förblev 1980 ungefär lika stor som under 1979. Sparandet ökade sålunda mycket kraftigt (jfr diagram 6:1): främst det finansiella sparandet i bank och i obligationer m. m. Låneskulderna steg mindre än tidigare, något som också bidrog till ökningen av det finansiella sparandet. Det reala sparandet i bostäder och fritidshus steg relativt obetydligt och hushållssektorns övriga investeringar syns ha sjunkit.

I löpande priser räknat steg den utbetalda lönesumman 1980 med 11 3/4 % före skatt. Samtidigt syns inbetalningarna av preliminär A-skatt på inkomst av tjänst ha ökat avsevärt långsammare, ca 8 $^1/_2$ %, och totala skatte- och avgiftsinbetalningarna enligt NR endast drygt 8 % (se tabell 6:1). Den disponibla lönesumman – här definierad som det belopp hushållen erhåller efter det att preliminär A-skatt, fyllnadsskatt samt kvarskatt dragits bort från lönesumman och överskjutande skatt lagts till – beräknas ha ökat 14 1/2 % 1979–1980. Omräknat till ökning i fast prisnivå enligt implicitprisindex ger detta en tillväxt av reallönesumman efter skatt på 2 1/2 %. Inkomsterna i form av driftsöverskott och pensioner steg förhållandevis mycket realt sett efter skatt. Utbetalningarna av övriga beskattade sociala förmåner sjönk däremot i fasta priser räknat, såväl innan skatten dragits som efter skatteavdrag.[2]

I prognoserna för hushållsinkomsterna 1981 har beträffande avtalsutfallet det preliminära avtalet mellan LO och SAF förutsatts bli tillämpligt på hela arbetsmarknaden. De avtalsmässiga lönehöjningarna skulle därmed höja nivålönen, som är beräkningsbasen för nya avtalslöner (se anm. till

[1] Dvs. med den s. k. implicita prisindexen (IPI), som bör utnyttjas vid beräkningar med utgångspunkt från nationalräkenskaperna. Denna index visar ungefär samma prisstegring mellan helåren 1978 och 1979 som konsumentprisindex (KPI). För 1980 ger den emellertid ca 2 procentenheter lägre prisökning än KPI. Detta beror främst på att de skilda metoderna för beräkning av prisstegringen på egnahemsnyttjandet ger mycket olika resultat för 1980. Vidare påverkas genomsnittsnivån för IPI i högre grad än KPI-genomsnittet av förskjutningar i konsumtionens sammansättning under det löpande året. En direkt användning av KPI vid deflatering skulle emellertid kräva en viss omdefiniering och omräkning av hushållens disponibla inkomster enligt NR.

[2] För en diskussion av principiella problem i kalkylerna och brister i statistikunderlaget till beräkningarna av realinkomst efter skatt se avsnitt 6:3.

tablå 1), med drygt 6%, varav effekterna av årets avtal uppskattats till 2 1/2%. Resterande avtalsmässiga ökning är en följd av s.k. överhäng[1] från 1980 års avtal. Löneglidningen 1980–1981 har satts till 2%, medan sysselsättningsutvecklingen beräknas dra ner totala lönesummans tillväxt med en procentenhet. Sammantaget erhålles en ökning med 7%, räknat från 1980 års nivålönesumma på 241 miljarder kr. (se tablå 1), till 1981 års kostnadslönesumma, 258 miljarder kr. Avtalet 1980 innehöll icke nivåhöjande engångsbelopp på 0,7%, varför kostnadslönesumman detta år, som framgår av tablån, översteg nivålönesumman med ca 1,5 miljarder kr. I början av år 1980 utbetalades retroaktiva lönebelopp på totalt närmare 2 1/2 miljarder vilka avsåg lönehöjningar i slutet av 1979. Detta höjer den utbetalda lönesumman 1980 men påverkar inte detta års kostnadslönesumma. Den utbetalda lönesumman uppgick till 245 miljarder kr. 1980 och beräknas öka till 258 miljarder 1981 vilket är en ökning med 5,3%.

Driftsöverskotten från personliga företag förutses stiga betydligt mer 1980–1981 än löneinkomsterna. Tillväxten i totala faktorinkomsterna skulle därmed bli 6%, vilket är i det närmaste en halvering av ökningstakten i löpande priser räknat jämfört med utvecklingen 1979–1980. Inkomstöverföringarna från den offentliga sektorn till hushållen väntas öka ungefär lika snabbt som 1980 eller med 14 1/2%. Inbetalningarna från hushållen av skatter, avgifter m.m. beräknas däremot utvecklas i samma takt som faktorinkomsterna, dvs. öka med 6%. Nettoinbetalningarna till det offentliga fortsätter därmed att sjunka.

Prognoserna för 1981 ger en ökning totalt för disponibelinkomsten på 9% i löpande priser. Prisökningen för den privata konsumtionen (enligt IPI) väntas bli närmare 11%. Hushållen skulle sålunda 1981 få erfara en nedgång i realinkomsten på närmare 2%, vilket är den kraftigaste minskning som registrerats under efterkrigstiden. De överlagsmässiga kalkylerna över realinkomstutvecklingen efter skatt för de olika inkomstslagen, tyder på att reallönesumman skulle sjunka ca 4%, varav en procentenhet kan hänföras till sysselsättningsminskningen. Pensionsinkomsterna beräknas ge ett positivt bidrag till disponibelinkomstutvecklingen även år 1981. Tilläggsposten till disponibelinkomsten har framskrivits så att den inte skall påverka disponibelinkomstens reala förändring 1980–1981.

Realinkomsten beräknas sjunka kraftigt från andra halvåret 1980 till första halvåret 1981, säsongrensat sett. Därefter förutses en viss återhämtning under andra halvåret i år. Hushållen väntas dra ner konsumtionsvolymen, fast i långsammare takt än inkomstminskningen, under första halvåret för att därefter öka inköpsvolymen något (säsongrensat) mellan första och andra halvåren i år. Mellan helåren 1980 och 1981 väntas

[1] Med överhäng avses den förskjutning uppåt av genomsnittliga lönenivån från en period till en annan som uppkommer till följd av att nya och högre lönevillkor, som börjat tillämpas under period 1 (här 1980) men endast gällt under en del av perioden, äger tillämpning under hela period 2 (här 1981).

konsumtionsvolymen minska med 3/4%. Sparkvoten skulle därmed sjunka med ungefär en procentenhet från den höga nivån 1980.

Tabell 6: 1 Hushållssektorns[1] inkomster och utgifter 1979–1981

	Milj. kr		Årlig procentuell förändring		
	1979	1980	1979	1980	1981 prognos
Löpande priser					
1. Faktorinkomster[2]	251 821	281 406	9,5	11,7	6,1
Löner	219 078	244 912	9,3	11,8	5,3
Enskilda företagares inkomster	16 344	18 075	9,4	10,6	11,4
Tillräknat driftsöverskott från egna hem	16 399	18 419	12,6	12,3	11,3
2. Inkomstöverföringar till hushåll från offentliga sektorn	85 613	98 362	12,8	14,9	14,6
3. Direkta skatter, avgifter m. m.	105 604	114 258	10,5	8,2	6,1
4. Nettoinbetalningar till det offentliga (3 ./. 2)	19 991	15 896	1,7	−20,5	−46,2
5. Räntor och utdelningar, netto[3]	−4 247	−4 384	−37,4	−3,2	−31,9
6. Övriga transfereringar, netto	5 185	5 889	30,8	13,6	9,1
7. *Summa 1 ./. 4+5+6*	*232 768*	*267 015*	*10,3*	*14,7*	*8,8*
8. *Tilläggspost till disponibel inkomst*	*16 500*	*18 000*	*10,0*	*9,1*	*10,9*
9. **Disponibel inkomst (7+8)**	**249 268**	**285 015**	**10,2**	**14,3**	**8,9**
10. Privat konsumtion	239 551	266 980	10,3	11,5	10,1
11. Sparande[4]	9 717	18 035	8,5	85,6	−8,6
12. Sparkvot (11: 9)[5]	3,9	6,3	−0,1	2,4	−1,0
1975 års priser					
13. *Summa 1 ./. 4+5+6*	*158 637*	*163 152*	*2,7*	*2,8*	*−1,9*
14. *Tilläggspost till disponibel inkomst*	*11 245*	*10 999*	*2,4*	*−2,2*	*0*
15. **Disponibel inkomst**	**169 882**	**174 151**	**2,7**	**2,5**	**−1,8**
16. Privat konsumtion	163 265	163 127	2,7	−0,1	−0,7
17. Implicitprisindex för privat konsumtion (1975 = 100)	146,73	163,66	7,4	11,5	10,9

[1] Hushållssektorn inkluderar, förutom hushållen, de s. k. ideella organisationerna som betjänar hushållen och som inte helt eller huvudsakligen finansieras och kontrolleras av offentliga sektorn. Hit räknas arbetstagarorganisationer, folkbildningsverksamhet, nykterhetsrörelsen, idrottsorganisationer, Röda korset m. m. samt ej statsbidragsberättigade sjukhem, barnhem, barnkolonier, semesterhem. Utöver löntagarhushåll ingår hushåll som äger personliga företag, dvs. som erhåller sin huvudsakliga inkomst från rörelse.
[2] Arbetsgivaravgifter är ej medtagna som löneförmån i denna post.
[3] Inkl. uttag från handelsbolag samt räntor på hushållens livförsäkringssparande.
[4] Inkl. försäkringssparande. Detta uppgick 1980 till 2 900 milj. kr. och beräknas 1981 till 3 400 milj. kr.
[5] Förändring mätt i procentenheter.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Lönekostnader och priser

I tablå 1 redovisas total lönesumma omräknad till oförändrad (1978 års) sysselsättningsnivå. Lönekostnaderna, dvs. lönehöjningen enligt avtal plus löneglidning, beräknas som framgår av tablån ha stigit med 9% från 1979 till 1980. Lönekostnadsökningen 1980–1981 uppskattas till 7 1/2%. Därtill kommer höjda sociala kostnader, nämligen ca en procentenhet 1980 och en halv procentenhet 1981.

Prisstegringen enligt konsumentprisindex (långtidsindex) från december

1979 till december 1980 uppgick till 13,7%. Uppgången mellan genomsnittslägena för kalenderåren 1979 och 1980 var likaledes 13,7%. Implicitprisindex för total privat konsumtion steg 11,5% enligt NR, alltså drygt 2 procentenheter mindre än KPI. Prisstegringen för de tre första kvartalen har i NR reviderats ned ca 1/2 procent sedan den preliminära nationalbudgeten.

Ökningen i konsumentprisindex december 1980–december 1981 skattas till 9,8%. Den särskilda indexen som ligger till grund för beräkningarna av basbeloppet (nettoprisindex exkl. direkta effekter av energiprisförändringar) beräknas öka 8,3% under samma period. Prisprognoserna innebär att garantiregeln i det preliminära LO–SAF-avtalet inte skulle utlösas under 1981. Marginalen till en utlösning är dock ytterligt liten.

För 1981 kalkyleras med en något mindre skillnad i utvecklingstakt mellan konsumentprisindex och implicitprisindex än den faktiska skillnaden 1980. Genomsnittsnivån för prisstegringen 1981 enligt KPI beräknas ligga 11,9% över genomsnittet 1981. För implicitprisindex antas genomsnittsnivån öka med 10,9%.

Tablå 1

	Milj. kr. Löpande priser.				Procentuell förändring		
	1978	1979	1980	1981 prognos	1979	1980	1981 prognos
Total lönesumma							
Utbetald lönesumma[1]	200 298	218 944	244 758	257 658	9,3	11,8	5,3
Kostnadslönesumma	200 298	221 307	242 395	257 658	10,5	9,5	6,3
Nivålönesumma	200 298	220 043	240 779	257 658	9,9	9,4	7,0
Total lönesumma omräknad till 1978 års totala sysselsättning[2]							
Utbetald lön	200 298	217 422	241 621	256 910	8,5	11,1	6,3
Lönekostnad (jfr tabell 6:2)	200 298	219 769	239 274	256 910	9,7	8,9	7,4
Nivålön	200 298	218 513	237 679	256 910	9,1	8,8	8,1

[1] Avser löner utbetalda av inhemska producenter, till inhemska och utländska hushåll. I tabell 6:1 redovisas löner till inhemska hushåll, dvs. utbetald lönesumma enligt ovan med avdrag av löner till utländska hushåll och tillägg för löneutbetalningar från utländska producenter till inhemska hushåll.
[2] Erhållen genom division av total lönesumma med lönesummevägda sysselsättningsförändringen (= sysselsättningskomponenten) från 1978.

Anm. Utbetald lönesumma för viss period omfattar de lönebelopp som utbetalas under perioden (före skatt) oavsett om de utgör ersättning för arbetsinsatser under perioden eller för arbetsinsatser under annan period. *Kostnadslönesumman* för en viss period innefattar de lönebelopp som utgör ersättning för arbetsinsatser under perioden oavsett om utbetalning sker under perioden eller ej. Med *nivålönesumman* avses kostnadslönesumman reducerad med sådana löneelement om vilka det råder överenskommelse att de inte ska beaktas som ingående i beräkningsbas för nya avtalslöner.

6.2 Löner

Den utbetalade lönesumman till samtliga anställda ökade enligt nationalräkenskaperna med 11,8% 1979–1980. I början av 1980 utbetalades förhållandevis stora lönebelopp retroaktivt avseende avtalslönehöjningar i slutet

av 1979. Omplaceras sådana lönebelopp till kostnadsmässigt rätt period erhålls den s.k. kostnadslönesumman. I avtalsrörelsen 1980 utnyttjades i ökad utsträckning begreppet icke nivåhöjande löneökningar. Reduceras kostnadslönesumman med dessa löneelement fås den s.k. nivålönesumman.

Kostnadslönesumman för *samtliga anställda* 1980 ökade 10,2% i förhållande till 1979 års nivålönesumma. Härav beräknas avtalskomponentens bidrag utgöra 7,8 procentenheter, varav 5,0 procentenheter är att hänföra till 1980 års avtal och 2,8 procentenheter till tidigare avtal, medan löneglidningen skattas till 1,7 procentenheter. Sysselsättningen beräknas ha gett ett positivt bidrag på 0,6% till lönesummeutvecklingen. Företagens kostnadslönesumma steg 9,5% 1979–1980. Den lägre ökningstakten jämfört med förändringen nivålönesumma-kostnadslönesumma förklaras av att prisutvecklingsgarantin 1979-11-01 innefattade ett icke nivåhöjande engångsbelopp om 0,6%. Utbetalningarna enligt pris- och förtjänstutvecklingsgarantierna avseende november och december 1979 har fallit på 1980. Dessutom har vissa smärre retroaktiva utbetalningar avseende 1979 skett till följd av 1980 års avtal. Sammantaget har detta som ovan nämnts medfört att den totalt utbetalade lönesumman steg 11,8% 1979–1980 (se tablå 1).

För den offentliga sektorn var tillväxten i utbetald lönesumma betydligt starkare. För kommunala myndigheter uppgår ökningen 1979–1980 till 15,8%, vilket skulle inneburit 12,6% vid konstant sysselsättningsnivå. För statliga myndigheter, vilkas sysselsättningsnivå var oförändrad, blev ökningen 12,2%. Inom näringslivet steg den utbetalade lönesumman 9,7%. Denna lägre utvecklingstakt förklaras delvis av nedgången i antalet arbetade timmar. Om sysselsättningsnivåns förändring exkluderas ur beräkningarna fås en tillväxt i den av näringslivet utbetalade lönesumman på 10,4% mellan 1979 och 1980.

Ökningen av *industriarbetarnas* timförtjänster 1979–1980 uppgår enligt statistiska centralbyråns förtjänststatistik till 9,2%. Inklusive engångsbelopp enligt 1980 års avtal erhålls en förtjänstökning, räknat från nivå- till kostnadslön, om 9,8%. Härav utgörs 6,5 procentenheter av avtalsmässig löneökning, varav 4,4 procentenheter är att hänföra till 1980 års avtal och 2,1 procentenheter till tidigare avtal. Löneglidningen uppgår således enligt dessa kalkyler till 3,3%. Om engångsbeloppet enligt prisutvecklingsgarantin 1979-11-01, 0,5%, tas med i beräkningen erhålls en tillväxt i kostnadslönen på 9,3% 1979–1980 (se tabell 6:2).

Till följd av ökade sociala avgifter steg timkostnaderna för industriarbetare med 0,9 procentenheter utöver kostnadslönehöjningen. 1980 höjdes avgifterna till ATP, delpensionsförsäkring, arbetsskadeförsäkring och barnomsorg. Den totala timkostnaden för industriarbetare steg således med 10,2%.

För 1981 antas en ökning av nivålönen *för samtliga anställda* med 6,1%

till följd av avtalsmässiga höjningar. Härav beräknas 3,6 procentenheter utgöra s.k. överhäng medan 1981 års avtal antas uppgå till 2,5%. Det preliminära avtalet mellan LO och SAF har här applicerats på hela arbetsmarknaden. Löneglidningen 1980–1981 har satts till 2,0%. Sysselsättningen väntas sjunka 1% under perioden. Totalt medför detta en ökning med 7,0% räknat från 1980 års nivålönesumma till 1981 års kostnadslönesumma. Avtalet som slöts 1980 innehölll ett engångsbelopp på 0,7% varför kostnadslönesumman endast stiger med 6,3%. För den totalt utbetalade lönesumman blir tillväxten 5,3%.

Lönekostnaderna för samtliga anställda beräknas 1980–1981 på grund av ökade sociala kostnader stiga med 0,5 procentenheter utöver timlönehöjningen om 7,4%. Under perioden höjs avgifterna till ATP, barnomsorg samt individuell och särskild tilläggspension.

Tabell 6: 2 Lönekostnadsutveckling 1969–1981 samt arbetskraftskostnader för industriarbetare
Årlig procentuell förändring

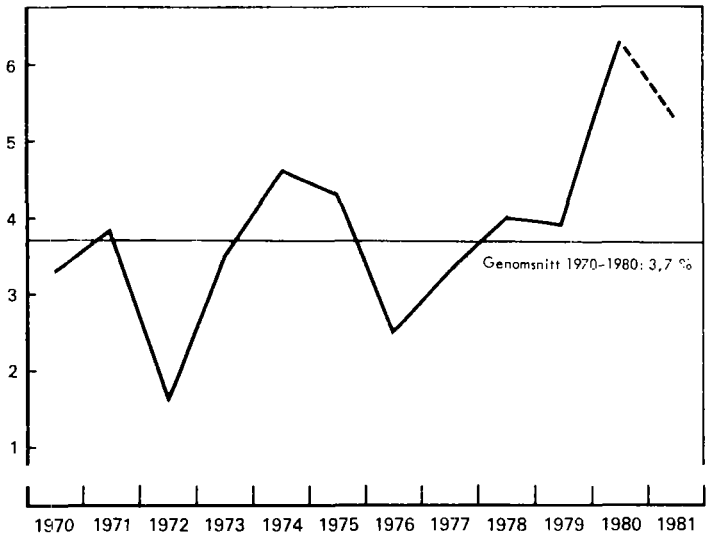
	Samtliga löntagare[1]			Industriarbetare[1]				
	Avtal	Löneglidning	Summa	Avtal	Löneglidning	Timförtjänst	Sociala kostnader	Timkostnad[2]
	1	2	3 = (1+2)	4	5	6 = (4+5)	7	8
1969	4,5	2,3	6,8	4,7	4,5	9,2	1,4	10,7
1970	5,5	3,6	9,1	4,5	7,1	11,6	0,7	12,4
1971	7,1	2,8	9,9	5,1	5,4[3]	10,5	1,2	11,8
1972	8,9	1,9	10,8	8,6	3,0[3]	11,6	0,5	12,2
1973	5,5	2,0	7,5	4,1	4,0	8,1	3,1	11,5
1974	7,4	3,0	10,4	5,0	6,8	11,8	5,1	17,5
1975	12,9	2,1	15,0	10,5	7,5	18,0	3,7	22,4
1976	10,4	2,4	12,8	7,9	5,4	13,3	3,1	16,8
1977	7,5	3,6	11,1	3,7	3,5	7,2	3,4	10,8
1978	8,0[4]	2,7	10,7	4,8	3,2	8,0	−0,7	10,7[4]
1979	7,0	2,7	9,7	4,5[5]	3,8	8,3	0,4	8,7
1980	7,2	1,7	8,9	6,0[5]	3,3	9,3	0,8	10,2
Prognos								
1981	5,4	2,0	7,4					

[1] Kol. 1–3 baserar sig på lönesummestatistik. Uppgifterna för industriarbetare (kol. 4–8) grundar sig på förtjänststatistik utom för åren 1971 och 1972.
[2] Timförtjänsten och de sociala kostnaderna i indexform multiplicerade med varandra.
[3] Enligt lönesummeberäkningarna. Förtjänststatistiken visar 4,9 % för 1971 och 4,3 % för 1972.
[4] Inkl. effekten av införandet av femte semesterveckan.
[5] Inkl. engångsbelopp som ej ingår i SCB:s förtjänststatistik.

Anm. Tabellen har ändrats sedan den preliminära nationalbudgeten 1981 så att procenttalen skall tillämpas på föregående års kostnadslön i stället för på nivålönen.

Källa: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyån.

Diagram 6: I Sparkvoten 1970–1981
Sparandet i procent av disponibel inkomst. Helårsdata

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

6.3 Hushållens disponibla inkomster

Hushållens disponibla inkomster ökade 1979–1980 nominellt med 14,3 %. Prisstegringen för den privata konsumtionen under året (enligt IPI) uppgick enligt nationalräkenskaperna till 11,5 %. Realt steg således disponibelinkomsterna med 2,5 %. Om fastprisberäkingarna utförs med totala konsumentprisindex som mått på prisstegringen, blir realinkomstökningen lägre och uppgår då till 1/2 à 1 procent.

De totala faktorinkomsterna (se tabell 6.1) beräknas 1980 ha ökat med 11,7 % i löpande priser räknat. Som redovisats i avsnitt 6.2 steg den utbetalda lönesumman, som utgör övervägande delen av faktorinkomsterna, med 11,8 % före skatt. Främst på grund av det högre avtalsutfallet blev därmed lönesummeökningen 2,5 procentenheter större än 1978–1979. Driftsöverskotten från personliga företag, hyresfastigheter och egna hem ökade 1980 sammantaget ungefär lika mycket som året innan, dvs. kring 10 %. Inom inkomstgruppen skedde emellertid markanta förskjutningar. Efter att ha varit oförändrade eller sjunkande alltsedan 1976 steg inkomsterna från skogsbruket 1980 mycket kraftigt – närmare 25 % – till följd av stigande priser och även något ökad avverkning. Jordbrukarnas inkomster, som stagnerade 1979, ökade med 7 % 1980. Driftsöverskotten från övrig rörelse steg 17 1/2 % 1979 och 10 % 1980. Egnahemsägarnas tillräknade inkomster steg med 12 1/2 % 1980, vilket var ungefär samma ökningstakt som 1979.

Prognoserna för 1981 resulterar i en uppgång i de totala faktorinkomsterna på 6 %, en avsevärd avsaktning jämfört med utvecklingen 1979–1980. Den utbetalda lönesumman väntas endast öka 5,3 % (se avsnitt 6.2). De enskilda företagarnas inkomster beräknas däremot öka något mer 1981 än 1980 eller med 11 1/2 %. Jordbruksinkomsterna förutses stiga med nära 14 % 1981 bl. a. till följd av den i efterhand erhållna kompensationen för kostnadsutvecklingen för jordbrukets produktionsmedel under perioden oktober 1980–april 1981. Inkomsterna från skogsbruket förväntas öka mycket kraftigt på grund av stigande råvarupriser samt ökad avverkning. Prognosen för övriga rörelseinkomster utgår från att inkomsten per företagare utvecklas i ungefär samma takt som förtjänstutvecklingen för löntagare. Driftsöverskottet från egna hem ökar något mindre 1980–1981 än 1979–1980 bl. a. beroende på att fastighetsskatten stiger till följd av högre taxeringsvärden.

I tabell 6:3 lämnas en detaljredovisning av *inkomstöverföringarna* till hushållen från det offentliga. Totalt ökade inkomstöverföringarna med knappt 15 % mellan 1979 och 1980. De utbetalningar som i nationalräkenskaperna registreras som transfereringar från socialförsäkringssektorn, dvs. ATP, sjukförsäkring och arbetslöshetskassor, ökade med närmare 16 %. Till följd av ett stigande antal pensionärer med full pension och höjda basbelopp beroende på en betydande prisstegringstakt ökade ATP-utbetalningarna kraftigt 1980 eller med 26 %. Ökningen i ATP svarade därmed för närmare 2/3 av socialförsäkringssektorns totala utgiftsökning mellan 1979 och 1980. På grund av nya regler för föräldraledighet har även den utbetalda föräldrapenningen ökat markant 1980. Antalet sjukdagar sjönk påtagligt under andra halvåret 1980. För året som helhet registreras därför en endast obetydlig ökning av sjukpenningutbetalningarna. Folkpension, delpension, arbetsskadeförsäkring och KAS (kontant arbetsmarknadsstöd) m. m. förs som inkomstöverföringar från statliga myndigheter. Fortsatta kraftiga ökningstal registreras för delpension och arbetsskadeförsäkring. Folkpensionsutbetalningarna ökade 1980 med 16 3/4 % mot 11 % 1979. Det är främst pensionstillskotten och de kommunala bostadstilläggen som förstärker tillväxttakten för folkpensionerna. Beträffande övriga inkomstöverföringar från staten kan nämnas att den minskade omfattningen av arbetsmarknadsutbildningen under 1980 har medfört att de totala ersättningarna i samband med sådan utbildning sjönk med närmare 7 % jämfört med 1979. Utbetalningarna av barnbidrag och studiebidrag steg något mer 1980 än föregående år på grund av högre bidragsbelopp. De löpande transfereringarna till hushållen från kommunala myndigheter ökade endast obetydligt mellan 1979 och 1980.

Tabell 6: 3 Inkomstöverföringar till hushåll 1977–1981
Milj. kr., löpande priser

	1977	1978	1979	1980	1981 prognos
Barnbidrag	3461	3964	4422	4977	5210
Bostadsbidrag	2102	2193	2394	2512	2323
Studiebidrag, studiecirkelverksamhet	1257	1910	1973	2120	2763
Arbetsmarknadsutbildning	1349	1832	2042	1903	2000
Pensioner från stat och kommun	2583	2819	3027	3439	3799
Folkpensioner[1]	22448	25653	28477	33236	37573
ATP	9687	12337	15072	19030	23506
Delpension	412	687	890	1239	1630
Sjukförsäkring	12718	14180	15342	16407	17362
Arbetslöshetsförsäkring[2]	1193	1799	1966	2073	3870
Arbetsskadeförsäkring	581	719	904	1113	1250
Lönegarantifond	214	300	302	300	340
Övrigt	7194	7474	8802	10013	11069
Summa inkomstöverföringar	**65199**	**75867**	**85613**	**98362**	**112695**

[1] Kommunala bostadsbidrag till pensionärer redovisas under posten folkpensioner.
[2] Inkl. kontant arbetsmarknadsstöd (KAS).

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Inkomstöverföringarna till hushållen 1981 har skattats med ledning av nu gällande prognoser över löneutveckling och prisstegring m. m. samt beslutade och i propositioner föreslagna ändringar i bidragsregler. Socialförsäkringsutbetalningarna från staten och socialförsäkringssektorn ökar enligt föreliggande skattningar med 16 1/2 %. Till följd av det försämrade sysselsättningsläget väntas arbetslösheten stiga betydligt vilket medför en markant uppgång i utbetalningarna från arbetslöshetskassor och i kontant arbetsmarknadsstöd. Ersättningarna från lönegarantifonden förutses öka mer 1981 än 1980. För samtliga pensionsutbetalningar väntas en lägre tillväxt än under 1980. Detta är bl. a. en följd av den avsaktande prisstegringstakten med ytterligare återverkan till följd av den nya metoden för basbeloppsberäkning. Även för flertalet övriga transfereringar från stat och kommun skattas en lägre ökning 1981 än 1980. Sammantaget beräknas inkomstöverföringarna till hushållen från den offentliga sektorn öka med 14 1/2 % 1980–1981.

Hushållens inbetalningar till stat och kommun av *skatter, avgifter m. m.* (se tabell 6: 4) ökade enligt nationalräkenskaperna (NR) med drygt 8 % mellan 1979 och 1980. Inbetalningarna av preliminär A-skatt beräknas ha stigit med 9 %, samtidigt som tillväxten i det totala skatteunderlaget var ca 13 %. Den genomsnittliga skattekvoten för preliminär A-skatt skulle därmed ha sjunkit till 1977 års nivå och marginalskattekvoten 1980 (makro) t. o. m. ha varit något lägre än detta år. Statistiken över skatteinbetalningarna är fortfarande delvis preliminär och beträffande fördelning på inkomstslag mycket osäker. Den låga marginalskattekvoten för löner m. m. kan emellertid också vara en indikation på att lönesummeökningen 1980 enligt NR är något för hög. Prognoserna i den preliminära nationalbudge-

Tabell 6: 4 Hushållens direkta skatter och avgifter 1977–1981
Milj. kr., löpande priser

	1977	1978	1979	1980	1981 prognos
1. Prel. A-skatt	71 660	82 705	91 782	100 172	106 401
2. Prel. B-skatt	6 755	7 194	7 932	8 360	8 997
3. Fyllnadsinbetalningar	3 729	4 289	4 564	4 449	4 524
4. Kvarstående skatt[1]	2 619	2 633	2 888	2 952	2 877
5. Överskjutande skatt	−5 309	−6 001	−7 020	−8 139	−8 112
6. Slutskatteregelering (3+4+5)	1 039	921	432	−738	−711
7. Övriga skatter och avgifter	4 439	4 708	5 458	6 464	6 558
8. Summa (1+2+6+7)	**83 893**	**95 528**	**105 604**	**114 258**	**121 245**

[1] Influtna delen.

Anm. Kvarstående skatt avser inkomsten två år tidigare, medan fyllnadsinbetalningar och överskjutande skatt avser inkomsten ett år tidigare.

Källor: Konjunkturinstitutet, riksrevisionsverket och statistiska centralbyrån.

ten byggde på ett antagande om högre marginalskattekvot än det preliminära utfallet antyder. Prognosen blev därigenom ca 2 miljarder kr. högre än det preliminära utfallet.

Andra skatter och avgifter än preliminär A-skatt ökade sammantagna helt obetydligt från 1979 till 1980.

Beträffande skatteuttaget 1981 har riksrevisionsverket (RRV) beräknat att inflationsskyddet och omläggningen av den statliga skatteskalan skulle sänka inbetalningarna av preliminär A-skatt 1981 med ca 6,4 miljarder kr. Vidare har RRV överslagsmässigt kalkylerat att ändrad fastighetsbeskattning och nya taxeringsvärden skulle höja A-skatteinbetalningarna 1981 med ca en miljard. Totala effekten av skatteomläggningarna och ändrad fastighetsbeskattning skulle alltså uppgå till ca 5,4 miljarder kr. jämfört med ett beräknat uttag enligt 1980 års regler. Den kommunala medelutdebiteringen ökar med 46 öre. Det sammanlagda inkomstunderlaget i form av löner, pensioner och andra beskattade förmåner beräknas öka omkring 8 %. Förutsatt någon uppgång i marginalskattekvoten, främst för inkomster i form av pensioner och beskattade förmåner, kan inbetalningarna av preliminär A-skatt beräknas öka med drygt 6 %. För B-skatten sker huvuddelen av preliminärdebiteringen på basis av inkomst och slutlig skatt två år tidigare. Slutskatteregleringen, dvs. skillnaden under ett kalenderår mellan å ena sidan inbetalning av fyllnadsskatt och kvarskatt och å andra sidan återbäringen till hushållen av överskjutande skatt, beräknas 1981 totalt sett innebära en återbetalning till hushållen på drygt 700 milj. kr. För övriga skatter och avgifter kalkyleras en obetydlig ökning mellan 1980 och 1981. Att ökningen blir svag sammanhänger bl. a. med att fastighetsskatten på garantibeloppet, som stiger kraftigt, i NR betraktas som en indirekt skatt. Denna skatt som faktiskt inbetalas i samband med A- respektive B-skatten, är i NR en avdragspost i gruppen övriga skatter. Sammantaget visar prognoserna på att hushållens inbetalningar av skatter och avgifter m. m. skulle öka 6 % 1980–1981.

Det negativa nettot av hushållens inkomster och utgifter för *räntor, utdelningar* (inkl. uttag ur handelsbolag) och *arrenden, royalties* m.m. försämrades något från 1979 till 1980. Underskottet blev emellertid inte så stort som förutsågs i den prelimiära nationalbudgeten eftersom hushållens ränteinkomster från bankerna ökade mer än förväntat. För 1981 beräknas ränteutgifterna öka mer än ränteinkomsterna, vilket medför en ytterligare försämring av nettot. *Tilläggsposten till disponibelinkomsten* skrivs fram i löpande priser i takt med den beräknade implicitprisutvecklingen. Tilläggsposten bidrar därmed inte till förändringen av realinkomsten.

Ovan redovisade beräkningar för utvecklingen 1980–1981 resulterar sammantagna i en ökning av hushållens disponibla inkomster i löpande priser med 8,9 %. Prisuppgången enligt implicitprisindex skattas till 10,9 %. Realinkomsten skulle därmed sjunka med 1,8 % från 1980 till 1981.

Utvecklingen av de olika posterna i den realt disponibla inkomsten efter det att *skatteinbetalningarna dragits från respektive inkomstslag* redovisas i tabell 6.5. Det bör understrykas att de statistiska bristfälligheterna och de principiella svårigheterna i kalkylerna gör att redovisningen i tabell 6:5 endast ger en grov indikation på den reala utvecklingen för olika inkomstslag efter skatt och på inkomstposternas relativa betydelse för den totala ökningen av realinkomsten. För närmare kommentarer till beräkningarna, se exkurs efter avsnitt 6.3.

Mellan 1979 och 1980 ökade reallönesumman före skatt endast ett par tiondels procent. Eftersom det reala skatteuttaget minskade, uppgick emellertid reallönesummans ökning efter det att skatten dragits av till 2 1/2 %. Tillväxten i driftsöverskotten enligt tabell 6:5 beror på att B-skatteuttaget (inkl. slutskatteregleringen) realt sett sjunker mer än realvärdet av enskilda företagares inkomster och det tillräknade driftsöverskottet från egna hem. Det negativa nettot av räntor och utdelningar försämrades något 1980 mätt i löpande priser. På grund av den kraftiga prisstegringen registreras dock en krympning av underskottet 1980 i fasta priser räknat. Pensionsinkomsterna beräknas öka realt sedan skatten dragits med ca 6 1/2 %. De beskattade sociala förmånerna exkl. pensioner sjönk realt 1980 med drygt 4 % före skatt. Eftersom även den reala skattebelastningen minskade blev nedgången efter skatt inte så stor.

Prognoserna för 1981 visar på en kraftig nedgång i reallönesumman, såväl före som efter skatt. Ungefär en procentenhet av minskningen av lönesumman beror på att sysselsättningen beräknas sjunka. För driftsöverskotten skattas en svag ökning i fasta priser: uppgången förstärks i och med skatteavdragen. Pensionsinkomsterna fortsätter att öka realt efter skatt men i lägre takt än 1979 och 1980. Beträffande de sociala förmånerna ökar arbetslöshetsbidragen till följd av det svaga läget på arbetsmarknaden.

Av tabell 6:5 framgår också att av den totala realinkomstökningen 1979 på 2 1/2 % bidrog lönesumman och pensionsinkomsterna med vardera ca

Tabell 6: 5 Realinkomstutveckling efter skatt 1978–1981
1975 års priser

	Förändring i realinkomsten, %				Bidrag till disponibelinkomstutvecklingen, procentenheter			
	1978	1979	1980	1981 prognos	1978	1979	1980	1981 prognos
1. Löner	– 4 1/2	2	2 1/2	– 4	–2 1/2	1	1 1/2	–2 1/2
2. Driftsöverskott[1]	4 1/2	3 1/2	3 1/2	2	1/2	1/2	1/2	0
3. Räntor och utdelningar, netto[2]	–56	–28	7 1/2	–19	–1/2	–1/2	0	–1/2
4. Pensioner	2 1/2	5 1/2	6 1/2	3 1/2	1/2	1	1	1/2
5. Beskattade sociala förmåner[3]	4 1/2	1 1/2	–2 1/2	4	0	0	0	1/2
6. Övriga inkomstöverföringar, netto	1/2	10	–5 1/2	– 3	0	1/2	–1/2	0
7. *Summa 1+2+3+4+5+6*	*– 2*	*2 1/2*	*3*	*– 2*	*–2*	*2 1/2*	*2 1/2*	*–2*
8. *Tilläggspost till disponibel inkomst*	*42*	*2 1/2*	*–2*	*0*	*2*	*0*	*0*	*0*
9. **Disponibel inkomst (7+8)**	**0**	**2 1/2**	**2 1/2**	**– 2**	**0**	**2 1/2**	**2 1/2**	**–2**

[1] Inkl. tillräknat driftsöverskott från egna hem.
[2] Räntor och utdelningar har i tabellen *inte* korrigerats för den faktiska skattebelastningen.
[3] Sjukpenning och föräldrapenning, utbetalningar från arbetslöshets- och arbetsskadeförsäkring och lönegarantifond samt vissa bidrag i samband med arbetsmarknadsutbildning.
Källor: Konjunkturinstitutet, riksrevisionsverket och statistiska centralbyrån.

en procentenhet. Även för 1980 erhålls positiva bidrag från lönesumman och pensionerna. För 1981 ger däremot reallönesumman efter skatt ett negativt bidrag, medan pensionsinkomsternas bidrag fortfarande är positivt. En del av nedgången i reallönesumman kompenseras av de ökade inkomstöverföringarna.

Exkurs ang. beräkningarna av realinkomst efter skatt

Utvecklingen av de olika posterna i den realt disponibla inkomsten efter det att skatteinbetalningarna dragits från respektive inkomstslag framgår av tabell 6: 5. Beräkningarna utgår från det disponibelinkomstbegrepp som används i nationalräkenskaperna. Tabellen visar således summan av alla registrerade löneinkomster, pensionsinkomster etc. Vid studium av beräkningsresultaten bör beträffande *inkomsterna beaktas:*

1. En person eller ett hushåll kan ha flera slags inkomster, t. ex. lön och transfereringar, lön och pensioner, rörelseinkomst och lön, pension och driftöverskott från eget hem.
2. Löner avser den totala lönesumma som utbetalats under året. Lönesummans utveckling bestäms av sysselsättningsutveckling, avtal och löneglidning.
3. För hushåll som äger personliga företag, hyresfastigheter och egna hem uppkommer driftsöverskott. Beträffande egna hem kalkyleras driftsöverskottet med utgångspunkt från ett beräknat hyresvärde för hyresbostad med motsvarande standard.
4. I nettot av räntor och utdelningar ingår uttag från handelsbolag och

inkomster från arrenden, patent, royalties, aktier, obligationer samt nettot av ränteutgifter och ränteinkomster för hushållens övriga in- och utlåning (inkl. privat försäkringssparande).

5. Pensioner och beskattade sociala förmåner (definierade enligt taxeringslagen 37 § 3 mom.) avser summan av dessa inkomster enligt detaljberäkningarna i nationalräkenskaperna. De totala utbetalningarna bestäms dels av förmånernas storlek, dels av antal förmånstagare och antal sjukdagar, arbetslöshetsdagar etc.
6. I övriga inkomstöverföringar till hushåll ingår de icke beskattade inkomstöverföringarna från stat och kommun såsom barn- och studiebidrag, bostadsbidrag (till andra än pensionärer; det kommunala bostadstillägget till pensionärer inräknas i pensionen) och socialbidrag. Inkomstöverföringar från privata sektorn är skadeförsäkringsutfall samt täckning för hyresförlust i hyreshus. Vidare ingår alla slags transfereringar från utlandet.

Beträffande *skatter och avgifter* bör beaktas:

7. De direkta skatter som ingår i disponibelinkomstberäkningarna är dels preliminär A- och B-skatt avseende det aktuella årets inkomster, dels fyllnadsbetalningar avseende inkomsterna året före det aktuella inkomståret och inbetalningar av kvarstående skatt för inkomsterna två år tidigare. Återbetalningarna av överskjutande skatt på närmast föregående års inkomster ingår som en pluspost i hushållens direkta skatter. Förutom preliminär skatt och den s. k. slutskatteregleringen (dvs. fyllnadsskatt plus kvarskatt minus överskjutande skatt) räknas till de direkta skatterna dessutom sjömansskatt, restitutioner, motorfordonsskatt m. m.
8. Avgifter som hushållen inbetalar till offentliga sektorn är bl. a. egenavgifter till socialförsäkringen, nominella avgifter till kommunerna för barn-, pensionärs- och handikappomsorg, anslutnings- och andra investeringsavgifter till kommunerna samt arvs- och gåvoskatt, böter m. m. till staten.
9. Brister i tillgänglig statistik och principiella svårigheter i kalkylerna (t. ex. avseende skattefördelningen när en person betalar skatt för flera inkomstslag) gör att redovisningen i tabell 6: 5 av inkomst *efter skatt* endast kan beaktas som en mycket grov indikation på utvecklingen. Tillgänglig statistik medger endast en uppdelning av preliminär A-skatt på löner, pensioner och beskattade förmåner. Den preliminära B-skatten har i sin helhet avdragits driftsöverskotten. Däri inkluderas samtliga driftsöverskott från egna hem, trots att en stor del av egnahemsägarna är A-skattebetalare. Det har inte varit möjligt att beräkna den faktiska skatteinbetalningen på räntor och utdelningar. Statistiken medger inte heller någon uppdelning av slutskatteregleringen på inkomstslag utan endast på A- och B-skatt. Regleringen av slutlig A-skatt har förts till inkomstslaget löner och av slutlig B-skatt till driftsöverskott. Det innebär bl. a. att även sådan slutreglering av A-skatt som avser kapitalinkomst i kalkylen har förts till inkomstslaget löner. Andra direkta skatter än A- och B- skatt (inkl. slutskattereglering) har liksom övriga avgifter m. m. förts till posten övriga inkomstöverföringar netto.
10. I tabellen har som skatt på pensioner använts de belopp som pensionsinstituten redovisat såsom innehållen skatt. I de fall arbetsgivare direkt betalat ut pensioner, visar statistiken inte de skattebelopp som dragits för pensionerna separat från arbetsgivarnas innehållna skatt på

lön, arvoden etc. Dessa pensionsutbetalningar, för vilka uppgift om skatt således saknas, uppgår enligt kontrolluppgiftsstatistiken till ca 1 miljard kr. Skatten på andra förmåner än pensioner redovisas fr. o. m. 1978 i kontrolluppgiftsstatistiken. (För tidigare år har gjorts kalkyler baserade på uppgifterna om inkomstunderlag för kompensation till kommunerna i anledning av 1974 års skattereform m. m).

I övrigt gäller beträffande beräkningsresultaten som redovisas i tabell 6: 5 följande:

11. Omräkningen till realinkomst har som brukligt i nationalräkenskaperna gjorts med implicitprisindex för privat konsumtion.
12. Kalkylerna i tabell 6: 5 kan inte jämföras med den typ av beräkningar som brukar presenteras av bl. a. arbetsmarknadens parter och som i allmänhet avser att visa förändringen för en representativ person t. ex. en löntagare med viss årsinkomst. Det är i dylika beräkningar svårt att överföra totala sysselsättningseffekten till en genomsnittsperson, möjligen med undantag från effekter av arbetsmarknadskonflikter, arbetstidslagstiftning och dylikt. Realvärdeberäkningarna brukar i sådana kalkyler göras med konsumentprisindex och inte med implicitprisindex. Skatterna beräknas oftast efter skattetabell för inkomstårets slutliga skatt och inte som preliminärskatt plus slutskattereglering för tidigare år.
13. Trots olikheterna mellan kalkylerna enligt punkt 12 och kalkylerna bakom tabell 6: 5 förekommer det att resultaten av dessa till sin art skilda beräkningar jämförs. För att något underlätta en sådan jämförelse kan här nämnas, att reallönesumman efter skatt, som enligt tabellen stiger ca 2 1/2% 1979–1980, i stället ökar ca 2% om man tar bort effekten av ökad sysselsättning. Implicitprisindex steg 1980 ca 2 procentenheter mindre än konsumentprisindex. Med tillämpning av konsumentprisindex erhålls alltså inte någon ökning av reallönesumman, frånsett sysselsättningseffekten. Om man i stället för preliminärskatt plus slutskattereglering drar bort från lönesumman riksrevisionsverkets kalkyl för slutlig skatt samt reducerar för sysselsättningsökningen och fastprisberäkningar med konsumentprisindex framkommer en minskning av reallönen med ca 1/2% 1979–1980 till skillnad mot den ökning med 2 1/2% som kalkylerna enligt nationalräkenskapernas disponibelinkomstmodell ger.
14. Volymutvecklingen beträffande summan av pensioner och andra sociala förmåner är svårare att bestämma än för lönesumman, där den kan sammanfattas i en lönesummevägd sysselsättningskomponent. Pensionsinkomsterna ökar huvudsakligen dels på grund av att antalet personer i pensionsåldrarna stiger, dels på grund av att det successivt blir allt fler personer med fullt antal intjänade år i ATP-systemet. ATP-beloppens storlek beror också på hur många ATP-poäng som intjänats under de 15 bästa åren. Deltidsarbetande erhåller t. ex. färre ATP-poäng än heltidsarbetande och därmed lägre pension, även om de har fullt antal intjänade år. Även beträffande andra sociala förmåner är volymen utvecklingen beroende av ett flertal olika faktorer.

6.4 Konsumentpriserna

Från december 1979 till december 1980 steg konsumentpriserna med 13,7% enligt långtidsindex. Detta är den högsta prisuppgång som uppmätts

sedan den s.k. Korea-inflationen 1950–1951. Nettoprisindex som visar konsumentprisutvecklingen med avdrag för indirekta skatter och tillägg för subventioner steg under 1980 med 10,9%. Det kan noteras att under perioden 29 mars–16 maj då tre fjärdelar av den privata konsumtionen omfattades av prisstopp, så höjdes konsumentpriserna med ungefär 0,5%.

I tabell 6: 6 redovisas prisutvecklingen för delgrupper i konsumentprisindex. Där framgår att prisökningen på varor varit ungefär 2 1/2 procentenheter högre än på tjänster. Skillnaden kan till stor del förklaras av att endast en mindre del av tjänsterna är momsbelagda och således inte påverkas av momshöjningen i samma utsträckning som varorna. De stora prisökningarna på bränsle och drivmedel har påverkat totalindex med 2,3 procentenheter. Ungefär hälften av detta bidrag kan hänföras till de punktskattehöjningar på bensin och eldningsolja som ägde rum under året (här ingår även de pris- och skattehöjningar som inträffade i slutet av december 1979). Av bostadspostens bidrag på 2,3 procentenheter kan 0,4 hänföras till diskontohöjningen i januari 1980. Genom viktökningen för egnahemsposten i långtidsindex till följd av nationalräkenskapsrevideringen blev bostadspostens bidrag dessutom 0,4 procentenheter högre än som framgick av korttidsindex som beräknades enligt det gamla viktsystemet.

Nästan hela prisökningen på alkohol och tobak beror på skattehöjningen i augusti och momshöjningen i september.

Tabell 6: 6 Konsumentprisindex december 1979–december 1980

	Vägningstal	Procentuell[1] förändring dec. 1979–dec. 1980	Inverkan på totalindex	Procentuell andel av totala ökningen
Totalt	**1 000,0**	**13,7**	**13,7**	**100,0**
Samtliga varor	622,0	14,6	9,1	66,2
Livsmedel	194,0	14,8	2,9	21,0
Alkohol och tobak	69,0	14,9	1,0	7,5
Bränsle och drivmedel[2]	64,5	35,3	2,3	16,6
Kläder och skor	83,0	9,5	0,8	5,8
Övriga icke varaktiga varor	64,5	10,9	0,7	5,1
Varaktiga varor	147,0	9,5	1,4	10,2
Samtliga tjänster	378,0	12,2	4,6	33,8
Bostad	206,0	11,4	2,3	17,2
Övriga privata tjänster	98,5	14,0	1,4	10,1
Offentliga tjänster	73,5	12,1	0,9	6,5

[1] Avser förändringen mellan långtidsindextalen. I långtidsindex december 1980 har till skillnad från korttidsindex 1980 tagits hänsyn till den förändring av konsumtionssammansättningen som framkom vid revideringen av nationalräkenskaperna.
[2] Exkl. kokgas och elström vilka ingår i offentliga tjänster.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Livsmedelspriserna steg med nästan 15% under 1980. Priserna på de livsmedel som påverkas av jordbruksregleringen steg med närmare 16% och övriga livsmedel med drygt 13%. Den kraftiga prisstegringen på livsmedel kan delvis förklaras av att de statliga jorbrukssubventionerna inte ökade i samma omfattning som tidigare. I tabell 6: 7 redovisas prisökningarna 1980 liksom den prognoserade höjningen för 1981 med uppdelning på olika komponenters betydelse för förändringarna i konsumentprisindex. Av den totala ökningen på 13,7% under loppet av 1980 beräknas restfaktorn, dvs. i huvudsak lönekostnadernas genomslag på priserna inom de från internationell konkurrens skyddade näringsgrenarna ha bidragit med 2,0 procentenheter. Den internationellt bestämda prisfaktorn – vilken i kalkylerna företrädesvis representeras av priserna vid import till Sverige – beräknas ha bidragit till konsumentprisökningen med 3,3 procentenheter. I detta bidrag inkluderas även den anmärkningsvärt starka prisuppgången på guldvaror, drygt 60%, som drog upp konsumentprisindex med 0,2 procentenheter. Indirekta skattehöjningar har bidragit med hela 3,4 procentenheter vilket är betydligt mer än under tidigare år under 1970-talet. Av detta bidrag kan 1,5 procentenheter hänföras till momshöjningen i september.

Årsgenomsnittet för konsumentprisindex 1980 låg 13,7% över genomsnittet 1979. Vid beräkningarna av implicitprisindex för den totala privata konsumtionen enligt nationalräkenskaperna framkommer en betydligt lägre ökningstakt, 11,5%. Till stor del beror den extremt stora skillnaden mellan konsumentprisindex och implicitprisindex på att olika beräkningsprinciper för egnahemskostnaderna har använts.

Tabell 6: 7 Konsumentprisförändringen 1970–1981 uppdelad på komponenter
Långtidsindex dec–dec.

	1970–1975		1976	1977	1978	1979	1980	1981 prognos
	Totalt	Per år						
Konsumentprisnivåns procentuella uppgång, totalt	**48,7**	**8,3**	**9,4**	**12,8**	**7,5**	**9,7**	**13,7**	**9,8**
därav hänförs till:								
ändring i indirekta skatter	6,0	1,2	–	2,6	0,5	0,7	3,4	0,3
automatiska effekter av indirekta värdeskatter	3,7	0,7	0,9	1,2	0,8	0,8	1,4	1,2
ändring av internationellt bestämda priser	14,2	2,7	2,4	3,8	1,8	3,9	3,3	2,7
ändring av jordbrukspriser	2,2	0,4	0,4	0,6	0,5	0,4	0,6	0,9
ändring av bostadsprissättning	5,9	1,1	2,3	1,6	1,1	2,3	2,3	2,7
ändring i diverse taxor	2,2	0,4	0,1	0,7	0,6	0,2	0,6	0,7
trendavvikelse i priserna på färskvaror	0,8	0,2	−0,3	−0,1	0,3	−0,2	0,1	–
restfaktor	13,7	2,6	3,6	2,4	1,9	1,6	2,0	1,3

Prisutsikter för 1981

Från december 1980 till mars 1981 har konsumentprisindex stigit 4,9%. Motsvarande period 1980 var uppgången 5,6%. Bostadsposten exkl. bränsle och lyse har bidragit med drygt 1,7 procentenheter, varav 0,9 berodde på den ökning av egnahemskostnaderna som följde av diskontohöjningen den 21 januari. Utlösningen av jordbruksavtalet jämte första steget i nedtrappningen av livsmedelssubventionerna beräknas ha dragit upp totalindex med 0,5 procentenheter.

Bedömningen av prisutvecklingen för 1981 har utgått från nu aktuella prognoser och antaganden om arbetskraftskostnader, importpriser m. m. och innefattar sålunda beräkningar av hur dessa faktorer kan väntas påverka de olika priskomponenterna. Prognoserna förutsätter oförändrat diskonto och oförändrade växelkurser. Utöver de förslag som lagts fram i de två besparingspropositionerna innefattar beräkningarna inte några förändringar av den ekonomiska politiken.

Med utgångspunkt från den löneckalkyl som gjorts har arbetsgivarnas kostnader per timme i genomsnitt för samtliga anställda antagits stiga med 7,9%. Lönekostnadernas genomslag i priserna inom de för internationell konkurrens skyddade områdena (exkl. jordbruk och bostäder) har för 1981 antagits få ett med hänsyn till kostnadsstegringarna trendmässigt värde. De priskomponenter som innefattas i restfaktorn väntas under dessa förutsättningar påverka konsumentprisindex med 1,3 procentenheter.

Bedömningen av prisutvecklingen för de inhemska jordbruksprodukterna har utgått från att de statliga livsmedelssubventionerna kommer att minska med totalt 550 miljoner under året, enligt de förslag som lagts i besparingspropositionerna. Med beaktande av jordbrukets kostnadsutveckling under fjärde kvartalet 1980 och första kvartalet 1981 har jordbrukspriserna inverkan på konsumentprisindex beräknats till 0,9 procentenheter.

I prognosen av de internationellt bestämda priserna har förutsatts en neddragning av 1980 års höga prisstegringstakt för råolja och petroleumprodukter. Råoljepriset beräknas under loppet av år 1981 öka med drygt 16% och priset på petroleumprodukterna med knappt 12%. De bearbetade varorna som ingår i vår import väntas få en något högre prisökning än under 1980. De internationellt bestämda priserna skulle under dessa förutsättningar bidra till en ökning av KPI med 2,7 procentenheter.

Vid bedömningen av bostadsprissättningen antages att kallhyrorna i flerbostadshus ökar med 10%. De minskade räntesubventioner som regeringen har föreslagit för hus byggda 1958–1972 väntas påverka hyrorna endast i begränsad omfattning i år. Egnahemskostnaderna väntas på grund av diskontohöjningen i januari öka betydligt mer eller med 16%. Detta innebär ett KPI-tillskott från bostadsposten med 2,7 procentenheter.

De enda indirekta skattehöjningar som ingår i beräkningarna är den höjning av beredskapsavgiften på eldningsolja som genomfördes 1

januari och den aviserade höjningen av energiskatten och beredskapsavgifter på eldningsolja den 1 juli.

Totalt sett innebär dessa beräkningar en ökning av konsumentprisindex från december 1980 till december 1981 med 9,8%. Årsgenomsnittet för konsumentprisindex beräknas ligga 11,9% över genomsnittet 1980. Implicitprisindex för total privat konsumtion har antagits få en procent lägre ökning dvs. 10,9%.

Prisutvecklingen mellan december 1980 och december 1981 mätt enligt konsumentprisindex, exkl. varorna fjärrvärme, eldningsolja, kokgas och bensin har enligt ovanstående kalkyler beräknats till knappt 9,4%. *Denna prisutveckling ligger till grund för om garantiregeln i* LO-SAF – avtalet skall utlösas. Prognosen innebär att garantiregeln inte kommer att utlösas. Marginalen till utlösning är dock knapp.

I samband med KPI-prognosen har även gjorts en prognos på den nya indexserie (basbeloppsindex) som användes för beräkning av basbeloppet fr.o.m. januari 1981. Den nya basbeloppsindexen baseras på nettoprisindex med bortseende från direkt inverkan av ändringar i energipriserna[1]. *I ovanstående prognos har antagits att energipriserna* ger ett bidrag på 1,5 procentenheter till KPI under 1981. Med hänsyn även tagen till genomförda och aviserade ändringar av indirekta skatter och subventioner så skulle basbeloppsindex öka med 8,3% under året.

6.5 Den privata konsumtionen

Den privata konsumtionen beräknas ha minskat med 0,1% i volym 1980[1]. Konsumtionen skulle därmed ha blivit 0,4 procentenheter lägre än vad som angavs i PNB-81. Fjärde kvartalets konsumtion visade visserligen säsongsrensat fortsatt återhämtning, men i lägre grad än som antogs i beräkningarna till PNB-81. Eftersom disponibelinkomsten ökade med 2,5% i reala termer 1979–1980 ökade sparandet väsentligt och sparkvoten steg till 6,3%. (Se diagram 6: 1).

Från andra halvåret 1979 till första halvåret 1980 föll hushållens reala disponibla inkomster med närmare 2%, säsongrensat. Prisökningstakten var hög bl.a. till följd av betydande prisstegringar på importerade varor, medan avtalsrörelsen inte gav någon utdelning förrän mot slutet av andra kvartalet. Den privata konsumtionen föll inte lika kraftigt som disponibelinkomsten, utan minskningen stannade vid 1 1/4% säsongrensat mellan andra halvåret 1979 och första halvåret 1980. Mellan halvåren 1980 steg hushållens reala disponibla inkomster relativt kraftigt eller med drygt 5 1/2% säsongrensat. Den privata konsumtionen beräknas samtidigt ha ökat endast drygt 1 1/2%.

[1] Energi omfattar bensin, eldningsolja, fjärrvärme, kokgas och elström i 1981 års konsumentprisindex. Vikten för dessa energislag är 10%.

[1] Det kan vara värt att observera att den obetydliga minskning av konsumtionen som redovisas för 1980 inte hade framträtt såvida inte ändrade beräkningsprinciper börjat tillämpas för konsumenternas utgifter för tips, lotterier m.m. i fasta priser.

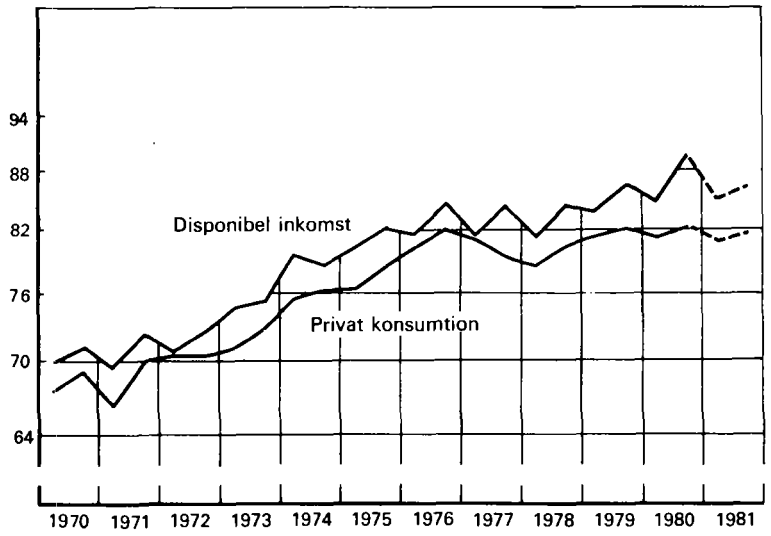
Tabell 6: 8 Hushållens konsumtionsutveckling 1971–1980

	Milj. kr. 1980. löpande priser	Andel av total konsumtion	Procentuell förändring 1975 års priser				
			1971–1976[1]	1977	1978	1979	1980
1. Varor	171 499	64,2	3,9	– 2,1	– 1,5	2,9	– 1,1
1.1 Varaktiga varor	24 499	9,2	7,7	– 8,4	– 7,5	4,6	– 2,2
1.1.1 Bilar	6 228	2,3	7,6	–23,3	–16,3	6,6	–11,0
1.1.2 Övriga	18 271	6,8	7,8	– 0,5	– 4,0	3,9	0,9
1.2 Delvis varaktiga varor	42 733	16,0	6,3	2,0	0,3	3,7	1,1
1.3 Icke varaktiga varor	104 267	39,1	2,0	– 1,9	– 0,6	2,1	– 1,8
1.3.1 Livsmedel	62 604	23,4	1,9	– 2,9	– 0,4	2,8	– 1,7
1.3.2 Övriga	41 663	15,6	2,2	0,0	– 0,9	1,0	– 2,0
2. Tjänster	89 717	33,6	3,0	2,0	1,5	2,2	2,0
2.1 Bostäder	51 683	19,4	2,9	2,2	2,3	2,2	2,0
2.2 Övriga	38 034	14,2	3,0	1,6	0,5	2,2	2,0
3. Summa inhemsk konsumtion	**261 216**	**97,8**	**3,6**	**– 0,8**	**– 0,6**	**2,7**	**– 0,1**
4. Turistutgifter netto	5 764	2,2	–0,7	– 2,8	–12,7	4,4	1,3
5. Hushållens totala konsumtion	**266 980**	**100,0**	**3,5**	**– 0,9**	**– 0,8**	**2,7**	**– 0,1**
6. Hushållens disponibla inkomster	285 015		3,2	– 0,1	– 0,1	2,7	2,5

[1] Årstakt.

Källa: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Diagram 6:2 Hushållens disponibla inkomster och konsumtionsutgifter 1970–1981
Miljarder kr., 1975 års priser. Säsongrensade halvårsdata. Log.skala

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Mellan 1979–1980 minskade de sammanlagda varuinköpen med drygt 1 %. Konsumtionen av nya bilar sjönk med 11 %, vilket innebär att inköpen av nya bilar har sjunkit till 1963 års nivå. Livsmedelskonsumtionen minskade med 1,7 %, en förhållandevis kraftig nedgång. Vidare kan man inom varukonsumtionen spåra en förskjutning av inköpen från dels dyrbara varaktiga varor som bilar, dels vissa icke varaktiga varor såsom bränsle, alkohol och tobak med en hög relativ prisutveckling till mindre dyrbara delvis varaktiga varor som t.ex. kläder, skor och textilier. När det gäller konsumtionen av privata tjänster utövar bostadsposten ett stabiliserande inflytande. Bostadskonsumtionen ökar trendmässigt, under senare år med omkring 2 %, vilket motsvarar ett bidrag på knappt 0,4 procentenheter till den totala konsumtionsökningen.

Hushållens disponibla realinkomster beräknas minska med knappt 2 % 1981. En kraftig köpkraftsreducering – ca 5 % – beräknas komma till stånd mellan andra halvåret 1980 och första halvåret 1981 säsongrensat sett, varefter en svag återhämtning beräknas ske mellan halvåren i år. Den säsongrensade privata konsumtionen förutses falla med ett par procent första halvåret och stiga med ca 1 % mellan halvåren så att konsumtionsvolymen mellan helåren 1980–1981 faller med 3/4 %. Den mycket höga sparkvoten 1980 förutses alltså falla närmare 1 procentenhet.

7 Investeringar

7.1 Sammanfattning av investeringsutvecklingen samt prognoser för 1981

Investeringarnas andel av bruttonationalproduktion låg under åren 1970–1973 på en stabil nivå på ca 22 %. Under åren 1974–1977 sjönk investeringskvoten till ca 21 % och under åren 1978–1980 har investeringskvoten legat på omkring 19 %. Fram till år 1977 var nedgången i huvudsak hänförlig till de sjunkande bostadsinvesteringarna. Övriga investeringars andel av BNP låg med små variationer kring 17 % under åren 1970–1977, för att sedan sjunka till 14,6 % 1978. Detta år minskade investeringarna exkl. bostäder starkt samtidigt som BNP åter började växa. Under 1979 och 1980 har utvecklingen av investeringarna exkl. bostäder varit snabbare än BNP-utvecklingen och deras andel av BNP uppgick 1980 till 15,4 %. Dessa investeringar ökade nämligen 1980 med 4 1/2 % i volym. Samtidigt sjönk emellertid bostadsinvesteringarna med drygt 8 % medan övriga investeringar ökade med 4 1/2 % varför den totala investeringsökningen begränsades till 1 1/2 %. Investeringarna inom näringslivet steg totalt med 6 %. Utvecklingen var dock mycket olikartad mellan olika sektorer. Så ökade exempelvis industriinvesteringarna med 17 % medan investeringarna inom handeln minskade med 8 %. Till ökningen i näringslivets investeringar bidrog också den starka uppgången i de statliga affärsverkens investeringar. De kommunala myndigheternas investeringar steg med 3 % 1980 framför allt beroende på utbyggnaden av sjukvården inom landstingen. De statliga myndigheternas investeringar minskade däremot med 8 %.

Maskininköpen ökade sammanlagt för alla sektorer med 5 1/2 % 1980. Den starka nedgången i bostadsbyggandet medförde att byggnadsinvesteringarna totalt sett minskade med 1 % 1980. Den brist på byggnadsarbetare som rådde under 1979 lättade under loppet av 1980. Vid början av 1981 var det enligt konjunkturbarometern för mars 1981 i långt högre grad begränsad efterfrågan än brist på arbetskraft som höll tillbaka byggnadsproduktionen.

För 1981 förutses fortsatt sjunkande bostadsinvesteringar om än i något lägre takt än under 1980. Påbörjandet av nya lägenheter väntas falla från strax under 50 000 1980 till 46 000 1981. Nedgången bedöms endast beröra småhusen, och igångsättningen av flerbostadshus väntas sålunda bli av samma omfattning 1981 som 1980.

Investeringarna inom näringslivet exkl. bostäder beräknas minska med 1 1/2 % 1981. De försämrade avsättningsmöjligheterna såväl hemma som utomlands medför att investeringarna bedöms minska med 4 % inom industrin och med 7 % inom handeln. De kommunala myndigheternas investeringar förutses öka med 1 % 1981, medan däremot de statliga myndigheterna bedöms fortsätta minska sina investeringar – med 6 %.

Tabell 7:1 Fasta bruttoinvesteringar 1977–1981 efter kapitaltyp och näringsgren

	Milj. kr. 1980, löpande priser	Årlig procentuell förändring, 1975 års priser				
		1977	1978	1979	1980	1981 prognos
Byggnader och anläggningar						
Permanenta bostäder	23 880	– 2,1	15,4	3,1	– 8,4	– 5,9
Nybyggnad	18 432	– 4,1	8,1	1,0	–10,3	– 7,0
Näringsliv exkl. bostäder	23 229	– 7,0	– 8,8	–1,2	6,7	– 4,1
Privat jordbruk, skogsbruk och fiske	1 793	11,1	3,0	–5,0	– 1,0	1,9
Industri	4 508	–16,8	–27,7	–7,1	21,7	–14,8
Handel m. m.	2 839	– 8,7	–11,1	2,4	– 4,9	– 7,3
Offentliga affärsverk	6 921	– 6,1	– 4,3	–7,7	6,8	– 0,8
Övrigt näringsliv	7 168	– 1,4	0,3	10,5	5,6	– 1,1
Offentliga myndigheter inkl. militära[1]	13 964	7,3	3,1	0,7	– 1,6	– 0,9
Summa	**61 073**	**– 2,2**	**1,9**	**0,8**	**– 1,0**	**– 4,0**
Summa exkl. vägar	57 671	– 1,6	1,3	1,2	– 0,2	– 3,6
Maskiner m. m.						
Näringsliv	35 763	– 3,6	–17,7	13,6	5,6	– 0,2
Privat jordbruk, skogsbruk och fiske	2 476	– 9,5	–18,3	5,2	– 6,9	4,6
Industri	13 323	–17,2	–19,4	7,0	15,5	– 1,0
Handel m. m.	4 949	5,0	–15,1	16,3	–10,1	– 6,8
Offentliga affärsverk	3 958	0,4	– 0,6	–2,6	24,8	9,6
Övrigt näringsliv	11 057	14,2	–21,7	28,2	1,5	– 0,7
Näringsliv exkl. handelsflottan	34 258	– 8,1	–13,7	6,4	8,3	– 0,2
Offentliga myndigheter	3 227	8,8	1,2	–0,4	4,1	– 0,2
Summa	**38 990**	**– 2,6**	**–16,1**	**12,2**	**5,5**	**– 0,2**
Summa exkl. handelsflottan	37 485	– 6,9	–12,4	5,8	7,9	– 0,2
Totalt[2]						
Permanenta bostäder	23 880	– 2,1	15,4	3,1	– 8,4	– 5,9
Näringsliv exkl. bostäder	59 341	– 4,8	–14,1	7,7	5,9	– 1,7
Privat jordbruk, skogsbruk och fiske	4 270	– 3,3	– 9,4	1,2	– 5,3	3,4
Industri	17 831	–17,1	–21,7	3,4	17,0	– 4,4
Handel m. m.	7 788	– 0,1	–13,7	11,4	– 8,4	– 7,0
Offentliga affärsverk	10 879	– 4,2	– 3,2	–6,1	12,7	3,0
Övrigt näringsliv	18 573	8,7	–14,2	21,4	2,8	– 0,9
Näringsliv exkl. bostäder och handelsflottan	57 836	– 7,6	–11,6	3,4	7,6	– 1,7
Offentliga myndigheter[1]	17 191	7,6	2,7	0,5	– 0,4	– 0,7
Summa	**100 412**	**– 2,4**	**– 5,8**	**5,3**	**1,7**	**– 2,4**
Summa exkl. handelsflottan	98 907	– 4,2	– 4,1	2,8	2,5	– 2,4
Enligt nationalräkenskapernas beräkningsmetoder[3]						
Totalt	101 335	– 4,1	– 8,4	5,3	1,7	– 2,3

[1] Inkl. offentliga väginvesteringar.
[2] I privat jordbruk osv. innefattas här avelsdjur och i övrigt näringsliv, travhästar m. m. Summan av byggnads- och maskininvesteringar överensstämmer därför ej med totala investeringar.
[3] Inkl. s. k. investeringsstatistisk diskrepans.

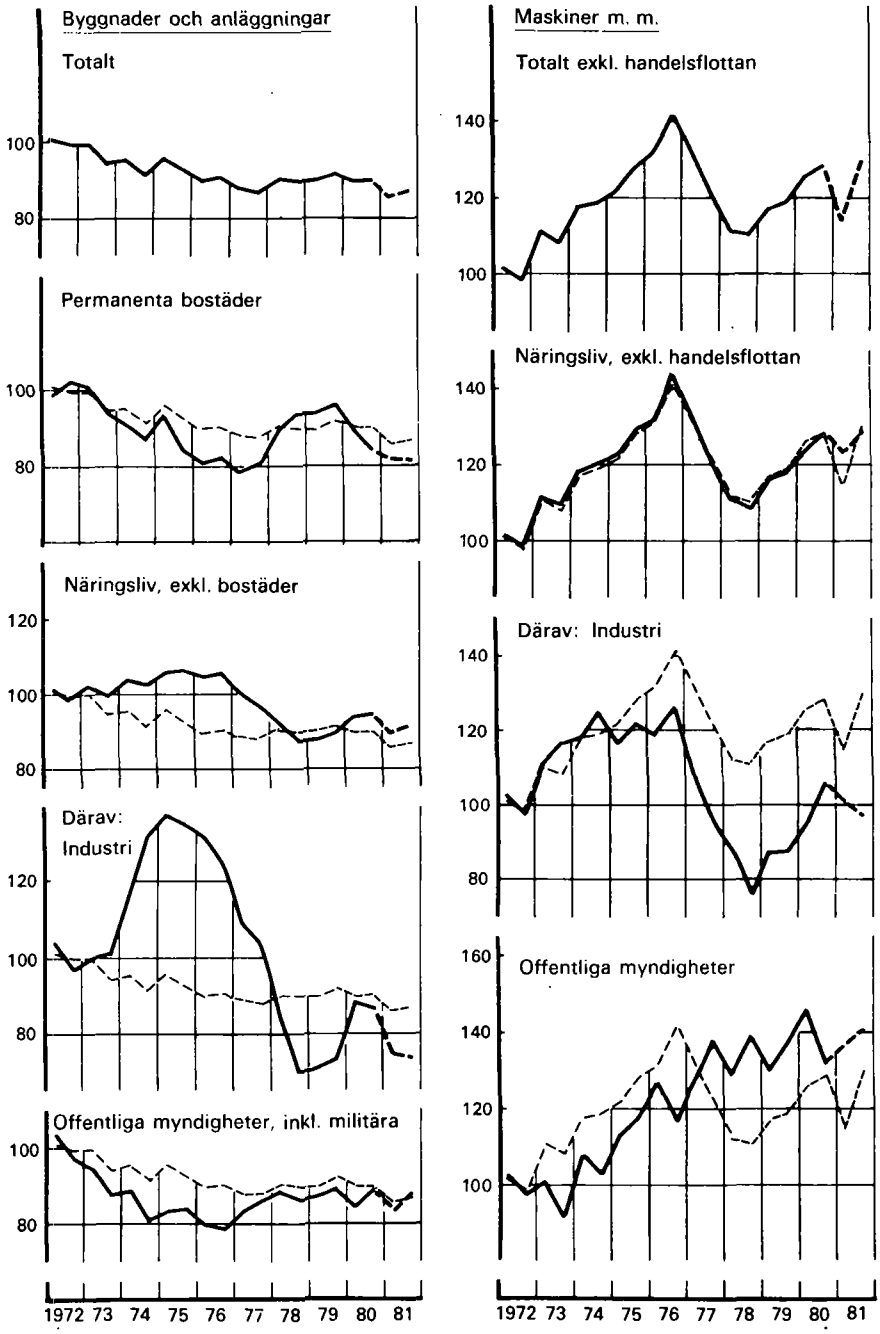
Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Byggnadsinvesteringarna har för alla sektorer sammanlagt beräknats minska med 4 % 1981. Kalkylerna för maskininvesteringarna pekar på oförändrade maskininköp totalt sett 1980–1981. Sammantaget innebär

detta att totala investeringarna skulle minska med 2 1/2 % 1981 och investeringarna exkl. bostäder med 1 1/2 %. Investeringskvoten skulle därmed åter avta 1981 räknat såväl inklusive som exklusive bostäder.

Diagram 7: 1 Byggnads- och maskininvesteringar, totalt och uppdelat på näringsgrenar 1972–1981

1975 års priser. Säsongrensade halvårsdata. Index 1972 = 100

Anm. I varje deldiagram är resp. total inlagd som en streckad kurva.
Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Tabell 7:2 Fasta bruttoinvesteringar 1977–1981 inom privat och offentlig sektor

	Milj. kr 1980, löpande priser	Årlig procentuell förändring, 1975 års priser				
		1977	1978	1979	1980	1981 prognos
Privata						
inkl. bostäder	58 170	−3,5	−10,6	8,2	−1,8	−3,2
exkl. bostäder	39 355	−4,0	−18,6	10,8	1,4	−0,7
därav: exkl. handelsflottan	38 355	−7,9	−15,3	4,6	3,5	−0,7
Offentliga						
inkl. bostäder	42 242	−0,6	1,7	1,3	6,8	−1,2
exkl. bostäder	36 672	−0,3	0,0	0,7	8,1	−2,3
därav: statliga	17 522	−9,4	4,2	1,1	13,3	−5,0
kommunala	19 150	8,6	− 3,4	0,3	3,5	0,2
Summa						
inkl. bostäder	100 412	−2,4	− 5,8	5,3	1,7	−2,4
exkl. bostäder	76 532	−2,5	−10,6	5,9	4,5	−1,5
Enligt nationalräkenskapernas beräkningsmetoder[1]						
Privata exkl. bostäder	77 455	−7,3	−22,9	10,7	1,5	−0,7
Summa inkl. bostäder	**101 335**	**−4,1**	**− 8,4**	**5,3**	**1,7**	**−2,3**

[1] Inkl. s. k. investeringsstatistisk diskrepans.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

7.2 Investeringsutvecklingen inom olika områden

Bostäder

Bostadsinvesteringarna minskade med drygt 8 % 1980. Nybyggnadsinvesteringarna sjönk med 10 %, varvid investeringarna i flerbostadshus minskade med drygt 6 % och småhusinvesteringarna med 12 %. Även ombyggnadsinvesteringarna minskade totalt sett – med ca 2 1/2 %. Därvid föll småhusinvesteringarna med 9 %, medan ombyggnadsinvesteringarna för flerbostadshus steg med 3 %.

Påbörjandet av nya lägenheter föll från 56 000 lägenheter 1979 till strax under 50 000 lägenheter 1980. Nedgången var i huvudsak hänförlig till småhusen – igångsättningen sjönk från drygt 38 000 1979 till 32 500 1980. Påbörjandet av lägenheter i flerbostadshus minskade starkt under första halvåret 1980, men ökade sedan mot slutet av året. Antalet färdigställda lägenheter minskade med 4 000 till 51 500 lägenheter 1980.

Bostadsbyggandet hölls under 1979 och början av 1980 tillbaka av brist på arbetskraft. Denna lättade dock mot slutet av året. De viktigaste faktorerna bakom nedgången i bostadsbyggandet var troligen de under senare år snabbt ökande produktions- och boendekostnaderna. Byggnadsprisindex för flerfamiljshus steg 1978 med 18 %, 1979 med 17 % och 1980 enligt preliminära beräkningar med 17 %. Motsvarande tal för småhusen var

Tabell 7: 3 Lägenheter i påbörjade och inflyttningsfärdiga bostadshus 1977–1981

	1977	1978	1979	1980 prel.	1981 prognos
Påbörjade[1]					
Flerbostadshus	13 700	16 650	17 600	17 000	17 000
Småhus	40 250	40 650	38 250	32 500	29 000
Totalt	**53 950**	**57 300**	**55 850**	**49 500**	**46 000**
Inflyttningsfärdiga[2]					
Flerbostadshus	14 150	13 550	15 600	15 900	16 500
Småhus	40 750	40 150	39 900	35 600	31 500
Totalt	**54 900**	**53 700**	**55 500**	**51 500**	**48 000**

[1] Ett bostadshus anses bli påbörjat den månad då grundbottenbesiktning äger rum och/eller de egentliga byggnadsarbetena påbörjas.
[2] Då minst tre fjärdedelar av lägenheterna i ett bostadshus befinner sig i ett sådant skick att de kan tas i bruk anses huset vara inflyttningsfärdigt.

Anm. Samtliga siffror är för 1977–1979 avrundade till närmast hela femtital.
Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

15 %, 16 % och 13 %. Trots det på många håll mycket ansträngda läget på bostadsmarknaden råder ändå stor osäkerhet om avsättningsmöjligheterna vid nuvarande hyror resp. försäljningspriser i nyproduktionen. Situationen på bostadsmarknaden är för närvarande mycket olikartad inom olika regioner av landet. Antalet outhyrda lägenheter i flerbostadshus ökade totalt sett med 800 lägenheter mellan 1 mars och 1 september 1980. Inom storstadsområdena minskade lägenhetsreserven dock ytterligare – inom Stor-Stockholm fanns t.ex. endast 200 lediga lägenheter 1 september 1980. Ökningen skedde istället främst i skogslänen och i viss mån även i övriga riket. Bostadsstyrelsen genomförde i början av året en enkät till kommunerna angående läget på bostadsmarknaden. Kommunerna får bl.a. ange väntetid för att erhålla bostad i kommunen och får därvid välja bland svarsalternativen: praktiskt taget genast, efter 3–4 månaders väntetid, efter lång väntetid. Antalet kommuner som anger att det är "lång väntetid" uppgår bland storstadskommunerna till 70 % och bland övriga kommuner till 28 %. För 1981 förutser 30 % av storstadskommunerna att det kommer att bli svårare att erhålla bostad, medan 17 % anser att läget kommer att lätta. Inom övriga delar av landet har 60 % av kommunerna svarat att det inte blir någon förändring, ca 30 % anger att det blir lättare att erhålla bostad och 10 % förutser ett svårare läge på bostadsmarknaden 1981. Många av de kommuner som anger en lättare bostadsmarknad motiverar detta med att de stigande bostadskostnaderna dämpat efterfrågan och skapat avsättningssvårigheter i nyproducerade bostadsområden.

För närvarande föreligger inga indikationer på någon avgörande förändring under 1981 i utvecklingen av bygg- och boendekostnader. Regeringens beslut om besparingar i statsverksamheten innefattade bl.a. ändrade regler för räntebidrag, vilket innebär en snabbare nedtrappning för småhusen,

men större subventioner på nybyggnadsstadiet för flerbostadshusen. De ändrade reglerna medför en stimulans av byggandet av lägenheter i flerbostadshus. Till detta bidrar även de under 1980 ändrade reglerna för produktionskostnadsbelåning i flerbostadshus. Igångsättningen av flerbostadshus har därför bedömts kunna hållas uppe på 1980 års nivå även under 1981 dvs. 17 000 lägenheter. Någon markant ökning av flerbostadshusproduktionen och därmed följande betydande utgifter för vägar, daghem, skolor etc. är emellertid inte trolig med tanke på signalerna från statsmakterna om begränsningar i den kommunala aktivitetsnivån. Efterfrågan på småhus kan förväntas sjunka 1981, dels med tanke på de för småhusägarna försämrade reglerna för räntebidragen, dels med tanke på att hushållens disponibla inkomster torde utvecklas mycket svagt under 1981. Igångsättningen av småhus har antagits sjunka till 29 000 lägenheter. Totalt blir då igångsättningen 1981 3 500 lägenheter mindre än 1980, dvs. 46 000 lägenheter. Antalet färdigställda lägenheter beräknas till 48 000.

Tabell 7: 4 Ombyggnadsinvesteringar för bostäder 1979–1981

	Milj. kr. 1980, löpande priser	Årlig procentuell förändring, 1975 års priser		
		1979	1980	1981 prognos
Med statliga stöd[1]	4 926	12,8	−3,0	−3,1
I form av: energisparstöd	1 251	−2,3	−4,7	−3,5
övrigt[2]	3 675	19,1	−2,3	−3,0
Utan statligt stöd	522	−9,2	0,3	−0,7
Totalt	**5 448**	**10,3**	**−2,6**	**−2,9**
därav: flerbostadshus	3 052	22,0	3,2	1,3
småhus	2 396	−0,4	−9,2	−8,1

[1] Med statligt stöd avses här statliga lån och bidrag.
[2] Häri innefattas ombyggnadslån, förbättringslån och boendemiljöstöd.
Källa: Konjunkturinstitutet.

Efter den mycket starka expansionen av ombyggnadsinvesteringarna under 1970-talet, föll ombyggnadsinvesteringarna 1980 och beräknas fortsätta minska under 1981 (se tabell 7: 4). Nedgången under 1980 var betingad av att ombyggnaderna inom småhussektorn minskade i omfattning – främst sådana med energisparstöd. När det gäller flerbostadshusen har dock ombyggnadsinvesteringarna fortsatt att öka.

Regeringen har i prop. 1980/81: 133 föreslagit att det bidrag om högst 3 000 kr. per lägenhet som nu utgår för vissa energisparande åtgärder avskaffas fr. o. m. den 1 juli 1981. Samtidigt föreslås en höjning av den lägsta kostnad som berättigar till stöd från 1 500 kr. till 5 000 kr., i vissa fall 3 000 kr. Detta gör sannolikt att ombyggnadsinvesteringarna med energisparstöd fortsätter att falla under 1981. Ombyggnadsinvesteringarna i energisparande syfte påverkas dock positivt av de kraftigt höjda energipriserna, vilka medfört att lönsamheten för många energisparåtgärder ökat

markant. Av regeringens ovan nämnda proposition framgår vidare att stödet alltmer kommer att inriktas på energibesparande åtgärder av underhållskaraktär. Stöd i form av statliga lån föreslås således fr. o. m. den 1 juli utgå även i samband med t. ex. övergång från oljepannor till kombinationspannor, vid installation av elpatroner, elkassetter och varmvattenberedare m. m.

Ramen för bostadslån till ombyggnad och räntebärande förbättringslån 1981 jämfört med utfallet för beslut om motsvarande lån under 1980 föreslås i regeringens budgetproposition 1981 öka i en takt, som klart understiger den kostnadsökning som institutet räknar med för 1981. Det är därmed troligt att även de övriga ombyggnadsinvesteringarna fortsätter att minska i volym under 1981.

Bostadsinvesteringarna beräknas därmed totalt sett sjunka med ytterligare 6 % 1981. Nybyggnadsinvesteringarna väntas därvid minska med 7 %, varvid förutsätts en nedgång i byggtiderna för såväl småhus som flerbostadshus under detta år. Investeringarna i flerbostadshus förutses öka med 12 %, medan däremot investeringarna i småhus bedöms minska med 13 %. När det gäller ombyggnadsinvesteringarna förutses en minskning med 3 % totalt sett, varvid småhusinvesteringarna beräknas falla med 8 %. Ombyggnadsinvesteringarna i flerbostadshus bedöms dock öka med drygt 1 %.

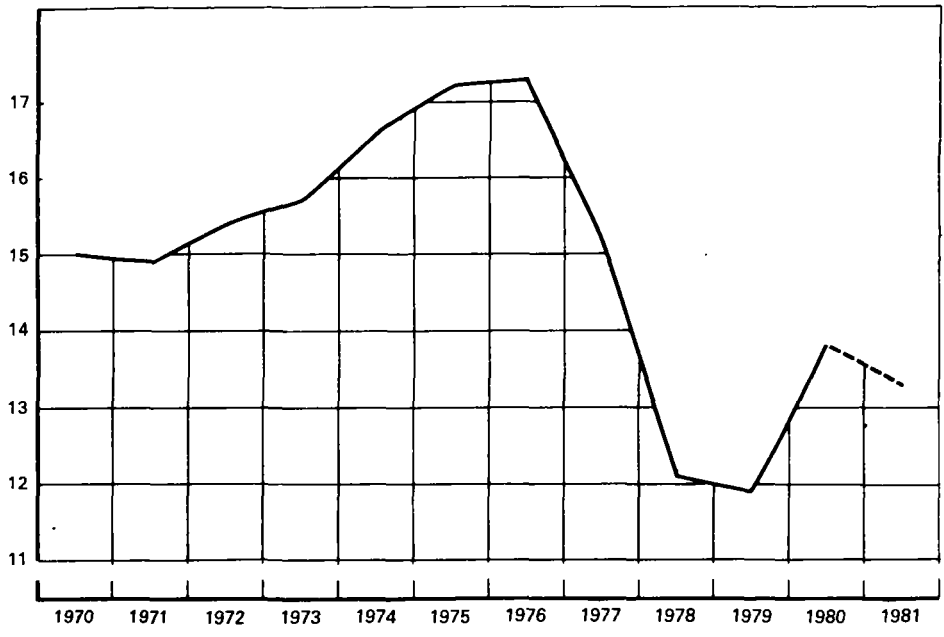
Industri

Under åren 1970–1974 producerade industrin varor för sammanlagt 385 miljarder kr. (förädlingsvärde, 1975 års priser). Under samma period investerade företagen 60 miljarder kr. (1975 års priser) i byggnader och maskiner. Investeringkvoten mätt på detta sätt låg således i genomsnitt för perioden på 15,5% (se diagram 7:2). Under åren 1975–1979 producerades för 396 miljarder kr. och investerades för 59 miljarder kr., dvs. den genomsnittliga investeringskvoten sjönk till knappt 15%. Investeringskvoten låg 1976 på sitt högsta värde under 70-talet – drygt 17%. Investeringskvoten föll sedan varje år fram till 1979 då den uppvisade sitt lägsta värde på 12%. Trots uppgången i produktion och kapacitetsutnyttjande under 1979 valde företagen nämligen i stor utsträckning att avvakta med investeringsökningarna in på 1980. Det höjda resursutnyttjandet under 1979 och början av 1980 ledde också till snabb ökning av företagens vinster. Därmed förelåg förutsättningar för den starka investeringsuppgången 1980, på 17% i volym. Byggnadsinvesteringarna ökade med 22% och maskininvesteringarna med 15%. Industrins investeringskvot kan därmed beräknas ha stigit till ca 14%.

Bedömningen av industrins investeringar 1981 grundar sig på statistiska centralbyråns investeringsenkät från februari 1981. Företagens planer och utfall för tidigare år redovisas i tabell 7:5. De nu aktuella investeringsplanerna pekar i okorrigerat skick på en nedgång av investeringsvolymen på

Diagram 7:2 Industrins investeringskvot 1970–1981 (Investeringar/förädlingsvärde, 1975 års priser

Procent

Källa: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Tabell 7: 5 Planerade och faktiska förändringar av industrins totala investeringar 1971–1981

Årlig procentuell förändring, 1975 års priser

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
Planerat i februari samma år[1]	3	−4	2	3	4	−4	−14	−15	5	14	−6
Faktiskt inträffad förändring	1	4	10	11	2	0	−17	−22	3	17	(−4)
Differens	−2	8	8	8	−2	4	− 3	− 7	−2	3	(2)

[1] Planerna är beräknade som kvoten mellan prognosårets enkätvärde och enkätårets utfall. För planförändringen 1980–1981 har använts det preliminära utfallet för 1980.

Anm. Uppgifterna inom parentes är prognoserade.

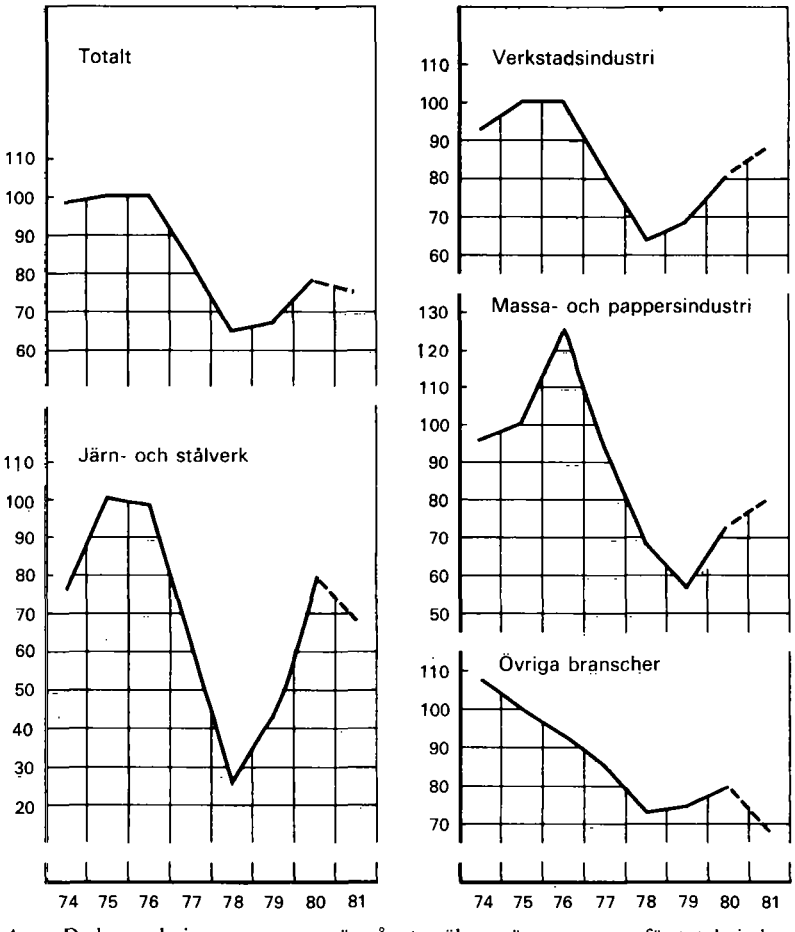
Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

6 % – vilket får ses mot bakgrund av att den vikande efterfrågan från såväl hemma- som exportmarknad föranleder företagen att samtidigt räkna med produktionsminskning under 1981. Investeringsplanerna för 1981 var obetydligt högre än vid föregående investeringsenkät i oktober. Vid detta enkättillfälle hade företagen sannolikt inte hunnit beakta regeringens beslut om att från 1 november 1980 åter införa skattemässiga avdrag för såväl byggnads- som maskininvesteringar. Avdraget uppgår för maskininvesteringar till 20 % av leveransvärdet och för byggnadsinvesteringar till 10 % av utgifterna. Avdraget får göras vid såväl den statliga som den kommunala

inkomsttaxeringen – de investeringsavdrag som tidigare i olika omgångar gällt under 1970-talet fick enbart göras vid taxeringen till statlig inkomstskatt. Med hänsyn till detta hade man kunnat vänta sig en kraftigare uppjustering av företagens investeringsplaner för 1981. Effekterna på investeringsplanerna av de beslutade skattelättnaderna motverkades sannolikt av diskontohöjningen från 10% till 12% i januari 1981. En ytterligare påfyllnad av nya investeringsprojekt under 1981 har bedömts som sannolik och nedgången i industriinvesteringarna skulle då kunna begränsas till 4%. Byggnadsinvesteringarna bedöms därvid minska med 15% och maskininvesteringarna med 1%. Industrins investeringskvot skulle därmed falla något 1981.

Diagram 7: 3 Investeringar inom industrin, totalt och uppdelat på branscher 1974–1981

1975 års priser. Index 1975 = 100

Anm. De branschvisa prognoserna är något osäkrare än prognosen för totala industrin. Investeringarna i bilar är inkluderade.
Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

I diagram 7:3 redovisas investeringsutvecklingen för några investeringstunga branscher. Branschuppgifterna för 1981 har schablonmässigt uppkorrigerats på samma sätt som för industrin som helhet, vilket medför att de branschvisa prognoserna är väsentligt osäkrare än prognosen för totala industrin. Den starkaste investeringsökningen under 1979 och 1980 skedde inom järn- och stålverken. Inom verkstadsindustrin accelererade tillväxten 1980 och även inom massa- och pappersindustrin samt inom övriga branscher steg investeringarna. Under 1981 beräknas investeringarna forsätta öka inom verkstadsindustrin och massa- och pappersindustrin. Investeringarna inom järn- och stålverk samt övriga branscher beräknas däremot minska.

Handel m. m.

De totala investeringarna inom gruppen handel m. m.[1] beräknas ha minskat med drygt 8% under 1980. Byggnadsinvesteringarna minskade med 5% och maskininvesteringarna minskade med 10%.

Beräkningarna för 1980 och 1981 baseras på dels den av statistiska centralbyrån i februari 1981 genomförda enkätundersökningen inom handels-, bank- och försäkringsföretag, dels på uppgifter om totala kostnader och byggnadstider för påbörjade byggnadsprojekt inom gruppen privat handel. Vid utarbetandet av prognoser för byggnadsinvesteringarna har också utnyttjats de av SCB i november 1980 och februari 1981 utförda byggnadsinventeringarna samt arbetsmarknadsstyrelsens rapportering av beviljade igångsättningstillstånd.

Påbörjandet av nya byggnadsprojekt inom gruppen privat handel m. m. minskade med nära en tredjedel under 1980. Härvid torde ha bidragit att vissa länsarbetsnämnder under delar av året varit restriktiva med igångsättningstillstånd för oprioriterat byggande. Med hänsyn till bl. a. den väntade nedgången i bostadsbyggandet och den svaga utvecklingen av privat konsumtion bedöms påbörjandet under 1981 bli ungefär oförändrat jämfört med 1980.

Som en följd av den låga igångsättningen under 1980 och 1981 väntas de totala byggnadsinvesteringarna inom gruppen handel m. m. minska med 7% 1981.

Enkäten visar att företagen planerar en relativt betydande minskning av maskininvesteringarna under 1981. Tidigare års enkätsvar visar emellertid genomgående en benägenhet att underskatta utfallet, varför en viss uppkorrigering har ansetts motiverad. Sålunda beräknas maskininvesteringarna minska med 7% under 1981. Sammantaget skulle därmed även de totala investeringarna inom gruppen handel m. m. reduceras med 7% under 1981.

[1] Med investeringar inom gruppen handel m. m. avses investeringar i varuhandel, bank- och försäkringsverksamhet, teater, hotell, restauranger, lagerbyggnader samt fastighetsförvaltning.

Statliga investeringar

De statliga investeringarna steg med drygt 13% mellan 1979 och 1980 enligt ännu preliminära beräkningar. Som framgår av tabell 7:6 ökade investeringsverksamheten inom statliga affärsverk och företag samtidigt som den minskade inom statliga myndigheter. Det är framför allt investeringarna i maskiner, transportmedel och inventarier som ökat. De beräknas ha stigit med 26% mot 3% för byggnadsinvesteringarna.

Tabell 7: 6 Statliga investeringar 1978–1981

	Milj. kr 1980, löpande priser	Årlig procentuell förändring, 1975 års priser			
		1978	1979	1980	1981 prognos
Statliga affärsverk exkl. industri	7247	−1,4	−3,5	19,4	5,9
Statliga myndigheter inkl. militära	4689	15,2	−0,9	−8,4	− 5,7
Statliga företag (industri m. m.)	5588	0,9	11,5	30,4	−18,8
Statliga investeringar totalt	**17522**	**4,2**	**1,1**	**13,3**	**− 5,0**
därav: byggnader	8709	6,7	−1,2	2,7	− 5,4
maskiner	8813	1,4	3,9	25,6	− 4,6

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Beräkningarna grundar sig på enkäter som statistiska centralbyrån samlade in februari 1981 från statliga myndigheter, affärsverk och företag.

Inom affärsverken steg investeringarna med drygt 19% 1980 till följd av att byggandet ökade med 13% och maskininköpen med 26%. Det är huvudsakligen statens järnvägar, televerket och statens vattenfallsverk som ökat sina investeringar. De statliga företagens totala investeringar steg 1980 med över 30%, varav ökade maskininvesteringar svarade för merparten.

Myndigheternas investeringar minskade med drygt 8% 1979–1980. De dominerande byggnadsinvesteringarna sjönk med 13%, vilket främst beror på ett minskat vägbyggande, men också på neddragningar av det byggande som byggnadsstyrelsen administrerar.

Utifrån de planer som föreligger för 1981 beräknas de statliga investeringarna minska med 5% jämfört med 1980. Sålunda väntas en nedgång inte blott av myndigheternas utan även av de statliga företagens investeringar. Affärsverkens investeringsexpansion väntas däremot fortsätta. Såväl byggnads- som maskininvesteringarna väntas för de statliga investeringarna sammantaget minska med 5%. På byggsidan märks främst en fortsatt neddragning av vägbyggandet samt en ökning inom postverket. De totala maskininköpen påverkas av ett engångstillskott i form av en färja som enligt planerna skall levereras till statens järnvägar under 1981 samt av att den statliga industrin minskar något från den höga nivån 1980.

Kommunala investeringar[1]

Den kommunala sektorns investeringar ökade enligt preliminära kalkyler totalt sett med 3 1/2% i volym 1979–1980. Byggnadsinvesteringarna beräknas därvid ha stigit med 5%, medan inköpen av maskiner och inventarier sjönk med 2 1/2%. (Se tabell 7:7.)

Tabell 7:7 Kommunala investeringar 1979–1981

	Milj. kr. 1980, löpande priser	Årlig procentuell förändring, 1975 års priser		
		1979	1980	1981 prognos
Kommuner	11953	– 1,9	1,5	–0,9
därav: affärsverk	3581	–10,0	1,0	–3,4
myndigheter	8372	2,3	1,7	0,2
Landstingskommuner	3655	0,4	7,6	3,7
Övriga[1]	3534	8,7	6,6	0,1
Summa	**19142**	**0,3**	**3,5**	**0,2**
därav: byggnader	16310	0,4	4,8	–1,2
maskiner	2832	0,1	–2,5	7,3

[1] Häri innefattas kommunägda företag, församlingar m. m.
Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Till grund för kalkylerna över investeringsutvecklingen 1980 och 1981 ligger en av statistiska centralbyrån i februari insamlad enkät bland kommuner och landstingskommuner, samt en enkät avseende vissa av de kommunägda företagen. Landstingskommunernas investeringsuppgifter i februarienkäten för det innevarande året brukar i allmänhet stämma väl överens med det utfall som senare redovisas. Kommunernas investeringar 1980 har dock på basis av tidigare erfarenhet nedjusterats, främst på maskinsidan.

Kommunernas och landstingskommunernas sammanlagda byggnadsinvesteringar beräknas ha ökat med 2 1/2% i volym 1979–1980. Landstingskommunernas byggnadsinvesteringar steg med 8%, medan investeringsökningen inom kommunerna begränsades till 1 1/2%. På maskinsidan synes kommunernas och landstingskommunernas investeringar ha ökat med 4%. Detta innebär att kommunernas och landstingskommunernas investeringar totalt sett steg med 3%. De kommunala företagens totala investeringar synes ha ökat med 8 1/2% i volym 1979–1980.

Den kommunala investeringsaktiviteten är beroende av bl. a. utvecklingen av byggnadskostnader och prisutvecklingen i övrigt för investeringsvaror liksom av tillgången på produktionsresurser inom byggsektorn. Eftersom de årsvisa budgetramarna i allmänhet torde vara tämligen snävt fastlagda och angivna i nominella belopp kan prisutvecklingen normalt förmodas ha en rätt stark inverkan på investeringsvolymen i kommunerna.

[1] I detta avsnitt redovisas de kommunala investeringarna exkl. bostäder och industri.

Tabell 7: 8 Planerade och faktiska förändringar i kommunernas och landstingskommunernas totala investeringar 1972–1981

Årlig procentuell förändring. 1975 års priser

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
Planerat i februari året innan	−3	− 8	−4	0	1	14	4	12	11	5
Faktiskt inträffad förändring	1	−10	−7	−2	−2	9	−4	− 1	3	(0)
Differens	4	− 2	−3	−2	−3	−5	−8	−13	−8	(−5)

Anm. De av kommunerna angivna investeringsplanerna har omräknats till fasta priser på basis av prisutvecklingen för investeringsvaror. Vid fastprisberäkningarna av kommunernas planer för 1981 har använts konjunkturinstitutets prognos för prisutvecklingen 1980–1981. Planerna redovisas i denna tabell som kvoten mellan prognosårets enkätvärde och föregående års utfall i fasta priser. För planförändringen 1980–1981 har använts det preliminära utfallet för 1980. Uppgifterna inom parentes är prognoserade.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

I tabell 7:8 redovisas kommunernas och landstingskommunernas sammanlagda investeringsplaner för 1981 omräknade till procentuell volymförändring tillsammans med planer och faktiska förändringar för några tidigare år. De av kommunerna och landstingskommunerna angivna investeringsplanerna omräknas alltså till investeringsbelopp i fasta priser. För 1981 har använts den inom konjunkturinstitutet kalkylerade prisutvecklingen 1980–1981 av byggnadspriser resp. priser på maskiner och inventarier. De så omräknade investeringsplanerna bör sedan korrigeras med hänsyn till mönstret för tidigare avvikelser mellan planer och utfall.

Investeringsutvecklingen har överskattats kraftigt under 1978–1980. Detta torde sammanhänga med de betydande finansiella överskotten inom den kommunala sektorn under 1978 och 1979. Mot bakgrund av sin goda ekonomi har kommunerna och landstingskommunerna ställt upp omfattande investeringsprogram, som sedan endast i begränsad utsträckning kunnat genomföras. Investeringsanslagen har sålunda utnyttjats i avsevärt lägre grad än som förutsetts. Den stora negativa differensen mellan planer och utfall 1978 förklaras i hög grad av förseningar av pågående byggnadsarbeten och igångsättningen av nya projekt detta år. Förseningarna var en följd av det försämrade planeringsläget inom kommunerna bl. a. efter den kraftiga barnstugeutbyggnaden 1977. Även 1979 och 1980 förekom förseningar, vilka medförde stora negativa avvikelser mellan planer och utfall. Dessa har emellertid till skillnad mot 1978 främst orsakats av den betydande brist på byggnadsarbetare som förelåg under 1979 och 1980. Den negativa differensen 1980 har dock reducerats avsevärt jämfört med 1979. Detta torde vara en följd av en nedgång i aktiviteten på byggmarknaden i många regioner mot slutet av 1980, vilket inneburit att bristen på byggarbetskraft blivit mindre kännbar.

Kommunernas och landstingskommunernas sammanlagda investeringsplaner för 1981 anger en fortsatt ökning av investeringarna. Då tillgången på byggnadsarbetare under 1981 sannolikt blir bättre än under 1980, till följd av en fortsatt minskning av aktiviteten inom byggsektorn totalt sett,

har de jämförelsevis låga investeringsplanerna för 1981 nedjusterats med en korrigeringsfaktor som är lägre än de differenser som förekommit under tidsperioden 1978–1980.

Kommunernas och landstingskommunernas sammanlagda investeringsvolym 1981 beräknas efter ovan nämnda nedjustering ligga kvar på i stort sett samma nivå som 1980. Inköpen av maskiner och inventarier förutses stiga med 2 1/2 %, medan byggnadsinvesteringarna väntas bli i stort sett oförändrade. De totala investeringarna inom landstingskommunerna beräknas stiga med 3 1/2 %, medan de förutses sjunka med 1 % inom kommunerna. Inkluderas församlingarna och de kommunägda företagen pekar kalkylerna för den kommunala sektorn totalt sett på en oförändrad investeringsnivå under 1981 jämfört med 1980.

7.3 Lagerinvesteringarna

Den lageruppbyggnad som för ekonomin som helhet inleddes under hösten 1979 kom att fortgå under hela 1980. Trots att tillväxten av lagerstockarna sjönk väsentligt under fjärde kvartalet kom lagerökningen att för hela 1980 uppgå till 3,6 miljarder kr. i 1975 års priser. Det är omkring 1 miljard kr. lägre än vad som förutsågs i den preliminära nationalbudgeten för 1981. Huvuddelen av skillnaden ligger emellertid i revideringar av utfallen för de tre första kvartalen. Utfallet för fjärde kvartalet kom likafullt för lagren sammantaget att bli omkring 400 milj. kr. lägre än förutsett. För industrin blev överskattningen av utfallet fjärde kvartalet än större men å andra sidan kom den faktiska lageravvecklingen i handeln att överskattas. Omslaget i lagerinvesteringarna 1979–1980 kom ändock att motsvara ett positivt bidrag till den inhemska efterfrågan motsvarande 1,4 % av bruttonationalprodukten.

Merparten av lageruppbyggnaden 1980 skedde inom industrin. Dess lager sjönk ännu under fjärde kvartalet 1979. Fallet i i lagerstockarna var koncentrerat till färdigvarulagren medan lagren av varor i arbete börjat stiga. Som framgår av vidstående diagram ökade lagerstockarna kraftigt under första halvåret 1980. Färdigvarulagren drogs upp, samtidigt som tillväxten av lagren av varor i arbete tilltog. Insatsvarulagren däremot steg endast obetydligt, till en del berocnde på fortsatta oönskade minskningar av skogsindustriernas rundvirkeslager. En betydande del av lagerökningen första halvåret föll på andra kvartalet och torde till en del sammanhänga med arbetsmarknadskonflikterna. Lagerutvecklingen tredje kvartalet kom därigenom snarast att bli fallande för insatsvaror och varor i arbete, medan den ökning som skedde för färdigvarulagren blev mycket liten. Fjärde kvartalets lagerökningar blev återigen mycket betydande, särskilt av färdigvaror, medan lagren av varor i arbete fortsatte att dras ner. Ökningen av färdigvarulagren andra halvåret 1980 skedde i basindustrierna. Lagerstockarna vid utgången av 1980 blev ändå förhållandevis normala, efter-

som de i många fall var mycket små vid ingången av året. Inom verkstadsindustrin kom snarast en än mer återhållsam lagerpolitik att prägla andra halvåret; färdigvarulagren steg endast obetydligt fjärde kvartalet efter en relativt kraftig minskning tredje kvartalet. Industrins lager av varor i arbete sjönk andra halvåret, medan en fortsatt blygsam ökning av insatsvarulagren skedde. Sammantaget kom därmed industrilagren, exkl. varvens, att öka med blott omkring 0,7 miljarder kr. andra halvåret 1980 efter en tillväxt på 1,7 miljarder kr. första halvåret. Lagerkvoten – dvs. lagerstocken i förhållande till produktionsnivån – kom därmed att under 1980 för färdigvarorna stiga relativt långsamt och detta inte bara jämfört med 1975 utan också t. ex. med 1970. För insatsvaror och varor i arbete ökade lagerkvoterna knappast alls under 1980.

Prognoserna för 1981 innefattar en fortsatt restriktiv lagerpolitik med en minskning av lagren av insatsvaror och varor i arbete under första halvåret. Någon ökning torde ske av färdigvarulagren inom åtminstone delar av basindustrierna. Lagerförändringarna under andra halvåret förutses bli obetydliga. Totalt sett skulle därmed industrins lager minska med 0,4 miljarder kr. 1981 efter att ha vuxit med 2,5 miljarder kr. 1980.

Varvens lager (dominerade av varor i arbete) minskade något 1980 och väntas så göra också 1981.

Handelns lager steg betydligt under 1980 även om det inom partihandeln skedde en minskning fjärde kvartalet. Detaljhandeln väntas skära ner sina lager under 1981. För partihandeln förutses ingen lagerförändring bortsett från en planerad ökning av råoljelagren.

I *jord- och skogsbruket* fortsatte lagren av rundvirke att sjunka fram till hösten 1980 då de steg något. Ökningen förutses fortsätta under 1981.

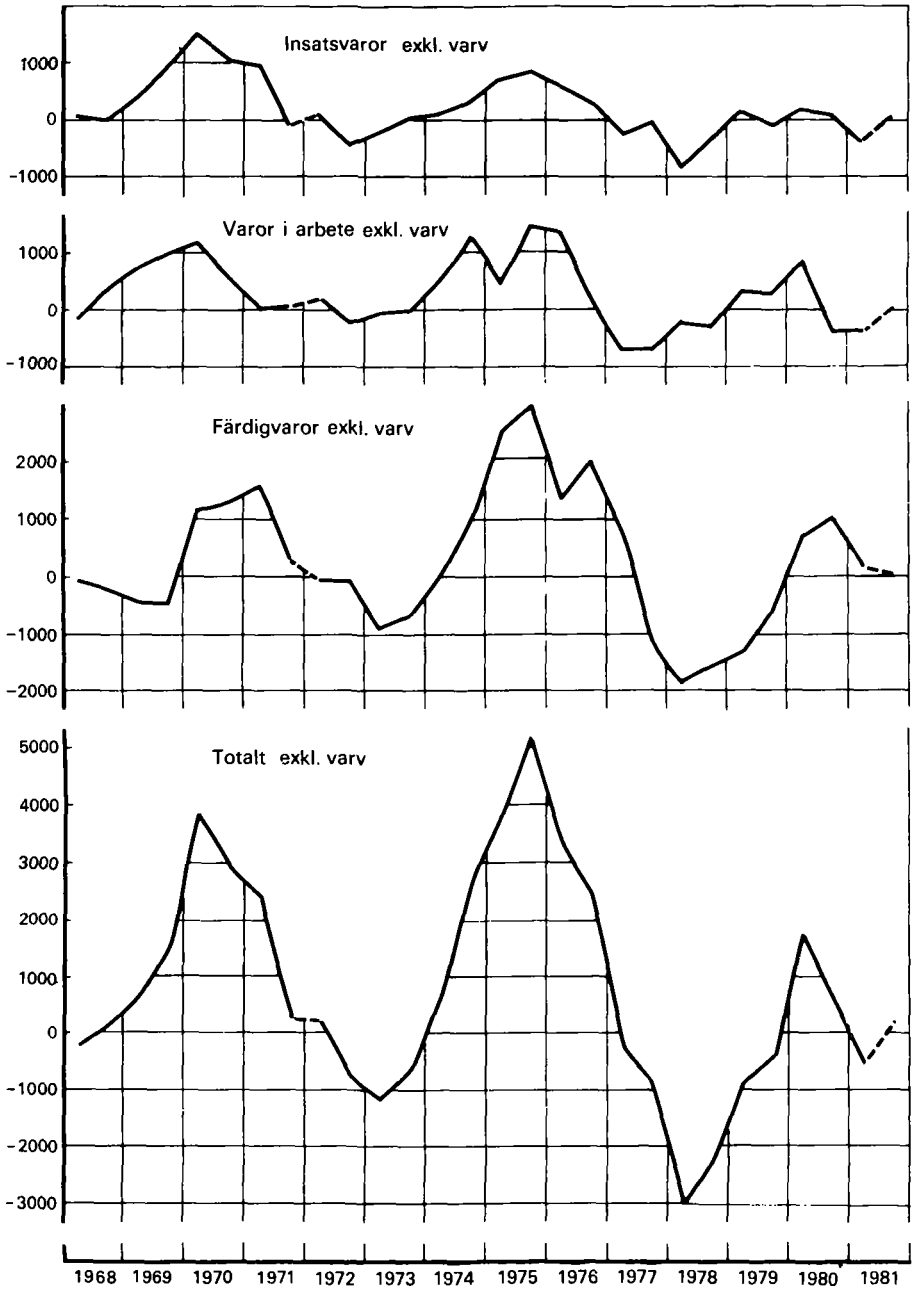
Totalt för alla näringsgrenar beräknas lagren minska med 0,6 miljarder kr. 1981. Omslaget i lagercykeln från ökning 1980 till en nedgång 1981 beräknas därmed ge ett negativt bidrag till den inhemska efterfrågan 1981 motsvarande 1,3 %.

Tabell 7:9 Lagervolymförändringar totalt och efter näringsgrenar 1977–1981
Milj. kr., 1975 års priser

	1977	1978	1979	1980 prel.	1981 prognos
Jord- och skogsbruk	− 507	− 386	− 446	−117	95
Industri	−2452	−4967	−1759	2288	−565
El-, gas- och vattenverk	130	− 81	105	30	−100
Partihandel	5	15	191	1044	260
Detaljhandel (inkl. transportmedelshandel)	460	− 898	132	312	−300
Summa	**−2364**	**−6317**	**− 777**	**3557**	**−610**

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Diagram 7: 4 Totala industrins lagervolymförändring 1968–1981[1]
Milj. kr. 1975 års priser. Säsongrensade halvårsdata

[1] Exkl. varvens lagervolymförändringar.
Anm. Fr. o. m. första kvartalet 1972 redovisas lagerinvesteringarna enligt en ny metod, vilket stör jämförelser med tidigare perioder i icke känd omfattning.
Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

8 Industrins lönsamhet, kostnader och priser

8.1 Sammanfattande bedömning

Den svenska industrins vinstmarginaler nådde, såvitt man nu kan bedöma, något högre nivå 1980 än 1979. Denna bedömning grundar sig dels på inom konjunkturinstitutet gjorda beräkningar, baserade på nationalräkenskaperna, och dels på en sammanställning av ett antal större industriföretags helårsresultat. Det kan nämnas att vinstökningen enligt institutets beräkningar är något större än vad sammanställningen av företagens bokslut indikerar. Diskrepansen är dock så liten att den inte nämnvärt inverkar på bilden av vinstutvecklingen som svagt uppåtgående. Uppgifterna i texten nedan grundar sig, vad gäller 1980 och 1981, genomgående på de inom institutet utförda beräkningarna. Vinstmarginalhöjningen ledde tillsammans med en ökning av bruttonationalproduktionsvärdet med 13,5 % till att industrins vinster i löpande priser ökade från 10,6 miljarder kr. 1979 till 13,4 miljarder kr. 1980. Produktionsökningen består i sin tur av en prisökningskomponent på 13,1 % och en volymökning på 0,4 %.

Tre av de redovisade delbranscherna visar måttliga vinstökningar medan den fjärde, petroleumraffinaderier har drabbats av ett mycket kraftigt vinstfall. De mycket kraftiga prisökningarna på råolja och, i någon mindre mån, på petroleumprodukter har dock medfört att beräkningarna är behäftade med viss osäkerhet. Huvudanledningen till petroleumraffinaderiernas oförmånliga vinstutveckling 1980 är emellertid den kraftiga ökningen i de till stor del kontraktsbundna råoljepriserna kombinerad med ett genom stora utbud på spotmarknaden pressat pris på raffinerade produkter.

Vinsterna inom massa-, pappers- och pappersvaruindustrin har i hög grad påverkats av den ojämna prisutvecklingen för branschens produkter. Mellan åren 1975 och 1978 var priserna oförändrade medan löne- och råvarukostnaderna steg med ca 18 %. Resultatet blev en kraftig försämring av vinstmarginalerna och bottenåret 1978 nådde driftsöverskottet enligt nationalräkenskaperna minus 1,6 miljarder kr. En förbättring av marknaderna för massa och papper kom till stånd 1979 och 1980, vilket banade vägen för rejäla prishöjningar: 14,5 % 1979 respektive 18 % 1980. Produktionskostnaderna steg relativt måttligt 1979, framförallt på grund av stark produktivitetsutveckling och sänkta priser på skogsråvara, och en återhämtning av vinstmarginalen kunde inledas. 1980 sjönk branschens produktivitet samtidigt som råvarukostnaderna steg med drygt 14 %, det senare framförallt betingat av starka prisökningar på olja och skogsråvara. Marginalerna kunde trots detta höjas något men 1980 års vinstnivå, mätt som andel av förädlingsvärdet, blev ändå inte högre än vad som registrerades under den förra lågkonjunkturens sämsta år: 1972. Detta får anses som otill-

fredsställande, speciellt som flera skogsföretags finansiella resurser i stort sett förbrukats under förluståren. Ett antal goda vinstår har därför sagts vara nödvändiga för branschens fortsatta utveckling. Vad gäller den ofta omtalade bristen på skogsråvara är det med denna ansats svårt att bedöma effekterna härav på företagens vinster. Nedgången i produktionsvolymen 1979–1980 är emellertid helt hänförlig till massaindustrin och en förklaring till detta är brist på massaved, en annan inverkan av arbetsmarknadskonflikterna.

Verkstadsindustrins vinster är i mycket högre grad än vad gäller petroleumraffinaderierna samt massa-, pappers- och pappersvaruindustrin beroende av timlönekostnadernas och arbetsproduktivitetens utveckling. Den relativt måttliga timlöneökningen 1979 tillsammans med en kraftigt stegrad produktivitet (8,8 %) gjorde det möjligt för branschen att höja vinstmarginalen något, trots att exempelvis den för industrin viktiga förbrukningsvaran tjock eldningsolja samtidigt ökade ca 75 % i pris. Lönekostnaden per producerad enhet – dvs. nettot av timlöne- och produktivitetsförändring – som var oförändrad under 1979 beräknas för 1980 ha stigit med ca 6 %. Insatsvarukostnaderna fortsatte att öka i snabb takt men genom att höja försäljningspriserna relativt kraftigt lyckades verkstadsindustrin även 1980 förbättra sin vinstmarginal med ca en procentenhet.

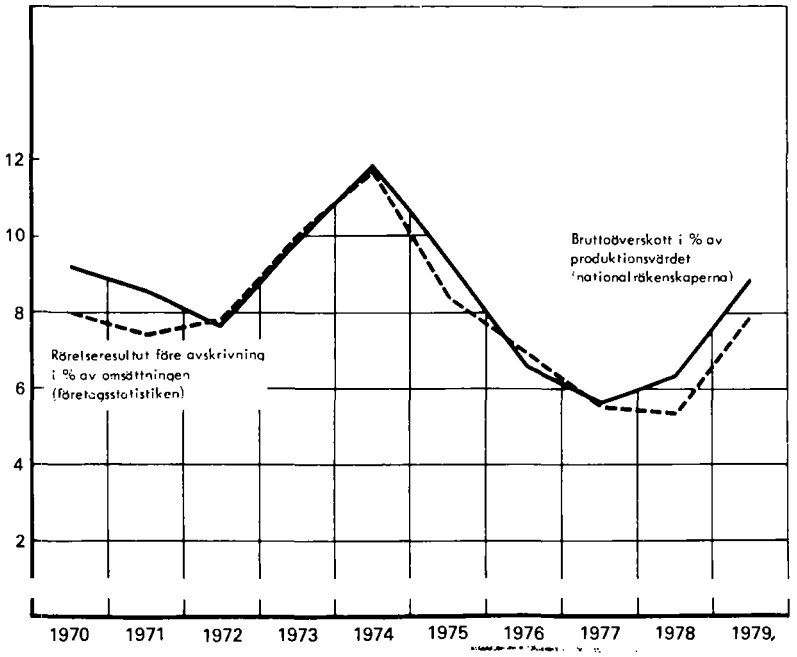
Vinstmarginalernas utveckling inom verkstadsindustrin och även inom större delen av restbranschen annan tillverkningsindustri exkl. varv har ägt rum i anslutning till att de svenska industriprodukternas priser höjts i förhållande till de genomsnittliga priserna inom internationell handel, såväl 1978–1979 som 1979–1980. Detta har i sin tur lett till marknadsandelsförluster. På kort sikt torde dylika höjningar av relativpriset ha övervägande positiva effekter på rörelseresultatet, men den mera långsiktiga inverkan kan visa sig mindre förmånlig. Den springande punkten är att effekten av en relativprisförskjutning enligt konjunkturinstitutets beräkningar vad gäller bearbetade varor ger effekter på marknadsandelen så långt som två år efter det att förskjutningen ägt rum medan förstaårseffekten är förhållandevis måttlig. (Se även kapitel 3 om utrikeshandeln.) Detta medför att det på ett års sikt som regel lönar sig att höja produktpriset för det enskilda företaget medan effekten på längre sikt inte kan väntas bli lika gynnsam.

Även för annan tillverkningsindustri exkl. varv är lönekostnaden per producerad enhet en central faktor. 1979 steg denna mycket måttligt för att året därpå öka med ca 7 %. Detta tillsammans med att man, i ännu högre grad än inom verkstadsindustrin, under de nämnda åren höjde sina försäljningspriser medförde att måttliga marginalförbättringar kom till stånd.

Sammanfattningsvis kan kanske frågan om 1980 skall bedömas vara ett "gott" eller "dåligt" vinstår för tillverkningsindustrin något belysas med hjälp av diagram 8: 1. Bruttovinstmarginalerna nådde 1979, både om de uppskattas med data enligt nationalräkenskaperna och enligt företagsstatistiken, upp i nivå endast med vad som registrerades under lönsamhets-

Diagram 8: 1 Bruttomarginaler i tillverkningsindustrin (SNI 3) enligt företagsstatistiken och nationalräkenskaperna 1970–1979

Procent

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

svackan 1971–1972. För 1980 kan sedan bruttovinstmarginalen beräknas ha ökat ytterligare något. Vid jämförelser mellan 1979–1980 och svackan 1971–1972 finns det anledning att ha i minnet att prisökningstakten på de flesta varor var obetydlig 1971 och 1972 och att de realiserade prisstegringsvinsterna följaktligen var mycket små. Under 1979 och 1980 var däremot prisstegringsvinsterna stora, vilket påverkade företagsstatistikens bruttomarginal 1979 och i realiteten troligen även beräkningarna enligt nationalräkenskaperna. Den rent operativa bruttomarginalen – med varuförbrukningen fullt konsekvent värderad till återanskaffningspriser – var därför troligen fortfarande lägre 1979 och 1980 än 1971 och 1972.

Beträffande 1981 har konjunkturinstitutet förutsatt en viss återhållsamhet i företagens prissättning vilken bland annat skulle medföra att Sveriges relativa exportpris för bearbetade varor förblir på samma nivå som 1980. Samtidigt bedöms efterfrågan på svenska industriprodukter utvecklas så ogynnsamt att produktionsvolymen minskar inom alla branscher utom massa-, pappers- och pappersvaruindustri. Detta väntas självfallet påverka produktiviten negativt – en endast mycket måttlig ökning (2 %) är prognoserad – och i förlängningen även vinstmarginalerna. I förening med en icke alltför svag prisutveckling på insatsvaruförbrukningen leder ovanstående antaganden enligt föreliggande kalkyl till sänkningar av såväl vinstmarginaler som driftsöverskotten om 0.2 miljarder kr. beräknas därtill

komma från reduceringen av olika former av stöd till industrin. På deltidsbranschnivå väntas vinsterna sjunka tämligen kraftigt inom övrig tillverkningsindustri exkl. varv och i något mindre grad inom verkstadsindustrin. Skillnaden mellan de bägge branscherna beror huvudsakligen på att terms of trade beräknas utvecklas gynnsammare för verkstadsindustrin. Endast massa-, papper- och pappersvaruindustrin synes kunna höja sin vinstmarginal. Anledningen är en väntad gynnsam utveckling av försäljningspriserna.

Tabell 8: 1 Driftsöverskott i tillverkningsindustrin exkl. varv 1976–1981

	Förädlingsvärde 1980, miljarder kr.	1976	1977	1978	1979	1980	1981
Miljarder kr.							
Massa-, pappers- och pappersvaruindustri	9.3	0.1	– 1.7	– 1.6	–0.3	0.6	1.5
Petroleumraffinaderier m. m.	0.4	0.6	1.1	1.1	1.6	– 0.2	– 0.2
Verkstadsindustri exkl. varv	48.1	3.8	1.3	1.3	2.6	4.2	3.4
Annan tillverkningsindustri exkl. varv	54.6	2.0	2.6	3.6	6.8	8.8	6.3
Tillverkningsindustri exkl. varv	112.3	6.5	3.2	4.4	10.7	13.4	11.0
Procent av förädlingsvärdet							
Massa-, pappers- och pappersvaruindustri		2.3	–33.9	–27.9	–4.4	6.6	14.2
Petroleumraffinaderier m. m.		58.1	70.4	67.3	73.8	–51.0	–43.7
Verkstadsindustri exkl. varv		10.1	3.5	3.5	6.1	8.7	6.9
Annan tillverkningsindustri exkl. varv		5.1	6.2	8.1	13.7	16.2	11.4
Tillverkningsindustri exkl. varv		7.8	3.8	4.9	10.4	12.0	9.5

Anm. Driftsöverskottet beräknat netto (med avdrag för kapitalförslitning) och med tillägg av subventioner.
Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

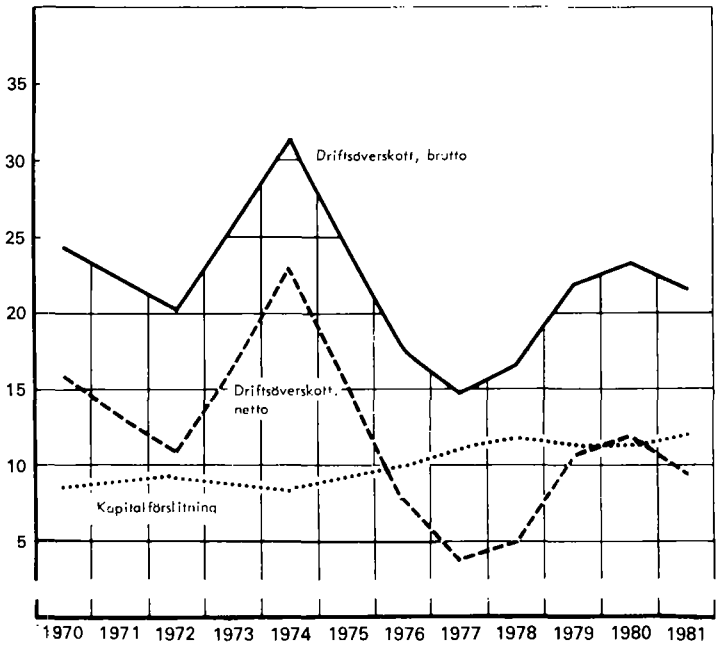
Av tabell 8: 1 och diagram 8: 2 framgår effekterna av de gjorda pris- och kostnadskalkylerna på industrins driftsöverskott (netto) under 1980 och 1981. I beräkningarna ingår avdrag för kapitalförslitning och tillägg av subventioner. Driftsöverskottets andel av förädlingsvärdet beräknas sålunda öka 1979–1980 för att sedan sjunka 1980–1981.

8.2 Industriprodukternas prisutveckling

Fram till mitten av 1970-talet var det regel att de svenska industriprodukternas priser år för år steg i någorlunda samma takt som världsmarknadspriserna. De avvikelser som förekom var i allmänhet inte större än att de kunde förklaras av skillnader i varusammansättning mellan den svenska och den utländska industrins produktion. Också produktionskostnadernas utveckling brukade ganska väl följa världsmarknadspriset. Denna stabilitet i pris- och kostnadsrelationer medförde att variationerna i industrins lön-

Diagram 8: 2 Driftöverskottets och kapitalförslitningens andelar av förädlingsvärdet i tillverkningsindustrin exkl. varv 1970–1981

Procent

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

samhet inte blev speciellt kraftiga. På senare år har utvecklingsmönstret varit betydligt mer ryckigt, vilket diagram 8: 2 ger tydliga besked om. Vinstmarginalerna har svängt kraftigt mellan åren och likaså har variationerna i relativpriset i förhållande till utlandet varit avsevärda.

Under 1979 höjde den svenska industrin sina försäljningspriser mer än världsmarknadspriserna trots att de svenska produktionskostnaderna ökade klart långsammare än genomsnittet för omvärlden. Förklaringen till detta torde i främsta rummet vara att industrin hade ett starkt behov av förbättrade vinstmarginaler efter de mycket svaga åren 1977 och 1978. 1980 höjdes relativpriset gentemot utlandet återigen samtidigt som arbetskraftskostnaderna per producerad enhet ökade lika snabbt i Sverige som för genomsnittet av de största konkurrentländerna. Nettoresultatet av detta blev att vinstmarginalen i de svenska företagen visade en svag ökning. I följande tablå illustreras pris- och kostnadsutvecklingen under senare år för den svenska verkstadsindustrin. De internationella priserna har härvid approximerats med importpriserna:

Index 1976 = 100

	1976	1977	1978	1979	1980
Svenskt produktpris / Importpris	100	96,5	92,5	95,6	98,2
Svensk produktionskostnad / Importpris	100	99,6	95,2	97,6	99,1
Svenskt produktpris / Svensk produktionskostnad	100	96,9	97,1	98,0	99,1

Anm. Priser och kostnader enligt nationalräkenskapernas definitioner.

Verkstadsindustrin var den bransch i dessa beräkningar där försäljningspriserna ökade svagast 1978–1979, vilket förklarar att marginalerna – trots den relativt förmånliga utvecklingen av de rörliga produktionskostnaderna – steg endast måttligt (se tabell 8: 2). Marginalförbättringen beräknas ha blivit något större 1979–1980, då ökande produktionskostnader möttes med tämligen kraftiga prishöjningar. Massa- och pappersindustrin registrerade däremot en väsentlig prisuppgång 1978–1979, vilket utgjorde grunden för den starka marginalförbättringen. Prisomslaget avsåg uteslutande massan, vilken – på grund av det

Tabell 8: 2 Produktpriser och rörliga produktionskostnader i tillverkningsindustrin exkl. varv 1977–1981

Procentuella förändringar

	1977	1978	1979	1980	1981
Massa-, pappers- och pappersvaruindustri					
Produktpris	0,5	1,1	14,5	17,9	13,3
Rörlig produktionskostnad	9,4	−0,7	8,6	14,1	10,9
Marginal	−8,1	1,8	5,5	3,3	2,2
Petroleumraffinaderier m. m.					
Produktpris	12,4	6,9	31,5	31,9	24,6
Rörlig produktionskostnad	7,0	8,2	31,7	50,6	24,4
Marginal	5,1	−1,8	−0,2	−12,4	0,2
Verkstadsindustri exkl. varv					
Produktpris	8,3	9,9	8,6	10,0	6,5
Rörlig produktionskostnad	11,6	9,7	7,6	8,8	7,2
Marginal	−3,0	0,1	0,9	1,1	−0,7
Annan tillverkningsindustri exkl. varv					
Produktpris	9,9	8,2	11,3	12,2	7,0
Rörlig produktionskostnad	9,2	7,3	9,3	11,4	8,7
Marginal	0,7	0,9	1,8	0,7	−1,6
Tillverkningsindustri exkl. varv					
Produktpris	8,6	7,9	11,4	13,1	8,2
Rörlig produktionskostnad	10,0	7,2	9,5	12,8	9,2
Marginal	−1,3	0,6	1,8	0,3	−0,9

Anm. Produktpris avser implicitprisindex för bruttoproduktionen. Rörlig produktionskostnad avser förbrukning och löner, inkl. kollektiva avgifter och icke varuanknutna indirekta skatter per bruttoproduktionsenhet.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

speciella efterfrågemönstret för råvaror – är utsatt för stora prissvängningar, och då vanligen starka prisökningar i konjunkturcykelns uppgångsfas. Först 1979–1980 kunde en kraftig prishöjning, ca 17 %, på papper genomföras, samtidigt som massan ökade ca 21 % i pris. De svenska petroleumraffinaderierna höjde sina producentpriser med ungefär 35 % 1978–1979 vilket dock var litet jämfört med vad som noterades på den s.k. spotmarknaden; de svenska importpriserna för oljeprodukter ökade t.ex. med i runt tal 80 % 1978–1979. Under 1980 har oljemarknaden varit mer dämpad. De svenska producentpriserna ökade ändå totalt med ca 32 % 1979–1980. Det genomsnittliga försäljningspriset för resterande industribranscher exkl. varv steg med 11,3 % 1978–1979. Speciellt kraftiga var prisökningarna för ickejärnmetaller, kemiska produkter och sågat trä medan den tunga gruppen livsmedel endast steg ca 4 % i pris. 1979–1980 fortsatte de starka prisstegringarna; trävaror steg med ca 22 % och ickejärnmetaller med ca 24 % i pris. Sammantaget synes försäljningspriset för annan industri exkl. varv ha ökat med drygt 12 %.

Prognosen över prisutvecklingen 1980–1981 för industriprodukterna har, som nämnts, utarbetats under en förutsättning om oförändrade priser i relation till världsmarknadspriserna. Trots de i absolut bemärkelse påtagliga prisökningarna beräknas företagens marginaler minska med ca 1 procentenhet 1980–1981.

I genomsnitt väntas industrins produktpriser öka med 8,2 %. Massa- och pappersindustrin sammantaget beräknas, till en del på grund av den stigande dollarkursen, kunna öka produktpriserna med ca 13,5 % vilket med hänsyn till den väntade kostnadsutvecklingen leder till en fortsatt marginalförbättring. Petroleumraffinaderiernas försäljningspriser väntas stiga förhållandevis måttligt 1980–1981, eller med 12,6 %. Marginalerna blir oförändrade och ligger därmed enligt dessa beräkningar även 1981 på en förlustbringande nivå. Prisutvecklingen för verkstadsindustrin exkl. varv synes bli något lägre än för industrin totalt. Orsaken är de dåliga marknadsutsikterna för verkstadsprodukter, framför allt beträffande den viktiga gruppen investeringsvaror. Detta väntas ge utslag i att marginalerna minskar, men nedgången blir mindre än för totala tillverkningsindustrin borträknat varv samt massa- och pappersindustri. Denna bild överensstämmer också med hypotesen att verkstadsindustrin påverkas senare och i mindre utsträckning än industrigenomsnittet av konjunktursvängningarna. Inom annan tillverkningsindustri exkl. varv är det livsmedelsindustrin och övrigsektorn (för definition, se kapitel 4, Produktionen) som beräknas höja sina priser mest. Prisprognosen 1980–1981 innebär genomsnittligt för "annan tillverkningsindustri" en ökning på 7 %. Den i förhållande till insatsvarukostnaderna återhållsamma prisutvecklingen väntas medföra en relativt kraftig sänkning av företagens marginaler eller med ca 1 1/2 %.

8.3 Industrins kostnadsutveckling

De rörliga produktionskostnaderna består, om man ser till tillverkningsindustrin i dess helhet, till ungefär en tredjedel av löner och löneberoende avgifter m.m. och till resterande två tredjedelar av insatsvaror och inköpta tjänster.[1] Den fasta kostnadsposten kapitalförslitning som mäter kostnaden för att utnyttja realkapital är jämfört med de rörliga kostnaderna för liten; den motsvarar enligt nationalräkenskaperna 5 % av de rörliga kostnaderna. I en kapitalintensiv bransch som massa- och pappersindustrin är kapitalförslitningen givetvis mer betydande, ca 10 % jämfört med de rörliga kostnaderna. Räntor, patentkostnader, inkomstskatter m.m. betraktas i nationalräkenskaperna inte som kostnader utan som inkomstomfördelningar. Från dessa poster bortses även här.

Lönekostnaderna

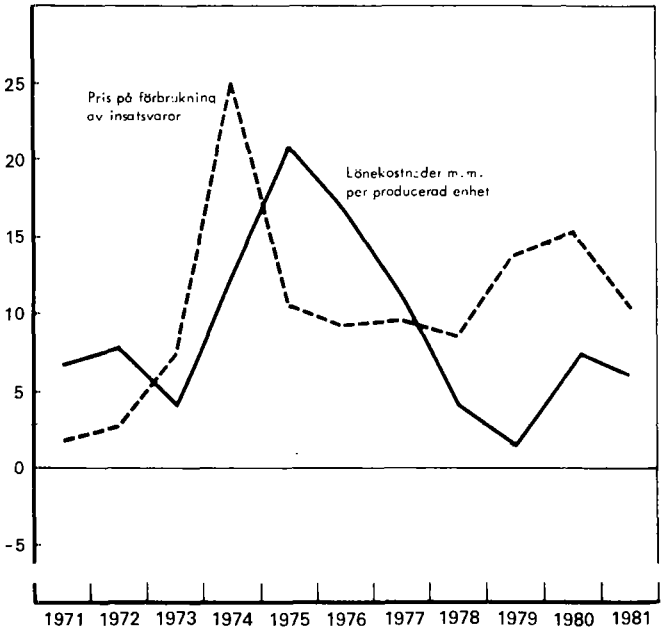
I diagram 8:3 jämförs utvecklingen av industrins lönekostnader per producerad enhet med kostnaderna för insatsvaror och köpta tjänster. Ökningstakten i industrins lönekostnader har avtagit mycket påtagligt efter rekordhöjningen 1974–1975. Enligt nationalräkenskaperna ökade lönekostnaderna per producerad enhet med endast 1,5 % 1978–1979. Produktiviteten ökade härvid med 7 % och timlönekostnaderna med ca 8,5 % (se tabell 8:3). Särskilt gynnsam var produktivitets- och lönekostnadsutvecklingen i verkstadsindustrin där lönekostnaden per producerad enhet förblev i stort sett oförändrad.

Produktivitetstillväxten 1979–1980 stannade vid låga 2,2 %, vilket tillsammans med en timlönekostnadsökning på ca 10 % resulterade i att lönekostnaden per producerad enhet ökade med ca 7 1/2 % inom industrin exkl. varv. Då det uppenbarligen existerar vissa trögheter i anpassningen av antalet arbetade timmar till förändringar i de behov som produktionen skapar bestäms produktiviteten, åtminstone på kort sikt, huvudsakligen av produktionsutvecklingen. Anpassningsprocessen synes dessutom vara särskilt trög vid produktionsminskningar. För att illustrera ovanstående resonemang kan utvecklingen 1979–1980 studeras. I de fyra här redovisade branscherna varierade förändringarna i sysselsättning, mätt som antal arbetade timmar, mellan −3,0 % och −0,6 % medan produktiviteten varierade mellan −3,2 % och +4,6 %. Verkstadsindustrin hade den största produktionsökningen, 2,9 %, och den näst produktivitetsutvecklingen, 3,7 %, medan en produktionsminskning på 3,8 % inom massa-, pappers- och pappersvaruindustrin synes ha varit den avgörande faktorn bakom att produktiviteten sjönk med 3,2 %.

[1] Med att en kostnad är rörlig menas här att den på kort sikt kan varieras i takt med produktionsvolymen. Eftersom företagen har begränsade möjligheter att på kort sikt variera arbetsstyrkans storlek, borde lönekostnaderna rätteligen kanske kallas "begränsat rörliga".

Diagram 8: 3 Rörliga produktionskostnader i tillverkningsindustrin exkl. varv 1971–1981

Årlig procentuell förändring

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

Tabell 8: 3 Lönekostnader och produktivitet i tillverkningsindustrin exkl. varv 1977–1981

Procentuella förändringar

	1977–1978	1978–1979	1979–1980	1980–1981
Massa-, pappers- och pappersvaruindustri				
Lönekostnad per timme	8,7	8,6	9,8	8,1
Produktivitet	14,0	7,3	−3,2	3,8
Lönekostnad per producerad enhet	−4,6	1,2	13,5	4,2
Petroleumraffinaderier, m.m.				
Lönekostnad per timme	9,2	5,0	9,8	8,1
Produktivitet	−3,4	5,5	4,6	−2,7
Lönekostnad per producerad enhet	13,3	−0,4	5,0	11,1
Verkstadsindustri exkl. varv				
Lönekostnad per timme	8,5	9,1	9,8	8,1
Produktivitet	2,0	8,8	3,7	1,7
Lönekostnad per producerad enhet	6,4	0,3	5,9	6,4
Annan tillverkningsindustri exkl. varv				
Lönekostnad per timme	10,7	8,0	9,8	8,1
Produktivitet	6,0	5,2	2,6	2,0
Lönekostnad per producerad enhet	4,4	2,7	7,0	6,0
Tillverkningsindustri exkl. varv				
Lönekostnad per timme	9,6	8,6	9,8	8,1
Produktivitet	5,4	7,0	2,2	2,0
Lönekostnad per producerad enhet	4,0	1,5	7,4	6,0

Anm. Lönekostnad per timme avser löner, inkl. kollektiva avgifter och icke varuanknutna indirekta skatter, per arbetad timme. Produktivitet avser bruttoproduktion i fasta priser per arbetad timme.

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån.

För 1981 antas de ovan nämnda trögheterna fortsätta att verka. Massa-, pappers- och pappersvaruindustrin bedöms, som enda bransch, kunna öka sin produktion vilket skulle leda till en bättre produktivitetsutveckling än hos övriga branscher. Verkstadsindustrins svaga produktivitetsökning bottnar på motsvarande sätt i ett väntat produktionsfall på 1,4 %. Lönekostnaden per timme har förutsatts öka lika mycket i alla tillverkningsindustrins branscher varför skillnaderna i den beräknade utvecklingen av lönekostnaden per producerad enhet helt beror på de olika produktivitetsantagandena. Totalt i tillverkningsindustrin exkl. varv bedöms timlönekostnad och produktivitet öka med respektive 8,1 % och 2 % vilket ger en 6-procentig lönekostnadsökning per producerad enhet.

Kostnaderna för insatsvaror

Medan industrins lönekostnader per producerad enhet som nämnts i stort sett upphörde att stiga 1978–1979, ökade kostnaderna för insatsvaror i en accelerande takt, såsom framgår av diagram 8:3. Denna tendens fortsatte sedan och en ännu kraftigare kostnadsstegring kom till stånd 1979–1980. Merparten av insatsvarorna utgörs av industriprodukter och kurvan i diagrammet speglar därför i stor utsträckning industrins egna försäljningspriser. Exkluderar man den svenska industrins interna leveranser blir intrycket av en förstärkt ökningstakt i industrins insatskostnader än mer markant.

Procentuella förändringar från föregående år

1976	1977	1978	1979	1980	1981
9,3	10,8	6,9	11,8	16,9	11,7

Bakom den starka ökningen i insatsvarupriserna 1976–1977 låg till stor del devalveringen av kronan 1977 som verkade uppdragande på prisutvecklingen för importen. Devalveringen bidrog också till att driva upp insatsvarukostnadernas uppgång kalenderårsvis 1977–1978, vilken emellertid detta till trots blev relativt blygsam. Ökningen 1978–1979 berodde framför allt på att importen av råolja och petroleumprodukter steg mycket kraftigt i pris, råoljan med ca 35 % och petroleumprodukterna med närmare 80 %.

Vad beträffar utvecklingen 1979–1980 steg, som framgår av tabell 8:4, råoljans pris med 61 %, således mer än 1978–1979. Även priset på tjock eldningsolja (den oljeprodukt som industrin företrädesvis använder), ökade starkt i pris 1979–1980, dock inte så mycket som 1978–1979. Betydelsefull är vidare den starka uppgång i priserna på skogsråvara (sågtimmer och pappersved) som ägt rum 1979–1980. Prisökningarna på jordbruksprodukter har varit kraftigare än under hela 1970-talet, vilket naturligtvis påverkar livsmedelsindustrin. För 1980–1981

väntas, enligt vad som kan utläsas ur diagram 8: 3, förbrukningens prisökningstakt reduceras, men den beräknas ändå överstiga 10 %. En viss väntad återhållsamhet i prissättningen hos verkstadsindustrin och övrig industri exkl. varv motverkas av förutsedda starka ökningar av oljepriserna samt priser på skogsråvara, massa och papper.

Tabell 8: 4 Priser på olika insatsprodukter 1977–1981
Procentuella förändringar

	1977–1978	1978–1979	1979–1980	1980–1981
Sågtimmer	−2,7	−1,8	13,9	13,1
Massaved	−6,3	−5,5	13,6	18,6
Jordbruksprodukter	5,2	4,5	11,6	7,9
Mineraliska produkter exkl. råolja	3,4	20,8	16,8	8,4
Råolja	0,6	35,1	61,4	27,2
Pappersmassa	−12,8	24,5	20,8	14,0
Papper och papp	6,8	7,6	16,9	13,0
Pappersvaror	6,4	9,7	14,0	13,0
Tjock eldningsolja	−0,3	73,7	21,8	27,2
Verkstadsprodukter	11,6	7,4	9,0	6,2
Andra industriprodukter	8,6	11,1	12,0	7,2
Övrigt (tjänster, m. m.)	11,5	9,4	12,3	9,5

Källor: Konjunkturinstitutet, skogsstyrelsen och statistiska centralbyrån.

Genom att väga samman prisutvecklingstalen i tabell 8: 4 kan man skatta ökningen i industrins totala insatskostnader. Resultaten återges i tabell 8: 5. För den totala industrin visar beräkningen en avmattning i insatsvarukostnadernas ökningstakt 1980–1981. Massa- och pappersindustrins insatskostnader bedöms härvid öka något mer än genomsnittet beroende på kraftiga ökningar i massavedspriserna, medan den starka ökningen för petroleumraffinaderierna helt bestämts av prognosen för råoljepriset.

Utvecklingen av de totala rörliga kostnaderna, lönekostnaderna och insatsvarukostnaderna sammantagna har redovisats i tabell 8: 2.

Tabell 8: 5 Sammanvägda priser på insatsprodukter för tillverkningsindustrin exkl. varv 1977–1981
Procentuella förändringar

	1977–1978	1978–1979	1979–1980	1980–1981
Massa-, pappers- och pappersvaruindustri	0,5	11,2	14,3	13,0
Petroleumraffinaderier m. m.	7,8	32,7	51,9	24,7
Verkstadsindustri exkl. varv	12,2	12,7	10,8	7,7
Annan tillverkningsindustri exkl. varv	8,4	12,8	13,1	9,8
Tillverkningsindustri exkl. varv	8,6	13,7	15,2	10,6

Källor: Konjunkturinstitutet och statistiska centralbyrån

9 Den offentliga verksamheten

9.1 Allmänt

Den offentliga sektorns verksamhet har på olika sätt betydelse för utvecklingen inom samhällsekonomin i övrigt. Dels påverkar de offentliga utgifter som avser konsumtion och investeringar direkt den totala efterfrågan i ekonomin, dels påverkar skatter och transfereringar inkomsterna för hushåll och företag. Därmed har den offentliga verksamheten en indirekt inverkan på efterfrågeutvecklingen också inom den privata delen av ekonomin. Härtill kommer den offentliga sektorns inflytande på ekonomin via kreditmarknaden, t.ex. budgetunderskottets finansiering och AP-fondens betydelse för utbudet på kapitalmarknaden. Effekterna via kreditmarknaden berörs inte i detta kapitel utan tas upp i kapitel 10.

De definitioner och avgränsningar som här tillämpas överensstämmer med nationalräkenskaperna. Detta innebär en omläggning av beräkningarna, då nationalräkenskaperna nu ändrat avgränsningen mellan staten och socialförsäkringssektorn för att uppnå en bättre överensstämmelse med internationella normer. Till socialförsäkringssektorn räknas nu endast allmän sjukförsäkring, allmän tilläggspensionering samt erkända arbetslöshetskassor. Till staten har förts kontant arbetsmarknadsstöd (KAS), arbetsskadeförsäkring, folkpensionering, delpensionsförsäkring, frivillig pensionsförsäkring, lönegarantifond och sjöfolkspensionering, vilka samtliga tidigare inrymts i socialförsäkringssektorn.

Den offentliga verksamheten diskuteras i det följande med utgångspunkt från inkomst- och utgiftsöversikter för delsektorerna staten, kommunerna och socialförsäkringssektorn samt för den offentliga sektorn som helhet. Översikterna ger en viss belysning av den offentliga sektorns inverkan på samhällsekonomin.

Avslutningsvis presenteras i avsnitt 9.6 vissa beräkningar av finanspolitikens effekter på samhällsekonomin under perioden 1975–1981.

9.2 Staten

Beräkningarna över statens inkomster och utgifter bygger på budgetutfallet för budgetåret 1979/80 samt på riksrevisionsverkets budgetprognoser för 1980/81. För andra halvåret 1981 har kalkylerna gjorts med utgångspunkt från budgetförslaget för budgetåret 1981/82.

För att nå överensstämmelse med nationalräkenskapernas beräkningar har några definitionsändringar gjorts i förhållande till tidigare publicerade nationalbudgeter. På inkomstsidan förs nu i likhet med nationalräkenskaperna debiterade preliminära A-skatter, dvs. inklusive januariuppbörden året efter. En annan skillnad är att kapitaltransfereringar till statliga affärsverk tidigare fördes som transfereringar till företag. I enlighet med interna-

tionella rekommendationer förs dessa nu under posten utlåning och andra finansiella transaktioner. Denna post har däför ökats upp med ca 2000 milj. kr. 1979 medan tranfereringar till företag minskar med motsvarande belopp. På detta sätt erhålls ett finansiellt sparande som motsvarar nationalräkenskapernas definition av denna post.

I samband med att en del av socialförsäkringssektorn har flyttats över till staten har inomster och utgifter ökat kraftigt. Budgetsaldot förblir dock relativt opåverkat eftersom förändringen av inkomster och utgifter i stort sett balanserar varandra. Socialförsäkringssektorns finansiella sparande utgörs nu liksom tidigare praktiskt taget enbart av AP-fonden. Vid jämförelser med inkomster och utgifter i bakåt i tiden har därför staten korrigerats för omläggningen.

Som framgår av nedanstående tablå har statsbudgetens underskott ökat kraftigt under senare år. Efter att ha legat på mellan 6 och 11 miljarder kr. under 1972–1976, försämrades budgetunderskottet drastiskt och beräknas uppgå till ca 54 miljarder kr. 1980. 1981 väntas underskottet nå upp till 70 miljarder kr. En del av försämringen är att hänföra till inflationens inverkan, men räknat som andel av BNP har budgetunderskottet ökat från 2 à 4% i början av 1970-talet till 12,5% 1981.

Budgetsaldo 1972–1981
Miljarder kr., löpande priser

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
Budgetsaldo	−6	−6	−10	−11	−7	−18	−33	−45	−54	−70
Andel av BNP	3	2,5	4	4	2	5	8	10	10,5	12,5

Konjunkturuppgången 1979 medförde att statsinkomsterna ökade något mer än 1978. Utgifterna ökade dock ännu snabbare. Det berodde dels på vissa utbetalningar av industripolitiskt stöd, dels på att arbetsmarknadspolitiken fortfarande krävde omfattande resurser. Detta medförde att budgetunderskottet växte även under 1979. Budgetunderskottet beräknas ha fortsatt att öka även under 1980 om än i något långsammare takt. Utgifterna fortsatte att öka i ungefär oförändrad takt. Ökningen låg huvudsakligen på räntor på statsskulden och transfereringar till kommuner och hushåll. Inkomstsidan växte visserligen något snabbare 1980, bl. a. beroende på höjningarna av de indirekta skatterna hösten 1980, men kommer inte upp i nivå med utgiftssidans ökning.

Budgetunderskottet väntas fortsätta att öka med ytterligare drygt 16 miljarder kr. 1981. Det beror på att utgiftsökningen nu blir 15% medan inkomsterna bara ökar med ca 9,5%, se tabell 9:1. Dessutom sker denna ökning från en väsentligt lägre nivå, eftersom inkomsterna 1980 endast motsvarar 80% av utgiftsnivån.

Den långsamma utvecklingen av statens inkomster sammanhänger bl. a. med de väsentliga omläggningar av skattesystemet som genomförts under

senare år. De *direkta skatterna* beräknas 1980 ha ökat med ca 6% för att år 1981 minska med drygt 7%. Detta beror dels på att utbetalningarna av kommunalskattemedel som är en avdragspost bland de direkta skatteinkomsterna i tabell 9:1 beräknas öka starkt 1981, dels förväntas den totala lönesumman på vilka de direkta skatterna utgår öka med endast 5,3%.

Tabell 9:1 Statens inkomster och utgifter 1979–1981
Exkl. statens affärsverk och aktiebolag

		Milj. kr.			Förändring, %	
		1979	1980	1981	1979–1980	1980–1981
Löpande priser						
1	Inkomster	**131 721**	**147 260**	**161 610**	**12,0**	**9,5**
1.1	Direkta skatter	35 858	38 040	35 180	6,0	– 7,5
1.2	Indirekta skatter	59 704	68 680	81 480	15,0	18,5
1.3	Socialförsäkringsavgifter	20 437	25 180	27 900	23,0	11,0
1.4	Övriga inkomster	15 722	15 360	17 050	– 2,5	11,0
2	Utgifter	**162 178**	**182 920**	**210 330**	**13,0**	**15,0**
2.1	Transfereringar	116 818	132 630	155 550	13,5	17,5
2.1.1	Till hushåll	44 011	51 000	57 590	16,0	13,0
2.1.2	Till socialförsäkringssektorn	3 821	2 780	3 440	–27,0	23,7
2.1.3	Till kommuner	34 260	38 630	44 640	13,0	16,0
2.1.4	Till företag	20 351	18 990	21 630	– 6,5	14,0
	därav: livsmedels- och räntesubventioner	7 178	8 270	10 760	15,0	30,5
	industripolitiska åtgärder	6 224	4 180	2 920	–33,0	–30,0
2.1.5	Till internationell verksamhet	4 060	4 170	4 890	2,5	17,5
2.1.6	Ränteutgifter	10 315	17 060	23 360	65,5	37,0
2.2	Konsumtion	39 735	45 360	49 580	14,0	9,5
2.3	Realinvestering	4 603	4 680	4 950	1,5	6,0
2.4	Lagerinvestering	896	100	120	. .	. .
2.5	Köp och försäljning av fastigheter	126	150	130	19,0	–13,5
3	Finansiellt sparande	**–30 457**	**–35 660**	**–48 720**	. .	. .
4	Utlåning och andra finansiella transaktioner	**13 081**	**14 920**	**17 840**	**14,0**	**19,5**
	därav: industripolitiska åtgärder	4 414	1 520	1 380	–65,5	– 9,0
5	Korrigeringspost	**1 950**	**2 910**	**3 440**	. .	. .
6	Totalsaldo	**–45 488**	**–53 490**	**–70 000**	. .	. .
1975 års priser						
Konsumtion		25 333	25 690	25 630	1,5	0,0
Realinvestering		3 233	2 959	2 895	– 8,5	– 2,0

Anm. Nivån på inkomster och utgifter skiljer sig något från budgetdepartementets beräkningar av redovisningstekniska skäl.

Källor: Ekonomidepartementet, konjunkturinstitutet, riksrevisionsverket och statistiska centralbyrån.

Under 1980 medförde de föreslagna marginalskattesänkningarna statsfinansiella kostnader på 2,8 miljarder kr. Inkl. effekterna av indexregleringen skulle därmed statens skatteinkomster bli 7,2 miljarder kr. lägre än om 1979 års skatteskalor hade tillämpats. För 1981 innebär den föreslagna

indexregleringen en minskning av statsinkomsterna med 6,6 miljarder kr. Inkl. effekterna av marginalskattesänkningen kommer statens skatteinkomster att bli 6,8 miljarder kr. lägre än de skulle ha varit om 1980 års skatteskalor hade tillämpats och under förutsättning att dessa skatteskalor ger motsvarande inkomster.

Däremot har de *indirekta skatteinkomsterna* utvecklats kraftigt de senaste åren på grund av omläggningarna i skattesystemet som inneburit en övergång från direkt till indirekt beskattning.

Inbetalningarna av mervärdeskatt, som svarat för ungefär hälften av de statliga indirekta skatterna, beräknas öka med 13,5% 1980 och med ca 20% 1981. Inbetalningarna av mervärdeskatt sammanhänger med den privata konsumtionens utveckling. Av betydelse för de indirekta skatteinkomsternas utveckling 1980 är vidare de punktskattehöjningar som riksdagen beslutade genomföra under slutet av 1979 och i början av 1980. Sålunda höjdes sprit- och tobaksskatten i slutet av oktober 1979. Vidare höjdes energiskatt m. m. den 18 december 1979 med 1 öre för elenergi och 45 kr. per m^3 för olja. För bensin var höjningen 30 öre per liter. För dieseldrivna fordon höjdes kilometerskatten i motsvarande mån. Dessutom höjdes fordonsskatten för vissa fordon. Höjningarna av fordonsskatten och kilometerskatten kunde dock av praktiska skäl träda i kraft först den 1 februari 1980. Sammantaget innebar dessa punktskattehöjningar ökade statsinkomster på ca 4,5 miljarder kr. per år. Ytterligare höjningar av de indirekta skatterna företogs på hösten 1980, då momsen höjdes från 17,1% till 19% den 8 september. Skatterna på vin, sprit och tobak höjdes samtidigt, medan skatterna på bensin och eldningsolja höjdes den 1 oktober med 20 öre per liter respektive 50 kr. per m^3. Dessa höjningar påverkade dock statens inkomster bara i begränsad utsträckning 1980. Under 1981 beräknas effekterna av dessa skattehöjningar bli ca 6 miljarder kr.

Mot bakgrund av bl. a. dessa punktskattehöjningar väntas statens inkomster från indirekt skatt öka i betydligt snabbare takt under 1980 och 1981 jämfört med tidigare år. Totalt sett beräknas ökningen uppgå till 15% 1980 och med 18,5% 1981.

Statens *inkomster av socialförsäkringsavgifter* beräknas öka kraftigt 1980. Detta sammanhänger med en del höjningar av arbetsgivaravgifterna den 1 januari 1980, t. ex. barnomsorgsavgiften 0,3 procentenheter, delpensionsavgiften 0,25 procentenheter och avgiften till arbetsskadeförsäkringen med 0,35 procentenheter. Tillsammans med den ovan angivna omläggningen av bokföringen av de statliga myndigheternas arbetsgivaravgifter förklaras ökningen på 23% 1980. För 1981 väntas ökningen av dessa inkomster bli 11%.

Statens *övriga inkomster* minskade 1980. Detta sammanhängde med en omläggning av bokföringen av de statliga myndigheternas arbetsgivaravgifter (exkl. avgiften för ATP). Dessa avgifter har tidigare överförts till socialförsäkringssektorn först i juni året efter avgiftsåret. Fr. o. m. den 1

juli 1980 sker dessa överföringar ske löpande, vilket innebär att 1980 belastats dels med avgifterna för 1979 och dels med avgifterna för andra halvåret 1980. På samma sätt kommer 1981 även att belastas med avgifterna för första halvåret 1980. Budgettekniskt redovisas detta som en minskad inkomst för staten. För 1981 kommer dessa övriga inkomster att öka med 11%, huvudsakligen beroende på ökade ränteinkomster.

Sammantaget väntas statsinkomsterna öka med 12% 1980. 1981 sjunker ökningstakten till 9,5%

Statens utgifter väntas fortsätta att växa i snabbare takt än inkomsterna och ligger dessutom på en nivå som är 25% högre än inkomsterna. 1980 beräknas ökningen bli 13% för att nå upp till 15% 1981. Ökningen i *transfereringarna till hushållen* beror främst på ökningar i utbetalningar av folkpensionerna samt på de höjningar av det allmänna barnbidraget som genomförts både 1979 och 1980. Fr. o. m. den 1 januari 1980 höjdes barnbidraget med 300 kr. till 2 800 kr. per barn och år och i oktober samma år med ytterligare 200 kr. Totalt sett beräknas de statliga transfereringarna till hushållen öka med 16% 1979–1980 och med endast 13% 1981. Orsaken till den låga ökningstakten 1981 är dels att regeringens besparingsåtgärder börjar verka 1981 och dels att inga reformer har planeras utan endast automatiska utgiftsökningar.

Bland dessa transfereringar ligger numera också folkpensionerna. Folkpensionens storlek är för ensamstående 95% av basbeloppet och för pensionärspar 155%. De pensionärer som saknar ATP eller har låg ATP är garanterade en årlig standardökning på 4% genom årliga ökningar av pensionstillskotten fram t. o. m. halvårsskiftet 1981. Pensionstillskottet är f. n. 41% och höjs den 1 juli 1981 till 45%.

Sedan 1976 har det varit möjligt för anställda mellan 60 och 65 år att ta ut delpension. Vid en reducering av arbetstiden täckte delpensionsförsäkringen tidigare 65% av inkomstbortfallet. Den 1 januari 1981 minskades detta till 50%. Denna möjlighet har kommit att utnyttjas av ett stort och snabbt ökande antal personer. Den 1 mars hade 68 700 personer delpension. De allra flesta delpensionärer arbetar halvtid. Utbetalningarna beräknas 1981 uppgå till drygt 1 500 milj. kr. Delpensionssystemet omfattar fr. o. m. 1980 även egenföretagare. Därigenom får bl. a. småföretagare, jordbrukare och fiskare möjlighet till delpension.

Transfereringarna till företag inkluderar i enlighet med nationalräkenskapernas principer livsmedelssubventioner och räntebidrag till bostäder. Ränte- och livsmedelssubventionerna beräknas under 1980 ha uppgått till drygt 8 miljarder kr., en ökning med 15%. 1981 kommer dessa till följd av bl. a. diskontohöjningen i januari 1981 att öka med drygt 30%, vilket enbart ligger på räntebidragen. Som transferering till företag räknas vidare bl. a. lagerstöd, pressstöd, transportstöd, bidrag till SJ för icke lönsamma järnvägar och stöd till energibesparande investeringar. Det som framför allt förklarar den starka ökningen av transfereringarna till företagssektorn

under senare år är emellertid de särskilda industripolitiska satsningarna inom varvsindustrin, stålindustrin, skogsindustrin m. fl. branscher. Dessa beräknas ha minskat med 33% 1980. 1981 väntas dessa industripolitiska transfereringar öka med 20% huvudsakligen beroende på att tidigare utgivna förlustlån till varv m. fl. nu förfaller till betalning. Till stor del har också de industripolitiska insatserna utgått i form av lån och aktieinteckning. Denna del redovisas i tabell 9:1 under posten utlåning och andra finansiella transaktioner. 1981 kommer denna post att minska med 9%.

Som framgår av tabell 9:2 uppgår genomförda eller beslutade industripolitiska åtgärder fr. o. m. 1976 till drygt 30 miljarder kr., varav närmare 60% i form av transfereringar och resten som lån och aktieteckning. Omkring 13 miljarder kr avser satsningar på varvsindustrin under perioden 1976–1981. Merparten av industripolitiska åtgärder som riktas till skogsindustrin och stålindustrin har utgått i form av lån och aktieteckning. Utbetalningarna har ökat kraftigt. Fram t. o. m. 1981 beräknas värdet av insatser ha uppgått till 7 miljarder kr. Under 1980 och 1981 minskar de industripolitiska insatserna påtagligt jämfört med 1979.

Tabell 9:2 Industripolitiska åtgärder 1976–1981
Milj. kr.

	1976	1977	1978	1979	1980	1981
Statliga företag	1 887	1 342	625	1 615	1 010	1 600
Varvsindustri	556	1 465	1 638	5 077	2 260	2 600
Stålindustri	–	–	1 770	1 652	1 680	800
Skogsindustri	–	–	360	325	200	400
Övriga branscher	–	–	413	1 969	550	300
Totalt	**2 443**	**2 807**	**4 806**	**10 638**	**5 700**	**5 700**
därav: transferering	420	1 593	2 594	6 224	4 180	2 920
lån och aktieteckning	2 023	1 214	2 212	4 414	1 520	2 780

Anm. Statliga företag omfattar i huvudsak företag inom Statsföretag, t. ex. NJA, LKAB, ASSI m. fl.
Källor: Budgetdepartementet, industridepartementet och riksrevisionsverket.

Transfereringarna till internationell verksamhet utgörs huvudsakligen av gåvodelen i u-landsbiståndet. För 1980 beräknades gåvobiståndet uppgå till ca 4 miljarder kr. Inkl. krediter till utvecklingsländer beräknas u-landsbiståndet 1981 uppgå till närmare 5 miljarder kr. *Ränteutgifterna* på statsskulden ökar f. n. mycket snabbt till följd av de snabbt ökande underskotten i statsbudgeten och uppgick 1980 till över 17 miljarder kr. för att 1981 öka till drygt 23 miljarder kr. eller 11% av statsutgifterna.

Den *statliga konsumtionen* beräknas öka med 14% och 9,5% i löpande priser 1980 respektive 1981. Under 1980 blev den statliga sysselsättningsökningen ca 5 000 personer. För 1981 väntas en ökning av sysselsättningen inom den statliga sektorn med ca 1 000 personer.

Investeringsverksamheten inom de statliga myndigheterna beskrivs när-

mare i kapitel 7. De statliga myndigheternas investeringar beräknas öka med 6% 1981, främst till följd av ökat byggande. Hänsyn har härvid tagits till de av regeringen föreslagna arbetsmarknadspolitiska åtgärder som resulterar i ökade byggnadsinvesteringar.

Från 1979–1980 skulle därmed *statens budgetunderskott* ha ökat med över 8 miljarder kr. och uppgå till ca 54 miljarder kr. 1980. Under 1981 beräknas budgetunderskottet öka ytterligare. Sålunda väntas det statliga budgetunderskottet uppgå till 70 miljarder kr.

Statens egen utlåning – bl. a. i industripolitiskt syfte – och övriga finansiella transaktioner ökade under 1979 och 1980. Genom anpassningen till nationalräkenskaperna har en nivåhöjning gjorts med ca 2000 milj. kr. Genom bl. a. industripolitiska lån blir ökningen av de finansiella transaktionerna kraftig även under 1981. Orsaken är fortsatta ökningar på bl. a. bostadslånefonden samt en stark ökning av rörliga krediter för finansiering av statliga oljeinköp. Täckning av förluster inom varvs- och stålindustrin görs ofta i form av förlust eller garantilån. Dessa är egentligen en subvention, men förs inte förrän lånen förfaller till betalning som transferering till företag. En stor del av de lån som utgivits de senaste åren är därför redan intecknade som företagssubventioner under kommande år. Försämringen av *statens finansiella sparande* skulle därmed från 1980 till 1981 bli drygt 13 miljarder kr.

9.3 Kommunerna

Liksom under tidigare år har statistiska centralbyrån under februari 1981 genomfört en enkät till kommunerna avseende de kommunala inkomsterna och utgifterna 1980 och 1981. Enkäten har legat till grund för den bedömning av den kommunala sektorns utveckling som redovisas i tabell 9: 3.

Vad gäller skatter och statsbidrag bygger redovisningen på uppgifter från riksrevisionsverket och budgetdepartementet. Uppgifterna för 1979 och 1980 överensstämmer med nationalräkenskaperna.

Kommunernas *skatteinkomster* ökar under 1981 med ca 12,5%, vilket är en snabbare ökning än under 1980. Den snabbare ökningstakten är hänförlig till att den kommunala utdebiteringen höjdes med 0,46 kr. den 1 januari 1981.

Statsbidragen ökar betydligt 1981. Säskilt snabbt ökar de allmänna statsbidragen, vilka genom skatteutjämningssystemets utbyggnad fått en allt större betydelse. De allmänna statsbidragen utgör nu ca 25% av de totala statsbidragen. De specialdestinerade statsbidragen ökar även de i snabb takt, under 1981 förutses dessa öka med ca 14%. Dessa bidrag utgår till bestämda verksamhetsområden såsom grundskola, barnomsorg, vuxenutbildning m. m. Statsbidragen svarar nu för mer än en fjärdedel av den kommunala sektorns inkomster.

Kommunernas *övriga inkomster* ökade exceptionellt kraftigt 1980, del-

vis beroende på starkt ökade ränteinkomster. Ökningen fortsätter om än i lugnare takt under 1981. Sammantaget har de övriga inkomsterna ökat med ca 35% på två år och har därmed varit den mest expansiva av den kommunala sektorns inkomster. Hänsyn har härvid tagits till effekterna på kommunernas ränteinkomster, som beror på de av regeringen föreslagna ändringarna i utbetalningsrutinerna för kommunalskattemedel till kommunerna.

Totalt beräknas kommunernas inkomster öka med ca 12,5% 1981, vilket är ungefär samma ökning som under 1980.

De samlade utgifterna beräknas öka med ca 12%, vilket innebär en långsammare ökning än de närmast föregående åren. *Transfereringarna*, vars största delar utgörs av bidrag till hushållen och ränteutgifter, beräknas uppvisa en lägre ökningstakt under 1981 än under föregående år. Delvis beror denna dämpning på en annan kostnadsfördelning mellan staten och primärkommunerna avseende bostadstilläggen för pensionärer, varigenom kommunernas ersättning till staten minskar. Även ränteutgifterna förutses öka långsammare 1981.

Den *kommunala konsumtionens* ökningstakt var 1980 betydligt lägre än

Tabell 9:3 Kommunernas inkomster och utgifter 1979–1981
Exkl. kommunala aktiebolag och stiftelser

		Milj. kr.			Förändring, %	
		1979	1980	1981	1979–1980	1980–1981
Löpande priser						
1	Inkomster	**128 493**	**145 740**	**164 040**	**13,5**	**12,5**
1.1	Skatter	70 650	77 720	87 260	10,0	12,5
1.2	Statsbidrag	34 260	38 620	44 640	12,5	15,5
1.2.1	Allmänna statsbidrag	7 350	9 620	11 540	31,0	20,0
1.2.2	Speciella statsbidrag	26 910	29 000	33 100	18,0	14,0
1.3	Övriga inkomster	23 583	29 400	32 140	24,5	9,5
2	Utgifter	**126 270**	**146 910**	**164 580**	**16,5**	**12,0**
2.1	Transfereringar	21 295	23 830	25 790	12,0	8,0
2.1.1	Till hushåll	8 980	9 580	10 290	6,5	7,5
2.1.2	Till staten	2 268	2 480	2 200	9,3	−11,0
2.1.3	Till företag	2 793	3 140	3 630	12,5	15,5
2.1.4	Ofördelat	7 254	8 630	9 670	19,0	12,0
2.2	Konsumtion	90 813	106 870	120 380	17,5	12,5
2.3	Realinvestering	14 397	16 610	18 660	15,5	12,5
2.4	Netto av mark- och fastighetsköp	− 235	− 400	− 250		
3	Finansiellt sparande enligt nationalräkenskaperna (1–2)	**2 223**	**− 1 170**	**− 540**		
1975 års priser						
Konsumtion		56 906	58 860	60 620	3,5	3,0
Realinvestering		9 764	10 010	10 130	2,5	1,0

Anm. Allmänna statsbidrag omfattar skattebortfallsbidrag, skatteutjämningsbidrag, särskilt bidrag till kommunerna samt generellt bidrag till kommuner och landsting 1979. Speciella statsbidrag utgår till bestämda verksamhetsområden.

Källor: Ekonomidepartementet, konjunkturinstitutet, riksrevisionsverket och statistiska centralbyrån.

1979. Enligt preliminära uppskattningar ökade konsumtionen med ca 3,5 % i volym 1980. 1979 ökade konsumtionsvolymen med ca 5 %. Huvuddelen av neddragningen i ökningstakten var dock hänförlig till att antalet sysselsatta i kommunala beredskapsarbeten minskade kraftigt mellan 1979 och 1980. Någon mer påtaglig dämpning av den den underliggande, mer permanenta utbyggnaden av den kommunala verksamheten synes inte ha ägt rum 1979–1980. Under 1981 väntas däremot en betydande dämpning av denna underliggande expansionstakt. Den kommunala konsumtionen förutses öka med 3 % 1981.

Det inkomstbortfall som kommunerna kommer att få vidkännas 1982 som följd av de ekonomisk-politiska åtgärder som föreslagits under våren 1981 har antagits komma att medföra en betydande återhållsamhet med utgifter redan under 1981. Om en sådan återhållsamhet i förhållande till tidigare planer ej äger rum kommer konsumtionens ökningstakt 1981 att bli snabbare.

De kommunala myndigheternas och affärsverkens *investeringar* beräknas öka med ca 1 % 1981. En närmare redogörelse för kommunernas investeringar lämnas i kapitel 7.

De redovisade beräkningarna över kommunernas inkomster och utgifter pekar på en viss förbättring av det finansiella sparandet 1980–1981. För 1981 förutses ett mindre inkomstunderskott.

Det bör understrykas att beräkningarna gäller hela den kommunala sektorn. Enskilda primärkommuner och landsting kan uppvisa en annan finansiell bild än vid summan av de kommunala verksamheterna gör. Utvecklingen kan också skilja sig åt mellan den primärkommunala och den landstingskommunala sektorn.

9.4 Socialförsäkringssektorn

Statistiska centralbyrån tillämpar fr. o. m. augusti 1980 en ny definition av socialförsäkringssektorn. Tidigare fördes samtliga socialförsäkringstransaktioner till denna sektor. Enligt den nya definitionen görs en snävare avgränsning gentemot staten, så tillvida att endast försäkringssystem som åtminstone har egen administration eller kan fatta vissa självständiga finansiella beslut skall tillhöra socialförsäkringssektorn. Sålunda omfattar socialförsäkringssektorn numera allmän sjukförsäkring, allmän tilläggspension och de erkända arbetslöshetskassorna. Övriga försäkringar förs till staten. Även om socialförsäkringssektorn numera enklare kan särskiljas från statsbudgeten är sektorn alltjämt en statistisk konstruktion. Effekten av revideringen på det finansiella sparandet är begränsad, eftersom den helt dominerande delen av sparandet inom socialförsäkringssektorn har skett inom den allmänna tilläggspensioneringen, som fortfarande tillhör sektorn.

Transfereringarna till hushållen, dvs. utbetalningarna av ATP, sjuk- och föräldrapenning samt arbetslöshetsersättning, beräknas ha stigit kraftigare

Tabell 9:4 Socialförsäkringssektorns inkomster och utgifter 1979–1981
Löpande priser

	Milj. kr.			Förändring, %	
	1979	1980	1981	1979–1980	1980–1981
1 Inkomster	**57 791**	**66 320**	**76 470**	**15,0**	**15,5**
1.1 Avgifter	42 088	49 400	56 330	17,5	14,0
1.2 Bidrag från staten	3 821	2 780	3 430	−27,0	23,5
1.3 Ränteinkomster	11 744	13 980	16 540	19,0	18,5
1.4 Övriga inkomster	138	160	170	16,0	6,5
2 Utgifter	**42 046**	**49 530**	**57 240**	**18,0**	**15,5**
2.1 Transfereringar till hushållen	32 104	37 190	44 300	16,0	19,0
2.2 Övriga transfereringar	7 943	9 990	10 250	26,0	2,5
2.3 Konsumtion m. m.	1 999	2 350	2 690	17,5	14,5
3 Finansiellt sparande	**15 745**	**16 790**	**19 230**	**6,5**	**14,5**

Källor: Ekonomidepartementet, konjunkturinstitutet, riksförsäkringsverket och statistiska centralbyrån.

1980 än 1979 till följd av den snabbare pris- och löneutvecklingen under 1980. Som framgår av tabell 9:4 väntas transfereringarna till hushållen öka med 19% 1981 vilket är ännu snabbare än ökningen 1980 som var 16%. Den fortsatt höga tillväxttakten beror huvudsakligen på ökade utbetalningar av ATP.

Utgifterna för ersättning till sjukvården från sjukförsäkringen steg fr. o. m. januari 1980 på grund av nya regler för läkarvårdsersättning m. m. vilket avspeglas i ökningen av socialförsäkringssektorns övriga transfereringar 1980.

Socialförsäkringssektorns inkomster ökade i snabbare takt 1980 än 1979. Detta sammanhänger främst med att uppbörden av de statliga myndigheternas arbetsgivaravgifter lades om den 1 juli 1980 och medförde ett engångstillskott till avgiftsinkomsterna andra halvåret 1980 och första halvåret 1981 (jfr avsnittet om statens övriga inkomster). Den 1 januari 1981 stiger ATP-avgiften med 0,25 procentenheter enligt en tidigare fastställd plan. Vidare ökar posten ränteinkomster kraftigt på grund av det höjda ränteläget. De totala inkomsterna beräknas öka med 15,5%

Kollektiva avgifter i % av lön

	Arbetare			Tjänstemän			Indirekta skatter i % av lön	
	Lagstadgade	Avtalsenliga	Summa	Lagstadgade	Avtalsenliga	Summa	Indirekta skatter exkl byggforskningsavgift	Byggforskningsavgift
1970	10,9	0,6	11,5	10,6	9,1	19,7	1,00	0,50
1971	11,3	0,6	11,9	11,0	8,8	19,8	2,00	0,50
1972	11,4	1,0	12,4	11,1	8,5	19,6	2,10	0,50
1973	11,5	2,5	14,0	11,0	9,0	20,0	4,10	0,50
1974	15,8	4,2	20,0	15,1	10,5	25,6	4,10	0,50
1975	20,2	4,4	24,6	18,9	10,7	29,6	4,10	0,60
1976	23,6	4,4	28,0	23,3	10,7	34,0	4,68	0,70
1977	26,4	5,0	31,4	26,2	10,9	37,1	5,68	0,70
1978	29,0	5,1	34,1	28,8	11,0	39,9	3,05	0,70
1979	28,9	5,4	34,3	29,1	11,3	40,4	2,38	0,70
1980	29,7	5,5	35,2	29,9	11,4	41,3	2,65	0,70

Det samlade uttaget av arbetsgivaravgifter uppgick under 1980 till 35,2 % av avgiftsunderlaget. Det bör härvid observeras att avgiftsunderlaget är mindre än lönesumman och att underlaget varierar mellan olika arbetsgivarkategorier. Den 1 januari 1981 höjdes ATP-avgiften med 0,25 procentenheter till 12,25 % av avgiftsunderlaget.

Ovanstående tablå visar hur arbetsgivaravgifterna som procent på lönesumman fördelar sig på dels indirekta skatter (inkl byggforskningsavgift) samt kollektiva avgifter. De senare fördelas på dels kategorierna arbetare och tjänstemän och dels på avtalsenliga och lagstadgade avgifter.

Pensionsutbetalningarna för ATP utgör drygt 50 % av de transfereringar till hushåll som redovisas i tabell 9:4. De beräknas öka med drygt 4 miljarder kr 1981. Bakom denna ökning ligger kompensation för prisstegringar och en ökning av antalet pensionärer med ATP.

Sektorns totala utgifter beräknas ha ökat med 18 % 1980 och 15,5 % 1981. Det *finansiella sparandet* uppgick 1980 till drygt 16 miljarder kr och beräknas 1981 öka till drygt 19 miljarder kr.

9.5 Den totala offentliga sektorn

Den offentliga sektorns konsumtion och investeringar svarar för drygt 1/3 av bruttonationalprodukten. Den *offentliga konsumtionen* beräknas ha ökat med 3 % 1979–1980, främst till följd av den relativt kraftiga kommunala expansionen. Under 1981 förutses den offentliga konsumtionens volymtillväxt bromsas upp något, ökningen beräknas uppgå till ca 2 % 1980–1981. Antalet anställda beräknas fortsätta att öka relativt kraftigt i kommunerna, medan det inom staten ökar endast obetydligt. 1980 uppgick antalet anställda i statliga och kommunala myndigheter till 1 251 000 personer exkl. värnpliktiga.

Tabell 9: 5 Den offentliga sektorns konsumtion och investeringar 1979–1981

	Milj.kr., löpande priser		Volymförändring, %	
	1980	1981	1979–1980	1980–1981
Statlig konsumtion	45 359	49 580	1,5	0,0
Socialförsäkringssektorns konsumtion	2 311	2 650	7,0	5,0
Kommunal konsumtion	106 866	120 380	3,5	3,0
Offentlig konsumtion	**154 536**	**172 610**	**3,0**	**2,0**
Statlig investering[1]	17 482	18 440	13,5	−4,0
Socialförsäkringssektorns investeringar	40	50	4,0	12,0
Kommunala investeringar[1]	19 150	21 460	3,5	1,0
Offentliga investeringar[1]	**36 672**	**39 950**	**8,0**	**−1,5**
därav: myndigheter	17 191	18 300	−0,5	1,0
Summa offentlig sektor	**191 208**	**212 560**	**4,0**	**1,5**

[1] Inkl. affärsverk samt statliga och kommunala bolag, exkl. bostadsinvesteringar.

Källor: Ekonomidepartementet, konjunkturinstitutet, riksrevisionsverket och statistiska centralbyrån.

Tabell 9: 6 Den totala offentliga sektorns inkomster och utgifter 1979–1981
Löpande priser

		Milj. kr.			Förändring i %	
		1979	1980	1981	1979–1980	1980–1981
1	Inkomster	**273 502**	**309 900**	**346 070**	**13,5**	**11,5**
1.1	Skatter	166 212	184 440	203 920	11,0	10,5
1.2	Socialförsäkringsavgifter	62 525	74 580	84 230	19,5	13,0
1.3	Övriga inkomster	44 765	50 880	57 920	13,5	14,0
2	Utgifter	**285 991**	**329 920**	**376 100**	**15,5**	**14,0**
2.1	Transfereringar	133 657	154 210	179 840	15,5	17,0
2.1.1	Till hushåll	85 095	97 770	112 180	15,0	14,5
2.1.2	Till företag inkl. livsmedels- och bostadssubventioner	26 933	26 580	29 740	−1,5	12,0
2.1.3	Till internationell verksamhet	4 060	4 170	4 890	2,5	17,5
2.1.4	Övriga transfereringar	17 569	25 690	33 030	46,0	28,5
2.2	Konsumtion	132 511	154 540	172 610	16,5	11,5
2.3	Realinvestering	19 036	21 320	23 650	12,0	11,0
2.4	Korrigeringspost[1]	787	−150	0	..	..
3	Finansiellt sparande	**−12 489**	**−20 020**	**−30 030**	..	..
4	Över statsbudgeten finansierad utlåning	**13 081**	**14 920**	**17 840**	..	..

[1]Inkl. netto av kommunala mark- och fastighetsköp.
Källa: Ekonomidepartementet.

De offentliga investeringarna ökade under 1980 med 8,0% i volym. huvudsakligen beroende på de statliga investeringsökningarna i affärsverk och bolag. De statliga myndigheternas investeringar minskade med 0,5%. Inför 1981 tyder de enkäter som insamlats på en minskning av investeringsvolymen i de offentliga investeringarna. Minskningen är helt hänförlig till de statliga investeringarna, medan däremot de kommunala investeringarna väntas öka något 1981. I tabell 9: 5 ingår även investeringar i kommunala och statliga affärsverk och bolag. Inkl dessa investeringar beräknas de totala offentliga investeringarna minska med 1,5% 1981.

Hela den offentliga sektorns efterfrågan i form av konsumtion och investeringar skulle därmed ha ökat med 4,0% 1980. För 1981 förutses en kraftig dämpning så att ökningen stannar vid 1,5%.

I tabell 9: 6 redovisas den offentliga sektorns inkomster och utgifter 1979–1981. Transaktionerna mellan de tre delsektorerna har eliminerats varför tabellen endast visar transaktionerna mellan den offentliga sektorn och samhällsekonomin i övrigt.

Fr. o. m. 1978 har hela den offentliga sektorn uppvisat sparande underskott.

Under 1979 beräknas underskottet ha varit drygt 12 miljarder kr. Den fortgående försämringen av statens finansiella sparande i kombination med stagnerande sparöverskott i den allmänna pensionsfonden ligger bakom denna utveckling. Däremot var kommunernas finansiella ställning god

både 1978 och 1979. Under 1980 förelåg ett visst underskott i den kommunala sektorns finansiella sparande samtidigt som försämringen av den statliga sektorns sparandeunderskott blev förhållandevis måttlig jämfört med de närmast föregående åren.

Totalt sett skulle den offentliga sektorns finansiella sparandeunderskott ha försämrats med över 8 miljarder kr och uppgå till 20 miljarder kr 1980. För 1981 förutses ett mindre underskott i den kommunala sektorns finansiella sparande, medan staten får ett kraftigt försämrat sparande. Totalt sett försämras den offentliga sektorns finansiella sparande med ca 10 miljarder kr.

Den *reala* utvecklingen av offentliga inkomster och utgifter, deflaterade med BNP-deflatorn, framgår av nedanstående uppställning (årlig procentuell volymförändring). Inkomster och utgifter i löpande priser för den offentliga sektorn har hämtats från nationalräkenskaperna för perioden 1970–1980. Transfereringar inom den offentliga sektorn har nettats bort. Detta är en omläggning gentemot tidigare nationalbudgeter. Det innebär att socialförsäkringssektorn endast omfattar ATP, sjukförsäkring och de erkända arbetslöshetskassorna, medan folkpensioner m.m. ingår i staten. Den reala utvecklingen av de totala offentliga utgifterna har hittills under 70-talet ökat med 5,8% per år, dvs. betydligt snabbare än BNP. Under 1980 ökade de offentliga utgifterna med endast 3,2% vilket är betydligt långsammare än under 70-talet. Under 1980 uppvisade framför allt staten en markant nedgång i utgiftstakten. Nedgången blir ännu mer markant om man jämför utgiftstakten exklusive statsskuldsräntor. Realt hade då staten en minskning av utgifterna med 2,2%.

1981 ökar de totala utgifterna med 5% vilket är långsammare än under 70-talet, men snabbare än 1980. Ökningen beror framför allt på att statsutgifterna beräknas stiga med 5,7% vilket till stor del beror på de kraftiga ökningarna av statsskuldsräntorna. Exklusive statsskuldsräntor ökar statsutgifterna med 2,8%.

	1970–1979	1979–1980	1980–1981
Inkomster	**4,3**	**1,3**	**2,9**
därav: skatter	2,9	−0,7	1,9
avgifter	6,7	4,6	4,4
Utgifter	**5,8**	**3,2**	**5,0**
därav: staten	6,0	2,0	5,7
staten exkl. statsskuldsräntor	5,7	−2,2	2,8
socialförsäkringssektorn	12,6	3,8	7,8
kommunerna	4,2	4,2	3,6

Som framgick av ovanstående har den reala utgiftsökningen i den offentliga sektorn varit större än BNP-tillväxten under 1970-talet. Som en följd härav har de konsoliderade utgifternas andel av BNP ökat trendmässigt under 1970-talet, från 45% 1970 till 64% 1980. Detta framgår av nedanstående tablå.

Den totala konsoliderade offentliga sektorns andel av BNP

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Utgifter	44,8	46,5	47,4	45,9	49,1	49,9	52,6	58,7	60,6	62,5	63,6
Inkomster	48,9	51,6	51,8	50,0	51,0	52,7	57,2	60,4	60,2	59,8	59,7
Skatter+avgifter	41,0	43,4	43,2	41,5	42,5	44,0	48,5	51,4	50,8	50,0	49,9

Inkomsterna har också ökat som andel av BNP men inte lika snabbt. Från 1977 har de legat i stort sett oförändrade på ca 60% av BNP medan utgifterna ökat från 59 till 64% av BNP. Detta kan också avläsas i den konsoliderade offentliga sektorns finansiella sparande. 1977 är inkomstandelen fortfarande något större än utgiftsandelen och det är också det sista år som det totala finansiella sparandet är positivt. Utvecklingen från 1977 framgår av nedanstående tablå.

Offentliga sektorns totala finansiella sparande

1977	6 297 milj. kr
1978	– 1 954 milj. kr.
1979	–12 489 milj. kr.
1980	–20 020 milj. kr.
1981	–30 030 milj. kr.

9.6 Beräkning av finanspolitiska effekter

Under många år har en enkel modell använts i nationalbudgetarbetet för att belysa de samlade finanspolitiska effekterna inte bara av statsbudgetens förändringar, utan även av förändringar i kommunernas och socialförsäkringssektorns inkomster och utgifter. Beräkningarna syftar till att belysa hur reala förändringar i de offentliga inkomsterna och utgifterna påverkar samhällsekonomin. Dessutom har särskilda beräkningar utförts för effekterna av vissa ekonomisk-politiska åtgärder, t. ex. investeringsstimulerande åtgärder, lagerstöd och industripolitiskt stöd i form av lån. Till den offentliga sektorn i detta sammanhang räknas också investeringar i statliga och kommunala affärsverk och bolag. Som mått på den finanspolitiska effekten utnyttjas de reala förändringarna i procent av BNP i fasta priser. För närmare beskrivning av metodiken när det gäller de finanspolitiska effektberäkningarna kan hänvisas till tidigare nationalbudgeter.

Förändringar i olika delposter i de offentliga inkomsterna och utgifterna ger olika effekter på samhällsekonomin. Om det sker sammansättningsförskjutningar som har större påverkan på samhällsekonomin i övrigt, blir den finanspolitiska effekten större än vad den annars skulle ha blivit. Genom att göra antaganden om bl. a. de marginella konsumtions- och importbenägenheterna tas i modellen hänsyn till dessa förhållanden. Till grund för effektberäkningarna ligger således bedömningar av dels importbenägenheterna för privat konsumtion samt för offentlig konsumtion och

investering, dels hushållens konsumtionsbenägenhet för olika slags inkomster.

Det aktuella konjunkturläget liksom även efterfrågeökningarnas sammansättning påverkar de marginella importbenägenheternas storlek. För 1980 och 1981 har den marginella importbenägenheten för privat konsumtion förutsatts uppgå till 0,35 respektive 0,30. Importbenägenheterna för offentlig konsumtion och investering har uppskattats till lägre tal än för privat konsumtion. Hushållens marginella konsumtionsbenägenhet för 1980 och 1981 har i likhet med tidigare beräkningar förutsatts vara 0,7.

Med de antaganden om import- och konsumtionsbenägenheter som redovisats ovan erhålls ur modellen värden på ett antal multiplikatorer. Med tillämpning av dessa multiplikatorer kan den totala effekten av förändringar i den offentliga sektorns verksamhet på bruttonationalprodukten räknas fram. För några av de viktigaste variablerna redovisas multiplikatorerna för 1980 och 1981.

	1980	1981
Byggnadsinvesteringar	1,5	1,6
Maskininvesteringar	1,2	1,3
Offentliga löner	1,7	1,8
Övrig offentlig konsumtion	1,4	1,4
Permanenta transfereringar till hushåll	0,9	0,9
Direkta skatter	−0,8	−0,8
Indirekta skatter	−0,9	−0,9

I tabell 9:7 redovisas beräkningar över finanspolitiska effekter för åren 1975–1981. Frågan om hur den offentliga sektorns effekt på ekonomin i övrigt skall beräknas, är svårt att besvara både utifrån teoretiska och praktiska utgångspunkter. Den beräkningsmetodik som här används innebär att om de offentliga utgifterna och inkomsterna inte förändras realt sett från den uppnådda nivån uppstår ingen finanspolitisk effekt. Även om den

Tabell 9: 7 Finanspolitiska effekter 1975–1981
Procent av bruttonationalprodukten i fasta priser

		1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
Staten:	direkt effekt	0,3	0,2	−0,2	0,3	0,3	0,2	0,0
	indirekt effekt	0,1	0,9	2,4	3,1	2,2	−1,5	0,8
	Summa	**0,4**	**1,1**	**2,2**	**3,4**	**2,5**	**−1,3**	**0,8**
Kommunerna:	direkt effekt	0,5	0,5	0,9	0,8	0,8	1,9	0,8
	indirekt effekt	0,6	−0,1	−0,7	−1,8	0,2	0,4	−0,1
	Summa	**1,1**	**0,4**	**0,2**	**−1,0**	**1,0**	**2,3**	**0,7**
Socialförsäkringssektorn[1]		**0,4**	**−0,2**	**0,4**	**0,5**	**0,3**	**0,2**	**0,0**
Totalt		**1,9**	**1,3**	**2,8**	**2,9**	**3,8**	**1,2**	**1,5**

[1] Inkl. allmänna pensionsfonderna.

Källa: Ekonomidepartementet.

offentliga sektorns finansiella sparande är oförändrat kan emellertid en finanspolitisk effekt uppstå genom att det sker förskjutningar mellan olika typer av inkomster och utgifter. För olika sektorer i samhällsekonomin kan däremot dessa finanspolitiska effekter vara expansiva eller kontraktiva på grund av ändrad sammansättning av inkomster och utgifter.

Den offentliga verksamheten hade 1980 en expansiv effekt på samhällsekonomin, motsvarande 1,2% av BNP-utvecklingen. Detta var en neddragning från 1979 och berodde framför allt på de statliga utgifternas utveckling. Effekten av den kommunala sektorns inkomster och utgifter på 2,3% 1980 motverkades till en del av denna negativa effekt från staten. För 1981 är den offentliga sektorns effekt på ekonomin något mer expansiv än 1980.

Av tabell 9:8 framgår något utförligare hur olika delposter i den offentliga sektorns inkomster och utgifter bidrar till den totala finanspolitiska effekten för år 1979, 1980 och 1981.

Tabell 9: 8 Finanspolitiska effekter 1979–1981
Procent av bruttonationalprodukten i fasta priser

	1979	1980	1981
Staten			
Inkomster	**−0,2**	**−0,1**	**0,0**
därav: direkt skatt	−0,3	0,3	0,9
indirekt skatt	0,1	−0,4	−0,9
Utgifter	**2,7**	**−1,2**	**0,8**
därav: transfereringar m. m.	2,1	−1,6	0,8
Konsumtion	0,4	0,2	0,0
Investeringar	0,2	0,2	0,0
Summa staten	**2,5**	**−1,3**	**0,8**
Kommunerna			
Inkomster	**−1,0**	**−0,2**	**−0,6**
därav: skatter	−0,3	0,2	−0,3
Utgifter	**2,0**	**2,5**	**1,3**
därav: transfereringar	0,2	0,0	−0,1
konsumtion	1,7	2,3	1,3
investeringar	0,1	0,2	0,1
Summa kommunerna	**1,0**	**2,3**	**0,7**
Summa offentlig sektor	**3,8**	**1,2**	**1,5**

Källa: Ekonomidepartementet.

För *staten* gäller att den statliga konsumtionsökningen 1980 inte gav någon större effekt, samtidigt som utbetalningarna för industripolitiska åtgärder minskade kraftigt. Den finanspolitiska effekten av dessa beräknas till minus 1,5%. När det gäller investeringar beräknas en uppgång på 0,2%. Totalt sett innebär sammansättningsförskjutningarna i de statliga utgifterna mellan 1979 och 1980 att kalkylerna ger en finanspolitisk effekt via utgiftssidan för 1980 som är negativ, minus 1,2 procent, trots realt sett

ökade statsutgifter. Utgifter med hög multiplikatoreffekt – som t.ex. konsumtion, investeringar, industripolitiska åtgärder, utvecklas svagt, medan utgifter med låg multiplikatoreffekt – t.ex. räntor på statsskulden – ökar starkt.

1981 beräknas de statliga utgifterna öka kraftigt i nominella termer men de får trots detta inte särskilt mycket större expansiv effekt på ekonomin. Det beror på att i likhet med 1980, den stora reala ökningen ligger på statsskuldräntor med låg multiplikatoreffekt.

På inkomstsidan har skatteinkomsterna varit oförändrade i reala termer 1980 och 1981. Sammantaget skulle den statliga sektorn ha haft en kontraktiv effekt på ekonomin under 1980 som kan uppskattas till −1.3%. Trots den fortgående försämringen i statens budgetsaldo dämpades enligt dessa beräkningar den finanspolitiska effekten kraftigt med den använda beräkningstekniken från 1979 till 1980.

1981 beräknas de statliga utgifterna öka kraftigt i nominella termer men de får enbart en begränsad expansiv effekt på ekonomin. De kraftiga höjningarna av indirekta skatter 1981 motverkas helt av de minskade inkomsterna från direkta skatter, vilket berodde på indexregleringen av skatteskalorna, samt den svaga utvecklingen av de totala löneutbetalningarna. Totalt har den statliga sektorn en expansiv effekt motsvarande 0.8% av BNP.

För *kommunerna* minskar utbetalningarna av kommunalskattemedel långsamt under 1980 och ökar svagt 1981. På utgiftssidan betyder framför allt ökningen av konsumtionens expansiva finanspolitiska effekter. Sammantaget beräknas den kommunala sektorns expansiva effekt på ekonomin uppgå till 2.3% 1980 och 0.7% 1981 av BNP, vilket leder till att den offentliga sektorn lämnar ett positivt bidrag till BNP, med 1.2% 1980 och 1.5% 1981.

Socialförsäkringssektorn beräknas under 1980 få en svagt expansiv effekt på ekonomin. Förklaringen härtill är att transfereringarna till hushållen beräknas växa väsentligt snabbare än den huvudsakliga inkomstposten, arbetsgivaravgifterna. Under 1981 blir effekten noll, vilket beror på att effekterna av ökade inkomster och transfereringar tar ut varandra.

10 Kreditmarknaden

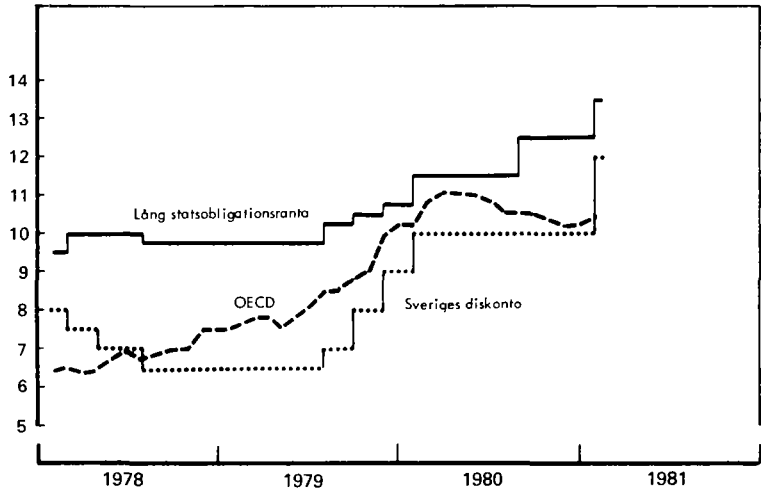
Den svenska kreditpolitiken har under senare år i hög grad präglats av statsbudgetens utveckling liksom av de störningar som inträffat i den yttre balansen. Politiken har främst inriktats på att begränsa budgetunderskottets likvidiserande inverkan och på att motverka tendenser till valutautflöde, som framträtt i anslutning till bytesbalansens svaghet. Vidare har den politiska inriktningen innefattat en strävan att underlätta en ickestatlig upplåning utomlands. I enlighet med dessa syften har bankernas utlåningsexpansion fortsatt att begränsas, likviditetskvoterna har successivt höjts och kapitalmarknadsinstitutionerna har ålagts allt strängare placeringskrav.

Sveriges ansträngda betalningsbalansläge har medfört ökad känslighet för internationella ränteförändringar. Upptrappningen av den internationella räntenivån, sedan andra halvåret 1979, har följaktligen återverkat på den inhemska räntenivån. Det svenska diskontot har sålunda sedan juli 1979 höjts ett flertal gånger och låg i slutet av 1980 på 10 % (diagram 10:1). För att förstärka diskontohöjningarnas effekt på penningmarknadsräntorna höjdes dessutom vid några tillfällen kassakraven för affärsbankerna. Även villkoren för bankernas upplåning i riksbanken skärptes.

Under våren och sommaren 1980 skedde en temporär nedgång i det internationella ränteläget. Mot bakgrund av den svenska bytesbalansen och budgetläget vidtogs ej någon parallell sänkning av det svenska ränteläget. Kreditpolitiken inriktades i stället på att motverka de räntesänkningstendenser, som uppkommit på den korta marknaden. Sålunda höjdes skattkammarväxeldiskontot i juni 1980.

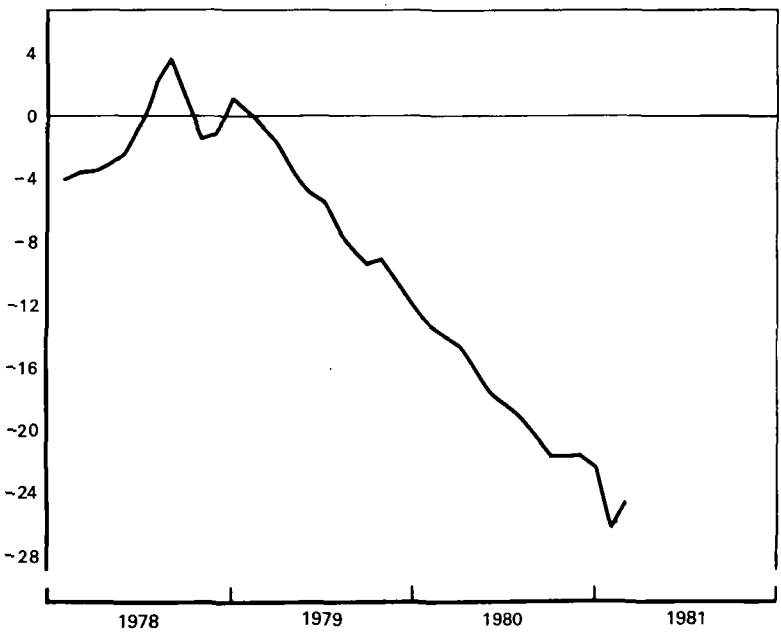
Diagram 10: 1 Diskontot för Sverige och OECD samt emissionsvillkor för långa statslån 1978–1981

Procent

Källa: Riksbanken.

Diagram 10: 2 Valutaflöde 1978–1981
Miljarder kr., 12-månadersförändringar

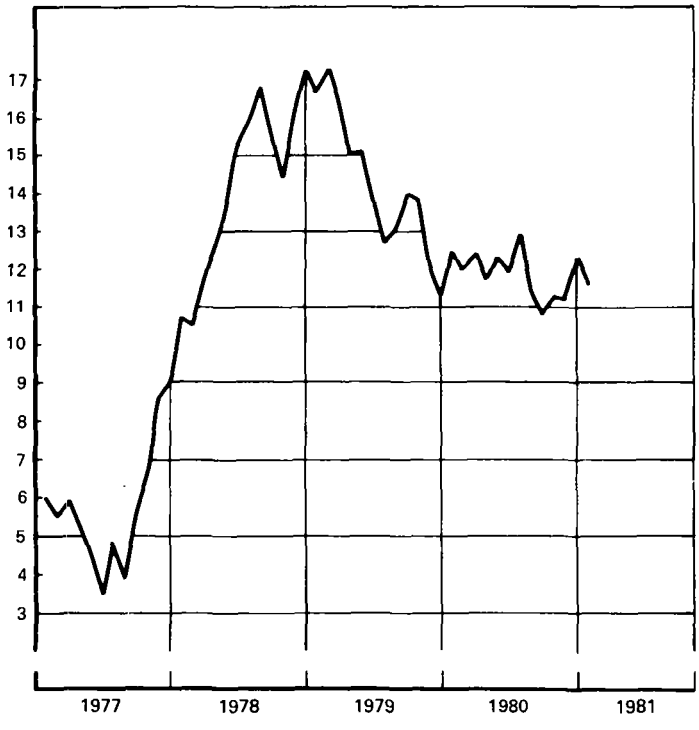
Anm. Valutaflödet definieras som valutareservens transaktionsvärde exkl. statlig utlandsupplåning, riksbankens övriga utlandstransaktioner samt tilldelning av särskilda dragningsrätter.
Källor: Konjunkturinstitutet och riksbanken.

Under de första veckorna 1981 inträffade ett betydande kapitalutflöde till utlandet. Det med den växande bytesbalansen förknippade valutautflödet förstärktes härigenom (diagram 10:2). Mot denna bakgrund skärptes kreditpolitiken i januari 1981. Syftet med skärpningen var att begränsa utlåningen i svenska kronor samt att, via ett högt inhemskt kort ränteläge, stimulera företagen att ta hem sina utlandslikvider. Avsikten var således att höja räntan på bankcertifikat och specialinlåning till en attraktiv nivå. I linje härmed höjdes fr. o. m. den 21 januari 1981 diskontot från 10 till 12 % samt straffräntan för banklån i riksbanken från 13 till 17 %. Även räntan på skattkammarväxlar höjdes till strax under 17 %. I samband med dessa höjningar tilläts räntesatsen för prioriterade obligationer att stiga med 1 % till 13,5 %. Vidare höjdes fr. o. m. den 26 januari kassakraven för affärsbanker från 2 till 4 %. Samtidigt ålades sparbankerna och föreningsbankerna för första gången ett kassakrav, vilket fastställdes till 1 %. I åtgärdspaketet i januari 1981 ingick även att riksbanken hos regeringen utverkade befogenhet att sätta lagstiftningen om utlåningsreglering för bankerna i kraft. Avsikten är, att bankernas utlåningstakt (exkl. bostadsbyggnadskrediter och utlandsrefinansierade krediter) skall begränsas från 6 till 5 % under perioden 30 juni 1980–30 juni 1981. Riksbanken begärde och erhöll

befogenhet att få införa utlåningsreglering för finansbolagen. Detta resulterade i att finansbolagens beviljade krediter under 1981 tilläts öka med högst 16%. Utlåningsregleringen omfattar inte finansbolagens investeringskrediter i form av leasing. I enlighet med en vid halvårsskiftet 1981 planerad övergång från utlåningstak till en styrning av utlåningen via likviditetskrav höjdes fr. o. m. mars 1981 likviditetskraven för samtliga bankinstitut med 1%.

Såsom en anpassning till det faktiska likviditetsläget sänktes temporärt kassakraven för bankerna för tiden mellan den 20 februari och 9 mars 1981. För affärsbankerna sänktes kravet från 4% till 1% och för sparbanker och föreningsbanker från 1% till 0. Fr. o. m. den 10 mars 1981 höjdes kassakraven igen till 2% för samtliga banker. Fr. o. m. den 27 mars 1981 sänktes straffräntan för banklån i riksbanken till diskontot plus 4 procentenheter dvs. till 16%. Sänkningen kunde genomföras sedan det stora valutautflödet i januari förbytts i ett visst återflöde. Samtidigt sänktes diskontot för skattkammarväxlar med 1 procentenhet. Härigenom minskade spänningen mellan de korta och långa räntorna.

Diagram 10: 3 Penningmängden 1977–1981
Procentuella 12-månadersförändringar

Källa: Riksbanken.

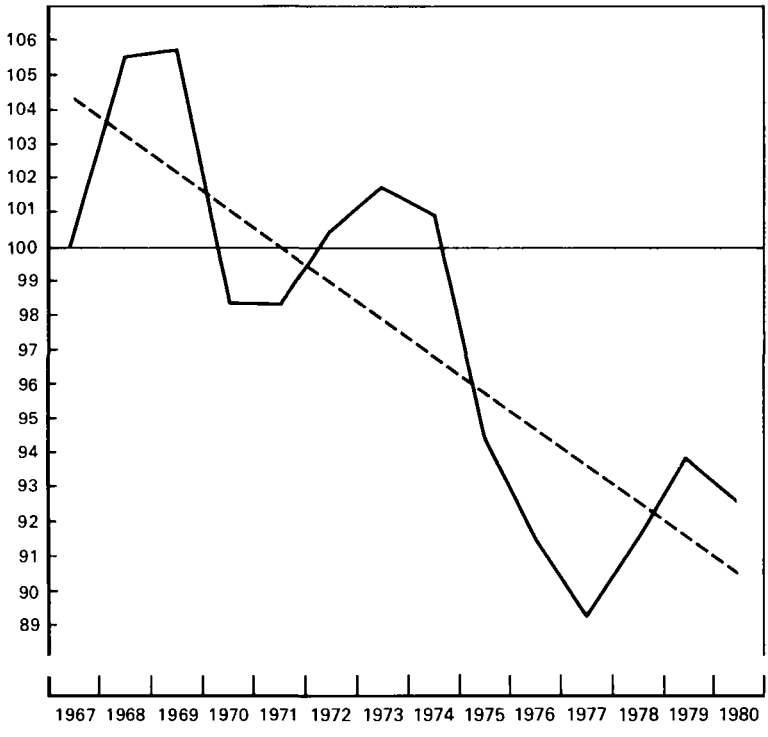
10.1 Likviditetsutvecklingen

Penningmängden

Penningmängden i den svenska ekonomin ökade 1978 med drygt 17% (diagram 10:3). Därefter avtog ökningstakten successivt och kom under 1979 att uppgå till drygt 11%. Under 1980 var penningmängdens stegringstakt i stort sett oförändrad, runt 12%.

Den beloppsmässiga ökningen av penningmängden uppgick 1980 till 34,4 miljarder kr., vilket var 7,2 miljarder kr. mer än 1979. Bakom den högre tillväxten 1980 låg framför allt statens finansiella transaktioner. Statens utgiftsöverskott var 10,5 miljarder kr. större under 1980 än 1979 (se tabell 10:1 i slutet av kapitlet). Samtidigt var statens inhemska upplåning utanför bankerna 2,7 miljarder kr. lägre än under 1979. Detta innebar, att den penningmängdsökande effekten av statens finansiella transaktioner blev drygt 13 miljarder kr. större under 1980 än under 1979. Starka likviditetsindragande effekter härrörde dock från bytesbalansens markerade underskott. I samma riktning verkade även den återhållsamma bankkreditgivningen.

Diagram 10: 4 Real likviditet 1967–1980
Index 1967 = 100

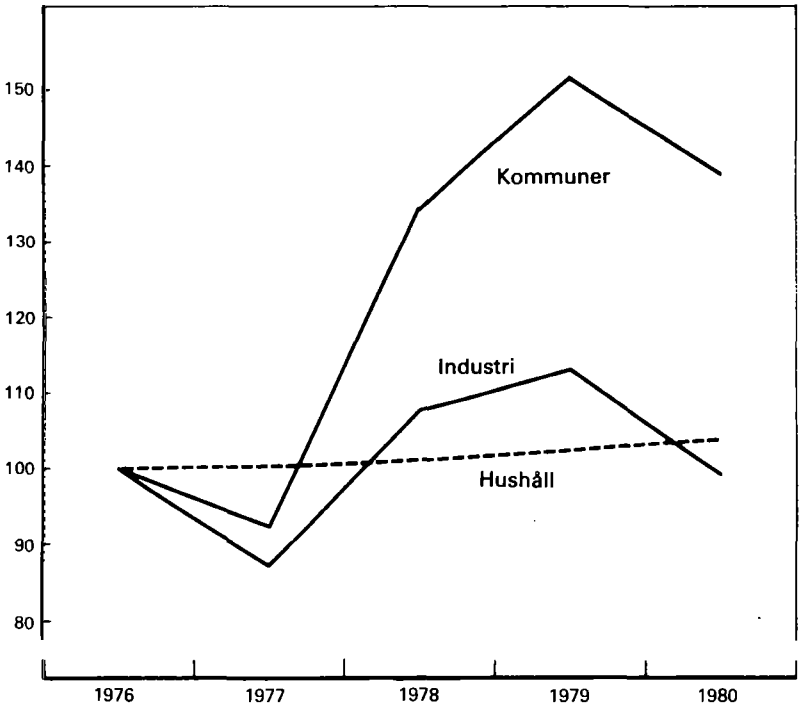
Anm. Den reala likviditeten är definierad som kvoten mellan ett index för penningmängden och ett index för bruttonationalprodukten till löpande priser.
Källor: Konjunkturinstitutet, riksbanken och statistiska centralbyrån.

Under 1980 ökade bruttonationalprodukten i löpande priser med ca 13 %. Tar man hänsyn till den fallande trenden i den reala likviditeten, uttryckt som kvoten mellan ett genomsnitt av penningmängden över året och bruttonationalprodukten, tycks det närmast ha varit frågan om en fortsatt positiv trendavvikelse för penningmängdens del (diagram 10:4).

Likviditetsutvecklingen inom vissa sektorer

Fr. o. m. 1980 får bankerna ge ut s. k. bankcertifikat med upp till ett års löptid. Detta har begränsat tillväxten av den sedvanliga bankinlåningen. Som framgår av tabell 10:2 var de totala placeringarna på inlåningskonto i bank 2,3 miljarder kr. lägre 1980 än 1979 och uppgick till 24,5 miljarder kr. Samtidigt placerades 7 miljarder kr. i bankcertifikat. De totala banktillgodohavandena ökade således med 31,5 miljarder kr. 1980, vilket var 4,7 miljarder kr. mer än 1979.

Diagram 10: 5 Olika sektorers reala likviditet 1976–1980
Index 1976 = 100

Anm. Den reala likviditeten är för kommuner, industriföretag och hushåll definierad som kvoten mellan ett index för vissa likvida tillgångar och ett realekonomiskt aktivitetsindex. Omvandlingen från monetär till real likviditet har åstadkommits genom en division för kommunernas del med utgifterna för konsumtion och investeringar, för industriföretagens del med industriproduktionen och för hushållens del med den privata konsumtionen, allt i löpande priser.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 10:5 ger en samlad bild av de olika samhällssektorernas reala likviditet dvs. likvida medel i relation till ett visst aktivitetsindex. Av diagrammet framgår, att den snabba stegringen i kommunernas likviditet under tidigare år bröts på en hög nivå 1980. Även industrins reala likviditet vände 1980. En bidragande orsak till denna utveckling var den produktionsökning som skedde. Industrins monetära likviditet var i det närmaste oförändrad. I nominella termer fortsatte den privata konsumtionen att växa 1980. Hushållens monetära likviditet växte dock snabbare främst till följd av kraftigt ökade räntekrediteringar. Härigenom kom deras reala likviditet att stiga 1980.

10.2 Kreditinstitutens utlåning

Utlåningen på den inhemska organiserade kreditmarknaden exkl. statens direkta kreditgivning var 4,5 miljarder kr. lägre 1980 än 1979 och uppgick till 73,6 miljarder kr. (tabell 10:3). Det var framför allt kreditgivningen till hushållen som sjönk, medan krediterna till företagen ökade. Statens inhemska upplåning blev lägre 1980 än 1979. Den svenska upplåningen i utlandet växte samtidigt med 17 miljarder kr. till 28,7 miljarder kr. Staten svarade för 13 miljarder kr. av ökningen.

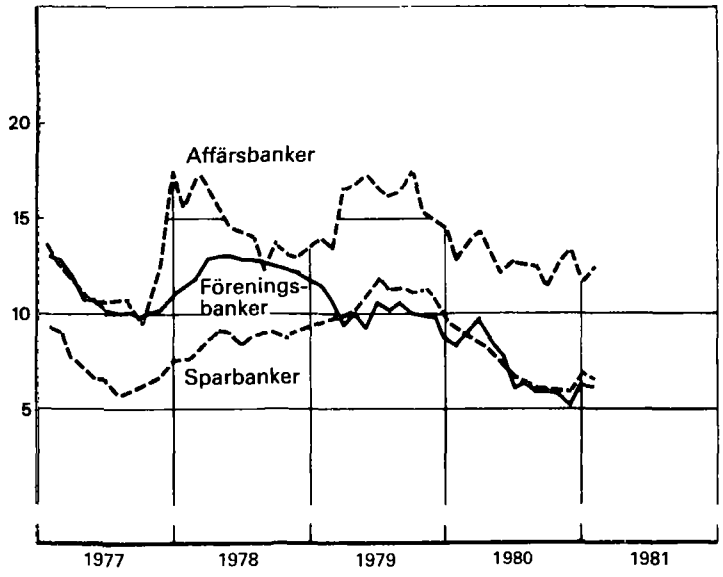
Affärsbankernas nettoköp av statsobligationer var knappt en halv miljard kr. större 1980 än 1979. Samtidigt skedde ett kraftigt omslag i deras skattkammarväxelinnehav från en nedgång på 5,2 miljarder kr. 1979 till en uppbyggnad på 9,9 miljarder kr. 1980. Härigenom blev deras totala kreditgivning till staten väsentligt högre 1980 än 1979.

Avlyften av affärsbankernas bostadskrediter uppgick till 13,5 miljarder kr. 1980. Deras utbetalningar av bostadsbyggnadskrediter var samtidigt omfattande. Affärsbankernas totala stock av utestående bostadsbyggnadskrediter växte härigenom med 3,8 miljarder kr. Under 1979 växte denna stock med 2,3 miljarder kr. Affärsbankernas nettoköp av bostadsobligationer var ca 100 milj. kr. lägre 1980 än 1979 och stannade på 3,2 miljarder kr. Deras totala kreditgivning till bostadssektorn kom härigenom att öka med närmare 900 milj. kr. till 6,7 miljarder kr.

Efter en nedgång i ökningstakten för affärsbankernas utestående krediter till andra ändamål än bostadsbyggande, s. k. övrig utlåning inkluderande både utlåning i svenska kronor och i utländsk valuta, i slutet av 1979, har denna ökningstakt legat i stort sett oförändrad under 1980 (diagram 10:6). Ökningen i affärsbankernas övrigutlåning i svenska kronor uppgick under 1980 till 6,7%. Kreditpolitiken inriktas f. n. på en utlåningsökning för banksystemet om 5% i årstakt. Enligt tabell 10:4 var affärsbankernas övrigutlåning drygt 1 miljard kr. lägre 1980 än 1979 och uppgick till 13,4 miljarder kr. Nedgången berörde hushållen samt finansierings- och investmentföretagen, medan affärsbankernas utlåning i form av direkta lån till näringslivet växte med drygt 1 miljard kr.

Diagram 10: 6 Bankernas utestående krediter till andra ändamål än bostadsbyggande 1977–1981

Procentuella 12-månadersförändringar

Anm. Uppgifterna innefattar både utlåning i svenska kronor och i utländsk valuta.
Källa: Riksbanken.

Spar- och föreningsbankernas totala kreditgivning sjönk med 1,7 miljarder kr. under 1980 till 9,2 miljarder kr. Nedgången kan hänföras till långivning till hushållssektorn. Den sjönk med närmare 3 miljarder kr. till drygt 2 miljarder kr. Samtidigt växte dessa bankers krediter till företagen med drygt 1 miljard kr. Avlyften av spar- och föreningsbankernas bostadsbyggnadskrediter växte med 900 milj. kr. 1980, medan utbetalningarna växte hälften så snabbt. Härigenom byggdes stocken av utestående bostadsbyggnadskrediter upp i lägre takt 1980 än 1979. Detta innebar, att bankernas totala kreditgivning till bostadssektorn sjönk något 1980.

Under 1980 sjönk spar- och föreningsbankernas övrigutlåningstakt, sett över 12 månader, successivt och kom i slutet av året att ligga på drygt 6% (diagram 10:6). Enligt tabell 10:4 var spar- och föreningsbankernas övrigutlåning 1,5 miljarder kr. lägre 1980 än 1979. Nedgången berörde hushållen.

De enskilda försäkringsinrättningarnas totala nettoplaceringar på kreditmarknaden växte obetydligt 1980. Deras reverslån till företagen tilltog däremot kraftigt eller med 2 miljarder kr. Samtidigt var deras nettoköp av obligationer i motsvarande utsträckning lägre. Försäkringsbolagens nettoköp av statspapper uppgick 1980 till 3,5 miljarder kr. samt deras nettoköp av bostadsobligationer till 2,8 miljarder kr.

Under 1980 översteg *allmänna pensionsfondens* pensionsutbetalningar dess ränteinkomster med drygt 6 miljarder kr., vilket var 1,8 miljarder kr.

mer än 1979. En motsvarande större del av premieintäkterna måste således användas för att täcka pensionsutbetalningarna. Fondökningen blev ändå 1,2 miljarder kr. större än 1979. Bakom denna uppgång låg en kraftig tillväxt i de influtna avgifterna till följd av en höjning av avgiftsuttaget 1980 till 12% mot tidigare 11,75%. Samtidigt utnyttjade företagen sin återlånerätt i högre grad 1980 än 1979.

Fondens placeringar på kapitalmarknaden i form av värdepapper och reverslån växte med drygt 600 milj. kr. 1980 till närmare 15 miljarder kr. Fonden ökade sina placeringar i stats- och bostadsobligationer med 1,6 miljarder kr. samtidigt som dess nettoinnehav av oprioriterade obligationer minskade med 1,2 miljarder kr. Bakom denna utveckling låg bl. a. hårdare placeringskrav för fonden. Fr. o. m. 1980 innebar kraven, att de prioriterade lånens andel av kreditgivningskapacitet skulle stiga till omkring tre fjärdedelar mot tidigare omkring två tredjedelar. Dessutom var efterfrågan på långfristiga krediter från näringslivet begränsad.

10.3 Den sektorvisa upplåningen

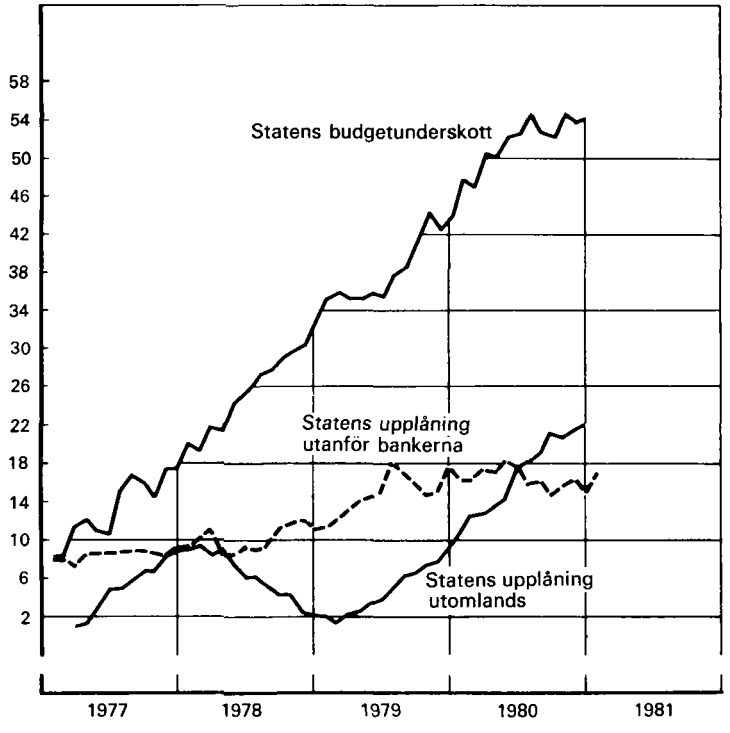
Som framgår av diagram 10:7 ökade *statens* budgetunderskott, sett över löpande 12-månadersperioder, i snabb takt 1980. Under 1980 uppgick budgetunderskottet till 54,4 miljarder kr., vilket var 10,4 miljarder kr. mer än 1979 (tabell 10:5). Mot bakgrund av det betydande bytesbalansunderskottet och de svaga incitamenten för privat utlandsupplåning kom knappt hälften av statens budgetunderskott eller ca 22 miljarder kr. att täckas utomlands. Statens inhemska upplåning utanför bankerna blev samtidigt 2,7 miljarder kr. lägre än 1979. Statens upplåning i banksystemet var av ungefär samma storleksordning 1980 som 1979.

Statens totala obligationsemissioner växte med 4 miljarder kr. till ca 31 miljarder kr. 1980. Obligationsupplåningen var väsentligt kortfristigare än under 1979. Upplåningen mot korta obligationer blev i det närmaste dubbelt så stor som 1979, medan den långfristiga upplåningen minskade.

Enligt såväl kreditmarknadsstatistiska uppgifter för kommuner som nationalräkenskaperna ägde en minskning i *kommunernas* finansiella sparande rum 1980. Styrkan i försvagningen skiftade dock kraftigt. Som framgår av tabell 10:6 uppvisade enligt kreditmarknadsstatistiska uppgifter kommunsektorn som helhet ett fortsatt inkomstöverskott 1980 på 1,4 miljarder kr. För inkomstöverskottet svarade landstingen som uppvisade ett överskott på 2,7 miljarder kr. Kommunerna fick däremot vidkännas ett utgiftsöverskott på 1,3 miljarder kr. Det lägre inkomstöverskottet för hela kommunsektorn 1980 innebar en fortsatt likviditetsuppbyggnad för kommunsektorn i dess helhet. Detta tillsammans med en växande totalupplåning möjliggjorde en kraftigt ökad utlåning från kommunsektorn. Utlåningen skedde främst till privata aktiebolag samt till finansinstitut.

Färdigställandet av lägenheter var lägre 1980 än 1979 eller ca 51 500

Diagram 10: 7 Statens budgetunderskott 1977–1981
Miljarder kr., 12-månadersförändringar

Källa: Riksgäldskontoret.

lägenheter. Igångsättningen av *bostäder* minskade med drygt 6000 lägenheter till 49500. Volymmässigt blev bostadsinvesteringarna lägre 1980 än 1979. Investeringarnas värdemässiga ökning uppgick till ca 5% 1980, varvid behovet av bostadsbyggnadskrediter ökade.

Bankernas utbetalningar av bostadsbyggnadskrediter blev brutto drygt 3 miljarder kr. större 1980 än 1979. Under 1980 tecknades obligationslån för 14,4 miljarder kr., vilket var närmare 700 milj. kr. mindre än 1979. Avlyften av utestående bostadsbyggnadskrediter ökade med 2,3 miljarder kr. 1980. Bankernas stock av utestående bostadsbyggnadskrediter ökade således i snabbare takt 1980 än 1979. Bostadssektorns nettoupplåning på kreditmarknaden exkl. staten kom härigenom att bli av ungefär samma omfattning 1980 som 1979 (tabell 10:7). Nettoutbetalningarna av statliga bostadslån växte samtidigt med drygt 1 miljard kr.

Företagens inhemska upplåning på kreditmarknaden exkl. upplåningen från staten växte med 2,5 miljarder kr. 1980 till 17,3 miljarder kr. (tabell 10:8). Företagens upplåning hos staten var i stort sett oförändrad 1980 och uppgick till 4,8 miljarder kr. Såväl företagens direkta banklån som deras reverslån hos framför allt de enskilda försäkringsinrättningarna ökade. Även företagens finansiering på aktiemarknaden tilltog. Företagens netto-

finansiering på obligationsmarknaden var dock 2,6 miljarder kr. lägre 1980 än 1979 och uppgick till 2,1 miljarder kr. Företagens totala upplåning utomlands växte med 4,2 miljarder kr. 1980 till 6,7 miljarder. Företagens totala upplåning, dvs. på den inhemska kreditmarknaden, hos staten samt i utlandet ökade således med närmare 7 miljarder kr. 1980 till närmare 30 miljarder kr.

Företagens fasta investeringar ökade med 8,6 miljarder kr. 1980. Lagren fortsatte att byggas upp kraftigt eller med 6,8 miljarder kr. Utvecklingen av de fasta investeringarna och lagren innebar därmed ett ökat finansieringsbehov från företagens sida 1980. Samtidigt var bruttosparandet i stort sett oförändrat. Företagens finansiella sparande kom härmed att sjunka med närmare 15 miljarder kr. 1980. Under 1979 satte företagen in ca 3 miljarder kr. på likviditetsutjämningskonto i riksbanken. Under 1980 ägde ej några insättningar rum. Utvecklingen av företagens finansiella sparande, upplåning samt transaktioner med riksbanken innebar en väsentligt lägre likviditetsuppbyggnad 1980 än 1979. Det förefaller som företagen i hög grad har dragit ned på sina kortfristiga lån och placeringar, vilket också bekräftats av statistik för industriföretagen. Som framgår av tabell 10:2 var företagens banktillgodohavanden ungefär oförändrade 1980.

Som framgår av tabell 10:3 sjönk *hushållssektorns* upplåning på kreditmarknaden inkl. kreditgivning från staten med 3,7 miljarder kr. 1980 till 7,4 miljarder kr. Samtliga banker drog ner sin kreditgivning till hushållssektorn. Samtidigt byggde hushållen upp sina banktillgodohavanden i en högre takt 1980 än 1979. Utvecklingen av hushållens upplåning och likviditet talar för en förbättring av hushållens finansiella sparande 1980.

10.4 Utblick mot 1981

Utifrån de inkomst- och utgiftsprognoser för de olika sektorerna, som presenteras i de övriga kapitlen, framläggs i det följande vissa skattningar för dessa sektorers finansiella variabler 1981.

För 1981 beräknas *statens* budgetunderskott bli ca 70 miljarder kr. Statsbudgeten får således en fortsatt likvidiserande inverkan på banksystemet och på samhällsekonomin i övrigt.

Kommunernas finansiella sparande förväntas stärkas 1981. Detta skulle kunna innebära en något större likviditetsuppbyggnad 1981 än 1980.

Under 1981 uppskattas färdigställandet av *bostäder* bli ca 3 400 lägenheter färre än 1980 eller ca 48 000 lägenheter. Även igångsättningen beräknas bli lägre. Bostadsinvesteringarnas volymmässiga nedgång uppskattas till ca 5,9 %, men i värde beräknas likafullt en uppgång med 5,5 %. Behovet av bostadsbyggnadskrediter kan således bli något större 1981 än 1980.

Företagssektorns fasta investeringar beräknas 1981 i löpande priser öka med drygt 4 miljarder kr. till i runt tal 51 miljarder kr. Lagren beräknas samtidigt minska med 1,5 miljarder kr. jämfört med en uppbyggnad på 7

Tabell 10: 1 Penningmängden 1978–1980
Milj. kr.

	1978	1979	1980
Penningmängd, ökning:			
Banktillgodohavanden[1] och bankcertifikat, (netto)	32 053	23 869	31 769
Sedlar och mynt	3 148	3 359	2 644
Summa	**35 201**	**27 228**	**34 413**
Tillskott genom:			
Valutareservens förändring	1 706	– 3 169	– 11
Statens upplåning i utlandet (ökning = –)	– 2 014	– 9 042	–22 057
Statens utgiftsöverskott	33 167	43 971	54 429
Statens upplåning utanför bankerna (ökning = –)	–11 171	–17 651	–14 978
Medel på investeringskonton i riksbanken (ökning = –)	477	15	66
Likviditetskonton i riksbanken (ökning = –)	–	– 3 198	– 214
Övriga riksbankstransaktioner	– 283	– 2 313	– 3 982
Bankernas utlåning till allmänheten exkl. refinansiering i utlandet	16 107	16 887	15 043
Bankernas nettoförvärv av hypoteksobligationer	6 057	6 189	5 748
Bankernas fordringar på övriga kreditinstitut	– 990	– 157	1 153
Bankerna, diverse	– 7 855	– 4 304	– 784
Summa	**35 201**	**27 228**	**34 413**

[1] Inkl. föregående års krediterade räntor för 1978 och 1979 samt inkl. årets krediterade räntor för 1980.

Källa: Riksbanken.

Tabell 10: 2 Allmänhetens banktillgodohavanden sektorvis 1979–1980
Milj. kr., förändring

	1979	1980
Staten	183	616
Kommuner	4 404	1 654
därav bankcertifikat	–	700
Icke-finansiella företag	5 376	5 500
därav bankcertifikat	–	6 300
Hushåll	15 864	20 555
Övrigt	988	3 173
Summa banktillgodohavanden	**26 815**	**31 498**
därav inlåning	26 815	24 498
bankcertifikat	–	7 000

Källa: Statistiska centralbyrån.

miljarder kr. 1980. Detta pekar på ett väsentligt lägre finansieringsbehov från investeringssidan 1981 och så vitt resultatutvecklingen nu kan bedömas torde det även innebära en förbättring av företagens finansiella sparande.

Tabell 10: 3 Kreditmarknaden 1979 och 1980
Milj. kr., nettobelopp

Långivare	Låntagare					
	Staten	Kommuner	Bostäder	Företag	Hushåll	Summa
1979						
A. I Sverige						
Riksbanken	14549	–	–	–7	179	14721
Affärsbanker	1694	657	5844	3347	4165	15707
Spar- och föreningsbanker	1036	–249	3353	1718	5019	10877
Enskilda försäkringsinrättningar	3985	74	4603	3577	–	12239
Offentliga försäkringsinrättningar	5080	1014	3525	4668	–	14287
Allmänheten	8585	–100	342	1486	–	10313
Staten	–	–	4766	4754	1691	11211
Summa	**34929**	**1396**	**22433**	**19543**	**11054**	**89355**
B. I utlandet[1]						
Genom valutabanker	–	– 35	–	7434	–	7399
Genom mellanhandsinstitut	–	– 33	–	– 111	–	–144
Övrigt	9042	144	–	–4852	–	4334
Summa	**9042**	**76**	–	**2471**	–	**11589**
C. Totalt A+B	**43971**	**1472**	**22433**	**22014**	**11054**	**100944**
1980						
A. I Sverige						
Riksbanken	–593	–	–	–7	27	–573
Affärsbanker	16951	299	6713	3165	3041	30169
Spar- och föreningsbanker	1025	204	3004	2754	2120	9107
Enskilda försäkringsinrättningar	3459	275	3799	4834	–	12367
Offentliga försäkringsinrättningar	6764	276	4026	3984	–	15050
Allmänheten	4766	– 36	227	2536	–	7493
Staten	–	–	5886	4801	2193	12880
Summa	**32372**	**1018**	**23655**	**22067**	**7381**	**86493**
B. I utlandet[1]						
Genom valutabanker	–	39	–	6525	–	6564
Genom mellanhandsinstitut	–	33	–	720	–	753
Övrigt	22057	–153	–	– 536	–	21368
Summa	**22057**	**– 81**	–	**6709**	–	**28685**
C. Totalt A+B	**54429**	**937**	**23655**	**28776**	**7381**	**115178**

[1] Avser långfristig nettoupplåning inkl. företagens kortfristiga nettoupplåning i utländska banker för finansiering av export och import samt valutabankernas utlåning i utländsk valuta till valutainlänning.

Källa: Riksbanken.

Tabell 10: 4 Bankernas utestående krediter till andra ändamål än bostadsbyggande 1979–1980

	Förändring[1], milj. kr.		Ställning 1980 31 dec.	Procentuell förändring 31 dec. 1979–31 dec. 1980
	1979	1980		
Affärsbanker				
Kommuner	270	261	7 005	3,9
Icke-finansiella företag	8 242	9 405	70 715	15,3
därav: industri	3 212	2 732	26 083	11.7
Hushåll	4 162	3 406	42 610	8,7
Övriga	1 730	302	7 092	4,4
Summa	**14 404**	**13 374**	**127 422**	**11,7**
Spar- och föreningsbanker				
Kommuner	−122	212	3 524	6,4
Icke-finansiella företag	314	1 515	8 725	21,0
därav: industri	− 56	145	1 157	14,3
Hushåll	5 313	2 468	55 586	4,6
Övriga	243	34	1 481	2,3
Summa	**5 748**	**4 229**	**69 316**	**6,5**

[1] Förändringen 1979 exkl. årets debiterade räntor. Förändringen 1980 inkl. årets debiterade räntor.

Källor: Konjunkturinstitutet, riksbanken och statistiska centralbyrån.

Tabell 10: 5 Statens budgetutfall samt upplåningsformer 1978–1980

Milj. kr., nettobelopp

	1978	1979	1980
Budgetutfallet (nettoutg. −)	*−33 167*	*−43 971*	*−54 429*
Statsskuldens förändring inom landet (ökn. +)	*31 153*	*34 929*	*32 372*
Skattkammarväxlar och korttidslån	6 950	8 644	7 230
Korta obligationer	25	7 100	13 300
Långa obligationer	21 563	9 763	7 101
Premieobligationer	2 050	3 650	3 625
Sparobligationer	1 117	2 288	4 253
Övrigt	−552	3 484	−3 137
Statsskuldens förändring utom landet (ökn. +)	*2 014*	*9 042*	*22 057*

Anm. För att ernå överensstämmelse mellan uppgifterna för statens upplåning och budgetutfallet har riksgäldskontorets och statsverkets kassaförändringar dragits av från skattkammarväxlar och korttidslån.

Källor: Riksbanken och riksgäldskontoret.

Tabell 10: 6 Kommunernas finansiella sparande 1978–1980
Milj. kr., förändring

	1978	1979	1980
Likvida tillgångar	6 242	4 401	1 856
Utlåning	999	857	2 177
Övriga finansiella tillgångar	2 263	876	. .
Summa finansiella tillgångar (1)	9 504	6 134	. .
Upplåning totalt	2 272	2 494	2 636
därav: utomlands	576	76	−81
på svenska kreditmarknaden	1 161	1 396	1 018
övrig inhemsk upplåning	535	1 022	1 699
Övriga skulder[1]	1 629	902	. .
Summa skulder (2)	3 901	3 396	. .
Finansiellt sparande (1)–(2)	**5 603**	**2 738**	**1 397**

[1] Inkl. diskrepans.

Källa: Riksbanken och statistiska centralbyrån.

Tabell 10: 7 Bostadssektorns upplåning på kreditmarknaden 1978–1980
Milj. kr., nettobelopp

	1978	1979	1980
Obligationer	12 577	12 333	12 109
Direkta lån från bankerna	1 263	3 658	4 309
därav: affärsbankerna	739	2 574	3 552
spar- och föreningsbankerna	524	1 084	757
Lån från enskilda och offentliga försäkringsinrättningar	797	1 676	1 351
Staten	3 894	4 766	5 886
Summa	**18 531**	**22 433**	**23 655**

Källa: Riksbanken.

Tabell 10: 8 Företagens upplåning på kreditmarknaden 1978–1980
Milj. kr., nettobelopp

	1978	1979	1980
I Sverige			
Obligationer och förlagslån	3 988	4 768	2 122
Aktier	1 023	1 937	3 173
Direkta banklån	4 438	3 243	4 851
därav: affärsbanker	2 926	2 451	2 955
Upplåning hos övriga institut	5 069	4 841	7 120
Staten	2 952	4 754	4 801
Summa	**17 470**	**19 543**	**22 067**
I utlandet			
Genom valutabanker	2 418	7 434	6 525
Övrigt	877	−4 963	184
Summa	**3 295**	**2 471**	**6 709**
Totalt	**20 765**	**22 014**	**28 776**

Källa: Riksbanken.

BIHANG

Delprognoser och arbetsfördelning rörande den reviderade nationalbudgeten 1981

Av inledningen framgår vilka kapitel och avsnitt som sammanställs inom ekonomidepartementet (E) resp. konjunkturinstitutet (KI). Nedan redovisas detta i tablåform. Härutöver framgår E:s och KI:s bedömningar av utvecklingen inom olika delsektorer.

Sektor	Avsnittet utformat inom	Prognos, %	
		E	KI
Privat konsumtion	KI	−1,5	−0,7
Offentlig konsumtion	E	2,1	1,9
Bruttoinvesteringar	KI	−1,7	−2,3
Lagerinvesteringar[1]	KI	−1,3	−1,3
Export av varor och tjänster	KI	1,5	1,5
Import av varor och tjänster	KI	−5,4	−4,8
Bruttonationalprodukt	E	0,2	0,3
Internationell bedömning	E		
Produktion inom gruvor, mineralbrott, tillverkningsindustri och skogsbruk	KI		
Övrig produktion	E		
Arbetsmarknad	E		
De enskilda konsumenternas ekonomi	KI		
Industrins lönsamhet, kostnader och priser	KI		
Kreditmarknad	KI		
Sammanfattning	E		

[1] Lagerförändring i % av föregående års BNP.

Innehåll

1	*Sammanfattande översikt*	2
1.1	Den internationella konjunkturutvecklingen	2
1.2	Utvecklingen under 1980 och 1981	4
1.3	Utblick mot 1982	22
2	*Det internationella läget*	29
2.1	Sammanfattande översikt	29
2.2	Länderöversikter	37
3	*Utrikeshandeln*	56
3.1	Exporten	57
3.2	Importen	62
3.3	Betalningsbalansen	67
4	*Produktionen*	71
4.1	Sammanfattning av industriproduktionens utveckling	71
4.2	Utvecklingen inom olika delbranscher	72
4.3	Övriga näringsgrenar och den totala produktionen	85
5	*Arbetsmarknaden*	88
5.1	Läget på arbetsmarknaden under 1980 och början av 1981	88
5.2	Arbetsmarknaden under 1981	97
6	*De enskilda konsumenternas ekonomi*	100
6.1	Sammanfattning	100
6.2	Löner	103
6.3	Hushållens disponibla inkomster	106
6.4	Konsumentpriserna	113
6.5	Den privata konsumtionen	117
7	*Investeringarna*	120
7.1	Sammanfattning av investeringsutvecklingen samt prognoser för 1981	120
7.2	Investeringsutvecklingen inom olika områden	123
7.3	Lagerinvesteringarna	133
8	*Industrins lönsamhet, kostnader och priser*	136
8.1	Sammanfattande bedömning	136
8.2	Industriprodukternas prisutveckling	139
8.3	Industrins kostnadsutveckling	143
9	*Den offentliga verksamheten*	147
9.1	Allmänt	147
9.2	Staten	147
9.3	Kommunerna	153
9.4	Socialförsäkringssektorn	155
9.5	Den totala offentliga sektorn	157
9.6	Beräkning av finanspolitiska effekter	160

10 *Kreditmarknaden* 164
10.1 Likviditetsutvecklingen 167
10.2 Kreditinstitutens utlåning 169
10.3 Den sektorvisa upplåningen 171
10.4 Utblick mot 1981 173

Bihang
Delprognoser och arbetsfördelning rörande den reviderade nationalbudgeten 1981 178

Tabellförteckning

1:1 Försörjningsbalans 1980–1981 5
2 Relativpriser och marknadsandelar för Sveriges export av bearbetade varor till OECD-länderna 1976–1980 7
3 Bytesbalans 1980–1981 10
4 Finansiellt sparande 1979–1981 18
5 Förändring i BNP-komponenterna i procent av BNP föregående år 1977–1981 21
6 Försörjningsbalans 1982 23

2:1 Bruttonationalproduktens utveckling i vissa OECD-länder 1978–1981 29
2 Bytesbalansutvecklingen i vissa länder 1977–1980 31
3 Konsumentprisernas utveckling 1977–1981 33

3:1 Sveriges export av bearbetade varor till OECD-området 1975–1981 59
2 Sveriges export av bearbetade varor till olika länderområden 1975–1981 60
3 Världsmarknadspriserna för bearbetade varor 1973–1981 ... 60
4 Exportutvecklingen för olika varugrupper 1979–1981 62
5 Importutvecklingen för olika varugrupper 1979–1981 64
6 Nettoimport av råolja och petroleumprodukter 1973–1981 .. 66
7 Betalningsbalans 1977–1981 67
8 Kapitaltransaktioner, netto 1979–1980 68

4:1 Industriproduktionens utveckling 1978–1981 72
2 Försörjningsbalans för rundvirke 1979–1981 79
3 Försörjningsbalans för verkstadsprodukter 1979–1981 82
4 Försörjningsbalans för övrig industrisektor 1979–1981 84

5:1 Relativa arbetskraftstal 1970, 1975–1980 89
2 Andelen företag som uppgivit brist på arbetskraft 1979–1981 . 92
3 Sysselsättningsutvecklingen enligt AKU, 1975–1980 93
4 Sysselsättningen inom olika näringsgrenar 1978–1980 93
5 Arbetslösheten 1978–1981 94
6 Antal personer berörda av varsel om uppsägningar och permitteringar 1976–1981 96
7 Antal personer berörda av varsel om driftsinskränkning 1979–1981 96
8 Antal personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder 1976–1980 . 96
9 Produktivitetsutvecklingen inom olika näringsgrenar 1974–1980 97
10 Produktion, produktivitet och sysselsättning 1981 98

6:1 Hushållssektorns inkomster och utgifter 1979–1981 102
2 Lönekostnadsutveckling 1969–1981 samt arbetskraftskostnader för industriarbetare 105
3 Inkomstöverföringar till hushåll 1977–1981 108
4 Hushållens direkta skatter och avgifter 1977–1981 109
5 Realinkomstutveckling efter skatt 1978–1981 111
6 Konsumentprisindex december 1979–december 1980 114

7 Konsumentprisförändringen 1970–1981 uppdelad på komponenter ... 115
8 Hushållens konsumtionsutveckling 1971–1980 ... 118

7:1 Fasta bruttoinvesteringar 1977–1981 efter kapitaltyp och näringsgren ... 121
2 Fasta bruttoinvesteringar 1977–1981 inom privat och offentlig sektor ... 123
3 Lägenheter i påbörjade och inflyttningsfärdiga bostadshus 1977–1981 ... 124
4 Ombyggnadsinvesteringar för bostäder 1979–1981 ... 125
5 Planerade och faktiska förändringar av industrins totala investeringar 1971–1981 ... 127
6 Statliga investeringar 1978–1981 ... 130
7 Kommunala investeringar 1979–1981 ... 131
8 Planerade och faktiska förändringar i kommunernas och landstingskommunernas totala investeringar 1972–1981 ... 132
9 Lagervolymförändringar totalt och efter näringsgrenar 1977–1981 ... 134

8:1 Driftsöverskott i tillverkningsindustrin exkl. varv 1976–1981 .. 139
2 Produktpriser och rörliga produktionskostnader i tillverkningsindustrin exkl. varv 1977–1981 ... 141
3 Lönekostnader och produktivitet i tillverkningsindustrin exkl. varv 1977–1981 ... 144
4 Priser på olika insatsprodukter 1977–1981 ... 146
5 Sammanvägda priser på insatsprodukter för tillverkningsindustrin exkl. varv 1977–1981 ... 146

9:1 Statens inkomster och utgifter 1979–1981 ... 149
2 Industripolitiska åtgärder 1976–1981 ... 152
3 Kommunernas inkomster och utgifter 1979–1981 ... 154
4 Socialförsäkringssektorns inkomster och utgifter 1979–1981 . 156
5 Den offentliga sektorns konsumtion och investeringar 1979–1981 ... 157
6 Den totala offentliga sektorns inkomster och utgifter 1979–1981 ... 158
7 Finanspolitiska effekter 1975–1981 ... 161
8 Finanspolitiska effekter 1979–1981 ... 162

10:1 Penningmängden 1978–1980 ... 174
2 Allmänhetens banktillgodohavanden sektorvis 1979–1980 ... 174
3 Kreditmarknaden 1979 och 1980 ... 175
4 Bankernas utestående krediter till andra ändamål än bostadsbyggande 1979–1980 ... 176
5 Statens budgetutfall samt upplåningsformer 1978–1980 ... 176
6 Kommunernas finansiella sparande 1978–1980 ... 177
7 Bostadssektorns upplåning på kreditmarknaden 1978–1980 .. 177
8 Företagens upplåning på kreditmarknaden 1978–1980 ... 177

Diagramförteckning

1:1 Sparkvoten i hushållssektorn enligt gamla och nya nationalräkenskaperna 1970–1980 ... 12
2 Investeringar, lönsamhet och kapacitetsutnyttjande inom industrin 1970–1981 ... 21
2:1 Industriproduktionens utveckling i de större OECD-länderna 1975–1980 ... 30
2 Oljeprisutvecklingen 1979–1981 ... 32
3 Den internationella ränteutvecklingen 1978–1981 ... 33
3:1 Importpris- och volymutvecklingen 1975–1980, totalt och för vissa varugrupper ... 66
5:1 Arbetskraft och sysselsättning 1975–1981 ... 90
2 Vid arbetsförmedlingarna kvarstående lediga platser 1975–1981 ... 91
3 Arbetslösa enligt AKU, arbetslösa kassamedlemmar och kvarstående lediga platser 1975–1981 ... 95
6:1 Sparkvoten 1970–1981 ... 106
2 Hushållens disponibla inkomster och konsumtionsutgifter 1970–1981 ... 118
7:1 Byggnads- och maskininvesteringar, totalt och uppdelat på näringsgrenar 1972–1981 ... 122
2 Industrins investeringskvot 1970–1981 ... 127
3 Investeringar inom industrin, totalt och uppdelat på branscher 1974–1981 ... 128
4 Totala industrins lagervolymförändring 1968–1981 ... 135
8:1 Bruttomarginaler i tillverkningsindustrin enligt företagsstatistiken och nationalräkenskaperna 1970–1979 ... 138
2 Driftsöverskottets och kapitalförslitningens andelar av förädlingsvärdet i tillverkningsindustrin exkl. varv 1970–1981 ... 140
3 Rörliga produktionskostnader i tillverkningsindustrin exkl. varv 1971–1981 ... 144
10:1 Diskontot för Sverige och OECD samt emissionsvillkor för långa statslån 1978–1981 ... 164
2 Valutaflöde 1978–1981 ... 165
3 Penningmängden 1977–1981 ... 166
4 Real likviditet 1967–1980 ... 167
5 Olika sektorers reala likviditet 1976–1980 ... 168
6 Bankernas utestående krediter till andra ändamål än bostadsbyggande 1977–1981 ... 170
7 Statens budgetunderskott 1977–1981 ... 172

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981

1980 års långtidsutredning och remissyttrandena

Bilaga 1.2

1980 års långtidsutredning och remissyttrandena

1980 års långtidsutrednings huvudrapport (SOU 1980: 52), som avlämnades i december 1980 har remissbehandlats. En förteckning över de myndigheter och organisationer m. m. som inkommit med yttrandena återfinns i ett appendix till denna bilaga. I det följande presenteras ett sammandrag av huvudrapporten tillsammans med en sammanfattning av remissyttrandena. Med hänsyn till att utredningen täcker ett så vidsträckt område och att remissinstanserna lämnat en mangfald synpunkter har det inte varit möjligt att ge en fullständig översikt över remissinstansernas åsikter. Avsikten har i stället varit att lämna en redogörelse för de centrala tankarna i remissvaren.

I det följande har remisinstansernas synpunkter delats upp på de olika avsnitten i långtidsutredningen. För varje avsnitt återges också huvuddragen i betänkandet. Remissvaren kommenteras inte i detta sammanhang.

1 Allmänt om uppläggning och metod

Långtidsutredningen

LU 80 behandlar i första hand den ekonomiska utvecklingen i ett perspektiv fram till 1985. I analysarbetet har 1979 utnyttjats som basår. Anledningen är att 1979 f. n. är det senaste år för vilket fullständiga statistiska uppgifter avseende ekonomins olika delar föreligger. Långtidsutredningens medelsiktiga analysperiod utgörs därmed av åren 1979–1985.

I utredningens sammanfattning har emellertid en avräkning gjorts för utvecklingen 1979–1980, dvs. man visar vilka tillväxttakter som återstår för 1980–1985. Denna avräkning baseras på den bild av utvecklingen under 1980, som kunde prognostiseras i november 1980.

Arbetsmetod

Den viktigaste arbetsuppgiften för långtidsutredningen är att konfrontera de centrala ekonomisk-politiska målen med de faktorer som i övrigt är av betydelse för vår ekonomiska utveckling i ett medellångt perspektiv. Exempel på viktiga sådana faktorer är den internationella ekonomiska utvecklingen och de strukturella samband som gäller för ekonomin.

Inför 1980 års långtidsutredning har särskilda ansträngningar nedlagts vad gäller den internationella analysen. De enskilda länderprognoserna har

sammanförts och konsistensprövats med hjälp av OECD-sekretariatets världshandelsmodell, som därigenom för första gången utnyttjats i ett enskilt lands prognosarbete. Utifrån den internationella prognosen har utvecklingen på våra exportmarknader specialstuderats.

Beträffande de inhemska förutsättningarna för den framtida utvecklingen har en rad specialstudier gjorts. Befolkningens och arbetskraftsutbudets framtida utveckling har ingående analyserats av prognosinstitut vid SCB. Produktivitets- och investeringsutveckling m.m. inom industrin har bedömts av statens industriverk. I anknytning härtill har specialstudier utförts av bl.a. bakgrunden till den industriella problembilden. Vidare har en särskild studie av industriföretagens vinster, soliditet och räntabilitet utarbetats vid konjunkturinstitutet.

Utvecklingen inom de privata näringslivssektorerna jordbruk, trädgårdsnäring, fiske, skogsbruk, handel, tjänste- och byggnadsverksamhet har blivit föremål för specialstudier av branschexperter. Detta gäller även energisektorn. De nämnda specialstudierna liksom annat grundmaterial finns förtecknade i LU:s appendix 2.

När såväl prognosperiodens ekonomisk-politiska målsättningar som de enskilda förutsättningarna för utvecklingen preciserats sker en systematisk avstämning av dessa olika faktorer mot varandra i långtidsutredningens modellsystem. Detta innehåller en real del, en prismodell och en finansiell modell. Kärnan i modellsystemet är EMMA-modellen och den databas som byggts upp kring denna modell.

Inför 1980 års långtidsutredning har EMMA-modellen utvecklats på ett flertal centrala punkter. Detta gäller exempelvis utrikeshandelns behandling. För såväl exporten som importen av varor och tjänster har nya samband införts vilka explicit tar hänsyn till bl.a. sambandet mellan utrikeshandel och prisutveckling. Vidare har den privata konsumtionens behandling i EMMA-modellen förbättrats, så att dess utveckling nu beräknas uppdelad såväl på producerande sektorer som på relevanta varugrupperingar. I detta sammanhang har också den privata konsumtionsefterfrågans prisberoende byggts in i modellsambanden.

I LU 80, liksom i arbetet med föregående långtidsutredning, har den reala EMMA-modellen kompletterats med en aggregerad modell AMMA, vars speciella användningsområde är makroekonomiska avvägningsproblem på medellång sikt. Med hjälp av den mera lätthanterliga aggregerade modellen har de sidoalternativ för den ekonomiska utvecklingen t.o.m. 1985 tagits fram vilka presenteras i utredningen. Utredningens två huvudscenarier för den medelsiktiga utvecklingen har däremot ingående analyserats med hjälp av EMMA-modellen.

I huvudalternativen ingår som en integrerad del en pris- och kostnadsbild samt ett finansiellt perspektiv. Dessa har tagits fram med hjälp av den prismodell och finansiella modell, som integrerats i modellsystemet.

Utvecklingen i det längre tidsperspektivet fram till 1990 har studerats

med hjälp av den s.k. LEMMA-modellen. Modellen bygger på samma sektorindelning som EMMA och har kompletterats med samband som gör det möjligt att inom modellen beräkna investeringsutvecklingen inom enskilda sektorer.

LU:s beskrivning av balansbristerna i den svenska ekonomin

LU ägnar relativt stort utrymme åt en beskrivning av bakgrunden och karaktären av balansbristerna i svensk ekonomi. Man konstaterar sålunda att utvecklingen under 1970-talet i många avseenden innebar markanta trendbrott i förhållande till tidigare år. I stor utsträckning sammanhängde detta med den ökade instabiliteten i den internationella utvecklingen.

I Sverige blev tendensen till en bestående nedgång i industrisektorn alltmer tydlig. Den expansiva politiken bidrog visserligen till att hålla uppe industriproduktionen under den djupa internationella konjunkturnedgången 1974–1975. Den höga inflationen och de kraftiga löneökningarna 1975–1976 försämrade emellertid industrins konkurrenskraft i den grad att när industriproduktionen tog fart i andra länder 1976, fortsatte den svenska nedgången i allt snabbare takt. Även om den följande växelkursanpassningen möjliggjorde en viss återhämtning, visade det sig inte möjligt att återvinna marknadsandelar i önskvärt utsträckning. De allvarliga branschkriserna är ett annat uttryck på industrins aktuella svårigheter.

Den industriella tillväxten hämmades därutöver av en rad trögheter på ekonomins utbudssida. Bland dessa kan nämnas den låga rörligheten på arbetsmarknaden, industrins svaga finansiella position samt skogsindustrins svårigheter att erhålla virkesråvara.

Produktionstillväxten blev således svag under andra hälften av 1970-talet. Resursutrymmet minskade ytterligare genom den försämring i vårt bytesförhållande som oljeprishöjningarna medförde. Den svaga resurstillväxten motsvarades inte av en nedgång i vår inhemska konsumtion. Särskilt markant var den kommunala konsumtionstillväxten som uppgick till drygt 4 % per år under hela 1970-talet.

Denna överkonsumtion utgör ett grundläggande balansproblem i den svenska ekonomin. Det vidgade gapet mellan konsumtion och produktion har motsvarats av en nedgång i investeringarna samt av en allvarlig försämring av bytesbalansen.

Den ekonomiska politiken har dock lyckats upprätthålla den fulla sysselsättningen under 1970-talet. Sverige skiljer sig i detta avseende från de flesta övriga industriländer. Men detta har krävt stora och växande ansträngningar. En betydande del av den offentlig utgiftsexpansionen och de växande underskotten avspeglar de höga ambitionerna på sysselsättningsområdet. Vikande internationell efterfrågan och minskad efterfrågan från investeringssidan har fått ersättas med efterfrågestimulans från den offentliga sektorn, vilket ökat såväl de offentliga utgifterna som underskotten i den offentliga sektorn och i bytesbalansen.

Den offentliga utgiftsexpansionen har inte längre kunnat skattefinansieras enligt mönstret från 1950- och 1960-talen. Därmed har det finansiella underskottet i den offentliga sektorn ökat. Det växande budgetunderskottet hänger nära ihop med övriga balansbrister i den svenska ekonomin. Utgiftsöverskottet i offentlig sektor har lett till ett sänkt bruttosparande i hela ekonomin, vilket drivit fram ett strukturellt underskott i bytesbalansen.

Långtidsutredningens kalkyler

Det är nödvändigt att de ovan diskuterade balansproblemen löses. LU 80 har sett det som en huvuduppgift att ange en väg till balans i den svenska ekonomin. I detta syfte har utredningen utarbetat ett scenario för den ekonomiska utvecklingen, där våra balansbrister successivt minskar och det är möjligt att uppnå de centrala målen för den ekonomiska politiken. Detta scenario är utredningens alternativ 1.

Svårigheterna att uppnå en sådan utveckling är emellertid mycket stora. Som framgått har utvecklingen under 1970-talet präglats av många djupt liggande problem. Utredningen har därför funnit det angeläget att också analysera en utveckling där de nuvarande utvecklingstendenserna i den svenska ekonomin består. Detta görs i alternativ 2 som byggts upp kring det grundläggande antagandet att det endast i marginell utsträckning går att ändra den nuvarande utvecklingen.

De två alternativen är uppbyggda kring gemensamma förutsättningar beträffande den internationella utvecklingen och utvecklingen av arbetskraftsutbudet i Sverige.

Enligt LU:s bedömning kommer inflationsbekämpningen att prioriteras av OECD-länderna under de närmaste åren samtidigt som man försöker stimulera investerings- och produktivitetstillväxten. Den totala BNP-tillväxten inom OECD-området har bedömts uppgå till 2,9% per år 1979–1985. Den antagna produktionsutvecklingen innebär att arbetslösheten i OECD-området fortfarande kommer att ligga kvar på en hög nivå fram till mitten av 1980-talet. Också inflationstakten väntas ligga kvar på en relativt hög nivå. Världshandelstillväxten har mot bakgrund av dessa bedömningar beräknats uppgå till 5% per år i volym under perioden 1979–1985.

Som nämnts bygger LU:s båda alternativ också på gemensamma förutsättningar om arbetskraftsutbudet i Sverige. Antalet personer i arbetskraften har beräknats öka under åren 1979–1985 i ungefär samma takt som under 1970-talet, dvs med närmare 1% årligen.

Utvecklingen fram till 1985 enligt LU:s alternativ 1

LU:s alternativ 1 präglas i många avseenden av kravet på förbättring i vår externa balans. Genom en förbättring av konkurrenskraften och lönsamheten i industrin skulle det bli möjligt att stärka dess ställning på exportmarknaderna, vilket möjliggör ett visst återtagande av de marknadsandelar som förlorats under 1970-talet.

En annan viktig grundförutsättning i alternativ 1 är att de restriktioner på ekonomins utbudssida, som gjort sig påminda under slutet av 1970-talet, hävs. För att industrin skall kunna utnyttja ett förbättrat konkurrensläge är det sålunda nödvändigt att den får en sådan finansiell styrka att företaget kan ta de risker som är förknippade med en ökad expansion. Vidare förutsätts i alternativ 1 att arbetsmarknaden blir så flexibel att nyrekrytering i de expansiva delarna av industrin kan ske utan att löneuppdrivande flaskhalsar uppstår. Detta kräver bl.a. att övriga sektorer håller tillbaka sin efterfrågan på arbetskraft.

En speciell restriktion för den industriella tillväxten har under de senaste åren utbudet av skågsråvara utgjort. I alternativ 1 har förutsatts att sådana åtgärder vidtas att skogsindustrin i varje fall i konjunkturtopparna kan tillgodogöra sig ett virkesutbud som svarar mot den långsiktiga tillväxten i skogen.

Enligt förutsättningarna för alternativet skall bytesbalansunderskottet reduceras så att det 1985 uppgår till 2% av BNP. Härigenom möjliggörs uppnåendet av extern balans vid 1980-talets slut. Trots att vi minskar underskottet i vår bytesbalans kvarstår dock behovet av utlandsupplåning, vilket innebär att vår utlandsskuld även i alternativ 1 kommer att växa under hela perioden fram till 1985. Därmed kommer också räntebetalningarna att öka.

För att uppnå denna utveckling av bytesbalansen krävs att oljeberoendet minskas. I alternativ 1 har antagits att oljeanvändningen vid konstant BNP kommer att reduceras med 4,3% per år.

Den produktionsökning som under ovan angivna omständigheter möjliggörs kräver för sitt realiserande en ökning av såväl investeringar som produktivitetstillväxt.

Sysselsättningen i timmar antas bli oförändrad under kalkylperioden. Hela den ekonomiska tillväxten måste därför komma till stånd genom en ökning av arbetsproduktiviteten. Man räknar sålunda med att produktivitetsökningen i industrin skall uppgå till 4,2% per år 1979–1985. I övriga näringslivet räknar utredningen med en uppgång i produktiviteten på 3% per år.

Alternativets utveckling av produktion och produktivitet kan emellertid inte åstadkommas utan en avsevärd förbättring i investeringsaktiviteten. I ett sexårsperspektiv är det mest angläget att öka industriinvesteringarna och de investeringar som bidrar till att minska vårt oljeberoende. Sammantaget beräknas de totala investeringarna i ekonomin öka med 3,5% per år i alternativ 1.

Under de angivna betingelserna bedöms en ekonomisk tillväxt i storleksordningen 2,5% per år 1979–1985 vara möjlig. Kraven på investeringsuppgång och bytesbalansförbättring intecknar emellertid nära nog hela detta produktionsutrymme. Det knappa konsumtionsutrymme som därmed framkommer måste resultera i en kraftig neddragning av tillväxten i såväl

privat som offentlig konsumtion. I alternativ 1 har förutsatts att den offentliga konsumtionen 1979–1985 ökar med 0,9% om året. Det är i så fall möjligt att uppnå en ökning av den privata konsumtionen med 0,6% om året, vilket kan jämföras med en ökning på 1,6% per år under perioden 1974–1979. Ökningen av offentlig konsumtion, 0,9% per 1979–1985, kan jämföras med en ökning på 3,9% per år under perioden 1974–1979. Liksom för den privata konsumtionen är det alltså här fråga om en mycket kraftig uppbromsning.

Den statliga konsumtionen beräknas i alternativ 1 minska med 0,5% per år, medan den 1974–1979 ökade med 2,1% per år. För den kommunala konsumtionen är trendbrottet ännu mera drastiskt. Det utrymme som står till förfogande under perioden 1979–1985 motsvarar en årlig ökning på 1,5% per år, vilket skall ställas mot en ökning på 4,7% per år under perioden 1974–1979. Då hänsyn tas till utvecklingen 1979–1980 motsvarar den angivna ökningstakten en kommunal konsumtionstillväxt om 0,5% per år 1980–1985.

Utvecklingen fram till 1985 enligt LU:s alternativ 2

Alternativ 2 beskriver en utvecklingsväg för svensk ekonomi där de centrala trögheterna på ekonomins utbudssida förutsätts kvarstå och där den inhemska konsumtionen fortsätter att expandera enligt ungefär samma mönster som förut. Konsekvenserna härav blir en utveckling som i långa stycken påminner om den under 1970-talets senare hälft. Utgångslägets kraftiga obalanser förvärras och på grund av ett stagnerande näringsliv kan den fulla sysselsättningen inte upprätthållas.

För statens del har i alternativ 2 förutsatts en oförändrad konsumtionsvolym. Även denna utveckling förutsätter dock en hård restriktivitet med nya utgiftsåtaganden. Den kommunala konsumtionen fortsätter däremot i alternativ 2 att växa snabbt. En viss uppbromsning av tillväxten förefaller emellertid f. n. ske. Med anledning härav har ökningstakten satts till 3,8% per år under perioden 1979–1985. Detta innebär en betydande nedgång i förhållande till perioden 1974–1979, då ökningstakten i kommunal konsumtion uppgick till 4,7% per år. Utvecklingen i alternativ 2 innebär således att vi når en uppbromsning i tillväxten liknande den vi hade 1970–1974, då konsumtionsökningen i kommunerna uppgick till 3,4% per år.

Erfarenheterna under 1970-talet har visat att den återhållsamhet på lönesidan som ligger i alternativ 1 knappast kan realiseras i ett klimat med en expansiv offentlig efterfrågepolitik. Därför har i alternativ 2 förutsatts att löntagarna inte kommer att acceptera en försämring i reallönen. Reallönen efter skatt per sysselsatt ökar sålunda svagt under perioden 1979-1985.

Härigenom skulle den privata konsumtionen komma att öka med 1,5% per år 1979–1985, dvs. i ungefär samma takt som 1974–1979. Konsumtionsökningen under perioden 1965–1974 uppgick till 2,5–3% per år.

Den expansiva ekonomiska politiken förutses liksom under perioden 1974–1979 skapa ett inhemskt ekonomiskt klimat som inte står i överensstämmelse med utvecklingen i omvärlden. Den snabbt växande offentliga sektorn kan förutses bli löneledande, vilket återigen bäddar för en löne- och kostnadsutveckling som är avsevärt snabbare än omvärldens. Därmed försämras konkurrenskraften ytterligare för det svenska näringlivet. De reala löneökningarna kommer att pressa ned vinsterna. En del av kostnadshöjningen kan också förväntas slå igenom i höjda produktpriser med stigande relativpriser som följd. Den ogynnsamma prisutvecklingen förväntas leda till att den konkurrensutsatta delen av näringslivet ånyo tappar marknadsandelar både på exportmarknaderna och här hemma. Trots en förutsatt tillväxt i världshandelns volym på i genomsnitt ca 5% per år under prognosperioden beräknas den svenska exporten växa med endast 2,2% per år under perioden 1979–1985.

Den relativt höga konsumtionstillväxten och oförmånliga prisutvecklingen driver upp importefterfrågan. Den totala importen av varor och tjänster beräknas i alternativ 2 växa med i genomsnitt 3,8% per år 1979–1985, vilket är en mycket kraftig ökning i förhållande till BNP-tillväxten.

Den angivna utvecklingen medför att bytesbalansen kraftigt försämras. Bytesbalansunderskottet beräknas växa från 11,2 miljarder kr. 1979 till ca 59 miljarder kr. 1985. Mätt som procentuell andel av BNP i löpande priser betyder detta att underskottet växer från 2,5% av BNP 1979 till 6,5% 1985. Skuldstocken, som 1979 uppgick till ca 6% av BNP, beräknas i alternativ 2 växa till 28% av BNP 1985. Detta medför naturligtvis en relativt snabb ökning av räntebetalningarna. Mätta som andel av BNP beräknas dessa öka från 0,7% 1979 till ca 3% 1985.

Det torde starkt kunna ifrågasättas om en sådan utveckling av den utrikes skuldsättningen kan genomföras utan begränsningar i den ekonomisk-politiska handlingsfriheten och kraftigt försämrade lånevillkor.

Den försämrade konkurrenssituationen och vinstutvecklingen väntas försvaga incitamenten till nyinvesteringar. De totala investeringarna anges i detta alternativ öka med endast ca 1% årligen. BNP-ökningen har i alternativ 2 beräknats till 1,3% per år under 1979–1985.

Vid en sådan utveckling skulle det enligt LU:s kalkyler inte längre vara möjligt att upprätthålla den fulla sysselsättningen. Antalet arbetslösa har i detta fall beräknats uppgå till drygt 100000 utöver den normala friktionsarbetslösheten. Detta är liktydigt med en arbetslöshet på 4,3% 1985.

Andra utvecklingsvägar

LU redovisar också tre sidoalternativ för den ekonomiska utvecklingen fram till 1985. De två första – alternativ 3 och 4 – är känslighetsanalyser i vilka en återgång mot balans i svensk ekonomi enligt alternativ 1 försvåras på grund av inre respektive yttre störningar av trögheter på ekonomins utbudssida. I alternativ 3 utgörs dessa störningar av trögheter på ekono-

mins utbudssida. I alternativ 4 består de av en ny oljeprischock i kombination med en försämrad internationell tillväxt. Alternativ 5, slutligen, påvisar svårigheterna att vända utvecklingen mot ekonomisk balans vid en snabb offentlig tillväxt.

Analysen i alternativ 3 påvisar vikten av att de centrala utbudsbegränsningarna i svensk ekonomi undanröjs. Om inte detta sker så går både bytesbalansförbättringen och den fulla sysselsättningen förlorade. Alternativ 4 visar hur en väg tillbaka mot balans kan spolieras av en ny drastisk oljeprischock – trots i övrigt gynnsamma förutsättningar. Alternativet visar därmed också att den relativt kraftiga nedskärningen i inhemsk konsumtionstillväxt, som i alternativ 1 angivits som en nödvändig förutsättning för återgång mot extern balans, ingalunda är tilltagen i överkant. Tvärtom framstår den som otillräcklig om de yttre förutsättningarna för den ekonomiska utvecklingen blir mindre gynnsamma än i alternativ 1. Analysen av alternativ 5 visar att utvecklingen under dessa omständigheter i allt väsentligt drivs in i en bana som liknar alternativ 2.

Remissinstanserna

Flertalet remissinstanser delar LU:s uppfattning avseende bakgrunden till och den allmänna beskrivningen av den ekonomiska problembilden. Sålunda konstaterar *Fullmäktige i Sveriges Riksbank* att uppgiften är att ge en diagnos över de centrala avvägningsproblemen i svensk ekonomi och att diskutera vilka krav som kommer att ställas på den ekonomiska politiken. Osäkerheten när det gäller enskilda utvecklingstal under prognosperioden kan vara stor, varför utredningens kalkyler endast skall ses som en metod att ge en grov bild av de valmöjligheter för den ekonomiska utvecklingen som föreligger. Riksbanken fastslår att det därvid inte råder någon tvekan om att den allmänna problembeskrivning som ges för den kommande femårsperioden är korrekt. Man framhåller också att det inte torde råda några delade meningar om att följa den riktningsangivelse för den ekonomiska utvecklingen som alternativ 1 utgör.

Svenska arbetsgivarföreningen (SAF) konstaterar i sitt remissvar att LU på ett förtjänstfullt sätt belyser de utvecklingsmöjligheter, som föreligger under de närmaste fem åren. Samtidigt menar SAF dock att eftersom lösningarna på balansproblemen i svensk ekonomi inrymmer en del politiska och värderingsmässiga frågor, finns risk för att LU begränsas till att belysa det "politiskt realistiska". SAF menar att det hade varit önskvärt med ytterligare alternativ, som kvantitativt angivit hur stark begränsning av den offentliga utgiftsexpansionen som krävs för att redan 1985 nå balans i våra utrikesbetalningar utan minskning av reallönerna och vid bevarad full sysselsättning. Man menar vidare att det hade varit värdefullt om LU – mer än vad som skett – satt in utvecklingen av företagens lönsamhet och soliditet i ett samhällsekonomiskt sammanhang. Genom att kraven på

export- och produktionsökningar härigenom relaterats till centrala finansiella variabler hade LU:s framställning fått ökad operativ betydelse.

Även *Sveriges Industriförbund (SI)* säger sig dela LU:s synsätt på Sveriges ekonomi och de krav som det nuvarande läget ställer. Frågan är dock, menar SI, hur den ekonomiska politiken skall utformas. SI konstaterar att på denna punkt nöjer sig LU med att ge vissa allmänna riktlinjer. Visserligen förväntar sig inte SI att LU skall överta politikernas uppgifter, men däremot hade man gärna sett en mer genomarbetad förloppsmässig analys av alternativen och i anslutning härtill en diskussion av de medel med vilka utvecklingen enligt alternativ I skall kunna åstadkommas.

Industriförbundets ståndpunkt avseende de politiska rekommendationerna delas emellertid inte av alla remissinstanser. Sålunda anser *Tjänstemännens centralorganisation (TCO)* att alltsedan långtidsutredningarna överfördes till kanslihuset så har dessa i allt högre grad kommit att ensidigt återge regeringens syn på de ekonomiska frågeställningarna. I LU 80 skulle enligt TCO denna utveckling ha drivits längre än tidigare. TCO vill mot denna bakgrund förorda att långtidsutredningarnas ställning blir föremål för översyn. Enligt TCO bör de i framtiden utarbetas av någon i förhållande till kanslihuset oberoende instans. Även *SAF* ifrågasätter om den nuvarande formen för arbetet med långtidsutredningarna är den mest ändamålsenliga. Med en friare ställning skulle betydelsen av olika slags politiska restriktioner i debatten framstå klarare genom att även alternativ utanför dessa gränser kunde belysas.

Landsorganisationen (LO) framhåller i sitt remissvar att man delar LU:s beskrivning av det ekonomiska läget. Man understryker sålunda att det är tveklöst att Sveriges ekonomi befinner sig i en utveckling med snabbt växande balansbrister, stigande inflation, sjunkande investeringar och stagnerande tillväxt. LO framhåller också att det är viktigt att fylla ut underskottet i bytesbalansen, bl. a. för att på lång sikt kunna uppfylla de övergripande målen för den ekonomiska politiken. I dessa grundläggande frågor delar således LO utredningens synsätt. Samtidigt hävdar emellertid LO att LU 80 i många avseenden utgör en viljeyttring från ekonomidepartementet och att de slutsatser och rekommendationer som utredningen kommer fram till är långt ifrån fria från politiska värderingar eller intressemässiga bindningar.

Kooperativa förbundet (KF) understryker i sitt remissvar att man anser de två huvudalternativen väl valda för att belysa Sveriges ekonomiska problem. I likhet med flera andra remissinstanser anser man emellertid att mer uppmärksamhet borde ha ägnats åt sambandet mellan konjunktur- och strukturutveckling, dvs. att analysen borde ges en mer dynamisk karaktär.

Sveriges Aktiesparares Riksförbund (SARF) fastslås i sitt remissyttrande att ingen tvekan råder om att utredningens rapport utgör en inträngande och klarsynt genomgång av vårt lands ekonomiska situation. Enligt SARF ligger utredningens främsta värde i att den i ett sammanhang formulerar den i breda kretsar redan accepterade bilden av den ekonomiska krisen.

Konjunkturinstitutet (KI) menar också att LU lämnar en klargörande beskrivning av huvuddragen i den ekonomiska utvecklingen. KI menar emellertid att det hade varit informativt att ha tillgång till en kalkyl över ett extremalternativ där en utpräglad låt-gå politik leder till en sådan begränsning av handlingsfriheten att den ekonomiska politiken förvandlas till en beroende variabel. Samtidigt konstaterar KI att valet av huvudalternativ blir mycket betydelsefullt genom de långtgående effekter det får på utrednings- och planeringsarbete såväl inom den offentliga sektorn som i det privata näringslivet och i organisationerna.

Statistiska centralbyrån (SCB) fastslår i sitt remissyttrande ett välkänt metodologiskt problem, nämligen att LU:s uppläggning med detaljerade modellberäkningar leder till en överdriven exakthet i prognosresultaten. Även *Svenska kommunförbundet* anser att LU:s detaljerade kalkyler ger ett överdrivet sken av exakthet. Man förordar därför en analys i grövre termer av de avgörande problemen i ekonomin.

Styrelsen för teknisk utveckling (STU) anför en rad synpunkter som berör olika delavsnitt i LU men som alla karaktäriseras av en allmän metoddiskussion. Ett genomgående drag är att STU saknar en utförlig analys av den tekniska utvecklingens betydelse för den framtida ekonomiska utvecklingen. I anslutning härtill föreslår STU att en väsentligt större tyngd läggs på analysen av utvecklingen på längre sikt (10–20 år). STU erbjuder sig avslutningsvis att medverka i de föreslagna analyserna.

Fullmäktige i Riksgäldskontoret efterlyser i sitt remissyttrande en mera utförlig analys av de kreditpolitiska konsekvenserna av olika utvecklingsförlopp. Trots att den finansiella analysen byggts ut kraftigt i de senaste långtidsutredningarna finner fullmäktige den vara ofullständig.

Systemanalysgruppen inom Svenska Operationsanalysföreningen (SOAF-SG) har – utan att formellt vara remissinstans inlämnat ett yttrande över utredningens metodik. SOAF-SG finner att utredningens rapport ger en god överblick över det aktuella läget i svensk ekonomi. Man anser att alternativbehandlingen kan förbättras och att det finns anledning att pröva nya modelltekniska hjälpmedel i framtiden. SOAF-SG finner även att institutionella förändringar bör övervägas. Bl. a. föreslås en utvidgning av långtidsutredningarnas verksamhet.

2 Utredningens slutsatser

Långtidsutredningen

Långtidsutredningens alternativ I understryker det självklara förhållandet att 1970-talets trender måste brytas för att vi skall nå balans i ekonomin. LU har visat att 1970-talets trender ej kan ses som resultatet av olyckliga tillfälligheter. För att trenderna skall brytas krävs en omfattande förändring av den ekonomiska politiken.

Det är inte långtidsutredningens uppgift att anvisa åtgärder. Utredningen begränsar sig därför till att göra en kort uppsummering av de områden där det är av största vikt att förändringar kommer till stånd. En startpunkt för en sådan uppsummering utgörs av de krav på förändringar som framkommer ur långtidsutredningens alternativ *1*.

– Efter en lång period av stagnation måste industriproduktionen och industriinvesteringarna nu öka igen. Industrin måste vinna marknadsandelar hemma och utomlands. Sysselsättningen i industrin måste under den närmaste femårsperioden öka med ca 60 000 personer.

– Oljeberoendet måste minskas.

– Privat konsumtion får endast öka med 0,5 % per år under hela första hälften av 1980-talet.

– Utgiftsökningen i offentlig sektor måste ned från 6 à 7 % om året mätt i fasta priser till 1 à 2 % per år.

– Tillväxten i statlig och kommunal konsumtion måste ner kraftigt. Kommunernas konsumtionstillväxt måste begränsas till ca 1 % om året.

För att de här angivna trendbrotten skall ske krävs förändringar i politiken. LU delar upp kraven i utbudsinriktade åtgärder och efterfrågeinriktade åtgärder.

På *efterfrågesidan* är utvecklingen i den offentliga sektorn central.

När det gäller staten måste målet att nedbringa det statliga budgetunderskottet med 1 % av BNP per år bibehållas.

När det gäller kommunerna konstateras att den statliga styrningen av kommunerna under 1970-talet verkat i expansiv riktning. Detta har skett dels genom direkta bidrag till prioriterade verksamheter, men också genom olika krav, normer och åligganden. Styrningen måste nu i stället verka i restriktiv riktning.

När det gäller *utbudssidan* konstaterar utredningen på flera ställen att det finns en rad restriktioner för en ökad industriell tillväxt. De viktigaste av dessa är:

– Låg rörlighet på arbetsmarknaden som försvårar en rekrytering till industrin.

– En svag finansiell position i industrin. Låga vinster och låg soliditet verkar tillbakahållande på investeringsviljan.

– Kraftigt efterfrågesug på arbetskraft från offentlig sektor försvårar rekryteringen till industrin.

– Ett otillräckligt virkesutbud har begränsat expansionen i skogsindustrin.

På dessa områden måste den ekonomiska politiken aktivt verka för förändringar om det skall vara möjligt att åstadkomma en utveckling som liknar den i alternativ 1.

Den industriella utveckling som krävs för att nå balans kan inte heller komma till stånd med mindre än att olika relativpriser i ekonomin ändras:

– För att vi skall vinna marknadsandelar krävs att priser och löner i den

svenska industrin minskar i förhållande till omvärlden. Långtidsutredningen har uppskattat behovet av en relativprisnedgång i exportindustrin till 6% mellan 1980 och 1985. För lönerna krävs en ännu större förskjutning eftersom vinsterna måste öka.

– Den industriella sysselsättningsexpansionen kräver att löneläget i industrin höjs i förhållande till andra sektorer i den svenska ekonomin. Enligt långtidsutredningen är det svårt att kvantifiera detta krav men det står helt klart att det krävs en märkbar förändring.

Långtidsutredningen pekar på de problem lönebildningen givit under 70-talet. Utredningen har svårt att se hur vi skall kunna nå en utveckling i enlighet med alternativ 1 om det ej sker en förändring på detta område. Det förefaller nu som vi nått en punkt där parterna på arbetsmarknaden måste ta ansvar för sysselsättningen i den konkurrensutsatta sektorn. LU påpekar att detta knappast är förenligt med att den offentliga sektorn blir löneledande.

Statsmakternas insats på detta område måste enligt LU bli att genom en återhållsam utgiftspolitik skapa rimliga förutsättningar för parterna. I sin roll som arbetsgivare kan staten också spela en viktig roll för att förhindra att den offentliga sektorn blir löneledande.

När det gäller relativpriser är det också centralt att industrins lönsamhet i förhållande till andra sektorer i den svenska ekonomin förbättras. För att en stabil investeringstillväxt i industrin skall komma till stånd krävs förutom en lönsamhetshöjning att avkastningen på olika former av icke-produktiva placeringar minskar. Ett sätt att åstadkomma detta är att minska de ränteuppdrivande underskotten i budgeten och bytesbalansen. Det är emellertid också nödvändigt att öka räntekänsligheten i hushållssektorn.

För att få till stånd en förbättring på detta område ter det sig nödvändigt med förändringar i skattereglerna, säger LU.

Remissinstanserna

Så gott som alla remissinstanser ansluter sig i allt väsentligt till LU:s beskrivning av den nuvarande ekonomiska problembildens bakgrund och karaktär. *Landsorganisationen (LO)* konstaterar således att det är tveklöst att Sveriges ekonomi befinner sig i en utveckling med snabbt växande balansbrister, stigande inflation, sjunkande investeringar och stagnerande tillväxt. *Svenska arbetsgivareföreningen (SAF)* fastslår för sin del att den nu framlagda långtidsutredningen på ett i många avseenden förtjänstfullt sätt belyser den svenska ekonomins utvecklingsmöjligheter. *Sveriges industriförbund (SI)* säger sig också dela LU:s grundläggande synsätt på vår ekonomi. *Riksbanken* konstaterar i sitt remissvar att det inte torde råda någon tvekan om att den allmänna problembeskrivning som ges inför den kommande femårsperioden är korrekt. *Sveriges aktiesparares Riksförbund (SARF)* anser för sin del att utredningens främsta värde ligger i att

den i ett sammanhanghang formulerar den i breda kretsar redan accepterade bilden av det ekonomiska läget.

Även de båda kommunförbunden tycks i stort dela den allmänna uppfattning, som ovan redovisats. *Landstingsförbundet* understryker att Sveriges ekonomi i dag präglas av obalans samt att en balanserad utveckling med stadig produktionstillväxt och låg inflationstakt är en förutsättning för att landstingen på sikt skall kunna tillgodose behoven inom sitt verksamhetsfält. *Svenska kommunförbundet* anser också att lägesbeskrivningen av den svenska ekonomin är riktig och menar därför också att en av huvuduppgifterna för den ekonomiska politiken måste vara att reducera vårt bytesbalansunderskott. Kommunförbundet ifrågasätter emellertid delvis LU:s analys av de bakomliggande orsakerna och menar att den snabba offentliga konsumtionstillväxten tilldelats en allt för framträdande roll i förklaringen av balansbristernas uppkomst. Däremot menar kommunförbundet att en begränsning av den totala inhemska konsumtionsutvecklingen är ett nödvändigt – om än ingalunda tillräckligt – villkor för att åter få en balanserad ekonomisk utveckling i Sverige.

Från den ovan redovisade och tämligen samstämmiga uppfattningen avviker *Tjänstemännens centralorganisation (TCO)*. TCO:s syn kan sammanfattas med följande citat. "TCO delar .... varken LU:s syn på orsakerna eller de slutsatser LU drar av erfarenheterna av 1970-talets ekonomiska utveckling. TCO delar heller inte LU:s syn på hur den ekonomiska balansen skall återskapas".

Såsom ovan påpekats är det inte långtidsutredningens uppgift att anvisa konkreta ekonomisk-politiska åtgärder. Utredningen har därför begränsat sig till att göra en kort uppsummering av de områden där det är av största vikt att förändringar kommer till stånd. Även dessa har återgivits ovan och innebär i korthet att industriproduktionen behöver öka kraftigt och den inhemska konsumtionstillväxten hållas tillbaka för att det skall vara möjligt att uppnå balans i den svenska ekonomin.

Utredningens uppfattning härvidlag delas i stor utsträckning också av remissinstanserna. Samtliga remissorgan tycks sålunda vara överens om att industriproduktionen måste öka. Däremot ställer sig flera instanser tveksamma till huruvida de av LU angivna ökningstakterna verkligen skall kunna uppnås. Dit hör bl. a. *Centralorganisationen SACO/SR, Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund*. Bakgrunden till tveksamheten står bl. a. att finna i uppfattningen att LU kan ha överskattat den framtida världsmarknadstillväxten och därmed den möjliga exporttillväxten. Likaså ställer sig flera remissorgan tveksamma till möjligheterna för den svenska industrin att vinna marknadsandelar i den utsträckning som LU förutsatt. Slutsatsen blir i dessa fall att en ännu hårdare anpassningsbörda måste läggas på konsumtionsutvecklingen. Både *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* menar därvid att denna ökade anpassningsbörda måste läggas på den offentliga konsumtionstillväxten.

Även *Landsorganisationen*, *Svenska kommunförbundet* och *Landstingsförbundet* delar utredningens slutsats att den totala konsumtionens tillväxt måste begränsas för att uppnå ekonomisk balans. *Landsorganisationen* konstaterar således att underskotten i bytesbalansen måste elimineras för att på lång sikt kunna uppfylla de övergripande målen för den ekonomiska politiken. I och för sig anser man inte att "krisen" kan lösas genom att kraftigt krympa den offentliga verksamheten. Enligt LU:s uppfattning är det dock i rådande läge tvingande att den offentliga sektorns expansion anpassas till tillväxten i ekonomin.

Svenska kommunförbundet anser att en utveckling mot balans i den svenska ekonomin kan åstadkommas med en annan avvägning mellan privat och offentlig konsumtion än vad som förordas i LU:s alternativ 1. Av samma uppfattning är *Landstingsförbundet*, som anser att LU förordat en alltför kraftig neddragning av den kommunala konsumtionstillväxten. Dessa remissinstanser förordar sålunda en hårdare åtstramning av den privata konsumtionens tillväxt.

Bland övriga remissinstanser kan nämnas att *Sveriges Hantverks- och industriorganisation (SHIO)* delar LU:s beskrivning av de aktuella problemen och även LU:s allmänna synpunkter på hur de skall lösas. Fullmäktige i *Sveriges Riksbank* understryker att LU:s alternativ 1 inte skall uppfattas som en lång och knagglig regel mot balans i ekonomin. I stället är det ett alternativ där kraftfulla åtgärder, som leder till en markerad riktningsförändring, genast måste sättas in.

Fullmäktige i riksgäldskontoret framhåller att en ensidig satsning på fortsatt hög konsumtionstillväxt och/eller omfattande subventionering av industrigrenar utan framtidsutsikter snarast leder till att balansbristerna förvärras. Fullmäktige har en längre tid varit djupt oroade av de allt större underskotten i bytesbalans och statsbudget. Man understryker att finansieringen av dessa hotar att leda till allt allvarligare problem och skadeverkningar för den svenska ekonomin. Enligt fullmäktige ligger LU:s målsättning om balans i utrikeshandeln först mot slutet av 1980-talet på en riskabelt låg ambitionsnivå. Man förordar i stället att målet för uppnåendet av jämvikt bör flyttas till senast 1985. Vid en given ekonomisk tillväxt skulle därvid kraven på återhållsamhet i den inhemska konsumtionen skärpas. Fullmäktige anser det också vara av allra största vikt att minskningen av det statliga budgetunderskottet sker i snabbare takt än vad som förutsatts i långtidsutredningen.

Vid sidan av de nu berörda anpassningskraven framhåller LU också att en återgång mot balans kräver en minskning av vårt oljeberoende. Samtliga remissinstanser som tagit upp frågan instämmer. Enligt långtidsutredningen är det emellertid inte tillräckligt att komma till rätta med de nu berörda anpassningsproblemen på ekonomins efterfrågesida. För att anpassningskraven skall bli acceptabla krävs också att ekonomins tillväxtpotential utnyttjas. Detta kräver i sin tur att en rad restriktioner för den

industriella tillväxten undanröjes. De viktigaste av dessa har återgivits ovan.

Flertalet remissinstanser stödjer utredningens slutsatser i dessa hänseenden. *SIHO – Familjeföretagen* hänvisar i detta sammanhang till det betänkande som 1979 avgavs av den särskilda näringspolitiska delegationen (Vägar till ökad välfärd. DS Ju 1979: 1). Man menar att flera av det där angivna åtgärdsförslagen skulle verksa i den av LU angivna riktningen. *Sveriges kemiska industrikontor* understryker riktigheten i utredningens bedömning att det finns betydande inhemska restriktioner för tillväxten i den svenska ekonomin. Kemikontoret gör mot denna bakgrund bl. a. en systematisk genomgång av de områden där av myndigheternas pålagda regelsystem hämmar företagens expansionskraft.

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) delar utredningens syn på de krav som ställs på arbetsmarknadens funktion. Enligt styrelsens mening är arbetskraftens förmåga att anpassa sig till den ekonomiska utvecklingens krav avhängig inte bara av att rörligheten ökar för dem som redan befinner sig på arbetsmarknaden, utan i minst lika hög grad av att de nytillträdandes fördelning på branscher och yrken förändras. Styrelsen vill i detta sammanhang understryka vikten av att industrin breddar sin rekrytering till att i högre grad omfatta grupper som i dagsläget är underrepresenterade i de flesta industriyrken.

När det gäller frågan om skogsindustrins virkesförsörjning betonar *Skogsstyrelsen* i sitt remissvar att en ökad intensitet i skogsbruket står i överensstämmelse med de övergripande samhällsmålen. *Lantbrukarnas riksförbund (LRF)* ifrågasätter möjligheterna att öka virkesavverkningen i den utsträckning som LU räknar med, men konstaterar att alla vägar bör prövas för att nå målen.

3 Den internationella utvecklingen

Långtidsutredningen

Under 1970-talet försämrades utvecklingen i världsekonomin kraftigt. En viktig orsak till detta var de drastiska oljeprisökningarna 1973–1974 och 1979–1980. De omfattande och allvarliga ekonomisk-politiska problem som härvid uppkom löstes inte under decenniet. Flertalet av dem kvarstår ännu vid början av 1980-talet – delvis med ökad styrka.

Möjligheterna att under de närmaste åren lösa dessa problem kommer att bli avgörande för den internationella ekonomiska utvecklingen under 1980-talet. Sveriges stora utrikeshandelsberoende medför att utvecklingen i de dominerande industriländerna kommer att bli av stor betydelse för våra möjligheter att lösa problemen i den svenska ekonomin.

Vilka effekter på den fortsatta utvecklingen i OECD-länderna som oljeprishöjningarna får, beror av hur hushållen och företagen reagerar på dessa

samt av vilka ekonomisk-politiska åtgärder som vidtas. Det senare beror i sin tur av vilka restriktioner på politiken som kommer att tillmätas särskild vikt i industriländerna under de närmaste åren samt av vilka avvägningar mellan dessa restriktioner som kommer att göras.

En sådan restriktion är inflationsproblemen. De nuvarande inflationsproblemen i industriländerna beror, förutom av effekter av efterfrågeökningen i världshandeln och internt inom länderna under 1970-talets sista år, också på en under en lång följd av år ökad inflationsbenägenhet. Sedan slutet av 1960-talet har en successiv förskjutning ägt rum, på så sätt att en given ökning av kapacitetsutnyttjandet idag tenderar att ge upphov till större prisstegringar än tidigare.

Inflationsproblemen kan av dessa skäl väntas utgöra en mycket viktig restriktion på den ekonomiska politiken i industriländerna under de närmaste åren.

En annan restriktion – intimt förknippad med inflationsproblematiken – som påtagligt begränsar förutsättningarna för att bedriva en expansiv ekonomisk politik är industriländernas starka oljeberoende.

Möjligheterna att före utgången av 1980-talet i någon mer betydande omfattning minska industriländernas oljeberoende bedöms i LU som begränsade. Det är därför en uppenbar risk för att energitillgången kan bli en påtaglig restriktion på produktionstillväxten under större delen av 1980-talet och därmed för möjligheterna att bedriva en expansiv efterfrågepolitik. Mot bakgrund av de bedömningar som idag kan göras beträffande dels oljeproduktionens utveckling, dels möjligheten att under de närmaste åren ersätta olja med andra energikällor samt satsa på energisparande åtgärder m. m. är en tillväxttakt högre än 3 à 4 % per år fram till mitten av 1980-talet inte möjlig. För att nå full sysselsättning i OECD-området 1985 krävs en klart snabbare tillväxt. Enligt denna bedömning skulle således restriktioner som betingas av tillgången på energi göra det omöjligt att föra en efterfrågepolitik som återför industriländerna till full sysselsättning vid 1980-talets mitt.

Förutom de ovan nämnda föreligger också andra restriktioner för en expansiv efterfrågepolitik. Flera av industriländerna har stora budgetunderskott, vilket begränsar utrymmet för en expansiv politik. De senaste årens låga investeringar och produktivitetstillväxt och allmänt ökade stelheter i ekonomierna har bl. a. inneburit att risker för flaskhalsproblem och därmed åtföljande prisstegringsimpulser uppfattas som en restriktion för en expansivare politik i flertalet OECD-länder.

Den bedömning som LU gör är att inflationsbekämpning och skapande av betingelser för återgång till högre tillväxt och sysselsättning på medellång sikt kommer att ges prioritet i den ekonomiska politiken i OECD-länderna under de närmaste åren. Rädslan för att oljeprishöjningarna skall leda till sekundära prisstegringar och därmed påspädning av andra existerande tendenser till accelererande inflation talar för att den efterfrågedäm-

pande effekten av de senaste oljeprishöjningarna tillåts slå igenom fullt ut. Erfarenheter av den ekonomiska politik som fördes i många länder efter oljeprishöjningarna 1973–1974 talar för att en alltför tidigt insatt efterfrågestimulerande politik lätt leder till återigen accelererande inflation och en ytterligare period av stram efterfrågepolitik. LU konstaterar mot denna bakgrund att övervägande skäl talar för att OECD-området som helhet kommer att präglas av en restriktiv finans- och kreditpolitik i syfte att begränsa konsumtionstillväxten till dess inflationen återigen är under kontroll och den realinkomstsänkande effekten av oljeprishöjningarna slagit igenom. Vidare har i många – främst då mindre – länder den senaste tidens prishöjningar på olja medfört en så betydande ökning av bytesbalansunderskotten att en omläggning av politiken i restriktiv riktning av detta skäl redan genomförts eller måste bedömas som trolig.

LU konstaterar vidare att för att reducera inflationstakten och därmed skapa förutsättningar för en återgång till en balanserad utveckling på medellång sikt kommer sannolikt betydande insatser i produktivitetsbefrämjande syfte att göras i industriländerna. Detta förutsätter i sin tur åtgärder för att få till stånd en gynnsam investeringsutveckling i syfte att dels öka produktionskapaciteten och eliminera flaskhalsar, dels rationalisera produktionen och därmed dämpa tendenser till kostnadshöjningar inom olika sektorer. Åtgärder som underlättar den strukturella anpassningen till förändrade förutsättningar, t. ex. sådana som förbättrar arbetsmarknadens funktionssätt, kommer sannolikt också att ges hög prioritet. En annan förutsättning för snabbare tillväxt och minskad arbetslöshet är att industriländerna vidtar kraftfulla åtgärder för att minska det starka oljeberoendet. Det bakomliggande motivet härför är att minska risken för att tillväxt resulterar i nya prishöjningar på olja och accelererande inflation, vilket i sin tur nödvändiggör en återgång till restriktiv politik i dessa länder.

Enligt LU kan den avvägning mellan prisstabiliseringsmål och sysselsättningsmål som främst de större OECD-länderna bedöms komma att göra under perioden fram till 1980-talets mitt – åtminstone i ett inledande skede – väntas medföra en ytterligare ökning av arbetslösheten i OECD-området. I särskilt hög grad kan detta väntas gälla arbetslösheten bland ungdomar.

I nedanstående tabell redovisas de förutsättningar beträffande produktionsutvecklingen för olika ländergrupper i världen som görs i LU. I OECD-området bedöms BNP-tillväxten till 2,9 % per år 1979–1985. Både OPEC-länderna och utvecklingsländerna bedöms däremot få en betydligt snabbare tillväxt – 4,7 respektive 4,5 % per år 1979–1985. För statshandelsländerna förutses en tillväxt på 3,5 % per år under prognosperioden. För världen som helhet skulle därmed produktionen öka med 3,3 % per år mellan 1979 och 1985.

Världshandelns volymtillväxt bedöms i LU:s kalkyler uppgå till 5 % per år 1979–1985. Ökningstakten förutsätts således bli endast obetydligt högre

än under perioden 1973–1979, då världshandeln ökade med i genomsnitt 4,8% per år. Den fortsatt svaga världshandelstillväxten innebär stora svårigheter för länder med bytesbalansunderskott att genom ökad export lösa sina balansproblem. Risken för att enskilda länder i en sådan situation tillgriper protektionistiska åtgärder i syfte att begränsa importen samt att rädda arbetstillfällen måste bedömas som mycket stor.

Beträffande råoljepriset utveckling antas i LU en långsam realprisökning 1980–1985 på 2% per år. För olika slag av petroleumprodukter har prisutvecklingen antagits bli betydligt snabbare.

LU:s förutsättningar angående den internationella utvecklingen är gemensamma för utredningens två huvudalternativ.

Tabell 1. Världsproduktionens (BNP) faktiska utveckling 1960–1979 samt prognos för 1979–1985

Ländergrupp	Andel av världsproduktionen 1980 (%)	Årlig procentuell volymförändring			
		1960–1970	1970–1973	1973–1979	1979–1985
Industriländer[a]	60,7	5,0	5,1	2,7	2,9
Statshandelsländer	22,3	6,0	6,0	5,3	3,5
OPEC	4,1	5,2	11,3	5,2	4,7
Utvecklingsländer (exkl OPEC-länder)	12,9	5,5	6,3	5,0	4,5
Världen som helhet	100,0	5,2	5,5	3,7	3,3

[a] Samtliga OECD-länder exkl. Grekland, Island, Portugal, Spanien och Turkiet.

Källor: World Economic Outlook, International Monetary Fund, Washington D.C., May 1980 samt World Development Report 1980, The World Bank, Washington D.C., August 1980. Prognoser enligt ekonomidepartementet.

Remissinstanserna

De flesta remissinstanser som kommenterat LU:s bedömning av den internationella utvecklingen anser att LU varit alltför optimistisk. *Svenska arbetsgivareföreningen (SAF)* konstaterar att som grund för LU:s kalkyler ligger ett antagande om en världshandelstillväxt som efter avräkning för utvecklingen 1979–1980 uppgår till 5,4% per år fram till 1985. Med hänsyn till vad vi idag vet om konjunkturutvecklingen under 1981 och 1982 framstår detta enligt SAF som en orealistiskt hög siffra.

Även *LO* anser att LU:s internationella bedömning är optimistisk i överkant. Mest troligt är enligt LO att den långsammare tillväxt som karaktäriserat senare delen av 70-talet kommer att bestå även under 80-talet på grund av bristande efterfrågan och ihållande anpassningssvårigheter. En BNP-tillväxt för OECD på 3,2% per år 1980–1985 tror LO blir svårt att uppnå eftersom de första åren av perioden blir svaga. LO menar därför att konkurrensen på de internationella marknaderna kommer att bli mycket hård och metoderna ofta ojusta, eftersom de flesta länderna kommer att försöka lösa sina balansproblem genom exportexpansion. Det

kommer att krävas alldeles speciella insatser menar LO, av ett litet land som Sverige utan politiska eller ekonomiska maktresurser för att kunna göra sig gällande på en sådan marknad. Handelsliberaliseringen har numera haft sin största effekt. Protektionism, särskilt den som döljs i olika former av industripolitik, kommer att växa i betydelse, men blir sannolikt ändå inte ett dominerande drag, menar LO.

Även *Kooperativa Förbundet (KF)* menar att risken är uppenbar att den internationella tillväxten blir lägre än vad LU angivit. I såfall, konstaterar KF, kommer den svenska ekonomins problem – via en lägre marknadstillväxt för exporten – att ytterligare accentueras och kraven på politiken att skärpas.

Sveriges Aktiesparares Riksförbund konstaterar att Sverige har en extremt exportberoende industri samt att den ekonomiska utvecklingen i Sverige härigenom är starkt sammanknutet med utvecklingen i övriga industriländer. LU:s bedömning av tillväxten i OECD-området och av världshandelns tillväxt sätter därför klara gränser för vad som är möjligt inom den svenska ekonomin. Aktiespararna menar att trots att LU:s bedömning ligger klart lägre än under tidigare perioder måste LU:s bild ändå sägas vara för optimistisk. Som exempel nämner aktiespararna att LU:s antagande om en måttlig realprisökning på råolja är osäker. Aktiespararna påpekar vidare att tecknen på ökad protektionism helt utelämnats i utredningen. Både inom EG och USA diskuteras importbegränsningar. Sådana begränsningar kan komma att drabba även svensk export, menar aktiespararna och detta visar hur sårbara vi är för störningar i världshandeln. Man måste, avslutar aktiespararna, således lägga på minnet att LU:s världsbild egentligen är ett "bästa-tänkbara"-alternativ.

4 Produktionskapacitetens utveckling

Långtidsutredningen

I LU:s avsnitt om produktionskapacitetens framtida utveckling (kap. II: 3) behandlas både den medelsiktiga prognosperioden 1979–1985 och det längre perspektivet 1985–1990. I övriga avseenden koncentreras analysen av den långsiktiga utvecklingen till kap II: 12.

Produktionskapacitetens storlek bestäms av de arbetskraftsresurser som står till buds och vilken arbetsproduktivitet som kan uppnås i produktionen. Den tillgängliga arbetskraftsvolymen är i sin tur en funktion av en rad faktorer, som t. ex. befolkningens storlek och sammansättning samt människornas benägenhet att ställa sin arbetskraft till förfogande. Huruvida den på arbetsmarknaden utbjudna mängden arbetstimmar också tas till vara i produktionen beror på kapacitetsutnyttjandet i ekonomin. Även vid fullt kapacitetsutnyttjande måste man räkna med en viss friktionsarbetslöshet. Den totala arbetsvolymen begränsas vidare av att en del av de sysselsatta är frånvarande och att en del arbetar deltid.

Beräkningarna i LU av arbetskraftsvolymen har utgått från en studie av de trendmässiga förändringarna i relativa AK-tal, arbetstider etc. under 1970-talet. Prognoser har gjorts för 19 olika grupper i befolkningen efter kön, ålder och förekomst av små barn. Den beräknade ökningen av antalet förvärvsarbetande kvinnor med barn under 7 år konstateras vara klart mindre än det antal platser som enligt baskalkylen tillkommer fram till 1985 i den offentliga barnomsorgen (se kap II:6), varför detta potentiella förvärvshinder inte bedöms bli någon restriktion för arbetskraftsutbudet. Antagandena i arbetskraftskalkylen är desamma i de båda alternativen, med undantag för att alternativ 2 kännetecknas av en högre arbetslöshet 1985. Beräkningsresultaten sammanfattas i tabell 2.

Tabell 2. Arbetskraftsresursernas utveckling 1970–1979 med fördelning på förklarande komponenter
Genomsnittlig förändring i procent per år

		Alternativ 1		Alternativ 2	
	1970–1979	1979–1985	1985–1990	1979–1985	1985–1990
Totalt antal arbetstimmar	−0.7	0.1	−0.4	−0.3	0.1
därav på grund av					
Befolkning	0.1	0.4	0.3	0.4	0.3
Relativa AK-tal	0.6	0.5	0.1	0.5	0.1
Arbetslöshet	−0.1	0.0	−0.4	0.0	0.4
Frånvaro (exkl semester)	−0.3	−0.3	−0.3	−0.3	−0.3
Medelarbetstid per vecka	−0.8	−0.5	−0.5	−0.5	−0.5
Semesterfrånvaro	−0.2	–	–	–	–
Restpost	−0.1	−0.0	−0.0	−0.0	−0.0

I *alternativ 1* beräknas den totala arbetsvolymen öka svagt under perioden 1979–1985 efter att ha minskat sedan mitten av 1960-talet med 0,1 % per år. I huvudsak förklaras detta trendbrott av att om några nya reformer om arbetstid och semester inte förutses för andra hälften av 1980-talet beräknas det totala antalet arbetstimmar ånyo minska, framförallt till följd av att effekterna av kvinnornas inträde på arbetsmarknaden då beräknas bli uttömda. I *alternativ 2* förutses en minskning av arbetsvolymen i timmar redan under första hälften av 1980-talet till följd av en betydande arbetslöshet 1985. Utvecklingen för andra hälften av 1980-talet är beräknad under förutsättningen att full sysselsättning skall kunna uppnås igen år 1990; timvolymen kommer då att öka svagt från 1985 till 1990.

Trots den sjunkande sysselsättningen under 1970-talet kunde produktionskapaciteten öka med 2.0 % per år. Den registrerade produktivitetstillväxten var likväl lägre än på 1960-talet, då den gynnades av en hög kapitalbildning och en snabb strukturomvandling. LU:s analys av produktivitetsutvecklingen innehåller en uppdelning på hur stora delar som kan förklaras av förändringar i kapitalintensitet (kapital per arbetstimme), ka-

pacitetsutnyttjande och den s.k. teknikfaktorn. För 1980-talet förutses i alternativ 1 en viss återhämtning i industrins produktivitetstillväxt. Trots att industriinvesteringarna beräknas öka snabbt blir effekten därav på produktivitetstillväxten begränsad till följd av den låga investeringsnivån i utgångsläget. I alternativ 2, där investeringarna minskar, beräknas kapitalbildningen knappast alls ge upphov till någon tillväxt i produktiviteten fram till 1985, och dessutom är då i detta alternativ en stor del av kapaciteten outnyttjad. Under andra hälften kan endast en del av den uteblivna produktivitetstillväxten i alternativ 2 återvinnas. Resterande delar av produktivitetstillväxten hänförs till teknikfaktorn, som sedan mitten av 1950-talet har givit ett relativt konstant bidrag till produktivitetsökningen i industrin, 3,0% per år. Detta antas gälla även under 1980-talet, en prognos som innebär krav på en fortsatt snabb teknologisk utveckling och strukturomvandling.

I övriga näringslivet beräknas produktiviteten under första hälften av 1980-talet öka i ungefär samma takt som under 1970-talet till följd av att ny teknik beräknas bli introducerad i tjänsteproduktionen. Effekterna därav beräknas sedan successivt ebba ut fram till 1990.

I tabell 3 redovisas resultatet avseende produktionstillväxten i hela ekonomin, dvs. BNP.

Tabell 3. BNP-tillväxt 1970–1990
Årlig procentuell förändring

	Alternativ 1		Alternativ 2	
1970–1979	1979–1985	1985–1990	1979–1985	1985–1990
2,0	2,5	2,0	1,3	2,5

En utveckling enligt alternativ 2, som utgår från att anpassningen mot balans i ekonomin skjuts upp till andra hälften av 1980-talet, innebär en lägre total tillväxt för decenniet som helhet än alternativ 1, där anpassningen förutses bli inledd omedelbart.

Remissinstanserna

Endast ett mindre antal av remissinstanserna kommenterar LU:s beräkningar av produktionskapacitetens utveckling. Den metodik som långtidsutredningen använt för att bedöma arbetskraftsresursernas utvecking berörs av blott två remissinstanser. Enligt *Styrelsens för teknisk utveckling (STU)* bedömning hade det varit önskvärt om LU i sina analyser hade gjort en uppdelning av arbetskraften i kategorier efter graden av tekniska och yrkesmässiga kvalifikationer. Detta skulle göra det lättare att bedöma möjligheterna att uppnå den expansion som bör kunna äga rum i de kunskapsintensiva branscher som anges ha särskilda konkurrensfördelar.

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) påminner om att tidigare erfarenheter visar på ett klart samband mellan benägenheten att träda ut på arbetsmarknaden och efterfrågan på arbetskraft.

AMS understryker vikten av att olika typer av förvärvshinder undanröjs, och betonar att möjligheterna att öka arbetskraftsutbudet påverkas av den regionala fördelningen av nya sysselsättningstillfällen och förändringarna i invandringens sammansättning. Även *Svenska kommunförbundet* uppehåller sig vid förvärvshindren och nämner vikten av en fortsatt utbyggnad av barnomsorgen för att den kvinnliga förvärvsfrekvensen skall kunna utvecklas i enlighet med utredningens antaganden. Förbundet har inga invändningar mot den allmänna uppbyggnaden av arbetskraftsprognosen, men anser att resultaten ställer betydligt högre krav på utbyggnad av den offentliga barnomsorgen än vad utredningens avstämning i detta avseende anger. Dels grundas denna avstämning på baskalkylen för kommunal konsumtion medan utrymmet i alternativ 1 blir lägre, dels ökar trycket på samhällets barnomsorg till följd av att det blir svårare att lösa barnomsorgen på privat väg och att en stor del av sysselsättningsutvecklingen kommer att äga rum i områden där den kvinnliga förvärvsfrekvensen redan är hög. Också *Skolöverstyrelsen (SÖ)* betvivlar att utredningens beräkning av antalet förvärvsarbetande mödrar med barn under 7 år är realistisk mot bakgrunden av den uppbromsade utbyggnaden av den offentliga barnomsorgen.

Tjänstemännens centralorganisation (TCO) anser det oacceptabelt att den arbetslöshetsnivå som utredningen räknar som oundviklig vid full sysselsättning inte är lägre än i utgångsläget. TCO erinrar om utredningens påpekande att denna arbetslöshet inte endast är av friktionskaraktär utan också innehåller en del strukturella inslag, bl. a. i form av stigande arbetslöshetstider. Även *SÖ* finner det otillfredsställande att den kvinnliga arbetslösheten satts högre än den manliga vid full sysselsättning, men anser bedömningen vara realistisk.

Konjunkturinstitutet (KI) och *Svenska kommunförbundet* konstaterar att endast smärre förändringar av antagandena i arbetskraftskalkylen kan ge upphov till stora förändringar i totalvolymen. KI efterlyser särskilt de motiv som ligger bakom utredningens antagande om oförändrade allmänna betingelser för arbetskraftutbudets utveckling under prognosperioden jämfört med dem som rått under det senaste året. Som exempel på antaganden som kan ifrågasättas anför KI att utredningen inte räknat med att fler föräldrar skall utnyttja möjligheterna till ledighet i form av förkortad arbetstid utan ersättning, vilket kan ge effekter i olika riktningar på utbudet, samt att LU inte räknat med att ökad arbetslöshet påverkar utbudet, eller att semesterfrånvaron skulle kunna förändras. I en *socialdemokratisk reservation till riksbanksfullmäktiges* remissyttrande anförs ytterligare exempel på antaganden som kan diskuteras, bl. a. effekterna på arbetskraftsutbudet av den svaga reallöneutvecklingen och av de förändrade villkoren för deltidspensionering.

De tre senast nämnda remissinstanserna har uppehållit sig särskilt vid utredningens antaganden om utvecklingen av frånvaron och medelarbetstiden under prognosperioden. *Kommunförbundet* anser att ökningen av deltidsarbete kan komma att fortsätta, men ifrågasätter om ökningstakten kan ligga på samma nivå som under 1970-talet, bl.a. med hänvisning till den försämrade reallöneutvecklingen. Kommunförbundet ifrågasätter vidare om frånvaron kommer att fortsätta att öka så som LU förutser. Vad gäller t.ex. männens sjukfrånvaro synes enligt förbundet ett trendbrott redan ha ägt rum. Även *Riksrevisionsverket (RRV)* anser sig kunna konstatera att sjukfrånvaron upphört att öka. De *socialdemokratiska reservanterna i riksbanksfullmäktige* anser likaså att frånvaroökningen och förkortningen av medelarbetstiden överskattas i långtidsutredningen.

Med hänvisning till att antagandena bakom arbetskraftskalkylen är osäkra menar kommunförbundet och reservanterna i riksbanksfullmäktige sålunda att det finns risk för att utredningen underskattat tillväxten av arbetskraftsutbudet och därmed även underskattar risken för en ökad arbetslöshet. Även *Landsorganisationen (LO)* ansluter sig till denna bedömning, men LO:s räkneexempel avseende alternativa utvecklingar ligger närmare utredningens beräkningar än vad t.ex. kommunförbundets räkneexempel gör.

Sveriges industriförbund (SI) har kritiska synpunkter på den modell som långtidsutredningen har använt för att beräkna utvecklingen av produktiviteten inom industrin. De stora variationerna i kapacitetsutnyttjandet under 1970-talet försvagade sambandet mellan kapitalintensitet och produktivitet. Vidare är begreppet kapitalstock svårt att definiera och mäta. Än viktigare är emellertid att den marginella effektiviteten i investeringarna kan ha förändrats avsevärt till följd av bl.a. ökad användning av elektronik, t.ex. i form av robotar. Denna snabba tekniska utveckling leder å ena sidan till att produktionen per investerad krona ökar med tiden, men å andra sidan till att det gamla kapitalet blir olönsamt snabbare än eljest. Detta diskuteras inte i LU. SI kritiserar vidare utredningen för att betydelsen av utbildning, forskning, marknadsföring och andra immateriella investeringar inte beaktats i bedömningen av den totala produktivitetsutvecklingen. Även *STU* efterlyser analyser av de reella förutsättningarna för en produktivitetsutveckling enligt LU:s prognos. STU anser att kommande långtidsutredningar bör grundas på fortsatta och fördjupade studier av den industriella produktivitetstillväxten och dess bestämningsfaktorer. Behovet av närmare analys i detta avseende understryks också av *Universitets- och Högskoleämbetet (UHÄ)*, som särskilt erinrar om att forskningens och utbildningens effekter på teknikfaktorns utveckling behöver studeras mer ingående.

5 Bytesbalans och utrikeshandel

Långtidsutredningen

Den strukturella obalans i Sveriges transaktioner med omvärlden som uppkom i samband med oljekrisen 1973–1974 har under de senaste åren förvärrats kraftigt. Bytesbalansunderskottet uppgick 1980 till 21 500 miljoner kronor, vilket motsvarar ca 4,2% av BNP enligt beräkningarna i besparingspropositionen från oktober 1980. En central förutsättning i LU:s alternativ 1 är att bytesbalansunderskottet kan nedbringas till ca 2% av BNP eller drygt 16 miljarder kronor i löpande priser 1985. För att en sådan utveckling skall vara möjlig vid bibehållen full sysselsättning krävs bl. a. att relativpriset för Sveriges export sänks. Detta är ett nödvändigt villkor för en snabb exporttillväxt samtidigt som importen hålls tillbaka.

I LU:s alternativ 2 belyses konsekvenserna av en ekonomisk utveckling ungefär i enlighet med de tendenser som varit gällande under 1970-talets senare del. Sveriges relativpriser (exkl. olja) gentemot omvärlden förutsätts öka med i genomsnitt 1,5% per år 1979–1985 samtidigt som privat och offentlig konsumtion fortsätter att växa relativt snabbt. Under dessa förutsättningar kan exporten väntas öka endast långsamt samtidigt som importen ökar snabbt. Detta medför att bytesbalansunderskotten ökar kraftigt under prognosperioden. Enligt kalkylerna för detta alternativ kan underskottet, uttryckt i löpande priser, väntas uppgå till ca 59 miljarder kronor 1985, vilket skulle motsvara ca 6,5% av BNP detta år.

Underskottet på transfereringsbalansen kan i båda alternativen väntas öka betydligt, främst som följd av ökande räntekostnader på grund av en snabbt stigande utlandsskuld. Alternativ 2 skulle medföra en särskilt kraftig tillväxt i ränteutgifterna. För att motväga den fortsatta försämringen av transfereringsnettot och åstadkomma en minskning av bytesbalansunderskottet i enlighet med de förutsättningar som gäller i alternativ 1 krävs att varu- och tjänsteutbytet med utlandet ger ett överskott på ca 8 300 miljoner kronor 1985. I absoluta tal förutsätter således denna kalkyl att nettot av varu- och tjänstehandeln förbättras med närmare 15 miljarder kronor under prognosperioden. En utveckling i enlighet med alternativ 2 skulle innebära att underskottet i varu- och tjänstehandeln ökade från 1,4% av BNP 1979 till ca 2,8% av BNP år 1985.

I alternativ 1 beräknas varuexporten öka med 6,0% per år under perioden 1979–1985 samtidigt som importen väntas öka förhållandevis långsamt eller med 3,9% per år. Handelsbalansens underskott skulle därmed begränsas till ca 2 600 miljoner kronor i löpande priser 1985.

Alternativ 2 skulle innebära en förhållandevis långsam ökning av varuexporten i genomsnitt 2,3% per år 1979–1985. Importen däremot kan mot bakgrund av de förutsättningar om relativprisernas och den privata konsumtionens utveckling som görs i detta alternativ väntas öka klart snabbare, eller med 3,7% per år. Underskotten på handelsbalansen kan enligt kalkylerna för detta alternativ väntas öka till ca 22 200 miljoner kronor 1985.

I alternativ 1 väntas relativprisutvecklingen gentemot utlandet även möjliggöra en gynnsam utveckling för tjänstesektorernas export samtidigt som importen volymmässigt hålls tillbaka. Uttryckt i löpande priser kan vid en utveckling enligt detta alternativ en påtaglig förbättring av tjänstebalansens saldo väntas. I alternativ 2 anger beräkningarna en kraftig ökning av underskotten i tjänstebalansen.

En central post i bytesbalansberäkningarna utgörs av förutsättningarna angående oljeimportens prisutveckling. Den totala svenska oljeimporten kan grovt sett fördelas på två huvudgrupper. Dels importen av råolja för vidare förädling vid de inhemska raffinaderierna. Dels importen av färdigraffinerade produkter, som 1979 svarade för ca 65 % av den totala oljeimporten. Prisutvecklingen för de två huvudtyperna av oljeimport skiljer sig åt. Således har importpriset för raffinerade oljeprodukter ökat betydligt snabbare än råoljepriserna under 1970-talets oljeprischocker.

Mot denna bakgrund och efter samråd med industriverkets energibyrå har i LU 80 dessa utvecklingstendenser förutsatts bestå. Långtidsutredningen har också antagit att det cykliska mönstret som oljepriserna uppvisat under 1970-talet skall bestå under LU:s prognosperiod. Relationen mellan råolja och produktpriser har bestämts med utgångspunkt i 1979 års prisrelationer. Under perioden 1979–1985 förutsätts således det nominella importpriset på raffinerade oljeprodukter växa drygt 1 % snabbare per år än råoljepriset. Det nominella råoljepriset förutsätts således öka med 15,9 % per år 1979–1985. De nominella produktpriserna förutsätts under samma period öka med 17,2 % per år. Detta framgår bl. a. av tabell 4.3 i betänkandet. Av samma tabell framgår att dessa nominella prisökningstakter skall deflateras med en prisökningstakt om 6,9 % per år för importen av bearbetade varor. Sammanvägt för hela oljeimporten ger dessa siffror en genomsnittlig realprisökning om 8,7 % per år, som angivits ovan. Räknar man härifrån av den prisutveckling som skett från 1979 fram till första kvartalet 1981 återstår en realprisstegring på den sammanvägda oljeimporten om ca 2 % per år fram till 1985.

Tabell 4. Bytesbalansens utveckling 1970–1985
Miljoner kronor, löpande priser

	1970	1974	1979	1985	
				Alt 1	Alt 2
Handelsbalans	−1 441	−4 728	− 5 768	− 2 600	−22 200
Tjänstenetto	522	2 785	− 616	10 900	− 3 800
Summa varor och tjänster, netto	− 919	−1 943	− 6 384	8 300	−26 000
Transfereringar, netto	− 448	− 497	− 4 811	−24 500	−33 000
Bytesbalans	−1 367	−2 440	−11 195	−16 200	−59 000

Anm. Handels- och tjänstebalans redovisas i tabellen enligt den fördelning på varu- och tjänstetransaktioner av nationalräkenskapernas uppgifter som används i LU:s beräkningar. Detta innebär att fördelningen på varu- och tjänstebalans av nettot av det totala varu- och tjänsteutbytet skiljer sig från de uppgifter som redovisas av riksbanken.

Källa: Statistiska centralbyrån. Prognoser enligt ekonomidepartementet.

Remissinstanserna

Statistiska centralbyrån (SCB) säger i sitt remissvar att man erhåller en säkrare grund för beräkningarna av bytesbalansutvecklingen om den stora korrigeringsposten kan delas upp på de olika posterna i bytesbalansen. SCB har gjort alternativa beräkningar för 1985 med en detaljerad beräkning av ränte- och utdelningsnettot. Man konstaterade emellertid att resultatet av dessa beräkningar tyder på att förekomsten av den ofördelade korrigeringsposten i LU ej menligt inverkat på beräkningsresultatet.

Skogsstyrelsen framhåller att en ökning av exporten endast kan möjliggöras om skogsindustrins råvarukostnader relativt saluvärdet inte ökar ytterligare, framför allt inte i jämförelse med förhållandena i våra viktigaste konkurrentländer.

Fullmäktige i riksbanken påpekar att osäkerheten är stor beträffande utvecklingstalen för bytesbalanssaldot. Små avvikelser från den antagna import- och exportutvecklingen kan slå kraftigt på bytesbalanssaldot. Osäkerheten är speciellt stor vad gäller de beräkningar som görs över varu- och tjänstehandelns priselasticiteter. Dessa används för att beräkna hur export och import kommer att utvecklas under en period med en successiv minskning i de relativa priserna på svenska varor och tjänster. Man bör därför inte fästa alltför stor vikt vid den exakta storleken på det bytesbalanssaldo för 1985 som LU presenterar.

Riksbanken påpekar vidare att det bör observeras att, trots den svaga utvecklingen av konsumtionen som alternativ I innebär, blir utdelningen räknat i reduktion av bytesbalanssaldot mycket begränsad. Orsaken står till stor del att finna i det ökade räntenettot gentemot utlandet. Detta visar faran i att skjuta en anpassning av bytesbalansen framåt i tiden. Ju större bytesbalansunderskottet tillåts bli desto större förbättring behövs i varu- och tjänstebalansen för att uppväga de ökade räntebetalningarna.

Man noterar också att de skattade priselasticiteterna för export och import är relativt låga. Utdelningen i form av reduktion av bytesbalansunderskottet vid en sänkning i de relativa priserna på svenska varor och tjänster kan därför synas relativt låg. Ju högre priselasticiteten är för export och import desto större blir bytesbalansförbättringen vid en sänkning i relativpriset. Detta innebär också att det skulle vara fördelaktigt att öka utbudet av de exportvaror som har störst priselasticitet. Sett i detta perspektiv ter det sig enligt fullmäktiges mening angeläget att öka virkesuttaget i de svenska skogarna, så att man uppnår optimal långsiktig avverkningsnivå. En annan metod att reducera underskottet i bytesbalansen är att genomföra energibesparingar samt utveckla inhemska energikällor för att minska importen av energi.

Fullmäktige i riksgäldskontoret understryker nödvändigheten av att bytesbalansunderskottet elimineras snarast möjligt och föreslår att målet sätts till 1985 snarare än 1990. Ju längre fram i tiden detta mål sätts, desto

större blir riskerna att underskottet inte kan finansieras och att en drastisk och oplanerad omläggning av den ekonomiska politiken tvingas fram. Betydelsen av att föra en ekonomisk politik som skapar förtroende hos omvärlden kan inte nog betonas i en situation som den nu rådande. Om den ekonomiska politiken skulle synas föra Sverige i den riktning som beskrivs i utredningens alternativ 2 kommer med all säkerhet Sveriges kreditvärdighet att skadas. Vår förmåga att finansiera bytesbalansunderskottet undergrävs därmed. Även utredningens alternativ 1 kan komma att uppfattas som alltför litet ambitiöst och därmed visa sig svårt att finansiera. Redan det upplåningsbehov som föreligger 1981 ligger över vad fullmäktige anser möjligt att, med bibehållen kreditvärdighet, säkerställa en rimlig finansiering av.

Svenska kommunförbundet anser liksom LU att det är nödvändigt med ökad export. Förbättringen i bytesbalansen enligt alternativ 1 leder emellertid till ett ökat utrikeshandelsberoende och härigenom skulle Sverige bli ännu känsligare för internationella störningar. Svenska kommunförbundet ser en stor fara i att utvecklingen mot extern balans skall leda till ökat internationellt beroende. En alternativ utveckling genom minskad import och därmed mindre krav på exportökningen kräver i sin tur en kraftig omställning av vår industri. Trots detta måste dock på sikt denna inriktning komma till stånd för att nå ett större ekonomiskt oberoende. Kommunförbundet påpekar vidare att osäkerheten vad gäller Sveriges möjligheter att öka sin export förstärks av att flera länder försöker lösa sina balansproblem på liknande sätt som det LU förordar. Kommunförbundet menar att det finns stora risker att exportefterfrågan kan komma att utvecklas svagare än vad man räknat med i LU:s huvudalternativ.

Även *Svenska arbetsgivareföreningen (SAF)* tror på en lägre världshandelstillväxt än vad LU räknat med och menar därför att de svenska relativpriserna måste sänkas mer än vad LU förutsätter för att exporten skall kunna öka på ett sådant sätt att en minskning av underskottet i bytesbalansen kan påbörjas under femårsperioden fram till 1985. Den av LU beräknade terms-of-trade förlusten är därför för låg enligt SAF. SAF konstaterar vidare att ser man till vad som nu kan överblickas av femårsperioden framträder inga utsikter till en förbättring av den svenska exportens internationella konkurrenskraft. En av de viktigaste förutsättningarna för alternativ 1 ter sig därmed allt mindre realistisk enligt SAF.

Svenska bankföreningen säger i sitt remissvar att en första utgångspunkt för den ekonomiska politiken måste vara att de grundläggande balansbristerna skall undanröjas. Bankföreningen hävdar att det strukturella bytesbalansunderskottet är större än det registrerade. Bytesbalansens underskott skapar behov av en omfattande upplåning i utlandet. Även om man når jämvikt i bytesbalansen mot 80-talets andra hälft och lånevolymen upphör att växa fram kvarstår ett betydande bruttoupplåningsbehov för att ersätta tidigare krediter. Det finns flera risker i denna utveckling, som

tenderar att försämra villkoren eller minska tillgången på utländska krediter.

Sveriges Kemiska Industrikontor påpekar hur viktigt det är att den svenska handelspolitiken utformas på ett sådant sätt att den fria handelns principer inte åsidosätts. Sverige bör t. ex. inte ensidigt såsom skett för en del livsmedelsprodukter avveckla tullarna, mot EG. Speciellt viktig är denna princip i handeln med statshandelsländerna, där kemikontoret anser att en stor potential föreligger för utökat handelsutbyte.

Sveriges Industriförbund (SI) har inget att erinra mot önskvärdheten av en utveckling av den svenska utrikeshandeln enligt LU:s alternativ 1. Enligt SI:s mening behöver snarare sänkningarna av våra relativa kostnader vara kraftigare än de som LU anger. SI uttrycker dock tveksamhet till möjligheterna att realisera LU:s export- och importprognoser men konstaterar att en exportökning är ett ofrånkomligt villkor om vi utan hårda åtstramningar av den inhemska konsumtionen skall minska bytesbalansunderskottet. En blick på utrikeshandelsdata säger emellertid att både riskerna och möjligheterna ligger på importsidan. Här växer oljenotan mot en tredjedel av vår export. LU:s analys hade vunnit på om energifrågornas betydelse för Sveriges balansproblem fått en mera framskjuten plats. SI betonar vidare vikten av att importsidan uppmärksammas. Det är ju dock oljeprisstegringarna som gjort våra balansproblem akuta. Valet av energipolitik blir avgörande för våra möjligheter att komma tillrätta med balansproblemen i utrikeshandeln. Även övriga delar av den svenska importutvecklingen är oroväckande enligt SI. På grund av en försvagad konkurrenskraft har importandelen i vår industriproduktion ökat påtagligt. Det förefaller idag uppenbart, menar SI, att den solidariska lönepolitiken lett till en utslagning av delar av hemmamarknadsindustrin som gått långt utöver vad som varit fallet i med oss jämställda industriländer.

Landsorganisationen (LO) instämmer i LU:s krav att underskottet i bytesbalansen måste minskas. Men det krävs inte att jämvikten skall vara återställd vid någon viss tidpunkt. Det viktiga är att Sverige rör sig i rimlig takt i riktning mot en jämvikt. Vad som är rimlig takt blir bl. a. beroende av hur snabbt det totala underskottet mot OPEC-länderna avvecklas.

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) vill i detta sammanhang framhålla sambandet mellan energipriser och livsmedelspriser. En fortsatt prisstegring på olja kan förväntas påverka prisutvecklingen på jordbruksprodukter. LRF vill också slå fast, att export av marginella kvantiteter svenska jordbruksprodukter inte skall ses som ett ekonomiskt problem. Tvärtom, ger den jordbruksproduktion det här är fråga om, ett bidrag till ökad sysselsättning och faktiska exportinkomster. Jordbruket bidrar därmed till att förbättra en utomordentlig dålig handelsbalans.

Svenska Grossistförbundet och Svenska Köpmannaförbundet ifrågasätter i sitt gemensamma yttrande om exportindustrin i Sverige kan klara sin kostnads- och produktivitetsutveckling bättre än de utländska producen-

terna, så att de svenska exportpriserna ökar 1 % långsammare per år än priserna för motsvarande varugrupper i internationell handel.

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund vill ifrågasätta om exporten, som angivits i alternativ 1, kan komma att öka med så mycket som 7,3 % om året.

LU:s antaganden om oljepriserna utveckling kommenteras av två remissorgan, nämligen *Konjunkturinstitutet (KI)* och *Tjänstemännens centralorganisation (TCO)*.

KI finner att efter avräkning av utvecklingen 1979–1980 (enligt den preliminära nationalbudgeten 1981) innebär LU:s kalkyler i alternativ 1 en realprisstegring på oljeprodukter totalt med ca 6 % per år 1980–1985. Realpriset på råolja skulle stiga med 2 à 2,5 % årligen 1980–1985 medan realpriset på petroleumprodukter skulle öka med drygt 9 % per år under samma period. KI anser att den ytterligare realprisstegring för petroleumprodukter som förutsättes med drygt 6,5 % årligen utöver vad som skulle gälla för råoljan framstår som påtagligt svårmotiverad. KI anser att ett väl så rimligt räkneexempel i stället kunnat utgå från ett antagande om dels en oförändrad importvolym 1980–1985 av såväl råolja som petroleumprodukter – LU kalkylerar med en årlig minskning med närmare 2 % 1979–1985 – dels en realprisökning på 2 % per år 1980–1985 för både råolja och petroleumprodukter. Detta skulle enligt KI innebära att importvärdet 1985 blir i storleksordningen 15 miljarder kr lägre än vad LU:s alternativ 1 implicerar. KI konstaterar dock att med hänsyn till vad som nu är känt om realprisutvecklingen 1980–1981 framstår en årlig realprisökning för råolja med drygt 2 % årligen 1980–1985 som ett ganska optimistiskt antagande sett från svensk utgångspunkt. Det skulle nämligen innebära en sänkning av realpriset från 1981 till 1985. KI:s slutsats blir dock att under rimliga förutsättningar – exempelvis en realprisökning 1980–1985 om 4,5 % per år för råolja och knappt 6 % per år för petroleumprodukter – skulle oljebalansen 1985 få ett något gynnsammare utfall – 4 à 5 miljarder kr – än vad som framgår av LU:s kalkyler.

TCO hävdar i sitt remissvar att LU:s antaganden och resultat inte är konsistenta när det gäller beräkningarna av oljeimportens kostnader 1980–1985 och därmed inte heller när det gäller bytesbalanssituationen och den svenska nettoställningen gentemot utlandet.

TCO hävdar att inkonsistensen är av den storleksordningen och påverkar LU:s resultat så kraftigt att det är sannolikt att den också påverkar uppläggningen av den svenska ekonomiska politiken. Enligt TCO:s beräkningar leder LU:s metod till kraftigt överskattade bytesbalansunderskott under 1980-talet och till starkt överskattad utlandsskuld. TCO:s kalkyler pekar mot att LU räknat med 6–7 % årliga realprisökningar på oljeimporten 1980–1985. TCO har emellertid uppfattat LU:s realprisökning på råolja om ca 2 % per år 1980–1985 som gällande hela oljeimporten. Man menar dessutom att en sådan lägre realprisökning verkar rimlig och att en

två-procentig real prishöjning på importerad olja 1980–1985 skulle ge en total oljeimport 1985 som understiger LU:s beräkningar med storleksordningen 8–10 miljarder kr. Oljeimporten minskar ytterligare enligt TCO om hänsyn tas till att oljelagren ökade 1979. Oljenotan skulle dessutom minska för övriga år under prognosperioden. Det underskott i bytesbalansen som LU anger till 16 miljarder kr 1985 skulle helt försvinna. Vidare skulle, hävdar TCO, utlandsskulderna liksom ränteutgifterna reduceras så kraftigt att den svenska nettoskuldens andel av BNP 1985 skulle bli 12–13 % i stället för LU:s 18 %.

6 Utvecklingen av privat konsumtion och andra välfärdsaspekter

Långtidsutredningen

I detta avsnitt behandlar LU dels den privata konsumtionens utveckling dels en del andra välfärdsaspekter som inte låter sig mätas i gängse konsumtionstermer. Det konstateras inledningsvis att den privata konsumtionen endast utgör en del – närmare bestämt 64 % 1979 – av den totala konsumtionen. Den andra delen utgörs av offentlig konsumtion och består nästan enbart av tjänster. Merparten av dessa tjänster är emellertid till sin natur privata nyttigheter. Eftersom dock produktionen av dessa tjänster huvudsakligen finansieras med skattemedel och sker i offentlig regi registreras den som offentlig konsumtion i stället för som privat konsumtion. Både under 1960-talet och 1970-talet var tillväxten i offentlig konsumtion 1–2 procentenheter högre än i privat konsumtion.

För LU:s prognosperiod förutses den privata konsumtionen öka med 0,6 % per år i alternativ 1 och med 1,5 % per år i alternativ 2. Den allmänt sett svaga konsumtionsutvecklingen i alternativ 2 fördelar sig dock olika på olika konsumtionsvarugrupper.

Genom det modellsystem för den privata konsumtionen som i föreliggande långtidsutredning använts för första gången har det varit möjligt att fördela den privata konsumtionen av varor och tjänster på 10 huvudgrupper och 58 delgrupper. Konsumtionsutvecklingen för olika varor och tjänster förklaras i modellen med hjälp av inkomst- och prisförändringar. Konsumtionsutvecklingen i de tio huvudvarugrupperna såväl historiskt som för prognosperioden framgår av tabell 5.

Den allmänt svaga reallöneutvecklingen i alternativ 1 innebär att varugrupper med höga inkomstelasticiteter och stigande relativpriser får en svag eller negativ utveckling. Den s.k. övrigvarugruppen, vilken domineras av tjänsteproduktion av olika slag, beräknas således minska i volym med 2 % per år 1979–1985 i alternativ 1. Detta beror främst på att nettot av turisttjänstströmmarna mellan Sverige och utlandet minskar kraftigt, vilket i sin tur är ett resultat av att kostnadsrelationen mellan Sverige och utlandet utvecklas gynnsamt sett ur svensk synvinkel. Svenska turistut-

gifter i utlandet minskar därmed samtidigt som utländska turistutgifter i Sverige ökar. Detta får i sin tur positiva effekter på konsumtionsutvecklingen i hotell- och restaurangbranschen. Andra tjänster såsom t.ex. finansiella tjänster och hushållstjänster minskar däremot. Konsumtionsutvecklingen i varugruppen transporter, vilken domineras av hushållens inköp av nya bilar, beräknas minska med 1,4 % per år 1979–1985 i detta alternativ. De varugrupper som beräknas öka mest i alternativ 1 är kulturella varor och tjänster – lotterier, spel, underhållning, sport och liknande – där ökningen beräknats till 2,9 % per år 1979–1985 samt fritidsartiklar med en ökningstakt på 2,7 % per år under prognosperioden.

I det mer konsumtionsexpansiva alternativ 2, där konsumtionsökningen beräknats uppgå till 1,5 % per år 1979–1985, får samtliga huvudvarugrupper en positiv konsumtionsutveckling. Varugruppen transporter får dock en mycket svag eller närmast stagnerande utveckling med en ökningstakt på 0,3 % per år. Liksom i alternativ 1 är de mest expansiva varugrupperna kulturella varor och tjänster samt fritidsartiklar, där ökningstakten beräknats uppgå till 3,8 respektive 3,0 % per år 1979–1985.

Tabell 5. Privata konsumtionens utveckling i de tio huvudvarugrupperna 1965–1985
1975 års priser

	Milj. kr 1979	Andel Procent	Årlig procentuell förändring				
			1965–1970	1970–1974	1974–1979	1979–1985	
						Alt. 1	Alt. 2
Livsmedel	30 638	19	1,4	0,5	1,6	0,5	1,1
Drycker och tobak	11 792	7	4,1	1,7	−0,2	0,1	0,9
Beklädnadsartiklar	14 316	9	1,8	4,2	3,9	1,2	1,9
Kulturella varor och tjänster	8 298	5	4,1	6,7	3,6	2,9	3,0
Hygien och sjukvård	4 648	3	−3,9	−0,9	0,0	−0,4	0,5
Bostadstjänster	37 935	23	3,5	2,6	2,7	1,8	1,8
Transporter	19 138	12	2,7	3,0	1,2	−1,4	0,3
Fritidsartiklar	9 257	6	12,1	11,9	2,3	2,7	3,8
Möbler och heminredningsartiklar	11 831	7	5,6	4,4	0,2	−0,6	1,5
Övriga varor och tjänster	15 208	9	4,1	−1,3	−0,4	−2,0	1,2
Totalt privat konsumtion	**163 061**	**100**	**3,0**	**2,5**	**1,6**	**0,6**	**1,5**

Beträffande den privata konsumtionens fördelning på olika grupper i samhället förutser LU att den historiskt noterade utjämningen av boendestandarden, vilken utgör den dominerande delen av hushållens konsumtionsutgifter, fortsätter under prognosperioden. Snabbast förväntas detta ske i alternativ 1, där nyproduktionen av bostäder är högre än i alternativ 2.

Inkomstutjämningen förutses fortsätta under prognosperioden på grund av en fortsatt utjämning av förvärvsfrekvenserna. Några avgörande förändringar i transfereringssystemet, som skulle kunna motverka en sådan utveckling, förväntas inte heller. Däremot är det uppenbart att en utveckling enligt alternativ 2, med stor öppen arbetslöshet vid slutet av prognos-

perioden, även torde få ogynnsamma effekter på inkomst- och välfärdsfördelningen.

Välfärden har alltmer kommit att bli beroende av tillgång till god miljö i takt med att de grundläggande materiella behoven tillgodosetts. Enligt naturvårdsverket beräknas de samlade årliga investeringarna i tekniska miljöskyddsåtgärder under perioden 1980–1985 uppgå till ca 1 000 milj. kr i 1975 års priser. Insatserna i miljövård beräknas därmed av naturvårdsverket bli ungefär lika stora per år under första hälften av 1980-talet som under 1970-talet. Däremot kommer inriktningen av miljövårdsinsatserna på 1980-talet successivt att ändras och i större utsträckning avse långsiktiga och irreversibla miljöproblem.

Beträffande arbetsmiljöfrågorna konstaterar LU att utrymmet för satsningar på en förbättrad arbetsmiljö ökar i ett klimat med allmänt hög investeringsaktivitet och god tillväxt i näringslivet. Mot denna bakgrund torde förutsättningarna för en fortsatt förbättring av arbetsmiljöerna vara större i alternativ 1 än i alternativ 2.

En annan aspekt på den framtida utvecklingen av välfärden är befolkningens hälsotillstånd. LU konstaterar att i den mån denna fråga är beroende av vårdapparatens kvalitet, kapacitet och tillgänglighet, några avgörande förändringar härvidlag inte förutses under prognostiden. I alternativ 1 är visserligen utrymmet för en fortsatt utbyggnad begränsat, men bland de prioriterade områdena återfinns bl. a. äldrevård och barndagvård. I alternativ 2 förutsätts en utbyggnad ske i ungefär samma takt som tidigare.

Remissinstanserna

Flertalet remissorgan instämmer i LU:s slutsats att utrymmet för ökad real privat konsumtion måste bli mycket begränsat under prognosperioden.

Svenska arbetsgivarföreningen menar att utrymmet för real privat konsumtion och därmed även reallöneutvecklingen, netto efter skatt, måste bli väsentligt lägre än i LU:s alternativ 1. *Sveriges Industriförbund (SI)* påpekar att fördelningspolitiken ställs på mycket svåra prov, när balansproblemen kräver dels återhållsamhet i konsumtionen dels ökning av produktionen och investeringar, vilka inte kan åstadkommas utan att de ekonomiska incitamenten blir bättre än för närvarande. Hur detta problem skall lösas ger inte LU klart besked om, menar SI. Enligt SI måste man acceptera att produktionshöjande åtgärder åtminstone i ett inledningsskede medför ökad inkomstspridning.

Svenska kommunförbundet konstaterar att LU:s kalkyl över den privata konsumtionen räknar med att hälften av den totala ökningen på 0,6 % per år består av ökad konsumtion av fritidsartiklar och kulturella varor och tjänster. Detta menar kommunförbundet ter sig något förvånande med tanke på att det enligt LU:s kalkyl är pensionärerna som står för konsum-

tionsökningen. Kommunförbundet visar med ett räkneexempel att om konsumtionen av fritidsartiklar och kulturella varor och tjänster under hela perioden ligger kvar på samma nivå som 1979 begränsas den privata konsumtionsökningen till 0,3 % per år. Därmed skulle, hävdar kommunförbundet, utrymmet för den kommunala konsumtionsökningen öka från 1,5 % per år till 2,0 % per år 1979–1985, vilket enligt kommunförbundet skulle vara uttryck för en bättre prioritering än vad som impliceras i LU:s kalkyl.

Naturvårdsverket instämmer med vad som förs fram i avsnittet om yttre miljö, nämligen att "välfärden alltmer har kommit att bli beroende av tillgång till god miljö i takt med att de grundläggande materiella behoven tillgodosetts". Verket säger sig självfallet vara medvetet om att en försämring i samhällsekonomin kan komma att negativt påverka möjligheterna för miljövården att hävda sina krav. De miljöproblem som återstår att lösa är emellertid enligt verkets bedömning stora både sakligt och opinionsmässigt. Det kommer därför enligt naturvårdsverket att bli nödvändigt att även efter 1985 vidta åtgärder för att skydda den yttre miljön i en omfattning som är åtminstone lika stor som den som angivits för tiden fram till 1985.

7 Den offentliga sektorns resursförbrukning och produktion

Långtidsutredningen

Med offentlig sektor avses i långtidsutredningarna statliga och kommunala myndigheter. De affärsdrivande verken och de offentligt ägda bolagen hänförs däremot till det privata näringslivet. Sektorns produktion mäts via kostnaderna eftersom marknadsprisbildning i stort sett saknas för offentliga tjänster. Detta innebär att någon hänsyn till de produktivitetsstegringar som säkerligen förekommer inte kan tas i nationalräkenskaperna. Därigenom underskattas sannolikt den volymmässiga utvecklingen i den offentliga tjänsteproduktionen.

Den övervägande delen av de offentligt producerade tjänsterna används till offentlig konsumtion. Totalt uppgick den offentliga konsumtionen 1979 till 83 000 milj. kr. i 1975 års priser. Härav svarade statlig konsumtion för 26 400 milj. kr. och kommunal konsumtion för 56 600 milj. kr.

För den offentliga konsumtionen innebar framförallt perioden 1965–1970 ett mycket intensivt utbyggnadsskede. För huvudparten av denna expansion svarade den kommunala konsumtionen. Under denna tid ökade också BNP relativt kraftigt. Under 1970-talet blev den kommunala konsumtionstillväxten visserligen avsevärt lägre än under 1960-talet men den fortsatte i en takt som väsentligen översteg tillväxttakten för landets totala produktion. Den statliga konsumtionens ökning var betydligt långsammare, men 1974–1979 översteg även den genomsnittligt sett BNP:s ökningstakt.

När det gäller att bedöma det utrymme som enligt LU:s kalkyler står till buds för offentlig konsumtion 1979–1985, är det av intresse att se vilken konsumtionsökning som redan är intecknad som följd av befolkningsförändringar och tidigare beslutade reformer. I detta syfte har LU utarbetat s.k. baskalkyler för såväl statlig som kommunal konsumtion. I dessa baskalkyler kvantifieras sådana förändringar som följer dels av redan fattade politiska beslut och åtaganden, dels av förskjutningar i befolkningens åldersstruktur i kombination med kravet på oförändrad standard på de offentliga tjänsterna. Baskalkylen skall således uttrycka den utveckling av den offentliga konsumtionen som inte kan underskridas utan att vissa politiska åtaganden omprövas och/eller den nuvarande standarden i tjänsteutbudet sänks.

I LU 75 innehöll baskalkylen också ett schablonmässigt beräknat tillägg för viss standardföljsamhet för de offentliga tjänsterna. Kravet på standardföljsamhet är emellertid definitionsmässigt betingat av utvecklingen i privat sektor och kan därför inte ligga som grund för en fast jämförelsenorm. Olika utvecklingstakter för privat konsumtion borde ifall detta element ingår förskjuta baskalkylen. Dessa principiella invändningar gör att det i LU 80, liksom i LU 78, valts att arbeta med en "ren" baskalkyl utan sådana tillägg.

För statens del bygger baskalkylen på den beräknade utgiftsutvecklingen i den statliga långtidsbudgeten för perioden 1980/81–1984/85. Baskalkylen ger en genomsnittlig minskning av den statliga konsumtionen med 0,5 % per år 1979–1985. För det tyngst vägande konsumtionsområdet försvar ger baskalkylen dock en ökning med 0,2 % årligen. Detta sammanhänger med de årliga variationerna i försvarets materielinköp. Dessa var nämligen lägre utgångsåret 1979 än normalt.

Några sammanställningar liknande den statliga långtidsbudgeten finns inte för den kommunala sektorn. Beräkningarna av konsumtionsutvecklingen i enlighet med baskalkylens definition har därför utförts inom LU. Härvid har beräkningsmetoden grundligt reviderats och förbättrats jämfört med tidigare baskalkyler.

Den kommunala konsumtionens ökning 1979–1985 har i baskalkylen beräknats till 2,2 % per år. Ungefär hälften av denna ökning (ca 1 procentenhet årligen) kan hänföras till befolkningsförändringar, huvudsakligen till följd av att den ökande andelen äldre personer påverkar starkt behoven inom äldreservicen och långtidssjukvården. Den andra hälften är en följd av olika politiska beslut och åtaganden. Härvid har utbyggnadstakten på de av staten prioriterade områdena (barnomsorg och långtidssjukvård) samt avseende vissa ålägganden (folktandvård och omsorger om psykiskt utvecklingsstörda) i baskalkylberäkningarna tagits från kommunernas långtidsplaner.

Enligt denna baskalkyl beräknas den kommunala utbildningen öka med 1,5 % per år 1979–1985. För hälso- och sjukvården anges den årliga kon-

sumtionsökningen till 2,1 %. För den starkaste volymökningen, 5,0 % per år, står socialvården. Detta beror på att i baskalkylen har förutsatts att utbyggnaden av barnomsorgen fortsätter i enlighet med kommunernas planer.

I LU:s beräkningar löses den offentliga konsumtionen ut som det utrymme som kvarstår när alla andra reala resursanspråk tillgodosetts i enlighet med de underliggande antagandena och de för samhällsekonomin uppställda målen.

I LU:s alternativ 1 har utrymmet för den offentliga konsumtionens ökning 1979–1985 beräknats till 0,9 % per år. Denna ökning är något lägre än enligt baskalkylen, vilken sammanvägt för stat och kommun gav en konsumtionsökning på 1,4 % per år.

Den statliga konsumtionen har i alternativ 1 förutsatts minska med 0,5 % per år, dvs. i samma takt som enligt baskalkylen. LU påpekar att en viss neddragning av den statliga konsumtionen redan har inletts och att en utveckling enligt alternativ 1 således ligger helt i linje med den aktuella inriktningen för statens politik.

För den kommunala konsumtionen medger det beräknade utrymmet en genomsnittlig ökning 1979–1985 på 1,5 % per år, vilket motsvarar 1,0 % per år fr. o. m 1980. Som nämnts angav baskalkylen en ökning på 2,2 % per år. Det påpekas dock i LU att på stora delområden (barnomsorgen och vissa grenar av hälso- och sjukvården) har man i brist på beslut eller överenskommelser i baskalkylen utgått från de ökningstal som anges i kommunernas egen planering. Detta får ses som en markering av att utbyggnaden på området ifråga prioriterats av statsmakterna. Detta betyder dock inte att man redan beslutat höja konsumtionen i den omfattning som anges i baskalkylen. För att kunna genomföra alternativ 1 krävs antingen att dessa planer omprövas eller att motsvarande inskränkningar görs i andra verksamheters tillväxt.

Medan en av de viktigaste förutsättningarna i alternativ 1 således är att nödvändiga åtgärder vidtas för att begränsa den kommunala expansionen, förutsätts i alternativ 2 att denna neddragning inte kommer till stånd. För statens del förutsätts i detta alternativ att konsumtionsutgifterna hålls oförändrade 1979–1985. LU påpekar dock att även denna utveckling förutsätter en hård restriktivitet med nya utgiftsåtaganden.

Den kommunala konsumtionen kommer däremot i alternativ 2 att fortsätta växa i stort sett enligt 1970-talets trender. En mindre avsaktning har dock förutsatts äga rum och ökningstakten har mot denna bakgrund satts till 3,8 % 1979–1985. Detta kan jämföras med 4,1 % per år under perioden 1970–1979. En utveckling i linje med alternativ 2 är dock enligt LU inte förenlig med de samhällsekonomiska balansmålen.

För statliga investeringar har LU bedömt att dessa kommer att minska med i genomsnitt 2 % per år 1979–1985 i de båda alternativen. För de kommunala investeringarna tyder bedömningarna däremot på att investe-

ringsnivån måste höjas något för att möjliggöra den förutsatta konsumtionsutvecklingen. I alternativ 1 har därför räknats med att de kommunala investeringarna kommer att öka 1979–1985 med i genomsnitt 1 % per år och i alternativ 2 med 3 % per år.

Beträffande utvecklingen av den offentliga sysselsättningen hänvisas till avsnittet om utvecklingen på arbetsmarknaden.

Remissinstanserna

Som framgått av den ovanstående sammanfattningen innebär de samhällsekonomiska balanskraven i LU:s alternativ 1 att den offentliga sektorns tillväxttakt måste dämpas avsevärt i förhållande till tidigare års utveckling. Även om de remissinstanser som yttrat sig över balansproblemen instämmer i nödvändigheten att dessa löses i en snar framtid, går uppfattningarna i vissa fall isär om vägvalet. Sålunda motsätter sig några remissinstanser att nedskärningar görs i offentlig verksamhet. Sådana allmänna avvägningsfrågor behandlas i avsnittet om utredningens slutsatser. Flera remissinstanser ifrågasätter dessutom om en så kraftig uppbromsning av den kommunala konsumtionen som anges i alternativ 1 är möjlig att realisera mot bakgrund av utvecklingen 1980 och 1981. Också sådana synpunkter behandlas i det ovan nämnda avsnittet.

LU:s s.k. baskalkyler kommenteras av de båda kommunförbunden. *Svenska kommunförbundet* anför att baskalkylen för kommunal konsumtion endast omfattar sådana effekter som med någon rimlig grad av säkerhet har kunnat kvantifieras. Man bör dock vara medveten om att den kommunala utvecklingen också påverkas av ett antal faktorer som är svårare att kvantifiera. Exempel på sådana faktorer är arbetsmiljölagstiftningen, handikappanpassad kollektivtrafik samt krav på bättre boendemiljö. Dessutom finns det delar i de kvantifierade statliga reformbesluten som inte kostnadsmässigt kunnat uppskattas. De kommunalekonomiska konsekvenserna av den geografiska rörligheten är i baskalkylen beaktade enbart vad gäller grundskolan. Men även i övrigt innebär den geografiska rörligheten kostnadsökningar. Dessa konsekvenser får enligt Svenska kommunförbundets mening än större tyngd om LU:s krav på ökad rörlighet på arbetsmarknaden beaktas. De automatiska anspråken skulle därmed överstiga den nivå som anges i LU:s baskalkyl.

Enligt *Landstingsförbundet* underskattar baskalkylen den nödvändiga volymökningen för landstingen. Beträffande långtidssjukvården framförs att utbyggnaden av de lokala sjukhemmen måste fortsätta, dels som en följd av befolkningsförändringarna, dels för att minska köerna.

Men enligt Landstingsförbundet räcker det inte med att bygga lokala sjukhem. För att de skall fungera måste de kopplas till en utbyggnad av vårdcentralerna. Det finns också en nära koppling till dagssjukvården. För att säkerställa en utbyggd äldreomsorg bör man enligt Landstingsförbun-

dets mening i baskalkylen även medräkna utbyggnaden av vårdcentralerna. I LU:s baskalkyl har hänsyn tagits endast till långtidssjukvårdens utbyggnad.

Landstingsförbundet anför vidare att volymutvecklingen dessutom tenderar att drivas upp av en rad faktorer som landstingen själva har små möjligheter att påverka och som inte kunnat kvantifieras i baskalkylen. Den ökande andelen äldre i befolkningen medför inte bara att antalet vårddagar ökar, vilket har beaktats i baskalkylen, utan kan även leda till att den erforderliga arbetsinsatsen per vårddag ökar. Denna senare effekt har inte kunnat kvantifieras i baskalkylen. Vidare påpekas den ökande andelen deltidsarbetande som innebär dels ökade kostnader för administration, dels krav på större byggnadsytor. Ytterligare en faktor anges vara de regionalpolitiska hänsyn landstingen ofta tvingas ta i samband med omstrukturering av verksamheten inom främst psykiatrisk vård och omsorger om psykiskt utvecklingsstörda.

Sammanfattningsvis konstaterar Landstingsförbundet att LU:s alternativ I innebär en alltför kraftig åtstramning för landstingens del. En halvering av den volymökning som framgår av baskalkylen skulle enligt Landstingsförbundets bedömning inom något år leda till allvarliga standardförsämringar inom landstingens prioriterade områden. Riktpunkten för landstingens volymökning de närmaste åren bör därför uppgå till åtminstone 2% per år.

Ett frågekomplex som har tagits upp av flera remissinstanser är de styrmedel som står till buds för att dämpa den offentliga sektorns ökningstakt och/eller höja effektiviteten hos statliga och kommunala myndigheter. *Statskontoret* anser att det med hänsyn till den väntade samhällsekonomiska och statsfinansiella utvecklingen är motiverat att ompröva delar av den existerande ramlagstiftningen. Vidare understryks vikten av att alla möjligheter till regelförenklingar tas tillvara. Vad beträffar de återkommande statliga besparingsprogrammen bör effekten av olika besparingar bedömas dels i ett längre tidsperspektiv, dels utifrån en bredare bedömningsgrund. Statskontoret anser vidare att man bör övergå till en mera differentierad styrning av myndigheternas besparingsarbete, bl.a. genom vägledande prioriteringar. Myndigheterna bör också få stöd vid omplacering av personal. Beträffande den kommunala sektorn är det enligt statskontorets mening nödvändigt att inte enbart det finansiella utrymmet utan också inriktningen av olika kommunala verksamhetsområden fortlöpande prövas av företrädare för både stat och kommun. Spelrummet för kommunala omprövningar bör ökas genom minskad reglering.

Riksrevisionsverket (RRV) påpekar angående statens styrning av kommunerna att staten inte bara haft svårt att bedöma kostnadskonsekvenserna för olika åtgärder utan också har en otillräcklig kunskap om sambanden mellan olika myndigheters verksamhet. I sin granskning har RRV funnit nio olika regelkomplex som påverkar byggande och drift av försko-

lor och fritidshem och att sju myndigheter har uppgifter inom detta område med dålig samordning dem emellan. En förbättring härvidlag är enligt RRV av största vikt.

Också de båda kommunförbunden tar upp den statliga styrningen. *Svenska kommunförbundet* pekar på den kostnadsökning som drivs fram genom normer och regleringar från olika statliga myndigheter. När statsmakterna av samhällsekonomiska skäl ställer kategoriska krav mot kommunerna om en stark begränsning av verksamhetens utveckling framstår det enligt kommunförbundets mening som alltmer nödvändigt att kraftigt begränsa statliga myndigheters kontroll, tillsyn och rådgivning.

Landstingsförbundet anser att statliga normer ofta ställer hinder i vägen för eller försvårar ett effektivt utnyttjande av resurserna. Landstingsförbundet lägger stor vikt vid det arbete som bedrivs inom den s.k. statkommungruppen. Denna skall se över den statliga normgivningen och undanröja eller ändra sådana regler som i onödan driver upp huvudmännens kostnader.

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) anser att en del av den kommunala konsumtionen kan överföras till privat konsumtion eller åtminstone avgiftsfinansieras, vilket säkerligen skulle medföra både minskat utnyttjande och rationaliseringar. Om man beaktar de hårda rationaliserings- och produktivitetsökningskrav som ställs på andra näringar, synes det enligt LRF:s mening orimligt att motsvarande krav ej skall ställas på de kommunala myndigheterna. Enligt LRF torde stora möjligheter finnas till rationaliseringar, bl.a. inom administrationen. Även *Sveriges Grossistförbund* och *Sveriges Köpmannaförbund* vill i sitt gemensamma yttrande rikta uppmärksamheten på att incitament till produktivitetsförbättringar uppenbarligen saknas inom den offentliga sektorn. I och med att det inte finns någon måttstock på värdet av de offentliga tjänsterna, är det inte möjligt att bestämma produktiviteten inom olika delsektorer. Inte desto mindre bör man med de metoder som finns mera systematiskt belysa effektivitetsförhållanden och besparingsmöjligheter inom den offentliga sektorn. I anslutning härtill bör det enligt de två förbunden klarläggas i vad mån en "privatisering" av vissa verksamhetsformer, där användaren direkt betalar för tjänsten i fråga, är möjlig att genomföra.

Att några produktivitetshöjningar enligt nationalräkenskaperna inte registreras inom offentlig tjänsteproduktion anges av *Landsorganisationen i Sverige (LO)* lägga grunden för de oriktiga påståendena om den offentliga sektorns ineffektivitet. Därmed skulle tillväxtens kvalitativa dimensioner försummas. LO pekar också på det starka beroendet mellan privat och offentlig sektor.

Postverket anser att om produktivitetsutvecklingen tidigare har varit svag inom den offentliga sektorn så behöver detta inte innebära att den blir lika svag även i framtiden. Det kan tvärtom uppfattas så att några allvarligare ekonomiska krav hittills inte ställts inom den offentliga verksamheten

och att det därför finns en betydande outnyttjad potential för produktivitetsförbättringar.

Endast ett fåtal remissinstanser har yttrat sig över utvecklingen inom olika offentliga delområden. *Överbefälhavaren (ÖB)* påpekar att trots kraftiga personalminskningar befinner sig försvarets löneandel i dag på ungefär samma nivå som vid 1970-talets början. ÖB behandlar också försvarets priskompensationssystem.

Skolöverstyrelsen (SÖ) framför att kostnaderna för gundskolan inte kan väntas minska i samma takt som elevantalet 1979–1985 på grund av ojämn regional fördelning och behov av särskilda insatser för invandrarungdomar. Osäkert är dessutom hur den nya läroplanen beaktats i kalkylerna och hur snabbt den samlade skoldagen kan genomföras. Inte heller i gymnasieskolan minskar kostnaderna enligt SÖ i samma takt som elevantalet. Hänsyn bör också tas till ökade satsningar på yrkesutbildning och fler specialkurser.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) tolkar den i baskalkylen angivna ökningen för statlig utbildning och forskning som att LU i alternativ 1 inte räknat med besparingar inom högskoleområdet under perioden 1979–1985. Enligt UHÄ ges ingen vägledning i LU om vilka krav på utbildning och forskning som är förknippade med ambitionerna rörande utvecklingen av näringslivet och den offentliga sektorn. UHÄ bedömer för sin del att en ökad satsning på industriproduktion, en snabbare teknisk utveckling och en ökad rörlighet på arbetsmarknaden medför ökade krav på såväl högskoleutbildning som forskning. Minskade anslag till högskolan gör det inte troligt att industriproduktionen kan öka så snabbt som förutsätts i alternativ 1.

Statens vägverk anser att den avgörande minskningen av den offentliga sektorns ökningstakt måste ske inom den "transfererande och tjänsteinriktade" delen såsom utbildning, hälso- och sjukvård samt socialvård och inte alls i samma utsträckning i den "producerande" delen som bl. a. omfattar väghållningen. Verket vill också peka på den stora betydelse för industrisektorns efterfrågesituation som utgörs av offentlig upphandling inom väghållningens område.

8 Industrin

Långtidsutredningen

LU:s bedömningar av utvecklingen i enskilda industribranscher har skett i samarbetet med Statens industriverk (SIND).

För svensk industri var 1970-talet ett krisdecennium. Industriproduktionens tillväxt var däremot hög och stabil under både 1950- och 1960-talen. I synnerhet 1960-talet framstår som ett exeptionellt tillväxtdecennium, medan tillväxten under 1970-talet varit låg och ojämn.

LU konstaterar att förhållandet att 1950- och 1960-talens expansiva industriutveckling övergick i stagnation under 1970-talet har flera orsaker. Kostnadskrisen 1975–1976 förklarar en stor del av den svaga allmänna industriutvecklingen i Sverige omkring 1970-talets mitt. Andra mer internationellt betingade strukturproblem ledde till en mer krisartad utveckling inom vissa branscher.

Enligt LU kan 1970-talets utveckling också förklaras med utgångspunkt i utvecklingsförloppet under 1950- och 1960-talen. Genom att utnyttja den rationaliseringspotential som fanns inom svensk industri efter kriget kunde företagen uppnå en god lönsamhet. I dag är denna potential uttömd och krisen träffar svensk industri med full kraft.

För att bedöma den industriella utvecklingen i de båda alternativen måste man ha en uppfattning om den långsiktigt önskvärda omvandlingen av industristrukturen. Den svenska industrins – liksom andra industriländers – konkurrensfördelar borde bestå i att utnyttja immateriellt kunskapskapital i kombination med realkapital. Motivet härför är givetvis att länder på vår utvecklingsnivå har förhållandevis god tillgång på välutbildad arbetskraft och teknisk kunskap. Den kemiska industrin liksom maskinindustrin är speciellt teknikerintensiv och yrkesarbetarintensiv. Även elektroindustrin är förhållandevis teknikerintensiv. Enligt såväl LU:s som Industriverkets bedömning bör det således främst vara inom dessa delar som den svenska industrin har konkurrensfördelar och där den framtida expansionen bör äga rum.

Mot denna bakgrund kan skillnaderna mellan LU:s båda alternativ vad avser industrin beskrivas i termer av i vad mån som utvecklingen fram till 1985 tillåter förändringar i riktning mot en långsiktigt mer önskvärd industristruktur. Man kan därvid konstatera att en utveckling enligt alternativ 2 innebär en mycket långsam förändring av industrins struktur. Detta alternativ framstår som starkt strukturbevarande.

I alternativ 1 ges däremot förutsättningar för en snabbare omvandling av industristrukturen. Den i alternativ 1 uppkommande omstruktureringen sker i en riktning som, sett från långsiktig konkurrenssynpunkt, är gynnsam för svensk industri. Den åstadkoms främst genom efterfrågesidans utveckling. Denna åstadkoms i sin tur främst genom den kostnadsanpassning som den ekonomiska politiken och löneutvecklingen förutsätts ge samt genom den omfördelning av den inhemska resursanvändningen från konsumtion till investering som samtidigt sker i detta alternativ.

Det är i investeringsutvecklingen som, sett från strukturanpassningssynpunkt, den mest uppenbara skillnaden mellan de båda alternativen ligger. Den strukturkonserverande karaktären hos alternativ 2 syns bäst däri att gruv- och skogsindustrins andelar av de totala industriinvesteringarna förblir i stort sett oförändrade under prognosperioden samtidigt som de konsumtionsvaruproducerande sektorerna ökar sina andelar medan kemisk industri och verkstadsindustri får vidkännas minskningar i investe-

ringsandelen. En sådan utveckling ligger inte i linje med de långsiktiga konkurrensfördelarna för svensk industri.

Med de förutsättningar som genererar alternativ 1 kommer däremot en påtaglig förnyelse av produktionskapitalet att ske. Av den ökning av investeringarna som där beräknas ske kommer en stor del att användas till förnyelse av sådana delar av industrin som har goda långsiktiga utvecklingsmöjligheter.

Av de totala investeringarna 1985 kommer drygt 35 % att ske i verkstadsindustrin (exkl. varv) jämfört med knappt 30 % år 1979. Gruv- och stålindustri får däremot liksom de konsumtionsvaruproducerande sektorerna mindre andelar av indistriinvesteringarna 1985.

Den dominerande marknaden för svensk industris export utgörs av de högindustrialiserade OECD-länderna. Denna marknad, dvs. dessa länders import vägd med respektive lands andel av den svenska exporten, beräknas växa med ca 5 % per år fram till 1985.

Det avgörande för den svenska exportens utveckling är emellertid i vilken mån man lyckas försvara eller t. o. m. förbättra sina marknadspositioner. Detta beror i sin tur bl. a. på den svenska relativprisutvecklingen. I alternativ 1 minskar de svenska relativpriserna med ca 1 % per år i genomsnitt medan de i alternativ 2 ökar med ca 1,5 % per år. Denna skillnad i relativprisutvecklingen får en kraftig effekt på utvecklingen av industrins export. Exportvolymen växer med 6,1 % per år i alternativ 1 och med 2,3 % per år i alternativ 2.

Den inhemska efterfrågeutvecklingen skiljer sig också kraftig mellan alternativen. Skillnaderna ligger främst i efterfrågestrukturen. Utvecklingen i alternativ 2 innebär en fortsatt relativt kraftig tillväxt i privat och offentlig konsumtion, medan investeringarna växer långsamt. I alternativ 1 är förhållnadet omvänt.

Vid en jämförelse mellan produktionsförändringarna i de olika branscherna i alternativ 1 – se tabell 6 – finner man att exportutvecklingen i stor utsträckning slår igenom. Produktionen i verkstadsindustrin och den kemiska industrin växer snabbast. Även järn- och stålindustrin växer kraftigt. Detta är en följd av den ökade konkurrenskraften på exportmarknaden och den stora efterfrågan från verkstadsindustrin på insatsvaror från järn- och stålindustrin. Trots den snabba tillväxten för hela industrin i alternativ 1 minskar dock textil- och beklädnadsindustrin liksom även dryckesvaru- och tobaksindustrin på grund av en stagnerande inhemsk konsumtionsutveckling.

Tabell 6. Förädlingsvärde (till faktorspris) inom olika industribranscher 1965–1985
1975 års priser

	Milj. kr 1979	Årlig procentuell förändring				
		1965–1970	1970–1974	1974–1979	1979–1985	
					Alt. 1	Alt. 2
Extraktiv industri	1845	4.7	4.9	−7.7	1.7	− 1.6
Skyddad livsmedelsindustri	4652	1.0	−0.9	0.8	1.2	1.3
Konkurrensutsatt livsmedelsindustri	2024	6.0	1.8	−0.6	1.8	1.7
Dryckesvaru- och tobaksindustri	949	6.8	−0.8	−0.5	−0.2	0.1
Textil- och beklädnadsindustri	2795	0.7	−0.8	−5.4	−1.8	− 3.7
Trä-, massa- och pappersindustri	13652	5.2	3.9	−1.5	5.0	2.0
Grafisk industri	4436	2.1	−0.6	1.7	0.0	− 0.8
Gummivaruindustri	820	6.7	2.0	−3.3	0.2	− 2.1
Kemisk industri	5410	9.1	8.0	1.0	7.1	2.7
Petroleum- och kolindustri	334	7.0	−3.4	0.5	0.4	− 0.3
Jord- och stenindustri	2313	3.9	−0.7	−3.2	2.7	− 0.8
Järn-, stål- och metallverk	3824	5.4	4.0	−3.6	4.8	0.9
Verkstadsindustri exkl. varv	29190	6.6	5.1	0.2	6.5	2.1
Varvsindustri	1400	5.8	6.2	−7.9	−7.6	−11.0
Övrig tillverkningsindustri	517	8.0	2.8	2.7	0.6	− 2.7
Hela industrin	**74162**	**5.1**	**3.5**	**−1.0**	**4.5**	**1.2**

I alternativ 2 blir tillväxttakten lägre för alla branscher utom för livsmedelsbranscherna. De branscher som påverkas mest av de ändrade förutsättningarna är de exportorienterade branscher som också är beroende av den inhemska industrins efterfrågan på insatsvaror. Den kemiska industrin, verkstadsindustri, samt järn- och stålindustrin får alla tillväxtakter som blir betydligt lägre i detta alternativ än i alternativ 1. Skillnaden blir något mindre för skogsindustrin, vilket huvusakligen beror på att råvarurestriktionen – trots ett högt virkesuttag – verkar begränsande.

Prognosperiodens industriella investeringstillväxt kommer i alternativ 1 att vara betydligt snabbare än under 1970-talet, medan den i alternativ 2 kommer att minska i ungefär samma takt som under 1970-talet. Investeringarnas andel av förädlingsvärdet ökar därmed i alternativ 1 – dock utan att nå upp till de nivåer som gällde för 1960-talet eller början av 1970-talet. I alternativ 2 fortsätter däremot investeringskvoten att minska.

Den viktigaste förklaringen till att den relativt stora produktionsökningen i alternativ 1 är förenligt med den historiskt sett blygsamma nivån på investeringskvoten är emellertid den förändrade produktionsstrukturen. De branscher som är expansiva i detta utvecklingsalternativ har en relativt låg kapitalintensitet, medan kapitalintensiva basindustrier nu stagnerar.

De skilda förutsättningar som gäller för de båda utvecklingsalternativen ger, som framgått ovan, mycket olika tillväxtmöjligheter för industriproduktionen. Produktiviteten påverkas kraftigt av såväl denna skillnad i

produktionsutveckling som av skillnaden i investeringsnivå. För prognosperioden avspeglas dessa förhållanden i en skillnad i total årlig produktivitetstillväxt på 1,2 procentenheter mellan alternativen – 4,2 % per år i alternativ 1 och 3,0 % per år i alternativ 2.

Industrisysselsättningen, räknat i antal sysselsatta personer, har sedan mitten av 1960-talet följt en relativt jämn långsiktig trend. Utvecklingen i alternativ 1 innebär ett klart trendbrott, medan utvecklingen i alternativ 2 i stort sett ansluter till denna långsiktiga trend.

I alternativ 1 ökar den totala industrisysselsättningen med 1 % per år mellan 1979 och 1985, vilket innebär ett nettotillskott av drygt 60 000 arbetstillfällen. De flesta av dessa arbetstillfällen tillkommer inom verkstadsindustrin och den kemiska industrin. Inom andra branscher – främst inom varvsindustrin och textil- och beklädnadsindustrin – försvinner i stället ett stort antal arbetstillfällen. För industrin som helhet innbär denna utveckling inte endast att ett stort antal nya arbetstillfällen skapas, utan också att en omfattande anpassning till vad som kan bedömas som den långsiktigt önskvärda industristrukturen kommer till stånd.

I alternativ 2 beräknas närmare 53 000 arbetstillfällen försvinna inom industrin fram till 1985. Detta beror främst på att den takt med vilken de expansiva branscherna – verkstadsindustri och kemisk industri – förmår skapa nya arbetstillfällen är betydligt lägre än i alternativ 1. Totalt sett skapas endast omkring 10 000 nya arbetstillfällen i detta alternativ, medan närmare 63 000 arbetstillfällen försvinner. De största nedskärningarna inträffar inom varvsindustrin och textil- och beklädnadsindustrin, men även inom skogsindustrin, den grafiska industrin och jord- och stenindustrin blir sysselsättningsnedgång betydande.

Remissinstanserna

Samtliga remissinstanser tycks instämma i LU:s argumentering för nödvändigheten av en industriell expansion för att komma tillrätta med bytesbalansproblemen. Flera remissinstanser understryker vikten av att industrins expansionsförmåga stärks. På denna punkt synes enigheten med LU vara mycket stor. Däremot framförs avvikande meningar i fråga om med vilka medel detta skall åstadkommas liksom även i fråga om realismen i de bedömningar av möjligheterna till en snabb industriell tillväxt som LU skisserar i alternativ 1.

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) menar att LU:s kalkyl i alternativ 1 när det gäller behovet av investeringar i näringslivet och framför allt inom industrin måste bedömas som förhållandevis optimistisk. SAF ställer sig nämligen tveksam till möjligheten att med en ökningstakt av industriinvesteringarna om 6,5 % per år 1980–1985 åstadkomma en produktionsökning om drygt 5 % per år. Delar av den lediga kapacitet som eventuellt kan föreligga under periodens inledning blir menar SAF snabbt föråldrad bl. a.

genom den internationella utvecklingen. SAF underkänner dessutom LU:s argument för att produktion och investeringar under femårsperioden kommer att öka förhållandevis starkt inom branscher med relativt lågt kapitalbehov. Enligt SAF krävs en längre tid än fem år innan mer påtagliga effekter av en ändrad inriktning mot kunskapsintensiva tillverkningar börjar framträda. En ökad export de närmaste fem åren måste, hävdar SAF, i stort sett bygga på den industri som finns i dag. För att uppnå den produktionsökning som LU angivit fordras enligt SAF investeringsökningar av storleksordningen 10% per år. Mot bakgrund av den svenska exportens fortsatt svaga internationella konkurrenskraft och den förutsedda lönsamhetsförsämringen inom industrin bedömer SAF LU:s produktions- och investeringsökning som mindre sannolik.

Sveriges industriförbund (SI) menar att den kritiska punkten i LU:s antaganden om utbudsutvecklingen gäller produktivitetsökningarna inom industrin. Jämfört med perioden 1974–1979 förutsätter LU ett klart trendbrott i produktivitetsutvecklingen. SI påpekar att möjligheterna till överflyttningsvinster såsom på 1960-talet blir betydligt mindre under 1980-talet. Draghjälpen i denna process från efterfrågesidan blir dessutom betydligt lägre än under 1960-talet. Mot denna bakgrund liksom även mot bakgrund av den metod som LU använder sig av vid bestämning av produktivitetsutvecklingen (se avsnitt 4 produktionskapacitetens utveckling) är, menar SI, investeringsbehovet en mycket osäker faktor i LU:s prognoser. SI finner det svårt att bedöma huruvida den årliga ökningstakt med 6% av industrins investeringar som LU anger är förenlig med den antagna tillväxten i produktionen. SI finner dessutom att LU inte tillräckligt analyserat betydelsen av utbildning, forskning, marknadsföring och andra immateriella investeringar. Mycket talar för, hävdar SI, att dessa kan vara av starkt stigande betydelse för den totala produktivitetsutvecklingen.

Sveriges Kemiska Industrikontor ansluter sig till vad LU anför om behovet av att stärka industrisektorns expansionsförmåga och stabilitet. Kemikontoret understryker vidare riktigheten i utredningens bedömning att det finns betydande inhemska restriktioner för tillväxten i den svenska ekonomin. Olika inskränkningar i den industriella verksamheten som föranleds av andra samhällsmål måste, menar Kemikontoret, präglas av långsiktighet, konsekvens och noggrann prövning. Beträffande LU:s analys av den kemiska industrin anser Kemikontoret att LU:s bedömning om en årlig produktionsökning med drygt 7% inte är realistisk utan bör betraktas som ett räkneexempel. Däremot anser Kemikontoret att LU underskattat tillväxtpotentialen inom gummivaruindustrin.

Även *Sveriges hantverks- och industriorganisation – Familjeföretagen (SHIO)* säger sig till fullo dela LU:s syn på de aktuella problemen i svensk ekonomi. När det gäller medlen för att rätta till dessa problem hänvisar SHIO till de förslag som den särskilda näringspolitiska delegationen avgav 1979 ("Vägar till ökad välfärd", Ds Ju 1979: 1). Det är nu hög tid att dessa förslag genomförs, menar SHIO.

Styrelsen för teknisk utveckling (STU) efterlyser fördjupade studier av den industriella produktivitetstillväxten och dess bestämningsfaktorer. STU saknar dessutom en analys av den svenska industrins innovationsförutsättningar på olika sikt och de faktorer som påverkar dessa. Att vinna – och behålla – marknadsandelar förutsätter nämligen, menar STU, en fortgående produktförbättring och produktförnyelse. Ett ytterligare skäl till en sådan analys är enligt STU att varje LU som regel brukar hävda att FoU-verksamheten inte nämnvärt kan påverka industrins konkurrensläge på medellång sikt, vilket kan leda till att FoU alltid betraktas och behandlas som något som inte påverkar utvecklingen.

Konjunkturinstitutet (KI) saknar tills vidare en presentation av det bakgrundsmaterial som ställts till LU:s förfogande liksom av de mer ingående överväganden som ligger bakom LU:s kalkyler rörande bl. a. industrins investeringsbehov. Detta förhållande gör det svårt, menar KI, att bedöma nödvändigheten av just de ökningstal som LU kommer fram till.

Även andra remissorgan framhåller osäkerheten beträffande möjligheten att uppnå de ökningstakter för industriinvesteringarna som LU angivit. Till dessa hör bl. a. *Kooperativa Förbundet (KF)*, *Grossist- och köpmannaförbunden* och *Svenska Försäkringsbolags Riksförbund*. Både KF och Grossist- och köpmannaförbunden anser att LU inte gjort tillräckligt klart med vilka medel industriinvesteringarna skall fås att öka i den omfattning som angivits.

Tjänstemännens centralorganisation (TCO) kommenterar LU:s beskrivning av den historiska utvecklingen inom industrin under 1970-talet och menar därvid att LU i hög grad underskattat de påfrestningar som drabbat den svenska ekonomin som följd av internationella kriser i några av våra viktigaste basnärignar. Dessa branschkriser spelar enligt TCO:s uppfattning en väsentligt större roll för problemen inom industrin än vad LU hävdar. En omstrukturering av industrisektorn mot mer konkurrenskraftig tillverkning är, menar TCO, en nödvändig förutsättning för industriell expansion. Beträffande industripolitikens mål och medel menar TCO att industrins investeringar bör stimuleras genom åtgärder som gör investeringarna lönsamma utan att samtidigt leda till stora omfördelningar av inkomster och förmögenheter från löntagare till företagens ägare. Industripolitiken måste, menar TCO, spela en väsentlig roll när det gäller att åstadkomma en expansiv utveckling inom industrin. Industripolitiska åtgärder måste i högre grad än hittills inriktas på att identifiera och stödja nya industriprojekt och mindre på att subventionera befintlig produktion.

9 Utvecklingen i övriga privata näringslivssektorer

9.1 Jordbruk

Långtidsutredningen

Beträffande jordbrukssektorn har LU förutsatt att nuvarande jordbrukspolitiska mål och medel blir i stort sett oförändrade. Prognoserna för det egentliga jordbrukets produktion har utgått från åkerarealens och mjölkproduktionens storlek samt antaganden om en förbättrad avkastning inom såväl vegetabilie- och animalieproduktionen. År 1985 beräknas t. ex. åkerarealen omfatta 2,95 milj ha mot 2,97 milj ha 1979.

Efterfrågan på livsmedel bestäms främst av den inhemska konsumtionsutvecklingen. Hushållens allmänt svaga konsumtionsutveckling återspeglas i att livsmedelskonsumtionen och därmed jordbruksproduktionen utvecklas relativt långsamt 1979–1985, med 0,9 % per år i alternativ 1 och med 0,5 % per år i alternativ 2.

Produktivitetsökningen i egentligt jordbruk har beräknats till 4,5 % per år 1979–1985. Ökningen har förutsatts ske bl. a. genom en fortsatt storleksrationalisering. Vidare har antagits att investeringarna ökar något fram till 1985. Antalet sysselsatta personer i hela sektor 1, inkl fiske, beräknas minska med 3,7 % per år i alternativ 1 och 4,2 % per år i alternativ 2.

Remissinstanserna

Lantbruksstyrelsen kan i huvudsak ansluta sig till de förutsättningar om åkerareal m. m. som LU:s kalkyler vilar på. Styrelsen vill emellertid understryka den osäkerhet om sysselsättnings- och produktivitetsutvecklingen som finns i jordbrukssektorn. Under 1980 minskade byggnadsinvesteringarna mycket starkt. Med tanke på näringens effektivitet är det önskvärt att investeringarna ökar igen.

Tjänstemännens centralorganisation (TCO) förordar en begränsning av överskottsarealen i jordbruket och pekar på de stora kostnaderna för exportsubventionerna.

Eftersom livsmedelssubventionerna börjat avvecklas snabbare än vad LU förutsatte blir det ännu angelägnare att minska jordbruksproduktionen. TCO delar LU:s bedömning om att produktivitetsökningen blir i storleksordningen 4,5 % per år.

Enligt *Lantbrukarnas Riksförbund (LRF)* bör inga åtgärder vidtas som på sikt begränsar den svenska jordbruksproduktionen. LRF vill också slå fast att export av marginella kvantiteter jordbruksprodukter inte skall ses som ett ekonomiskt problem. Den marginella jordbruksproduktionen ger istället ett bidrag till ökad sysselsättning och faktiska exportinkomster.

Den investeringsutveckling som LU anger bedömer LRF som mycket optimistisk. Om inte jordbrukets finansieringsfrågor kan lösas och lönsamheten avsevärt förbättras kommer investeringarna att bli så låga att kapitalförstöring och på sikt fördyrad livsmedelsproduktion blir följden.

9.2 Skogsbruk

Långtidsutredningen

I LU ges skogsindustrin en viktig roll i ansträngningarna att förbättra bytesbalansen. Stora exportinkomster bortföll 1979 och 1980 genom att skogsbrukets avverkningar var för låga för att skogsindustrin tillfullo skulle ha kunnat utnyttja sin kapacitet och marknadsläget. Vid fullt kapacitetsutnyttjande kräver skogsindustrin att ca 75 milj. skogskubikmeter (m^3sk) avverkas årligen. Endast under några högkonjunkturår i början av 1970-talet har avverkningarna varit så stora.

De otillräckliga avverkningarna i slutet av 1970-talet kan främst tillskrivas det enskilt ägda skogsbruket. Inom statens och bolagens skogar torde avverkningarna inte kunna öka under 1980-talet med hänsyn till skogsvårdslagstiftningen. LU pekar därför på att ökade avverkningar inom det enskilt ägda skogsbruket utgör den huvudsakliga möjligheten att öka virkestillgången i den omfattning som krävs.

Lu pekar också på att lönsamhetsproblem finns inom vissa delar av skogsbruket. Vissa gallringar har på kort sikt varit olönsamma. Inom skogsvården har kostnaderna snabbt ökat. Röjningar av plant- och ungskogar har därigenom blivit starkt eftersatta.

Ökade energipriser kommer att medföra att större mängder vedråvara används som bränsle. En ökad konkurrens om råvaran kan således uppstå. Sett i ett längre perspektiv bör veden dock enligt LU förbrukas av den som har bästa betalningsförmågan, förutsatt att inte skatter ger upphov till en felaktig fördelning av råvaran.

I LU:s beräkningar nås i alternativ 1 en avverkningsnivå om ca 75 milj. m^3 sk, dvs. motsvarande de gällande riktlinjerna i skogspolitiken. I alternativ 2 kvarstår de utbudshämmande faktorerna varvid avverkningarna ligger kvar på ungefär 60 milj. m^3 sk fram till 1985. Resultatet blir en ungefär oförändrad sysselsättning i skogsbruket i alternativ 1 och en minskad sysselsättning i alternativ 2. Sysselsättningen minskar främst i norra och mellersta Sverige. Betydande exportinkomster för skogsindustrin bortfaller i alternativ 2.

Remissinstanserna

Skogsstyrelsen har i sitt yttrande inte direkt tagit ställning till frågan om för vilka ägarkategorier en ökad avverkning bör ske. Styrelsen anser dock att avverkningsmålet i alternativ 1 är realistiskt, men att det kommer att kräva en högre ambitionsnivå i skogsvården än idag. Det är dessutom önskvärt att utvecklingen styrs i denna riktning. För skogsnäringens del innebär det ett behov av ökad intensitet i skogsbruket och ökade investeringar i skogsproduktionen. Till detta kommer kostnader för att ta igen den eftersläpning i främst röjning som kan uppskattas till ca 2 milj. ha. Skogs-

bruket måste därvid få använda så rationella metoder som möjligt, även om det skenbart kan komma i konflikt med olika intressen. Hittills har, enligt skogsstyrelsens uppfattning, de näraliggande och kortsiktiga intressena i alltför hög grad fått överväga.

Om en hög intensitet i skogsvården skall kunna upprätthållas måste problemet med säsongsvariationerna lösas.

Domänverket delar LU:s uppfattning om att de ökade avverkningarna måste åstadkommas främst i det enskilda skogsbruket. Det är naturligt att nu prioritera ett högt utnyttjande av skogsindustrins kapacitet. Verket måste för sin del minska avverkningarna under perioden 1980–1984.

Verket delar LU:s bedömning av produktivitets- och investeringsutvecklingen i skogsbruket. Man är dock mer optimistisk än LU när det gäller möjligheterna att mekanisera skogsodlingen.

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) finner det inte belagt att det inom det enskilda skogsbruket föreligger någon betydande underavverkning. Det finns därför, enligt LRF, anledning att varna för att dra alltför långtgående slutsatser av det som skett under ett eller ett par år. En överdimensionerad skogsindustri får inte styra utvecklingen av vårt skogsbruk.

LRF hänvisar till en utredning som förbundet gjort gemensamt med SSR (Sveriges Skogsägares Riksförbund). I den visas att om hänsyn tas till nödvändiga biologiska, tekniska och ekonomiska restriktioner för avverkning så blir den tillgängliga volymen för avverkning avsevärt lägre än 75 milj. m^3 per år. Den enda möjligheten att på längre sikt öka avverkningarna i större omfattning är genom en bättre skogsvård.

Tjänstemännens centralorganisation (TCO) delar LU:s syn på möjligheterna att öka avverkningarna i skogsbruket. Enligt TCO:s uppfattning är ökade skogsavverkningar och ökad export av skogsprodukter en av de åtgärder som ger störst tillskott till bytesbalansen under den aktuella perioden. TCO vill också framhålla att det, enligt undersökningen av den pågående virkesförsörjningsutredningen, är möjligt att under en 10-årsperiod avverka något mer än 75 milj. m^3 per år utan att den långsiktiga skogsproduktionen äventyras.

9.3 Byggnadsverksamhet

Långtidsutredningen

Byggproduktionens volym har totalt sett varit i stort sett oförändrad under 1970-talet Det minskade byggandet av nya bostäder har kompenserats av ökat industribyggande och av ökade reparationer, ombyggnader och underhåll. Sysselsättningen har dock minskat med ca 70000 personer under 1970-talet.

Den totala byggproduktionen har i LU:s alternativ I beräknats öka med 1.8% per år. En stor del av ökningen förklaras av att ombyggder och

reparationer förutsatts öka relativt snabbt. I alternativ 2 beräknas byggproduktionen öka med 0,6 % per år. Det innebär att sysselsättningen i timmar fortsätter att sjunka, med 0,9 % per år i alternativ 1 och med 1,6 % per år i alternativ 2. Det är dock en klart långsammare sysselsättningsminskning än under 1970-talet.

Remissinstanserna

Beträffande byggnadsverksamhetens utveckling har inga synpunkter framförts av remissinstanserna.

9.4 Varuhandel

Långtidsutredningen

Avgörande för *detaljhandelns* utveckling under prognosperioden är den långsamma ökningen av den privata konsumtionen. I alternativ 1 kommer försäljningen under enstaka år sannolikt att sjunka. Det väntas leda till en viss utslagning av företag och en omstrukturering i riktning mot ökad andel lågservice- och lågprisbutiker. Under dessa förhållanden bedöms detaljhandelns produktivitet kunna öka med 3 % per år. I alternativ 2 förutses detaljhandelns försäljning öka i samma takt som under andra hälften av 1970-talet, vilket bedöms ge underlag för en något snabbare tillväxt av produktiviteten, 4 % per år. Sysselsättningen beräknas falla i båda alternativen.

För *partihandeln* är det alternativ 1 med dess snabbare expansion av näringslivets produktion som ger de gynnsammaste förutsättningarna under prognosperioden. Efter en stagnationsperiod under andra hälften av 1970-talet bedöms såväl försäljning som produktivitet åter kunna stiga och resultera i en fortsatt ökad sysselsättning. I alternativ 2, däremot, blir utvecklingen avsevärt svagare.

En väsentlig förutsättning för varuhandelns effektivitet är användningen av datatekniken för att rationalisera verksamheten. För prognosperioden förutses fortsatt stora investeringar på detta område. De fulla effekterna härav på produktiviteten bedöms dock komma först i ett något längre perspektiv än under perioden fram till 1980- talets mitt.

Remissinstanserna

Handelsanställdas förbund ifrågasätter de resultat LU erhållit för detaljhandelsomsättningen. Förbundet menar att detaljhandelsomsättningen utvecklas för positivt i LU:s kalkyler med hänsyn till den svaga privata konsumtionsökningen som LU räknat med. Risken är snarare att betydligt fler butiker och arbetstillfällen slås ut än vad LU räknat med. Utslagningen

av butiker skulle kunna minska med en effektiv etableringskontroll i detaljhandeln.

Kooperativa förbundet (KF) vill betona vikten av att statsmakterna försöker åstadkomma en så jämn konsumtionsutveckling som möjligt. Stora svängningar mellan enskilda år försvårar planeringen och förvärrar situationen för detaljhandeln.

KF ifrågasätter bedömningen om att möjligheten till stordriftsfördelar nu är uttömda. Vidare anser KF det mindre troligt att andelen lågservice- och lågprisbutiker kommer att öka påtagligt. KF delar däremot LU:s uppfattning om att datateknikens möjligheter måste tas i anspråk inom varuhandeln, liksom att effekterna på produktiviteten av detta dock blir relativt små under prognosperioden. KF delar LU:s bedömning av investeringsutvecklingen i varuhandeln. Mycket talar för en snabb ökning av investeringar i maskiner och inventarier. KF anser emellertid att de ökningstal som LU anger för produktivitetens tillväxttakt är för höga.

Konjunktursinstitutet (KI) skulle för sin del vilja sätta frågetecken för den snabba ökningen av varuhandelns investeringar som LU räknat med. Investeringsuppgången förefaller hög med tanke bl. a. på den svaga privata konsumtionsutvecklingen som LU räknat med under perioden.

Sveriges Grossistförbund och *Sveriges Köpmannaförbund* pekar i ett gemensamt yttrande på att den svaga ökningen av detaljhandelsomsättningen kan väntas minska möjligheterna att genom rationaliseringar i distributionen minska genomslaget av prishöjningar. Vidare kan den väntas leda till begränsning av kundservicen, och genom en accelererad företagsdöd inom detaljhandeln försvåra en rimlig varuförsörjning till icke bilburna och socialt svaga befolkningsgrupper. Effekterna kan mildras om inga dramatiska svängningar i efterfrågan förekommer. Förbunden accepterar således inte att statsmakterna använder den privata konsumtionen som en buffert för utjämning av konjunkturvariationerna. De framhåller vidare att de flesta exportföretag behöver en solid hemmamarknad som bas för att utveckla sin försäljning utomlands och att hemmamarknadsproduktionen till hjälp behöver en rationell distributionsapparat. Förbunden framhåller också att varudistributionen erbjuder en starkt decentraliserad arbetsmarknad med många deltidstjänster. En stor utslagning av företag inom handeln äventyrar därmed den stabiliserande roll på sysselsättningen som näringen har.

9.5 Samfärdsel

Långtidsutredningen

Alternativ I kännetecknas av att persontransportarbetet väntas öka väsentligt långsammare än under 1960- och 1970-talen. Främst beror det på att en svagare konsumtionsutveckling beräknas medföra att personbilarnas

transportarbete ökar endast svagt, med högst 1 % per år. Personbilarna svarar för ca 80 % av det totala persontrafikarbetet. Beträffande godstransporter så väntas såväl lastbilarnas som järnvägarnas transportarbete öka.

Inom samfärdseln förutsätts relativt stora investeringar i vägar och trafikmedel ske. För hela samfärdssektorn bedöms att investeringarna behöver ökas med i genomsnitt 3,4 % per år i alternativ 1 för att den beräknade produktionsökningen i sektorn (+1,2 % per år) skall kunna realiseras.

I alternativ 2 där produktionen i sektorn sjunker, beräknas investeringarna bli ungefär oförändrade. SJ bör, enligt ett riksdagsbeslut, koncentrera sina investeringar till de mest lönsamma projekten. De väntas öka med 5 % per år i fasta priser. Beträffande den svenska handelsflottan har LU räknat med en fortsatt minskning av tonnaget fram till 1985.

I alternativ 1 sjunker sysselsättningen med ca 15 000 personer och i alternativ 2 med ca 60 000 personer fram till 1985.

Remissinstanser

Statens vägverk framhåller att vägbyggandet under 1970-talet delvis fungerat som ett arbetsmarknads- och konjunkturpolitiskt instrument. Om väginvesteringarna sjunker leder det till att vägverkets möjligheter att stabilisera sysselsättningen försämras. Det torde vidare vara svårt att hitta andra anläggningsarbeten än vägbyggande som är samhällsekonomiskt lika lönsamma. De bedömningar som vägverket gjort av framtida person- och godstransporter ligger inom de intervall som LU angivit.

Svenska kommunförbundet menar att en svag utveckling av bilismen framöver innebär att väg- och gatubyggandet i högre grad bör inriktas på bussgator och andra anordningar för kollektivtrafik. Styrelsen anser det också vara angeläget att taxorna i persontrafiken sätts så att en rimlig samhällsekonomisk avvägning uppnås mellan kollektiv och individuell trafik. Kollektivtrafikens kostnader får dock inte övervältras från stat på kommun.

9.6 Bostäder

Långtidsutredningen

LU pekar inledningsvis på att bostadsbeståndet fortsatt att öka relativt snabbt under 1970-talet trots det minskade byggandet av nya bostäder. Under 1970-talet var nämligen avgången av bostäder väsentligt lägre än under 1960-talet. Genom att småhusbyggandet och ombyggnadsinvesteringarna ökat kraftigt var de totala investeringarna i bostadssektorn ungefär lika stora i början som i slutet av 1970-talet.

Som underlag för LU:s bedömningar av bostadsbyggnadsbehov m. m.

har bostadsstyrelsen beräknat bl. a. behovet uttryckt i antal lägenheter. Bostadsstyrelsen antar att de s. k. hushållskvoterna i olika åldersgrupper skall fortsätta att öka relativt snabbt. Framför allt beräknas antalet en- och tvåpersonershushåll öka snabbt. Med de antaganden som gjorts om hushållsbildning, avgång m. m. blir bostadsbyggnadsbehovet 53 000–55 000 per år under 1980-talet. Med hänsyn bl. a. till den lägenhetsbrist som uppstått är det rimligt att i genomsnitt 60 000 lägenheter byggs 1981–1985, enligt bostadsstyrelsen.

Enligt LU är det angeläget att vid beräkningar av bostadsefterfrågan också ta hänsyn till att ekonomiska faktorer påverkar hushållsbildningen. De kalkyler för bostadsefterfrågan som LU därvid gjort pekar på ett årligt bostadsbyggnadsbehov som ligger 10 000–15 000 lägre än bostadsstyrelsens bedömning, dvs. 45 000–50 000 nya längenheter per år. Kalkylerna innebär en nedgång i investeringarna i nya bostäder 1979–1985. Efter hänsyn till ombyggnadsinvesteringar – som LU räknat med skall öka relativt snabbt – ökar dock investeringarna i permanenta bostäder med 1,5 % i alternativ 1 medan de är ungefär oförändrade i alternativ 2.

Remissinstanserna

Bostadsstyrelsen anser inte att man på grundval av LU:s kalkyl kan dra slutsatsen att tillväxten i efterfrågan på lägenheter kommer att avvika från det av styrelsen beräknade hushållstillskottet i så hög grad som LU har förutsatt. LU:s egen bedömning att den regionala rörligheten bör ökas är en faktor som talar i motsatt riktning.

Minskningen av bostadsbyggandet under de senaste åren kan inte främst ses som ettt uttryck för minskade bostadsbyggnadsbehov. De viktigaste orsakerna är ökande produktionskostnader och brist på byggnadsinitiativ i områden som har stort behov av ökat byggande. En så låg produktionsnivå som LU räknar med kan medföra att bostadsbristen ökar starkt. Ett ökat bostadsbyggande behövs bl. a. för att förbättra bostadssituationen i orter med bostadsbrist och motsvaras av en faktisk efterfrågan på bostäder. I nuvarande läge skulle dessutom en ökning av bostadskonsumtionen på bekostnad av annan, mer importkrävande konsumtion, vara samhällsekonomiskt motiverad enligt bostadsstyrelsen. Det finns således flera skäl att stödja bostadskonsumtion och bostadsbyggande.

Även *Tjänstemännens centralorganisation (TCO)* anser att det bostadsbyggande LU räknat med är för lågt. Nyproduktionens sammansättning måste ändras så att fler och mindre lägenheter i flerbostadshus byggs. Med den förmånligare inkomstutvecklingen som TCO räknar med blir efterfrågan på lägenheter större än i LU:s beräkningar. Ett större bostadsbyggande skulle också leda till bättre kapacitetsutnyttjande i byggbranschen. Slutligen understryker TCO att en god tillgång på lägenheter är en förutsättning för arbetskraftens rörlighet. Även *Kooperativa förbundet (KF)* förordar ett högre bostadsbyggande än vad LU angivit.

Svensk kommunförbundet har för sin del inget att erinra mot LU:s beräkningar av nybyggnadsbehovet. Det stora hindret för såväl ny- som ombyggnader av bostäder är de höga kostnaderna. Det är därför enligt kommunförbundet nödvändigt att kostnads- och finansieringssituationen förbättras, särskilt för mindre objekt vid sanering och förtätning av befintlig begyggelse. *Konjunkturinstitutet* vill ifrågasätta den kraftiga expansionen av ombyggnadsinvesteringarna som LU räknat med.

9.7 Energiförsörjningen

Långtidsutredningen

Fram till början av 1970-talet ökade energianvändningen kraftigt. Samtidigt skedde en övergång från fasta till flytande bränslen. 1973 var oljans andel av den totala energitillförseln 73 %, vilket kan jämföras med ca 45 % vid mitten av 1950-talet.

SIND har för LU:s räkning utfört studien över energiförsörjningen 1979–1985, vilken baserats på den allmänekonomiska bild som ges i LU 80. Den framtida energianvändningen inom *industrin* påverkas av att de kraftiga oljeprishöjningarna 1979–1980 kommer att slå igenom successivt. Härtill kommer att LU förutsatt att realpriset på olja även fortsättningsvis bedömts stiga. En övergång till el och fasta bränslen förväntas bli en konsekvens av detta. Den högre investeringsaktiviteten i alternativ 1 medger ett snabbare införande av ny energisnål teknik i produktionen. Energieffektiviteten förväntas därför kunna förbättras snabbare i alternativ 1 än i alternativ 2. Produktionsutveckling m. m. i de båda alternativen resulterar – med de förutsättningar som valts – i att energianvändningen ökar med 3,4 % per år i alternativ 1 och med 1 % per år i alternativ 2.

Inom *transportsektorn* svarar persontransporter – i huvudsak bilismen – för 70 % av energiförbrukningen. Bl. a. talar en svagare inkomstutveckling för hushållen, höjda realpriser på bensin och lägre specifik bränsleförbrukning för fordonen för att transportsektorns energiförbrukning utvecklas svagare än hittills.

Inom den s. k. *övrigsektorn* svarar bostäderna för 2/3 av energiförbrukningen. Fram till 1985 har antagits att en fortsatt ökning av andelen el- och fjärrvärmeanslutna bostäder sker. SIND räknar med att den genomsnittliga specifika energiförbrukningen i bostadsbeståndet kommer att minska med ca 3 % per år i alternativ 1. Härvid förutses att statsmakterna för en sådan politik att incitament ges till energisparande.

Den totala energiförbrukningen redovisas i tabell 7 nedan.

Beträffande *tillförseln* av energi har förutsatts att 10 kärnkraftsblock är i drift 1985. Användningen av inhemska bränslen (torv, ved) beräknas öka såväl i hushållen som i industrin. Industrin beräknas också öka kolanvändningen. Vidare antas att kol kommer att användas för värmeproduktion.

Tabell 7. Slutlig energianvändning 1965–1985

Årlig procentuell förändring

	1965–1973	1973–1979	1979–1985	
			Alt. 1	Alt. 2
Industri	3,4	−0,6	3,4	1,0
därav olja	3,9	−3,3	1,5	−1,0
Transporter	3,5	2,5	0,6	0,3
därav olja	3,7	2,6	0,6	0,3
Övrigt	3,7	1,3	−2,1	−1,3
därav olja	3,7	−0,2	−5,1	−3,9
Totalt	3,5	0,7	0,6	−0,1
därav olja	3,8	−0,3	−1,8	−2,0

Som en konsekvens därav kommer leveranserna av oljeprodukter att minska. Oljeandelen i den totala energiförsörjningen skulle därmed sjunka från 68 % år 1979 till 61 % år 1985.

Remissinstanserna

Statens vattenfallsverk räknar med en betydligt snabbare tillväxt av eluppvärmningen än vad LU har angivit. Kraftindustrin avser att presentera en egen bedömning av den framtida elkonsumtionen vid mitten av 1981. Enligt verket torde det vara bättre att ersätta eldningsolja med el än att exportera ett elöverskott.

Svenska kommunförbundet pekar på möjligheten av att kapaciteten för elproduktion i kraftvärmeverken och i industrins mottrycksanläggningar inte kommer att kunna utnyttjas tillfullo under 1980-talet. Det skulle innebära ekonomiska problem för berörda kommuner om gjorda investeringar inte blir fullt utnyttjade. Om investeringar i kraftvärmeverk inte sker försämras också möjligheterna att använda inhemska energitillgångar till elproduktion för bostadsuppvärmning.

Finansiering av investeringar för oljeersättning bör säkerställas genom statlig medverkan. De bör ges samma eller högre prioritet än investeringar i exportindustrin. Självfinansiering av nya kommunala investeringsutgifter är f. n. otänkbar, enligt förbundet.

En ökad användning av skogsenergi kan enligt *skogsstyrelsen* leda till att värdefullt industrivirke används som bränsle. Det är därför angeläget att en prövning sker av större eldningsanläggningar med hänsyn till skogsindustrins virkesförsörjning.

10 Arbetsmarknaden

Långtidsutredningen

LU framhåller att arbetsmarknadens funktionssätt försämrades successivt i flera avseenden under 1970-talet. Fler personer än tidigare fick svårigheter att ordna permanent sysselsättning och en ökande del av de arbetssökande kom att omfattas av arbetsmarknadspolitiska åtgärder samtidigt som det blev svårare än tidigare att besätta tillgängliga lediga platser. För dem som hade anställning betonades anställningstryggheten i såväl den arbetsrättsliga lagstiftningen som arbetsmarknadspolitikens inriktning, vilket bidrog till en avtagande rörlighet mellan företag, särskilt när det gäller frivillig rörlighet. Även den geografiska rörligheten minskade under 1970-talet. Utvecklingen gick sålunda mot en långsiktigare bindning av arbetskraften till arbetsgivarna. För företagen kom arbetskraften att bli mer av en fast kostnad, vilket ökade deras krav på arbetskraften vid nyanställningar.

En effekt av den minskade rörligheten är att anpassningarna till förändringar på arbetsmarknaden påläggs en mindre del av arbetskraften och just den del som har sämst förutsättningar att klara anpassningarna, konstaterar LU. En låg rörlighet ger således dels sämre möjligheter till anpassning vid strukturförändringar, dels blir den uppnådda rörligheten samhällsekonomiskt kostsammare.

Särskilt har den minskade rörligheten påverkat industrins rekryteringssituation. Den tid det tar att besätta lediga platser har stigit mer för industrin än för övriga näringsgrenar. Negativa attityder till industriarbete synes ha blivit vanligare. De personer som utgör rekryteringsbasen för industrin är i större utsträckning än tidigare ny- och återinträdande på arbetsmarknaden och således personer utan speciella yrkeserfarenheter. Den ökade kapitalintensiteten har lett till att enklare inträdesjobb inom industrin försvunnit och ökat företagens intresse av att under lång tid tillgodogöra sig arbetsinsatser från dem som anställs.

LU:s modellberäkningar genererar en fördelning av den totala timsysselsättningen i ekonomin på olika sektorer. Timantalet omräknas till antal sysselsatta på basis av antaganden om medelarbetstider och könsandelar i dessa sektorer. Möjligheten att förverkliga en sådan sysselsättningsutveckling värderas med hänsyn till de beskrivna tendenserna till avtagande rörlighet på arbetsmarknaden.

Beräkningsresultaten sammanfattas i tabell 8. De observerade utvecklingstendenserna från 1970-talet avseende könsfördelningen och medelarbetstiden i olika sektorer ger mycket god överensstämmelse mellan sysselsättningsstrukturen i alternativ 1 och den beräknade fördelningen av arbetskraften på män och kvinnor med olika arbetstidsönskemål. En betydande del av sysselsättningsökningen har sitt ursprung i att den genom-

snittliga årsarbetstiden per sysselsatt beräknas fortsätta att minska i takt med att antalet deltidsarbetande och frånvaron stiger. Däremot ställs i detta alternativ krav på en annan sektorsfördelning av sysselsättningen än vad som skett tidigare. Särskilt markant är att sysselsättningen i de varuproducerande sektorerna, främst industrin, måste fås att öka. Den offentliga sektorns sysselsättning ökar även i detta alternativ – inte minst därför att den genomsnittliga årsarbetstiden där är kortare än i övriga sektorer – men ökningstakten måste begränsas i förhållande till tidigare för att näringslivets sysselsättning skall kunna tillgodoses inom ramen för de totalt tillgängliga arbetskraftsresurserna. En sysselsättningsutveckling enligt detta alternativ kräver en ökad rörlighet på arbetsmarknaden och bl. a. att industrin bereder sådana anställningsvillkor att arbetskraften finner anställning där attraktiv.

I alternativ 2 implicerar sysselsättningsfördelningen stora obalanser på arbetsmarknaden, främst på grund av industrins och näringslivets svaga utveckling. De omfördelningar av sysselsättningen som krävs för jämvikt innebär klara trendbrott mot tidigare utvecklingsmönster på arbetsmarknaden.

Även i ett regionalt perspektiv ställs krav på arbetsmarknadens anpassningsförmåga. Utvecklingen av antalet sysselsatta har beräknats för åtta olika riksområden. I alternativ 1 beräknas Stockholm och Östra Mellansverige öka sina andelar av den totala sysselsättningen i landet, medan andelarna beräknas minska i Norra Mellansverige och i Norrland. Även i alternativ 2, där den totala sysselsättningen ökar endast hälften så mycket som i alternativ 1, uppvisar Stockholm och Östra Mellansverige en expansiv utveckling. Den totala sysselsättningstillväxten i detta alternativ överensstämmer tämligen väl med beräkningarna i Länsplanering 80, som dock har en något annan regional fördelning på grund av skilda antaganden om näringsgrensutvecklingen.

Mot dessa beräknade sysselsättningstal har ställts fristående kalkyler av arbetskraftens utveckling i de åtta riksområdena för att ge en uppfattning om balansen på de regionala arbetsmarknaderna under perioden. I alternativ 1 uppstår mera betydande efterfrågeöverskott i Stockholm och Östra Mellansverige, medan större utbudsöverskott väntas i Västsverige och övre Norrland. Om anpassningarna förutsätts ske på utbudssidan, krävs nettoflyttningar av ungefärligen samma storlek som förekom under perioden 1968–1974, vilket, jämfört med perioden 1973–1979, innebär en ökad geografisk rörlighet. I alternativ 2 förväntas en stor arbetslöshet i alla regioner utom Stockholm, och de högsta arbetslöshetstalen förväntas uppstå i Sydostsverige, Västsverige och övre Norrland. På vilket sätt som anpassningsprocessen i detta alternativ består i minskade förvärvsfrekvenser eller flyttningar mellan regionala arbetsmarknaden är särskilt svårt att bedöma.

Tabell 8. Antal sysselsatta i olika näringsgrenar 1970–1985
1 000-tal personer

	1970	1979	1985	
			Alt 1	Alt 2
Jordbruk och fiske	245.4	182.6	145.9	141.2
Skogsbruk	82.2	55.9	62.4	55.9
Industri	1 054.9	968.1	1 028.5	915.4
El-, gas-, värme- och vattenverk	27.9	31.9	31.2	29.6
Byggnadsverksamhet	369.6	298.7	296.4	287.2
Summa varu- och kraftproduktion	1 780.0	1 537.2	1 564.4	1 429.3
Varuhandel	506.1	525.7	543.5	516.2
Samfärdsel	262.1	290.8	274.3	230.8
Privata tjänster (inkl bostadsförvaltning)	559.4	569.9	605.1	579.5
Stat	195.9	274.0	274.1	284.9
Kommuner	560.3	934.3	1 114.1	1 230.3
Summa tjänsteproduktion	2 083.8	2 594.7	2 811.1	2 841.7
Totalt	**3 863,8**	**4 131,9**	**4 375,5**	**4 271,0**

Remissinstanserna

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) delar utredningens syn på anpassningsproblematikens avgörande vikt för arbetsmarknaden och för ekonomin i stort. Såväl arbetsgivare som arbetssökande måste delta i anpassningsprocessen. Enligt AMS var det stora problemet på arbetsmarknaden under större delen av 1970-talet industrisektorns svaga tillväxt, som försvårade ett tillvaratagande av tillgängliga arbetskraftsresurser. Konkurrensen om arbetskraften har varit ett mindre problem. För att industrins rekrytering skall underlättas framhåller AMS det som väsentligt att rekryteringen hålls på en rimlig nivå även under konjunkturnedgångar. I detta syfte bör investeringsverksamheten stimuleras under lågkonjunkturer, inte minst vad avser byggnadsinvesteringarna. Industrin måste också bredda sin rekrytering till att i högre grad omfatta grupper, främst kvinnor, som i dagsläget är underrepresenterade i de flesta industriyrkena. AMS ansluter sig härvidlag till långtidsutredningens påpekande att det är nödvändigt att industrin bättre anpassar sina anställningsvillkor, t. ex. vad gäller arbetstidens längd och uppläggning, till vad som erbjuds inom andra sektorer på arbetsmarknaden.

För att förbättra anpassningsfrågan hos de arbetssökande förordar AMS att flyttningar av redan sysselsatta personer bör underlättas. En ökad yrkesmässig rörlighet kan bidra till att stimulera de inomregionala flyttningarna. AMS betonar dock att också de nyinträdandes fördelning på branscher och yrken är viktig för arbetskraftens förmåga till anpassning. AMS tror att den förväntat svaga utvecklingen av sysselsättningen inom

flera traditionella kvinnoyrken kan få till konsekvens att många kvinnor breddar sitt arbetssökande till nya områden.

Liksom AMS anser också *de socialdemokratiska reservanterna i riksbanksfullmäktige* att den offentliga sektorns arbetskraftsefterfrågan inte försvårat industrins rekrytering. En helt motsatt uppfattning i denna fråga har *Sveriges Hantverks och Industriorganisation (SHIO) – Familjeföretagen* som menar att rekryteringen till industrin faktiskt har försvårats av detta och av en otillräcklig rörlighet på arbetsmarknaden. I fråga om anpassningsprocessen på arbetsmarknaden anför *Landsorganisationen (LO)* att arbetsgivarna i högre grad än nu måste inse att produktionen måste genomföras med den arbetskraft som står till buds. Det är ett väsentligt mål att åter få in så stor del som möjligt av de svåranpassade eller utslagna i den reguljära produktionen.

I *Skolöverstyrelsens (SÖ)* remissyttrande betonas vikten av att attityderna hos yngre flickor till tekniska och industriella utbildningar måste förändras för att den erforderliga sysselsättningsökningen i industrin skall komma till stånd. SÖ uppehåller sig i sitt remissvar särskilt vid ungdomarnas arbetsmarknadssituation och understryker utbildningsnivåns betydelse härvidlag; i en undersökning från 1978 har SÖ konstaterat att arbetslösheten bland ungdomar med enbart grundskoleutbildning då var dubbelt så hög som genomsnittet för åldersgruppen. SÖ har inte funnit något statistiskt belägg för att antalet okvalificerade jobb minskat. Sysselsättningen bland ungdomar med enbart grundskoleutbildning synes dock vara mer koncentrerad till vissa näringsgrenar och yrken. SÖ finner det otillfredställande att LU inte konkretiserar vilka åtgärder som kan krävas för att minska ungdomsarbetslösheten, och betonar för egen del att totalantalet arbeten måste öka om samhället helt skall kunna eliminera arbetslösheten bland ungdomar.

AMS förutser ett ökat behov av arbetsmarknadspolitiska insatser för att främja anpassningen mellan lediga platser och arbetssökande. AMS efterlyser i detta avseende klarare avgränsningar än under 1970-talet mellan olika myndigheters ansvarsområden, dvs. mellan arbetsmarknadspolitiken å ena sidan samt regional- och industripolitiken å andra sidan. Tyngdpunkten i arbetsmarknadspolitiken bör läggas på platsförmedlande verksamhet som kompletteras med andra anpassningsåtgärder såsom flyttningsstöd och arbetsmarknadsutbildning. AMS ser det som särskilt angeläget att åtgärder vidtas för att göra den yrkesinriktade utbildningen mer attraktiv och bättre anpassad till arbetsmarknadens krav. Utbildningen bör i högre grad kunna förläggas till industrin och anpassas till lokala och regionala arbetsmarknader.

I *Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)* remissyttrande anförs liknande synpunkter på behovet av effektivare arbetsmarknadsutbildning och utbyggd platsförmedling. Även *SHIO – Familjeföretagen* betonar vikten av förbättrad yrkesutbildning, liksom också utökade möjligheter till prov- och korttidsanställningar.

AMS understryker att anpassningsproblematiken inte kan lösas enbart genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder som befrämjar arbetskraftens geografiska och yrkesmässiga rörlighet. Det är i själva verket osannolikt att en kraftig ökning av framför allt den geografiska rörligheten kan komma till stånd under den närmaste femårsperioden. Möjligheten begränsas av brist på bostäder och serviceresurser på inflyttningsorterna. Möjligheterna till ökad pendling bör tillvaratas.

Också *Landstingsförbundet* menar att det kommer att bli svårt att öka rörligheten vid en tillväxt i den offentliga sektorn. Såväl *Sveriges Industriförbund* som *SHIO-Familjeföretagen* är likväl positiva till åtgärder som syftar till att förbättra rörligheten på arbetsmarknaden. I *TCO:s* remissyttrande anges den avtagande rörligheten inte vara något större problem, utan i huvudsak en följd av den lägre allmänna efterfrågan på arbetskraft. Endast en mindre del av nedgången i rörlighet beror på hushållens dubbla förvärvsarbetande och på anställningsskyddslagstiftningen, menar TCO. *SÖ* har svårt att se att en ökad rörlighet helt skulle kunna lösa sysselsättningsproblemen för ungdomarna. Varken arbetslöshet eller anpassningen utbildning – arbete förefaller vara särskilt betydande flyttningsorsaker.

Några remissinstanser anser att det mål om balanserad regional utveckling som LU anger inte blir uppfyllt i LU:s kalkylresultat. Dit hör *de socialdemokratiska reservanterna i riksbanksfullmäktige, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet* och *TCO*. *Kommunförbundet* accepterar en viss grad av rörlighet, men anser att utredningen inte i tillräcklig utsträckning har tagit upp en tydlig mål–medeldiskussion, som bl. a. visar de regionalpolitiska konsekvenserna av alternativen. En sådan diskussion skulle enligt kommunförbundet underlättas om länsplaneringen utnyttjas som underlag även för LU.

Landstingsförbundet finner ingen ledning i LU för att bedöma konsekvenserna för sysselsättning och regionala obalanser vid en åtstramningspolitik. *AMS* efterlyser en effektivare regionalpolitik, som kan tillvarata de möjligheter som finns att styra sysselsättningsökningar till regioner med överskott på arbetskraft. *TCO* anför synpunkter av samma innebörd och vill i övrigt beskriva LU:s regionala sysselsättningsprognoser som mekaniska. *Lantbrukarnas Riksförbund (LRF)* pekar på vikten av att stimulera skogsvård och torvproduktion, som har stor betydelse i regioner som hotas av utglesning. Enligt LRF:s uppfattning har LU vidare inte tillräckligt beaktat arbetskraftens inomregionala rörlighet som är avsevärt större än rörligheten över regiongränserna. *SÖ*, som beskriver LU:s regionala resonemang som statiskt, framhåller det som ett väsentligt mål för den ekonomiska politiken att fördela sysselsättningen jämt över landet.

Beträffande sysselsättningens fördelning på olika sektorer diskuterar några av remissinstanserna utredningens resultat avseende sysselsättningen i industrin och den kommunala sektorn. *LO* bedömer en viss ökning av industrisysselsättningen i alternativ 1 som trolig, men blott i hälften så

snabb takt som vad LU räknar med. *Landstingsförbundet* ifrågasätter om industrisysselsättningen kan öka såsom LU beräknar om produktionsbetingelserna skall stimuleras endast med ett förbättrat relativt kostnadsläge. Sysselsättningen i den kommunala sektorn bedöms annorlunda av flera remissinstanser, som efterlyser en noggrannare redovisning av de underliggande beräkningarna i LU.

Kommunförbundet menar att de nu aktuella planerna på förändrad fördelning av kommunernas verksamhet kommer att leda till en lägre kommunal sysselsättningsökning. I samma riktning verkar den omständigheten att kommunförbundet bedömer att arbetstiden kommer att minska mindre i den kommunala sektorn än i övriga delar av ekonomin. *KI, TCO, LO, Landstingsförbundet* och *de socialdemokratiska reservanterna i riksbanksfullmäktige* anser samtliga att LU överskattat möjligheterna att öka sysselsättningen i den kommunala sektorn vid den svaga ökning som förutses för kommunal konsumtion i alternativ 1. Några av dessa remissinstanser drar slutsatsen att den sammanlagda arbetslösheten därför blir högre i alternativ 1 än vad LU räknat med, och att skillnaden mellan LU:s båda alternativ i detta avseende följaktligen är mindre.

11 Pris-, löne- och vinstutvecklingen

Långtidsutredningen

För att långtidsutredningens reala utvecklingsalternativ skall kunna förverkligas ställs bestämda krav på pris-, löne- och vinstutvecklingen. LU konstaterar att utgångsläget kännetecknas av en rad balansbrister på pris- och lönebildningens område. Näringslivets konkurrenskraft har inte blivit återställd efter kostnadskrisens år 1974–1976. Svenska företag har endast i begränsad utsträckning återvunnit tidigare förlorade marknadsandelar på export- och hemmamarknaderna. Vinstandelen i näringslivet understiger genomsnittet för åren 1970–1974. Företagens soliditet har trendmässigt försämrats och är på en historiskt sett mycket låg nivå.

De genomförda priskalkylerna har tagit sin utgångspunkt i världsmarknadsprisernas prognostiserade tillväxt om 8,4 % per år uttryckt i inhemsk valuta. För att en exportutveckling enligt alternativet 1 skall kunna realiseras krävs en sänkning av de svenska relativpriserna så att förlorade marknadsandelar kan återvinnas. Beräkningarna visar att den årliga tillväxttakten för de svenska exportpriserna måste vara 1,5 % lägre än för världsmarknadspriserna, dvs. 6,9 % per år. För hela prognosperioden innebär detta en sammanlagd sänkning av relativpriset med 9 %. I alternativ 2, med snabbt växande offentliga utgifter, förutses löne- och kostnadsutvecklingen bli avsevärt snabbare än i omvärlden. Därmed försämras konkurrenskraften och bytesbalansen.

Beträffande företagssektorns finansiella utveckling förutsätter långtids-

utredningen att vinster och soliditet förbättras i alternativ 1 och återgår till den genomsnittliga nivå som var rådande under perioden 1970–1974. Detta bedöms nödvändigt för att prognosperiodens investeringar och produktivitetstillväxt skall kunna realiseras. I alternativ 2 förutsätts vinster och soliditet falla till den genomsnittliga nivå som gällde under perioden 1975–1979. Investeringsaktiviteten beräknas som följd härav bli låg. Med dessa utgångspunkter har konsumentpriserna för perioden 1979–1985 beräknats stiga med 8,4 % per år i alternativ 1 samt med 10,5 % per år i alternativ 2. Lönekostnader per timme (inkl. kollektiva avgifter) förutsätts växa med 9,2 % per år i alternativ 1 samt 12,3 % per år i alternativ 2. Den kontanta timlönen, dvs summan av avtalsenlig lönehöjning och löneglidning, beräknas öka med 8,5 % per år i alternativ 1 och med 11,8 % per år i alternativ 2.

Löneökningsutrymmet begränsas i alternativ 1 av att företagsvinsterna måste normaliseras för att tillräckliga investeringsincitament skall skapas samt av att kostnadsutvecklingen måste vara lägre än omvärldens så att bytesbalansmålet uppfylls. Reallönen efter skatt beräknas för löntagarkollektivet kunna öka med 0,4 % per år under perioden 1979–1985. Antalet sysselsatta beräknas öka med 1 % per år, varför reallönen per sysselsatt sjunker med 0,6 % per år.

I alternativ 2 beräknas reallönen efter skatt kunna stiga med 1,1 % per år under perioden 1979–1985. Detta är i linje med den historiska utvecklingen. Under perioden 1974–1980 ökade reallönen efter skatt med i genomsnitt 0,9 % per år. Det reala löneökningsutrymmet skapas emellertid i detta fall till priset av sänkta investeringar, växande bytesbalansunderskott och ökad utlandsupplåning.

I anslutning till kalkylerna pekar LU på de stora krav som kommer att ställas på arbetsmarknadens parter samt på stabiliseringspolitiken i en situation när reallönerna måste falla och vinstandelen höjas under prognosperioden såsom i alternativ 1. Med ett negativt utrymme för reallöneökningar kommer riskerna att vara stora för kompensatoriska lönekrav som höjer inflationstakten och gör det omöjligt att nå de balansmål som förutsatts. Stabiliseringspolitiken måste mot denna bakgrund utformas restriktivt och inriktas på att förhindra att kostnadsstegringar uppstår som överstiger det utrymme som samhällsekonomiskt finns tillgängligt. Utredningen konstaterar att erfarenheterna från den s.k. överbryggningspolitiken åren 1974–1975 påvisar att konkurrenskraften mycket snabbt kan försämras om den inhemska stabiliseringspolitiken förblir expansiv samtidigt som den ekonomiska politiken är restriktiv i vår omvärld.

LU konstaterar även att erfarenheterna från 1970-talet klart visar att en skattefinansierad tillväxt av den offentliga sektorn verkat inflationsdrivande från kostnadssidan genom att skattehöjningar i olika utsträckning övervältrats på priser och löner vilket i sin tur ger upphov till olika typer av kompensationskrav.

För att förverkliga den reala utveckling som beskrivs i LU:s alternativ 1 krävs att reallönen per sysselsatt måste falla med totalt ca 5 % under perioden 1980–1985. Utredningen ställer frågan om inte samma reallönesänkning skulle kunna åstadkommas vid en lägre nominell löne- och prisstegringstakt. Detta förutsätter emellertid att den svenska kronan kontinuerligt revalveras så att utifrån kommande inflation hindras att sprida sig i ekonomin.

LU konstaterar att det är förenat med flera svårigheter att genomföra en framgångsrik revalveringspolitik med de balansbrister som i utgångsläget råder i svensk ekonomi. Svenska företags relativa kostnadssituation, vinstnivå och soliditet är svag. Det är därför mycket riskfyllt att pröva en revalveringspolitik som riskerar att ge upphov till en ytterligare försämring av konkurrenskraften.

Det torde föreligga betydande svårigheter att vid rådande balansbrister göra en revalvering trovärdig på valutamarknaderna. Om en revalveringspolitik inte möts med förtroende på marknaden kan destabiliserande valutarörelser uppstå som starkt försvårar eller omöjliggör revalveringarna. LU pekar avslutningsvis på att när väl det relativa kostnadsläget och externbalansen förbättrats kan det bli möjligt att föra en aktiv växelkurspolitik som avskärmar oss från den internationella inflationen.

Remissinstanserna

Vissa remissinstanser har yttrat sig över LU:s bedömning av pris-, löne- och vinstutvecklingen samt den ekonomiska politik som krävs om den förutsatta utvecklingen skall kunna förverkligas.

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) anför att det är värdefullt att LU sätter in utvecklingen av företagens lönsamhet och soliditet i ett samhällsekonomiskt sammanhang. Kraven på export- och produktionsökningar kan härigenom relateras till centrala finansiella variabler, vilket ger framställningen ökad operativ betydelse enligt SAF.

Konjunkturinstitutet (KI) kan inte finna att det i LU förekommer någon diskussion av de problem som möjligen kan föranledas av en inneboende motsättning mellan utredningens resultat vad beträffar relativprisutveckling och kapacitetsutnyttjande.

I LU:s huvudalternativ (alt. 1) förutsätts en fortlöpande sänkning av den svenska exportens relativpris. Samtidigt beräknas fullt kapacitetsutnyttjande råda i Sverige 1985 medan arbetslösheten i OECD-området fortfarande kommer att ligga kvar på en hög nivå fram till mitten av 1980-talet. Enligt KI innebär detta att det förutsätts föreligga ett tämligen högt relativt kapacitetsutnyttjande för Sveriges del 1985.

Fullmäktige i Sveriges riksbank påpekar att sänkningen av reallönen i alternativ 1 ger en anvisning om de stora krav som kommer att ställas på den ekonomiska politiken och menar att förutsättningar måste skapas för

någon form av samförståndslösningar för att löneökningarna skall hålla sig inom angivna ramar.

Sveriges Grossistförbund och Sveriges Köpmannaförbund understryker i sitt gemensamma yttrande att statens roll i lönebildningen bör, som LU framhåller, vara att tillse att inte skattepolitiken får en utformning som skärper lönekraven. Detta bör dock inte gälla endast den direkta beskattningen utan i lika hög grad mervärdeskatten och andra indirekta skatter. Remissinstanserna anser det vara en brist i utredningen att man inte närmare diskuterar möjligheterna att dämpa prisstegringstakten. De understryker betydelsen av att prisbildningen sker på basis av fri konkurrens och att prisregleringar som inte sammanhänger med varuknapphet avskaffas. Flertalet av inflationsdrivande indexregleringar bör tas bort.

Sveriges Aktiesparares Riksförbund anser att den viktigaste av alla anpassningar är en återgång till rimliga relativa produktionskostnader mellan Sverige och våra konkurrentländer. Detta innebär att hela den försiktiga revitaliseringsstrategi som LU 80 för fram, med exportindustrins utveckling som nyckelfaktor i huvudsak bygger på en enda förutsättning, nämligen ett stopp för reala löneökningar.

Tjänstemännens centralorganisation (TCO) kan inte acceptera LU:s krav på relativa lönekostnadssänkningar. TCO anser att den svenska lönekostnadsnivån per producerad enhet i jämförelse med våra konkurrentländer i stort sett återförts till samma nivå som i början av 1970-talet.

TCO menar, till skillnad från LU, att det inte blir nödvändigt att sänka priserna på svensk export i förhållande till världsmarknadspriserna utan att det finns goda möjligheter att öka den svenska exporten i takt med världshandelns tillväxt efter de relativa kostnadssäkningar som nu genomförts. Dessa kostnadssänkningar har även skapat förutsättningar för att öka svenska tillverkares andelar av hemmamarknadsleveranserna inte minst vad gäller underleveranser till industrin.

12 Den finansiella utvecklingen

Långtidsutredningen

I långtidsutredningen presenteras en detaljerad analys av den finansiella utvecklingen inom olika sektorer av den svenska ekonomin. De finansiella kalkylerna för perioden 1979–1985 har tagit sin utgångspunkt i den reala utvecklingen samt i beräkningarna av pris-, löne- och vinstutvecklingen.

Den privata sektorns finansiella sparandeöverskott (dvs. hushållens och företagens) beräknas i LU:s båda utvecklingsalternativ sjunka något som andel av BNP från den höga nivån 1979. Som framgår av tabell 9 är nedgången huvudsakligen hänförbar till ett växande finansiellt sparunderskott i de *icke finansiella företagen* (dvs. företagssektorn exkl. banker, försäkrings- och finansbolag). Detta innebär för alternativ 1 att ökningen i

investeringsutgifterna är väsentligt större än den ökning i bruttosparande som den ökade lönsamheten medför. I alternativ 2 är de icke-finansiella företagens bruttosparande nästan oförändrat i förhållande till 1979. Eftersom investeringarna beräknas bli i ungefär motsvarande mån lägre jämfört med alternativ 1, blir det finansiella sparandet emellertid ungefär lika stort i de båda alternativen.

De *finansiella företagen* har, i motsats till de icke-finansiella, en starkt positiv sparandeutveckling enligt de båda kalkylalternativen. Detta sammanhänger dels med att ränteintäkterna (netto) stiger kraftigt, dels med att de enskilda försäkringsinrättningarnas sparande bedöms öka kraftigt genom tillväxten av det i kollektivavtal reglerade pensionssparandet.

Den offentliga sektorns finansiella sparande blir, i motsats till den privata sektorns, starkt olikartat i de båda alternativa kalkylerna för 1985. I alternativ 2, med fortsatt växande statligt budgetunderskott, utgör det finansiella sparunderskottet för den totala offentliga sektorn en avsevärt större andel av BNP än under 1979. I alternativ 1, där en minskning i det statliga utgiftsöverskottet inberäknas, blir den offentliga sektorns finansiella underskott något förminskat, uttryckt som andel av BNP, men fortfarande av betydande storlek. För bytesbalansen innebär kalkylerna därmed, i alternativ 1, att underskottet mätt i procent av BNP, endast obetydligt kan minskas i förhållande till 1979. I alternativ 2 sker i stället mer än en fördubbling av bytesbalansunderskottets andel av BNP.

I de finansiella kalkylerna spelar *industrins* utveckling en central roll. Soliditeten i industrin har fallit kraftigt under 1970-talet främst beroende på en trendmässigt sjunkande lönsamhet. För att åstadkomma den investeringsuppgång som förutsätts i alternativ 1 bedöms det vara nödvändigt att återföra vinstandelen och soliditeten till den genomsnittliga nivå som rådde under perioden 1970–1974. I alternativ 2 förutsätts däremot att den fallande lönsamheten medför ett fortsatt soliditetsfall i linje med den utveckling vi haft under 1970-talets andra hälft.

Nyemissionskraven under den första hälften av 1980-talet kommer att vida överstiga nyemissionsvolymerna under 1970-talet. Nyemissioner på i genomsnitt ca 3 miljarder kr. per år i fasta priser behövs i alternativ 1 för att soliditeten skall stiga. I jämförelse med 1970-talet så innebär det 2–3 gånger så stora nyemissionsvolymer mätt som andel av eget kapital. En högre vinstnivå skulle minska nyemissionskraven samtidigt som kapitalplaceringar i företagen blir mer attraktiva.

Det behövs dock vinster på i genomsnitt 1974 års mycket höga nivå för att enbart den vägen få fram tillräckligt med riskkapital. En vinstgenerering av denna omfattning skulle enligt utredningens bedömningar inte vara förenligt med en stabilisering av löne- och prisutvecklingen.

Hushållens finansiella sparande förbättras i löpande priser men beräknas i reala termer bli ungefär oförändrat under perioden 1979–1985, vilket framgår av tabell 9. Bruttosparkvoten, dvs. sparandets andel av den dispo-

nibla inkomsten som 1979 uppgick till 5,7% antas bli oförändrad. Den restriktiva kreditpolitiken i alternativ 1 antas motverkan tendensen till fallande sparkvot som följer av att disponibel inkomst minskar i detta alternativ. Även i alternativ 2 förutsätts sparkvoten vara oförändrad, vilket motiveras av att tillväxten i real disponibel inkomst blir i stort sett oförändrad.

För att skapa en utveckling av hushållens inkomster som vid gällande sparkvot är förenligt med den reala konsumtionstillväxt som förutsätts 1979–1985 kan hushållens direkta skatter, som andel av BNP, sänkas från 21,8% till 20,5% i alternativ 1 samt till 21,2% i alternativ 2. Det blir därmed möjligt främst i alternativ 1, att genom sänkning av den statliga direkta skatten underlätta avtalsrörelserna så att löneökningarna håller sig inom de ramar som förutsätts i kalkylerna.

I alternativ 1 med dess låga privata konsumtionstillväxt kommer fördelningsproblemen mellan pensionärer och yrkesverksamma att bli accentuerade. Trots att pensionärernas disponibla inkomster och konsumtion bara växer realt med 1,5% per år, till följd av ändrade regler för priskompensation av pensionerna, kommer de yrkesverksammas konsumtion att kunna öka med endast 0,3% per år 1979–1985. Eftersom antalet yrkesverksamma ökar med ca 1% per år blir utvecklingen av per capita konsumtionen negativ för denna grupp. Utav den privata konsumtionstillväxten på 0,6% per år under perioden 1979–1985 kommer sålunda pensionärskollektivet att inteckna 1,3% per år. I alternativ 2, med dess snabbare konsumtionstillväxt, blir inte fördelningsproblemen lika svåra, trots att pensionerna växer dubbelt så snabbt som i alternativ 1, då en fullständig priskompensation antas ske.

Som framgår av tabell 9 försämras *statens* finansiella sparandeunderskottet marginellt i alternativ 1 medan det försämras kraftigt i alternativ 2. Vid oförändrad statlig utlåning indikerar kalkylerna att statens budgetunderskott 1985 kan beräknas bli 55 miljarder kr. i alternativ 1 samt 108 miljarder i alternativ 2. I absoluta tal innebär detta att underskottet i alternativ 1 förbättras något jämfört med 1980. Om budgetunderskottet beräknas som andel av BNP innebär kalkylerna att andelen i alternativ 1 faller från 10,6% 1980 till 6,7% 1985. Därmed uppnås i stort sett den målsättning som formulerades i samband med regeringens besparingsproposition hösten 1980 (prop. 1980/81: 20), nämligen att fr.o.m. 1980 nedbringa budgetunderskottet som andel av BNP med cirka 1% per år. I alternativ 2 beräknas budgetunderskottets andel växa från 10,6% 1980 till 11,8% 1985. Statsskuldsräntornas andel av budgetunderskottet växer kraftigt i bägge alternativen. I alternativ 1 uppgår budgetunderskottet exkl. räntor endast till 1,8% av BNP 1985.

Kommunernas finansiella sparande förutsätts i båda alternativen minska från ca 3,1 miljarder kr. till noll 1985 (se tabell 9). Detta leder i alternativ 1 till en oförändrad kommunal medelutdebitering under perioden. År 1979

var denna 29:09 kr. I alternativ 2 krävs en kommunal skattehöjning med totalt ca 2 kr. till 31:30 kr. 1985 för att kommunernas inkomster och utgifter detta år skall balansera.

Socialförsäkringssektorns finansiella sparande beräknas i bägge alternativen öka i löpande priser mellan 1979 och 1985. I reala termer sjunker sektorns finansiella sparande såväl i alternativ 1 som alternativ 2 främst beroende på att AP-fondernas bidrag till det finansiella sparandet faller. Under 1970-talet har det finansiella sparandet i socialförsäkringssektorn varit realt oförändrat. Förutsättningar för denna utveckling är dels att ATP-avgifterna höjs från 11,75 % till 13,0 %, vilket redan är beslutat, dels att sjukförsäkringsavgiftens inkomster och utgifter skall balansera. Vidare förutsätts att sparplanens förslag om justering av indexregleringen för ATP-pensioner genomförs i alternativ 1 men inte i alternativ 2.

Bostadssektorns finansiella sparandeunderskott minskar som andel av BNP då bostadsbyggandet stagnerar. Skillnaden i utvecklingen mellan de båda alternativen avspeglar olikheter i bostadsinvesteringarnas storlek.

Den totala *skattekvoten* dvs. summan av direkta-, indirekta- samt löneskatters andel av BNP, beräknas öka under perioden 1979–1985 från 50,1 % till 50,9 % i alternativ 1 samt till 53,4 % i alternativ 2. I ett historiskt perspektiv är detta en kraftig minskning av tillväxten i det totala skattetrycket. Under perioden 1965–1979 har den totala skattekvoten växt med drygt 1 % per år. Skatteutvecklingen under perioden 1979–1985 innebär en omfördelning från direkt skatt till indirekt skatt och löneskatt.

För statens del täcks skattebehovet av den automatiska intäktsökning som följer vid oförändrade skatteregler. Det blir i båda alternativen möjligt att sänka statsskatten. För kommunernas del krävs en höjning av skatteuttaget i alternativ 2 medan kommunalskattesatsen kan behållas oförändrad i alternativ 1. I båda alternativen höjs löneskatten som följd av höjningen av ATP- och sjukförsäkringsavgifterna. Snabbast ökar de indirekta skatternas andel av BNP bl.a. som följd av att kalkylerna tagit hänsyn till den momshöjning samt de punktskattehöjningar som genomförs 1980. Vidare förutsätter kalkylerna att de nominella punktskatterna hålls realt oförändrade.

En stark *likviditetsökning* försvårar möjligheterna att hålla inflationen och bytesbalansunderskottet inom de ramar som förutsätts i alternativen. Som en norm har tillväxten i penningmängden, dvs. allmänhetens innehav av sedlar, mynt och banktillgodohavanden satts något långsammare än bruttonationalproduktens nominella tillväxt. Det överensstämmer med den minskning av likviditetsbehovet i ekonomin som kan konstateras för 1960- och 1970-talen. I alternativ 1 anger normen en årlig ökning av penningmängden med 9 % och i alternativ 2 med 11 %.

Finansieringen av statens budgetunderskott, som uppgår till 55 resp. 108 miljarder kr. i alternativ 1 resp. 2 har avgörande betydelse för likviditetsutvecklingen. Vid de givna tillväxttalen för penningmängden måste den del

av statens budgetunderskott som finansieras "via sedelpressarna", dvs. i riksbanken och i utlandet, begränsas till 22 miljarder kr. i alternativ 1. I alternativ 2 förändras situationen så att staten tvingas finansiera 65 miljarder med "sedelpressarna" varav inte mindre än 55 miljarder skulle behöva upptas i utlandet för att uppväga den kraftiga likviditets- och valutaavtappningen, som sker ur den privata sektorn på grund av bytesbalansunderskottet.

Tabell 9. Finansiellt sparande
Miljoner kr. och andel av BNP

	1979		1985			
			Alt. 1		Alt. 2	
	milj. kr.	%	milj. kr.	%	milj. kr.	%
Stat	−30 934	−6.8	−33 839	−4.1	−86 844	−9.5
Kommun	3 135	0.7	− 81	−	− 91	−
Socialförsäkringssektor	15 776	3.5	23 838	2.9	21 213	2.3
Bostäder	−13 136	−2.9	−19 396	−2.4	−17 307	−1.9
Hushåll	7 344	1.6	10 625	1.3	16 192	1.8
Icke-finansiella företag	−11 744	−2.6	−44 570	−5.1	−42 051	−4.6
Finansiella företag	18 364	4.0	44 169	5.4	49 879	5.5
Summa (= bytesbalanssaldo)	−11 195	−2.5	−16 253	−2.0	−59 000	−6.4

Remissinstanserna

Remissinstanserna uppehåller sig i sina synpunkter på den finansiella utvecklingen främst vid sparandets storlek och utveckling. Villkoren för sparandet i olika former och sambandet med inflationen och skattesystemet tillhör de problem som måste lösas för att obalanserna i den svenska ekonomin skall kunna bli mindre enligt många remissorgan. Flera instanser diskuterar utredningens kalkyler över företagssektorns behov av ökning i aktiekapitalet under perioden. En annan viktig fråga i detta sammanhang som uppmärksammas särskilt är statens budgetunderskott och vilka krav detta innebär för statens upplåning i Sverige och utlandet.

Flera remissorgan framhåller att hithörande problem ägnats en alltför kortfattad analys med hänsyn till deras stora betydelse för den svenska ekonomin.

Fullmäktige i Sveriges riksbank anser att en viktig faktor som under 1970-talet har verkat sänkande på sparkvoten är den kraftiga relativprisstegring på realtillgångar som skett under perioden. Denna utveckling har lett till betydande förmögenhetsstegringar, vilka verkat höjande på den privata konsumtionen. I synnerhet stigande fastighetspriser har givit underlag för en ökning i den lånefinansierade konsumtionsefterfrågan. Det är därför viktigt att ökningstakten i priserna på realtillgångar dämpas.

Fullmäktige framhåller i sin diskussion av alternativ 1 att det inte bara krävs åtgärder för att göra aktieplaceringar mer attraktiva utan också åtgärder som gör företagens kostnader för externfinansiering genom nyemission mer jämställda med lånefinansiering.

För att industriell expansion skall komma tillstånd krävs emellertid också att reala investeringar blir mer lönsamma i förhållande till finansiella placeringar. Detta i sin tur kräver att hushållens räntekänslighet ökar. För att åstadkomma en sådan förändring fordras att skattesystemet förändras. Utomordentligt viktigt är emellertid också att inflationstakten reduceras.

Angående statens utlandsupplåning påpekar fullmäktige att svenska staten framstår som en av de största låntagarna på den internationella lånemarknaden. Under 1980 uppgick statens utlandsupplåning till 5 miljarder dollar. Den var därmed av samma storleksordning som Världsbankens – den största låntagarens – upplåning.

Svårigheterna att få långa lån växer ju mer omfattande utlandsupplåningen är. Denna effekt som har börjat uppträda redan under 1981 måste uppfattas som en allvarlig varningssignal.

Fullmäktige understryker vikten av att kraftfulla åtgärder vidtas för att snarast bryta trenden i utvecklingen.

Angående ränteantagandena invänder riksbankfullmäktige att om budgetunderskottet skall finansieras på ett sådant sätt att man i någon mån neutraliserar likviditeringseffekten på kreditmarknaden och begränsar valutautflödet, måste detta medföra att alternativ 2 innebär en starkare press uppåt på räntan. Utredningens förutsättning om samma nominella räntenivå i de båda alternativen ter sig därför knappast realistisk.

Speciellt kan enligt riksbankfullmäktiges åsikt diskuteras om inte kraven vad gäller kreditpolitiken kan få sådana återverkningar att den reala utvecklingen och prisutvecklingen som nu tas för given i analysen kommer att påverkas.

Fullmäktige i Riksgäldskontoret diskuterar utförligt statens budgetunderskott och påpekar att nu föreliggande prognoser för budgetsaldots utveckling under 1981 tyder på att den ekonomisk-politiska anpassningen måste bli än större än vad utredningen antagit, för att uppnå utredningens mål för 1985.

Fullmäktige erinrar också om att som orsak till den oreglerade kreditmarknadens snabba tillväxt anger utredningen de höga budgetunderskotten och den därmed sammanhängande likviditetsökningen i ekonomin. Enligt fullmäktiges mening är det snarare kombinationen av höga budgetunderskott och en ränteregleringspolitik som lett till framväxten av den "grå" kreditmarknaden.

Denna politik har också enligt fullmäktige medfört att budgetunderskotten kunnat finansieras till räntor som underskattat den verkliga samhällsekonomiska kostnaden. Långivare i den reglerade kreditmarknaden har med andra ord tvingats subventionera de lägre räntekostnaderna för staten. Fullmäktige ifrågasätter om budgetunderskotten tillåtits växa lika okontrollerat om deras effekt på räntorna fått slå igenom och på så sätt demonstrera den verkliga kostnaden.

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) kommenterar LU:s beräkning av

industrins nyemissionsbehov. SAF konstaterar därvid att denna är utomordentligt känslig för variationer i förutsättningarna. Detta gäller såväl antagandena om lönsamhet och kapitalstockstillväxt som målet för soliditetsutvecklingen. Vad den sistnämnda faktorn beträffar bör framhållas att soliditeten är beräknad på bokförda värden och att nämnaren innefattar även *finansiellt kapital. Studeras i stället hur stor del av det materiella* kapitalet (till bokförda värden) som täcktes med eget kapital blir resultatet samma täckningsgrad år 1979 som år 1970. Användes återanskaffningsvärden i stället för bokförda värden torde täckningsgraden under 1970-talet ha legat kring 80%. Ett krav på soliditetsförbättringar fram till 1985 skulle alltså innebära en väsentligt starkare täckning av det materiella kapitalet med eget kapital än någon gång under 1970-talet. Detta framstår knappast som motiverat vare sig företagsekonomiskt eller samhällsekonomiskt. Därmed framstår det som omotiverat att räkna med ett högre nyemissionsbehov än drygt 2 miljarder kr. i genomsnitt för femårsperioden.

Det väsentliga är emellertid att möjligheten att i marknadsmässiga former placera nyemissioner i tillräcklig omfattning inte framstår som något hinder för realiserandet av alternativ 1.

Sveriges Aktiesparares Riksförbund anser att utredningens analys präglas framför allt av en passiv syn på sparandet som en restpost när alla andra variabler är fastställda. Detta är ett märkligt synsätt, framför allt med tanke på att just sparandet och dess förändring är en av nyckelfaktorerna i den svenska krisen.

Riksförbundet pekar på att i Förbundsrepubliken Tyskland, där kraftiga sparstimulanser länge varit ett centralt inslag i den ekonomiska politiken, har man en sparkvot på ungefär 15 procent. Motsvarande siffra för Sverige är 3,5 procent.

En fyrdubbling av det svenska hushållssparandet skulle betyda inte mindre än 32 miljarder kr. i ökat sparande per år. Detta kan ställas mot exempelvis näringslivets behov av riskvilligt kapital, som enligt Långtidsutredningens beräkningar uppgår till mellan 2 och 4 miljarder per år. Förbundet framhåller att detta är endast ett räkneexempel, för att visa på vilken sparpotential som här finns.

En intressant effekt av en av de västtyska sparstimulansreformerna är att man har lyckats sprida sparandet till 92 procent av alla kollektivanställda löntagare.

Aktiespararnas riksförbund påpekar angående utredningens räntabilitetskalkyler att om man ställer kravet, att aktiekapital bör ha en räntabilitet motsvarande bankernas nuvarande inlåningsränta (februari 1981) plus ett par procents riskpremie, skulle det snarare behövas 14–15 procent än de 12 procent som utredningen räknar med. För att klara en jämförelse med avkastningen på fast egendom skulle aktieavkastningen behöva ligga på en ännu högre nivå. Detta under de förutsättningar som nu gäller i början av 1981. Naturligtvis kan dessa förutsättningar ändra sig, så att en lägre

räntabilitet kan bli tillräcklig. Men för de närmaste två åren är det förmodligen orealistiskt att tänka sig Långtidsutredningens 12 procent som en tillräcklig nivå.

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund anser att den angelägnaste åtgärden för besparing och inflationsbekämpning otvetydigt är en minskning av de offentliga utgifterna. Uppmärksamheten bör uppenbarligen särskilt riktas mot transfereringarna, som i budgetförslaget för 1981/1982 uppgått till 166,5 miljarder kr. av de totala statsutgifterna, 225,7 miljarder kr. Statsskuldräntorna för 1981/1982 beräknas till 26,3 miljarder kr., vilket kan jämföras med att den statliga inkomstskatten beräknas ge 28,9 miljarder kr.

Riksförbundet framhåller att den samhällsekonomiska balansen och sparandet är ömsesidigt beroende av varandra. Den bästa stimulansen för sparandet är ett någorlunda fast penningvärde. Mer eller mindre punktvisa stimulansåtgärder, som premierar vissa sparformer på andras bekostnad, ger inte tillräcklig effekt på sparandet i samhället.

Riksförbundet är kritiskt till vissa verkningar av kreditpolitiken och anför att de åtgärder som riksbanken ansett sig böra vidtaga har diskriminerat sparandet däribland försäkringssparandet. Som företrädare för försäkringsspararna finner riksförbundet denna diskriminering helt oacceptabel så mycket mer som man genom de proportioner budgetunderskottet tagit inte längre kan känna förtroende för riksbankens möjligheter att fylla sin penningvårdande uppgift.

Svenska Bankföreningen pekar på ett dilemma vid finansieringen av budgetunderskottet. Statsskuldspolitiken måste inriktas på att dämpa de likviditetshöjande effekterna så att inte ett starkt efterfrågetryck skapas via en lätt kreditmarknad med åtföljande inflation och bytesbalansunderskott. En sådan politik för att begränsa likviditetstillväxten riskerar å andra sidan – som svenska erfarenheter kan bekräfta – att kreditmarknaden stramas åt till den grad att andra låntagare trängs ut.

Bankföreningen är kritisk till verkningarna på bankerna av statens upplåning och kreditpolitiken. Under senare år har bankerna stått för ca 30 procent av statsskuldsfinansieringen inom landet. Det som ej kunnat placeras hos kapitalmarknadsinstitut och allmänhet har genom ökade likviditetskrav tvångsplacerats i bankerna. Bankföreningen framhåller härmed att det ej ingår i bankernas traditionella uppgifter att förvalta statspapper.

För bankernas del har regleringarna, framför allt ränteregleringen, under senare år alltmer minskat incitamenten för bankerna att acceptera högre kreditrisker. Samtidigt har det vuxit fram ett otal statliga kreditformer, där kreditprövningen ej följer sedvanliga företagsekonomiska principer.

I syfte att minska nödvändigheten av de kvantitativa regleringarna på kreditmarknaden bör staten i mindre grad tvångsplacera sin upplåning till prioriterade villkor i bankerna och i stället finansiera en större del av sitt underskott direkt hos hushåll och företag till mer marknadsmässiga villkor.

Lantbrukarnas riksförbund (LRF) anser angående sparbristen i ekono-

min att det är nödvändigt att placeringar i aktier, obligationer och banksparande får förbättrade förutsättningar. Förutom en nödvändig översyn av skattesystemet i syfte att utjämna skillnaderna mellan olika placeringsalternativ bör förändringar av sparsystemen övervägas. Den s.k. skattesparreduktionen omfattar ej obligationer varför detta placeringsalternativ missgynnas i förhållande till t.ex. aktier. En ändring som medför en stimulans av placeringar i obligationer bör vara en väsentlig åtgärd för att stärka kapitalmarknaden.

Problemen med den nuvarande penningpolitiken med bl.a. ett högt ränteläge illustreras också väl av de svårigheter, som många mindre företag och häribland lantbrukare befinner sig i. Räntekostnaderna har under senare år stigit till en nivå som gör att många lantbruks existens är i akut fara. Generellt gäller dessutom, att hela lantbruket lider brist på långfristig upplåning till rimliga villkor. Inte mindre än en dryg tredjedel av lantbrukets samlade lånestock på ca 30 miljarder kr. är att hänföra till krediter från privatpersoner och leverantörer, medan hypoteksföreningarna endast kan bidra med ca en fjärdedel – eller ca 8,0 miljarder kr. från kapitalmarknaden.

En betydande diskriminering av ekonomiska föreningar föreligger beträffande möjligheter att anskaffa riskvilligt kapital. De kooperativa företagens kapitalförsörjning är nu mer angelägen än någonsin att underlätta, då den höga inflationstakten kraftigt urholkar det egna kapitalet samtidigt som betydande investeringar fortlöpande måste göras.

13 Utvecklingen på längre sikt

Långtidsutredningen

I de två senaste långtidsutredningarna har perspektivet förlängts fram till år 1990. En analys av utvecklingstendenser i ett perspektiv som sträcker sig bortom långtidsutredningarnas traditionella femårsperspektiv tilldrar sig ett allt större intresse bl.a. mot bakgrund av energiplaneringens och

Tabell 10. Försörjningsbalansens utveckling i alternativ 1 och 2

	1979–1990		1979–1985		1985–1990	
	Alt 1	Alt 2	Alt 1	Alt 2	Alt 1	Alt 2
BNP	2,3	2,3	1,8	2,5	1,3	2,0
Privat konsumtion	0,8	−0,4	0,6	1,5	1,2	−2,5
Offentlig konsumtion	0,9	0,9	0,9	2,7	1,0	−1,2
Total konsumtion	0,9	0,1	0,7	1,9	1,1	−2,0
Näringslivsinvesteringar	4,2	4,2	5,5	1,8	2,6	7,2
Bostadsinvesteringar	1,0	1,0	1,5	−0,3	0,9	2,6
Offentliga investeringar	0,5	0,5	0,1	1,5	1,0	−0,8
Totala investeringar	2,9	2,9	3,6	1,2	2,0	4,9
Export	5,4	4,7	6,0	2,2	4,7	7,8
Import	3,3	2,1	3,3	3,8	3,3	0,1

den regionala planeringens långsiktiga karaktär. I det läge som svensk ekonomi för närvarande befinner sig krävs dessutom en analys av de mera långsiktiga utvecklingstendenserna mot bakgrund av att bytesbalansproblemen är så stora att det krävs en längre tidsperiod för att återskapa balansen.

Alternativ 1 för utvecklingen fram till år 1990 innebär en väg som bl. a. via en återhållsam kostnadsutveckling och en begränsad konsumtionstillväxt återför Sveriges ekonomi till balans mot 1980-talets slut. Produktivitetstillväxten förutsätts vara oförändrad mellan 1980-talets båda delar. Genom variationer i tillgången på arbetskraft minskar dock den genomsnittliga BNP-tillväxten i alternativ 1 från 2,5% per år under perioden 1979–1985 till 2% per år mellan 1985 och 1990. Trots att bruttonationalproduktens tillväxt bromsas upp under 1980-talets senare hälft kan konsumtionen i alternativ 1 tillåtas öka snabbare under perioden 1985–1990 än under den första delen av 1980-talet. Investeringstillväxten planar ut och följer produktionstillväxten. Samtidigt planar exportens tillväxt ut mot marknadstillväxten under 1980-talets senare hälft. Någon ytterligare svensk kostnadsanpassning förutsätts inte behövas efter år 1985 i detta alternativ.

Förutsättningen för den kalkyl som långtidsutredningen utfört för utvecklingen fram till år 1990 i alternativ 2 är att de kraftigt förvärrade obalanserna fram till 1985 med nödvändighet tvingar fram en kraftig kursomläggning i den ekonomiska politiken. Därvid antas att samma balansmål skall uppnås fram till 1990 som vid ett fullföljande av utvecklingen enligt alternativ 1. Dessutom antas den produktivitetsreserv som ackumuleras fram till 1985 kunna aktiveras fram till år 1990. Härigenom belyses vidden av de anpassningskrav som kommer att ställas på den svenska ekonomin under andra hälften av 1980-talet om den nödvändiga kursomläggningen skjuts upp under dess första hälft.

Detta illustreras i försörjningsbalansens termer i tabell 10. Där framgår att en sådan försenad anpassningsprocess bl. a. skulle ställa i det närmaste oefterrättliga krav på konsumtionsutvecklingen 1985–1990.

Denna kraftiga åtstramning på konsumtionssidan kommer emellertid inte att vara tillräcklig för en återgång mot extern balans. Dessutom krävs en exportökning på nästan 8% per år 1985–1990, vilket är ca 3 procentenheter snabbare än den förutsatta internationella marknadstillväxten. För att uppnå denna exporttillväxt krävs således en kraftig anpassning av den svenska exportindustrins kostnader och priser i förhållande till de internationella konkurrenternas. Det kan komma att kräva kraftiga växelkursjusteringar. Därigenom skulle emellertid inflationstendenserna i ekonomin förstärkas. Härtill bidrar också den likviditetsuppladdning som i alternativ 2 sker under första hälften av 1980-talet genom den kraftiga försämringen av statens budgetsaldo.

Remissinstanserna

Flera remissinstanser uttrycker sin tillfredsställelse över att man i långtidsutredningen gör en utblick mot ett längre tidsperspektiv. *Styrelsen för teknisk utveckling* (STU) pekar på önskvärdheten av att den tekniska utvecklingen beaktas såväl med avseende på dess effekter på svensk industris framtida internationella konkurrenskraft som de krav som härav ställs på investeringar i teknisk FoU. Sådana bedömningar måste göras mot bakgrund av ett längre perspektiv. LU 80 har enligt STU:s mening givit låg prioritet åt de mera långsiktiga bedömningarna. STU finner det angeläget att i framtida långtidsutredningar större vikt läggs vid analyser som kan ge underlag för närliggande beslut med markant långsiktig verkan. Som exempel på sådana beslut nämner STU investeringar i teknisk FoU.

Svenska kommunförbundet framför att LU:s långsiktiga bedömningar i stort sett bygger på traditionella trendframskrivningar. Förbundet saknar också en analys av de regionalpolitiska konsekvenserna av den skisserade utvecklingen.

Svenska operationsanalysföreningen som utan att vara egentlig remissinstans yttrat sig över LU 80, menar att det kan vara svårt att behandla både ett medelsiktigt och ett längre perspektiv inom samma utredning. Som ett alternativ för man fram tanken på två utredningar: En kortsiktig som underlag för regeringens finans- och skattepolitik, som omarbetas varje år, och en långsiktig, som omarbetas med samma intervall som för närvarande sker.

Appendix

Förteckning över avgivna remissyttranden över 1980 års långtidsutredning SOU 1980: 52.

Efter remiss har följande instanser avgett yttranden över långtidsutredningen:

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), bostadsstyrelsen, domänverket, konjunkturinstitutet (KI), lantbruksstyrelsen, postverket, riksrevisionsverket (RRV), skogsstyrelsen, skolöverstyrelsen (SÖ), statens jordbruksnämnd, statens naturvårdsverk, statens vattenfallsverk, statens vägverk, statistiska centralbyrån (SCB), statskontoret, styrelsen för teknisk utveckling (STU), universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) – som bifogat yttranden från Stockholm, Uppsala, Lund/Malmö och Göteborgs högskoleregion – överbefälhavaren (ÖB), fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, Centralorganisationen SACO/SR, Kooperativa förbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO) – som bifogat yttrande från Handelsanställdas förbund – Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Svenska bankföreningen, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Sveriges aktiesparares riksförbund, Sveriges grossistförbund – tillsammans med Sveriges köpmannaförbund – Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges industriförbund, Sveriges kemiska industrikontor, Tjänstemännens centralorganisation (TCO). Utan att vara egentlig remissinstans har Svenska operationsanalysföreningen (SOAF) inkommit med yttrande. Dessutom har socialstyrelsen inkommit med yttrande, vilket dock anlänt så sent att det inte kunnat beaktas.

Innehåll

1 Allmänt om uppläggning och metod 1
2 Utredningens slutsatser 10
3 Den internationella utvecklingen 15
4 Produktionskapacitetens utveckling 19
5 Bytesbalans och utrikeshandel 24
6 Utvecklingen av privat konsumtion- och andra välfärdsaspekter 30
7 Den offentliga sektorns resursförbrukning och produktion 33
8 Industrin 39
9 Utvecklingen i övriga privata näringslivssektorer 46
10 Arbetsmarknaden 55
11 Pris-, löne- och vinstutvecklingen 60
12 Den finansiella utvecklingen 63
13 Utvecklingen på längre sikt 71
Appendix: Förteckning över avgivna remissyttranden 74

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981

Förslag till ändrad utbetalning av kommunalskatt, m. m.

1.1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1965: 269) med särskilda bestämmelser om kommuns och annan menighets utdebitering av skatt, m. m.

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (1965: 269) med särskilda bestämmelser om kommuns och annan menighets utdebitering av skatt, m. m.[1] skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

4 §[2]

Kommun är berättigad att under visst år av staten uppbära kommunalskatt med belopp som motsvarar vad som skulle utgå på grundval av antalet skattekronor och skatteören i kommunen vid det föregående årets (taxeringsåret) taxering, beräknat efter den skattesats som har bestämts för året före taxeringsåret.

Har enligt 4 kap. 4 § kommunallagen (1977: 179) annan skattesats slutligt fastställts än den som har bestämts tidigare, skall till grund för utbetalningen läggas den utdebitering som har bestämts i samband med att budgeten fastställdes.

Kommun är berättigad att under visst år av staten såsom förskott uppbära ett belopp som motsvarar produkten av den skattesats som har beslutats för året och det antal skattekronor och skatteören, som enligt taxeringsnämnds beslut rörande det föregående årets taxering till kommunal inkomstskatt har påförts de skattskyldiga. Det nu nämnda beloppet ingår i kommunens fordran hos staten vid ingången av året näst efter det år, då beslutet fattades. Förskottet avräknas mot den kommunalskatt, som kommunen har rätt att uppbära av staten på grundval av taxeringen under året efter det år, då förskottet utanordnas enligt bestämmelserna i femte stycket.

Är antalet hos länsstyrelsen registrerade kyrkobokförda invånare i kommunen vid mitten av augusti månad taxeringsåret större än det var vid mitten av augusti månad två år tidigare, skall förskott, beräknat enligt tredje stycket, ökas i förhållande till ökningen i kommunens invånarantal mellan de angivna tidpunkterna. Sådant ökat förskott ingår i kommunens fordran hos staten och avräknas enligt tredje stycket. Länsstyrelsen skall senast den 10 september lämna kommunen uppgift om det invånarantal och det däremot svarande beräknade antalet skattekronor och skatteören, som skall ligga till grund för ökningen av förskottet.

Belopp, som vid ingången av ett år utgör kommunens fordran hos staten enligt denna paragraf, skall

Belopp, som vid ingången av ett år utgör kommunens fordran hos staten enligt denna paragraf, skall

[1] Lagen omtryckt 1973: 437.
Senaste lydelse av lagens rubrik 1977: 191.
[2] Senaste lydelse 1979: 1161.

länsstyrelsen under samma år utanordna till kommunen med en *sjättedel på åttonde dagen* i *var och en av månaderna januari, mars, maj, juli, september och november*. Är kommunens fordran icke uträknad vid *utbetalningstillfället* i *januari månad*, skall vid *detta tillfälle* utbetalas samma belopp som har utbetalats i *november* månad det föregående året. När särskilda skäl föranleder det får länsstyrelsen dock förordna att utbetalning skall ske med annat belopp. Om *det* belopp som utbetalades i *januari månad icke* motsvarar en *sjättedel* av kommunens fordran, skall den jämkning som föranledes härav ske i fråga om det belopp, som utbetalas i mars månad.

länsstyrelsen under samma år utanordna till kommunen med en *tolftedel den 24* i *varje kalendermånad*. Är kommunens fordran icke uträknad vid *utbetalningstillfällena* i *månaderna januari och februari*, skall vid *dessa tillfällen* utbetalas samma belopp som har utbetalats i *december* månad det föregående året. När särskilda skäl föranleder det får länsstyrelsen dock förordna att utbetalning skall ske med annat belopp. Om *något av de* belopp som utbetalades i *månaderna januari och februari inte* motsvarar en *tolftedel* av kommunens fordran, skall den jämkning som föranledes härav ske i fråga om det belopp, som utbetalas i mars månad.

Vad som har sagts om kommunalskatt tillämpas på motsvarande sätt i fråga om landstingsskatt. I fråga om församlingsskatt gäller däremot bestämmelserna i 84 § lagen (1961: 436) om församlingsstyrelse.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

1.2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1961: 436) om församlingsstyrelse

Härigenom föreskrivs att 84 § lagen (1961: 436) om församlingsstyrelse[1] skall ha nedan angivna lydelse

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

84 §[2]

Församling är berättigad att under visst år av staten uppbära församlingsskatt med belopp som motsvarar vad som skulle utgå på grundval av antalet skattekronor och skatteören i församlingen vid det föregående årets (taxeringsåret) taxering, beräknat efter den skattesats som har bestämts för året före taxeringsåret. Har skattskyldig enligt lagen (1951: 691) om viss lindring i skattskyldigheten för den som inte tillhör svenska kyrkan åtnjutit lindring i skattskyldigheten till församlingen, skall belopp, som församlingen annars skulle ha varit berättigad att uppbära av staten, nedsättas i motsvarande mån.

Församling är berättigad att under visst år av staten såsom förskott uppbära ett belopp som motsvarar produkten av den skattesats som har beslutats för året och det antal skattekronor och skatteören, som enligt taxeringsnämnds beslut rörande det föregående årets taxering till kommunal inkomstskatt har påförts de skattskyldiga. Det nu nämnda beloppet ingår i församlingens fordran hos staten vid ingången av året efter det år, då beslutet fattades. Förskottet avräknas mot den församlingsskatt, som församlingen har rätt att uppbära av staten på grundval av taxeringen under året efter det, då förskottet enligt bestämmelserna i nästföljande stycke utanordnas.

Belopp, som vid ingången av ett år utgör församlingens fordran hos staten enligt första och andra styckena, skall länsstyrelsen under samma år utanordna till kommun, i vilken församlingen är belägen, med en *sjättedel på åttonde dagen i var och en av månaderna januari, mars, maj, juli, september och november*. Är församlingens fordran inte uträknad vid *utbetalningstillfället i januari månad*, skall vid *detta tillfälle* utbetalas samma belopp som utbetalades i *november* månad föregående år. När särskilda skäl föranleder det får länsstyrelsen dock förordna att utbetalning skall ske med annat belopp. Om *det* belopp som utbetalades i *januari månad* inte motsvarar en *sjättedel* av församlingens fordran, skall den

Belopp, som vid ingången av ett år utgör församlingens fordran hos staten enligt första och andra styckena, skall länsstyrelsen under samma år utanordna till kommun, i vilken församlingen är belägen, med en *tolftedel den 24 i varje kalendermånad*. Är församlingens fordran inte uträknad vid *utbetalningstillfällena i månaderna januari och februari* skall vid *dessa tillfällen* utbetalas samma belopp som utbetalades i *december* månad föregående år. När särskilda skäl föranleder det får länsstyrelsen dock förordna att utbetalning skall ske med annat belopp. Om *något av de* belopp som utbetalades i *månaderna januari och februari* inte motsvarar en *tolftedel* av församlingens fordran, skall den jämkning som för-

[1] Lagen omtryckt 1976: 500.
[2] Senaste lydelse 1979: 1162.

jämkning som föranleds härav ske i fråga om det belopp som utbetalas i mars månad. Kommunen skall därefter avlämna medlen till kyrkorådet.

anleds härav ske i fråga om det belopp som utbetalas i mars månad. Kommunen skall därefter avlämna medlen till kyrkorådet.

Länsstyrelsen skall senast den 8 mars till församlingen överlämna för nästföregående år upprättad redovisning över församlingen tillkommande och till församlingen utanordnad församlingsskatt.

Närmare föreskrifter angående dylik redovisning meddelas av regeringen eller den myndighet regeringen förordnar.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

1.3 Förslag till

Lag om ändring i uppbördslagen (1953: 272)

Härigenom föreskrivs att 24 § 2 mom., 28 §, 54 § 1 mom. samt 55 § 2 mom. uppbördslagen (1953: 272)[1] skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	24 §
2 mom.[2] Preliminär A-skatt, som har innehållits genom skatteavdrag som avses i 39 eller 40 §, skall betalas senast den 18 i den uppbördsmånad, som infaller närmast efter utgången av den månad, då skatteavdraget gjordes.	*2 mom.* Preliminär A-skatt, som har innehållits genom skatteavdrag som avses i 39 eller 40 §, skall betalas senast den 18 i den uppbördsmånad, som infaller närmast efter utgången av den månad, då skatteavdraget gjordes. *Skatt som har innehållits av församling, kommun eller landstingskommun skall dock betalas senast den 24 i denna uppbördsmånad.*
	28 §[3]
Kvarstående skatt under 25 kronor uttages ej. Kvarstående skatt, som uppgår till högst 200 kronor, skall betalas senast den 18 i uppbördsmånaden mars året efter taxeringsåret. Annan kvarstående skatt skall betalas med lika belopp senast den 18 i var och en av uppbördsmånaderna mars och maj året efter taxeringsåret. Om öretal uppkommer skall dock det belopp som skall betalas under uppbördsmånaden mars bestämmas till närmast lägre och det andra beloppet till närmast högre hela antal kronor.	
	I fråga om kvarstående skatt som församling, kommun eller landstingskommun har gjort skatteavdrag för är i stället för den 18 den 24 senaste betalningsdag.
	54 §
1 mom.[4] Arbetsgivare, som har gjort skatteavdrag, skall utan anmaning lämna uppgift *(uppbördsdeklaration)* om detta till länsstyrelse som avses i 52 § första stycket. Sådan deklaration skall lämnas senast den 18 i den uppbördsmånad som infaller närmast efter utgången	*1 mom.* Arbetsgivare, som har gjort skatteavdrag, skall utan anmaning lämna uppgift *(uppbördsdeklaration)* om detta till länsstyrelse som avses i 52 § första stycket. Sådan deklaration skall lämnas senast den 18 i den uppbördsmånad som infaller närmast efter utgången

[1] Lagen omtryckt 1972: 75.
Senaste lydelse av lagens rubrik 1974: 771.
[2] Senaste lydelse 1979: 489.
[3] Senaste lydelse 1979: 489.
[4] Senaste lydelse 1979: 489.

av den månad under vilken skatteavdraget gjordes.

av den månad under vilken skatteavdraget gjordes. *Församling, kommun och landstingskommun skall dock lämna deklaration senast den 24 i denna uppbördsmånad.*

Efter anmaning av länsstyrelsen eller lokal skattemyndighet är också den, som inte är deklarationsskyldig enligt första stycket, skyldig att avge uppbördsdeklaration.

Uppbördsdeklaration skall avges på heder och samvete samt avfattas på blankett enligt fastställt formulär.

Uppbördsdeklaration skall upptaga

1) arbetsgivarens personnummer, organisationsnummer eller särskilda redovisningsnummer;

2) uppgift om den tid för vilken redovisning lämnas;

3) summan av de belopp som har dragits av för skatt samt fördelning av denna summa på preliminär A-skatt och kvarstående skatt;

4) summan av de lönebelopp på vilka skatteavdrag för preliminär A-skatt har beräknats.

55 §

2 mom.[5] Arbetsgivare skall för varje arbetstagare med inbetalningskort som anges i 33 § eller på blankett enligt fastställt formulär redovisa hur mycket som har dragits av för kvarstående skatt. Därvid gäller bestämmelserna om uppbördsdeklaration i tillämpliga delar.

2 mom. Arbetsgivare skall för varje arbetstagare med inbetalningskort som anges i 33 § eller på blankett enligt fastställt formulär redovisa hur mycket som har dragits av för kvarstående skatt. Därvid gäller bestämmelserna om uppbördsdeklaration i tillämpliga delar. *Sådan redovisning skall dock också församling, kommun och landstingskommun lämna senast den 18 i uppbördsmånaden.*

Vid redovisning enligt första stycket får i stället för inbetalningskort användas förteckning enligt formulär, som länsstyrelsen har godkänt efter förslag av arbetsgivaren.

Riksskatteverket får på ansökan av arbetsgivare medge att skatteavdrag för kvarstående skatt redovisas i annan ordning än som anges i första eller andra stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

[5] Senaste lydelse 1979: 489.

1.4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1959: 552) om uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.

Härigenom föreskrivs att 19, 24, 24 a och 29 §§ lagen (1959: 552) om uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.[1] skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
19 §[2]	
Den preliminära avgiften skall erläggas under utgiftsåret enligt debitering. Beräknas arbetsgivaravgiften uppgå till högst ettusen kronor skall preliminär avgift debiteras endast om riksförsäkringsverket finner skäl till det eller om arbetsgivaren begär det.	
Avgiften debiteras i en gemensam post, vilken avrundas till närmast lägre hela krontal, som utan att öretal uppkommer är jämnt delbart med antalet inbetalningstillfällen.	
Den preliminära avgiften skall inbetalas med lika belopp senast den 18 i envar av månaderna februari, april, juni, augusti, oktober och december eller, vid debitering under utgiftsåret, i de av dessa månader som infaller under återstoden av året.	Den preliminära avgiften skall inbetalas med lika belopp senast den 18 i envar av månaderna februari, april, juni, augusti, oktober och december eller, vid debitering under utgiftsåret, i de av dessa månader som infaller under återstoden av året. *I fråga om avgifter som skall erläggas av församlingar, kommuner eller landstingskommuner är dock senaste betalningsdag den 24 i nämnda månader.*
Även utan debitering får preliminär avgift, för att nå bättre överensstämmelse med den beräknade slutliga avgiften, erläggas under utgiftsåret eller efter utgången därav.	
24 §[3]	
Kvarstående *avgift* skall erläggas med lika belopp senast den 18 i vardera av månaderna februari och april under andra året efter utgiftsåret, dock att belopp, som skall erläggas i februari, avrundas till närmast lägre hela antal kronor, *varvid* återstoden *erlägges* i april, *samt att* kvarstående *avgift* om högst femhundra kronor skall erläggas i feb-	*Den* kvarstående *avgiften* skall erläggas med lika belopp senast den 18 i vardera av månaderna februari och april under andra året efter utgiftsåret, dock att belopp om högst femhundra kronor skall erläggas i februari. *Den* kvarstående *avgiften tas inte ut om den understiger* tjugofem kronor. *Vid uppdelning av den* kvarstående *avgiften skall det*

[1] Lagen omtryckt 1974: 938.
Senaste lydelse av lagens rubrik 1974: 938.
[2] Senaste lydelse 1980: 314.
[3] Senaste lydelse 1980: 859.

ruari. Kvarstående *avgift under* tjugofem kronor *uttages icke.*

belopp som skall erläggas i februari avrundas till närmast lägre hela antal kronor *och* återstoden *erläggas* i april. *I fråga om avgifter som skall erläggas av församlingar, kommuner eller landstingskommuner är dock senaste betalningsdag den 24 i nämnda månader.*

På den kvarstående avgiften skall arbetsgivaren erlägga *särskild avgift* med tio procent om den kvarstående avgiften uppgår till högst femtusen kronor, tolv procent om den kvarstående avgiften överstiger femtusen kronor men ej trettiotusen kronor och femton procent om den kvarstående avgiften överstiger trettiotusen kronor. Den särskilda avgiften påförs dock ej om den understiger etthundra kronor.

Vid bestämmande om och med vilket belopp särskild avgift skall utgå, skall i den preliminära avgiften icke inräknas preliminär avgift som avses i 19 § sista stycket och som erlagts efter den 30 april året näst efter utgiftsåret.

Det belopp, varå särskild avgift skall beräknas, avrundas till närmast lägre hundratal kronor.

24 a §

Överstiger erlagd preliminär avgift den slutliga avgiften för utgiftsåret, skall riksförsäkringsverket ombesörja att den överskjutande avgiften jämte ränta återbetalas till arbetsgivaren, om summan därav, i förekommande fall efter avdrag för kvarstående avgift, uppgår till minst tjugofem kronor. Vid beräkningen av räntan äger 24 § tredje och fjärde styckena motsvarande tillämpning. Ränta skall ej utgå om räntebeloppet understiger femtio kronor.

Ränta utgår för år enligt den högre av de procentsatser, som i december månad under utgiftsåret fastställts enligt 69 § 1 mom. andra stycket uppbördslagen (1953: 272).

Räntan beräknas för en tid av fjorton månader. På ej debiterad preliminär avgift, som erlagts efter den 18 december under utgiftsåret men senast den 30 april påföljande år, utgår dock räntan för en beräknad tid av åtta månader.

Räntan beräknas för en tid av fjorton månader. På ej debiterad preliminär avgift, som erlagts efter den 18 december under utgiftsåret men senast den 30 april påföljande år, utgår dock räntan för en beräknad tid av åtta månader. *I fråga om arbetsgivare som är församlingar, kommuner eller landstingskommuner skall sistnämnda ränteberäkning tillämpas på belopp som erlagts efter den 27 december under utgiftsåret men senast den 30 april påföljande år.*

29 §

Efter *den 18* i envar av de i 19 § tredje stycket angivna månaderna *åligger det* riksförsäkringsverket *att* upprätta och till vederbörande

Efter *senaste betalningsdag* i envar av de i 19 § tredje stycket angivna månaderna *skall* riksförsäkringsverket upprätta och till veder-

länsstyrelse för indrivning överlämna uppgift i tre exemplar över avgiftsbelopp, som *skolat inbetalas* till verket *men icke* erlagts inom föreskriven tid eller, om anstånd beviljats, före anståndstidens utgång.

börande länsstyrelse för indrivning överlämna uppgift i tre exemplar över *de* avgiftsbelopp som *inte har* erlagts till verket inom föreskriven tid eller, om anstånd beviljats, före anståndstidens utgång.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

2 Fullmäktiges i Sveriges riksbank skrivelse

Till Regeringen

Den fortsatta kraftiga ökningen i statsbudgetens underskott som nu kan förutses skapar allt svårare problem för kreditpolitiken med stigande räntor och hårda kreditrestriktioner som följd. Den ständiga likvidiseringen av den svenska ekonomin, som budgetunderskotten skapar, ökar också instabiliteten på valutamarknaden. Med tanke på den tid det tar att få ner budgetunderskotten även vid en mycket återhållsam utgiftspolitik, är det viktigt att alla möjligheter utnyttjas för att underlätta hanteringen av statens upplåning på kreditmarknaden. Fullmäktige vill därför fästa regeringens uppmärksamhet på några åtgärder som kunde förbättra förutsättningarna för att bedriva en väl avvägd kreditpolitik. Den första åtgärden gäller formerna för statens utbetalningar till kommunerna. Den andra gäller kommunernas placering av sin överlikviditet.

Den svenska kreditmarknaden är utsatt för kraftiga, kortfristiga likviditetsförändringar. De är väsentligen betingade av tidsförläggningen av utbetalningarna från staten och inbetalningarna till staten. De har under lång tid varit stora, men de har tilltagit allt eftersom de statliga betalningsströmmarna ökat. Dessa betalningsströmmar har under senare år vuxit i en långt snabbare takt än ekonomin i övrigt expanderat. Likviditetsutslagen har därför blivit extremt stora och alltmer störande för likviditetsplaneringen hos banker, företag och kommuner och för riksbankens likviditetsstyrning.

Jämsides med expansionen av kommunernas tillgångar och skulder har volymen för betalningstransaktionerna mellan statsverket och kommunerna blivit mycket omfattande. I år beräknas sålunda statverkets utbetalningar till kommunerna uppgå till i runt tal 100 miljarder kronor. Kommunernas inbetalningar till statsverket är också mycket stora.

Dagens betalningssystem innebär ett utpräglat varannanmånadsmönster med kraftiga fluktuationer i kommunernas likviditet. Kommunskattemedlen utbetalas till kommunerna sex gånger om året, den 8 i de udda månaderna. Kommunernas inbetalningar av källskatt sker den 18 i udda månader och inbetalningar av arbetsgivaravgifter den 18 i jämna månader. Därtill kommer stora utbetalningar av statsbidrag fyra gånger om året samt ytterligare utbetalningar från och till statsverket.

Till följd av denna bristfälliga anpassning av in- och utgående betalningar uppstår kortfristiga likviditetstoppar hos kommunerna, vid sidan om kommunernas övriga likviditet.

Det statliga betalningssystemet åstadkommer således fluktuationer i kommunernas likviditet. Det återverkar även på andra delar av ekonomin och förstärker kraftigt likviditetsfluktuationerna på penningmarknaden. Härigenom försvåras riksbankens möjligheter att med någon precision påverka bankerna i stabiliserings- och valutapolitiskt syfte. Fullmäktige

vill i detta sammanhang speciellt framhålla vikten av att riksbankens möjligheter att genom såväl räntepolitiska som likviditetspåverkande åtgärder på penningmarknaden motverka valutapåfrestningar inte minskas genom brister i det statliga betalningssystemet.

En betydande likviditetsutjämnande effekt skulle erhållas om tidpunkterna för utbetalning av kommunalskattemedel ändrades till att sammanfalla med tidpunkterna för inbetalning av källskatt. Utjämningen skulle bli ännu större vid övergång till utbetalning av kommunalskattemedel månadsvis och denna utbetalning under de jämna månaderna gjordes i anslutning till inbetalningen av arbetsgivaravgifter.

Av skäl som ovan anförts hemställer fullmäktige att regeringen ändrar systemet för de statliga betalningarna till kommunerna efter de linjer som här angivits.

Även kommunernas likviditetsutveckling i övrigt förtjänar uppmärksammas.

Från mitten av 1977 till mitten av 1980 ökade kommunernas finansiella tillgångar med sammanlagt inte mindre än 14,3 miljarder kronor. De utgörs huvudsakligen av likvida medel. Dessa har klart ökat mer än behovet av kassa för de löpande transaktionerna inom den kommunala sektorn. Därtill kommer att en betydande ökning skett av kommunernas utlåning i olika former. Kommunerna har bl. a. kommit att ge betydande bidrag till expansionen även av den icke organiserade kreditmarknaden.

Ur kreditpolitisk synvinkel är det av stor vikt att ökningen av kommunernas finansiella tillgångar inte ytterligare bidrar till att försvåra kreditpolitiken utan i stället kanaliseras i sådana former att den bidrar till att lösa uppgiften att begränsa de störningar på kreditmarknaden som finansieringen av statens budgetunderskott kan ge upphov till.

Det är av dessa skäl angeläget att den del av kommunernas fordringar som inte har ett nära samband med deras reguljära verksamhet överförs till att täcka statens upplåningsbehov. Detta kunde, som närmare visas i bifogade utredningsrapport, ske genom att kommuner med en på visst sätt definierad överlikviditet ålades placera den på konto i riksbanken. På samma sätt som i dag gäller för försäkringsbolag skulle placeringsplikten i statsobligationer eller annan form av utlåning till staten även utsträckas till kommunerna. Härigenom skulle ökningen av inlåningen i bankerna bli mindre. Underlaget för en kreditexpansion i bankerna skulle minska och riksbanken skulle inte i samma utsträckning behöva höja likviditetskvoterna för att tvinga bankerna till köp av statspapper.

Överföringen av medel till riksbanken eller direkt till staten bör främst ses som ett led i konsolideringen av den offentliga sektorns kassahållning och totala upplåning. Syftet med placeringsregleringen är att ändra kommunernas finansiella förvaltning så att den bidrar till att effektivisera kreditpolitiken. Placeringsreglering innebär inte att kommunerna avhändes medel utan endast att medlen placeras på ett ur det allmännas synpunkt

bättre sätt. Kommunerna förutsätts erhålla ränta på i riksbanken placerade medel motsvarande den som gäller för placering i skattkammarväxlar (räntan är där för närvarande 16,8 %) och i statsobligationer för längre bindningstider. Placeringarna hos riksbanken är dessutom endast temporära för den enskilda kommunen. När en kommuns totala finansiella tillgångar sjunkit ner till den förutbestämda nivån, upphör kravet på att medel skall hållas placerade i riksbanken.

Riksbanksfullmäktige hemställer att regeringen låter närmare utreda möjligheterna att i den kreditpolitiska lagstiftningen införa placeringsregler för kommunerna.[1]

Stockholm som ovan

Å Fullmäktiges vägnar:

Torsten Bengtsson

T. af Jochnick

[1] Två ledamöter, Wärnberg och Sträng, reserverade sig mot fullmäktiges beslut att hos regeringen hemställa om utredning om placeringsplikt för kommuner och landsting och anförde, att de ej ansåg anledning föreligga vare sig att utreda eller införa placeringsplikt i här nämnda fall.

3 Sammanställning av remissyttrandena

Yttranden har avgivits av *fullmäktige i riksgäldskontoret, riksskatteverket, riksrevisionsverket, länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholms kommun, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, länsstyrelsen i Jämtlands län, Svenska kommunförbundet, landstingsförbundet, Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges föreningsbankers förbund, Post- och Kreditbanken, PK-banken* samt *postverket*.

3.1 Förslaget om ändrade betalningsrutiner mellan staten och kommunerna

Samtliga remissinstanser ställer sig positiva till förslaget. *Riksgäldskontoret, landstingsförbundet, pastoratsförbundet, kommunförbundet* och *länsstyrelsen i Stockholms län – Stockholms kommun* har dock invändningar mot att den föreslagna åtgärden medför ett räntebortfall för kommunerna.

Riksgäldskontoret, Stockholms kommun och *länsstyrelsen i Jämtlands län* diskuterar ett nettoredovisningssystem beträffande alla transaktioner mellan staten och kommunerna. *Länsstyrelsen i Stockholms län* förordar att de ekonomiska effekterna av ändringen först utreds. *PK-banken* avstyrker utbetalningar varje månad. *Riksskatteverket, länsstyrelserna i Jämtlands, Göteborgs och Bohus* samt *Stockholms län, bankföreningen, föreningsbankernas förbund, PK-banken* och *postverket* har framlagt vissa synpunkter om senast möjliga tid och lämpligaste sätt för betalningarna.

3.1.1 Fullmäktige i riksgäldskontoret

Fullmäktige tillstyrker detta förslag till ändring i systemet för de statliga betalningarna till kommunerna. Kommunernas likviditet torde kunna delas upp i tre delar: Transaktionskassor o. d., en mer permanent överlikviditet och en temporär överlikviditet direkt orsakad av betalningsperiodiciteten. Förslaget om ändrade former för betalningsrutinerna, vilket alltså fullmäktige tillstyrker, eliminerar den temporära överlikviditeten. Ändrade former för betalningarna torde också till en del kunna minska den mer permanenta överlikviditeten då kommunerna i ett reformerat system inte skulle behöva ha så stora likviditetsbuffertar som i dag. Ett genomförande av förslaget om ändrade betalningsrutiner skulle alltså väsentligt minska problemen för kredit- och statsskuldpolitiken. En ändring av systemet bör dock göras på sådant sätt att kommunerna inte åsamkas några ökade kostander jämfört med nuvarande betalningssystem.

I detta sammanhang vill fullmäktige föreslå att regeringen utreder möjligheterna att ytterligare reformera betalningstrafiken mellan staten och kommunerna i syfte att minimera de kortfristiga likviditetssvängningarna.

De tidigare diskuterade betalningarna skulle också kunna samordnas med andra stora betalningar såsom mervärdeskatt och alla statsbidrag. Ur de kommunala budgetarna torde man kunna få fram nettobetalningsströmmarna från staten till kommunerna. Man borde då kunna ha ett system med en nettobetalning per månad från staten till varje kommun. Avstämning och eventuell räntekompensation skulle kunna ske med längre mellanrum, t. ex. årsvis.

Mot beslutet reserverade sig ordföranden E. Adamsson samt ledamöterna V. Kristenson och P. Jansson, som anförde att det föreslagna nya systemet för utbetalning av kommunernas medel starkt kunde ifrågasättas, eftersom det skulle medföra ränteförluster för kommunerna.

3.1.2 Riksskatteverket (RSV)

RSV har begränsat sitt yttrande till tekniska frågor om utbetalning av skattemedel till kommuner.

Enligt gällande regler utbetalas skattemedel till kommuner den 8 varje udda månad med början i januari. Kommunens fordran vid årsskiftet kan inte fastställas till utbetalningstillfället den 8 januari och därför utbetalas samma belopp som utbetalats den 8 november föregående år. Justering sker sedan vid utbetalningstillfället den 8 mars.

RSV har inte något att erinra mot att utbetalningen sker den 18 varje månad. Vid uträkning av kommunens fordran vid årsskiftet skall länsstyrelsen beakta en mängd beslut, bl. a. alla beslut rörande ändrad taxering till kommunalskatt av länsrätt, kammarrätt och regeringsrätten, som beslutats före årsskiftet. Kommunens fordran kan därför inte vara uträknad den 18 januari och knappast heller den 18 februari. Utbetalning vid dessa tillfällen bör därför ske med samma belopp som utbetalats den 18 december. Vid de nya reglernas ikraftträdande bör vid vartdera utbetalningstillfället den 18 januari och 18 februari utbetalas hälften av det belopp som utbetalats den 8 november. Justering får ske den 18 mars.

Omläggning till de nya utbetalningsrutinerna kräver vissa förberedelser. Om de nya reglerna skall gälla fr o m år 1982 bör beslut fattas av 1980/81 års riksmöte.

3.1.3 Riksrevisionsverket (RRV)

De föreslagna förändringarna i gällande regler för betalningen mellan stat och kommun borde leda till en utjämning av de icke önskvärda likviditetsfluktuationerna. Av denna anledning tillstyrker RRV en ändring av gällande relger i det statliga betalningssystemet efter de linjer som angivits i skrivelsen.

RRV förutsätter att statens transaktioner med andra sektorer än den kommunala på samma gång blir föremål för en översyn.

3.1.4 Länsstyrelsen i Stockholms län

De stora fluktuationer som uppstår i kommunernas likviditet p. g. a. den bristande samordningen av betalningarna mellan staten och kommunerna är otvivelaktigt ett starkt störande inslag på kreditmarknaden. Även för kommunerna kan det, som framgår av yttrandet från Stockholms kommun, innebära fördelar från handläggningssynpunkt om betalningstidpunkterna samordnas. Länsstyrelsen tillstyrker därför i princip en sådan samordning. Det bör dock observeras att utbetalning inte kan ske senare än den 10 varje månad om de utbetalda medlen skall vara tillgängliga för kommunernas inbetalningar av källskatter och arbetsgivaravgifter.

Det måste vidare understrykas att en förändring av statens utbetalningar av kommunalskattemedel som innebär en senareläggning i förhållande till nu gällande tidpunkter medför minskade ränteintäkter för kommunerna. Enligt den ena av de två varianter som skisseras i skrivelsen från riksbanksfullmäktige (utbetalning den 18 i varje månad) skulle bortfallet av ränteintäkter för Stockholms kommun komma att uppgå till ca 40 milj. kr. på årsbasis. För Stockholms läns landsting har motsvarande räntebortfall beräknats till 112 milj. kr. För att helt kompensera ett sådant bortfall skulle landstingsskatten behöva höjas med ca 20 öre.

En förändring av tidpunkterna för utbetalning av kommunalskattemedel till kommunerna bör därför inte göras innan de kommunalekonomiska konsekvenserna av den föreslagna ändringen har utretts. I yttrandet från Stockholms kommun redovisas några alternativa former för samordning av betalningarna mellan stat och kommun, vilka inte medför ett räntebortfall för kommunerna. Enligt länsstyrelsens mening bör även sådana former för samordning av betalningarna prövas. Av administrativa skäl bör utbetalningsdagen vara densamma i udda och jämna månader.

Länsstyrelsen förordar således att frågan om en samordning av betalningarna mellan stat och kommun utreds vidare, speciellt med hänsyn till de kommunalekonomiska konsekvenserna. Utredingen bör syfta till att finna ett system för utjämning av de kortsiktiga fluktuationerna i kommunernas likviditet som är administrativt enkelt och som inte medför en oacceptabel belastning på kommunernas ekonomi.

3.1.5 Stockholms kommun

Det framlagda förslaget om samordning av betalningsströmmarna skulle i den redovisade utformningen innebära en ränteförlust för Stockholms kommun om cirka 40 Mkr. per år, för samtliga kommuner cirka 500 Mkr. per år. Förslaget är därför oacceptabelt. Däremot är kommunen i princip inte motståndare till att bättre utnyttja möjligheter till samordning med de förbehåll som närmare redovisats i kammarkontorets tjänsteutlåtande. En sådan samordning skulle då även omfatta mervärdeskatt, energiskatt och samtliga statsbidrag och innebära ränteneutralitet mellan stat och kommun.

I det åberopade tjänsteutlåtandet från kommunens kammarkontor anförs bl. a. följande.

Det måste vara ett villkor att en övergång till det skisserade systemet med samordnade betalningar görs på ett sådant sätt att ränteförluster för kommunen inte uppkommer. Om systemet exempelvis införs så att kommunen i en udda månad i stället för att erhålla sedvanligt skattebelopp den 10:e erhåller hälften av detta belopp minus källskatteavgifter den 18:e för att nästkommande månad den 18:e erhålla resterande skattebelopp minus arbetsgivaravgifter, innebär detta en ränteförlust för kommunen på ca 40 Mkr på årsbasis eller för samtliga kommuner ca 500 Mkr. Denna förlust undviks om systemet införs en jämn månad genom att kommunen med avdrag för arbetsgivaravgifter den 24:e erhåller hälften av det skattebelopp som eljest skulle utbetalts den 8:e nästkommande månad. Ett införande per den 24:e en jämn månad skulle också ha den fördelen att samordning nås med utbetalning av kommunens löner med ytterligare likviditetsutjämningseffekt som följd.

Det må i sammanhanget noteras att statens utbetalning av kommunalskatt den 8:e varje udda månad görs över postgirot med den följd att medlen i princip är tillgängliga först två dagar senare, vilket innebär en ränteförlust för kommunen på ca 3 Mkr. per år.

Kammarkontoret vill ifrågasätta om inte målet bör sättas högre än vad som nu skett och i stället syfta till en mer heltäckande ränteneutral samordning av betalningar staten-kommunerna. En sådan samordning kan då inkludera även mervärdeskatt, energiskatt och samtliga statsbidrag. Den totala nettobetalningsströmmen till kommunen kan relativt enkelt fås ur kommunens budget och om detta nettobelopp utbetalas den 24:e varje månad, med avstämning inklusive beräkning av ev. räntekompensation en gång per år, uppkommer ett minimum av likviditetssvängningar hos kommunsektorn. Ränteneutraliteten bör då innebära, vad gäller statsbidragen, att dessa utbetalas successivt i takt med att kostnaderna uppkommer för den verksamhet som bidragen är avsedda att stödja. Vad som här anförs om kravet på ränteneutralitet framstår som ett självklart minimikrav med hänsyn till den tvåårseftersläpning som redan i dag finns inbyggd i systemet för utbetalning av kommunalskattemedlen med ränteförluster för Stockholms del av storleksordningen en miljard kronor per år.

Från kommunstyrelsens yttrande var sex ledamöter skiljaktiga och tillstyrkte en samordning av betalningsflödena mellan staten och kommunerna under förutsättning att detta inte leder till ränteförluster för kommunerna.

3.1.6 Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län

Länsstyrelsen har inte något att erinra mot att utbetalningarna sker den 18 i varje månad. Det må dock framhållas, att de utbetalningar länsstyrelsen kan göra i januari och februari knappast kan vara annat än preliminära

utbetalningar. Länsstyrelsen skall nämligen vid uträknandet av kommunernas fordran vid årsskiftet beakta alla beslut om ändrad taxering till kommunalskatt som fattats av länsrätt, kammarrätt och regeringsrätt före årsskiftet. Justering av de preliminära utbetalningarna kan lämpligen ske vid marsutbetalningen.

Länsstyrelsen förutsätter, att det föreslagna utbetalningssystemet inte påverkar det nuvarande uppbördssystemet för källskatter.

3.1.7 Länsstyrelsen i Jämtlands län

Förslaget om att ändra utbetalningstidpunkterna av kommunalskattemedel m. m. till den 18 i utbetalningsmånaderna synes för länsstyrelsens del inte innebära några nackdelar utan tillstyrks.

Eftersom det dessutom dels får anses rimligt med en jämnare förskottsgivning till kommunerna och dels synes vara till fördel för staten ur likviditetssynpunkt, kan även förslaget om utbetalning av kommunalskattemedel månadsvis tillstyrkas. Därvid förutsätts att preliminära belopp utbetalas i januari och februari och att – liksom hittills – justering sker vid utbetalningstillfället i mars efter det att underlag för redovisningsräkningarna föreligger och dessa kunnat upprättas. En tidigareläggning av redovisningsräkningarna till februari månad synes med nuvarande rutiner för beräkning av skatteunderlag, skatteutjämningsbidrag etc. inte möjlig. I detta sammanhang måste också beaktas den eventuellt förestående förlängningen av taxeringsperioden med en månad (t. o. m. november månad). Ytterligare en fråga som kan övervägas i detta sammanhang är om fördelar skulle vinnas med och om någon form av "kvittning" skulle vara lämplig och praktiskt genomförbar mellan kommunernas inbetalning av källskattemedel m. m. och länsstyrelsernas utbetalning till kommunerna av kommunalskattemedel. Länsstyrelsen anser det tveksamt om fördelar skulle stå att vinna med en dylik kombination av i och för sig skilda handläggningsrutiner. En sådan "nettoredovisning" förutsätter ändå "bruttoredovisning" i länsstyrelsens bokföring och uppbördsbokföringen. Vidare skulle det formellt krävas att kommunerna skulle lämna sina uppbördsdeklarationer vid ett tidigare datum än det för andra arbetsgivare gällande, den 18:e i uppbördsmånaden. I annat fall skulle ett korrekt källskattebelopp inte hinna beaktas. Rent principiellt synes ett kvittningsförfarande inte lämpligt.

I anslutning till ovanstående vill länsstyrelsen till sist ifrågasätta om utbetalningar av kommunalskattemedel m. m. även i fortsättningen skall ske via postgirokonto. Kunde en rutin införas med automatiska överföringar till ett kommunens konto i riksbanken, skulle vissa arbetsmoment kunna försvinna från länsstyrelsen. Eventuellt kunde hela utbetalningsförfarandet överflyttas från länsstyrelsen till riksbanken, innebärande att länsstyrelsen svarar enbart för upprättandet av underlag (redovisningsräkningar).

3.1.8 Svenska kommunförbundet

Riksbankens förslag om ändrade utbetalningstider för kommunalskattemedlen motiveras med att de nuvarande utbetalningsrutinerna åstadkommer kraftiga likviditetsfluktuationer på penningmarknaden. Riksbankens möjligheter att med någon precision påverka bankerna i stabiliserings- och valutapolitiskt syfte försvåras härigenom. Styrelsen ser det som angeläget att kommunerna bidrar till att finna lösningar på ovan angivna problem. Ett oeftergivligt krav är dock att kommunerna inte drabbas av ytterligare eftersläpning vid utbetalning av kommunalskattemedlen med därtill hörande ränteförluster.

Om de ändrade utbetalningsreglerna skulle tillämpas på så sätt att de nuvarande utbetalningarna den 8 i varannan månad skulle flyttas till den 18 i samma månad medför det ränteförluster för kommunerna om ca 250 Mkr. per år. Delas dessutom utbetalningarna upp på två tillfällen, varvid den ena utbetalningen sker med en månads fördröjning, ökar ränteförlusterna ytterligare och skulle uppgå till ca 600 Mkr. per år. Inräknas även landstingens skattemedel stiger ränteförlusterna till ca 1 miljard kronor per år. Styrelsen förutsätter att andra utbetalningstillfällen väljes så att kommunerna inte åsamkas ränteförluster. Styrelsen förutsätter också att eventuellt ändrade utbetalningstidpunkter fastställs så att utbetalda medel kan användas för inbetalning samma månad av källskatter respektive arbetsgivaravgifter.

3.1.9 Landstingsförbundet

Förslagen från Riksbanksfullmäktige kommer en kort tid efter det att överläggningar genomförts mellan regeringen, landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet om förutsättningarna för kommunernas ekonomi 1982. Landstingsförbundet har tidigare deklarerat att landstingen är beredda att medverka i ett samlat åtgärdspaket för att få Sveriges ekonomi i balans igen. Som ett inslag i ett sådant program skulle i och för sig även åtgärder av den typ som riksbanken föreslår kunnat diskuteras. Nu har emellertid regeringen i proposition 1980/81:116 om kommunalekonomiska frågor inför år 1982 föreslagit en höjning av det kommunala grundavdraget och en minskning av det kommunala skatteunderlaget från juridiska personer, trots kommunförbundens avstyrkande.

Landstingsförbundet reagerar mot den brist på planering som tycks kännetecknа statsmakternas handlande. Landstingen måste nu få arbetsro. De måste få planera sin verksamhet utan ständiga ändringar i de ekonomiska förutsättningarna. Resultatet blir annars dyrbara provisorier, investeringar som inte kan utnyttjas osv.

Kommunskattemedlen utbetalas redan i dag med en betydande eftersläpning, eftersom de förskott som lämnas normalt utgår från ett lägre skatteunderlag än det som används vid uträkning av den slutliga skatten. Den föreslagna förändringen skulle kunna ge en ytterligare eftersläpning

med åtföljande ränteförluster för landsting och primärkommuner. En övergång till utbetalning av kommunskattemedel månadsvis den 18 i månaden kan för landstingen medföra ränteförluster i storleksordningen 450 miljoner kronor, vilket motsvarar cirka 18 öre per skattekrona.

Om staten för att minska likviditetsfluktuationerna på penningmarknaden anser det angeläget att genomföra den ändring av betalningsrutinerna som föreslås måste landstingen erhålla full kompensation för ränteförlusterna.

3.1.10 Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund

Förbundsstyrelsen konstaterar att förslaget om ändrade rutiner för betalningarna mellan staten och kommunerna kommer att innebära ränteförluster för hela den kommunala sektorn, således även för de kyrkliga kommunerna. Dessa drabbas hårt av de av riksdagen redan beslutade och de av regeringen föreslagna besparingsåtgärderna. Ränteförlusterna blir ca 20–25 milj kr, vilket motsvarar ca 1 öres utdebitering per skattekrona. De kyrkliga kommunerna kan efter denna ränteförlust, vilken i tiden sammanfaller med regeringens besparingsåtgärder, knappast undvika att behöva kompensera sig exempelvis genom utdebiteringshöjningar. Förslag som innebär ytterligare nedskärningar på intäktssidan måste därför avstyrkas. Endast under förutsättning av att uppkomna ränteförluster tillfullo kompenseras kan styrelsen för sin del acceptera förslaget.

Förbundsstyrelsen vill också hänvisa till de negativa konsekvenser förslagets genomförande skulle få för de lokala bankkontoren. Relationerna mellan de kyrkliga kommunerna och bankerna skulle kunna påverkas till det sämre, vilket bl. a. skulle försvåra möjligheterna att ta upp lån.

3.1.11 Svenska bankföreningen

Bankföreningen vill inte motsätta sig att betalningarna mellan staten och kommunerna anpassas bättre tidsmässigt, så att likviditetssvängarna minskar. Eftersom en sådan ändring skulle medföra ett minskat penninginflöde i bankerna, förutsätter bankföreningen att riksbanken sänker kassakraven i motsvarande grad. I annat fall tvingas bankerna skaffa ersättning för kommunmedlen genom medel från annat håll, exempelvis genom upplåning i riksbanken till straffränta.

Härigenom skulle bankernas redan nu hårt pressade lönsamhet ytterligare försämras. Bankföreningen anser således att en ändring av betalningsrutinerna måste beaktas av riksbanken vid dess utformning av de kreditpolitiska åtgärderna gentemot bankerna.

När det gäller den offentliga sektorns kassatransaktioner föreslår bankföreningen att ytterligare en förändring av rutinerna genomförs. För närvarande sker sådana betalningar enbart via postgirot. Bankföreningen anser att den offentliga sektorns effektivitet skulle förbättras om för sådana betalningar även bankgirot kunde användas. Även allmänna konkurrens-

skäl talar härför. Bankföreningen hemställer därför att regeringen snarast vidtar åtgärder som möjliggör en sådan ändring.

3.1.12 Svenska sparbanksföreningen

De nuvarande kraftiga likviditetsfluktuationerna på kreditmarknaden orsakade av gällande betalningsrutiner mellan staten och kommunerna utgör ett störande inslag för likviditetsplaneringen hos banker, företag och kommuner samt givetvis också för riksbankens likviditetsstyrning. Sparbanksföreningen har ingen erinran mot riksbanksfullmäktiges förslag att ändra systemet efter de riktlinjer som anges i skrivelsen. Föreningen förutsätter emellertid att en omläggning inte medför påtagligt negativa konsekvenser för kommunernas ekonomi. Om en ekonomisk åtstramning anses nödvändig bör den i stället ske via finanspolitiska åtgärder av det slag som regeringen nyligen redovisat i sin proposition 80/81:116.

3.1.13 Sveriges föreningsbankers förbund

Riksbanken har pekat på de problem som uppkommer på grund av den bristande koordinationen av betalningsströmmarna mellan staten och kommunerna, särskilt de kraftiga likviditetssvängningarna inom banksystemet. De föreslagna åtgärderna som syftar till att ge en bättre likviditetsutjämning *tillstyrks* av förbundet. Detta gäller även månadsvis statlig utbetalning av kommunalskattemedel. I detta sammanhang vill förbundet erinra om vad bankorganisationerna vid många tillfällen tagit upp, nämligen att posten inte skall ha monopol på utbetalningar av statliga medel utan att sådana även skall kunna ske över bankgirot.

3.1.14 Post- och kreditbanken, PK-banken

Det nuvarande betalningssystemet med olika tidpunkter för in- och utbetalningar mellan staten och kommuner innebär kraftiga fluktuationer i kommunernas likviditet. Såsom framhålls i riksbankens skrivelse har dessa betalningsströmmar ökat kraftigt under senare år i takt med den kommunala expansionen. Denna bristfälliga anpassning av in- och utgående betalningar återverkar även på andra delar av ekonomin och förstärker kraftigt likviditetsfluktuationerna på penningmarknaden. PKbanken vill därför inte motsätta sig att tidpunkterna för utbetalningarna av kommunskattemedel ändras. Det bör dock vara tillräckligt att de ändras till att sammanfalla med tidpunkterna för inbetalning av källskatt, eftersom den totala källskatteuppbörden beloppsmässigt överstiger kommunskattemedlen. Därmed skulle den väsentliga effekten på penningmarknaden vara neutraliserad. Kommunskattemedlen utgör kommunernas andel av källskatteuppbörden och det är därför också rimligt att de erhåller denna andel samtidigt som medlen inflyter till staten.

PKbanken förutsätter att en ändring av betalningsrutinerna beaktas av riksbanken vid dess utformning av de kreditpolitiska åtgärderna gentemot

bankerna och att hänsyn tas till att ändringen har olika effekter för olika banker.

3.1.15 Postverket

Postverket anser att de kreditmässiga fördelarna av en samordning av utbetalningarna av kommunalskatten med uppbörd av preliminär skatt och arbetsgivaravgifter är väsentliga för statsverket.

Riksbanksfullmäktiges förslag om samordning tolkas av postverket så att utbetalningen av kommunalskattemedlen skall läggas så att de sammanfaller med inbetalningen till statsverket av preliminär skatt och arbetsgivaravgift från kommunerna och övriga arbetsgivare dvs. den 18 i varje månad.

De medel som berörs passerar i nuläget postgirot i mycket stor utsträckning. Denna omständighet samt att postgirot också har ett ansvar för det statliga betalningssystemet gör att postverket anser sig ha mycket goda förutsättningar att utveckla ett system som väl tillgodoser Riksbanksfullmäktiges intentioner beträffande samordning av betalningsströmmarna. Samtidigt kan de olika intressenternas – kommuner, länsstyrelser, statliga myndigheter etc. – krav på effektiva redovisningsrutiner tillgodoses inom ramen för redan befintliga system så att minsta möjliga störningar uppstår.

3.2 Förslaget om placeringsplikt för kommuner

Samtliga remissinstanser avstyrker förslaget. *Riksgäldskontoret* förordar överläggningar mellan regeringen, riksbanken, riksgäldskontoret och kommunerna för att undersöka möjligheterna till ökade frivilliga kommunala placeringar i statspapper, innan en lagstiftning övervägs. Enligt två reservanter kan dock en lagreglering överhuvudtaget inte accepteras. Även *pastoratsförbundet, länsstyrelsen i Stockholms län, bankföreningen, föreningsbankernas förbund och PK-banken* uttalar sig för att frivilliga kommunala placeringar i statspapper bör gynnas.

3.2.1 Fullmäktige i riksgäldskontoret

Anledningen till att behov uppkommit av att reglera statens upplåning är att den långa statsobligationsräntan under årens lopp inte varit marknadsmässig utan till och med under långa tider givit negativ realränta före skatt. Ett sådant förhållande skulle helt naturligt ha lett till att kapitalet sökt sig till placeringar med bättre avkastning än statsobligationer om inte regleringarna funnits. Mot denna bakgrund måste man förstå att den statliga upplåningen inte heller har kunnat attrahera andra potentiella placerare på obligationsmarknaden i den utsträckning som eftersträvats enligt de senaste årens finansplaner.

Denna marknadssituation har resulterat i en strävan från placerarnas sida att binda sitt kapital på kortare löptider. Deras strävan har ytterligare

förstärkts av att den korta penningmarknadsräntan till följd av dess beroende av det internationella ränteläget normalt ligger på en marknadsmässig nivå. Detta i och för sig naturliga beteende från placerarnas sida har också lett till att statsskulden under senare år blivit alltmer kortfristig till sin karaktär.

En annan och mer naturlig anledning till en förkortning av den genomsnittliga löptiden på statsskulden är att de senaste årens stora budgetunderskott i första hand medfört en likvidisering av den korta penningmarknaden. Detta har främst visat sig i en kraftig ökning av bankernas storinlåning dvs. specialinlåning och inlåning mot bankcertifikat. Som en följd härav har riksbanken tvingats ställa upp allt högre likviditetskvotskrav gentemot bankerna för att tillgodose främst statsupplåningen. Då bankernas storinlåning i realiteten inte kan anses vara tidsmässigt bunden finns det en naturlig motvilja hos bankerna mot att placera denna storinlåning i medel- eller långfristiga statsobligationer. Denna motvilja accentueras givetvis än mer av att den marknadsmässiga inlåningsräntan måste ställas mot en under långa tider icke marknadsmässig placeringsränta.

Mot denna bakgrund torde även bankerna särskilt i dagens läge vara mycket intresserade av att statsupplåningen i större utsträckning än hittills sker direkt på marknaden. Det skulle lämpligen kunna ske genom att bankerna avstår från en del av sin kostnadskrävande storinlåning och därigenom lämnar utrymme för staten att främst via skattkammarväxelinstrumentet låna upp motsvarande belopp direkt på marknaden. En förutsättning för en dylik marknadsfinansiering är dock att likviditetskvotskraven sänks för bankerna.

Kommunernas likviditet är just sådana pengar som i mycket stor utsträckning blir specialinlåning och bankcertifikat. Även om en reformering av betalningsströmmarna mellan staten och kommunerna starkt kan minska kommunernas överlikviditet har fullmäktige den uppfattningen att det av samhällsekonomiska skäl vore starkt motiverat att kommunerna och andra stora kapitalplacerare i större utsträckning placerade sina likvida medel i statspapper eller andra prioriterade tillgångar. Fullmäktige anser dock att det vore önskvärt om en sådan utveckling kunde komma till stånd på annat sätt än genom lagstiftad reglering. Då det, enligt fullmäktiges mening, är angeläget att söka lösa de finans-, kredit- och statsskuldpolitiska problemen genom marknadsanpassade lösningar snarare än genom ytterligare regleringar, borde det finnas förutsättningar att genom en kombination av åtgärder från riksgäldskontorets sida och rekommendationer från regeringens och riksbankens sida uppnå en väsentligt större statsupplåning direkt från kommunerna. En sådan omplacering av kommunernas likviditet till statspapper skulle tillgodose statens önskan om en direkt finansiering på marknaden liksom bankernas önskan att minska sin dyra specialinlåning. En sådan lösning borde också medföra så litet byråkrati och merarbete som möjligt för de penningvårdande myndigheterna och särskilt för de ca 300 berörda kommunerna.

Fullmäktige förordar därför att någon form av frivillig överenskommelse prövas innan man överväger införande av regleringar. Fullmäktige anser att det numera finns starkt förbättrade förutsättningar för ett stort kommunalt placeringsintresse i statspapper. Den effektiva räntan på skattkammarväxlar har t. ex. nyligen höjts till 16,8 procent. Detta har redan lett till en starkt ökad försäljning till placerare utanför bankerna. Kommunerna har då rimligen ingenting emot att placera sin likviditet i statspapper så länge man får en marknadsmässig avkastning.

Riksgäldskontoret har ambitionen att fortlöpande anpassa statens låneformer till lägets krav. Kontoret kan därför snabbt utforma obligationer, statsskuldsförbindelser, skattkammarväxlar eller andra instrument för att tillfredsställa kommunernas krav på såväl rimlig likviditet som marknadsmässig avkastning. Fullmäktige föreslår därför att överläggningar äger rum mellan regeringen, riksbanken och riksgäldskontoret och företrädare för kommunerna för att klarlägga möjligheterna och formerna för en marknadslösning. Det är angeläget att dessa förhandlingar kommer till stånd omedelbart för att utröna om frivilliglinjen är framkomlig samt bedrivas med största skyndsamhet.

Först om det visar sig att en marknadsmässig lösning inte är möjlig att införa eller inte visar sig fungera i praktiken bör en lagstiftning övervägas. Därvid bör man i första hand pröva ett förbud för kommunerna att placera likvida medel på den s. k. grå kreditmarknaden. Fullmäktige förutsätter att man då även prövar om placering av kommunernas överlikviditet skall ske genom ett system med insättningar på särskilda konton och huruvida dessa konton skall inrättas i riksbanken som ett led i bankens kreditmarknadsreglerande verksamhet eller i riksgäldskontoret som ett led i statens upplåning.

Mot beslutet reserverade sig ordföranden i fullmäktige E Adamsson samt ledamöterna V Kristenson och P Jansson. Reservanterna anförde att de med hänsyn till den kommunala självstyrelsen inte kunde acceptera några lagreglerade inskränkningar i kommunernas rätt att förvalta sina medel.

3.2.2 Länsstyrelsen i Stockholms län

Frågan om placeringsplikt för kommunerna har flera aspekter. Från kreditpolitisk synpunkt är det uppenbarligen, vid rådande underskott i statsbudgeten, angeläget att den del av kommunernas likvida medel som inte behövs för den löpande verksamheten kan bidra till finansieringen av budgetunderskottet. Att, som nu sker, dessa pengar istället placeras i banksystemet (och till en mindre del på den oorganiserade kreditmarknaden) försämrar riksbankens möjligheter att bedriva en effektiv kreditpolitik. Även för bankerna torde den nuvarande situationen med hög inlåning till rörlig ränta och en, genom de härav framtvingade kreditrestriktionerna, stor utlåning till bunden ränta (statspapper) innebära problem.

Av ovan redovisade skäl ser länsstyrelsen positivt på en utveckling där kommunernas överlikviditet i större utsträckning än vad som f. n. är fallet placeras i statspapper eller på konto i riksbanken. Länsstyrelsen vill dock samtidigt peka på en rad svagheter i det system som skisseras i riksbankens preliminära utredning i frågan.

Först skall noteras att, enligt samstämmiga bedömningar från kommunalt håll, den nuvarande höga likviditeten hos primär- och landstingskommunerna sannolikt kommer att minska påtagligt under de närmaste åren. Det kan därför finnas anledning att, innan ett omfattande administrativt system skapas för kommunernas placeringar, överväga huruvida den nuvarande överlikviditeten är ett relativt tillfälligt fenomen. Några konkreta uppskattningar redovisas inte på denna punkt i den utredning som bifogats skrivelsen från riksbanksfullmäktige.

Nackdelarna med det föreslagna systemet är bl a följande:

a) Många kommuner har f. n. sina likvida medel placerade i banksystemet under villkor som innebär att kommunerna garanteras en kreditmöjlighet mot att pengarna är placerade på banken ifråga. Dessutom finns ofta ett lokalt eller regionalt inslag i kommunernas placeringspolitik. Kommunen är sålunda ofta en viktig kund i den lokala banken.

Om kommunerna plötsligt skulle tvingas placera en stor del av sina likvida medel i riksbanken skulle detta i många fall riva upp den ekonomiska planeringen i kommunen och i flera fall även drabba den lokala banken på ett ogynnsamt sätt.

b) Det föreslagna systemet kommer att innebära ett icke oväsentligt administrativt merarbete för kommunerna, som skulle åläggas att på ett enhetligt sätt varannan månad till riksbanken redovisa sin likviditetssituation. Eftersom kommunerna f. n. inte är ålagda ett enhetligt redovisningssystem kan det för vissa kommuner innebära ett betydande arbete att räkna fram och redovisa de önskade uppgifterna. Även på central nivå torde administrationen av systemet kräva en del resurser – inte minst om dispenshanteringen blir av väsentlig omfattning, vilket inte kan uteslutas.

c) Det förefaller inte osannolikt att villkoren vid placering på konto i riksbanken enligt den skisserade modellen i många fall kan bli mindre förmånliga än vid alternativa placeringar på kreditmarknaden. F. n. ter sig visserligen räntenivån på skattkammarväxlar klart attraktiv i förhållande till exempelvis bankernas specialinlåningsränta. Sett över en längre tidsperiod är det inte självklart att denna relation mellan skattkammarväxelräntan och räntan vid alternativa placeringar alltid blir bestående. Dessutom kan vissa frågetecken finnas om hur likvid en placering enligt riksbankens förslag kommer att vara.

Av ovannämnda skäl bedömer länsstyrelsen att det finns anledning att pröva om inte ett system baserat på frivillighet och marknadsmässiga villkor beträffande ränta och likviditet för kommunala placeringar i riksbanken vore att föredra. Med nuvarande, gynnsamma ränterelationer skul-

le kanske enbart en aktiv marknadsföring av ett sådant alternativ kunna intressera många kommuner att placera en del av sin likviditet på konto i riksbanken till skattkammarväxelränta. Länsstyrelsen avstyrker därför en utredning om placeringsplikt för kommunerna och förordar istället att en utredning företas i samverkan med kommunerna och i syfte att finna för dessa attraktiva former för placering av likvida medel i riksbanken.

3.2.3 Stockholms kommun

Vad avser detta förslag finns flera starka invändningar som sammantaget leder till att förslaget bör avstyrkas.

Den första invändningen är att förslaget skulle innebära ökad byråkrati och krångel för kommunerna. Det skulle också, såsom påpekas av kammarkontoret, innebära att kommunerna tvingas sätta in "en betydande resursinsats" i form av personal för att göra sammanställningar m. m. till riksbanken. På samma sätt krävs resurser från riksbanken för att förklara systemet för kommunerna, tolka och sammanställa kommunernas rapporter.

De fördelar som förslaget eventuellt skulle innebära bedöms av kammarkontoret icke stå i proportion till de nackdelar i form av ökad byråkrati som systemet skulle innebära.

Den andra och viktigaste invändningen mot förslaget om placeringsplikt är att förslaget synes vara onödigt och utmanande gentemot kommunerna.

Under de senaste åren har regeringens ekonomiska politik i hög grad inriktats mot att begränsa den offentliga sektorns ekonomiska utrymme i allmänhet och kommunernas i synnerhet. Regeringen har i finansplan 1981 och budgetförslaget för 1981/1982 häftigt angripit kommunernas konsumtion och utbyggnadsplaner. Regeringen har i olika sammanhang sökt beskära kommunernas finansiella utrymme i samhällsekonomin.

I den s. k. besparingspropositionen (1980/81: 20), vilken antogs av riksdagen i december 1980, lade regeringen förslag som innebar minskade statsbidrag m. m. för kommunerna. I andra förslag har regeringen lagt på kommunerna ökade kostnader samtidigt som transfereringarna minskat. De sammanlagda konsekvenserna av dessa åtgärder innebar för Stockholms kommun ökade kostnader om drygt 100 Mkr motsvarande 40 öre i utdebitering.

Under februari 1981 har regeringen aviserat nya förslag till åtgärder som innebär inkomstbortfall för kommunerna. För Stockholms kommun beräknas effekten av de föreslagna åtgärderna innebära ett inkomstbortfall för 1982 om cirka 180 Mkr motsvarande 60 öre i utdebitering.

På grund av de under åren kraftigt försämrade samhällsekonomiska förhållandena och den i det närmaste krisartade negativa utvecklingen för statsfinanserna har kommunernas ekonomiska villkor utsatts för en mycket hård press. Regeringens politik och åtgärder riktade mot kommunerna

har allvarligt försämrat de ekonomiska villkoren för de kommunala verksamheterna.

Inte minst regeringens oförmåga att nedbringa inflationen och sanera statsfinanserna har fått som följd allt hårdare påfrestningar för de kommunala verksamheterna och dess finansiering.

Som en följd av regeringens oförmåga att åstadkomma sunda statsfinanser, har statens upplåningsbehov på den svenska och de utländska kreditmarknaderna kraftigt ökat. Statsskulden är på väg att spränga 250-miljardersnivån och det statliga budgetunderskottet beräknas 1981/1982 uppgå till över 70 miljarder kronor.

Statens allt växande upplåningsbehov, för att täcka de ständigt ökande budgetunderskotten, har bl. a. lett till att riksbanken framlagt allt mer skärpta kreditrestriktioner. Situationen i dag är sådan att cirka 80 % av låneutrymmet på den svenska kreditmarknaden reserverats för statens upplåning och bostadskrediter. Resterande andel skall räcka till näringslivet, hushållen och kommunerna. I praktiken gäller lånestopp för kommunerna, bortsett från lån för bostadsförsörjning.

Kommunerna har således dels utsatts för kostnadsövervältringar från staten, dels minskade inkomster genom statliga åtgärder, dels ock tvingats till omprövning av investeringsplaner på grund av riksbankens kreditrestriktioner. Ytterligare åtgärder från regeringen i syfte att begränsa kommunernas finansiella resurser har aviserats.

Det uppenbara förhållandet att det i dagens ekonomiska situation främst är bland företag som överlikviditet finns har på intet sätt påverkat riksbanksfullmäktiges förslag. Kommunernas likviditet är i allt väsentligt placerad enligt bestämda regler medan förekomsten av en växande "grå" kreditmarknad förklaras av att företag många gånger valt att låna ut sina pengar på detta för dem mycket lönsamma sätt i stället för att använda dem till produktiva investeringar. Det är märkligt att denna företagens överlikviditet och dess placering inte alls kommer i fråga för statsmakternas åtgärder.

Att mot denna bakgrund lägga förslag om tvångsplacering av kommunernas eventuella framtida överlikviditet ter sig utmanande. Kommunerna som har haft överlikviditet förväntas knappast "besväras" av det problemet framdeles.

Kommunernas ekonomiska förutsättningar kan beräknas bli ytterst ansträngda framdeles, bl. a. som en följd av regeringens politik gentemot kommunerna.

Dessutom har den nya taxeringsorganisationen fr. o. m. 1979 fortfarande allvarliga brister. Stockholms kommun har vid flera tillfällen påpekat detta. Den rådande ordningen innebär att kommunerna icke har något säkert underlag för bedömning av skatteintäkterna för kommande år vid tidpunkten för beslut om den kommunala budgeten. Detta ställer bl. a. som krav att kommunerna måste sträva efter att ha en likviditetsnivå som är tillräck-

ligt hög för att kunna möta eventuella besked om ändrade skatteintäkter i förhållande till de besked som vid olika tillfällen tidigare erhållits från riksskatteverket och länsstyrelsen.

Såsom kammarkontoret också framhåller i sitt tjänsteutlåtande, är de föreslagna villkoren för förräntning av tvångsplacerad överlikviditet så konkurrenskraftiga i förhållande till andra placeringsformer, att andra åtgärder än tvång och regleringar skulle kunna ge bättre effekt.

Från kommunstyrelsens yttrande var sex ledamöter skiljaktiga och avstyrkte förslaget om placeringsplikt för kommunerna.

3.2.4 Svenska kommunförbundet

Regeringen har helt nyligen haft överläggningar med Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet om den kommunala ekonomin inför år 1982. Regeringens förslag vid dessa överläggningar innebär att 2,8 miljarder kronor skall dras in från kommuner och landsting under 1982. Denna mycket kraftiga åtstramningsåtgärd kommer att få stora konsekvenser för kommunernas både befintliga och planerade verksamhet. Styrelsen finner det därför mycket anmärkningsvärt att nya förslag som berör kommunernas ekonomi aktualiseras så snart efter dessa överläggningar.

Statsmakterna har ett övergripande ansvar för den kreditpolitiska styrningen beträffande alla sektorer i samhället.

Riksbanksfullmäktiges hemställan om utredning angående placeringsplikt för kommunerna avstyrks emellertid bestämt av styrelsen. Något skäl kan inte anföras för att placeringsregler införs för kommunerna, varför en utredning framstår som helt onödig. Vidare kan principiella grunder anföras mot en ytterligare reglering av kommunernas verksamhet. Styrelsen kan inte finna det rimligt att kommunerna, som är demokratiskt styrda, skall utsättas för hårdare reglering än vad som gäller för andra sektorer i samhället utanför kreditmarknaden. Förslaget ligger heller inte i linje med de allmänna strävandena mot en minskad statlig detaljreglering av kommunernas verksamhet.

När det gäller det materiella innehållet i det rubricerade förslaget anförs att kommunerna har större finansiella tillgångar än vad som behövs för den reguljära verksamheten. Kommunerna skulle därför åläggas att placera sin på visst sätt definierade överlikviditet på ett konto i Riksbanken. Styrelsen kan inte acceptera detta teoretiska synsätt. De medel kommunerna förfogar över är till övervägande del uppbundna av redan fattade beslut. Med hänsyn härtill samt till de ökade krav på likviditet som den kreditpolitiska åtstramningen gentemot kommunerna medför, måste enligt styrelsen den relativa storleken av dagens likviditet anses i hög grad motiverad. Med stor sannolikhet kommer dessutom förslaget om ändrade utbetalningstidpunkter att, vid ett genomförande, göra det möjligt för kommunerna att begränsa den s. k. överlikviditeten. Den nivå riksbanken föreslår bör, med hänsyn till kommunens totala engagemang anses som helt otillräcklig.

Jämfört med 1977 års låga nivå har det under 1978 och 1979 skett en återhämtning av likvida medel. Detta förklaras främst av kommunernas bokslutsöverskott nämnda år. Däremot förväntas kommunernas finansiella tillgångar minska kraftigt under 1981. Enligt den särskilda arbetsgruppen om kommunernas ekonomi (KEA) beräknas det finansiella sparandet i kommunerna under 1981 minska med 1,2–2,7 miljarder kronor.

Förbundskansliet har utfört vissa beräkningar i syfte att utröna effekterna av det i utredningsrapporten redovisade systemet för beräkning av överlikviditet. Med utgångspunkt från den kommunala finansstatistiken för 1979 blir resultatet att ca 200 kommuner skulle ha haft en överlikviditet om sammanlagt ca 4 miljarder kronor under 1980. För 1981 kan beloppet beräknas minska till ca 2 miljarder kronor enbart på grund av att kommunernas utgiftsnivå stigit med ca 15 % mellan 1979 och 1980. Eftersom utgiftsnivån under 1981 blir väsentligt högre än under 1980 kommer beloppet att reduceras ytterligare inför 1982. Enligt styrelsens bedömning kommer därför den s. k. överlikviditeten för många kommuner att elimineras inom en mycket snar framtid. Det stora problemet i många kommuner kan i stället komma att bli brist på likvida medel.

Ett införande av placeringsplikt skulle också medföra en inte oväsentlig ökning av det administrativa arbetet i kommunerna. Mot bakgrund av att det endast är ett mycket begränsat antal kommuner som framöver kan bedömas ha en s. k. överlikviditet kommer detta merarbete att uppfattas som onödigt och byråkratiskt i det stora flertalet kommuner.

I de fall där en kommun har byggt upp en mer varaktigt hög likviditet kommer detta i allmänhet den eller de lokala bankerna tillgodo. Kommunernas inlåning används på detta sätt främst för att tillgodose det aktuella kreditbehovet på orten. Ett tvångsvis överförande av dessa medel till Riksbanken skulle äventyra möjligheterna att stödja och utveckla näringslivet inom regionen. Förslaget skulle därför enligt styrelsens mening i vissa fall kunna motverka de regionalpolitiska målsättningarna.

3.2.5 Landstingsförbundet

Den föreslagna placeringsplikten i Riksbanken skulle innebära ytterligare en inskränkning i den allt mer omgärdade kommunala självbestämmanderätten. Landsting och primärkommuner skulle inte längre förfoga fritt över sina finansiella tillgångar. Därmed öppnas portarna för ytterligare finansiella restriktioner.

Den särskilda arbetsgruppen om kommunernas ekonomi (KEA), som består av företrädare för budget-, ekonomi- och kommundepartementen samt Svenska Kommunförbundet och landstingsförbundet har studerat utvecklingen av landstingens och primärkommunernas likviditet. Studien visar att likviditeten kommer att försämras väsentligt under de närmaste åren. En placeringsplikt skulle därför endast övergångsvis få de effekter

Riksbanken beskriver. Detta talar enligt landstingsförbundets uppfattning för att ett genomförande av placeringsplikt inte är meningsfullt.

Riksbankens beskrivning av landstings och primärkommuners likviditetsplanering kan ge en missvisande bild av de principer som ligger till grund för den kommunala sektorns hantering av sin ekonomi. Placeringar i specialinlåning är på intet sätt någon dominerande del av landstingens utlåning. Tvärtom kännetecknas många landstings penningplacering av fasta överenskommelser med regionalt anknutna banker. Dessa överenskommelser betraktas av de berörda landstingen som principiellt viktiga, inte minst därför att landstingen har fått ett allt större ansvar för regionalt näringsliv och sysselsättning.

Landstingen har således framför maximal ränta prioriterat målet att de medel som inte för ögonblicket behövs för den egna verksamheten skall verka i den egna regionens näringsliv. Samtidigt har landstingen i flera fall försäkrat sig om lånemöjligheter. Överenskommelserna med bankerna löper ofta på flera år. Om regeringen trots landstingsförbundets invändningar beslutar genomföra en placeringsplikt är det därför nödvändigt att övergångsbestämmelser med högre kvottal och möjigheter till dispens införs. Detta föreslås också i Riksbankens utredning.

De praktiska konsekvenserna för landstingen av en placeringsplikt blir således dels försämrade möjligheter att stödja regionens näringsliv, dels försämrade bankförbindelser, vilket kan komma att innebära svårigheter i finansieringen av verksamheten och därmed risker för skattehöjningar. Dessutom ökar osäkerheten i budgeteringen av ränteintäkter, eftersom skattkammarväxeldiskontot uppvisar större variationer i tiden än Riksbankens diskonto som i dag oftast avgör förändringar i förräntningen av landstingens penningplaceringar. Det kan också nämnas att placeringsplikten för bankväsendets del ganska ensidigt torde drabba regionalt anknutna banker som har relativt liten omfattning av sin verksamhet och i dag har landsting och primärkommuner som stora kunder.

3.2.6 Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund

Förbundsstyrelsen vill hänvisa till de negativa konsekvenser förslagets genomförande skulle få för de lokala bankkontoren. Relationerna mellan de kyrkliga kommunerna och bankerna skulle kunna påverkas till det sämre, vilket bl. a. skulle försvåra möjligheterna att ta upp lån.

En riktigare väg synes styrelsen vara att riksbanken mera aktivt informerar om möjligheterna för kommunerna att placera medel i t. ex. skattkammarväxlar och därigenom på frivillig grund åstadkommer motsvarande indragning av medel under perioder av tillfällig överlikviditet.

3.2.7 Svenska bankföreningen

Bankföreningen är – liksom riksbanken – allvarligt oroad av de senaste årens stora budgetunderskott, som medfört en kraftig ökning av bankernas

inlåning och växande krav från myndigheterna att bankerna skall använda en allt större del av inlåningen för köp av statspapper. Detta medför att en ökande del av bankernas resurser binds i placeringar med huvudsakligen bunden ränta, trots att bankernas kostnader för inlåningen varierar i takt med diskontot. Detta gör att bankernas resultat blir ytterst känsliga för ränteförändringar.

Bankföreningen delar därför riksbankens uppfattning att det är angeläget att öka möjligheterna att finansiera budgetunderskottet på andra sätt än i bankerna. Enligt bankföreningens mening bör olika vägar prövas för att bredda marknaden för försäljning av statspapper utanför bankerna. Det bästa sättet att åstadkomma detta är att statspapperen ges marknadsmässiga villkor som gör dem till attraktiva placeringar för olika kategorier av placerare. Det är bankföreningens bestämda uppfattning att det är en sådan marknadsmässig lösning som bör väljas för statens finansiering i stället för tvångsmässig dirigering av resurserna hos kreditinstitut, kommuner eller andra placerare.

En placeringsplikt för kommunerna skulle innebära ytterligare ett steg på den regleringsväg som alltmer kommit att kännetecknа penningpolitiken i Sverige. Detta utgör ett varnande exempel på erfarenheten att en reglering ofta leder till en annan. Sedan många år styr riksbanken genom olika regler likviditetsplaceringarna för banker, försäkringsbolag och AP-fonden. Nu framförs tanken på liknande tvångsregler för kommunerna. Detta kan inte undgå att väcka frågan vilket nästa steg skulle bli.

I stället för att införa ytterligare regleringar på kreditmarknaden bör myndigheterna sträva efter att kreditpolitiken snarast möjligt avregleras och att marknadsmässiga förhållanden återupprättas. Ekonomiministern har i direktiven (1980: 35) beträffande en översyn av kreditpolitiken framhållit att "mot bakgrund av de fördelar en fri kreditmarknad har bör en allmän strävan vara att i möjligaste mån avreglera kreditmarknaden".

Att nu neutralisera den kommunala överlikviditeten med placeringsplikt är enligt bankföreningens uppfattning att angripa symptomen i stället för orsakerna. Bankföreningen anser att vad som i detta sammanhang i första hand bör övervägas är hur man kan komma till rätta med olägenheterna av den "överlikviditet", som kan finnas hos vissa kommuner, genom åtgärder som berör kommunernas uttag av skatt. Den diskuterade lösningen med placeringsplikt är i själva verket ett tvångssparande för medborgarna, via höga kommunala skatter, för att underlätta finansieringen av statens budgetunderskott.

Det framgår inte om den tilltänkta placeringsplikten i praktiken skulle komma att omfatta alla kommuner eller ens huvuddelen. Däremot innebär förslaget att alla skulle omfattas av den rapportering och myndighetsprövning som systemet med lag om placeringsplikt förutsätter. Skulle det förhålla sig så att endast ett mindre antal av kommunerna faktiskt berörs, borde i första hand övervägas möjligheten att med mindre formella åtgärder än en ny lagfäst reglering nå avsett resultat.

I riksbankens utredning (ej här bifogad) påpekas att det av placeringsplikten föranledda inlåningsbortfallet "kan ha verkan framför allt för mindre banker". Bankföreningen vill framhålla att placeringsplikten skulle påverka bankernas likviditet på ett mycket svårbedömbart sätt. Många kommuner har för närvarande sina likvida medel placerade i flera banker och dessa skulle kunna påverkas på sinsemellan helt olika sätt. För riksbanken skulle det bli utomordentligt svårt att avgöra hur individuella bankers likviditet påverkas av kommunernas placeringsplikt. Detta skulle i hög grad försvåra för riksbanken att föra en konkurrensneutral likviditetskravspolitik gentemot bankerna.

Det skulle enligt bankföreningens mening bli svårt att finna ett lämpligt mått att relatera kommunernas likvida medel till. I riksbankens utredning föreslås som "aktivitetsmått" föregående års totala externa utgifter. Detta förefaller bankföreningen mycket tveksamt, eftersom en kommuns utgifter, speciellt för investeringsändamål, kan variera avsevärt mellan olika år. Vidare förefaller det bankföreningen tveksamt att riksbanken skulle kunna bestämma beräkningsgrunder och procenttal som är "rättvisa" mellan olika kommuner med skiftande karaktär.

Bankföreningen anser på grund av det anförda att det inte finns skäl att utreda frågan om en ytterligare reglering av kreditmarknaden i form av placeringsplikt för kommunerna.

Bankföreningen vill slutligen erinra om att den av riksbanken nu aktualiserade frågan om budgetunderskotten och kreditpolitiken enligt de ovannämnda direktiven skall behandlas av den kreditpolitiska kommittén som fått som en av sina uppgifter att "lägga fram förslag om lämpliga finansieringsformer" med hänsyn till "att dagens statsfinansiering ställer särskilda krav på kreditpolitikens instrument och verkningsformer". Vidare skall kommittén "undersöka vilka möjligheter det finns att bredda obligationsmarknaden".

3.2.8 Svenska sparbanksföreningen

Bakgrunden till gällande regleringar av kreditmarknaden är den obalans i samhällsekonomin som tar sig uttryck i ett stort och växande statligt budgetunderskott och i kraftigt negativ bytesbalans. Sparbanksföreningen har vid ett flertal tillfällen, till regeringen och i andra sammanhang, varnat för de negativa effekterna av den allt starkare och mer detaljerade regleringen av kreditmarknaden. Samtidigt har dock föreningen uttryckt förståelse för att riksbanken i detta läge tvingas driva en hård penningpolitik.

En ekonomisk politik som emellertid alltför starkt grundar sig på penningpolitiska åtgärder för att lösa betydande balansproblem leder ofelbart till höga räntor, starka regleringar och en växande grå marknad. Om inte kraftfulla finsnspolitiska åtgärder från regeringens sida vidtas framstår nya kreditpolitiska regleringar alltför lätt som nödvändiga. Sparbanksförening-

en anser inte att det nu framlagda förslaget i sak kan lämna erforderliga bidrag till önskvärd ekonomisk balans i den svenska ekonomin, i synnerhet som förslaget med stor säkerhet kommer att medföra allvarliga störningar på den känsliga kreditmarknaden.

Banksystemets väsentligaste uppgift på kreditmarknaden är att förmedla finansiellt sparande från sektorer med överskott till sektorer med underskott. Denna uppgift fullgör bankerna inom de ramar och med den inriktning samhället beslutar. Kommunerna utgör en naturlig och omistlig sektor i bankernas verksamhet och svarar för en omfattande del av det totala kapitalflödet på kreditmarkanden. Den föreslagna kreditpolitiska styrningen av kommunernas likviditet kommer att allvarligt störa den reguljära bankverksamheten. För att åstadkomma en effektiv kreditpolitik borde styrningen av likviditeten snarare ske tilll banksystemet.

Ett införande av placeringsplikt för kommunerna enligt riksbanksfullmäktiges förslag medför att en "överlikviditet" i kommunerna om uppskattningsvis 5–6 miljarder kronor överförs från i huvudsak bankerna till riksbanken. Som jämförelse kan nämnas att kommunernas inlåning i banksystemet är ca 15 miljarder. En sådan överföring kan inte ske utan betydande störningar på den reguljära kreditmarknaden. Överlikviditeten i primärkommuner och landsting fördelar sig nämligen mycket ojämnt i landet. Vissa kommuner har "överlikviditet", andra har det inte. Effekterna på de regionala kreditmarknaderna blir därmed ojämnt fördelade beroende på kommunernas situation.

I många fall har kommunerna som enda eller huvudsaklig bankförbindelse en regionalt verkande sparbank. Betydande uttag av medel från en sådan sparbank kan få fundamentala störningar i bankverksamheten till följd. Av sparbankernas totala inlåning från allmänheten, som omfattar alla kategorier utom finansinstitut, utgör kommuninlåningen ca 10 procent. Spridningen mellan sparbankerna av denna andel är mycket stor, från nära 40 procent till ett par procent.

Samarbetet mellan enskilda kommuner och sparbanker manifesteras ofta i övergripande överenskommelser omfattande dels inlåning av såväl transaktionsmedel som mer långtidsbunden överlikviditet, dels utlåning för utbyggnad av samhällsservice, produktiva investeringar, bostadsbyggande m. m. Ofta ingår även löneutbetalningsverksamhet till kommunens anställda. I överenskommelser av detta slag avtalas villkor för volymer, räntor och avgifter med hänsyn till det totala engagemanget. Omplaceringar av kommunernas likviditet enligt förslaget medför att förutsättningarna för träffade överenskommelser förändras. En kraftig minskning av sparbankernas kapitalanskaffning leder till svårigheter för en redan hårt reglerad kreditgivning. Även för vissa prioriterade objekt kan svårigheter uppstå.

Kommunerna har en del av sin överlikviditet placerad på den grå marknaden. Dessa placeringar minskar effektiviteten av den tillämpade kredit-

politiken. En åsyftad avveckling av sådana engagemang kan dock befaras komma först i andra hand då dessa placeringar oftast ger högre avkastning än medel placerade såväl i bank som i statspapper eller i riksbanken enligt förslag. Syftet att effektivisera kreditpolitiken uppnås då inte fullt ut. En i detta avseende effektiv kreditpolitik måste ha en inriktning som inte i första hand negativt påverkar den reguljära kreditmarknaden.

Sparbanksföreningen avstyrker således förslaget om placeringsplikt för kommuner av ovan nämnda skäl. Därmed anser föreningen det också onödigt med fortsatt utredning av möjligheterna att i den kreditpolitiska lagstiftningen införa placeringsregler för kommunerna. Föreningen anser att befintliga kreditpolitiska medel är fullt tillräckliga.

3.2.9 Sveriges föreningsbankers förbund

Förbundet *avstyrker* förslaget om placeringsplikt för kommuner av följande skäl:

En ytterligare detaljreglering av den svenska kreditmarknaden är icke önskvärd. Kreditpolitikens börda är redan i dag tillräckligt tung. Statsmakterna bör i stället koncentrera sina ansträngningar på en genomgripande omläggning av finanspolitiken. Dessutom bör en på sikt mera generell kreditpolitik eftersträvas.

Det är riktigt, att vissa kommuner och landsting f. n. har likviditetsöverskott. I riksbankens skrivelse till regeringen finns emellertid inga uppgifter om hur många kommuner och landsting som i dag har överskottsmedel enligt riksbankens definition. Mot bakgrund av de restriktioner och ytterligare arbetsuppgifter som statsmakterna ålägger kommunerna är det högst sannolikt att kommunernas likviditetsöverskott kommer att kraftigt minska under de närmaste åren. Någon lagändring för att komma till rätta med detta temporära fenomen torde därför inte vara nödvändig.

Man får därvid inte bortse från den ökade byråkratisering som uppkommer genom en omfattande uppgiftsskyldighet, dispensansökningar m. m.

För föreningsbankerna i sin helhet betyder placeringsförslaget ett inlåningsbortfall i storleksordningen 250–300 miljoner kronor. Många lokala banker ser mycket allvarligt på effekterna ur inlåningsssynpunkt av en placeringsplikt för kommunerna.

Definitionen av placeringskvotens nämnare – externa utgifter – kan ge praktiska problem. Sammansättningen av en kommuns utgifter kan variera kraftigt från år till år. Dessutom kan kommuner med god likviditet motverka regeringens restriktiva linje genom att öka sina utgifter i en ur samhällsekonomisk synpunkt orimlig takt för att på så sätt sänka placeringskvoten. Även definitionen av en lämplig täljare – dvs. ”– – – sådana tillgångar som i hög grad är bestämda av en kommuns organisation och verksamhetsinriktning – – –” – kan ge gränsdragningsproblem.

3.2.10 Post och Kreditbanken, PK-banken

I riksbankens skrivelse till regeringen framhålls att det ur kreditpolitisk synvinkel är av stor vikt att ökningen av kommunernas finansiella tillgångar inte ytterligare bidrar till att försvåra kreditpolitiken utan istället kanaliseras i sådana former att den bidrar till att begränsa de störningar på kreditmarknaden som finansieringen av statens budgetunderskott kan ge upphov till. Enligt riksbankens uppfattning kunde detta ske genom att kommuner ålades placera en på visst sätt definierad överlikviditet på konto i riksbanken.

Härigenom skulle ökningen av inlåningen i bankerna bli mindre, underlaget för en kreditexpansion i bankerna minska och riksbanken inte behöva höja likviditetskvoterna för att tvinga bankerna till köp av statspapper.

PKbanken delar riksbanksfullmäktiges oro över de senaste årens stora budgetunderskott och deras effekter på kreditmarknaden, som framtvingar en kreditpolitik med bl. a. stora krav på bankerna att köpa statspapper. Banken anser därför att det är angeläget att budgetunderskottet i större utsträckning än hittills finansieras vid sidan av bankerna. Detta bör dock inte ske genom att kreditregleringar tillgrips mot nya sektorer av samhällsekonomin. Istället bör villkoren för statens upplåning göras marknadsmässiga så att statspapperen blir attraktiva som placeringar för företag, kommuner, hushåll etc. Ett steg i denna riktning är den nuvarande räntesättningen för skattkammarväxlar för vilka därigenom finns ett starkt växande intresse från placerare utanför kreditinstituten.

Pkbanken anser att ett införande av placeringsregler för kommunerna skulle innebära en principiellt betydande upptrappning av den kreditpolitiska lagstiftningen, eftersom den skulle komma att gälla utanför kretsen av kreditinstitut. Banken anser inte att dylika placeringsregler kan begränsa störningarna på kreditmarknaden av statens upplåning i sådan utsträckning att ett så långtgående ingrepp är motiverat och avstyrker därför riksbanksfullmäktiges hemställan att regeringen skall utreda möjligheterna att i den kreditpolitiska lagstiftningen införa placeringsregler för kommunerna.

Om en utredning ändå skulle komma till stånd och resultera i placeringsregler förutsätter PKbanken att den olika inverkan detta skulle kunna få på inlåningen i de skilda bankerna beaktas vid fastställande av likviditets- och kassakrav så att konkurrensneutralitet i möjligaste mån upprättshålls.

3.2.11 Postverket

Förslaget om placeringsplikt på konto i riksbanken medför bl. a. behov av effektiva rutiner för insättning och uttag på dessa konton. Även för dessa kan postgirot erbjuda ett effektivt system för att överföra kommunernas medel till och från Riksbanken så att medlen enkelt kan användas för kommunernas betalningar respektive att överskott förs över till Riksbanken.

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981

Långtidsbudget för perioden 1981/82–1985/86

Långtidsbudget för perioden 1981/82–1985/86

Innehållsförteckning

	Sid.
1 Inledning – uppläggning, innehåll och läsanvisning	3
2 Den samhällsekonomiska bakgrunden	5
2.1 Inledning	5
2.2 Balansbrister i den svenska ekonomin	6
2.3 Långtidsutredningens kalkyler	7
2.4 Den aktuella konjunkturbilden	11
2.5 Sambandet mellan långtidsutredningen och långtidsbudgeten	12
3 Beräkningsmetodiken	14
3.1 Antaganden	14
3.2 Beräkningsteknik	15
4 Statsutgifternas fördelning på ändamål – redovisning av statsutgifterna i oförändrad pris- och lönenivå	17
Ändamålsuppdelning:	
Folkpensioner, sjukförsäkringar m. m.	17
Utbildning och forskning	19
Totalförsvar	23
Bostadspolitik	25
Arbetsmarknads- och regionalpolitik	27
Stöd till barnfamiljer	31
Allmänna bidrag till den kommunala sektorn	35
Kommunikationer	37
Hälso-, sjuk- och socialvård	39
Rätts- och polisväsende	40
Näringspolitik	41
Internationellt utvecklingssamarbete	44
Energiförsörjning	44
Övrigt	45
5 Statsutgifterna	48
5.1 Sammanfattning av statsutgifterna i oförändrad pris- och lönenivå samt i löpande priser	48
2 Statsutgifternas uppdelning på realekonomiska kategorier	50
5.3 Statsskuldräntorna och budgetunderskottets finansiering	56
5.4 Statliga kreditgarantier	60
6 Statsinkomsternas utveckling	63
6.1 Utvecklingen från 1960-talet till dagsläget	63
6.2 Faktorer av betydelse för statsbudgetens inkomster	64
6.3 Resultatet av långtidsbudgetberäkningen	76
7 Statens budgetsaldo m. m. – sammanfattning av utgifts- och inkomstberäkningen; effekter av andra antaganden	78
8 Automatiken i statsbudgeten	82
8.1 Automatiken i statsutgifterna	82
8.2 Automatiken i inkomstutvecklingen	88
8.3 Budgetsaldot och automatiken i statsbudgeten	95

Sid.

9 Staten och socialförsäkringssektorn 97
9.1 Förmåner och avgifter 97
9.2 Förslag till förändringar i systemet 98
9.3 Fonderingen 99
9.4 Socialförsäkringssystemets syften och konsekvenser 100
9.5 Beräkningsresultat m. m. 101
10 Den kommunala sektorn 105
10.1 Statsbidragen 105
10.2 Den kommunala sektorns volymutveckling 1982–1984 106
10.3 Summering av kalkylerna samt avslutande kommentarer .. 111
11 Sammanfattning och slutsatser 112

Bilaga 2.1 Långtidsbudget

LÅNGTIDSBUDGET FÖR PERIODEN 1981/82–1985/86

1 Inledning

Under senare år har långtidsbudgeten successivt fått en ändrad karaktär. Ursprungligen syftade långtidsbudgeten enbart till att kartlägga de statsfinansiella konsekvenserna på längre sikt av redan fattade beslut och gjorda åtaganden.

De samhällsekonomiska förutsättningarna med begränsat utrymme för fortsatt utbyggnad av offentlig sektor har emellertid medfört att kraven på långtidsbudgeten att ge en mer allsidig bild av hela den offentliga verksamheten har ökat. Den fortgående ökningen av budgetunderskottet har också lett till att det blivit allt mer viktigt att analysera de faktorer som styr inkomst- och utgiftsutvecklingen. Den mekaniska framräkningen av budgetutvecklingen i volymtermer intar därför inte samma centrala plats som tidigare. Syftet med förändringarna i långtidsbudgetens uppläggning är att ge ett bättre underlag för överväganden om budgetpolitikens inriktning framöver. Det samhällsekonomiska perspektiv som tecknas i årets långtidsbudget är av något mindre schablonmässig karaktär än tidigare år eftersom de nu kan bygga på den nyligen framlagda långtidsutredningen. I tidigare långtidsbudgetar har schablonmässigt gjorts tämligen optimistiska antaganden om bl.a. ekonomisk tillväxt och prisutveckling. Detta är en bidragande orsak till att årets långtidsbudget ger en, vid jämförelse med tidigare långtidsbudgetar, mer negativ bild av den framtida budgetutvecklingen.

Liksom tidigare år omfattar den egentliga långtidsbudgetberäkningen *statsbudgetens* inkomster och utgifter. Som underlag för en bedömning av utvecklingen av de verksamheter som direkt styrs genom statliga beslut ger statsbudgeten emellertid en ofullständig bild. Stora delar av *socialförsäkringssystemet* regleras genom statliga beslut men redovisas endast i begränsad omfattning på statsbudgeten. I ett särskilt avsnitt redovisas därför även en beräkning av inkomsterna och utgifterna för statsbudgeten och socialförsäkringssystemet sammantagna. Starka samband finns också mellan statsbudgeten och den *kommunala sektorn*. Därför behandlas också denna sektor i långtidsbudgeten. En kalkyl presenteras över det kommunala konsumtionsutrymme som är intecknat av befolkningsförändringar och redan fattade beslut.

Årets långtidsbudget avspeglar en höjd ambitionsnivå när det gäller beskrivning och analys av automatiken i statsbudgeten. Bl.a. görs en genomgång av de olika former av indexbindningar och andra former av anknytning till pris- och löneutvecklingen när det gäller statsutgifterna. En fördjupad behandling ges också faktorer som inverkar på statsinkomsterna.

En analys görs av effekterna av *statliga kreditgarantier*. Även om dessa i mycket liten utsträckning hittills kommit att direkt belasta statsbudgeten har garantigivningen i vissa avseenden likheter med statsutgifter vad gäller effekterna på samhällsekonomin.

Långtidsbudgetens utgiftssida är en kalkyl över omfattningen av de resurser som krävs för att av statsmakterna gjorda åtaganden skall kunna infrias. Statsinkomsterna beräknas i huvudsak med utgångspunkt i oförändrade skatte- och avgiftssatser eller, i tillämpliga fall, redan föreslagna eller beslutade förändringar. Samma metoder har utnyttjats vid beräkningen avseende socialförsäkringssektorn.

I princip görs inga försök att förutse vilka nya beslut som kan komma att fattas under perioden eller effekterna av dessa. *Det måste understrykas att långtidsbudgeten således varken är en plan för den framtida utvecklingen eller en prognos för den mest sannolika utvecklingen. Avsikten med långtidsbudgetkalkylen är endast att redovisa vilken budgetutveckling som blir följden om inga nya utgiftsåtaganden görs och inga nya beslut fattas om ändrade skatte- och avgiftsregler.*

Som framgått utgör långtidsbudgeten väsentligen en konsekvensberäkning. De slutsatser som dras av dessa konsekvensbeskrivningar är partiella och utvecklas inte till en samhällsekonomisk analys. Sådana analyser återfinns i den reviderade finansplanen och den reviderade nationalbudgeten.

1981 års långtidsbudget har utarbetats inom budgetdepartementets budgetavdelning på grundval av material från myndigheter och departement. Underlaget till *kap. 2* om den samhällsekonomiska bakgrunden har tagits fram inom ekonomidepartementet.

Långtidsbudgeten är att betrakta som en sammanhållen helhet. Omfånget på materialet gör dock att några ord bör sägas om långtidsbudgetens struktur:

I kap. 2 behandlas den samhällsekonomiska bakgrunden till beräkningarna i långtidsbudgeten. Sambandet mellan långtidsbudgeten å ena sidan och långtidsutredningens olika alternativ samt det nu aktuella konjunkturläget å den andra diskuteras. Detta leder fram till de antaganden om centrala ekonomiska variabler som ligger till grund för beräkningarna. Dessa antaganden behandlas i *kap. 3*. Här görs också en mer ingående redovisning av olika tekniska aspekter på beräkningarna av statsbudgetens utgifter och inkomster.

Kap. 4 innehåller en detaljerad genomgång av statsutgifterna uppdelade

efter ändamål. Denna redovisning sker i princip i samma pris- och lönenivå som tillämpas i budgetpropositionen för budgetåret 1981/82. Detta innebär att en bild ges av de olika volymfaktorer som påverkar utvecklingen inom olika områden. Redovisningen av statsutgifterna förs sedan vidare i *kap. 5*. Här görs en omräkning till löpande priser med utnyttjande av de antaganden och förutsättningar som anges i kap. 2 och kap. 3. Vidare ges en översikt av utgiftsutvecklingen sådan den framkommer vid en uppdelning på realekonomiska kategorier. Kapitlet innehåller också diskussioner av mer principiell art om dels statsskuldräntorna, dels statliga kreditgarantier.

Statsinkomsternas utveckling behandlas i *kap. 6* mot bakgrund både av vissa strukturella tendenser och av faktorer av mer tillfällig karaktär. I *kap. 7* förs utgifterna och inkomsterna samman i en redogörelse för utvecklingen av statsbudgetens saldo under långtidsbudgetperioden. Vidare diskuteras effekter på saldoutvecklingen av förändringar i antaganden vad gäller vissa centrala variabler.

En mer ingående beskrivning av styrande faktorer bakom inkomsternas och utgifternas utveckling ges i *kap. 8*. Detta bildar bakgrunden till ett resonemang kring den strukturella utvecklingen av statens finanser.

För att ge en mer heltäckande bild av den offentliga sektorn behandlas även socialförsäkringssektorn och den kommunala sektorn. Utgifter, inkomster och finansiellt sparande i socialförsäkringssektorn redovisas i *kap. 9*. *I kap. 10* redogörs för utvecklingen inom kommunsektorn.

En sammanfattning av långtidsbudgetens resultat ges i *kap. 11*. Detta innehåller även vissa slutsatser om och synpunkter på budgetutvecklingen under den behandlade perioden.

2 Den samhällsekonomiska bakgrunden

2.1 Inledning

I föreliggande kapitel beskrivs den samhällsekonomiska bakgrund mot vilken en diskussion av den statliga finanspolitiken måste föras. I långtidsbudgeten behandlas i första hand statsinkomsternas, statsutgifternas och budgetsaldots beräknade utveckling. Även om intresset således koncentreras till statsbudgeten är det viktigt att detta sker under beaktande av de olika ömsesidiga samband som finns mellan statsbudgeten och samhällsekonomin i övrigt. Dessa samband har stärkts i och med den offentliga sektorns tillväxt. I en ekonomi som den svenska där offentliga sektorns utgifter motsvarar närmare två tredjedelar av bruttonationalprodukten (BNP) är statsfinansernas inverkan på inkomstfördelning, produktionsförhållanden, bytesbalans, arbetslöshet, regional balans osv. mycket betydande. Statsbudgeten är således ett betydelsefullt instrument som i samklang med andra ekonomisk-politiska åtgärder skall medverka till att reali-

sera målen för den ekonomiska politiken – full sysselsättning, stabil prisutveckling, god ekonomisk tillväxt samt en rättvis inkomstfördelning, allt under beaktande av kravet på inre och yttre balans i ekonomin.

Å andra sidan är statsbudgetens utveckling i hög grad avhängig av förhållandena inom samhällsekonomin. Mot denna bakgrund sammanfattas i det följande huvuddragen i den samhällsekonomiska utvecklingen enligt nu aktuella bedömningar.

2.2 Balansbrister i den svenska ekonomin

Utvecklingen under 1970-talet innebar i många avseenden markanta trendbrott i förhållande till tidigare år. I stor utsträckning sammanhängde detta med den ökade instabiliteten i den internationella utvecklingen med betydande konjunktursvängningar och stegrad inflation.

I Sverige blev tendensen till en bestående nedgång i industrisektorn alltmer tydlig. Den ekonomiska politiken, som bl. a. underlättade för industrin att producera på lager, bidrog visserligen till att hålla uppe produktionen under den djupa internationella konjunkturnedgången åren 1974–1975. Den snabba inflationen och de kraftiga löneökningarna åren 1975–1976 försämrade emellertid industrins konkurrenskraft. När industriproduktionen tog fart i andra länder år 1976, fortsatte därför den svenska nedgången. Även om den följande växelkursanpassningen möjliggjorde en viss återhämtning, återvanns dock inte marknadsandelar i önskvärd utsträckning. De allvarliga branschkriserna är ett annat uttryck för industrins svårigheter.

Den industriella tillväxten synes därutöver ha hämmats av den minskande rörligheten på arbetsmarknaden, av stor efterfrågan på arbetskraft från den offentliga sektorn och av en svag finansiell position inom industrisektorn totalt sett.

Produktionstillväxten blev således svag under andra hälften av 1970-talet. Utrymmet för inhemsk resursförbrukning minskade ytterligare genom den försämring i vårt bytesförhållande gentemot utlandet som oljeprishöjningarna medförde. Mellan åren 1973 och 1979 steg det svenska importpriset på olja realt med ca 200 %. Detta tillsammans med övriga prisrörelser försämrade vårt bytesförhållande med drygt 10 % under denna period.

Den svaga resurstillväxten motsvarades inte av en nedgång i vår inhemska förbrukning. Resultatet har blivit en allvarlig försämring av bytesbalansen. Särskilt markant var den kommunala konsumtionstillväxten som uppgick till drygt 4 % per år under hela 1970-talet.

Den ekonomiska politiken har lyckats upprätthålla den fulla sysselsättningen under 1970-talet. Sverige skiljer sig i detta avseende från de flesta övriga industriländer. Men detta har krävt stora och växande ansträngningar. En del av den offentliga utgiftsexpansionen och de växande under-

skotten i statsbudgeten avspeglar de höga ambitionerna på sysselsättningsområdet. Vikande internationell efterfrågan och minskad efterfrågan till följd av minskande investeringar har fått ersättas med efterfrågestimulans från den offentliga sektorn, vilket ökat såväl de offentliga utgifterna som underskotten i den offentliga sektorn och i bytesbalansen.

Den offentliga utgiftsexpansionen har inte längre i sin helhet kunnat skattefinansieras enligt mönstret från 1950- och 1960-talen. Därmed har det finansiella underskottet i den offentliga sektorn ökat. Det växande budgetunderskottet hänger nära samman med övriga balansbrister i den svenska ekonomin. Utgiftsöverskottet i offentlig sektor har lett till ett sänkt bruttosparande i hela ekonomin, vilket återspeglas i ett strukturellt underskott i bytesbalansen.

2.3 Långtidsutredningens kalkyler

De nu behandlade frågorna diskuteras i den i december 1980 publicerade långtidsutredningen, LU 80 (SOU 1980:52). Utredningens resultat och remissinstansernas synpunkter har kunnat användas som underlag för denna långtidsbudget. I det följande presenteras vissa av de resultat utredningen kommit fram till.

LU 80 har sett som en huvuduppgift att ange en väg till balans i den svenska ekonomin. I detta syfte har utredningen utarbetat ett scenario för den ekonomiska utvecklingen, där balansbristerna i ekonomin successivt minskar och där det är möjligt att uppnå de centrala målen för den ekonomiska politiken. Detta scenario är utredningens alternativ 1.

Svårigheterna att uppnå en sådan utveckling bedöms emellertid vara mycket stora. Som framgått har utvecklingen under 1970-talet präglats av många djupt liggande problem. Utredningen har därför också analyserat en utveckling där de nuvarande utvecklingstendenserna i den svenska ekonomin består. Detta görs i alternativ 2 som byggs upp kring det grundläggande antagandet att det endast i marginell utsträckning går att ändra den nuvarande utvecklingen.

De två alternativen är uppbyggda kring gemensamma antaganden om den internationella utvecklingen och utvecklingen av arbetskraftsutbudet i Sverige.

Enligt LU:s bedömning kommer bekämpandet av inflationen att prioriteras av OECD-länderna under de närmaste åren samtidigt som man försöker stimulera tillväxten av investeringar och produktivitet. Tillväxten av BNP inom OECD-området har bedömts uppgå till 2,9% per år under perioden 1979–1985. Detta innebär att arbetslösheten i OECD-området fortfarande kommer att ligga kvar på en hög nivå fram till mitten av 1980-talet. Också inflationstakten väntas ligga kvar på en hög nivå. Tillväxten i världshandeln har bedömts uppgå till 5% per år i volym under perioden.

Som nämnts bygger LU:s båda alternativ också på gemensamma förut-

sättningar om utbudet av arbetskraft i Sverige. Antalet personer i arbetskraften har beräknats öka i ungefär samma takt som under 1970-talet, dvs. med närmare 1 % årligen.

Utvecklingen i LU:s alternativ 1

LU:s alternativ 1 präglas i många avseenden av kravet på förbättring i vår externa balans. Genom en förbättring av konkurrenskraften och lönsamheten i industrin skulle det enligt LU bli möjligt att stärka dess ställning på exportmarknaderna, vilket möjliggör ett visst återtagande av marknadsandelar som förlorats under 1970-talet.

En annan viktig grundförutsättning i alternativ 1 är att de restriktioner på ekonomins utbudssida, som gjort sig påminda under slutet av 1970-talet, hävs. För att industrin skall kunna utnyttja ett förbättrat konkurrensläge är det sålunda enligt LU nödvändigt att den får en sådan finansiell styrka att företagen kan ta de risker som är förknippade med en ökad industriell expansion. Vidare förutsätts i alternativ 1 att arbetsmarknaden blir så flexibel att nyrekrytering i de expansiva delarna av industrin kan ske utan att löneuppdrivande flaskhalsar uppstår. Detta kräver bl.a. att övriga sektorer håller tillbaka sin efterfrågan på arbetskraft.

Utbudet av skogsråvara har under de senaste åren utgjort en speciell restriktion för den industriella tillväxten. I alternativ 1 har förutsatts att sådana åtgärder vidtas att skogsindustrin i varje fall i konjunkturtopparna kan tillgodogöra sig ett virkesutbud som svarar mot den långsiktiga tillväxten i skogen.

Enligt förutsättningarna för alternativet skulle bytesbalansunderskottet år 1985 minskas till 2 % av BNP att jämföra med ca 4 % år 1980. Trots att underskottet i bytesbalansen sålunda minskar kvarstår dock behovet av utlandsupplåning, vilket innebär att den svenska utlandsskulden även i alternativ 1 kommer att växa under hela perioden fram till år 1985. Därmed kommer också räntebetalningarna att öka.

För att uppnå denna utveckling av bytesbalansen krävs att oljeberoendet minskas. I alternativ 1 har antagits att oljeanvändningen vid konstant BNP kommer att reduceras med 4,3 % per år.

Den ökning av produktionen som under ovan angivna omständigheter skulle kunna komma till stånd kräver en ökning av såväl investeringar som produktivitet.

Sysselsättningen i timmar antas bli oförändrad under kalkylperioden. Hela den ekonomiska tillväxten måste därför komma till stånd genom en ökning av arbetsproduktiviteten. Man räknar sålunda med att produktivitetsökningen i inudstrin ska uppgå till 4,2 % per år under perioden 1979–1985. I övriga näringslivet räknar LU med en uppgång i produktiviteten på 3 % per år.

Alternativets utveckling av produktion och produktivitet bedöms inte

kunna åstadkommas utan en avsevärd förbättring i investeringsaktiviteten. I ett sexårsperspektiv är det mest angeläget att öka industriinvesteringarna och de investeringar som bidrar till att minska vårt oljeberoende. Sammantaget beräknas de totala investeringarna i ekonomin öka med 3,5% per år i alternativ 1.

Under de angivna betingelserna bedöms en ekonomisk tillväxt i storleksordningen 2,5% per år under perioden 1979–1985 vara möjlig. Kraven på investeringsuppgång och förbättring av bytesbalansen intecknar emellertid nära nog hela detta produktionsutrymme. Det knappa utrymme för konsumtion som då kvarstår innebär en kraftig neddragning av ökningen i såväl privat som offentlig konsumtion. I alternativ 1 har förutsatts att den offentliga konsumtionen under perioden 1979–1985 ökar med 0,9% om året. Det är i så fall möjligt att uppnå en ökning av den privata konsumtionen med 0,6% om året, vilket kan jämföras med en ökning på 1,6% per år under perioden 1974–1979. Ökningen av offentlig konsumtion, 0,9% per år under perioden 1979–1985, kan jämföras med en ökning på 3,9% per år under perioden 1974–1979. Liksom för den privata konsumtionen är det alltså här fråga om en mycket kraftig uppbromsning.

Den statliga konsumtionen beräknas i alternativ 1 minska med 0,5% per år, medan den under perioden 1974–1979 ökade med 2,1% per år. För den kommunala konsumtionen är trendbrottet ännu mer drastiskt. Det utrymme som står till förfogande under perioden 1979–1985 motsvarar en årlig ökning på 1,5% per år, vilket skall ställas mot en ökning på 4,7% per år under perioden 1974–1979.

Utvecklingen enligt LU:s alternativ 2

Alternativ 2 beskriver en utvecklingsväg för svensk ekonomi där den inhemska konsumtionen fortsätter att expandera enligt ungefär samma mönster som förut. Konsekvenserna härav blir en utveckling som i långa stycken påminner om den under 1970-talets senare hälft. Utgångslägets kraftiga obalanser förvärras och på grund av ett stagnerande näringsliv kan den fulla sysselsättningen inte upprätthållas.

Enligt LU kännetecknas den svenska ekonomin f. n. av vissa tillväxthämmande restriktioner på ekonomins utbudssida. Dessa är tröghetstendenserna på arbetsmarknaden, företagens svaga soliditet och brister i skogsindustrins råvaruförsörjning. I alternativ 2 har dessa restriktioner förutsatts kvarstå.

För att en utveckling i linje med alternativ 1 skall kunna realiseras måste enligt LU tillväxten i den inhemska konsumtionen brytas. I alternativ 2 åstadkoms inte denna återhållsamhet i konsumtionsutvecklingen. I stället fortsätter utvecklingen i ungefär samma banor som under senare hälften av 1970-talet.

För statens del har i alternativ 2 förutsatts en oförändrad konsumtions-

volym. Även denna utveckling förutsätter dock en hård restriktivitet med nya utgiftsåtaganden. Den kommunala konsumtionen fortsätter däremot i alternativ 2 att växa snabbt. En viss uppbromsning av tillväxten förefaller emellertid f. n. ske. Med anledning härav har ökningstakten satts till 3,8 % per år under perioden 1979–1985. Detta innebär en betydande nedgång i förhållande till perioden 1974–1979 då ökningstakten uppgick till 4,7 % per år. Utvecklingen i alternativ 2 innebär således att vi når en uppbromsning i tillväxten till den vi hade under perioden 1970–1974, då konsumtionsökningen i kommunerna uppgick till 3,4 % per år.

Erfarenheterna under 1970-talet har enligt LU visat att den återhållsamhet på lönesidan som ligger i alternativ 1 knappast kan realiseras i ett klimat med en expansiv offentlig efterfrågepolitik. Därför har i alternativ 2 förutsatts att löntagarna inte kommer att acceptera en försämring i reallönen. Reallönen efter skatt per sysselsatt ökar sålunda svagt under perioden 1979–1985.

Härigenom skulle den privata konsumtionen komma att öka med 1,5 % per år under perioden 1979–1985, dvs. i ungefär samma takt som åren 1974–1979. Konsumtionsökningen under perioden 1965–1974 uppgick till 2,5 – 3 % per år.

Den expansiva ekonomiska politiken förutsätts liksom under perioden 1974–1979 skapa ett inhemskt ekonomiskt klimat som inte står i överensstämmelse med utvecklingen i omvärlden. Den snabbt växande offentliga sektorn kan förutses bli löneledande vilket bidrar till en löne- och kostnadsutveckling som är avsevärt snabbare än omvärldens. Därmed försämras konkurrenskraften ytterligare för det svenska näringslivet. De reala löneökningarna kommer att pressa ned vinsterna. En del av kostnadshöjningen kan också väntas slå igenom i höjda produktpriser med stigande relativpriser som följd. Den ogynnsamma prisutvecklingen väntas leda till att den konkurrensutsatta delen av näringslivet tappar marknadsandelar både på exportmarknaderna och här hemma. Trots en förutsatt tillväxt i världshandelns volym på i genomsnitt ca 5 % per år under prognosperioden beräknas den svenska exporten växa med endast 2,2 % per år under perioden 1979–1985.

Den totala importen av varor och tjänster beräknas i alternativ 2 växa med i genomsnitt 3,8 % per år under perioden 1979–1985, vilket är en mycket kraftig ökning i förhållande till BNP-tillväxten.

Den angivna utvecklingen medför att bytesbalansen kraftigt försämras. Bytesbalansunderskottet beräknas växa från 11,2 miljarder kr. år 1979 till ca 59 miljarder kr. år 1985. Detta betyder att underskottet växer från 2,5 % av BNP år 1979 till 6,5 % år 1985. Utlandsskulden, som år 1979 uppgick till ca 6 % av BNP, beräknas i alternativ 2 växa till 28 % av BNP år 1985. Detta medför naturligtvis en snabb ökning av räntebetalningarna. Som andel av BNP beräknas dessa öka från 0,7 % år 1979 till ca 3 % år 1985.

Det torde enligt LU starkt kunna ifrågasättas om en sådan utveckling av

den utrikes skuldsättningen kan genomföras utan begränsningar i den ekonomisk-politiska handlingsfriheten och kraftigt försämrade lånevillkor.

Den försämrade konkurrenssituationen och vinstutvecklingen väntas försvaga incitamenten till nyinvesteringar. De totala investeringarna anges i detta alternativ öka med endast ca 1% årligen. BNP-ökningar har i alternativ 2 beräknats till 1,3% per år under åren 1979–1985.

Vid en sådan utveckling skulle det enligt LU:s kalkyler inte längre vara möjligt att upprätthålla den fulla sysselsättningen. Antalet arbetslösa har i detta fall beräknats uppgå till drygt 100000 utöver den normala friktionsarbetslösheten. Detta är liktydigt med en arbetslöshet på 4,3% år 1985.

2.4 Den aktuella konjunkturbilden

LU:s kalkyler utgår från år 1979 som basår. När det gäller att bedöma utvecklingen under långtidsbudgetperioden är det viktigt att också den nu aktuella konjunkturutvecklingen tas med i bilden.

I tabell 1 anges försörjningsbalansens utveckling under åren 1980 och 1981 tillsammans med LU:s kalkyler för perioden 1979–1985. För år 1980 föreligger utfallsberäkningar, medan uppgifterna för år 1981 avser ekonomidepartementets bedömningar i den reviderade nationalbudgeten för år 1981. Det bör dock betonas att en sådan jämförelse är förknippad med stora problem eftersom LU:s kalkyler avser den trendmässiga utvecklingen på medellång sikt utan hänsyn till konjunkturmässiga variationer. Däremot är uppgifterna för åren 1980 och 1981 i hög grad beroende av konjunkturläget.

Tabell 1. Försörjningsbalansens utveckling under perioden 1979–1985 enligt LU 80 samt åren 1979–1981 enligt reviderad nationalbudget för år 1981

	Årlig procentuell volymförändring			
	1979–1985 enl. LU 80		1979–1980	1980–1981
	alt. 1	alt. 2	utfall	enl. RNB
Privat konsumtion	0,6	1,5	−0,1	−1,5
Offentlig konsumtion	0,9	2,7	2,9	2,1
Statlig	−0,5	0,0	1,7	0,0
Kommunal	1,5	3,8	3,4	3,0
Investeringar	3,6	1,2	1,7	−2,0
Industri	8,0	−1,8	17,0	−1,3
Lagerinvesteringar[1]	−0,1	−0,6	1,4	−1,3
Export av varor och tjänster	6,0	2,2	−2,5	1,5
BNP	2,5	1,3	1,4	0,2
Import av varor och tjänster	3,3	3,8	0,7	−5,2

[1] I procent av basårets BNP.

Även om alltför bestämda slutsatser således inte får dras av denna jämförelse är dock likheten i utvecklingen under perioden 1979–1981 med

LU:s alternativ 2 i många avseenden påtaglig. Detta gäller såväl BNP:s som den offentliga konsumtionens genomsnittliga utveckling. För de totala investeringarna och för exporten har utvecklingen blivit ännu svagare än vad som förutsatts i LU:s alternativ 2. Den starka uppgången i industriinvesteringarna år 1980 har därvid motvägts av sjunkande bostadsinvesteringar. Den privata konsumtionen och importen har i stort sett legat kvar på 1979 års nivå.

Också internationellt kännetecknas år 1981 av en konjunktursvacka. En viss återhämtning väntas dock enligt den reviderade nationalbudgeten från slutet av detta år och enligt de flerårskalkyler som där presenteras beräknas denna fortsätta under hela år 1982. BNP-tillväxten i OECD-länderna väntas därmed öka från ca 3/4 % åren 1980–1981 till ca 2 1/2 % åren 1981–82. Bedömningarna tyder också på en avtagande internationell prisutveckling på bearbetade varor och successiv höjning av världshandelns tillväxttakt på bearbetade varor från 2–3 % åren 1980–1981 till ca 3–4 % under perioden 1981–1982.

För Sveriges del beräknas det förhållandevis återhållsamma löneavtalet innebära i stort sett oförändrade relativpriser år 1981, men en viss sänkning beräknas för år 1982. Också konsumentprisernas ökningstakt beräknas bli lägre år 1982 än år 1981. Utrymmet för privat konsumtion kommer dock även år 1982 att vara mycket begränsat.

Också för exporten förutses att den svaga nedgången år 1981 kommer att förbytas i en inte oväsentlig ökning år 1982. Detta bidrar till en höjning av BNP:s tillväxttakt.

Som framgått av denna summariska överblick torde år 1982 enligt den reviderade nationalbudgetens (RNB:s) bedömningar komma att präglas av ett förbättrat konjunkturläge vilket också torde fortsätta under år 1983. Bedömningarna här är givetvis mycket osäkra.

Svagheterna i den svenska ekonomin är av djupgående natur och kan således inte avhjälpas av ett något bättre konjunkturläge. De senaste årens utveckling visar närmast att kraven på den ekonomiska politiken ytterligare har förstärkts.

2.5 Sambandet mellan långtidsutredningen och långtidsbudgeten

I långtidsbudgeten kartläggs som nämnts de statsfinansiella konsekvenserna av redan fattade beslut och gjorda åtaganden. Kalkylerna återspeglar således budgetutvecklingen om inga nya åtgärder vidtas. Några försök att förutse kommande åtgärder görs inte.

Som framgått föreligger i detta hänseende en påtaglig likhet med konstruktionen av LU:s alternativ 2. Utgångspunkten för detta alternativ är visserligen inte att inga nya åtgärder vidtas, men beräkningarna grundas på antagandet att några mer genomgripande ändringar i utvecklingen inte kommer att uppnås med den förda ekonomiska politiken. Alternativ 1

däremot förutsätter nya ekonomisk–politiska åtgärder av betydande omfattning.

Av detta skäl är det närmast de ekonomiska utvecklingsdragen i enlighet med LU:s alternativ 2 som bildar bakgrunden till långtidsbudgetens beräkningar. Förutsättningarna för beräkningarna ansluter sig därför – med vissa modifikationer med hänsyn till den aktuella konjunktursituationen – i stora drag till nämnda alternativ 2. I nästa kapitel redogörs för förutsättningarna för dessa beräkningar.

3 Beräkningsmetodiken

3.1 Antaganden

Långtidsbudgeten är varken en plan eller prognos för hur budgetens inkomst- och utgiftssida utvecklas. Syftet med långtidsbudgeten är i stället att ge en bild av konsekvenserna på statsbudgeten av redan fattade beslut och existerande regelsystem. Den skall endast beskriva hur inkomst- och utgiftssidan i statsbudgeten utvecklas om inga ytterligare åtgärder vidtas. För att genomföra beräkningar av utgifts- och inkomstsidan krävs antaganden om den framtida utvecklingen av olika centrala variabler. För att kunna beräkna de framtida effekterna av tidigare reformbeslut krävs antaganden om befolkningsutvecklingen, antal elever i skolan, antal platser i barnomsorgen etc. Förutom dessa antagen om volymutvecklingen behövs även antaganden för pris-, löne- och ränteutvecklingen fram till år 1986. Med hänsyn till långtidsbudgetens syfte att beskriva utvecklingen vid oförändrad ambitionsnivå, dvs. att inga genomgripande åtgärder vidtas, har det varit lämpligt att basera beräkningarna på de antaganden som har använts i alternativ 2 i LU 80. Detta alternativ har beskrivits i kap. 2. En anpassning av långtidsutredningens utvecklingsbild har dock gjorts till den konjunkturbild som kan förväntas under den närmaste tiden. Bl. a. har konsekvenserna av det tvååriga löneavtalet vägts in i totalbilden.

Beräkningarna i långtidsbudgeten och avsnittet om staten och socialförsäkringssektorn bygger på ett stort antal antaganden om olika centrala faktorers utveckling under perioden 1980–1986. Alla sådana för beräkningsarbetet nödvändiga förutsättningar beskrivs inte här utan redovisas i möjligaste mån under de avsnitt där de varit styrande för beräkningarna. De centrala förutsättningarna för beräkningen av statens utgifter och inkomster utgörs av antaganden om den ekonomiska tillväxten samt om pris- och löneutvecklingen. Volymtillväxten i BNP har antagits till ca 0,1 % under år 1981 för att i slutet av perioden uppgå till drygt 1 %. Årsgenomsnittet av prisökningen beräknas uppgå till ca 11,9 % under år 1981 och ligger ca 1 1/2 procentenhet lägre i slutet av långtidsbudgetperioden. Ökningen av timlönen under år 1981 har beräknats till ca 7,5 % och ligger för slutet av perioden på knappt 12 %.

Denna bild av samhällsekonomin innebär att priser och löner ökar snabbt under perioden. Den snabbare ökningstakten för lönerna innebär dock att reallönerna stiger under perioden vilket medför en tillväxt i den privata konsumtionen. Den totala produktionen i samhället förväntas emellertid med givna antaganden växa mycket långsamt, bl. a. på grund av den låga investeringsaktiviteten under perioden.

3.2 Beräkningsteknik

Principer för utgiftsberäkningarna

Grundmaterialet för utgiftsberäkningarna i långtidsbudgeten är de olika myndigheternas långtidsbudgetar. Den slutliga bedömningen av anslagsutvecklingen under perioden har sedan gjorts inom budgetdepartementets budgetavdelning efter samråd med vederbörande departement. Beräkningarna av den framtida utgiftsutvecklingen utgår från anslagsbeloppet för budgetåret 1981/82 enligt 1981 års reviderade budgetförslag. Utgifterna för de därpå följande åren avser endast redan fattade beslut och gjorda åtaganden och syftet är att visa konsekvenserna av den nu gällande ambitionsnivån. Dessa beräkningar presenteras detaljerat i kap. 4. Utgifterna är beräknade i samma pris- och lönenivå som i 1981 års budgetproposition och beloppen anger sålunda endast förändringar i utgiftsvolymen.

Förändringen av volymen av olika verksamheter är resultatet av olika beslut och är i varierande utsträckning av automatisk karaktär beroende på långsiktigheten och graden av bindningar i de fattade besluten. För ett flertal anslag, t. ex. de s. k. förvaltningsanslagen, har statsmakterna inte mer preciserat angivit på vilken ambitionsnivå som verksamheten skall bedrivas på längre sikt. För dessa anslag har antagits en oförändrad anslagsnivå i fasta priser.

För andra anslag styrs utvecklingen under perioden av faktorer som på kort sikt är svåra att påverka för beslutsfattarna. Anslagsutvecklingen för sådana anslag har beräknats med varierande metoder. En central faktor att ta hänsyn till vid beräkning av volymutvecklingen av många anslag är förändringar av *befolkningens* storlek och sammansättning. Denna påverkar nivån på anslagen för exempelvis folkpensioner, skolväsende, m. m. I beräkningarna av utgifterna för dessa anslag ingår en grov uppskattning av effekter av befolkningsförändringar. Vissa anslag styrs av att statsmakterna lagt fast långsiktiga *ramar* för verksamheten. Möjligheterna att påverka volymutvecklingen varierar då med hänsyn till bl. a. ramperiodens längd. Exempel härpå är ramarna för det militära försvaret och civilförsvaret. Olika typer av *avtal*, t. ex. mellan staten och landstingskommunerna, styr volymutvecklingen för vissa anslag. Styrande för anslagsberäkningen under långtidsbudgetperioden är bl. a. avtalsperiodens längd och de faktorer som reglerar volymen på den verksamhet som avtalet gäller. Det förekommer även tidsbegränsade *program*, för exempelvis forskning inom olika områden, som anger med vilken volym verksamheterna skall bedrivas, ofta under en två- till treårsperiod. Förekomsten av ramar, avtal och program innebär att verksamheternas volym utvecklas i enlighet med dessa under en viss tid. Om klara uttalanden om tidsbegränsning av ramar, program, avtal m. m. föreligger har i långtidsbudgetberäkningarna antagits att utgifterna bortfaller när programmet etc. upphör. I övriga fall har i regel schablonmässigt antagits att utgifterna för de olika ändamålen kvarstår under hela långtidsbudgetperioden.

Vissa anslag styrs av *bidragsregler* som medför en mer eller mindre automatisk utgiftsutveckling. Bidragsreglerna anger vilka individer eller verksamhetsområden som är bidragsberättigade. Bidragen kan utgå i form av ett visst belopp per bidragsberättigad individ, som en andel av kostnaden för en viss tjänst eller kan i vissa fall utgå i förhållande till bidragsmottagarens inkomst. Det styrande inslaget vad avser volymen i ett sådant givet system är sålunda de faktorer som ger antalet bidragsberättigade.

Utgifterna för arbetsmarknads- och näringspolitiken har beräknats med utgångspunkt i att inga nya utgiftsåtaganden görs under långtidsbudgetperioden. Kostnaderna för arbetsmarknadspolitiken har utgångsåret beräknats konjunkturneutralt. Detta innebär att anslagen är beräknade att räcka till åtgärder vid ett normalt konjunkturläge och med nuvarande ambitionsnivå och uppsättning av medel. Därutöver har en anpassning skett till lagstadgade kostnader i samband med arbetslöshetsersättningen.

Förutom beräkningarna av volymutvecklingen presenteras också kalkyler i löpande priser. Dessa beräkningar görs med utgångspunkt i de antaganden om den framtida utvecklingen av priser, löner, m. m. som har presenterats inledningsvis i detta kapitel.

I det sedvanliga budgetarbetet tillämpas ett s. k. huvudalternativ som innebär att förvaltningsanslag efter pris- och löneomräkning minskas med 2% med hänsyn till förväntad produktivitetsökning inom den statliga sektorn. På samma sätt har under långtidsbudgetperioden anslagseffekten av det s. k. huvudalternativet endast lagts in i den anslagsberäkning som görs i löpande priser.

Principer för inkomstberäkningarna, m. m.

Beräkningarna i långtidsbudgeten av inkomsterna grundar sig på antaganden om bl. a. lönesummans och prisernas utveckling. Inkomstskatter, sociala avgifter och mervärdeskatt styrs bl. a. av utvecklingen av dessa variabler. Vidare har beaktats beslutade och föreslagna förändringar som berör statsinkomsterna.

4 Statsutgifternas fördelning på ändamål

I detta kapitel redovisas statsutgifternas utveckling i oförändrad pris- och lönenivå under perioden t.o.m. budgetåret 1985/86. Redovisningen omfattar de totala utgifterna inom statsbudgeten grupperade i fjorton ändamålsgrupper. Beräkningarna utgår från de anslagsbelopp för budgetåret 1981/82 som redovisas i budgetpropositionen eller – i förekommande fall – i det reviderade budgetförslaget. Vidare tas i ändamålsavsnitten i viss utsträckning upp även sådant statligt stöd som påverkar statsbudgetens inkomstsida och som utgår i form av avdrag eller skattereduktioner. Viss statligt reglerad verksamhet som finansieras med arbetsgivaravgifter eller andra avgifter utan att redovisas på statsbudgeten behandlas också.

Beräkningarna i långtidsbudgeten påverkas i hög grad av de beslut som fattats av statsmakterna under de senaste åren. De totala statsutgifterna i oförändrad pris- och lönenivå beräknas i stort sett bli oförändrade under långtidsbudgetperioden. På några områden minskar kostnaderna under långtidsbudgetperioden.

I beskrivningen av utgiftsutvecklingen för de skilda ändamålen läggs särskild tonvikt vid de faktorer som, t. ex. i form av volymförändringar och regelsystem, styr utgiftsutvecklingen.

Folkpensioner, sjukförsäkringar m. m.

Ändamålsgruppen domineras av utgifterna för folkpensioneringen, statens bidrag till sjukförsäkringen samt statens bidrag till kommunala bostadstillägg till folkpension (KBT). Med undantag för vissa administrationskostnader utgörs hela ändmålsgruppen av transfereringar till hushållen.

Tabell 2. Folkpensioner, sjukförsäkringar m. m.
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	Anslag 1981/82	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1981/82–1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1985/86
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Totala utgifter	+4,3	41 187[1]	– 32	–215	–153	+ 27	–0,1	–0,2
därav								
folkpensioner	+5,4	35 380[1]	– 112	–302	–240	– 61	–0,3	–0,5
sjukförsäkringar	–1,9	3 850	+ 80	+130	+140	+145	+2,1	+3,1
Övrigt (inkl. KBT)	+1,3	1 956	+ 1	– 44	– 53	– 58	+0,1	–2,0

[1] För folkpensionsanslaget ingår i beloppet en med hänsyn till prisutvecklingen under budgetåret 1981/82 beräknad belastning på anslaget.
Anm. Härtill kommer särskilda skattelättnader för folkpensionärer, vilka beräknas uppgå till ca 6 miljarder kr. år 1982.

Anslagsutvecklingen styrs dels av befolkningens ålderssammansättning, dels av pensionssystemets utformning och dels av den allmänna prisutvecklingen i samhällsekonomin. Anslagsförändringar till följd av löne- och prisutvecklingen ingår inte i tabellen ovan.

Ökningen av utgifterna för *folkpensionerna* under perioden 1975/76–1979/80 beror delvis på att antalet pensionärer stigit, bl. a. till följd av sänkningen av den allmänna pensionsåldern år 1976. Vidare har en rad standardförbättringar genomförts. Den viktigaste faktorn som påverkar anslagsutvecklingen är emellertid folkpensionsförmånernas anknytning till basbeloppet, vilket i sin tur styrs av utvecklingen av konsumentprisindex. De nya regler för fastställande av basbeloppet som införts fr. o. m. år 1981 innebär att folkpensionerna i löpande priser, enligt de förutsättningar som ligger till grund för långtidsbudgeten, långsiktigt beräknas öka något långsammare än konsumentprisindex.

Det totala antalet pensionärer beräknas under långtidsbudgetperioden, bl. a. till följd av förändringar i befolkningens ålderssammansättning, årligen öka med i genomsnitt 16000, varav 14000 ålderspensionärer. Antalet folkpensionärer beräknas år 1981 uppgå till drygt 1,9 miljoner, varav nära 1,4 miljoner ålderspensionärer. Närmare 800000 pensionärer erhåller då ålderspension från ATP.

Tabell 3. Folkpensioner, utgiftspåverkande faktorer
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

Utgiftsstyrande faktorer	Utgiftsförändring till			
	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86
Ökat antal pensionärer	+210	+167	+156	+381
Pensionstillskott	−323	−357	−396	−441
Summa	**−113**	**−190**	**−240**	**− 60**

Den successiva standardförbättringen genom utbyggnad av pensionstillskotten för folkpensionärer som inte får ATP eller har låg ATP har inneburit att pensionerna för dessa grupper ökat betydligt snabbare än den allmänna prisutvecklingen. Den sista etappen i det av riksdagen beslutade utbyggnadsprogrammet för pensionstillskotten genomförs budgetåret 1981/82. De minskade utgifterna för pensionstillskotten fr. o. m. budgetåret 1982/83 sammanhänger med detta och med att antalet pensionärer som uppbär detta tillskott minskar till följd av att allt fler nytillkommande pensionärer får ATP.

Folkpensionärer, vars huvudsakliga inkomst utgörs av allmän folkpension, medges vid inkomsttaxeringen ett särskilt avdrag för nedsatt skatteförmåga. Den som endast har grundpension och en viss högsta sidoinkomst får avdrag med så stort belopp att någon skatt inte kommer att påföras honom. Vid stigande inkomst minskas det extra avdraget. Även förmögenhetsinnehav inverkar på avdragets storlek. Skattebortfallet till följd härav beräknas uppgå till ca 6 miljarder kr. år 1982.

Utgifterna för *statsbidrag till kommunalt bostadstillägg till folkpension* styrs av antalet personer som med hänsyn till inkomst och bostadskostnad är bidragsberättigade. Statsbidrag utgår fr. o. m. den 1 juli 1981 med 38% av kommunernas kostnader för bostadstillägg upp till vissa bostadskostnadsgränser. Riksdagen har beslutat om ändrade regler för inkomstprövningen fr. o. m. den 1 juli 1981, vilket beräknas motsvara en begränsning av utgifterna med totalt 180 milj. kr. per år.

Av *sjukförsäkringens* kostnader finansieras 85% med arbetsgivaravgifter och resterande 15% med statsbidrag. Anslagsutvecklingen styrs bl. a. av antalet sjukdagar per försäkrad samt nivån på ersättningen för inkomstbortfall, vilken i sin tur beror på löneutvecklingen i samhället.

Försäkringen ersätter 90% av inkomstbortfallet vid sjukdom upp till en övre gräns motsvarande 7,5 gånger basbeloppet. Detta innebär att hela löneutvecklingen inte får fullt genomslag på ersättningsnivån. Genom basbeloppets knytning till prisförändringarna i samhället höjs dock den övre gränsen efter hand.

Från sjukförsäkringen utgår också ersättning till de offentliga sjukvårdshuvudmännen för den vård som bedrivs i sjukvårdshuvudmännens regi. Dessa ersättningar fastställs efter förhandlingar mellan staten och sjukvårdshuvudmännen, varvid kostnadsutvecklingen inom vårdsektorn beaktas. Konsumtionen av sjukvård ökar med stigande ålder. Efterfrågan torde således öka med hänsyn till de förväntade förändringarna i befolkningens ålderssammansättning.

Utgifterna för sjukförsäkringen styrs vidare av sjukvårds- och tandvårdstaxorna i den privata vården. Dessa taxor fastställs efter överläggningar med företrädare för inom vården yrkesverksamma grupper. Taxorna bestäms bl. a. med hänsyn till lönekostnadsutvecklingen för dessa grupper samt av kostnadsutvecklingen för t. ex. lokaler och materiel som utnyttjas i vården.

Även försäkringens utgifter för läkemedel, sjukresor m. m. påverkas av löne- och prisutvecklingen i samhället. Ökade kostnader på dessa områden faller i huvudsak på försäkringen eftersom patientavgifterna är maximerade till vissa belopp per inköpstillfälle, läkarbesök, resp. sjukresa.

Utbildning och forskning

Denna ändamålsgrupp omfattar de statliga utgifterna för utbildningsväsendet och för den civila forskning som bedrivs av staten eller med statligt stöd. Ändamålsgruppen omfattar bl. a. det obligatoriska skolväsendet, gymnasiala skolor, vuxenutbildning, högre utbildning, studiestöd och studiehjälp samt forskning. Till högre utbildning och forskning förs bl. a. anslagen till högskolan inkl. lantbruksuniversitetet, undervisningssjukhusen, de statliga forskningsråden och styrelsen för teknisk utveckling. I gruppen ingår även de statliga utgifterna för forskning och utveckling på energiområdet.

Generellt för ändamålsgruppen gäller att kostnadsförändringar på anslagen i stor utsträckning följer löneutvecklingen och förändringen av basbeloppet. Den del av ändamålsgruppens totala kostnader som årligen i varje enskilt fall prövas av riksdagen i budgetbehandlingen är mycket liten.

Tabell 4. Utbildning och forskning
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	Anslag 1981/82	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1981/82–1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1985/86
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Totala utgifter	+ 6.5	31 261	−774	− 81	−381	−139	−2.5	−0.9
därav								
det obl. skolväsendet	+13.4	12 795	−927	−167	−340	− 64	−7.2	−2.5
gymnasieskolan m. m.	+ 4.6	4 599	− 31	+ 34	− 6	− 39	−0.7	−0.2
högre utbildning och forskning	+ 3.8	7 771	+145	− 48	−100	− 55	+1.9	−0.2
studiesociala ändamål	+26.1	4 457	+122	+ 97	+ 67	+ 21	+2.7	+1.7

Utgifterna för det *obligatoriska skolväsendet* minskar i oförändrad pris- och lönenivå under hela långtidsbudgetperioden därför att antalet elever i grundskolan minskar för varje år. Den kraftiga anslagsminskningen till budgetåret 1982/83 sammanhänger delvis med den tekniska konstruktionen av statsbidraget till driften av grundskolor. Anslagsminskningen består därutöver av redan beslutade besparingar som får effekt på statsbudgeten först budgetåret 1982/83.

Inom grundskolan är reformen med samlad skoldag under genomförande. Beslut om införande av samlad skoldag fattas av resp. kommun. Riksdagen har beslutat om ny läroplan som skall gälla fr. o. m. budgetåret 1982/83. De statliga kostnaderna för de delar av läroplansreformen som enligt gällande beslut skall genomföras belastar statsbudgeten fullt ut först under budgetåret 1985/86 och beräknas då uppgå till ca 315 milj. kr. i 1980/81 års löneläge. Anslagsutvecklingen för det statliga grundskolebidraget styrs i första hand av löneutvecklingen för lärare, antalet s. k. basresurser – närmast jämförbart med klasser – samt basresursmedeltalen, dvs. det genomsnittliga antalet elever i varje klass. En förändring av klasstorleken med en elev – genomsnittligt för alla tre stadierna i grundskolan – medför en kostnadsförändring för staten på ca 300 milj. kr. i 1980/81 års löneläge. En förändring av klasstorlekarna påverkar även de kommunala kostnaderna.

Utvecklingen av anslagen inom gruppen för det obligatoriska skolväsendet styrs huvudsakligen av löneutvecklingen för lärare. Bidraget till driften av *gymnasieskolan* är på liknande sätt bundet till ett bidragssystem där anslagsförändringarna följer löneutvecklingen för lärare. Antalet intag-

ningsplatser fastställs för varje budgetår av riksdagen och är för hela långtidsbudgetperioden beräknat till den dimensionering som föreslagits för budgetåret 1981/82. Gymnasieskolans linjer och minst ettåriga grundskoleanknutna specialkurser beräknas till 108 % av antalet 16-åringar. Härtill kommer ca 39000 platser i andra specialkurser, yrkesintroduktion m.m. Antalet 16-åringar är som störst åren 1980–1982 och nästan lika stort år 1983. Någon kostnadsminskning på grund av färre antal elever uppstår inte förrän budgetåret 1984/85. I långtidsbudgetberäkningarna har fr.o.m. budgetåret 1982/83 tagits med en besparing på gymnasieskolan som kommer att presenteras för riksdagen i regeringsförslag i oktober 1981.

Gymnasieskolans dimensionering och fördelning av eleverna på utbildningslinjer och kurser påverkar även statens bidrag till undervisningsmateriel inom gymnasieskolan. På grund av en styrning av utbildningsplatserna i gymnasieskolan mot de yrkesinriktade linjerna beräknas utgifterna, med oförändrade bidragsregler, öka kraftigt under långtidsbudgetperioden.

Staten svarar för ca hälften av den offentliga sektorns samlade utgifter för det obligatoriska skolväsendet och gymnasieskolan. Resten faller på kommunerna.

Kostnaderna för *vuxenutbildningen*, vars stora utgiftsposter utgörs av bidragsanslagen till studiecirklar, invandrarundervisning i svenska, driften av folkhögskolor och kommunal vuxenutbildning, beräknas öka endast marginellt under långtidsbudgetperioden.

Storleken på anslagen till studiecirklar och invandrarundervisning beslutas av riksdagen i den årliga budgetprövningen. Dessa anslag beräknas bli oförändrade under långtidsbudgetperioden.

Anslagen till driften av folkhögskolor och kommunal vuxenutbildning följer löneutvecklingen för lärare. Volymen förväntas öka endast marginellt under perioden. Det sammanhänger bl.a. med riksdagens beslut om maximering av antalet undervisningstimmar för den kommunala vuxenutbildningens grundskol- och gymnasieskolkurser. Maximeringen av dessa utbildningars omfattning förutsätts i enlighet med långtidsbudgettekniken gälla för hela perioden. Den beräknade volymökningen är hänförlig endast till den grundläggande utbildningen för att lära vuxna läsa och skriva (GRUND-VUX). Också för folkhögskolornas del har förutsatts en oförändrad volym under perioden.

Utgifterna i oförändrad pris- och lönenivå för den *grundläggande högskoleutbildningen* väntas i stort sett bli oförändrade. Vissa beslutade utökningar av utbildningar i t.ex. sjukgymnastik, psykoterapi och logopedi samt förändrad dimensionering av lärarutbildningen kommer att finansieras med motsvarande besparingar under perioden.

De dominerande utgiftsstyrande faktorerna för den grundläggande högskoleutbildningen exkl. kommunal högskoleutbildning utgörs av de planeringsramar i form av antagningstal som årligen fastställs av riksdagen,

utbildningens längd, kostnaderna per plats samt dimensioneringen av kringkostnader som t.ex. administrationen vid högskoleenheterna m.m. Dessa faktorer utgör grunden för de årliga anslagsberäkningarna. Sammanlagt består 80–90 % av de totala kostnaderna av lönekostnader.

Staten ger bidrag till kommuner och landstingskommuner för driften av den kommunala högskoleutbildningen. Riksdagen fastställer årligen högsta antagningstal. Utöver dimensioneringen av utbildningsvolymen styrs kostnaderna av gruppstorlek och antal lärartimmar per grupp samt utvecklingen av lärarlöner. För sjuksköterskeutbildningen ges ett schablonbidrag per grupp, vilket varje år räknas upp med hänsyn till löneutvecklingen.

Utgifterna för *studiesociala ändamål* styrs dels av antalet studerande på gymnasie- och högskolenivå, dels av bidragsreglerna. Studiehjälp utgår till gymnasieelever och består av studiebidrag, tillägg för resor och inackordering, inkomstprövat och behovsprövat tillägg samt återbetalningspliktiga studiemedel. De studiemedel som utgår till högskolestuderande och gymnasieelever över 20 år består av en återbetalningspliktig del och en bidragsdel. Den största utgiftsposten inom studiehjälpen utgörs av studiebidraget till gymnasieskoleleverna. Studiebidraget utgår med samma belopp per månad under terminstid som barnbidraget. Storleken av de återbetalningspliktiga studiemedlen är knuten till basbeloppet. Under långtidsbudgetperioden väntas antalet högskolestuderande förbli i stort sett oförändrat. Beräknade kostnader bygger på förutsättningen att nuvarande dimensionering kommer att gälla hela perioden. På grund av ändrade antagningsregler för högskolan kommer dock antalet yngre studerande att stiga, vilket förväntas leda till ett högre utnyttjande av studiemedel. Till följd av detta beräknas kostnaderna öka under hela perioden. Antalet gymnasiestuderande förväntas öka fram till budgetåret 1983/84. Fr.o.m. budgetåret 1984/85 minskar utgifterna för studiemedel till denna grupp.

Det statliga stödet till forskningen utgår dels genom styrelsen för teknisk utveckling (STU) och de statliga forskningsråden m.fl., dels genom anslag till universitet och högskolor, till utbyggnad av undervisningssjukhusen samt för energi- och byggnadsforskning.

Betydande satsningar för utveckling av industrin har gjorts under senare år. Delvis har detta stöd inriktats på att främja *industrins forskning och utveckling*.

Regeringen har i den industripolitiska propositionen våren 1981 föreslagit ett treårsprogram för industrins forskning och utveckling. Programmet innebär för perioden 1981/82–1983/84 dels att STU erhåller 1 775 milj. kr. för teknisk forskning och utveckling, dels att fonden för industriellt utvecklingsarbete (industrifonden) erhåller 450 milj. kr. för detta ändamål. Av STU:s resurser används närmare 60 % till industriellt och samhällsinriktat tekniskt utvecklingsarbete, medan drygt 30 % går till kunskapsutveckling. Industrifonden stöder utveckling av nya produkter, processer och system för industriell produktion. Projekten initieras och bedrivs av

olika företag som får stöd från fonden med högst 50% av projektkostnaden.

Industrins forskning och utveckling stöds även genom det särskilda forskningsavdraget vid statsbeskattningen. Avdraget utgår i förhållande till dels företagens forsknings- och utvecklingsinsatser, dels ökningen av dessa. I och med att stödet utgår som avdrag vid beskattningen erhålls det endast av företag som redovisar taxerad inkomst. Inkomstbortfallet på grund av dessa avdrag beräknas år 1981 uppgå till ca 175 milj. kr.

I enlighet med principerna för långtidsbudgeten har för perioden efter budgetåret 1983/84 beräknats oförändrade insatser för industriellt forsknings- och utvecklingsarbete.

Till gruppen forskning och utveckling förs också utgifterna för *energiforskning*. Regeringen har i prop. 1980/81:90 lagt fram förslag om ett nytt treårsprogram för energiforskningen. En medelsram om 1 400 milj. kr. föreslås för treårsperioden 1981/82–1983/84. För budgetåret 1981/82 har beräknats en medelsram om 400 milj. kr. Programmet föreslås bli finansierat genom en avgift på oljeprodukter om 19 kr./m^3. I statsbudgeten tas upp ett formellt anslag om 1 000 kr. för energiforskning. Några utgifter för energiforskningsprogrammet ingår således inte i den redovisade tabellen för ändamålet utbildning och forskning. Däremot har för periodens första del beräknats vissa kostnader för verksamheten vid Studsvik Energiteknik AB.

Forskningen inom *utbildningsväsendets* område svarar för ca en tredjedel av det statligt finansierade forsknings- och utvecklingsarbetet. För budgetåret 1981/82 har en reformram om ca 70 milj. kr. avsatts. Även för det därpå följande året beräknas förstärkning av motsvarande omfattning.

Totalförsvar

I ändamålsgruppen totalförsvar ingår det militära försvaret, civilförsvaret, det ekonomiska försvaret samt övriga delar av totalförsvaret.

Riksdagen har våren 1977 mot bakgrund av en säkerhetspolitisk bedömning tagit ställning till inriktningen av totalförsvaret för perioden 1977/78–1981/82 (1977 års försvarsbeslut). Långtidsbudgetberäkningarna utgår från dessa ställningstaganden i avvaktan på ett nytt försvarsbeslut våren 1982.

Enligt gällande beslut ges det militära försvaret och civilförsvaret priskompensation enligt utvecklingen av nettoprisindex (NPI). Den reala utvecklingen av verksamheten inom försvaret är beroende av förändringar i relationen mellan NPI och de kostnader som uppstår i försvarsverksamheten. Denna relation kan visa upp betydande svängningar.

F. n. arbetar en kommitté med uppdrag att överväga och lämna förslag om säkerhetspolitikens inriktning och totalförsvarets utveckling fr. o. m. budgetåret 1982/83 inför ett totalförsvarsbeslut i riksdagen under våren 1982. Inom ramen för kommittéarbetet bedrivs särskilda studier av dels

Tabell 5. Totalförsvaret
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	Anslag 1981/82	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1981/82–1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1985/86
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Totala utgifter	+1.8	19496[1]	+116	+166	+156	+4	+ 0.6	+ 0.6
därav								
militärt försvar	+1.5	18136[1]	− 69	− 3	− 1	0	− 0.4	− 0.1
civilförsvar	+4.4	580[1]	+ 26	+ 26	+ 14	+4	+ 4.5	+ 2.9
ekonomiskt försvar	+4.5	780	+159	+143	+143	0	+20.4	+12.0

[1] I beloppen ingår en med hänsyn till prisutvecklingen under budgetåret 1981/82 beräknad belastning, vilken något avviker från de anslag som tagits upp under försvarshuvudtiteln.

försvarets fredsorganisation i syfte att skapa ett så stort utrymme som möjligt för sådan materielanskaffning och utbildning som ger effekt i krigsorganisationen inom det militära försvaret, dels priskompensationssystemets framtida utformning. Vidare övervägs särskilt frågan om ett nytt flygplanssystem.

Antalet anställda inom försvaret har under perioden 1972–1980 minskat med ca 5400 (ca 11 %). Ytterligare personalminskningar torde bli aktuella bl. a. i samband med den ovan nämnda översynen av försvarets fredsorganisation inför försvarsbeslutet 1982.

För budgetåret 1981/82 har för det *militära försvaret* anvisats 17316 milj. kr.

För att belysa utvecklingen av de militära försvarsutgifterna med hänsyn till priskompensationen med NPI har i nedanstående tabell beräkningar gjorts i löpande priser på grundval av de prisantaganden som tillämpas vid beräkningen i långtidsbudgeten i övrigt. Försvarsbeslutet våren 1982 kan dock komma att påverka såväl utgiftsnivån i fast penningvärde som priskompensationssystemet fr. o. m. budgetåret 1982/83.

Tabell 6. Militära försvaret
(Milj. kr., löpande priser)

	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86
Utgifter för det militära försvaret	18136	19647	21489	23637	26093
varav priskompensation	(2720)	(4298)	(6140)	(8288)	(10744)
Förändring från föreg. budgetår		+1511	+1842	+2148	+2456

Planeringsramen medger att betydande belopp årligen kan användas för forskning och materielanskaffning. Till de större planerade anskaffningsprogrammen hör artilleri, bandvagnar och luftvärnsrobotar för armén,

patrullbåtar, ubåtar och kustartilleribatterier för marinen samt anskaffning av jaktversionen av flygplanet Viggen och jaktrobotar för flygvapnet.

Beträffande *civilförsvaret* gäller att planeringen liksom hittills inriktas på åtgärder som gör det möjligt att i händelse av krig skydda och hjälpa befolkningen mot verkningarna av stridshandlingar av olika slag. Dessa åtgärder kan avse kollektivt ordnat skydd i form av främst skyddsrum och utrymning eller individuellt skydd, såsom skyddsmasker och anvisningar om vad som är möjligt att själv göra för sitt skydd i olika situationer samt uppbyggnad av en undsättningsorganisation.

I 1981 års budgetproposition föreslås att 323 milj. kr. anvisas för budgetåret 1981/82 för civilförsvar utom skyddsrum. För skyddsrum föreslås utgifter om 228 milj. kr. Utgiftsförändringarna under perioden beror främst på utvecklingen av behovet av betalningsmedel i förhållande till den av statsmakterna fastställda bemyndiganderamen för skyddsrum.

Det *ekonomiska försvaret* omfattar beredskapsåtgärder inom bl. a. råvaruförsörjning, industriell förädling, handel, försörjning med energi och arbetskraft, transportverksamhet, väghållning, post- och bankväsende, försäkringsverksamhet m. m.

Styrande för anslagsutvecklingen är främst de investeringar som riksdagen beslutar om och de driftkostnader som detta föranleder. Driftkostnaderna utgörs till största delen av räntekostnader för investeringar. Genom den statliga redovisningens uppbyggnad medför dessa räntekostnader intäkter på statsbudgetens inkomstsida.

Regeringen har under våren 1981 i proposition förelagt riksdagen ett reviderat oljelagringsprogram. Det reviderade programmet innebär i stort en anpassning till förändrade energiprognoser och leder bl. a. till att ytterligare 4,5 milj. m^3 råolja skall inlagras före utgången av år 1984. Medelsbehovet för att finansiera programmet uppgår för statens del till drygt 5 miljarder kr. Kostnaderna för huvuddelen av programmet finansieras genom den särskilda beredskapsavgiften för oljeprodukter. Intäkterna från beredskapsavgiften för detta ändamål tillförs oljelagringsfonden. Den stora ökningen av kostnaderna på statsbudgeten budgetåren 1982/83–1984/85 består huvudsakligen av följdkostnader (räntor) av en i enlighet med oljelagringsprogrammet ökad beredskapslagring av olja m. m. Räntekostnaderna motsvaras dock av inkomster av samma storlek på budgetens inkomstsida.

Bostadspolitik

Denna ändamålsgrupp domineras av räntebidrag och långivning till bostadsbyggande. För budgetåret 1981/82 beräknas dessa belastningsmässigt uppgå till sammanlagt 14,8 miljarder kr. Bland andra ändamål inom gruppen märks bidrag och lån till vissa bostadsförbättringar, bidrag till förbättring av boendemiljön samt bostadsbidrag för låginkomsttagare.

Tabell 7. Bostadspolitik
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	Anslag 1981/82	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1981/82–1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1985/86
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Totala utgifter	+ 7.8	14 769[1]	−1 705	+2 000	+2 650	+1 050	−11.5	+ 6.2
därav								
räntebidrag	+ 8.0	7 100	−1 700	+ 900	+2 700	+1 100	−23.9	+ 9.2
lån till bostadsbyggande	+11.2	7 100[1]	0	+1 100	0	0	0	+ 3.7

[1] Beloppen avser beräknad *belastning*.
Anm: Härtill kommer effekterna av villabeskattningen, som för år 1980 beräknas uppgå till 9 miljarder kr. netto.

Anslagsutvecklingen för *lån till bostadsbyggande* betingas i huvudsak av utvecklingen i fråga om beviljade beslut om bostadslån. Normalt fastställer riksdagen ramar i form av våningsyta inom vilka beslut om nybyggnad kan tas. I syfte att skapa förutsättningar för ett ökat bostadsbyggande har riksdagen beslutat att sådana ramar inte skall fastställas för åren 1979 och 1980. Riksdagen har beslutat att samma ordning skall gälla för år 1981.

De angivna anslagsförändringarna har beräknats med utgångspunkt i de bedömningar av bostadsbyggandets omfattning som har redovisats i 1981 års budgetproposition, dvs. totalt ca 55 000 påbörjade lägenheter per år. Antalet lägenheter för vilka bostadslån betalas ut har antagits till 51 000 budgetåren 1981/82 och 1982/83 och till 52 000 fr. o. m. budgetåret 1983/84. Om produktionen av småhus minskas med 5 000 per år fr. o. m. år 1981 minskar statens utlåning med viss förskjutning med 600 milj. kr. per år och totalt med 2 400 milj. kr. under långtidsbudgetperioden. Räntebidragen under budgetåret 1985/86 skulle samtidigt bli ca 500 milj. kr. lägre än enligt det i tabell 7 redovisade beloppet. Även prisutvecklingen och standarden på lägenheterna påverkar anslagsbelastningen. En årlig kostnadsökning med ytterligare t. ex. 5 % per lägenhet innebär att statens utgifter under det sista året i långtidsbudgetperioden ökar med ca 1 600 milj. kr.

I beräkningarna av bostadslåneanslaget har vidare hänsyn tagits till att hyresförlustlån skall upphöra fr. o. m. år 1981. Även de tillfälliga underhållslånen upphör vid utgången av år 1981.

Räntebidrag täcker mellanskillnaden mellan faktisk räntekostnad för såväl statslån som bottenlån och den s. k. garanterade räntan. Bidraget beräknas på ursprunglig låneskuld på dessa lån. Den garanterade räntan har sänkts från 3,4 % till 3,0 % för hyres- och bostadsrättslägenheter (i huvudsak flerbostadshus) under det första året. Därefter ökar räntan med 0,25 procentenheter per år för flerbostadshus. Regeringen har dessutom i prop. 1980/81:118 om ekonomisk-politiska åtgärder föreslagit att vissa

extra ökningar skall göras av den garanterade räntan år 1982. Regeringen tar i nämnda proposition också upp frågan om att finna någon ytterligare metod för en mer fullständig utjämning av kostnaderna mellan hus av olika ålder. Detta gäller i synnerhet det hyreshusbestånd som kan tillgodogöra sig hyreshöjningar på grund av den föreslagna ränteökningen, men som inte ingår i räntebidragssystemet och därför inte drabbas av någon egentlig kostnadsökning. Den garanterade räntan för lägenheter upplåtna med äganderätt (småhus) uppgår under det första året till 5,5 % och ökar därefter med 0,5 procentenheter per år. Riksdagen har nyligen fastställt nya regler för ökning av den garanterade räntan för egnahem och bostadsrättshus. Reglerna innebär i stora drag att räntebidragen till egnahem byggda före år 1975 helt avvecklas under en treårsperiod. För bostadsrättshus görs under år 1981 engångslyft av den garanterade räntan med 1,2 % för hus färdigställda åren 1958–1963 och med 1,0–0,2 % för hus som färdigställts år 1964 eller senare. Genom dessa ändringar beräknas statens utgifter för räntebidrag minska med ca 600 milj. kr. budgetåret 1981/82.

Utgifterna för räntebidrag bestäms dels av gällande räntenivåer, dels av de regler som riksdagen beslutar skall gälla för lägsta garanterade ränta och upptrappning av denna. Dessutom finns ett starkt samband mellan utbetalningarna av bostadslån och räntebidragsutgifterna. Såväl antalet nya lägenheter per år som kostnaderna per lägenhet påverkar räntebidragsutgifterna. Till detta kommer variationer till följd av räntejusteringar av äldre lån. Vid dessa justeringar, som för bottenlån vanligtvis sker vart femte eller vart tionde år och för statslånen varje år, bestäms nämligen räntan efter det nya ränteläget. En förändring av statslåneräntan med 1 % den 1 januari 1982 skulle påverka räntebidragen med 400 milj. kr. redan budgetåret 1982/83. En sänkning av räntan med 1 % under hela långtidsbudgetperioden skulle budgetåret 1985/86 leda till en sammanlagd minskning av utgifterna med ca 1 500 milj. kr.

Mycket kraftiga ökningar registreras för räntebidragen för bostäder. Dessa ökningar beror sålunda främst på den historiskt sett högre räntenivå som har förutsatts för långtidsbudgetperioden samt i viss mån på kostnadsstegringen tidigare år.

Den enskildes boendekostnader påverkas givetvis också av de regler som gäller för villabeskattningen. De regler som avses är dels ränteavdrag och extra avdrag vid inkomstbeskattningen, dels garantiskatt på fastighet. Effekterna av dessa avdrag och skatter uppgår, enligt preliminära beräkningar, år 1980 till ca 9 miljarder kr. netto. En schablonmässig framskrivning baserad på de löneantaganden som gäller för långtidsbudgetberäkningarna och på fastighetsbeskattningen enligt de nya taxeringsvärdena tyder på att detta belopp kommer att, vid oförändrade regler, öka till ca 17 miljarder kr. år 1985, dvs. med 1,7 miljarder kr. per år. Denna förändring avser huvudsakligen egnahemsinnehavare.

Arbetsmarknads- och regionalpolitik

Denna ändamålsgrupp omfattar statens utgifter för skilda arbetsmarknadspolitiska åtgärder såsom arbetsförmedling, sysselsättningsskapande åtgärder, arbetsmarknadsutbildning, kontantstöd vid arbetslöshet samt arbetsmiljöfrämjande åtgärder. Vidare hör utgifterna till regionalpolitiken till denna ändamålsgrupp.

Tabell 8. Arbetsmarknads- och regionalpolitik
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	Anslag 1981/82	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1981/82–1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1985/86
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Totala utgifter	+13,3	14 750	– 986	+451	+415	–83	– 6,7	– 0,4
därav								
arbetsmarknadspolitik	+15,8	13 254	–1 459	– 24	– 60	–98	–11,0	– 3,3
regionalpolitik	– 8,0	1 490	+ 474	+474	+474	+15	+31,8	+18,4

Utgifterna för arbetsmarknadspolitiken beräknas uppgå till närmare 15 miljarder kr. för budgetåret 1981/82. Vissa anslag är emellertid konjunkturneutralt beräknade. Utgifterna i fasta priser beräknas därför i stort sett ligga oförändrade sett över hela perioden. I kompletteringspropositionen för budgetåret 1981/82 har föreslagits insatser om ca 1 miljard kr. under budgetåret 1981/82. Detta förklarar de kraftiga anslagsförändringarna i periodens början.

Arbetsförmedlingen har en central roll inom arbetsmarknadspolitiken. Under 1970-talet har förmedlingen tillförts över 2 000 nya tjänster. Modern datateknik har successivt tagits i anspråk i förmedlingsarbetet. Under långtidsbudgetperioden har medel beräknats motsvarande en oförändrad omfattning av verksamheten. Styrande för kostnadsutvecklingen är antalet anställda, behovet av lokaler, utbildning m. m.

Arbetsmarknadsutbildning kan anordnas i skolöverstyrelsens regi i form av s. k. AMU-kurser, i kurser inom ramen för det reguljära utbildningsväsendet samt i företagsutbildning. Deltagare i AMU-kurser och kurser inom det reguljära utbildningsväsendet uppbär utbildningsbidrag. Vid utbildning i företag utgår bidrag till företagen. Utgifterna för arbetsmarknadsutbildning finansieras via anslag över statsbudgeten och från arbetsgivaravgifter.

Regeringen har nyligen föreslagit riksdagen (prop. 1980/81: 145) att den tidigare arbetsmarknadsutbildningsfonden och arbetslöshetsfonden skall lösas upp den 1 juli 1981 och ersättas av ett nytt system. De båda arbetsgivaravgifterna om vardera 0,4% slås samman till en gemensam avgift på 0,8% som föreslås bli använd för att täcka 55% av kostnaderna för i huvudsak följande bidrag:

- kontant arbetsmarknadsstöd,
- grundbidrag och progressivbidrag till erkända arbetslöshetskassor,
- förvaltningsbidrag till arbetslöshetskassorna samt den del av arbetsmarknadsverkets förvaltningskostnader som avser programmet Kontant stöd vid arbetslöshet,
- utbildningsbidrag till elever i arbetsmarknadsutbildning,
- utbildningsbidrag till deltagare i yrkesinriktad rehabilitering.

Den andel som inte täcks av arbetsgivaravgifter finansieras via medel på ett reservationsanslag. För att klara tillfälliga svängningar i berörda utgifter och inkomster finns en rörlig kredit. Övriga utgifter för arbetsmarknadsutbildning och yrkesinriktad rehabilitering föreslås finansieras direkt från anslag över statsbudgeten. Det gäller bl. a. utgifter för att ordna AMU-kurser och yrkesinriktad rehabilitering samt bidrag till arbetsgivare som anordnar utbildning för anställda.

Utgiftsutvecklingen för arbetsmarknadsutbildningen styrs i första hand av antalet elever och av elevbidragens storlek. Även fördelningen av kursdeltagarna regionalt och utbildningens inriktning är av betydelse för kostnadsutvecklingen. Bidragen är kopplade till ersättningen vid arbetslöshet, dvs. höjda arbetslöshetsersättningar ger höjda utbildningsbidrag. Antalet elever i verksamheten är beroende på arbetsmarknadsläget och på i vilken utsträckning de sökande uppfyller arbetsmarknadskungörelsens villkor för tillträde till utbildningen. Antalet kursdeltagare och fördelningen av dem bestämmer antalet kursveckor, vilket är avgörande för kostnaderna för de utbildningsresurser i form av lärare, lokaler etc. som krävs. I årets budgetproposition har beräknats att ca 98 000 personer kommer att delta i arbetsmarknadsutbildning under budgetåret 1981/82.

Sysselsättningsskapande åtgärder avser främst statliga och kommunala beredskapsarbeten. Verksamheten har beräknats få en i huvudsak oförändrad omfattning under långtidsbudgetperioden jämfört med beräkningen för budgetåret 1980/81 (konjunkturneutral beräkning).

Behovet av beredskapsarbeten är i hög grad avhängigt av konjunkturutvecklingen och sysselsättningsläget. Det innebär att medelsåtgången kan variera kraftigt mellan budgetåren. Avgörande för kostnaderna för verksamheten är dels antalet sysselsättningsdagar, dels den genomsnittliga kostnaden per sysselsättningsdag. Till kommunalt beredskapsarbete lämnas statsbidrag normalt med 75 % för lönekostnader för de anvisade arbetslösa. Därutöver utgår vid investeringsarbeten ett tilläggsbidrag om 20 % för övriga kostnader. Avdrag görs i dessa fall för den ekonomiska fördel som den enskilde, för beredskapsarbetet ansvarige anordnaren, har av ett sådant arbete.

Utgifterna för beredskapsarbeten har för budgetåret 1981/82 beräknats till 2 200 milj. kr. motsvarande 4,5 miljoner sysselsättningsdagar med en genomsnittlig dagsverkskostnad på 400 kr. I februari 1981 uppgick antalet sysselsatta personer i beredskapsarbete till 26 100. En förändring av anta-

let sysselsättningsdagar med 1 miljon under budgetåret, motsvarande drygt 5 000 personer i arbete i genomsnitt 6 månader, påverkar anslaget med ca 400 milj. kr.

En förändring av dagsverkskostnaden med 50 kr. skulle – med i övrigt oförändrade antaganden – innebära en påverkan av anslaget med 225 milj. kr.

Stöd vid arbetslöshet utgår dels i form av ersättning från erkända arbetslöshetskassor, dels i form av kontant arbetsmarknadsstöd till personer som står utanför arbetslöshetsförsäkringen. Arbetslöshetsersättningen och det kontanta arbetsmarknadsstödet finansieras dels över statsbudgeten, dels genom en arbetsgivaravgift samt till en mindre del genom medlemsavgifter från de försäkrade.

Under perioden beräknas en årlig ökning av antalet kassamedlemmar med 65 000. Utgifterna från anslaget styrs av arbetslöshetens omfattning – antalet arbetslösa och antalet ersättningsdagar – och ersättningsnivån. Den högsta ersättningsnivån fastställs av statsmakterna.

Arbetslösheten uppgick i februari 1981 till 2,5 %. En förändring av arbetslösheten med 0,1 procentenhet under en tid av två månader innebär att kostnaderna för arbetslöshetsunderstöd förändras med ca 90 milj. kr. En höjning av högsta dagpenningklassen med 10 kr. skulle kosta totalt 45 milj. kr.

Som tidigare har nämnts har regeringen föreslagit att arbetsgivaravgifterna till arbetslöshetsersättning resp. arbetsmarknadsutbildning den 1 juli 1981 skall slås samman till en avgift på 0,8 %, vilken skall användas till att finansiera 55 % av utgifterna för arbetslöshetsersättning och utbildningsbidrag.

Sedan budgetåret 1973/74 har antalet anställda vid *arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen* mer än fördubblats. För långtidsbudgetperioden förutsätts oförändrad omfattning av verksamheten.

Riksdagen har beslutat om en ny organisation för *skyddat arbete* m. m. Den nya organisationen trädde i kraft den 1 januari 1980. Denna verksamhet samordnas av stiftelsen Samhällsföretag med landstingskommunerna och staten som grundare. Staten tar numera hela kostnadsansvaret för den skyddade verksamheten.

Stiftelsen föreslås få ett anslag om 2 054 milj. kr. för budgetåret 1981/82 inkl. utgifter för vissa investeringar. Utgifterna beräknas bli i stort sett oförändrade under långtidsbudgetperioden. Styrande för utgiftsutvecklingen är i första hand beslut om nya platser i den skyddade verksamheten. Sådant beslut tas av riksdagen. Därutöver påverkas anslagsbehovet av löneutvecklingen för de anställda, kostnadsutvecklingen för investeringar och inköp av maskiner och råvaror samt försäljningsintäkterna.

Riksdagen har vidare fattat beslut om en ny organisation för den yrkesinriktade rehabiliteringen genom inrättande av *arbetsmarknadsinstitut* inom arbetsmarknadsverket. Den nya organisationen för arbetsmarknadsinstitut

trädde i kraft den 1 januari 1980. Halvskyddad sysselsättning och arkivarbete utgör numera en anställningsform som kallas anställning med lönebidrag. Anslagen för verksamheterna förutsätts förbli i stort sett oförändrade under långtidsbudgetperioden. Antalet platser med lönebidrag är begränsat i fråga om statliga myndigheter. Utvecklingen beträffande platser inom övriga sektorer styrs bl. a. av arbetsförmedlingens möjligheter att placera arbetshandikappade.

Riksdagen tog våren 1979 ställning till *regionalpolitiken* för perioden 1979/80 – 1983/84. En ram om 8203 milj. kr. disponeras för beslut om regionalpolitiskt stöd till näringslivet under denna period. Stöd kan lämnas i form av avskrivningslån, lokaliseringslån, utbildningsstöd, sysselsättningsstöd och offertstöd. För budgetåren 1984/85 och 1985/86 har i enlighet med långtidsbudgetmetodiken förutsatts att anslagen hålls oförändrade.

För långtidsbudgetperioden har antagits att utnyttjandet successivt kommer att öka så att ramen i sin helhet förbrukas. Detta innebär att belastningen på statsbudgeten kommer att öka kraftigt. Kassamässigt beräknas ökningen pågå t. o. m. budgetåret 1984/85.

De kortsiktiga variationerna i utnyttjandet av de medel som disponeras inom ramen beror huvudsakligen på förändringar i företagens investeringsbenägenhet, vilken i sin tur bl. a. är avhängig av den allmänna konjunkturutvecklingen. Utnyttjandet beror även på den subventionsnivå som tillämpas.

För att minska företagens transportkostnader utgår ett regionalpolitiskt betingat transportstöd till landets norra delar. Transportstödet utgår med vissa författningsmässigt givna bidragsprocent som är differentierade för de sex transportstödområdena. Den totala omfattningen av utgifterna är beroende av transporternas omfattning och inriktning samt transportkostnader.

Transportstödet till Gotland omfattar både person- och godsbefordran i färjetrafiken på Gotland. Stödet till godstrafiken utgår i princip med ett visst fastställt belopp per längdmeter godsfordon. För persontrafiken utgår bidrag så att priset för en enkel resa med färja är anpassat till priset på tåg för motsvarande sträcka. Kostnaderna för stödet till gods- och persontrafiken är sålunda beroende av trafikens omfattning och transportkostnaderna.

I regionalpolitiken ingår glesbygdsstöd som syftar till att samordna insatser för sysselsättning och service i glesbygder. Beslut om stödet är decentraliserat till länsstyrelserna, som kan prioritera mellan olika ändamål. För budgetåret 1981/82 föreslås anslaget för åtgärder i glesbygder uppgå till 100 milj. kr.

För att konkretisera och göra länsplaneringen åtgärdsinriktad disponerar länsstyrelserna särskilda medel. För budgetåret 1981/82 föreslås anslaget till åtgärder i anslutning till länsplaneringen uppgå till 35 milj. kr.

I enlighet med långtidsbudgettekniken beräknas dessa anslag bli oförändrade under perioden.

Stöd till barnfamiljer

Utgifterna under denna ändamålsgrupp avser till stor del inkomstöverföringar till hushållen i form av allmänna barnbidrag, föräldrapenning och bostadsbidrag för barnfamiljer. Den kraftigast växande delen av ändamålsgruppen utgörs dock av statsbidrag till kommunernas barnomsorg. Vidare ingår bidragsförskott och den del av statens bidrag till social hemhjälp som avser hjälp till barnfamiljer.

Tabell 9. Stöd till barnfamiljer
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	Anslag 1981/82	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1981/82–1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1985/86
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Totala utgifter	+ 4.8	13255	+498	+344	+323	+266	+3.8	+2.6
därav								
allmänna barnbidrag	+ 1.3	5215	− 5	− 65	− 35	− 20	−0.1	−0.6
bostadsbidrag	− 4.2	968	+ 44	0	0	0	+4.5	+1.1
bidrag till barnomsorg m. m.	+18.9	6159	+476	+420	+368	+294	+7.7	+5.8

Anm. Härtill kommer det stöd till barnfamiljerna som utgår i form av skattelättnader. Omfattningen av detta stöd har för år 1978 beräknats till ca 2800 milj. kr.

Barnbidraget utgår fr. o. m. den 1 oktober 1980 med 3000 kr. per år och barn under 16 år. Barnbidraget utgår f. n. till ca 1 miljon familjer med 1,7 miljoner barn.

Utgiftsstyrande faktorer är antalet bidragsberättigade barn och bidragets storlek. Regeringen har nyligen i en proposition till riksdagen föreslagit införande av ett s. k. flerbarnstillägg till familjer med tre eller flera barn. Kostnaderna för detta har beaktats i långtidsbudgeten.

Under perioden beräknas antalet bidragsberättigade barn minska eftersom antalet barn som passerar 16-årsgränsen beräknas överstiga antalet födda. Trenden motverkas något av en viss nettoinvandring.

Föräldraförsäkringen inom sjukförsäkringen infördes år 1974 och har sedan dess successivt byggts ut. Föräldraförsäkringen omfattar fr. o. m. år 1980 havandeskapspenning, föräldrapenning i samband med barns födelse, särskild föräldrapenning samt föräldrapenning för tillfällig vård av barn. Försäkringen ger alla föräldrar ett ekonomiskt skydd när de är hemma i samband med barns födelse eller sjukdom. Den ger även föräldrarna ekonomiska möjligheter att vara hemma hos sina barn under viss tid fram t. o. m. barnets första skolår. 85 % av föräldraförsäkringens kostnader täcks av socialförsäkringsavgifter till sjukförsäkringen medan 15 % täcks över statsbudgeten.

Utvecklingen av kostnaderna för föräldraförsäkringen i sin helhet är

svårbedömbar bl. a. med hänsyn till den begränsade erfarenheten av de förändringar som har genomförts under de senaste åren.

Kostnaderna för den havandeskapspenning som infördes den 1 januari 1980 påverkas av antalet graviditeter, de berörda kvinnornas förvärvsfrekvens, i vilka yrken de arbetar samt möjligheterna till omplacering inom arbetsplatsen. Kvinnornas benägenhet att utnyttja rätten är vidare av avgörande betydelse för kostnaderna. Kostnaderna för havandeskapspenning uppgick under det första året till ca 40 milj. kr.

Kostnaderna för föräldrapenning i samband med barns födelse beror främst på antalet födda barn samt föräldrarnas förvärvsfrekvens och inkomst. Kostnaderna, som uppgick till 1967 milj. kr. under år 1980, kan i viss mån påverkas av om det är fadern eller modern som tar ut föräldrapenning.

Den särskilda föräldrapenningen, som f. n. utgår under 180 dagar, kan tas ut under en åttaårsperiod. Under 90 dagar utgår ersättning med belopp som motsvarar sjukpenning. För resterande dagar utgår ersättning enligt garantinivån – 37 kr. per dag. Kostnaderna för ett visst år blir därför beroende av i vilken utsträckning ersättningsdagar tas ut i direkt anslutning till föräldrapenning i samband med barnets födelse samt hur föräldrarna väljer att fördela resterande dagar över den återstående delen av åttaårsperioden. Under år 1980 uppgick kostnaderna till 988 milj. kr.

Kostnaderna för föräldrapenning för tillfällig vård av barn var 545 milj. kr. år 1980 och påverkas, utöver vissa tidigare nämnda faktorer, också av barnets sjukdomsfrekvens. En ökad kunskap om och benägenhet att utnyttja rätten till ledighet/ersättning förefaller vara förklaringen till de senaste årens ökning av antalet ersättningsdagar. Det kan heller inte uteslutas att antalet sjukdagar som belastar sjukförsäkringen har minskat på grund av den utbyggda föräldraförsäkringen.

De statliga och statskommunala *bostadsbidragen* till barnfamiljer utgår till knappt 400 000 familjer med omkring 780 000 barn. Bidragen är relaterade till inkomsterna. De statskommunala bostadsbidragen (SKBB) är vidare beroende av bostadskostnaderna.

Regeringen har bl. a. föreslagit att hyresgränserna samt beloppen för de statliga bostadsbidragen höjs. Ändringarna innebär att bidragen omfördelas till förmån för hushåll med stor försörjningsbörda. Effekterna härav har beaktats i medelsberäkningarna. Stödet till låginkomsttagare utan barn har i långtidsbudgeten inräknats i ändamålsgruppen bostadspolitik.

Statsbidrag till kommunala bostadstillägg till folkpensionärer är upptagna under ändamålsgruppen folkpensioner m. m.

Kostnaderna för bostadsbidragen är bl. a. beroende av antalet barn, hushållsstruktur, bostadskostnader, inkomstutveckling samt förvärvsfrekvens.

De barn under 18 års ålder vars föräldrar lever åtskilda är genom *bi-*

dragsförskotten garanterade ett särskilt ekonomiskt grundskydd. Bidragsbeloppet är relaterat till det nya basbeloppet.

Kostnaderna för bidragsförskotten beror främst på barnantal, andelen barn som lever skilda från någon eller båda föräldrarna samt i vilken omfattning dessa barns ekonomiska grundtrygghet tillgodoses genom underhållsbidrag från föräldrarna. Andelen barn för vilka bidragsförskott utgår – f. n. drygt 11 % – har ökat något medan det totala antalet barn i bidragsberättigade åldrar minskar. Andelen bidragsförskott som återbetalas av de underhållsskyldiga föräldrarna har ökat något sedan försäkringskassorna övertog administrationen.

Riksdagen fastställde våren 1976 ett nytt statsbidragssystem för kommunernas *barnomsorg*, vilket innebar en väsentlig ökning av statsbidragen. Driftbidrag till daghem och fritidshem utgår med ett årligt belopp per plats. För familjedaghem utgår bidrag med 35 % av kommunernas bruttokostnader för verksamheten. Därutöver utgår ett särskilt grundbelopp per barn. Bidragsbeloppen justeras årligen med hänsyn till den genomsnittliga löneutvecklingen för anställda i offentlig tjänst.

Den faktiska platsutvecklingen i barnomsorgen avgörs av kommunerna.

Kommunerna analyserar behovet av barnomsorg med utgångspunkt i beräkningar av antalet barn, förvärvsintensitet, föräldrars efterfrågan m. m. Den faktiska utbyggnaden och därmed kostnadsutvecklingen avgörs emellertid i hög grad också av ekonomiska faktorer, tillgång på mark, lokaler, personal m. m.

Statens bidrag till driften av förskolor och fritidshem styrs av platsutvecklingen i kommunerna och av löneutvecklingen för anställda i offentlig tjänst. Vad gäller fritidshemmen påverkas platsutbyggnaden, utöver vad som tidigare nämnts, även av samordningen med skolan och genomförandet av SIA-reformen.

Statens bidrag till driften av familjedaghem styrs av kommunernas kostnader för verksamheten samt löneutvecklingen för offentligt anställda.

Sammanfattningsvis kan, avseende statens bidrag till barnomsorgen, sägas att kostnadsutvecklingen i huvudsak kommer att styras av kommunernas möjligheter och ambitionsnivå vad avser utbyggnaden av barnomsorgen under den aktuella femårsperioden. Beräkningarna av utgifterna i långtidsbudgeten bygger på kommunernas planer beträffande barnomsorgens utbyggnad fram t. o. m. år 1984. För tiden därefter grundas beräkningen på en schablonmässig framskrivning. Utbyggnadstakten bedöms bli lägre i periodens avslutning än i dess inledning.

Svenska kommunförbundet har i början av år 1981 i en enkät till landets kommuner tagit in och sammanställt aktuella planer för utbyggnad av daghem, fritidshem och familjedaghem under åren 1980 och 1981. Resultatet visar att många kommuner med hänsyn till den rådande ekonomiska situationen inte kan fullfölja tidigare planer. Socialstyrelsens sammanställning av kommunernas barnomsorgsplaner för tiden 1980–1984 förefaller

därför inte längre aktuell. Om beräkningen skulle grundas på de av Svenska kommunförbundet redovisade utbyggnadsplanerna skulle statens kostnader för bidrag till kommunal barnomsorg minska med mellan 400 milj. kr. och 600 milj. kr. per år under långtidsbudgetperioden jämfört med de i tabellen angivna beloppen.

Mot bakgrund av bl. a. långtidsutredningen 1980 fastslås i propositionen om kommunalekonomiska frågor inför år 1982 (prop. 1980/81: 116) att den kommunala tillväxten år 1982 måste bringas ned till ca 1 %. Vidare konstateras att det torde bli ofrånkomligt att ompröva takten i utbyggnaden även på de prioriterade områdena (barnomsorg och långtidssjukvård) för att en samhällsekonomiskt godtagbar utveckling skall kunna realiseras.

En ökning eller minskning av utbyggnadstakten med 1 000 daghemsplatser och 1 000 fritidshemsplatser per år ger ökade resp. minskade kostnader för staten med sammanlagt 300 resp. 150 milj. kr. under långtidsbudgetperioden. Motsvarande siffra för såväl hel- som deltidsplatser i familjedaghem uppgår till ca 150 milj. kr.

Utöver ovan redovisade utgifter under denna ändamålsgrupp utgår stöd till barnfamiljer inom ramen för skattesystemet vilket påverkar statens inkomster. Stöd i form av skattelättnad kan utgöras av avdrag eller skattereduktion.

Förvärvsavdrag om högst 2 000 kr. kan medges gifta och ogifta skattskyldiga som uppbär A-inkomst och som har hemmavarande barn under 16 år. Inkomstbortfallet för stat och kommun kan för år 1978 beräknas till ca 1,7 miljarder kr.

Avdrag för underhåll av icke hemmavarande barn medges med högst 3 000 kr. per barn och år till dess barnet fyller 18 år. Om barnet går i grundskola, gymnasieskola eller motsvarande är åldersgränsen 21 år. Inkomstbortfallet för stat och kommun kan för år 1978 beräknas till ca 300 milj. kr.

Skattereduktion medges dels gift vars make helt saknar eller har mycket låg inkomst, s. k. hemmamakereduktion, dels ensamstående med hemmavarande barn under 18 år. Avdraget uppgår till 1 800 kr. Hemmamakereduktionen reduceras med 30 % av inkomsten för den make som har lägst inkomst. Om denna inkomst överstiger 6 000 kr. medges således inte avdrag. Statens inkomstbortfall kan för år 1978 beräknas till ca 775 milj. kr.

Stöd till barnfamiljer i form av avdrag och skattereduktion kan således beräknas uppgå till totalt ca 2 800 milj. kr. motsvarande drygt 20 % av de samlade statsutgifterna under ändamålsgruppen.

Allmänna bidrag till den kommunala sektorn

I denna ändamålsgrupp ingår skatteutjämningsbidrag, skattebortfallsbidrag i anledning av 1970 års skattereform samt kompensation för minskat skatteunderlag i anledning av 1974 års skattereform.

Skatteutjämningsbidraget, som fr.o.m. år 1982 utgör hela ändamålsgruppen, syftar till att minska skattekrafts- och kostnadsskillnader för landstingskommuner, kommuner och kyrkliga kommuner i olika delar av landet. Skatteutjämningsreformen är genomförd i sin helhet år 1982.

Tabell 10. Allmänna bidrag till den kommunala sektorn
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)[1]

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	Anslag 1981/82	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1981/82–1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1984/85
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Totala utgifter	+6,3	10612	−1266	−142	−27	+67	−11,9	−3,4
därav skatteutjämningsbidrag	+6,1	9086	+ 260	−142	−27	+68	+ 2,9	+0,4

[1] Statsutgifterna för de allmänna bidragen till den kommunala sektorn har först beräknats i löpande priser. Därefter har utgifterna deflaterats med beräknad KPI-utveckling.

Skatteutjämningsbidragen har störst betydelse för Gotland, för norrlandskommuner och för glesbygdskommuner i andra delar av landet. De största bidragsökningarna genom reformeringen får de södra och mellersta delarna av landet.

Regeringen har tidigare i vår i en proposition om kommunalekonomiska frågor inför år 1982 lagt fram förslag som bl.a. berör skatteutjämningsbidraget. Beräkningarna i långtidsbudgeten beaktar dessa förslag.

Utvecklingen av skatteutjämningsbidragen är beroende av dels det kommunala skatteunderlaget, dels nivån på de kommunala skattesatserna såvitt gäller kommuner och landstingskommuner. Genom skatteutjämningssystemet garanteras kommuner och landstingskommuner en skattekraft (skatteunderlag per invånare) i relation till den medelskattekraft (skattekronor per invånare i genomsnitt för riket) som fastställts av SCB på grundval av taxeringsutfallet. Staten tillskjuter således skatteunderlag upp till den garanterade skattekraften. Den årliga ökningen av medelskattekraften (10,5% från år 1980 till år 1981) höjer nivån för skatteutjämningsbidragen. Samma procentuella utveckling av medelskattekraften och skattekraften i en bidragsberättigad kommun leder nämligen till ett ökat tillskott av skatteunderlag, eftersom basen för uppräkning av detta tillskott ökar. För den enskilda kommunen resp. landstingskommunen bestäms skatteutjämningsbidragets förändring av hur det egna skatteunderlaget utvecklas i förhållande till genomsnittet för landet.

Den grundgaranti som åsatts varje kommun och landstingskommun i skatteutjämningssystemet ligger t.v. fast. Den totala garantin bestäms emellertid också av de tillägg till eller avdrag från grundgarantin som görs med hänsyn till befolkningens åldersstruktur i resp. kommun och lands-

tingskommun. Kommunerna får också tillägg för snabb befolkningsminskning. Den totala garantin räknas om årligen, varvid omfattningen av den enskilda kommunens resp. landstingskommunens skatteutjämningsbidrag justeras. Däremot påverkas i princip inte omfattningen av de samlade bidragen härav.

Skatteutjämningsbidragens storlek bestäms också av resp. kommuns och landstingskommuns skattesats. Det tillskott av skatteunderlag som erhålls vid brist på skattekraft multipliceras nämligen med skattesatsen för kommunen resp. landstingskommunen. Förändringar av skattesatserna i de bidragsmottagande kommunerna och landstingskommunerna får således effekt på omfattningen av de totala skatteutjämningsbidragen.

För de kyrkliga kommunerna räknas närmast föregående års bidrag upp med 5% per år. För år 1982 har riksdagen hösten 1980 beslutat att bidrag till kyrkliga kommuner skall utgå med 60% av de bidrag som utgick år 1981. En särskild utredare (Kn 1980: 05) ser f. n. över frågan om kyrkofondens användning för ekonomisk utjämning mellan kyrkliga kommuner m. m.

Skatteutjämningsbidragen, som under budgetåret 1981/82 kan beräknas uppgå till 9086 milj. kr., beräknas i fasta priser öka till 9245 milj. kr. budgetåret 1985/86.

Skattebortfallsbidraget är avsett att kompensera kommunerna och landstingskommunerna för det inkomstbortfall som uppstod till följd av 1970 års skattereform som innebar att ortsavdragen ersattes av grundavdragen. Detta bortfall beräknades till 1 250 milj. kr. för år 1971. Bidragsgivningen minskar härefter i takt med att den skattekraft som kommunerna, landstingskommunerna och de kyrkliga kommunerna förlorade i anledning av 1970 års skattereform successivt återvinns genom att den beskattningsbara inkomsten per inkomsttagare ökar.

Genom den skattereform som trädde i kraft den 1 januari 1975 har kommuner, landstingskommuner och kyrkliga kommuner fått ett minskat skatteunderlag på grund av ändrade avdragsregler beträffande kommunal inkomstbeskattning m. m. Riksdagen beslutade att kompensation skall utgå för detta. Kompensation betalas ut sedan år 1977.

Riksdagen beslutade hösten 1979 att utbetalningen av de statliga skattebortfallsbidragen skall upphöra fr. o. m. år 1982 (1981 års taxering). Kommuner och landstingskommuner kompenseras för bortfallet av dessa bidrag genom att vissa skattepliktiga förmåner i fortsättningen räknas in i det kommunala skatteunderlaget.

Beslutet att slopa skattebortfallsbidraget och kompensationsbidraget medför att de allmänna bidragen till den kommunala sektorn fr. o. m. budgetåret 1981/82 blir avsevärt lägre än om nuvarande regler skulle ha behållits. Detta minskar visserligen belastningen på budgetens utgiftssida, men till följd av de beslutade kompenserande justeringarna av det kommunala skatteunderlaget minskar statens nettoinkomster på inkomstskattetiteln med ett lika stort eller på sikt något större belopp.

Kommunikationer

Denna ändamålsgrupp omfattar huvudsakligen utgifterna för vägväsendet inkl. trafiksäkerheten, kommunikationsverken – dvs. postverket, televerket, statens järnvägar, luftfartsverket och sjöfartsverket – samt vissa investeringsutgifter för Sveriges Radio AB.

Tabell 11. Kommunikationer
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	Anslag 1981/82	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1981/82–1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1982/83
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Totala utgifter	+2.0	9948	+409	−190	+107	+4	+4.1	+0.8
därav								
vägväsendet m. m.	+2.4	4908	+107	0	0	0	+2.2	+0.6
kommunikationsverken	+1.2	4741	+294	−194	+106	+3	+6.2	+1.1

Inom ändamålsgruppen vägväsendet m. m. faller bl. a. kostnaderna för väganslagen, trafiksäkerheten samt stödet till lokal och regional kollektivtrafik.

Statligt stöd till icke lönsam landsbygdstrafik skall enligt riksdagens beslut upphöra i den takt som de nya länshuvudmännen tar över det lokala och regionala trafikansvaret i resp. län. I stället utgår ett nytt bidrag till lokal och regional kollektivtrafik. Nivån på bidraget i resp. län beror på trafikens omfattning och inriktning. Bidrag utgår efter en av regeringen särskilt fastställd milersättning.

Vid bedömningen av den framtida utvecklingen av investeringsverksamheten hos kommunikationsverken har hänsyn i första hand tagits till den väntade efterfrågeutvecklingen. För att få en praktiskt användbar beräkningsmetod har investeringarna, efter minskning med väntad produktivitetsstegring, ändrats i takt med den beräknade efterfrågeökningen. Vidare har pågående arbeten, beslutade program och vissa engångsprojekt beaktats. Variationerna mellan budgetåren beror således huvudsakligen på den beräkningsteknik som tillämpats, inte i första hand på förändringar i verksamhetens omfattning.

Statens järnvägars investeringar har beräknats med utgångspunkt i strukturplanen för SJ. I denna anges som planeringsram för SJ:s investeringar en i reala termer genomsnittlig årlig ökning av den totala investeringsvolymen med 5 % under den närmaste femårsperioden. Investeringarna i sjöfartsmateriel dimensioneras främst utifrån behovet av en tillfredsställande nivå vad gäller sjösäkerheten. Sådana investeringar avser bl. a. fartyg och båtar, fyr- och telemateriel, sjökartläggning och vissa farledsinvesteringar. Medelsförbrukningen för postens investeringar domineras av

byggandet av en postterminal i Tomteboda. Luftfartsverkets investeringar avser redan beslutade investeringsobjekt samt vissa nödvändiga investeringar främst till följd av väntad trafikutveckling samt ställda flygsäkerhetskrav. Televerkets investeringar styrs i huvudsak av reinvesteringsbehov och trafiktillväxt. Vid en viss servicenivå är således investeringarna i stort sett givna.

Hälso-, sjuk- och socialvård

Denna ändamålsgrupp omfattar utgifter för statliga och statsunderstödda vårdområden. Huvudparten av här redovisade utgifter avser statsbidrag till vårdområden under kommunalt huvudmannaskap, varav statsbidrag till den psykiatriska sjukvården utgör den största posten. Statsbidrag utgår också till viss annan hälso- och sjukvård, social hemhjälp och samhällets åtgärder för handikappade. I direkt statlig regi drivs bl. a. vissa sjukhus samt ungdomsvårdsskolor och vissa vårdanstalter för alkoholmissbrukare.

Tabell 12. Hälso-, sjuk- och socialvård
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	Anslag 1981/82	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1981/82-1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82-1985/86
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Totala utgifter	+0,6	7755	−601	+24	+35	+43	− 7,7	− 1,7
därav								
psykiatrisk sjukvård m.m.	−3,5	3724	−112	− 1	0	0	− 3,0	− 0,7
kroppssjukvård och allmän hälsovård	+7,0	852	−463	+ 7	− 4	0	−54,3	−17,6
åldringsvård	+8,3	941	+ 28	+18	+28	+32	+ 3,0	+ 2,7
hjälp åt handikappade m. m.	−0,4	1102	+ 15	+ 6	+16	+17	+ 1,4	+ 1,2

Genom avtal har staten och landstingskommunerna träffat överenskommelse om driftbidragen för den *psykiatriska sjukvården m. m.* för tiden t. o. m. år 1983. Avsikten är att för tiden därefter övergå till ett mer allmänt bidrag till landstingens hälso- och sjukvård. Anslagsutvecklingen styrs bl. a. av den allmänna kostnadsutvecklingen i samhället.

De statliga utgifterna för *kroppssjukvård och allmän hälsovård* avser vissa myndigheter på detta område, statliga sjukhus, statsbidrag till olika former av hälso- och sjukvård samt bidrag till kostnaderna för de kommunala undervisningssjukhusen. Beräkningarna av statens utgifter för sjukhus har i huvudsak skett med utgångspunkt i nuvarande grunder för finansieringsfördelning. Statens utgifter på detta område styrs bl. a. av läkarutbildningens omfattning, av investeringarna i sjukhusanläggningar och av

den allmänna kostnadsutvecklingen. I beräkningen har hänsyn tagits till att karolinska sjukhuset får landstingskommunalt huvudmannaskap den 1 januari 1982. För långtidsbudgetperioden beräknas ingen volymförändring vad gäller forskning och utbildning. Investeringarna beräknas komma att ligga på en oförändrad nivå.

Inom *åldringsvården* inriktas samhällets insatser i ökad omfattning på öppna vårdformer. Staten täcker 35% av kommunernas bruttokostnader för den sociala hemhjälpen, varvid statsbidrag lämnas inte bara för hemvårdare och hemsamariter utan även för att täcka kostnader för vissa andra serviceåtgärder. Ca 350000 åldringar och handikappade beräknades få social hemhjälp år 1980. Statens kostnader för bidraget bestäms helt av kommunernas kostnader. Verksamhetens omfattning och löneutveckling för aktuella personalkategorier är helt dominerande för kostnadsutvecklingen. Med hänsyn till det ökade antalet äldre, främst i de högsta åldersgrupperna, kommer en viss ökning att ske av efterfrågan på vård. Förändringar av hemhjälpens arbetsformer och innehåll pågår och ökar i viss utsträckning kostnaderna.

Ungdomsvårdsskolorna och *vissa vårdanstalter för alkoholmissbrukare* drivs f. n. i statlig regi. Överenskommelse har nyligen träffats om ändrat huvudmannaskap för dessa institutioner fr. o. m. den 1 januari 1983. I beräkningarna har inte hänsyn tagits till denna överenskommelse.

Samhällets *åtgärder för handikappade* spänner över en rad områden. Den större delen av utgifterna – t. ex. förtidspensioner och handikappersättningar inom folkpensioneringen – ingår i andra ändamålsgrupper. Under ändamålsgruppen hälso-, sjuk- och socialvård ingår utgifterna för bidrag till särskolor, bidrag till färdtjänst och social hemhjälp för handikappade, bidrag till organisationer m. m. I långtidsbudgeten har gjorts vissa antaganden om volymutvecklingen. Hänsyn har också tagits till den beslutade utbyggnaden av texttelefon till döva m. fl. Ansvaret för handikapphjälpmedlen i övrigt övertogs av landstingskommunerna år 1976. Ersättning för dessa lämnas över sjukförsäkringen och redovisas under denna ändamålsgrupp.

Statsbidrag till färdtjänst utgår med 35% av bruttokostnaderna, varför statens kostnader är helt beroende av kommunernas kostnader för verksamheten. Kostnadsnivån bestäms av den allmänna kostnadsutvecklingen, antalet förflyttningshandikappade samt de enskilda kommunernas regler för och organisation av verksamheten. Statsbidraget till färdtjänst har ökat mycket kraftigt i vissa kommuner under de senaste åren. Bidragsreglerna har mot denna bakgrund fr. o. m. bidragsåret 1981 ändrats i syfte att begränsa kostnadsutvecklingen och samtidigt utjämna skillnaderna mellan kommunerna.

Rätts- och polisväsende

Till ändamålsgruppen hör polisväsendet, domstolsväsendet samt kriminalvården.

Polisväsendet har förstärkts kraftigt under 1970-talet. Under budgetåren 1973/74–1980/81 ökade antalet tjänster med ca 3 650, varav ca 2 280 poliser. Polisväsendet tillförs inte några tjänster för budgetåret 1981/82. Resurserna inom polisväsendet omfördelas i stället så att vissa högt prioriterade verksamheter kan tillföras sammanlagt ett 40-tal tjänster.

För de närmaste åren har i enlighet med långtidsbudgettekniken medel inte beräknats för några ytterligare personalförstärkningar. Detta gäller även för *domstolsväsendet*.

Tabell 13. Rätts- och polisväsende
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76-1979/80	Anslag 1981/82	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1981/82-1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82-1985/86
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Totala utgifter	+3.8	7272	+16	− 9	0	−2	+0,2	0
därav								
polisväsende	+3,1	3747	−15	−11	−1	−4	−0.4	−0,2
domstolar m. m.	+5,5	1340	+ 3	+ 1	+1	+1	+0.2	0
kriminalvård	+4,3	1281	+24	− 1	−2	0	+1,9	+0,4

Rättshjälpskostnaderna redovisas under rubriken domstolar m. m. Rättshjälpskostnaderna beräknas uppgå till 210 milj. kr. under budgetåret 1981/82. Utvecklingen av rättshjälpskostnaderna beror i huvudsak dels på utvecklingen av antalet ärenden av skilda slag, dels på biträdesersättningarnas storlek.

Kriminalvårdens inriktning styrs av det principbeslut om kriminalvårdens framtida utformning som fattades av 1973 års riksdag. I prop. 1980/81:20 om besparingar i statsverksamheten, m. m. anfördes att de redovisade behoven av nya lokaler för kriminalvården borde omprövas mot bakgrund av det rådande ekonomiska läget. För långtidsbudgetperioden har därför endast räknats med att äldre anstalter kan förnyas om det bedöms oundgängligen nödvändigt för verksamheten.

Näringspolitik

Utgifterna inom näringspolitiken omfattar en rad anslag för insatser inom jordbruk, skogsbruk, fiske, hantverk samt handel och industri. Budgetåret 1981/82 uppgår anslagen för dessa ändamål till 3,3 miljarder kr. Utgifterna avser främst insatser för handel och industri. Utgifterna inom

ändamålsgruppen har till stor del karaktär av omfattande och koncentrerade satsningar av engångskaraktär. Belastningen varierar därigenom kraftigt.

Tabell 14. Näringspolitik
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76-1979/80	Anslag 1981/82	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1981/82-1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82-1985/86
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Totala utgifter	+21,3	6349	−1758	+224	−96	−768	−27,7	−11,2

Anm. Beloppen avser beräknad belastning

Den stora procentuella ökningen av insatserna inom näringspolitiken, som har skett under perioden 1975/76–1979/80, avspeglar de omfattande statliga insatserna i näringslivet i syfte att underlätta strukturomvandlingen och att mildra verkningarna av den långvariga konjunktursvackan. Exempel på stora och tidsbegränsade insatser för att möjliggöra en lämplig strukturomvandling är bildandet av Svenskt Stål AB (SSAB), insatser för skogsindustriföretagen och statens engagemang i varvsindustrin. I enlighet med principerna för långtidsbudgeten redovisas inget särskilt behov av nya sådana temporära insatser under kommande budgetår.

Ökningen under de senare åren av långtidsbudgetperioden hänför sig till de statsstödda exportkrediterna. I den industripolitiska propositionen våren 1981 föreslog regeringen att detta stödsystem förlängs i något ändrade former. Kostnaderna för systemet beräknas öka från ca 180 milj. kr. budgetåret 1981/82 till ca 650 milj. kr. budgetåret 1985/86. Ett flertal faktorer påverkar utgiftens storlek. Viktigast är dock räntesubventionens storlek. Denna utgörs av skillnaden mellan marknadsräntorna vilka bestämmer statens upplåningskostnad och utlåningsräntorna som i sin tur följer den internationellt överenskomna räntenivån för statsstödda exportkrediter (den s.k. consensusräntan). Staten stöder även krediter vid försäljning i Sverige när svenskt företag möter subventionerad utländsk kreditkonkurrens. Även dessa utgifter beräknas stiga mycket snabbt, men från en avsevärt lägre nivå.

Näringslivet stöds även genom olika avdrag m.m. inom ramen för inkomstbeskattningen. Bl.a. kan nämnas det särskilda investeringsavdraget, möjligheter att utnyttja investeringsfonder och exportkreditavdraget. Beslut om rätt för företagen att utnyttja investeringsavdrag fattas av riksdagen. Företagen har haft möjlighet att göra sådana avdrag under perioden 1975–1980. Fr.o.m. den 1 november 1980 får företagen göra investeringsavdrag vid investeringar i inventarier och byggnader. Den årliga minskningen av statsinkomsterna till följd av detta beslut kan uppskattas till i grova drag 1 000 milj. kr.

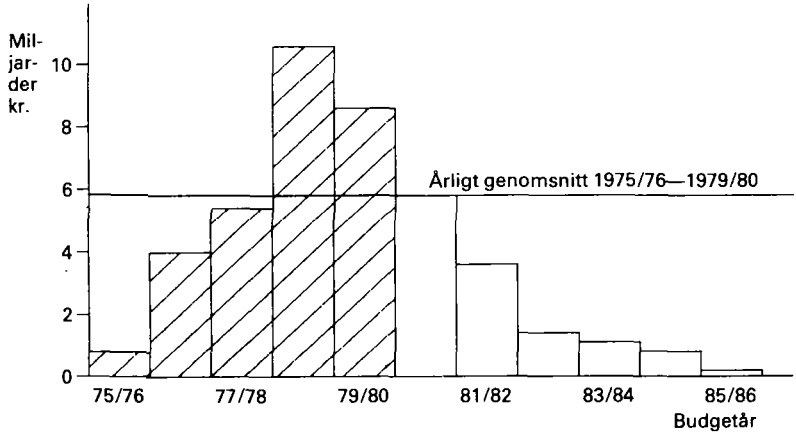
Om företag avsätter medel till investeringsfonder kan de göra en omedelbar avskrivning av hela det avsatta beloppet. Eftersom en investering annars skrivs av under en längre tidsperiod innebär detta system att en skattekredit ges. Dessa avsättningar har under senare år uppgått till drygt 2000 milj. kr. årligen, men varierar med den ekonomiska konjunkturen, företagens lönsamhet m. m.

Exportkreditavdraget utnyttjas endast i begränsad utsträckning.

Företagen är vidare skyldiga att sätta in 25% av 1980 års vinst på räntelöst spärrat konto i riksbanken. Motsvarande belopp kan utnyttjas för avdrag vid inkomstbeskattningen genom bokföringsmässig avsättning till s. k. *vinstfond*. Fondavsättningen får tas i anspråk för investeringsändamål. Dessa regler gäller endast för år 1980. Avsättningarna beräknas komma att uppgå till ca 2700 milj. kr.

Under budgetåren 1975/76–1979/80 uppgick kostnaderna på statsbudgeten för insatser till krisdrabbade företag och branscher till närmare 30 miljarder kr. i långtidsbudgetens prisläge. Detta motsvarar ett genomsnitt av ca 5,8 miljarder kr. per år. Av insatserna gick ca 7 miljarder kr. till helägda statliga företag, ca 13 miljarder kr. till varvsindustrin och ca 9 miljarder kr. till andra branscher. I den sistnämnda posten ingår av staten delägda företag som t. ex. SSAB. För innevarande budgetår beräknas denna typ av insatser komma att uppgå till ca 5,8 miljarder kr. i samma prisläge. Budgetåren därefter kommer statsbudgeten att belastas med utbetalningar för redan fattade beslut. Dessa utgifter har lagts in i långtidsbudgetkalkylen. Denna framtida kassamässiga belastning hänför sig främst till riksdagens beslut våren 1980 om stöd till varvsnäringen. I diagrammet nedan redovisas kostnaderna för insatser i krisdrabbade företag och branscher. Beräkningen innehåller vissa osäkerheter, bl. a. är avgränsningen mellan sådana insatser och övrig industripolitik inte entydig. Detsamma gäller omräkningen till ett fast prisläge. Beloppen bör därför snarast ses som indikationer på insatsernas storlek.

Diagram 1. Statliga insatser i krisdrabbade företag och branscher
(Miljarder kr., oförändrad pris- och lönenivå)

I långtidsbudgeten har endast ett relativt sett mindre belopp lagts in för tillkommande utgiftsbehov inom industripolitiken. Om konjunktur- eller strukturproblem skulle åtföljas av beslut om nya insatser för stöd till problembranscher och krisdrabbade företag i samma omfattning som under de senaste åren, så skulle kostnaderna för industripolitiska insatser bli väsentligt större än detta belopp. Effekterna på budgetsaldot av en sådan utveckling behandlas i kapitel 7.

Internationellt utvecklingssamarbete m. m.

Anslagen för internationellt utvecklingssamarbete för budgetåret 1981/82 har beräknats så att de något överstiger 1 % av bruttonationalinkomsten (BNI). Utgångspunkten för de i långtidsbudgeten angivna anslagsförändringarna är att biståndsanslagen även fortsättningsvis skall motsvara denna andel av BNI. I prop. 1980/81:20 angående besparingar i statsverksamheten, m. m. föreslogs BNI som beräkningsgrund för biståndet i stället för bruttonationalprodukten. BNP-beräkningarna anses ha den avgörande svagheten att de inte tar hänsyn till nettot av löner, räntor och andra kapitaltransaktioner med utlandet. Med Sveriges i dag höga utlandsupplåning och därav följande höga räntekostnader anses BNP inte längre vara ett rättvisande mått på den svenska ekonomins bärkraft.

Tabell 15. Internationellt utvecklingssamarbete
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76-1979/80	Anslag 1981/82	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1981/82-1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82-1985/86
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Totala utgifter	+3,8	5668	+85	+160	+77	+78	+1,5	+1,7

Energiförsörjning

Utgifterna för *energiförsörjning* omfattar främst anslaget till statens vattenfallsverk och anslaget till energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet. Regeringen lade i prop. 1980/81:90 och prop. 1980/81:133 fram förslag om riktlinjer för energipolitiken.

Vid beräkningen av anslagsutvecklingen för statens vattenfallsverk har investeringsnivån bedömts bli i stort oförändrad.

Tabell 16. Energiförsörjning
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76-1979/80	Anslag 1981/82	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1981/82-1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82-1985/86
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Totala utgifter	+0.3	3 560	+1 073	+85	+50	+150	+30.1	+8.4

Ersättning skall utgå till reaktorinnehavaren för försenad idrifttagning av kärnreaktorer. Kostnader härför ingår i den ovanstående beräkningen av utgifterna inom energiförsörjningens område.

Den 1 januari 1981 infördes ett nytt stödsystem för åtgärder för att snabbt ersätta olja, m. m. Stödet finansieras genom en avgiftshöjning med 24 kr./m^3 av den särskilda beredskapsavgiften på oljeprodukter. Dessa inkomster tillförs en särskild fond benämnd oljeersättningsfonden. För den första treårsperioden beräknas stödbehovet uppgå till 1 700 milj. kr. Det första året kommer 500 milj. kr. att disponeras för verksamheten. Dessa belopp redovisas inte över statsbudgeten och ingår därför inte i tabellen ovan.

I utgifterna för budgetåret 1981/82 ingår ett engångsbelopp om 225 milj. kr. för aktieteckning i Svenska Petroleum AB.

I beräkningen av anslagsutvecklingen för *energibesparande åtgärder i bostadsbeståndet* har beaktats de förslag regeringen lagt fram i prop. 1980/81: 133. Dessa innebär i korthet följande. Energisparverksamheten föreslås bli uppdelad i två program – ett energihushållningsprogram (beräknat till sammanlagt 1 630 milj. kr.) som omfattar såväl enklare som mer omfattande energibesparande åtgärder och ett konverteringsprogram (beräknat till sammanlagt 735 milj. kr.) som omfattar åtgärder för övergång från i första hand olja till andra energislag. Det statliga stödet utgår enbart i form av lån, dvs. de tidigare bidragen slopas helt. Ett antal nya åtgärder blir stödberättigade, främst inom konverteringsprogrammet.

Anslaget är beräknat utifrån en fr. o. m. budgetåret 1981/82 oförändrad beslutsram om 2 514 milj. kr. En större ökning av anslagsbehovet noteras för budgetåret 1982/83. Denna sammanhänger med en förändring av anslagstekniken. Tidigare anvisades medel med samma belopp som de förordade beslutsramarna, vilket ledde till omfattande reservationer under anslaget på grund av att stödet utbetalas först när åtgärden är utförd. Fr. o. m. budgetåret 1980/81 beräknas anslaget på en bedömning av faktiska utbetalningar. För budgetåren 1980/81 och 1981/82 leder detta till en tillfällig minskning av anslaget, som dock budgetåret 1982/83 beräknas återgå till den högre nivån.

Övrigt

Till gruppen Övrigt har förts utgifter som inte har behandlats i någon av de tidigare redovisade ändamålsgrupperna. Här återfinns bl. a. anslag för livsmedelssubventioner, riksdag och regering, skatteadministration, miljövård, kyrkliga och kulturella ändamål, idrotts- och fritidsverksamhet samt central och regional förvaltning.

Tabell 17. Övrigt
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76-1979/80	Anslag 1981/82	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1981/82-1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82-1985/86
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Totala utgifter	+11.4	18686	+2605	+619	−1073	−84	+13.9	+2.7
därav								
livsmedelssubventioner	− 5.7	3410	− 289	0	0	0	− 8.5	−2.2
kyrkliga och kulturella ändamål	+ 0.7	1866	− 20	− 11	− 2	+ 4	− 1.1	−0.4

Priserna på jordbruksprodukter fastställs av statsmakterna efter överläggningar mellan statens jordbruksnämnd, jordbruksnämndens konsumentdelegation och Lantbrukarnas förhandlingsdelegation. År 1973 infördes *livsmedelssubventioner* som ett stöd till främst barnfamiljer och låginkomsttagare. Livsmedelssubventionerna har därefter höjts i den mån som överenskomna prisökningar på produkter inom jordbruksprisregleringens ram inte tillåtits slå igenom på konsumentpriserna.

Livsmedelssubventionerna har reducerats fr. o. m. den 1 januari 1981 med 250 milj. kr. Regeringen har aviserat att subventionerna därutöver bör minskas med 300 milj. kr. fr. o. m. den 1 oktober 1981 och med ytterligare 500 milj. kr. fr. o. m. den 1 januari 1982. Kostnaderna för livsmedelssubventionerna kan beräknas till ca 3 200 milj. kr. för budgetåret 1981/82 inkl. låginkomstsatsning m. m. till ca 3 600 milj. kr.

Kostnaderna för *riksdag, regeringskansli* och *kommittéväsendet* återfinns under denna ändamålsgrupp. Även anslagen till de kungl. hov- och slottsstaterna redovisas här. För budgetåret 1981/82 har de samlade kostnaderna för dessa ändamål beräknats till ca 1 400 milj. kr.

Även *skatteadministrationen* m. m. ingår i denna ändamålsgrupp. Kostnaderna för riksskatteverket, länsstyrelsernas skatteavdelningar, de lokala skattemyndigheterna, kronofogdemyndigheterna samt för arvoden till taxeringsnämndsordföranden m. m. beräknas budgetåret 1981/82 uppgå till sammanlagt ca 2 100 milj. kr. I och med att den s. k. RS-reformen i huvudsak är genomförd förutses inga större förändringar under långtidsbudgetperioden.

Anslagen till *kulturändamål* kan i stort indelas i förvaltningsanslag och bidragsanslag. Storleken på flertalet bidragsanslag fastställs av riksdagen i den årliga budgetprövningen. Vissa bidragsanslag styrs dock av automatik, t. ex. bidrag till lönekostnader för vissa verksamheter.

Till kulturanslagen räknas även stöden till dagspressen där bidrag utgår till tidningar efter vissa automatiskt verkande regler. Regeringen har i en särskild proposition under våren 1981 lagt fram förslag om förbättringar av presstödet. Totalt uppgår anslagen till presstöd inkl. förslagen i denna proposition till ca 425 milj. kr. för budgetåret 1981/82.

Statens utgifter för *kyrkliga ändamål* uppgår till drygt 64 milj. kr. under budgetåret 1981/82. I långtidsbudgeten förutses ingen förändring av utgifterna för detta ändamål.

För *beräknat tillkommande utgiftsbehov* har för den framförliggande perioden beräknats utgifter motsvarande de kostnader som erfarenhetsmässigt uppkommer i samband med sedvanliga tilläggsbudgetar samt viss reserv därutöver bl. a. avseende merkostnader för arbetslöshetsförsäkringen utöver de konjunkturneutralt beräknade anslagen.

I fråga om *förändringar i anslagsbehållningar* har vissa belopp lagts in under andra ändamålsgrupper. Återstående förändringar i anslagsbehållningar har beaktats under denna ändamålsgrupp.

5 Statsutgifterna

5.1 Sammanfatttning av statsutgifterna i oförändrad pris- och lönenivå samt i löpande priser

Den utveckling av statsbudgetens utgifter som behandlats i kap. 4 sammanfattas i tabell 18. Enligt de redovisade beräkningarna skulle *statsutgifterna i oförändrad pris- och lönenivå (exkl. statsskuldräntor)* öka med i genomsnitt 0,4 % per år under perioden. Denna utveckling är således en konsekvens av förutsättningen att endast gjorda åtaganden realiseras. Den faktiska utvecklingen av utgifterna under perioden 1975/76–1979/80 innebar en genomsnittlig ökning med 5,3 % per år i fasta priser. När man ser till beräkningarna för den framförliggande perioden, bör man hålla i minnet att kostnaderna för beräknat tillkommande utgiftsbehov avser ett beräknat utfall för budgetåret 1981/82. För de följande budgetåren däremot är denna post mer schablonmässigt beräknad enligt gängse metoder för långtidsbudgetkalkyler.

Som framgått av kap. 4 är många anslag beroende av pris- och löneutvecklingen. I tabell 19 redovisas utgiftsutvecklingen i löpande priser. Till grund för dessa beräkningar ligger de antaganden som behandlats i kap. 3. Vid beräkningen av löneckostnader har förutsatts att timlöneökningarna inom offentlig sektor ligger i linje med de som antas för ekonomin i stort. Vidare har förutsatts att utgifterna för den egentliga förvaltningen räknas upp med pris- och löneutvecklingen reducerad med två procentenheter. Detta innebär sålunda ett krav på fortlöpande rationaliseringar och produktivitetsförbättringar för att upprätthålla en oförändrad omfattning av och kvalitet i verksamheten.

Efter omräkning blir den genomsnittliga årliga ökningen av *statsutgifterna i löpande priser (exkl. statsskuldräntorna)* 7,1 % under långtidsbudgetperioden.

För att beräkna utvecklingen av de totala utgifterna måste man även beakta statsskuldräntorna. Av tabell 20 framgår att *de totala statsutgifterna i löpande priser* ökar med 9,4 % per år i genomsnitt under perioden.

Utgifternas ökningstakt framöver är i mycket hög grad beroende av den antagna pris- och löneutvecklingen. Denna kan i hög grad avvika från den pris- och löneutveckling som var aktuell under den bakomliggande perioden. En viss jämförbarhet med den bakomliggande perioden erhålls dock om utgifternas ökningstakt deflateras med BNP-deflatorn. En sådan kalkyl resulterar i en genomsnittlig årlig ökning om 0,3 % under långtidsbudgetperioden att jämföra med 6,2 % per år för den tidigare perioden. Det bör dock understrykas att de på detta sätt enligt gängse långtidsbudgetmetodik beräknade utgifterna inte är att betrakta som en prognos för den sannolika framtida utvecklingen.

Tabell 18. Utgiftsutvecklingen i oförändrad pris- och lönenivå (exkl. statsskuldräntor)
(Milj. kr.)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	Anslag, m. m. 1981/82	Förändring till 1982/83	1983/84	1984/85	1985/86	Procentuell förändring 1981/82–1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1985/86
Folkpensioner m. m.	+ 4,3	41 187	– 32	– 215	– 153	+ 27	– 0,1	– 0,2
Utbildning och forskning	+ 6,5	31 261	– 774	– 81	– 381	– 139	– 2,5	– 0,9
Totalförsvar	+ 1,8	19 496	+ 116	+ 166	+ 156	+ 4	+ 0,6	+ 0,6
Bostadspolitik	+ 7,8	14 769	–1 705	+2 000	+2 650	+1 050	–11,5	+ 6,2
Arbetsmarknads- och regionalpolitik	+13,3	14 750	– 986	+ 451	+ 415	– 83	– 6,7	– 0,4
Stöd till barnfamiljer	+ 4,8	13 255	+ 498	+ 344	+ 323	+ 266	+ 3,8	+ 2,6
Allmänna bidrag till kommuner	+ 6,3	10 612	–1 266	– 142	– 27	+ 67	–11,9	– 3,4
Kommunikationer	+ 2,0	9 948	+ 409	– 190	+ 107	+ 4	+ 4,1	+ 0,8
Hälso-, sjuk- och socialvård	+ 0,6	7 755	– 601	+ 24	+ 35	+ 43	– 7,7	– 1,7
Rätts- och polisväsende	+ 3,8	7 272	+ 16	– 9	–	– 2	+ 0,2	0
Näringspolitik	+21,3	6 349	–1 758	+ 224	– 96	– 768	–27,7	–11,2
Internationellt utvecklingssamarbete	+ 3,8	5 668	+ 85	+ 160	+ 77	+ 78	+ 1,5	+ 1,7
Energiförsörjning	+ 0,3	3 560	+1 073	+ 85	+ 50	+ 150	+30,1	+ 8,4
Övrigt	+11,4	18 686	+2 605	+ 619	–1 073	– 84	+13,9	+ 2,7
Utgifter i oförändrad pris- och lönenivå (exkl. statsskuldräntor)	**+ 5,3**	**204 568**	**–2 320**	**+3 436**	**+2 083**	**+ 613**	**– 1,1**	**+ 0,4**

Tabell 19. Utgiftsutvecklingen i löpande priser (exkl. statsskuldräntor)
(Milj. kr.)

	Anslag, m. m. 1981/82	Förändring till 1982/83	1983/84	1984/85	1985/86	Procentuell förändring 1981/82–1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1985/86
Folkpensioner m. m.	41 187	+2 538	+ 3 191	+ 4 022	+ 4 643	+ 6,2	+ 7,8
Utbildning och forskning	31 261	+1 331	+ 2 206	+ 2 008	+ 2 257	+ 4,3	+ 5,7
Totalförsvar	19 496	+1 802	+ 2 177	+ 2 489	+ 2 669	+ 9,2	+10,1
Bostadspolitik	14 769	–1 432	+ 2 805	+ 3 306	+ 1 878	– 9,7	+ 9,6
Arbetsmarknads- och regionalpolitik	14 750	– 623	+ 946	+ 947	+ 549	– 4,2	+ 2,9
Stöd till barnfamiljer	13 255	+ 939	+ 1 158	+ 1 510	+ 1 609	+ 7,1	+ 8,7
Allmänna bidrag till kommuner	10 612	– 536	+ 774	+ 899	+ 1 205	– 5,1	+ 5,1
Kommunikationer	9 948	+1 064	+ 556	+ 870	+ 813	+10,7	+ 7,4
Hälso-, sjuk- och socialvård	7 755	– 153	+ 691	+ 885	+ 1 009	– 2,0	+ 7,1
Rätts- och polisväsende	7 272	+ 530	+ 709	+ 776	+ 929	+ 7,3	+ 8,9
Näringspolitik	6 349	–1 685	+ 323	+ 10	– 643	–26,5	– 9,0
Internationellt utvecklingssamarbete	5 668	+ 459	+ 640	+ 806	+ 902	+ 8,1	+10,6
Energiförsörjning	3 560	+1 303	+ 328	+ 293	+ 393	+36,6	+13,4
Övrigt	18 686	+3 196	+ 1 483	– 136	+ 1 045	+17,1	+ 6,8
Utgifter i löpande priser	**204 568**	**+8 733**	**+17 987**	**+18 685**	**+19 258**	**+ 4,3**	**+ 7,1**
Absolutnivå		213 301	231 288	249 973	269 231		

Tabell 20. Totala statsutgifter
(Milj. kr., löpande priser, avrundat)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	Anslag m. m. 1981/82	Förändring till 1982/83	1983/84	1984/85	1985/86	Procentuell förändring 1981/82–1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1985/86
Summa statsutgifter (exkl. statsskuldräntor)	+15,8	204 568	213 300	231 300	250 000	269 200	+ 4,3	+ 7,1
Statsskuldräntor	+36,9	29 000	35 500	43 700	53 500	65 200	+22,4	+22,4
Totala statsutgifter i löpande priser	**+16,9**	**233 568**	**248 800**	**275 000**	**303 500**	**334 400**	**+ 6,5**	**+ 9,4**

5.2 Statsutgifternas uppdelning på realekonomiska kategorier

I kap. 4 redovisades statsutgifterna uppdelade på ändamålsområden. För att underlätta en analys av utgiftsutvecklingen i ett samhällsekonomiskt perspektiv krävs en uppdelning av statsutgifterna i realekonomiska termer, dvs. en fördelning på konsumtion, investeringar, transfereringar och finansiella transaktioner.

Vid en analys i reala termer är det i första hand av intresse att skilja mellan å ena sidan sådana utgifter som innebär att staten direkt efterfrågar produktionsresurser och å andra sidan sådana utgifter som är överföringar till andra sektorer i ekonomin. De senare påverkar den reala samhällsekonomiska utvecklingen indirekt, bl. a. genom sina effekter på de disponibla inkomsterna och likviditeten i andra delar av ekonomin. Den genomgång i realekonomiska termer som sker i det följande bygger i huvudsak på det inom nationalräkenskaperna tillämpade internationella SNA-systemet (System of National Accounts).

De statliga konsumtions- och investeringsutgifterna visar statens *direkta* efterfrågan på reala resurser. Som konsumtionsutgifter betraktas kostnader för statliga myndigheters produktion av tjänster inom t. ex. försvaret, undervisningssektorn och rättsväsendet. Konsumtionsutgifterna består till närmare 60 % av lönekostnader inkl. sociala avgifter. Återstoden är omkostnader i den löpande verksamheten, exempelvis hyror, försvarets materielinköp samt reparationer och underhåll. Det investeringsbegrepp som används skiljer sig i princip inte från det som gäller för den privata sektorn. Som statliga investeringar betraktas utgifter för byggnader och anläggningar samt materielinköp för civila ändamål. Till skillnad från vad som gäller vid en strikt tillämpning av SNA-systemet räknas dock även affärsverkens investeringar som direkta statliga investeringar.

Det bör understrykas att gränsen mellan konsumtion och investering i vissa fall kan vara flytande. Det kan sålunda hävdas att delar av utgifterna

för t.ex. utbildning och forskning, vilka klassificeras som konsumtion, utgör produktiva investeringar i lika hög grad som exempelvis inköp av maskiner. Det kan vidare nämnas att utgifterna för försvarsmateriel och militära befästningar i nationalräkenskapssystemet, och även i denna redovisning, betraktas som konsumtion och inte som investeringar.

Den del av statens utgifter som *indirekt* påverkar samhällsekonomin indelas i transfereringar (inkomstöverföringar, bidrag) och finansiella transaktioner (lån).

Transfereringarna indelas i undergrupper med utgångspunkt i olika mottagare av inkomstöverföringen. Den dominerande gruppen är transfereringar till hushållen. I denna grupp ingår utgifterna för folkpensioner, sjukförsäkringar, barnbidrag m.m. Den näst största undergruppen är transfereringar till kommunsektorn. Som transfereringar räknas också ränteutgifter för statsskulden, statens bidrag till företag och organisationer samt utgifter för utvecklingsbistånd.

Till gruppen finansiella transaktioner hänförs utgifter för utlåning, aktieteckning, markinköp m.m. Denna utgiftskategori kan i viss mening uppfattas som en del av kreditmarknaden. I vissa fall kan det dock vara svårt att helt entydigt avgöra om ett visst anslag skall klassificeras som finansiell transaktion eller transferering. Vidare innebär åtminstone huvuddelen av anslagen till finansiella transaktioner att anspråk ställs på de samhällsekonomiska resurserna. Vid ett studium av hur stor del av dessa resurser som staten tar i anspråk eller fördelar kan det därför ofta vara mindre intressant att särskilja transfereringar och finansiella transaktioner.

Konsumtions- och investeringsutgifter

Som framgår av tabell 21 utgörs över hälften av statens *konsumtionsutgifter* av kostnader för försvar, utbildning och forskning, polisväsende och kriminalvård samt vägunderhåll. Också den återstående delen av utgifterna innehåller stora utgiftsposter som inte avser myndighetsutövning i traditionell mening, t.ex. utgifter för de statliga sjukhusen.

För statens konsumtionsutgifter gäller att det stora flertalet anslag beräknas bli oförändrade under den framförliggande perioden i oförändrad pris- och lönenivå. Det bör dock uppmärksammas att den årliga 2-procentiga neddragningen av kostnaderna för statlig förvaltning därvid inte beaktats. Den enda större ökningen i volym återfinns under forskningsanslagen som beräknas stiga till följd av redan fattade beslut. Sammantaget minskar de statliga konsumtionsutgifterna i fasta priser med i genomsnitt 0,3 % per år.

De statliga *investeringarna* visar en genomsnittlig årlig nedgång om 2,1 % i fasta priser. Detta sammanhänger främst med att bedömningen av investeringsutvecklingen i hög grad påverkas av långtidsbudgetens karaktär. Redan beslutade investeringar kommer under långtidsbudgetperioden

Tabell 21. Konsumtions- och investeringsutgifternas utveckling
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	1981/82		Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1985/86
		Avrundat nominellt belopp	Andel av totala statsutgifterna	
Statliga konsumtionsutgifter	*+3,7*	*51 400*	*22,0*	*−0,3*
därav				
försvar		18 000	7,7	
utbildning och forskning		5 100	2,2	
polisväsende och kriminalvård		5 000	2,1	
vägunderhåll		2 400	1,0	
förvaltning m. m.		20 900	8,9	
Statliga investeringsutgifter	*−5,7*	*10 700*	*4,6*	*−2,1*
Summa statliga konsumtions- och investeringsutgifter	**+1,8**	**62 100**	**26,6**	**−0,6**

Anm. Utgifternas klassificering anpassas löpande. Detta gör att de reala fördelningarna i olika långtidsbudgetar inte är helt jämförbara.

att avslutas, medan nya investeringsobjekt av naturliga skäl har bedömts mer restriktivt i beräkningarna. Investeringarna omfattar framför allt kraftstationer, teleanläggningar, järnvägar, vägar och byggnader.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att statens utgifter för konsumtion och investeringar minskar något under perioden räknat i fast prisläge. I löpande priser beräknas konsumtions- och investeringsutgifterna öka med ca 8 % per år. Den i jämförelse med den antagna allmänna prisutvecklingen låga utgiftstillväxten hänger delvis samman med att kompensation för inflationen reducerats med två procentenheter vad gäller den statliga förvaltningen. Tillväxten i konsumtions- och investeringsutgifter är således inte den avgörande förklaringen till de totala statsutgifternas ökning. I själva verket sjunker deras andel av de totala utgifterna under perioden.

Transfereringar

Transfereringarna beräknas budgetåret 1981/82 svara för 68 % av de totala statsutgifterna. Utvecklingen av transfereringarna framgår av tabell 22. Om man ser till den faktiska utvecklingen under bakomliggande perioder, finner man att transfereringarnas andel av de totala statsutgifterna stadigt ökar. Det faktum att transfereringarna utvecklas snabbare än utgifterna för konsumtion och investeringar är ej enbart att betrakta som en konsekvens av långtidsbudgetens metodik. Främst torde detta hänga samman med att utgifterna för transfereringarna styrs strikt av gällande regelsystem medan utgifterna för konsumtion och investeringar påverkas bl. a. av fortlöpande produktivitetsförbättringar och rationaliseringar. Under den framförliggande perioden stiger transfereringarna med 3,0 % per år uttryckta i fasta priser.

Tabell 22. Transfereringarnas utveckling
(Milj. kr., oförändrad pris- och lönenivå)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	1981/82		Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1985/86
		Avrundat nominellt belopp	Andel av totala statsutgifterna	
Transfereringar till hushåll[1]	+ 3,6	65 400	28,0	+ 1,6
Transfereringar till kommunsektorn	+ 5,8	45 200	19,4	− 0,9
Statsskuldräntor[2]	+24,4	29 000	12,4	+12,3
Transfereringar till företag m. m.	+27.7	13 400	5,7	− 1,2
Internationella transfereringar	+12,3	5 900	2,5	+ 1,7
Summa transfereringar	**+ 7,7**	**158 900**	**68,0**	**+ 3,0**

[1] Häri ingår räntebidrag för bostäder och livsmedelssubventioner som i SNA-systemet klassificeras som transfereringar till företag.
[2] Deflaterade med BNP-deflatorn.
Anm. Utgifternas klassificering anpassas löpande. Detta gör att de reala fördelningarna i olika långtidsbudgetar inte är helt jämförbara.

Transfereringarna till hushåll beräknas öka med i genomsnitt 1,6% per år i oförändrad pris- och lönenivå. Folkpensionerna dominerar i denna grupp och svarar för över hälften av gruppens utgifter. Som framgår av tablån nedan minskar folkpensionerna något uttryckt i fasta priser, vilket beror på att antalet pensionärer som står utanför ATP-systemet minskar under långtidsbudgetperioden. Beräkningarna baseras därvid på gällande lagstiftning för utbyggnad av pensionstillskotten. När det gäller utvecklingen i löpande priser är denna något lägre än den antagna allmänna inflationstakten till följd av att basbeloppet har rensats från effekterna av förändrade energipriser samt indirekta skatter och subventioner. Mycket kraftiga ökningar registreras för räntebidragen till bostäder. Detta är en följd av dels en inträffad snabb kostnadsutveckling inom bostadsbyggandet, dels den i ett historiskt perspektiv höga räntenivå som antas gälla under perioden.

	1981/82 (Milj. kr., avrundat)	Genomsnittlig årlig förändring 1981/82–1985/86, %	
		Oförändrad pris- och lönenivå	Löpande priser
Folkpensioner	35 400	−0,5	+8,2
Räntebidrag till bostäder	7 100	+9,2	+9,2
Barnbidrag	5 200	−0,6	−0,6
Sjukförsäkring och föräldraförsäkring	4 500	+2,7	+7,6
Livsmedelssubventioner	3 400	−2,2	−2,2
Övriga transfereringar till hushåll	9 800	+6,0	+6,4
Summa transfereringar till hushåll	**65 400**	**+1,6**	**+6,9**

Utgifterna för barnbidragen minskar räknat i oförändrad prisnivå. Detta beror på att antalet barn beräknas minska. I enlighet med långtidsbudgetens metodik har dessa utgifter ej räknats upp i takt med prisutvecklingen. För livsmedelssubventionerna har endast beaktats de av regeringen fattade besluten om successiva nedtrappningar under perioden. Ytterligare förändringar av livsmedelssubventionerna kräver särskilda politiska beslut.

De statliga *transfereringarna till kommunsektorn* för konsumtion och investeringar innefattar dels bidrag avsedda för särskilda ändamål som exempelvis lärarlöner för grundskolan samt barnomsorgen, dels allmänna bidrag till kommunerna. Transfereringarna till kommunsektorn beräknas minska med inemot 1 % per år i oförändrad pris- och lönenivå under den framförliggande perioden. Minskningen beror dock som framgår nedan på vissa förändringar i tekniken för överföring av medel till kommunsektorn. Ett drygt tiotal specialdestinerade bidrag svarar för närmare 80 % av de statsbidrag till den kommunala sektorn som utgår för särskilda ändamål. De större anslagen framgår nedan:

	1981/82	Genomsnittlig årlig förändring 1981/82–1985/86	
		Oförändrad pris- och lönenivå	Löpande priser
Bidrag till skolväsendet m. m.	17 100	−2,3	+ 2,5
Skatteutjämningsbidrag	9 100	+0,4	+ 9,1
Bidrag till sjukvård, social hemhjälp m. m.	6 000	0	+ 9,0
Bidrag till förskolor, daghem m. m.	5 400	+6,3	+15,8
Övriga transfereringar till kommunsektorn	7 600	−6,2	+ 1,2
Summa transfereringar till kommunsektorn	**45 200**	**−0,9**	**+ 6,5**

Bidrag till skolväsendet m. m. består till över 90 % av löner till grundskole- och gymnasieskollärarna. Nedgången i oförändrad pris- och lönenivå sammanhänger med minskat antal elever. Uppräkningen till löpande priser har gjorts med utgångspunkt i antagandena om löneutvecklingen. Grundskolebidragssystemets utformning gör dock att olika förskjutningseffekter uppstår i beräkningen.

Statens bidrag till förskolor, daghem m. m. ökar i oförändrad pris- och lönenivå främst till följd av kommunernas utbyggnad av denna verksamhet. Löneutvecklingen i samhället påverkar statsbidragsnivån. I beräkningen i löpande priser har detta förhållande beaktas. Beräkningen är dock schablonmässig.

Bidragen till sjukvård, social hemhjälp m. m. omfattar väsentligen anslagen avseende kliniker för psykiskt sjuka. Omfattningen av dessa senare anslag bestäms av utfallet i förhandlingar mellan staten och landstingskommunerna.

I posten övriga transfereringar till kommunsektorn ingår bl. a. bidrag till kommunalt bostadstillägg till folkpensionärer. Totalt sett minskar denna grupp av transfereringar i fasta priser.

Statsskuldräntorna i fasta priser beräknas öka med 12,3 % under långtidsbudgetperioden. Beräkningen i oförändrad pris- och lönenivå har erhållits genom deflatering med en beräknad BNP-deflator. Statsskuldräntorna är de utan jämförelse snabbast växande utgifterna under perioden. De behandlas mer ingående i ett avsnitt längre fram i detta kapitel.

Transfereringar till företag m. m. inkluderar överföringar till såväl privata som statliga företag. Även transfereringar till organisationer och ideella föreningar ingår i denna grupp. I fasta priser registreras en genomsnittlig minskning med 1,2 % per år under perioden. Som framgår av redovisningen under ändamålsgruppen näringspolitik har de statliga insatserna till krisdrabbade företag och branscher varit mycket stor under den historiska perioden. För långtidsbudgetperioden har antagits att några nya sådana insatser ej blir aktuella. Dock har vissa medel schablonmässigt reserverats för detta ändamål under utgiftsposten beräknat tillkommande utgiftsbehov. Om krisinsatserna skulle komma att fortsätta på samma nivå som under budgetåren 1975/76–1979/80, skulle transfereringar till företag kommande budgetår bli väsentligt mycket större än vad som här angivits.

De internationella transfereringarna består nästan helt av anslag till utvecklingsbistånd. Biståndet beräknas öka med 1,7 % per år i oförändrad pris- och lönenivå och med 10,2 % per år i löpande priser. Denna tillväxt uppstår till följd av antagandet att utvecklingsbiståndet utgör en konstant andel av bruttonationalinkomsten.

Totalt ökar transfereringarna med 3,0 % i fasta priser. I löpande priser innebär detta en årlig genomsnittlig ökning på 9,7 %.

Finansiella transaktioner

I posten finansiella transaktioner ingår dels statlig utlåning till olika ändamål såsom bostadsbyggande, studielån och lån till företag, dels aktieköp, köp och försäljning av mark samt förändringar i dispositionen av rörliga krediter. Som framgår av nedanstående tablå beräknas de finansiella transaktionerna öka med 5,0 % per år i oförändrad pris- och lönenivå. Det dominerande anslaget avser lån till bostadsbyggande. Utvecklingen här förklaras både av omfattningen av bostadsbyggandet och av kostnadsutvecklingen.

	1981/82 (Milj. kr. avrundat)	Genomsnittlig årlig förändring 1981/82–1985/86, %	
		Oförändrad pris- och lönenivå	Löpande priser
Lån till bostadsbyggande	7 100	+ 3,5	+10,8
Studielån	3 000	– 0,7	+11,9
Övriga finansiella transaktioner	2 500	+12,2	+12,2
Summa finansiella transaktioner	**12 600**	**+ 5,0**	**+11,4**

5.3 Statsskuldräntorna och budgetunderskottets finansiering

I det föregående har konstaterats att statsskuldräntorna visar en mycket kraftig ökning under långtidsbudgetperioden. Detta motiverar en mer ingående behandling av ränteutgifterna och problem i anslutning till dessa.

Vid en budgetutveckling med ett stort och stigande underskott visar statsskuldräntorna en mycket kraftig ökning. Varje år som underskott uppkommer ökar den totala statsskulden och därmed ränteutgifterna. Den starka dynamiken i en sådan utveckling visas klart av beräkningarna av statsskuldräntorna under långtidsbudgetperioden. Redan i dagsläget utgör de en mycket stor utgiftspost i statsbudgeten. F. n. beräknas den statliga nyupplåningen ske till en genomsnittlig räntesats av ca 14,4 %. Som framgår av tabell 23 beräknas statsskuldräntorna öka med 36 miljarder kr. under långtidsbudgetperioden, vilket innebär att de ökar snabbare än någon annan ändamålsgrupp. En procentenhet högre räntenivå för hela långtidsbudgetperioden skulle för slutåret medföra ca 4 miljarder kr. högre utgifter för statsskuldräntorna.

Tabell 23. Statsskuldräntorna
(Milj. kr. löpande priser)

Absolut nivå 1981/82	Förändring till				Procentuell förändring 1981/82–1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1985/86
	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
29 000	+6 500	+8 200	+9 800	+11 700	+22,4	+22,4

Vid utgången av år 1980 uppgick den totala statsskulden till ca 230 miljarder kr. Med den budgetutveckling som beräknas för långtidsbudgetperioden skulle statsskulden komma att växa till 675 miljarder kr. vid slutet av perioden. Inför siffror av denna storleksordning är det givetvis berättigat att ställa frågan om konsekvenserna av en sådan skuldsättning och de därmed följande ränteutgifterna. Frågan om statsskuldens börda är ett

klassiskt problem inom nationalekonmin. Det är också ett problemområde där uppfattningarna kan gå starkt isär.

Enligt ett synsätt är det främst *den i utlandet placerade delen av statsskulden* som är av intresse. Denna skuld utgör en real börda, eftersom den innebär en inteckning i vår framtida produktion. Framtida resursutrymmen måste tas i anspråk för att betala räntor och amorteringar. Om utlandsupplåningen är fördelaktig eller inte för landet som helhet beror på hur upplåningen påverkar den ekonomiska utvecklingen inom landet. Om upplåningen bidrar till att investeringar kommer till stånd, vilka har en högre avkastning än räntekostnaderna för utlandsskulden, kan man hävda att den internationella upplåningen är lönsam. Om upplåningen däremot främst bidrar till en högre konsumtion, leder detta till att landets befolkning senare måste avstå från en del av den levnadsstandard som annars skulle varit möjlig.

Sambandet mellan budgetunderskott och utlandsskuld är i hög grad en fråga om hur det förra påverkar bytesbalansen. Denna påverkan sker främst genom att budgetunderskottet ökar den allmänna likviditeten i ekonomin. Sambandet mellan budgetunderskottet och utlandsskulden är nu långt ifrån entydigt. Den statliga utlandsupplåningen sker ej i första hand för att täcka budgetunderskottet. Finansieringen i utlandet sker i stället primärt därför att Sverige befinner sig i extern obalans. Varje period som bytesbalansen visar underskott ökar definitionsmässigt den internationella skulden. I nuläget svarar staten för den övervägande delen av bytesbalansfinansieringen.

Beträffande *den inhemskt placerade delen av statsskulden* är det svårare att uttala några säkra uppfattningar. Enligt ett vanligt synsätt har själva statsskulden inte särskilt stor realekonomisk betydelse. I stället är det uppkomsten av statsskulden, dvs. budgetunderskottet, som är av intresse. Förekomsten av ett budgetunderskott och det sätt på vilket detta finansieras påverkar nämligen användningen av de totala resurserna i landet. Det är här fråga både om graden av utnyttjande av produktionsresurserna och fördelningen av produktionsresultatet mellan konsumtion och investeringar. Om budgetunderskottet stimulerar till större investeringar, växer kapitalstocken och därmed de framtida produktionsmöjligheterna. I motsatt fall kan man hävda att framtida generationer missgynnas till förmån för dagens konsumenter.

Statsskulden och de därmed följande ränteutgifterna har också fördelningspolitiska konsekvenser. Utbetalningen av räntor och amorteringar på statsskulden kan ses som en transferering från skattebetalarna som grupp till innehavarna av statspapper. Huruvida man betraktar detta som ett problem utifrån rättvisesynpunkt är givetvis en bedömningsfråga. Innehavarna av statspapper har ju en gång i tiden avstått från egen resursförbrukning för att låna till staten. Det är således en fråga om omfördelning i tiden mellan denna grupp å ena sidan och staten eller skattebetalarna å den

andra. I detta sammanhang bör man också lägga märke till att den övervägande delen av den svenska statsskulden är placerad hos institutionella investerare såsom försäkringsbolagen, AP-fonden och bankerna.

Tabell 24. Statsskuldens fördelning per den 31 december 1980
(Milj. kr.)

Lån inom landet	
Räntelöpande obligationslån	112 865
Premieobligationslån	21 225
Statsskuldförbindelser	1 913
Sparobligationslån	13 282
Skattkammarväxlar	33 986
Övrigt	4 020
Summa inhemsk skuld	187 291
Lån utom landet	
Upplåning för statens vattenfallsverk	281
Krediter hos internationella banker	13 693
Lån på den internationella kapitalmarknaden	28 324
Summa utländsk skuld	42 297
Total statsskuld	**229 589**

Det kan också hävdas att en stor inhemsk placerad statsskuld får reala effekter så till vida att stora ingrepp måste göras för att komma till rätta med situationen.

Ett av de största problemen med en mycket stor statsskuld och åtföljande ränteutgifter är de rent budgetpolitiska konsekvenserna. Den snabba ökningen av statsskuldräntorna innebär att utrymmet i budgeten för andra ändamål i motsvarande utsträckning minskar. För att räntekostnaderna skall minska räcker det inte med att enbart minska budgetunderskottet. Först när statsbudgeten uppvisar överskott så att statsskulden kan amorteras, minskar ränteutgifterna.

Såsom tidigare påpekats är det inte enbart budgetunderskottets storlek som är av betydelse, utan även det sätt på vilket ett givet underskott finansieras. Förekomsten av ett budgetunderskott innebär att staten tillför samhällsekonomin mer köpkraft än vad som dras in via skatter m. m. Effekten av denna likvidisering beror bl. a. på konjunkturläget. Om kapacitetsutnyttjandet i ekonomin redan är högt, kan en alltför kraftig påspädning av likviditet leda till valutautflöde och uppåtriktad press på prisnivån.

Den likviditetseffekt som uppstår till följd av ett budgetunderskott är beroende av statsskuldspolitiken. I den mån som budgetunderskottet finansieras utanför banksystemet sker nämligen en indragning av likviditet. Om hela budgetunderskottet finansieras på detta sätt neutraliseras sålunda de likviditetsskapande effekterna. Med långivare utanför banksystemet avses här främst försäkringsbolagen, AP-fonden och hushållen. För de två förstnämnda kategorierna används i första hand ränteobligationer som låneinstrument. Förutom de möjligheter som staten har att lagstiftningsvä-

gen påverka dessa institutioners innehav av statspapper, spelar sålunda räntenivån en stor roll. Hushållens långivning till staten består i huvudsak av köp av premieobligationer och sparobligationer. Staten kan påverka hushållens intresse för dessa sparformer dels via den avkastning som erhålls, dels via den beskattning som tillämpas för avkastningen.

Tabell 25. Den statliga upplåningen under åren 1978–1980
(Milj. kr.)

	1978	1979	1980
Lånebehov	33 194	43 970	54 443
Lån inom landet			
Statsobligationer			
Långfristiga	23 613	13 414	10 727
Kortfristiga	25	7 100	13 300
Sparobligationer	1 117	2 288	4 253
Skattkammarväxlar			
Korttidslån	6 978	8 643	7 244
Övrigt	−573	3 488	−3 105
Utom landet			
Lån för statens vattenfallsverk	20	−3	− 32
Krediter hos internationella banker	1	2 561	6 797
Lån på den internationella kapitalmarknaden	2 013	6 481	15 260
Summa	**33 194**	**43 970**	**54 443**
Varav placerat i			
Affärsbankerna	14 141	1 919	..
Riksbanken	5 026	14 550	..
Övriga	11 993	18 462	..

Källa: Riksgäldskontoret

Finansiering inom banksystemet har likviditetsskapande effekter. Med sådan finansiering avses här upplåning i bankerna, i riksbanken eller i utlandet. De två sistnämnda låneformerna har den största likviditetsskapande effekten. När det gäller bankerna blir effekten beroende bl. a. av vad man antar om deras utlåningskapacitet vid tillfället, vilken i sin tur är avhängig av riksbankens kassa- och likviditetskrav.

Ett särskilt problem vid finansiering av budgetunderskottet både i och utanför bankerna är att staten tränger undan andra låntagare. Härvid riskerar man att näringslivets kreditförsörjning hämmas.

När det gäller avvägningen mellan upplåning i och utanför banksystemet måste hela inriktningen av den ekonomiska politiken tas med i bedömningen. Vill man undvika en alltför kraftig likvidisering av ekonomin bör strävan vara att åstadkomma en så stor upplåning som möjligt utanför banksystemet. Detta kan emellertid innebära att räntenivån pressas upp, vilket i sin tur får en dämpande inverkan på investeringarna. Starkt förenklat kan man därför säga att statsskuldspolitiken blir en balansgång mellan ränteuppdrivande och likviditetsskapande effekter. Med en sådan budgetutveckling som avspeglas i långtidsbudgetberäkningarna torde dessa av-

vägningsproblem komma att bli allt svårare. De budgetunderskott som uppkommer skulle således ej kunna finansieras utan allvarliga negativa effekter på bytesbalans, inflationstakt eller investeringsverksamheten.

5.4 Statliga kreditgarantier

I tidigare avsnitt har beräkningar gjorts av statsutgifternas utveckling under långtidsbudgetperioden. Staten kan emellertid också komma att belastas med betydande kostnader för statliga kreditgarantier. En statlig kreditgaranti innebär att staten ställer ut garantier för lån som tas upp av företag och enskilda. I den mån en låntagare med statlig garanti inte kan uppfylla sina förpliktelser träder staten in och ersätter långivaren. Denna ersättning uppgår högst till det av staten utställda garantibeloppet. Ofta kan dock säkerheter finnas som gör att statens kostnad då en låntagare inte klarar sina åtaganden blir betydligt lägre än detta belopp. I de allra flesta fall leder garantigivningen dock inte till några kostnader alls för staten.

Under senare år har de av staten utställda garantierna ökat mycket kraftigt i omfattning. Under de fem åren fr.o.m. halvårsskiftet 1975 till halvårsskiftet 1980 ökade de med i genomsnitt ca 22 % per år i löpande priser, eller från knappt 21 miljarder kr. till drygt 56 miljarder kr. Av tabell 26 framgår hur garantigivningen utvecklats under den senaste femårsperioden.

Tabell 26. Utestående statliga kreditgarantier
(Milj. kr., avrundat)

	Av staten utställda kreditgarantier					
	75-06-30	76-06-30	77-06-30	78-06-30	79-06-30	80-06-30
Exportkreditgarantier	7 300	8 400	10 800	12 700	15 200	16 700
Garantier avseende banker och andra kreditinstitutioner	5 600	8 800	10 900	12 200	13 200	14 700
Garantier avseende lån till varv och rederier	5 500	7 900	9 500	12 100	12 600	12 500
Garantier utställda av olika myndigheter	1 700	3 400	4 000	5 300	7 100	8 800
Garantier avseende lån till företag och stiftelser	800	1 100	2 000	2 600	3 200	3 600
Summa utestående garantier	**20 900**	**29 600**	**37 200**	**44 900**	**51 300**	**56 300**

Exportkreditgarantier lämnas av exportkreditnämnden för lån som tas upp i samband med export från Sverige. Huvuddelen garantier ges på kommersiella villkor, medan en mindre del ges på särskilt gynnsamma villkor. De i tabellen redovisade utestående garantierna utgör bara en del av exportkreditnämndens åtaganden. Nämnden lämnar nämligen också garantiutfästelser. Dessa utfästelser omvandlas till garantier i de fall den

aktuella exportaffären blir av. Garantiutfästelserna uppgick till närmare 54000 milj. kr. vid halvårsskiftet 1980. I flertalet fall leder utfästelserna dock inte till att staten utfärdar en garanti. De premier som tas ut för garantierna skall i princip täcka de förlustrisker staten tar. Under senare år har emellertid reservfonderna minskat inte bara i procent av givna garantier utan även i absoluta tal. De var vid ingången av innevarande budgetår mycket små. Under budgetåret 1980/81 kan därmed förluster komma att belasta statsbudgeten. Sådana kostnader på statsbudgeten kan uppstå även under kommande budgetår.

Garantierna avseende *banker och andra kreditinstitutioner* hänför sig främst till de institutioner som svarar för lån för bostadsbyggande (bl. a. stadshypotekskassan) samt till Sveriges Investeringsbank. Garantierna kan i dessa fall närmast betraktas som ett icke inbetalt ägarkapital som möjliggör för instituten att låna upp på kreditmarknaden. Riskerna för förluster på dessa garantier får bedömas som små.

Garantier avseende lån till *varv och rederier* innebär betydande förlustrisker för staten. Hittills har dock statsbudgeten belastats endast i mycket begränsad grad. Detta beror antagligen dels på att vissa fartygsbyggen som skulle lett till betydande förluster i garantisystemet blev värdegaranterade av staten, dels på att staten subventionerat näringen med betydande belopp. Betydande kostnader för staten kan uppstå till följd av gjorda garantiåtaganden.

Av de garantier som ställs ut av olika *myndigheter* svarade statens vattenfallsverk för ca 4000 milj. kr. den 30 juni 1980. De avser främst lån upptagna av Forsmarksbolaget. Förlustriskerna får bedömas som små. Samma sak gäller de garantier som lantbruksstyrelsen lämnar för lån främst till jordbrukets rationalisering. Lantbruksstyrelsens totala garantiengagemang uppgick till ca 2700 milj. kr. vid samma tidpunkt. Statens industriverk hade samtidigt ca 1800 milj. kr. utestående i garantier. Däri ingår de garantier som ges för s. k. industrigarantilån. Dessa har under senare år regelmässigt lett till betydande förluster, eller ca 100 milj. kr. per budgetår.

Garantierna till *företag och stiftelser* avser flera olika låntagare, bl. a. Svenska Petroleum AB, Svensk Kärnbränsleförsörjning AB och SSAB. Förlustriskerna är svåra att uppskatta men bör inte vara betydande.

Kostnaderna på statsbudgeten för infriande av statliga garantier framgår av nedanstående tablå.

(Milj. kr.)	1975/76 utfall	1976/77 utfall	1977/78 utfall	1978/79 utfall	1979/80 utfall	1980/81 prognos
Industrigarantilån	8	8	79	116	91	100
Exportkreditgarantier	–	–	–	–	–	150
Andra garantier	1	4	8	7	3	10
Summa kostnader på statsbudgeten	**9**	**12**	**87**	**123**	**94**	**260**

Sammantaget kan konstateras att det är sannolikt att belastningen på statsbudgeten under den kommande långtidsbudgetperioden kommer att bli större än den genomsnittliga kostnaden under den historiska perioden. Om utvecklingen för delar av näringslivet eller för vissa länder som Sverige exporterar till blir mycket negativ kan betydande ytterligare belastning uppstå.

De statliga kreditgarantiernas samhällsekonomiska effekter är inte begränsade till påverkan på statsbudgeten. Andra samhällsekonomiska effekter är exempelvis att en statlig garanti leder till att låntagaren får en gynnad ställning på kreditmarknaden. Denna effekt uppstår trots att garantin inte innebär någon rätt att erhålla lån. Sålunda blir räntesatsen på det eventuella lånet normalt lägre än vad som annars skulle blivit fallet. Vidare kan det röra sig om lån som inte skulle hav beviljats om statlig garanti ej funnits. På kreditmarknaden tas då ett utrymme i anspråk som annars skulle ha kunnat användas till annan långivning där låntagaren själv får och kan bära sina kostnader resp. prestera den erforderliga banksäkerheten. I den mån lån undanträngs som är samhällsekonomiskt mer motiverade innebär förskjutningen en resursförlust för samhället. En annan närliggande effekt av garantigivningen är fragmentiseringen av kreditmarknaden med åtföljande risker för ökande stelhet på marknaden. Den kan då inte i samma utsträckning fungera som en effektiv mekanism för fördelning av finansiella resurser. Garantisystem kan också leda till att samhällsekonomiska förluster uppstår till följd av att en på längre sikt ofrånkomlig strukturrationalisering påtagligt försenas och fördyras.

Av denna genomgång framgår att statlig garantigivning kan ha vissa negativa effekter på andra delar av ekonomin. Det finns dock ett antal fall då skäl kan anföras för behovet av statlig garantigivning. Detta kan vara fallet vid t.ex. mycket stora projekt med stora osäkerheter om förlustriskerna. Det kan då vara svårt för ett enskilt kreditinstitut att finansiera projektet utan statlig garanti. Statlig garanti är sålunda i sådana fall en förutsättning för att projektet skall bli av. Ett annat exempel är exportkreditgarantierna som är avsedda att fungera som ett försäkringssystem där exportföretagen genom premiebetalning fritar sig från förlustrisker samtidigt som exportkreditnämndens totala riskexponering i princip motsvaras av inbetalda premier. Garantier kan också motiveras i de fall en från samhällelig synpunkt angelägen verksamhet annars ej skulle komma till stånd. Även andra skäl för statliga kreditgarantier kan finnas.

Sammanfattningsvis kan sägas att det i vissa fall är samhällsekonomiskt motiverat med statliga garantisystem, men att de samhällsekonomiska kostnaderna kan vara betydande. Det är också antagligen så att kostnaderna för garantigivningen är svårare att konkret belägga än de samhällsekonomiska vinster som den ger.

6 Statsinkomsternas utveckling

I detta avsnitt ges en beskrivande översikt av olika inkomstslag i statsbudgeten samt utvecklingen av dessa. Avsnittet avser även att tillgodose vissa av de önskemål som framförts från riksdagen. Inledningsvis behandlas utvecklingen under 1960- och 1970-talen. Därefter beskrivs ett antal faktorer som är av betydelse för de större inkomstslagen i statsbudgeten nämligen inkomstskatt, socialavgifter, mervärdeskatt samt övriga indirekta skatter. Tyngdpunkten i beskrivningen läggs vid inkomstskatten. Inkomstskatten svarar visserligen endast för en femtedel av statsinkomsterna. Trots detta är den på kort sikt av avgörande betydelse för inkomsternas utveckling bl. a. till följd av systemet för utbetalning av kommunalskattemedlen. En redogörelse ges för hur inkomstskatten beräknas med hänsyn till avdrag, skattereduktioner m. m. Avslutningsvis presenteras resultatet av de beräkningar av statsinkomsternas utveckling som gjorts för den nu aktuella långtidsbudgetperioden. I kap. 8.2 kompletteras beskrivningen av statsinkomsterna med vissa ytterligare aspekter på de förutsättningar som ligger till grund för långtidsbudgetberäkningen.

6.1 Utvecklingen från 1960-talet till dagsläget

Statsinkomsternas sammansättning och utveckling från 1960-talet till dagsläget framgår av tabell 27.

Statsinkomsternas andel av bruttonationalprodukten har ökat från drygt 23 % budgetåret 1960/61 till inemot 31 % budgetåret 1975/76 för att därefter minska till drygt 28 % budgetåret 1980/81. Den högre andelen för budgetåret 1975/76 är en kassamässig effekt av de stora löneökningarna under åren 1975 och 1976. Inkomstskatt och arbetsgivaravgifter svarar – utom för budgetåret 1975/76 – för drygt 40 % av de totala statsinkomsterna. En betydande förskjutning skedde från direkt inkomstskatt till socialavgifter under 1970-talet. Mervärdeskattens andel av inkomsterna ökade också kraftigt under denna period. En ännu starkare ökning av mervärdeskattens andel inträffade dock under 1960-talet. Direkt inkomstskatt, socialavgifter och mervärdeskatt svarar under budgetåret 1980/81 för drygt två tredjedelar av statsinkomsterna. Motsvarande andel för budgetåret 1960/61 var drygt hälften.

Under 1960-talet och första hälften av 1970-talet ökade de totala statsinkomsterna uttryckta i fasta priser med drygt 5 % i genomsnitt per år. Under senare hälften av 1970-talet har tillväxten skett i en markant långsammare takt.

Tabell 27. Statsinkomsternas fördelning under budgetåren 1960/61, 1965/66, 1970/71, 1975/76, 1980/81

	Olika inkomsters andel av totala statsinkomster					Huvudsakliga faktorer (utöver förändringar i regelsystem m. m.) som påverkar inkomstutvecklingen
	1960/61	1965/66	1970/71	1975/76	1980/81	
Inkomstskatt m. m.	43,8	40,8[1]	43,3	50,3	20,6	Lönesumma, prisutveckling
Socialavgifter m. m.					21,7	Lönesumma
Mervärdeskatt	8,6	17,2	20,0	19,4	25,9	Konsumtionens utveckling
Skatt på sprit, vin och tobak	12,4	10,1	8,6	6,3	5,5	Konsumtionsvolymen
Skatt på energi och bensin	8,0	8,0	7,5	5,3	7,1	Konsumtionsvolymen
Övrigt	27,2	24,0	20,6	18,7	19,2	
Summa %	100	100	100	100	100	
Summa miljarder kr. (löpande priser)	**17,5**	**29,2**	**45,4**	**93,9**	**155,9**	
Andel av BNP %	23,2	24,6	25,7	30,8	28,5[2]	
Genomsnittlig årlig utveckling mellan angivna budgetår uttryckt i fasta priser[4], %		+6,0	+4,4	+5,9	+0,0[3]	

[1] Endast en mindre andel av beloppet avser arbetsgivaravgifter.

[2] Den nivåhöjning av inkomsterna som är en följd av övergång till ökad bruttoredovisning i samband med budgetreformen 1980/81 ökar inkomsternas andel av BNP med ca 0,5 procentenheter. Denna ökning är dock inte reell utan rent bokföringsteknisk.

[3] För att kunna jämföra med tidigare budgetår har vid beräkningen av förändringstalen mellan 1975/76–1980/81, justerats för den nivåhöjning som orsakas av budgetreformen.

[4] I detta avsnitt redovisas i vissa fall statsinkomsternas utveckling uttryckt i fasta priser. Fastprisberäkningen har gjorts på så sätt att inkomsterna i löpande priser har deflaterats med implicitprisindex för bruttonationalprodukten (den s. k. BNP-deflatorn).

I långtidsbudgeten tillämpas för statens kostnader, som t. ex. kostnader för statliga löner och inköp, beräkningar i fasta priser. Syftet med sådana beräkningar är att visa hur statens förbrukning av reala resurser utvecklas. Fastprisberäkningar kan också användas för att visa hur produktionen av en vara eller tjänst utvecklas i volymtermer. Dessa förhållanden gäller inte för huvuddelen av statsinkomsterna som inte är avsedda för ett specifikt ändamål. Statsinkomsterna kan betraktas från såväl statens som skattebetalarnas synpunkt. Staten utnyttjar inkomsterna för att finansiera sina utgifter. Dessa utgifter är av många olika slag. Därmed finns inget självskrivet index för deflatering av de samlade statsinkomsterna. Även betraktat från skattebetalarnas synpunkt gäller detta, eftersom de utgörs av juridiska och fysiska personer med skilda alternativa användningsområden för de inbetalade skatterna. (Resonemangen i detta stycke äger giltighet även för de statsinkomster som inte är skatter.) Deflatering av statsinkomsterna med implicitprisindex för bruttonationalprodukten får därför endast ses som en metod att möjliggöra direkt jämförelse mellan utvecklingen för statens inkomster och den ekonomiska tillväxten i ekonomin som helhet.

6.2 Faktorer av betydelse för statsbudgetens inkomster

Inkomstskatten

Avgörande för statens inkomster av inkomstskatten är dels beslutade skattesatser m. m. dels utvecklingen av den beskattningsbara inkomsten.

Löne- och pensionsinkomsterna inkl. beskattade sociala förmåner beräknas år 1980 till 330 miljarder kr. Övriga s. k. förvärvskällor – inkomst av kapital, annan fastighet, jordbruksfastighet, rörelse och tillfällig förvärvsverksamhet – beräknas därtill ge skattepliktiga inkomster om ca 26 miljarder kr. Den debiterade inkomstskatten för fysiska personer beräknas uppgå till inemot 30 % av den på detta sätt beräknade totala inkomstsumman. Därav är statens andel ca 8 % och den kommunala 22 %.

Tabell 28. Skattens andel av totala inkomstsumman år 1980, löpande priser

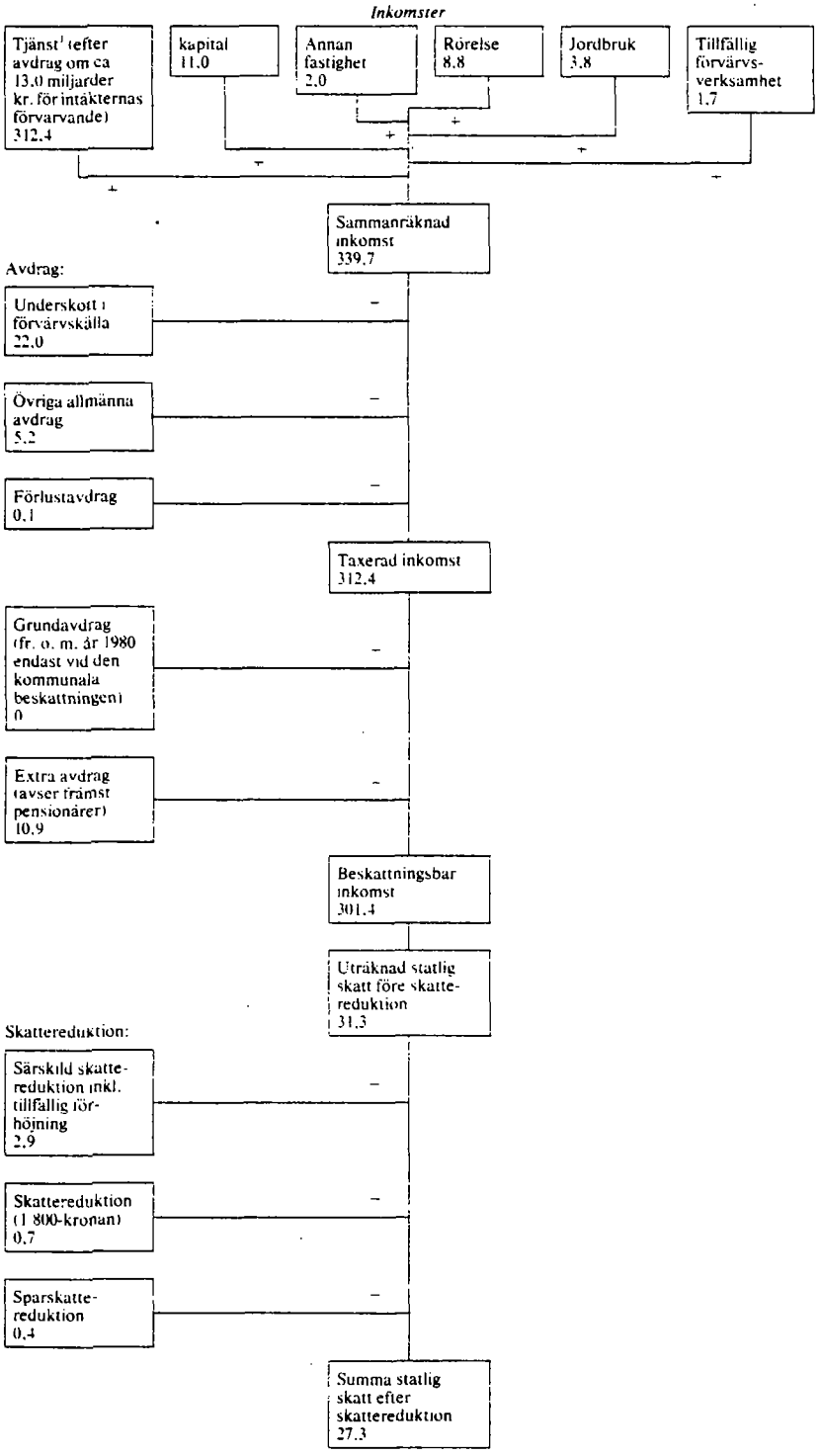
a) *Total inkomstsumma för fysiska personer:*		
Total lönesumma inkl. beskattade förmåner	266	miljarder kr.
Totalt utbetalade pensioner	64	"
(därav för ickedeklarerande pensionärer)	(5)	"
Övriga förvärvskällor	26	"
Summa	**356**	"
b) *Debiterad skatt för fysiska personer:*		
Statlig	27,3	miljarder kr.
Kommunal	78,1	"
Summa	**105,4**	"
c) *Skattens andel av beskattningsunderlaget:*		
Statlig	7,7	%
Kommunal	21,9	%
Summa	**29,6**	%

Den *beskattningsbara inkomsten* beror på förändringar av dels inkomster, dels avdrag. Hur den beskattningsbara inkomsten beräknas framgår av diagram 2.

Inkomst av tjänst är det dominerande inkomstslaget och svarar för ca 92% av de fysiska personernas sammanräknade inkomst. I inkomst av tjänst ingår framför allt alla löneinkomster. Dessutom räknas pensionerna dit. Inkomst av rörelse svarar för 3%, inkomst av kapital för 3% och inkomst av jordbruksfastighet för 1% av fysiska personers sammanräknade inkomst. Återstoden fördelas ungefär lika på inkomst av annan fastighet och tillfällig förvärvsverksamhet. Den största gruppen inkomsttagare dvs. anställda löntagare, har sina huvudsakliga inkomster av tjänst medan egenföretagarnas inkomster huvudsakligen härrör från jordbruksfastigheter och rörelse.

Statlig beskattningsbar inkomst framkommer om från sammanräknad inkomst dras underskottsavdrag och övriga allmänna avdrag. För år 1980 kan den sammanräknade inkomsten (efter reduktion med 13 miljarder kr. för avdrag för intäkternas förvärvande under inkomst av tjänst) uppskattas till ca 340 miljarder kr. Underskottsavdragen och övriga allmänna avdrag kan beräknas till sammanlagt ca 27 miljarder kr. För att lindra beskattningen av pensionärernas inkomster avgår för dessa även ett extra avdrag. För att erhålla beskattningsbar inkomst vid den kommunala beskattningen avgår dessutom ett grundavdrag. Det extra avdraget och grundavdraget kan inte påverkas av den enskilde inkomsttagaren och är närmast att betrakta som direkt ingående i skatteskalan. Skatteskalan tillämpas på den beskattningsbara inkomsten. Den skatt som därvid räknas fram reduceras med eventuella skattereduktioner. Under år 1981 finns dels skattereduktion för gift vars make saknar inkomst eller har mycket låg inkomst och för ensamstående med barn, dels en särskild skattereduktion som tillfaller alla inkomsttagare, dels viss skattereduktion för sparande och aktieutdelningar. Kostnaderna för skattereduktionerna bärs helt av staten.

Diagram 2. Debiterad statlig skatt år 1980 i miljarder kr.
(Framskrivning baserad på RRV:s taxeringsstatistiska undersökningar)

[1] Avvikelserna mot föregående tabell beror bl. a. på att i figuren endast ingår inkomster för personer som avlämnat självdeklaration.

Kostnader för intäkternas förvärvande under inkomst av tjänst

Kostnaderna för intäkternas förvärvande under inkomst av tjänst redovisas huvudsakligen av löntagare. Företagare har i princip samma typ av avdrag men dessa framgår inte direkt av diagrammet eftersom avdragen i dessa förvärvskällor inte särredovisas. Bland dem som redovisar inkomst av tjänst kan också återfinnas individer som på grund av arbetets art kan ha mycket stora avdrag avseende kostnader för intäkternas förvärvande.

I sammanställningen nedan framgår hur kostnaderna för intäkternas förvärvande fördelade sig på olika avdragstyper samt inkomstklasser år 1979. De avdragsgilla kostnaderna uppgick detta år till ca 12 miljarder kr., varav drygt hälften avseende resor till och från arbetet. Därav utgjorde avdraget för resor med egen bil 4,8 miljarder kr., medan avdrag för kollektiva färdmedel uppgick till 1,7 miljarder kr. Det genomsnittliga bilavdraget för den som gör avdrag var år 1979 ca 3 200 kr.

Tabell 29. Avdrag under inkomst av tjänst år 1979
(prel. bearbetning av RRV:s taxeringsstatistiska undersökning)

Sammanräknad inkomst, 1 000 kr.	Antal personer som avlämn. dekl. 1 000-tal	Avdrag för							
		Bilresor		Kollektivresor		Övriga kostn.		Avdrag	Totalt
		antal pers.[1], 1 000-tal	genomsnittligt avdrag, kr.	antal pers.[1], 1 000-tal	genomsnittligt avdrag, kr.	antal pers., 1 000-tal	genomsnittligt avdrag, kr.	antal pers., 1 000-tal	genomsnittligt avdrag, kr.
0– 50	3 595	440	2 489	958	664	1 827	360	3 233	771
50–100	2 432	916	3 502	1 053	916	1 262	2 494	2 378	3 122
100–	311	142	3 551	113	1 154	236	5 693	303	6 576
Totalt	**6 338**	**1 498**	**3 209**	**2 125**	**815**	**3 325**	**1 549**	**5 914**	**2 014**
Summa i miljarder kr.			4,8		1,7		5,2		11,9

[1] 168 000 personer har avdrag för både bil och kollektivresor.

En av de största kostnadsposterna utgörs alltså av avdrag för bilresor. Riksskatteverket ger årligen ut anvisningar om hur dessa skall beräknas. Principen är att avdragen skall täcka de genomsnittliga kostnaderna för mindre bil med hänsyn till dels milbundna kostnader, dels fasta kostnader. Konstruktionen medför att bensinprishöjningar – orsakade såväl till följd av en höjning av bensinskatten som andra höjningarna – leder till ökade avdrag. Uppskattningsvis 15% av bensinkonsumtionen i landet är att hänföra till avdragsgilla bilresor mellan hem och arbetsplats. Höjningar av bensinskatten kommer därmed netto – inkl. de indirekta effekter som uppstår vid inkomstbeskattningen – att inbringa ett mindre belopp än vad intäkterna av bensinskatten visar.

Regeringen har nyligen föreslagit en begränsning av reseavdragen. Enligt förslaget medges endast avdrag för kostnader som överstiger 1 000 kr. Samtidigt skärps kraven för rätt till avdrag för resa med bil. Som en följd härav bedöms avdragen komma att minska med ca 4 miljarder kr. fr. o. m. år 1982. I långtidsbudgeten förutsätts att hela intäktsökningen av denna åtgärd tillgodoförs staten.

Underskottsavdrag

Från bruttointäkterna av kapital, annan fastighet, rörelse, jordbruksfastighet och tillfällig förvärvsverksamhet kan olika slag av avdrag göras. Om bruttointäkterna är större än avdragen redovisas nettot som inkomst. I första hand är det fråga om olika slag av omkostnader, men även vissa stimulansavdrag m. m. förekommer. Överstiger däremot avdragen bruttointäkterna i förvärvskällan uppkommer ett underskott som – med vissa undantag – får kvittas mot överskott i andra förvärvskällor. Underskottsavdragen beräknas år 1980 uppgå till 22 miljarder kr.

Av en preliminär bearbetning av RRV:s taxeringsstatistiska undersökning för inkomståret 1979 framgår hur avdragen fördelar sig på olika inkomstklasser. Detta år uppgick underskottsavdragen totalt till inemot 16 miljarder kr., varav 11,5 avseende annan fastighet. Underskottet av annan fastighet uppkommer huvudsakligen på grund av ränteutgifter för inteckningslån. Underskottsavdragens utveckling är därmed känslig för förändringar i räntenivån. I sammanhanget bör nämnas att förändringar i räntenivån även påverkar de ränteinkomster som deklaranterna redovisar.

Tabell 30. Underskottsavdrag år 1979
(prel. bearbetning av RRV:s taxeringsstatistiska undersökning)

Sammanräknad inkomst 1 000 kr.	Antal personer som avlämn. dekl. 1 000-tal 1 000-tal	Annan fastighet		Kapital		Övriga underskottsavdrag[1]		Underskottsavdrag totalt	
		antal 1 000-tal	genomsnittligt avdrag, kr.	antal 1 000-tal	genomsnittligt avdrag, kr.	antal 1 000-tal	genomsnittligt avdrag, kr.	antal 1 000-tal	genomsnittligt avdrag, kr.
– 25	1 800	70	3 430	104	1 013	32	5 897	190	2 819
25– 50	1 796	155	5 116	326	981	37	4 220	479	2 645
50– 75	1 843	498	8 637	624	1 470	56	6 486	1 008	5 541
75–100	589	270	10 602	209	2 935	21	6 578	393	9 196
100–150	238	150	14 632	96	5 641	9	6 691	189	14 756
150–	72	49	22 193	35	17 157	6	49 343	62	31 776
Totalt	**6 338**	**1 192**	**9 628**	**1 394**	**2 226**	**161**	**7 411**	**2 321**	**6 795**
Summa i miljarder kr.			11,5		3,1		1,2		15,8

[1] Bl. a. jordbruksfastighet och tillfällig förvärvsverksamhet.

Såväl underskottsavdragens genomsnittliga storlek som andelen inkomsttagare med avdrag ökar med inkomsten.

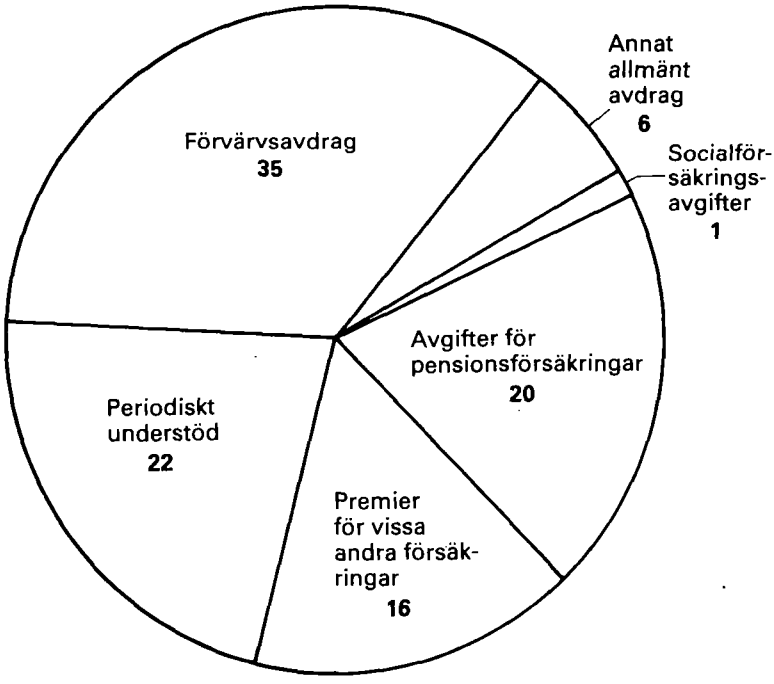
Underskott av kapital redovisades år 1979 av ca 1.4 miljoner inkomsttagare till ett sammanlagt belopp om 3.1 miljarder kr. dvs. i genomsnitt per inkomsttagare med avdrag ca 2 200 kr.

Övriga allmänna avdrag

Övriga allmänna avdrag består till stor del av förvärvsavdrag, avdrag för periodiskt understöd samt försäkringspremier. Förvärvsarbetande barnföräldrar erhåller förvärvsavdrag som normalt uppgår till 2 000 kr. I fråga om makar tillförs avdraget den av makarna som har lägst inkomst. Under år 1979 fick ca 920 000 hushåll förvärvsavdrag och den sammanlagda avdragssumman uppgick till ca 1,8 miljarder kr. Avdrag för periodiskt understöd består bl. a. av underhåll till icke hemmavarande barn. Avdraget är fr. o. m. inkomståret 1978 maximerat till 3 000 kr. per barn.

För vissa andra periodiska understöd är det avdragsgilla beloppet inte maximerat. Det gäller t. ex. understöd till tidigare anställd och då understöd har betalats ut på grund av föreskrift i testamente. Avdrag för utbetalt periodiskt understöd till andra mottagare medges med högst 5 000 kr. för varje mottagare. Avdrag för periodiskt understöd uppgick år 1979 totalt till drygt 1 miljard kr. Försäkringsavdraget för vissa andra försäkringar är maximerat till 250 kr. per person (500 kr. för ensamstående med barn och för makar gemensamt). Under år 1979 gjorde 3,7 miljoner inkomsttagare avdrag för sådana försäkringspremier till ett sammanlagt belopp om ca 0,8 miljard kr.

Diagram 3. Allmänna avdrag inkomståret 1979, %

Debiterad resp. kassamässig statlig inkomstskatt

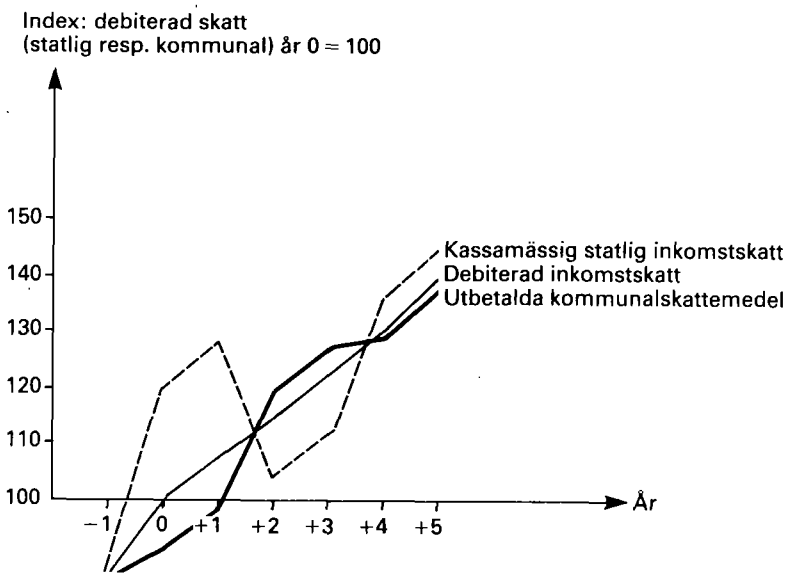
Under långtidsbudgetperioden uppvisar inkomstskatten såsom den redovisas kassamässigt på statsbudgeten en över åren varierande tillväxttakt. Detta sammanhänger bl.a. med den antagna löne- och prisutvecklingsprofilen. Som en följd härav kan tillväxten av den kassamässiga statliga inkomstskatten komma att avvika från tillväxten av den debiterade statliga inkomstskatten, dvs. den skatt som är att hänföra till de inkomster som intjänats under resp. år. Orsaken härtill är främst systemet för utbetalning av kommunalskatt.

Den *statliga inkomstskatten* såsom den registreras kassamässigt i statsbudgeten, utgör förenklat uttryckt nettot av under perioden totalt inflytande inkomstskatt och vissa utgifter, främst utbetalningar av kommunalskattemedel. Staten administrerar även uppbörden av kommunalskattemedlen. Utbetalningen av medlen till kommunsektorn sker genom ett system av förskott och slutregleringar. Slutreglering sker med två års eftersläpning när taxeringsutfallet är klart. Följande exempel illustrerar hur en mellan åren växlande löneökningstakt leder till att den kassamässiga statliga inkomstskatten kommer att avvika från utvecklingen av den debiterade. På lång sikt är utvecklingen dock densamma.

Exemplet utgår från vissa förenklade förutsättningar. Sålunda förutsätts att debiterad skatt och totalt influten skatt ökar i samma takt som löneutvecklingen. Att tillväxten i beskattade pensioner, avdrag samt förändringar i totala marginalskattekvoter kan ge ett annorlunda resultat bortses ifrån. Vidare antas att debiterad skatt för visst år sammanfaller med den skatt som inflyter samma år. Totalt inflytande skatt under visst år består egentligen av summan av inflytande preliminär skatt, fyllnadsinbetalningar samt kvarskatt minskat med överskjutande skatt. För enskilda år kan i praktiken vid en jämförelse med debiterad skatt uppstå antingen ett över- eller underuttag. Sett över en längre period är det normalt med en viss eftersläpning i inbetalningarna.

År 0 har totala inkomstskatten satts till 100 med fördelningen 30 % på staten och 70 % på kommunerna vilket är den ungefärliga fördelning som gäller i dagsläget. Debiteringsmässigt antas såväl statlig som kommunal inkomstskatt öka med 7 % per år utom år 0 då löneökningarna antas bli betydligt högre och resultera i en ökning av den debiterade skatten med 15 %. Som framgår av uppställningen nedan (se även tabell 31) liksom den diagrammatiska framställningen leder detta till en kraftig procentuell tillväxt av den kassamässiga statliga skatten såväl år 0 som år +4 medan en kraftig minskning uppstår år +2.

Procentuell utveckling av:	år −5 till år −1	år 0	år +1	år +2	år +3	år +4	år +5
a) debiterad skatt	7	15	7	7	7	7	7
b) kassamässig statlig skatt		33	7	−18	7	22	7
c) utbetalda kommunalskattemedel		7	7	21	7	1	7

Orsaken till den kraftiga ökningen år 0 är att kommunalskatteutbetalningarna som baseras på inkomstutvecklingen tidigare år klart understiger den aktuella tillväxten i inkomstskatten. År +2 får den onormalt höga skattetillväxten år 0 effekt på såväl förskotts- som slutregleringsutbetalningar av kommunalskattemedel vilket resulterar i att den nominella ökningen av kommunalskatteutbetalningarna överstiger den aktuella *totala* skatteinkomstökningen. Följaktligen kommer den kassamässiga statliga inkomstskatten att minska detta år. Den långsamma ökningen av kommunalskatteutbetalningarna år +4 och den därmed sammanhörande snabba tillväxten i den kassamässiga statliga inkomstskatten sammanhänger med att slutregleringsposten för kommunalskattemedlen nu återgår till normal nivå.

Exemplet visar att en kraftig tillfällig förändring i inkomstskattens tillväxttakt får stora konsekvenser för den statliga inkomstskatt som registreras på statsbudgeten. Hänsyn bör således tas härtill vid bedömning av den kortsiktiga saldoutvecklingen. Exemplet visar också att en kraftig förändring i inkomsttillväxten får konsekvenser för tillväxten i statsbudgetens inkomster under 5 års tid. Att effekterna för enskilda år blir så stora beror på att den kommunala inkomstskatten är ca 2,5 gånger så stor som den statliga inkomstskatten.

Tabell 31. Utveckling av den kassamässiga statliga inkomstskatten vid en tillfällig ökning av inkomsternas tillväxttakt

	Kalenderår										
	−5	−4	−3	−2	−1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Debiteringsmässigt											
(miljarder kr.):											
a) statlig inkomstskatt						30	32,1	34,4	36,7	39,3	42,1
b) kommunal inkomstskatt	46,4	49,7	53,2	56,9	60,9	70	74,9	80,1	85,8	91,8	98,2
c) *Summa*					*87,0*	*100*	*107,0*	*114,5*	*122,5*	*131,1*	*140,3*
d) Utveckling i procent från föregående år		7%	7%	7%	7%	15%	7%	7%	7%	7%	7%
Kassamässig beräkning av statlig inkomstskatt											
(miljarder kr.):											
e) + Totalt influten skatt år t (= rad c)					87,0	100	107,0	114,5	122,5	131,1	140,3
Avgår kommunalskatteutb.:											
f) − förskott för år t (debiterad kommunalskatt år t −2)					−53,2	−56,9	−60,9	−70,0	−74,9	−80,1	−85,8
g) −slutreglering för år t −2[1]					− 6,7	− 7,2	− 7,7	−13,1	−14,0	−10,1	−10,8
h) *Summa statlig skatt kassamässigt*					*27,1*	*35,9*	*38,4*	*31,4*	*33,6*	*40,9*	*43,7*
Utveckling i % från föregående år: kassamässig statlig inkomstskatt (kommunalskatteutb.)						33% (7%)	7% (7%)	−18% (21%)	7% (7%)	22% (1%)	7% (7%)

[1] Dvs. debiterad kommunalskatt för år −2 minskat med det förskott som utbetalades för år −2. Förskottet för ett visst år (år t) motsvarar skatteunderlaget för år −2 multiplicerat med den kommunala utdebiteringen för år 0. I exemplet har för enkelhets skull förutsatts att den kommunala utdebiteringen inte förändras. Detta innebär att slutregleringen för år −2 (som utbetalas år 0) = debiterad kommunalskatt år −2 minskat med debiterad kommunalskatt för år −4 (= förskott för år −2).

Lagstadgade socialavgifter

De *socialavgifter* som redovisas på statsbudgeten svarar för en dryg femtedel av de beräknade totala inkomsterna. Under 1970-talet har en successiv höjning av den samlade avgiftsnivån ägt rum i samband med att lättnader genomförts i den statliga inkomstskatten. Socialavgifterna har härigenom kommit att få en växande betydelse i statsbudgeten.

Vid givna avgiftssatser följer utvecklingen av inkomsterna från socialavgifterna i huvudsak lönesummans tillväxt. Sett för enskilda år förekommer dock avvikelser mellan den kassamässiga tillväxten av inkomsterna från socialavgifterna och lönesummans tillväxt. Detta beror på uppbördssystemet. Preliminär uppbörd av arbetsgivaravgifter sker på basis av senast redovisade lönesumma, dvs. lönesumman två år tidigare. Denna uppräknas med en av regeringen fastställd uppräkningsfaktor som avses motsvara två års löneutveckling. Till följd av detta system får en lönestegringstakt som ligger över denna uppräkningsfaktor inte omedelbara effekter på statens inkomster, utan får effekter i form av ökade fyllnadsinbetalningar ett år senare och kvarstående avgifter året därpå.

I tablån nedan redovisas uppräkningsfaktorer för den senaste femårsperioden tillsammans med den faktiska lönesummeutvecklingen under motsvarande period. Siffrorna inom parentes är prognostiserade värden.

År	Uppräknings-faktor procentenheter	Lönesumme-utveckling procent-enheter	Differens procent-enheter
1975–1977	19	24	+5
1976–1978	18	19	+1
1977–1979	14	19	+5
1978–1980	16	(22)	(+6)
1979–1981	19	(18)	(−1)

På statsbudgeten redovisas socialavgifterna efter delvis olika principer. Inkomsterna från folkpensionsavgiften, barnomsorgsavgiften och vuxenutbildningsavgiften bruttoredovisas. Hur dessa utvecklats debiterings- resp. kassamässigt under den senaste femårsperioden framgår av nedanstående tabell.

Tabell 32. Jämförelse av debiterade och kassamässigt influtna avgifter för folkpension, barnomsorg och vuxenutbildning

År	Avgifts-underlag totalt, miljarder kr.	Avgiftsuttag i % av avgiftsunderlaget	Avgifts-underlagets utveckling från föregående år, %	Avgiftsbelopp[1]		Kassamässigt influtna belopp, miljarder kr.	Procentuell årlig förändring	Differens mellan influtet belopp och avgiftsbelopp, miljarder kr.
				miljarder kr.	årlig förändring, %			
1976	164,6	6,35	9,1	10,5		9,5		
1977	179,6	9,45	9,1	17,0	62,3	15,6	64,1	−1,4
1978	196,2	9,85	9,2	19,3	13,9	18,8	21,1	−0,5
1979	214,0	10,15	9,3	21,7	12,4	20,8	10,8	−0,9
1980*	239,3	10,45	11,8	25,0	15,3	25,5	18,2	+0,5
1981*	252,0	10,85	5,3	27,3	9,2	30,1	18,0	+2,8

[1] Avgiftsuttaget multiplicerat med avgiftsunderlaget för resp. år.

* Prognos

Differensen mellan det kassamässiga influtna beloppet och avgiftsbeloppet är av den storleksordningen att de kan sägas vara intressant ur konjunkturpolitisk synpunkt. I ett konjunkturpolitiskt läge där önskemål finns att stimulera efterfrågan kan en låg uppräkningsfaktor i förhållande till en förväntad lönesummeutveckling bidra till att öka likviditeten i företagen, jämfört med att ingen differens föreligger mellan lönesummeutvecklingen och uppräkningsfaktorn.

Av tabellen framgår att det kassamässigt influtna beloppet för år 1981 är inemot 3 miljarder kr. högre än det debiterade avgiftsbeloppet. Den låga lönesummeutvecklingen mellan åren 1979–1981 i förhållande till uppräkningsfaktorn medför mycket stora inbetalningar av preliminära socialavgifter år 1981.

Det relativt höga kassamässiga avgiftsbeloppet år 1980, trots den höga lönesummeutvecklingen i förhållande till uppräkningsfaktorn, kan bl. a. förklaras av riksförsäkringsverkets ökade kontroll av debiterade socialavgifter i förhållande till lönesumman som fr. o. m. år 1980 redovisas i samband med källskatteredovisningen.

Sjukförsäkringsavgiften liksom övriga socialavgifter nettoredovisas på statsbudgetens inkomstsida, dvs. såväl avgiftsinkomsterna som de utgifter som sammanhänger med den verksamhet som avgiften är avsedd att finansiera redovisas under resp. inkomsttitel. Principen för de på statsbudgeten nettoredovisade avgifterna är att inkomster och utgifter skall balansera. Som framgår av kapitlet om staten och socialförsäkringssektorn (kap. 9) finns det dessutom vissa avgifter som redovisas helt vid sidan av statsbudgeten – främst avgifterna till allmän tilläggspension. Av avsnittet framgår också att inkomsterna från samtliga socialavgifter för budgetåret 1981/82 uppgår till 88 miljarder kr. Det på statsbudgeten redovisade beloppet utgör således endast omkring en tredjedel av inkomsterna från socialavgifterna. En höjning av lönesumman med 1 % resulterar i en ökning av de på statsbudgeten bruttoredovisade sociala avgifterna med drygt 200 milj. kr.

Indirekta skatter

Mervärdeskatten svarar tillsammans med *punktskatterna* för drygt 45 % av statsbudgetens inkomster. Medan tillväxten av mervärdeskatten överstigit BNP-tillväxten har punktskatteintäkterna som andel av BNP kommit att minska.

Tabell 33. Utvecklingen av inkomsterna av indirekta skatter i förhållande till BNP budgetåren 1960/61–1981/82

	1960/61–1965/66	1965/66–1970/71	1970/71–1975/76	1975/76–1980/81 (nuv. ber.)	1980/81–1981/82 (nuv. ber.)
Genomsnittlig årlig förändring uttryckt i fasta priser:					
Mervärdeskatt	+21,8 %[1]	+7,7 %	+5,0 %	+6,4 %	−1,8 %
Skatt på sprit, vin, tobak, energi m. m.	+ 3,5 %	+2,0 %	−1,1 %	+2,0 %	+3,0 %
Inkomsternas andel av BNP sista året i resp. period:					
Mervärdeskatt	4,2 %	5,1 %	5,7 %	7,4 %	7,2 %
Skatt på sprit, vin, tobak, energi, m. m.	4,5 %	4,1 %	3,4 %	3,6 %	3,7 %

[1] Det mycket höga förändringstalet beror på att omsättningsskatten infördes år 1960.

Mervärdeskatten

Mervärdeskatten är statsbudgetens största enskilda inkomstslag. Skatten utgör f. n. 23,46 % av varans pris före mervärdeskatt. För vissa varor och tjänster utgår ingen mervärdeskatt eller reducerad mervärdeskatt.

Bestämmande för mervärdeskattens utveckling vid given skattesats är utvecklingen av konsumtionen av mervärdeskattebelagda varor och tjänster inom den privata och offentliga sektorn. Denna sammanhänger i sin tur bl. a. med lönesummans utveckling. En ökning av konsumtionen med en procentenhet i löpande priser ökar intäkterna av mervärdeskatten med drygt 400 milj. kr. vid oförändrad fördelning mellan mervärdeskattepliktig och icke-mervärdeskattepliktig konsumtion. De senaste årens utveckling har inneburit att en ökande andel av hushållens konsumtionsutgifter fallit på områden där mervärdeskatt inte utgår: energi och boende.

Av betydelse för den framtida utvecklingen av mervärdeskatten i förhållande till BNP är de avvägningar som görs av den framtida resursanvändningen. Om ett ökat resursutrymme avsätts för t.ex. exporten kommer intäkterna av mervärdeskatt kortsiktigt att bli mindre än om samma resurser används för konsumtion.

Övriga indirekta skatter

Eftersom övriga indirekta skatter – t.ex. skatt på tobak, bensin och energi – i allmänhet utgår med ett i kronor fastställt belopp per enhet blir konsumtionsvolymen avgörande för intäkterna. Till följd av att punktskatterna är fastställda i krontal leder en allmän prisstegring till att prisrelationerna mellan punktskattebelagda och övriga varor förskjuts. För att återställa prisrelationerna krävs att skattesatserna också höjs i takt med den allmänna prisstegringen. Så har också skett på tobak och dryckesvaror under 1970-talet.

Tabell 34. Utveckling av priser för vissa punktskattebelagda varor

År	Genomsnittlig årlig prisutveckling			
	KPI	Alkoholhaltiga drycker och tobak	Bränsle och lyse	Bensin
1960–1965	3,6	3,2	−0,1	0,8
1965–1970	4,4	5,3	1,5	1,7
1970–1975	8,0	7,9	15,6	10,5
1975–1980	10,5	10,2	18,4	15,7

För vin, sprit och tobak utgör skatten en så hög andel av varans totala pris att förändringar i skattesatserna blir avgörande för prisutvecklingen.

Prisutvecklingen på energi och bensin är betydligt mera känslig för prisökningar som förklaras av andra faktorer än skattehöjningar. Under 1970-talet har prisökningarna på dessa produkter klart överstigit den allmänna prisutvecklingen.

Tabell 35. Skattens andel av varans totalpris exkl. mervärdeskatt för vissa punktskattebelagda varor

	Skatte- och avgiftsandel i % av varans pris exkl. mervärdeskatt	Totala skatteintäkter 1981/82 (nuv. beräkning), miljarder kr.
Vin	ca 60	1,1
Sprit	ca 88	4,8
Tobak	ca 60	3,3
Bensin	ca 50	5,3[1]
Eldningsolja	ca 17	7,3[2]

[1] Avser statsbudgetens inkomsttitel "bensinskatt".
[2] Avser statsbudgetens inkomsttitel "energiskatt".

6.3 Resultatet av långtidsbudgetberäkningen

Vid beräkningen av statsinkomsternas utveckling beaktas för långtidsbudgetperioden beslutade och av regeringen föreslagna förändringar som berör statsinkomsterna. I sammanhanget bör nämnas att de nu diskuterade förslagen till marginalskattesänkningar inte beaktats i beräkningen. Avsikten är att förslagen skall totalfinansieras via andra åtgärder på budgetens inkomstsida. Därmed kommer således statsinkomsterna totalt sett inte att påverkas. Dock kan omfördelningar mellan olika inkomstslag komma att ske. I beräkningen av inkomsterna har vidare förutsatts att staten neutraliserar den positiva effekt på den kommunala ekonomin som uppstår till följd av den föreslagna begränsningen av reseavdragen.

De beräknade förändringarna i statsinkomsterna under långtidsbudgetperioden med tidigare angivna förutsättningar framgår av tabell 36. I fasta priser ökar inkomsterna med ca en procentenhet per år under långtidsbudgetperioden.

Inkomstskatten är det inkomstslag som uppvisar den snabbaste tillväxttakten. Därvid har som tidigare nämnts förutsatts att staten återtar de ökade kommunala skatteinkomster som följer av begränsningen av reseavdragen. Beräkningen utgår vidare från att löneökningar sker som rent procentpåslag.

Inkomsterna från de *lagstadgade socialavgifterna* beräknas i löpande priser öka med ca 12 % per år. I beräkningarna har därvid förutsatts att det överskott som enligt nuvarande regler och vid ett oförändrat sjuktal beräknas uppstå på sjukförsäkringen överförs till sjukförsäkringsfonden.

Mervärdeskattens ökningstakt beräknas i löpande priser komma att uppgå till ca 12 % i genomsnitt per år.

Övriga indirekta skatter förutses öka med i genomsnitt drygt 1 % per år. Kalkylen baseras på oförändrade nominella skattesatser vilket i allmänhet även torde innebära sjunkande relativpriser för dessa varor. Den volymmässiga konsumtionen torde med denna förutsättning i praktiken komma att öka snabbare än vad långtidsbudgetberäkningen visar. Det är emellertid

Tabell 36. Totala statsinkomster
(Milj. kr., löpande priser, avrundat)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1975/76–1979/80	1981/82 enl. nuv. beräkning	Förändring till				Procentuell förändring 1981/82–1982/83	Genomsnittlig procentuell förändring 1981/82–1985/86
			1982/83	1983/84	1984/85	1985/86		
Inkomstskatt	} + 0,3	29 534	+3 000	+10 000	+ 8 800	+ 7 100	+10,2	+18,6[3]
Socialavgifter		28 709	+1 100	+ 7 400	+ 3 200	+ 4 900	+ 3,8	+12,1
Mervärdeskatt	+14,9	42 700	+4 200	+ 5 300	+ 7 000	+ 7 700	+ 9,8	+11,9
Övriga indirekta skatter	+14,7	30 265	+ 400	+ 400	+ 400	+ 400	+ 1,3	+ 1,3
Statens rörelseöverskott, ränteinkomster, avskrivningar o. d.	+13,0	27 442	+1 050	+ 1 700	+ 1 300	+ 1 300	+ 3,8	+ 4,5
Totala statsinkomster	**+ 9,0**	**158 650**	**+9 750**	**+24 800**	**+20 700**	**+21 400**	**+ 6,1**	**+10,3**
Absolutnivå	. .		168 400	193 200	213 900	235 300		
Andel av BNP	. .	26,7[1]				26,2		
Utveckling uttryckt i fasta priser	− 0,9							+ 1,2[2]

[1] Inkomsternas andel av BNP är bl. a. till följd av de kassamässiga effekterna av systemet för kommunalskatteutbetalningar mycket låg budgetåret 1981/82. Motsvarande andel för budgetåret 1980/81 kan beräknas till 28,5 %.
[2] Motsvarande för perioden 1980/81–1985/86 är − 0,2 % per år.
[3] Motsvarande för perioden 1980/81–1985/86 är +12,7 % per år.

svårt att bedöma hur stor en sådan ökning skulle bli. I beräkningarna antas ökningen i princip följa den volymmässiga utvecklingen av total privat konsumtion. En kalkyl skulle också kunna ha baserats på antagandet om t. ex. punktskattehöjningar i takt med prisutvecklingen. Därvid bör dock hållas i minnet att en sådan förutsättning inte kan läggas in i kalkylen utan att detta får konsekvenser för andra inkomster på budgeten. T. ex. fås återverkningarna på privat konsumtion och därmed på intäkterna av mervärdeskatten liksom indirekta skatter i övrigt.

7 Statens budgetsaldo m. m.

Statens budgetsaldo och finansiella sparande

De tidigare presenterade beräkningarna av inkomst- och utgiftsutvecklingen under långtidsbudgetperioden har sammanställts i tabell 37, som visar budgetutfallet för budgetåren 1975/76–1979/80 samt vilket budgetsaldo som beräknas för vart och ett av budgetåren 1980/81–1985/86. Underskotten för budgetåren 1980/81 och 1981/82 beräknas enligt nuvarande beräkning uppgå till 57,7 resp. 74,9 miljarder kr.

Tabell 37. Budgetsaldots utveckling budgetåren 1975/76–1979/80
(Milj. kr., löpande priser, avrundat för budgetåren 1980/81–1985/86)

	1975/76 Utfall	1976/77 Utfall	1977/78 Utfall	1978/79 Utfall	1979/80 Utfall	1980/81 Ber. utfall
Inkomster	93 934	104 360	112 113	119 664	132 491	155 900
Utgifter	97 658	114 845	137 292	158 342	182 475	213 600
Saldo	**−3 724**	**−10 484**	**−25 179**	**−38 678**	**−49 984**	**−57 700**

	1981/82 Enl. rev. budget-förslaget	1982/83 LB-kalkyl	1983/84 LB-kalkyl	1984/85 LB-kalkyl	1985/86 LB-kalkyl
Inkomster	158 700	168 400	193 200	213 900	235 300
Utgifter	233 600	248 800	275 000	303 500	334 400
Saldo	**−74 900**	**−80 400**	**−81 800**	**−89 600**	**−99 100**

Under långtidsbudgetperioden ökar budgetunderskottet med ca 24 miljarder kr. Årets långtidsbudget uppvisar därmed en likartad utveckling som fjolårets.

Som framgår av kap. 5 utgörs en del av statsutgifterna av finansiella transaktioner. Budgetsaldot efter avdrag för dessa finansiella transaktioner (netto) utgör *statens finansiella sparande*. Vid en analys av sparandeutvecklingen i samhället är detta ett mer relevant begrepp än det traditionella budgetsaldot. Beräkningarna av statens finansiella sparande under långtidsbudgetperioden redovisas i tabell 38.

Tabell 38. Statens finansiella sparande budgetåren 1975/76–1985/86
(Milj. kr., löpande priser, avrundat)

	1975/76 Utfall	1976/77 Utfall	1977/78 Utfall	1978/79 Utfall	1979/80 Utfall	1980/81 Ber. utfall
Budgetsaldo	−3 700	−10 500	−25 200	−38 700	−50 000	−57 700
Finansiella transaktioner	4 900	5 600	8 000	8 200	12 500	12 700
Statens finansiella sparande	**+1 200**	**− 4 900**	**−17 200**	**−30 500**	**−37 500**	**−45 000**

	1981/82 Enl. rev. budget-förslaget	*1982/83* LB-kalkyl	*1983/84* LB-kalkyl	*1984/85* LB-kalkyl	*1985/86* LB-kalkyl
Budgetsaldo	−74 900	−80 400	−81 800	−89 600	−99 100
Finansiella transaktioner	10 300	11 700	15 300	15 400	16 500
Statens finansiella sparande	**−64 600**	**−68 700**	**−66 500**	**−74 200**	**−82 600**

Effekter på budgetutvecklingen av andra förutsättningar

I kap. 2 har redogjorts för den samhällsekonomiska bild som utgör bakgrunden till långtidsbudgetens beräkningar. I kap. 3 har sedan behandlats de antaganden och förutsättningar i övrigt som gäller för de presenterade resultaten. När man söker bedöma den framtida budgetutvecklingen är det viktigt att detta sker i relation till de aktuella förutsättningarna. Förändringar i dessa förutsättningar kan nämligen i betydande utsträckning påverka de beräkningar av statsutgifter, statsinkomster och budgetsaldo som redovisas. Det bör i detta sammanhang åter understrykas att årets långtidsbudget baseras på en mera genomarbetad bild av den samhällsekonomiska utvecklingen som ansluter sig till de bedömningar för framtiden som nu kan göras. Detta innebär en högre grad av realism jämfört med tidigare år då beräkningarna grundats på relativt schablonmässiga antaganden om ekonomins utveckling.

I kap. 8 behandlas de faktorer som medverkar till en automatisk utveckling av statens inkomster och utgifter. Kapitlet syftar till en kartläggning av drivkrafterna bakom budgeten och till att ge en bild av vissa strukturella drag i statsbudgetens utveckling.

De olika förutsättningar som gäller för långtidsbudgetens beräkningar skiljer sig åt beträffande stabiliteten. Flertalet av de antaganden som rör centrala volymfaktorer bakom utgiftstillväxten såsom exempelvis befolkningsutvecklingen, kan sägas besitta en hög grad av säkerhet. Vad däremot gäller prognoserna för sådana ekonomiska faktorer som pris- och löneutvecklingen samt antaganden om den ekonomiska tillväxten, kan dessa givetvis ändras med hänsyn till oförutsedda omständigheter. Det kan därför vara av intresse att något närmare diskutera hur budgetutvecklingen påverkas av förändringar i centrala ekonomiska variabler.

Beräkningarna är starkt beroende av de antaganden som görs om *räntenivån* under perioden. Här kan sägas att detta beroende givetvis går i båda riktningarna. Ett stort budgetunderskott innebär således att ränteläget måste hållas högre än vad som annars skulle varit fallet. Andra förhållanden än budgetutvecklingen påverkar dock räntenivån. Av särskilt stor vikt är den internationella räntesituationen. Faktorer som bestäms utifrån kan därmed få en stor inverkan också på budgetutvecklingen. Räntenivåns

påverkan på budgeten sker främst via utgifterna för statsskuldräntorna och subventionerna till bostadsräntorna. Härtill kommer att högre räntebetalningar i samhället, genom de ökade möjligheterna till ränteavdrag, påverkar statens skatteinkomster i negativ riktning. Denna effekt motverkas till viss del genom att också de skattepliktiga inkomsträntorna ökar. Om man till dessa faktorer lägger vissa övriga mindre effekter på statsbudgetens inkomster och utgifter, finner man att en höjning av det allmänna räntetaget med en procentenhet under hela långtidsbudgetperioden leder till en försvagning av budgetsaldot med 5 à 6 miljarder kr. sista året i långtidsbudgetperioden.

De antaganden som görs om den ekonomiska tillväxten påverkar de beräknade kostnaderna för bl. a. *arbetsmarknadspolitiken*. I de föreliggande beräkningarna har dessa kostnader behandlats enligt sedvanlig långtidsbudgetmetodik. Eftersom långtidsbudgeten grundar sig på ett scenario där balansbristerna i den svenska ekonomin består och i vissa avseenden fördjupas, stiger arbetslösheten successivt under perioden. Detta medför ökade kostnader för arbetslöshetsförsäkringen, vilket belastar dels statsbudgeten, dels den nybildade gemensamma arbetsmarknadsfonden. De utgifter härför som kan beräknas belasta statsbudgeten har i de föreliggande beräkningarna upptagits under ändamålet arbetsmarknadspolitik och i tillkommande utgiftsbehov under ändamålsavsnittet övrigt. Utgifterna skulle givetvis öka kraftigt om ett försämrat sysselsättningsläge i stället möts helt och hållet med ökade insatser för beredskapsarbeten och arbetsmarknadsutbildning. Om detta blir fallet kan man uppskatta merkostnaderna brutto i dagens penningvärde till 5 à 6 miljarder kr. i förhållande till nuvarande beräkningar för slutet av långtidsbudgetperioden.

Liknande reservationer som gäller för beräkningarna av de arbetsmarknadspolitiska insatserna måste göras när det gäller *industripolitiken*. Utgifterna för industripolitiken under långtidbudgetperioden är beräknade så att endast nu beslutade insatser för krisdrabbade branscher och företag ingår. Beräkningarna förutsätter sålunda en väsentligt lägre utgiftsnivå än under de senaste åren (se diagram 1 under ändamålsavsnittet Näringspolitik i kap. 4). Om konjunktur- eller strukturproblem skulle åtföljas av beslut om nya insatser för problembranscher och krisdrabbade företag skulle kostnaderna sannolikt bli väsentligt större än vad som lagts in i långtidsbudgetkalkylen. Om man i en mekanisk trendframskrivning antar att de industripolitiska åtgärderna fortsätter i samma omfattning som under de närmast föregående åren blir budgetsaldot i *löpande* priser ca 10 miljarder kr. större än vad som nu beräknats för periodens slutår. I denna siffra ingår de ökade kostnader för statsskuldräntor som uppstår om insatserna inte kompenseras av inkomstförstärkningar eller neddragning av andra utgifter.

Känslighetsanalyser där man ser hur förändringar av en variabel i taget påverkar budgetsaldot har betydande begränsningar. Det är nämligen mycket svårt att tänka sig att en viss faktor ska ändra sig utan att detta får

konsekvenser även för andra faktorer. Sålunda är det t.ex. inte särskilt rimligt att anta en snabbare utveckling av timlönerna, utan att samtidigt anta en snabbare prisutveckling eller alternativt en högre real tillväxt. Ett alternativ till en partiell känslighetsanalys är att diskutera konsekvenserna av en alternativ helhetsbild för den ekonomiska utvecklingen.

Det scenario för den ekonomiska utvecklingen som långtidsbudgeten utgår ifrån kan karaktäriseras som *stagflation*. Detta innebär att inflationen ligger kvar på en hög nivå samtidigt som den ekonomiska tillväxten försvagas. Utifrån kommande påverkan exempelvis i form av kraftiga oljeprishöjningar eller en försämrad internationell konjunktur, skulle innebära att dessa tendenser blev än mer utpräglade. Konsekvenserna av detta skulle bli ett ytterligare försämrat budgetsaldo; utgifterna i löpande priser skulle öka till följd av den snabbare prisutvecklingen samtidigt som inkomsterna skulle försvagas som en konsekvens av den långsammare ekonomiska tillväxten.

På motsatt sätt skulle en gynnsammare ekonomisk utveckling med *högre tillväxt* och långsammare inflation också leda till ett bättre budgetsaldo. Det kan här påpekas att tillväxtens fördelning har en stor betydelse. Olika sektorer i ekonomin är i varierande utsträckning föremål för beskattning, vilket inverkar på statens inkomster. Sålunda beskattas i hög grad den privata konsumtionen fortlöpande, medan motsatsen gäller för investeringarna och i ännu större utsträckning för exporten. Som en illustration kan man beräkna konsekvenserna på statsinkomsterna av en ökning i tillväxttakten med en procentenhet för ett enskilt år under förutsättningen att den totala produktionens fördelning på olika användningsområden är oförändrad. Detta innebär att den externa balansen är oförändrad, vilket i sin tur förutsätter att den totala efterfrågan inom landet ökar lika mycket som produktionen. Ökningen i produktionen kan tänkas härröra exempelvis från en ökad produktivitet eller en uppgång i antalet arbetade timmar. Under dessa förutsättningar kan man bedöma att en ökning av BNP med en procentenhet leder till en ökning av statsinkomsterna med i storleksordningen 2 miljarder kr.

8 Automatiken i statsbudgeten

8.1 Automatiken i statsutgifterna

Den övervägande delen av statsbudgetens utgifter styrs av en långtgående automatik. Förändringar i befolkningens ålderssammansättning, ökningar av löner och priser etc., medför att utgifterna stiger inom ramen för gällande regelsystem, utan att några beslut om reformer eller nya åtaganden fattas. Så länge gällande regelsystem ej omprövas är det sålunda faktorer utanför statens direkta kontroll som styr utgifternas utveckling.

Det faktum att många och stora anslag på budgeten präglas av automatik skall givetvis inte uppfattas så att de står utanför statsmakternas kontroll. Riksdagen är suverän och kan pröva alla utgifter; regelsystem kan ändras och indexeringar brytas upp. Begreppet "automatik" måste således uppfattas i relation till nu gällande regelsystem, avtal och former för budgetbehandlingen.

Graden av automatik varierar i betydande utsträckning mellan olika typer av anslag. De anslag som är indexerade och följer förändringar i priser, löner m. m. präglas av en långtgående automatik. Men även härutöver finner man att statsbudgetens utgifter i hög grad är beroende av den allmänna inflationsutvecklingen. I det reguljära budgetarbetet räknas förvaltningsanslagen generellt upp med hänsyn till förändringar i pris- och lönenivån. En stor grupp anslag är varken indexerade eller föremål för sedvanlig pris- och löneomräkning. Emellertid kan man konstatera att också dessa i olika avseenden präglas av automatik. Som exempel kan nämnas utgifterna inom arbetsmarknadspolitiken som påverkas av förändringar i konjunktur- och sysselsättningsläget.

Vid en diskussion av automatiken i statsbudgeten kan man självfallet hitta argument både för och emot indexeringar och andra liknande kopplingar. Själva förekomsten av indexeringar kan ju tolkas som ett uttryck för de fördelar som kan anses vara förknippade med ett sådant system. Från statsmakternas synpunkt kan dessa fördelar i stor utsträckning sägas vara av praktisk karaktär. Om utgifter är indexerade behöver den politiska beslutsprocessen kring det återkommande fastställandet av anslagen inte bli lika ingående sedan beslut om ramarna för verksamheten ursprungligen fattats. Vidare kan förekomsten av indexeringar ge säkerhet och stabilitet i ett system och därmed skapa goda förutsättningar för en långsiktig planering av verksamheten. När det gäller transfereringar till enskilda innebär förekomsten av indexbindningar uppenbara fördelar för mottagaren. Den garanterar att det reala värdet av bidraget ej urholkas av inflationen, vilket kan ha stor betydelse ur inkomstfördelningssynpunkt. Särskilt gäller detta kanske för flertalet pensionärer som ju i väsentligt högre grad än andra grupper i samhället är beroende av transfereringarna från offentlig sektor för sin levnadsstandard.

Mot dessa fördelar av indexeringar och andra former av automatik kan ställas de nackdelar som de är förknippade med. Statsbudgetens inkomster är på ett avgörande sätt beroende av den reala tillväxten i samhällsekonomin. Utgifterna däremot är i betydande utsträckning kopplade till den allmänna inflationsutvecklingen. I en situation med svag ekonomisk tillväxt och hög inflationstakt, kan kombinationen av dessa faktorer leda till stora påfrestningar på statens finanser. Vidare kan man konstatera att i en situation med ett knappt resursutrymme, stora krav måste ställas på en omsorgsfull avvägning av olika utgiftsområden mot varandra. Starka låsningar när det gäller utgifternas utveckling försvårar emellertid avvägningar och omprioriteringar mellan utgifter för olika ändamål. I ett vidare samhällsekonomiskt perspektiv kan indexeringar av olika former anses verka inflationsdrivande. Förekomsten av garanterad kompensation för inflationen gör skilda grupper mindre benägna att motverka ett inflationistiskt beteende.

I syfte att illustrera omfattningen och karaktären av automatik i statsbudgeten har samtliga anslag indelats i olika grupper allt efter de faktorer som bedömts vara styrande. En klassificering av detta slag kan förvisso göras på många olika sätt. Besvärliga avvägningsproblem uppstår och det kan ofta vara svårt att bestämma om ett anslag skall hänföras till den ena eller den andra kategorin. Vissa former av automatik på volymsidan har ej beaktats i den föreliggande undersökningen. Sålunda redovisas ej explicit den viktiga automatik som ligger i effekter av befolkningens ålderssammansättning.

Undersökningen har företagits med utgångspunkt i budgetförslaget för budgetåret 1981/82. De belopp som förekommer i det följande är således att hänföra härtill. Anslagen har indelats i tre huvudgrupper beroende på graden av automatik i utgifternas utveckling. Ränteutgifterna för statsskulden har brutits ut i en kategori för sig. Vidare har vissa utgifter lämnats utanför undersökningen beroende på deras speciella karaktär. Dessa är: oförutsedda utgifter, minskningar av anslagsbehållningar, ökad disposition av rörliga krediter, beräknat tillkommande utgiftsbehov samt riksdagen och dess verk.

Den första huvudgruppen består av anslag som präglas av vad som kan betecknas som fullständig automatik. Häri ingår framför allt alla anslag där utgifterna direkt påverkas av skilda index. Vidare har här medtagits de verksamhetsområden där staten i någon form bundit sig för att ersätta vissa prestationer utförda av kommuner eller andra enligt fastlagd automatik. Den andra huvudgruppen består av anslag som är föremål för pris- och löneomräkning i den årliga budgetprocessen. I första hand består denna grupp av olika förvaltningsanslag. I den tredje huvudgruppen har sammanförts de anslag som i större utsträckning kan sägas bestämmas utifrån separata beslut. Detta hindrar i och för sig inte att vissa former av automatik som tidigare påpekats kan göra sig gällande även här. Fördelningen av

anslagen på de olika huvudgrupperna och undergrupperna framgår av nedanstående tabell.

Tabell 39. Utgiftsstyrande faktorer i statsbudgeten

Automatik enligt gällande regelsystem	Milj. kr. i budgetförslaget 1981/82		%	
Nya basbeloppet	38 236		17,0	
Nettoprisindex	17 863		7,9	
Bruttonational- index-				
inkomsten styrda	5 513		2,4	
Timlön anslag	17 594		7,8	
Lönesumma	15 923		7,1	
Ränta	7 281		3,2	
Aktivitetsstyrda – volym	1 755		0,8	
Aktivitetsstyrda – kostnad	17 653	*121 818*	7,8	*54,0*
Pris- och löneomräkning				
Pris- och löneomräkning av förvaltningsanslag	20 918		9,3	
Annan pris- och löne-omräkning	13 971	*34 889*	6,1	*15,4*
Separata beslut				
Transfereringar till hushåll	10 668		4,7	
Investeringar	8 118		3,6	
Konjunkturkänsliga anslag, strukturpolitik	7 278		3,2	
Övriga separata beslut	7 689	*33 753*	3,4	*14,9*
Räntor på statsskulden	26 300	*26 300*	11,7	*11,7*
Övrigt[1]	8 936	*8 936*	4,0	*4,0*
Summa		**225 696**		**100,0**

[1] Oförutsedda utgifter, minskning av anslagsbehållningar, ökad disposition av rörliga krediter, tillkommande utgiftsbehov, riksdagen och dess verk.

Mer än hälften av statsbudgetens utgifter präglas av vad som här har betecknats som fullständig automatik. Inom ramen för nu gällande regler är statens styrning av dessa anslag mycket begränsad. Till övervägande delen ökar de automatiskt i takt med utvecklingen av löner, priser och andra styrande faktorer. Till den ovan nämnda gruppen kan man addera räntorna på statsskulden, vilka utgör nära 12 % av de totala utgifterna.

Många olika former av indexeringar förekommer på statsbudgetens utgiftssida. Den beloppsmässigt viktigaste är anknytningen till basbeloppet. Den grupp av anslag som styrs av basbeloppet svarar för hela 17 % av de totala utgifterna och domineras av anslagen till folkpensioner, bidragsförskott och studiemedel. Dessa transfereringar till olika grupper är alla uttryckta som vissa procentandelar av basbeloppet. Detta i sin tur förändras kontinuerligt enligt givna regler beroende på förändringar i det s. k. basbeloppsindex. Tidigare styrdes basbeloppet av utvecklingen av konsumentprisindex. Skillnaden mellan dessa båda index är att basbeloppsindex ej inkluderar effekter på priserna av indirekta skatter och subventioner och ej heller påverkas direkt av förändringar i energipriserna.

När det gäller folkpensionerna och bidragsförskotten sker uppräkningen kontinuerligt. Detta innebär att bidragsmottagarna kan anses stå i en särställning i förhållande till andra grupper i samhället för vilka möjligheterna till inflationskompensation inskränker sig till betydligt färre tillfällen per år.

Ramarna för det militära försvaret och för civilförsvaret styrs av förändringar i nettoprisindex. Tillsammans utgör de nära 8% av statsbudgetens utgifter. Den reala utvecklingen av försvarsanslagen är starkt beroende av förändringar i relationen mellan nettoprisindex och de kostnader som uppstår i försvarets verksamhet. Denna relation har under senare år visat betydande svängningar. När de kostnader som är specifika för försvaret stiger snabbare än nettoprisindex, begränsas de reala resurser som står till försvarets förfogande. I det omvända fallet förstärks försvarets likviditet och utrymmet för real resursförbrukning.

Storleken på biståndsramen är direkt kopplad till Sveriges bruttonationalinkomst. Drygt 1% av bruttonationalinkomsten går i nuläget till internationella biståndsändamål. Så länge enprocentsmålet upprätthålls är biståndsändamålen sålunda garanterade en fast andel av de totala resurserna i det svenska samhället. I ett läge där besparingar företas på statsbudgetens utgiftssida innebär detta i praktiken att biståndets andel av budgetutgifterna ökar.

En stor del av statsutgifterna styrs av timlöneutvecklingen. I huvudsak är det anslag inom utbildningsområdet som styrs på detta sätt. Två stora anslag – bidragen till driften av grundskolan resp. gymnasieskolan svarar tillsammans för 7% av budgetens totala utgifter. Genom dessa anslag ersätter staten kommunerna för lärarkostnaderna. Givetvis är den faktiska omfattningen av verksamheten inom skolområdet i lika hög grad styrande för utgifternas storlek som lärarlönernas stegring. På samma sätt som gäller beträffande exempelvis folkpensionerna är förändringar i befolkningsutvecklingen av avgörande betydelse. Vidare spelar den faktiska klasstorleken en stor roll. Denna i sin tur är avhängig av gällande statliga regler.

Även lönesumman i samhället är på olika sätt bestämmande för vissa utgifter. Häri ingår bl.a. de generella bidragen till kommunerna. Dessa utgår i förhållande till den genomsnittliga kommunala skattekraften i riket och påverkas sålunda även av den kommunala skattesatsen i de olika kommunerna. Vidare ingår i denna grupp bidragen till sjuk- och föräldraförsäkringen, där staten svarar för 15% av kostnaderna medan återstoden täcks via arbetsgivaravgifter. Dessa kostnader är beroende av lönesumman så till vida som ersättningarna utgår i förhållande till den utbetalda lönen. I och med de begränsningsregler som gäller, påverkas kostnaderna även av basbeloppet. Vidare spelar självfallet reala faktorer in så som sjukfrånvaron och det faktiska utnyttjandet av möjligheterna till ledighet för vård av barn. Även vuxenstudiestödet räknas in bland de anslag som

styrs av lönesumman. Vuxenutbildningen finansieras nämligen via en arbetsgivaravgift, vilken i sin tur beräknas på grundval av utbetald lönesumma. Specialdestinering av inkomster till budgetens utgiftssida på detta sätt är tämligen ovanligt. Innebörden av ett sådant förfarande blir att medelstilldelningen avgörs av faktorer som inte behöver ha något direkt samband med verksamheten inom området.

Förutom utgifterna för statsskulden är även ett fåtal andra anslag beroende av den allmänna räntenivån. Främst gäller detta räntesubventionerna till bostadssektorn. Subventionernas storlek bestäms av skillnaden mellan en given s.k. garanterad ränta och den faktiska marknadsräntan. Vid stigande marknadsränta innebär denna konstruktion att staten bär hela bördan av de ökade räntekostnaderna. Detta kan även uttryckas så att subventionsandelen ökar med stigande räntor. Utgifternas utveckling över detta anslag beror också på nyproduktionen inom bostadsbyggandet. För senare år visar utgifterna en mycket expansiv utveckling.

De ovan uppräknade anslagsgrupperna kännetecknas alla av olika former av indexeringar. En annan form av automatik uppträder i de fall där staten ersätter en viss andel av kostnaderna för en verksamhet utan att ha direkt kontroll över verksamhetens omfattning. Detta gäller framför allt beträffande de specialdestinerade bidragen till kommunerna. Men även åtskilliga andra bidragsanslag styrs enligt denna princip. Gruppen av aktivitetsstyrda utgifter kan i sin tur delas upp på två undergrupper beroende på hur reglerna för statens ersättning är utformade. I vissa fall utgår ersättningen med ett visst belopp per enhet av ifrågavarande prestation. Exempel på detta är när staten ersätter huvudmännen för vissa vårdanstalter och inackorderingshem med en fast summa per vårdplats. Enligt den andra principen svarar staten för en given procentandel av de totala kostnaderna för en verksamhet. Exempel på detta är bidragen till kommunala bostadstillägg, social hemhjälp, färdtjänst m.m. Den senare principen är den vanligast förekommande. Anslagen som styrs enligt denna metod svarar för ca 8% av utgifterna, medan den förstnämnda kategorin endast svarar för knappt 1% av statsbudgetens totala utgifter.

De anslag som ingår i gruppen av aktivitetsstyrda utgifter företer en inbördes tämligen heterogen bild. Det faktum att staten inte direkt är ansvarig för den verksamhet för vilken bidrag utgår, innebär inte att möjligheterna till kontroll och styrning från statens sida skulle vara obefintliga. I själva verket styr staten i betydande utsträckning de aktuella verksamheterna genom de regler som utfärdas. I övrigt har en mängd skilda faktorer betydelse i sammanhanget. Sålunda har kommunernas ambitioner för verksamheten i fråga, liksom deras finansiella möjligheter att realisera dessa, stor betydelse.

Förutom de indexerade anslagen är många andra utgifter beroende av inflationsutvecklingen i och med att de är föremål för pris- och löneuppräkning i det reguljära budgetarbetet. Dessa utgifter utgör ca 15,5% av

statsbudgetens totala utgifter. Häri ingår i stor utsträckning olika former av förvaltningsanslag. Generellt budgetbehandlas dessa så att den historiska medelstilldelningen tas som utgångspunkt för en uppräkning för att kompensera pris- och lönestegringar. Denna kompensation sker dock vanligen inte fullt ut. Utgående från principen att en ökad produktivitet bör leda till ett minskat realt anslagsbehov reduceras pris- och löneuppräkningen med två procentenheter. Detta tillvägagångssätt låter sig dock ej genomföras generellt. I enstaka fall kan sådana ökade krav ha kommit att ställas på en myndighets verksamhet att man ej bedömer det möjligt att genomföra reduktionen. De anslag som reguljärt pris- och löneomräknas svarar för drygt 9% av statsutgifterna.

Drygt 6% av utgifterna prisomräknas enligt särskilda metoder. Dessa anslag kan således ej sägas budgetbehandlas från botten i normalfallet. I stället utgår man vanligen även i dessa fall från den faktiska nominella nivån. Skilda former för prisuppräkning förekommer sedan. I vissa fall kan anslagsbeloppet bibehållas på oförändrad nominell nivå. En annan form av prisuppräkning är den s.k. forskningsrådsschablonen som styr en rad anslag för skilda forsknings- och utvecklingsverksamheter.

Gruppen av utgifter som bestäms genom separata beslut i varje enskilt fall svarar för ca 15% av de totala utgifterna. Detta innebär att de i högre grad än vad som är fallet för de tidigare uppräknade anslagsgrupperna budgeteras "från botten". Detta skall dock inte tolkas som att inte även i detta fall vissa former av automatik kan göra sig gällande. De anslag som ingår i denna kategori har indelats i vissa undergrupper. En sådan utgör de transfereringar till enskilda som ej räknas upp om ej politiska beslut härom fattas. I denna grupp ingår bl.a. barnbidragen, livsmedelssubventionerna och bostadsbidragen. En jämförelse med dessa transfereringars nominella utveckling och förändringar i prisnivån visar en varierande bild. Tillsammans svarar bidragen i denna grupp för något under 5% av statsbudgetens utgifter.

Investeringar i byggnader, anläggningar och i viss mån även utrustning uppgår till ca 3,5% av statsutgifterna. Varje investering kan givetvis uppfattas som resultatet av ett särskilt beslut. Man måste dock hålla i minnet att en investering ofta genomförs under en längre tidsperiod och under denna period utvecklas kostnaderna tämligen automatiskt.

Drygt 3% av utgifterna utgörs av olika konjunkturkänsliga anslag. De olika sysselsättningspolitiska åtgärderna ingår här liksom flera anslag inom industripolitikens område. Dessutom kan man konstatera att en betydande del av de utgifter som ej medtagits i sammanställningen, nämligen delar av beräknat tillkommande utgiftsbehov och minskningar av anslagsbehållningar, i viss mån påverkas av konjunkturutvecklingen. Övriga utgifter som kan anses bestämmas genom separata beslut uppgår till ca 3,5% av de totala utgifterna.

Den ovan företagna genomgången av statsbudgetens utgifter visar i

vilken hög grad dessa styrs av automatiskt verkande regelsystem. Visserligen kan man hävda att den ovan beskrivna automatiken främst är av nominell karaktär och att den lämnar de reala utgifterna oförändrade. Till dessa effekter skall emellertid konsekvenserna av åtskilliga reala faktorer läggas. Sammantaget leder detta till att statsbudgetens utgifter även realt sett stiger med viss automatik. Detta innebär stora problem i en situation där statsinkomsterna till följd av en återhållen ekonomisk tillväxt utvecklas svagt.

8.2 Automatiken i inkomstutvecklingen

Under 1960-talet och första hälften av 1970-talet ökade statsinkomsterna uttryckta i fasta priser, med drygt 5 % i genomsnitt per år, vilket innebär en betydligt snabbare takt än BNP-tillväxten. Bakom ökningen ligger framför allt direkta höjningar av avgiftsuttaget för t.ex. socialavgifterna och av mervärdeskattesatsen men även den höga tillväxttakten i ekonomin har varit en bidragande orsak. Under samma period har dessutom det kommunala skatteuttaget i fasta priser ökat kraftigt. Sålunda motsvarade det kommunala skatteuttaget år 1960 ca 6 % av BNP. Femton år senare hade andelen ökat till ca 12 %.

Tabell 40. Statsinkomsternas utveckling i förhållande till BNP budgetåren 1960/61–1981/82. Fasta priser.[1]

	1960/61–1965/66	1965/66–1970/71	1970/71–1975/76	1975/76–1980/81 (nuv. ber.)	1975/76–1981/82 (nuv. ber.)
Genomsnittlig årlig förändring i statsinkomsterna uttryckt i fasta priser, %	+6,0	+4,4	+5,9[2]	+0,4[2]	−0,6[2]
Genomsnittlig årlig BNP-förändring i fasta priser, %	+4,8	+3,5	+2,8	+1,0	+1,0
Inkomsternas andel av BNP sista året i resp. period	24,6	25,7	29,4	28,5	26,7

[1] Se not 4 s. 64.

[2] I tabellen anges utvecklingen i såväl förhållande till 1980/81 som 1981/82. Skälet härtill är att 1980/81 på grund av kassamässiga effekter överstiger den underliggande utvecklingstrenden medan motsatt förhållande gäller för 1981/82. Utvecklingstalen påverkas dessutom av att inkomsternas nivå budgetåret 1975/76 drogs upp till följd av kassamässiga effekter av utbetalningssystemet för kommunalskattemedel. Jämförs utvecklingen i stället med inkomsterna budgetåret 1974/75 fås följande utvecklingstal: 1970/71–1974/75: +3,6 %; 1974/75–1980/81: +2,6 %; 1974/75–1981/82: +1,4 %.

Samlat för hela offentliga sektorn, dvs. stat, kommun och socialförsäkringssektor har skatternas och socialavgifternas andel av bruttonationalprodukten ökat från närmare 36 % i mitten av 1960-talet till ca 50 % år 1981, dvs. en betydligt snabbare ökning än för statsbudgetens inkomster. Denna kraftiga ökning förklaras framför allt av den kommunala sektorns snabbt växande andel.

I detta sammanhang kan även uppmärksammas det samband som finns mellan olika skatter, avgifter m. m. Ju högre andel som det samlade skatte-

och avgiftsuttaget utgör av BNP desto mer beroende av varandra blir baserna för de olika inkomstslagen. En förändring i uttaget av en skattetyp återverkar via effekterna på t.ex. privat konsumtion på underlaget för annat skatteuttag.

Tabell 41. Totala skatter och socialförsäkringsavgifter inom offentlig sektor

	1965	1970	1975	1981
Andel av BNP, %	35,6	39,0	42,4	50,1
Genomsnittlig årlig utveckling i fasta priser, %		+5,6	+4,4	+3,7

Mot bakgrund av nuvarande samhällsekonomiska och budgetpolitiska perspektiv är det av intresse att närmare belysa de viktigaste faktorerna som påverkar statsbudgetens större inkomstposter. En närmare beskrivning av de huvudsakliga faktorer som styr utvecklingen av mervärdeskatten, socialavgifterna och punktskatterna har redan givits i kap. 6. Speciell uppmärksamhet kommer därför i detta kapitel endast att ägnas åt inkomstskatten beroende på dess i vissa avseenden mera komplicerade struktur än andra inkomstslag.

Statliga inkomstskatten

Den statliga inkomstskattens avkastning bestäms förutom av skattereglernas utformning av utvecklingen av främst löner, pensioner och avdrag. Andra faktorer som kan inverka på inkomstskattens avkastning är – till följd av progressiviteten i skatteskalan – löneavtalens profil liksom fördelningen på hel- resp. deltidsarbete. Kortsiktigt kan utbetalningssystemet för kommunalskattemedlen liksom en över åren ojämn prisutveckling förorsaka kraftiga svängningar i utvecklingen av den kassamässiga inkomstskatten.

Tabell 42. Debiterad inkomstskatt för fysiska personer

	1960	1965	1970	1975	1980 (prognos)
Abs. nivå, miljarder kr.					
Statlig	4,5	8,7	13,9	23,2[1]	27,3[3]
Kommunal	4,6	9,3	17,8	37,5[2]	78,1
Totalt	9,1	18,0	31,7	60,7	105,4
Andel av BNP, %					
Statlig	6,3	7,6	8,2	7,8	5,3
Kommunal	6,3	8,2	10,5	12,5	15,0
Totalt	12,6	15,8	18,7	20,3	20,3

[1] Exkl. kommunal skatt på beskattade förmåner
[2] Inkl. kommunal skatt på beskattade förmåner
[3] Efter skattereduktion

Den debiterade statliga inkomstskatten har under 1960-talet ökat snabbare än BNP-tillväxten. Under 1970-talet har beslutade skatteomläggningar medfört att den statliga inkomstskattens betydelse som inkomstkälla minskat relativt sett medan andra inkomstslag fått ökad betydelse. Genom att det kommunala inkomstskatteuttaget samtidigt har ökat har dock inkomstskatten totalt sett inte minskat som andel av BNP.

För att undvika den kraftiga reala skatteskärpning som skulle komma att uppstå som en följd av skatteskalans progressivitet i kombination med pris- och löneutvecklingen krävs successiva förändringar i de nominella beskattningsreglerna. Detta kan ske automatiskt genom någon form av inflationsskydd eller genom årliga beslut. Sedan år 1978 finns i basen för inkomstbeskattningen ett inflationsskydd som innebär att prisutvecklingen automatiskt får betydelse för inkomstbeskattningen. Under samtliga år som detta inflationsskydd har funnits har därutöver fattats beslut om förändringar av skattesatser m.m. inom inkomstbeskattningssystemets ram.

Inflationsskyddet, som således kan sägas vara basen i nuvarande regelsystem regleras genom den s.k. basenheten. Basenheten för ett visst år bestäms av utvecklingen av basbeloppsindexen drygt ett år tidigare. Vid stora förändringar i prisutvecklingen mellan olika år kan indexanknytningen komma att ge en överkompensation för den enskilda inkomsttagare för den indexutveckling som äger rum under det aktuella beskattningsåret och underkompensation andra år. För att undvika en skärpt realbeskattning krävs i dagsläget att statsskatten sänks med ca 0,6 miljard kr. för varje procentenhets ökning av pris- och löneutvecklingen jämfört med nominellt oförändrade skatteregler.

Inkomstskatteuttagets nuvarande struktur (år 1981) beskrivs kort i tabell 43. Skattesatserna i den statliga skatteskalan når upp till 58% men det genomsnittliga uttaget kan för år 1981 beräknas motsvara en skattesats om drygt 10%. Tar man dessutom hänsyn till de olika skattereduktioner som medges motsvarar nettot som staten drar in ca 9% av de beskattningsbara inkomsterna. Bakom denna låga genomsnittssiffra ligger det förhållandet att den statliga skatten på de första inkomstdelarna är obetydlig medan marginalskattesatsen snabbt stiger när inkomsten kommer upp i de skikt som är aktuella för löntagare med helårsarbete.

Tabell 43. Antal inkomsttagare, marginalskatt samt förändring av skatteintäkterna vid ändringar i skatteskalan. Beräknad fördelning år 1981

Taxerad inkomst ≈ beskattningsbar inkomst		Antal inkomsttagare 1 000-tal		Nuvarande marginalskatt i skiktet		Andel av den beskattningsbara inkomstsumman inom resp. skikt
basenheter	1 000-tal kr.	inom skiktet	med inkomst över skiktets nedre gräns	statlig	inkl. kommunal utdeb. om 30 kr./skr.	
– 5	– 32	1 399	5 640 (100 %)	1– 4	31–34	50 %
5–10	32– 64	1 984	4 241 (75 %)	5–20	35–50	32 %
10–15	64– 96	1 731	2 257 (40 %)	22–38	52–68	12 %
15–20	96–128	363	526 (9 %)	44–48	74–78	3 %
20–30	128–192	128	163 (3 %)	53	83[1]	2 %
30–	192–	35	35 (1 %)	58	88[1]	2 %
Summa		**5 640**				

[1] På grund av marginalskattespärren begränsas dock uttaget till högst 80 resp. 85 % i dessa skikt.

En illustration av inkomstfördelningens struktur och de statsfinansiella konsekvenserna av förändringar i skatteskalorna ges också av att inemot hälften av den beskattningsbara inkomstsumman finns i inkomstskikt under 30 000 kr., ca 95 % under 100 000 kr. och endast 5 % över 100 000 kr.

Av betydelse för inkomstskattens utveckling är utvecklingen av beskattningsunderlaget. Den sammanräknade nettoinkomsten kan sägas utgöra ett mått på detta. Beroende på hur avdragen förändras kan detta komma att tillväxa i en annan takt än bruttoinkomstens tillväxt.

Tabell 44. Utveckling av olika inkomstslag samt underskottsavdrag för fysiska personer

	Procent från föregående år						
	BNP i löpande priser	Lönesumma	Pensioner	Kapital	Sammanräknad bruttoinkomst	Underskottsavdrag	Sammanräknad nettoinkomst
1972–1975 genomsnitt/år	+14,0	+12,5	+26,0	+15,2	+17,6	+36,1	+17,1
1975–1976	+13,5	+13,9	+20,3	+ 9,2	+14,3	+22,3	+14,0
1976–1977	+ 8,3	+ 9,7	+28,2	+38,9	+13,0	+32,3	+12,1
1977–1978	+11,4	+ 8,5	+21,6	– 2,4	+10,8	+ 6,1	+11,1
1978–1979	+11,5	+ 9,4	+15,5	+13,1	+10,2	+20,7	+ 9,7
1979–1980	+13,7	+11,8	+19,3	+71,7	+13,5	+43,5	+11,9
Storlek i abs.nivå i miljarder kr. år 1980 (prognos). Debiterad skatt.							
	518,8	**236,2**	**57,8**	**11,0**	**339,7**	**22,0**	**317,7**

Indexregleringen

Indexregleringen av inkomstskatten är numera knuten till den nya prisindex som ligger till grund för beräkningen av basbeloppet. Syftet med denna anknytning är bl. a. att effekterna av ekonomisk-politiska styrmedel som förändringar i uttaget av indirekta skatter och i utbetalda subventioner

inte skall motverkas via inkomstskatteuttaget. Vidare bortses i detta index från förändringar i energipriser. En jämförelse av hur denna nya index skulle ha utvecklats relativt KPI om den tillämpats perioden 1972 till 1980 visar att KPI-utvecklingen sammantaget för hela perioden skulle ha varit drygt 6 procentenheter snabbare. För vissa enskilda år skulle dock utvecklingen av den nya indexen ha varit snabbare än KPI-utvecklingen.

Utvecklingen av basbeloppsindexen relativt KPI framöver är beroende av kommande förändringar av energipriser, punktskatter och subventioner. Med de förutsättningar som ligger till grund för långtidsbudgetberäkningen skulle den äldre konstruktionen med anknytning till KPI-utvecklingen resulterat i att basenheten för sista året i långtidsbudgeten prognoserats ca 300 kr. högre och intäkterna av inkomstskatten drygt 2,5 miljarder kr. lägre. Via effekterna på andra skattebaser innebär detta dock inte att statsinkomsterna netto skulle ha förstärkts med lika stort belopp.

Principen för inflationsskyddets utformning är att en lika stor procentuell ökning av taxerad inkomst som av basenhet skall resultera i en lika stor procentuell ökning av den statligt debiterade inkomstskatten (tabell 45 ex. 1). Om utvecklingen av den taxerade inkomsten överstiger basenhetsutvecklingen resulterar inflationsskyddet i att ökningen av statens inkomster av den statliga inkomstskatten överstiger ökningen av den taxerade inkomsten (ex. 2). Vid kraftig inflation i kombination med en stagnerande samhällsekonomi som kan resultera i en relativt sett snabbare basenhetsutveckling än utveckling av taxerad inkomst kommer den statliga inkomstskatten att tillväxa långsammare än den taxerade inkomsten (ex. 3). Differenser mellan ökningstakten för basenheten och den taxerade inkomsten för ett enskilt år kan också uppstå som en följd av kraftiga prissvängningar. Hur pass stora skillnaderna blir mellan tillväxten av taxerad inkomst och den statliga inkomstskattens avkastning vid olika takt i basenhetens utveckling är en funktion av skatteskalans progressivitet. Ju starkare progressivitet desto större blir avvikelserna i tillväxttakt.

Tabell 45. Principer för inflationsskyddets utformning

	Förändring från föregående år, %		
	Ex. 1	Ex. 2	Ex. 3
Tillväxt i taxerad inkomst (procentpåslag)	y	y	y
Sysselsättning	0	0	0
Basenhetsutveckling	y	mindre än y	större än y
Resulterande ökning av statlig debiterad skatt[1]	y	större än y	mindre än y

[1] Före särskild skattereduktion.

Deltidsanställning och löneavtal med låglöneprofil

Avkastningen av den statliga inkomstskatten påverkas även av utvecklingen av fördelningen mellan hel- och deltidsarbete samt om löneavtalen sker med i alla inkomstlägen lika stora procentuella påslag eller om avtalen har en annan profil t. ex. låglöneprofil. Detta sammanhänger med progressiviteten i skatteskalan.

Under femårsperioden 1975–1980 har antalet heltidsarbetande minskat med inemot 130000 personer. En övergång har skett till deltidsarbete. Antalet deltidssysselsatta har ökat med inemot 300000 personer under samma period. Totalt har således antalet sysselsatta ökat med ca 170000 personer. Under år 1975 t. o. m. år 1979 skedde en minskning av antalet heltidssysselsatta. Under år 1980 har tendensen vänt och antalet heltidssysselsatta har åter börjat öka. Om den under femårsperioden ökade sysselsättningsvolymen helt fallit på heltidsarbetande skulle inkomstskatten sammantaget för stat och kommun i dagsläget ha inbringat uppskattningsvis 1,5 à 2 miljarder kr. mera än vad som nu är fallet.

Som en kommentar till det förda resonemanget bör nämnas att för många kanske inte valet står mellan hel- eller deltidsarbete utan mellan deltidsarbete eller inget arbete alls. En förutsättning för en totalt sett ökad sysselsättning mätt i antal timmar kan därmed vara att möjligheter finns till deltidsarbete. Sysselsättningsutvecklingens fördelning på hel- och deltidsarbete kan under en sådan förutsättning antas vara relativt okänslig för skatteuttagets nivå i olika inkomstlägen.

Folkpensionärernas beskattning

En annan faktor av betydelse för statsskattens utveckling är de speciella skatteregler som gäller för folkpensionärer. Reglerna innebär att pensionär utan annan inkomst än grundförmåner (ålderspension och pensionstillskott) vid beskattningen får ett extra avdrag av sådan storlek att ingen skatt utgår. År 1980 uppgick totalt utbetalda pensioner till ca 64 miljarder kr., varav ca 5 miljarder kr. avsåg pensionärer med så låg pension att de inte behövde inlämna deklaration. Antalsmässigt uppgick dessa pensionärer till ca 250000.

Det extra avdraget, som för år 1980 för ensamstående pensionär uppgår till maximalt 13600 kr. och för gift till 11000 kr. avtrappas med 40 % av den inkomst som överstiger grundförmånen. De särskilda reglerna för folkpensionärer leder till att dessa får lägre skatt än skattskyldiga i aktiv ålder i motsvarande inkomstskikt. För att uppnå skattebefrielse för pensionsförmåner som endast ligger på miniminivå har det extra avdraget fått höjas realt i takt med den reala ökningen av pensionstillskotten. I kombination med avtrappningsreglerna för de extra avdragen har detta medfört att förmånen av lindrad beskattning realt förskjutits allt högre upp i inkomstlä-

gena och i kombination med skatteskalan medfört allt högre marginalskatteeffekter. År 1980 hade de extra avdragen avtrappats helt först vid en taxerad inkomst på 53600 kr. för ensamstående och 44500 kr. för gift pensionär. Sista etappen av utbyggnadsprogrammet genomförs den 1 juli 1981. Vid oförändrade principer kommer förmånen av en lindrad beskattning därefter inte att fortsätta att förskjutas realt upp i inkomstlägena.

Uppräkningen av de extra avdragen styrs inte genom lagstiftad automatik. Genom separata beslut har dock i praktiken en sådan uppräkning skett.

För att få en uppfattning om effekterna på inkomstskatteuttaget av höjningen av de extra avdragen kan nämnas att höjningen år 1980 medförde att inkomstskatten reducerades med uppskattningsvis ca 800 milj. kr., varav ca 700 milj. kr. avseende kommunalskatt. En uppräkning av extra avdragen som endast skulle ha kompenserat för prisutvecklingen och inte den reala ökningen skulle jämförelsevis ha reducerat inkomstskatten med ca 600 milj. kr.

Sammanfattning

Inkomstskattens avkastning framöver blir beroende på utvecklingen av flera av de faktorer som berörts. Om reallönetillväxten blir annorlunda än vad som förutsatts i kalkylen kommer skatteinkomsterna att påverkas via progressiviteten i skatteskalan. Av betydelse är även den framtida utvecklingen av underskottsavdrag, löneavtalens profiler, fördelningen hel- och deltidsarbete m. m.

Vissa inslag i försvagningen av inkomstskattens avkastning under senare tid kan sättas i samband med åtgärder i syfte att minska likviditeten i samhället. De sparstimulerande åtgärderna samt möjligheterna till avsättningar inom företagssektorn får ses i detta perspektiv.

Sambandet mellan utvecklingen av flera av de variabler som studerats ovan och inkomstskatten är inte enkelriktat. Inkomstbeskattningens utformning kan ge varierande incitamentsstruktur och därmed i sin tur återverka på flera av faktorerna. I sammanhanget kan en distinktion göras mellan sådana förändringar som uppstår helt automatiskt – på grund av t. ex. ändringar i räntenivån – och förändringar med viss tidseftersläpning. Sådana förändringar skulle närmast kunna sägas bero på att successivt ökad kunskap om effekterna av vissa skattemässiga fördelar ökar utnyttjandet av dessa på ett sätt som inte kunnat förutses. En ökad observans från de skattskyldigas sida på möjligheterna till olika avdrag liksom t. ex. byte av tjänster kan sägas vara sådana dynamiska inslag. Naturligtvis påverkas styrkan i denna dynamik av förändringar i andra variabler såsom t. ex. inflation och marginalskattesatser. Ett annat dynamiskt inslag i skattesystemets uppbyggnad är undantagsbestämmelser eller skattenedsättning för vissa yrkeskategorier eller varor och tjänster. Sådana särbestämmelser föder lätt krav på en utvidgning av förmånen till nya kategorier.

Det kan sammanfattningsvis konstateras att budgetens inkomstsida vid givna skattesatser i mycket hög grad påverkas av den allmänna inkomstutvecklingen i samhället. I fråga om punktskatterna fordras i allmänhet återkommande höjningar för att undvika en real urholkning och i fråga om inkomstskatten finns flera förhållanden som gör att avkastningen utvecklas svagt. Om den ekonomiska tillväxten blir svag påverkas inkomsterna i negativ riktning.

I sammanhanget måste man också komma ihåg det beroende som finns mellan statens totala inkomster och förändringar av skatteuttaget för enskilda inkomstslag. Baserna för olika skattetyper är beroende av varandra och på kort sikt även av t.ex. besparingsåtgärder beträffande transfereringar till hushållen. En begränsning av avdragsreglerna i inkomstbeskattningen eller en höjning av kommunalskatten får t.ex. effekter på privat disponibel inkomst vilket kan leda till mindre intäkter från t.ex. indirekta skatter. Skattehöjningar riktade mot hushållen kan också påverka hushållens sparbenägenhet och därmed begränsa möjligheterna att finansiera statsskulden hos allmänheten.

8.3 Budgetsaldot och automatiken i statsbudgeten

I det föregående har styrande faktorer för budgetens utgifts- och inkomstsida ingående behandlats. Sammanfattningsvis kan konstateras att stora skillnader föreligger mellan automatiken bakom statsutgifter och statsinkomster.

Statsinkomsterna är starkt beroende av tillväxten i ekonomin. Genom förändringar i främst lönesumman och den privata konsumtionen påverkas underlaget för skatteinkomsterna. Statsutgifterna å andra sidan styrs i hög grad av faktorer som är oberoende av den allmänna ekonomiska tillväxten. Någon mekanism som automatiskt anpassar utgifterna till det tillgängliga utrymmet vid en försvagning av tillväxten existerar sålunda inte. Tvärtom innebär de inbyggda s.k. automatiska stabilisatorerna i budgeten att utgifterna ökar snabbare vid en dämpning i tillväxten: kostnaderna för arbetsmarknadspolitiken stiger och kraven på industripolitiska insatser ökar. Vid kortvariga cykliska fluktuationer i tillväxttakten kan detta givetvis vara en fördel så till vida som budgeten får en kontracyklisk inverkan på den övriga ekonomin. Problem uppstår emellertid då det är fråga om en mer långsiktig nedgång i ekonomins tillväxttakt. Utvecklingen av statsinkomster och statsutgifter hotar då att trendmässigt divergera. Detta är vad som inträffat i Sverige under 1970-talet.

Vid sidan av den ekonomiska tillväxten har den allmänna inflationstakten en avgörande betydelse för utvecklingen av statsinkomster och statsutgifter. I och för sig skulle man kunna anta att inflationen påverkar utgifter och inkomster i samma grad, så att saldot ej påverkas. Det kan i detta sammanhang dock påpekas att utgifterna torde vara mer känsliga för

prisutvecklingen och inkomsterna mer känsliga för löneutvecklingen. I ett läge med s.k. stagflationstendenser i ekonomin och snabbare uppgång i priser jämfört med löner, kan man därför inte utesluta att saldot påverkas negativt. Vidare bör framhållas att även om utgifter och inkomster förändras i samma takt vid förändringar i den allmänna pris- och lönenivån, är detta ej tillräckligt för att budgetsaldot skall förbli opåverkat. För detta krävs nämligen att budgeten är balanserad i utgångsläget. Om däremot budgeten visar underskott, vidgas detta även om utgifter och inkomster växer med samma procentuella tal.

Ytterligare en omständighet som verkar i riktning mot växande underskott i den svenska statsbudgeten är förekomsten av olika expansiva volymfaktorer på utgiftssidan. Befolkningsförändringar, expansionen av statsunderstödda kommunala verksamheter över vilka staten ej har direkt kontroll m.m. gör att utgifterna även realt växer med automatik. Några motsvarande faktorer – bortsett från ekonomisk tillväxt – som automatiskt leder till en real förstärkning av statsinkomsterna är svårare att påvisa.

Slutligen skall nämnas den starka automatik som ligger i utvecklingen av statsskuldräntorna. När budgeten under en följd av år uppvisat stora underskott så att en betydande statsskuld ackumulerats, blir utvecklingen av statsskuldräntorna dramatisk. Ränteutgifterna innebär därmed ett allt större budgetpolitiskt problem. I den situation som den svenska statsbudgeten nu befinner sig i framstår detta tydligt.

9 Staten och socialförsäkringssektorn

Statsbudgeten ger en ofullständig bild av den verksamhet som styrs genom beslut av statsmakterna. Även socialförsäkringssystemet regleras genom statliga beslut men inkomster och utgifter redovisas endast i begränsad utsträckning på statsbudgeten. Inkomsterna av socialförsäkringsavgifterna beräknas budgetåret 1981/82 uppgå till ca 88 miljarder kr., vilket kan jämföras med de socialförsäkringsavgifter som redovisas på statsbudgeten, knappt 29 miljarder kr. Det är givet att denna omslutning har stor betydelse för samhällsekonomin i stort, dels så till vida att de förmåner som utgår från socialförsäkringssystemet utgör en betydande inkomstkälla för hushållen, dels genom att socialförsäkringsavgifterna är en stor kostnadspost i produktionen av varor och tjänster.

9.1 Förmåner och avgifter

Socialförsäkringsavgifterna beräknas på ett avgiftsunderlag som består av kontantlöner och naturaförmåner som utgivits av arbetsgivaren.

I detta avsnitt redovisas några av de mera väsentliga sociala förmånerna inom systemet samt hur de finansieras och redovisas i statsbudgetsammanhang.

Folkpensioneringen, omfattande folkpensioner, pensionstillskott samt statsbidraget till kommunalt bostadstillägg till folkpensionärer (KBT), beräknas kosta inemot 37 miljarder kr. budgetåret 1981/82. Socialförsäkringsavgiften till folkpensioneringen utgör 8,4 % av avgiftsunderlaget, och beräknas för innevarande budgetår inbringa 22 à 23 miljarder kr. Inbetalda avgifter redovisas som en inkomst på statsbudgeten. Således finns ingen direkt koppling mellan avgifter och utgående förmåner. Utvecklingen under de senaste åren har inneburit att den andel av utgifterna som finansieras genom avgifter har minskat.

Utbetalningarna till *den allmänna tilläggspensioneringen* (ATP) beräknas uppgå till drygt 25 miljarder kr. budgetåret 1981/82. ATP-avgiften, 12,25 % av avgiftsunderlaget som i detta fall endast utgörs av den del av utgiven lön m. m. som ligger mellan ett basbelopp och 7,5 gånger basbeloppet, beräknas ge ca 25 miljarder kr. i inkomster. Varken inkomster eller utgifter redovisas över statsbudgeten. Avgiftsmedlen omförs löpande till AP-fonderna.

Utgifterna för *sjukförsäkringen inkl. föräldraförsäkringen* omfattar utbetalningar för sjukpenning, ersättningar till sjukvårdshuvudmännen för vård i offentlig regi, arvoden till privata vårdgivare, förvaltningskostnader samt försäkringens del av läkemedelskostnaderna. Budgetåret 1981/82 beräknas dessa utgifter till ca 32 miljarder kr., varav drygt 4 miljarder kr. avseende föräldraförsäkringen. Sjukförsäkringsavgiften utgör 10,5 % av avgiftsunderlaget och beräknas inbringa ca 28 miljarder kr. budgetåret 1981/82.

Detta statsbidrag redovisas på statsbudgetens utgiftssida och skall täcka 15 % av sjukförsäkringens kostnader. De löpande utgifterna belastar inkomsttiteln. I den mån influtna avgifter överstiger inkomsttitelns andel av utgifterna uppkommer ett överskott, som med viss eftersläpning genom ett avräkningsförfarande överförs till den s. k. sjukförsäkringsfonden.

Avgifterna till *arbetsskadeförsäkringen*, *sjöfolkspensionering* och *arbetarskyddet* redovisas som inkomst på statsbudgetens inkomstsida men omförs med samma belopp till fristående fonder utanför budgeten. Nettoeffekten på statsbudgetens inkomstsida blir noll. Samma sak gäller *lönegarantiavgiften*, men eftersom kostnaderna inte alltid har täckts av avgifterna har kammarkollegiet, som är fondförvaltande myndighet, beviljats en rörlig kredit. Utnyttjandet av denna påverkar budgetsaldot. Avgifterna till *delpensioneringen* omförs omgående till delpensionsfonden. De influtna utgifterna har emellertid inte räckt till för att finansiera utgifterna, varvid statsbudgeten har belastats med årets fondunderskott.

Inkomsterna av avgifterna till den föreslagna *gemensamma arbetsmarknadsfonden* skall redovisas på statsbudgetens inkomstsida men successivt överföras därifrån till en fristående fond. För att täcka kostnaderna finns dessutom ett anslag på statsbudgetens utgiftssida samt möjlighet att tillfälligt belasta en rörlig kredit.

Avgiften till *vuxenutbildningen* uppbärs och redovisas på statsbudgetens inkomstsida.

Vissa av arbetsgivaravgifterna har en motsvarighet i egenavgifter som betalas av egenföretagare.

9.2 Förslag till förändringar i systemet

Regeringen har nyligen lagt fram en proposition med förslag till enhetliga socialförsäkringsavgifter.

Gemensamt för socialförsäkringsavgifterna är att dessa beräknas på kontantlöner och naturaförmåner i form av kost, bostad och bil. Arbetsgivaravgiften till försäkringen till tilläggspension (ATP) skiljer sig dock på ett mera väsentligt sätt från övriga avgifter, eftersom den inte tas ut på hela lönesumman i företagen. Härvid fastställs avgiftsunderlaget som den del av utgiven lön m. m. för arbetstagare och år som ligger mellan det vid årets ingång gällande basbeloppet och 7.5 gånger detta belopp. Arbetsgivaravgiften tas f. n. ut med 12,25 % på det nu nämnda avgiftsunderlaget. I huvudsak motsvarande regler gäller för egenavgiften till ATP.

Förslaget till enhetliga avgifter innebär bl. a. att ATP-avgiften i fortsättningen skall beräknas på samma sätt som övriga betydande avgifter, dvs. utan basbelopps- och maximeringsavdrag. Uttagsprocenten föreslås därvid sänkt för att kompensera det ökade avgiftsunderlaget.

Ett avskaffande av basbelopps- och maximeringsavdraget för ATP-avgiften samt den komplicerade tidsredovisning som dessa avdrag förutsätter

medför enligt propositionen väsentliga administrativa lättnader. Även i övrigt föreslås förenklingar. Den mångfald av regler som f. n. finns på området kan ersättas med färre och mer entydiga regler vilket leder till förenkling för såväl arbetsgivarna som i myndigheternas debiteringsrutiner. Genom att kontrollen kan underlättas ökar möjligheterna att få till stånd ett korrekt avgiftsuttag.

I propositionen föreslås också att den särskilda byggnadsforskningsavgiften slopas och medel för byggnadsforskningen anvisas över statsbudgeten. Debiteringen och uppbörden av denna avgift är besvärlig med hänsyn till att den tas ut endast av företag inom byggbranschen och ofta endast på delar av sådan företagsverksamhet. Byggnadsforskningen skulle fortsättningsvis finansieras genom en generell höjning av folkpensionsavgiften.

Förenklingen av reglerna för socialförsäkringsavgifterna är en viktig förutsättning för den av DEMA-utredningen (riksförsäkringsverkets utredning angående decentralisering av manuella funktioner inom avgiftssystemet; Rapport mars 1978) föreslagna decentraliseringen från riksförsäkringsverket till de lokala skattemyndigheterna och länsstyrelserna av debitering resp. uppbörd av arbetsgivaravgifter.

Den preliminära arbetsgivaravgiften debiteras f. n. på de inkomstuppgifter som ligger till grund för beräkning av den slutliga avgiften under nästföregående år uppräknade med hänsyn till den beräknade allmänna löneökningen t. o. m. det aktuella inkomståret. Trots denna uppräkning innebär det nuvarande systemet att betydande belopp i arbetsgivaravgifter betalas in med upp till två års eftersläpning. I den reviderade finansplanen 1980 framhålls att den preliminära uppbörden av arbetsgivaravgifter på längre sikt bör kunna knytas till den lönesumma som redovisas i samband med källskatteredovisningen (prop. 1979/80: 150 bil. 1 s. 21). Därigenom skulle i princip nästan all eftersläpning kunna upphöra. Ett genomförande av förslaget underlättar en sådan omläggning av debiterings- och uppbördssystemet.

9.3 Fonderingen

Syftet med fonder inom vissa av socialförsäkringarna är att systemet skall kunna möta oväntade påfrestningar. Inom bl. a. sjukförsäkringen och arbetsmarknadsutbildningen sker därför en fondbildning. Vid t. ex. en influensaepedemi eller vid lågkonjunktur ökar utgifterna i form av sjukpenning och ersättning vid arbetslöshet. Sparandet inom fonderna minskar därvid samtidigt som konsumtionsefterfrågan kan hållas uppe. Om konjunkturerna vänder eller antalet sjukfall minskar, ökar inbetalningarna och utbetalningarna minskar. De försäkrades konsumtionsefterfrågan kan härigenom hållas relativt stabil och fonderingen i socialförsäkringen kan i ett sådant fall fungera som stabilisator.

Fondbildning vad gäller ATP motiveras ur försäkringssynpunkt främst av förväntade demografiska förändringar.

Teoretiskt skulle i och för sig fondbildningen ur stabiliseringssynpunkt kunna ersättas med utgiftstäckning över statsbudgeten. Detta förutsätter dock att ökade kostnader för förmånerna t. ex. vid en lågkonjunktur finansieras via underbalansering och inte genom höjda skatter, för att inte minska konsumtionsefterfrågan. Genom fondsystemen undviks dock att tillfälliga variationer i belastningen påverkar statsbudgetens saldo och döljer den underliggande trenden i saldoutvecklingen.

9.4 Socialförsäkringssystemets syften och konsekvenser

Försäkringsprincipen utgör grundtanken bakom det svenska socialförsäkringssystemet. Detta innebär att det fordras viss särskild kvalificering för att komma i åtnjutande av förmånerna. För att kunna få ATP fordras således intjänade ATP-poäng och förmånen utgår i förhållande till antalet poäng. Antalet poäng beror i sin tur på antal arbetade år och inkomstens storlek. Sjukpenning utgår i förhållande till inkomstbortfallet vid sjukdom och även här kan principen om individuell försäkring sägas vara den förhärskande. Denna princip ligger däremot inte till grund för vissa andra förmåner, t. ex. folkpensioneringen, som i princip utgår med samma belopp för alla pensionärer oavsett antal arbetade år och tidigare inkomst.

Det förhållandet att försäkringen är obligatorisk för anställda, "premierna" betalas av arbetsgivarna med avgifter, utgående förmåner till del är skattefinansierade samt att det saknas möjlighet att individuellt välja förmånsnivå innebär att det gjorts väsentliga avsteg från principen om individuell försäkring. I stället har fördelningspolitiska och konjunkturella syften kommit att utgöra betydande inslag i systemet.

Fördelningspolitiska inslag i systemet har tillkommit i syfte att särskilt skydda svagare grupper i samhället. Det är främst av detta skäl som förmånerna i betydande utsträckning skattefinansieras. Effekterna av den fördelningspolitiskt motiverade skattefinansieringen är emellertid inte entydiga eller oföränderliga över tiden.

Betalningsperioden för ATP utgörs i princip av hela den tid en anställd uppbär arbetsinkomst. Full ATP-pension erhålls först efter 30 arbetande år.

Eftersom socialförsäkringssystemets förmåner till viss del finansieras löpande, dvs. intäkter i systemet används för att löpande finansiera utgifter utan mellanliggande fondering, innebär detta att de i dag yrkesverksamma direkt finansierar de förmåner som utgår t. ex. till dagens pensionärer. Detta ligger implicit i de avsteg som gjorts från principen om individuell försäkring. Försäkringsförmånerna är till övervägande delen indexreglerade genom anknytning till basbeloppet, det gäller bl. a. folkpensioner och ATP. Reglerna för fastställande av basbeloppet har ändrats bl. a. så att indirekta skatter ligger utanför det index som ligger till grund för basbeloppsberäkningen. Om ökade kostnader för socialförsäkringsförmånerna

helt skulle tas ut genom ökade arbetsgivaravgifter innebär detta att den aktiva delen av befolkningen får bära större delen av bördan av höjningen genom bl. a. effekterna på reallöneutvecklingen. Detta torde vid tendenser till sjunkande reallöner förstärka skillnaderna i inkomstutveckling mellan yrkesverksamma och pensionärer. Om finansiering i stället sker genom höjning av indirekta skatter får även pensionärerna vara med att bära del av finansieringsbördan.

9.5 Beräkningsresultat m. m.

Vid en analys av den statliga verksamhetens reala och finansiella utveckling bör beaktas såväl statsbudgeten som samtliga de fonder m. m. som är knutna till socialavgifterna. I syfte att belysa detta har en beräkning utförts som visar de sammanlagda inkomsterna och utgifterna för statsbudgeten och socialförsäkringssystemet samt vissa andra statliga verksamheter. Redovisningen av inkomster och utgifter för olika verksamhetsområden sker genomgående enligt en bruttoprincip i beräkningen. Utöver de delar av socialförsäkringssystemet – som redan redovisas enligt bruttoprincip på statsbudgeten – omfattar kalkylen ATP, delpensionsförsäkringen, arbetsskadeförsäkringen, sjukförsäkringen, lönegarantifonden, arbetarskyddsfonden, byggforskningsfonden och den föreslagna gemensamma arbetsmarknadsfonden. Beräkningarna baseras i första hand på material som framtagits av riksrevisionsverket, riksförsäkringsverket, arbetsmarknadsstyrelsen och konjunkturinstitutet.

I den beräkning av utgifter och inkomster över statsbudgeten och i socialförsäkringssektorn som görs i långtidsbudgeten används definitioner som på vissa punkter avviker från de definitioner som används i den till finansplanen fogade nationalbudgeten. Beräkningen i långtidsbudgeten och i den reviderade nationalbudgeten är således inte direkt jämförbara.

Beräkningen över den samlade statliga verksamheten resulterar för budgetåret 1981/82 i totala inkomster på ca 236 miljarder kr. och totala utgifter på ca 293 miljarder kr.

Tabell 46. Statens och socialförsäkringssektorns inkomster, utgifter och sparande budgetåren 1981/82–1985/86

(Miljarder kr.)

	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86
Inkomster:					
Inkomstskatt	29,5	32,5	42,5	51,3	58,4
Lagstadgade socialavgifter	88,1	94,4	106,4	117,0	130,4
Indirekta skatter	73,0	77,6	83,3	90,7	98,8
Ränteinkomster m. m.	26,5	29,8	32,8	35,8	38,6
Övrigt	19,2	19,1	20,0	20,6	21,2
Summa inkomster	*236,3*	*253,4*	*285,0*	*315,4*	*347,4*
Utgifter:					
Konsumtion	54,2	57,6	62,7	68,8	75,7
Investeringar	10,7	10,9	11,5	12,4	13,3
Transfereringar till hushåll	122,4	130,4	141,6	158,0	173,8
Övriga transfereringar	64,5	66,5	70,8	75,0	79,7
Statsskuldräntor	29,0	35,5	43,7	53,5	65,2
Finansiella transaktioner (brutto)	12,6	14,1	17,8	18,0	19,3
Summa utgifter	*293,4*	*315,0*	*348,1*	*385,7*	*427,0*
Saldo	**−57,1**	**−61,6**	**−63,1**	**−70,3**	**−79,6**
Finansiella transaktioner (netto)	10,3	11,7	15,3	15,4	16,5
Finansiellt sparande	**−46,8**	**−49,9**	**−47,8**	**−54,9**	**−63,1**

Inkomsterna i den konsoliderade beräkningen överstiger därmed den redovisning som sker på statsbudgeten med ca 78 miljarder kr. Av ökningen är drygt 59 miljarder kr. att hänföra till lagstadgade socialavgifter. Den mycket kraftiga ökningen beror inte enbart på att fler arbetsgivaravgifter ingår. Dessutom görs – i motsats till vad som är fallet vid beräkningen av statsbudgeten – en bruttoredovisning av bl. a. inkomsterna av sjukförsäkringsavgiften. Inemot 18 miljarder kr. av nivålyftet jämfört med statsbudgeten är hänförbart till ränteinkomster. Den helt övervägande delen härav är ränteinkomsterna på AP-fonden.

Den samlade beräkningen för den statliga verksamheten innebär att omslutningen på utgiftssidan ökar med ca 60 miljarder kr. Ökningen beror främst på utbetalningarna av ATP-pensioner samt bruttoredovisningen av utgifterna från sjukförsäkringen.

Som framgår av tabell 46 avser en mycket stor andel – ca 42 % – av utgifterna i den samlade statliga verksamheten transfereringar till hushåll. De större av dessa framgår av tabellen nedan:

Tabell 47. Transfereringar till hushållen från staten och socialförsäkringssektorn budgetåret 1981/82

(Miljarder kr.)

	Belopp	Andel i %
A. *Transfereringar som bruttoredovisas på statsbudgeten:*		
Folkpensioner, inkl. KBT[1]	37,0	30,2
Räntebidrag	7,1	5,8
Barnbidrag	5,2	4,2
Livsmedelssubventioner	3,4	3,0
Bidragsförskott	0,9	0,7
Studiehjälp och studiemedel (bidragsdel)	1,0	0,8
Vuxenstudiestöd	0,5	0,4
Övrigt	2,9	2,4
(delsumma A)	*58,0*	*47,4*
B. *Transfereringar som redovisas helt vid sidan av statsbudgeten:*		
ATP	25,5	20,8
Delpensioner	1,5	1,2
Övrigt	2,1	1,7
(delsumma B)	*29,1*	*23,8*
C. *Transfereringar som endast i begränsad omfattning registreras på statsbudgeten:*		
Sjukförsäkring inkl. föräldraförsäkring	29,7	24,3
Arbetslöshetsförsäkring m. m.	5,6	4,6
(delsumma C)	*35,3*	*28,8*
Summa transfereringar	**122,4**	**100**

[1] Avser beräknad belastning för statens kostnader inkl. belastningen på statens checkräkningskredit som ligger utanför statsbudgeten.

Underskottet i det finansiella sparandet för budgetåret 1981/82 för den samlade statliga verksamheten blir därmed 47 miljarder kr. För statsbudgeten är som tidigare nämnts motsvarande underskott ca 65 miljarder kr. Underskottet i finansiellt sparande för den samlade statliga verksamheten beräknas för budgetåret 1985/86 uppgå till 63 miljarder kr., vilket innebär en försämring med 16 miljarder kr. under långtidsbudgetperioden. För statsbudgeten är försämringen i det finansiella sparandet under långtidsbudgetperioden större – ca 18 miljarder kr. Differensen i utvecklingen av det finansiella sparandet mellan statsbudgeten och den konsoliderade beräkningen är främst hänförlig till sjukförsäkringen och förklaras bl. a. av att i beräkningen över statsbudgetens inkomster har förutsatts att sjukförsäkringens, enligt nuvarande regler och vid ett oförändrat sjuktal, beräknade överskott överförs till sjukförsäkringsfonden. Överföringen innebär att underskottet i finansiellt sparande på statsbudgeten blir större än om någon avsättning inte gjorts. Sjukförsäkringsfondens enda uppgift är att reglera över- och underskott. Detta är således närmast en bokföringsteknisk fråga. Eftersom fonden består av ett konto på riksgäldskontoret, som sköter den statliga upplåningen, påverkas statens upplåningsbehov inte av om avsättning sker eller inte.

AP-fondens överskott på 17 miljarder kr. budgetåret 1981/82 beräknas

minska med ca 1 miljard kr. i löpande priser under långtidsbudgetperioden. Inkomsttillväxten förmår således knappast kompensera utgiftstillväxten. Trots att avgifterna enligt fattade beslut höjs successivt från 12 % år 1980 till 13 % år 1984 kommer således det årliga fondöverskottet att stanna vid ca 16 miljarder kr. vilket knappast torde täcka inflationens urholkning av AP-fondens realförmögenhet. Det bör också observeras att AP-fondens relativa styrka, dvs. fondens storlek i förhållande till årets utbetalningar, kommer att avta under långtidsbudgetperioden. Detta beror såväl på att det årliga fondöverskottet minskar som att utbetalningarna ökar, bl. a. till följd av att antalet pensionärer som uppbär ATP ökar.

Tabell 48. AP-fondens utveckling budgetåren 1981/82–1985/86
(löpande priser, miljarder kr.)

	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86
Inkomster					
Räntor m. m.	17,5	19,5	21,5	23,6	25,5
Arbetsgivaravgifter (inkl. egenavgifter)	25,0	27,0	30,2	33,6	37,5
Summa	*42,5*	*46,5*	*51,7*	*57,2*	*63,0*
Utgifter					
Utbetalda pensioner	25,5	29,6	34,4	40,1	46,9
Administration	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4
Summa	*25,8*	*29,9*	*34,7*	*40,5*	*47,3*
Finansiellt sparande	**16,7**	**16,6**	**17,0**	**16,7**	**15,7**

10 Den kommunala sektorn

Av stor betydelse i flera olika avseenden för de bedömningar som görs i anslutning till långtidsbudgetarbetet är utvecklingen av de verksamheter som har kommuner och landstingskommuner som huvudmän. Den kommunala sektorn har under senare år fått en sådan samlad ekonomisk tyngd att den kommunala utgiftsutvecklingen numera har en avgörande betydelse för den samhällsekonomiska balansen. Av denna anledning måste den kommunala sektorns ekonomi i allt större utsträckning bli föremål för statsmakternas uppmärksamhet vid de ekonomisk-politiska bedömningarna av det totala skattetrycket i samhället och den offentliga sektorns reala resursutnyttjande. Vidare påverkas olika poster på statsbudgetens utgifts- och inkomstsida av kommunernas och landstingskommunernas ekonomiska förhållanden.

10.1 Statsbidragen

Statsbidragen till kommuner och landstingskommuner utgör en allt tyngre post bland utgifterna på statsbudgeten. Budgetåret 1981/82 beräknas dessa statsbidrag uppgå till över 45 miljarder kr.

De allmänna bidragen till kommunerna kommer att minska kraftigt budgetåret 1982/83 som tidigare redovisats. Detta beror på slopandet av de båda kompensationsbidragen fr. o. m. år 1982 i samband med genomförandet av den s. k. förenklade beräkningen av det kommunala skatteunderlaget. Som berörts tidigare ökar skatteutjämningsbidraget budgetåret 1982/83 till följd av reformeringen av skatteutjämningssystemet.

De specialdestinerade bidragen uppgår år 1981 till närmare tre fjärdedelar av de samlade statliga transfereringarna till den kommunala sektorn. Innan reformeringen av skatteutjämningssystemet inleddes år 1980 var denna andel ytterligare två till tre procentenheter högre. Till skillnad från de allmänna bidragen står omfattningen av de största specialdestinerade bidragen i direkt förhållande till utvecklingen av de kommunala verksamheter som får de statliga stöden. I det föregående har de bidrag som har den största ekonomiska betydelsen för den kommunala sektorn kommenterats liksom faktorer som är avgörande för bidragens utveckling. Sammanfattningsvis gäller att ju högre den kommunala expansionstakten blir, desto snabbare ökar också statsbidragens omfattning. För de flesta bidragen gäller också att ju högre pris- och löneökningstakt, desto snabbare ökar statsbidragen. Detta förhållande behandlas utförligt på annan plats i långtidsbudgeten. I det följande utvecklas förutsättningarna för den kommunala verksamhetens reala utveckling de närmaste åren.

10.2 Den kommunala sektorns volymutveckling 1982–1984

Den särskilda arbetsgruppen om kommunernas ekonomi (KEA), som består av företrädare för regeringskansliet och de båda kommunförbunden, har i en rapport redovisat ett underlag inför överläggningar mellan regeringen och kommunförbunden om den kommunala verksamhetens volymutveckling åren 1982–1984. I rapporten presenteras bl. a. kalkyler över vilket konsumtionsutrymme som är intecknat av befolkningsförändringar och redan fattade beslut samt vissa andra bindningar.

De kalkyler som avser förändringar i befolkningens storlek och åldersstruktur samt av statsmakterna fattade reformbeslut och andra bindningar knyter nära an till den baskalkyl som utarbetats av den senaste statliga långtidsutredningen. Beräkningarna är av samma typ som de som presenterades av KEA till 1980 års överläggningar om den kommunala volymutvecklingen.

Det bör enligt KEA understrykas att det inte har varit möjligt att i siffermässiga kalkyler fånga in alla de faktorer som inverkar på den kommunala konsumtionens utveckling. Det är viktigt att inte bortse från att det regelmässigt tillkommer en inte oväsentlig volymökning som är hänförlig till olika svårkvantifierbara faktorer, när man bedömer den framtida kommunala konsumtionsnivån.

Kalkylerna för kommuner resp. landstingskommuner är av praktiska skäl uppbyggda på olika sätt. För kommunerna har kalkylerna i huvudsak utförts fristående från tillgängliga långtidsplaner, medan KEA för landstingskommunerna till största del har utgått från de aktuella ekonomiska flerårsplanerna.

I det följande summeras huvudresultaten av beräkningarna. KEA har redovisat detaljerade beräkningar samt svårkvantifierbara faktorer och exempel från enskilda kommuner och landstingskommuner. Dessa beräkningar och exempel redovisas inte här.

Kalkyler för kommunerna

I kommunerna har befolkningens förändringar sin största betydelse i fråga om verksamheter som utbildning och äldreservice. Enligt utförda kalkyler beräknas befolkningsutvecklingen innebära att den kommunala konsumtionen skulle behöva öka med genomsnittligt 0,2 % per år 1982–1984 för att bibehålla den nuvarande konsumtionsstandarden per invånare.

Inom flera av de tunga verksamhetsområdena, bl. a. delar av utbildningen och barnomsorgen, påverkas utvecklingen emellertid direkt av statliga beslut eller av träffade överenskommelser mellan staten och kommunerna. Konsekvenserna av dessa tillsammans med de befolkningsmässiga effekterna sammanfattas i tabell 49.

Kalkylerna för utbildning inkluderar införandet av ny läroplan för grundskolan och samlad skoldag samt en intagning till gymnasieskolan motsvarande 108 % av antalet 16-åringar.

Den under år 1976 träffade överenskommelsen mellan regeringen och Svenska kommunförbundet om barnomsorgens utbyggnad avsåg perioden fram till år 1981. För åren därefter har ingen ny överenskommelse träffats. I KEA:s beräkningar (tabell 49) har dock förutsatts att barnomsorgens utbyggnad kommer att fortsätta i den takt som anges i kommunernas senast tillgängliga planer. Dessa innebär att i medeltal närmare 14000 nya daghemsplatser skall byggas under de kommande åren (att jämföras med 20000 platser per år enligt den tidigare överenskommelsen).

Som framgår av tabell 49 beräknas den kommunala konsumtionens ökningstakt avta mot kalkylperiodens slut. Detta sammanhänger i första hand med den s. k. ungdomspuckelns inverkan på skolväsendet och att planerna för barnomsorgens utbyggnad visar de största ökningarna i periodens början. Den beräknade konsumtionsökningen blir för kommunerna 2,8% år 1982, 2,1% år 1983 och 1,3% år 1984.

Tabell 49. Kommunernas konsumtion åren 1981–1984 (1980 års löne- och prisnivå) Milj. kr. samt bidrag till total volymförändring i procent

	1981	1981–1982		1982–1983		1983–1984		Totalt 1981–1984	Genomsnitt 1981–1984
	Mkr	Mkr	%	Mkr	%	Mkr	%	Mkr	%
1 *Utbildning*	24507	*371*	*0,54*	*155*	*0,23*	*/.174*	*/.0,26*	*352*	*0,17*
2 Befolkningsförändringar-grundskola		/.180	/.0,26	/.160	/.0,23	/.121	/.0,18	/.461	/.0,22
Befolkningsförändringar-gymnasieskola		185	0,27	14	0,02	/.123	/.0,18	76	0,04
3 Ny läroplan för grundskolan		106	0,15	114	0,17	/. 4	/.0,01	216	0,10
4 Genomförande av SIA (samlad skoldag)		15	0,02	15	0,02	15	0,02	45	0,02
5 Gymnasieskola, 108% av 16-åringar		227	0,33	154	0,22	41	0,06	422	0,20
6 Vuxenutbildning, GRUND-VUX		18	0,03	18	0,03	18	0,03	54	0,03
7 Summa 3–6		366	0,53	301	0,44	70	0,10	737	0,35
8 Social omsorg	21831	*1219*	*1,77*	*1084*	*1,57*	*938*	*1,37*	*3241*	*1,57*
9 Äldreservice, befolkningsförändringar		214	0,31	210	0,30	205	0,30	629	0,31
10 Barnomsorg, utbyggnad enl. planer		955	1,39	859	1,25	688	1,00	2502	1,21
11 Genomförande av socialtjänstreformen		48	0,07	15	0,02	45	0,07	108	0,05
12 Riksfärdtjänsten		2	-	-	-	-	-	2	-
13 Summa 10, 11, 12		1005	1,46	874	1,27	733	1,07	2612	1,26
14 *Hälso- och sjukvård*	4657	*115*	*0,16*	*69*	*0,10*	*49*	*0,07*	*233*	*0,10*
15 Befolkningsförändringar		48	0,07	44	0,06	39	0,06	131	0,06
16 Långtidssjukvård m. m. enligt planer		57	0,08	5	0,01	10	0,01	72	0,03
17 Tillsyn enligt miljöskyddslagen		10	0,01	20	0,03	-	-	30	0,01
18 Summa 16, 17		67	0,09	25	0,04	10	0,01	102	0,04
19 *Övriga tjänster*	17840	*196*	*0,29*	*108*	*0,16*	*86*	*0,12*	*390*	*0,19*
20 Befolkningsförändringar		27	0,04	28	0,04	30	0,04	85	0,04
21 Brandväsen, arbetstidsförkortning		67	0,10	-	-	-	-	67	0,03
22 Allmän förvaltning		102	0,15	80	0,12	56	0,08	238	0,12
23 Summa 21, 22		169	0,25	80	0,12	56	0,08	305	0,15
24 *Totalt* (summa 1, 8, 14, 19)	68835	1901	*2,76*	1416	*2,06*	899	*1,30*	4216	*2,03*
25 Totalt exkl. befolkningsförändringar (summa 7, 13, 18, 23)		1607	2,33	1280	1,86	869	1,26	3756	1,80
26 Befolkningsförändringar totalt (summa 2, 9, 15, 20)		294	0,43	136	0,20	30	0,04	460	0,23

Kalkyler för landstingskommunerna

Också för landstingskommunerna har som ett första steg i analysarbetet beräknats vilka volymökningar som skulle följa av enbart befolkningsutvecklingen i kombination med kravet på en oförändrad konsumtionsstandard per invånare i olika åldersgrupper. Den landstingskommunala konsumtionsvolymen skulle i detta fall behöva öka med genomsnittligt 0,9% årligen 1982–1984. Därav faller ca 0,4 procentenheter på långtidssjukvård, ca 0,3 procentenheter på övrig sluten vård och 0,1 procentenheter på öppen vård (tabell 50).

Förändringarna i befolkningsstrukturen påverkar i särskild hög grad långtidssjukvården. Enligt kalkylen skulle antalet vårddagar i denna vårdgren behöva öka med i genomsnitt 2,2% per år 1981–1984. Detta skulle erfordra en utbyggnad med ca 1 000 långtidssjukvårdsplatser årligen.

I tabell 51 har förutom befolkningseffekterna även vissa utbyggnadsprogram inkluderats. Detta gäller långtidssjukvården, den öppna vården, folktandvården, hemsjukvården och omsorgen om psykiskt utvecklingsstörda.

I den senaste överenskommelsen mellan socialdepartementet och Landstingsförbundet om vissa ersättningar från sjukförsäkringen till sjukvårdshuvudmännen åren 1980–1981 åtog sig Landstingsförbundet att verka för att sjukvårdshuvudmännen genomför en utbyggnad av långtidssjukvården i enlighet med planerna dvs. med minst 2000 vårdplatser per år t.o.m. 1981. För åren därefter har ingen överenskommelse träffats. I beräkningarna i tabell 51 har dock förutsatts en fortsatt utbyggnad i enlighet med landstingens planer enligt LKELP 81 (närmare 1 800 platser per år 1981–1984). Långtidssjukvårdens utbyggnad förutsätter också satsningar på hemsjukvården och övrig öppen vård.

Som framgår av tabell 51 beräknas den planerade utbyggnaden i långtidssjukvården, den öppna vården, folktandvården, hemsjukvården och omsorger om psykiskt utvecklingsstörda, tillsammans med de av befolkningsförändringar betingade effekterna i övriga områden, leda till en ökning av den totala landstingskommunala konsumtionen med 2,5% år 1982, 2,2% år 1983 och 1,7% år 1984.

Drygt 1% av landstingens volymökning är hänförbar till pågående eller planerade investeringsprojekt. Redan pågående investeringsprojekt beräknas medföra en volymökning år 1982 på 0,94%.

Tabell 50. Landstingskommunernas konsumtionsutveckling åren 1981–1984 till följd av befolkningsutvecklingen
1980 års pris- och lönenivå

	1981	1981–1982		1982–1983		1983–1984		1981–1984	
	Milj. kr.	Milj.kr.	Bidrag till total volym-förändring %	Milj. kr.	Bidrag till total volym-förändring %	Milj. kr.	Bidrag till total volym-förändring %	Milj.kr.	Bidrag till total volym-förändring % per år
Hälso- och sjukvård	36 560	345	0,84	337	0,83	313	0,80	995	0,83
Långtidssjukvård	7 290	168	0,41	160	0,40	153	0,39	481	0,40
Övrig sluten vård	16 020	112	0,27	112	0,28	96	0,24	320	0,27
Öppen vård	7 110	43	0,11	43	0,10	43	0,11	129	0,11
Folktandvård	1 920	2	0,00	2	0,00	2	0,01	6	0,00
Hemsjukvård	750	17	0,04	17	0,04	16	0,04	50	0,04
Omsorgsverksamhet	3 470	3	0,01	3	0,01	3	0,01	9	0,01
Utbildning	1 970	44	0,11	11	0,03	– 16	– 0,04	39	0,03
Förvaltning m. m.	3 080	19	0,05	15	0,04	15	0,04	49	0,04
TOTALT	**41 610**	**408**	**1,0**	**363**	**0,9**	**312**	**0,8**	**1 083**	**0,9**

Tabell 51. Landstingskommunernas konsumtionsutveckling åren 1981–1984 till följd av befolkningsutvecklingen och vissa planerade utbyggnader
1980 års pris- och lönenivå

	1981	1981–1982		1982–1983		1983–1984		1981–1984	
	Milj. kr.	Milj.kr.	Bidrag till total volym-förändring %	Milj. kr.	Bidrag till total volym-förändring %	Milj. kr.	Bidrag till total volym-förändring %	Milj.kr.	Bidrag till total volym-förändring % per år
Hälso-och sjukvård	36 560	918	2,16	817	1,98	680	1,63	2 415	1,98
Långtidssjukvård	7 290	306	0,72	306	0,74	248	0,59	860	0,71
Övrig sluten vård	16 020	112	0,26	112	0,27	96	0,23	320	0,26
Öppen vård	7 110	334	0,79	249	0,60	213	0,51	796	0,65
Folktandvård	1 920	67	0,16	58	0,14	63	0,15	188	0,16
Hemsjukvård	750	19	0,04	19	0,05	15	0,04	53	0,04
Omsorgsverksamhet	3 470	80	0,19	73	0,18	45	0,11	198	0,16
Utbildning	1 970	101	0,24	52	0,13	1	0,00	154	0,13
Förvaltning m. m.	3 080	43	0,10	37	0,09	31	0,07	111	0,09
TOTALT	**41 610**	**1 062**	**2,5**	**906**	**2,2**	**712**	**1,7**	**2 680**	**2,2**

10.3 Summering av kalkyler samt avslutande kommentarer

En sammanvägning av kalkylerna för kommuner (tabell 49) och landstingskommuner (tabell 51) ger följande resultat (volymökningar i %).

1981–1982	1982–1983	1983–1984
2,7	2,1	1,5

Såsom framgår beräknas den kommunala konsumtionen till följd av befolkningsutvecklingen, vissa reformer och utbyggnadsprogram öka med 2,7% 1981–1982, 2,1% 1982–1983 och 1,5% 1983–1984. Enbart befolkningskomponenten skulle kräva en årlig ökning på ca 0,5% för att bibehålla den nu gällande konsumtionsstandarden. Av olika utbyggnader svarar barnomsorgen, långtidssjukvården och den öppna vården för de största bidragen till ovan angivna volymökningar (barnomsorg 0,9, 0,8 resp. 0,6 procentenheter, långtidssjukvård inkl. hemsjukvård 0,3, 0,3 resp. 0,2 procentenheter samt öppen vård 0,3, 0,2 resp. 0,2 procentenheter).

Under förutsättning att den kommunala sysselsättningen ökar i samma procentuella takt som den kommunala konsumtionen skulle de ovan angivna volymökningarna leda till en ökning av antalet kommunalt anställda med ca 26000 personer år 1982, ca 20000 personer år 1983 och ca 15000 personer år 1984.

KEA har framhållit de begränsningar som ligger i den tillämpade kalkylmetodiken. Kalkylresultaten måste därför förses med ett antal reservationer. För det första avser kalkylerna endast den kommunala konsumtionen, vilket innebär att bl.a. transfereringarna faller utanför. KEA har behandlat subventionerna inom kollektivtrafikområdet, vilken är en av de tunga transfereringsposterna. För åren 1981–1983 beräknas länshuvudmannareformen på kollektivtrafikområdet innebära kostnadsökningar som motsvarar 0,11–0,18% av den samlade kommunala konsumtionen per år.

Vidare har inte alla de faktorer som påverkar den kommunala konsumtionsutvecklingen kunnat beaktas i kalkylerna, bl.a. beroende på att många faktorer är mycket svåra att kvantifiera.

Storleken av den effekt på volymutvecklingen som dessa svårkvantifierade och i viss utsträckning svårpåverkade faktorer har, är enligt KEA inte möjlig att med säkerhet fastställa.

11 Sammanfattning och slutsatser

Inledning

Långtidsbudgetens huvudsakliga syfte är att kartlägga de statsfinansiella konsekvenserna på fem års sikt av redan fattade beslut och gjorda åtaganden. Långtidsbudgeten omfattar numera också en redogörelse för socialförsäkringssektorn och kommunerna i syfte att ge underlag för bedömningar av hela den offentliga sektorns utveckling. Vidare har i år gjorts en genomgång av de faktorer som mer eller mindre automatiskt styr utvecklingen av statens inkomster och utgifter. Finansutskottet har tidigare förordat en sådan förhöjd ambitionsnivå i långtidsbudgeten mot bakgrund av de ansträngningar som måste göras för att nedbringa budgetunderskottet.

På utgiftssidan omfattar långtidsbudgeten en kalkyl av de resurser som krävs för att verksamheten skall kunna bedrivas i enlighet med de beslut som statsmakterna redan har fattat och de åtaganden som gjorts för framtiden. Vad gäller statsinkomsterna grundas beräkningarna på i princip oförändrade skatteregler och avgiftssatser i den mån inte förändringar beslutats eller aviserats. I långtidsbudgeten görs inga försök att förutse vilka beslut avseende budgetens inkomster och utgifter som statsmakterna kan komma att fatta under perioden. *Långtidsbudgeten är således varken en plan för den framtida utvecklingen eller en prognos för den mest sannolika utvecklingen. Avsikten med långtidsbudgeten är huvudsakligen att redovisa vilken budgetutveckling som blir följden om inga nya utgiftsåtaganden görs och om skatte- och avgiftsreglerna inte ändras.* Detta material kan sedan tjäna som underlag för de överväganden om riktlinjer för budgetpolitikens utformning på något längre sikt.

Långtidsbudgeten behandlar i första hand statsbudgetens inkomster och utgifter. Även statligt stöd som utgår i form av kreditgarantier redovisas. I redovisningen av statsutgifternas fördelning på olika ändamål har vidare tagits med en beskrivning av gällande regler för vissa avdrag och skattereduktioner vid inkomstbeskattningen, vilka påverkar de skattskyldigas ekonomi på likartat sätt som olika inkomstöverföringar på budgetens utgiftssida. Vidare redovisas vissa verksamheter som staten reglerar men som varken redovisas på statsbudgetens inkomst- eller utgiftssida utan återfinns som specialbudgetar, finansierade med arbetsgivaravgifter eller andra avgifter. I syfte att ge en mer allsidig bild av den samlade offentliga sektorns finansiella situation kompletteras långtidsbudgeten med ett avsnitt innehållande en samlad beräkning av utvecklingen för staten och socialförsäkringssektorn. Vidare behandlas i ett särskilt avsnitt utvecklingen inom den kommunala sektorn.

Långtidsbudgetens grundmaterial utgörs av underlag som tagits fram av myndigheterna och inom regeringskansliet. De slutliga bedömningarna och utarbetandet av själva långtidsbudgeten har skett inom budgetdepartemen-

tets budgetavdelning. Underlaget till avsnittet om den samhällsekonomiska utvecklingen har utarbetats inom ekonomidepartementet.

Långtidsbudgeten omfattar budgetåren 1981/82–1985/86. För budgetåret 1981/82 baseras kalkylen på de utgifts- och inkomstberäkningar som redovisas i 1981 års reviderade budgetförslag. Vad gäller perioden därefter ansluter sig förutsättningarna för beräkningarna – med vissa modifikationer med hänsyn till den aktuella konjunkturbilden – i stora drag till de antaganden som utnyttjas i anslutning till 1980 års långtidsutredning.

Den samhällsekonomiska utvecklingen till mitten av 1980-talet

Offentliga sektorns utgifter motsvarar närmare två tredjedelar av bruttonationalprodukten. Den har därmed en betydande inverkan på inkomstfördelningen i samhället, produktionsförhållandena, bytesbalansen, arbetslösheten osv. Utvecklingen av främst statsbudgetens inkomster men även dess utgifter är omvänt i hög grad avhängig av förhållandena i samhällsekonomin.

Den samhällsekonomiska bakgrund som tecknats för den framförliggande perioden har huvudsakligen baserats på det material som redovisats av LU 80.

LU 80 utgår från de balansbrister som råder i den svenska ekonomin och konstaterar att utvecklingen under 1970-talet i många avseenden innebar markanta trendbrott i förhållande till tidigare år. Efter en djup internationell konjunkturnedgång under den senare delen av decenniets första hälft försämrades industrins konkurrenskraft på grund av bl. a. kraftiga löneökningar åren 1975 och 1976. Trots vidtagen devalvering kunde industrin inte återvinna marknadsandelar i önskvärd utsträckning. Produktionstillväxten blev således svag under andra hälften av 1970-talet. Resursutrymmet minskade ytterligare genom den försämring i vårt bytesbalansförhållande gentemot utlandet som oljeprishöjningarna medförde. Den svaga resurstillväxten motsvarades inte av en nedgång i vår inhemska förbrukning av resurser. Konsumtionen fortsatte att öka i relativt snabb takt, särskilt inom den kommunala sektorn. Investeringarna utvecklades däremot svagt. Det kan sålunda hävdas att överkonsumtion utgör ett balansproblem i den svenska ekonomin. Det vidgade gapet mellan konsumtion och inhemsk produktion har tagit sig uttryck i en allvarlig försämring av bytesbalansen.

En vikande internationell efterfrågan och en minskad efterfrågan från investeringssidan har ersatts med stimulans från den offentliga sektorn. Den fulla sysselsättningen har därmed kunnat upprätthållas. Den offentliga utgiftsexpansionen har dock inte i sin helhet skattefinansierats, vilket återspeglas i ett stort och växande underskott i statens budget.

LU 80 utarbetade ett scenario för den ekonomiska utvecklingen där balansbristerna successivt minskar och det är möjligt att uppnå de centrala

målen för den ekonomiska politiken, bl. a. genom åtgärder som påverkar ekonomins utbudssida. Detta scenario är utredningens *alternativ 1*.

Svårigheterna att uppnå en sådan utveckling bedöms emellertid som mycket stora. Utredningen har därför också analyserat en utveckling där de nuvarande utvecklingstendenserna i den svenska ekonomin består och där inga särskilda åtgärder vidtas för att förbättra densamma. Detta görs i *alternativ 2*.

Långtidsbudgeten skall ge en bild av konsekvenserna av redan fattade beslut. Den skall sålunda beskriva hur inkomst- och utgiftssidan i statsbudgeten utvecklas om inga ytterligare åtgärder vidtas. LU:s alternativ 2, som är mer anpassad till den gängse långtidsbudgettekniken, har därför lagts till huvudsaklig grund för de antaganden som använts i arbetet med långtidsbudgeten. En anpassning har dock skett till den konjunkturbild som kan förväntas under de närmaste åren. Bl. a. har konsekvenserna av det nyligen träffade löneavtalet vägts in i totalbilden.

Statsutgifternas utveckling

Statsutgifterna exkl. statsskuldräntorna ökade i oförändrad pris- och lönenivå med 5,3 % per år under perioden 1975/76–1979/80. Långtidsbudgetkalkylen resulterar i en ökning med 0,4 % årligen.

De mest expansiva utgiftsområdena under den förflutna perioden utgörs av näringspolitik samt arbetsmarknads- och regionalpolitik. Långtidsbudgetens beräkningar för perioden fram t. o. m. budgetåret 1985/86 visar att framför allt bostadspolitiken ställer betydande krav på framtida statliga utgiftsökningar, medan övriga områden förutses öka svagt eller, i några fall, minska.

I löpande priser beräknas den årliga genomsnittliga ökningen av statsutgifterna, exkl. statsskuldräntorna, under långtidsbudgetperioden uppgå till drygt 7 %.

Statsskuldräntorna växer mycket snabbt under perioden och uppgår för slutåret till ett belopp som motsvarar ungefär två tredjedelar av budgetunderskottet. Sammantaget beräknas de totala statsutgifterna, inkl. statsskuldräntorna, i löpande priser komma att öka med 9,4 % under långtidsbudgetperioden.

För att belysa på vilket sätt statens utgifter direkt eller indirekt kommer att ställa anspråk på reala resurser är det av intresse att analysera utgifterna i realekonomiska termer, dvs. fördelade på konsumtion, investeringar, transfereringar och finansiella transaktioner.

Statens utgifter för *konsumtion och investeringar*, dvs. statens direkta efterfrågan på varor och tjänster, uppgår för budgetåret 1981/82 till 62,1 miljarder kr. och utgör därmed ca 27 % av statsbudgetens utgifter. Enligt långtidsbudgeten skulle dessa utgifter i fasta priser minska med 0,6 % per år. Under jämförelseperioden ökade statens utgifter på dessa områden

med 1,8 %. Den låga ökningstakten i långtidsbudgetberäkningen jämfört med utfall är i stor utsträckning en följd av långtidsbudgetens beräkningsteknik. Tillämpningen av denna beräkningsteknik har lett till att tidigare års långtidsbudgetar underskattat den faktiska utvecklingen av de statliga investeringsutgifterna. När det gäller den statliga konsumtionen utgår beräkningen i princip från förutsättningen om oförändrad ambitionsnivå. För myndighetsanslag och liknande anslag har det s. k. huvudalternativet tillämpats, vilket innebär att anslagen efter pris- och löneomräkning minskas med 2 % per år med hänsyn till förväntad produktivitetsökning. De sålunda beräknade utgifterna för konsumtion och investeringar överensstämmer relativt väl med utvecklingen enligt LU:s alternativ 1.

Transfereringar och finansiella transaktioner, dvs. överföringar till andra sektorer av ekonomin, innebär inte ett omedelbart ianspråktagande av resurser. Indirekt ger de dock upphov till en efterfrågan av reala resurser genom effekterna på bl. a. mottagarnas disponibla inkomster. Transfereringar och finansiella transaktioner beräknas för budgetåret 1981/82 uppgå till inemot 172 miljarder kr. och utgör därmed ca 73 % av budgetens utgifter. Liksom i tidigare långtidsbudgetkalkyler uppvisar transfereringarna en betydligt snabbare ökningstakt än konsumtions- och investeringsutgifterna. Transfereringarna beräknas således öka med 3,0 % i fasta priser jämfört med 7,7 % under jämförelseperioden.

Även beträffande transfereringarna har långtidsbudgettekniken hittills inneburit en undervärdering av den sedermera faktiskt realiserade utvecklingstakten. Pris- och löneomräkningar görs således endast på de anslag som genom indexbindningar eller regelsystem blir föremål för automatiska justeringar, exempelvis folkpensionerna och räntebidragen på bostadsområdet. Beträffande t. ex. barnbidragen finns inga sådana kopplingar och någon uppräkning av barnbidragets storlek med hänsyn till prisutvecklingen har därför inte skett. Trots att beräkningarna också för transfereringarna är snävt gjorda, framstår det klart att det är transfereringarna som svarar för merparten av utgiftstillväxten i långtidsbudgeten.

Den snabbast växande utgiftsposten under långtidsbudgetperioden är statsskuldräntorna. Enligt beräkningarna i årets långtidsbudget skulle den genomsnittliga årliga ökningen i löpande priser uppgå till över 22 %. För budgetåret 1981/82 beräknas kostnaden för statsskulden uppgå till 29 miljarder kr. och beräknas därefter öka för att under periodens sista år uppgå till ca 65 miljarder kr.

En del av de statliga utgifterna, 12,6 miljarder kr., utgörs av finansiella transaktioner, dvs. lån till företag eller enskilda personer, exempelvis lån till bostadsbyggande, studielån och regionalpolitiska lån. De beräknas under långtidsbudgetperioden öka med 5,0 % per år i fasta priser. Denna del av statsbudgeten kan ses som en del av kreditmarknaden, eftersom staten i denna verksamhet närmast svarar för en kreditförmedlande funktion. Med detta betraktelsesätt kan de finansiella transaktionerna, vad

avser återbetalningspliktig del av lånen, avräknas vid beräkningen av budgetsaldot, dvs. underskottet reduceras med beloppet för finansiella transaktioner (netto). Det sålunda framräknade beloppet definieras som statens finansiella sparande. Vid en analys av sparandeutvecklingen i samhället är det ofta detta begrepp som används.

Huvuddelen av anslagen till finansiella transaktioner medför att anspråk ställs på samhällsekonomiska resurser. Vid ett studium av hur stor del av dessa resurser som staten tar i anspråk eller fördelar är det därför ofta mindre intressant att skilja mellan transfereringar och finansiella transaktioner. Det bör också framhållas att det kan vara svårt att avgöra om en utgift bör betraktas som transferering eller finansiell transaktion varför dessa redovisas samlat i nedanstående tabell.

Tabell 52. Transfereringar och finansiella transaktioner budgetåret 1981/82
(Miljarder kr., avrundade belopp)

	1981/82
Till hushåll	65,4
därav:	
folkpensioner	35,4
räntebidrag till bostäder	7,1
barnbidrag	5,2
sjukförsäkring och föräldraförsäkring	4,5
livsmedelssubventioner	3,4
övrigt	9,8
Till kommuner	45,2
därav:	
bidrag till skolväsendet m. m.	17,1
skatteutjämningsbidrag	9,1
sjukvård och social hemhjälp m. m.	6,0
barnomsorg	5,4
övrigt	7,6
Till företag m. fl.	13,4
Övriga transfereringar och lån	47,5
därav:	
statsskuldräntor	29,0
bostads- och studielån	10,1
utvecklingsbistånd, m. m.	5,9
övrigt	2,5

I den genomgång som nu gjorts har de utgifter tagits med som krävs för att av statsmakterna gjorda åtaganden skall infrias. Även andra utgifter kan tillkomma utan att nya beslut fattas. Detta gäller bl. a. kostnader för att infria av staten utställda kreditgarantier. De nu gjorda garantiåtagandena uppgår till drygt 56 miljarder kr. Under ogynnsamma omständigheter skulle utgifterna för att infria dessa åtaganden kunna bli mycket stora.

Statsinkomsternas utveckling

De skatter som är beroende av lönesummans utveckling svarar för ca två tredjedelar av de totala statsinkomsterna. Inkomsterna från såväl den statliga inkomstskatten som socialavgifterna är vid givna skattesatser i allt

väsentligt beroende av utvecklingen av de samlade löneinkomsterna i samhället, lönesumman. Detta gäller i betydande grad även för inkomsterna från mervärdeskatten via påverkan på den privata konsumtionen.

Statsinkomsterna beräknas i fasta priser öka med i genomsnitt ca 1 % per år under långtidsbudgetperioden. Den snabbaste tillväxten svarar inkomstskatten för, vilket bl.a. beror på att nivån det inledande året av långtidsbudgetperioden är låg till följd av vissa kassamässiga effekter. Inkomsterna från de lagstadgade socialavgifterna beräknas öka med 12 % per år. Den årliga tillväxttakten för mervärdeskatten beräknas uppgå till 12 % per år.

Automatiken i statsbudgeten

Den övervägande delen av statsbudgetens utgifter styrs av en långtgående automatik. Förändringar i befolkningens ålderssammansättning, ökningar av löner och priser etc. medför att utgifterna stiger inom ramen för gällande regelsystem utan att beslut om reformer eller nya åtaganden fattas. Så länge gällande regelsystem inte omprövas är det sålunda faktorer utanför statens direkta kontroll som styr utgifternas utveckling.

Riksdagen kan självfallet ändra de regelsystem och indexeringar som styr statsutgifterna. Begreppet "automatik" är därför mera en fråga om hur pass genomgripande prövningen av dessa utgifter blir vid de årliga budgetbehandlingarna.

I långtidsbudgeten diskuteras för- och nackdelar av indexeringar och andra former av automatik i statsbudgeten. En indelning av samtliga anslag i olika grupper, allt efter de faktorer som bedömts vara styrande, redovisas. En sådan indelning kan självfallet göras på många olika sätt. Syftet med den är att i stort illustrera omfattningen och karaktären av automatiken.

Av redovisningen i kap. 8.1 framgår att en stor huvudgrupp av anslag, som tillsammans motsvarar över hälften av statsutgifterna, präglas av vad som kan betecknas som *fullständig automatik*. Häri ingår alla direkt indexanknutna anslag. Den beloppsmässigt största delen är utgifter som styrs av basbeloppet. Hit hör bl.a. anslaget till folkpensioner, bidragsförskott och studiemedel. Utgifterna för det militära försvaret och civilförsvaret utgör en annan tung post på statsbudgeten. Dessa styrs av nettoprisindex. Biståndsramen är direkt kopplad till bruttonationalinkomsten. En stor del av statsutgifterna, bl.a. anslag inom utbildningsområdet, styrs av timlöneutvecklingen.

En annan stor huvudgrupp i redovisningen består av anslag som är föremål för *pris- och löneomräkning* i det årliga budgetarbetet. Hit hör bl.a. myndighetsanslag och liknande anslag. Den tredje huvudgruppen kan sägas bestämmas genom *separata beslut*. Vissa former av automatik kan emellertid göra sig gällande även i denna grupp. Hit har nämligen förts

bl. a. utgifter inom arbetsmarknadspolitiken som påverkas av förändringen i konjunktur- och sysselsättningsläget. I redovisningen har statsskuldräntorna brutits ut i en kategori för sig. Den mycket kraftiga ökningen av dessa är huvudsakligen en direkt konsekvens av de stora budgetunderskotten.

Statsbudgetens inkomstsida påverkas vid givna skattesatser huvudsakligen av den allmänna inkomstutvecklingen i samhället.

Den *statliga inkomstskatten* bestäms av utvecklingen av främst löner, pensioner, avdrag samt beskattningsreglernas utformning. Andra faktorer som kan inverka på inkomstskattens avkastning är löneavtalens profil liksom fördelningen på hel- resp. deltidsarbete.

Bestämmande för *mervärdeskattens* utveckling vid given skattesats är i första hand konsumtionsutgifternas ökning. Ca två tredjedelar av den privata konsumtionen är belagd med mervärdeskatt. De senaste årens utveckling har inneburit att en ökande andel av hushållens konsumtionsutgifter har fallit på energi och boende, som inte mervärdebeskattas.

Övriga indirekta skatter – t. ex. skatt på tobak, bensin och energi – utgår i allmänhet med ett i kronor fastställt belopp per enhet. Konsumtionsvolymen blir då avgörande för intäkterna.

Intäkterna på statsbudgeten av *socialavgifter* följer vid givna avgiftssatser huvudsakligen lönesummans tillväxt. En successiv höjning av den samlade avgiftsnivån har ägt rum bl. a. i samband med att lättnader genomförts i den statliga inkomstskatten. Socialavgifterna har härigenom kommit att få en växande betydelse i statsbudgeten.

Budgetens inkomstsida påverkas sålunda vid givna skattesatser i hög grad av den allmänna inkomstutvecklingen i samhället. Det är av intresse i sammanhanget att också peka på det samband som finns mellan statens totala inkomster och förändringar av skatteuttaget för enskilda inkomstslag. Baserna för olika skattetyper är beroende av varandra och på kort sikt även av t. ex. besparingsåtgärder beträffande transfereringar till hushållen. En begränsning av avdragsreglerna i inkomstbeskattningen påverkar t. ex. den privata disponibla inkomsten vilket kan leda till mindre intäkter från indirekta skatter.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det föreligger stora skillnader mellan automatiken bakom statsutgifter och statsinkomster. Statsinkomsterna är starkt beroende av tillväxten i ekonomin. Statsutgifterna styrs i hög grad av faktorer som är beroende av den allmänna tillväxten. Inbyggda automatiska stabilisatorer medför t. o. m. att utgifterna kan öka snabbare vid en dämpning i tillväxten. Bl. a. stiger kostnaderna för arbetsmarknadspolitiken. Vid kortvariga cykliska fluktuationer i tillväxten är detta givetvis en fördel såtillvida att budgeten får en kontracyklisk inverkan på den övriga ekonomin. Problem uppstår emellertid då det är fråga om en mer långsiktig nedgång i ekonomins tillväxttakt. Problemen accentueras av den mycket starka ökning som statsskuldräntorna uppvisar till följd av de stora budgetunderskotten.

Budgetsaldot och den offentliga sektorns finansiella sparande

Underskottet i statsbudgeten beräknas uppgå till 57,7 miljarder kr. budgetåret 1980/81. För budgetåret 1981/82 beräknas underskottet öka med 17,2 miljarder kr. till 74,9 miljarder kr.

Det budgetunderskott som beräknas för budgetåret 1981/82 blir inte bara bestående under långtidsbudgetperioden, utan växer successivt så att det till långtidsbudgetperiodens sista år har ökat med ca 24 miljarder kr. till ca 99 miljarder kr. Även i fjolårets långtidsbudget fanns tydliga tecken till strukturell försämring av budgetsaldot under perioden. Årets långtidsbudget uppvisar en liknande utvecklingsbild.

Långtidsbudgeten innehåller också ett utvidgat avsnitt om saldoutvecklingen för statsbudgeten och socialförsäkringssektorn sammantagna. Syftet är att ge en mer fullständig bild av den verksamhet som styrs genom statliga beslut. Beräkningen visar de sammanlagda inkomsterna och utgifterna för statsbudgeten och socialförsäkringssystemet samt vissa andra statliga verksamheter. Redovisningen av inkomster och utgifter för olika verksamhetsområden sker genomgående enligt en bruttoprincip.

Saldot budgetåret 1981/82 för den samlade statliga verksamheten, dvs. staten och socialförsäkringssektorn, blir enligt långtidsbudgetberäkningen 57 miljarder kr.

Tabell 53. Statens och socialförsäkringssektorns inkomster, utgifter och finansiella sparande budgetåren 1981/82–1985/86

(Miljarder kr., löpande priser)

	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86
Inkomster	236,3	253,4	285,0	315,4	347,4
Utgifter	293,4	315,0	348,1	385,7	427,0
Saldo	*–57,1*	*–61,6*	*–63,1*	*–70,3*	*–79,6*
Finansiella transaktioner (netto)	10,3	11,7	15,3	15,4	16,5
Finansiellt sparande	*–46,8*	*–49,9*	*–47,8*	*–54,9*	*–63,1*

Saldot för den samlade statliga verksamheten beräknas budgetåret 1985/86 uppgå till ca 80 miljarder kr., vilket innebär en försämring med drygt 22 miljarder kr. under långtidsbudgetperioden.

Också utvecklingen inom den kommunala sektorn måste beaktas vid bedömningar av den offentliga sektorns utveckling. Beräkningarna i långtidsbudgeten visar att redan de kvantifierbara effekterna av befolkningsförändringar och vissa beslutade eller planerade reformer och utbyggnadsprogram kan väntas leda till volymökningar i den kommunala verksamheten om 2,7 % år 1982, 2,1 % år 1983 och 1,5 % år 1984. Enbart befolkningskomponenten skulle kräva en årlig ökning på ca 0,5 % för att bibehålla den nuvarande konsumtionsstandarden. Av olika planerade utbyggnader svarar barnomsorg, långtidssjukvård och öppen sjukvård för de största bidra-

gen till angivna volymökningar. Därutöver tillkommer en ökning som hänför sig till olika slag av inte kvantifierbara faktorer. Den tillväxttakt som härvid framkommer är högre än vad de tidigare redovisade samhällsekonomiska kalkylerna medger. Utrymmet enligt dessa kalkyler är endast ca 1 % per år.

Slutsatser

De värden för statsutgifter, statsinkomster och budgetsaldo som redovisats i tidigare kapitel måste ses mot bakgrund av de antaganden och förutsättningar för beräkningarna som ställts upp. Förändringar i dessa får nämligen stor inverkan på de beskrivna resultaten. I kap. 8 ges vissa exempel på hur förändringar i gjorda antaganden påverkar budgetsaldot.

En viktig faktor bakom beräkningarna utgörs av förutsättningarna beträffande sysselsättningen och de åtgärder som sätts in för att bekämpa arbetslöshet. Arbetsmarknadspolitiken har i beräkningarna behandlats enligt gängse långtidsbudgetmetodik, vilket i detta fall leder till en hög grad av schablonmässighet. I enlighet med den bild av den samhällsekonomiska utvecklingen som antagits stiger den öppna arbetslösheten under långtidsbudgetperioden om inte betydande arbetsmarknadspolitiska åtgärder sätts in. De kostnader som en ökad arbetslöshet för med sig i form av stigande utgifter för arbetslöshetsförsäkringen och det kontanta arbetslöshetsstödet har lagts in i beräkningarna. Emellertid har härvid antagits att dagersättningar och liknande är nominellt oförändrade under perioden, vilket leder till en kraftig real urholkning. Vidare ökar kostnaderna givetvis ytterligare om ett försämrat sysselsättningsläge måste mötas med ökade insatser av beredskapsarbete och arbetsmarknadsutbildning. En sänkning av arbetslösheten med en procentenhet genom åtgärder av denna art skulle innebära en ökning av utgifterna brutto med 2,5 à 3 miljarder kr. i dagens penningvärde. Härvid har antagits att fördelningen mellan beredskapsarbete och arbetsmarknadsutbildning är i stort sett oförändrat jämfört med dagsläget.

Även utgifterna för industripolitik kan sägas vara schablonmässigt beräknade. I takt med att redan gjorda åtaganden slutförs, minskar volymen av industripolitiska insatser. Om en försvagning av konjunkturen och allvarliga strukturförändringar åtföljs av nya åtgärder för att understödja problembranscher och krisdrabbade företag, stiger således kostnaderna utöver vad som ingår i långtidsbudgetens beräkningar. Detta framgår av redovisningen av näringspolitiken i kap. 4.

Utvecklingen av budgetunderskottet är i mycket hög grad beroende av de antaganden som görs beträffande räntenivån. I första hand är det utgifterna för statsskuldräntan och utgifterna för räntesubventionerna till boendet som påverkas. Om räntenivån under hela perioden är en procentenhet högre än vad som här antagits, beräknas budgetunderskottet för slutåret öka med 5 à 6 miljarder kr. Räntenivån i sig är naturligtvis inte

okänslig för budgetutvecklingen. En svag statsfinansiell situation innebär på flera sätt ett uppåtriktat tryck på räntorna. Den svenska räntenivån är emellertid även starkt påverkad av den internationella ränteutvecklingen. Man kan därför tänka sig flera olika ränteantaganden vid en given utveckling av budgetunderskottet.

En känslighetsanalys, där man ser hur beräkningarna påverkas av förändringar i en given variabel, lider av vissa svagheter. Det är nämligen svårt att tänka sig att man kan bryta ut en variabel ur en konsistent uppsättning av antaganden utan att även övriga variabler påverkas. Om man exempelvis låter löneutvecklingen förändras, kan detta knappast ske utan att också antagandena för prisutvecklingen förändras. Ett alternativ till en sådan partiell känslighetsanalys är att ställa två olika scenarion för den samhällsekonomiska utvecklingen mot varandra och jämföra resultaten. Här kan man konstatera att en högre tillväxttakt leder till ett gynnsammare budgetsaldo. Vad gäller inflationen kan man hävda att en högre allmän pris- och lönestegringstakt påverkar budgeten negativt. Den mest ogynnsamma kombinationen av faktorer ger sålunda en samhällsekonomisk bild präglad av s.k. stagflationstendenser, dvs. en låg tillväxt med samtidig snabb inflation.

Man kan givetvis också göra en jämförelse med en mer gynnsam samhällsekonomisk utveckling. En metodologisk svårighet uppstår dock här så till vida som en sådan utveckling rimligen förutsätter budgetpolitiska åtgärder. I sig faller sådana antaganden utom ramen för långtidsbudgetens teknik. Det kan likväl vara av intresse att belysa ett sådant scenario. En uppfattning om hur en sådan utveckling skulle gestalta sig kan man få genom att betrakta långtidsutredningens alternativ 1. Enligt långtidsutredningens scenario återförs statsfinanserna successivt i riktning mot jämvikt, parallellt med att övriga balansbrister i ekonomin byggs bort. Detta innebär för år 1985 – långtidsutredningens slutår – att budgetunderskottet reducerats till ca 55 miljarder kr. i löpande priser. En sådan utveckling kan rimligen inte realiseras utan att omfattande besparingsåtgärder genomförs under en följd av år. Budgeten förstärks enligt detta scenario med omkring 10 miljarder kr. i genomsnitt per år. Detta sker dels genom besparingar, dels via de positiva effekter på inkomstsidan som en högre ekonomisk tillväxttakt ger. Det faktum att ett betydande nominellt underskott kvarstår vid periodens slut sammanhänger med ökningen av statsskuldräntorna. De uppgår år 1985 till över 40 miljarder kr. enligt långtidsutredningens beräkningar. Om man bortser från statsskuldräntorna skulle därför budgetunderskottet år 1985 begränsas till endast 1,8 % av BNP. Detta kan jämföras med 7,5 % för år 1980.

Sammantaget kan man således konstatera att beräkningarna på ett avgörande sätt påverkas av förändringar i olika centrala variabler. Långtidsbudgeten är som nämnts varken en prognos eller en plan för den framtida utvecklingen. Däremot visar den på vissa grundläggande tendenser i bud-

getutvecklingen. Alltför stor uppmärksamhet bör därför inte fästas vid budgetsaldots absoluta nivå för olika år under långtidsbudgetperioden. Vad som däremot bör understrykas är att de beräkningar som gjorts pekar på *en fortgående strukturell försvagning av statsfinanserna*. Statens inkomster är starkt beroende av den reala tillväxten i ekonomin – här förutses en relativt svag utveckling under de närmaste åren. Budgetens utgifter däremot styrs i hög grad av faktorer av en annan art, nämligen den allmänna prisutvecklingen, befolkningsförändringar och andra volymfaktorer. Dessutom innebär de budgetunderskott som uppstått under tidigare år att utgifterna för statsskuldräntor befinner sig på en hög och snabbt stigande nivå. Dessa förhållanden leder till att gapet mellan inkomster och utgifter successivt vidgas om inte ytterligare budgetförstärkande åtgärder snabbt sätts in. Detta kan anses vara ett huvudresultat av årets långtidsbudget.

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981

Riksrevisionsverkets beräkning av budgetutfallet för budgetåret 1980/81

Bilaga 2.2 Riksrevisionsverket: Budgetutfallet 1980/81

Bilaga 2.2

TILL REGERINGEN

Beräkning över utfallet av statsbudgeten för budgetåret 1980/81

Riksrevisionsverket (RRV) lämnar härmed beräkning över utfallet av statsbudgeten för budgetåret 1980/81.

I beräkningarna ingår de av regeringen begärda anslagen på tilläggsbudget (FiU 1980/81: 16, prop 1980/81: 64, 67, 93, 98, 101, 125, 128, 161). Vidare ingår regeringens beslut om utnyttjande av finansfullmakten (budgetdepartementet 1980-10-09, 1980-11-13, 1980-12-18). Sammanlagt uppgår de medtagna anslagen på tilläggsbudget till 4 395 milj. kr. Besluten att utnyttja finansfullmakten gäller 445,9 milj. kr.

Statens inkomster beräknas uppgå till 155 145 milj. kr. för budgetåret 1980/81 vilket är 314 milj. kr. mindre än beräkningen i statsbudgeten. Utgifterna beräknas uppgå till 213 464 milj. kr. I beräkningarna har hänsyn inte tagits till medlarnas slutbud för den offentliga sektorn. Svar skall lämnas till medlarna den 3 april 1981. Budet innebär bl. a. att de offentligt anställda får ett engångsbelopp på 900 kr. eller 1 000 kr. i stället för retroaktiv lön under första halvåret 1981. Under budgetåret 1980/81 beräknas budet medföra att statens utgifter ökar med omkring 200 milj. kr.

I statsbudgeten anvisades 9 000 milj. kr. för oförutsedda utgifter bl. a. tilläggsbudgetar, höjda löner, folkpensioner och livsmedelssubventioner. I denna beräkning har hänsyn tagits till tilläggsbudget I, II och III. För att undvika dubbelräkning, sedan anvisade medel på tilläggsbudget tagits med, har det i statsbudgeten anvisade beloppet för oförutsedda utgifter justerats ned med 6 000 milj. kr. till 3 000 milj. kr.

Det beräknade utfallet för statens utgifter blir då 5 346 milj. kr. större än vad som anvisats i statsbudgeten (inkl. justering av oförutsedda utgifter, tilläggsbudget I–III och finansfullmakt). Statsbudgetens underskott för budgetåret 1980/81 beräknas uppgå till 58 319 milj. kr. vilket är 5 660 milj. kr. mer än beräkningen i statsbudgeten. I bilaga 1 redovisas statsbudgetens inkomster och utgifter fördelade på inkomsttyp och huvudtitlar.

Tabell 1. Statsbudgeten för budgetåret 1980/81 (milj. kr.)

	Statsbudget (inkl. tilläggs-budgetar)	Beräknat utfall	Differens beräknat utfall och statsbudget
Inkomster			
Skatter	137 026	136 381	− 645
Inkomster av statens verksamhet	12 687	13 354	+ 667
Inkomster av försåld egendom	63	73	+ 10
Återbetalning av lån	2 055	2 214	+ 159
Kalkylmässiga inkomster	3 628	3 123	− 505
Summa	**155 459**	**155 145**	**− 314**
Utgifter			
Förslags- och obetecknade anslag exkl oförutsedda utgifter	161 410	167 473	+6 063
Oförutsedda utgifter	3 000[1]	−	−3 000
Reservationsanslag	43 308	44 618	+1 310
Rörliga krediter (+ = ökad disposition, − = minskad disposition)	+ 400	+ 1 373	+ 973
Summa	**208 118**	**213 464**	**+5 346**
STATSBUDGETENS SALDO (inkomster−utgifter)	**−52 659**	**−58 319**	**−5 660**

[1] I statsbudgeten ingick 9 000 milj. kr. för oförutsedda utgifter. Detta belopp har justerats ned till 3 000 milj. kr. sedan hänsyn tagits till tilläggsbudget I, II och III.

Inkomster

Det beräknade utfallet för inkomsterna i förhållande till beräkningen i statsbudgeten framgår av bilaga 2. Inkomsterna beräknas bli 314 milj. kr. mindre än beräkningen i statsbudgeten. De största förändringarna hänför sig till följande inkomsthuvudgrupper.

Tabell 2. Differens beräknat utfall och statsbudget (milj. kr.)

Skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	−5 246
Lagstadgade socialavgifter	+1 608
Skatt på varor och tjänster	+3 404
Statliga pensionsavgifter, netto	− 838
Övriga	+ 758
Summa	**− 314**

Antaganden om utvecklingen av den totala lönesumman i statsbudgeten och denna beräkning framgår nedan.

Tabell 3. Lönesummans utveckling åren 1979–1981

	Procentuell förändring från föregående år		
	1979	1980	1981
Statsbudget	9,2	12,1	8,0
Beräkning över utfallet 1980/81	9,4	11,8	5,3

Inkomsterna inom inkomsthuvudgruppen skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse beräknas bli 5246 milj. kr. eller 14,0 procent lägre än beräkningen i statsbudgeten. Det beror bl. a. på att lönesumman nu beräknas öka långsammare, den överskjutande skatten blev högre och den kvarstående skatten lägre än vad som beräknades i statsbudgeten.

De lagstadgade socialavgifterna beräknas bli 1608 milj. kr. större än i statsbudgeten. Inkomsterna på titeln sjukförsäkringsavgifter, netto, beräknas uppgå till 4444 milj. kr. vilket är 1944 milj. kr. mer än i statsbudgeten. Ökningen beror bl. a. på lägre kostnader för sjukförsäkringen under år 1980. I beräkningarna har vidare hänsyn tagits till att uppräkningsfaktorn för år 1981 fastställts till 19 procent (SFS 1980:801) och regeringens förslag till besparingar inom socialförsäkringen (prop. 1980/81:20).

Skatt på varor och tjänster beräknas uppgå till 3404 milj. kr. mer än beräkningen i statsbudgeten. Av detta belopp hänför sig 2600 milj. kr. till mervärdeskatten som höjdes den 8 september 1980 (SFS 1980:676). I beräkningarna har hänsyn tagits till höjningarna under hösten 1980 av skatten på tobak, sprit, vin, öl, choklad, charterresor samt höjningarna av bensinskatten, energiskatten och kilometerskatten. Inkomsterna på titlarna energiskatt och bensinskatt beräknas bli 528 milj. kr. respektive 195 milj. kr. större än beräkningen i statsbudgeten. Inkomsterna på titeln skatt på spritdrycker beräknas trots skattehöjningen bli 465 milj. kr. eller 9,3 procent lägre än beloppet i statsbudgeten.

Underskottet på inkomsttiteln statliga pensionsavgifter, netto, beräknas nu bli 1095 milj. kr. vilket är en ökning av underskottet med 838 milj. kr. i förhållande till statsbudgeten.

Förslags- och obetecknade anslag

Utgifterna på förslags- och obetecknade anslag beräknas uppgå till 167473 milj. kr. (bilaga 3). Utgifterna på dessa anslag blir då 3063 milj. kr. större än beräkningen i statsbudgeten (inkl tilläggsbudget I–III och beslut att utnyttja finansfullmakten). De största differenserna mellan beräknat utfall och statsbudget anges nedan.

Tabell 4. *Differens beräknat utfall och statsbudget (milj. kr.)*

Folkpensioner	+1880
Försvarsdepartementet	+ 982
Lokala polisorganisationen: Förvaltningskostnader	+ 278
Täckning av merkostnader för löner och pensioner m. m.	−1700
Bidrag till driften av gymnasieskolor	+ 319
Studiemedel	+ 244
Bidrag till driften av förskolor och fritidshem	− 430
Räntebidrag m. m.	− 301
Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område	+ 659
Räntor på statsskulden m. m.	+2100
Oförutsedda utgifter	−3000
Övriga	+2032
Summa	**+3063**

Utgifterna för folkpensioner beräknas till 31 860 milj. kr. vilket är 1 880 milj. kr. mer än beräkningen i statsbudgeten. Det beror på att basbeloppet ökat snabbare än vad som antogs i statsbudgeten. Vid beräkningen har hänsyn tagits till den nya indexserie som skall ligga till grund för beräkningen av basbeloppet fr. o. m. den 1 januari 1981 (prop 1980/81: 20). Utgifterna under försvarshuvudtiteln beräknas bli 982 milj. kr. större än i statsbudgeten vilket beror på att kompensationen för prisstegringar blir större än vad som angavs i statsbudgeten.

Till grund för beräkningen av löner i statsbudgeten ligger de lönebelopp som gällde fr. o. m. 1 januari 1979. Anslag i vilka löner ingår har räknats om med hänsyn till 1980 års löneavtal. Till följd därav har bl. a. förvaltningskostnaderna för den lokala polisorganisationen räknats upp till 3 385 milj. kr. vilket är 278 milj. kr. mer än beloppet i statsbudgeten. I statsbudgeten anvisades 2 000 milj. kr. för täckning av merkostnader för löner och pensioner. Sedan hänsyn tagits till 1980 års löner har utgifterna på detta anslag beräknats till 300 milj. kr. Detta belopp är avsett att täcka merkostnader för löner på reservationsanslagen, bl. a. inom universitets- och högskoleområdet. Det beräknade utfallet för bidrag till driften av gymnasieskolor beräknas bli 319 milj. kr. högre än i statsbudgeten och för studiemedel 244 milj. kr. Utgifterna för bidrag till driften av förskolor och fritidshem och räntebidrag till bostadslån beräknas bli 430 milj. kr. respektive 301 milj. kr. lägre än i statsbudgeten.

Utgifterna på anslaget prisreglerande åtgärder på jordbrukets område har räknats upp med 659 milj. kr. i förhållande till statsbudgeten. I beräkningen har då hänsyn tagits till höjningen av livsmedelssubventionerna fr. o. m. den 1 juli 1980 och de besparingar på anslaget som föreslagits fr. o. m. den 1 januari 1981 (prop 1980/81: 20). Det beräknade utfallet för räntor på statsskulden m. m. beräknas bli 21 700 milj. kr. vilket är 2 100 milj. kr. mer än i statsbudgeten. Det beror på högre statsskuld och högre räntenivå än vad som förutsattes vid beräkningen i statsbudgeten.

Det anvisade beloppet för oförutsedda utgifter har justerats ned från 9 000 milj. kr. till 3 000 milj. kr. sedan hänsyn tagits till medel anvisade på tilläggsbudget I, II och III. I denna beräkning har inte något belopp tagits upp för oförutsedda utgifter.

Reservationsanslag och äldre investeringsanslag

Anslagsbehållningarna beräknas uppgå till 19 040 milj. kr. vid budgetårets slut (bilaga 4). Det är en minskning med 1 310 milj. kr. jämfört med behållningarna vid början av budgetåret.

Tabell 5. Förändringar av anslagsbehållningar (milj. kr.)

Anslag	Ökning (+) Minskning (−)
Reservationsanslag	
Bidrag till internationella biståndsprogram	+ 259
Sysselsättningsskapande åtgärder	− 935
Lån till Norrbottens läns landsting för vissa investeringar m. m.	+ 375
Lån till bostadsbyggande	+ 208
Lån till kommunala markförvärv	− 200
Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet m. m.	− 407
Regionalpolitiskt stöd: Lokaliseringslån	+ 500
Lån till Saab-Scania AB	+ 290
Avskrivningslån till beställare av fartyg (1979/80)	− 590
Bidrag till Svenska Varv AB för vissa utvecklingskostnader	+ 700
Avskrivningslån till varvsindustrin m. m.	+ 915
Räntestöd till varvsindustrin	+ 300
Statens vattenfallsverk: Kraftstationer m. m.	− 354
Övriga	− 1 082
Summa	**− 21**
Äldre investeringsanslag	
Lån till SSAB Svenskt Stål AB för strukturändamål (1979/80)	− 550
Övriga	− 739
Summa	**−1 289**
SUMMA	**−1 310**

Anslagsbehållningarna för reservationsanslag beräknas minska med 21 milj. kr. till 17 239 milj. kr. För äldre investeringsanslag beräknas behållningarna minska med 1 289 milj. kr. till 1 801 milj. kr. vid budgetårets slut.

De största förändringarna av anslagsbehållningarna för reservationsanslagen hänför sig till bostads- och industridepartementen. Anslagsbehållningarna för bostadsdepartementet beräknas minska med 414 milj. kr. till 3 074 milj. kr. Den största minskningen, 407 milj. kr. avser anslaget vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet m. m.

Industridepartementets behållningar på reservationsanslagen beräknas öka med 1 355 milj. kr. till 6 077 milj. kr. Behållningen på anslaget regionalpolitiskt stöd: Lokaliseringslån beräknas öka med 500 milj. kr. till 1 647 milj. kr. I statsbudgeten anvisades 350 milj. kr. som lån till Saab-Scania AB. Behållningen på detta anslag beräknas bli 290 milj. kr. vid budgetårets slut. Behållningen på anslaget avskrivningslån till beställare av fartyg beräknas minska från 984 milj. kr. till 394 milj. kr. Behållningarna på anslagen bidrag till Svenska Varv AB för vissa utvecklingskostnader, avskrivningslån till varvsindustrin m. m. och räntestöd till varvsindustrin beräknas öka med sammanlagt 1 915 milj. kr.

Den största förändringen bland de äldre investeringsanslagen gäller anslaget lån till SSAB Svenskt Stål AB för strukturändamål. Anslagsbehållningen på detta anslag beräknas minska med 550 milj. kr. till 200 milj. kr.

Rörliga krediter

Beräknad disposition av rörliga krediter redovisas i bilaga 5. I statsbudgeten beräknades dispositionen av rörliga krediter öka med 400 milj. kr. Det utestående beloppet på rörliga krediter beräknas nu uppgå till 4 337 milj. kr. vid budgetårets slut. Det är en ökning med 1 373 milj. kr.

Riksdagen har medgivit att televerket får disponera en rörlig kredit på högst 800 milj. kr. för finansiering av elektroniska abonnentväxlar, telex-, telefax- och teletexapparater (prop 1980/81: 66, TU 1980/81: 9, rskr 1980/81: 132). Regeringen föreslår att televerkets tidigare medgivna rörliga kredit höjs från 1 500 milj. kr. till 2 200 milj. kr. (prop 1980/81: 125). Televerket beräknar utnyttja sammanlagt 1 920 milj. kr. av sina rörliga krediter vid budgetårets slut. Det är en ökning med sammanlagt 665 milj. kr. Regeringen föreslår vidare att statens järnvägars rörliga kredit höjs från 250 milj. kr. till 500 milj. kr. (prop 1980/81: 125). SJ beräknar utnyttja hela krediten vid budgetårets slut vilket innebär en ökning med 380 milj. kr. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar beräknar utnyttja 1 102 milj. kr. av den rörliga krediten för försvarsberedskap vid budgetårets slut vilket är en ökning med 196 milj. kr.

Beslut

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektören Berggren i närvaro av avdelningschefen Sanell, byrådirektören Hansson, föredragande, och förste revisorn Stenberg.

G Rune Berggren

Jörgen Hansson

Bilaga 1

Statsbudgeten för budgetåret 1980/81 (milj. kr.)

Inkomster	Statsbudget	Beräknat utfall	Differens beräknat utfall och statsbudget
1000 Skatter	137 026	136 381	− 645
2000 Inkomster av statens verksamhet	12 687	13 354	+ 667
3000 Inkomster av försåld egendom	63	73	+ 10
4000 Återbetalning av lån	2 055	2 214	+ 159
5000 Kalkylmässiga inkomster	3 628	3 123	− 505
Summa inkomster	**155 459**	**155 145**	**− 314**
Underskott	**52 659**	**58 319**	**+5 660**
SUMMA	**208 118**	**213 464**	**+5 346**

Utgifter		Anvisat	Beräknat utfall	Differens beräknat utfall och anvisat
A	**Utgiftsslag**			
I	Kungl. hov- och slottsstaterna	21	22	+ 1
II	Justitiedepartementet	6 329	6 973	+ 644
III	Utrikesdepartementet	5 751	5 496	− 255
IV	Försvarsdepartementet	16 446	17 428	+ 982
V	Socialdepartementet	53 452	55 630	+2 178
VI	Kommunikationsdepartementet	10 381	11 071	+ 690
VII	Ekonomidepartementet	400	423	+ 23
VIII	Budgetdepartementet	13 914	12 647	−1 267
IX	Utbildningsdepartementet	28 444	28 979	+ 535
X	Jordbruksdepartementet	6 421	7 187	+ 766
XI	Handelsdepartementet	1 533	1 803	+ 270
XII	Arbetsmarknadsdepartementet	11 667	12 347	+ 680
XIII	Bostadsdepartementet	15 343	15 287	− 56
XIV	Industridepartementet	12 265	12 109	− 156
XV	Kommundepartementet	2 474	2 664	+ 190
XVI	Riksdagen och dess verk m. m.	276	325	+ 49
XVII	Räntor på statsskulden m. m.	19 600	21 700	+2 100
XVIII	Oförutsedda utgifter	3 000[1]	−	−3 000
	Summa	**207 717**	**212 091**	**+4 374**
B	**Beräknad övrig medelsförbrukning**			
I	Minskning av anslagsbehållningar	−	−	−
II	Ändrad disposition av rörliga krediter	400	1 373	+ 973
	Summa	**400**	**1 373**	**+ 973**
	SUMMA	**208 118**	**213 464**	**+5 346**

[1] I statsbudgeten ingick 9 000 milj. kr. för oförutsedda utgifter. Detta belopp har justerats ned till 3 000 milj. kr. sedan hänsyn tagits till tilläggsbudget I–III.

Bilaga 2

Beräkning av statsbudgetens inkomster under budgetåret 1980/81 (milj. kr.)

		Statsbudget	Beräknat utfall	Differens beräknat utfall och statsbudget
1111	Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	34 471	29 478	−4 993
1121	Juridiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	1 868	1 529	− 339
1144	Lotterivinstskatt	535	610	+ 75
1211	Folkpensionsavgift	23 324	23 281	− 43
1221	Sjukförsäkringsavgift, netto	2 500	4 444	+1 944
1241	Vuxenutbildningsavgift	620	670	+ 50
1251	Övriga socialavgifter, netto	90	−239	− 329
1321	Fysiska personers förmögenhetsskatt	713	588	− 125
1341	Stämpelskatt	1 545	1 234	− 311
1411	Mervärdeskatt	37 800	40 400	+2 600
1421	Bensinskatt	4 650	4 845	+ 195
1422	Särskilda varuskatter	551	658	+ 107
1423	Försäljningsskatt på motorfordon	608	523	− 85
1424	Tobaksskatt	2 970	3 070	+ 100
1425	Skatt på spritdrycker	5 000	4 535	− 465
1426	Skatt på vin	950	1 020	+ 70
1427	Skatt på malt- och läskedrycker	963	1 030	+ 67
1428	Energiskatt	5 599	6 127	+ 528
1461	Fordonsskatt	2 287	2 320	+ 33
1462	Kilometerskatt	1 353	1 490	+ 137
1471	Tullmedel	1 150	1 260	+ 110
2116	Statens vattenfallsverks inlevererade överskott	1 451	1 409	− 42
2117	Domänverkets inlevererade överskott	35	95	+ 60
2131	Riksbankens inlevererade överskott	750	850	+ 100
2141	Myntverkets inlevererade överskott	92	141	+ 49
2200	Överskott av statens fastighetsförvaltning	989	1 046	+ 57
2311	Räntor på lokaliseringslån	215	250	+ 35
2613	Inkomster vid karolinska sjukhuset	511	655	+ 144
2811	Övriga inkomster av statens verksamhet	220	296	+ 76
4111	Återbetalning av lokaliseringslån	175	215	+ 40
5113	Statens järnvägars avskrivningar	477	572	+ 95
5116	Statens vattenfallsverks avskrivningar	1 500	1 698	+ 198
5220	Statliga pensionsavgifter, netto	−257	−1 095	− 838
	Övriga	19 754	20 140	+ 386
	Summa	**155 459**	**155 145**	**− 314**

Bilaga 3

Förslags- och obetecknade anslag under budgetåret 1980/81 (milj. kr.)

				Anvisat	Beräknat utfall	Differens beräknat utfall och anvisat
II	B	4	Lokala polisorganisationen: Förvaltningskostnader	3 107	3 385	+ 278
	D	2	Allmänna domstolarna	663	735	+ 72
	E	2	Kriminalvårdsanstalter	863	980	+ 117
	F	1	Rättshjälpskostnader	180	217	+ 37
IV			Försvarsdepartementet	16 281	17 263	+ 982
V	B	4	Bidrag till försäkringskassornas förvaltningskostnader	265	352	+ 87
	B	5	Folkpensioner	29 980	31 860	+ 1 880
	B	6	Bidrag till kommunala bostadstillägg till folkpension	650	680	+ 30
	B	8	Bidrag till sjukförsäkringen	3 630	3 485	− 145
	D	1	Bidrag till social hemhjälp	1 060	1 200	+ 140
	D	3	Bidrag till driften av förskolor och fritidshem	3 430	3 000	− 430
	G	2	Karolinska sjukhuset: Driftskostnader	691	762	+ 71
	G	9	Bidrag till kommunala undervisningssjukhus	530	600	+ 70
	H	2	Bidrag till anordnande av kliniker för psykiskt sjuka m. m.	220	280	+ 60
	H	3	Bidrag till driften av kliniker för psykiskt sjuka m. m.	2 827	2 995	+ 168
	I	4	Ersättningar till kommunerna för hjälp till utländska medborgare, flyktingar m. m.	160	200	+ 40
	K	4	Bidrag till driften av särskolor m. m.	330	377	+ 47
VI	G	2	Ersättning till postverket för befordran av tjänsteförsändelser	459	603	+ 144
VIII	D	2	Skatteutjämningsbidrag till kommunerna m. m.	7 474	7 560	+ 86
	D	3	Skattebortfallsbidrag till kommuner m. fl.	184	244	+ 60
	G	9	Bidrag till vissa investeringar	230	170	− 60
	G	12	Täckning av merkostnader för löner och pensioner m. m.	2 000	300	− 1 700
IX	C	11	Bidrag till driften av grundskolor m. m.	11 737	11 577	− 160
	C	18	Bidrag till driften av gymnasieskolor	3 070	3 389	+ 319
	D	11	Bidrag till kommunal högskoleutbildning m. m.	109	162	+ 53
	E	4	Bidrag till kommunal vuxenutbildning m. m.	558	629	+ 71
	E	6	Bidrag till studiecirkelverksamhet	809	755	− 54
	E	8	Bidrag till driften av folkhögskolor m. m.	322	394	+ 72
	F	4	Studiemedel m. m.	2 305	2 549	+ 244
X	C	3	Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område	3 966	4 625	+ 659
XI	C	4	Exportkreditnämnden täckande av vissa förluster	−	150	+ 150
	G	1	Tullverket: Förvaltningskostnader	531	594	+ 63
XII	B	1	Arbetsmarknadsservice	956	1 131	+ 175
	B	5	Kontant stöd vid arbetslöshet	1 334	1 082	− 252
	D	2	Åtgärder för flyktingar	90	170	+ 80

				Anvisat	Beräknat utfall	Differens beräknat utfall och anvisat
XIII	B	4	Räntebidrag m. m.	5 260	4 959	− 301
	B	5	Eftergift av hyresförlustlån	90	60	− 30
	B	7	Bostadsbidrag m. m.	1 620	1 502	− 118
	B	8	Viss bostadsförbättringsverksamhet m. m.	130	90	− 40
XIV	C	1	Regionalpolitiskt stöd: Bidragsverksamhet	356	301	− 55
	G	4	Täckande av förluster på grund av garantier till den statliga varvskoncernen	0	140	+ 140
XV	B	1	Länsstyrelserna	1 428	1 531	+ 103
	B	2	Lokala skattemyndigheterna	484	534	+ 50
	B	3	Kronofogdemyndigheterna	385	417	+ 32
XVII			Räntor på statsskulden m. m.	19 600	21 700	+2 100
XVIII			Oförutsedda utgifter	3 000[1]	−	−3 000
			Övriga	31 056	31 784	+ 728
			Summa	**164 410**	**167 473**	**+3 063**

[1] Beloppet för oförutsedda utgifter har räknats ned med 6 000 milj. kr. sedan hänsyn tagits till tilläggsbudget I, II och III.

Bilaga 4

Beräknade förändringar av anslagsbehållningar på reservationsanslag och äldre investeringsanslag under budgetåret 1980/81 (milj. kr.)

				Reservation 1980-07-01	Reservation 1981-06-30	Ökning (+) Minskning (−)
III	C	1	Bidrag till internationella biståndsprogram	1 638	1 897	+ 259
VI	B	2	Drift av statliga vägar	928	976	+ 48
	B	3	Byggande av statliga vägar	859	671	− 188
	B	10	1977/78 Byggande av mellanriksvägen Kiruna−Narvik	122	78	− 44
	D	9	1979/80 Investeringsbidrag till utbyggnad av Visby hamn	102	12	− 90
VIII	B	2	Anskaffning av ADB-utrustning	100	7	− 93
	E	2	Byggnadsarbeten för statlig förvaltning	173	20	− 153
IX	F	5	Vuxenstudiestöd m. m.	−	84	+ 84
X	G	5	Byggnadsarbeten vid Sveriges Lantbruksuniversitet m. m.	42	9	− 33
	H	20	Lån till Svensk Avfallskonvertering	−	82	+ 82
XI	F	4	Industriella åtgärder	74	39	− 35
XII	B	3	Sysselsättningsskapande åtgärder	1 568	633	− 935
	B	12	Lån till Norrbottens läns landsting för vissa investeringar m. m.	−	375	+ 375
	C	3	Särskilda åtgärder för arbetsanpassning och sysselsättning	148	105	− 43
XIII	B	3	Lån till bostadsbyggande	1 461	1 669	+ 208
	B	13	Lån till kommunala markförvärv	238	38	− 200
	B	17	Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet m. m.	1 589	1 182	− 407
XIV	B	25	1979/80 Avskrivningslån till beställare av fartyg	984	394	− 590
	C	2	Regionalpolitiskt stöd: Lokaliseringslån	1 147	1 647	+ 500
	C	5	1978/79 Bidrag till sysselsättningsåtgärder inom varvsregionerna	70	25	− 45
	E	1	Kraftstationer m. m.	543	189	− 354
	E	6	Energibesparande åtgärder inom näringslivet m. m.	577	452	− 125
	F	20	Lån till Volvo Flygmotor AB	96	171	+ 75
	F	21	Lån till Saab-Scania AB	−	290	+ 290
	G	2	1979/80 Medelstillskott till Statsföretag AB för finansiering av Regioninvest i Norr AB	40	−	− 40
	G	6	Lån till ett nytt handelsstålbolag för rekonstruktionsändamål	150	−	− 150
	G	7	Medelstillskott till Svenska Varv AB	169	73	− 96
	G	8	Bidrag till Svenska Varv AB för vissa utvecklingskostnader	−	700	+ 700
	G	10	Medelstillskott för Karlskronavarvet AB	−	75	+ 75
	G	12	Avskrivningslån till varvsindustrin m. m.	−	915	+ 915
	G	13	Räntestöd till varvsindustrin	−	300	+ 300
XVI			Riksdagen och dess verk	76	42	− 34

				Reservation 1980-07-01	Reservation 1981-06-30	Ökning (+) Minskning (−)
			Äldre investeringsanslag			
I	C	2	1979/80			
			Anskaffning av ny tågfärja	217	77	− 140
	C	3	1979/80			
			Särskilda investeringar i järnvägsanläggningar i Norrbottens län	252	170	− 82
	G	2	1978/79			
			Förlagslån till domänverket	259	195	− 64
V		20	1977/78			
			Lån för att underlätta strukturomvandlingen inom specialstålindustrin m. m.	85	44	− 41
		20	1978/79			
			Lån till AB Statens Skogsindustrier	78	−	− 78
		23	1978/79			
			Regionalpolitiskt stöd: Lokaliseringslån inom varvsregionerna	272	202	− 70
		17	1979/80			
			Lån till ett nytt handelsstålbolag för investeringsändamål	100	−	− 100
		18	1979/80			
			Lån till SSAB Svenskt Stål AB för strukturändamål	750	200	− 550
		19	1979/80			
			Lån till SSAB Svenskt Stål AB för rekonstruktionsändamål	255	197	− 58
			Övriga	5 188	4 805	− 383
			Summa	**20 350**	**19 040**	**−1 310**

Bilaga 5

Beräknad disposition av rörliga krediter

	Utestående belopp 1980-06-30	Beräknat utestående belopp 1981-06-30	Beräknad förändring 1980/81
Televerket	1 255	1 920	+ 665
Statens järnvägar	120	500	− 380
Luftfartsverket	−	40	+ 40
Statens jordbruksnämnd	153	253	+ 100
Kammarkollegiet	93	−	− 93
Samhällsföretag	136	221	+ 85
Försvarsberedskap	906	1 102	+ 196
Övriga	301	301	−
Summa	**2 964**	**4 337**	**+1 373**

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981

Riksrevisionsverkets reviderade inkomstberäkning för budgetåret 1981/82

TILL REGERINGEN

Riksrevisionsverkets reviderade inkomstberäkning för budgetåret 1981/82

Enligt riksrevisionsverkets (RRV) instruktion skall RRV varje år till regeringen lämna en reviderad beräkning av statens inkomster för det kommande budgetåret, avsedd som underlag för inkomstberäkningen i kompletteringspropositionen.

RRV redovisar i denna skrivelse nya beräkningar av inkomsterna för budgetåret 1981/82 på de större inkomsttitlarna samt vissa speciellt konjunkturkänsliga inkomsttitlar. I anslutning till beräkningarna har bedömningar även gjorts av utfallet för budgetåret 1980/81. Underlag för beräkningarna har inhämtats från berörda myndigheter. För beräkningarna av inkomstskatterna har dessutom uppgifter utnyttjats dels från RRVs taxeringsstatistiska undersökning avseende inkomståret 1979, dels från RRVs aktiebolagsenkät.

I beräkningarna har hänsyn tagits till de propositioner etc som förelåg den 15 mars 1981.

För de titlar avseende budgetåret 1981/82 där RRV nu förordar förändringar på mer än 10 milj. kr. lämnas i det följande kommentarer till förändringarna.

I en tabellbilaga redovisas resultaten av RRVs reviderade beräkningar titel för titel för budgetåren 1980/81 och 1981/82. För att underlätta jämförelse med prognoserna i den reviderade nationalbudgeten presenteras i tabellbilagan också beräkningsresultaten kalenderårsvis för åren 1981–1982.

Den av RRV utgivna Inkomstliggaren för budgetåret 1980/81 kan tillsammans med RRVs inkomstberäkning i december 1980 (se bilaga 2.1 i budgetpropositionen 1981) användas som ett komplement till den nu presenterade reviderade inkomstberäkningen. Inkomstliggaren innehåller utförliga beskrivningar av vad de olika inkomsttitlarna avser och vilka bestämmelser som gäller för dessa.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektören Berggren i närvaro av avdelningschefen Sanell, avdelningsdirektören Dalmo, föredragande, byrådirektörerna Aronsson, Karlsson, Svahlstedt och Rahmn samt förste revisorn Stenberg.

Stockholm den 3 april 1981

G Rune Berggren

Stig Dalmo

Innehåll

I. Sammanfattning

SID

Förutsättningar 5
Utveckling av inkomsterna budgetåren 1980/81 och 1981/82 7
Jämförelse mellan beräkningen i budgetpropositionen och RRVs marsberäkning 9

II. Allmänna förutsättningar

Utveckling av skatteunderlaget inkomståren 1975–1980 14
RRVs taxeringsstatistiska undersökning avseende inkomståret 1979. 16
Utveckling av skatteunderlaget för fysiska personer inkomståren 1980–1982 16
Utveckling av skatteunderlaget för svenska aktiebolag m. fl. 19

III. Beräkning av de olika inkomsttitlarna

1000 Skatter 22
1111 Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse 22
1121 Juridiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse 27
1131 Ofördelbara skatter på inkomst, realisationsvinst och rörelse . 28
1200 Lagstadgade socialavgifter 28
1211 Folkpensionsavgift 29
1221 Sjukförsäkringsavgift, netto 29
1231 Barnomsorgsavgift 31
1241 Vuxenutbildningsavgift 31
1251 Övriga socialavgifter, netto 32
1411 Mervärdeskatt 33
1424 Tobaksskatt 35
1425 Skatt på spritdrycker 35
1428 Energiskatt 36
1431 Särskild beredskapsavgift för oljeprodukter 36
1442 Systembolaget ABs inlevererade överskott 36
1451 Reseskatt 36
1471 Tullmedel 37

2000 Inkomster av statens verksamhet 37
2100 Rörelseöverskott 37
2111 Postverkets inlevererade överskott 37
2112 Televerkets inlevererade överskott 38
2113 Statens järnvägars inlevererade överskott 38
2114 Luftfartsverkets inlevererade överskott 39
2115 Förenade fabriksverkens inlevererade överskott 40
2116 Statens vattenfallsverks inlevererade överskott 41
2117 Domänverkets inlevererade överskott 44
2131 Riksbankens inlevererade överskott 44

2141 Myntverkets inlevererade överskott 44
2151 Tipsmedel 44
2212 Överskott av karolinska sjukhusets fastighetsförvaltning 44
2332 Ränteinkomster på lån för bostadsbyggande 45
2351 Räntor på energisparlån 45
2511 Expeditionsavgifter 45
2613 Inkomster vid karolinska sjukhuset 45
2712 Bötesmedel 46
2811 Övriga inkomster av statens verksamhet 46

4000 Återbetalning av lån 46
4212 Återbetalning av lån för bostadsbyggande 46
4411 Återbetalning av energisparlån 47

5000 Kalkylmässiga inkomster 47
5100 Avskrivningar 47
5141 Statens vägverks avskrivningar 48
5211 Statliga pensionsavgifter, netto 49

Tabellförteckning 51

Bilaga 1 52
Bilaga 2 61

I. Sammanfattning

Förutsättningar

RRVs förslag till reviderad beräkning av statsbudgetens inkomster under budgetåret 1981/82 och den nu gjorda uppskattningen av inkomsterna under budgetåret 1980/81 har utförts under antagande om oförändrad ekonomisk politik. Förändringar av ekonomisk–politisk karaktär har beaktats i de fall då det föreligger beslut av statsmakterna eller förslag därom har lagts fram av regeringen i propositioner offentliggjorda före den 15 mars 1981.

Förutom dessa institutionella förutsättningar är bedömningen av konjunkturutvecklingen betydelsefull för beräkningen av statsbudgetens inkomster. Den bedömning som regeringen presenterade i den preliminära nationalbudgeten har utgjort det huvudsakliga underlaget för antagandena om den samhällsekonomiska utvecklingen. Vidare har RRV hållit kontakt med konjunkturinstitutet och ekonomidepartementet i anslutning till det där pågående arbetet med den reviderade nationalbudgeten. Med anledning av vad som har framkommit vid dessa kontakter har vissa revideringar gjorts av antagandena i den preliminära nationalbudgeten.

Antaganden om löneutvecklingen har stor betydelse för RRVs beräkningar. Sedan beräkningarna gjordes till budgetpropositionen har ett centralt tvåårsavtal tecknats mellan SAF och LO. Med beaktande av detta och under förutsättning att avtal träffas även för andra sektorer på arbetsmarknaden med ett motsvarande avtalsresultat beräknas nu den utbetalda lönesumman öka med 5,3% mellan åren 1980 och 1981. Det är en uppjustering med drygt 1 procentenhet jämfört med RRVs lägre alternativberäkning som låg till grund för budgetförslaget.

År 1982 väntas den utbetalda lönesumman öka med 6,5% under vissa givna förutsättningar. Det är en nedjustering med 1,5 procentenheter jämfört med det schablonantagande på 8% på vilket RRV baserade sina beräkningar till budgetpropositionen.

De svenska aktiebolagens kommunalt och statligt taxerade inkomster har reviderats ned med ca 5% mellan åren 1979 och 1980 sedan beräkningen till budgetpropositionen. Den statligt taxerade inkomsten beräknas därför minska med 17% mellan dessa år. Underlaget för denna beräkning har hämtats från den enkät till svenska aktiebolag som RRV utfört under februari–mars 1981. Mellan åren 1980 och 1981 antas att aktiebolagens statligt taxerade inkomster är oförändrade.

En specifikation av RRVs beräkningar av statsbudgetens inkomster under budgetåren 1980/81 och 1981/82 samt under kalenderåren 1981 och 1982 framgår av en särskild tabellbilaga. En sammanfattning av beräkningsresultaten framgår av tabell 1. I tabell 5 redovisas de inkomsttitlar för vilka RRV nu föreslår ändringar av beräkningen till budgetpropositionen.

Tabell 1. Statsbudgetens inkomster fördelade på huvudgrupper budgetåren 1980/81 och 1981/82, milj. kr.

		1980/81 RRVs mars-beräkning	1981/82 RRVs mars-beräkning	Förändring från 1980/81 till 1981/82	Förändring i procent
1000	**Skatter**	**136 381**	**133 937**	**−2 444**	**− 1,8**
1100	Skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	32 180	29 934	−2 246	− 7,0
1200	Lagstadgade social-avgifter	33 701	28 679	−5 022	−14,9
1300	Skatt på egendom	2 367	2 659	+ 292	+12,3
1400	Skatt på varor och tjänster	68 133	72 665	+4 532	+ 6,7
2000	**Inkomster av statens verksamhet**	**13 354**	**15 332**	**+1 978**	**+14,8**
2100	Rörelseöverskott	3 944	4 466	+ 522	+13,2
2200	Överskott av statens fastighetsförvaltning	1 046	207	− 839	−80,2
2300	Ränteinkomster	5 935	8 596	+2 661	+44,8
2400	Aktieutdelning	90	84	− 6	− 6,7
2500	Offentligrättsliga avgifter	894	909	+ 15	+ 1,7
2600	Försäljningsinkomster	927	597	− 330	−35,6
2700	Böter m. m.	222	241	+ 19	+ 8,6
2800	Övriga inkomster av statens verksamhet	296	233	− 63	−21,3
3000	**Inkomster av försåld egendom**	**73**	**77**	**+ 4**	**+ 5,5**
3100	Inkomster av försålda byggnader och maskiner m. m.	43	59	+ 16	+37,2
3200	Övriga inkomster av markförsäljning	13	−	− 13	−
3300	Övriga inkomster av försåld egendom	16	18	+ 2	+12,5
4000	**Återbetalning av lån**	**2 214**	**2 283**	**+ 69**	**+ 3,1**
4100	Återbetalning av näringslån	253	265	+ 12	+ 4,7
4200	Återbetalning av bostadslån m. m.	983	1 012	+ 29	+ 3,0
4300	Återbetalning av studielån	533	584	+ 51	+ 9,6
4400	Återbetalning av energisparlån	75	85	+ 10	+13,3
4500	Återbetalning av övriga lån	370	338	− 32	− 8,6
5000	**Kalkylmässiga inkomster**	**3 123**	**5 947**	**+2 824**	**+90,4**
5100	Avskrivningar	4 218	4 641	+ 424	+10,0
5200	Statliga pensionsavgifter, netto	−1 095	1 306	+2 401	−
	Totala inkomster	**155 145**	**157 577**	**+2 432**	**+ 1,6**

Utvecklingen av inkomsterna budgetåren 1980/81 och 1981/82

Enligt de reviderade beräkningarna uppgår statsbudgetens inkomster *budgetåret 1980/81* till 155 145 milj. kr. För *budgetåret 1981/82* beräknas de totala statsinkomsterna uppgå till 157 577 milj. kr. Det är 1,6% eller 2 432 milj. kr. mer än vad som beräknas för innevarande budgetår. Det är en betydligt lägre ökningstakt än för de närmast föregående budgetåren.

Av tabell 1 framgår att av inkomstökningarna på 2 432 milj. kr. mellan budgetåren 1980/81 och 1981/82 beräknas skatt på varor och tjänster svara för 4 532 milj. kr., ränteinkomster för 2 661 milj. kr. och statliga pensionsavgifter för 2 401 milj. kr. Flera inkomstposter beräknas minska mellan budgetåren 1980/81 och 1981/82. Det gäller inkomstskatterna som minskar med 2 246 milj. kr. Fysiska personers skatt minskar medan juridiska personers inkomstskatter beräknas öka (se tabell 2). Att inkomstskatterna för fysiska personer minskar mellan budgetåren 1980/81 och 1981/82 – trots att förslag har lagts fram om minskade utbetalningar av förskott till kommunerna år 1982 och begränsning av avdrag för resorna till och från arbetet (prop. 1980/81: 116, 118) – beror bl. a. på följande faktorer:

- det prisindex som styr skatteskalorna åren 1981 och 1982 antas öka procentuellt mer än lönesumman.
- utbetalningarna till kommunerna ökar kraftigt beroende på dels den s. k. förenklade skatteunderlagsberäkningen, dels på att skatteunderlagstillväxten år 1980 (på vilka kommunerna får förskott år 1982) ökade kraftigt.

De lagstadgade socialavgifterna minskar med 5 022 milj. kr. (se tabell 3). En stor del av denna neddragning är av teknisk natur och beror på att inkomsterna 1980/81 beräknas bli högre än normalt p. g. a. uppbördsomläggningen för statliga myndigheters socialavgifter. Uppskattningsvis ca 2 000 milj. kr. flyttas från titeln statliga pensionsavgifter, netto till titlarna under lagstadgade socialavgifter. Under 1981/82 beräknas också en större

Tabell 2. Skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse budgetåren 1980/81 och 1981/82, milj. kr.

		1980/81 RRVs marsberäkning	1981/82 RRVs marsberäkning	Förändring från 1980/81 till 1981/82	Förändring i procent
1100	**Skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse**	**32 180**	**29 934**	**−2 246**	**− 7,0**
1110	Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	29 478	25 728	−3 750	− 12,7
1120	Juridiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	1 529	2 370	+ 841	+ 55,0
1130	Ofördelbara skatter på inkomst, realisationsvinst och rörelse	500	1 000	+ 500	+100,0
1140	Övriga inkomstskatter	673	836	+ 163	+ 24,2

avsättning till den allmänna sjukförsäkringsfonden, vilken reglerar sjukförsäkringens inkomster och utgifter. Avsättningen budgetåret 1981/82 avser regleringen av sjukförsäkringen för år 1980.

Tabell 3. Lagstadgade socialavgifter budgetåren 1980/81 och 1981/82, milj. kr.

		1980/81 RRVs mars-beräkning	1981/82 RRVs mars-beräkning	Förändring från 1980/81 till 1981/82	Förändring i procent
1200	**Lagstadgade socialavgifter**	**33 701**	**28 679**	**−5 022**	**−14,9**
1211	Folkpensionsavgift	23 281	22 656	− 625	− 2,7
1221	Sjukförsäkringsavgift, netto	4 444	− 372	−4 816	−
1231	Barnomsorgsavgift	5 429	5 908	479	8,8
1241	Vuxenutbildningsavgift	670	648	− 22	− 3,3
1251	Övriga socialavgifter, netto	− 239	− 280	− 41	−17,2
1261	Bidrag till förvaltningskostnader för arbetsskadeförsäkringen	48	51	+ 3	+ 6,3
1271	Inkomster av arbetsgivaravgifter till arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens verksamhet	68	69	+ 1	+ 1,5

Tabell 4. Skatt på varor och tjänster budgetåren 1980/81 och 1981/82, milj. kr.

		1980/81 RRVs mars-beräkning	1981/82 RRVs mars-beräkning	Förändring från 1980/81 till 1981/82	Förändring i procent
1400	**Skatt på varor och tjänster**	**68 133**	**72 665**	**+4 532**	**+ 6,7**
1411	Mervärdeskatt	40 400	42 400	+2 000	+ 5,0
1421	Bensinskatt	4 845	5 253	+ 408	+ 8,4
1422	Särskilda varuskatter	658	715	+ 57	+ 8,7
1423	Försäljningsskatt på motorfordon	523	548	+ 25	+ 4,8
1424	Tobaksskatt	3 070	3 250	+ 180	+ 5,9
1425	Skatt på spritdrycker	4 535	4 810	+ 275	+ 6,1
1426	Skatt på vin	1 020	1 100	+ 80	+ 7,8
1427	Skatt på malt- och läskedrycker	1 030	1 076	+ 46	+ 4,4
1428	Energiskatt	6 127	7 319	+1 192	+19,5
1429	Särskild avgift på svavelhaltigt bränsle	2	2	0	0
1441	AB Vin- & Spritcentralens inlevererade överskott	110	100	− 10	− 9,1
1442	Systembolaget ABs inlevererade överskott	86	70	− 16	−18,6
1451	Reseskatt	129	129	0	0
1452	Skatt på annonser och reklam	219	249	+ 30	+13,7
1453	Totalisatormedel	235	260	+ 25	+10,6
1454	Skatt på spel	74	79	+ 5	+ 6,8
1461	Fordonsskatt	2 320	2 360	+ 40	+ 1,7
1462	Kilometerskatt	1 490	1 640	+ 150	+10,1
1471	Tullmedel	1 260	1 305	+ 45	+ 3,6
1481	Övriga skatter på varor och tjänster	0	0	0	0

Liksom under innevarande budgetår utgör skatten på varor och tjänster den inkomsthuvudgrupp som förutses ge det största bidraget till den totala ökningen i absoluta tal. Mervärdeskatten svarar för 2000 milj. kr. av den totala ökningen (se tabell 4). Det innebär emellertid en mycket måttlig ökningstakt på 5 % på titeln mervärdeskatt. Av övriga skatter på varor och tjänster är det enbart energiskatten, skatt på annonser och reklam, totalisatormedel och kilometerskatten som ökar mer än den antagna prisutvecklingen för år 1981/82. Den höga ökningstakten för skatt på energi hänger samman med den föreslagna skattehöjningen på olja med 77 kr per m^3 från den 1 juli 1981 (prop. 1980/81: 118).

Jämförelse mellan beräkningen i budgetpropositionen och RRVs marsberäkning

Statsbudgetens totala inkomster *budgetåret 1980/81* beräknas nu bli 1847 milj. kr. lägre än enligt beräkningen i budgetpropositionen. I tabell 5 redovisas de inkomsttitlar där RRV nu föreslår en ändrad beräkning jämfört med i budgetpropositionen. Det bör påpekas att budgetpropositionens beräkning grundades på ett lägre inkomstantagande för inkomståret 1981, motsvarande RRVs lägre alternativ i decemberberäkningen 1980, än RRVs nu presenterade beräkningar.

Inkomstskatterna för fysiska personer beräknas nu bli 2182 milj. kr. lägre än som antogs i budgetpropositionen. Det högre inkomstantagande för inkomståret 1981 som RRV tillämpar i denna beräkning borde ha lett till en uppjustering men det låga utfallet av preliminärskatteinbetalningarna under inkomståret 1980 föranleder nedjusteringen av titeln. Även förändrade förutsättningar på bl. a. underskottsavdragen bidrar till nedjusteringen.

De juridiska personernas inkomstskatter beräknas öka med 379 milj. kr. mer än vad som antogs i budgetpropositionen. Det beror främst på en upprevidering av aktiebolagens beräknade fyllnadsinbetalningar våren 1981.

De lagstadgade socialavgifterna beräknas öka med 1102 milj. kr. jämfört med budgetpropositionen. Det är främst de minskade utgifterna för sjukförsäkringen under år 1980 som gör att titeln sjukförsäkringsavgift, netto beräknas öka kraftigt jämfört med beräkningen till budgetförslaget.

Länsstyrelsernas nettouppbörd av mervärdeskatt har justerats ned med 1000 milj. kr. Det är till största delen återbetalningarna av mervärdeskatt som har höjts. Inkomsterna av tobaksskatt och skatt på spritdrycker beräknas minska med sammanlagt 190 milj. kr. Det beror på konsumtionsminskningar under budgetåret 1980/81, vilka emellertid bedöms som tillfälliga.

Inkomster vid karolinska sjukhuset beräknas öka med 87 milj. kr. till följd av ett nytt avtal med Stockholms läns landsting. Riksbanken har

beslutat inleverera ytterligare 100 milj. kr. av sin vinst till staten budgetåret 1980/81. Statens järnvägar har reviderat upp sina avskrivningar med 140,6 milj. kr.

Den reviderade beräkningen av statsbudgetens inkomster för *budgetåret 1981/82* ligger 549 milj. kr. lägre än beräkningen i budgetpropositionen, som grundade sig på RRVs lägre lönesummealternativ för 1981. Den beräkning som RRV nu presenterar bygger bl. a. på ett lönesummeantagande som är ca 1 procentenhet högre för år 1981 men ca 1,5 procentenheter lägre för år 1982 jämfört med kalkylerna till budgetpropositionen. Beräkningen av inkomstskatterna innehåller bl. a. höjningar till följd av prop. 1980/81: 116 om kommunalekonomiska frågor och prop. 1980/81: 118 om ekonomisk-politiska åtgärder. Att inkomsterna ändå inte förväntas bli högre förklaras av att den lägre nivån för inkomstskatterna år 1980 sänker nivån även för åren 1981 och 1982. Skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse (titlarna 1110–1130) beräknas sålunda öka med endast 1027 milj. kr. jämfört med förslaget i budgetpropositionen.

De lagstadgade socialavgifterna har reviderats ned med ca 300 milj. kr. jämfört med beräkningen till budgetpropositionen. Orsaken är den ökade avsättningen till sjukförsäkringsfonden budgetåret 1981/82 vilken bl. a. baseras på de minskade sjukförsäkringskostnaderna inkomståret 1980. Sjukförsäkringsavgiften, netto beräknas av denna anledning minska med 897 milj. kr.

Även mervärdeskatten har nedjusterats. Nedjusteringen är i storleksordningen 2 500 milj. kr. Orsaken är främst att nivåjusteringen för budgetåret 1980/81 påverkar titeln även budgetåret 1981/82.

Inkomsterna av energiskatt beräknas öka med 920 milj. kr. jämfört med beräkningarna till budgetpropositionen. Uppjusteringen beror på prop. 1980/81: 118 om ekonomisk-politiska åtgärder i vilken föreslås en höjning av energiskatten på olja med 77 kr. per m^3 fr. o. m. den 1 juli 1981.

Bland övriga inkomsttitlar kan nämnas att inkomsterna av räntor på lån för bostadsbyggande har justerats ned med 200 milj. kr. Riksbanken har även för budgetåret 1981/82 förutsett en ökning av sin inlevererade vinst med 100 milj. kr.

Statens vattenfallsverk beräknar öka sina inleveranser av överskott med 211 milj. kr. jämfört med beräkningen i budgetpropositionen. Inkomsterna på titeln tipsmedel beräknas öka med 73 milj. kr. jämfört med beräkningen i budgetpropositionen.

Tabell 5. Jämförelse mellan inkomster enligt budgetpropositionen och RRVs marsberäkning för budgetåren 1980/81 och 1981/82, tusental kr.

Inkomsttitel	1980/81			1981/82		
	Enligt budget-proposi-tionen	Enligt RRVs mars-be-räkning	Ökning (+) Minsk-ning (−)	Enligt budget-proposi-tionen	Enligt RRVs mars-be-räkning	Ökning (+) Minsk-ning (−)
1100 Skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	**33 991 000**	**32 180 000**	**−1 811 000**	**28 907 000**	**29 934 000**	**+1 027 000**
därav						
1111 Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	31 660 000	29 478 000	−2 182 000	26 167 000	25 728 000	− 439 000
1121 Juridiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	1 150 000	1 529 000	+ 379 000	1 404 000	2 370 000	+ 966 000
1131 Ofördelbara skatter på inkomst, realisationsvinst och rörelse	500 000	500 000	−	500 000	1 000 000	+ 500 000
1141 Kupongskatt	48 000	45 000	− 3 000	48 000	48 000	−
1144 Lotterivinstskatt	615 000	610 000	− 5 000	770 000	770 000	−
1200 Lagstadgade social-avgifter	**32 598 600**	**33 700 900**	**+1 102 300**	**28 978 800**	**28 679 100**	**− 299 700**
därav						
1211 Folkpensionsavgift	23 102 000	23 281 000	+ 179 000	22 335 000	22 656 000	+ 321 000
1221 Sjukförsäkringsavgift, netto	3 503 000	4 444 000	+ 941 000	525 000	− 372 000	− 897 000
1231 Barnomsorgsavgift	5 371 000	5 429 000	+ 58 000	5 811 000	5 908 000	+ 97 000
1241 Vuxenutbildningsavgift	670 000	670 000	−	635 000	648 000	+ 13 000
1251 Övriga socialavgifter, netto	− 163 000	− 239 000	− 76 000	−447 000	− 280 000	+ 167 000
1261 Bidrag till förvaltningskostnader för arbetsskadeförsäkringen	48 100	48 200	+ 100	50 800	50 500	− 300
1271 Inkomster av arbetsgivaravgifter till arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens verksamhet	67 500	67 700	+ 200	69 000	68 600	- 400
1300 Skatt på egendom	**2 367 000**	**2 367 000**	**−**	**2 659 200**	**2 659 200**	**−**
1400 Skatt på varor och tjänster	**69 304 721**	**68 133 051**	**−1 171 670**	**74 293 151**	**72 665 151**	**−1 628 000**
därav						
1411 Mervärdeskatt	41 400 000	40 400 000	−1 000 000	44 900 000	42 400 000	−2 500 000
1422 Särskilda varuskatter	662 670	658 000	− 4 670	729 000	715 000	− 14 000
1423 Försäljningsskatt på motorfordon	523 000	523 000	−	548 000	548 000	−
1424 Tobaksskatt	3 170 000	3 070 000	− 100 000	3 250 000	3 250 000	−
1425 Skatt på spritdrycker	4 625 000	4 535 000	− 90 000	4 810 000	4 810 000	−
1427 Skatt på malt- och läskedrycker	1 027 000	1 030 000	+ 3 000	1 076 000	1 076 000	−
1428 Energiskatt	6 127 000	6 127 000	−	6 399 000	7 319 000	+ 920 000
1442 Systembolaget ABs inlevererade överskott	75 000	86 000	+ 11 000	70 000	70 000	−
1451 Reseskatt	146 000	129 000	− 17 000	168 000	129 000	− 39 000
1452 Skatt på annonser och reklam	218 000	219 000	+ 1 000	249 000	249 000	−

Inkomsttitel	1980/81			1981/82		
	Enligt budget-propositionen	Enligt RRVs marsberäkning	Ökning (+) Minskning (−)	Enligt budget-propositionen	Enligt RRVs marsberäkning	Ökning (+) Minskning (−)
1453 Totalisatormedel	240 000	235 000	− 5 000	260 000	260 000	−
1471 Tullmedel	1 230 000	1 260 000	+ 30 000	1 300 000	1 305 000	+ 5 000
2100 Rörelseöverskott	**3 864 349**	**3 944 187**	**+ 79 838**	**4 056 401**	**4 465 603**	**+ 409 202**
därav						
2111 Postverkets inlevererade överskott	58 848	61 848	+ 3 000	67 000	76 000	+ 9 000
2112 Televerkets inlevererade överskott	171 400	176 400	+ 5 000	178 500	200 500	+ 22 000
2114 Luftfartsverkets inlevererade överskott	48 055	48 055	−	78 900	83 700	+ 4 800
2115 Förenade fabriksverkens inlevererade överskott	69 000	32 900	− 36 100	52 500	50 000	− 2 500
2116 Statens vattenfallsverks inlevererade överskott	1 428 900	1 408 888	− 20 012	1 469 000	1 680 000	+ 211 000
2121 Statens vägverks inlevererade överskott	15 500	15 926	+ 426	32 000	32 750	+ 750
2131 Riksbankens inlevererade överskott	750 000	850 000	+ 100 000	750 000	850 000	+ 100 000
2141 Myntverkets inlevererade överskott	121 000	141 000	+ 20 000	88 100	75 000	− 13 100
2151 Tipsmedel	624 000	627 700	+ 3 700	754 000	827 000	+ 73 000
2152 Lotterimedel	388 017	391 841	+ 3 824	411 100	415 352	+ 4 252
2200 Överskott av statens fastighetsförvaltning	**1 046 352**	**1 046 352**	**−**	**230 937**	**206 774**	**− 24 163**
därav						
2212 Överskott av karolinska sjukhusets fastighetsförvaltning	46 598	46 598	−	48 163	24 000	− 24 163
2300 Ränteinkomster	**6 353 163**	**5 934 603**	**− 418 560**	**8 755 582**	**8 596 082**	**− 159 500**
därav						
2322 Räntor på övriga näringslån, Kammarkollegiet	12 331	14 472	+ 2 141	13 719	13 719	−
2332 Ränteinkomster på lån för bostadsbyggande	5 200 000	4 800 000	− 400 000	6 500 000	6 300 000	− 200 000
2334 Räntor på övriga bostadslån, Bostadsstyrelsen	270	269	− 1	270	270	−
2351 Räntor på energisparlån	200 000	190 000	− 10 000	265 000	300 000	+ 35 000
2361 Ränteinkomster på medel avsatta till folkpensionering	93 300	82 600	− 10 700	93 700	99 200	+ 5 500
2400 Aktieutdelning	**86 654**	**89 526**	**+ 2 872**	**83 533**	**83 533**	**−**
därav						
2411 Inkomster av statens aktier	86 654	89 526	+ 2 872	83 533	83 533	−
2500 Offentligrättsliga avgifter	**916 525**	**893 988**	**− 22 537**	**947 467**	**909 029**	**− 38 438**
därav						
2511 Expeditionsavgifter	242 726	215 826	− 26 900	278 426	235 926	− 42 500

Inkomsttitel	1980/81			1981/82		
	Enligt budget-propositionen	Enligt RRVs marsberäkning	Ökning (+) Minskning (−)	Enligt budget-propositionen	Enligt RRVs marsberäkning	Ökning (+) Minskning (−)
2515 Avgifter vid trafiksäkerhetsverket	52 720	54 703	+ 1 983	–	–	–
2529 Avgifter vid patent- och registreringsväsendet	86 435	88 815	+ 2 380	95 500	99 562	+ 4 062
2600 Försäljningsinkomster	**840 836**	**926 750**	**+ 85 914**	**574 679**	**597 251**	**+ 22 572**
därav						
2613 Inkomster vid karolinska sjukhuset	567 700	654 900	+ 87 200	284 650	308 200	+ 23 550
2618 Inkomster vid Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	56 286	55 000	− 1 286	57 348	56 370	− 978
2700 Böter m. m.	**218 795**	**222 434**	**+ 3 639**	**228 085**	**241 085**	**+ 13 000**
därav						
2712 Bötesmedel	102 785	106 424	+ 3 639	106 075	119 075	+ 13 000
2800 Övriga inkomster av statens verksamhet	**200 530**	**296 237**	**+ 95 707**	**232 583**	**232 583**	**–**
därav						
2811 Övriga inkomster av statens verksamhet	200 530	296 237	+ 95 707	232 583	232 583	–
3100 Inkomster av försålda byggnader och maskiner m. m.	**36 005**	**43 421**	**+ 7 416**	**52 864**	**58 814**	**+ 5 950**
därav						
3115 Förenade fabriksverkens inkomster av försålda fastigheter och maskiner	500	1 800	+ 1 300	500	1 000	+ 500
3122 Statens vägverks inkomster av försålda byggnader och maskiner	1 000	1 216	+ 216	1 000	1 000	–
3123 Sjöfartsverkets inkomster av försålda byggnader och maskiner	50	200	+ 150	50	200	+ 150
3125 Byggnadsstyrelsens inkomster av försålda byggnader och maskiner	1 250	7 000	+ 5 750	1 700	7 000	+ 5 300
3200 Övriga inkomster av markförsäljning	**13 165**	**13 165**	**–**	**–**	**–**	**–**
3300 Övriga inkomster av försåld egendom	**16 000**	**16 000**	**–**	**18 000**	**18 000**	**–**
4100 Återbetalning av näringslån	**249 774**	**252 779**	**+ 3 005**	**265 419**	**265 419**	**–**
därav						
4136 Återbetalning av övriga näringslån, Kammarkollegiet	3 397	6 402	+ 3 005	3 510	3 510	–

Inkomsttitel	1980/81			1981/82		
	Enligt budget-propositionen	Enligt RRVs marsberäkning	Ökning (+) Minskning (−)	Enligt budget-propositionen	Enligt RRVs marsberäkning	Ökning (+) Minskning (−)
4200 Återbetalning av bostadslån m. m.	**942 748**	**982 819**	**+ 40 071**	**1 042 003**	**1 012 003**	**− 30 000**
därav						
4212 Återbetalning av lån för bostadsbyggande	940 000	980 000	+ 40 000	1 040 000	1 010 000	− 30
4214 Återbetalning av övriga bostadslån, Bostadsstyrelsen	8	79	+ 71	8	8	−
4300 Återbetalning av studielån	**533 250**	**533 250**	**−**	**583 550**	**583 550**	**−**
4400 Återbetalning av energisparlån	**75 000**	**75 000**	**−**	**95 000**	**84 500**	**− 10 500**
därav						
4411 Återbetalning av energisparlån	75 000	75 000	−	95 000	84 500	− 10 500
4500 Återbetalning av övriga lån	**370 329**	**370 329**	**−**	**337 661**	**337 661**	**−**
5100 Avskrivningar	**3 930 017**	**4 217 817**	**+ 287 800**	**4 618 440**	**4 641 440**	**+ 23 000**
därav						
5111 Postverkets avskrivningar	37 000	37 000	−	38 000	42 000	+ 4 000
5112 Televerkets avskrivningar	1 267 000	1 266 700	− 300	1 367 000	1 363 000	− 4 000
5113 Statens järnvägars avskrivningar	431 000	571 600	+ 140 600	813 600	761 000	− 52 600
5114 Luftfartsverkets avskrivningar	70 500	70 500	−	72 500	68 800	− 3 700
5115 Förenade fabriksverkens avskrivningar	45 500	45 400	− 100	47 000	52 600	+ 5 600
5116 Statens vattenfallsverks avskrivningar	1 570 000	1 698 000	+ 128 000	1 730 000	1 800 000	+ 70 000
5121 Avskrivningar på civila fastigheter	192 553	192 553	−	202 543	199 543	− 3 000
5141 Statens vägverks avskrivningar	100 000	119 600	+ 19 600	116 100	122 800	+ 6 700
5200 Statliga pensionsavgifter, netto	**− 963 000**	**−1 095 000**	**− 132 000**	**1 165 000**	**1 306 000**	**+ 141 000**
därav						
5211 Statliga pensionsavgifter, netto	− 963 000	−1 095 000	− 132 000	1 165 000	1 306 000	+ 141 000
Statsbudgetens totala inkomster	**156 991 813**	**155 144 608**	**−1 847 205**	**158 125 355**	**157 576 778**	**− 548 577**

II. Allmänna förutsättningar

Utvecklingen av skatteunderlaget inkomståren 1975–1980

För att kunna bedöma utvecklingen av statens inkomster är det av stor betydelse att analysera förändringarna av fysiska och juridiska personers

inkomster. Här görs därför först en återblick på utvecklingen av dessa inkomster, sådana de kommer till uttryck i statistiska centralbyråns taxeringsstatistik. Utvecklingen av inkomster och avdrag från olika förvärvskällor vid taxeringen till statlig inkomstskatt redovisas i tabell 6. Av tabellen framgår utfallet vid de senaste sex taxeringarna.

Tabell 6 visar att inkomst av tjänst utgör det dominerande inkomstslaget för fysiska personer. För inkomståret 1979 utgjordes 93 % av den sammanräknade inkomsten av inkomst av tjänst. Därnäst i betydelse kommer inkomst av rörelse med 2,9 % och inkomst av kapital med 2,1 %.

Inkomst av annan fastighet ökade med knappt 53 % mellan åren 1977 och 1978. Större delen av inkomsterna härrör från schablontaxerade fastigheter. Den stora ökningen mellan åren kan till största delen förklaras av att schablonintäkten 1978 höjdes från 2 % till 3 % i intervallet upp till 200 000 kr. i taxeringsvärde. Som mest ökade således schablonintäkten med 2 000 kr. per fastighet.

Inkomst av kapital visar stora variationer under den redovisade perioden. Det är framför allt förändringar av räntenivån som orsakat detta. Mellan åren 1974 och 1975 stannade ökningen vid 3,1 %. Det var en följd bl. a. av höjningen av extra avdraget för inkomster av kapital från 400 kr. till 800 kr. för ensamstående och från 800 kr. till 1 600 kr. för samtaxerade. Mellan åren 1975 och 1976 steg inkomsterna med 9,2 %. Den genomsnittliga räntenivån steg med 1,7 procentenheter under år 1977 jämfört med år 1976. Ränteförändringen förklarar därför till stor del den höga ökningen på nästan 40 % av inkomst av kapital mellan åren 1976 och 1977. Mellan åren 1978 och 1979 ökade inkomst av kapital med 13,1 %. Den genomsnittliga räntenivån ökade mellan åren med 0,75 procentenheter.

Inkomst av tillfällig förvärvsverksamhet uppgick för år 1979 till 1 470 milj. kr., vilket är en minskning med drygt 8 % jämfört med år 1978. Under sexårsperioden redovisas en årlig inkomstökning med drygt 16 %. Dessa inkomster redovisas i taxeringsstatistiken och ingår i underlaget för beräkning av statlig och kommunal inkomstskatt. För den del av inkomsterna som härrör från försäljning av fastigheter kan uppskov med inkomstskatten erhållas. T. o. m. inkomståret 1978 låg besluten om uppskov hos länsrätterna. Detta innebar att inkomsterna ingick i taxeringsutfallen. Fr. o. m. inkomståret 1979 beslutar emellertid taxeringsnämnderna i de flesta fall om uppskov. Detta medför att de inkomster som den skattskyldige erhåller uppskov med beskattningen av, inte ingår i taxeringsutfallet. Detta kan förklara en del av den minskning som skedde mellan åren 1978 och 1979.

Avdragen för underskott i förvärvskälla har visat en fortgående ökning under hela den i tabellen redovisade perioden. Ökningen uppgår till i genomsnitt drygt 21 % per år. Den största posten bland dessa är underskott av annan fastighet, dvs. de underskott som uppkommer för bl. a. villor och fritidshus på grund av ränteavdragen. Avdragen för underskott i förvärvskälla beror därför till stor del på räntenivåns utveckling samt reglerna för beskattning av fastigheter.

Riksrevisionsverkets taxeringsstatistiska undersökning avseende inkomståret 1979

För beräkning av skatt på inkomst och förmögenhet åren 1980–1983 har resultat från RRVs taxeringsstatistiska undersökning avseende inkomståret 1979 använts. Resultaten från denna undersökning är f. n. preliminära och någon redovisning av uppskattningen av inkomster och avdrag görs därför inte här utan kommer att publiceras senare. (Den undersökning som avser inkomståret 1978 kommer p. g. a. registreringsfel att publiceras efter undersökningen för år 1979).

Utveckling av skatteunderlaget för fysiska personer inkomståren 1980–1982

I RRVs beräkningar i december 1980 antogs lönesumman ha ökat med 9,3 % mellan åren 1978 och 1979. Löneglidningen uppgick till 2,4 procentenheter och den avtalsmässiga höjningen uppgick till knappt 6 procentenheter. Sysselsättningskomponenten antogs ge ett positivt bidrag till lönesummeutvecklingen på knappt 1 procentenhet.

RRV har i sin reviderade beräkning utgått från att lönesumman ökade med 9,4 % mellan åren 1978 och 1979. Pensionerna beräknas ha ökat med 15,5 % mellan samma år.

För lönesummeutvecklingen mellan åren 1979 och 1980 antogs i decemberberäkningen att den avtalsmässiga ökningen skulle uppgå till 8,8 procentenheter. Löneglidningen antogs uppgå till 2,2 procentenheter och sysselsättningskomponenten väntades ge ett positivt bidrag på knappt 0,5 procentenheter år 1980. Totalt beräknades den utbetalda lönesumman öka med 12,0 procent. Avtalskomponenten beräknas även nu uppgå till 8,8 procentenheter, löneglidningen till 1,7 procentenheter och sysselsättningsutvecklingen beräknas ge ett bidrag på 0,6 procentenheter. Sammantaget beräknas den utbetalda lönesumman ha ökat med 11,8 % mellan åren 1979 och 1980. Det finns emellertid två indikationer på att denna lönesummeökning skulle kunna vara för stor. För det första har de totalt inbetalda preliminärskatterna för år 1980 inte ökat i den omfattningen att man med utgångspunkt i tidigare kända relationer mellan lönesumma och preliminärskattebelopp kan dra slutsatsen att lönesumman skulle ökat så mycket. För det andra ger resultat från statistiska centralbyråns bearbetningar av skatteadministrationens kontrolluppgifter inte underlag för en så hög ökningstakt. RRV har emellertid i samråd med berörda myndigheter ändå valt att basera sina beräkningar på en utvecklingstakt på 11,8 % eftersom denna ökning kommer att utnyttjas i övriga beräkningssammanhang i samband med nationalbudgetarbetet. Pensionerna beräknas nu ha ökat med 19,3 % år 1980, vilket är samma utvecklingstakt som beräknades i december.

Tabell 6. Utfallet av taxeringarna till statlig inkomstskatt för verksamhetsåren 1974–1979 (taxeringsåren 1975–1980), milj. kr.
(På grundval av taxeringsnämndens beslut)

	1974	1975	1976	1977	1978	1979	Procentuell förändring från				
							1974 till 1975	1975 till 1976	1976 till 1977	1977 till 1978	1978 till 1979
Fysiska personer m.fl.											
Inkomst av											
jordbruksfastighet	3 246,5	3 692,1	3 596,0	3 761,5	3 791,0	3 714,1	+13,7	− 2,6	+ 4,6	+ 0,8	− 2,0
annan fastighet	744,7	950,5	1 050,6	1 127,0	1 720,7	1 901,6	+27,6	+10,5	+ 7,3	+52,7	+10,5
rörelse m. m.	6 117,0	6 989,2	6 760,2	7 354,7	7 920,6	8 736,3	+14,3	− 3,3	+ 8,8	+ 7,7	+10,3
tjänst	147 269,8	173 443,1	200 291,9	225 775,1	250 728,5	276 980,7	+17,8	+15,5	+12,7	+11,1	+10,5
inkomst av tillfällig förvärvsverksamhet	686,1	890,3	1 040,2	1 229,1	1 602,9	1 470,3	+29,8	+16,8	+18,2	+30,4	− 8,3
kapital	3 697,6	3 810,4	4 160,4	5 778,8	5 640,5	6 376,7	+ 3,1	+ 9,2	+38,9	− 2,4	+13,1
Summa inkomster	**161 761,7**	**189 775,6**	**216 899,3**	**245 026,1**	**271 404,2**	**299 179,7**	**+17,3**	**+14,3**	**+13,0**	**+10,8**	**+10,2**
Avdrag för underskott i förvärvskälla	5 945,9	7 465,8	9 133,0	12 082,8	12 818,2	15 469,8	+25,6	+22,3	+32,3	+ 6,1	+20,7
Sammanräknad nettoinkomst	155 815,8	182 309,6	207 766,3	232 942,2	258 714,5	283 835,5	+17,0	+14,0	+12,1	+11,1	+ 9,7
Allmänna avdrag, förlustavdrag och avjämning	7 209,0	7 390,0	5 013,2	4 992,5	5 265,7	5 069,8	+ 2,5	−32,2	− 0,4	+ 5,5	− 3,7
Taxerad inkomst	148 606,8	174 919,6	202 753,1	227 949,7	253 448,8	278 783,0	+17,7	+15,9	+12,4	+11,2	+10,0
Grundavdrag, extra avdrag	22 506,0	29 098,4	31 412,4	33 827,3	34 795,3	36 080,4	+29,3	+ 8,0	+ 7,7	+ 2,9	+ 3,7
Beskattningsbar inkomst	**126 100,8**	**145 821,2**	**171 340,7**	**194 122,2**	**218 653,5**	**242 702,6**	**+15,6**	**+17,5**	**+13,3**	**+12,6**	**+11,0**
Svenska aktiebolag m.fl.											
Inkomst av											
jordbruksfastighet	239,3	256,8	194,3	112,9	97,5	74,4	+ 7,3	−24,3	−41,9	−13,6	−23,7
annan fastighet	177,1	255,6	260,0	306,0	411,5	448,2	+44,3	+ 1,7	+17,7	+34,5	+ 8,9
rörelse m. m.	4 744,1	7 377,6	7 229,1	5 906,5	6 961,7	7 939,8	+55,1	− 2,0	−18,3	+17,9	+14,1
inkomst av tillfällig förvärvsverksamhet	101,5	192,0	201,1	142,8	252,4	233,6	+89,2	+ 4,7	−29,0	+76,8	− 7,4
kapital	53,8	39,1	55,0	70,6	55,7	61,9	−27,3	+40,7	+28,4	−21,1	+11,1
Summa inkomster	**5 315,8**	**8 121,1**	**7 939,5**	**6 538,9**	**7 778,8**	**8 757,8**	**+52,8**	**− 2,2**	**−17,6**	**+19,0**	**+12,6**
Avdrag för underskott i förvärvskälla	113,7	157,0	153,4	222,0	255,8	287,1	+38,1	− 2,3	+44,7	+15,2	+12,2
Sammanräknad nettoinkomst	5 202,1	7 964,1	7 785,9	6 317,1	7 523,3	8 470,8	+53,1	− 2,2	−18,9	+19,1	+12,6
Allmänna avdrag, förlustavdrag och avjämning	1 575,1	1 665,1	1 987,3	2 005,1	2 024,4	2 613,6	+ 5,7	+19,4	+ 0,9	+ 1,0	+29,1
Taxerad (= beskattningsbar) inkomst	**3 627,0**	**6 299,0**	**5 798,6**	**4 312,0**	**5 498,9**	**5 857,2**	**+73,7**	**− 7,9**	**−25,6**	**+27,5**	**+ 6,5**

	1974	1975	1976	1977	1978	1979	Procentuell förändring från				
							1974 till 1975	1975 till 1976	1976 till 1977	1977 till 1978	1978 till 1979
Övriga skattskyldiga											
Inkomst av											
jordbruksfastighet	71,2	67,6	32,6	21,2	15,7	19,7	− 5,1	−51,8	−35,0	−25,9	+25,5
annan fastighet	37,9	46,7	54,1	53,6	52,1	64,3	+ 23,2	+15,8	− 0,9	− 2,8	+23,4
rörelse m. m.	181,7	270,2	180,9	281,6	244,3	306,2	+ 48,7	−33,0	+55,7	−13,2	+25,3
inkomst av tillfällig förvärvsverksamhet	6,7	17,0	14,2	10,0	8,5	7,1	+153,7	−16,5	−29,6	−15,0	−16,5
kapital	329,7	416,4	475,8	597,4	543,3	648,6	+ 26,3	+14,3	+25,6	− 9,1	+19,4
Summa inkomster	**627,2**	**817,9**	**757,6**	**963,9**	**863,9**	**1 006,0**	**+ 30,4**	**− 7,4**	**+27,2**	**−10,4**	**+16,5**
Avdrag för underskott i förvärvskälla	15,8	18,4	30,9	37,0	26,7	47,6	+ 16,5	+67,9	+19,7	−27,8	+78,3
Sammanräknad nettoinkomst	611,4	799,5	726,7	926,5	837,4	998,5	+ 30,8	− 9,1	+27,5	− 9,6	+19,2
Allmänna avdrag, förlustavdrag och avjämning	139,6	160,7	199,8	211,1	217,9	258,0	+ 15,1	+24,3	+ 5,7	+ 3,2	+18,4
Taxerad (= beskattningsbar) inkomst	**471,8**	**638,8**	**526,9**	**715,4**	**619,5**	**740,5**	**+ 35,4**	**−17,5**	**+35,8**	**−13,4**	**+19,5**
Samtliga skattskyldiga											
Inkomst av											
jordbruksfastighet	3 557,0	4 016,5	3 822,9	3 895,6	3 904,4	3 808,2	+ 12,9	− 4,8	+ 1,9	+ 0,2	− 2,5
annan fastighet	959,8	1 252,8	1 364,7	1 486,6	2 184,2	2 414,1	+ 30,5	+ 8,9	+ 8,9	+46,9	+10,5
rörelse m. m.	11 042,8	14 637,0	14 170,2	13 542,8	15 126,5	16 982,3	+ 32,6	− 3,2	− 4,4	+11,7	+12,3
tjänst	147 269,8	173 443,1	200 291,9	225 775,1	250 728,5	276 980,7	+ 17,8	+15,5	+12,7	+11,1	+10,5
inkomst av tillfällig förvärvsverksamhet	794,3	1 099,3	1 255,5	1 381,9	1 863,8	1 711,0	+ 38,4	+14,2	+10,1	+34,9	− 8,2
kapital	4 081,1	4 265,9	4 691,2	6 446,8	6 239,5	7 087,2	+ 4,5	+10,0	+37,4	− 3,2	+13,6
Summa inkomster	**167 704,9**	**198 714,6**	**225 596,4**	**252 528,9**	**280 046,8**	**308 943,5**	**+ 18,5**	**+13,5**	**+11,9**	**+10,9**	**+10,3**
Avdrag för underskott i förvärvskälla	6 075,5	7 641,4	9 317,6	12 341,8	13 100,6	15 804,5	+ 25,8	+21,9	+32,5	+ 6,1	+20,6
Sammanräknad nettoinkomst	161 629,4	191 073,2	216 278,8	240 185,8	267 075,2	293 304,8	+ 18,2	+13,2	+11,1	+11,2	+ 9,8
Allmänna avdrag, förlustavdrag och avjämning	8 923,7	9 215,8	7 200,2	7 208,7	7 507,9	7 924,1	+ 3,3	−21,9	+ 0,1	+ 4,2	+ 5,5
Taxerad inkomst	152 705,7	181 857,4	209 078,6	232 977,1	259 567,3	285 380,7	+ 19,1	+15,0	+11,4	+11,4	+ 9,9
Utnyttjade ortsavdrag m. m.	22 506,0	29 098,4	31 412,3	33 827,5	34 795,5	36 080,4	+ 29,3	+ 8,0	+ 7,7	+ 2,9	+ 3,7
Beskattningsbar inkomst	**130 199,7**	**152 759,0**	**177 666,3**	**199 149,6**	**224 771,8**	**249 300,3**	**+ 17,3**	**+16,3**	**+12,1**	**+12,9**	**+10,9**

I den preliminära nationalbudgeten redovisades två alternativa utvecklingstakter för lönesumman mellan åren 1980 och 1981, nämligen 4,1% resp. 7,8%. RRV valde då att beräkna statsinkomsterna baserade på det högre alternativet med en beräknad löneglidning på 2,5 procentenheter och en väntad sysselsättningsminskning på 0,5 procentenheter. Avtalskomponenten förutsattes uppgå till 7,5 procentenheter vari ett s.k. överhäng p.g.a. tidigare avtal ingick med ca 3,7 procentenheter. Sedan dess har ett centralt avtal mellan LO och SAF träffats, vilket beräknas innebära att totala lönesumman väntas öka med 5,3% mellan åren 1980 och 1981 förutsatt att avtalen på den övriga arbetsmarknaden ger ett utfall i samma storleksordning.

I det nya lönesummeantagandet beräknas avtalskomponenten till ca 5 procentenheter. Löneglidningen antas bli av storleksordningen 2 procentenheter medan sysselsättningskomponenten väntas dra ner utvecklingstakten för lönesumman med ca 1 procentenhet.

RRV skrev i december schablonmässigt fram lönesumman med 8% för år 1982. Det tidigare nämnda avtalet är tvåårigt och med ledning av avtalets storlek och beräkningar av prisutvecklingen under år 1981 föreligger nu en bedömning att lönesummans ökning blir av storleksordningen 6,5%. Pensionerna beräknas under år 1982 öka med 11,6%.

Av inkomsterna från andra förvärvskällor har utvecklingen av inkomst av kapital mellan åren 1979 och 1980 ytterligare uppjusterats och beräknas nu öka med drygt 70%. Prognosen för år 1981 tyder på en fortsatt hög utvecklingstakt, främst beroende på diskontohöjningen i januari år 1981. RRV räknar således med en ökning av kapitalinkomsterna med ca 35% mellan åren 1980 och 1981. För år 1982 beräknas en ökning med ca 15%. Förändringarna baseras på nu gällande antaganden om räntenivån, in- och utlåning samt sparande.

Underskotten i förvärvskälla har sedan slutet av 1960-talet ökat kraftigt varje år med några få undantag. Den mest betydelsefulla avdragsposten är underskott av annan fastighet som svarar för merparten av underskotten. De totala underskotten beräknas ha ökat med drygt 40% mellan åren 1979 och 1980. Trots effekterna av fastighetstaxeringen beräknas utvecklingstakten för underskotten bli så hög som 23% mellan åren 1980 och 1981. De kraftiga räntehöjningarna bidrar nämligen till att underskotten av kapital ökar i förhållande till vad som antogs i december. För år 1982 räknar nu RRV med att underskotten ökar med ca 15%.

Utveckling av skatteunderlaget för svenska aktiebolag m. fl.

Under februari–mars 1981 upprepade RRV sin enkät från hösten 1980 till ett urval om drygt 2000 svenska företag, sparbanker och försäkringsinstitut.

I enkäten ingår frågor om den till statlig och kommunal skatt taxerade

inkomsten samt beräknade fyllnadsinbetalningar under våren 1981. Vidare ingår frågor angående storleken av det särskilda forskningsavdraget (SFS 1980: 955) och det särskilda investeringsavdraget (SFS 1980: 953, 954). Slutligen har företagen tillfrågats om beräknad avsättning till resultatutjämningsfond (SFS 1979: 612) och beräknad insättning på tillfälligt vinstkonto (SFS 1980: 456).

I det följande redogörs för vissa huvudresultat av undersökningen. Det bör observeras att uppgifterna vad gäller storleksgrupperna 0–19 anställda är mycket osäkra. Urvalet för denna grupp är jämfört med totala antalet förekommande företag mycket litet. Dessutom är bortfallet störst inom denna grupp av företag. En utförlig beskrivning kommer att publiceras i statistiska centralbyråns statistiska meddelanden, serie F.

Resultatet av enkäten har fördelats på företagsstorlek och redovisas i tabell 7.

Enligt enkäten beräknas den statligt taxerade inkomsten minska med 17 % från år 1979 till 1980. Enligt höstens enkät var minskningen 13 %. Den kommunalt taxerade inkomsten beräknas i vårenkäten minska med 21 % mellan åren 1979 och 1980. I höstenkäten beräknades den kommunalt taxerade inkomsten minska med 17 %. Fyllnadsinbetalningarna under våren 1981 beräknas utgöra ca 29 % av den totala bolagsskatten för verksamhetsåret 1980. Det särskilda forsknings- och utvecklingsavdraget beräknas uppgå till 451 milj. kr. Företag med fler än 500 anställda svarar för 90 % av detta avdrag.

Det särskilda investeringsavdraget har återinförts. Avdraget för maskininvesteringar är 20 % och gäller under tiden 1 november 1980–31 december 1981. Det motsvarande avdraget på byggnadsinvesteringar är på 10 % och gäller under perioden 1 november 1980–31 mars 1982. Det särskilda investeringsavdraget för maskininvesteringar beräknas uppgå till 519 milj. kr. för verksamhetsåret 1980. Avdraget för byggnadsinvesteringar beräknas till 92 milj. kr. Företag med fler än 500 anställda svarar för 25 % av de totala avdragen.

För verksamhetsåret 1980 beräknas företagens avsättning till resultatutjämningsfond uppgå till 2,1 miljarder kr. Företag med fler än 500 anställda svarar för 35 % av detta belopp. Den tillfälliga insättningen på vinstkonto beräknas totalt uppgå till 2,6 miljarder kr. De största företagen, de med fler än 2 000 anställda, svarar för 44 % av den totala insättningen.

Avsättning till resultatutjämningsfond och insättning på tillfälligt vinstkonto har ökat företagens möjligheter att göra avdrag för verksamhetsåret 1980. Detta förklarar nedgången i den taxerade inkomsten mellan verksamhetsåren 1979 och 1980.

Vid bedömning av 1981 års statligt taxerade inkomster har RRV utgått från en trendmässig ökning på 10 %. För verksamhetsåret 1981 har som tidigare nämnts det särskilda investeringsavdraget återinförts. Den tillfälliga insättningen på vinstkonto sker undantagsvis för verksamhetsåret 1981. Av denna anledning räknar RRV med att den statligt taxerade inkomsten förblir oförändrad mellan verksamhetsåren 1980 och 1981.

Tabell 7. Statligt och kommunalt taxerad inkomst, fyllnadsinbetalningar, forsknings- och utvecklingsavdrag, investeringsavdrag, avsättning till resultatutjämningsfond samt insättning på tillfälligt vinstkonto fördelat på företagsstorlek verksamhetsåren 1979 och 1980, milj. kr.

Antal anställda	Statligt taxerad inkomst för verksamhetsåret 1979	Förändring i statligt taxerad inkomst mellan verksamhetsåren 1979–1980	Kommunalt taxerad inkomst för verksamhetsåret 1979	Förändring i kommunalt taxerad inkomst mellan verksamhetsåren 1979–1980	Fyllnadsbetalning för verksamhetsåret 1980	Forsknings- och utvecklingsavdrag för verksamhetsåret 1980	Investeringsavdrag för maskininvesteringar för verksamhetsåret 1980	Investeringsavdrag för byggnadsinvesteringar för verksamhetsåret 1980	Avsättning till resultatutjämningsfond för verksamhetsåret 1980	Insättning på tillfälligt vinstkonto för verksamhetsåret 1980
Aktiebolag										
0 – 19	1 511	– 105	2 682	– 370	592	3	120	14	538	187
20 – 99	965	– 327	1 639	– 392	174	5	186	36	458	244
100 – 499	795	– 340	1 654	– 494	87	35	79	23	363	479
500 –1999	745	– 299	1 985	– 725	119	135	59	12	409	529
2000–	1 152	– 19	3 118	– 507	234	271	72	7	310	1 143
Bank- och försäkringsverksamhet, fastighetsförvaltning	371	+ 118	607	+ 94	96	0	1	0	0	7
Uppgift saknas	220	– 80	343	– 106	37	2	2	0	1	35
Totalt	5 759	–1 052	12 028	–2 500	1 339	451	519	92	2 079	2 624
Därav företag med fler än 500 anställda	1 897	– 318	5 103	–1 232	353	406	131	19	719	1 672

III. Beräkning av de olika inkomsttitlarna

1000 Skatter

1111 Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse. RRV har i sin beräkning av inkomstskatterna för 1981/82 även bedömt utfallet för innevarande budgetår. Beräkningarna sammanfattas i tabell 10 i vilken också framgår skillnaden gentemot RRVs beräkningar i december år 1980.

Utgångspunkten för beräkningarna är bl. a. de inkomstfördelningar som antas gälla för åren 1980, 1981 och 1982. RRVs taxeringsstatistiska undersökning har använts för att beräkna dessa. Beräkningen bygger på framskrivningen av den inkomstfördelning som gällde för basåret 1979. Förändringar i skattesystemet år 1981–1982 har beskrivits i RRVs decemberberäkning. Där redovisas även effekterna av de olika ändringarna i skattereglerna. Förändringarna i skattereglerna för år 1981 var:

- basenheten steg till 6400 kr.
- basenheten rensas från inverkan av ändringar i indirekta skatter och energipriser
- marginalskattelättnader mellan 76000 kr. och 96000 kr.
- den tillfälliga höjningen av den särskilda skattereduktionen förlängdes även år 1981
- nya regler för extra avdraget för pensionärer
- begränsad avdragsrätt av frivilliga periodiska understöd till 5000 kr. per givare
- 1981 års fastighetstaxering
- ändrad villabeskattning
- förmögenhetsskatteskalor ändrades
- rätten till avdrag för realisationsförluster på premieobligationer begränsades
- ändrade regler för beskattning av realisationsvinster vid fastighetsförsäljning
- höjda belopp för aktiesparandet
- höjning av den kommunala medelutdebiteringen med 46 öre.

Efter det att budgetpropositionen lagts fram har ytterligare propositioner på skatteområdet presenterats för riksdagen. Det är främst två propositioner som får effekter på statsbudgetens inkomster under 1981/82, nämligen prop. 1980/81: 116 om kommunalekonomiska frågor och prop. 1980/81: 118 om ekonomisk-politiska åtgärder. I dessa föreslås bl. a. följande:

- det kommunala grundavdraget höjs från 6000 kr. till 7000 kr. fr. o. m. år 1982
- förskotten av kommunalskattemedel år 1982 beräknas på ett underlag justerat dels med hänsyn till höjning av grundavdraget, dels genom att 20 % av skatteunderlaget från juridiska personer avräknas
- den statliga skattereduktionen minskas

- minskning av det kommunala skatteunderlaget från juridiska personer med 20 %
- begränsning av reseavdragen genom att avdrag medges endast för kostnader större än 1 000 kr
- krav på tidsvinst på två timmar för att ge rätt till avdrag för resa med egen bil till och från arbetet
- extra avdrag för stimulans av skogsavverkningen 1 januari 1981 – 30 juni 1983. Finansiering genom höjning av skogsvårdsavgifter
- rätt till skattefri inkomst upp till 5 000 kr. för icke yrkesmässig bär- och svampplockning
- kvarskatteavgiften höjs till 8 % för kvarstående skatt under 5 100 kr. och till 10 % över 5 100 kr.

RRV har beräknat effekter av några av dessa förslag. Höjningen av det kommunala grundavdraget beräknas genom minskade förskott till kommunerna förstärka statens inkomster med ca 1 700 milj. kr. kalenderåret 1982 varav ca 850 milj. kr. faller på budgetåret 1981/82. Begränsningen av de juridiska personernas skatteunderlag kan beräknas till 820 milj. kr. för hela år 1982 vilket innebär en positiv effekt på statsbudgeten 1981/82 på 410 milj. kr. (se inkomsttiteln 1120 Juridiska personers skatt).

RRV har även förnyat beräkningarna av effekterna av ändrade skatteregler år 1981 och kommit till i stort sett samma resultat som vid beräkningarna i december.

RRV har även försökt bedöma effekten av den begränsning av reseavdraget som föreslås i prop. 1980/81:118. I propositionen föreslås att de första 1 000 kronorna i reseavdrag skall räknas som personliga levnadsomkostnader och således inte skall berättiga till avdrag vid taxeringen. Vidare föreslås att tidsvinsten för avdrag för resor med egen bil till och från arbetet skall höjas från nuvarande 1,5 timmar till 2 timmar. Vid 1980 års taxering redovisade enligt RRVs taxeringsstatistik knappt 3,5 miljoner inkomsttagare reseavdrag. Det totala avdragsbeloppet för resor till och från arbetet uppgick till ca 6,5 miljarder kr. Tablån nedan redovisar inkomsttagarnas reseavdrag vid 1980 års taxering.

Övriga avdrag under tjänst	Antal inkomsttagare med reseavdrag, tusental		Reseavdrag i milj. kr.	
	större än 1 000 kr.	mindre än 1 000 kr.	större än 1 000 kr.	mindre än 1 000 kr.
Inkomsttagare med avdrag	733	608	2 932	337
Inkomsttagare utan avdrag	772	1 341	2 520	747
Totalt	**1 505**	**1 949**	**5 452**	**1 084**

Vid 1980 års taxering skulle 1 000-kronorsbegränsningen reducera reseavdraget med knappt 2,4 miljarder kr. Av de 3,5 miljoner inkomsttagare som gjorde reseavdrag gjorde knappt 1,5 miljoner personer avdrag för resor med bil. Det totala avdragsbeloppet uppgick till 4,8 miljarder kr. (observera att detta belopp ingår i det ovan nämnda reseavdraget). Knappt 460 000 av dessa är bosatta i de tre storstadslänen. I prognoserna har RRV som räkneexempel antagit att ca 50 % av bidraget försvinner i dessa tre län, medan endast 20 % av avdraget försvinner i övriga landet. Totalt skulle detta tillsammans med begränsningen 1 000-kronorsbegränsningen applicerat på 1982 års inkomster reducera reseavdraget med ca 4,1 miljarder kr.

Fr. o. m. inkomståret 1981 gäller nya taxeringsvärden för fastigheter. RRV har utifrån den taxeringsstatistiska undersökningen beräknat effekterna av de höjda taxeringsvärdena för schablontaxerade fastigheter. Taxeringsvärdena har räknats upp med 110 % för villafastigheter och med 150 % för fritidsfastigheter. De gränser för beräkning av nya schablonintäkter är de som angetts i prop. 1980/81: 42. Fastighetstaxeringen med de nya intäktsschablonerna medför en ökning av den statliga inkomstskatten med 425 milj. kr. Den kommunala inkomstskatten ökar med 915 milj. kr. Av beloppet svarar fastighetstaxeringen tillsammans med den ändrade garantibeskattningen för 616 milj. kr. Den ökade kommunala inkomstskatten påverkar förskotten av kommunalskattemedel först år 1983.

Inkomståret 1978 höjdes schablonintäkten från 2 % till 3 % för den delen av fastigheternas taxeringsvärde som inte översteg 200 000 kr. Höjningen av intäktsschablonen motiverades med att intäktsberäkningen bättre skulle anpassas till prisutvecklingen på fastigheter, samtidigt som den nya fastighetstaxeringen inte skulle bli klar förrän år 1980. Om man gör effektberäkningen utifrån de gamla intäktsschablonerna ökar den statliga inkomstskatten med 527 milj. kr. och den kommunala med 1 673 milj. kr.

Tabellen visar skatteeffekterna för fastighetsägarna fördelade efter sammanräknad inkomst.

Inflödet av preliminär A-skatt är i huvudsak känt t. o. m. januariterminen 1981. Utfallet under november och januari avseende skatter på inkomster under september–december år 1980 blev betydligt lägre än vad som antogs i beräkningarna i december. Orsakerna till de jämförelsevis låga inbetalningarna av preliminärskatt är förmodligen flera (se sid. 55). En förklaring kan t. ex. vara att det förekom ett flertal retroaktiva löneutbetalningar år 1980 vilka kan ha blivit förhållandevis lågt preliminärbeskattade.

Även beräkningarna av den slutliga skatten för år 1980 visar en kraftig minskning jämfört med de kalkyler som låg till grund för RRVs decemberberäkning. Orsakerna är här förändringar i antaganden om underskottsavdrag, löner och övriga inkomstslag.

Nedjusteringen av preliminärskatteinflödet, dvs. både A- och B-skatt, motsvaras i kalkylerna av en något större minskning av den slutliga skatten. Detta medför att de fysiska personernas fyllnadsbetalningar våren

1981 och deras kvarstående skatter våren 1982 kan antas bli något lägre än vad som tidigare beräknats. Den överskjutande skatten som betalas ut under hösten år 1981 väntas därför minska något jämfört med decemberberäkningen.

Tabell 8. Effekt på statlig och kommunal inkomstskatt av fastighetstaxeringen 1981 och förändrade skatteregler, schablontaxerade fastigheter

Sammanräknad inkomst, tkr.	Antal personer tusental	Ökad inkomstskatt			
		medelvärde kr.	totalt milj. kr.	varav statligt medelvärde kr.	totalt milj. kr.
– 10	88	232	20	8	1
10– 20	54	231	12	11	1
20– 30	140	246	34	8	1
30– 40	147	280	41	19	3
40– 50	124	356	44	40	5
50– 60	149	356	53	62	9
60– 70	221	470	104	93	20
70– 80	254	561	143	132	34
80– 90	244	654	160	178	44
90– 100	167	796	133	256	43
100– 125	202	1 019	206	388	78
125– 150	99	1 477	146	649	64
150– 200	72	1 877	135	901	65
200– 300	31	2 296	72	1 200	38
300– 400	6	3 305	20	1 871	12
400– 500	2	4 339	7	2 483	4
500– 1 000	1	3 576	5	2 177	3
1 000–	1	6 326	5	2 952	2
Totalt	**2 001**	**670**	**1 340**	**213**	**425**

Tabell 9. Effekten av fastighetstaxeringen och de nya skattereglerna för personer med villafastighet och eventuell annan fastighet fördelat efter nya taxeringsvärdet på villafastigheten

Taxeringsvärde tkr.	Antal tusental	Medelvärde tkr.	Totalt milj. kr.
–450	1 465	654	958
450–600	66	2 307	153
600–750	8	3 666	32
750–	2	4 128	8
Totalt	**1 541**	**746**	**1 151**

För åren 1981 och 1982 har stora förändringar gjorts i antagandena om lönesumman m. m. (se tidigare avsnitt). Dessa antaganden påverkar inbetalningarna av preliminärskatt i hög grad. De ändrade antagandena tillsammans med den låga nivån på preliminärskatteinbetalningarna år 1980 innebär kraftiga nedjusteringar av de beräknade beloppen för preliminär A- och B-skatt för budgetåren 1980/81 och 1981/82 jämfört med RRVs decemberberäkning.

RRV har för inkomståret 1982 antagit att den prisökning som styr skatteskalorna år 1982 uppgår till ca 9%. Den s. k. basenheten väntas således uppgå till 6 900 kr., vilket är en nedjustering med 100 kr. i basenheten

jämfört med beräkningen i december. Detta innebär en ökning av skatteinkomsterna med ca 1 050 milj. kr. inkomståret 1982 jämfört med decemberberäkningen. Av inkomstårets sex uppbördsterminer faller dock endast två på budgetåret 1981/82. Den beräknade effekten av begränsningen av reseavdragen antar RRV inte påverkar preliminärskatteuttaget år 1982. Den skattehöjning som blir följden av begränsningen, drygt 2 miljarder kr. enligt RRVs uppskattning, antas betalas in till staten i form av fyllnadsskatt och kvarstående skatt åren 1983 och 1984. Den överskjutande skatten som betalas ut hösten år 1983 kommer förmodligen också att reduceras för åtskilliga personer.

RRV har för inkomståret 1982 kalkylerat med en oförändrad kommunal medelutdebitering. Nedjustering av skatteunderlaget år 1980 tillsammans med den föreslagna minskningen av förskotten av kommunalskattemedel gör att utbetalningarna av kommunalskattemedlen beräknas minska med ca 1 700 milj. kr. jämfört med beräkningen i december.

RRVs kalkyler över de fysiska personernas inkomstskatter innebär en nedjustering med 3 608 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och med 5 015 milj. kr. för budgetåret 1981/82 jämfört med beräkningen i december.

RRV beräknar inkomsterna på titeln fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse till 29 478 000 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 25 728 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

Tabell 10. Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse, milj. kr.

	1980/81	1980/81	1981/82	1981/82
	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning
Inkomster				
Prel. A-skatt	102 913	−2 725	108 788	−5 690
Prel. B-skatt	7 436	− 455	8 178	− 432
Fyllnadsinbetalningar av prel. skatt	4 417	− 382	4 876	− 142
Kvarstående skatt	2 870	+ 3	2 851	− 241
Slutlig kompensation till kommuner enl. 1974 års skattereform	2 679	− 13	1 446	− 9
Summa inkomster	**120 315**	**−3 572**	**126 139**	**−6 514**
Utgifter				
Kommunalskattemedel	79 599	+ 25	88 666	−1 714
Överskjutande skatt	7 925	+ 11	7 958	+ 215
Utbetalningar till allmänna pensionfonden	836	0	855	0
Omföringar till andra inkomsttitlar	2 477	0	2 932	0
Summa utgifter	**90 837**	**+ 36**	**100 411**	**−1 499**
Netto på titeln	**29 478**	**−3 608**	**25 728**	**−5 015**

Debiterad statlig skatt (inkl. statlig skattereduktion), milj. kr.

År	1980	1981	1982
Fysiska personers statliga inkomstskatt (-skattered)	27 311	26 726	31 257

1121 Juridiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse. På inkomsttiteln redovisas bl. a. de juridiska personernas preliminära skatter liksom avräkningen av de utbetalningar av kommunalskattemedel som kan beräknas från de juridiska personernas kommunala skatteunderlag. Till grund för beräkningen ligger den tidigare redovisade enkäten till svenska aktiebolag m. m. Enkäten pekar på en mindre nedjustering av de juridiska personernas statligt och kommunalt taxerade inkomster mellan inkomståren 1979 och 1980. Med ledning av enkäten har emellertid RRV justerat upp fyllnadsbetalningarna våren 1981. Företagens benägenhet att göra fyllnadsbetalningar väntas bli bestående även våren 1982. De totala fyllnadsbetalningarna har uppjusterats med 446 milj. kr. budgetåret 1980/81 och med 464 milj. kr. budgetåret 1981/82. Den preliminära B-skatten som betalas in budgetåret 1980/81 har också justerats upp. Det sammanhänger främst med debiteringssystemet för B-skattare. Inbetalningarna av B-skatt år 1981 baseras på den slutliga skatt som debiterades för år 1979.

Tabell 11. Juridiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse, milj. kr.

	1980/81		1981/82	
	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning
Inkomster				
Prel. B-skatt	5 826	+ 52	6 133	+214
Fyllnadsbetalningar av prel. skatt	1 300	+446	1 148	+464
Kvarstående skatt	458	− 7	412	+ 9
Summa inkomster	**7 584**	**+491**	**7 693**	**+687**
Utgifter				
Kommunalskattemedel	5 177	+ 6	4 369	−561
Överskjutande skatt	864	+106	939	+282
Omföringar till andra inkomsttitlar	14	0	15	0
Summa utgifter	**6 055**	**+112**	**5 323**	**−279**
Netto på titeln	**1 529**	**+379**	**2 370**	**+966**

Debiterad statlig skatt, milj. kr.

År	1980	1981	1982
Juridiska personers statliga inkomstskatt	1 994	1 994	2 293

Till följd av nedjusteringen av den slutliga skatten för bolagen år 1980 jämfört med beräkningen i december väntas den överskjutande skatten öka budgetåret 1981/82.

Begränsningen av det kommunala skatteunderlaget för juridiska personer vilket ligger till grund för utbetalningar av förskott av kommunalskattemedel gör bl. a. att utgiftsposten kommunalskattemedel beräknas minska med 561 milj. kr. budgetåret 1981/82.

RRV beräknar inkomsterna på titeln juridiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse till 1 529 000 000 kr. budgetåret 1980/81 och 2 370 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

1131 Ofördelbara skatter på inkomst, realisationsvinst och rörelse. Till denna titel förs de skatteinkomster som ej är möjliga att särredovisa på antingen fysiska eller juridiska personer. Nettot har både i RRVs december- och marsberäkning förts upp med 500 milj. kr. för budgetåret 1980/81. Budgetåret 1981/82 har RRV justerat upp titeln med schablonmässigt 500 milj. kr. Orsaken till uppjusteringen är det utfall på de poster som redovisas på titeln tidigare budgetår.

RRV beräknar inkomsterna på titeln ofördelbara skatter på inkomst, realisationsvinst och rörelse till 500 000 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 1 000 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

Tabell 12. Ofördelbara skatter på inkomst, realisationsvinst och rörelse, milj. kr.

	1980/81		1981/82	
	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning
Inkomster				
Restantier m. m.	1 000	0	1 500	+500
Summa inkomster	**1 000**	**0**	**1 500**	**+500**
Utgifter				
Restitutioner	500	0	500	0
Summa utgifter	**500**	**0**	**500**	**0**
Netto på titeln	**500**	**0**	**1 000**	**+500**

1200 Lagstadgade socialavgifter

De lagstadgade socialavgifterna betalas under året in i form av preliminära avgifter, fyllnadsinbetalningar av preliminära avgifter och kvarstående avgifter. För en närmare redovisning av uppbördsförfarandet för arbetsgivaravgifter hänvisas till RRVs decemberberäkning.

För budgetåret 1980/81 ökar avgifterna från statliga myndigheter kraftigt

till följd av omläggning av uppbördsförfarandet. Under budgetåret 1980/81 debiteras nämligen avgifter för tre kalenderhalvår p. g. a. omläggningen till löpande redovisning av lagstadgade socialavgifter för statliga myndigheter. För en närmare redovisning hänvisas till beräkningen av titeln statliga pensionsmedel, netto i RRVs decemberberäkning.

Den relativt höga uppräkningsfaktorn i förhållande till den antagna lönesummeutvecklingen för 1981, medför lägre fyllnadsinbetalningar våren 1982 än vad som beräknades i RRVs decemberberäkning.

I beräkningarna över lagstadgade socialavgifter görs jämförelse med RRVs inkomstberäkning från hösten 1980. Den beräkningen gjordes på ett högre lönealternativ än vad som redovisas i budgetpropositionen.

1211 Folkpensionsavgifter. Inkomsterna från folkpensionsavgiften framgår av tabell 13.

RRV beräknar inkomsterna på titeln folkpensionsavgift till 23 281 000 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 22 656 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

Tabell 13. Folkpensionsavgift, milj. kr.

	1980/81		1981/82	
	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning
Inkomster				
Direktdebiterade avgifter	19 026	+176	19 061	−568
Egenavgifter och skattedebiterade avgifter	904	–	921	–
Avgifter från statliga myndigheter och affärsverk	3 351	+ 2	2 674	−126
Summa inkomster	**23 281**	**+178**	**22 656**	**−694**

1221 Sjukförsäkringsavgift, netto. Som framgår av tabell 14 beräknas sjukförsäkringsavgiftens andel av sjukförsäkringens kostnader uppgå till 24 939 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 27 459 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Jämfört med RRVs decemberberäkning innebär detta en nedjustering på 761 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och en uppjustering för budgetåret 1981/82 med 116 milj. kr.

Sjukpenningen har dragits ned p. g. a. lägre sjuktal för 1980 jämfört med höstens beräkning. Det är framför allt utbetalning av sjukpenning för andra kalenderhalvåret 1980 – där preliminärt utfall föreligger – som är lägre än vad som väntades vid höstens beräkning.

Tabell 14. Beräkning av sjukförsäkringsavgiftens andel av sjukförsäkringens kostnader, milj. kr.

	1980/81		1981/82	
	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning
Sjukpenning	13 261	−793	14 567	−510
Sjukvårdsförmåner inkl. läkemedelsersättning	10 104	+ 74	11 117	+731
Föräldrapenning	3 780	−199	4 249	−162
Frivillig försäkring	7	− 1	7	− 1
Förvaltningskostnader	2 192	+ 24	2 365	+ 78
Summa utgifter	**29 344**	**−895**	**32 305**	**+136**
Statsbidrag	4 402	−134	4 846	+ 20
Frivillig försäkring	3	−	−	−
Inkomsttitelns andel av sjukförsäkringens kostnader	**24 939**	**−761**	**27 459**	**+116**

Netto på titeln framgår av tabell 15.

Tabell 15. Inkomster och utgifter under inkomsttiteln sjukförsäkringsavgift, netto, milj. kr.

Inkomster Utgifter	1980/81		1981/82	
	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning
Inkomster				
Direktdebiterade avgifter	24 076	+ 257	23 831	− 710
Egenavgifter och övriga skattedebiterade avgifter	927	+ 1	954	0
Avgifter från statliga myndigheter och affärsverk	4 259	− 11	3 367	− 152
Återföring av medel från allmänna sjukförsäkringsfonden	−	0	−	0
Övriga inkomster	121	+ 6	130	+ 7
Summa inkomster	**29 383**	**+ 253**	**28 282**	**− 855**
Utgifter				
Inkomsttitelns andel av sjukförsäkringens kostnader	24 939	− 761	27 459	+ 116
Avsättning av medel till allmänna sjukförsäkringsfonden	−	−	1 195	+ 695
Summa utgifter	**24 939**	**− 761**	**28 654**	**+ 811**
Netto på titeln	**4 444**	**+1 014**	**−372**	**−1 666**

De minskande utgifterna för sjukförsäkringen under kalenderåret 1980 medför en högre avsättning till sjukförsäkringsfonden under budgetåret 1981/82 än vad som beräknades av RRV i decemberberäkningen. Avsättningen till sjukförsäkringsfonden beräknas nu öka med 695 milj. kr. jämfört med RRVs decemberberäkning.

Överskottet på den allmänna sjukförsäkringsfonden för kalenderåret 1980 beräknas till 2910 milj. kr. Efter avräkning gentemot det tidigare ackumulerade underskottet på fonden och den i RRVs decemberberäkning redovisade räntedebiteringen återstår 1 195 milj. kr. att avsätta till sjukförsäkringsfonden.

RRV beräknar inkomsterna på titeln sjukförsäkringsavgift, netto till 4 444 000 000 kr. för budgetåret 1980/81. För budgetåret 1981/82 beräknar RRV att inkomsttiteln får ett underskott på 372 000 000 kr.

1231 Barnomsorgsavgift. Inkomsterna från barnomsorgsavgiften framgår av tabell 16.

Fr. o. m. 1980 skall även egna företagare betala barnomsorgsavgift. Egenavgifterna utbetalas från inkomsttiteln 1111 Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse till titeln barnomsorgsavgift första gången under budgetåret 1981/82.

Tabell 16. Barnomsorgsavgift, milj. kr.

	1980/81		1981/82	
	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning
Inkomster				
Direktdebiterade avgifter	4 634	+62	4 976	−159
Avgifter från statliga myndigheter och affärsverk	795	− 4	712	− 27
Egenavgifter	−	−	220	−
Titeln barnomsorgsavgift	**5 429**	**+58**	**5 908**	**−186**

RRV beräknar inkomsterna på titeln barnomsorgsavgift till 5 429 000 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 5 908 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

1241 Vuxenutbildningsavgift. Fr. o. m. budgetåret 1980/81 skall vuxenutbildningsavgiften redovisas brutto över statsbudgeten. Inkomsterna från vuxenutbildningsavgiften framgår av tabell 17.

Tabell 17. Vuxenutbildningsavgift, milj. kr.

	1980/81		1981/82	
	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning
Inkomster				
Direktdebiterade avgifter	570	+1	567	−21
Avgifter från statliga myndigheter och affärsverk	100	−1	81	− 4
Titeln vuxenutbildningsavgift	**670**	**0**	**648**	**−25**

RRV beräknar inkomsterna på titeln vuxenutbildningsavgift till 670 000 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 648 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

1251 Övriga socialavgifter, netto. Under titeln övriga socialavgifter redovisas delpensionsavgiften, arbetslöshetsförsäkringsavgiften m. fl. övriga socialavgifter (tabell 19).

Vad gäller arbetslöshetsförsäkringsavgiften utbetalar de allmänna försäkringskassorna förskott och slutavräkningsbelopp avseende kostnader för kontant arbetsmarknadsstöd (KAS). Vidare utbetalas två tredjedelar av kostnaderna för grundbidrag och viss del av kostnaderna för progressivbidrag.

I prop. 1980/81: 145 angående finansiering av vissa arbetsmarknadspolitiska åtgärder föreslås att de båda arbetsgivaravgifterna som idag utgår för att finansiera arbetslöshetsersättningar och arbetsmarknadsutbildning skall ersättas med en gemensam avgift. Den nya arbetsgivaravgiften föreslås finansiera 55 % av bl. a. kostnaderna för kontant arbetsmarknadsstöd, grundbidrag till de erkända arbetslöshetskassorna, utbildningsbidrag till elever i arbetsmarknadsutbildning och deltagare i yrkesinriktad rehabilitering.

Den gemensamma arbetsgivaravgiften föreslås få disponeras av riksförsäkringsverket, som också föreslås få disponera ett reservationsanslag för att finansiera den andel av utgifterna som inte skall täckas av arbetsgivaravgiften.

För statsbudgetens inkomstsida innebär förslaget att ifrågavarande inkomster och utgifter inte kommer att redovisas på budgetens inkomstsida fr. o. m. budgetåret 1981/82. Regleringen av arbetslöshetsfonden sker först två år i efterskott då alla inkomster och utgifter för ett visst år är kända. Regleringen av inkomsterna och utgifterna för kalenderåret 1979 sker således först 1981/82. Trots de föreslagna förändringarna i prop. 1980/

81: 145 kommer därför statsbudgetens inkomstsida att påverkas t. o. m. budgetåret 1983/84 av slutregleringarna gentemot arbetslöshetsfonden för kalenderåren 1979, 1980 och halva 1981.

Tabell 18. Avgift för arbetslöshetsförsäkringen och utbetalningar till de allmänna försäkringskassorna och de erkända arbetslöshetskassorna.

Inkomster Utgifter	1980/81		1981/82	
	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning
Inkomster				
Direktdebiterade avgifter	913	+ 9	–	– 935
Avgifter från statliga myndigheter och affärsverk	162	+ 1	–	– 135
Återföring av medel från arbetslöshetsfonden	–	0	–	0
Summa inkomster	**1 075**	**+10**	–	**−1 070**
Utgifter				
Kontant arbetsmarknadsstöd	302	+63	–	– 264
Utbetalningar till erkända arbetslöshetskassor	681	−80	–	– 884
Avsättning av medel till arbetslöshetsfonden	193	+ 5	93	0
Summa utgifter	**1 176**	**−12**	**93**	**−1 148**
Netto på titeln	**−101**	**+22**	**−93**	**+ 78**

Sammanfattningsvis redovisas inkomsterna och utgifterna under titeln 1251 övriga socialavgifter, netto i tabell 19.

RRV beräknar underskottet på titeln övriga socialavgifter, netto för budgetåret 1980/81 till 239 000 000 kr. För budgetåret 1981/82 beräknar RRV underskottet på titeln till 280 000 000 kr.

1411 Mervärdeskatt. Inkomsterna på denna titel uppbärs av länsstyrelserna och tullverket.

Utfallssiffror för inbetald skatt till länsstyrelserna är kända t. o. m. februari månad 1981 och för återbetald skatt t. o. m. januari månad. Till grund för beräkningen av länsstyrelsernas uppbörd av mervärdeskatt ligger en bedömning av den privata konsumtionens utveckling. Mellan åren 1980 och 1981 beräknas den privata konsumtionen öka med ca 11 %. Detta är knappt 1,5 procentenheter lägre än enligt decemberberäkningen. För år 1982 har ökningen beräknats till ca 8 % vilket är 2 procentenheter lägre än enligt decemberberäkningen. Länsstyrelsernas nettouppbörd av mervärdeskatt under budgetåret 1980/81 beräknas uppgå till 10 700 milj. kr., vilket

är 1 300 milj. kr. lägre än i decemberberäkningen. Uppbörden under budgetåret 1981/82 beräknas uppgå till 9 300 milj. kr. Det är en minskning med 4 200 milj. kr. jämfört med decemberberäkningen.

Tabell 19. Övriga socialavgifter, netto milj. kr.

Inkomster Utgifter	1980/81		1981/82	
	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning
Inkomster				
1 Arbetsskadeförsäkring	1 362	–	1 469	– 7
2 Byggnadsforskningsavgift	110	–	116	+ 1
3 Lönegarantiavgift	531	–	535	– 2
4 Arbetarskyddsavgift	331	–	413	– 3
5 Avgift för sjöfolks pensionering	11	–	11	– 1
6 Arbetsmarknadsutbildningsavgift[1]	1 073	+ 8	–	- 1 070
7 Delpensionsavgift	1 320	+ 2	1 352	– 53
8 Gemensam arbetsmarknadsavgift[1]	–	–	2 143	+2 143
Summa inkomster	**4 738**	**+10**	**6 039**	**+1 008**
Utgifter				
Summa 1–8 enl. ovan	4 738	+ 10	6 039	+1 008
9 Merkostnader för delpensionsförsäkringen	138	+89	187	+ 1
10 Saldo arbetslöshetsförsäkringsavgiften (se tabell 18)	101	-22	93	78
Summa utgifter	**4 977**	**+77**	**6 319**	**+ 931**
Netto på titeln	**–239**	**–67**	**–280**	**+ 77**

[1] Fr. o. m. 1981-07-01 föreslås att en gemensam arbetsmarknadsavgift på 0,8 % införs. Samtidigt föreslås att arbetsmarknadsutbildningsavgiften på 0,4 % och arbetslöshetsförsäkringsavgiften på 0,4 % slopas.

Tabell 20. Mervärdeskatt budgetåret 1980/81, milj. kr.

Uppbördsmånad	Tullverket	Länsstyrelserna		Summa
		Inbetald skatt	Återbetald skatt	
Juli–aug.	4 011[1]	5 318[1]	2 975[1]	6 354[1]
Sept.–okt.	4 406[1]	4 985[1]	4 660[1]	4 731[1]
Nov.–dec.	5 529[1]	5 814[1]	4 293[1]	7 050[1]
Jan.–febr.	4 958	6 570[1]	4 665	6 863
Mars–april	5 361	6 946	4 856	7 451
Maj–*juni*	5 435	6 667	4 151	7 951
Summa	**29 700**	**36 300**	**25 600**	**40 400**

[1] Utfall

Generaltullstyrelsen har reviderat sin prognos för mervärdeskatt på importerade varor. Styrelsen har räknat med ett importvärde på 150200 milj. kr. för år 1981. Det är en ökning med 5,2% jämfört med år 1980. För år 1982 har importvärdet beräknats till 167800 milj. kr. vilket motsvarar en ökning med 11,7%. Generaltullstyrelsen har beräknat uppbörden av mervärdeskatt till 29700 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och till 33300 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Efter underhandskontakt med ekonomidepartementet räknar RRV med en ökning i importvärdet med 6,2% för år 1981 och 8% för år 1982. Till följd av den lägre importprognosen beräknar RRV tullens uppbörd till 33100 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Det är en sänkning med 200 milj. kr. jämfört med generaltullstyrelsens beräkning. Jämfört med decemberberäkningen har prognosen för budgetåret 1981/82 höjts med 300 milj. kr.

RRV beräknar inkomsterna på titeln mervärdeskatt till 40400000000 kr. för budgetåret 1980/81 och 42400000000 kr. för budgetåret 1981/82.

1424 Tobaksskatt. I skrivelse till RRV den 5 mars 1981 beräknar riksskatteverket inkomsterna på titeln till 3070 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 3250 milj. kr. för budgetåret 1981/82. I förhållande till budgetförslaget innebär detta en minskning av inkomsterna med 100 milj. kr. för budgetåret 1980/81. Beräkningen för budgetåret 1981/82 är oförändrad. Riksskatteverket anger att konsumtionen har minskat till följd av prishöjningar men bedömer att minskningen är tillfällig.

RRV ansluter sig till riksskatteverkets beräkning. Inkomsterna på titeln tobaksskatt beräknas till 3070000000 kr. för budgetåret 1980/81 och 3250000000 kr. för budgetåret 1981/82.

1425 Skatt på spritdrycker. Inkomsterna av skatt på spritdrycker beräknades i budgetförslaget till 4625 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 4810 milj. kr. för budgetåret 1981/82. I skrivelse till RRV den 5 mars 1981 anför riksskatteverket följande:

Under perioden juli 1980–januari 1981 har 2617,8 milj. kr. influtit. Under februari–april 1981 kommer enligt vad som erfarits från AB Vin- & Spritcentralen 1190 milj. kr. att inflyta avseende leveranser november 1980–januari 1981. Sammantaget kan inkomsten för budgetårets tio första månader anges till 3808 milj. kr. Jämfört med den prognos som lämnades i oktober 1980 väntas för budgetåret en minskning med ca 90 milj. kr. Minskningen motsvarar en försäljning av ca 1 miljon liter. Enligt RSVs bedömning är nedgången av temporär karaktär. Inkomsten för budgetåret 1980/81 räknas ned med 90 milj. kr. till 4535 milj. kr. För budgetåret 1981/82 beräknas oförändrat 4810 milj. kr. flyta in.

RRV ansluter sig till riksskatteverkets beräkning. Inkomsterna på titeln skatt på spritdrycker beräknas till 4535000000 kr. för budgetåret 1980/81 och 4810000000 kr. för budgetåret 1981/82.

1428 Energiskatt. I budgetförslaget beräknas inkomsterna på denna titel till 6 127 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 6 399 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Riksskatteverket har ej reviderat beräkningen från december.

I prop. 1980/81: 118 om ekonomisk-politiska åtgärder föreslår regeringen att energiskatten på olja höjs med 77 kr. per m^3 till 207 kr. per m^3. Höjningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1981. Skattehöjningen beräknas öka inkomsterna med 1 200 milj. kr. räknat per helår. För budgetåret 1981/82 beräknas inkomsterna öka med 960 milj. kr. Vidare föreslår regeringen att energiskatten på hushållens elförbrukning sänks från 4 öre per kWh till 3 öre per kWh. Sänkningen omfattar landets nordligaste delar där uppvärmningskostnaderna regelmässigt är högre än i landet i övrigt. Nedsättningen av energiskatten på el beräknas minska inkomsterna med 50 milj. kr. räknat per helår. För budgetåret 1981/82 beräknas minskningen till 40 milj. kr.

RRV beräknar inkomsterna på titeln energiskatt till 6 127 000 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 7 319 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

1431 Särskild beredskapsavgift för oljeprodukter. I prop. 1980/81: 90 om riktlinjer för energipolitiken föreslår regeringen en höjning av den särskilda beredskapsavgiften på olja med 23 kr. per m^3 till 89 kr. per m^3. Höjningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1981. Medlen skall dels disponeras för att medge förstärkt stöd till prospektering efter olja, naturgas och kol, dels finansiera energiforskningsprogrammet. Höjningen av beredskapsavgiften beräknas öka inkomsterna med ca 480 milj. kr. räknat per helår. För budgetåret 1981/82 beräknas inkomsterna öka med ca 360 milj. kr.

Eftersom avgifterna skall fonderas beräknar RRV inkomsterna på titeln särskild beredskapsavgift för oljeprodukter till formellt 1 000 kr. för budgetåret 1980/81 och formellt 1 000 kr. för budgetåret 1981/82.

1442 Systembolaget ABs inlevererade överskott. I skrivelse till RRV den 5 mars 1981 beräknar riksskatteverket inkomsterna på titeln till 86 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 70 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Det innebär att inkomsterna har räknats upp med 11 milj. kr. för 1980/81 jämfört med budgetpropositionen.

RRV ansluter sig till riksskatteverkets beräkning. Inkomsterna på titeln Systembolaget ABs inlevererade överskott beräknas till 86 000 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 70 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

1451 Reseskatt. I budgetförslaget uppfördes titeln med 146 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 168 milj. kr. för budgetåret 1981/82. I skrivelse till RRV den 5 mars 1981 anför riksskatteverket följande:

Under budgetåret 1979/80 inflöt reseskatt med 111,7 milj. kr.

Den 1 oktober 1980 höjdes skatten på resor från 100 kr. till 150 kr. Detta har emellertid inte ökat inkomsterna på det sätt som förutsattes vid föregå-

ende prognos i oktober 1980. Under juli–december 1980 inflöt reseskatt med 58,3 milj. kr. vilket är ca 11 % mindre än beräknat. Enligt luftfartsverket har charterresandet minskat med ca 15 % den senaste tiden.

Inkomsten av reseskatt för budgetåret 1980/81 beräknas till 129 milj. kr. Någon ökning de två närmaste följande budgetåren förutses inte.

RRV ansluter sig till riksskatteverkets beräkning. Inkomsterna på titeln reseskatt beräknas till 129 000 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 129 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

1471 Tullmedel. I budgetförslaget uppfördes titeln med 1 230 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 1 300 milj. kr. för budgetåret 1981/82.

I skrivelse till RRV den 26 februari 1981 beräknar generaltullstyrelsen inkomsterna till 1 260 milj. kr. för budgetåret 1980/81. För budgetåret 1981/82 beräknas inkomsterna till 1 305 milj. kr.

RRV ansluter sig till generaltullstyrelsens beräkning. Inkomsterna på titeln tullmedel beräknas till 1 260 000 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 1 305 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

2000 Inkomster av statens verksamhet

Under inkomsttypen inkomster av statens verksamhet redovisas bl. a. rörelseöverskott, ränteinkomster, offentligrättsliga avgifter samt försäljningsinkomster.

2100 Rörelseöverskott

Överskott från de statliga affärsverken skall bl. a. tillföras denna huvudgrupp. De statliga affärsverken redovisar i skrivelser uppgifter till RRV. I en av RRV upprättad promemoria som skickats till samtliga affärsverk har RRV anmodat dessa att följa en enhetlig linje i sina prognoser. I promemorian anges bl. a. att den bedömning av den ekonomiska utvecklingen som redovisas i den preliminära nationalbudgeten bör tjäna som vägledning för beräkningarna.

2111 Postverkets inlevererade överskott. I skrivelse till RRV beräknar postverket att inleverera 61,8 milj. kr. budgetåret 1980/81 och 76,0 milj. kr. budgetåret 1981/82. I förhållande till budgetpropositionen innebär det en ökning av inkomsterna med 3,0 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och med 9,0 milj. kr. för budgetåret 1981/82. I skrivelsen anförs följande:

För budgetåren 1980/81 och 1981/82 räknar Postverket nu med att kunna leverera ett överskott på 64 Mkr resp 80 Mkr. Detta motsvarar normal förräntning av det disponerade statskapitalet. Postverkets inleveranser av överskottsmedel framgår av bilagan.

Postverket räknar nu med oförändrad postvolym under såväl 1980/81 som 1981/82. Vid beräkningen har hänsyn tagits till den beslutade portohöjningen fr. o. m. den 1 juni 1981.

Personalvolymen beräknas öka med 2% under 1980/81 och med 0,5% under budgetåret 1981/82, bl. a. beroende på fortlöpande utbyggnad av servicenätet genom tillkomsten av nya hushåll. Den genomsnittliga prisökningen på personalkostnaderna beräknas till 11,5% 1980/81 och till 5,5% 1981/82. Av ökningen 1980/81 avser merparten effekt av redan träffade avtal.

Sakkostnaderna beräknas öka med 18% under vartdera budgetåret. Det är främst lokalkostnader och transportkostnader som ökar kraftigt.

Diskontot förutsätts ligga kvar på nuvarande nivå på 12% fram till juli 1981, då det antas gå ner till 11%. Därefter räknas med ytterligare sänkningar i oktober 1981 och i januari 1982 till 10% resp. 9%.

Beräkningen bygger också på att konsolideringsfonden får utnyttjas. Vi vill här framhålla att behållningen i konsolideringsfonden inte är större än att fonden förbrukas helt om t. ex. försändelseintäkterna skulle bli 5% lägre än beräknat under innevarande och nästa budgetår.

RRV ansluter sig till postverkets beräkning. Inkomsterna på titeln postverkets inlevererade överskott beräknas till 61 848 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 76 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

2112 Televerkets inlevererade överskott. I budgetpropositionen beräknades inkomsterna på titeln till 171,4 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och till 178,5 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Televerket beräknar nu inleveransen till 176,4 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 200,5 milj. kr. för budgetåret 1981/82. I skrivelse till RRV anför televerket följande:

Fr. o. m. budgetåret 1980/81 sker bruttoredovisning av intäkter och kostnader för utländsk tele- och radiotrafik. Detta innebär att intäkterna ökat budgetåren 1980/81 och 1981/82 med 345 resp. 384 miljoner kronor och kostnaderna på motsvarande sätt med 403 resp. 448 miljoner kronor. Tidigare redovisades nettot på intäktssidan.

Fr. o. m. budgetåret 1980/81 är det nya investeringsbegreppet infört som tidigare utförligt presenterats i televerkets anslagsframställning för 1980/81 (avsnitt 3.2.2).

Beräkningarna för 1980/81 och 1981/82 bygger på det nya finansieringssystemet som infördes fr. o. m. 1 januari 1981, och som innebär att vissa investeringar i terminalanläggningar finansieras med en speciell förlig kredit i riksgäldskontoret.

RRV ansluter sig till televerkets beräkning. Inkomsterna på titeln televerkets inlevererade överskott beräknas till 176 400 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 200 500 000 kr. för budgetåret 1981/82.

2113 Statens järnvägars inlevererade överskott. I budgetpropositionen fördes inkomsterna på titeln upp med ett formellt belopp på 1 000 kr. för budgetåret 1980/81 resp. 1981/82. I skrivelse till RRV meddelar statens

järnvägar att någon inleverans inte kommer att ske under 1980/81 och 1981/82. I skrivelsen anförs bl. a. följande:

I novemberprognosen räknade SJ med intäktsförstärkning genom successiv anpassning av taxorna till förutsatt inflation. De första stegen i denna anpassning har redan beslutats av regeringen (taxehöjning för bussgods den 1 mars 1981, för järnvägsgods den 1 april, samt i persontrafik, järnväg och buss den 1 maj). Den nu reviderade prognosen förutsätter att SJ även i fortsättningen får möjlighet att inflationsanpassa intäkterna.

Ersättningen för drift av olönsamma järnvägslinjer m. m. upptogs i november – i enlighet med SJs anslagsframställning – till 943 milj. kr. för 1981/82. Beloppet har nu sänkts till 865 milj. kr. enligt årets budgetproposition. Nya trafikprognoser på grundval av senaste data för trafikutveckling, konjunkturutsikter m. m. har också föranlett vissa intäktsjusteringar för såväl 1980/81 som 1981/82.

Beräkningen av personalkostnaderna grundar sig på en ny bedömning av personalbehovet. Som huvudalternativ har kostnaderna räknats fram under de antaganden om löne- och prisutvecklingen som angivits av RRV.

Prognosrevideringen leder fram till underskott om ca 280 milj. kr. för 1980/81 och ca 215 milj. kr. för 1981/82.

– – –

Sedan årsskiftet 1979/80 pågår en samlad översyn av företagets verksamhet och organisation inför 1980-talet – projekt VO-80. Översynen skall ge underlag för beslut om dels vilken inriktning som SJs verksamhet skall ges under 1980-talet för att uppfylla kravet på lönsamhet, dels hur organisationen skall anpassas för att bli så effektiv som möjligt. Direktiven för översynen anger som mål en organisation, som bl. a. är mera resultat- och marknadsinriktad och som medger delegering av beslutsfattandet. De förslag som översynen leder till kommer att underställas regeringens prövning före sommaren 1981. Resultatet av dessa strukturbetonade rationaliseringar har ej kunnat beaktas i prognoserna.

RRV beräknar inkomsterna på titeln statens järnvägars inlevererade överskott till formellt 1 000 kr. för budgetåret 1980/81 och till formellt 1 000 kr. för budgetåret 1981/82.

2114 Luftfartsverkets inlevererade överskott. I budgetpropositionen upptördes denna titel med 48,1 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 78,9 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Luftfartsverket har reviderat beräkningen för 1981/82 och beräknar nu inleveransen till 83,7 milj. kr. I skrivelse till RRV anför luftfartsverket följande:

Intäkterna för 1980/81 väntas enligt en nyligen gjord beräkning komma att uppgå till totalt 641,4 Mkr., vilket är 8,1 Mkr. lägre än verkets driftbudget. Orsaken är främst en sämre utveckling av chartertrafiken än beräknat.

Kostnaderna för 1980/81 beräknas nu komma att uppga till 586 Mkr. vilket är 9,6 Mkr. lägre än driftbudgeten. Ränteersättningen till kommunerna har därvid reducerats i två steg:

– dels från det totala förräntningskravet på 48,3 Mkr. till en beräknad möjlig förräntning på 18,3 Mkr.

– dels med ytterligare 5,8 Mkr. på grund av omprövningar av kommunala inbetalningar avseende budgetåret 1979/80. Luftfartsverket betalade detta budgetår in 5,8 Mkr. för mycket till kommunerna p g a att "likabehandlingsprincipen" beträffande resultatbortfall p g a arbetsmarknadskonflikten ej tillämpades. Av detta följer att staten på motsvarande sätt erhåller 5,8 Mkr. mer detta budgetår, vilka egentligen är att hänföra till 1979/80.

Som grund för intäktsberäkningen 1981/82 har trafikvolymen uttryckt i antalet landningar beräknats öka med 4 % och i antalet passagerare minska med 3 % jämfört med budgeterad volym 1980/81. Intäkterna totalt väntas med dessa förutsättningar komma att uppgå till 733,8 Mkr. inkl. en planerad taxehöjning 1981-11-01 med i genomsnitt ca 10 %.

Som grund för kostnadsberäkningen 1981/82 ligger de ekonomiska ramar vilka framtagits i verksamhetsplaneringen för 1981/82. Rörelsekostnaderna totalt väntas därvid öka med ca 9 % jämfört med budgetåret 1980/81. Personalkostnaderna ökar vid samma jämförelse med 7 % varav 5 % beror på lönenivåförändringar och 2 % på effekter av löneklassuppflyttningar. De sociala kostnaderna har beräknats till 33 % av huvudkostnadsslaget Avlöning.

Med beaktande av dessa förutsättningar beräknas överskottet för 1981/82 komma att uppgå till 93,2 Mkr. Förräntningskravet på statskapitalet, beräknat efter en räntefot på 10,75 % uppgår till 146,2 Mkr. Det beräknade överskottet uppgår därvid till ca 64 % av full förräntning. Ränteutbetalningen till kommunen har reducerats i proportion till förräntningen av statskapitalet eller från 55,7 Mkr. till 35,5 Mkr.

RRV ansluter sig till luftfartsverkets beräkning. Inkomsterna på titeln luftfartsverkets inlevererade överskott beräknas till 48 055 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 83 700 000 kr för budgetåret 1981/82.

2115 Förenade fabriksverkens inlevererade överskott. I skrivelse till RRV beräknar förenade fabriksverken inkomsterna på titeln till 32,9 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 50,0 milj. kr. för budgetåret 1981/82. I förhållande till budgetpropositionen innebär det en minskning av inkomsterna med 36,1 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och med 2,5 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Nedräkningen för 1980/81 beror på att förenade fabriksverken hemställt om att inleverans av överskottsmedel för budgetåret 1980/81 skall begränsas till 32,9 milj. kr. I skrivelsen till RRV anför förenade fabriksverken följande:

Utfallet för 1979/80 har beräknats med utgångspunkt från vårt preliminära bokslut för det förlängda budgetåret.

Beräkningen för 1982 har gjorts i 1982 års beräknade penningvärde och med utgångspunkt från vår operativa långsiktsplan.

Resultat före bokslutsdispositioner för 1981 beräknas bli sämre än enligt fastställd driftstat sedan hänsyn tagits till räntehöjningen samt ett beräknat högre utnyttjade av den rörliga krediten.

I resultaten för 1981 och 1982 har utvecklingskostnaderna för Stirling inte medtagits.

Avskrivningar har beräknats kalkylmässigt i enlighet med FFV instruktion.

Antalet heltidsanställda beräknas för 1981 till ca 5 800.

Investeringarna för 1981 beräknas uppgå till 89.0 Mkr.

Vid beräkningen av inleveranskraven för 1981 och 1982 har det genomsnittliga statskapitalet minskats med 49.7 Mkr. avseende fordran på United Stirling AB.

Förräntningskravet på statskapitalet har beräknats efter 9,5 % ränta t. o. m. den 30 juni 1981, därefter med 10,75 %.

RRV ansluter sig till förenade fabriksverkens beräkning. Inkomsterna på titeln förenade fabriksverkens inlevererade överskott beräknas till 32 900 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 50 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

2116 Statens vattenfallsverks inlevererade överskott. I budgetpropositionen uppfördes denna titel med 1 428.9 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 1 469.0 milj. kr. för budgetåret 1981/82. I skrivelse till RRV beräknar statens vattenfallsverk inleveransen under 1980/81 till 1 408.9 milj. kr. och 1 680.0 milj. kr. för budgetåret 1981/82. I skrivelsen anförs följande:

Kraftverksrörelsen

Budgetåret 1980/81

I Vattenfalls förslag till driftstat för 1980/81 förutsattes normalårstillrinning till de vattenkraftproducerande älvarna och bedömd tillgänglighet för idrifttagna kärnkraftblock. Tillrinningen har dock hittills under budgetåret varit extremt låg. Detta tillsammans med ett lägre magasinsläge än beräknat vid ingången av budgetåret har medfört att produktionsvolymen för vattenkraften i den nya beräkningen har sänkts med 2,8 TWh. Sänkningen uppvägs av en minskad fast kraftförsäljning samt av ökade kraftinköp från Forsmark. Den ökade kärnkraftsproduktionen i Forsmark beror på en gynnsam idrifttagning och hög driftsäkerhet. Den tillfälliga kraftförsäljningen har ökat medan inköpen av tillfällig kraft i stort sett är oförändrade.

Totalt beräknas rörelseintäkterna öka med 82 milj. kr. jämfört med fastställd driftstat. Intäkterna från fast engrosförsäljning minskar med 111 milj. kr. och detaljförsäljningsintäkterna med 4 milj. kr. beroende på lägre försäljningsvolym. Höjningen av lågspänningstarifferna fr. o. m. 1980-10-01 har beaktats i beräkningarna.

Försäljning av tillfällig kraft beräknas öka med 167 milj. kr. De tillfälliga kraftleveranserna är beroende av den aktuella kraftbalanssituationen och varierar starkt både till pris och volym. Intäkterna av tillfällig kraftförsäljning bör ses mot bakgrund av kostnaderna för inköp av tillfällig kraft som beräknas öka med 31 milj. kr. p. g. a. högre pris.

Transiteringsintäkterna beräknas öka med 30 milj. kr. i huvudsak beroende på högre indextillägg.

Som tidigare nämndes har den lägre vattenkraftproduktionen kompenserats genom bl. a. större kraftinköp från Forsmark. Kostnaderna för den inköpta kraften (fast och tillfällig) beräknas därmed öka med 52 milj. kr. Bränslekostnaderna beräknas däremot minska med 42 milj. kr. beroende på lägre fossileldad värmekraftproduktion.

Avsättningar för förnyelse av anläggningar har uppräknats med 45 milj. kr.

Sammantaget innebär detta ett rörelsekapital på 1 118 milj. kr., en förbättring med 27 milj. kr. jämfört med den fastställda driftstaten.

Finansiella intäkter beräknas bli 119 milj. kr. högre än vad som förutsattes i driftstaten, beroende på större ränteintäkter på lån till Forsmarks Kraftgrupp AB p.g.a. höjt diskonto samt på högre ränteintäkter från Riksgäldskontoret där verket placerar tillfälliga likviditetsöverskott.

De finansiella kostnaderna beräknas minska med 25 milj. kr. p.g.a. lägre utnyttjning av landets rörliga kredit hos Riksgäldskontoret samt lägre ränteutbetalningar till Svensk Kärnbränsleförsörjning AB (SKBF).

I driftstaten presenterades en preliminär beräkning av de merkostnader som drabbat verket på grund av den försenade idrifttagningen av Ringhals 3 och 4. Merkostnaderna, som avsåg budgetåren 1979/80 och 1980/81, beräknades uppgå till 871 milj. kr. Efter avdrag för i driftstaten för 1979/80 redan beviljad preliminär ersättning med 200 milj. kr. återstod 671 milj. kr. Merkostnaderna består dels av ökade rörliga kostnader vid produktion i alternativa anläggningar eller vid köp av el från andra företag istället för produktion i de aktuella kärnkraftanläggningarna, dels av fördyrade anläggningskostnader.

Verket förutsatte i driftstaten att ersättningen skulle utgå i form av driftbidrag. Vidare förutsattes att driftbidraget i den mån det inte skulle komma att erfordras för att uppfylla förräntningskravet skulle användas för extra avskrivning av anläggningar för utjämning av anläggningskostnadsfördyring och för avsättning till lagerreserv såsom resultatutjämningsreserv.

Förutsatt driftbidrag på 671 milj. kr. ingick inte i driftstatens beräkningar eftersom beslut i ersättningsfrågan inte förelåg vid tidpunkten för driftstatens inlämnande till regeringen. I regleringsbrev 1980-12-18 har regeringen nu beslutat om ersättningen tilll Vattenfall för den försenade idrifttagningen av kärnreaktorer.

Aktuella beräkningar ger samma ersättningsbelopp som angavs i driftstaten. I den reviderade inkomstberäkningen har ersättningen upptagits som en extraordinär intäkt på 671 milj. kr. Detta innebär ett resultat före bokslutsdispositioner som överstiger driftstatens beräkningar med 842 milj. kr.

Efter skatter på 300 milj. kr., en ökning med 100 milj. kr. jämfört med driftstaten, kvarstår en resultatförbättring med 742 milj. kr.

I den fastställda driftstaten för innevarande år redovisades en ränta på disponerat statskapital om 1 217 milj. kr., vilket motsvarar en förräntning om 9,5% på i medeltal disponerat statskapital bundet i idrifttagna anläggningar. De nya beräkningar som nu gjorts för innevarande budgetår pekar mot ett högre disponerat kapital, vilket medför krav på högre räntebetalningar till staten (ränta på disponerat statskapital) än vad som förutsattes i driftstaten. Räntan på disponerat statskapital har beräknats till 1 300 milj. kr., en ökning med 83 milj. kr.

Härigenom skulle ett överskott om 659 milj. kr. kvarstå utöver förräntningskravet. Detta överskott motsvarar i stort sett den beräknade ersättningen från staten för de merkostnader som orsakats av den försenade idrifttagningen av Ringhals block 3 och 4.

Av ersättningsbeloppet hänför sig 83 milj. kr. till fördyrade anläggningskostnader. Ersättningen för dessa kostnader kommer att användas för extra avskrivning av anläggningar för utjämning av de uppkomna fördyr-

ingarna. Den extra avskrivningen medför att något högre statskapital inte behöver redovisas på grund av fördyringarna av anläggningarna, varför någon ränta inte kommer att belasta kunderna härför.

Återstående del av överskottet om 576 milj. kr. har i den nya beräkningen avsatts till lagerreserven. Avsättningen förutsättes utnyttjas för resultatutjämning under kommande år för att motverka höjningar av eltarifferna.

– – –

	1980/81 Driftstat	Ny beräkning
Extraordinära intäkter	–	671.0
Bokslutsdispositioner		
Avsättning till torrårsreserv	–	–
Förändring av lagerreserv	–	−576.5
Avsättning för förnyelse av anläggningar utöver bedömt behov	–	− 83.0
Skillnad mellan pensionskostnader och pensionsutgifter	+15.6	+ 15.6

– – –

Budgetåret 1981/82

Beräkningarna, som bygger på en inom verket framtagen aktuell ekonomiprognos, utgår ifrån normalårstillrinning till de vattenkraftproducerande älvarna samt 3,7% årlig ökning av fast kraftförsäljning. Kärnkraftproduktion från block 2 i Forsmark ingår i prognosen. Någon produktion från block 4 i Ringhals har däremot inte medräknats.

Ersättning från staten för merkostnader för försenad idrifttagning av kärnkraftreaktorer ingår i beräkningarna med 60 milj. kr.

Intäktsberäkningarna för den del av verkets kraftförsäljning som följer 1981 års högspänningstariffer har skett i prisnivån K = 604 (bedömt genomsnitt för budgetåret 1980/81). Energipristilläggen för denna kraftförsäljning baseras på ett oljepris om 22,7 kr/GJ och ett uranpris om 3,6 öre/kWh, likaledes ett genomsnitt för föregående budgetår. Övriga beräkningar har skett i prisnivån K = 662 och baserats på ett oljepris om 25,2 kr./GJ och ett uranpris om 3,9 öre/kWh.

Förräntningskravet för budgetåret 1981/82 förutsättes vara 10,75%. Denna ränta beräknad på i kraftverksrörelsen i medeltal disponerat statskapital som är bundet i idrifttagna anläggningar uppgår till 1 500 milj. kr.

Kanalrörelsen

Budgetåret 1980/81

Kanalrörelsen beräknades i driftstaten för innevarande budgetår ge en ränta på disponerat statskapital om 0,2 milj. kr. I de nya beräkningarna redovisas ökade rörelseintäkter med 1,2 milj. kr. samtidigt som driftkostnaderna beräknas öka med 1,2 milj. kr. Detta medför en ränta på disponerat statskapital motsvarande den i driftstaten.

– – –

RRV ansluter sig till statens vattenfallsverks beräkning. Inkomsterna på titeln statens vattenfallsverks inlevererade överskott beräknas till 1 408 888 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 1 680 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

2117 Domänverkets inlevererade överskott. I budgetpropositionen beräknades inkomsterna på titeln till 95,0 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 72,0 milj. kr. för budgetåret 1981/82. I skrivelse till RRV meddelar domänverket att beräkningarna kvarstår oförändrade.

RRV ansluter sig till domänverkets beräkning. Inkomsterna på titeln domänverkets inlevererade överskott beräknas till 95 000 000 kr för budgetåret 1980/81 och 72 000 000 kr för budgetåret 1981/82.

2131 Riksbankens inlevererade överskott. Riksbanken har i skrivelse till RRV beräknat inkomsterna på titeln till 850 milj. kr. för vart och ett av budgetåren 1980/81 och 1981/82. Det är en uppräkning med 100 milj. kr. för resp. budgetår.

RRV ansluter sig till riksbankens beräkning. Inkomsterna på titeln riksbankens inlevererade överskott beräknas uppgå till 850 000 000 kr för budgetåret 1980/81 och 850 000 000 kr för budgetåret 1981/82.

2141 Myntverkets inlevererade överskott. I budgetpropositionen beräknades inkomsterna på titeln till 121,0 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 88,1 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Myntverket beräknar nu inkomsterna till 141 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 75,0 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Nedräkningen för budgetåret 1981/82 beror på att myntverket försiktigtvis bedömer att 70 000 st 200-kronorsmynt kommer att återinlösas till ett nominellt värde av 14 milj. kr. med ett silverskrotvärde av totalt ca 4 milj. kr.

RRV ansluter sig till myntverkets beräkning. Inkomsterna på titeln myntverkets inlevererade överskott beräknat till 141 000 000 kr för budgetåret 1980/81 och 75 000 000 kr för budgetåret 1981/82.

2151 Tipsmedel. Aktiebolaget Tipstjänst beräknar inkomsterna på titeln tipsmedel till 627,7 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 827,0 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Det är en ökning av inkomsterna med 3,7 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 73 milj. kr. för budgetåret 1981/82 jämfört med budgetpropositionen.

RRV ansluter sig till Aktiebolaget Tipstjänsts beräkning. Inkomsterna på titeln tipsmedel beräknas till 627 700 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 827 000 000 kr för budgetåret 1981/82.

2212 Överskott av karolinska sjukhusets fastighetsförvaltning. I budgetpropositionen beräknades inkomsterna på titeln till 46,6 milj. kr. för budget-

året 1980/81 och 48,2 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Med anledning av förslaget om ändrat huvudmannaskap för karolinska sjukhuset fr. o. m. den 1 januari 1982 har inkomsterna räknats ned till 24 000 000 kr för budgetåret 1981/82.

RRV beräknar inkomsterna på titeln överskott av karolinska sjukhusets fastighetsförvaltning till 46 598 000 kr för budgetåret 1980/81 och 24 000 000 kr för budgetåret 1981/82.

2332 Ränteinkomster på lån för bostadsbyggande. Ränteinkomsterna för budgetåret 1980/81 har beräknats efter den för kalenderåret 1980 fastställda räntan på statliga bostadslån om 11 % (SFS 1979:1022).

För budgetåret 1981/82 grundas beräkningarna på den för 1981 fastställda räntan om 12,75 % (SFS 1980:915).

Bostadsstyrelsen beräknar inkomsterna på titeln till 6 300 milj. kr. för budgetåret 1981/82, vilket är 200 milj. kr. lägre än den i budgetpropositionen presenterade kalkylen.

RRV ansluter sig till bostadsstyrelsens beräkning. Inkomsterna på titeln ränteinkomster på lån för bostadsbyggande beräknas till 4 800 000 000 kr för budgetåret 1980/81 och 6 300 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

2351 Räntor på energisparlån. Bostadsstyrelsen beräknar inkomsterna på titeln till 190,0 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 300,0 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Jämfört med RRVs decemberberäkning innebär detta en uppjustering av beräkningen för budgetåret 1981/82 med 35 milj. kr.

RRV ansluter sig till bostadsstyrelsens beräkning. Inkomsterna på titeln räntor på energisparlån beräknas till 190 000 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 300 000 000 kr för budgetåret 1981/82.

2511 Expeditionsavgifter. I budgetpropositionen uppfördes denna titel till 242,7 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och till 278,4 milj. kr. för budgetåret 1981/82.

Domstolsverket har med hänsyn till utfallet t. o. m. december 1980 reviderat ner sina beräkningar för budgetåren 1980/81 och 1981/82 med 20,4 resp. 21,8 milj. kr.

I riksskatteverkets höstberäkningar fanns inte effekter av vissa avgiftshöjningar från den 1 januari 1981 (SFS 1980:948) medtagna.

Riksskatteverket står fast vid dessa beräkningar dels på grund av utfallet, dels för att avgiftshöjningarna inte beräknas få någon påtaglig effekt på inkomsterna.

RRV beräknar inkomsterna på titeln expeditionsavgifter till 215 826 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 235 926 000 kr. för budgetåret 1981/82.

2613 Inkomster vid karolinska sjukhuset. I budgetpropositionen beräknades inkomsterna på denna titel till 567,7 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och

till 284,7 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Direktionen för karolinska sjukhuset beräknar nu inkomsterna till 654,9 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och till 308,2 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Ökningen av de beräknade inkomsterna beror på att drift- och investeringsbidraget från Stockholms läns landsting har ökat enligt avtal (1980-11-27). Enligt prop. 1980/81:95 föreslås att Stockholms läns landsting tar över huvudmannaskapet för karolinska sjukhuset från staten den 1 januari 1982. Här angivna inkomster för budgetåret 1981/82 avser därför endast perioden 1 juli–31 december 1981.

RRV ansluter sig till karolinska sjukhusets beräkning. Inkomsterna på titeln inkomster vid karolinska sjukhuset beräknas till 654 900 000 kr för budgetåret 1980/81 och 308 200 000 kr för budgetåret 1981/82.

2712 Bötesmedel. I budgetpropositionen uppfördes denna titel till 102,8 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och till 106,1 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Mot bakgrund av utfallet t. o. m. december 1980 beräknar rikspolisstyrelsen nu att inkomsterna för budgetåret 1980/81 kommer att öka med 3,6 milj. kr. För budgetåret 1981/82 beräknas inkomsterna öka med 13 milj. kr. till följd av bl. a. att minimi- och maximistraffen för penningböter höjs från 10 till 50 kr. resp. 500 till 1 000 kr. fr. o. m. den 1 januari 1982 enligt SFS 1980:1133.

RRV beräknar inkomsterna på titeln bötesmedel till 106 424 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 119 075 000 kr. för budgetåret 1981/82.

2811 Övriga inkomster av statens verksamhet. I budgetpropositionen beräknades inkomsterna på titeln till 200,5 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 232,6 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Inkomsterna för budgetåret 1980/81 har nu räknats upp med 95,7 milj. kr. på grund av att en ersättning från Japan för oljeutsläpp i Östersjön våren 1979 har inlevererats i januari 1981 på denna titel.

RRV beräknar inkomsterna på titeln övriga diverse inkomster av statens verksamhet till 296 237 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 232 583 000 kr. för budgetåret 1981/82.

4000 Återbetalning av lån

4212 Återbetalning av lån för bostadsbyggande. Bostadsstyrelsen har beräknat återbetalningarna av lån för bostadsbyggande till 980,0 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 1 010,0 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Jämfört med höstens beräkning innebär detta att inkomsterna för budgetåret 1980/81 har dragits upp med 40,0 milj. kr. För budgetåret 1981/82 har däremot inkomsterna minskat med 30,0 milj. kr. jämfört med höstens beräkning.

RRV ansluter sig till bostadsstyrelsens beräkning. Inkomsterna på titeln återbetalning av lån för bostadsbyggande beräknas till 980 000 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 1 010 000 000 kr. för budgetåret 1981/82.

4411 Återbetalning av energisparlån. I budgetpropositionen beräknas inkomsterna på titeln till 75,0 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 95,0 milj. kr. för budgetåret 1981/82. I skrivelse till RRV beräknar bostadsstyrelsen inkomsterna på titeln återbetalning av energisparlån till 75,0 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 84,5 milj. kr. för budgetåret 1981/82.

RRV ansluter sig till bostadsstyrelsens beräkning. Inkomsterna på titeln återbetalning av energisparlån beräknas till 75 000 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 84 500 000 kr. för budgetåret 1981/82.

5000 Kalkylmässiga inkomster

De kalkylmässiga inkomsterna består av avskrivningar och statliga pensionsavgifter, netto.

5100 Avskrivningar

Med avskrivning menas den beräknade värdeminskningen för ett kapitalobjekt under en viss period. Värdeminskningen kan bero på fysisk förslitning, teknisk utveckling m m. För affärsverken sker avskrivningar som regel på tillgångens återanskaffningsvärde. Medel motsvarande avskrivningar inlevereras till statsverket och påverkar därmed affärsverkens likviditet.

I skrivelse till RRV har förenade fabriksverken, luftfartsverket, postverket, statens järnvägar, statens vattenfallsverk och televerket lämnat uppgifter om affärsverkens avskrivningar. De beräknade inkomsterna på titlarna för budgetåren 1980/81 och 1981/82 framgår av tabell 21.

Den föreslagna avskrivningsprincipen innebär följande. T. o. m. budgetåret 1979/80 täcktes statens järnvägars underskott genom minskade avskrivningar mot statsbudgeten. Underskottet blev således noll. Enligt det föreslagna beräkningssättet skall underskottstäckning inte ske på detta sätt fr. o. m. budgetåret 1980/81. Det innebär att avskrivningarna mot statsbudgeten kommer att öka i motsvarande grad. Ökningen blir endast bokföringsmässig dvs. medlen levereras inte in på statsverkets checkräkning. Inlevererade avskrivningsmedel kommer där att uppgå till 571,6 milj. kr. under budgetåret 1980/81. Det återstående beloppet på 281 milj. kr. sätts in på statsverkets checkräkning när anslag för förlusttäckning anvisas under budgetåret 1981/82. Motsvarande princip föreslås tillämpas för budgetåret 1981/82. Något beslut om ändrade avskrivningsprinciper för statens järnvägar har ännu inte fattats. I den här beräkningen har därför statens

Tabell 21. Affärsverkens avskrivningar budgetåren 1980/81 och 1981/82, tusental kr.

	1980/81		1981/82	
	Enligt RRVs marsberäkning	Ökning (+) minskning (−) jämfört med budgetprop.	Enligt RRVs marsberäkning	Ökning (+) minskning (−) jämfört med budgetprop.
5111 Postverkets avskrivningar	37 000	−	42 000	+ 4 000
5112 Televerkets avskrivningar	1 266 700	− 300	1 363 000	− 4 000
5113 Statens järnvägars avskrivningar	571 600	+ 140 600	761 000	−52 600
5114 Luftfartsverkets avskrivningar	70 500	−	68 800	− 3 700
5115 Förenade fabriksverkens avskrivningar	45 400	− 100	52 600	+ 5 600
5116 Statens vattenfallsverks avskrivningar	1 698 000	+ 128 000	1 800 000	+70 000
Summa	**3 689 200**	**+268 200**	**4 087 400**	**+19 300**

För statens järnvägar övervägs en ny avskrivningsprincip. Den skulle innebära större avskrivningar vid underskott. Statens järnvägar kommer även med det nya beräkningssättet att medges kostnadsavlastning i form av minskade avskrivningar som kompensation för lågprissatsningen. Det sker i enlighet med 1979 års trafikpolitiska beslut. För budgetåret 1980/81 uppgår kostnadsavlastningen till 160 milj. kr. och för budgetåret 1981/82 till 180 milj. kr.

	1979/80	1980/81	1981/82
Avskrivningar, brutto	648,0	1 012,6	1 158,0
Kostnadsavlastning	150,0	160,0	180,0
Avskrivningar efter kostnadsavlastning	498,0	852,6	978,0
Underskottstäckning	211,4	−	−
Avskrivningar mot statsbudgeten	273,8	852,6	978,0
Underskott	−	−281,0	−217,0
Inlevererat överskott	−	−	−

järnvägars avskrivningar beräknats enligt nu gällande princip med underskottstäckning.

RRV ansluter sig till myndigheternas beräkningar. Inkomsterna av affärsverkens avskrivningar beräknas till 3 689 200 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 4 087 400 000 kr. för budgetåret 1981/82.

5141 Statens vägverks avskrivningar. I budgetpropositionen beräknades inkomsterna på denna titel till 100,0 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 116,1 milj. kr. för budgetåret 1981/82. I skrivelse till RRV beräknar nu statens vägverk avskrivningarna till 119,6 milj. kr. för budgetåret 1980/81 och 122,8 milj. kr. för budgetåret 1981/82.

RRV ansluter sig till statens vägverks beräkning. Inkomsterna på titeln statens vägverks avskrivningar beräknas till 119 600 000 kr. för budgetåret 1980/81 och 122 800 000 kr. för budgetåret 1981/82.

5211 Statliga pensionsavgifter, netto. I budgetpropositionen beräknades ett underskott på titeln statliga pensionsavgifter, netto för budgetåret 1980/81. Underskottet beräknades till 963 milj. kr. RRV beräknar nu underskottets storlek till 1 095 milj. kr. I och med övergången till löpande uppbörd fr. o. m. den 1 juli 1980 kommer avgifter avseende tre halvår att belasta titeln för budgetåret 1980/81.

Omläggningen budgetåret 1980/81 innebär att titeln statliga pensionsavgifter, netto uppvisar ett negativt saldo för första budgetåret. För budgetåret 1981/82 beräknas ett överskott på 1 306 milj. kr. Jämfört med RRVs decemberberäkning har en uppjustering skett med 141 milj. kr.

RRV beräknar ett underskott på titeln statliga pensionsavgifter, netto för budgetåret 1980/81. RRV beräknar detta underskott till 1 095 000 000 kr. För budgetåret 1981/82 beräknar RRV inkomsterna på titeln statliga pensionsavgifter netto till 1 306 000 000 kr.

Tabell 22. Statliga pensionsavgifter, netto, milj. kr.

	1980/81		1981/82	
	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning
Program 1				
Inkomster				
1 Lönekostnadspålägg	7 894	− 96	8 559	− 59
2 Personalsjukpenningar m. m.	1 060	+ 26	1 127	+ 12
därav vissa lärarkategorier	361	−139	391	−149
Summa inkomster	**8 954**	**− 70**	**9 686**	**− 47**
Utgifter				
1 Socialförsäkringsavgift till försäkringen för tilläggspension	1 944	+ 30	1 964	−104
2 Socialförsäkringsavgift till den allmänna sjukförsäkringen	3 052	+ 17	2 107	−110
3 Socialförsäkringsavgift till folkpensioneringen	2 408	+ 14	1 685	− 88
4 Arbetslöshetsförsäkringsavgift	115	− 1	−	− 85
5 Lönegarantiavgift	57	0	42	0
6 Delpensionsavgift	144	− 1	101	− 6
7 Arbetsmarknadsutbildningsavgift	115	− 1	−	− 85
8 Vissa yrkesskadeersättningar m. m.	28	0	29	− 1
9 Ersättning från grupplivförsäkring	81	+ 6	86	+ 2

	1980/81		1981/82	
	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning	Enl. RRVs marsberäkning	Förändring jämfört med RRVs decemberberäkning
10 Vuxenutbildningsavgift	72	0	51	− 2
11 Arbetarskyddsavgift	35	+ 1	33	0
12 Barnomsorgsavgift	579	0	446	− 22
13 Gemensam arbetsmarknadsavgift	−	−	170	+170
14 Avsättningar till framtida kompletteringspensioner	324	−135	2972	+284
Summa utgifter	**8954**	**− 70**	**9686**	**− 47**
Program 2				
Inkomster[1]				
Lönekostnadspålägg m. m.	1766	+ 30	1876	+ 4
Summa inkomster	**1766**	**+ 30**	**1876**	**+ 4**
Utgifter				
1 Ersättning från grupplivförsäkring	22	+ 4	22	+ 2
2 Avsättningar till framtida kompletteringspensioner	1744	+ 26	1854	+ 2
Summa utgifter	**1766**	**+ 30**	**1876**	**+ 4**
Program 3				
Inkomster[1]				
1 Avsättningar till framtida kompletteringspensioner	2068	−109	4826	+286
2 Bidrag till kostnader för polis-, domstols- och uppbördsväsendet	62	0	58	0
3 Vissa pensionsavgifter	13	+ 2	13	+ 2
Summa inkomster	**2143**	**−107**	**4897**	**+288**
Utgifter[1]				
1 Personalpensionsförmåner	3238	+ 25	3591	+147
2 Överskott + Underskott −	−1095	−132	+1306	+141
Summa utgifter	**2143**	**−107**	**4897**	**+288**

[1] Utöver angivna belopp redovisas över denna titel vissa personalpensionsförmåner med samma belopp på både inkomst- och utgiftstitlar.

Tabellförteckning

Sid.

1. Statsbudgetens inkomster fördelade på huvudgrupper budgetåren 1980/81 och 1981/82 ... 6
2. Skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse budgetåren 1980/81 och 1981/82 ... 7
3. Lagstadgade socialavgifter budgetåren 1980/81 och 1981/82 ... 8
4. Skatt på varor och tjänster budgetåren 1980/81 och 1981/82 ... 8
5. Jämförelse mellan inkomster enligt budgetpropositionen och RRVs marsberäkning för budgetåren 1980/81 och 1981/82 ... 11
6. Utfallet av taxeringarna till statlig inkomstskatt för verksamhetsåren 1974–1979 (taxeringsåren 1975–1980) ... 17
7. Statligt och kommunalt taxerad inkomst, fyllnadsinbetalningar, forsknings- och utvecklingsavdrag, investeringsavdrag, avsättning till resultatutjämningsfond samt insättning på tillfälligt vinstkonto fördelat på företagsstorlek verkamhetsåren 1979 och 1980 ... 21
8. Effekt på statlig och kommunal inkomstskatt av fastighetstaxeringen 1981 och förändrade skatteregler, schablontaxerade fastigheter ... 25
9. Effekten av fastighetstaxeringen och de nya skattereglerna för personer med villafastighet och eventuell annan fastighet fördelat efter nya taxeringsvärdet på villafastigheten ... 25
10. Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse 26
11. Juridiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse ... 27
12. Ofördelbara skatter på inkomst, realisationsvinst och rörelse ... 28
13. Folkpensionsavgift ... 29
14. Beräkning av sjukförsäkringsavgiftens andel av sjukförsäkringens kostnader ... 30
15. Inkomsterna och utgifterna under inkomsttiteln sjukförsäkringsavgift, netto ... 30
16. Barnomsorgsavgift ... 31
17. Vuxenutbildningsavgift ... 32
18. Avgift för arbetslöshetsförsäkringen och utbetalningar till de allmänna försäkringskassorna och de erkända arbetslöshetskassorna ... 33
19. Övriga socialavgifter, netto ... 34
20. Mervärdeskatt budgetåret 1980/81 ... 34
21. Affärsverkens avskrivningar budgetåren 1980/81 och 1981/82 ... 48
22. Statliga pensionsavgifter, netto ... 49

Bilaga 1

Inkomster på statsbudgeten budgetåren 1980/81 och 1981/82 resp kalenderåren 1981 och 1982 samt juli-dec 1980. Tusental kronor

		Budgetår		Kalenderår		
		1980/81 Prognos	1981/82 Prognos	1980 juli-dec Utfall	1981 Prognos	1982 Prognos
STATENS TOTALA INKOMSTER		**155 144 608**	**157 576 778**	**60 766 863**	**162 150 109**	**159 940 376**
1000	**Skatter**	**136 380 951**	**133 937 451**	**53 236 164**	**138 976 213**	**135 369 451**
1100	**Skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse**	**32 180 000**	**29 934 000**	**10 528 468**	**30 096 900**	**29 596 000**
1110	*Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse*	*29 478 000*	*25 728 000*	*9 618 000*	*27 077 000*	*26 105 000*
1111	Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	29 478 000	25 728 000	9 618 000	27 077 000	26 105 000
1120	*Juridiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse*	*1 529 000*	*2 370 000*	*350 000*	*1 500 000*	*1 600 000*
1121	Juridiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	1 529 000	2 370 000	350 000	1 500 000	1 600 000
1130	*Ofördelbara skatter på inkomst, realisationsvinst och rörelse*	*500 000*	*1 000 000*	*250 000*	*750 000*	*1 000 000*
1131	Ofördelbara skatter på inkomst, realisationsvinst och rörelse	500 000	1 000 000	250 000	750 000	1 000 000
1140	*Övriga inkomstskatter*	*673 000*	*836 000*	*310 468*	*769 900*	*891 000*
1141	Kupongskatt	45 000	48 000	37 378	45 700	49 000
1142	Utskiftningsskatt och ersättningsskatt	15 000	15 000	–	15 000	15 000
1143	Bevillingsskatt	3 000	3 000	1 314	3 000	3 000
1144	Lotterivinstskatt	610 000	770 000	271 776	706 200	824 000
1200	**Lagstadgade socialavgifter**	**33 700 900**	**28 679 100**	**10 822 000**	**35 467 100**	**27 964 600**
1211	Folkpensionsavgift	23 281 000	22 656 000	8 953 193	24 341 000	22 870 000
1221	Sjukförsäkringsavgift, netto	4 444 000	−372 000	−181 313	4 562 000	−1 362 000
1231	Barnomsorgsavgift	5 429 000	5 908 000	2 046 457	5 998 000	5 968 000
1241	Vuxenutbildningsavgift	670 000	648 000	270 074	697 000	656 000
1251	Övriga socialavgifter, netto	−239 000	−280 000	−313 175	−279 000	−290 000
1261	Bidrag till förvaltningskostnader för arbetsskadeförsäkringen	48 200	50 500	19 768	50 000	52 100
1271	Inkomster av arbetsgivaravgifter till arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens verksamhet	67 700	68 600	26 996	98 100	70 500
1300	**Skatt på egendom**	**2 367 000**	**2 659 200**	**805 608**	**2 480 912**	**2 729 200**
1310	*Skatt på fast egendom*	*16 500*	*55 200*	*−2*	*16 502*	*55 200*
1311	Skogsvårdsavgifter	16 500	55 200	−2	16 502	55 200
1320	*Förmögenhetsskatt*	*602 000*	*659 000*	–	*602 000*	*659 000*
1321	Fysiska personers förmögenhetsskatt	588 000	644 000	–	588 000	644 000
1322	Juridiska personers förmögenhetsskatt	14 000	15 000	–	14 000	15 000
1330	*Arvsskatt och gåvoskatt*	*514 500*	*545 000*	*240 919*	*525 000*	*565 000*
1331	Arvsskatt	455 000	475 000	216 058	465 000	495 000
1332	Gåvoskatt	59 500	70 000	24 861	60 000	70 000
1340	*Övrig skatt på egendom*	*1 234 000*	*1 400 000*	*564 690*	*1 337 410*	*1 450 000*
1341	Stämpelskatt	1 234 000	1 400 000	564 690	1 337 410	1 450 000
1400	**Skatt på varor och tjänster**	**68 133 051**	**72 665 151**	**31 080 088**	**70 931 301**	**75 079 651**
1410	*Allmänna försäljningsskatter*	*40 400 000*	*42 400 000*	*18 133 900*	*41 900 000*	*44 400 000*
1411	Mervärdeskatt	40 400 000	42 400 000	18 133 900	41 900 000	44 400 000

		Budgetår		Kalenderår		
		1980/81 Prognos	1981/82 Prognos	1980 juli-dec Utfall	1981 Prognos	1982 Prognos
1420.						
1430	*Skatt på specifika varor*	*21 810 001*	*24 073 001*	*10 363 794*	*23 016 601*	*24 363 501*
1421	Bensinskatt	4 845 000	5 253 000	2 448 553	5 256 400	5 196 000
1422	Särskilda varuskatter	658 000	715 000	307 459	694 600	718 000
1423	Försäljningsskatt på motorfordon	523 000	548 000	240 689	547 100	558 000
1424	Tobaksskatt	3 070 000	3 250 000	1 547 044	3 109 000	3 250 000
1425	Skatt på spritdrycker	4 535 000	4 810 000	2 229 735	4 645 300	4 810 000
1426	Skatt på vin	1 020 000	1 100 000	461 811	1 075 200	1 113 000
1427	Skatt på malt- och läskedrycker	1 030 000	1 076 000	526 553	1 071 000	1 077 000
1428	Energiskatt	6 127 000	7 319 000	2 602 000	6 616 000	7 640 000
1429	Särskild avgift på svavelhaltigt bränsle	2 000	2 000	391	2 000	1 500
1431	Särskild beredskapsavgift för oljeprodukter	1	1	−441	1	1
1440	*Överskott vid försäljning av varor med statsmonopol*	*196 000*	*170 000*	–	*196 000*	*170 000*
1441	AB Vin- & Spritcentralens inlevererade överskott	110 000	100 000	–	110 000	100 000
1442	Systembolaget ABs inlevererade överskott	86 000	70 000	–	86 000	70 000
1450	*Skatt på tjänster*	*657 000*	*717 000*	*308 071*	*694 600*	*741 000*
1451	Reseskatt	129 000	129 000	58 300	138 700	129 000
1452	Skatt på annonser och reklam	219 000	249 000	99 590	230 100	264 000
1453	Totalisatormedel	235 000	260 000	115 121	247 900	266 000
1454	Skatt på spel	74 000	79 000	35 060	77 900	82 000
1460	*Skatt på vägtrafik*	*3 810 000*	*4 000 000*	*1 603 423*	*3 905 000*	*4 030 000*
1461	Fordonsskatt	2 320 000	2 360 000	974 374	2 340 000	2 380 000
1462	Kilometerskatt	1 490 000	1 640 000	629 049	1 565 000	1 650 000
1470	*Skatt på import*	*1 260 000*	*1 305 000*	*670 900*	*1 219 000*	*1 375 000*
1471	Tullmedel	1 260 000	1 305 000	670 900	1 219 000	1 375 000
1480	*Övriga skatter på varor och tjänster*	*50*	*150*	*1*	*100*	*150*
1481	Övriga skatter på varor och tjänster	50	150	1	100	150
2000	**Inkomster av statens verksamhet**	**13 354 077**	**15 331 940**	**4 504 764**	**14 470 451**	**15 959 909**
2100	**Rörelseöverskott**	**3 944 187**	**4 465 603**	**1 145 998**	**4 174 463**	**4 792 731**
2110	*Affärsverkens inlevererade överskott*	*1 823 092*	*2 162 201*	*621 719*	*1 973 901*	*2 358 901*
2111	Postverkets inlevererade överskott	61 848	76 000	13 848	64 000	95 000
2112	Televerkets inlevererade överskott	176 400	200 500	40 966	180 700	207 100
2113	Statens järnvägars inlevererade överskott	1	1	–	1	1
2114	Luftfartsverkets inlevererade överskott	48 055	83 700	8 055	53 800	83 700
2115	Förenade fabriksverkens inlevererade överskott	32 900	50 000	–	70 400	51 100
2116	*Statens vattenfallsverks inlevererade överskott*	1 408 888	1 680 000	528 888	1 540 000	1 850 000
2117	Domänverkets inlevererade överskott	95 000	72 000	29 962	65 000	72 000
2120	*Övriga myndigheters inlevererade överskott*	*110 554*	*136 050*	*16 035*	*162 164*	*138 500*
2121	Statens vägverks inlevererade överskott	15 926	32 750	–	48 676	28 550
2122	Sjöfartsverkets inlevererade överskott	66 000	70 500	16 035	84 860	77 150

		Budgetår		Kalenderår		
		1980/81 Prognos	1981/82 Prognos	1980 juli-dec Utfall	1981 Prognos	1982 Prognos
2123	Inlevererat överskott av uthyrning av ADB-utrustning	28 628	32 800	–	28 628	32 800
2130	*Riksbankens inlevererade överskott*	*850 000*	*850 000*	–	*850 000*	*850 000*
2131	Riksbankens inlevererade överskott	850 000	850 000	–	850 000	850 000
2140	*Myntverkets inlevererade överskott*	*141 000*	*75 000*	*97 764*	*78 200*	*85 000*
2141	Myntverkets inlevererade överskott	141 000	75 000	97 764	78 200	85 000
2150	*Överskott från spelverksamhet*	*1 019 541*	*1 242 352*	*410 479*	*1 110 198*	*1 360 330*
2151	Tipsmedel	627 700	827 000	246 867	708 000	934 000
2152	Lotterimedel	391 841	415 352	163 612	402 198	426 330
2200	**Överskott av statens fastighetsförvaltning**	**1 046 352**	**206 774**	–	**1 046 352**	**206 774**
2210	*Överskott av civil fastighetsförvaltning*	*1 046 352*	*206 774*	–	*1 046 352*	*206 774*
2211	Överskott av kriminalvårdsstyrelens fastighetsförvaltning	1 252	1 500	–	1 252	1 500
2212	Överskott av karolinska sjukhusets fastighetsförvaltning	46 598	24 000	–	46 598	24 000
2213	Överskott av akademiska sjukhusets fastighetsförvaltning	12 256	12 256	–	12 256	12 256
2214	Överskott av byggnadsstyrelsens fastighetsförvaltning	986 075	168 552	–	986 075	168 552
2215	Överskott av generaltullstyrelsens fastighetsförvaltning	171	466	–	171	466
2220	*Överskott av försvarets fastighetsförvaltning*	–	–	–	–	–
2221	Överskott av förrådsanläggningar för ekonomiskt försvar	–	–	–	–	–
2300	**Ränteinkomster**	**5 934 603**	**8 596 082**	**2 545 733**	**6 730 239**	**9 202 884**
2310.						
2320	*Räntor på näringslån*	*283 024*	*300 745*	*20 690*	*286 500*	*475 891*
2311	Räntor på lokaliseringslån	250 000	270 000	–	255 000	280 000
2312	Ränteinkomster på jordbrukets lagerhuslån	3	1	2	3	1
2313	Ränteinkomster på statens avdikningslån	800	700	–	800	650
2314	Ränteinkomster på fiskerilån	1 600	1 600	583	1 600	1 600
2315	Ränteinkomster på fiskberedningslån	303	330	188	305	342
2316	Ränteinkomster på vattenkraftslån	242	235	93	237	229
2317	Ränteinkomster på luftfartslån	2 246	2 156	89	2 241	2 151
2318	Ränteinkomster på statens lån för den mindre skeppsfarten	10 669	9 309	5 253	9 984	8 651
2319	Ränteinkomster på kraftledningslån	5	4	3	5	4
2321	Ränteinkomster på skogsvägslån	90	70	7	80	60
2322	Räntor på övriga näringslån, Kammarkollegiet	14 472	13 719	14 472	13 637	179 520
2323	Räntor på övriga näringslån, Lantbruksstyrelsen	2 594	2 621	–	2 608	2 683
2330	*Räntor på bostadslån*	*4 800 690*	*6 300 635*	*2 333 411*	*5 517 835*	*6 700 610*
2331	Ränteinkomster på egnahemslån	40	15	–	200	10
2332	Ränteinkomster på lån för bostadsbyggande	4 800 000	6 300 000	2 333 071	5 517 000	6 700 000

		Budgetår		Kalenderår		
		1980/81 Prognos	1981/82 Prognos	1980 juli-dec Utfall	1981 Prognos	1982 Prognos
2333	Ränteinkomster på lån för bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer	381	350	196	365	330
2334	Räntor på övriga bostadslån, Bostadsstyrelsen	269	270	144	270	270
2340	*Räntor på studielån*	*39 875*	*39 525*	*5 590*	*39 570*	*39 225*
2341	Ränteinkomster på statens lån för universitetsstudier	45	45	7	45	45
2342	Ränteinkomster på allmänna studielån	39 830	39 480	5 583	39 525	39 180
2343	Räntor på övriga studielån, Kammarkollegiet	–	–	–	–	–
2350	*Räntor på energisparlån*	*190 000*	*300 000*	*87 116*	*243 000*	*340 000*
2351	Räntor på energisparlån	190 000	300 000	87 116	243 000	340 000
2360	*Räntor på medel avsatta till pensioner*	*118 135*	*135 494*	*37 885*	*129 055*	*130 214*
2361	Ränteinkomster på medel avsatta till folkpensionering	82 600	99 200	36 491	93 500	93 900
2362	Ränteinkomster på medel avsatta till civila tjänstepensioner	3 167	3 221	197	3 167	3 221
2363	Ränteinkomster på medel avsatta till militära pensioner	366	369	44	366	369
2364	Ränteinkomster på medel avsatta till allmänna familjepensioner	9 817	9 994	532	9 817	9 994
2365	Ränteinkomster på medel avsatta vid statens pensionsanstalt	22 120	22 640	621	22 140	22 660
2366	Ränteinkomster på medel avsatta till pensioner för vissa av riksdagens verk	65	70	–	65	70
2370	*Räntor på beredskapslagring*	*298 660*	*394 796*	–	*298 660*	*394 796*
2371	Räntor på beredskapslagring	298 660	394 796	–	298 660	394 796
2380.						
2390	*Övriga ränteinkomster*	*204 219*	*1 124 887*	*61 040*	*215 619*	*1 122 148*
2381	Ränteinkomster på lån till personal inom utrikesförvaltningen m. m.	520	600	311	560	610
2382	Ränteinkomster på lån till personal inom biståndsförvaltningen m. m.	3 830	4 980	–	4 500	5 040
2383	Ränteinkomster på statens bosättningslån	20 000	20 000	–	20 000	20 000
2384	Ränteinkomster på lån för kommunala markförvärv	92 000	96 000	44 406	96 000	93 000
2385	Ränteinkomster på lån för studentkårlokaler	160	160	13	160	160
2386	Ränteinkomster på lån för allmänna samlingslokaler	6 857	8 300	3 259	7 600	9 100
2387	Ränteinkomster på krediter till utlandet	580	380	313	480	280
2388	Ränteinkomster på mark för naturskydd	6 125	–	–	6 125	–
2389	Ränteinkomster på lån för inventarier i vissa specialbostäder	1 200	1 150	282	1 200	1 150
2391	Ränteinkomster på markförvärv för jordbrukets rationalisering	7 000	7 000	–	7 000	7 000
2392	Räntor på intressemedel	16 000	16 000	7 437	22 563	16 000
2393	Övriga ränteinkomster, Kammarkollegiet	44 947	39 392	4 979	44 431	38 883
2394	Övriga ränteinkomster, Riksbanken	4 500	4 500	–	4 500	4 500

		Budgetår		Kalenderår		
		1980/81 Prognos	1981/82 Prognos	1980 juli-dec Utfall	1981 Prognos	1982 Prognos
2395	Övriga ränteinkomster. Riksgäldskontoret	500	425	40	500	425
2396	Ränteinkomster på det av byggnadsstyrelsen förvaltade kapitalet	–	926 000	–	–	926 000
2400	**Aktieutdelning**	**89 526**	**83 533**	**209**	**89 317**	**83 533**
2410	*Inkomster av statens aktier*	*89 526*	*83 533*	*209*	*89 317*	*83 533*
2411	Inkomster av statens aktier	89 526	83 533	209	89 317	83 533
2500	**Offentligrättsliga avgifter**	**893 988**	**909 029**	**383 014**	**908 908**	**898 252**
2511	Expeditionsavgifter	215 826	235 926	83 127	217 328	221 300
2512	Vattendomstolsavgifter	1 000	1 000	24	1 000	1 000
2513	Avgift för statlig kontroll av läkemedel	38 928	40 148	34 089	41 262	42 240
2514	Elevavgifter vid styrelsen för vårdtjänst	32	32	–	32	32
2515	Avgifter vid trafiksäkerhetsverket	54 703	–	24 053	30 650	–
2516	Körkortsavgifter	24 500	25 600	11 681	25 600	25 600
2517	Avgifter för registrering av motorfordon	111 600	117 200	43 972	116 300	117 200
2518	Fyravgifter, farledsvaruavgifter	257 600	257 000	110 486	257 300	258 500
2519	Skeppsmätningsavgifter	2 400	2 400	499	2 400	3 000
2521	Fartygsinspektionsavgifter	6 160	5 810	2 292	5 950	5 804
2522	Avgifter för granskning av biograffilm	1 026	1 526	491	1 526	1 526
2523	Avgifter för särskild prövning och fyllnadsprövning inom skolväsendet	728	725	404	709	741
2524	Avgifter vid statens jordbruksnämnd	2 680	2 419	1 228	2 442	2 519
2525	Avgifter för växtskyddsinspektion	6 250	6 900	2 806	6 575	7 300
2526	Avgifter vid köttbesiktning	24 000	27 000	9 128	27 000	27 500
2527	Avgifter för statskontroll av krigsmaterieltillverkningen	427	470	1	449	495
2528	Avgifter vid bergsstaten	4 900	5 200	1 778	4 900	5 200
2529	Avgifter vid patent- och registreringsväsendet	88 815	99 562	39 492	95 010	97 162
2531	Avgifter för registrering i förenings m. fl. register	7 240	16 500	3 108	10 500	15 500
2532	Exekutionsavgifter	44 633	63 191	13 825	61 735	65 213
2533	Avgifter vid statens planverk	540	420	530	240	420
2600	**Försäljningsinkomster**	**926 750**	**597 251**	**258 625**	**1 072 910**	**289 796**
2611	Inkomster vid kriminalvården	105 000	112 000	51 090	110 000	112 000
2612	Inkomster vid statens rättskemiska laboratorium	3 800	7 200	691	6 000	6 500
2613	Inkomster vid karolinska sjukhuset	654 900	308 200	162 204	800 895	–
2614	Inkomster vid statens vårdanstalter för alkoholmissbrukare	700	750	127	725	725
2615	Inkomster vid arbetarskyddsstyrelsen	4 750	5 800	978	5 300	6 200
2616	Försäljning av sjökort	5 600	7 900	3 216	6 980	8 140
2617	Lotsavgifter	35 000	37 000	14 535	36 060	37 530
2618	Inkomster vid Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	55 000	56 370	–	55 000	56 370
2619	Inkomster vid riksantikvarieämbetet	14 000	13 000	8 492	13 000	13 000

		Budgetår		Kalenderår		
		1980/81 Prognos	1981/82 Prognos	1980 juli-dec Utfall	1981 Prognos	1982 Prognos
2621	Inkomster vid lantbruksnämnderna	7 100	7 100	1 692	7 100	7 100
2622	Inkomster vid statens livsmedelsverk	1 400	1 400	490	1 400	1 400
2623	Inkomster vid statens veterinärmedicinska anstalt	10 100	11 130	4 311	10 450	11 430
2624	Inkomster av uppbörd av felparkeringsavgifter	29 400	29 400	10 798	20 000	29 400
2625	Utförsäljning av beredskapslager	–	1	–	–	1
2700	**Böter m. m.**	**222 434**	**241 085**	**82 230**	**225 705**	**246 439**
2711	Restavgifter	116 010	122 010	30 923	115 205	119 747
2712	Bötesmedel	106 424	119 075	51 307	110 500	126 692
2800	**Övriga inkomster av statens verksamhet**	**296 237**	**232 583**	**88 956**	**222 557**	**239 500**
2811	Övriga inkomster av statens verksamhet	296 237	232 583	88 956	222 557	239 500
3000	**Inkomster av försåld egendom**	**72 586**	**76 814**	**12 097**	**57 316**	**73 665**
3100	**Inkomster av försålda byggnader och maskiner m. m.**	**43 421**	**58 814**	**12 097**	**34 436**	**55 665**
3110	*Affärsverkens inkomster av försålda fastigheter och maskiner*	*32 803*	*32 003*	*6 548*	*14 255*	*32 003*
3111	Postverkets inkomster av försålda fastigheter och maskiner	1	1	–	1	1
3112	Televerkets inkomster av försålda fastigheter och maskiner	1 000	1 000	–	1 000	1 000
3113	Statens järnvägars inkomster av försålda fastigheter och maskiner	20 000	20 000	–	3 000	20 000
3114	Luftfartsverkets inkomster av försålda fastigheter och maskiner	1	1	–	1	1
3115	Förenade fabriksverkens inkomster av försålda fastigheter och maskiner	1 800	1 000	–	1 800	1 000
3116	Statens vattenfallsverks inkomster av försålda fastigheter och maskiner	10 000	10 000	6 548	8 452	10 000
3117	Domänverkets inkomster av försålda fastigheter och maskiner	1	1	–	1	1
3120	*Civila myndigheters inkomster av försålda byggnader och maskiner*	*8 618*	*11 551*	*5 549*	*11 551*	*8 402*
3121	Kriminalvårdsstyrelsens inkomster av försålda byggnader och maskiner	1	3 150	–	3 150	1
3122	Statens vägverks inkomster av försålda byggnader och maskiner	1 216	1 000	717	1 000	1 000
3123	Sjöfartsverkets inkomster av försålda byggnader och maskiner	200	200	139	200	200
3124	Statskontorets inkomster av försålda datorer m. m.	200	200	–	200	200
3125	Byggnadsstyrelsens inkomster av försalda byggnader och maskiner	7 000	7 000	4 693	7 000	7 000

		Budgetår		Kalenderår		
		1980/81 Prognos	1981/82 Prognos	1980 juli-dec Utfall	1981 Prognos	1982 Prognos
3126	Generaltullstyrelsens inkomster av försålda byggnader och maskiner	1	1	–	1	1
3130	*Försvarets myndigheters inkomster av försålda byggnader och maskiner*	*2 000*	*15 260*	–	*8 630*	*15 260*
3131	Försvarets myndigheters inkomster av försålda byggnader och maskiner	2 000	15 260	–	8 630	15 260
3200	**Övriga inkomster av markförsäljning**	**13 165**	–	–	**6 880**	–
3211	Övriga inkomster av markförsäljning	13 165	–	–	6 880	–
3300	**Övriga inkomster av försåld egendom**	**16 000**	**18 000**	–	**16 000**	**18 000**
3311	Inkomster av statens gruvegendom	16 000	18 000	–	16 000	18 000
4000	**Återbetalning av lån**	**2 214 177**	**2 283 133**	**992 257**	**2 230 962**	**2 336 501**
4100	**Återbetalning av näringslån**	**252 779**	**265 419**	**127 633**	**254 522**	**275 579**
4110	*Återbetalning av industrilån*	*215 000*	*230 000*	*112 390*	*220 000*	*240 000*
4111	Återbetalning av lokaliseringslån	215 000	230 000	112 390	220 000	240 000
4120	*Återbetalning av jordbrukslån*	*12 653*	*12 612*	*2 239*	*12 617*	*12 653*
4121	Återbetalning av jordbrukets lagerhuslån	65	22	–	72	20
4122	Återbetalning av statens avdikningslån	1 850	1 750	680	1 800	1 675
4123	Återbetalning av fiskerilån	10 000	10 000	1 273	10 000	10 000
4124	Återbetalning av fiskberedningslån	738	840	286	745	958
4130	*Återbetalning av övriga näringslån*	*25 126*	*22 807*	*13 004*	*21 905*	*22 926*
4131	Återbetalning av vattenkraftslån	185	193	78	190	199
4132	Återbetalning av luftfartslån	2 000	1 974	105	2 000	1 974
4133	Återbetalning av statens lån till den mindre skeppsfarten	14 722	15 212	6 293	14 448	15 300
4134	Återbetalning av kraftledningslån	17	18	–	18	18
4135	Återbetalning av skogsväglån	100	100	9	100	100
4136	Återbetalning av övriga näringslån, Kammarkollegiet	6 402	3 510	6 402	3 399	3 510
4137	Återbetalning av övriga näringslån, Lantbruksstyrelsen	1 700	1 800	117	1 750	1 825
4200	**Återbetalning av bostadslån m. m.**	**982 819**	**1 012 003**	**478 481**	**995 773**	**1 031 961**
4211	Återbetalning av lån till egnahem	1 000	200	–	600	125
4212	Återbetalning av lån för bostadsbyggande	980 000	1 010 000	477 974	933 000	1 030 000
4213	Återbetalning av lån för bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer	1 740	1 795	428	1 765	1 830
4214	Återbetalning av övriga bostadslån, Bostadsstyrelsen	79	8	79	8	6
4300	**Återbetalning av studielån**	**533 250**	**583 550**	**206 863**	**565 050**	**629 500**
4311	Återbetalning av statens lån för universitetsstudier	650	650	48	650	650

		Budgetår		Kalenderår		
		1980/81 Prognos	1981/82 Prognos	1980 juli-dec Utfall	1981 Prognos	1982 Prognos
4312	Återbetalning av allmänna studielån	40 500	39 500	2 864	39 800	39 250
4313	Återbetalning av studiemedel	492 100	543 400	203 951	524 600	589 600
4314	Återbetalning av övriga studielån, Kammarkollegiet	–	–	–	–	–
4400	**Återbetalning av energisparlån**	**75 000**	**84 500**	**36 432**	**79 600**	**89 500**
4411	Återbetalning av energisparlån	75 000	84 500	36 432	79 600	89 500
4500	**Återbetalning av övriga lån**	**370 329**	**337 661**	**142 848**	**336 017**	**309 961**
4511	Återbetalning av lån till personal inom utrikesförvaltningen m. m.	4 000	4 600	2 041	4 300	4 600
4512	Återbetalning av lån till personal inom biståndsförvaltningen m. m.	763	963	–	2 000	935
4513	Återbetalning av lån för kommunala markförvärv	120 000	126 000	56 587	124 000	128 000
4514	Återbetalning av lån för studentkårlokaler	90	90	5	90	90
4515	Återbetalning av lån för allmänna samlingslokaler	4 200	4 750	1 928	4 500	5 000
4516	Återbetalning av utgivna startlån och bidrag	10 000	10 000	4 929	10 000	10 000
4517	Återbetalning av U-landslån	7 000	7 000	2 227	7 000	7 000
4518	Återbetalning av krediter till utlandet	6 760	6 955	3 353	6 860	7 050
4519	Återbetalning av statens bosättningslån	60 000	60 000	–	60 000	60 000
4521	Återbetalning av lån för inventarier i vissa specialbostäder	2 030	2 035	567	2 030	2 035
4522	Återbetalning av övriga lån, Kammarkollegiet	22 856	22 563	45	22 592	22 548
4523	Återbetalning av övriga lån, Riksbanken	5	5	–	20	3
4524	Återbetalning av övriga lån, Riksgäldskontoret	132 625	67 700	71 166	92 625	37 700
4525	Återbetalning av lån för svenska FN-styrkor	–	25 000	–	–	25 000
5000	**Kalkylmässiga inkomster**	**3 122 817**	**5 947 440**	**2 021 581**	**6 415 167**	**6 200 850**
5100	**Avskrivningar**	**4 217 817**	**4 641 440**	**1 337 446**	**5 131 167**	**4 764 850**
5110	*Affärsverkens avskrivningar*	*3 689 200*	*4 087 400*	*1 291 467*	*4 549 000*	*4 201 400*
5111	Postverkets avskrivningar	37 000	42 000	–	37 000	42 000
5112	Televerkets avskrivningar	1 266 700	1 363 000	–	1 948 200	1 372 500
5113	Statens järnvägars avskrivningar	571 600	761 000	505 467	633 800	815 500
5114	Luftfartsverkets avskrivningar	70 500	68 800	–	70 500	68 800
5115	Förenade fabriksverkens avskrivningar	45 400	52 600	–	45 400	52 600
5116	Statens vattenfallsverks avskrivningar	1 698 000	1 800 000	786 000	1 814 100	1 850 000
5120	*Avskrivningar på civila fastigheter*	*192 553*	*199 543*	–	*192 553*	*199 543*
5121	Avskrivningar på civila fastigheter	192 553	199 543	–	192 553	199 543
5130	*Uppdragsmyndigheters m. fl. komplementskostnader*	*54 402*	*51 135*	*5 172*	*49 202*	*51 135*
5131	Uppdragsmyndigheters m. fl. komplementskostnader	54 402	51 135	5 172	49 202	51 135
5140	*Övriga avskrivningar*	*281 662*	*303 362*	*40 807*	*340 412*	*312 772*
5141	Statens vägverks avskrivningar	119 600	122 800	26 800	155 600	127 150
5142	Sjöfartsverkets avskrivningar	62 000	73 500	14 007	84 750	78 560

		Budgetår		Kalenderår		
		1980/81 Prognos	1981/82 Prognos	1980 juli–dec. Utfall	1981 Prognos	1982 Prognos
5143	Avskrivningar på ADB-utrustning	99 000	106 000	–	99 000	106 000
5144	Avskrivningar på förrådsanläggningar för ekonomiskt försvar	1 062	1 062	–	1 062	1 062
5200	**Statliga pensionsavgifter, netto** (Pensionsmedel inkl. Bidrag till kostnader för polis-, domstols- och uppbördsväsendet m. m.)	**−1 095 000**	**1 306 000**	**684 135**	**1 284 000**	**1 436 000**
5211	Statliga pensionsavgifter, netto (Pensionsmedel inkl. Bidrag för kostnader för polis-, domstols- och uppbördsväsendet m. m.)	−1 095 000	1 306 000	684 135	1 284 000	1 436 000

Bilaga 2

Beräkning rörande utfallet av statsbudgetens inkomstsida för budgetåret 1980/81

Tusental kronor

		I statsbudgeten beräknat belopp	Beräknat utfall
1000	**Skatter**	**137 025 902**	**136 380 951**
1100	**Skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse**	**37 426 500**	**32 180 000**
1110	*Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse*	*34 471 000*	*29 478 000*
1111	Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	34 471 000	29 676 000
1120	*Juridiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse*	*1 868 000*	*1 529 000*
1121	Juridiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	1 868 000	1 529 000
1130	*Ofördelbara skatter på inkomst, realisationsvinst och rörelse*	*500 000*	*500 000*
1131	Ofördelbara skatter på inkomst, realisationsvinst och rörelse	500 000	500 000
1140	*Övriga inkomstskatter*	*587 500*	*673 000*
1141	Kupongskatt	40 000	45 000
1142	Utskiftningsskatt och ersättningsskatt	10 000	15 000
1143	Bevillningsskatt	2 500	3 000
1144	Lotterivinstskatt	535 000	610 000
1200	**Lagstadgade socialavgifter**	**32 092 800**	**33 700 900**
1211	Folkpensionsavgift	23 324 000	23 281 000
1221	Sjukförsäkringsavgift, netto	2 500 000	4 444 000
1231	Barnomsorgsavgift	5 450 000	5 429 000
1241	Vuxenutbildningsavgift	620 000	670 000
1251	Övriga socialavgifter, netto	90 000	−239 000
1261	Bidrag till förvaltningskostnader för arbetsskadeförsäkringen	46 300	48 200
1271	Inkomster av arbetsgivaravgifter till arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens verksamhet	62 500	67 700
1300	**Skatt på egendom**	**2 778 100**	**2 367 000**
1310	*Skatt på fast egendom*	*18 100*	*16 500*
1311	Skogsvårdsavgifter	18 100	16 500
1320	*Förmögenhetsskatt*	*725 000*	*602 000*
1321	Fysiska personers förmögenhetsskatt	713 000	588 000
1322	Juridiska personers förmögenhetsskatt	12 000	14 000
1330	*Arvsskatt och gåvoskatt*	*490 000*	*514 500*
1331	Arvsskatt	440 000	455 000
1332	Gåvoskatt	50 000	59 500
1340	*Övrig skatt på egendom*	*1 545 000*	*1 234 000*
1341	Stämpelskatt	1 545 000	1 234 000
1400	**Skatt på varor och tjänster**	**64 728 502**	**68 133 051**
1410	*Allmänna försäljningsskatter*	*37 800 000*	*40 400 000*
1411	Mervärdeskatt	37 800 000	40 400 000
1420,			
1430	*Skatt på specifika varor*	*21 292 501*	*21 810 001*
1421	Bensinskatt	4 650 000	4 845 000
1422	Särskilda varuskatter	551 000	658 000
1423	Försäljningsskatt på motorfordon	608 000	523 000
1424	Tobaksskatt	2 970 000	3 070 000
1425	Skatt på spritdrycker	5 000 000	4 535 000
1426	Skatt på vin	950 000	1 020 000

		I statsbudgeten beräknat belopp	Beräknat utfall
1427	Skatt på malt- och läskedrycker	963 000	1 030 000
1428	Energiskatt	5 599 000	6 127 000
1429	Särskild avgift på svavelhaltigt bränsle	1 500	2 000
1431	Särskild beredskapsavgift för oljeprodukter	1	1
1440	*Överskott vid försäljning av varor med statsmonopol*	*160 000*	*196 000*
1441	AB Vin- & Spritcentralens inlevererade överskott	100 000	110 000
1442	Systembolaget AB:s inlevererade överskott	60 000	86 000
1450	*Skatt på tjänster*	*686 000*	*657 000*
1451	Reseskatt	123 000	129 000
1452	Skatt på annonser och reklam	223 000	219 000
1453	Totalisatormedel	266 000	235 000
1454	Skatt på spel	74 000	74 000
1460	*Skatt på vägtrafik*	*3 640 000*	*3 810 000*
1461	Fordonsskatt	2 287 000	2 320 000
1462	Kilometerskatt	1 353 000	1 490 000
1470	*Skatt på import*	*1 150 000*	*1 260 000*
1471	Tullmedel	1 150 000	1 260 000
1480	*Övriga skatter på varor och tjänster*	*1*	*50*
1481	Övriga skatter på varor och tjänster	1	50
2000	**Inkomster av statens verksamhet**	**12 686 814**	**13 354 077**
2100	**Rörelseöverskott**	**3 755 190**	**3 944 187**
2110	*Affärsverkens inlevererade överskott*	*1 792 701*	*1 823 092*
2111	Postverkets inlevererade överskott	61 000	61 848
2112	Televerkets inlevererade överskott	166 900	176 400
2113	Statens järnvägars inlevererade överskott	1	1
2114	Luftfartsverkets inlevererade överskott	43 800	48 055
2115	Förenade fabriksverkens inlevererade överskott	35 000	32 900
2116	Statens vattenfallsverks inlevererade överskott	1 451 000	1 408 888
2117	Domänverkets inlevererade överskott	35 000	95 000
2120	*Övriga myndigheters inlevererade överskott*	*135 739*	*110 554*
2121	Statens vägverks inlevererade överskott	35 600	15 926
2122	Sjöfartsverkets inlevererade överskott	70 139	66 000
2123	Inlevererat överskott av uthyrning av ADB-utrustning	30 000	28 628
2130	*Riksbankens inlevererade överskott*	*750 000*	*850 000*
2131	Riksbankens inlevererade överskott	750 000	850 000
2140	*Myntverkets inlevererade överskott*	*92 000*	*141 000*
2141	Myntverkets inlevererade överskott	92 000	141 000
2150	*Överskott från spelverksamhet*	*984 750*	*1 019 541*
2151	Tipsmedel	624 000	627 700
2152	Lotterimedel	360 750	391 841
2200	**Överskott av statens fastighetsförvaltning**	**989 183**	**1 046 352**
2210	*Överskott av civil fastighetsförvaltning*	*988 472*	*1 046 352*
2211	Överskott av kriminalvårdsstyrelsens fastighetsförvaltning	1 252	1 252
2212	Överskott av karolinska sjukhusets fastighetsförvaltning	46 598	46 598
2213	Överskott av akademiska sjukhusets fastighetsförvaltning	12 051	12 256
2214	Överskott av byggnadsstyrelsens fastighetsförvaltning	928 400	986 075
2215	Överskott av generaltullstyrelsens fastighetsförvaltning	171	171
2220	*Överskott av försvarets fastighetsförvaltning*	*711*	–
2221	Överskott av förrådsanläggningar för ekonomiskt försvar	711	–

		I statsbudgeten beräknat belopp	Beräknat utfall
2300	**Ränteinkomster**	**5 837 776**	**5 934 603**
2310.			
2320	*Räntor på näringslån*	*238 663*	*283 024*
2311	Räntor på lokaliseringslån	215 000	250 000
2312	Ränteinkomster på jordbrukets lagerhuslån	3	3
2313	Ränteinkomster på statens avdikningslån	800	800
2314	Ränteinkomster på fiskerilån	1 600	1 600
2315	Ränteinkomster på fiskberedningslån	304	303
2316	Ränteinkomster på vattenkraftslån	201	242
2317	Ränteinkomster på luftfartslån	2 246	2 246
2318	Ränteinkomster på statens lån för den mindre skeppsfarten	2 566	10 669
2319	Ränteinkomster på kraftledningslån	5	5
2321	Ränteinkomster på skogsväglån	90	90
2322	Räntor på övriga näringslån, Kammarkollegiet	13 248	14 472
2323	Räntor på övriga näringslån, Lantbruksstyrelsen	2 600	2 594
2330	*Räntor på bostadslån*	*4 780 849*	*4 800 690*
2331	Ränteinkomster på egnahemslån	190	40
2332	Ränteinkomster på lån för bostadsbyggande	4 780 000	4 800 000
2333	Ränteinkomster på lån för bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer	390	381
2334	Räntor på övriga bostadslån, Bostadsstyrelsen	269	269
2340	*Räntor på studielån*	*41 648*	*39 875*
2341	Ränteinkomster på statens lån för universitetsstudier	50	45
2342	Ränteinkomster på allmänna studielån	41 579	39 830
2343	Räntor på övriga studielån, Kammarkollegiet	19	–
2350	*Räntor på energisparlån*	*185 800*	*190 000*
2351	Räntor på energisparlån	185 800	190 000
2360	*Räntor på medel avsatta till pensioner*	*123 985*	*118 135*
2361	Ränteinkomster på medel avsatta till folkpensionering	90 000	82 600
2362	Ränteinkomster på medel avsatta till civila tjänstepensioner	3 083	3 167
2363	Ränteinkomster på medel avsatta till militära pensioner	362	366
2364	Ränteinkomster på medel avsatta till allmänna familjepensioner	9 440	9 817
2365	Ränteinkomster på medel avsatta vid statens pensionsanstalt	21 035	22 120
2366	Ränteinkomster på medel avsatta till pensioner för vissa av riksdagens verk	65	65
2370	*Räntor på beredskapslagring*	*282 505*	*298 660*
2371	Räntor på beredskapslagring	282 505	298 660
2380.			
2390	*Övriga ränteinkomster:*	*184 326*	*204 219*
2381	Ränteinkomster på lån till personal inom utrikesförvaltningen m. m.	460	520
2382	Ränteinkomster på lån till personal inom biståndsförvaltningen m. m.	171	3 830
2383	Ränteinkomster på statens bosättningslån	18 000	20 000
2384	Ränteinkomster på lån för kommunala markförvärv	82 750	92 000
2385	Ränteinkomster på lån för studentkårlokaler	160	160
2386	Ränteinkomster på lån för allmänna samlingslokaler	6 200	6 857
2387	Ränteinkomster på krediter till utlandet	576	580
2388	Ränteinkomster på mark för naturskydd	6 125	6 125

		I statsbudgeten beräknat belopp	Beräknat utfall
2389	Ränteinkomster på lån för inventarier i vissa specialbostäder	800	1 200
2391	Ränteinkomster på markförvärv för jordbrukets rationalisering	5 600	7 000
2392	Räntor på intressemedel	30 000	16 000
2393	Övriga ränteinkomster, Kammarkollegiet	28 021	44 947
2394	Övriga ränteinkomster, Riksbanken	4	4 500
2395	Övriga ränteinkomster, Riksgäldskontoret	5 459	500
2400	**Aktieutdelning**	**89 526**	**89 526**
2410	*Inkomster av statens aktier*	*89 526*	*89 526*
2411	Inkomster av statens aktier	89 526	89 526
2500	**Offentligrättsliga avgifter**	**797 710**	**893 988**
2511	Expeditionsavgifter	191 570	215 826
2512	Vattendomstolsavgifter	1 000	1 000
2513	Avgift för statlig kontroll av läkemedel	32 137	38 928
2514	Elevavgifter vid styrelsen för vårdartjänst	45	32
2515	Avgifter vid trafiksäkerhetsverket	49 000	54 703
2516	Körkortsavgifter	24 000	24 500
2517	Avgifter vid registrering av motorfordon	103 300	111 600
2518	Fyravgifter, farledsvaruavgifter	245 600	257 600
2519	Skeppsmätningsavgifter	2 200	2 400
2521	Fartygsinspektionsavgifter	5 370	6 160
2522	Avgifter för granskning av biograffilm	770	1 026
2523	Avgifter för särskild prövning och fyllnadsprövning inom skolväsendet	681	728
2524	Avgifter vid statens jordbruksnämnd	2 015	2 680
2525	Avgifter för växtskyddsinspektion	5 800	6 250
2526	Avgifter vid köttbesiktning	21 200	24 000
2527	Avgifter för statskontroll av krigsmaterieltillverkning	430	427
2528	Avgifter vid bergsstaten	3 700	4 900
2529	Avgifter vid patent- och registreringsväsendet	78 380	88 815
2531	Avgifter för registrering i förenings m. fl. register	6 287	7 240
2532	Exekutionsavgifter	23 805	44 633
2533	Avgifter vid statens planverk	420	540
2600	**Försäljningsinkomster**	**764 858**	**926 750**
2611	Inkomster vid kriminalvården	105 000	105 000
2612	Inkomster vid statens rättskemiska laboratorium	5 800	3 800
2613	Inkomster vid karolinska sjukhuset	511 254	654 900
2614	Inkomster vid statens vårdanstalter för alkoholmissbrukare	100	700
2615	Inkomster vid arbetarskyddsstyrelsen	3 720	4 750
2616	Försäljning av sjökort	4 300	5 600
2617	Lotsavgifter	31 000	35 000
2618	Inkomster vid Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	53 000	55 000
2619	Inkomster vid riksantikvarieämbetet	11 784	14 000
2621	Inkomster vid lantbruksnämnderna	7 100	7 100
2622	Inkomster vid statens livsmedelsverk	1 500	1 400
2623	Inkomster vid statens veterinärmedicinska anstalt	10 300	10 100
2624	Inkomster av uppbörd av felparkeringsavgifter	20 000	29 400
2700	**Böter m. m.**	**232 722**	**222 434**
2711	Restavgifter	125 352	116 010
2712	Bötesmedel	107 370	106 424

		I statsbudgeten beräknat belopp	Beräknat utfall
2800	**Övriga inkomster av statens verksamhet**	**219 849**	**296 237**
2811	Övriga inkomster av statens verksamhet	219 849	296 237
3000	**Inkomster av försåld egendom**	**63 563**	**72 586**
3100	**Inkomster av försålda byggnader och maskiner m. m.**	**41 503**	**43 421**
3110	*Affärsverkens inkomster av försålda fastigheter och maskiner*	*23 503*	*32 803*
3111	Postverkets inkomster av försålda fastigheter och maskiner	1	1
3112	Televerkets inkomster av försålda fastigheter och maskiner	1 000	1 000
3113	Statens järnvägars inkomster av försålda fastigheter och maskiner	12 000	20 000
3114	Luftfartsverkets inkomster av försålda fastigheter och maskiner	1	1
3115	Förenade fabriksverkens inkomster av försålda fastigheter och maskiner	500	1 800
3116	Statens vattenfallsverks inkomster av försålda fastigheter och maskiner	10 000	10 000
3117	Domänverkets inkomster av försålda fastigheter och maskiner	1	1
3120	*Civila myndigheters inkomster av försålda byggnader och maskiner*	*5 000*	*8 618*
3121	Kriminalvårdsstyrelsens inkomster av försålda byggnader och maskiner	3 150	1
3122	Statens vägverks inkomster av försålda byggnader och maskiner	1 500	1 216
3123	Sjöfartsverkets inkomster av försålda byggnader och maskiner	50	200
3124	Statskontorets inkomster av försålda datorer m. m.	300	200
3125	Byggnadsstyrelsens inkomster av försålda byggnader och maskiner	–	7 000
3126	Generaltullstyrelsens inkomster av försålda byggnader och maskiner	–	1
3130	*Försvarets myndigheters inkomster av försålda byggnader och maskiner*	*13 000*	*2 000*
3131	Försvarets myndigheters inkomster av försålda byggnader och maskiner	13 000	2 000
3200	**Övriga inkomster av markförsäljning**	**9 060**	**13 165**
3211	Övriga inkomster av markförsäljning	9 060	13 165
3300	**Övriga inkomster av försåld egendom**	**13 000**	**16 000**
3311	Inkomster av statens gruvegendom	13 000	16 000
4000	**Återbetalning av lån**	**2 055 284**	**2 214 177**
4100	**Återbetalning av näringslån**	**204 320**	**252 779**
4110	*Återbetalning av industrilån*	*175 000*	*215 000*
4111	Återbetalning av lokaliseringslån	175 000	215 000
4120	*Återbetalning av jordbrukslån*	*4 541*	*12 653*
4121	Återbetalning av jordbrukets lagerhuslån	72	65
4122	Återbetalning av statens avdikningslån	1 850	1 850
4123	Återbetalning av fiskerilån	1 900	10 000
4124	Återbetalning av fiskberedningslån	719	738
4130	*Återbetalning av övriga näringslån*	*24 779*	*25 126*
4131	Återbetalning av vattenkraftslån	192	185
4132	Återbetalning av luftfartslån	2 000	2 000
4133	Återbetalning av statens lån för den mindre skeppsfarten	14 430	14 722

		I statsbudgeten beräknat belopp	Beräknat utfall
4134	Återbetalning av kraftledningslån	17	17
4135	Återbetalning av skogsväglån	50	100
4136	Återbetalning av övriga näringslån, Kammarkollegiet	7 490	6 402
4137	Återbetalning av övriga näringslån, Lantbruksstyrelsen	600	1 700
4200	**Återbetalning av bostadslån m. m.**	**953 843**	**982 819**
4211	Återbetalning av lån till egnahem	3 200	1 000
4212	Återbetalning av lån för bostadsbyggande	950 000	980 000
4213	Återbetalning av lån för bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer	635	1 740
4214	Återbetalning av övriga bostadslån, Bostadsstyrelsen	8	79
4300	**Återbetalning av studielån**	**522 030**	**533 250**
4311	Återbetalning av statens lån för universitetsstudier	1 150	650
4312	Återbetalning av allmänna studielån	41 080	40 500
4313	Återbetalning av studiemedel	479 750	492 100
4314	Återbetalning av övriga studielån, Kammarkollegiet	50	–
4400	**Återbetalning av energisparlån**	**83 000**	**75 000**
4411	Återbetalning av energisparlån	83 000	75 000
4500	**Återbetalning av övriga lån**	**292 091**	**370 329**
4511	Återbetalning av lån till personal inom utrikesförvaltningen m. m.	3 600	4 000
4512	Återbetalning av lån till personal inom biståndsförvaltningen m. m.	2 000	763
4513	Återbetalning av lån för kommunala markförvärv	125 000	120 000
4514	Återbetalning av lån för studentkårlokaler	100	90
4515	Återbetalning av lån för allmänna samlingslokaler	4 200	4 200
4516	Återbetalning av utgivna startlån och bidrag	10 000	10 000
4517	Återbetalning av u-landslån	5 000	7 000
4518	Återbetalning av krediter till utlandet	6 757	6 760
4519	Återbetalning av statens bosättningslån	60 000	60 000
4521	Återbetalning av lån för inventarier i vissa specialbostäder	1 500	2 030
4522	Återbetalning av övriga lån, Kammarkollegiet	21 329	22 856
4523	Återbetalning av övriga lån, Riksbanken	18	5
4524	Återbetalning av övriga lån, Riksgäldskontoret	52 587	132 625
5000	**Kalkylmässiga inkomster**	**3 627 573**	**3 122 817**
5100	**Avskrivningar**	**3 884 623**	**4 217 817**
5110	*Affärsverkens avskrivningar*	*3 390 200*	*3 689 200*
5111	Postverkets avskrivningar	32 000	37 000
5112	Televerkets avskrivningar	1 266 700	1 266 700
5113	Statens järnvägars avskrivningar	477 000	571 600
5114	Luftfartsverkets avskrivningar	71 600	70 500
5115	Förenade fabriksverkens avskrivningar	42 900	45 400
5116	Statens vattenfallsverks avskrivningar	1 500 000	1 698 000
5120	*Avskrivningar på civila fastigheter*	*190 590*	*192 553*
5121	Avskrivningar på civila fastigheter	190 590	192 553
5130	*Uppdragsmyndigheters komplementkostnader*	*57 883*	*54 402*
5131	Uppdragsmyndigheters m. fl. komplementkostnader	57 883	54 402
5140	*Övriga avskrivningar*	*245 950*	*281 662*

		I statsbudgeten beräknat belopp	Beräknat utfall
5141	Statens vägverks avskrivningar	94 100	119 600
5142	Sjöfartsverkets avskrivningar	60 788	62 000
5143	Avskrivningar på ADB-utrustning	90 000	99 000
5144	Avskrivningar på förrådsanläggningar för ekonomiskt försvar	1 062	1 062
5200	**Statliga pensionsavgifter, netto** (Pensionsmedel inkl. Bidrag till kostnader för polis-, domstols- och uppbördsväsendet m. m.)	**−257 050**	**−1 095 000**
5211	Statliga pensionsavgifter, netto (Pensionsmedel inkl. Bidrag till kostnader för polis-, domstols- och uppbördsväsendet m. m.)	−257 050	−1 095 000
STATSBUDGETENS TOTALA INKOMSTER		**155 459 136**	**155 144 608**

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981

Specifikation av statsbudgetens inkomster under budgetåret 1981/82

Bilaga 2.4 Specifikation av statsbudgetens inkomster

Specifikation av statsbudgetens inkomster under budgetåret 1981/82

1000 Skatter:			
1100 Skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse:			
1110 Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse:			
1111 Fysiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	25 328 000 000	*25 328 000 000*	
1120 Juridiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse:			
1121 Juridiska personers skatt på inkomst, realisationsvinst och rörelse	2 370 000 000	*2 370 000 000*	
1130 Ofördelbara skatter på inkomst, realisationsvinst och rörelse:			
1131 Ofördelbara skatter på inkomst, realisationsvinst och rörelse	1 000 000 000	*1 000 000 000*	
1140 Övriga inkomstskatter:			
1141 Kupongskatt	48 000 000		
1142 Utskiftningsskatt och ersättningsskatt	15 000 000		
1143 Bevillningsskatt	3 000 000		
1144 Lotterivinstskatt	770 000 000	*836 000 000*	**29 534 000 000**
1200 Lagstadgade socialavgifter:			
1211 Folkpensionsavgift	22 572 000 000		
1221 Sjukförsäkringsavgift, netto	−227 000 000		
1231 Barnomsorgsavgift	5 886 000 000		
1241 Vuxenutbildningsavgift	644 000 000		
1251 Övriga socialavgifter, netto	−285 000 000		
1261 Bidrag till förvaltningskostnader för arbetsskadeförsäkringen	50 500 000		
1271 Inkomster av arbetsgivaravgifter till arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens verksamhet	68 600 000	*28 709 100 000*	**28 709 100 000**
1300 Skatt på egendom:			
1310 Skatt på fast egendom:			
1311 Skogsvårdsavgifter	55 200 000	*55 200 000*	
1320 Förmögenhetsskatt:			
1321 Fysiska personers förmögenhetsskatt	644 000 000		

1322 Juridiska personers förmögenhetsskatt	15 000 000	*659 000 000*	
1330 Arvsskatt och gåvoskatt:			
1331 Arvsskatt	475 000 000		
1332 Gåvoskatt	70 000 000	*545 000 000*	
1340 Övrig skatt på egendom:			
1341 Stämpelskatt	1 400 000 000	*1 400 000 000*	**2 659 200 000**
1400 Skatt på varor och tjänster:			
1410 Allmänna försäljningsskatter:			
1411 Mervärdeskatt	42 700 000 000	*42 700 000 000*	
1420, 1430 Skatt på specifika varor:			
1421 Bensinskatt	5 253 000 000		
1422 Särskilda varuskatter	715 000 000		
1423 Försäljningsskatt på motorfordon	548 000 000		
1424 Tobaksskatt	3 250 000 000		
1425 Skatt på spritdrycker	4 810 000 000		
1426 Skatt på vin	1 100 000 000		
1427 Skatt på malt- och läskedrycker	1 076 000 000		
1428 Energiskatt	7 319 000 000		
1429 Särskild avgift på svavelhaltigt bränsle	2 000 000		
1431 Särskild beredskapsavgift för oljeprodukter	1 000	*24 073 001 000*	
1440 Överskott vid försäljning av varor med statsmonopol:			
1441 AB Vin- & Spritcentralens inlevererade överskott	100 000 000		
1442 Systembolaget AB:s inlevererade överskott	70 000 000	*170 000 000*	
1450 Skatt på tjänster:			
1451 Reseskatt	129 000 000		
1452 Skatt på annonser och reklam	249 000 000		
1453 Totalisatormedel	260 000 000		
1454 Skatt på spel	79 000 000	*717 000 000*	
1460 Skatt på vägtrafik:			
1461 Fordonsskatt	2 360 000 000		
1462 Kilometerskatt	1 640 000 000	*4 000 000 000*	
1470 Skatt på import:			
1471 Tullmedel	1 305 000 000	*1 305 000 000*	
1480 Övriga skatter på varor och tjänster:			
1481 Övriga skatter på varor och tjänster	150 000	*150 000*	**72 965 151 000**
		Summa Skatter	**133 867 451 000**

2000 Inkomster av statens verksamhet:

2100 Rörelseöverskott:

2110 Affärsverkens inlevererade överskott:			
2111 Postverkets inlevererade överskott	76 000 000		
2112 Televerkets inlevererade överskott	200 500 000		
2113 Statens järnvägars inlevererade överskott	1 000		
2114 Luftfartsverkets inlevererade överskott	83 700 000		
2115 Förenade fabriksverkens inlevererade överskott	50 000 000		
2116 Statens vattenfallsverks inlevererade överskott	1 649 900 000		
2117 Domänverkets inlevererade överskott	72 000 000	*2 132 101 000*	
2120 Övriga myndigheters inlevererade överskott:			
2121 Statens vägverks inlevererade överskott	32 750 000		
2122 Sjöfartsverkets inlevererade överskott	70 500 000		
2123 Inlevererat överskott av uthyrning av ADB-utrustning	32 800 000	*136 050 000*	
2130 Riksbankens inlevererade överskott:			
2131 Riksbankens inlevererade överskott	850 000 000	*850 000 000*	
2140 Myntverkets inlevererade överskott:			
2141 Myntverkets inlevererade överskott	75 000 000	*75 000 000*	
2150 Överskott från spelverksamhet:			
2151 Tipsmedel	827 000 000		
2152 Lotterimedel	415 352 000	*1 242 352 000*	**4 435 503 000**

2200 Överskott av statens fastighetsförvaltning:

2210 Överskott av civil fastighetsförvaltning:			
2211 Överskott av kriminalvårdsstyrelsens fastighetsförvaltning	1 500 000		
2212 Överskott av karolinska sjukhusets fastighetsförvaltning	24 000 000		
2213 Överskott av akademiska sjukhusets fastighetsförvaltning	12 256 000		
2214 Överskott av byggnadsstyrelsens fastighetsförvaltning	168 552 000		
2215 Överskott av generaltullstyrelsens fastighetsförvaltning	466 000	*206 774 000*	

2220 Överskott av försvarets fastighetsförvaltning:			
2221 Överskott av förrådsanläggningar för ekonomiskt försvar	–	–	**206 774 000**

2300 Ränteinkomster:

2310, 2320 Räntor på näringslån:			
2311 Räntor på lokaliseringslån	270 000 000		
2312 Ränteinkomster på jordbrukets lagerhuslån	1 000		
2313 Ränteinkomster på statens avdikningslån	700 000		
2314 Ränteinkomster på fiskerilån	1 600 000		
2315 Ränteinkomster på fiskberedningslån	330 000		
2316 Ränteinkomster på vattenkraftslån	235 000		
2317 Ränteinkomster på luftfartslån	2 156 000		
2318 Ränteinkomster på statens lån för den mindre skeppsfarten	9 309 000		
2319 Ränteinkomster på kraftledningslån	4 000		
2321 Ränteinkomster på skogsväglån	70 000		
2322 Räntor på övriga näringslån, Kammarkollegiet	13 719 000		
2323 Räntor på övriga näringslån, Lantbruksstyrelsen	2 621 000	*300 745 000*	
2330 Räntor på bostadslån:			
2331 Ränteinkomster på egnahemslån	15 000		
2332 Ränteinkomster på lån för bostadsbyggande	6 300 000 000		
2333 Ränteinkomster på lån för bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer	350 000		
2334 Räntor på övriga bostadslån, Bostadsstyrelsen	270 000	*6 300 635 000*	
2340 Räntor på studielån:			
2341 Ränteinkomster på statens lån för universitetsstudier	45 000		
2342 Ränteinkomster på allmänna studielån	39 480 000		
2343 Räntor på övriga studielån, Kammarkollegiet	–	*39 525 000*	
2350 Räntor på energisparlån:			
2351 Räntor på energisparlån	300 000 000	*300 000 000*	

2360 Räntor på medel avsatta till pensioner:			
2361 Ränteinkomster på medel avsatta till folkpensionering	99 200 000		
2362 Ränteinkomster på medel avsatta till civila tjänstepensioner	3 221 000		
2363 Ränteinkomster på medel avsatta till militära pensioner	369 000		
2364 Ränteinkomster på medel avsatta till allmänna familjepensioner	9 994 000		
2365 Ränteinkomster på medel avsatta vid statens pensionsanstalt	22 640 000		
2366 Ränteinkomster på medel avsatta till pensioner för vissa av riksdagens verk	70 000	*135 494 000*	
2370 Räntor på beredskapslagring:			
2371 Räntor på beredskapslagring	394 796 000	*394 796 000*	
2380, 2390 Övriga ränteinkomster:			
2381 Ränteinkomster på lån till personal inom utrikesförvaltningen m. m.	600 000		
2382 Ränteinkomster på lån till personal inom biståndsförvaltningen m. m.	4 980 000		
2383 Ränteinkomster på statens bosättningslån	20 000 000		
2384 Ränteinkomster på lån för kommunala markförvärv	96 000 000		
2385 Ränteinkomster på lån för studentkårlokaler	160 000		
2386 Ränteinkomster på lån för allmänna samlingslokaler	8 300 000		
2387 Ränteinkomster på krediter till utlandet	380 000		
2388 Ränteinkomster på mark för naturskydd	–		
2389 Ränteinkomster på lån för inventarier i vissa specialbostäder	1 150 000		
2391 Ränteinkomster på markförvärv för jordbrukets rationalisering	7 000 000		
2392 Räntor på intressemedel	16 000 000		
2393 Övriga ränteinkomster, Kammarkollegiet	39 392 000		
2394 Övriga ränteinkomster, Riksbanken	4 500 000		
2395 Övriga ränteinkomster, Riksgäldskontoret	425 000		
2396 Ränteinkomster på det av byggnadsstyrelsen förvaltade kapitalet	926 000 000	*1 124 887 000*	**8 596 082 000**
2400 Aktieutdelning:			
2410 Inkomster av statens aktier:			
2411 Inkomster av statens aktier	83 533 000	*83 533 000*	**83 533 000**

2500 Offentligrättsliga avgifter:			
2511 Expeditionsavgifter	235 926 000		
2512 Vattendomstolsavgifter	1 000 000		
2513 Avgift för statlig kontroll av läkemedel	40 148 000		
2514 Elevavgifter vid styrelsen för vårdartjänst	32 000		
2515 Avgifter vid trafiksäkerhetsverket	–		
2516 Körkortsavgifter	25 600 000		
2517 Avgifter vid registrering av motorfordon	117 200 000		
2518 Fyravgifter, farledsvaruavgifter	257 000 000		
2519 Skeppsmätningsavgifter	2 400 000		
2521 Fartygsinspektionsavgifter	5 810 000		
2522 Avgifter för granskning av biograffilm	1 526 000		
2523 Avgifter för särskild prövning och fyllnadsprövning inom skolväsendet	725 000		
2524 Avgifter vid statens jordbruksnämnd	2 419 000		
2525 Avgifter för växtskyddsinspektion	6 900 000		
2526 Avgifter vid köttbesiktning	27 000 000		
2527 Avgifter för statskontroll av krigsmaterieltillverkning	470 000		
2528 Avgifter vid bergsstaten	5 200 000		
2529 Avgifter vid patent- och registreringsväsendet	99 562 000		
2531 Avgifter för registrering i förenings m. fl. register	16 500 000		
2532 Exekutionsavgifter	63 191 000		
2533 Avgifter vid statens planverk	420 000	*909 029 000*	**909 029 000**
2600 Försäljningsinkomster:			
2611 Inkomster vid kriminalvården	112 000 000		
2612 Inkomster vid statens rättskemiska laboratorium	7 200 000		
2613 Inkomster vid karolinska sjukhuset	308 200 000		
2614 Inkomster vid statens vårdanstalter för alkoholmissbrukare	750 000		
2615 Inkomster vid arbetarskyddsstyrelsen	5 800 000		
2616 Försäljning av sjökort	7 900 000		
2617 Lotsavgifter	37 000 000		
2618 Inkomster vid Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	56 370 000		
2619 Inkomster vid riksantikvarieämbetet	13 000 000		

2621 Inkomster vid lantbruksnämnderna	7 100 000		
2622 Inkomster vid statens livsmedelsverk	1 400 000		
2623 Inkomster vid statens veterinärmedicinska anstalt	11 130 000		
2624 Inkomster av uppbörd av felparkeringsavgifter	29 400 000		
2625 Utförsäljning av beredskapslager	1 000	*597 251 000*	**597 251 000**
2700 Böter m. m.:			
2711 Restavgifter	122 010 000		
2712 Bötesmedel	119 075 000	*241 085 000*	**241 085 000**
2800 Övriga inkomster av statens verksamhet:			
2811 Övriga inkomster av statens verksamhet	1 392 583 000	*1 392 583 000*	**1 392 583 000**
	Summa Inkomster av statens verksamhet		**16 461 840 000**

3000 Inkomster av försåld egendom:			
3100 Inkomster av försålda byggnader och maskiner m. m.:			
3110 Affärsverkens inkomster av försålda fastigheter och maskiner:			
3111 Postverkets inkomster av försålda fastigheter och maskiner	1 000		
3112 Televerkets inkomster av försålda fastigheter och maskiner	1 000 000		
3113 Statens järnvägars inkomster av försålda fastigheter och maskiner	20 000 000		
3114 Luftfartsverkets inkomster av försålda fastigheter och maskiner	1 000		
3115 Förenade fabriksverkens inkomster av försålda fastigheter och maskiner	1 000 000		
3116 Statens vattenfallsverks inkomster av försålda fastigheter och maskiner	10 000 000		
3117 Domänverkets inkomster av försålda fastigheter och maskiner	1 000	*32 003 000*	
3120 Civila myndigheters inkomster av försålda byggnader och maskiner:			
3121 Kriminalvårdsstyrelsens inkomster av försålda byggnader och maskiner	3 150 000		

3122 Statens vägverks inkomster av försålda byggnader och maskiner	1 000 000		
3123 Sjöfartsverkets inkomster av försålda byggnader och maskiner	200 000		
3124 Statskontorets inkomster av försålda datorer m. m.	200 000		
3125 Byggnadsstyrelsens inkomster av försålda byggnader och maskiner	7 000 000		
3126 Generaltullstyrelsens inkomster av försålda byggnader och maskiner	1 000	*11 551 000*	
3130 Försvarets myndigheters inkomster av försålda byggnader och maskiner:			
3131 Försvarets myndigheters inkomster av försålda byggnader och maskiner	15 260 000	*15 260 000*	**58 814 000**
3200 Övriga inkomster av markförsäljning:			
3211 Övriga inkomster av markförsäljning	–	–	–
3300 Övriga inkomster av försåld egendom:			
3311 Inkomster av statens gruvegendom	18 000 000	*18 000 000*	**18 000 000**
		Summa Inkomster av försåld egendom	**76 814 000**
4000 Återbetalning av lån:			
4100 Återbetalning av näringslån:			
4110 Återbetalning av industrilån:			
4111 Återbetalning av lokaliseringslån	230 000 000	*230 000 000*	
4120 Återbetalning av jordbrukslån:			
4121 Återbetalning av jordbrukets lagerhuslån	22 000		
4122 Återbetalning av statens avdikningslån	1 750 000		
4123 Återbetalning av fiskerilån	10 000 000		
4124 Återbetalning av fiskberedningslån	840 000	*12 612 000*	
4130 Återbetalning av övriga näringslån:			
4131 Återbetalning av vattenkraftslån	193 000		
4132 Återbetalning av luftfartslån	1 974 000		
4133 Återbetalning av statens lån för den mindre skeppsfarten	15 212 000		

4134 Återbetalning av kraftledningslån	18 000		
4135 Återbetalning av skogsväglån	100 000		
4136 Återbetalning av övriga näringslån, Kammarkollegiet	3 510 000		
4137 Återbetalning av övriga näringslån, Lantbruksstyrelsen	1 800 000	*22 807 000*	**265 419 000**
4200 Återbetalning av bostadslån m. m.:			
4211 Återbetalning av lån till egnahem	200 000		
4212 Återbetalning av lån för bostadsbyggande	1 010 000 000		
4213 Återbetalning av lån för bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer	1 795 000		
4214 Återbetalning av övriga bostadslån, Bostadsstyrelsen	8 000	*1 012 003 000*	**1 012 003 000**
4300 Återbetalning av studielån:			
4311 Återbetalning av statens lån för universitetsstudier	650 000		
4312 Återbetalning av allmänna studielån	39 500 000		
4313 Återbetalning av studiemedel	543 400 000		
4314 Återbetalning av övriga studielån, Kammarkollegiet	–	*583 550 000*	**583 550 000**
4400 Återbetalning av energisparlån:			
4411 Återbetalning av energisparlån	84 500 000	*84 500 000*	**84 500 000**
4500 Återbetalning av övriga lån:			
4511 Återbetalning av lån till personal inom utrikesförvaltningen m. m.	4 600 000		
4512 Återbetalning av lån till personal inom biståndsförvaltningen m. m.	963 000		
4513 Återbetalning av lån för kommunala markförvärv	126 000 000		
4514 Återbetalning av lån för studentkårlokaler	90 000		
4515 Återbetalning av lån för allmänna samlingslokaler	4 750 000		
4516 Återbetalning av utgivna startlån och bidrag	10 000 000		
4517 Återbetalning av u-landslån	7 000 000		
4518 Återbetalning av krediter till utlandet	6 955 000		
4519 Återbetalning av statens bosättningslån	60 000 000		
4521 Återbetalning av lån för inventarier i vissa specialbostäder	2 035 000		

4522 Återbetalning av övriga lån, Kammarkollegiet	22 563 000		
4523 Återbetalning av övriga lån, Riksbanken	5 000		
4524 Återbetalning av övriga lån, Riksgäldskontoret	67 700 000		
4525 Återbetalning av lån för svenska FN-styrkor	25 000 000	*337 661 000*	**337 661 000**
		Summa Återbetalning av lån	**2 283 133 000**
5000 Kalkylmässiga inkomster:			
5100 Avskrivningar:			
5110 Affärsverkens avskrivningar:			
5111 Postverkets avskrivningar	42 000 000		
5112 Televerkets avskrivningar	1 363 000 000		
5113 Statens järnvägars avskrivningar	761 000 000		
5114 Luftfartsverkets avskrivningar	68 800 000		
5115 Förenade fabriksverkens avskrivningar	52 600 000		
5116 Statens vattenfallsverks avskrivningar	1 813 638 000	*4 101 038 000*	
5120 Avskrivningar på civila fastigheter:			
5121 Avskrivningar på civila fastigheter	199 543 000	*199 543 000*	
5130 Uppdragsmyndigheters komplementkostnader:			
5131 Uppdragsmyndigheters m. fl. komplementkostnader	51 135 000	*51 135 000*	
5140 Övriga avskrivningar:			
5141 Statens vägverks avskrivningar	122 800 000		
5142 Sjöfartverkets avskrivningar	73 500 000		
5143 Avskrivningar på ADB-utrustning	106 000 000		
5144 Avskrivningar på förrådsanläggningar för ekonomiskt försvar	1 062 000	*303 362 000*	**4 655 078 000**
5200 Statliga pensionsavgifter, netto			
(Pensionsmedel inkl. Bidrag till kostnader för polis-, domstols- och uppbördsväsendet m. m.)			
5211 Statliga pensionsavgifter, netto (Pensionsmedel inkl. Bidrag till kostnader för polis-, domstols- och uppbördsväsendet m. m.)	1 306 000 000	*1 306 000 000*	**1 306 000 000**
		Summa Kalkylmässiga inkomster	**5 961 078 000**
		STATSBUDGETENS TOTALA INKOMSTER	**158 650 316 000**

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981

Specifikation av anslags-förändringar i förhållande till budgetpropositionen för budgetåret 1981/82

Bilaga 2.5 Anslagsförändringar i förhållande till budgetpropositionen

Bilaga 2.5

Specifikation av anslagsförändringar i förhållande till budgetpropositionen för budgetåret 1981/82

1 000-tal kr.

Huvudtitel, anslag	Beräknat belopp i budget-propositionen	Slutligt förslag eller beslut		Förändring
		Propositionens eller skrivelsens nummer	Anslagsbelopp	Ökning (+) Minskning (−)
IV. Försvarsdepartementet				
Flygvapenförband: Materielanskaffning, *förslagsanslag*	2 455 200	124	2 455 850	+ 650
Anskaffning av anläggningar för försvarets forskningsanstalt, *förslagsanslag*	8 000	124	11 700	+ 3 700
Civilförsvar: Skyddsrum, *förslagsanslag*	200 000	124	200 000	–
Summa	2 663 200		2 667 550	+ 4 350
V. Socialdepartementet				
Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet, *reservationsanslag*	23 000	SoU 18	22 965	– 35
Allmänna barnbidrag, *förslagsanslag*	5 145 000	118	5 215 000	+ 70 000
Karolinska sjukhuset:				
Avlöningar till läkare, *förslagsanslag*	134 175	95	74 000	– 60 175
Driftkostnader, *förslagsanslag*	691 177	95	374 000	– 317 177
Utrustning, *reservationsanslag*	22 000	95	15 000	– 7 000
Byggnadsinvesteringar, *reservationsanslag*	13 000	95	22 500	+ 9 500
Bidrag till kommunala undervisningssjukhus, *förslagsanslag*	530 000	95	835 000	+ 305 000
Giftinformationscentralen, *förslagsanslag*	–	95	1 000	+ 1 000
Lån till Stockholms läns landstingskommun för vissa investeringar, *reservationsanslag*	–	95	20 000	+ 20 000
Bidrag till driften av kliniker för psykiskt sjuka m. m., *förslagsanslag*	2 827 000	187	3 578 000	+ 751 000
Kostnader för viss utbildning av handikappade, *förslagsanslag*	16 616	SoU 17	16 651	+ 35
Summa	9 401 968		10 174 116	+ 772 148
VI. Kommunikationsdepartementet				
Flygplatser m. m., *reservationsanslag*	79 900	134	101 400	+ 21 500
Summa	79 900		101 400	+ 21 500
VIII. Budgetdepartementet				
Skatteutjämningsbidrag till kommunerna m. m., *förslagsanslag*	9 334 000	116	9 086 000	– 248 000
Summa	9 334 000		9 086 000	– 248 000

1 000-tal kr.

Huvudtitel, anslag	Beräknat belopp i budget-propositionen	Slutligt förslag eller beslut		Förändring
		Propositionens eller skrivelsens nummer	Anslagsbelopp	Ökning (+) Minskning (−)
IX. Utbildningsdepartementet				
Stöd till dagspressen, *förslagsanslag*	298 300	137	337 600	+ 39 300
Lån till dagspressen, *reservationsanslag*	15 000	137	25 000	+ 10 000
Riksantikvarieämbetet:				
Förvaltningskostnader, *förslagsanslag*	33 782	122	38 827	+ 5 045
Vård och underhåll av fornlämningar och kulturhistoriskt värdefulla byggnader, *reservationsanslag*	5 457	122	18 207	+ 12 750
Skolöverstyrelsen, *förslagsanslag*	119 273	107	119 473	+ 200
Undervisning för invandrare i svenska språket m. m., *förslagsanslag*	110 241	138	104 324	− 5 917
Utbildning för vårdyrken, *reservationsanslag*	337 558	95	344 408	+ 6 850
Medicinska fakulteterna, *reservationsanslag*	307 272	95	311 597	+ 4 325
Bidrag till folkbildning, *förslagsanslag*	738 628	127	781 915	+ 43 287
Summa	1 965 511		2 081 351	+ 115 840
X. Jordbruksdepartementet				
Skogsstyrelsen, *förslagsanslag*	23 061	136	23 211	+ 150
Skogsvårdsstyrelserna, *förslagsanslag*	–	136	1	+ 1
Bidrag till skogsvårdsstyrelserna, *förslagsanslag*	86 681		–	− 86 681
Kursverksamhet för skogsbrukets, rationalisering, *förslagsanslag*	3 620		–	− 3 620
Skogsvårdsstyrelserna:				
Myndighetsuppgifter, *förslagsanslag*	–	136	100 151	+ 100 151
Frö- och plantverksamhet, *förslagsanslag*	–	136	1	+ 1
Investeringar, *reservationsanslag*	–	136	41 000	+ 41 000
Avlyftning av lån, *förslagsanslag*	–	136	33 000	+ 33 000
Bidrag till skogsvård m. m., *förslagsanslag*	120 000	136	190 000	+ 70 000
Främjande av skogsvård, m. m., *reservationsanslag*	1 000	129	6 000	+ 5 000
Fiskeristyrelsen, *förslagsanslag*	20 901	153	21 101	+ 200
Bidrag till fiskevård m. m., *reservationsanslag*	–	153	4 800	+ 4 800
Sveriges lantbruksuniversitet:				
Förvaltningskostnader, *förslagsanslag*	291 813	rskr 207	291 963	+ 150
Jordbruksforskning, *reservationsanslag*	17 082	129	–	− 17 082
Skoglig forskning, *reservationsanslag*	9 150	129	–	− 9 150
Skogs- och jordbrukets forskningsråd, *reservationsanslag*	–	129	35 806	+ 35 806
Beredskap mot kärnkraftsolyckor, *reservationsanslag*	–	90	1	+ 1
Summa	573 308		747 035	+ 173 727
XI. Handelsdepartementet				
Nordiska ministerrådets allmänna budget, *förslagsanslag*	39 000	182	44 530	+ 5 530
Exportfrämjande verksamhet, *reservationsanslag*	138 350	141	168 350	+ 30 000
Drift av beredskapslager, *förslagsanslag*	138 680	90	383 092	+ 244 412
Summa	316 030		595 972	+ 279 942
XII. Arbetsmarknadsdepartementet				
Bidrag till arbetsmarknadsutbildning	2 195 182	145	–	−2 195 182
Sysselsättningsskapande åtgärder, *reservationsanslag*	2 193 900	126	2 268 900	+ 75 000
Kontant stöd vid arbetslöshet, *förslagsanslag*	1 522 527	145	–	−1 522 527

1 000-tal kr.

Huvudtitel, anslag	Beräknat belopp i budget-propositionen	Slutligt förslag eller beslut		Förändring
		Propositionens eller skrivelsens nummer	Anslagsbelopp	Ökning (+) Minskning (−)
Särskilda åtgärder för arbetsanpassning och sysselsättning, *reservationsanslag*	1 504 030	126	1 529 030	+ 25 000
Bidrag till yrkesinriktad rehabilitering	587 400	145	–	– 587 400
Bidrag till arbetslöshetsersättning och utbildningsbidrag, *reservationsanslag*	–	145	2 233 300	+2 233 300
Arbetsmarknadsutbildning	–	145	1 651 400	+1 651 400
Yrkesinriktad rehabilitering	–	145	420 400	+ 420 400
Summa	8 003 039		8 103 030	+ 99 991
XIII. Bostadsdepartementet				
Lån till experimentbyggande inom energiområdet m. m., *reservationsanslag*	31 000	133	65 000	+ 34 000
Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet m. m., *reservationsanslag*	800 000	133	800 000	–
Statens planverk, *förslagsanslag*	29 976	CU 27	29 976	–
Bidrag till översiktlig planering m. m., *reservationsanslag*	2 000	CU 27	–	– 2 000
Summa	862 976		894 976	+ 32 000
XIV. Industridepartementet				
Främjande av hemslöjden, *reservationsanslag*	2 752	87	4 057	+ 1 305
Lån till investeringar inom manuell glasindustri, *reservationsanslag*	–	89	2 000	+ 2 000
Kostnader för räntebefrielse vid särskilda strukturgarantier för manuell glasindustri, *reservationsanslag*	–	89	2 000	+ 2 000
Statens vattenfallsverk:				
Kraftstationer m. m., *reservationsanslag*	1 750 000	90	2 498 000	+ 748 000
Statens elektriska inspektion, *förslagsanslag*	6 317	90	6 818	+ 501
Statens kärnkraftsinspektion:				
Förvaltningskostnader, *förslagsanslag*	1	90	1	–
Kärnsäkerhetsforskning, *reservationsanslag*	1	90	1	–
Kostnader för vissa nämnder, *förslagsanslag*	165	90	165	–
Vissa utbildningsåtgärder m. m. i energibesparande syfte, *reservationsanslag*	1	90	–	– 1
Utbildning och rådgivning m. m. för att spara energi, *reservationsanslag*	–	90	1	+ 1
Främjande av landsbygdens elektrifiering, *reservationsanslag*	4 500	90	4 500	–
Åtgärder för hantering av radioaktivt avfall m. m., *reservationsanslag*	1	90	1	–
Medelstillskott till Svenska Petroleum Exploration AB, *reservationsanslag*	7 000	90	7 000	–
Solmätning vid Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, *reservationsanslag*	1 786	90	1 050	– 736
Lån till förprojektering av naturgasledningar m. m., *reservationsanslag*	–	90	22 000	+ 22 000
Ersättning för försenad idrifttagning av kärnreaktorer, *förslagsanslag*	–	90	100 000	+ 100 000
Visst internationellt energisamarbete, *förslagsanslag*	–	90	6 100	+ 6 100
Lån till aktieteckning m. m. i Svenska Petroleum AB, *reservationsanslag*	–	90	112 500	+ 112 500

1 000-tal kr.

Huvudtitel, anslag	Beräknat belopp i budget-propositionen	Slutligt förslag eller beslut		Förändring
		Propositionens eller skrivelsens nummer	Anslagsbelopp	Ökning (+) Minskning (−)
Styrelsen för teknisk utveckling:				
Teknisk forskning och utveckling, *reservationsanslag*	476 550	130	540 000	+ 63 450
Drift av forskningsstationer, *förslagsanslag*	1	130	1	−
Utrustning, *reservationsanslag*	13 200	130	13 200	−
Energiforskning, *reservationsanslag*	1	90	1	−
Bidrag till verksamheten vid Studsvik Energiteknik AB, *reservationsanslag*	1	90	80 000	+ 79 999
Avveckling av forskningsreaktorn R 1, *reservationsanslag*	−	90	10 000	+ 10 000
Stöd till industriellt utvecklingsarbete, *reservationsanslag*	−	130	150 000	+ 150 000
Medelstillskott till Statsföretag AB för Luossavaara-Kiirunavaara AB, *reservationsanslag*	−	128	375 000	+ 375 000
Tillskott av medel till Svenska Varv AB för nedläggning av Öresundsvarvet AB, *reservationsanslag*	−	131	672 000	+ 672 000
Kostnader för skuldebrev till Svenska Varv AB, *förslagsanslag*	−	131	59 000	+ 59 000
Täckande av förluster på grund av garantier till den statliga varvskoncernen, *förslagsanslag*	1	131	800 000	+ 799 999
Räntestöd till varvsindustrin, *förslagsanslag*	−	131	1 000	+ 1 000
Summa	2 262 278		5 466 396	+3 204 118
XV. Kommundepartementet				
Statens brandnämnd, *förslagsanslag*	12 249	119	14 049	+ 1 800
Beredskap för oljebekämpning till havs m. m., *förslagsanslag*	7 746	119	14 396	+ 6 650
Strandbekämpningsbåtar, *reservationsanslag*	−	119	1 500	+ 1 500
Summa	19 995		29 945	+ 9 950
XVII. Räntor på statsskulden, m. m.				
Räntor på statsskulden, m. m., *förslagsanslag*	26 300 000	150	29 000 000	+2 700 000
Summa	26 300 000		29 000 000	+2 700 000
Summa förändringar på statsbudgeten	**61 782 205**		**68 947 771**	**+7 165 566**

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981

Förändringar i förslaget till statsbudget för budgetåret 1981/82 sedan budgetpropositionen

FÖRÄNDRINGAR I FÖRSLAGET TILL STATSBUDGET FÖR BUDGETÅRET 1981/82 SEDAN BUDGETPROPOSITIONEN

Statsbudgeten för budgetåret 1981/82

Inkomster

		Budget-propositionen 1 000-tal kr.	Senare ändringar 1 000-tal kr.	Summa 1 000-tal kr.
Inkomster				
Skatter		134 838 151	– 970 700	133 867 451
Inkomster av statens verksamhet		15 109 267	+1 352 573	16 461 840
Inkomster av försåld egendom		70 864	+ 5 950	76 814
Återbetalning av lån		2 323 633	– 40 500	2 283 133
Kalkylmässiga inkomster		5 783 440	+ 177 638	5 961 078
	Summa	158 125 355	+ 524 961	158 650 316
Underskott		67 570 543	+7 347 105	74 917 648
	Summa	**225 695 898**	**+7 872 066**	**233 567 964**

Bilaga 2.6 Förändringar i förslaget till statsbudget budgetåret 1981/82

Utgifter

		Budget-propositionen 1 000-tal kr.	Senare ändringar 1 000-tal kr.	Summa 1 000-tal kr.
Utgiftsanslag				
Kungl. hov- och slottsstaterna		23 173	–	23 173
Justitiedepartementet		6 872 933	–	6 872 933
Utrikesdepartementet		6 489 019	–	6 489 019
Försvarsdepartementet		17 976 705	+ 4 350	17 981 055
Socialdepartementet		60 698 332	+ 772 148	61 470 480
Kommunikationsdepartementet		10 850 857	+ 21 500	10 872 357
Ekonomidepartementet		409 194	–	409 194
Budgetdepartementet		14 406 854	– 248 000	14 158 854
Utbildningsdepartementet		30 343 154	+ 115 840	30 458 994
Jordbruksdepartementet		6 531 405	– 237 273	6 294 132
Handelsdepartementet		1 387 889	+ 279 942	1 667 831
Arbetsmarknadsdepartementet		11 680 836	+1 179 991	12 860 827
Bostadsdepartementet		15 361 406	+ 32 000	15 393 406
Industridepartementet		4 721 579	+3 241 618	7 963 197
Kommundepartementet		2 707 694	+ 9 950	2 717 644
Riksdagen och dess verk m. m.		433 868	–	433 868
Räntor på statsskulden m. m.		26 300 000	+2 700 000	29 000 000
Oförutsedda utgifter		1 000	–	1 000
	Summa	217 195 898	**+7 872 066**	225 067 964
Beräknad övrig medelsförbrukning				
Minskning av anslagsbehållningar		3 000 000	–	3 000 000
Ökad disposition av rörliga krediter		500 000	–	500 000
	Summa	3 500 000	–	3 500 000
Beräknat tillkommande utgiftsbehov, netto		5 000 000	–	5 000 000
	Summa	**225 695 898**	**+7 872 066**	**233 567 964**

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981

Lagförslag

Förslag till

Lag om storleken av statlig inkomstskatt som ingår i preliminär skatt för budgetåret 1981/82[1]

Härigenom föreskrivs att statlig inkomstskatt för skattskyldig, som avses i 10 § 1 mom. lagen (1947: 576) om statlig inkomstskatt, skall för budgetåret 1981/82 ingå i preliminär skatt med 100 procent av grundbeloppet.

---

[1] Senaste lag i ämnet 1980: 454

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning

Bilaga 1. Reviderad finansplan

1 Sveriges ekonomiska situation i ett längre perspektiv 1
2 Den ekonomiska politiken 7
2.1 De externa förutsättningarna: den internationella utvecklingen. 7
2.2 Den ekonomiska politikens mål och uppläggning 9
2.2.1 Åtgärder för att förbättra den svenska ekonomins produktionsförmåga 13
2.2.2 Åtgärder för att hålla tillbaka den inhemska konsumtionen 20
2.3 Kreditpolitiken 26
2.3.1 Utvecklingen under 1980 och början av 1981 26
2.3.2 Utsikterna för 1981 28
2.3.3 Åtgärder rörande den kommunala likviditeten 31
3 Den ekonomiska utvecklingen 1980–1982 34
3.1 Utvecklingen under 1980 34
3.2 Utvecklingen under 1981 37
3.3 Utblick mot 1982 41
4 Närmare ställningstagande till 1980 års långtidsutredning 44
4.1 Långtidsutredningen 44
4.2 Remissinstanserna och föredragandens ställningstagande 47
5 Avslutning 53
6 Hemställan 54

Bilaga 2. Reviderat budgetförslag

1 Det reviderade budgetförslaget 1
1.1 Inledning 1
1.2 Budgetutvecklingen under senare år 2
1.3 Det aktuella budgetläget 4
1.4 1981 års långtidsbudget 7
1.5 Automatiken i statsutgifternas utveckling 11
1.6 Budgetpolitiska riktlinjer på längre sikt 16
1.7 Budgetpolitiska riktlinjer för budgetåret 1982/83 21
1.8 Riktlinjer för den kommunala ekonomin 26
2 Särskilda frågor 33
2.1 Översynsprogram 33
2.2 Myndigheternas långsiktiga besparingsarbete 34
2.3 Statliga kreditgarantier 36
2.4 Möjlighet till tillfälliga medelsöverföringar mellan fonder finansierade med särskild beredskapsavgift på olja 41
2.5 Utnyttjande av finansfullmakten, m. m. 42
2.6 Statsbudgeten budgetåren 1980/81 och 1981/82 44
3 Hemställan 55

Bilaga 3. Vissa arbetsmarknadspolitiska insatser

Underbilagor

Bilaga 1.1 Reviderad nationalbudget 1981
Bilaga 1.2 1980 års långtidsutredning och remissyttrandena
Bilaga 1.3 Förslag till ändrad utbetalning av kommunalskatt, m. m.
Bilaga 2.1 Långtidsbudget för perioden 1981/82–1985/86
Bilaga 2.2 Riksrevisionsverkets beräkning av budgetutfallet för budgetåret 1980/81
Bilaga 2.3 Riksrevisionsverkets reviderade inkomstberäkning för budgetåret 1981/82
Bilaga 2.4 Specifikation av statsbudgetens inkomster under budgetåret 1981/82
Bilaga 2.5 Specifikation av anslagsförändringar i förhållande till budgetpropositionen för budgetåret 1981/82
Bilaga 2.6 Förändringar i förslaget till statsbudget för budgetåret 1981/82 sedan budgetpropositionen
Bilaga 2.7 Lagförslag